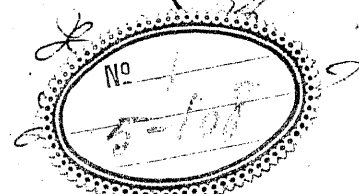

De la Señora de Jesús María
Comp. de
Empre año 1682.
Don Q. Jacobi Guarzaff

20-6-17

MUSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ

tam priuatæ quàm publicæ
Exstructio, Instructio,
Cura, Vfus

LIBRI I
Accessit accurata descriptio Regiæ Biblio-
thecæ S. LAURENTII ESCVRIALIS:
Insuper Parænesis allegorica ad amorem
litterarum.

*Opus multiplici eruditione sacra simul et huma-
na repletum præceptis moralibus et literariis,
architecturæ et picturæ subiectionibus, inscrip-
tionibus et Emblematis, antiquitatis philolo-
gicæ monumentis, atque oratoris schematis
iustiter et amene illustratum.*

Auctor P. CLAVDIVS CLEMENS Or-
nacensis in Comitatu Burgundiæ e Societate
IESV, Regius Professor Eruditionis in Collegio
Imperiali Madritensi.

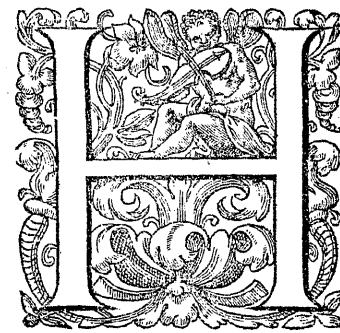
NON EX
QUOLIBET
REGNO

SVGDVNVS
SVMPPTIBVS IACOBI PROST
M. D. C. XXXV.

NULLA
IN VITA
MINERVA

PHILIPPO IV. REGI CATHOLICO.

AVD satis nouit quid Regum maiestati conueniat, quisquis putat solùm Armentaria dedicanda esse Regibus, non Musea; Ὀμοθηνας, non Βελιοθηνας; nullas lauros nisi sanguine tinctas eos decere; non togam, sed paludamentum; caduceum nunquam, hastas semper. Quisquis est tam inconsultè ἀμωσ, discat ipsummet Herculem *Musagetis*^a, hoc est, Musarum Ducis cognomine gloriari; eius clauā fuisse ex olea^b, quæ est arbor Sapientiæ; vnam & eandem esse literarum & armorum præsidem Mineruam^c: eadem literatorum & armatorum honoraria, præmia, laurum; iisdem honorum insignibus Equites armorum & Equites literarum donari^d; inter solennes ritus inaugurationis Abyssinorum Imperatorum esse traditionem clauium Regiæ Bibliothecæ^e; neminem esse qui plura & meliora

a Eumenius orat. pro instaurandis scholis.
b Pausan.
c Sil. Ital. l. 9.

d in iure.

e Ludou. de Vrreta.

a Veget. in
prol. rei
milit. ad
Valenti-
nianum
Aug.
b Plato.

c Iulius
Pont.

scire debeat quàm Principes^a; nihil quòd beatio-
rem Remp. efficiat, quàm cum philosophantur^b;
scientiam literarum quæ in plebeiis argentum
est, & aurum in Nobilibus, in Principibus gem-
mas esse^c: ac proinde gemmea sæcula ea meritò
censenda, in quibus Philippus & Alexander
Macedones, Ptolemæus Philadelphus, Cæsar Iu-
lius, Octavianus Augustus, Magnus Constanti-
nus, Magnus Theodosius, Carolus Magnus,
Philippus Prudens, Principes literarum fouen-
darum, Museorum excitandorum, Bibliotheca-
rum condendarum, comparandorum librorum
studiosissimi imperarunt.

Quæ cum apud animum meum reputo, REX
CATHOLICE, non vereor, quin potiùs gestio
inscribere augustissimo tuo nomini Bibliotheca-
cam, siue Bibliothecæ augustissimum tuum no-
men præfigere. Vnum duntaxat metuere pos-
sim, ne hæc quam ego artifex equidem minùs
peritus in hoc Commentario molitus sum, haud
digna sit quæ offeratur Regi; & ei Regi, qui
pro diuina illa facultate qua pollet, primo ocu-
lorum coniectu intelliget statim, sitne in ea ali-
quid perfectum ingenio & industria elabora-
tum. Vt tamen auderem regia tua humanitas
fecit, quemadmodum vt scriberem officij mei
ratio me impulit. Quid enim aliud facere de-
beam in Regio tuo Madritensi Panathenæo
perfunctus stas ad Deum comprecationibus

&

& sacrificiis pro Catholicæ tuæ Maiestatis &
Regiæ domus incolumitate, ac perenni felicita-
te Hispanici orbis, quàm aliquid literarium
adornare, quod tametsi (quæ mea tenuitas est)
exile opus sit: nihilominus argumentum pro
sua venustate, tuoque in illud affectu, qui tibi
cum maximis Regibus & Imperatoribus com-
munis est, non possit non esse gratissimum: præ-
fertim cum tu eodem tempore quo Bibliotheca-
cam hanc cogitatione & stylo descripsi, aliam
re ipsa intra septa Regij palatij tibi condideris,
vt ibidem *Curiam mortuorum Senatorum* conti-
nenter haberes, (quemadmodum Demetrius
Phalereus Ptolemæo Regi auctor fuit, si bene &
feliciter regnare vellet,) vbi viuos Consiliarios
quotidie ad regnorum tuorum gubernationem
adhibes.

Dici vix potest quàm insigni tua gloria de
bonis artibus & vniuersitate scientiarum me-
rueris, quando fundasti Regia studia Madri-
tensia, quibus (pro tuo in nostrum Ordi-
nem studio & beneuolentia, & eâ quam ani-
mo concepisti de nostris functionibus opi-
nionem) nostræ Societatis Professores magno nu-
mero vndequaque excitos præfecisti: verumta-
men cum non ita pridem intra augustæ basili-
cæ penetralia suum Musis puluinar designasti,
descripsisti, dimensus es, & propè Regiis tuis
manibus illud architectatus literaria supellecti-

Vitruu.

* 3 le

Themist.

le instruxisti, nunquid te meritò *Contubernalem Musarum* appellem, quòd cognomen olim Theodosio tributum est tanquam Imperatoriæ dignitatis eximium decus, ob id solùm quòd suam & Augustæ vxoris statuam in Musarum ædibus posuisset? Imitatus es æternæ memoriæ Regem auum tuum *Philippum secundum*, qui Museum sibi in Regia fecerat, & optimis libris egregiè instruxerat, quos postea de priuatis publicos esse voluit, transmissos ad *sancti Laurentij Escurialis* Regiam Bibliothecam, cuius descriptionem ideo huic operi attexui, vt si hæc mea minùs placuerit, illico inde petatur quod delectet. Omnino mea plurimùm interest librum hunc à te benignè excipi; si enim illum dignabere nido vel imo augusti tui Musei, non erit (opinor) qui eum facilè dedignetur, atque in suum non admittat: & hanc gratiam summæ humanitati in summa auctoritate debebo, sicut debere in dies plura cupio

CLAVDIUS CLEMENS,
è Societate I E S V.

PRÆFA

PRÆFATIO
AD LECTOREM

De instituto, inscriptione, & distributione
huius operis.

UNTER eas facultates, quæ magno numero præleguntur à singulis Professoribus singula in Regijs Studijs Collegij Imperialis Madritensis Societatis I E S V, vnã Eruditionis vocant, cuius proprium munus est antiquos ritus edisserere, de literarijs monumentis statuere; si quid apud veteres recentioresve Scriptores subtiliter dictum, sententiosè prolatum, Symbolis & apologis inuolutum, si quid ab Oraculis responsum, à Principibus editum, à plebe scitum, à legum latoribus statutum, à sapientibus pronunciatum, à Sacrorum procuratoribus sancitum, illud ijisdem verbis strictis, solutis, Latinis, Græcis, quâ quisque linguâ scripsit, in subiectam materiam afferre, dispositione ingeniosâ, contextu eleganti, stylo amæno: quæ res solis ingenij viribus (vt patet) sine multiplici & accurata librorum lectione fieri minimè potest; habetque in hoc genere dissertationum tantam dignitatem frequens Auctorum appellatio, vt quòd rariùs Doctor suis verbis loquitur, eò suspiciatur magis, suoque siue Eruditi, siue Philologi, siue Polyhistoris nomine & munere dignior habeatur: quemadmodum hanc spartam Iustus Lipsius superioribus annis Louanij splendidè excoluit, & etiamnum hodie Ericius Puteanus procurat.

Mihi cum similis prouincia obtigerit Madriti, inter varia argumenta quæ in ipso limine mearum prælectionum occurrerunt, selegi præcipuè istud de Musei, siue Bibliothecæ tam priuatæ, quàm publicæ extructione, instructione, cura, vsu. quia præter multiplicem eruditionem cuius apprimè ferax est, hoc habet præterea, quòd documentis ad mores atque ad studia literarum valde opportunis abundet, locumque det Inscriptionibus, Symbolis atque Emblematis

blematis excogitandis; quod doctrinae genus amantate multa con-
ditur, & est huic Philologicae professioni summè proprium.

Porro quoniam Auctorum testimonia quae proferuntur duplicis
generis esse consueverunt, alia tanquam obfirmata tabula & conce-
pta verba ad probandum & stabilendum id quod controuertitur; alia
quibus proposita disputatio exhilaratur, illustratur, maiorem succum
& nitorem capit; cautio nostra esse debuit, (quemadmodum esse de-
bet illorum omnium, qui tessellatum istud scribendi genus secuntur) ut
auctoritates posterioris modi quae afferuntur ad ueritatè & pompam,
illustres sint, eximia, atque recòdita aliqua eruditione, uel acumine,
uel magnifico aliquo sensu còmendabiles: alioqui malè merebimur de
ipsis Auctorebus, si loquentes eos inducimus aliter quàm solent quādo
optimè; malè de Lectoribus, quibus obtrudimus de trinio scruta; malè
de discipulis, quibus obuia & uulgaria afferimus; malè denique de
nobis ipsis, qui arenam pro aureis ramentis, vitrum pro adamantibus,
calculos pro unionibus otio nostro & alieno abutentes consecramur.

Citationes librorum, capitum, disputationum, questionum, articu-
lorum, sectionum, numerorum, ferè reijcimus in marginem, ut con-
textus planior sit, & stylus expeditior.

Quod attinet ad œconomiam huius operis, de illa initio singu-
lorum librorum & sectionum infra accuratiùs. hoc loco quadripar-
titam distributionem obiter duntaxat attingo. Duo priores libri
respondent gemino intellectui uocis huius Bibliotheca, quam so-
lam propriè Latinus census habet eo sensu quo hìc accipitur; nimi-
rum pro conclauis libris instructo ad studium. nam uox hac Libra-
ria, cui subiecta uidetur eadem uis, potius significat tabernam in
qua prostant libri uenales quæstus gratiam, quàm librorum certo in
loco liberalis studij causâ dispositorum multitudinem. Museum
uero propriè est locus ubi Musa colebatur, & responsa redde-
bant^a, uel Aedes, seu Collegium literas simul discendum^b, licet iam
passim sumatur eo etiam sensu, quo in huius commentarij inscri-
ptione accipimus; uidelicet pro cella in qua solemus operari Musis,
hoc est, in librorum lectionem, uel scriptionem, uel in alias huiusmo-
di commentationes literarias incumbere. hoc tamen interesse uide-
tur inter notionem Musei & Bibliotheca, quòd Museum primò lite-
rarium studium innuat, tum deinde necessarios ad id libros: è con-
trario, primaria significatio Bibliotheca sit ordinata librorum con-
geries; secundaria uero, studium. Et quia ex aquo utrumque à
nobis tractatur in hoc opere; ideo in ipsius titulo gemina hæc uox
Museum

Museum & Bibliotheca præfixa est. Itaque primo libro *Μουσῶν*,
sive locum ipsum recondendis libris idoneum extruemus. Secundo
Βιβλίου, sive libros instruenda, ut par est, huic theca idoneos comple-
temur. Tertio, de Bibliotheca, id est, tam loci, quàm librorum ha-
benda cura differemus. Quarto, de legitimo & fructuoso Biblio-
theca usu.

Nec est quod mirum cuiquam uideri debeat, tractari prius à
nobis thecam quàm libros; quasi libris deberi uideatur prerogati-
ua nostri laboris & studij, utpote hac in re præcipuis & digniori-
bus: uisum est nobis è re fore, atque instituto nostro, necnon & na-
tura rerum consentaneum si apes imitemur, quæ priusquam euo-
lent ad colligendum mel, fauos sibi construunt & ceram fungunt,
hoc est, domos cellasque faciunt, in quibus reponant succum il-
lum dulcissimum, subtilissimum, saluberrimum, unde peti solet
luculentum symbolum studij & fructus literarij.

Plin. l. xi.
c. 5.

At, ubinam gentium reperitur ista Bibliotheca? Eodem in
loco, ubi Tullij Orator, Platonis Resp. Xenophontis Cyrus, aliaque
eiusmodi quæ non tam re ipsa existunt, quàm animo designantur
tanquam absoluta opera dicendi, gubernationis, Imperij. Nihilomi-
nus Museum istud quod molimur hoc habet amplius, quòd prorsus
effici possit, quando libuerit homini locupleti & studioso; cum uix
ac ne uix quidem Tullianus Orator, Platonica Resp. & Cyrus Xeno-
phontius aliter esse queant quàm imaginaria.

Ceterum interea dum perficimus alia quadam opera longioris
opera & studij, fructu Lector qualicumque hæc fructu quem ex
mediocri Auctorum lectione retulimus; ingenium enim nequaquam
ausimus polliceri, exilitatis nostra satis conscij. Abundè nobis fuerit
plurima tibi acervasse, quatu (quod Seneca Stoa. Proceres fecisse
scribit) per lineamenta ingenij, cum res feret, nectas.

Sen. ep. 33.

a Philostr.
in uita
Tyan.
b Strabo
l. 17.

**

Facultas

Facultas R.P. Prouincialis Societatis IESV
in Prouincia Toletana.

Go Ioannes de Montaluo, Societatis IESV Prouincialis in Prouincia Toletana, potestate mihi facta ab admodum Reuerendo Patre Murio Vitellesco, Præposito Generali Societatis IESV, facultatem concedo, vt P. Claudij Clementis liber, inscriptus, *Musei, siue Bibliotheca tam priuata, quàm publica Extructio, Instructio, Cura, Vfus*; cui accessit accurata descriptio regie Bibliothecæ S. Laurentij Escorialis, necnon *Paranesis allegorica ad amorem literarum*; ac iudicio grauium doctorumque virorum eiusdem nostræ Societatis approbatus, typis mandetur. In cuius rei fidem has literas propria manu subscriptas, ac sigillo nostro munitas dedimus. Murciae die 2. mensis Maij anno 1634.

IOANNES DE MONTALVO.

INDEX

INDEX

Librorum, Sectionum & Caputum.

LIBER PRIMVS

Musei, seu Bibliothecæ Extructio.

SECTIO I.

Varij fines extruendorum Museorum & Bibliothecarum proponuntur.

CAP. I.	P RIMVS Bibliothecarum finis, <i>Vtilitas publica.</i>	pag. 2
	2. Secundus extruendarum Bibliothecarum finis, <i>Eruditionis ostentatio.</i>	5
	3. Extruendarum Bibliothecarum tertius finis, <i>Comparanda eruditio.</i>	7
	4. Extruendarum Bibliothecarum quartus finis, <i>Animi voluptas.</i>	10
	5. Bibliothecarum quintus finis, <i>Morum instructio.</i> Ac primum <i>ex sacris voluminibus vtilitas quanta.</i>	14
	6. Profana Philosophia ad virtutis acquisitionem prodest.	17
	7. Poësis ad morum honestatem vtilis.	21
	8. Bibliothecarum sextus finis, <i>Magnificentia ostentatio.</i>	25
	9. Bibliothecarum septimus finis, <i>Falsa eruditionis ostentatio.</i>	28
	10. Octauus finis Bibliothecarum, <i>Nobilium ingeniorum consecratio.</i>	31

SECTIO II.

Quibus in locis extructæ olim Bibliothecæ; quis videatur extruendis opportunus: earum breuis sciographia.

CAP. I.	Bibliothecæ in templis extrui solitæ.	33
	2. Bibliothecæ in Regum palatiis extructæ.	36
	3. Bibliothecæ in thernis extrui solitæ.	38
	4. Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ.	43
	** 2	5. Vrba

Index Librorum,

5. Urbana Bibliotheca qua ædium parte extruenda.	48
6. Situs Bibliothecæ, lumina.	50
7. Celsitudo & prospectus Bibliothecæ.	54
8. Bibliothecæ cælum, solum.	55

SECTIO III.

Musei, seu Bibliothecæ limen aliquâ sententiâ inscribendum.

CAP. I. Fores Bibliothecæ Osimanducæ Regis Egyptij hac sententia inscriptæ, ψυχῆς ἰατρειὸν, <i>Medica animi officina.</i>	60
2. Altera Bibliothecæ inscriptio, Φάρμακον ἀφθαρσίας, <i>pharmacorum immortalitatis.</i>	63
3. Tertia inscriptio, <i>Nunquam minus otiosus, quàm cum otiosus.</i>	69
4. Quarta inscriptio, <i>Nunquam minus solus, quàm cum solus.</i>	72
5. Quinta inscriptio, <i>Vocis & animorum pinacotheca.</i>	75
6. Sexta inscriptio, Ἄλλο & ἄλλο φύτευτον παντοδαπέις σοφίας, <i>salutis splendide omni sapientia confitus.</i>	80
7. Septima inscriptio, Γηράσκω δ' οἱεὶ πόλλα διδασκόμενός, <i>senesco multa semper dicens.</i>	88
8. Octava inscriptio, <i>Libri Auctorum liberi.</i>	93
9. Nona inscriptio, <i>Togata militia armamentarium.</i>	95
10. Decima inscriptio, <i>Vena intellectus sapientia fons, scientia flumen.</i>	96
11. Undecima inscriptio, <i>Ego sapientia eruditus intersum cogitationibus.</i>	99
12. Duodecima inscriptio, <i>Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis.</i>	101
13. Decimatertia inscriptio, <i>Unum scio, quòd nihil scio.</i>	103
14. Decimaquarta inscriptio, σοφίας ἐμπόριον, <i>sapientia emporiū.</i>	105
15. Plures aliæ gnomæ inscribendis Musei foribus proponuntur.	107

SECTIO IV.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis poni solitis.

CAP. I. Hermes positus in Bibliothecis, & cur.	109
2. Hermathena in Bibliothecis, & cur.	113
3. Hermeracles in Bibliothecis.	116
4. Hermerotes Bibliothecarij.	118

SECTIO

Sectionum & Capitum.

SECTIO V.

Elegantibus picturis, & apposis emblematis ornandum Museum, & super ea re nonnullæ cautiones.

CAP. I. Primus fons eruditionis, <i>Christus crucifixus.</i>	123
2. Secundus fons eruditionis, <i>Deipara Virgo Maria.</i>	127
3. Fons tertius sapientiæ, <i>Prophetia.</i>	132
4. <i>Ecclesia Christiana.</i>	135
5. <i>Sibylla.</i>	145
6. Sextus fons sapientiæ, <i>Egyptus.</i>	146
7. Septimus fons eruditionis, <i>Græcia.</i>	148
8. Octavus fons sapientiæ, <i>Roma.</i>	150
9. Nonus fons sapientiæ, <i>Magi Persarum.</i>	151
10. Decimus fons sapientiæ, <i>Chaldæi.</i>	153
11. Undecimus fons sapientiæ, <i>Druidæ.</i>	155
12. Duodecimus fons sapientiæ, <i>Gymnosophista.</i>	156

SECTIO VI.

Præcepta emblematica, seu emblemata præceptiva pingendi in cælo Musei.

CAP. I. Tempus vtiliter impendendum.	158
2. In publicis Museis quòd plures studij gratiâ conueniunt, minime confabulandum.	159
3. Paulatim acquirendam scientiam.	160
4. Futilibus studiis abstinendum, in leuibus non immorandū.	161
5. In illud præsertim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.	163
6. Literarum amanti secessus literarius amandus.	164
7. Quotidie operæ literariæ non nihil à se exigendum.	ibid.
8. Ætate, vel dignitate proejectis, de nouo aliquid discere nequam erubescendum.	165
9. Præmiis & honoribus studia literarum alenda.	166
10. Quæ scribuntur, sollicitius sunt elaboranda.	167
11. Honestæ æmulatio ad profectum perutilis.	168
12. Ex liberali ingeniorum conflictu veritas purior, & eruditio probatur.	170
Amphitheatrum literarium.	173
Præfatio auspicalis in schola Grammaticæ.	ibid.

** 3

Inge

Index Librorum,

13. Ingenuè sine inuidia & fordibus quod didiceris communicandum. 178
 14. Discipulorum erga Magistros obseruantia. 181
 15. Caput cœnæ hominis studiosi, lectio, vel sermo eruditus. 185
 16. Consuescendum cum studia eadem profitentibus. 190
 17. Labor literarius identidem intermittendus. 192
 18. Ex Auctorum libris quomodo proficiendum. 195
 19. Studiosis hominibus tranquilla commoratio deligenda procul à bellorum strepitu. 197
 20. Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum, vt animus afficiatur atque incalescat. 198
 21. A præcocibus & præmaturis ingeniis plena opera non exigenda. 199
 22. Necessitas & paupertas sæpenumero ingenium acuunt. 201
 23. Quæ causa præfigendi, quæve suppressendi sui nominis in literariis operibus. 202
 24. Ingenij pestes, gula, & impudicitia opprimendæ. 204
 25. Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis curiositas est. 208
 26. Obest discere dediscenda, nec prodest discere nõ profutura. 211
 27. Tumida sapientia & literatorum famam doctrinæ captantium ineptiæ meritò despuendæ. 215
 28. Contra teredinem scientiæ vanam gloriam salutare quidam pastilli & alexipharmaca. 216
 29. Moderata vitæ asperitas ingenuo alacritatem præstat. 218
 30. Prudens cautio in librorum lectione commendatur. 220
 31. Literarum suauitatem haud percipi ab illis, qui perfunctoriè student, sed ab iis, qui strenuè & constanter. 221
 32. Non solum linguâ, sed præcipuè moribus philosophandû. 222

S E C T I O VII.

Emblemata studiorum commendatitia, siue commendationes studiorum emblematicæ.

- CAP. I.** Studia literarum geniales ingenij epulæ. 224
 2. Studia literarum ad animi tranquillitatē quantopere iuuēt. 227
 3. Mentis eruditæ immensa capacitas, & indefessa agitatio. 229
 4. Nulla spectacula honestiora, iucundiora, vtiliora librorum lectione. 231
 5. In

Sectionum, & Capitum.

5. Incomprehensa creatis ingeniis, & omnia comprehendens Dei sapientia. 36
 6. In illud D. Augustini ad Deum, *Nouerim te, nouerim me.* 238

S E C T I O VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bibliothecæ parietibus. Plutei, loculamenta, imagines virorum bene meritorum de re literaria, librorum in suas classes & titulos distributio.

- CAP. I.** Dorica ratio in Musei & Bibliothecæ descriptione eligitur. 241
 2. Quid sint Bibliothecales plutei, cunei, armaria, foruli, nidi, pegmata: item librorum loculamenta, seu repositoria, qua ratione fieri placeat. 242
 3. Ritus dedicandarum imaginum viris insigniter doctis, præsertim in Bibliothecis. 245
 4. Quo loco olim positæ imagines in Bibliothecis, & in hoc ponendæ. 247
 5. Imagines in metopis intercolumniorum ad Orientem & Occidentem. 276
 6. Imagines in vitreis specularibus, & arcu transuersario. 280

LIBER SECVNDVS

Musei, siue Bibliothecæ Instructio.

S E C T I O I.

Ordinatio armariorum; statuae & icones principum cuiusque scientiæ; ac de singulis facultatibus breues dissertationes.

- CAP. I.** **A** Rmarium I. *Biblia sacra.* 287
 Appendix ad superius caput, in qua ad maiorem commendationem sacrorum Bibliorum & Christianæ doctrinæ, reteguntur quædam singularia & eximia, quæ inde Poëtæ furati sunt. 293
 2. Armarium II. *Patres Latini.* 297
 3. Armarium III. *Patres Graeci.* 301
 4. Armarium IV. *Scriptura sacra interpretes.* 305
 5. Armarium V. *Controuersiarum de Fide disceptatores.* 311
 6. Arma

Index Librorum,

6. Armarium VI. <i>Concionatores.</i>	313
7. Armarium VII. <i>Theologi Scholastici.</i>	320
8. Armarium VIII. <i>Theologi morales.</i>	322
9. Armarium IX. <i>Ius canonicum.</i>	323
10. Armarium X. <i>Ius civile.</i>	325
11. Armarium XI. <i>Philosophia contemplativa.</i>	328
12. Armarium XII. <i>Philosophia moralis.</i>	332
13. Armarium XIII. <i>Mathematici.</i>	334
14. Armarium XIV. <i>Physiologi.</i>	338
15. Armarium XV. <i>Medici.</i>	341
16. Armarium XVI. <i>Historici sacri.</i>	344
17. Armarium XVII. <i>Historici prophani.</i>	346
18. Armarium XVIII. <i>Philologi Polyhistores.</i>	348
19. Armarium XIX. <i>Oratores, Rhetores.</i>	357
20. Armarium XX. <i>Poetae.</i>	359
21. Armarium XXI. <i>Grammatici.</i>	361
22. Armarium XXII. <i>Pij, Ascetici.</i>	363
23. Armarium XXIII. <i>Codices manuscripti.</i>	370
24. Armarium XXIV. <i>Hebraei, Chaldaici, Syriaci, Arabici, Ethiopici.</i>	374

SECTIO II.

Alia quadam exquisita ad Musei perfectionem.

CAP. I. Abacus I. <i>Instrumenta mathematica.</i>	377
2. Abacus II. <i>Numismata antiqua.</i>	378
3. Abacus III. <i>Erudita rudera prisca temporis.</i>	380
4. Abacus IV. <i>Quadam natura & artis miracula.</i>	383
5. Globus & sphaera in medio Bibliothecae ne deesto.	386

SECTIO III.

Libri aditu Bibliothecae interdicendi, vel etiam cremandi.

CAP. I. Libri magici è Bibliothecis proscribendi.	389
2. Libri impij, siue Athei è Bibliothecis arcentor.	394
3. Libri haereticis Bibliothecis interdicendi.	398
4. Obscaeni libri è Bibliothecis exulent.	404
5. Libris famosis locus in Bibliotheca ne esto.	411
6. Plagiarij scriptores in Bibliothecam ne admittuntur.	418

7. Libros

Sectionum, & Caputum.

7. Libros inutiles & ineptos è Bibliotheca summoveto.	427
8. Carcer & rogos Bibliothecae.	432

SECTIO IV.

Instructio priuatarum quarundam Bibliothecarum.

CAP. I. Ecclesiasticorum Museum quos libros praecipue admitrat.	436
2. Principum & Nobilium Museum quo genere librorum instrui debeat.	441

LIBER TERTIUS

Musei, siue Bibliothecae Cura.

SECTIO I.

De personis Bibliothecam accurantibus.

CAP. I. DE Bibliothecarum Praefectis illustrioribus.	449
2. Sacrarum Bibliothecarum Praefecti.	451
3. De ministris & seruis Bibliothecariis.	453

SECTIO II.

Quadam singularia quoad cultum & curam Bibliothecae, siue Musei.

CAP. I. Bibliotheca ne promiscue omnibus patens esto.	455
2. Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.	456
3. De prisorum librorum structura, ornatu & conseruatione.	457
4. Librorum communicatio, mutuatio.	458
5. Quid statuendum de variis notis quae appingi libris consueverunt à lectoribus.	463
6. Studium & cura emendorum librorum commendatur.	468
7. Emendatorum librorum & caractere venustorum delectus.	470
8. Supellex scriptoria, artificiosae lucernae, horologia, & suscitabula prouidenda sunt à Bibliothecae praefectis.	471
9. Illustrium quarundam Bibliothecarum clades, & excidia.	

473

LIBER

LIBER QVARTVS

Musei, sive Bibliothecæ Vfus.

SECTIO I.

*Axiomata philologica ad comparandam sibi, & tradendam alijs
eruditionem, præsertim amœniorem.*

- CAP. I. **O**ptima ratio communes locos conficiendi eligitur. 479
2. Forma locorum communium eruditioni acquirendæ accom-
modata. 481
 3. Ad vsum titulorum superioris capituli monita. 483
 4. Ad fructuosam librõrum lectionem pronunciata. 484
 5. De diligentia, moderatione & ordine in studiis. 486
 6. De munere publici Professoris. 491
 7. De librorum scriptione. 495

SECTIO II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

- CAP. I. Generalia documenta orationem scripturis. 502
2. Ad styli exercitationem leges. 504
 3. Ratio conficiendi communes locos ad comparandum stylum
idoneos. 505
 4. Præcipui antistites Latini sermonis; elocutionis lumina, & è re
nata, quædam admonitiunculæ de studio poëseos & linguæ
Græcæ. 507
 5. Ad excolendam & perficiendam memoriam placita. 509
 6. De pronunciantis voce. 510
 7. De pronunciantis gestu. 512

BIBLIO

BIBLIOTHECÆ ESCVRIALIS
descriptio.

Monitum ad Lectorem.

- CAP. **S**ciographia primarij membri, & pluteorum materies,
forma, genus librorum. 519
2. Picturæ à coronide ad fastigium Bibliothecæ. 521
 3. Picturæ infra coronidem. 524
 4. Descriptio secundi conclavis in quo sunt libri vulgarij lin-
guarum; & tertij vbi codices MSti afferuntur. 527
 5. Librorum collocatio, & ordo. 529
 6. Initia & incrementa Regiæ Bibliothecæ; libri quidam singu-
lares, & alia huius loci propria. 531
 7. Aliæ quædam res raræ afferuatæ in Regia Bibliotheca. 535

PARÆNESIS ALLEGORICA
ad amorem litterarum.

*** 2 EMBLE

EMBLEMATVM SYLLABVS.

1. **M**ATRONA velatis oculis districtum gladium dextrâ tenens & tubam, sinistrâ catenam, quæ à sole supernè emittente descendit, capiti imminet columba. 132
2. Grauis & modesta matrona habitu, sinistrâ manu impositam sacræ Scripturæ codici pontificiam tiam sustentans, pendentibus infernè binis clauibus, supernè colombâ Spiritus sancti hieroglyphico imminente, dextrâ crucem complectens, ad quam hinc carenis religata hæresis furiali vefaniâ, illinc idololatria Bellonæ specie. 135
- Circumquaque varia sanctorum Martyrum supplicia, adstantium Tyrannorum iussu; qualia cogitatione describi possunt. ibid.
- Tum ex optica ratione cymba prout apparet, cuius malus crux, eadem quæ mox descripta est matrona captos retibus pisces à sexdecim piscatoribus, h. e. ab Apostolis simul & Euangelistis studiosè excipiens. ibid.
3. Annosa virgo in exesæ rupis recessu scribes in palmæ foliis, appictis circum eam decem liliis. 145
4. Duæ pyramides insculptæ circulo, accipitri, scarabeo, stella, corde hominis ichneumone, speculo, acerrâ, falce, & similibus symbolis apud Horum Niliacum: inter vtramque matrona Augusto corporis cultu pedibus crocodilum premens, translucido, seu diaphano sipario velata, in sinistrâ manu, papyrus nilotica; in dextrâ, vas crystallinum plenum, splendenti & grato oculis succo. 146
5. Augusta & splendenti specie matrona Amaltheæ cornu dextrâ ferens, sinistrâ fanum mellis; ad pedes noctua. 148
6. Romanus togatus dextrâ præferens palmam, sinistrâ nauim; lunulam in calceo. 150
7. Persa mitratus, candida stola redimitus, suspensum in fictili vase ignem intruens. 151
8. Pingatur Chaldæus amplâ & talari veste promissâ barbâ, tiam insignis: alterâ manu sphæram, alterâ librum gerens, in aperto agro. 153
9. Senex veste amictus candidâ, auro pictâ, & talari: collum monilibus, brachia & manus armillis ornata, caput quernâ coronâ redimitum, dextrâ falcem auream tenens. 155
10. Senex seminudus, altero stans pede solem intuens. 156
11. Clepsydra alata liber supra cubum positus alligatam retinens. 158
12. Harpocrates, siue Sigalion. 159
13. Manus ex urnâ aurea aquam instillans, & replens vas crystallinum: altera

Emblematum Syllabus.

- altera manus in vas simile aquam vbertim effundens, nec replens. 160
14. Orator in suggestu, pumilionis specie, in solo sterili inter raras, humiles, & propè aridas lauros: idem Gigantis staturâ inter altas viridésque, & perpulchras in optimo solo confitas. 161
 15. Canis leporarius leporem, molossus ceruum insequens. 163
 16. Passer solitarius in rupibus; atque haud procul casa limine laureato in amœno loco, poërici secessus indicium. 164
 17. Pictor vultu subtristi, inclinato iam die iuxta abacum, siue tabulam puram. ibid.
 18. Crater Ægyptiorum factus in modum vberis. 165
 19. Myrothecium Darij, Homerothecium. 166
 20. Liber cubo impositus. 167
 21. Sidentes in arboribus lusciniæ, & cantum amicâ æmulatione alternantes. 168
 22. Duo galli gallinæ depugnantes in arenâ Mineruâ spectante. 170
 23. Tantali statua phialam propinans cœlesti rore in eam influente. 178
 24. Ara. 183
 25. Mensa philosophica, in qua nihil aliud sit, præter poculum Homericum oleâ coronatum, & fanum mellis. 185
 26. Liricæ testudinem pulsans; alia intacta resonans. 190
 27. Arcus ex contento fractus; alter remissus & integer. 192
 28. Apes ex aluearibus in flores, & ex floribus in aluearia. 195
 29. Oliuetum egregiè septum ac munitum turribus; in oleis frequentes cica-dæ; sub iis disputantes Philosophi. 197
 30. Cygnus Fauonio adspirante suauiter canens. 198
 31. Puer mortuus cano capite solstitialem herbam tenens, in pomario, vbi matura poma decidunt, alia immatura arbori inhærent. 199
 32. Coruus sitiens lapillos congerit in situlam monumenti, vbi aqua pluuia durauerat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauens, expressit tali congerie quantum potuero sufficeret. 201
 33. Illustris, concinna & sumptuosa frons ædificij, è cuius supero limine exeat perfracti marmorei iecoris rimas caprificus. 202
 34. Minerua Cererem, Bacchum, & Cupidinem pedibus obterens & iugulans. 204
 35. Plinius secundus studioso animo ad cognoscendam quandam nubem ortam ex monte Vesuuino, nauis recto cursu propius delatus, innixus duobus seruis, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho exanimis. 208
 36. Astrologus præceps delapsus in foueam inconsideratius contemplanstris. 211
 37. Philosophum & Grammaticum simul in ambulantes pallio & barba promissis, supercilio elato, genis turgentibus, incenso vultu, pueri posticâ fannâ irrident. 215
 38. Triclinium Monachorum accumbentium, è quorum cœtu vnus designatus à cœnobiarca, lectori pulpitem conscensuro benedictionem flexis de more genibus petenti apprecatur. 216

Emblematum Syllabus.

39. Turtur, vel columba plumis exutæ, paratæ offerri in holocaustum, con- fractis prius ascellis; sicut 1. <i>Les.</i> præcipitur.	218
40. Virgilius è cœno gemmas laureâ virgulâ eximens.	220
41. Minerva poculum lauro coronatum propinans.	221
42. Persea arbor, cuius folia linguæ figuram referunt, fructus cordis.	222
43. Æthiopica Solis mensa.	224
44. Navis fluctibus iactata ad portum contendens, in cuius inertia & fauci- bus stat ingens Colossus Phœbi, statua, sinistra manu Nepenthes te- nens, dextrâ librum.	227
45. Caput Philosophi præferens in fronte solem.	229
46. M. Antoninus Philosophus Imp. in mediis ludis circensibus librum le- gens.	231
47. Oculus circulo inclusus.	236
48. Circulus è cuius peripheria exeant lineæ versus centrum, aliæ à centro ad peripheriam.	238

INSCRI

INSCRIPTIONES
TVM BIBLIOTHECÆ,
tum Emblematum.

1. <i>Υγίης ιατρείον</i> , Medica animi officina.	60
2. <i>Φάρμακον ἀφθαρσίας</i> , pharmacon immortalitatis.	63
3. Nunquam minus otiosus, quàm cum otiosus.	69
4. Nunquam minus solus, quàm cum solus.	72
5. Vocis & animorum pinacotheca.	75
6. <i>Ἄλλοθ' ἀγλαοφύττον παντοδαπῆς σοφίας</i> , saltus splendide omni sapientia confitus.	80
7. <i>Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλά διδασκόμεθ'</i> , senesco multa semper dicens.	88
8. Libri Auctorum liberi.	93
9. Togatæ militiæ armamentarium.	95
10. Vena intellectus sapientiæ fons, scientiæ flumen.	96
11. Ego sapientiæ eruditus inter sum cogitationibus.	99
12. Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis.	101
13. Vnum scio, quod nihil scio.	103
14. <i>Σοφίας ἐμπορίον</i> , sapientiæ emporium.	105
15. <i>Ἐάν ἢ φιλόμαθής ἔσῃ φιλομαθής</i> , si fueris discendi cupidus, eris multiscius.	107
16. Curia mortuorum Senatorum.	ibid.
17. Atrium libertatis.	ibid.
18. In quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.	123
19. Sedes sapientiæ.	127
20. Super speculum Domini ego stans iugiter.	132
21. Credo.	135
22. Capiuntur ad vitam.	ibid.
23. Insigne, virginitas, virginitatis præmium, diuinatio.	145
24. Lux gratior.	146
25. Sapiunt, quibus Attica mella non sapiunt.	148
26. Æternæ facundia Romæ.	150
27. <i>Σοφοὶ μὲν, ἀλλ' ἐ πάντα.</i>	152
28. Ipse vocat nostros animos ad sydera mundus.	153
29. Et est Rex qui sapiens est.	155
30. Noscant solem homines, quibus est sol mentis in ipsis.	156
31. Nulla difficilior scientia.	158
32. Ut loqui discas.	159
33. Instillo, repleo: infundo, effundo.	160
34. Hic	

Inscriptiones Bibliothecæ, & Emblematum.

34. Hic me ipso maior ; hic me ipso minor.	161
35. Ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοι.	163
36. Nullibi suavius.	164
37. Diem perdidit.	ibid.
38. Grandes hanc sugere mammam neu pudeat.	165
39. Pieridem heroes doctos & amate Poëtas.	166
40. Ratum & perenne.	167
41. Qui velit ingenio cedere rarus erit.	168
42. Marcet sine aduersario virtus.	170
43. Σοφὸς ἄλλοι ἐπ' ἄλλοι. Sapiens alius ab alio edocetur.	178
44. Aristoteles Platoni.	181
45. Ingenio, non Genio.	185
46. Testudo testudinis Echo.	190
47. Vt diu tendas, ne diu tendito.	192
48. Floriferis vt apes in saltibus.	195
49. Musarum securitati.	197
50. Agitante calefcimus illo.	198
51. Proximi casus indicium, maturitas.	199
52. Χρεία διδασκῆ, καὶ ἀμυσθῆ ἢ σοφόν.	201
53. Rarum operi sine nomine nomen.	202
54. Sanæ menti, & Musis.	204
55. Damnofa peritia.	208
56. Sapere ad sobrietatem.	211
57. Vult dicier hic est.	215
58. Auferat à te Deus spiritum elationis.	217
59. Confractis altius alis efferimur.	218
60. Omnia sic itidem decerpimus aurea dicta.	220
61. Vt placeat, ebibe.	221
62. In Deo laudabo verbum.	222
63. Μαθήματα ἢ ψυχῆς βρώματα.	224
64. Animi medicina quiesque nulla nisi in studio est.	227
65. Nulla quies. & Ἐγὼ ἐν τῷ πάντα.	229
66. Exigua immensus sapienti pagina circus.	231
67. Vnus omnia.	237
68. Mirabilis facta est scientia tua ex me.	238

LIBER

LIBER PRIMVS
M V S E I,
S E V
BIBLIOTHECÆ
EXTRACTIO.

AGEDVM: manus operi. Architectemur *Mu-*
sarum domicilium, & sacrarium Sapientia; & quo-
 niam eiusmodi molitiones esse antiquissimas
 satis planum fiet ex iis, quæ variis locis dispu-
 tabuntur postea, videamus quem in finem ex-
 trui soleant Bibliothecæ; si tamen priùs lecto-
 rem meum monuero, vnum eundemque esse
 scribendorum librorum, & condendarum Bi-
 bliothecarum finem: ac proinde nihil duobus proximè sequentibus
 capitibus comprehensum iri, quod præfixus titulus non contineat;
 præterquam quòd scriptores non pauci tam multos ediderunt inge-
 nij sui fœtus, vt illis propè idem fuerit libros scribere, & bene amplas
 Bibliothecas instruere: idque vel ex illo D. Hieronymi de Origene li-
 quidò constat. *Auxerunt, inquit, aliorum studia Bibliothecas, ac per par-*
tes compleuerunt; vnus Origenes ingenij facilitate Bibliothecam vnã quam-
uis ingentem implere potuit, cui ob incredibilem librorum numerum, quos con-
scripsit, ADAMANTIVS cognomen inditum est. Sex autem librorum
 millia conscripsisse, testantur Epiphanius, ac Ruffinus. Didymus Ale-
 xandrinus Grammaticus licèt falsamentarij filius (hoc est, eius patris^a,
 qui cubiro se emungere solebat,) fuit tamen tam emunctæ naris, vt tria
 millia & quingenta volumina scripserit, atque inde ob assiduam cu-
 ram circa libros καλέντες^b vocatus est^b. Thomæ Aquinates, Augusti-
 ni, Chrysofomi, Abulenses, Suaresij, alii que permulti sapientes, nonne
 ἀμαδύα instructissima scribendo excitarunt? Inter prophanos Demo-
 critus de rebus ferè omnibus scripsit^c: Theophrastus trecenta edidit

I.

^a Auctor ad Herenn.

^b De illo Quintil. & Sueton. in Calig. c. 11.

^c Sabelh. l. 2.

^a Laert. l. 1. c. 10.
^b Suidas apud Volater. l. 13. c. 4.
^c De mysteriis Aegyptiorum ex Seleuco & Menato vultus auctoribus.

volumina. Epicurus plura quam vllus Philosophorum ^a. Aristarchus Alexandrinus Aristophanis auditor supra millena ^b. Et si Iamblico ^c fides est, scripta sunt à Mercurio Trismegisto de vniuersa Aegyptiorum sapientia triginta sex librorum millia, & quingenti viginti quinque: hoc quid aliud est, quam foetum cruditione cerebrum integras Bibliothecas eniti, & in lucem edere.

SECTIO I.

Varij fines extruendorum Museorum, & Bibliothecarum proponuntur.

2. Enchir. c. 65.

Αν ἑκάστη δύο ἔχει λαβῆς: Vnaquaque res duas habet ansas, ait Epictetus; imò longè plurimas, vt discas ex hac sectione, in qua octo minimum fines proponimus, ob quos extructæ sunt à variis Bibliothecæ.

CAPVT I.

Primus Bibliothecarum extruendarum finis vtilitas publica.

3.

Bifariam considerari mihi videtur posse eruditio, aut tradenda per libros, aut acquirenda librorum subsidio: si tradenda à viris doctis, inde certè oriri potuit extruendarum Bibliothecarum occasio. Quoties enim quisquis est, cui non sit inlitum desiderium deriuandæ ad posteros, atque vnà cum ætatibus hominum propagandæ suæ conditionis? Id quidem laboris, & studij in librorum scriptione suscipi à plerisque vario fine & consilio, non inficior. Alij siquidem sola publicæ vtilitatis ratione sibi propositâ, quæ vel excogitarunt ipsi, vel longo rerum vsu didicerunt, ea consignare satagunt literarum monumentis, vt futuris sæculis profint: & connituntur esse Sibyllarum quàm similes, quæ non tantùm dum viuerent profuere mortalibus responsa fundendo; sed etiam maximopere profunt mortuæ, quarum libri adiri possunt cum dubitatur de aliquo portento. Proh soles ingeniorum planè mirabiles, qui vel post obitum suum lucent, mentesque nostras, imò & eorum, qui aduersis vestigijs stant contra nostra vestigia, eodem temporis monumento suo splendore complent. Veros *Præceptores humani generis*, vt Seneca loquitur, atque honoris causâ semper appellandos, dignosque omni veneratione, ac propè numinis cultu; quos neque fors fati communis ita efficere potuit mutos & elingues, quin viuant in immortalibus suis monumentis, & loquantur eâ vocis contentione,

Ep. 54.

vt

vt surdus sit qui eos non exaudiat. *Parentes animorum nostrorum*, & eius vitæ auctores quam cum cœlitibus communem ducimus; qui sibi ipsis semper superstites, liberos suos nunquam pupillos relinquunt; quibus proinde eo plus debere nos fatendum est, quàm parentibus corporum nostrorum, quò maius beneficium est bene viuere, quàm viuere, ac semper ad omne officij genus institui, quàm pauculis annis institui. O te diuinum hominem quisquis hac vna incitatus cupiditate vt hominibus prosis, stylum sumis, libros edis, Bibliothecas extruis! ô te (inquam) velut mortalem Deum, non solùm quòd futurus sis sempiternus senex, victurus vtique in omnes annos consequentes in hominum memoria, & rectè factis, scriptisque; sed quòd æterni senis (sic Clemens Alex. Deum appellat) æmulus cum ob acervos illos, & thesauros sapientia, quos introitus possides, videri possis *αὐτὸς ἑαυτοῦ*, tibi que ipsi sufficiens; nihilominus tamen tuas illas diuitias longè lateque effundis, quando verustis rebus das nouitatem, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, dubiis fidem, fastiditis gratiam, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Quid est de vniuerso hominum genere bene mereri, atque ad eò ad Deum Opt. Max. quàm proximè accedere, si hoc non est?

l. 3. pæd. c. 3.

Plin. in præf. hist.

Fuit hoc institutum magnarum illarum mentium, quos rectè *Genios orbis* dicere queas; qui vt eam scientiam quam hauserant diuinitus cum seris nepotibus communicarent, non lucri vllius, non propriæ in vulgus commendationis, sed vno publicæ vtilitatis studio, libros scribendo, & Bibliothecas extruendo sua ingenia publicam rem fecerunt, vt defuturam potius in aliis discendi, quàm in se ipso docendi cupiditatem verbo ac re ipsa restarus sit is, cuius nomen non tam hominis habetur, quàm ipsius sapientiæ: verbo quidem, cum pronunciat sapientiam se didicisse sine fictione, hoc est, non malo animo & prauo fine, sed & illam se sine inuidia communicare, & nequaquam honestatem illius abscondere, cum infinitus thesaurus sit hominibus, quo qui vtuntur participes fiunt amicitia Dei: re autem ipsa illud professus est, qui celebrem illam Academiam Hierosolymitanam, *sapientia domum* iure merito appellatam regia magnificentia ædificauit, misitque qui ad arcem illam eruditionis, & ad mœnia ciuitatis *πλουμῶδες* parulos passim aduocarent, securos esse iussos quotquot venirent, de necessariis ad sustentandam vitam alimentis, & conuiescere in beneficentissimi Regis benignitate, & prouidentia: qui sapientiæ alumnis miscuisset ipse vinum, & proposuisset mensam, ne illa parandi victus sollicitudine auocarentur à studio bonarum disciplinarum.

4.

Sap. c. 7. n. 13.

Hic videre mihi videor in Salomone, adeoque in omnibus verè sapientibus, puerperas nimia (vt sæpe fit) lactis abundantia pressas, quærere infantem qui mammam appetat, papillis inhiet, tantaque aviditate fontem illum nectareum fugat, vt si totum exhaustire velit. Quis neget Salomonem permotum hoc desiderio deriuandæ in omnem posteritatem suæ sapientiæ insigne illud gymnasium auxisse regia Bibliotheca, & necessaria studentibus suppellectile, atque ea mente, & consilio

5.

scripsisse infinitam illam voluminum multitudinem, quibus omnes artes; & scientias complexus est: cuius thesauri per exigua duntaxat particula ad nos peruenit, incredibili generis humani detrimento.

6. Hunc ad publicam utilitatem respectum habuit medicorum Princeps Hippocrates octoginta illa edens volumina, quæ sunt in manibus, tum etiam cum præclarum illud iuravit iusurandum, atque ad illud suo exemplo medicos omnes adegit, se medicamentis, nutritivæ pro viribus semper ad languentium utilitatem vsuros. huc respexit Hippocratis filius Pisisstratus Tyrannus, qui libros Athenis disciplinarum liberalium publicè ad legendum præbendos primus posuisse dicitur. quam Bibliothecam Xerxes vrbe potitus ad Persas transtulit, eam deinde Seleucus Nicanor Syriæ Rex multis post annis restituendam curavit.

7. Huc respexit Franciscus I. Rex Galliarum *literarum parens* cognominatus, ob singulare studium in iis postliminio Parisios, adeoque in totam Galliam reducendis; nam præter infinita quæ sapientissimè constituit rei literariæ promovendæ perutilia, & hoc adiecit, ut missis in mediam Græciam, atque in ipsam Arabiam viris doctis, qui libros vndique conquisitos ad se referrent, nobilem illam Parisiensem Bibliothecam bonorum ingeniorum, ac disciplinarum omnium altricem composuerit. hoc publici boni desiderio incitatus Franciscus Ximenius de Cisneros Cardinalis, & Archiepiscopus Toletanus institutam à se Complutensem Academiam insigni Bibliotheca locupletavit.

8. Huc denique pertinuit Sixti V. Pont. Max. sollicitudo, & magnificentia, cum Bibliothecam Apostolicam à Sanctissimis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordiis incoctam, pace Ecclesiæ reddita Laterani institutam, à posterioribus deinde in Vaticanum, ut ad vsus Pontificios paratior esset, translatam, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto I V. insigniter exultam, quo fidei nostræ, & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus linguis expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruaretur, ad puram, & incorruptam fidei & doctrinæ veritatem perpetua successione in nos deriuandam, è loco incommodiore vbi sita erat, in commodissimum ac magnificentissimum extulit, *liberalibusque doctrinis, & publicæ studiorum utilitati dedicavit.* Quæ à me de hac Vaticana Bibliotheca recitata sunt, ea ferè totidem verbis spectabili caractere inscripta cernuntur ad portæ dextram: ex quibus intelleges quis esse debeat princeps finis erigendarum Bibliothecarum, nimirum *Eruditio* quasi per manus tradenda posteris, solo publicæ utilitatis, & diuinæ gloriæ respectu: sin verò secus fecerimus, rete aureo conchulas piscabimur, hoc est, abutemur nobilissimis instrumentis comparandæ scientiæ, & Reginarum omnium Sapientiam exanguerabit, & in ordinem rediget quisquis illam quæstui illiberali, vel inani gloriæ cogit ancillari.

Secundus extruendarum Bibliothecarum finis, Eruditionis ostentatio.

Svggillat, nec inmerito, T. Liuium Plinius secundus quod utilitati *Si uandæ præculerit placendi gratiam*, qui quodam suarum historiarum volumine sic orsus sit; *Satis iam mihi gloria quasitum est, & potuissem desinere, nisi animus iniquus pasceretur opere.* Profecto populi gentium victoris, & Romani nominis gloriæ non suæ, composuisse illa decuit, maiusque meritum esset operis amore, non animi causâ perseuerasse; & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. hæc Plinius. Vellem Romanus historicus solus velificatus fuisset propriæ laudi in edendis librorum monumentis; habuit in eadem naui sociorum bene multas centurias, ac in primis antiquos Philosophos palliata illa vanissimæ gloriæ mancipia, quorum præcipuum institutum fuit obseruare ventos, ac totis velis blandientis vulgi Fauonios excipere, qui post multam operam in scribendis suis commentationibus, ac digerendis Bibliothecis, tum demum sibi cumulatè satisfactum putauerunt, si digito monstrarentur, & se audirent dici, hi sunt.

Quamobrem iustissimo Dei Opt. Max. consilio factum esse obseruat Possëuinus, ut quotquot euanuerunt in cogitationibus suis, abiecto diuinæ gloriæ studio, & canentes tantum sibi ipsis, nostri curam non habuerunt, mulctati sint librorum suorum interitu, & Bibliothecarum cladibus. Nec immunis fuit eius poenæ (ut alios deteriores sileam) Mercurius Trismegistus eiusdem sacrilegij reus, atque cæteri, qui veritatem Dei in iniustitia detinuerunt. nam ex tot voluminum millibus quæ edidit, vix ætatem ferre potuerunt dialogi vnus & alter, Pimander & Asclepius. Adde, si libet, & tabulam smaragdynam, si eam eius opus esse putas. Traianum Imperatorem herbam parietariam vocare consueuerat Constantinus, quod in omnibus à se excitatis operibus suum nomen ambitiosius inscriberet, ut non tam publicæ utilitati, & operum perennitati, quàm suæ commendationi ædificare videretur. Ego fortunatiorem illum puto, qui satagat scribenda facere, quàm scribere legenda; velitque ad beatam immortalitatem pingerari rectè factorum trophæa, & adumbratæ huius gloriæ contemptum; Deique potius, quàm hominum oculis, quemadmodum loquitur magnus Gregorius^a, facta sua scriptaque imprimere. hæc ramen intemperie plerique Auctorum ita transuersi aguntur, ut solùm appetant nescio quod

Euge, bellè, acutè, subtiliter, sapienter,

Ibis ab excusso grandis in astra sago,

aliàsque eiusmodi laudationes, & plausus, sibi que tritum illud saryrici gloriosum ridentis tacitè occinant,

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter;

1.
In Præf. hist.

2.
Bibl. c. 49.
l. 1.
Arist. 3. met.
text. 15.
D. August. 8.
de ciu. c. 23.

Aurel. Vict.
in Constant.

Plin.

D. Chryso.
in Psal. 48.
v. 12.
^a 11. mor. c. 17.

Martialis.

quid est hæc φιλοδοξία, aut κερδοδοξία innata eruditioni, quam bonæ matris fœtus dererimus? Quò tandem pertinet conceptum ex doctrina humanæ laudis desiderium?

*Quò didicisse? nisi hoc fermentum, atque semel intus
Innata est, rupto iecore exierit caprificus.*

3.
Sat. 1.

Eleganter omnino Persius congenitam scientiæ gloriæ appetitionem, quæ sola est frequenter condendarum Bibliothecarum & scribendorum librorum causa, *fermentum* esse dixit, & *caprificum*; fermentum quidem, quòd sinu suo massa continere non potest, quin sufferuefiat, inflatur, turgescat, rumpaturque: & si diutiùs illud retineat, corrumpatur. Intumescere solet mens hominis eruditi resoluta laxatæque hoc gloriæ cupiditatis fermento, quòd nisi vel tempestiuè tollitur, vel certè prudenter temperatur ab eo, qui animum ad hæc opera literaria adiicit, putidam suam inanitatem, ieiunum, ac euanidum animum prodebet, non sine intuentium stomacho. Sed & *caprificus* est hæc gloriæ titillatio; in quam sententiam placet asserere quæ scribit ad Aloysium architectum Cassiodorus, *Virgulta*, inquit, *noxia importunitate nascentia auferantur euulsis cespitiibus, ne radicum quidam capilli paulatim turgentes fabricarum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fecunditate contraria nutriant, vnde se compago casura dirumpat.* & Seneca, *Paruula semina, & quorum exilitas in commissura lapidum vix locum inuenit, in tantum conualescunt, ut ingenia saxa distrabant, & monumenta dissoluant; hoc quid est aliud quàm intensio spiritus, sine qua nihil validum, & contra quam nihil validum est.* Potuitne meliùs explicari quanta sit vis gloriæ cupiditatis, si quæ in hominis eruditi præcordiis infederit? dirumpitur miserum pectus prodeunte foras, & sese exerente malo semine; nec finis est libros edendi & coaceruandi; impallefcit studiis, noctes diebus continuat, corpus geniùmque rebus necessariis defraudat, vt comparandæ literariæ suppellectili sufficiat. Fitque vt plurimum, vt ea opera quæ tanto labore parturit & enitur, sint caprificus, hoc est, ficus sterilis, nunquam maturefcens, & quòd deterius est, auctori suo, & parenti exitialis, non secus ac Mineruæ templum Alalcomenis, ob innatam commissuris saxorum hederam, concidit. Vbi enim isti aucupes humanæ laudis sese confecere vigiliis, inedia, sumptibus, & continententi studio, ferè solum hoc referunt, vt studiosâ laborare putentur insanîa, qui propriam tantùm commédationem animo propositam habent; quæ tamen non debet esse merces suscepti laboris, & expensarum in condendis libris, & Bibliothecis, sed accessio dumtaxat: *Sicut licet in aruo quod segeti proficissum est, aliqui flores innascentur, non tamen hæc herbula, quamuis delectet oculos, tantum laboris insumptum est; aliud fuit ferenti propositum, hoc superuenit.* Præposterus est (fateor) extruendarum Bibliothecarum finis, *eruditionis ostentatio*; at certè est finis, haud fortasse paucis, isque primarius.

Pausan. in
Ecor.

Sen. de beata
vita c. 11.

4.

Non sum tamen ita austerus, & ἀπαιδής, vt si fortè quid aptius exit laudari metuarim; sed recti finemque extremumque esse recuso. non est mihi profecto illud Epicteti, *μὴδὲν βέβηκε δούλιον ἐπιτελεῖν, satage ridere nihil serue-*

ncc

nec mihi probatur signum illud profectus à Plutarcho positum, *velle facere quòd rectum est, & foras non spectare*: vitandus item appositus scopulus, & explodenda illius gloriosuli fatuitas apud Eustachium negantis velle inesse sibi aliquod honestum, quò se præditum esse alij ignorent, *Μὴδὲν ἐδέλω καλῶν ἔχει ἀνάγνοσον.* quòd ad me attinet quemadmodum nolim hominem eruditum struere Bibliothecas, aut scribere libros pascendis alienis oculis hac esca, nihilque aliud suo illo studio, quàm inanem aliis voluptatem, sibi verò gloriam aliquam sectari; ita duo super hac re statuo. Alterum est, fas esse homini docto præfigere suum nomen frontis suorum operum, tum quòd id facere iam ab omni æuo consueuerint scriptores sapientissimi modestissimi que, tum quia hinc quoque acuitur Auctoris diligentia, vt quòd molitur in Museo, limatius exeat in publicum, nec damnetur incuriæ: vsu enim compertum est rumores incerto Auctore ferè esse falsos, & vagari securiùs sine capite mendacium. Alterum, haud damnandam esse quorundam eruditorum curam in locuplete Bibliotheca componenda, imò etiam haud difficulter exhibenda hominum aspectibus, vt eam quam sibi merito compararunt, eruditionis opinionem tueantur apud vulgus, idque è publica re, & numinis gloria videri posse; quia plurimum potest in vtramque partem præconcepta de suis moderatoribus populi opinio. Proinde ad istos homines non pertinet illud Gregorij Nazianzeni momentis nihilo magis curandum alienum iudicium, quàm alienum somnium, *τὸ δὲ καὶ ἐδὲν ἀπὸς ἡμῶν ὡσπερ ἐστὶ ὄνειρ ἀλλότριον.*

C A P V T III.

Extruendarum Bibliothecarum tertius finis, comparanda eruditio.

O Buius est cuilibet, & fortasse primo loco statuendus hic finis extruendarum Bibliothecarum, videlicet *eruditio acquirenda*, cuius, prout quisque est cupidissimus, ita est librorum congerendorum studiosissimus. Bibliothecarum enim beneficium est, vt in omnium hætenus sapientium possessiones figere possis vestigium, & quasi hæreditatem tibi relictam cernere. *Utinam* (dixit aliquando D. Hieronymus) *utinam omnium tractatorum volumina haberem, vt tarditatem ingenij, lectionis diligentia compensarem.* Intelligebat vir ingeniosissimus ex Bibliothecarum fodinis erui purum putum aurum sapientiæ, idque à libris præstari hominibus, vt quicumque ante nos fuerunt, nobis vigilias suas in multam noctem, nobis antelucanas suas lucubrationes in multam diem prodixerint, nobis seuerint, nobis vixerint. laborarunt (inquàm) diu noctuque primi inuentores bonarum artium, suæque pretium operæ, & ingentes thesauros nobis reliquerunt in librorum apothecis, quos cuique fas sit in suos vsus conuertere. Senerunt ingenuarum disciplinarum cultores, vt suppeditarent posteris, quòd in horreum memoriæ conderent, & vnde pascere mentes suas.

Ego

2.

Ego dicere soleo, nihil aliud esse Bibliothecas, quam decantatam illam Phœbi cortinam, unde responsa fundebantur illam aduentibus: vel logothecam Mineruæ, vel celebre Mercurij Salinum quod λόγιον appellant, unde candidissimos sales promebant omnes facultates & scientiæ: nihil aliud Bibliothecas esse ait, quam omnium artium doctrinarumque myrothecium & seplasmam, unde singulæ accipiunt vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiusmodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suauitates ad delicias, seu succorum præstantiam ad sanitatem & robar, ut se comant, poliant, venustent, exhilarent; denique esse acerrimum omnis sapientiæ, è quo pro suo iure singuli sumere possint quod sibi necessarium, vel opportunum putant, ut conferant solum animi sui, possintque deinde ferre fructus tum honestatis, tum scientiæ qui in omnem æternitatem perennent. Quis putet Aristotelem tam multa assecuturum, vel scripturum fuisse, nisi nobilissima illa instructum Bibliotheca, quam per Alexandri Magni opes, tanto studio, tantisque sumptibus sibi comparauit, & à Platone magistro suo ob incredibilem legendi auiditatem *Αναγνωστικὸς ἑλετωρ* appellatus sit? Unde tandem suam Bibliothecam Photius scripsit, nisi ex magna in Bibliothecis assiduitate? Quando Plinius secundus scribere potuisset historiam naturalem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam naturam ipsam. Unde vicena illa rerum pulcherrimarum millia deprompsisse potuit, quæ se inclusisse ait triginta sex voluminibus, nisi ex lectione voluminum circiter duum millium. Non vni profuit præfuisse viginti illis amplius librorum voluminibus, quos literario magis censu, quam pecuniario locuples Ferdinandus Columbus Christophori noui Orbis inuenoris filius Hispali dedicauit. Ex eadem Bibliothecarum officina prodire Manutij, familia illa literatorum hominum, ac in primis Aldus iunior (ut Paulum patrem, Aldumque auum, viros insigniter doctos, sileam) qui nunquam tantus in vario disciplinarum genere extitisset, quantum eum suspexerunt Venetiæ, Bononiæ, Pisæ, ac Roma ipsa, nisi partim suis sumptibus, partim Principum liberalitate insignem Bibliothecam voluminum supra octoginta millia confecisset, secumque semper transtulisset, paulo diutius aliquo in loco commoraturus. Illam Erasmus copiosissimam esse dixit, quaque non alia bonis libris, præcipue Græcis, sit instructior, ex qua ceu fonte omnes bonæ Bibliothecæ per omnem vsque orbem nascuntur, & propagantur. Id quoque adiumenti nactus est felix Musæ veteris cultor iustus Lipsius, qui cum Romæ se Antonio Perrenoto Cardinali Granuellano acri ingeniorum æstimatori addixisset à Latinis Epistolis, per Meccenatem illum suum, & per Guillelmum Cardinalem Sirletum in paucis doctum, aditum ad Romanas Bibliothecas Vaticanam, Farnesianam, Sfortianam, aliasque tum priuatas, tum publicas habuit, eo fructu, quem facile cogitando assequetur, quisquis hominis ingenium, iudicium, memoriam, diligentiam, multiplicem eruditionem nouerit.

3.

Et putas ipse Augustinus licet in excogitando sagacissimus implere potuisset

Plin. iun. ep. ad Marcum.

Plin. sec. in præfat. ad Vesp. Imp.

In adag. Chil. 3. cent. 1.

potuisset Bibliothecas suis cõmentationibus, nisi & ipse (ut tradit Posidonius) Bibliothecam habuisset, unde hausit quod in nos postea uerius refudit. Quid mirum si M. Varro infinita scripserit, qui nihilominus in legendo incredibiliter fuit assiduus? Mirarer magis si pauca legisset, & scripsisset plurima: fieri enim haudquaquam potest, ut acer animus & solers, torrentes eruditionis legendo ebibat, quin illico torrentes profundat sapientiæ: hac enim lectione incalescit animus, afficitur, & quasi diuino aliquo Numine afflatus necesse est (quod dixit Tullius) intelligentiam suam excutiat, & conetur, iuxta illud Maronis haud ab simile de Sibylla,

— totum si pectore possit

Excussisse Deum.

Itaque quasi entheatus extrinsecus sibi ab auctoribus inspirata, tum concepta intrinsecus fundit oracula: quemadmodum de se testatur is, quem supra laudauit, Plinius secundus, se ad multa millia rerum scitu dignissimarum, quas ex multiplici lectione excerptas suæ historiæ inseruit, adiecisse insuper de suo plurima, quæ aut ignorauerant priores, aut postea inuenerat vita; qui quidem & alius est Bibliothecarum fructus, solum animi nostri ita præparare ac fecundare, ut nunquam sine fcenore reddat posteris, quod à prioribus accepit.

Verum paucis rem confecero, si dixerò, ex Bibliothecis velut ex equo Troiano omnes hactenus eruditos, & scriptores profluxisse, si pauculos quosdam exceperis, quæ infusa est magnam partem diuinitus sapientiæ, ex quibus deinde proueniunt ceteri, qui appellari solent *Antistites bonarum artium*, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Socrates, quos certum est non fecisse ab integro sua ingenij monumenta, sed eruisse plurima è sacris Auctoribus, & tanquam ex rediuiuis marmoribus ea sibi construxisse. Quod ad Pythagoram attinet, à quo *Philosophiæ nomen exortum fuisse*, scribit Augustinus^a, & à cuius disciplina deriuata esse magisterij præcepta, ait Ambrosius^b, meritoque apud Philosophos magnū habitum æqualem vix reperisse; omnino hausisse plurima ex Mosaicis voluminibus docet Theophilus Raynaudus^c. Nam & ea iam fuisse conuersa in linguam Græcam, ante Alexandrum, & ante Persicum Imperium graues Auctores^d tū antiqui, tum recentiores asseuerant. Platonem verò eiusdem Mosis commentarios transtulisse in suam Bibliothecam, indeque profecisse plurimum, vel ex eo liquet quod Numenius apud Clem. Alex.^e dicit *Platonem nihil aliud esse quam Mosem Atticum*; cui & assentitur Iustinus, eundem appellans *Mosem atticè differentem*; & Ambrosius^f, suos illos Iouis hortos ex canticis Salomonis accepisse innuit. De Socrate quid? hoc sat esto, quod eundem *Hebraica sapientiæ amulatorem* vocat Clemens^g. Aristoteles autem quantus quantus extitit, utrum instructam à se Bibliothecam adeoque intelligentiam suam locupletauerit Hebræorum monumentis procline est coniecere ex ipsius studio in conquirendis maximoque pretio cõmendis libris; tum ex ipsiusmet testimonio. *Iudæi* (inquit^h) *ab altioribus Asia locis ad maritimas descendens regiones, ubi tum degebamus, Philosophiæ amore ad nos sponte venit, qui multo*

In eius vitæ.

In præfat. hist.

4.
Sen. de breu. vitæ.
^a 8. de ciu. c. 82.
^b 1. r. ep. 6.
^c In prologo Theol. nat. §. 5.
^d Clem. Alex. 1. str. cap. 13. Serar. in prolog. Bibl. cap. 16. q. 2. alique apud eundem Raynaudum. Euseb. 10. de præp. Euang. apud Baronium anno Christi 183.
^e 1. Strom. c. 13.
^f 1. de bono mortis.
^g 1. Strom. h. Clearchus peripar. apud Eusebium 3. præp. c. 3. & Clem. Alex. 1. Strom. c. 6.
B
plura

plura nobis attulit, quam accepit, Theocritus in Bucolico Carmine facile princeps euocatus est à Sicilia à Ptoiemæo Philadelpho eo tempore (vt promptum est conicere) quo septuaginta Interpretes dabant operam conuersioni. Nam hic Poëta ad scribenda Epithalamia legem sumpsit ex Canticis Salomonis, ex quibus expressit non pauca in Genialem pompam, qua Arsinoe Ptolemæi filia in nuptiali curru Adonidem cum Venere traduxit, quæ Idyllium est 15. & in Epithalamium Menelai, & Helenæ Idyllio 18. Galpar Sanct. in cap. 10. Dan. Idem pluribus super hac re in commentariis super Cantica prologom. 5. ubi quid Theocritus ex Canticis penè ad verbum transcripserit ostendit. Vide Paulum Scherloquum *anteloquio 9. in Cantica scilicet. 2. n. 14.*

5. Ex quibus omnibus hoc conficio: si tantorum virorum primigenia illa (vt videtur) Philosophia similis fuit illuminationi quæ fit ex spartro, quam homines accendunt lucem à sole artificiosè suffurantes. Si is qui

Ouid 13.

Metam.

^a Arnob. 1.2.

^b Cic. 3.

Tusc. q.

^c Cal. Rho.

dig. 1.2. c. 2.

Mente Deos adiit, & quæ natura negauit,

Vsibus humanis oculis ea pectoris hausit.

Pythagoras, si *columna & sublimis apex Philosophorum* ^a. Idemque *diuini* ^b nomen sortitus Plato; si naturæ Genius Aristoteles, & velut medij inter humanū & diuinum ingenij ^c. Si Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus Socrates, partem non minimam suæ sapientiæ, & eruditionis deriuarunt in sua latifundia ex librorum fontibus quos sitienter appetebant; quantum putandum est fore opis, & subsidij in locupletibus Bibliothecis ad scientiæ acquisitionem, ideo omnibus veritatis inuestigandæ, stabiliendæ, ornandæque studiosis, & candidatis sapientiæ dictum esto, quod nepoti suo scripsit Aufonius,

Perlege quodcumque est memorabile:

nam Bibliothecarum beneficium est vt homines studiosi, (vel teipso iudice qui hæc legis) non solum suam ætatem bene tueri, verum etiam omne æuum suo adicere possint. Quidquid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est, nisi ingrati sumus, illi clarissimi opinionum conditores nobis nati sunt, nobis viam præparauerunt; ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur, nullo nobis sæculo interdictum est, in omnia admittimur; & si magnitudine animi egredi angustias humanæ imbecillitatis libet, multum per quod spatiemur temporis est: licetque cum ipsa rerum natura in consortium omnis æui pariter incedere.

C A P V T I V.

Extruendarum Bibliothecarum quartus finis, Animi voluptas.

1. Cic. de sen.

NVLLE sunt epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum literariis voluptatibus comparandæ, dixit Cato maior, confirmauitque

uitque luculentis rationibus & exemplis. Quod cum intelligerent Attalici Reges, arbitrati sunt non posse melius collocari immensas suas opes & diuitias, quam in extruenda Bibliotheca, ex qua sibi suisque nouæ in dies animorum voluptates succrescerent. Audiamus super hac re Vitruuium, *Reges Attalici*, inquit, *magnis Philologia dulcedinibus inducti*, ^{1.7.} *cum egregiam Pergami Bibliothecam ad communem delectationem instituisent, tunc item Ptolemæus infinito zelo cupiditatisque studio incitatus, non minoribus industrijs ad eundem modum contendere Alexandria comparare.* Ex quibus verbis intelligis nihil aliud in Bibliothecæ extruptione fuisse propositum Attalicis Regibus, præter eam, de qua loquimur, *ex Philologia dulcedine animi delectationem*. Tamen admonendus es hoc loco Lector, Alexandrinos Reges Eumene Attali Regis filio Pergamæ Bibliothecæ conditori præiuisse in hoc studio. Nam Ptolemæus secundus Philadelphus Ptolemæi Lagi filius Eumene Pergami Rege maior memorabilem illam Alexandrinam Bibliothecam composuit, eius structuram doctus ab Aristotele, vt auctor est Strabo, hoc est vel exemplo Aristotelis, ^{1.1.} qui primus collector librorum fuit, *αὐτὸς συναγαγὼν βιβλία*, vel quod cum Aristoteles Theophrasto suos libros reliquisset, Theophrastus autem Neleo, ab hoc mercatus sit Ptolemæus, eoque cum aliis quos ingenti pretio Athenis, & Rhodi coëmetat Alexandriam vnum in locum transtulit; nam aliter structuram Bibliothecæ Ptolemæum docere haud potuit Aristoteles, qui Ptolemæo fuit ætate superior. Quis est ergo iste Ptolemæus Eumenis circa Bibliothecas æmulus, vt habet Plinius post Vitruuium.

Ego omnino hæc vtrumque errore lapsus puto in ordine temporis. Nam Ptolemæus Eumenem Pergamæ Bibliothecæ auctorem ^a, imò eius patrem Attalum, (cui D. Hieronymus ^b eam structuram tribuit) integro ferè sæculo præcessit ^c, præterquã quod Alexandrina Bibliotheca Attalicam multis partibus superauit; cum vel ipso Antonij Triumviri tempore quo auctior esse debuerat quàm sub Eumene, in ea solum essent ^d *ἑκατὸ μυριάδες βιβλίων ἑπών, ducenta millia librorum singularium*. Si tamen vindicare libet ab omni suspitione erroris Vitruuium, & Plinium, qui nunquam mihi videntur sine præfatione laudis appellandi; dicere fortassis haud absurdè possim, Ptolemæum cognomento Epiphanem Eumenis temporum æqualem in augenda Alexandrina Bibliotheca iam pridem condita, æmulatum fuisse Eumenis diligentiam in Pergamena primùm instituenda: atque hoc si dixero, habebo ad stipulatore huius meæ coniecturæ Sallianum, qui hanc Philadelphi Bibliothecam ait à posterioribus Regibus fuisse amplificatam; vnde fit vt inter Auctores de numero librorum non satis constet, Cedrenus centum millia librorum tantum ponit, Isidorus septuaginta: Freulphus contraxit hunc numerum per errorem myriadibus in chiliades conuersis. Aristæas apud Iosephum, & Eusebium refert Demetrium spondisse Ptolemæo potenti quot iam essent, breui ferè quingenta millia. Agellius ^e & Amian. ^f septingenta numerant. Difficile erroris excusatur Seneca ^g quadringenta tantum millia petiisse scribens. Vide

1.7.

1.1.

Athen. 1.1.

1.13. c. 11.

2.

^a Strabo 1.13.

^b Epitt. ad Chromat.

^c Sallian. an.

ab v. c. 474. &

564.

^d Plut. in Ant.

an. mundi

3775.

^e 1.6. c. vlt.

^f 1.6. c. 22.

^g de tranqu.

c.9.

^a locis cit.
^b in Synt.
cap. 2.

super hac re Sallianum ^a & Lips. ^b Itaque licet semper ipsa, semper tamen alia, eo quod processu temporis numerosior fuerit Ioannes Rodriquez de Leon, frater illius Antonij, qui scripsit Bibliothecam occidentalem & orientalem, ait ita Attalum fuisse æmulatum curiositatem Ptolemæi, vt, ob id (inquit Galenus) vendita sint opera supposititia cum titulis virorum doctorum; quia *ementium cupiditas mutat opinionem scribentium.*

3.

^c Plin. iunior
ad Marcum
de auunculo.
^d Sen. ep. 15.
^e Cic. de sen.
f lib. de
spect.
^g Cypr. I. de
bono pudic.
cit.

Redeamus ad illas animi voluptates quæ hauriuntur ex Bibliothecis. Quis eas neget esse quammaximas, cum præ illis vix vllæ hominibus studiosis placere possint, quibus, vt diutiùs indulgeant, ferè solent esse somni parcissimi ^c, leuèlque ^d cibi & facilis, atque abhorrere à rebus venereis, quia animi lumen ad capeffendas disciplinas necessarium extinguunt ^e, ludorumque omnes oblectationes flocci facere; qui suam in libris peruoluendis, & discendis literis exercitationem ludum literarum appellant. *Qua maior voluptas (ait Tertullianus ^f) quam fastidium ipsius voluptatis?* Magistro hunc in modum succinit discipulus ^g, *Voluptatem vicisse voluptas est maxima; & nos quoque occinamus. Quàm magnis liquidisque voluptatibus plenum esse necesse est illud, propter quod omnis alia voluptas contemnitur? & quod solum sibi esse contra omnes animi ægritudines solatium experiuntur quotidie cum Plinio iuniore ^h, Bibliothecarum cultores: imò otiosa senectute ⁱ, (quæ vel sola ipsa morbus est) si habet paululum studij, & doctrinæ nihil iucundius.*

^h ep. 1.9.
ⁱ Cic. de sen.

4.

Potèstne aliquid fingi delectabilius, quàm sedentem in Bibliotheca, & immotum, vniuersum Orbem nihilominus peragrarè, quidquid est vspiam præclarum, & excellens metiri, oculis inspicere, replicare omnium retrò sæculorum memoriam, regnorum ortus, progressiones, inclinationesque tanquam è specula contemplari; videre naufragia sine metu, spectare bella sine periculo, rimari terræ viscera sine fatigatione, Principum ædes ingredi sine repulsa, subire templorum sacra sine sacrilegio; interesse sapientium consiliis, è Stoa transire in Academiam, ex Academia in Lyceum; Zenone, Socrate, Platone, Aristotele, Pythagora, Epicteto, Seneca, Theophrasto vti familiarissimè, tamque habere beneuolos, vt nemo horum non vacet cum volueris; nemo venientem ad se non doctiorem beatiorèmq; dimittat, nemo quemquam vacuis à se manibus abire patiatur. Quid iucundius quàm circumfusum libris delibare quidquid est in Grammaticis accuratum, in Epicis amœnum, in Tragædis sententiosum, in Comædis festiuum, in Lyricis excultum, in Satyra falsum, in Epigrammate acutum, in fabula ingeniosum, in panegyri elegans, in historia varium, in eloquentia sublime, in Philosophia reconditum, in medicina necessarium, in iuris scientia vtile, in mathematicis admirabile: nec his contentum voluptatibus ebibere plenis faucibus, & perfundi toto pectore Ambrosij ambrosia, Bernardi nardo, succo Hieronymi, medulla Tertulliani, Eucherij melle, Augustini acidula suauitate, Chrysofomi aureis imbris, Cypriani, Basilij, Gregorij, & aliorum Ecclesiæ procerum

procerum deliciis: Desideras in ipso fonte gustare diuinam dulcedinem? habes in sacris voluminibus instructissimum lectisternium, atque (vt Christianè loquar, & cum Augustino ^a) habes in diuinis literis *Angelorum ferculum, & Archangelorum pulmenum*, vnde possis delicatissimè epulari; quibus cibis ita reficiebatur Alphonsus Aragoniæ Rex, vt spreitis regis voluptatibus vtrumque instrumentum adiectis etiam commentariis quater decies perlegerit. Quater decies, inquam, sine nausea, & fastidio. habent enim hoc singulare literariæ oblectationes, vt sæpiùs repetitæ semper placeant, nouamque sui subinde creent in ipsa satietate appetentiam: cum tamen aliis in rebus, *cui libet magna voluptati fastidium finitimum sit.*

^a Serm. 383
ad fratres in
Erem.

Ranulph. l. 6.
c. 1.
D. Gregor.
fusè hom. 6.
Senec.

5.

Eruditi quidam viri custodiæ traditi à Tiberio ^b extremi supplicij loco sibi esse putabant, ac se propè viuentes efferri, spirantesque infodi, quod sibi præter ereptam libertatem, studendi quoque solatium ademit, sine quo omne otium, adeoque multo magis illud quod tenetur in carcere cum ignominia, mors sit, ac viui hominis sepultura ^c. Nam cum literæ (vt dicere solebat Aristoteles) inter prospera sint ornamentum, inter aduersa refugium, & auocatio à molestiis; locus ille, vbi vir doctus cessare omnino cogitur à studiis, potèstne illi non esse intolerabilior Atheniensium barathro, Tulliano Romanorum, vel Syracusanorum latumiis? Marfilij Ficinus cuidam suo amico de sua fortuna conquerenti per literas respondit, *confugiendum esse ad Minervæ templum, quo solo contra fortuna procellas, & fulmina tegimur*; hinc Senecæ, hinc Ciceroni, hinc Boëtio, hinc plerisque aliis leuamentum doloris, & mortis imminentis contemptus. Fabius Quintilianus de seipso in magna consternatione ob mortem filij sic ait ^d, *Vinimus, & aliqua viuendi ratio querenda est, credendumque doctissimis hominibus, qui vnicum aduersariorum solatium literas putauerunt inter humana vita procellas & tempestates, alcedonia quærenda in tranquillo aliquo mari literarum.* Aduocatione & foro interdici poena est à legibus constituta in homines studiosos, si quid grauiùs peccauerint ^e.

^b Suet. c. 27.

^c Sen. ep. 82.

^d Quint. in
proem. l. 6.

^e Digest. de
pœnis.

6.

Est igitur Bibliotheca officina omnis ingenuæ voluptatis, & deliciarum promptuarium, siue illuc concedas non tam vt discipulus in scholam proficiendi gratiâ ^f, quàm vt inquilinus in otij diuersorium, & velut in theatrum, præsentis duntaxat oblectationis desiderio. At multo magis te rapiet afficietque lectarum rerum pulchritudo, si tui, vel alieni profectus cupiditate incitatus in Bibliothecam te abdideris. Tullius amico suo Attico scribit ^g se magis oblectari literarum voluptatibus, quàm omnibus Puteolorum, & Lucrini deliciis. *Ego (inquit) hic pascor Bibliothecâ Fausti (is fuit L. Cornelius Sulla, Fausti Dictatoris filius, Faustæ vxoris Milonis frater, quem vnum cum Afranio, & L. Cæsaris filio Cæsar deuicto Pompeio voluit interfici) fortasse putas his rebus Puteolanis, & Lucrinensibus? sed mehercule à ceteris oblectationibus desero, & voluptatibus propter temp. (afflictam vtique) sic litteris sustentor, & recreor: malogue in illa tua sedecula quam habes sub imagine Aristotelis, (quæ erat in Bibliotheca Attici) sedere, quàm in istorum sella circuli.* vnde

^f Senec. ep.
108.

^g Cic. ad
Att. l. 4. ep. 9.

Musei extractio.

a Cic. lib. 2. offic. b in eius vi. ca.

c l. i. c. 17. Bibl.

d l. 9. c. 6. Bibl.

non mirum si Philosophicum studium idem Tullius a requiem curarum appellauerit, & de Epiphano Ticinensi Præsule Ennodius b dixerit, Vtebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens. Rectè libros instrumenta appellat: sicut, & in Anthologia c eosdem libros Musæorum dicitos lego inter libros qui in Turcica classe inuenti sunt, cum ad Naupactum prope Echinadas insulas victores fuere fœderati Catholici, repertus est vnus inscriptus Consolatio Visioneia, quod est volumen omnium consolationum quæ ex omnibus scientiis, studiis, & veritatibus capiuntur ab hominibus earum studiosis. Vellem vt qui indicem eorum librorum texuit Possennius d indicasset quoque vbinam hodie exeret, cupidissimè hunc legerem; & me lecturum sperarem si est in Bibliotheca Regia sancti Laurentij Escurialis, vt verisimile est. Claudant istud caput iidem versus, quibus librum de rerum natura secundum Lucretius incoauit, & gemina elegantis similitudine hanc quæ ex studio literarum præcipitur, voluptatem expressit.

Suaue mari magno turbantibus aquora ventis, E terra magnum alterius spectare laborem; Non quia vexari quemquam est incunda voluptas, Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suaue est, Per campos instructa tua sine parte pericli: Sed nil dulcius est bene quam munita tenere Edita doctrina sapientum templa serena.

CAPUT V.

Bibliothecarum quintus finis morum instructio. Ac primum ex sacris voluminibus utilitas quanta?

1. Licet ea voluptas quæ ex bonorum librorum lectione percipitur, à nemine, qui mente sanus sit, dånari queat, quemadmodum nec merito natura reprehendi, quod cibus quibus vescimur suauitatem aliquam asperferit; nihilominus, sicut intemperantiùs ederet qui solius delectationis causa vesceretur; ita præpostera atque inordinata fuerit eius lectio, qui lectionem ad solam animi voluptatem reuocarit: illa enim oblectatio mentis, & palati, incitamentum quoddam est ad vires necessariis alimentis reficiendas; est condimentum laboris & fastidij, quod ciborum sumptio, vel librorum peruolutatio ingenerare posset, si eius prorsus expertes forent, aut vehiculam ὡστερ ἔχημα, quo faciliùs transferimus in stomachum, & in mentem quod in mensa, vel in Bibliothecis salubre inuenitur. In hanc sententiam sic Plutarchus d, δὲ μὴ μόνον ἐν ταῖς ψαῖς ἐδωδύμ, ἀλλὰ καὶ πῶς ἡδοναῖς διαφυλάττειν ἀχρήμονας αὐτὲς, ἐπὶ δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀπρόδοσι, καὶ ἀναγνώσει ἐδίξεν ὡστερ ὄψω χρωμῆτες μετείας τῶν τέρποντι τὸ χρεῖσιμον ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὸ σωτικῶν δίδωκεν. Danda opera est, vt nota tantum in vitiu, & potu temperatè se gerant, sed in audiendis quoque, & legendis

a πῶς δὲ νόον ποιησάτω ἀκέραιον, quomodo inueni audienda sint poemata.

dis libris assuefiant, eo quidem quod delebat tanquam condimento modicè vitid vero quod utile est, & salutare in primis seletari. Sic malè quondam audiere quotquot Platonem, aut Xenophontem solâ eloquentiæ gratiâ pellecti lectitabant, dicebanturque non aliter aberrare, quàm siquis apud seplarium multa, & salutaria vnguenta reperisset, ea tamen sibi tantum seponeret, quibus oblectaret nares, iis neglectis, quæ ad sanitatem, & robur essent opportuna. Non omittam illud magni Basilij, in ea oratione quam scripsit de modo proficiendi ex Græcorum libris: vbi ait vtilitati potius, quàm voluptati studendum in librorum lectione; & iuuenibus apum exemplum proponit, quæ mel è floribus vtiliter legunt, quorum vsus apud alios intra coloris, & odoris delicias stat, ἢ ἐν δὲ τῶν τοῖς μὴ λοιποῖς ἀχει τ' ἄωδης ἢ τ' χροῖας. ἔστιν ἡ ἐπόλαισις; ταῖς μελίπαισι δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ἑσάρχη. quæ cum ita sint, malè omnino de vniuerso genere literarum merear, si taceam vtilitatem librorum ad rectam morum & vitæ conformationem, quæ potest esse finis condendæ Bibliothecæ legitimus. Quod spectat ad sacros libros, D. Chrysostomus a vsque adeo eos vtilis esse docet, vt & syllaba, & apiculus reconditum habeant thesaurum, ἐδὲν ἀπὸ ὧς καὶ ὡς ἔτυχεν φθίσεται ἢ δεῖται. Verum illud quod subiungo sufficere videri possit: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, hæc Paulus Timotheo b discipulo de sacrorum voluminum omnimoda vtilitate ad procurationem propriæ salutis, & alienæ. Tamen religio sit omittere diuinum aliud elogium, quo maximopere commendatur fructus sacre lectionis. Lenioribus medicamentis perditæ Scribarum, & Pharisaorum mentes curari haud posse Christus seruator cum animaduerneret, extremum hoc monitum fuit, eos ad sacros libros tanquam ad affectorum valetudinarium, in quo etiam deploratis succurratur, amandat: Scrutamini scripturas, quæ quidem quàm salutaris sint dum cupidè adeuntur, argumento esse potest Eunuchus Regiæ Candacis pessimè laborans, vt pote superstitione infectus, barbarus, opulentus, potens: is tamen sibi multisque aliis salutem ad eò perfectam reperit in Isaiæ lectione, vt rectè vsurpare potuerit illud Salomonicum de studio Sapientiæ, Venerunt mihi omnia bona pariter cum ea, & innumerabilis honestas per manus illius. At ne tanto fructu, quem facillimè quilibet consequi potest, animum suum vllus defraudet, insulse & minus piè suas occupationes excusando, D. Chrysostomus aulici huius factum proponit omnibus æternæ salutis studiosis. Ecce hic, (inquit) eunuchus, & Barbarus erat, quæ utraque ad reddendum negligentiore sufficiebant, & ad hæc dignitatis amplitudo, & opum abundantia; adde quod in itinere erat, & curru ferebatur, hoc enim modo iter facere, non est facile lectioni esse attentum, imò valde molestum, attamen desiderium, & ingens studium omnia obstacula è medio auferens in lectione retinebat.

2. D. Augustino parturienti meliorem frugem, & iam diu cum maximis difficultatibus conflictanti, diuina tandem bonitas precibus, & lacrymis Monicæ sanctissimæ fœminæ exorata hunc in modum opem tulit.

Calcagnius de profectu.

a Hom. 18. in Gen & passim alibi de Scripturæ vtilitate, hom. 5. 17. 149. 29. 35. 37. b Ep. 2. c. 3.

Ioan. 5.

Sap. 7.

Hom. 35. in Gen.

1.2. conf. c. 12. tult. Vox celestis carmen illud insonat, *Tolle lege, Tolle lege*: paret æger sacrum Codicem, qui fortè erat in pròptu, sibi adhibet, vix oculis hausit conceptam in hunc sensum suæ curationis formulam, *Non in comestationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudiciis, non in contentione & amulatione, sed induirini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.* cum illico salutarem secessionem à vitiis & erroribus pristinis, atque melioris viæ, vitæque deinceps ineundæ consilium feliciter enixus est. Vidésne Lector, quàm meritò sacrum illud diuini Verbi instrumentum Gregorius Magnus *manna* appellet, quod singulorum necessitati, & gustatui optimè seruiat? Potuitne Augustino in eo vitæ statu præcipi quidquam accommodatius illa admonitione & parænesi, quam primo oculorum & digitorum coniectu reperit?

3. Felix quidem Augustini partus obstetricante (vt sic loquar) sacri voluminis lectione. Sed diuinior Virginis Deiparæ conceptus eadem sacrâ lectione pronubâ. D. Ambrosium enim auctorem habeo, Mariam sanctissimam intentam tunc fuisse lectioni ac meditationi huius loci Isaïæ, *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*, &c. Cum à Patre æterno per celestem nuntium in Matrem Dei ascita est: vt putes incircumscriptum numen virgineo vtero claudi noluisse prius quàm sacra lectione præuia sibi pararetur diuersorium. Quæ vel ex eo etiam auctoritatem sumit, quòd D. Augustinus inter Virginis matris laudes, & ornamenta sacræ lectionis singulare studium recenset, atque diuinorum oraculorum eximiam intelligentiam. Ego, quid præterea dici possit diuinius de sacrorum voluminum lectione, non video. Vnum duntaxat moneo, manna istud esse eiusmodi, vt non solum colligi oculis, vel auribus debeat, verùm etiam satagendum in primis, vt in imo corde velut in *urna aurea* condatur asserueturque religiosè, & cum reuerentia, vt profit.

4. Libris Asceticis (quos spirituales vulgò vocant) post diuinos vtilitatis laudem tribuimus, quod nimirum *in iis aliud auditur nihil, nisi quod mitis, verecundos, pudicos, castos familiares, communicatores*, &c. vt dixit Arnobius agens de libris Christianorum. Eos autem trifariam diuinos esse reperio. Alij præceptis ad omne officij genus nos erudiunt; alij in piis affectibus commouendis occupantur: alij exemplis nos à vitiis auocant, ad virtutem stimulant, perpoliunt, & ad vitæ perfectioris studium inflammant; & cum eorum singuli sint apprimè vtilis, tum verò præsertim viam virtutis ingredientibus sanctorum hominum exempla sunt longè vtilissima, vt ex eorum formula viuamus, corrigamus prauitates nostras, componamus mores nostros. hac consuetudine legendi res præclare, & sanctè gestas istud assequimur, vt mentem ipsa cogitatione virorum excellentium conformemus, eorum animos intueamur semper, sintque nobis vbique velut duces, custodes, testes, censores, Consiliarij, auctores, adiutores, & (quemadmodum dixit D. Basiliius^a) *εικόνας ἑαυτῶν*, quas contemplerur, vt ex eis in nos spirantis virtutis similitudinem transferamus. Codex vitæ magni Antonij aulicos duos Imperatori Theodosio percaros ex hominis famulatu, & obsequio, in Summi Imperatoris Dei familiam trāscripsit. Similis casus DD. Dominico,

1. 6. moral. c. 9.

1.2. in Luc. c. 1.

Tom. 10. de nat. Dom. serm. 5. & 6.

Hebr. 9. n. 4.

1. 4.

Sen. ep. 6.

Cic. pro Arch. poëta.

^a Ep. 1. ad Greg. Theologum.

nico, & Ignatio Loiola, illi quidem liber de collationibus Patrum, huic de Sanctorum vita salutis initium fuit. Plura de hoc argumento asceticæ Theologiæ mystagogi ferè omnes disputant: vnus sit mihi pro multis Athanasius, pauculis verbis ingentem complexus piæ lectionis vtilitatem. *Sine legendi studio*, inquit, *neminem ad Deum intentum videas.* De prophanis Auctoibus maior sit dubitatio, vtrùm moribus ex rectæ rationis præscripto componendis vtilis esse possint.

D. Aug. 1.8. conc. c. 6. Drexel. Nicetæ 1.2. c. 3. Ribaden. 1.1. c. 2.

C A P V T VI.

Prophana Philosophia ad virtutis acquisitionem prodest.

Q Vamuis non ignorem naturales scientias sapienter à D. Ambrosio appellari *marcescentis sapientia vanitates*, si cum diuinis eloquiis omni ære cœloque & terrâ perennioribus comparentur: licet verissimè à D. Anselmo dictum sit *antiquos Philosophos obcecante superbia perdidisse, quod illuminante Dei gratiâ inuenerant, relapsos à superna luce in tenebras suas*, iuxta illud Apostoli, *enauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.* quòd pertinet D. Bernardi exclamatio; *O Lucifer, iam non lucifer, sed noctifer, & mortifer.* licet Mosis draco Ægyptios dracones deuorauerit; hoc est, tradita mortalibus à Christo doctrina futilitatem, & præstigias humanæ eruditionis, quibus homines miserum in modum constricti tenebantur, dispulerit: licet meminerim dictum à D. Leone *mundanam scientiam furnum esse, qui illuminatum fidei oculum perturbet*: & à D. Gregorio Nazianzeno *insipientem sapientiam* vocari, & per tenebras gradientem *ἀστροφον σοφίαν ἢ ἐν σκοτει διαπορεύουσιν*, quòd illâ præditi, *aut si fuerint ad vana, bebentes ad aeterna*, vt dixit D. Ambrosius: licet non sim nescius personatam fuisse vtplurimum veterum sapientium probitatem, plúsq; habuisse in promptu, quàm in recessu; nec tam virtutis simulacrum solidum, & expressam effinxisse in seipsis, quàm adumbratam simulatione honestatis effigiem: qui quod grauitè pronunciabant in scholis & cœtib; de diuitiarum, & gloriæ contemptu, de patientia, de coércenda libidine, de pulchritudine virtutis; illud statim eiurabant intra priuatos parietes, si vel fabriculæ tentatio, vel rei familiaris angustia, aut locupletior census, aut titillatio voluptatis ingruerent: vnde & sapienter talis Philosophia dicta est à D. Paulino^a habere *in specie lenocinium, in gustu venenum*, & sæpe esse *ὄπιον ἀδινύς, sceleris instrumentum.* Denique licet dixerit D. Augustinus^b, in rerum humanarum scientia esse plurimum *superuacua vanitatis, & noxia curiositatis*; licet Epictetus, & ipse superstitione imbutus quosdam Philosophos esse dicat, qui habitu & verbis profiteantur sapientiam; vitâ & moribus nihil minus habeant, eos proinde vocare solitus *φιλοσόφος ἀνδρὸς πρῶτον, μέχρι τοῦ λέγειν, Philosophos sine factis dæctorum tenuis*^c, & Seneca^d candidè & ingenuè fateatur, *peccari, vt peccatur à discipulis qui propositum afferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium*; sic peccari præcipientium vitio, qui

I. 1.6. Exaëm. c. 2.

Rom. 1. n. 27.

Serm. 7. de nat.

Orat. 3.

1. 5. Exaëm. c. 24.

^a Ep. ad Iouinum 38. D. Gregor. Nazianz. b lib. 4. de Trin. c. 1.

^c apud Lips. manud. 1.1. c. 19. ^d Ep. 108.

C docent

^a 5. de Rep.
in fine.

docent disputare, non viuere. Ira quæ Philosophia fuit, facta Philologia est, imò & φιλολογία, (vt cum Platone loquar ^a.) facere enim nequaquam discas ab Philosophis, qui secus, ac Philosophia exigit, ad legem suam non viuunt; sed ad summum discas dicere. Nihilominus haudquaquam ita vitia inualescere potuerunt, vt virtutem omnino proscriperint, & rectæ rationis lumen extinxerint. Progerminarunt idem tamen ex sentis, & horridis mentibus indita diuinitus hominum naturæ bona semina; flores ac fructus sæpenumero produxerunt, quos posterius studiosè delibatos decerpitque salubriter in suam rem conuertere: à quibus profectò non ideo abhorre debemus, quòd ex infelici solo nati sint; quin potius iis magis gaudendum, quòd miraculi instar sit, fruges optimas ex pessimo agro effundi, laudèque virtutis, hostium suorum confessione exprimi. Ego si sitiam, non ideo solùm abstinere velim, quòd draco æreus, vel Syren marmorea, vel plumbeus crocodilus, vel alia eiusmodi Siphonis horriditas aquam eiecans porum mihi propinet; faciam potius quod D. Damascenus facturum se scribit, *etiam ex infelicibus prauorum dogmatum vepretis doctrina sana & incorrupta succum apis more colligam, & ab inimicis*, inquit, *salutem fructificabo.* Extabat tempore D. Augustini quidam M. Ciceronis liber qui inscribebatur Hortensius, eratque velut exhortatio ad philosophiam, in quem cum idem Augustinus nondum Christianus incidisset, quid ipsi ex eius lectione contigerit, ab eodem studio anagnoste discendum. *Ille liber mutauit affectum meum*, inquit, *& ad te ipsum Domine mutauit preces meas, & vota, ac desideria mea fecit alia; viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientia concupiscebam astu cordis incredibili, & surgere iam coeperam, vt ad te redirem.* excidit nobis ille liber Ciceronis, vt plerique alij, temporum iniuriâ eloquentes viri, & sapientia magna præditi deriuarunt ad se eloquentiam Græcorum, & fecerunt eam *ἱερὸν ἀνάθημα*, *sacrum anathema* ^b. S. Carolus Borromæus ex Epicteti lectione profecisse in virtute, proditam est; neque id certè mirum cum de eodem Philosopho sit illud Simplicij, *Qui eius acrimoniâ non excitatur, eum non nisi apud inferorum tribunalia corrigendum puto.* Infinita sunt apud Senecam quæ veter-

Ad Cosmam
Maioræ
Episcopum.

S. Aug. lib. 1.
conf. 6. 4.

^b Cyrill. in
Zach. n. 53.

Perf. sat. 3.

Lipf. in ma-
nud. c. 18.

nosissimus quisque, &
*Si stupet hic vitio, & fibris increuit opimum
Pinguè,*
nihilominus sentiat. Habent Plato, Plutarchus, Xenophon, Isocrates, Aristoteles, Tullius, Theophrastus, Pythagoras, Trismegistus, habent alij, ex antiquis tam acres ad virtutem stimulos, vt mentes nostras excitent, & erigant; tantæque vi fulgetra sententiarum vibrant, vt rapiant assensum, inuitosque & reluctantes trahant quòd volunt. Quorum nonnulli (quod de Seneca dixit Caligula) licet videantur componere meras commissiones, id est, pompæ & theatris apta scribere; suum tamen veritati est semper robur, & quæ gladiatores faciunt ad aspectum venustè, eadem fieri possunt vtiliter ad pugnam. Accipe quod homo Ethnicus de his humanæ philosophiæ adiumentis ad virtutem consequendam senserit. Anima hominis Christiani non erit (opinor) ad deponenda vitia

ria peruicacior, quàm hominis in veri Numinis ignoratione educati. Sic Horatius præcunte in verba ipsamet veritate,

*Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo cultura patientem commodet aurem.*

1. r. ep. 1.

Quid igitur illa sanctorum Patrum quæ supra retulimus tam graua, & fulminantia pronuntiata aduersus prophanas doctrinas, si prodesse possunt bonis moribus, atque ex iis peti tela ad conficienda monstra vitiorum, colores ad ornamentum virtutis, præsidia ad verè Religionis defensionem, adiumenta ad propagationem, lumen ad splendorem? Dic tu ipse, amabo, inquit, quod commercium Luciano cum verecundia, quid Porphyrio cum pietate, quid Socrati cum pudore, quid prophanis cum sanctitate, quid superstitionis cum vera religione, & (vt paucis cum Tertulliano absolua) *quid Euangelio cum Academia*, è qua tamen exitit quod in tota antiquitatis eruditione magis integrum, & sincerum videri potest? Itaque vel ablegandi sunt ab hac Bibliotheca libri omnes prophanæ sapientiæ, atque eò deportandi, vnde primùm prodierunt, Pythagoras in suam scholam, Zeno in pœcilè, Plato in Academiam, Aristoteles in Lyceum, Druidæ in nemora, Gymnosophistæ in montes, Epicurus in hortulos, Carneades, Democriti, Theophrasti, Aristippi in vltimas prophanorum oras, vel si eos esse vtilis fatemur, atque Museo nostro non indignos, necesse est quoque nos fateri eos à Christianæ religionis Antistitibus calumniam passos; quod cogitare, nedum dicere, scelus sit. Respondeo hæc sapienter dicta, scriptaque à sanctis Patribus contra quosdam, quibus ita placebant humanæ disciplinæ, vt eis Christi schola, & magisterium vilesceret: qui in sacris pulpitis potius doctas fabulas, (vt loquitur sanctus Petrus) antiquariæ eruditionis choriagium, flosculos Rhetorum, Sophistarum argutias, dodonæas querquus, Colophonium fontem, Cyrrhæum, tripodem, Trophonij antrum, Lebetem, Thesproteum, Ammonis oraculum, Lebadiam, Amphiloichum, Amphiaræum, Cortinam Apollinis, aliaque id genus vanitatis, & superstitionis crepitacula confectabantur, quàm diuinissima Christi assertoris nostri, & vindicis effata, vaticinia Prophetarum, Pauli Epistolas, & cæterorum Apostolorum, seu sacrorum historicorum monumenta, vt non tam velificari æternæ saluti suorum auditorum viderentur, quàm escas colligere curiosis auribus; quod in homine inuitato sacrilegium est. Simile quiddam reprehendit D. Gregorius in Desiderio Episcopo, qui non Ecclesiastem & Episcopum in suis ad populum concionibus, sed Grammaticæ professorem agere videbatur; sapiusque & Iouem, & Iouis imperia, & alia id genus terere. At in istiusmodi sanctorum Patrum querimoniis, non tam humaniores disciplinæ, & veterum Philosophorum pronuntiata, quàm eorum prauus & præposterus vsus, & diuinioris sapientiæ à Christo Christi que discipulis nobis traditæ contemptus castigatur.

2.

1. 9. ep. 48.

Enim si prophanas scientias omnino proscriberent & damnarent, pugnantia ipsimet loquerentur, & eadem damnationis formulâ se iugularent,

3.

D. Greg. Nyss. in vita Moſis. a de Anima c. 20. & 42. item & de resurr. carn. b Inſt. l. 1. c. 4. 6. 7. c adu. Iouin. l. 1. d Ep. 54. ad Macedonium, & 8. de ciuit. c. 5. & lib. de vera rel. cap. 4. ep. 56. initio comm. de diu. nom. e in Apologia doctæ ignorantæ. f in fine p. mi contra gentes. g in apolog. c. 47. h 2. de doct. Christi cap. 39. & 40. i in funebri orat. k Dent. c. 21. Cant. 2. l Epist. 8.

m in libb. Regum.

n homil. de humana Christi generatione.

gularent, quos antiquorum sapientium placita, tanquam naturæ sponte productos flores, & solo lumine humanæ rationis perfectas gemmas collegisse constat, atque illis illuminasse suas commentationes, & velut impiorum hostium manubiis tabernaculum veri Dei exornasse: Senecam cum laude allegare Tertullianum a nequaquam piguit, nec Lactantium b, nec Hieronymum c, nec Augustinum d. Quanti fecerit Platonis philosophiam idem sanctus Doctor, argumento esse possit Platonis & Academiæ frequens & clara in suis libris commendatio. D. Dionysium Areopagitam Platonis quoque adnumerat S. Thomas, imò & S. Dionysium ad eum Platonem imitatum esse, vt sæpius Platonis verba seriatim posuisse reperiatur, scripsit Cusanus Cardinalis e. *Quamcumque verè & sanctè dicta sunt, mea sunt*, dixit Theodoretus f. Enimvero illi conati sunt vindicare sapientiam in seruitutem; nos optimo iure assertores sumus: ex thesauro Scripturæ omnes palæstræ Philosophorum locupletatæ sunt, ait Tertullianus g, nos res nostras repetimus: hæreditas nostra est (inquit Augustinus h) tradita diuinitus Christianæ religioni, & casto numinis cultui; nos manu confertum vocatis iniustis possessoribus, addicente nobis æquitate eam recuperamus. Itaque non potest non esse admodum vtile, Christianum esse *αειστα πνευματιον*, quemadmodum fratrem suum D. Basilium appellauit D. Gregorius Nyssenus i *ambidextrum*, quod vtrâque eruditione & sacrâ & prophanâ dextrè & rectissimè vteretur. Auscultemus tantum D. Hieronymo diuinum præceptum interpretanti k. *Si adamaueris captiuam mulierem* (id est, prophanam sapientiam,) *& eius pulchritudine captus fueris, decalua eam, & illecebras crinium, & ornamenta verborum cum emortuis vnguibus seca. Lana eam propheta nitro, & tunc requiescens cum ea dicit; Lana eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me, & tibi fœtus captiuam dabit, & de Moabitide efficietur Israëlitis.* Illam ambierunt sanctissimi Patres, eam sibi desponderunt Chrysostomi, Nazianzeni, Cypriani, Fulgentij, Ambrosij, Thomæ Aquinates, alique innumeri, qui ex scriptura Gentilium, (vt loquitur Petrus Blesensis l) velut ex muliere alienigena in conflictu studiorum capta, numerosam scriptorum, & rectè factorum sobolem susceperunt, multisque libris Christianam remp. & cælum ciuibus felicissimè auxerunt. Itaque mel eximere licet ex prophanorum auctorum alueariis, dummodo (vt in Leuitico præcipitur) eius mellis primitias offeramus Deo: nec tantum licet; sed (quod obseruauit Beda m) turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis secularibus libris omnibus modis existimat esse prohibendos; in quibus si quæ inuenta sunt vtilia, quasi sua sumere licet, alioqui Moſes, & Daniel sapientia, & literis Ægyptiorum se non paterentur erudiri; quorum tamen superstitiones & delicias horrebant. Fas est enimvero, fas est adhibere externas disciplinas, vt fides facilius in animos influat, & quemadmodum vites clauiculis, ita sustententur: *χρη πολλὰ κινεῖ ἡμᾶς, ἡ δὲ τῶν ἀλλοτρίων ἡ πείρας ἀτόνῳαν πῖνα προσλαμβάνειν εἰς τὸ εἶναι ἀγαθὸν ἔργον ἐπιδείξειν*, inquit D. Basilus n, *nobis sape petendus est quidam vigor ab alienis ad bonorum operum demonstrationem.*

nem. Adiri potest super hoc argumento præter D. Augustinum a Ambrosius b. Sanctus Thomas, qui opusculo septuagesimo multis probat harum scientiarum studia haud quæquam omittenda esse; & D. Hieronymus c, vbi inductionem instituit à Quadrato Athenarum Episcopo, qui Apostolorum discipulus fuerat, ad sua vsque tempora viros eruditissimos extitisse. *Qui omnes* (inquit) *in tantum Philosophorum doctrinis atque sententijs suos resperferunt libros, vt nescias quid in eis primum mirari debeas, vtrum eruditionem saculi, vel scientiam Scripturarum. Cum enim* (inquit Clemens Romanus d,) *ex diuinis Scripturis integram quis susceperit, & firmam regulam veritatis, absurdum non erit. si aliquid etiam ex eruditione communi, ac de liberalibus studijs, quæ fortè in pueritia attigit, ad sermonem veri dogmatis conferat; ita tamen vt vbi vera didicit, falsa & simulata declinet;* imò (ait Guevara e) sunt plurima loca per diuinas Scripturas sparsa, quæ nisi ex Gentilium historiis, aut ex fabulis & figmentis eorumdem, ex vetustis dicendi modis vulgaribus, ex priscorum hominum moribus obsoletis, & antiquatis iam diu, nullo modo possint intelligi, nulla via penetrari queant. Agebant Scriptores diuini vsitatis suo sæculo phrasibus, communibus vtébatur prouerbis, consuetudines eâ ætate notissimas, si quando in sermonem inciderent, obiter & in transitu perstringebant, taxabant sui sæculi mores, & superstitionem Gentilium multifariam cauebant suis; regiones atque situs locorum exoletis appellabant nominibus, & ad primam partitionem describunt: historias præterea aut præteritas, aut ex occasione narrabant, aut in proximo plerumque futuras & venturas vaticinabantur. Ethnicorum vana figmenta causis de pluribus referebant, qui notitiam & cognitionem istorum à veteribus monumentis Gentilium, quando apud fideles non extant, incuriosus non exquisierit, ingeniosus delirare cogetur. En quanti intersit humanæ eruditionis subsidium ad sacrarum literarum interpretationem. Et si in hanc sententiam plura desideras, adi Pinedam f, Fuluium Ursinum g, Romanum Ciacconij h, Salmeronem i, Lorinum k, Barradium l, aliosque apud Paulum Scherlogum plurimos m.

De historiæ vtilitate ad mores bene & sanctè cõformandos nihil attinget dicere. nunquam equidem *magistrum vitam, & officinam prudentiam* eam sapientes appellassent, nisi meliores redderet eos, qui se ad eius disciplinam conferunt, & ad omnes euentus moderatè, & fortiter ferendos paratiores. De poësi magis sit quod dubites, vtrum prodesse possit ad morum sanctitatem. qua de re esto.

CAPVT VII.

Poësis ad morum honestatem vtilis.

Sunt in promptu testes non è triuio proletarij, sed classici & locupletes,

a de doct. Chr. l. 1. cap. 39. & 40. b in Luc. 4. c Epist. ad magnum Oratorem.

d recoga. l. 10.

e præfatione in Habacuc.

f in Iob præfationis c. 8. g ad Tioclinium. h ad Sixtum V. i tom. 1. prolegom. 17. k ad vers. 22. c. 3. Act. l in itinere filiorum Israël l. 3. c. 2. n. 4. m Antiloq. in Cantica 1. 1. sect. 5.

in Epist. ad Tim. cap. 4. lect. 1.

pletēs, suisque momentis appendentes accuratè singula; D. Thomas & Aristoteles, quorū vna vox est, ad hoc natam esse poësim, vt hominum mentes carminis suauitate delinitas ad virtutis amorem consecrationemque inducat. *Poëtica fabula* (inquit D. Thomas ex Aristotele,) *in deirco inuenta sunt, quia (quemadmodum ait Aristoteles in Poëticis) consiliū illorum erat, vt mortales adducerent ad virtutis adeptionem, ac vitij fugam; ad qua simplices homines melius representationibus, quam rationibus adducuntur. Duo igitur in poëticis fabulis reperiri necesse est, & vt contineant verum sensum aliqua similitudine inuolutum, & vt aliquid vtile representent.* Vides cum fictione coniungi vtilitatem. Itaque siue *Epicum carmen* consideras, quo præclara heroum facinora proponuntur ad imitandum; siue *Tragediam*, quæ insignes Principum calamitates replicat, admonetque rerum dominos nihil humani à se alienum putent, amētque auream mediocritatem; siue *Comœdiam*, quæ salibus & iocis indulgens, ac in variis euentibus priuatæ vitæ retexendis occupata, nugas nostras nobis videndas exhibet velut in speculo, artium humanarum præftigias & dolos aperit, & dum prauitates nostras ac nœuos iconicè exprimit, nōsque nobis deridendos propinat, bifariam prodest; tum quia hunc in modum animos à contentione negotiorum auocat, & delectat; non quòd pulchrum quid videamus, sed quòd simile; sicut placet pictus Therfites, *ὡς καλὸς, ἀλλ' ὡς ὁμοῖος*; tum quia cognitio sui acer est ad emendationem vitæ stimulus: siue *Lyricum*, quod supremi Numinis, & Coelitum laudes hymnis & pæanibus ad templa & aras complectitur; siue *Satyricū*, quod satyricā licentiā vitia castigat, atque vitiosos acriori sale perfricat quàm Comœdia: siue denique *Elegiacum*, quod miseratione lachrymarum, & flebilibus modis animi nostri ægritudinibus ex quotidianis calamitatibus medetur; lacrymæ enim compressæ amariores sunt flentibus, & plerumque grauis dolor voce & oculis vel exhauritur, vel minuitur. Si igitur singularum partium poëseos munus & scopum perspicias, intelliges esse in poësi momenti plurimum ad patienter ferendos humanæ vitæ casus, ad amorem virtutis, & odium vitij: quin & ausum dicere cum Strabone vtilitatem in ea esse nihilo quàm in Philosophorum præceptis minorem, ne dicam maiorem, quippe quæ per compendiarium exemplorum viam nos dirigit; & cum oculis subiicit rotæ affixos sceleratos Ixionas, vel Actæonas à canibus laceratos, vel Phaërontes de curru miserabiliter excussos, vel in maxima copia enectos fame & siti Tantalos, vel dum infinita id genus comminiscitur; impudicitiam, aleam, ambitionem, auariciam, & reliqua portenta vitiorum certo ictu petit, & mactat.

Plutarch. lib. quomodo sunt iuueni audienda poemata.

1. Geograph.

2. in ranis.

b in art. poët.

Æschylus apud Aristophanem ^a Euripidem interrogat quæ sit Poëtæ præcipua laus & commendatio? *Si id efficiat*, inquit, *vt homines fiant eius lectioe in ciuitatibus meliores.* Quod responsum consentit cum Horatij ^b monito intimum finem poëseos diligenter inuestigantis, ac tandem pronunciantis,

*Omne tulu punctum qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.*

Poëta

Poëta (inquit Plato ^a) animo ægro & salutare seueriorum disciplinarum admonitiones fastidienti medetur, austeritatem præceptorum numeri suauitate condiens. Sanè & hoc solo fine, vt probus euaderet compulsus se a parente suo totum Homerum perdiscere testatur in Xenophontis conuiuio Niceratus.

Descendamus, si lubet, ad quædam singularia. Cum Hesiodus suum Herculem in biuio statuit, ac difficilem quidem multique sudoris plenam viam describit, quæ ducit ad virtutem. vnde fit vt pauci illud iter ingrediantur, pauciores progrediantur, paucissimi ad summum euadant, enixi tamen summa felicitate potiantur; contra ac obuenire solet molliorem ac faciliorem viam carpentibus; nihil aliud habuit mente propositum Poëta ingeniosus, quàm *προσπέπων ἡμᾶς, ἐπ' ἀρετῶν, ἢ προκαλιθεῖν ἀπαντας ἀγαθὸς ἔθ' πάντα διελθεῖν ἢ ὥστε μὴ καταμαλακιδέντας πρὸς τὸς πόγυς παραπορεύωμ τὸς τέλους*, vt omnes ad virtutem excitaret, auctorque esset, vt viri boni euaderent, neque laboribus defatigati, ante metam desisterent, dixit Basilus. Quid Homerus cum ab eo Cephalenum dux emergens è naufragio describitur nullis aliis virtutibus, quàm solâ virtute tectus ornatusque, sui tamen reuerentiam imprimens se conspicientibus, & maiorem æstimationem nudæ virtutis, quàm fulgentis in purpura vitij; nunquid hoc clamare videtur, *Virtuti studere vos o homines oportet, quæ cum naufragio enatat, & in terra expositum nudum venerabiliorem facit illis qui beati putabantur.* Rursus, potuitne mente informari maior opinio virtutis, vel proficisci ab ore Christiano ad honesti commendationem diuini vox illis Persij versibus, in quibus ait tantos esse cruciatus eorum hominum, qui virtutis pulchritudinem ab se probè cognitam contemnunt, vt scelerum atrocium reis nullum aptari possit tormentum maius, quàm eius contemptæ recordatio,

*Magne Pater diuum seuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Mouerit ingenium feruenti tincta veneno;
Virtutem videant, intabescantque relicta.*

O carmen non tam ab homine Ethnico, quàm ab ipso virtutis ore expressum, & dignum laudatore D. Augustino, quo docemur nunquam futuras vitio tantas vires, vt probare se hominibus queat, quibus est inditus à Deo virtutis amor, ac esse paucissimos, qui gratis mali esse velint, ne exuisse penitus humanitatem videantur. Auspicatus est Salomon pœnitentiæ suæ carmen hoc exordio; *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quibus verbis & se, & lectorem suum à rerum fluxarum & caducarum amore auocat. Sic Satyram exorsus est idem Persius,

*O curas hominum, o quantum est in rebus inane!
Illud verò,*

O curua in terris anima est cœlestium inanes,
quam magnam habet affinitatem cum illo regij Vatis, quo grauitatem humani cordis, & contemptum veri boni hominibus exprobrat: *Fily hominum*

^a 2. de leg.

3.

Orat. πρὸς τὸς νόμους, &c.

D. Basil. libid.

Sat. 3.

l. de magisterio c. 9.

Eccl. c. 1.

Sat. 1.

Sat. 2.

Pl. 4.

lib. 11. c. 11.

Sen.

D. Basilius
suprà.

Hieron.
tom. 2. c. 1.
in Dan.

4.
Epist. 2. ad
Sympronia-
num.
Act. c. 7.

b de tenu-
lentia.
c 1. Cor.
c. 25.

hominum usquequò gravi corde, & quid diligis vanitatem, & queritis mendacium? nec admodum alienum est à Christi seruatoris Petrum obiurgantis oratione, non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum. quo Pectij carmine in hanc sententiam vsus est aureum Christianæ eloquentiæ flumen Lactantius. Infinita sunt apud Poetas sapientissimè atque vtiliter dicta, quæ si colligere libeat, breui grande volumen confecero. Paucula hæc ex vno & altero afferre placuit de vniuerso genere virtutis, vt argumento esse possint, quid dixerint singillatim de singulis. Nec minus prodest muneri concinnitas & exquisitorum verborum ornatus sententiæ veritati & intimæ sapientiæ, quàm in arboribus flores & folia, quibus inumbrantur fructus. Quamquam si nihil aliud esset poësis, quàm præludium ad grauiores disciplinas, & quædam leuior mentis tinctura ad combibendum faciliùs veræ sapientiæ succum; quis eam inutilem esse dixerit? *Hæc itur, non hoc*; esto. Sed profectò aliquem locum cogitanti, via necessaria est. Scriptum legimus Mosè sapientiæ laude adedè inclytum Ægyptiorum doctrinâ animum suum imbuisse *ἔπεω ποσειδάων τῆ δρωέα τῆ βύβλου*, priusquam ad eius contemplationem, qui verè est, accederet; sic Daniel in Babylonicæ scholæ palæstra prælusit sublimioribus de Deo scientiis; qua in re si quid fuisset bonis moribus periculi, eadem religione abstinuisset aures à Chaldæorum doctrina, qua ab eorum cibis temperauit.

At enim verò præclarè monuit D. Pacianus Barchinonensis Episcopus ^a, à D. Paulo factam nobis esse potestatem vtendi Poëtarum dictis, à quo illud Arati in Areopago vsurpatum est, *αὐτὸ γὰρ ἐξ ἐσ μὲν ἑαυτοῦ, ἑαυτοῦ ἐν γένει*, *ἑαυτοῦ ἐν γένει*. Iam quis me deinceps verabit dicere Apostoli exemplo, hominis adopratiōe per gratiam in filios Dei, & diuinæ consortes factos naturæ atque adhibitos ad cœlestem Christi corporis epulum potiori iure appellari posse *διογενεῖς, διογενεῖς, ἄνε, à Deo nutritos, à Deo genitos, diuinos*, quemadmodum heroes Homerus appellat? Possùm item citare in hunc locum Orpheum in hymnis canentem, diuinum numen esse rebus omnibus creatis *μητρογονέτωρα ἢ πατρογονέτωρα*. *Patrem* per infinitam potentiam, *matrem* per immensam sapientiam, siue ideam, quæ rei fabricam concipit, & quasi mater efformat; quod etiam præclarè aduertit Philo ^b. Alio loco idem Apostolus ^c vsus est senario Menandri,

Φθίρεισιν ἴδην χρῆσθ' ὀμιλίαι κακῆι.
Corruptunt bonos mores colloquia praua.

Alibi hexametro Epimenidis,

Κρήτες ἀνὶ Λεύσει, κακὰ θυρία, γαστέρες ἀργαί,
Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.

5. Ex quibus exploratum est poësim nec ita consecrari voluptati aurium & animorum, quin etiam famuletur virtuti, cum virtus sit finis eius præcipuus. Eâ verò si abutantur aliqui ad turpitudinem, aut maledicta; non magis tunc poësis censeri debet, quàm medicina vocanda est, ars illa quæ venena spargit, pestem creat, hominum generi exitium molitur, & alia id genus damna per fraudem & scelus infert mortalibus;

Bus; cum medicinæ proprium sit, ita succorum herbarumque vi ac potestate vri, vt valetudini tuendæ, vel depellendis morbis seruiat. Iam vtrum fas sit cuilibet pleraque Poëtarum dicta apprimè virtuti consona, permixta tamen, & confusa cum aliis dictis pestilentibus secernere, & tanquam gemmas in luto quærere. Item vtrum vitiosi Poëtæ cum sua fœditate & vitiis habere aliquem locum debeant in Bibliotheca, dicetur libro secundo opportuniùs. Nunc satis sit ostendisse maximam ex Bibliothecis ad bonos mores percipi vtilitatem, quandoquidem ipsi Poëtæ, qui vulgò nuncupari cum Homero solent *mendaces delitiosæ*, vt pote qui facti, fictique putantur ad aurium & animi delicias; vitiis tamen extirpandis & inserendis virtutibus multum profunt. Aureè Theocritus, *Qui Musis delectantur*, inquit, *nihil est, quòd Circes timeant fascina*, ἢ ποτὶ δαλῆσαστο Κίρην. Sunt enim (vt Xenophon ^a dixit) *πῆλαι ἑστὸν καλῶν, fontes bonorum*; & (vt D. Gregorius Nyssenus ^b) *εἰς τεκνογονίαν ἀρετῆς, ad virtutis acquisitionem conferunt*; quia *χαλινὰ δύναμιον ἔχουσι, vim frangi habent*. Eandem poësim Synesius *σύνναον τῆ φιλοσοφίας* appellare non dubitat, *contubernalem sapientiæ*. Quàm multa Poëtæ dicunt quæ à Philosophis aut dicta, aut dicenda sunt. Non attingam Tragicos, aut Togatas nostras; habent enim hæc quoque aliquid seueritatis, & sunt inter Comœdias & Tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? Quàm multa Publij non excalceatis, sed coturnatis dicenda sunt? Ne plura. O præclaram vitæ emendatricem poëticam, exclamat Tullius ^c. Consulendus super hac re Nicephorus ^d aliqui

^a in Cyr. 7.
^b de vitæ
Mosis.

Sen. ep. 8.

^c 1. Tusc. qq.
^d 1. 10. c. 20.

C A P V T V I I I .

Bibliothecarum sextus finis, Magnificentiæ ostentatio.

Sicut plerisque etiam seruilium literarum ignavis libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt, ait Stoicus, ita integræ, & locupletēs Bibliothecæ extruuntur interdum à nonnullis non alio planè consilio, quàm ad apparatus & pompam. Eiusmodi fuit insignis illa Ptolomæi Philadelphi Bibliotheca, quàm Seneca ^e ait fuisse *pulcherrimum regis opulentia monumentum*; atque mox Liuij auctoritate vsus illam *elegantiam Regum curaque cæregium opus* appellantis, hæc verba

I.
^e lib. de trāq.
vita.

D subiu

Plin. lib. 2.
hist. c. 32.
Plut. in An-
ton.

Plin. 16.

2.

^a in Domit.
sub finem.

3.

subiungit, non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, imò ne studiofa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerat. Quod ut de primùm à Regibus instituta verum non esset; at certè de reparata videri potest certissimum. Quo enim aliq fine Regina meretrix Cleopatra potuit esse auctor eius reparandæ, impetratâ ad id ab Antonio Pergamenâ Bibliothecâ, quæ ei in Asiæ sortitione obuenerat, eaque Alexandriam translata, ut esset auspiciū, & fundamentum literariæ suæ magnificentiæ, in quo femina superbo, ac procaci fastu, nolebat se ab vlllo præcedentium Regum superari; ut nec passa est se vinci in epularum infania ab amasio suo. Mineruam fuisse illam oportuisset, non Venerem, si studiorum gratiâ Bibliothecam excitasset.

Domitianum Imperatorem nulla discendi cupiditate incitatum, sed opum duntaxat & potentiæ ostentandæ studio extruendis Bibliothecis animū adiecisse, ex Suetonio ^a colligere mihi videor, qui sic scribit. *Domitianus liberalia studia initio Imperij neglexit, quamquam Bibliothecas incendio assumptas imperiosissimè reparare curasset exemplaribus vndique peritis, missisque Alexandriam qui describerent emendarentque: nunquam tamen aut historia carminibusque cognoscendis operam vllam aut stylo vel necessario dedit: epistolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio.* Verisimile est eandem fuisse mentem & finem multorum Principum, & Magnatum in eiusmodi literariis molitionibus, ut quantum nonnulli afferunt magnificentiam suam in ludis, quibus nec intererunt; alij in ædificiis, in quibus nunquam habitant; alij in publicis epulis, quas nec primoribus labris attingunt; nonnulli in vestium elegantia, quibus non se, sed seruos induunt; alij sexcentis aliis in rebus pro cuiusque ingenio: ita etiam esse possunt homines quidam locupletes, qui literaria suppellectile lauta, numerosa & exquisita splendorem suum & opes proferant; malintque prostare suum aurum dispositum in Bibliothecarum forulis, quàm arcâ inclusum contineri, rati nimirum istas Bibliothecarum extruções pertinere ad suæ dignitatis exaggerationem.

Et sanè rem hanc attentius consideranti, non videntur honestius effundi pecuniæ in dactyliothecarum, vel pinacothecarum, quàm in Bibliothecarum extruções; tamque laudabiliter possideri censuerim à diuitibus bene multa voluminum millia, quàm gemmarum; nec quidquam causæ esse cur tabulæ, cur vasa Corinthia, vel murrhina, cur antiquo opere sigilla, cur emblemata scitè in aureis scyphis illigata; cur exesa carie, & verustate numismata, cur Babylonico, vel Alexandrino opere texta, vel acu picta tapetia, aliæque id genus tolerabilius decentiusque apperantur à principibus personis, ab otiosis cum voluptate tractentur, & inspiciantur curiosè, quàm tecto tenus extructi instructique librorum nidi; licèt cura hæc & elegantia non oriatur ex incensa cupiditate studiorum. Tum si fas est cuilibet ornare domum suam pro suo gradu, & facultatibus: si viro illustri habenda ratio non tantum commoditatis, sed etiam splendoris, & magnificentiæ. Quidni eidem liceat ista exquisita & cum suis imaginibus descripta sacrorum ingeniorum opera in speciem, & cultum parietum comparare? Imò, & hoc

hoc facere eos conuenit cum ædificant, si ædificare volunt ex architecturæ legibus, & Vitruuij ^a præscripto, cuius est monitum istud, *Nobilibus qui honores magistratusque gerendo præstare debent officia ciuibus, faciendæ sunt vestibula regalia, alta atria, & peristylia amplissima, syluæ ambulationesque latiores ad decorem maiestatis, pinacothecas, basilicas non dissimili modo quàm publicorum operum magnificentia comparatas; quod eorum in domibus sapius & publica consilia, & priuata iudicia conficiuntur.* Aduerte lector hinc non præteriri Bibliothecas inter ea quæ ad pompam & apparatus ædificari interdum possunt ac debent. Idem continuo subiungit ea quæ sequuntur. *Si ad singulorum generum personas ita disposita erunt ædificia, non erit quod reprehendantur.* Itaque si est apud te aliquo loco τὸ ἄριστον, quod nihil aliud est quàm decorum quiddam, & naturæ hominiquè opinionis ita consentaneum, ut in eo appareat honestas & species quædam liberalis cum moderatione coniuncta, nihil erit quod reprehendas; erit potius quod laudes Fuggerorum magnificentiam in condenda maximis sumptibus Augustana Bibliotheca, & clarissimorum Principum Ferrariensium, & Farnesiorum, item & Mediceorum in illa memorabili, quam meritò vocare possis Musarum è Græcia exulantium regium hospitium: sic multi alij magni Principes & illustres viri sumptus in condendis Bibliothecis sumptui esse non duxerunt, ut vrbes exornarent, & suæ tuentur splendorem dignitatis, licèt non dubitem iis quos recensui, primo loco fuisse propositum publicum bonum in istiusmodi cura, & impensis, cum & illi studia bonarum literarum instruendis Academiis, & viris doctis liberaliter alendis multum promouerint. In sua Bibliothecâ extruenda publicis vsibus Ptolemæum prospexisse auctor est Petrarcha ^b. Eandem ædificationem ingenuæ curiositati, non autem ostentationi Strabo ^c tribuere videtur, dum in eo Principe ingenij laudem, & rerum nouarum occultarumque studium commendat, v. g. cum regiam ipsius sollicitudinem refert in exploranda causa, cur alieno, ut videbatur, tempore ex suo alueo tam latè Nilus exundasset, & cum dixisset Reges Ægypti illud aliquando curasse, addit: *Is præcipuè cui cognomentum fuit Philadelphus, cognoscendarum rerum studiosus, qui propter corporis imbecillitatem semper aliquid noui inquirebat, in quo sese traduceret atque oblectaret.* Eadem de Ptolemæo isto Philadelpho, & eius de excitatione Bibliothecæ consilio prædicant Tertullianus, & S. Epiphanius, ille sic: *Ptolemæorum eruditissimus (quem Philadelphum supernominant) studio Bibliothecarum Pisisstratum (ut opinor) æmulatus est.* Ille, ὁ ἰδὲ ἡ Πτολεμαίων ἰδὲ Περ βασιλεύσας Ἀλεξάνδρῳ Πτολεμαῖῳ, ὁ ἑπικληθεὶς φιλάδελφος, φιλόκαλος πρὸς ἀνδρῶν ἢ φιλόλογος γερῶν, ὅς πρὸς βιβλιοθηκῶν κατασκευάσας ἐπὶ τῇ αὐτῆς Ἀλεξάνδρῳ πόλει ἐν τῷ βραχίῳ καλεῖσθαι κλίματι. Idemque fuisse Constantino consilium in Bizantina proclue est credere: nam quamuis ei deliberatum esset tantum ornamentorum (vel ex omnium Orientis urbium nuditate,) Constantinopolim congerere, ut meritò noua Roma & antiquæ æmula dici ac videri posset: & hanc ob causam præter milliarium aureum circum maximum, amphitheatrum, fora, porticus, senatus maiestatis, ac senatorum numerum,

^a 1.6. c.8.

^b Dial. 43.

^c 1.17.

D. Hieron. in Chron.

scholas publicas, & alia multa ædificasset, in quibus *μεγαλοφροσύνων* suam ostendit, eius putatur opus celebris Bibliotheca ibidem ædificata: tamen etiam publicæ utilitati consulere voluisse existimauerim; præfertim cum testetur Aurelius Victor ^a Constantinum in omni genere laudis magnum, *magnificum quoque fuisse nutritorem bonarum artium, & factorem literatorum;* & D. Gregorius Naz^b *ædificatas ab eodem Imperatore scientiarum scholas cum laude celebret.*

^a C. Theod. l. 1. & 3. de præceptorib. & medicis.
^b in orat. de laudib. D. Basilij.

CAPUT IX.

Bibliothecarum septimus finis, falsæ eruditionis ostentatio.

I. **O**Mnino sæpe contingit, ut plerique tenuissimè literati, audiant tamen in vulgus apprime docti & sapientes, quod interdum se videndos exhibeant in suis Bibliothecis infinita librorum multitudine circumfusos, quorum argumenta, vel etiam nomina sæpe ignorant, eosque ne emissiis quidem oculis studij gratiâ nunquam vident. Id fanè felicitatis obuenit Iustiniano Imperatori, homini (ut ait Suidas) rudi omnium literarum, & (quod Græci dicunt) planè ἀναφραστῆρ; is tamen quod ex tribus antiquis Codicibus Imperialium constitutionum Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano vnum compingi curauerit, opera decem illustrium eius ætatis Iurisconsultorum, eumque suo nomine appellatum Iustinianum confirmauerit, putant imperiti Iustinianum fuisse Antistitem iuris, & mystagogum consultissimum. Qua in re notandus est potius vulgi error & rei gestæ ignorantia, quàm Imperator quæsitæ hoc artificio famæ eruditionis insimulandus. hæc de Iustiniano ex vulgari opinione, cui occasionem dedit centum ab hinc circiter annis mendum in Chalcondylia editione Suidæ, in qua pro Iustino scriptus est Iustinianus. Porro Iustinus senior à Procopio Cæsariensi in historia arcanâ dicitur ἀμύδην & χαμυβύτων ἀπὸ τῶν, ἢ ἀναφραστῆρ; : at verò Iustinianum scribere nouisse, doctumque fuisse, Philosophiæ, Theologiæ, Musicæ, architecturæ peritum, iuris consultissimum, nauum disputatorem, & ius pro tribunali reddidisse, adeoque etiam scripsisse & edidisse plures libros, egregiè euincunt Nicolai Alemanni notæ in arcanam historiam Procopij pag. 87. 88. 63. atque alibi. Vide Cassiodorum lib. 10. var. ep. 9. & 22. At certè quicumque laudem captant ex inanissimis insignibus locupletis Bibliothecæ, multique studij simulatione, necesse est fiant fabula emunctioribus naribus, & perspicacibus oculis, qui per tenuitatem pellucens huius doctrinæ olfaciunt putidam ostentationem vanissimorum hominum, & imam dispiciunt ignorantiam. O si viderent isti literatorum simij, & insulsa capita, illos

— à tergo quem nulla ciconia pinxit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,

Nec

Nec lingua, quantum sriat canis Apula tantum;
fortasse satius sibi esse putarent deponere illud studium aceruandi libros, quàm patere, rediuiuis fannis Luciani ^a, *αἰεὶ ἀπὸ δέυτον ἢ πολλὰ βιβλία ὀνόμνον.*

Lepidum est in hæc sententiam quod habet Seneca ^b Caluissius Sabinus. inquit, *nostrâ memoriâ fuit diues, & patrimonium habuit liberum, & ingenium: nunquam vidi beatum indecentius; huic memoria tam mala erat, vili modo nomen Vlyxis excideret, modò Priami; quos tam bene nonerat, quàm pedagagos nostros nouimus. Nemo vetulus nomclator, qui nomina nō reddidit, sed imponit tam perperam, quàm ille Troianos & Achinos persalutabat: nihilominus eruditus volebat videri. hanc itaque compendiarium excogitauit: magnâ summâ emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum: nouem præterea Lyricis singulos assignauit: magno emisse illum non est quod mireris, non inuenerat, faciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cepit conuiuas suos inquietare, habebat ad pedes hos, à quibus subinde cum peteret versus quos referret, sæpe in medio excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus stultorum diuitem ARROSOR, & quod sequitur, ARRISOR, & quod duobus istis adiunctum est, DERISOR; ut Grammaticos haberet analectas, cum dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos; minoris, inquit, *τοῦ σκίρια ἐμισσε*: ille tamen in ea opinione erat, ut putaret se scire quod quisque in domo sua sciret. Haud paulo minus desipere mihi videntur indocti isti Bibliothecarum extractores verissima imperitiæ & vanitatis conceptacula, quando variorum Auctorum sibi vindicant eruditionem, eo solùm nomine, quod eorum libros possideant. Quasi verò quod emeris Epicteteri lucernulam continuo Epicteterus fias; si Æschyli pugillares illico plenus numine tragedus existas; si calammum Demosthenis emere potuisti, reuiuiscat in te Demosthenes: quod somnare possis in bene instructo Museo, repente Poëta prodeas: quod Timothei tibiæ penes te sint, vel arcus Hercules; ideo pro Philoctete, vel Ilienia statim te geras, si nec illas inflare, neque hunc possis contendere. Nega si potes quod dicam: si sola supellex literaria doctum facit, nunquid tabernæ librariæ videri debebunt doctissima? ut si promittere barbam, philosophari est, nonne locum inter Philosophos hircus obtinebit honoratissimum? multi sunt (mihi crede) hac ætate Antigonis similes illius, quem Ammianus ^c *amicu tenuis* Philosophū appellat; multique *personam malunt, quàm faciem*. Multi ἐν τῷ Μύσει κολοιοι, inter Musas graculi, qui obstrepera ostentatione canori videri volunt,*

Ut solet argutos strepere inter anser olores;

libros quidem dicimus esse Ciceronis, eisdemque Dorus librarius suos vocat, & vtrumque verum est: alter enim illos tanquam Auctor sibi, alter tanquam emptor asserit, & rectè vtriusque dicuntur esse: verum si te venditas alterum Platonem, vel Hippocratem, vel Vlpianum, vel Homerum, quod eorum libros in tua Bibliotheca possideas, nec tui aliter sint quàm quomodo Dorus librarius possidet suos, hoc est, iure emptionis; nã, mi homo, facerè insanis, & si putas tuo illo Bibliothecæ apparatu aliis fucum fieri posse, quàm stolidis, tuisque similibus,

^a ad imperium multos libros erupitantem.

^b Ep. 37.

^c l. 14. Sen. de ben. l. 2.

Octauus finis condendarum Bibliothecarum, Nobilium ingeniorum consecratio.

Qvod de Philosophia Seneca philosophus dixit, iure merito de qualibet liberali disciplina pronuntiandum est. Insularum loco esse, & consecrare possessorem suum. hæc vna ferè causa fuit cur Ptolemæus Philadelphus nobilem illam suam Bibliothecam excitauerit, vt nimirum esset velut quidam locus sacer & augustus, vbi nobilia ingenia consecrarentur, & debitos sibi honores obtinerent. Iudæis enim scripsit in hanc sententiam pro mittendis ad se sacris Codicibus. Cum apud vos Prophetarum quosdam libros esse compererim, qui de Deo & mundi fabricatione scripti sunt, & τούτους τῆς ἀλλοῦς ἀπορρητοῦ ἐπιθυμῶ, hos cum aliis consecrare magno opere cupio. Quæ mihi ad vos scribendi causa fuit, vt illos ad me mittere velitis. Nam quod ego non curiositate ductus, neque malo animo, sed honoris illis habendi studio, & πῶς ἔνευγ. Merentur haud dubiè singulares honores homines illi, quos Numen cæteris hominibus ingenio antecellere voluit, & valde consentaneum est, vt libri, talium ingeniorum partus & liberi parentum suorum radiis fulgeant.

Sen. ep. 14.

S. Epiphanius de mens. & pond. a. 10.

Verum enimvero, si quis honos debetur libris, & si in illustribus loculamentis velut in apothecoseos pegmate consecrandi sunt; id venerationis debetur præcipuè sacris Codicibus, vt pote qui solum Deum auctorem suum & velut parentem agnoscunt: imò & Beato Eucherio a libri Canonici videntur esse tanquam quædam numina, cum ratiocinatur in hunc modum. Si illi dicuntur Dei, ad quos sermo Dei factus est, & ideo dicuntur Dei, quia sermonem Dei custodiunt; quare non magis ipse sermo Dei dicatur Deus? hoc saltem sine controuersia verum est, quod eleganter dixit D. Laurentius Iustinianus, Est sacra pagina sapientia Verbi speculum, diuinitatis armarium, & quod iam antea grauissimè scripserat D. Irenæus b; Dei filius infeminatus est ubique in Scripturis, hæc cum ita se habeant, dic mihi, nonne Ptolemæus Philadelphus fuit inuitatus diuina permotione cum sacros libros in sua Bibliotheca consecrauit? hoc est, illis honorem & cultum velut diuinum in augusta illa æde attribuit? Nec verò aliter sacra illa volumina D. Hilarius indigitat, quam libros arcano cælesti consecratos.

2.

a in serm. 4. post Dom. pass.

b 1.4.c.23.

Statue nuncan non religiosè faciant & laudabiliter quotquot sacras paginas non aliter legunt, quam aperto capite, lotis manibus, genibus flexis, vel in pedes erecti venerationis & obsequij gratiâ? Non sanctè hoc præceperit B. Petrus Damianus c, Libros sanctos ita custodiat, vt nunquam manum super literas teneat, nunquam fumo nigrescere, vel ignis odorem sentire permittat? Nunquid non tibi summa dignus laude videtur Theodosius Imperator, qui propria manu literis aureis volumen Euangeliorum descripsit; tantæque pieratis æmulus Carolus Magnus, qui in nouo Testamento literis item aureis transcribendo docuit quanta veneratione

3.

c opusc. 15. de sua congreg. institutis c. 18.

duo iugera hellebori vix te bene sanum fecerint. Duo sunt, bone vir, quæ nec pecunia comparari, nec à quoquam mortalium donari, nec casu, vel hæreditate obuenire cuiquam possunt, Virtus, & Eruditio. Vtrumque, laborem & studium desiderat; nec te affluens librorum apotheca doctum faciet, sed mens necessariis cognitionibus ornata.

3. Amplius dico: Incautis obest frequenter librorum multitudo ad comparandas scientias, non solum quia præsidio literarum diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant, quemadmodum censuerunt aliquando Druides apud Cæsarem a: sed ob id præsertim quod Thamus Ægyptiorum Rex literarum inuentori Theuthinuentum suum prædicanti sapienter dixit, & ad rem præsentem appositè, negans librorum monumenta prodesse eruditionis candidatis; quia sic (inquit) potius sapientiæ opinio, quam veritas discipulis traditur. Nam cum multa absque præceptoris doctrina perlegerint, multarum rerum periti, cum ignari sint, vulgè videbuntur, consuetudine quoque molestiores erunt; vt pote qui non sapientia ipsa sint præditi, sed opinionione sapientiæ subornati. hæc Thamus apud Platonem b. Quæ licet mihi omni ex parte non probentur, sitque in confesso apud æquos rerum æstimatores, & longo vsu compertum librorum lectione disciplinas mirificè adiuuari: ita nihil fingere animo possum stultius, quam ex sola atque otiosa librorum possessione quærere eruditionis opinionem.

a lib. de bello Gall.

b in Phædro.

4. Habet sanè id incommodi res commodissima, libraria supellex, non quidem naturâ suâ, sed vitio abutentium, vt monumenta ingeniorum etiam ad indignos peruentura publicauerit. Non est tamen lex casuris imbribus dicta, ne in malorum improborumque rura defluerent. Cæterum si se in amplis suis Bibliothecis magnificè quasi pompam circumferant rediuiui Caluissij, & ἀπειθεύτεροι φιλονίδη, Philonide indoctiores, sibi que plaudant gratulenturque opinionem doctrinæ apud imperitum vulgus, ob librorum copiam & laxitatem Musei; ego quoque occentabo cum Luciano c, πὶ τῷ κοινῷ λόγῳ ἕδονω, Quid commune lura cum asino? Venit mihi in mentem diues ille Asianus, cui cum pedes ex frigore putridi abscissi fuissent, ne vlcus serperet; vt aliquo saltem modo leniret dolorem suum, ligneos sibi conficiendos curauit, quibus subligatis interim etiam seruis innixus incederet; at in eo quoque magis ridiculus, quod suis illis ligneis pedibus calceos inducebat tanta arte perfectos, quanta esse potuerunt vel Darij Persicæ, vel focci Veneris, vel Corthurni Iunonij, & hoc imperitè satagebat, vt affabrè calceatus videretur. At τῆς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἔρχονται, ἢ ἢ χρυσοῦ ἔχοντα σύμβολα, simia simia est aurea, licet habeat symbola, nec certè magis Bibliothecæ imperito conueniunt quam ligneis pedibus concinnè facta, gemmisque ac vnionibus illuminata sandalia.

Sen.

c de imperito libros emperitante.

Lucianus sup.

Greg. Tur. l. 3. hist. c. 10.
Anast. in Vitelliano & Bened. Cresol. myst. l. 3. sect. 2. c. 18.
Curop. apud Serar. l. 1. c. 4. §. 15.

Feuardent. in præf. ad Xist. 5. apud Iustinianum l. 1. p. 1. de sacra Script.
D. Hil. in Pl. 131.

Mafius in Iosue.

Syran. in c. 4. Luc. & ex illo Georg. Ederus in Oerō. Bibl. l. 1. tab. 39.

4.
l. 1. c. 8.

Arist. l. 1. ro. Eth. c. 8.

5.

tionem sacras paginas prosequi debeamus? Eadem pietate permoti permulti Principes, inuolucra, thecas, capfas auro & gemmis nitentes, multaque arte laboratas asseruandis sacris voluminibus dedicarunt, quod fecisse Childebertum ex spoliis Amalarici, Constantem Imperatorem, & Michaëlem Imperatoris Theophili filium produunt historiæ. Eiusdem religionis studio fuere in oratoriis magnifica pegmata, ubi Evangelia tanquam sub augustali reponerantur: sic in sacello palatino Constantinopolitani Imperatoris fuit sublimis quidam pluteus, in quo *ἐπιτεταυ ἀγιον βιβλίον, situm erat sanctum Euangelium*^a. Sic in sacris OEcumenicis Conciliis adorandus ille Codex sacrorum Bibliorum (ut verbis utar septimæ & octauæ Synodi generalis) in folio regium in morem strato in medio Patrum confessu collocatus est. Apud Iudæos non solum scelus existimabatur publicis ieiuniis expiandum sacros libros super nuda humo ponere, aut illos eos manibus attingere, aut in Synagogis à Leuita circumlatos non religiosissimè venerari, simulque adorare: verum etiam, nec audebant sacrorum vatum oracula nisi substrato linteo attingere. hinc piorum hominum mos (quod facere consueuerat D. Franciscus) ut si aliquid diuinorum eloquiorum repererint in loco minùs decenti & honesto, illico appresso osculo in alium decentiorem venerabundi transferant. Iosue laudatissimus Hebræorum heros tanto in honore & cultu habuit librum legis, ut eum in bellis pro vexillo gestaret. Sed quid facere Christianos decet in veneratione sacrorum voluminum, quando Mahumetani ad eò reuerentes sunt Alcorani sui, ut nemo propè illum sedeat, sed statuatur semper in sublimi loco, ubi à nemine indigniùs tractari possit?

Haud minori honore Antiates apud Philostratum^b dignati sunt libellum Apollonij Tyanei, in quo sycophanta nequissimus idemque Magus descriperat Pythagoræ dogmata, quæ didicerat in antro Trophonio: hoc enim volumen in tholo eximij cuiusdam antri, velut auctoris immortale monumentum dedicauerunt. Mitto dicere de capsula vnguentorum Darij Regis, qua theca solos Homerilibros Alexander dignos putauit; ut non mireris, si prout quisque est ingenio præstantissimus, nobilia ingenia studiosè consecrauerit in literariis illis monumentis, quæ reliquerunt, forulos cedrinis, thecas gemmeas, auro radiantia loculamenta, pegmata summo artificio elaborata, atque magnifica conclauia illis prouiderit. Verè enim ac sapienter Lycei præses dixit: *Consideratio contemplatioque per se magni pretij est, & excellentia, idèoque magno honore afficienda, ac plurimum colendi qui in eam assidui incumbunt.*

Si consecrantur ab hominibus libri in Museis, vicissim quoque libri consecrant homines studiosos, & velut sacrosanctos efficiunt, suntque illis tanquam tutelaria diplomata Principum ad inuolabilem clientelam & custodiam: sunt infinita exempla in historiis illius venerationis & tutelæ, quam sibi ab magnis Principibus delatam homines docti libris acceptam referre debent; ad eò ut sola librorum contrectatio auctoritatem afferat. Pater Iacobus Laynes è Societate I. E. S. V. sua ætate doctorum

doctorum omnium confessione, & sacrosancti Concilij Tridentini admiratione doctissimus, cum ex Collegio nostro Romano in Domum professam, in qua degebat, librum nescio quem, quo tum indigebat, ferret ipse sub axilla, vrgeretque socius sibi ut illum deferendum traderet, aiens haud decorum esse & rationi consonum, se vacuo talem sarcinam à præside suo, & præposito Generali Societatis gestari. Respondit modestissimus Pater, idemque erga libros gratissimus: *Mi frater, libri non onerant, sed honorant*; neque euinci ab ipso vllis precibus potuit, ut socio hac in parte acquiesceret.

Hactenus de multiplici fine extruendorum Museorum & Bibliothecarum; quæ disputatio præmitti debuit, ut rectè & ordine totum opus procederet. Nunc locus ad eius ædificationem designandus est, ac videndum, quid super ea re censuerit consulta antiquitas; tum deinde, quid nobis ex rationis & artis præscripto definiendum.

SECTIO II.

Quibus in locis extructæ olim Bibliothecæ; quis videatur extruendis opportunus: earum breuis sciographia.

OTES est contingere, ut quis cogitationes, & formas augustæ Bibliothecæ habeat, locum tamen ædificandæ deligat minùs idoneum; quemadmodum Dinocratem insignem Architectum in monte Atho ciuitatem ædificare molientem, cum tamen non essent agri circà qui possent frumentaria ratione eam tueri, sed opus esset transmarinis subiectionibus, Alexander monuit illis verbis quæ Vitruuius^a refert quibus sibi probari quidem formationem aiebat, locum verò improbari. Ita Musea quo loco extruantur plurimum interest: quid hac in parte à veteribus obseruatum sit, quidve nunc obseruandum, hac sectione definio.

CAPVT I.

Bibliothecæ in templis extrui solite.

Libris inesse quiddam sacrum & religiosum, docent extrui solitæ in templis Bibliothecæ, ut constat ex Hebræa, Græca, Barbara, Romana, & Christiana historia. In Hebræa quidem Iudas Machabæus Nehemiæ secutus exemplum, *Bibliothecam extruens congregauit libros Prophetarum, & David, Epistolas Regum, & de Donarijs*, quæ omnia Epiphanes abolere tentauerat: eiusmodi autem librorum monumenta

E

asseruata

6.

1.

^a l. 2. in procem.

1.

Mach. 2. c. 2.

asseruata fuisse in templo, constans est omnium interpretum sententia; ac iam multis ante Iudam sæculis Moyse scriptum à se legis volumen, & ad umbilicum perductum iussit Leuitas ponere in latere arcæ fœderis; sacram verò Bibliothecam à Chaldæis incensam Iudæis tandem patriæ suæ postliminio restituta Esdras sacerdos restituit, ac reparatam auxit ducentis amplius voluminibus à se conscriptis.

Athenis Adrianus Imperator sacris Eleusimis initiatus Herculis & Philippi exemplo ædem Iouis Panellij (id est, totius Græciæ præsidis) struxit, & in ea Bibliothecam. Ptolemæi Philadelphi Bibliotheca fuit primùm condita in Serapeo, (vt est auctor Ammianus ^a) eodémque in loco à Cleopatra reparata est, seruata semper Ptolemæi appellatione, quod docet his verbis Tertullianus, *Hodie apud Serapeum Ptolemæi Bibliotheca cum ipsi Hebraicis literis exhibentur*. Porro fuit Serapeum infana substructionis moles, & opere magnificentissima dicata Serapidi, ubi erat celebre eius numinis simulacrum, quod Sesostris Rex per Briaxam artificem fecit ex omni metallorum, lignorum, & lapidum pretiosorum simul tritorum permixtione; quæ arx impietatis frendente nequaquam superstitione diruta est anno Christi CCCLXXXIX. Theodosij senioris Imperio.

Romæ Octavius Imperator templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari à Deo haruspices pronunciauerant, additâ porticu cum Bibliotheca Latina Græcæque, quam à manubiis Dalmatarum subactorum extructam, & à sororis nomine *Octavianam* appellatam Dio ^b asserit: fuit autem à triginta septem quas aliquando habuit prima, secunda Gordiana, tertia Vlpia, vt est auctor Andreas Palladius ^c. Ed alludit Horatius ^d,

Scripta Palatinus quacunque recepit Apollo;

& ^e,

Quod dedicatum poscit Apollinem.

In eandem sententiam Ouidius, dum ait se ductum ad illam ædem, in cuius Musæum cum intrare vellet, repulsus est ab ædituo. Atque idæ causæ videtur esse cur Bibliothecæ extruantur in templis; quod nimirum nefas sit quidquam obscenum & pestilens (eiusmodi erant Nasonis amatoria,) illarum limen attingere. Præterea cum libri (vt loquitur Seneca) sint sacrorum ingeniorum opera, nullo alio in loco conuenientiùs collocari posse veteres sapienter putauerunt, quàm in sacris & religiosis ædibus.

Alterius Bibliothecæ extructæ in templo Pacis, meminit Galenus ^f & Agellius ^g. Idémque mentionem facit Bibliothecæ templi Traiani, quæ *Vlpia* ab eius Principis nomine dicta est; & fuit à Romanis præcipuis vna, ac Palatinæ æmula, eo præsertim nomine insignis, quod in ea fuisse aliquando libros linteos, docet Vopiscus ^h. Item meminit alterius in Herculis templo: sed luculentum est quod obseruat Eustathius ⁱ, vnde rectè conicitur Bibliothecas fuisse præcipuè in templis, & Sacerdotum curæ commissas. Homerum, inquit, quidam Naucrates plagij accusat, quod cum in Ægyptum venisset, librosque reperisset

Deut. c. 31.
v. 25.

Genebr lib.
2. Chron.
2.

^a lib. 22.

Ruff. d. c. 22.
& seq.

3.

b 1. 49.

^c de Antiquitatibus
vrbis Romæ.
Suet. in Aug.
^d in Epist.
^e 1. Carm.

^f lib. 1. de
compositio-
ne medica-
mentorum.

^g lib. 27. 28.
^h in Aurelio.

ⁱ lib. 19. c. 5.

perisset, *Phantasia* foemina, quæ Iliadem, & Odyssæam scripserat, & Memphi in Vulcani templo deposuerat, eos sibi adscripsit & edidit. Ego, licet cum Lipsio ^a id putem falsum; nihilominus tamen morem perantiquum indicat.

Olim Christianæ reip. moderatores ingruentibus passim hæreticis Orthodoxorum scripta & legitimas sacrarum litterarum interpretationes summâ curâ reponabant in Bibliothecis, quas in locis inauguratis condebant, velut tutissimum in difficilibus Ecclesiæ temporibus perfugium. Tale consilium fuit Alexandri Hierosolymorum Episcopi, & martyris. Is enim inter cætera ornamenta nobilem Bibliothecam à se collectam Hierosolymis reliquit, è qua se in rem suam deriuasse plurima faterur Eusebius ^b. D. Augustinus suam haud ignobilem moriens legauit Ecclesiæ Hipponensi, arbitratus nullum se posse relinquere sui erga charissimam sponsam amoris perennius monumentum, nullum opportunius in secundis rebus, & aduersis ornamentum, & præsidium: at in re aperta exemplis vtor non necessariis. Perseuerauit ad hæc vsque tempora laudabilis illa consuetudo in insignioribus toto orbe Ecclesiis, vt publica templo adiungatur Bibliotheca. Cum enim diuinum sit oraculum ^c, *labia sacerdotis custodire scientiam, & ex ore eius legem requiri*, necesse omnino putauerunt suppeditare Sacerdotibus parata in sacris Bibliothecis adipiscendæ scientiæ instrumenta, ne vnquam audiant horrendum illud ^d, *Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi*. Vel cerè si hoc aliquando audituri sunt, causari minimè possint, adiumenta sibi defuisse cognoscendæ diuinæ voluntatis, & sacrosanctæ legis interpretandæ. Id Carolo Magno antiquissimum fuit, vt post relatas ab hostibus victorias statim se accingeret ad Episcopatus instituendos, extruenda templa, eisque scholas & Academias adiungendas instructas necessariis Bibliothecis, ne vel *inermis esset religio, vel inanis sapientia*, quæ indissolubili inuicem vinculo cohærent.

Fuit & hoc vsu receptum apud Ægyptios, vt quisquis fuisset cooptatus in sacerdotium, statim traderetur mystagogis imbuendus arcanis obseruationibus religiosæ illius Philosophiæ, quæ aliud in fronte profert, aliud continet in recessu; idque significabant Sphinges in templorum propylæis positæ: hoc ipsum quoque admonebat celebris liber qui Mystæ porrigebatur inter initiationes solennes ritus, & ceremonias: ex quibus planum est, rem sacram & literariam fuisse eiusdem procurationis apud illos. Cerè & veteres illi sapientes apud Ægyptios, qui doctrinæ famam ambitiosius consectabantur, assidui erant in sacris ædibus, & numinum suorum delubris, vt darent autoritatem suæ scientiæ, tanquam si diuinitus afflati mera loquerentur è Deorum adytis oracula. Verùm vt ad Christianos redeam, confirmat hunc morem D. Hieronymus his verbis ^e: *Beatus Pamphylus martyr, cum Demetrium Phalereum, & Pistratum in sacra Bibliotheca studio æquare vellet, imaginisque ingeniorum, quæ vera sunt, & aterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc maximè Origenis libros impensius persecutus Casariensi Ecclesiæ dedicauit*. Eidem Casariensi Ecclesiæ suam fuisse Bibliothecam ex eodém Hieronymo ^f

^a c. 1. synt.
de bibl.

5.
Angelinus
Rocca in 4.
interfene-
strio Var.
Bibl.

Niceph. Cal.
lib. 7.
^b 6. hist. c. 14

^c Mal. 2. v. 7.

^d Os. 4. n. 6.

6.

Calcagn. de
reb. Ægypt.

^e Ep. 141.

^f in Cat. scz.
Eccl.

apertè colligo, dicente in Cæsariensi Bibliotheca haberi munus illud sanctissimi Martyris flagrantis amore diuinæ Bibliothecæ.

CAPUT II.

Bibliotheca in Regum palatiis extracta.

1. **T**RITÙ est illud Platonis simul, ac verissimum, *tum demum beatas fore Resp. si eas Philosophi regerent, aut qui Reges essent philosopharētur.* Hinc factum est, vt Princeps prout fuerunt sapientissimi, tam esse optauerint alumni Musarum, quàm pulli Martis; tantòque studio construxerint *Ἀθλιωτα*, quàm *Ἀγέτα*; *Μουσεια*, quàm *Ὀπιοθίνας*; hoc est, non minore cura Bibliothecas in regijs ædibus, quàm armamentaria habere studuerint. Interrogauit aliquando Demetrium Phalereum Ægypti Rex Ptolemæus, vnde tandem rectè imperandi formam (rei nimirum admodum operosæ & difficilis) condiscere posset? ex libris (respondit Demetrius) si eis vtaris familiarissimè. nam quod sæpe amici ob regie maiestatis reuerentiam monere cunctantur, & quasi verecundantur, & quod adulatōres seruiliter mentiuntur, & dissimulant; illud cum maxima libertate libri Regibus suggerunt. Ex quo sapientis viri responso ortum putauerim in Ptolemæi mente consilium insignis illius Bibliothecæ, de qua iam sæpe superiùs; quam licet extruxerit in Serapeo, est tamen verisimile studiosissimum Regem peculiare Museum habuisse in ipsa Regia libris illis instructum, qui sibi maximè conuenirent. Id certè ex Strabone^a videtur esse exploratum, qui partem regie Ptolemæi Museum fuisse, ait, *τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐστὶ τὸ Μουσείον*, cui adiunctæ erant porticus & exhedræ, & amplæ quædam ædes conuictui literatorum destinatæ, quorum sermonibus & colloquiis pacere animum suum Rex posset cum liberet.

^a lib. 17.

2. Hinc profecta haud dissimilis cura Matthiæ Coruini Hungariæ Regis, quem verè appellare possis *Martigenam*, videlicet qui natus sit inter arma, & quasi adoleuerit in ipso Martis sinu, nimirum in Ioannis Hunniadis disciplina. Is haudquaquam degener à perenni & contestata parentis bellicosissimi virrute, ita se literarum studio addixit, vt Italos, Germanosque, si qui bonarum artium laude excellerent, euocarit, & (quod hîc præsertim agitur) Bibliothecam Budæ instituerit in ipsa Regia, quæ etiamnum extat, sed sub Barbarie Othomannica, doctorum virorum haud amplius parens, & altrix. Quam copiosam librorum congeriem penes se in palatio habuisse putandus est Alphonfus Aragonius, cui nec gratius vnquam munus offerri potuit, quàm eximius aliquis liber, nec aliam tesseram symbolicam, quàm apertum librum gestare voluit. Qui denique (vt cū Ænea Syluio^b loquar) nunquam in castris fuit sine libris; quocunquē iuit, eum Bibliotheca secuta est, siue in rectis esset, siue in tentoriis mansit, singulis diebus aut legit aliquid, aut audiuit. Gordianum minorem vna ferè Bibliotheca sibi à Sereno Samonico

^b Ep. l. 1. ep. 105.

Samonico testamento relicta ad cælum tulit, nulla alia consecratione, quàm hominum literatorum elogiis. Hoc studium Bibliothecæ, quia Regium est, ideo capta Carthagine Senatus Romanus gratificari volens Africæ Regulis, eis Bibliothecas donauit, vni duntaxat Magoni Poemo tantus honos habitus, vt eius duodetriginta volumina in Latinam linguam transferenda censuerit.

Plin. hist. l. 18. c. 3.

Fuerunt igitur, sũntque etiamnum extractæ Bibliothecæ in regijs palatiis, & id quidem bonum factum, dummodo selectis libris vtantur, & (quod de Epaminunda dixit Thucidides) *ἄνδρα μακρὰν* sine mollitie, & desidia: sanè Alexandro mos semper fuit nunquam se ad capiendum somnum componere, quin ensem simul cum Homeri operibus suo capiti supposuisset, vir cuius solum nomen bellicosè id factum esse defendit. Notum est indefessum Iulij Cæsaris studium in mediis bellorum æstibus, & iactatione armorum; adeoque apud Mundam, vbi de Orbis Imperio dimicatum est, & poemata composuit, & rerum ab se gestarum commentarios, duos libros de Analogia confecit; duos item Anticatones.

3.

Possunt, non est dubium, possunt studia literarum etiam à Regibus, & Imperatoribus coli, & habere commercium cum bona reip. administratione, & armis: nec ob id virtutem bellicam sopitam conuiuere testari possunt inuicti heroes bene multi. Vnus aut alter sit, exempli gratia, Philippus Macedo non Alexandri solum, sed etiam Magni pater quantus quantus extitit (fuisse verò quam maximum, argumento sunt centum quinquaginta ferè populi Imperio Macedonum perpetuis eius victoriis, nulla ferè belli offensione additi) tantus à doctrinâ prodiit, & ab Epaminundæ in omni disciplinarũ genere versatissimi disciplina. De hoc etiam est illud Iustini^a, mirari se, vnde tam perfecta sciētia militiæ in homine Thebano, & inter literas nato: sed enim verò hoc videri debere mirabile negat Diodorus Siculus^b, atque causam gloriæ illius militaris, quæ in Epaminunda summa fuit, in promptu esse, nempe eruditionem eximiam.

4.

^a lib. 5.

^b lib. 15.

Alphonfus ille Arragonius, cuius supra fecimus mentionem, tam felix domi belliquè fuit, aded rerum gestarum gloria inclitus, vt Iustus Lipsius^c asserere nõ dubiter à Carolo Magno Europam maiorem haud vidisse virtute, & fortuna Principem: tamen quantum amans librorum fuerit, præter ea quæ superiùs retulimus, ex hac eius voce intelliges, *Malim* (inquit) *omnium regnorum iacturam facere, quàm minimam doctrinam.* Non tantopere mirarer hoc Alphonfi dictum, si alicuius duntaxat Ithacæ regulus fuisset, sed septem regnorum Regem hoc sapiùs dixisse, est certè mirabile, & literarum studiis in primis gloriosum, fuit Roberti Neapolitani idem affectus, eumque aliquando dixisse ferunt, *chariores sibi literas regno esse.* de hoc argumento iterum libro secundo opportuniùs.

5.

^c in mon. & exem. pof. l. 1. c. 8.

Claudat hoc caput res profectò memorabilis, vnde quiuis facillè intelligat Regium esse Musas adsciscere sibi in contubernium, atque illis ædem intra regiarum ædium septa dedicare. Refert Henricus Somma-

6.

lius noster quiddam, quod nisi graui testimonio niteretur, incredibile videri posset. Cum quidam è nostra Societate ante annos plus minùs viginti quinque Argirium Mauritanix profectus esset pretium redemptionis captiuorum laturus, Rex qui aliquando Christianus fuerat, eum in suam duxit Bibliothecam varia librorum supellectile refertam. Multos hinc illi codices visendos porrigit, atque in his aureolum libellum Thomæ à Kempis de imitando Christo in vulgarem linguam Turcarum conuersum: adiecit autem, pluris se vnicum illum facere, quàm reliquos omnes Mahometanorum. Hæc ille transfuga, è cuius animo Mahometana feritas nec ita potuit exculperè amorem literarum, quin in fortuna insolentiore, & bellorum tumultibus litaret identidem Musis in ea Bibliotheca, quam sibi in palatio luculentam extruxerat, imitatus non tantum Iuliani perfidiam in deserenda vera religione, sed & eiusdem studium in conquirendis libris, qui Georgij Episcopi Ariani^a à Gentilibus necati copiosam Bibliothecam omni diligentia perquiri, & integram ad se Antiochiam mitti seuerè præcepit, datis super ea re literis. Alterà ad Ecdicium Aegypti præfectum epistolâ^b indicat quantum librorum studio arserit. *Quidam* (inquit) *equis, alij auibus, nonnulli feris delectantur: ego verò inde vsque à pueritia librorum cupiditate arsi.*

Non omiserim quod scitè scripsit noster Cresolius, & bellè huic disputationi conuenit, in cœlesti Prætorio, & Summi Regis aula videri esse Bibliothecam cultam, & lucentem, vbi reperitur liber vitæ, de quo frequens mentio in diuinis oraculis, & ex cuius Musei Adamantinis pluteis nunc promantur illa volumina, quæ arcano mysterio iubet deuorari à Prophetis, & penetrati cordis excipi, nunc codices volantes, nunc volumina purpureo tergo, inauratâ fronte, & signata sigillis septem quædam grandia, in quibus scribi possit stylo hominis. Non est igitur res aliena à Regum sacrariis libraria supellex, cui suus est etiam locus in cœlesti curia diuini numinis. Hoc sibi adiumentum ad optimam Hispanici Imperij administrationem deesse in Regia basilica non est passus Philippus IV. Rex Catholicus, Princeps sicut Vniuersitatis omnium disciplinarum admirabiliter capax, ita plurimarum, præsertim regiarum egregiè peritus, studiorumque fautor optimus maximus; quemadmodum in operis nuncupatione obiter dixi. Sitne nobilis et Bibliotheca, quam in eodem regio Palatio habet eiusdem Regis Philippi intimus, excellentissimus Gaspar de Gusman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. inde intelliges quòd in tanta commoditate augendi patrimonij sui vix vilius rei, quàm maioris in dies integritatis ac plurium librorum voluerit esse ditior.

C A P V T III.

Bibliotheca in thermis extrui solita.

Indignatus sum, nec immeritò, cum legi apud Vopiscum Vlpianam Bibliothecam ex eo templo, vbi illam Traianus extruxerat, translata fuisse

fuisse in Collem Viminalem ad ornandas thermas Diocletiani. *Vsus sum*, inquit Vopiscus, *præcipuè libris ex Bibliotheca Vlpia, ætate mea thermis Diocletianis.* ex quibus verbis, & ex capite decimo huius libri liquet, aliam aliquando sedem habuisse. Ego verò subiratus apud me dixi: *Quis ita exaugurauit diuinorum ingeniorum opera, vt ea in locum tam prophanum deportauerit? Nónne hoc fecerit portentum ex veteri immanitate, & barbarie Diocletianus, adeò bonarum literarum rudis, & planè ἀμύση, vt nec à limine Musas vnquam salutauerit, homo obscurissimo loco natus, & quondam libertus Anullij senatoris. Quid commercij Bibliothecis cum eo loco, vbi solum datur opera curando corpori, & vngendæ cuti,*

*Scabor, supellor, desquamor, pumicor, ornor,
Expilor, pingor.*

Lucil. sat. 7.

Quid enim aliud balneum est, (dixit Artemidorus) quàm transitus ad cœnam? In eo dum bene bibitur, ingeritur, digeritur, egeritur, ructatur, nauseatur, vomitur, sudatur, stertitur, præclare est, τὰ θερμὰ λυτὰ δειλὸν ποιεῖ ἢ ἀδύρα, thermæ homines efficiunt molles, stupidos, plumbeos, languidos, non autem acutos, & eruditos. Possuntne in omnium corporis voluptatum imperio mentis exercitationes consistere? Homerus^a balinea adnumerat inter vitæ voluptariæ delicias; quæ non est parens, vel altrix bonarum artium, sed potius seræ pœnitentiæ, & ignorantia causa, iuxta illud Persij,

*Quid crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam serè vitam ingemuere relictam.*

Crassos dies, & palustrem lucem, hinc vocat balneorum umbram, & talium sedium nequitia ac mollitie. Tempus in aère crasso actum, qualis est vaporariorum & eiusmodi locorum, quæ sol non illustrat; δυσωπία enim illis locis proprium malum est. *Venter & aër pinguis sensum non generat tenuem.* Sed inter infinitas vociferationes, & inconditos clamores quibus ille thermarum æstus circumsonat, potestne cuiquam mens ita constare, vt non auocetur à studio literarum? *Propone tibi omnia vorum genera, quæ in odium possunt aures adducere* (inquit Seneca^b hanc balneorum iactationem & strepitum describens,) *cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, qui quoties retentum spiritum remisserunt, sibilos & acerbissimas respirationes edunt. Auditur crepitus, illi se manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si verò pilicrepi superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adice nunc scordalum, & furem deprehensum, & illum cui sua vox in balneo placet. Adice nunc eos qui in piscinam cum ingenti impulsâ aqua sono saliant: præter ipsos, quorum, si nihil aliud, rectæ voces sunt: ali pilu cogita tenuem, & stridulam vocem, quo sit notabilior subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarij varias exclamationes, & botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes, &c. & potest quisquam in tanto strepitu habere rationem cum Musis? Est ita sanè, fuerunt ædificatæ Bibliothecæ in thermis etiam ante Diocletianum, & hoc queritur*

Aristoph. in nubibus.

^a Odyss. 9.

^b Ep. 56.

Vide Tur-nob. l. 7. c. 4.

^a Ep. ad Porphyrium.

^b Myst. l. 4. c. 28. scet. 4.

7.

Zach. 5. 1c. 8. 1.

Senec. de tranq. vitæ.

queritur Stoicus: *Apud desidioſſimos videbis*, inquit, *quidquid orationum hiftoriarumque est, & tecto tenui extructa loculamenta. iam inter balnearia & thermas Bibliotheca quoque, vt necessarium domus ornamentum expolitur; ignoscere planè se à studiorum nimia cupidine oriretur.* Hæc Seneca. Peccatum istud venia profectò dignissimum, ob incensum erga literas amorem peccasse videri possint ipse Seneca, & Plinius secundus, ille quidem se in ipsis balneis studia literarum coluisse asseuerat, neque sibi ad ea seposito necessarium fuisse silentium. *Ego, ait, istum fremitum non magis curo, quam fluctum, aut deiectum aquæ, quamuis audiam cuidam genti hanc vnã fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nilii cadentis ferre non potuit: magis mihi vox auocare videtur, quã crepitus, illa enim animũ abducit, hæc tantum aures implet, ac verberat, &c.* Sed iam me ad hæc omnia durauit: *animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa, omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia, luxuriãque non dissideant, nec altera alteram vexet.* Sic ille de se. De Plinio seniore ita iunior ^a, *In secessu solum balinei, (de interioribus loquor) tempus studiis eximebatur: nam dum distingitur tergiturque, audiebat aliquid, aut dicebat.* Vbi animaduertendum est Plinium haud vsum fuisse publicis balneis, sed interioribus, & domesticis procul à populi circumstrepentis clamore. Porro nec ibi etiam dicitur Bibliothecam habuisse, sed audiuisse duntaxat, aut legisse aliquid: quod certè in homine adedò occupato, vt Imperium Romanum mente gereret, vt procuraret, non modò indulgendum est, sed etiam valde laudandum.

2. Cæterum da mihi Senecas, da mihi Plinios, vel eorum similes, & ego illis fortè concessero construere Bibliothecas in thermis. At quotus quisque est istorum, in quorum fide, & sinu Principes conqueſcunt, atque sibi adiutores adhibent ad totius reip. gubernationem, qui tanta auiditate studia literarum appetat? quotusquisque qui possit ita moderari suis cogitationibus, vt eas cum voluerit, & vbi voluerit in concilium aduocet, tamque obediens suæ efficiat voluntati, vt non euagentur temerè, & præcurrant quæcumque tandem vox aut sonus aures impleuerit. Quapropter faceſſant istæ Bibliothecæ in thermis, hoc est, in voluptatum omnium diuersis extruções. Quærat alius locus ædificandæ virginum Musarum ædi. De numinibus eo loci coli solitis hæc Democharis ^b,

Κύπρις, Ἔρως, Χάριτες, Νύμφαι, Διόνυσος, Ἀπόλλων,
 Ἐμοσαν ἀλλήλοισ ἐνδαδὲ νεστάν.
 Cypris, Amor, Charites, Nymphae, Dionysus, Apollo,
 Iurati sedes hinc posuere suas.

Ego hunc Apollinem thermarum inquilinum, non puto esse Musarum præsidem, sed malè feriatum aliquem cynædum, qui fraudes Cyprias & cupidineas faces, Bacchi pocula, Charitum ac Nympharum mollientiæ testudine canat. Neque enim eos eâsque, castos & sobrios esse reor, quibus sit cum bipedum omnium corruptissimis societas: Baianas Charites, & Nymphas non excipio; imò & de illis dictum volo quod de Lucrina cecinit Martialis ^c,

^a Ep. ad Marcum.

^b l. 4. de balneis in Epigram. Græc.

^c l. 1. Epigr.

Quæ

Quæ dum Baianis saepe fouetur aquis,
 Incidit in flammam, inueniẽtque secuta, relicto
 Coniuge, Penelope venit, abit Helene.

Illuc enim non tam putes confluere homines, quàm vitia, non tam fortes illuc afferri corporum, quàm animorum; illæ quidem deponuntur, hæ suscipiuntur, & crescunt, vulganturque velut contagio capitaliores omni corporis morbo vitiorum pestes. Dices, igitur damnanda antiquitas quæ Gymnasia, scholas, & Philosophorum exhedras in balneis esse voluit. In promptu est quod tibi respondeam; eiusmodi quæ à Græcis vocantur γυμνάσια, non esse loca in thermis destinata animorum exercitationi, sed corporum: atque hanc esse germanam notionem illius vocis, vt significet labores vehementiores, quibus natiuus calor augetur, fitque corpus robustius. Sic Plutarchus accipit ^a. Idem de Baianis scholis dictum esto. Nam omnis sodalitas, etiam in re militari, schola dicitur; vnde & milites quidam in castrensi ordine scholarum capita nuncupantur: vt Romæ fuerunt scholæ Quæstorum, & Capulorum, hoc est, eorum qui Capulis, seu vasis oleariis oleum depluebant. Erant itaque, non inficior, erant in thermis Gymnasia, & scholæ, sed saltatorum, Palæstritarum Aliptarum, id est, hominum diobolatorum, ingenuarum verò disciplinarum fuerant prorsus nullæ.

Porro quod Vitruuius sic præcepit agens de balneis. *Construantur in tribus porticibus exhedra spatiosa habentes sedes in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique, qui suis delectantur, disputare possint.* id nequaquam intelligendum aio de seriis disputationibus & studiis, sed de otiosorum hominum conuenticulis & confessibus ad fallendum tempus, & narrandas eruditas nugas, in quibus locis sedeant, dum recentes sunt è balneo, vel dum apparatus paulo post ingressuris; ac interea de literis inter se colloquantur isti viri docti qui gloriari solent, se nunquam minus esse otiosos, quàm cum otiosi sunt: vel profectò, si arctè tenes, & accuratè defendis, fuisse hæc loca seriò studentium ac disputantium exhedras, vel stationes: ego puto eas haud celebrari solitas, nisi à Poëtis quibusdam mendiculis, ab Rhetoribus frigore enectis, atque Iro pauperibus Philosophis, qui hyeme cum domi deesset focus, captarent calidiora hæc tabulata, vbi

— *languidus ignis inerrat
 E libus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem,*

Vnde natum prouerbium, *de balneo, & furuo conducendo cogitare;* & Iuuenali s,

— *Cum iam celebres notique Poëta
 Balneolum Gabiis Roma conducere furnos
 Tentarent.*

Rursus inquires, si ostendero non defuisse balneum in Academia, vel, si maus, Academiam in balneo, nec id à quoquam reprehensum, eritne quòd tam acriter inueharis in Baianas Bibliothecas?

^a in quæstionib. Romanis, & Plin. ep. 17. l. 2.

3.

Strat. sylu. 7. in Baln. Extructi.

Iuuen.

4.

F Rem

* in vita S.
Basilij.

Rem ita prorsus habuisse accipe ex D. Gregorio Nazianzeno a,
qui recens Athenas studiorum causâ venerat, excipiebatur hospiti-
tio ab iis qui priores eum occupassent; deinde ab aliis solenni-
ter & velut supplicantium pompa binis pulchro ordine incedenti-
bus deducebatur in balneum Academia: cum propius accessissent,
tum periclitaturi fiduciam adolescentis, inconditis clamoribus, fra-
gore horribili pulsabant fores, quibus apertis introductum Candi-
datum in suorum numerum adsciebant, tradito pallio sophistic,
quod ante ludicræ huius inaugurationis ritum & tentationem, &
nisi de sophistarum sententia, gestare nemini licuit. Quibus ex-
perimentis constanter perfunctus honorarium insignis suæ profes-
sionis accipiebat ab scholarum Antistitibus postquam lauisset in bal-
neo. qui mos etiam D. Basilij ætate adhuc perseverabat, habetque
asseriores Photium in excerptis, Theodorum Prodromum in terrastichis,
Eunapium in Proæresio, ac Olympiodorum, qui istos appellat
τῶν μαθητῶν ἀεισέτας, Adolescentes scholasticos. Iam tu audes auctores istos
excipere, & florentissimam Academiam atque optimos morum, & in-
geniorum formatores Magistros notare, qui balneum esse in Acade-
mia sustinuerint? Erudite omnino hæc mihi obiicis: non est ta-
men difficile eripere tibi hoc præsidium quo tu tibi videris tueri
antiquum morem extruendi balnei in Academiis. Ego hac in par-
te tuæ sententiæ accedo. fuit quidem balneum in Academia, sed
Academia non fuit in balneis, aut thermis: hoc est, habuit Aca-
demia priuatum aliquod balneum, in quo lauabant Auditores Aca-
demici, vel sanitatis, vel abstergendarum sordium causâ, quoniam
tunc temporis vsus lini erat rarior: idque fieri consueuerat eo diei
tempore, moderatione & loco, vnde nihil officiebatur studiis. In bal-
neis verò, seu in thermis publicis, quo fiebat concursus omnium ordi-
num promiscuè & sexus, &, quod inde sequitur, vitiorum; nunquam
à quoquam sanæ mentis constituta sunt literarum Gymnasia, vixque
adibant viri probi eiusmodi loca nisi necessitate compulsi, quòd ni-
mirum balneo domestico carerent; nec ibi morabantur diutius quàm
pateretur ratio valetudinis, vel munditiæ. Itaque mihi iam te-
cum conuenit, Athenis literarum Gymnasium habuisse suum bal-
neum, non tamen balnea: id enim est inter vtrumque discriminis
apud peritos Grammaticos, quòd balneum priuatum, ac domesti-
cum locum lauationi opportunum significet balnea publica. In pu-
blicis erant tria veluti cœnacula, seu regiones. in suprema erat ea
pars quæ Laconica vocabatur; in media *therma*, seu aquæ calidæ; in
ima frigidæ: duæ primæ vix erant in balneis priuatis, contra nun-
quam deerant in publicis; ex quibus tamen plus erat bonis mori-
bus & virtuti periculi, quia plus erat mollitiæ & deliciarum, quàm
in tertiâ; frigiditate enim duratur corpus, calore soluitur. Addo
& hoc, & te ipsum arbitrum adigo. Quis vel docere, vel do-
centi operam dare, vel priuato studio in libros incumbere, vel
apud se habitare possit in illa hominum colluuiè, quæ (vti supra
diximus)

Apud Bur-
leug. l. de
laudis vet.
c. 32.

diximus) solet totos dies noctesque ludere, perbacchari, rixari,
vociferari in thermis? Enimuero bene morati prodirent adole-
scentes ex hac nequitia vicinitate. Quantæ dementia foret iuue-
nilem indolem, & teneram virtutem explorare hoc experimento?
Quotus enim quisque inter adolescentes reperietur, qui tunc vo-
luptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procumbit;
qui ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Pal-
mare est illud Horatij ad dirimendam hanc controuersiam, do-
centis ita fuisse persuasum veteribus loca celebria vario homi-
num concursu haud esse opportuna studio literarum, & ingenij
exercitationibus, vt bona pars eorum, qui videri volebant Poætæ,
odisset frequentiam, ac præsertim thermas,

— *secreta petii loca, (inquit) balnea vitæ.*

Ex quibus rectè concludere mihi videor solam Diocletiani, &
scolorum locupletum luxuriam Bibliothecas in thermis construxisse.

Horat. de
art. poët.

C A P V T I V.

Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ.

Longè conuenientius, & sine vlllo Musarum dedecore extruun-
tur Bibliothecæ in villis, quàm in balneis publicis; nam subur-
bana eiusmodi loca & latifundiorum laxitatem procul ab vr-
bium septis sibi delegere viri sapientes, vt liberiùs se traderent
studio literarum, ibique animum suum vnâ cum librorum supel-
lectile explicarent. *Magna & spatiosa res est sapientia, (ait Seneca)*
*vacuo illi loco opus est; de diuinis humanisque dicendum, de præteri-
tis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore. quamcumque par-
tem rerum humanarum diuinarumque comprehenderit, ingenti copia
querendorum ac discendorum fatigaberis. hæc tam multa, & tam ma-
gna, vt habere possint hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt.
laxum spatium res magna desiderat: expellantur omnia, totum pectus
illi vacet. Quæ capacitas animi vacui & soluti, cum vix haberi
possit in urbibus, vbi turba occupationum continuè intus pestre-
pit, vbi non tua tantùm, sed & aliena tibi negotium facessunt
negotia. Ideo consultum putauerunt quotquot fuerunt animi liber-
tatis, & literarum studiosi, secedere identidem ab hominum fre-
quentia, & negotiorum tumultibus, vetus illud sibi dictum arbitantes,
*Vindica te tibi, &c.**

Rure tibi viuas, reliquis dum vixeris vrbi.

vt generosas feras cauea domat & frangit, sic altas mentes *urbicus*
carcer. Apertus & liber circus equos ad cursum prouocat, sic animum
ad studia aura liberior: syluam illam viridem videt? hinc carmen auet,
aut hymnum Deo pangere; illam horti purpuram: hinc cum libellis suis

decumbere. Aquæ illud murmur, ad eam altiori cogitatione abiici: & nocte ipsa, aut sub eam pictum illud patensque cœlum eum capiet, & inter tot stellas errantes, aut inerrantes à curis terrisque erro mente scandet super illas.

Lipf. miscel.
1. ep. 3.

2.

Scn. ep. 104.

Habet hoc insuper villarum commoditas ad studia literarum peropportunum, ut in cœlo puriore animus cum corpore fiat robustior. Quod sibi contigisse narrat Stoicus his verbis, *In Nomentanum meum* (hoc est, in villam) *fugi. Quid putas, urbem timo febrem, & quidem iam surrepentem, iam manum iniecerat, illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaia febrem habere cepisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum, ut primum gravitatem urbis excessi, & illum nidorem culinarum fumantium, quæ mota quidquid pestiferi vaporis obruerant cum pulvere effundunt; protinus mutatam valetudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus cum vineas attingi, in pascuum emissus, cibum meum, id est, studia literarum inuasi. Repetui ergo iam ne, non permanfit ille marcor corporis dubij, & malè cogitantis: incipio toto animo studere. De Claudio Cæsare Suetonius^a. Tum demum abiectâ spe dignitatis in otium concessit, modò in hortis, & suburbano, modò in campania secessu delitescens. Alconius de Pompeio^b; plerumque non domi sua, sed in hortis manebat. Cicero^c de horti emptione cogitare se scribit, ut ne Romæ in turba sit, & ne vrbe absit (erant enim iuxta urbem Romanorum horti, & qui in illis erant, abesse cum incontinentibus viribus essent, non videbantur. Cæterum quæ in talibus hortis ponebantur ædificia erant voluptaria ut plurimum, & amœnitatis gratiâ extructa, in quæ sui colligendi causâ Romani secedebant, *Diatra* vocabantur, vel *Zeta*.*

^a de Claudio cap. 5.
^b in Miloniana.

^c l. 12. ad Att. iuxta l. nam quod §. ult. D. de penul. leg. vbi dicitur, & si in hortis vbi inuictis.

absentem, D. de verb. signif. l. præsens, de procurat.

3.

Briff c. 3. de select. ex iure ciu. antiq. c. 3.

Lamprid. in Heliog. & in vita Basil. magni.

^d Gen. 25. n. 27.

^e Of. 2. v. 14. f ep. 106.

Sic etiam Hebræis fuerunt quædam loca remota à turbis, & hominum aspectu, in quæ se interdum recipiebant, sibi & studiis operam daturi: talem fuisse Naioth in agro urbis Rhamata suspicatur Caietanus, quem Chaldaus interpretatur *domum doctrinæ*, vbi Samuel ab aulae strepitu semotus instituebat mystas suos ad omne officij genus, & intelligentiam diuinæ legis. Hebræi apud Lyranum explicant illud Genes^d, *Iacob habitabat in Tabernaculis*, de Gymnasiis literariis, vbi diuina mysteria, & oracula edocebantur à duobus Magistris Melchisedeth, & Heber procul ab urbano tumultu. Est sanè locus solitarius tam aptus ad discendam sapientiam, ut licet Ægyptiæ Academiæ essent excultissimæ omni genere disciplinarum, tamen Deus solitariam scholam elegerit, ut Synagogam erudiret, iuxta illud^e, *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius*. Nec assuerare dubitat D. Bernardus^f multo vberiore doctrinam ex solitaria palastra, quam ex amplissima Bibliotheca deriuari. *Experto crede*, inquit, *aliquid amplius reperies in syluis, quam in libris. An non putas te posse fugere mel de perra, oleamque de saxo durissimo. Moscm in Sinaitana solitudine accepisse diuina mysteria*, ait Gregorius Nyss. § Notum est carmen Horatij,

g in vita eisdem Moysis.

Scriptorum

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes;
ipfas etiam Athenas, licet videri possent quierissimæ, & (quemadmodum postea ait) otiosissimæ.

Id de se testatum voluit M. Varro^a, qui vbi Auiarium suum verbis, ut solet, elegantissimis descripsit, directum esse ait fluuium ab Insula ad Museum suum (hic Græco more appellat Museum locum Musis & studiis consecratum;) qua etiâ voce iunior Plinius^b Alexandrinam Bibliothecam nominat. Tullius^c grauer in Anronium inuehitur quod Cassinatem illum Varronis fundum nullo iure occupauerit. Placet huc afferre pauca eius verba, vnde quiuis facillè intelligat cuius rei gratiâ se viri docti abdere consueuerant in villas. sic habet. *Aduolas in M. Varronis sanctissimi, atque integerrimi fundum Cassinatem, quo iure, &c. At quam multos dies in illa villa es turpissimè perbacchatus? O tecta ipsa misera, quam dispari domino studiorum suorum M. Varro voluit esse illud non libidinum diuersorium. Quæ in illa villa antè dicebantur, quæ cogitabantur, quæ literis mandabantur, iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientia ratio, omnisque doctrina. At verò te inquilino, non enim domino, personabant omnia vocibus ebriorum, &c. Haud modestius Antonio, nec temperantiùs, licet saepe occultius, se gesserunt nonnulli in agris suburbanis: fuerunt enim qui voluptariis secessibus, vel certè ignauiter otiosis speciosum nomen Philosophiæ inscriberent.*

4.
^a lib. 3. de re rust. c. 5.

^b Ep. ad Fundanum lib. 1. c. 2. Philipp.

Verùm ad rem nostram: Martialis^d satis innuit priscum morem extruendarum Bibliothecarum in villis, dedicans suburbanæ Bibliothecæ Iulij sui cognominis & amici autographum quoddam, his versibus,

5.
^d epig. 16. lib. 7.

*Ruris Bibliotheca delicati
Vicinam videt, vnde lector Urbem,
Inter carmina sanctiora si quis,
Lasciuæ fuerit locus Thalia,
Hos nido licet inferas vel imo,
Septem quos tibi misimus libellos
Auctoris calamo sui notatas, &c.*

Plinius iunior ait in *Laurentino suo* (nomen est villæ) sibi esse cubiculum in apside curuatum, quod solis ambitum fenestris sequitur, ac parietis eius in Bibliothecæ speciem armarium insertum esse, quod non legendos libros, sed lectandos capit: eius prædij gratiam ac ædificij opportunitatem postquam eximiè descripsit, ita Gallum amicum suum affatur^e. *Iustissime de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quin tu nimis urbanus es nisi concupiscis, atque vtinam concupiscas, vt tot tantisque dotibus villula nostra maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Suas eo in loco occupationes has omnes numerat^f; lego aliquid, aut scribo, aut etiâ corpori meo vaco, cuius fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil video quod vidisse pœniteat: nemo me apud quemquam sinistris rumoribus carpit; neminem ipse reprehendo nisi unum me, quum parum commode scribo, nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis nemoribus inquietor: necum tantum, & cum libellis loquor. Addit Ioannes Caraneus in eius vita, eundem & Romæ Nouocomi in municipio suo Bibliothecam dedicasse,*

^e Ep. 18. l. 2.

^f Ep. 9. l. 1.

& annuos sumptus in alimenta ingeniorum erogasse, tertiamque salarij partem publico præceptori obtulisse. Eundem postea locum Paulus Iouius Episcopus Nucernus Bibliothecâ nouâ illustrauit, & clarissimorum virorum imaginibus. Huius ingenuæ rusticitatis desiderio incensus Ouidius, ac amore vrbis, & vrbauitatis deposito, sic exclamat,

*O rus, quando ego te aspiciam, quando licebit
Nunc veterum libris, nunc somno & inertibus horis,
Ducere sollicita iucunda obliuia vite?*

Midendorpius l. 1. c. 1.

Essæos Iudæos Academiâs suas ad ingeniorum & morum institutionem habuisse iuxta lacum Asphaltitem hortosque balsami, & palmarum perhibent. Eoque respexerunt qui virgines Musas in Helicone, & Parnasso habitare commenti sunt.

Alia causa secedendi studiosis hominibus esse possit illa, ob quam olim Prophetæ secedebant à populo (inquit Cornelius^a) non solum orationis, & sanctitatis, sed etiam auctoritatis causâ. Nam, (vt ait Tacitus) *Maiores est rebus ex longinquo honor;* & sicut pictura si procul aspiciatur, delectat magis, si contrectetur propius, vilescit; ita ex secessu doctis euenire, sicut & hominibus sanctis, solet; maior oritur apud omnes reuerentia, cum sæpe minuat præsentia famam. Hinc Orpheus, Zoroastes, multique alij solitudinem incoluerunt, tum vt cœlum ac cœlestia facilius contemplerentur, tum vt suis dictis scriptisque maiorem auctoritatem facerent, ac de ipsis vsurpari posset illud quod de Tiresia canit Homerus, & ex eo Plato^b,

Hic solus sapit, ast illi volitant velut umbra.

Huc spectant quæ habet Cicero^c. *In Tusculano cum essem, inquit, vellemque in Bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse, vt solebam, inde promerem. Quò cum venissem, Marcum Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in Bibliotheca sedentem multis circumfusum Stoicorum libris: erat enim in eo inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat, &c.* Huc item Plinius^d loquens de Ciceronis villa ad Auernum lacum, Puteolos tendentibus, imposita littori, celebrata porticu & nemore, quam & vocabat Tullius *Academiâ*, exemplo Athenarum, ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, huius in parte prima exiguo post obitum ipsius tempore Antistio vetere possidente eruperunt fontes calidi perquam oculis salutare, celebrati epigrammate laureæ, conditione quidem Ciceronis liberti, at certè ingenio & animo planè ingenui & liberalis. quod carmen ego hîc adscribam, quia & re ipsa bonum est, & dignum quod vbique, & non tantum ibi, legatur, vt monet Plinius.

*Quo tua Romana vindex clarissime lingua
Sylua loco melius surgere iussa vires.*

*Atque Academia celebratam numine villam,
Nunc reparat cultum sub potiore vetus.*

*Hinc etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore lauant.*

Nimirum

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori

Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.

Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem,

Sint plures oculis qua medeantur aquæ.

Se quoque habuisse in Tusculano Bibliothecam satis indicat ipse Tullius ad Atticum^a ita scribens, *Tu velim si qua ornamenta γυμνασίου reperire poteris, qua loci sint eius, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tusculano ita delectamur, vt nobis ipsis tum denique cum illò venimus, placeamus. Tum paulo post, Velim cogites id quod mihi pollicitus es, quemadmodum Bibliothecam nobis consciscere possis, omnem spem delectationis nostræ, quam cum in otium venerimus (hoc est, in Tusculanum*) habere volumus in tua humanitate positam.*

Colophon sit huic capiti villa Schorialis*, aut postremū orbis miraculum, cui ex voto à sancto Laurentio nomē est; Catholicorum Regum secessus certo anni tempore dignissimus; viginti quatuor annorum labor, ac præter variam suppellectilem, vestem pretiosam, vasa auro & argento graua, plena artis, plena ingenij supra millies ducenties festerium, id est, trium aurei millionum impensa, vt fama fert, veris temperie, situs amœnitate, aquarum perennitate, fontium structura, pabuli vberitate, camporum immensitate, cædis syluis, incædis saltibus, viridicatis ambulationibus, lenis auræ, ex vicinis montibus perpetua niue rigentibus flatu suauissimo, etiam in medio æstu interiorem prouinciam torrente; pomariorum amplitudine, hortorum descriptionibus, odoratarum herbarum, & florum insatiabili varietate, templi maiestate, stupenda habitationis mole, laxitate & artificio, marmorum diuersitate, gemmarum copia, artis consummata simulacris, tabularum elegantia, Mausolæorum magnificentia, vermiculatis pauimentis, religiosi instrumenti apparatu, subfelliis Monachorum diuinas laudes alternantium ex lignis toto orbe exquisitissimis, Cœlitum sacris exuuiis religiosissimè iuxta ac sumptuosissimè conditis, denique artis, naturæ, temporis, pietatis, regiarum opum absolutissimum opus, delitiosum, suspiciendum, venerandum. Cui ne vlla pars siue magnificentiæ, siue commoditatis, siue ingenuæ animorum oblectationis deesset; imposita est vestibulo Bibliotheca maiori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos: libros seruat præfertim Græcos manuscriptos præcipuæ plerosque vetustatis, qui ex omnibus Europæ partibus, ad famam noui operis magno numero confluerunt: Bibliothecæ parietes pictura elegans exornat, artes ingenuas artificiosissimè exprimens, cum antiquis comparanda. Mariana noster de hac Bibliotheca loquens, illam potius patere vrbi, quam ruri esse desiderat, vt eius adeundæ pluribus eruditæ facultas maior sit. Ego, quod ad me attinet, puto hoc esse incommodum omnium Bibliothecarum quæ sunt extra vrbes, quòd nimirum earum vsus, & vtilitas ad pauciores perueniat. Ad vrbanas Bibliothecas redeo.

7.

^a l. 1. ep. 5.

*Sic eam appellat Mariana.

8.

*Tota impensa est circiter sex millionū auri ex supputatione Fr. Iosephi de Siguenca Monachi Hieronymiani, & Regiæ Bibliothecæ Præfecti, qui rem hanc accuratissimè tractauit.

6.

^a in arg. in duodecim Prophetas.

^b in Menone.

^c de fin.

^d l. 13. c. 1.

Urbana Bibliotheca in qua adium parte extruenda.

I.
Sen. ep. 62.

NÆ tu ipse mentiri mihi videris Seneca, cum mentiri eos dicis, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Sunt enim multi qui nec simulant occupationes, nec augent; nec ipsi se occupant, nec confectantur perdendi temporis causas, sed quos necesse omnino est ad diuinam gloriam, & publicum communitatis, vel priuatum alicuius bonum rebus gerendis non tantum se commodare, vt tute facere dicis, sed se tradere; quas cum tractant ferio, vt par est, fatentur vix se posse quidquam aliud animo versare. Nec in te iactabunda pœcile, & austeria tua Philosophia efficiet, vt vel isti mentiantur, vel tu verum dixeris: sunt ex literatis hominibus non pauci, quos suæ virtutes, suum iudicium, sua dexteritas, suæ clientelæ, & domesticæ rationes, sua sacerdotia, ita dedicarunt vrbi, vt eos sibi ipsis eriperent, vixque animi relaxandi causâ rus ire queant ad perexiguum tempus, multo etiam minus abdere se in diurniorem solitudinem. Quid facias? Sic viuitur, sua cuique catena est, aliis sacra, aliis aurea, aliis ferrea: non cuius licet esse libero & sui iuris. Proinde omnibus studiosis id consilij dederim, vt in vrbe intra suarum ædium septa sacrarium aliquod sibi ædificent, vbi feriat à cæteris negotiis, quotidie stato tempore (quantum patietur ratio vitæ & officij) faciant Musis. Licet enim hoc præstet prædij suburbani altum silentium, & loci haud circumscripti amplitudo, vt mens liberior sit; tamen etiam intra urbium claustra, atque in priuato, & angusto lare habet vbi se explicet magnus animus. Nec vt leonum animaliumque, sic animorum impetus caueis coercetur. *Exigua saepe arca arte describentis in multos usus patuit, & quamuis angustum pedem, dispositio facit habitabilem.*

Sen. de trãq.

2.

a eleg. 1. lib.
1. trist.Cafaub. in
Suet. in
Oth. c. 10.

b Sat. 1.

Itaque suis erit studiis opportunè locus in urbibus si ædificando Museo locum in nostris ædibus ex Architecturæ præceptis capiemus opportunum. Igitur Bibliotheca in ea domus parte quæ remotior erit ab urbano & domestico strepitu construitur, iuxta illud Ouidij a,

Carmina secessum scribentis, & otia quarunt.

Hinc factum est, teste Quintiliano, vt Romani ad Stylum secederent, atque intra sua cubicula in lectis se continerent; imò & penulis se abuoluerent, sicque essent his inclusi. Suetonius de Othone sic, *Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caij, cum quasi secretum desiderante turbam summouerent, in Diatam, cui nomen est Hermeum, recesserat.* Idem eodem capite: *secretum captato codicillos ex arauit ad sororem consolatorios.* At nihil tritius illo versu Persij b,

Scribimus inclusi numeros ille, hic pede liber:

Nihil magis decantatum in rhetorum scholis hoc monito Quintiliani, *secretum quarunt studia.* Eademque videtur esse hominis studiosi laus, quæ bonarum matrum familias τὸ ἀνοικτὸν ἢ φιλέξοδον; est enim valde difficile commentari aliquid attentò studio inter ferræ stridores

stridores dum acutur, inter nundinarum æstus, iuxta Cyclopum officinas, dies noctesque incudem tundentium, prope mendicorum centurias stipem lamentabili nœnia rogantium; inter penulatorum iurgia in pontibus & triuiis conductorem expectantium; prope circulatorum præstigias, & Atellanicas fabulas selectos homines in foris publicis otiosè distringentium; inter muliercularum circulos, infantium vagitus, domestici seruitij itus reditusque & confabulationes. Quàm sit difficile in istiusmodi locorum importunitate versanti defigere animum suum in vna studiorum cogitatione, satis intelligunt illi populi, qui malleatores, opifices, & clamatorias artes semouent à Senatorum & Aduocatorum ædibus, ne studentibus, & quietis importuniùs obstrepant. Certè ille ipse Demosthenes, quem ad littus maris declamare solitum ferunt, vt fremitum populi assuesceret voce vincere, nunquam ita imperare animo suo potuit, vt in aperto loco meditaretur & studeret. De quo sic Quintilianus a: *se in loco ex quo nihil perspicere possit rocondebat, ne aliud agere mentem cogere oculi.* vnde sic infert, *Ideo lucubranes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut testos maxime deceat.* Horatius item suam tarditatem excusans in mittendis ad Iulium Florum carminibus, id causæ affert, quòd in vrbe versetur clamosa, inquieta; vbi operum redemptores & cæmentarij perpetuò circumstrepunt torquendis lapidibus, ponderibus trochlea & tympano sustollendis, vbi muliones & geruli perpetuò vociferantur, vel fatiscientes sub oneribus acutiùs anhelant, vbi vehicula & funera luctantur in viarum angustiis, ac turbas cient, vbi vel canis rabiosa latrat, vel sus lutulenta grunnit; vbi denique omnia incommodant studentibus, tum ita concludit,

I nunc, & versus tecum meditare canoros.

Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos

Vis canere?

Gell. c. 7. l. 3.

Cic. 5. de fin.

a l. 10.

Horat.

Plinius iunior daturus operam studiis, non solum vitandi strepitus causâ se in villam suam, cui nomen *Laurentinum*, vel *Laurens*, recipiebat; sed in hoc ipso rusticano secessu abstrusius sibi quoddam conclaue delegerat. hæc sunt eius verba: *Iunctum est cubiculum noctis, & somni; non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alii abditique secreti illa ratio quod interiaccens andron (apertus supernè locus, seu carens tecto, intra ædes vndequaque parietibus septus, in quem viri conueniebant, atque ibi sine interpellationibus mulierum versabantur, vt mulieres in γυναικίω) parietem cubiculi hortique distinguit: atque ita omnem sonum media inanitate consumit, &c.* In hanc ego Diatam quum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor, magnamque eius voluptatem, præcipuè Saturnalibus capio, quum reliqua pars teli licentià dierum festisque clamoribus personat; nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studijs meis obstrepunt. ita se gerebat interdum; noctu verò quid ageret, & quàm amans esset silentij Fusco suo singillarim in epistola exponens hæc ait. *Quaris quemadmodum in Tuscis dies estate disponam, cuiuslibet cum libuit, plerumque circa*

3.

Ep. 17. l. 2.

Ep. 16. l. 2.

horam primam, saepe antè, tardius raro: clausa fenestra manent: mirè enim silentio & tenebris animus paschitur ab iis quæ auocant abductus & liber, & mihi relictus non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia. Id causæ est cur Bartolus, & Baldus ambo insignes Iurisperiti dixerint pertinere ad curam Principis remouere ab Gymnasiis eos artifices, quorum strepitu studia literarum impediuntur, idque vt fiat è bono publico esse.

C. de studiis.

4.

Ar, inquires, ædium mearum situs interpellat, quo minùs possim alibi Bibliothecam meam statuere, quàm in loco talibus auocationibus mentis obnoxio. Quid me facere iubes? Studia abiiciam? libros deseram? nam & ego in alienas cogitationes facillè distrahor pro varietate rerù oculos & aures incurfantium. Bono animo sis: parendum necessitati, quod tibi initio intolerabile videbitur, forsan consuetudine fiet haud ita difficile. *Cogita compeditos primò agrè ferre onera, & impedimenta crurum; deinde ubi non indignari illa, sed pati proposuerunt, illos necessest as ferre fortiter docet, consuetudo facile.* Vidimus canes qui ferrarias officinas & fabros magnis ictibus ferrum tundentes fugerent velut necem præsentissimam, qui tamen ubi assueuerunt, sub incude postea securi dormiunt. Verùm ne te rideri à me putès, cum tibi propono canes in exemplum; alterum habero. Noui familiariter nobilem virum Mathematicum hac ætate insignem, Græcæ, Latinæ, Gallicæ, Italicæ poëseos peritissimum, Philosophum in primis celebrem, atque de literaria rep. optimè meritum, cuius libros cum & ego, & multi alij saepe vidissemus, in nullis ferè aliis pluteis magnam partem dispositos, quàm in patentis aulæ, atque omnibus domesticis peruiæ abacis, & miraremur quomodo tam præclara opera moliri & scribere posset, in mediis vt plurimum tenellæ prolis concursationibus, garrulitate, lusibus, & reliquæ familiæ colloctionibus, ac necessariis officiis; negauit omnino se interpellari: idque mirabilius videri debet, quòd magis vox studentes auocet, quàm crepitus; illa enim animum abducit, hæc tantùm aures implet ac verberat; & sonus qui intermittitur molestior est, quàm qui continuatur. Denique proderit tibi præceptum Stoici, quod cum sit ad quamplurima perutile, est tamèn in re præsentis longè aptissimum. *Cuique assuescendum conditioni suæ, quàm minimum de illa querendum, & quidquid habet circa se commodi, apprehendendum.*

Sen. de tràq. vita.

CAPVT VI.

Situs Bibliothecæ, lumina.

I.

AEdificandi prima lex esto, *Edificantis salus, & commoditas; tum deinde incolunitas earum rerum, quarum vsus ad vitam necessarius est.* quæ duæ res cum ædificiorum decore ferè consentire possunt, si ars accesserit: id si fieri nequeat, decori commoditatem anteporere summa ars putator. Quod quàm verum sit, vt intelligas, pone tibi ante oculos sic

sic edificatam domum, vt ad solidum, & in solido sint fundamenta; summa dignitate vestibulum, plena maiestatis atria, tectorium concinnum, diligenter exacta & ingeniosè perfecta pauimenta, cameræ elegantes, recti & è regione bene collocati columnarum ordines, intercolumnia magnifica, amplissima peristylia, directæ ad lineam omnes porticus, muri ad perpendicularum erecti, & ad normam rectè coeuntes, conclauia grato aspectu: emineant cum pulcherrimis acroteriis fastigia, nihil lumini proiecturæ, nihil suggrundia venustati officiant, nulla denique requiri possint ornamenta. Nihilominus si talis est, vt propter aquarum immobilium vicinitatem pestilens sit, ob malè perforatos parietes regionem cœli spectet æstate æstuosam, hyerne præfrigidam, & ob bestiarum palustrium mixtos cum nebula flatus, venenatam: si penariæ cellæ tam malâ ætheris parte positæ sunt, vt quod in iis conditur, non seruetur diu, sed vel iniquo calore exugatur, vel contrariis vaporibus mollescat, vel inimicis frigoribus contrahatur, vel ob loci vitium citò corumpatur, quis putet hoc ædificium, licet ad speciem perelegans, extructum esse ex artis præscriptione, & legibus; quandoquidem peccatum est in re præcipua, cum non est prouisum incolunitati habitantium, nec rei penuriæ sine vitio conseruandæ.

Vitruu. lib. 1. c. 5.

Idem non rarò peccatur in Bibliothecarum extructionibus, vel delectu eorum conclauium, quæ libris & studiis destinantur, quando Musci ornamento prius consulitur, quàm commoditati; cuius tamen designatio si consideratè fieret, & intelligenter, vix vnquam commoditas à venustate, vel venustas à commoditate seiungeretur. Bellè autem, & scienter vt id fiat, tribus proximè sequentibus capitibus ea quæ sunt huius loci propria complector.

2.

In primis ratum sit istud Vitruuij^a monitum, *Bibliotheca ad Orientem spectare debent.* Quid? nimirum eadem erit hac in parte templorum ac Bibliothecarum conditio? De templis quidem sic Hyginus^b, *Placuit omnem religionem eò conuertere, ex qua parte cœli terra illuminatur.* Item Vitruuius de templis eleganter, *Signum quod in ara est collocatum, spectet versperinam cœli regionem, vt qui adierint ad aram vota suscipientes, contueantur Orientem cœli, vt simulacra ipsa videantur exorientia contueri supplicantes.* Eamdem ob causam Christianorum templa iam ab ipso exordio Ecclesiæ recepto more Orientem ferè spectant, quia vindex noster Christus Dominus auroræ concolori suo sanguine mortis nostræ chirographum penitus deleuit, & *visitauit nos Oriens ex alto.* Et, *Ecce vir, Oriens nomen eius.* Sed hæc quid ad Bibliothecas, inquires? Respondere possim, etiam in Bibliothecis videri esse aliquid religionis; quippe quæ frequenter in templis extrui consueuerint, vt dictum est: tum quia vbiunque excitatæ sunt, habuerunt simulacrum alicuius numinis præfidis sui, quæ de re postea nihil te moror. Vitruuius sui illius pronuntiati statim hanc causam affert. *Vsus enim (puta Bibliothecarum) matutinum postulat lumen.* Cui dicto affine est peruagatum illud, *Aurora Musis amica.* quo certè nihil verius dici potuit; æquum enim est, vt honestissimæ occupationi matutinas horas, ver diei, & florem temporis consecremus,

3.

^a lib. 6. c. 7. ^b de limitibus.

Luc. 1.

Zachar. 6.

Vide Paulinum ep. ad

Seuerum 12.

& Sidon.

Apoll.

G 2

præterquam

præterquam quodd studentibus est perutile, ut cum vacat animus, & dum à somno recens & vegetum est ingenium, succum literarum saporemque diligenter combibat. Musarum sanè contubernio prorsus sunt indigni, quicumque non surgunt priusquam

Pers. sat. 3.

— *clarum manè fenestras*

Intret, & angustas extendat lumine rimas;

quotquot vix unquam conspexerunt qualis sit in suo exortu Solis color; nec ægè ferunt antelucanis opificum operibus suam ignaviam occupari.

4.

Demosthenem plus olei consumpsisse quàm vini, & omnes opifices nocturnis semper vigiliis præcurrisse tradit Hieronymus. hæc causa est cur gallus gallinaceus Mercurio eruditionis præfidi sacer sit; quia excitandis in opera mortalibus, rumpendo somno natura eum genuit, ne Solis ortum incautis pateretur obrepere. Gallo canente devotus effectus exilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat, inquit D. Ambrosius^a, cuius dicti causam habes apud D. Greg. Naz.^b quia tunc mens princeps nostri pars non confunditur *μωδνηςης π'ποις*, improbis vagisque simulacris. Quemadmodum in amphora primùm, quod est sincerissimum, effluit, grauisimum quodque turbidumque lubidit; sic in ætate nostra (dicamus etiam in die) quod optitum, primum est. Apud Romanos ludii literarum aperiebantur prima luce. Iuuenalis^c,

Plin. lib. 10.
c. 21.a 1. 5. hex.
c. 24.
b orat. 13.

Sen. ep. 108.

c Sat. 7.

*Dummodo non pereat media quod noctis ab hora
Sedisti.*

Si quis cum ipso (ut ita dicam) die surgat, officiosior meliorque, quàm si quis illum expectat, ut luce prima exeat: turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est: extendamus vitam nostram, huius officium & argumentum actus est, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Attilio Butæ Prætorio post patrimonium ingens consumptum paupertatem confitenti Tiberius dixit, *serò experrectus es*. Dies publicus relinquitur; proprium nobis & peculiare manè fiat. hæc ferè Seneca. Ideo attentis ac sedulis literarum cultoribus placuit semper ea culcitra, quæ resisteret corpori, & in qua postquam surrexissent, non apparet vestigium; ne mollior cubitus somnum produceret, atque unà cum corpore studiorum feruor consopitus langueret. Equidem ita est, somnus ut venter præcepta non audit, uterque poscit, appellat; non est tamen malus creditor, paruo dimittitur, si modò das illi quod debes, non quod potes. *Modicum somnum natura desiderat, ignavia immensum*; & querimus vitam nostram brevissimis spatiis circumscribi, nosque in ipso vitæ apparatu vita destitui; iniquæ sunt in naturam parentem optimam istæ expostulationes: haudquaquam exigua est vita nostra, quæ ad rerum maximarum consummationem largè data est, si eam bene collocamus, sed somniculosa nostra incuria & torpor eius ferè dimidium tanquam iniquior publicanus aufert. hinc fit vita nostra longè contractior, videntisque morimur; ob quæ merito Mnesimachus Comicus somnum appellare consueverat *μικρὰ τὸ δαυάτης μνημειου*. imò frequenter molle

Plin. lib. 10.
c. 21.

Sen. ep. 21.

&c

& iners stratum, non iam dormientis, (quod facilius excusauerim) sed vigilantis videntisque sepulcrum est. Præclare ex suis legibus vixit Plato, apertis oculis è Bibliotheca auroram semper excipere solitus.

Nec refert quod in Pollucis thesauro vnus idemque sit somni & literarum præfes Mercurius; & apud Træzenios mos fuerit in vna eademque ara facere Musis, simul & somno. hoc enim de somno serotino intelligendum est, utique mente post cœnam, & diurnam contentionem ad studium minus idoneâ, quo tempore indulgere necessariæ quieti ad reficiendas vires, ut primo manè integer, & expeditus Museum repetas, est facere Musis & Mercurio, quibus antelucanæ lucubrations longè acceptiores sunt, quàm productæ in multam noctem serotinæ vigiliæ. Secus ac facere consueverat Porcius latro, qui post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata, ac dissipata in caput agebat, unde oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Hic rectè conuenit allata similitudo ab Ambrosio^a. *Sicut oculi (inquit) pascuntur primo diei lumine, ita etiam mens nostra alitur inuentis sapientia, & quibusdam etiam radijs videtur splendescere*. Videtne quàm bene præceptum sit à Vitruuio Bibliothecæ lumina spectare debere ad Orientem? quandoquidem lumina studentium aptissima ad capeffendas disciplinas instrumenta orientis Solis lumine plurimum adiuuantur.

5.

Sen. contr.
1. 1.
a 1. 2. de Abra.
ham c. 3.

Alteram causam perforandi auroram Museis affert idem architectus. *In Bibliothecis (ait) libri non putrescent; nam in his quæ ad Meridiem, & Occidentem spectant, à tineis & humore vitiantur, quod venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, infundentesque humidos spiritus pallore volumina corrumpunt*. Quibus dictis vix est quod addam, cum & plana sint, & quotidianis experimentis exploratum, nullam esse præsentiosem librorum pestem quàm humorem: quemadmodum eorum incolumitas in calore & siccitate magnam partem sita est. Hoc autem commodi egregiè præstant venti orientales, qui idcirco ob exsiccandi vim vrentes ab Ezechiele appellantur^b. Itaque videat qui Bibliothecam molitur, ut ei Orientem quantum fieri potest, aperiat; ne si secus faxit, libris perniciem, sibi que ex ventorum humore noxio grauedines, distillationes, tussim, aliæque incommoda creet, quibus & valetudo periculosè tentari, & studia literarum retardari solent. In Lesbo insula oppidum Mytilene magnificè & eleganter ædificatum est, sed positum non prudenter: in qua ciuitate Auster cum fiat, homines ægotant; cum Corus, tussunt; cum Septentrio, restituntur quidem in salubritatem, sed in angiportis & plateis non possunt consistere propter vehementiam frigoris. Profectò fatius foret illi vrbì, ut & malè positis Bibliothecis, decedere aliquid de venustate, & elegantia, quod commoditati & incolumitati accederet.

6.

Vitruu. 1. 6.
c. 7.

b c. 17.

Vitruu. c. 6.
1. 1.

7.

At, inquires, Vaticana Bibliotheca, cui ædificandæ atque variis emblematum, inscriptionum, tabellarum ornamentis decorandæ præfecti sunt viri arte & ingenio præstantes; nihilominus lumen excipit à Meridie & Septentrione, per fenestras quatuordecim, hinc inde septem;

G 3

eiisque

eiúsque porta primaria Orientem spectat, quæ omnia planè differunt à Vitruuij legibus: quis tamen putet neminem vnum fuisse Romæ tum cùm ædificabatur, qui hoc animadverterit? vel si obseruatum est, tam foedè peccatum sit à scientibus & prudentibus contra præcepta architecturæ? Ego quid super hac re respondeam, equidem vix scio; nisi fortè quòd loci situs, & area non patiebantur aliter fieri ædificij descriptionem, commensum, lumina, atque aditus sine maiore incommodo: vel certè quòd venti qui flant à Meridie, sint Romæ minùs insalubres, vrbaniq; æstus perforato Septentrione opportunè temperentur.

CAPVT VII.

Celsitudo & prospectus Bibliothecæ.

I.
Angel. Roc-
ca in Bibl.,
Vat.

Proverb. 9.

L Epidum est quòd subiungo: Bononiæ Canonici Regulares sancti Saluatoris habent Bibliothecam eximiorum librorum multitudine, loci amplitudine, pulchritudine, ac venustate insignem. est autem hæc ædificij descriptio: pars inferior est cella vinaria, media triclinium, suprema verò Bibliotheca: quam cùm aliquando Cardinalis Boba per otium inuiseret, ac trina illa loca vino, mensis, ac libris attributa aduertisset, ex tempore vsurpauit illud Salomonis, *Sapientia adificauit domum, miscuit vinum, & proposuit mensam*. Acute omnino, & ad rem appositè, quàm etiam sapienter, si ex approbatione ædificij eum in modum distributi hoc protulit. Nam primo mentis obtutu rerum perfectionem eiúsque causas percipere, sapientiæ est. Porro periti omnes statuunt Bibliothecas collocandas in sublimi parte ædium, vt integritati librorum consulatur. Cùm enim humiliora conclaui, & infimæ contignationes eo humidiores esse soleant, quòd terræ ac impluuiis viciniore sunt, sintque vtplurimum inaccessæ Solis radiis, atque haud commodè ventis perflabiles; necesse est in eis si quid asseruatur, facillè corrupti, squalidâ illuue deformari, situm redolere. In quam sententiam dixit Quintilianus *situ secreti corrupti scripta*: præterquam quòd infima ædium pars multis in regionibus haudquamquam est idonea delicatiorum & obnoxiorum corporum habitationi, multo etiam minus hominibus studiosis conuenit, quibus humor ille & squalor obscurioris loci solet esse noxius. Sit igitur Bibliothecæ politus paulo eleuatiore, Solique ac salubribus ventis facillè peruius, vnde sit liber prospectus in montium altitudines, immensitatèsq; camporum, in liquores pellucidos amnium, in syluas viridicatas; aut saltem, (si id fieri nequit) in hortum, vel pomarium domesticum, quibus rebus acies mentis, & oculorum diurnâ contentione fatigata suauiter reficitur.

2.

Respirare idem idem à studio necesse est, quòd melius fieri nequit, quàm libero cœli contuitu, & rerum naturæ spectaculo. hac ratione subducit se animus compedibus corporeis quibus prægrauatur, & lassitudinem

fitudinem excutit, firque breui illa auocatione vegetior. Quidni liceat homini liberalibus disciplinis, ac euoluendis libris intento, quòd ignobiles artes exercentibus licet? de quibus ita Seneca^a, *Artifices ex alienius rei subtilioris intentione quæ oculos defatigat, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata, oculos libera luce delectant*. Nulla est tam auftera Philosophia, quæ mihi assiduitate lectionis defesso innocentem illam oculorum voluptatem neget. Quin & auctor si in omnibus studiosis contentionem, ne continuent in plures horas, sine tantula animi & oculorum relaxatione: qui si nancisci poterunt opportunam viriditatem, qua subinde pascantur, sentient hac intermissione ita sibi innouari atque integrari mentis robur ac corporis, vt breue illud temporis dispendium, maximum sit studij compendium.

Itaque celsitudo & prospectus Bibliothecæ talis esto, vt terram in vero suo & nativo vultu cernere possit, vel in planities effusè porrectam, vel in colles placidè, aut rigidius in montes adurgentem; illic herbis & sponte natis arbutis, hinc fruge fructibusque & feliciore ligno vestitam, hinc florum herbarumque exotica vernilitate pictam: hinc arborum artificiosis ordinibus descriptam, illic seminaria; illic insitiones & matrimonia, imò etiam adulteria, & suppositos foetus inscia magna matre, nec inuita. Illic oberrantes passim greges, illic tondentia latè campum armenta. Illic erraticos palmitum lapsus, qui dum nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, vite as porticus faciunt, & tecta frondentia, (vt loquitur Cyprianus^b) qui his verbis quæ subiungo docet quantopere conferat ad studia literarum amcenas, prospectus, & voluptas aurium ex anium garritu. *Bene hinc (inquit) studia in aures damus, & dum in arbores & vites quas videmus oblectante prospectu oculos amœnamus, animam simul & auditus instruit, obrutus*. Religio sit prætermittere pium simul & elegans dictum Ambrosij re, & nomine suauissimi. En paxillum diuinæ illius ambrosiæ quam loqui consuevit. *Si oculi nostri (ait) cùm aliqua obducuntur caligine pascuntur agrorum viriditate, & specie nemoris, vel collis herbois omnem malignitatem agrecentis obrutus repellunt, & quadam salubri specie pupilla ipsa atque orbes colorari videntur: quanto magis hic mentis oculus cùm illud summum intuetur bonum, & in eo versatur, atque eo pascitur, splendescit, ac enitet^c*.

^a Epist. 65.

3.
Lips. epist. 8.
cent. 1.

^b Epist. 2. ad
Donat.

^c Ep. 11. ad
Irenæum.

CAPVT VIII.

Bibliothecæ cœlum, solum.

Cœlorum in cœnationibus, aut conclauius tres sunt omnino præcipuè rationes, *lacunar, camera, fornix*. quæ sit Bibliothecis magis conueniens, ex hoc capite intelligitur. Primum tigna transuersaria modicis inter se interuallis distantia parietibus hinc inde committuntur; vel eadem interdum capitibus fulciuntur, maioribus quibusdam trabibus

I.

trabibus tranſuerſim ex alia parte proiectis, relinquuntque inter ſe ali- quod ſpatium gypſo, vt plerumque in Hiſpania, aut aſſeribus, vt in Gal- lia, repleri ſolitur, quod metaphoricè ab architectis lacus dicitur; to- tum verò opus, hoc eſt, tigna cum ſpatiis, ſiue lacubus lacunar appel- latur. hanc cœli rationem non probo in Bibliothecis, duas ob cauſas. Prima eſt, quia volo illas ab igni & à puluere deſuper ex lignis deci- dente tutas eſſe: deinde, quia anguſtum illud inter tigna interuallum non eſt area idonea picturæ atque emblematis, quibus talis locus eru- ditioni conſecratus exornari debet. Tamen ſi tigna inter ſe ita con- ferantur, vt quadros hexagonos, pentagonos lacus artificioſâ com- poſitione efficiant, magis approbo, dummodo iuſta eorum laxitas picturæ deſeruiat.

2. Camera magis placet, quæ nihil aliud eſt quàm plures aſſeres ad for- mam circinationis diſtributi, atque ad ſuperiorem contignationem ca- tenis, ac clauis ferreis crebriter religati, craticulis ex iunco, ſtorea, arundine, palma, tomica, vel alia ſimili materia ſuperne tecti, calce & arena commixtis, vt ſi quæ ſtillæ e tecto, vel contignatione cecide- rint, ſuſtineantur. Quibus ita diſpoſitis, & intextis, imum, ſeu con- cauum trullifatur, deinde arena digeritur, poſtea creta, vel marmore politur: & hic modus lacunaris aptior eſt ad Bibliothecarum orna- tum, picturas, & munditiem, præſertim quodd camera ſubiici etiam queant elaboratæ, & elegantes coronæ. Poſſe præterea tale cœlum non ad circinum arcuatim ſecti, ſed ad regulam æquari, & complanari, idque fortasſe melius. Quamquam & hoc eſt huic ſtructuræ ſeu planæ, ſeu incuruæ incommodi, quod aſcendentibus contignationibus, vel pan- datione ſidentibus in varias rimas ſe aperiat: proinde

3. Fornix, quæ eſt tanquam rupes excauata, aut velut amplus paries à ſummo ſinuatus, flexuſque, & penſilis, videtur eſſe quàm aptiſſima; quia præter ſuperiores omnes commoditates, hoc inſuper habet, vt Bibliothecam melius vindicet ab humore & incendiis. Tale eſt cœ- lum Schorialis, tale Vaticanæ, tale ferè omnium publicarum Biblio- thecarum. Foret quoque vtile, ſi illud conclaue quod infra Biblio- thecam eſt, eſſet fornicatum; varias quidem ob cauſas quæ ſingulis rem conſiderantibus facilè occurrent; tum præſertim ne ſi erit ſub- iectum lacunar, aut camera, torquentibus ſe tignis, & aſſeribus, vel aliis humore creſcentibus, aliis ſiccitate decreſcentibus, vitium inferatur Bibliothecæ pauimento. Quamquam vix eſt, aut eſſe poſteſt, vt ſuperiora conclauia fornicentur, ſi inferiora camerentur, vel lacunen- tur. At ſi fornicis curuatura, ſiue aſis opere quod à Muſis Muſinum vo- cant, ingenioſè excogitatis emblematis forer vermiculata, cœlum eſſet longè nobiliſſimum, & Muſeo valde conueniens, quale deſcribitur à Procopio *ἐναερίνετον δὲ τοῖς γραφαῖς ἢ ἄρα οὐκ ἔστι, ἐναερίνοισι ἄριστοι λεπταῖς τε, ἢ χρώμασι ἀραιωμέναις παντοδαπαῖς, αἱ δὲ τὰτ' ἄλλα ἢ ἀνδρόπους ἀπομι- μῆται. omne faſtigiū ornatum eſt picturis, reſſellis miniſtris in omne genus colores tinctis aptatum, quæ & res alias, & homines imitantur.* Sic Ana- ſtaſius in Leone III. mentionem facit Eccleſiæ, & elegantis triclinij,

&c

* lib. 7. de ædificiis Iu- ſtinian.

& in Leone IV. oraculi, quorum aſſidæ & teſtudines erant verſicolori- bus cruſtis diſtinctæ à muſinariis artificibus, ſic Manilius,

l. 5.

*Auriſues auri faciet qui mille figuris
Vertere opus poſſint, caraque acquirere nomen
Materia, & varios lapidum miſcere colores
Sculptentem faciet ſanctis laqueariis templis,
Condentemque nouum cœlum per reſta tonantis.*

Eiuſmodi muſinum opus adhibere conclauorum cœlis, Regiæ magni- ficentiæ eſt, atque haud ſcio vtrum iam Reges facere id velint, vel poſ- ſint, reperianturque hac ætate bractearij, qui ornandis cameris ten- tent aſſigere pictas illas teſtulas ad effigies rerum & animantium. Id tentatum à nonnullis in ſuorum temporum tarditate ſcribit Symma- chus ^a. His ita perfectis de ſolo cogitandum erit, de quo ſic Iſidorus: *Peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis puta- uerunt, neque pauimenta alia, quàm e Caryſtio marmore; quod auri fulgor hebetet, & Caryſty viri titas reficiat oculos: nam & qui numulariam diſcunt, dena- riorum formas myrteos pannos ſubiiciunt, & gemmarum ſculptores ſcarabœorum terga, quibus nihil eſt viridius, ſubinde reſpiciunt; & pictores idem faciunt, vt laborem viſus eorum viriditate recreent.* D. Iſidorus Hiſpalen. ^b ait vo- cem hanc Caryſtium, nomen ab aſpectu habere quodd eius viriditas gra- ta ſit oculis; hoc tamen etymon ſi verum eſt, Chariſtium ſcribi debet, non autem (vti in Iſidori codicibus ſcribitur) Caryſtium. De auri fulgore in lacunaribus dicitur alio loco. Hic (amabo) obſerua lector, etiam in pauimento Bibliothecarum, conſuli oculorum oblectamento, quip- pe qui ſunt ad piſcendarum ſcientiarum, & percipiendi e libris emolu- menti *ὀφθαλα*, quorum aciem, vt neceſſe eſt crebro, & diuturno uſu atte- ri, hebetari, & obtundi; ita eſt valde conſentaneum, eam reſci & acui iis coloribus, quibus maximè paſcuntur: hoc autem mirificè præſtat viri- ditas, quæ cùm media ſit inter floridos, & aucteros colores, aciem quâ videmus, nec immodica luce diſſipat, neque obſcuritate nimia contra- hit. Itaque volo Bibliothecæ pauimentum non tantum diligenter exi- gi, & carere omni lacuna, vel extantibus tumulis; verum etiam plenum eſſe venuſtatis, eruditionis, & ingenij. Vnum, & alterum elegantis pau- imenti modum hic propono; plures qui volet, conſulat Vitruuium, & Albertum Duretum ^c.

^a l. 8. ep. 47.

4.

^b etymol. l. 6. c. 9 & l. 16.

^c l. 7. c. 1.

5.

Pulchra res eſt ſectis in paruas cruſtas verſicoloribus marmoribus variegatum pauimentum, (vti ſuperius de cœlo dictum eſt;) ſed pul- chrior ſi eruditis emblematis, vel ſapientium ſententiis imprimatur, orneturque. Pauimenta verò Bibliothecarum ideo frequentius fieri po- terunt opere muſiuo quàm cameræ, quia facilius eſt humanæ arti ali- quid efficere in ſolo quàm in cœlo. Sai in ſacrario Palladis quod Agy- ptij Iſium appellant, (hoc eſt, ſcientiæ diuerſorium, nam Iſis ſcientiam ſignificat) ſtratum inſcribatur hiſ verbis, *ἐγὼ εἰμι πᾶν τὸ γέγονθ', ἢ δὴ, ἢ εὐδαιμον, ἢ τὸ ἐμὸν πέπλον ἐδείπω θνητῶς ἀνελάλυθεν. Ego ſum omne quod fuit, quod eſt quod erit, & pepulum meum nemo mortalium reuelauit.* apud Athenæum ^d in quodam pauimento deſcripta erat Iliad *πάντα δὲ πάντα δειπιδον*

Plut. lib. de Iſide. Stobæus ſerm. 42. De Aſarotis ſiue Litho- ſtrotis vide Creſol. l. 4. myſt. c. 27. ſect. 1. d lib. 5.

H

δωπεδον εἶχεν ἐν ἑλευσίῳ οὐκ αἰετοῦ, ἐν πάντων λίθων ἐν τοῖς κατὰ σὺδασ-
 μῶν πᾶς ὁ ἀεὶ τῶν Ἰλιάδων μῦθος. *Ista omnia solum habuit ex tessellis om-
 nis generis lapidum, in quibus fabula omnes Iliadis expressa.* Aded Museo-
 rum videtur esse proprium istud pavementi genus, ut à *Musis* dictum sit
Museum, μουσικόν. hæc si hunc in modum fiant, nihil non erit in Museo
 eruditum, omnia libri, omnia paginae: has enim tessellas marmoreas,
 quæ à Græcis *πέλας* dicuntur, Palladius appellat *paginae*: nec tantum in
 pavimento erunt *τῶν λίθων ἀεὶ κατὰ δέματτα*, ut loquitur D. Gregorius
 Nyss. *speciosissima lapidum spectacula*, sed etiam plena doctrinæ, & in-
 spirantia literarum amorem. Si timebitur marmor ob frigiditatem in
 locis suapte iam natura satis frigidis, utendum erit pictis lateribus eo
 colorum delectu, qui gratus sit oculis: dispositio verò laterculorum
 cum in varias formas figurari possit in orbem, in scutum, in trigonum,
 in tetragonum, in rhombum, magis placet eaque fauorum, siue cella-
 rum apium modo hexagona est, quia fauus symbolicè Bibliothecam
 exprimit; apiumque labor & industria in cogendo melle unde victitent
 ipsæ, & hominibus profunt, studiosi hominis diligentiam, in quaerenda
 eruditione, quæ ipsi, & aliis profuit.

Bulengerus
 c. 8. l. 1. de
 pictura.

in fun. Pal.

SECTION III.

Musei, seu Bibliotheca limen aliquâ sententia
 inscribendum.

DIFICARE volentem oportet *velle, posse, & scire*; quod
 aliis verbis sed eodem sensu, monuit Vitruvius ^b, *Haben-
 da est ratio, inquit, firmitatis, utilitatis, & venustatis adifi-
 cij.* Venustas pendet ab intelligentia architecti, utilitas
 à probitate, firmitas à potestate; id nos curabimus qua-
 tuor proximè sequentibus capitibus in designatione Bibliothecæ,
 quantum visum est sufficere ad præsens institutum. Nihilominus quar-
 tum quiddam Bibliothecæ postulare videntur, ut perfectæ sint; nempe
ornatum, qui à *venustate* alius est. Venustas enim est interna rei species,
 ex pulchro membrorum partiumque omnium commensu, & iustis sym-
 metriarum proportionibus; ornatus posterius aduenit, & superadditur
 illi pulchritudini, quæ cum edificio ipso nata est. Est autem positus in
 edificiij pictura, tabulis, signis, abacis, & similibus, è quibus ea deinceps
 persequemur, quæ sunt huius loci & instituti propria. Atque inter cæ-
 tera primo loco se offert *Bibliotheca ostium*, cuius structuram architectis
 relinquo; viderint illi quod genus ostiorum maximè placeat, Doricum,
 Ionicum, Atticum, quæ sint ostij partes quæ antepagmenta, quid corona,
 quid tympanum, quid impaginee, quid scapi cardinales, & alia id
 genus; vnum duntaxat hinc moneo.

I.
 lib. 1. c. 3.

Daniel Bar-
 barus in eun-
 dem Vitruvij
 locum.

2.

Bibliothecæ limini brevis & apposita sententia spectabili caractere
 inscribitor.

inscribitor. Mos iste apponendi templis, urbium portis, Academiis,
 fontibus, Bibliothecis titulum breui aliquo dicto comprehensum ve-
 tustissimus est, & ad hæc vsque tempora propagatus. Vnum, & alterum
 è singulis exempli gratiâ affero.

Nihil notius ea gnoma, quæ pro vnis foribus templi Apollini Del-
 phici legebatur, *γνώδι σταυτόν, nosse teipsum.* In alio fani eiusdem aditu,
 tota diuinitas quæ latere putabatur in adytis, conspiciebatur his dua-
 bus literis notata *Ε, tu es*, ut intra ædem maiori cum reuerentia suppli-
 caturi subirent. Domui cuidam hæc olim erat inscriptio, *Iouis puer in-
 uictus Hercules domum hanc inhabitat, huc mali nihil subito.* Quod legens
 Diogenes solita dicacitate, Et quomodo, inquit, dominus intrabit do-
 mus? Venetiis insigne est istud epigramma à Sannazario ^a inscriptum
 ad urbis illius commendationem,

3.
 Plur.

Theodore-
 rus initio
 contra gen-
 tes.
^a Epigr. 1. r.

*Viderat Hadriaticæ Venetam Neptunis in undis
 Stare urbem, & toto ponere iura mari.
 Nunc mihi Tarpeas quantumvis Iuppiter arces
 Obiice, & illa tui moenia Martis, ait.
 Si pelago Tybrim præfers, urbem adspice utramque,
 Illam homines dices, hanc posuisse Deos.*

Graeci apud Sequanos in vna urbis porta eminet eleganti opere per-
 fectum Regis Catholici insigne scutarium, cum hac desuper epigra-
 phe aureis literis exarata, *Cui soli sol semper*, hoc est, tam longè lateque
 diffusum esse sui Principis Imperium, ut (quod nulli Principum cum
 illo commune est) semper sol luceat in aliqua parte orbis, ubi ipse im-
 peret: hinc fit ut in quolibet anni tempestate illi perpetuò alicubi fe-
 ratur, metatur; illi sit continua vindemia, continua oliuitas: & quod
 mirabilius est, qualibet diei hora iuge sit in eius ditione Missæ sacrifi-
 cium, quemadmodum non ita pridem Pater Claudius Richardus Re-
 gius Professor mathematicarum in Collegio Imperiali Madritano So-
 cietatis Iesu, sole ipso clariùs demonstravit.

4.

De Academiis vnicum proferam, sed enim verò promptum ex ipso
 Musarum sinu, *Gregorius XIII. Pont. Max. Collegium Romanum Soc.
 Iesu edificauit dotauitque: eius beneficij monumentum conspicitur in porta,
 Gentilitium eius insigne draco.* cui optimè conuenit istud Epigramma,

5.

*Securum hic posthac capies sapientia somnum,
 Nam draco munitas stat vigil ante fores.*

Epicurus suis hortulis, ubi docere consueuerat, inscripsit in hunc sen-
 suum. *Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est; paratus erit
 istius domicilij custos, hospitale, humanus, & te poteniâ excipiet, & aquam
 quoque largè administrabit, & dicit: Ecquid bene acceptus es? Non irritant hî
 hortuli famem, sed extinguunt; nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed
 naturali, & gratuito remedio sedant* de hac sententia Seneca ^b pluribus.

6.

Pauculis ab hinc annis Urbanus Pentif. Max. ædificatos à se insi-
 gnes hortos eleganti fonte ornauit, eamque à symbolicis suæ gentis
 apibus, quæ ibi cernuntur pulchro opere effictæ, Italica lingua *Melli-
 tum* vocauit. Porro cum aliquando animi gratiâ hand procul ab eo fon-
 te

b Ep. 12.

7.

te inambulans vidisset, audissetque hominem natione Germanum, qui spectandi causâ eò venerat, haustam manu aquam bibere, eamque utpote optimam in prima commendatione ponere, exemplò, è re nata distichum istud composuit, dignum fontis illius elogium.

Parcite Romani MELLITVM dicere; laus est Maxima, Germano me platuisse viro.

8.

Templum Capense in Africa Æthiopicis characteribus præfert inscriptas in limine has voces, *Adazobe kî Akhulei bozo.* id est, *Iru, oculi latitia.* Plura non afferam ne exire videar extra gyrum; hæc tamen proferre placuit, ut intelligas eam epigraphem censeri debere optimam quæ fuerit acuta, erudita, brevis, & (quod præcipuum est) eius rei cui inscribitur propria. Sequentia capita nonnullas eius generis suppeditabunt: tu eâ quæ tibi magis placuerit utitor, si melior non occurret: interea quàm pridem tales gnomæ præfigi consueverint in Bibliothecarum vestibulis, discas ex capite sequenti.

C A P V T I.

Fores Bibliothecæ Osmanduæ Regis Ægypti hac sententiâ inscripta, Ψυχῆς ἰατρῆον, Medica animi officina.

I.

NON querit æger medicum eloquentem, sed sanantem, quia non eloquentiâ, sed arte medicâ corpora curantur. Aliud quiddam est in animi morbis, qui sæpissimè depelluntur solâ librorum lectione. Laborare autem solet mens nostra triplici morborum genere, *Ignorantiâ*, quæ cæcitas quædam est intelligentiæ; *viris*, quæ est deprauatio, & corruptio nostræ voluntatis; denique *molestiis*, quæ ob id vulgò ægritudines animi appellari solent; equidem nec immeritò, affert enim plurimum doloris omnis aduersante ratione animi contractio: vnde & consternari dicitur & exulcerari, & deficere. Contra omnes istas ægrotationes præsentissima remedia petuntur ex Bibliothecis, quæ proinde rectè cum Osmandua Ægypti Rege inscribas, *Ψυχῆς ἰατρῆον.* Bibliothecas cõtinere salutaria Collyria aduersus ignorantiam, docuimus huius libri capite tertio: easdem suppeditare panchresta medicamenta & Alexipharmaca tuendæ virtuti, & prauis voluntatis affectibus depellendis, capitibus quinto, sexto, septimo ostensum est. Denique ex Bibliothecis promi memorabile illud nepenthe quo discutitur animi tristitia, & inducitur animi hilaritas, ex capite quarto discere potuisti. Quæ sanandi virtus cum passim omnibus bonis libris insita sit, tum verò maximè conscriptis diuini Numinis instinctu sacris codicibus inest vis medendi certissima. Non erit, puto, iniucundum, neque alienum ab instituto audire aliquot sanctorum Patrum de re proposita sententias. D. Basilius allu-

sit,

sit, opinor, ad Osmanduanæ Bibliothecæ inscriptionem, cum hæc scripsit ad Gregorium Theologum. *In Scriptura quilibet ἢ φάρμακον ἐπιθεῖται τῷ ἀρρώστῳ ὡς φάρμακον, inuenit tanquam in medica officina appositum suæ ægrotationi medicamentum.* Idque elegantibus exemplis basilicè illustrat. *Lacessitus contumeliis & prouocatus iniuriis sentis animum tuum efferelescere iracundia? Inuere Davidis clementiam; illico remitter ardor ille mentis & cupiditas repungendi: exardescis in vindictam subditorum tuorum in obsequenti procacitate exasperatus? Mosis mansuetudinem animo replica, deferuesces. Obscena libidines te stimulant? Iosephum cogita, retundentur. Grauior casus te perculit? infractum Iobi animum contemplare, patienter feres. D. Chrysostomus ^a, ἴδετε πῶς διωκτῶν ἐκάστης συμφεραῖς ἢ συνεχέουσιν τῷ ἀνθρώπῳ φύσιν κατὰλλητον ἐνθεῖν φάρμακον λαβόντα ἀπελθεῖν, ἢ πῶσαν ἀπόσειδῃ ἀδύμιαν βιοπῆν, ἢ ἐπὶ μινδενὸς συσέλλεθῃ ἢ συμπλήντων. Vidiisti quomodo quacumque calamitate humanam naturam premente inde (ex Scriptura) antidotum accipere liceat, & omnis vitæ huius repellatur anxietas, & nullo casu deiiciatur, &c.* Idem alio loco de sacris literis, *Nulla est (inquit) humana natura, vel corporis, vel animæ passio, quæ medicinam hanc accipere nequeat.* Rursus, *Omnium, ait, medicinarum thesaurus diuina Scriptura sunt.* S. Athanasius ^b diuinos libros appellat, *πικρίδιον ἢ ἰατρικῶν βιβλίων σοφίαν, variam medicinalium librorum sapientiam, qua medendi arte, quia apprimè erant instructi DD. Athanasius & Basilius, ideo hunc Gregorius Naz. ait excellentem sanandi scientiam habuisse, illum verò ἀποτρυστικῶν, id est, malorum omnium depulsorem, cognominat. Ex eodem sacrorum voluminum studio, cui se olim consecrabat heroës Christiani quotquot è sæculi ætibus ad portū religionis quietis enauigates δευραπυτῶν, siue curatores, & medici vocati sunt.*

^a Hom. 24. in Gen.

Ps. 37.

^b aduers. script. 1. 2. p. 248.

Agnouerunt eandem vim medicam in sacris literis Latini Patres, eamque miris laudibus extulerunt. D. Ambrosius ^c in iis ab vnoquoque inueniri ait, quo vel sua curet vulnera, vel confirmet merita. D. Hieronymus ^d, *Ad sanctarum, inquit, Scripturarum grauitatem confugimus, ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia.* Quæ causa fuit cur indignatus sit D. Augustinus sacros codices respui ab hæreticis eâ mentis vesaniâ, qua ægri delirio laborantes salutaria medicamenta reiciunt, ac interdum impingunt in os medici. Sic exclamat ^e, *Quam vehementi, & acri dolore indignabar Manichæis, & miserebar eos rursus, quod illa Sacramenta, illa medicamenta nescirent, & insani essent aduersus antidotum, quo sani esse potuissent.* hæc de sacris voluminibus, quorum singulis rectè inscribere possis, *Ψυχῆς ἰατρῆον.*

2.

^c in Psal. 48.

^d in Ioan. 11. n. 43.

^e 1. 9. conf. c. 4.

Sua est etiam omnibus sapientium monumentis sanandi facultas: & quoniam in hoc capite est euincendum auctoritatibus, quod in primis capitibus confecimus rationum momentis. Age sis, producamus aliorum super hac re testimonia, ac in primis Tertulliani ^f, Philosophiam forem esse medicinæ contestantis, cui dicto valde consonat illud quod Galenum aiunt distillasse in sermonibus frequenter, *Philosophiam medicinam esse animorum; medicinam Philosophiam esse corporum.* Plato ^g Philosophiam ἢ ἢ Ψυχῆς ἀρρώστων ἢ παιδῶν φάρμακον, animi

3.

^f 1. de anima c. 2.

^g de instit. puerorum.

morborum & affectionum medicinam. quod Cicero breuius *Animi san-
nitatem* appellat. Ego, inquit Seneca, in Museo meo assiduis salutare admo-
nitiones velut utilium medicamentorum compositiones literis mando, illas esse
efficaces in meis vulneribus expertus, qua etiam si per sanata non sunt, serpere
deserunt. Dio Chrysostomus a suo dignus Orator cognomine, eruditio-
nem vocavit *ἰαμα καὶ φάρμακον*, malorum omnium medicinas. Extat alterius
Chrysostomi planè aurea parænesis ad literarum amorem & studium
sapientiæ, in qua omnibus qui *καὶ χεῖρα καὶ ἰατρικὴν*, bene valere, age-
re, latari, sapere volent, qui inordinatos animi motus comprimere,
obedienterque officere rationi, qui cupiditatem, qui libidinem, qui alias
vitæ pestes opprimere, qui casus aduersos patienter ferre, qui denique
afflictam animi valetudinem recuperare, vel integram tueri student, quæ
panaceam ipso nomine (vt inquit Plinius b) omnium malorum reme-
dia promittentem quærunt, adeant Bibliothecas, in iis voti & salutis
compotes fient: reperient alexipharmaca, panchresta medicamenta, an-
tidota præsentissima, & omnibus incommodis opem certissimam, *ἰατρικὴν*,
inquit, *φάρμακον καὶ ψυχῆς*, comparate vobis libros animi pharmaca. Quæcum-
que verè, quæcumque sanctè, quæcumque pudicè, quæcumque mode-
stè, quæcumque grauitè, quæcumque sapienter scripta sunt, pharmaca
sunt; eaque in promptu cuiuslibet esse debent contra singulos animæ suæ
morbos, seu vitia.

or. 32.

l. 24. c. 3.

4. idyll. 11.

Accipe dictum Cyclopi apud Theocritum c, quo nec centoculus
videre meliùs posset, nec cui si centum linguæ sint, oraque centum, me-
liùs dicere.

Οὐδὲν ποτὸν ἔρωτα πρὸς φάρμακον ἄλλο
Νικία, ἔτ' ἔχεις ἐμοὶ δοκῆ ἔτ' ὀπίσσω
Ἢ τὰ Πιερίδες.

Nullum est contra amorem natum remedium aliud, o Nicia, neque, vt quidem
sentio, quod inungi, vel aspergi, queat, quam Pierides. Philosopho nunc au-
sculta. Is Lucilio amico modum præscribens vrendi rebus partis à præce-
ptoribus generis humani & inuentoribus sapientiæ, hæc ait, *Putate nobis
relicta medicamenta quibus sanarentur oculi, non opus mihi alia quærere, hæc tā-
tum morbis & temporibus aptanda sunt; hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc
palpebrarum lassitudo tenuatur: hoc vis subita, & humor aueritur: hoc acuitur
visus. Tenas ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi medica-
menta inuenta sunt ab antiquis; quomodo autem admoneantur, vel quomodo, nostræ
operis est quærere.* Istitis pharmacis ita nobis assuescendum est, vt desidera-
ta præstò sint, sua sponte occurrant; sunt enim velut quædam *περὶ χεῖρα
βουθήματα*, quemadmodum ea appellat Epictetus d, breues formula no-
stra curationis concepta à medicis animorum nostrorum, hoc est, à sapientibus
& eruditis scriptoribus, qui *ἐν ἰατρικῇ καὶ ψυχῆς*, siue *βιβλιοδικῶν ὑγιάων*, vitæ
nostræ, victusque rationem ita cõponunt ad omne officij genus, vt si ex
eorum præscripto viuere volumus, nequaquam miserè, sed benè beatè-
que victuri simus; maiusque subsidium inde percepturi, quàm ex Poli-
darii vel Machaonis, vel Æsculapij, vel Apollinis. & totius facultatis
medicæ scientia ad corporis salutem. D. Perrum Damianum expertum
huius

apud Aria-
num l. 1. c. 27.
& l. 3. c. 10.

huius literarij Patri præsentissimam opem contra omnes animæ mor-
bos; ac eaque hætenus disputauimus, grauissimis verbis confirman-
tem tibi sisto, sic ait repetito consueto in cella studio, à quo ad breue
tempus auocatus fuerat. *Tanquam si languidus quilibet aromaticam ingre-
diens officinam, antequam amidoti medicamenta percipiat, deposita langoris
ægritudine conualescat: ita ego protinus vt cellula mea limen attingi, necdum li-
brum quemlibet aperueram, & benefactum tanquam virtute loci sanum me at-
que incolumem compositis animæ meæ vulneribus reperi: sicque ad diuinorum
librorum, qui adhuc clausi tenebantur, ad spectum, velut ante medicina potum,
salutem hausi, spirantibus duntaxat odoribus fragrantium pigmentorum.* hæc
est bonorum librorum virtus; adèd est salutatis, vel sola Musei aura, vt
illico omnes mentis ægritudines pellat.

B. Petr. Da-
mianus l. 6.
ep. 5.

Quapropter parendum nobis est Marco Antonio dicenti, sanæ men-
tis cupidis imitandos chirurgos, qui parata semper habent suæ artis
instrumenta; ita ad manum habenda ex Bibliothecarum myropæthio sa-
lutaria quædam dogmata, promptos & breues aphorismos, ac præ-
stantes sententiarum succos, qui simul ac adhibiti fuerint, totum ani-
mum perfundant, eumque vegetum ac valentem, atque ad omnia quæ
obueniunt perferenda robustum præsent. *ἄσπερ αἱ ἰατρικὴ αἰεὶ τὰ ὄργανα καὶ
σπίρηρα περὶ χεῖρα ἔχει, περὶ τὰ ἀγνῶστα ἢ δὲ θεραπευμάτων ὑπο τὰ ὄργανα
ὡς ἔτοιμα ἔχει,* &c. Non erit cuiquam mirum vim tantam inesse libris, ad
curandos animæ morbos, si meminerit ægrum corpus non modò re-
creari eorum læsione, verum etiam interdum per sanari. Quod ex Cur-
tij lætione Alphonso Aragonio aduersa valetudine laboranti contigisse
refert Aeneas Syluius a, & Iusto Lipsio scribenti Aubertus Miræus b
auctor est; huc pertinet quod Plutarchus prodidit de Thelesilla, quæ
cum de infirma sua valetudine ad Oraculum misisset; responsum est,
Μύσος θεραπεύει, religiose Musus cole. Ex quo autem se addixit humaniori-
bus studiis, sanitati restituta est, & poëtria euasit: Porphyrus vna Plo-
tini magistri sui eloquentia valetudini restitutus fertur.

5.

a de dict. &
fact. Alph. l.
1. n. 43. & Pa-
normit.
b in vita
Lipsij.
Suidas.

CAPVT II.

Alteræ Bibliothecæ inscriptio, *Φάρμακον ἀφθαρσίας,*
pharmacum immortalitatis.

CVM Hermes Trismegistus vocauit libros suos *Pharmacum immor-
talitatis*; aliquid puto, auditione acceperat, vel legerat de vitali illa
arbore, quam rerum omnium sator, atque auctor Deus in Edesseno po-
matio plâtauerat præsentissimum immortalitatis pharmacum: pharmacum,
inquam, nam medicameti potius, quàm alimenti rationem habuisse do-
cent duo Theologiæ lumina, Thomas Aquinas c, & Augustinus d. Ille
quidem, *Vita arbor*, inquit, *medicina modo corruptionem omnem prohibuit, non
autè vt cibum vires præstitit.* Hic, *De ligno vitæ gustabatur*, ait, *ne mors subrepe-
ret, vel senectute confecti decursus temporum spatij interirent; tanquam cetera
essent*

I.
Stob. in
Eclog. phys.

c 1. p. q. 7. a. r.
d 3. ciu. c. 20.

Vide harum
vorum nota-
riones apud
Eugubinum
in cosmo-
pœiâ, & apud
Suidam.

^a 3. Met. tex.

15.

^b Apol. 2.
pro Christ.

essent alimento, istud Sacramento. Iure merito igitur potuit appellari φάρμακον ἀσθαρσίως; vel certe meminerat Trismegistus, quod est in fabulis; Hebem, siue Iuuentam Deam diis accumbentibus ambrosiam & nectar, hoc est, immortalitatem ministrare. quod vtrumque, apte an secus attributum sit numinibus ab Hesiodo, & aliis, disputat Aristoteles ^a, & dissimulanter irridet prisca illos fabulatores Theologos. D. Iustinus martyr ^b ait poetas ex Mosæica historia transfuisse in sua commenta, quidquid de nectare, & ambrosia, de nepenthe, herba moly cæterisque mortis depulsoribus cibis, frugibus, succis passim cecinerunt. Profectò si fuerit mihi magnus Apollo ille medicus, atque, ut aiunt, nectare alendus & ambrosia, quisquis tam salutare medicamentum conficere possit, ut deciduam vitam nostram restaurare, effectum corpus in pristinum vigorem redintegret, & mortalibus immortalitatem propinare queat: sed hæcenus inuentus est nemo qui hoc in se receperit, nedum præstitit.

2.

Alia quædam est immortalitas, videlicet nominis & famæ, cuius plerisque hominum studiosiores sunt, quam corporis; eius desiderium cum inlicitum sit à natura humanis mentibus, paucissimos reperias, qui non fatagant relictis sibi semper superstitibus quibusdam monumentis propagare sui memoriam ad posteros, & se ab seruitute obliuionis, cui alioqui obnoxij sumus, vindicare. Talia momenta nullo vnquam tempore intermoria sua liberos fore, scriptores sibi persuadent,

— Nil non mortale tenemus,

Pectoris exceptis ingenique bonis.

Nec solet ingenis summa nocere dies.

Imò, & repertus est Apion quidam Grammaticus (hic quem Tiberius Cæsar Cymbalum mundi vocabat, cum publica fama tympanum potius videri posset) qui immortalitate donari dixit ad quos aliqua componebat; ut iam non mirum sit à Mercurio ter maximo infinitam illam quam edidit librorum multitudinem appellatam fuisse *pharmacum immortalitatis*. Simile quidpiam dixit Cardinalis sancti Angeli, qui Basileensi Concilio præfuit; is cum veterum libros legeret, Odoni de Variis, sic eum compellanti, *Quid tu hic inter mortuos latitas? ad nos tandem qui viuimus, exi. Imò, respondit, & hi in fama viuunt.* Eandem vim suis inesse carminibus passim poëta sibi tribuunt. Non erit ingratum aliquos ex eorum numero variè de hoc argumento canentes audire. Horatius ^c,

Exegi monumentum ære perennius,

Regalique sit u Pyramidum altius.

Quod non imber edax, non Aquilo impotens

Possit diruere, aut innumerabilis

Annorum series, & fuga temporum.

Non omnis moriar, multa que pars mei

Vitabit Libitinam. vsque ego postera

Crescam laude recens, dum Capitolium

Scandet cum tacita virgine Pontifex Dicar, &c.

Quid 3. Tr.
el. 7. & 1. 4.
de Pontico
el. 16.

Plin. in præf.
hilt.

Æn. Sylu. l. 1.
de fact. &
dict. Alph. 1.

^c Ode 30.
l. 3.

tum

tum orationem ad Musam conuertens,

— Sume superbiam

Quasitam meritis, & mihi Delphica

Lauro cinge volens Melpomene comam:

Ouidius ^a,

Dignum laude virum... Musa vetat mori,

Cælo Musa beat.

Elegans est licet plena ostentationis illa clausula, quam suæ Metamorphosi appinxit Ouidius, gloriatus se suam poësi melius consuluisse sui nominis perennitati, quam si effecisset, ut sibi ærea statua, vel pyramides erigerentur,

Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes

Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas:

Cum volet illa dies qua nil nisi corporis huius

Ius habet incerti spatium mihi finiat aui:

Parte tamen meliore mei super alta receptus.

Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.

Quaque patet domitis Romana potentia terris.

Ore legar populi, pæ que omnia secula fama

Si quid habent veri vatum præfagia, viuam.

Sic Nasos; imparibus metris haud minus eleganter Propertius ^b,

Nam neque Pyramidem sumptas ad sidera ducti,

Nec Iouis Etæi cælum imitata domus.

Nec Mausolei diues fortuna sepulchri

Mortis ab extrema conditione vacat:

Aut illis flamma, aut imber subducet honores,

Annorum aut ictu pondera victa ruent.

At non ingenio questum nomen ab æno

Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Tibullus plurimas res omnino interituras fuisse asseuerat, nisi eis æternitatem asseruisset poësis.

Carmina purpurea est Nisi coma; carmina ni sint,

Ex humero Pelopis non nituisset ebur.

Iterum Naso qui sibi antea dixit partem æternitatem, id ipsum beneficij se præstare aliis gloriatur; ac sua carmina esse veluti vitam virtutis.

Carmina vestrarum peragunt præconia laudum,

Nec sit actorum vita caduca, cauent:

Carmina sit vinctæ virtus, expersque sepulchri

Noritam sera posteritatis habet.

Tabida consumit ferrum, lapidæque vetustas,

Nullaque res maius tempore robur habet.

Scripta ferunt annos; scriptis Agamemnona nosti,

Et quisquis contra, vel simul armat tulit.

Quis Thebas septemque duces sine carmine nosset?

Et quidquid post hæc, quidquid & ante fuit.

^a in fine Met.

3.

^b l. 3. Eleg. 33.

Tibull.

I

DI

*DI quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt,
Tantaque maiestas ore canentis eget.*

^a in Apo-
theosi Impe-
rium.

Flavius Vo-
pisc. in Pro-
bo.

^{3.}
^b l. 3. de be-
nef.

Sen. ep. 21.

Virg.

Hinc Ciceronis illa vox ^a tantas omnium virtutes esse, quantas videri eos voluerunt, qui vniuscuiusque facta scripserunt. Hinc illæ Alexandri magni lacrymæ ad sepulchrum Achillis, quem ob id admodum felicem dixit, quod Homerum suarum nactus esset laudum præconem, ipseque interdum fastidire videretur victorias, quod careret laudatore Homero. Hinc factum puto, ut Macedonum Rex (Philippus, an Alexander sit, non memini) ante prælium sacrificaret Musis, ut earum beneficio consequeretur nominis immortalitatem. Hinc Plinij iunioris studium, optantis suum nomen inseri Taciti historiæ, quod immortalis fieret, *Auguror (inquit) nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis cura solet ut facies nostræ ab optimo artifice exprimantur, nonne dabimus operam, ut operibus tuis similis prædicator contingat?*

Sunt interdum (inquit Seneca ^b) qui in tantum processerunt eloquentiâ, vel innotuerunt iustitiâ, ac bellicis laudibus, ut parentibus suis ingentem famæ splendorem circumfuderint, tenebrâsque natalium suorum clarâ luce discusserint, eâque ratione inæstimabile beneficium contulerint in parentes suos. quod Aristoni & Grillo propter Xenophontem & Platonem filios contigit. Sophroniscum item expirare Socrates non patitur. idemque ego iure mihi videor posse dicere de multis, quos enumerare infinitum sit, qui viuunt in hominum memoria, ob nullam aliam causam, quàm quod illos in suis monumentis scriptores consecrauerint. Epicurus apud Senecam Idome-neum à vita spatiosa ad fidelem stabilemque gloriam reuocans, *Si gloria, inquit, tangeris, notio rem te epistola mea facient, quàm omnia ista qua colis, & propter que coleris. Quis Idomenea nosset nisi Epicurus illum suis literis incidisset? omnes illos Megistanes, & Satrapas, & Regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire, epistola Ciceronis non sinunt; nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Casar pronepos; inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum aperuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium habitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Episcurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possunt mecum duratura nomina educere: plurimos quos in medium fortuna protulit, noti fuerunt, dum ipsi steterunt, post ipsos citò memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio; nec ipsis tantum habetur; sed quidquid illorum memoria adhaesit, excipitur. Verè quidem dixerunt illi, & profectò paulo iactantiùs, cum sibi & aliis certam immortalitatem spondent ex literariis suis monumentis; longè modestiùs Maro æternam memoriam promisit, ac præstitit.*

*Fortunasi ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aeo,
Dum domus Aenea, Capitolii immobile saxum*

Accolet,

Accolet, Imperiumque pater Romanus habebit.

Id causæ est frequenter cur prouehendis disciplinarum omnium cultoribus Meccenates sint liberales & magnifici, quod hac ratione in immortalibus scriptis immortalitatem nominis se consecuturos sperent. Iacerent sine dubio in situ & tenebris, atque in hominū ignoratione non pauci, sine subsidio literarū, quarum est infinita vis ad consecrandam rerum præclare gestarum, & excellentiū virorum memoriâ.

*Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes iliacrimabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte carent, quia vate sacro:
Paulum sepulta distat inertia
Calata virtus, non ego te meis
Chartis inornatum fieri
Torte tuos patiar labores
Impune Lolli, carpere linidas
Obliuiones.*

Inuentum equidem mirabile, ut disiciente cum vita ingenio, sibi tamen pars melior ingenij supersit in libris, perstetque incorrupta vox eruditorum vel post eorum mortem, & tam altè sustollatur, ut eam vniuersus orbis intelligat. Qui quidem si ad scriptorum commendationem, vitæ quoque sanctitatem adiunxerint, perenni apud immortales felicitate, & felici apud mortales nominis perennitate potientur; quod dixit Tertullianus ^a his verbis: *Voces eorum itémque virtutes quas ad fidem diuinitatis edebant, in thesauris literarum manent.* Et excellentiam Auctorum immortales animæ in Bibliothecarum adytis cōtinuò loquuntur, ut ait Plinius ^b. Aiunt quandam regionem tantis frigidibus hyeme rigescere, ut prolatae voces illico congelent, quæ postea appetente æstate vnâ cum glacie soluantur, audianturque ab omnibus. Multo verius est, quod de libris dixit Quintilianus, *Hic vsus est literarum, ut custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus.* Plinius ^c: *Huius vnus rei (literarum) vsus, scimus maxime constare humanitatem vita, memoriam, atque hominum immortalitatem.* Cassiodorus, *Scripturâ humanorum actuum seruat fidele testimonium.* Dignus est Cælius Rhodiginus, certè vir doctus, qui cū superioribus audiatur disputans de hoc pharmaco immortalitatis. Ille igitur miris laudibus extollens datas homini ab eius fictore Deo manus, in quibus plúscæ sit venustatis, vel ad res omnes perficiendas commodi statui, haud facile possit, ait, non tantum earum subsidio & solertiâ omnia propè fieri, quæ videri, aut contrectari possunt; sed etiam sapienter ab Anaxagora, Aristotele, Plutarcho ^d, Quintiliano dictas esse sermonis administras. Verum illud in primis est mirabile, quod scripture omne tempus fiat nostri iuris, atque (ut loquitur Quintilianus) *annuum omnium sculorum.* *Quid illa scribendi maiestas, qua tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nihil sint interire, & quod omnia conterit tempus nostris cogit manibus succumbere? quid hoc magnificentius, quid aequè mirandum, id esse datum in quo ne mortis quidem anida rapacitas inuillum sit.*

I 2 Eodem

4.

5.

^a in Apolo-
getico.

^b l. 35. c. 2.
Plutarch.

^c l. 3. c. 11.

^d in mora-
libus.
Rhodig. l. 4.
c. 3.

^a 1. 12. Bibl.

Eodem sensu Diodorus Siculus^a elegantissime: Cui tanta ingenij facultas suppetit (inquit) ut dignis laudibus literarum disciplinam institutionemque se prosequi posse confidat, quibus solis vita defuncti viventibus commemorantur, foederibus commendandis, pactis conuentis, promissis testes primi accersuntur, ceteraque omnia, quibus seruandis summa opus est fide, ipsi tunc commendantur. illa commendata quacunque excipientes aeternam integritate, & inconcussa fide custodiunt. Postremo sapientissimorum virorum sanctissimas sententias, oracula Deum, Philosophorum inuenta, disciplinarum denique omnium praecipua, ac monumenta humanarum diuinarumque rerum solae literarum aedes reposita conseruant, atque a vetustatis & temporis voracitate defensa veluti quadam diuina vi tuendo posteris ex ordine deinceps per succedentia saecula, demum aeternitati commendat. Reges Perfarum vocabant pharamacum istud immortalitatis *φάρμακον*, *ἢ βίβλος* *φάρμακον* *μαρτυρίας*. & *φάρμακον* *μνηστικόν* *τῶν ἡμερῶν*. eaque medicamenta sibi adhibebant contra obliuionem prout necessitas postulabat.

c. 4. E. d. r. e.
 Ethier c. 6.
 Iosephus
 1. 11. antiq. c.
 2. & Briffonius
 1. 1. de Regno Perfarum.

6.

^b Plin. ep. 2. 13.

Agmen claudat in hoc magnorum virorum sensu Plinius iunior; eius animum cum fragilitatis humanae miseratio subiret. ex morte Silij Italici, vixque reperiret quidquam tam circumcisum, tam breue, quam hominis vitam longissimam, ei non solum visa sunt venia digna, sed etiam laude regia illae lacrymae Xerxis immensi exercitus imminentem occasum animo prospicientis. Nos certe (inquit^b) *tempus hoc futile, & caducum studiis proferamus, & quatenus denegatur nobis diu viuere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio Canini te stimulis non egere, me tamen tui charitas euocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu solos me *ἀγαθὸν* *ἔπις*, cum inuicem se exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exaccitant.* hoc ferè vnum est duarum rerum, cogitationum & vocis, suapte natura fugacissimarum retinaculum. *Omnia verba* (inquit Druthmarus^c) *sonando transeunt, & transeundo deficiunt; necesse est ergo alligari literis verba, quae aliquid utilitatis habere videantur.* De animorum nostrorum cogitationibus sic Pascasius Abbas Corbiensis^d, causam afferens cur ad scribendum animum appelleret: *Nemo mihi, quaso, succenseat, si tandem Dei confusus gratia elegi solertiam, quam in me caelestis prouidentia eruditionis salute condidit, Domino dedicare; quam inanis vita otio studio praetermisso torpere, & fugaces doctrinarum sensus longo labore quassatos literis alligare.* Verè igitur libri à Trismegisto vocati sunt *φάρμακον ἀθανάσιας*, à quo non dissentit Clemens Alexandrinus^e praestantium hominum immortales commentarios appellans *ἀθανάσιον φάρμακον*, *medicamentum obliuionis.* Nam sicut medicamentum morbi depulsione sanitatem affert; sic libri nos ab obliuione vindicantes nobis pariunt nominis immortalitatem. Nec mirum id quidem; nam ingenij praecleara monumenta, sicut anima, immortalia sunt, ait Salustius^f.

^c praefatione commentariorum in Matthaeum. d prologo in Matthaeum.

^e 1. Arom.

^f in Iugurth.

CAPVT III.

Tertia Bibliotheca inscriptio, Nunquam minus otiosus, quam cum otiosus.

DVabus rebus quae langorem afferunt ceteris, acui consueuisse animi Scipionis Africani senioris M. Tullius scribit^a, otio nimirum, & solitudine, sic enim inquit *requiescens à pulcherrimis reip. muneribus otium sibi sumebat aliquando, & à coetu hominum ac frequentia interdum tanquam in portum, se in solitudinem recipiebat, dicere solitus, nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus, nec minus solum, quam cum solus esset.* ex quo intelligi debet illud mentis agitatione, inuestigationeque earum rerum, quas cogitando consequbatur, nec otiosum, nec solum vnquam fuisse. Appianus^b scribit, in pompis imaginem Scipionis solius latam fuisse ex Capitolio, aliorum è foro, *πολλὰς δὲ ἐς τὸ καπιτώλιον εἰσέτις μόνον, & τὰς θύρας ἐπέκλειεν, ὥστε πὶ τῷ θεῷ μανθάνων.* Quia solus saepe subibat in Capitolium, & fores clauderebat, quasi aliquid à Ioue doceretur. Ego eius dicti primam partem hoc capite complector, eamque rectè Bibliotheca inscribi pronuncio: de secunda dicetur posterius.

^a lib. 3. off. cap. 1.

Plut. in vita Scip. Afric.

^b in Iber.

Verum, inquires, cui auscultabo? tibi, an Senecae? tu otium tuum grandi caractere Bibliothecae tuae inscribis; Seneca^c omnino id fieri vetat, cum passim haec inculcat, *Absconde te in otio, sed & ipsum otium absconde; non est quod inscribas tibi Philosophiam: conuocat turbam quisquis otio suo fabulam imposuit. Malim ignoscas otio meo, quam inuideas; scitari itaque otium licet, iactare non licet.* Tu verò tuam istam epigrapham alia omnia praecipis. Minimè verò, mihi crede, ego & Seneca nequaquam hoc loco pugnantia loquimur. Damnat ille illud hominum genus, qui non tam quietum in otio negotium, quam inanem ex otio plerumque desidioso laudem quaerunt: est enim aded gloriosum literarium istud otium, ut etiam si quoddam aliud huic affine homines desidiosi exigant, eos vulgus putet solos viuere, se ipsis contentos esse & beatos. Ego quoque illud damno. At neque tu, nec quisquis erit Stoicus austerus, vel qui maximè reprehendere meritò potestis eos, qui volunt omnibus esse exploratum, sibi esse stata quaedam tempora, & certa loca, in quibus *otia rebus* misceant, atque expediti ab urbana seruitute, & *fascinatione nugacitatis* (liceat mihi cum sapiente loqui) *asserant se sibi: mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit.* Quam multos reperies, qui ex suo tempore vix quidquam delibant, qui durissimam occupationum seruitutem seruiunt, qui nunquam sibi viuunt, cogunturque exclamare identidem, *Mihi viuere non licet?* Deinde putasne ingenij lassitudo minor sit quam corporis, licet sit occultior? huic reficiendo necessaria est aliqua ex intervallo quies; imò etiam & corpori vacandum, cuius *fuluris animus sustinetur.* Tu proinde si me audis, certum tibi quotidie designa tempus, in quo omnes intelligant te otiosum esse, hoc est, necessariae corporis, & animi quieti, aut studio

^c ep. 68.

Sen. de tranquill. c. 3.
 L. Crassus orator apud Cic. 1. 2. de orat.

Plin. ep. 9.

studio literarum nonnihil indulgere, vel te procul ab arbitris in cœtu tuarum cogitationum otiosè versari.

Papæ (repones) quæ sunt tua isthæc præcepta? otium mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis? Vium videntemque me effers? si enim viuere Aristoteli ^a est agere, ἵσταν ἐναργεῖα, profectò ἀνεπίστος ἔσται, otium & remissio mors erit, eaque valde ignobilis. Tu proinde si me vis otium sectari, atque illud foribus meæ Bibliothecæ inscribere, ibidem quoque meum velut mortuo elogium inscribito. Quid dico elogium? ἀεργία δὲ τ' ὀνειδισθῆναι, iners otium dedecus, atque omni morte intolerabilior vita, utpote quod Deo hominibusque inuisus sit quisquis ἀεργός ἐστιν. Vis in me suscipiam probrum Iunij Syllani Asiæ Proconsulis, quem ob desidiam *perudem auream* Cæsar appellare consueuerat? Visne velut auem alilem angusto inclusum loco, immotumque saginando corpori operam dare? Attalus Eumenis frater otio marcidus, & tranquillitate resolutus tradita Philomeni Imperij administratione linguæ Romanorum patuit, sciscitantium venientes ex Asia, Ecquid apud Philopœmenum Rex gratiâ valeret? Quapropter noli me (amabo) ita odisse, ut otium mihi preceris, ad agendum nati sumus, id appetit animus semper, ut qui nulla conditione quietem sempiternam pati possit. Iube me potius in actu mori, vel etiam absolute mori, quàm in torpore viuere; id enim mihi longè satius sit, quàm ut otio natus, aut notus sim: non vsqueadè internæ animi pacis iuges delicias respuo, ut ignauitæ indulgens & colliquefcens desidia perturbationibus propugnaculum extruam πρὸς τὸν ὀργισθῆναι. non sum tam malè feriatus ut in *lasciua ferijs* (sic otium appellabat Ambrosius ^b) velim consensescere; neque ita me infra hominem abiecti, ut optem vermiculorum felicitate frui, quibus otium summa votorum est; ut dixit Chrysostomus ^c, & cum bene latuerunt, bene vixerunt; *omnium tentationum & cogitationum malarum, & inutilium sentina otium est*, ait D. Bernardus ^d; *numquam otiosus sit seruus Dei, quamuis à Deo feriatus sit*. Nomen quippe tam suspectum & vanum, & molle rei tam certæ, tam sanctæ, tam seueræ imponendum est. *Otiosum non est vacare Deo, imò negotium omnium negotiorum, hoc est, quod quicumque in cella non agit fideliter, & feruenter, quodcumque agit, quod propter hoc non agit, scilicet ut Deo seruiatur agit, otium.* Ne multa, nullo modo mihi placet illa epigraphe, quâ otium prædicas, & suades.

3. Bona verba Philopone (libet enim hoc te cognomine appellare, quisquis es adè amans laboris, ut nec otij nomen, seu pictum, seu prolatum æquo animo feras,) ego quoque sicut tu, odi & vehementer odi torpentis animi firum; ac tantum abest, ut excitatos languescere studeam, imò languentes excitare gestio. Exciditne tibi dictum Senecæ ^e? *Soli omnium otiosi sunt, qui sapientia vacant, soli viuunt; nec enim tantum suam aetatem bene timentur, omne autem suo adiungunt;* idque otio literario acceptum referri par est. Caue putes in Bibliothecis inclusos nihil agere, cum otientur: id si ita esset, in eos meritò caderet id quod superius ex D. Bernardo attulisti; qui *otium iners* tanquam summam mentis

^a 1.9. eth. c. 7.

Hesiodus in ἀεργ.

Rhodig. l. 11. c. 1. Varro l. 3. c. 9. de re rust.

Sen. ep. 8.

Isidor. Pe- lus. l. 1. ep. 9. b de fuga sac. c. 6.

^e in Psalm. 124. d ad fratres de monte Dei.

^e de breu. vitæ. Atrilius apud Plin. ep. 9. l. 1.

mentis malitiam damnat; simulque *inertiam laboriosam* suggillat: *pro vitando otio otiosa sectari ridiculum est: otiosum autem est, quod nullam habet utilitatem, vel utilitatis intentionem;* at otium sanctæ contemplationis, cui laudabiliter indulgit Maria Magdalena, Christo acceptum & gratum fait, ut loquitur D. Gregorius: otium istud literarium non est se- gnitias & solutæ mentis langor, sed digna homine occupatio; quæ tamen quia caret operosa illa infelicitate, quæ in externis rebus sollicitè tractandis homines exercet, fatigat, cruciat; ideo otium appellata est. Appellare eodem iure mihi licet ista quæ vulgè vocantur *negotia, occupatam inertiam;* quia vix vllus istis negotiosis hominibus, aut certè perexiguus constat suscepti laboris fructus, qui tempus suum, rem pretiosissimam plerumque reculâ vili permutant, nec continuis illis impedimentis vnquam efficiunt, ut viuere sciant.

4. At excellentium virorum nobilissimæ actiones in seductu sunt: in priuato lare non tantum priuatum, verumetiam publicum agunt negotium solis cogitationum & ingenij viribus. hoc sensu dicebat Scipio, nunquam se minus otuari, quàm cum maximè otaretur. Non tamen ipse primus hanc otij laboriosi artem tradidit, nam (inquit Ambrosius ^a) *Sciuit ante ipsum Moyses; qui cum taceret, clamabat; cum otiosus staret, praliabatur. loquebatur in silentio, & in otio operabatur. Cuius autem maiora negotia, quàm huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte totam legem complexus est, & in ea solitudine, qui cum eo loqueretur, non defuit.* Non feriamur ignauiter in illo studiosi otij diuerforio (sic placet indigitare Bibliothecas,) sed vtiliter exercemur, ut loquitur Cassiodorus ^b, *per retractationes innumeras astuamus, & quasi in palestra anime spirituali concertatione fatigamur. Secessi à populo, dixit Terrullianus ^c, imò unicum mihi negotium est, nec aliud nunc curo, quàm ne curem: vita meliore magis in secessu fruare, quàm in promptu.* Et hæc maxima occupatio est; sed tandem discite ex Seneca quid rerum agant homines literati in illa vacatione & quiete intra Musei parietes. *Posterorum, inquit, negotium ago, illis aliquæ quæ possint prodesse conscribo; in hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit, partem studijs vindico, non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos cadentēque in opere detineo, &c.* Multum igitur interest inter solitariam inertiam, & otium literarium: illa animalium propria est, quæ vel tædio lucis, vel metu delitescunt, vel (quod turpissimum est) somno, ventri, ac libidini viuunt; istud sapientium, qui eo maiora laborant, quando *requiescendi causâ abducere animum à negotijs solent, & à conuentu cœtūque hominum subtrahere sese, & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra urbem vacare, animo indulgere quieti, & tranquillitati. Sapientia scriba in tempore vacuitatis,* inquit Siracides. In quæ verba sic D. Bernardus ^d, *Si rectè sapiens hortatur sapientiam scribi in otio, cauendum, & in otio otium est, fugienda proinde otiositas est mater nugarum, nouerca virtutum.*

An putas desidem esse gubernatorem sedentem in puppi, & quiete clauum

^a 1.3. de offic. c. 1.

^b in Ps. 76. c. 1. de pall. c. 5.

D. Ambr. 5. offic. c. 1.

^d l. 2. de con- fid. in fin.

clauum tenentem, cum alij anhelant in remis, alij curfant per foros, alij sentinam exhauriunt? An tu stipendio indignos putas eos, qui in quieta statione pernoctant, vel armamentarium custodiunt; quando alij militari labore ministeria periculosiora obeunt, manus conferunt, sudant in campo, vel in propugnaculis murorum ruinas reparant, corporibus suis ac laterum oppositu hostes arcent? non igitur deserunt officium, nec detrectant laborem, qui exigunt in Museo beatum illud otium, atque incumbunt in bonas illas artes, quae bene exerceri nisi a quietissimis possunt.

6. * Fuit villa Plinij iunioris, cuius elegantem descriptionem habes in eiusd. ep. 17. l. 2.

a Eidyllio ad Paulum.

b 2. Tusc. c ep. 100. Sen. ep. 8. * Fuit Vatia praetorius senex ignauo otio, indulgens in villa, quam quoties Seneca praeterebat, solebat dicere, Vatia hic situs est. Sen. ep. 55.

I. d in Pl. 33.

e l. 1. inuect. c. 1.

Apponamus hic Plinij iunioris επιφώνημα super huius otij honestate & delitiis, quibus fruebatur in Laurentino * suo, vbi in summa tranquillitate, & velut ludibundus velificabatur studio literarum. O rectam sinceramque vitam, inquit! o dulce otium, honestumque, ac penè omni negotio pulchrius! o mare, o litus, o verum secretumque Musion, quam multa inuenitis, quam multa dictatis. Proinde tu quoque Minuti strepitum istum inaneque discursum & multum ineptos sermones, ut primum fuerit occasio, relinque, teque studijs, vel otio trade; satius est enim, ut Attilius noster eruditissime & facetissime dixit, otiosum esse, quam nihil agere. In eandem sententiam est. haec Ausonij a exhortatio eis ἀπράγμονα βίωv, ad vitam otiosam:

Dulcia securi reperantur ut otia ruris,

Nugis amena serijs

Tempora disponas, vbi tu, tua, insque tuum sis,

Ut nil agas, vel quod voles.

& Cicero b, Quid possim nihil agens, agere melius; otium enim hominis eruditi est ἀπραγμίατις, ut loquitur Synecius c, ager frugum honestatis, & ingenij ferocissimus. mihi crede, qui nihil agere videntur, maiora agunt; humana diuinæque simul tractant, & qui locus Vatia * inerti est pro sepulchro, sapienti est pro gymnasio.

C A P V T I V.

Quarta Bibliothecae inscriptio, Nunquam minus solus, quam cum solus.

Cvpientem tota mente defigi in contemplatione veritatis oportet (vri nos superiori capite diximus, monetque D. Basilus d,) πῶς ὁ θεὸς ἀγνὸν ἐν ἀπυθλῷ ἔκαστος βουδῶντο, in arcana cordis curia omnino otium agere. Quod his verbis S. Leo dixit, in aula mentis, diuina vacare sapientiae, vbi omni strepitu terrenarum silentis curarum in meditationibus sanctis & in delitijs laetetur aeternis. Franciscus Petrarca e negat se bene existimare de homine, praesertim studioso, qui (si absque intermissione honesti officij liceat) non cupidè interdum à procellis curarum in solitudinem velut in portum fugiat. Equidem miratus sum & amari pariter illud hominum genus apud Sinas, qui peculiari quodam vitae instituto profitentur studium sapientiae, postquam didici ex Nicolao Longo

Longobardo nostrae Societatis a, eos apprimè probare, rusticanos quosdam secessus, & solitaria loca petere luminis naturalis contemplandi gratia, seque ipsos reformandi, & quasi recoquendi, atque (vt ipsi loquuntur) in pristinum illum statum reducendi, in quo à cælo creati fuerunt. Eandem ob causam (ait) florent apud eos multis in locis cætus quidam literatorum, qui fugientes aulae Regiae occupationes atque humeros muneribus publicis subducentes, quieti degunt in oppidis. Vnde vides eos nec aded cæcos esse, quin clarè videant fruges prohibitae & scientiae colligi in solitudine vberrimas. Quod etiam experti sunt Proceres Ecclesiae ad vnum omnes, atque eo plerique nos inuitant, vnde tales ac tanti onustique copiosis manipulis magno suo toriusque Orbis bono prodierunt. Vnum hic refero, quia videtur non adumbrasse tantum, sed iconicè expressisse illa omnia, quae superioribus capitibus de Bibliotheca eiusque idoneo positu à nobis dicta sunt, & complectitur præceptum omni hominum generi incredibiliter salutare. sic habet. Ita habeto solitudinem domus, vt aliquam tamen animam vacationem tribuas; eligatur tibi opportunus & aliquantum à familia strepitu remotus locus, in quem tu velut in portum quasi ex multa tempestate curarum te recipias, & excitatos foris cogitationum fluctus secreti tranquillitate componas. Tantum ibi sit diuinae lectionis studium, tam crebra orationum vices, tam forma expressa de futuris cogitatio, vt omnes reliqui temporis occupationes facile hac vacatione compenses: non hoc ideo dicimus, vt te retrahamus à tuis; imò id agimus, vt tu tibi discas, ibi mediteris qualem tuis præbere te debeas.

Quam utile est ingredi in nubem, Moysi exemplo, dixit D. Gregorius Nazianzenus b, & ἡσυχαστῶν δὲ π μύρον, aliquantulum Deo secedere. Ego quod ad me attinet (inquit) subdixi me parumper ab hominum commercio, vt introspicerem in me ipsum, excuterem mentem meam, & in illa solitudine dispicerem, qualis sim in frequentia; & siquid à me perperam dictum factum ve, ne rursus eueniat prospicerem; deinde vt in caelesti solitudinis officina, in meipsum inuentus, ὅσον ἐμαυτὸν ἐπισκέψων, animi prauitates, aut si quae sunt bona vel corrigerem, vel augerem. Abdere se consueuerat in eiusmodi remota ab arbitris loca quae Plutarchus c σοφίας γυμνάσιον vocat, quotquot dare operam suis cogitationibus, & dissipatas animi partes rursus in suum locum cogere voluerunt: quod de L. Crasso scripsit in hac verba Tullius d, Dicit memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum quasi colligendi sui causâ se in Tusculanum contulisse. Agrippina Augusti neptis foemina sapientissima rediens ex Oriente in Italiam cum cineribus extincti Germanici, rata est non prius prodeundum sibi esse in Tiberij Imperatoris conspectum, quin componendo animo, vt dixit Tacitus e, pauculos dies insumpsisset in Corcicae insulae seductu. Est igitur solitudo egregia morum formatrix, ἡδὸν καὶ ἀγαθὴ; sed & Philosophiae ἀγαθὴ σωστὴ, adiutrix optima, bonarum literarum parens & educatrix, & meritò à Fabio Quintiliano f præstanti morum & dicendi magistro hac oratione laudata, quod est potentissimum dicam. Secretum, atque liber arbitris locus, & quam altissimum silentium scribentibus maximè conuenit. Id causæ fuit quamobrem M. Tullius

a in ep. ann. 1598. oct. 18.

Hierony vel si alius est auctor Epistolæ ad Cælantium. 14.

2. b or. 4. r.

c de tranq.

d 4. Tusc. 4. l. 1. de orat.

e l. 3. ann.

Plur. de trāq.

Synec. ep. 101.

f c. 3. lib. 10.

a 3. de off.

lius dixerit ^a, *Quantum licet, ut sepe soli sumus*; profitemurque se plura breui tempore euersâ quam multis annis stante rep. scripsisse; nimirum quod necessitate compulsus sit discedere à negotiis publicis, fugere hominum conspectum, secum agere, & recipere se in solitudinem. Eadem etiam de causa F. Michaël Bonellus Cardinalis Alexandrinus Bibliothecam illam quam erexit, loci commoditate, forolorum elegantia, librorum numero, ornatu, & ordine in paucis nobilem *Ereum* nominavit.

Attamen ne extra gyrum egredi videamur, & relinquere id quod præfixus Bibliothecæ titulus innuit; videamus quâ fieri queat, ut nunquam minus soli possimus esse, quam cum soli sumus; quomodo simul in celebritate versari & degere in solitudine, regiam viam terere, simulque (iuxta Pythagoræ præceptum) *λεωφόρον μὴ βαδίζειν*. Si secessum religiosum spectas, rem paucis definit Apostolus: *Nostri autem conuersatio in caelis est*, quod his euenire solet, qui in larario suo solitarij in cœlum sese efferunt, cœlicum choris se immiscent, & quod de Pythagora cecinit Ouidius,

Mente polos adiit,

hoc ipsum iugi rerum cœlestium contemplatione assequuntur. Eumne tu solitarii voces, qui cum beatis mentibus adeoque cum ipso numine familiarissimè conuersatur, colloquitur, inambulat, accumbit, & in conspectu Angelorum psallit, quem vicissim eo consilio Deus Opt. Max. duxit in solitudinem, ut loquatur ad cor eius, inhabitet in illo, atque inambulet velut in aula sancta, & *ἐν οἰκηθῆσι θεῶν, in diuino domicilio*? Certè in ipsis domunculæ suæ penetralibus tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset *Maria*; comites non desiderabat qua bonos comites cogitationes habebat. Idem de solitario comitatu, & comitatissima solitudine eiusdem Virginis: *quemadmodum sola* (inquit Ambrosius ^b) *cui tot libri aderant, tot Archangeli*? In hanc sententiam scriptores Ascetici pluribus; atque in primis præclare Cresolius noster ^c, apud quem leges, & illud Theophrasti meritò laudatum à Diuo Hieronymo ^d, *Sapiens habet secum omnes qui sunt, qui unquam fuerunt boni, & animum liberum quocumque vult transfert, quod corpore non potest, cogitatione complectitur, & si hominum inopia fuerit, loquitur cum Deo. nunquam minus solus erit, quam cum solus fuerit*. O celebriorem omni frequentia solitudinem hominis sapientis, numero præstantium scriptorum in Bibliothecis degentium comitatu septi. Quid præclarius quam familiariter uti ingeniis omnium ætatum, omniumque gentium excellentissimis, interesse rebus gestis superiorum temporum, audire quotquot hæctenus extiterunt sapientissimi Doctores, totam antiquitatem, & superiorum sæculorū memoriam ante se sistere in Museo; rursus seram posteritatem, omnèsque annos consequentes anticipato rerum futurarum statu, perinde ac si iam præsentem existerent, erudire? Ego sanè reor nihil magnopere sapienti desiderandam esse societatem corporum, cui sua Bibliotheca prouidet societatem animorum; quorum plerique haud paulò minus reliquis hominibus eminent, quantum vulgus hominum præstat bestiis.

Itaque

Itaque cum tu solitarii ne voca, qui cum parentibus scientiarum, cum iuris Sacerdotibus, cum orbis Archiatris, cum poëtas hierophantibus, cum opinionum conditoribus, cum Suadæ oraculis, cum custodibus veterum monumentorum historicis, cum Theologiæ Antistitibus possit cum libebit, totos dies noctesque colloqui: singuli tantorum hominum sunt homini studioso magnus comitatus, magna concio, magnum theatrum. hos ubi ad tempus dimiserit, ac inambulans, vel quietè sedens mente aliò traductâ meditari secum ipse volit in Museo, nec tum etiam solus erit: quemadmodum nec solitaria fuisse putanda est illa, cuius est hæc vox: *Ego sapientia in Concilio habita, & eruditus intersum cogitationibus*. sic Sapiens ^a, tum præsertim cum corpore solus est adhibet in Concilium suas cogitationes, suo singulas ordine de rebus humanis, diuinis, præsentibus, præteritis, futuris, cœlestibus, abstractis, quotidianis; de tempore, de æternitate, de moribus, de seipsis grauissimè dicturas: si te hæc societas non delectat, & cupis esse comitator; certè tibi tecum non conuenit. *Turbam enim rerum hominumque desiderant, qui se pari nesciunt*. Dices: Crates Philosophus cum vidisset adolescentulum secretè ambulantiem interrogauit, quid illic solus faceret? *Mecum*, inquit, *loquor*. Cui Crates, *Cave, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris*. Vides hæc secreta colloquia lucifugorum cum seipsis? habent enimvero, habent plurimum periculi, & quæcumque à te enumerata sunt solitudinis commoda, pereunt multis hominibus, nam ea quæ in illo secessu audacter, libidinose, iracundè, inuidiosè, improbè, cupidè secum agitauerunt, confestim se produnt. Rectè admones, nemo est ex imprudentibus qui sibi relinqui debeat: at iste virtutis & literarum studiosus quem hinc instruo, aut quem suis coloribus pingo, non inuenies cum quo esse melius possit, quam in Museo secum. Non sum tamen ita morosus ac difficilis, & quod de antiquis Monachis dictum est, *lucifugus*; ut non placeat illud Stoici: *Miscenda ista & alternanda sunt, solitudo, & frequentia; illa nobis faciet hominum desiderium, hac nostri; & erit altera alterius remedium: odium turba sanabit solitudo; tadium solitudinis turba. Nec in eadem intentione aequaliter tenenda mens est, sed ad iocos reuocanda*.

C A P V T V.

Quinta Bibliothecæ inscriptio, Vocis, & animorum pinacotheca.

Hἄδ μιμολόγον, φωνῆς τετρα, ῥύματ' ἐρίν. *Echo imitricem sermonis, vocis fecem, verbi candidam*, quidam pictor voluit aliquando coloribus exprimere: iamque in machina tabulam extenderat, axiculum, legulam, cullulos, penicillos, amuffim, circinum, regulam, & reliquum instrumentum apparauerat, sumpseratque carbonem opus graphide adumbraturus; cum attentius in animi sui conceptus intuens quâ tan-

K 2 dem

Angolinus
Rocca in
append. ad
Bibl. Var.

3.

Osee 14.
2. Cor. 6.
D. Basil. in
p. 28.
S. Maxim.
homil. 32.

b 1. 3. off. c. 1.

c Mytag. l. 3.
sect. 2.
d 1. 1. in Io-
uin.

4.

a Prou. c. 8.

Sen. in prol.
nat. quæst.
l. 4.

Idem ep. 10.

Sen. 1. de
tranq. animi.

I.
Euodius l. 4.
Epigr. Græ-
corum.

dem formâ nullis vnquam seu mortalium, seu immortalium oculis conspectam Nympham figuraret, nec satis ei constaret de compositione membrorum, de conformatione lineamentorum, de corporis palæstra, de colore, de vestibus; incertus animi nunc accipiebat cretam, nunc abiectâ cretâ sumebat galenam, mox indignatus galenæ sumebat rubricam, suique impatiens, quod nec leui quidem manu opus adumbrare posset, attonitu similis hæsitabat; hominem propè emotæ mentis conspicata Echo è proxima specu sic affata est:

Aulosa.ep.11.

Vane quid affectas faciem mihi ponere pictor?

Ignotamque oculis sollicitare Deam?

Aëris, & lingua sum filia, mater inanis,

Iudicij vocem qua sine mente gero,

Extremos pereunte modos à fine reducens,

Ludificata sequor verba aliena meis.

Auribus in vestris habito penetrabilis Echo,

Et si vis similem pingere, pinge sonum.

2. Ad hanc vocem haud facile sit statuere, tristior, an lætior pictor fuerit. Euersâ enim machinâ, & dissipato instrumento seipsum irrisit, qui ἀδυσάτων moliretur, & sonum sub oculos subiicere tentaret.

Tamen id nec esse omnino extra artis potestatem testatur de Apelle Plinius. *Pinxit* (inquit) *& qua pingi non possunt, tonitrua*. Certè animi nostri mores & affectus pingi posse, licet haud magis colorati sint, quàm sonus, in confesso est, de illis picturis quæ vulgò *ethica* appellantur, qua laude Polignorum excelluisse scribit Aristoteles ^a, Πολιγνῶν ἠθικὰ ἰδὲ γὰρ φησὶ. Plinius eius artificij auctorem facit Aristidem Thebanum. *Is omnium primus*, inquit, *animum pinxit, & sensus omnes expressit, quod Græci vocant ΕΤΗΒ*; item *perturbationes*. huic generi picturæ accommodari potest illud Lactantij ^b, *Romuli nutrix lupa, honoribus est affecta diuinis, & ferrem, si animal ipsum fuisset, cuius figuram gerit*. Auctor est Linius *Larentia esse simulacrum, & quidem non corporis, sed mentis, ac morum*; fuit enim Faustuli vxor; & propter vulgati corporis vilitatem, *lupa* inter pastores, id est, meretrix nuncupata: & quid mirum si mores pingi possunt ab excellentibus artificibus, qui scalpro, vel penicillo animare opera sua, & vitam eis inspirare possint? Vnde Marrianus Capella ^c ait, *Mirabile præstigium elegantiaque pingendi, cum viuos etiam vultus aris, aut marmoris signifer animator inspirat*. Et Cassiodorus ^d, *Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris: crispatis enim naribus, & rotundis constrictis membris, auribus tremulis credet forsitan cursus appetere, cum se metalla nouerit non mouere*.

3. Alius est sonum, & animum pingendi modus. De sono quidem nihil est certius, quàm pauculis literis infinita nominum diuersissimè sonantium genera tam iconicè deprimi, vt cum in apiculos quosdam notalque variè inter se connexas aciem leuiter intenderis, illico acutos, obtusos, molles, duros, asperos, inæquales, coniunctos, distinctos, breues, longos, & sexcentos alios; quid dico sexcentos? sonos, inquam, prorsus

prorsus innumerabiles, vel audire missos è charta, vel in charta pictos videre tibi videatis; meritoque exclamat Tullius ^a; *Quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit*, hoc quid aliud est, quàm vocem & sonum pingere; & efficere, vt id quod ex naturæ suæ ratione auribus solùm percipi potest, tamen cum abest, & cum omnino esse desit, sui relinquat imaginem, quæ sub lectoris oculos cadat. Rem hanc suo testimonio confirmat Phædrus apud Platonem ^b, aiens orationem scriptam simulacrum quoddam sermonis non iniuriâ nuncupari; sicut sermo ectypum quoddam est ex archetypo sensorum animi nostri. Sic D. Gregorius Thaumaturgus ^c inquit, *Prima animi nostri sensa is qua suppetunt, vocibus depingentes effingimus; typorum animi characteres si non claros, nec ad speciem ornatos, & quemadmodum in carbonum pictura fieri solet, quoquo modo representare conantes*. Iucundum est quod apud Athenæum poëta quidam mitatur picturam loqui, & literas filias epistolæ natura sceminæ, easque mutas, non à præsentibus modò, verùm etiam ab absentibus audiri simul, & intelligi, vel intelligi, licet non audiantur, atque etiam audiri, licet non intelligantur: at certè non minùs mirabile est locutionem pingi, quàm scripturam loqui posse. Audito primùm scripturæ nomine, occurrerunt ad papyrum loquentem Indi, rei nouitate obstupescentes eiusdem vocalis chartæ miraculo percussu Peruanum certissimum diuinitatis argumentum esse putauerunt.

Ludouicus Richeornus noster ^d, rem longè facerissimam narrat Gallico sermone quo plurimum sua ætate claruit: eam se accepisse ait à Religioso quodam viro, qui anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo è Brasilia redierat. *Mancipium quoddam Peruanum ab Europæo nobili, qui in Brasilia tum habitabat, ablegatum est ad familiarum heri sui nobilem item Europæum, cum fiscinula ficuum, & literis*. In via se seruus hic, hero suo scilicet *monosyllabus, fructuum nouitate, & dulcedine pellectus bonam eorum partem obliguriuit literarum securus*. *Nobilis verbis acceptis hominem verbis accipere, ille admirari, & qui id sciret, & verò etiam abiurare factum*. *Nobilis contra adferre testes literas; alter contra testari, literas mentiri, & esse intestabiles*. Ergo *mancipium cum indicibus literis remittitur ad herum suum*. *Herus dissimulat factum*. *Paucis post diebus seruum remittit cum ficubus & literis numero adscripto*. *Hic ratus sibi abundè cantum ab indicio fore, literas sub saxum abdit, in quo sessum ibat: & Iam litera, inqueiebat, etiamsi Argi aut Lyncei sitis, non videbitis delicias meas*. *Cum hoc dicto exinanit fiscinam, & torum sibi de ficubus instruit epulum, relictis pauculis quod supererat cum literis defert ad nobilem, ille numerum in literis quidem integrum, at in fiscina dimidiatum tantum reperit*. *Tum demum adoriri seruum, manus ambas excutere, & marsupium, literarum adferre testimonium de numero ficuum: contra seruus purgare se, & sacculorum ostendere inanias, literarum fidem eleuare, quas certum sciret, nihil vel per rimas potuisse arbitrari quando eas in saxa abdiderat: neque antè doceri potuit illiteratum mancipium, quid possent litera, quàm ab hero suo tergum eius totum conscriberetur stylis vlmæis*. hæc Hermannus Hugo ^e ex Richeomo, vterque vtrâ-

^a i. Tusc.^b Athen. l. 11. c. 17. ^b dial. de Pulchro.^c orat. p. neg. ad orig.^d Bisciola l. 6. subces. c. 12. quæst. hist. Ind. l. 2. c. 6. Petrus Cieza tom. 1. hist. Peruanæ c. 34.e 4. ^e lib. qui inscribitur l'Adieu de l'ame. Aliquid simile (si non animo idem) refert Petrus Martyr in summariorum Ind. apud Maiolum coll. 23.e in præfat. libri de prima scribendi orig.

Paulus Arc-
sius hoc mu-
nus fuisse ait
quatuor ani-
malcula quæ
Indi Utias
vocat, cuni-
culis valde
similia disc.
Impresa
proemiale.
a 1.35.c.7.

que linguâ eleganter. Putabat simplex & minimè malus Brasilius epi-
stolæ inesse lumina, quibus se vidisset ficus absumentem. Haud minus
admiratione dignum videre poterat eandem voces, quibus epistola
seruum illum stolidè planum & germanissimum sycophantam inter-
uersi muneris reum detulerat pingi potuisse, & quod admirabilitatem
auget, non aliter quàm atramento, & properantis calami subitariis
ductibus perfectissimè exprimi, imò & plura quàm scripta sint significa-
ri; quod fuit olim summæ laudi datum à Plinio^a quibusdam pictoribus,
cuius & hæc obseruatio est; quatuor coloribus solis immortalia illa
opera facta esse à præclarissimis pictoribus, Apelle, Echione, Melantio,
Nicomacho, cum tabulæ eorum singulæ oppidorum vanirent opibus.
Nunc, inquit, & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente flu-
uio suorum limum, draconum & Elephantorum saniem nulla nobilis pi-
ctura est. Omnia ergo tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam rerum,
non animi pretiis excubatur. Ita est profectò, artes desidia perdidit, & quoniam
animorum imagines non sunt, negliguntur & corporum. At longè præstan-
tior est ratio pingendi verba per literas, quæ solo lineari monochro-
mate siue aureo, siue miniato, siue nigro, siue alterius generis nihil
ad viuum non assequitur, nihil non absolutissimè perficit: & quod
mirabilissimum, ex iisdem literis res diuersissimæ, adeoque inter se
penitus contrariæ fiunt, vnde natam Græcum proverbium, ἐν ᾧ
ὡσαῦτ' ἡγεροῦς ἄνευ, ἢ καὶ κωμῶν χαμυῶτων. Ex iisdem literis tragedia
& comœdia componitur. Eandem humani ingenij solertiam in excogi-
tanda hac picturæ ratione per literularum ductus suspiciens Ericius
Puteanus, Postquam, inquit^b, primùm siue natura, siue industria mira-
culum euiluit, loqui; tentauit quisque etiam sine voce loqui: lingua orisque vices
ad manum translata sunt, & sermonis picturam niueum papyri aquor excepit.
Arduum sanè opus, si rei naturam assumamus, &, Lucano teste^c, pla-
nè audax.

Phœnices primi, (fama si credimus) ausi
Mensuram radibus vocem signare figuris.

Quod de voce dixit, de mente dictum quoque esto. Ausi (ait Poëta) utri-
que humanæ artis portentum: vnde Plinius^d, Ipsa gens Phœnicum
in gloria magna literarum inuentionis. Picturæ laus maxima, & deli-
ciæ artis in eo sitæ videntur esse, vt solis lineamentis, absque villo
colore, res coloratas adeoque res omnis coloris expertes, quales sunt
animi affectus, indiscretâ similitudine exprimat. Monochromate, quod
genus picturæ ex umbra tantùm, & luminibus constare dicitur, ὁ δὲ
ὡσαῦτ' ἐξ ἑκείνου ἢ φωτός. veluti, si Æthiopem albis lineamentis desi-
gnaueris, Æthiopem esse statim agnoscam. hac pingendi laude tanto-
pere excellit Apelles, vt aliquando Alexandriam vi tempestatis pul-
sus, ac subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, venit ad
Regis Ptolemæi cœnam, cum quo non fuerat ei gratia in comitatu
Alexandri; indignatîque Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt
diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo,
imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum Plani Rege ex in-
coato

^b or. 13. de
palæstra bo-
næ mentis.

^c 1.3.

^d 1.5.c.12.

coato protinus. Nihil minùs præstat scribendi scientia, quidquid enim
describendum suscipit, ita perficit, non quidem colorum varietate, sed
solo atramento, vt ipsissimam rem prorsus tibi videre videaris.

Venio nunc ad *imagines animorum*, quos dixi esse illud alterum quod
pingi à scriptoribus potest longè perfectius quàm à pictoribus res cor-
poreas. Legi quidem scriptum à Plinio morem fuisse veteribus Ro-
manis præter expressos cerâ maiorum suorum vultus qui singulis dis-
ponebantur armariis in atrio domorum, vt essent imagines quæ comi-
tarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus adesset
familiæ eius, qui vnquam fuerat populus: sed, & idem auctor ait alias
quoque collocatas fuisse circa limina, quas vocat *Animorum ingenium*
imagines, affixis gentium spoliis, triumphasque etiam dominis mu-
tatis ipsas domus. Et hæc erat, inquit, *stimulatio ingens exprobrantibus*
reclis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Verùm hæ
animorum ingenium imagines nihil aliud fuerunt, quàm imagines eorum
corporum, & in quibus excelsæ mentes aliquando velut in domiciliis
fuerunt: tamen quia frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, atque
haud rarò contingit, vt grandes animæ malè collocentur à natura, quæ
fortasse voluit ostendere, posse ingenium fortunatissimum, ac beatissi-
mum sub qualibet cute latere, nec difformitate corporis foedari ani-
mum, sed pulchritudine animi corpus ornari; ideo hæc pictura animo-
rum per corporis lineamenta, haud ita iconica esse potest & certa.

Duplex est animus pingendi modus longè certior. Alter est *oratio*,
quæ, vt loquitur Seneca^a, *vultus animi est*: si circumcisa est & fracta, &
manu facta, ostendit quoque illum non esse sincerum, & habere aliquid
fracti: idemque^b de hoc argumento splendidius disputans, & quæ-
rens, vnde tandem profectum sit illud quod apud Græcos cessit in pro-
verbium, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita*, ac sæpe animaduertum
sit, genus dicendi aliquando imitari publicos mores: si disciplina ciui-
tatis laborauit, & se in delitias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ,
orationis lasciuia; *Neque enim potest esse alius ingenio, alius animo color*: si
ille sanus est, si grauis, temperans; ingenium quoque sicum, ac sobrium est: illo
vitiato, hoc quoque afflatur, quia totum animo permixtum est, ab illo fingitur,
illi paret, ab illo legem petit. Tum rem totam illustrans exemplo Nicias
natis, cuius oratio aequè soluta fuit quàm ipse discinctus, sapienter admonet,
*Quemadmodum in vino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, & in-
clinata, vel prodita est; ita nec oratio, nisi animus labat*, illo sano & valente,
oratio quoque robusta, fortis & virilis est: fuitque semper laudatum
verus illud, ἄνδρος χαρακτὴς ἐν λόγῳ γαστρίζεται. Et, ἅπ' λόγων εἶδωλον εἶναι ἅπ'
ἔργων, vt Solon dicere consueuerat. Non obmittam Iocraus ad Nico-
clem super hac re dictum. Ἐγὼ δ' ὦ Νικόκλεις, ἠγῶμαι καὶ εἶναι καὶ μνημεῖα
καὶ τὰς ἅπ' σωματικῶν εἰκόνες· πολλὰ μὲν τοῖς πλείοσι ἀξίας ἅπ' παρέξον, καὶ τὴν
διανοίας, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἀν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρεῖσθαι. Equi-
dem puto, ὁ Nicocles, pulchra monumenta esse corporum imagines: verùm plu-
ris faciendas mentis & actionum icones, quas in solis orationibus artificiosè
compositis spectare licet. Prodit enim se animus in scriptione, atque illuc
manus

Plin. l. 35.
c.2.

5.

Cic.

Sen. ep. 66.

6.

^a Ep. 115.

^b Ep. 114.

ep. ad Georg.

manus flectere calamum sicut, quod mens affectum : hinc Imperatoris Iuliani dictum a, Ego vero Telemache etiam te vidi literis, & effigiem animi tui sanctissimi quasi in paruo quodam sigillo magni characteris typum expressum animaduerti.

7.

Altera imago mentis nostrae est scriptio, admirabilior ipso sermone, quem tamen esse imaginem animae nostrae perfectissimam diximus. Licet enim lingua velut penicillus sensa animi nostri voce tanquam coloribus exprimat, tamen statim euanescent colores illi, & vix per exiguo tempore sensum ferunt, atque a paucis hominibus percipiuntur; at scriptio & animum hominis delineat, & perennis est, ac propè aeterna; atque ad praesentes simul & absentes, adeoque etiam ad posteros pertingit, transfertque mentium humanarum habitudinem, sensa, & consilia tam ad viuum expressa, vt eius beneficio introire possit in intimos recessus eorum, qui superioribus saeculis vixerunt, atque abstrusissimas cogitationes in se ipsis contemplari. Sed & hoc nequaquam praetermittendum, quod nec ipsarum imagines agnoscere plerumque possemus cuius sint, nisi accederet scriptiois subsidium: hoc artificium cum attentius consideraret Petrus Gregorius Tholosanus b ita exclamauit: Diuinum miraculum certe, ex viginti quatuor notis atque interdum apud quasdam gentes etiam paucioribus infinita vocabula, mentes diuersa, contraria, actus omnium, atque ipsa cogitationes possint efficacius, & perfectius (addo & diuturnius) quam ipsa pictura representari. Huc pertinet quod superius ex dicto Hieronymi retulimus c, qui laudans B. Phamphili martyris, in condenda sacra Bibliotheca studium, libros appellat imagines ingeniorum, vera ac aeterna monumenta. Placuit Maiolus in subiectum argumentum haec aiens, Vnusquisque animi sui effigiem sine lineamentis in scriptura imprimat. Verum, quod praesertim mirabile est, seu bene, seu male componas, & libros scribas, perfectam tui vel docti, vel indocti, vel prudentis, vel stolidi, vel tristici, vel laeti, aut volentis, aut inuiti, aut aliter quomocumque affecti simulactum edis.

lib. de rep. c.2.

Ep. 141. ad Marcellum.

CAPVT VI.

Sexta Bibliotheca inscriptio, Ἄλοσθ ἀγλαοφύτδτον παντοδαπῆς σοφίας, saltus splendide omni sapientia consitus.

8.

Mvtuatus sum hanc inscriptionem à Constantino Manasse, cuius Constantinopolitanam Bibliothecam describentis verba, quia perelegantia sunt, placet scribere.

Τὸ τελεσίματθ ἐγγὺς τῷ θεῷ σοφίας Οἶκθ λαμπρὸς δαδύμηντο τοῖς πάλαι, βασιλεύσιν. Κῆπθ ἄν ἐπη πρὸς ἀεὶ βίβλιόφρον δένδρον Ἄλοσθ ἀγλαοφύτδτον παντοδαπῆς σοφίας. Βίβλοι γδ ἐν αὐτῷ ποσειδησαισιμῆτοι Εἰς τεσομρίας ἐδάνυσαν πρὸς ἄλλας τευχλίους.

Τὸ

Τὸ πλεῖστον κῆπον θ, ἢ ποσῶτον ἄλοσθ Θεῖθ ἀγρῆς πεπίστευτο ποσειδρον ἐν σοφία, Τέτω σωῆσων ἔτερεσι, ἢ σωδῆδρον ἀνδρες Ἄμισοι δ' ἦσαν ποιδενταῖ τοῖς ἑρασῶς τῷ λόγῳ.

Prope templum sancta Sophia, magnifica aedes extracta erant à prioribus Principibus. Erat hic hortus arborum ferentium libros, saltus splendide omni sapientia consitus, libri enim in eo erant reconditi iam olim ad triginta tria millia. Tantum hortum, tam splendidum saltum diuinus vir administrabat sapientia prestans; cum hoc alij viri erant duodecim implentes numerum circuli signiferi, qui gratis docebant studiosos. Occasionem metaphoricæ huius Bibliothecarum appellationis præbuisset mihi videtur magna affinitas, quæ semper inter arbores & literas intercessit: id testantur arborum folia, quibus passim antiquitas vsa est tanquam idonea materia ad scribendum: & Græci membranas, & chartas φύλλα, Latini folia, Hispani hojas, Galli feuilles etiamnum appellant. de his folijs ad excipiendas literas olim adhibitis est illud Virgilij de Sibylla a,

—folijsque notas, & carmina mandat Quacumque in folijs descripsit carmina Virgo. Credite me vobis folium recitare Sibyllæ,

& sexcenta id genus. De palma quidem testantur Plinius b, & Olorius c. Ille, in palmarum folijs fuisse prius scriptitatum; iste, Indos ait, stylo in folijs arborum syluestriū, quas propter similitudinē palmas appellant, literas exarant. De malnā fidem facit antiquorum nixus auctoritate Hermanus Hugo libello pererudito de prima scribendi origine d. Hinc C. Heluius Cinna apud Isidorum ita scribit,

Hæc tibi Aratais multum inuigilata lucernis Carmina, quæ is ignes nouimus cetheleos. Læuis in aridulo malua descripta libello Prussaca venci munera nauticula.

qua de re iterum in Emblematis. Obseruat idem Hermanus e, etiam in folijs oleæ Siracusanos iudices exulum nomina scribere solitos, adeoque capitales sortes fuisse frequenter inscriptas folijs apud Græcos, argumentum est vox ἐκφυλλοφόρισ, quæ condemnationem significat.

De cortice ex arboribus detracto nemo dubitet, qui primariam notionem huius vocis liber intellexerit. Idemque eodem quo supra loco Plinius f tradit scriptitatum olim in quarundam arborum libris, quarum tres præcipuè species enumerat Vlpianus g, Tiliam, Philyram, & Papyrus. Ego eiusmodi libros, siue arborum cortices literis exaratos videre me memini in Bibliotheca Collegij nostri Lugdunensis in Gallia, tum verò non ita pridem in regia Bibliotheca Sancti Laurentij Schorialis in Hispania: vnde fidem non abnuerim Q. Septimio aientij h se vidisse opera Dictys Cretensis in talibus tunicis descripta.

Rursus ante vsum chartæ & membranarum veteres scripsisse indolatis ex ligno codicillis, siue affellis, siue tabellis, fufius non disputo, quia nihil est certius ex Plinio i, Isidoro k, Martiali l, Scaligero aliisque passim: hac de re ex professo superius laudatus Hugo m. Vnus sit inftar

L omnium.

a I. 3. Æn.

b lib. 13. c. 11. l. 10. de reb. Emman.

c c. 10.

e ex Diodoro Sicu. l. 11.

2.

f lib. 13. c. 11. 81 librorum in princip. ff. de leg. 3. h in præfat. ad Dictym Cretensem.

3.

i l. 13. c. 11. k l. 6. c. 8. Scal. cont. Guilland. l. 1. 14. m c. 10.

^a in Mart. Rom.

omnium Baronius ^a, ex quo didici eodidem Euangelij D. Matthæi re-
pertum in sepulchro D. Barnabæ Apostoli literis Hebræis in eiusmodi
tabellis, conscriptum, quas auctor vitæ apud Surium ^b thynas esse re-
fert. Plura eius consuetudinis firmamenta facillè reperies; solum
Symmachum profero, quia primos auctores, atque huius scriptionis
originem indicat. Malleum (inquit) *Aborigenum more dictionem salutis al-*

Symmachus.

*terna ligno, aut corticibus scribere. Ægyptius papyri volumina Bibliothecis
foroque texuit.* Mos quoque fuit in ipsis arboribus viucentibus virenti-
busque scribere. Notum est Ouidij carmen ^c,

^c Heroid. 5.
OEnone Pa-
ridi.

*Incisa seruant à te mea nomina fagi,
Et legor OEnone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina crescent.
Crescite, & in titulos surgite ritè meos.*

^d Ecloga
20.

Videtur Naso Maronem hoc loco imitatus, qui hæc habet in Ec-
logis ^d,

*—Tenerisque meos incidite amores
Arboribus, crescent illæ, crescit amor.*

^e lib. 1. epig.
10.
Theocrit.

Aristenetus ^e, τὴν δὲ ὠ δένδρα, ἣ νῦν ὑμῶν γένοιτο ἣ φωνή, ἢ γῶν κτ. ἢ
φλοῶν ἐγκοκαμίδρα φέρετε γράμματα. *Vtinam ὁ arboreis vobis mens sit, &
vox, vel corticibus incisus ferretis hæc, testantes literas.* Theocritus in Epi-
thalamio Helenæ,

*Γράμματα δ' ἐν φλοῶν γράμματα, ὡς παλιόντι
ἄρῳ δωρεῖσι, σέβον μ' ἔτινας φυτόν εἰμι.*

*Litera in cortice scribentur, ut quis prateriens legat doricè, Venerare me, nam
Helene arbor sum.* Hæc de scriptione in arboribus, cui disputationi
causam dedit *saltus ille omni sapientia constitus*, vt Manasses Bibliothe-
cam vocat: & quia ab eodem appellatur *hortus*; age, videamus num &
etiam ipsi flores inscripti literis reperiantur. Occurrit celebre Maro-
nis carmen ^f,

^f Ecl. 3.
Ouid.

*Dic quibus in terris inscripti nomina Regum
Nascantur flores?*

Cuius ænigmatis germanam interpretationem Ioannes Ludouicus de
la Cerda, non eam esse putat quæ vulgò circumfertur, de Aiace Tela-
monio conuerso in eum florem, qui adhuc præfert duas nominis
Aiacis principes literas A. I. sed potius de nomine Augusto, quod
erat inscriptum vnà cum imagine eiusdem Imperatoris in altera facie
numi, quem L. Aquilinus Flores triumphat cuderat; in altera affines suo
cognomine literas præferentem ingeniosè prorsus, & eruditè, quisquis
est ille vir doctus, qui hunc eius carminis intellectum vel reperit, vel
stabilivit, cui se gratias habere profitetur supra laudatus Pater de la
Cerda, cuius præsentis ac nobiscum familiaris agentis ingenium candorem
haud minus amamus, quàm testatissimam hominis literarum poli-
tiorum bono nati eruditionem suspicimus. Tamen communem sensum
amplectimur vt vero propiorem, suffragantè præsertim Ouidij carmine,

*Littera communis medys pueroque, viroque
Inscripta est folijs, hæc nominis illa querela.*

vh
i

vbi *communem literam* vocat A. K. vel T. A. à qua *Διαρκος*, vel *Τέλειος*
nomina incoantur: fuisse verò illud Maronis carmen pastori à pastore
pro ænigmate propositum, non vsque aded mirum est; neque enim
alterum ænigma propositum ab altero pastore de cælo tres non am-
plius vlnas patentes, erat isto difficilior: sufficiebátque tales amœbæos
ludos solùm habere eam difficultatem, quæ ex tempore haud facillè cui-
uis pateret. Harum itaque arborum, & florum memor Manasses, Bi-
bliothecam Constantinopolitanam cognominare potuit ab pomariis,
& hortis.

Altera huius appellationis illi fortasse occasio fuit, fatalis illa arbor
in Edeno horto, quam ipse Manasses *γνώσεως ἕνεκα, lignum cognitionis*; sa-
cer verò textus, *Arborem scientia boni & mali indiget at*; indeque transla-
tione sumptà vocauit *Bibliothecam hortum, & pomarium*; libros autem
quorquot essent in loculamentis depositi, *arbores*, ex quarum vsu obue-
niret scientia, eadem ex causâ cognominare consequenter possumus.
Nec dissimili metaphora vsus S. Greg. Naz. dixit occupationem primo-
rum parentum in delizioso illo horto, vbi coloni fuerant collocati à
supremo numine, fuisse contemplationem: ac propterea intentos studio
inferendarum suarum mentium cœlestibus cogitationibus vocauit
φυτῶν ἀθανάτων γαστρος, plantarum immortalium cultores.

Non erit alienum quærere hoc loco breuiter, Ecquæ tandem fuerit
illa *arbor scientia boni & mali*? habueritne à Deo id nominis, quòd qui
eius fructus gustassent euassent illico eruditi. Et quemadmodum Py-
thagoreis interdicitur putatur ne vescerentur faba, quòd ea res haber in-
flationem magnam; constetque cibum illum tranquillitatem mentis
quærentibus contrariū esse, teste Plinio ^a. Item nec à fabis solùm absti-
nebant, verum etiã ab alio genere leguminū quod Lethyrū, & Erebyn-
thum vocant, *ὡς παρόντι τῶ ἐπίλυτῶ, & λήθης*, quia nomen *Erebo* & *leibe*
consonum habent, hoc est, *caligini, & obliuioni*, quæ voces inauspicatæ
sunt sapientiæ studiosis: ita ex comestis fructibus huius arboris scientiæ
boni & mali, homines consequerentur scientiam: hoc non puto. Non
eructasset scœdum ex imo gutture mendacium circumscriptor tartareus,
cùm insufurravit in aurem primorum parentum ferale illud carmen;
eritis sicut dy scientes bonum, & malum; eum autem mentitum esse, comu-
nis sententia est. Nodum hunc meo quidem iudicio scitè soluēt Ruper-
tus, & Augustinus, cuius vtriusque opinioni libens accedo. *Hoc lignum*
(ait Rupertus ^b), *ironicè dictum lignum scientia boni & mali, vt ipso nomine*
suo monumentum legentibus representet diabolici mendacii. Subtiliter suo mo-
re D. Augustinus duobus locis, *Arbor illa, (inquit,) appellata est scientia*
dignoscendi bonum, & malum, quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in
illa erat præcepti futura transgressio, in qua homo experimentum pœna disceret,
quid interesset inter obedientia bonum, & inobedientia malum. Tum alibi,
Aperti sunt oculi amborum, non ad videndum, nam & antea videbant, sed ad
discernendum inter bonum quod amiseram, & malum in quod ceciderant. Vnde
& ipsum lignum, eo quòd istam faceret dignosceniam, si ad vescendum contra
vetitum tangeretur, ex ea re nomen accepit, vt appellaretur lignum scientia boni,

4

5

Cic. de diu.
1.1.

^a c. 12. l. 18.

Gen. 3. Ru-
pertus l. 2.
c. 27. & Sal-
lian. fusè.
^b ibidem.
Idem S. Cy-
rill. l. 3. in
Iulianum.
Euth. l. 1. in
Gen.

L 2. &

& mali. *Experta enim morbi molestia, euidentior fit, & incunditas sanitatis.* Itaque verius ex Ruperti, & Augustini sententia Bibliothecas appella-
uerimus, *hortos, pomaria, saltus splendide omni sapientia confitos;* adeoque sin-
gulos libros potiori iure dicemus esse integros hortos, nedum arboreas
scientiæ boni & mali, quàm Stygius præstigiator arborem illam Ede-
nam latentis diuinæ scientiæ fontem nuncupauit.

6.

*1.4. ep. 31.

*1.3. ep. 388.

c lib. de diui-
nis lectioni-
bus.
& Glaphyr. in
Gen. 1.4.
c hom. in
Eutropium
rom. 1.

Id si de quolibet bono volumine verum est, de sacris libris est sanè
longè verissimum. Accipe super ea re ambrosiam Mediolanensis præsu-
lis suauitatem. *Deambulat* (inquit ^a) *in paradiso. Deum, quando diuinas Scri-
pturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo pullulant virtutes Patriarcharum;
Paradisus Deuteronomium, in quo germinant legis præcepta; Paradisus Euan-
gelium, in quo arbor vitæ bonos fructus facit.* Ad Isidorum Pelusioram ^b, &
re docebit diuinam Scripturam esse *reuerentius delectabilis, præta felicissima.* D.
Athanasius quid? Quoties Psalmorum codicem sumebat in manus, ro-
ties sibi videbatur ingredi in hortum *per amœnum*, ac propterea *quædam*
illos appellare consueuerat; sicut Cassiodorus ^c idem Psalterium
continere ait *poma innumera, quibus suauiter humana mens saginata pin-
guescat.* Quid Cyrillus ^d? Scripturam sacram *ὡσπερ πῶλον δ' αὐτὸν ἄνθος*, *grum
floridissimum:* sed omnium copiosissimè & aureè Chrysostomus ^e sacra-
rum literarum amœnitatem prætulit, Hesperidum, & Alimoi & Baby-
lonis hortis, omnibusque viridariis quæ fingi possunt vtilitate fructuū,
vel suauitate odorum, vel perennitate florum, vel descriptione arborum,
vel Zephyrorum aspiratione, aliisque id genus oblectationibus, &
commoditatibus commendanda. *Suauis quiddam est pratum & hortus,* in-
quit, *utroque tamen multo suauius spirat diuina Scriptura lectio: reperies qui-
dem illic flores, verum qui tempore marcescunt; hic occurrunt sententiæ in nativo
vigore permanentes: illic adspirat Favonius; hic afflat aura Spiritus sancti: illic
spina pro muro sepiunt hortum; hic Dei prouidentia tutum reddit lectorem: illic
cicada stridore suo obstreperat; hic Prophetæ suauis iubilo personantes: illic ex ipso
aspectu quiddam delectationis concipitur; hic autem ex ipsa mox lectione plurimum de-
cerptur vtilitatis: horti utique pro temporum qualitate serunt necessitatibus, scri-
ptura autem perinde hiberno atque æstiuo tempore perennat. cornantibus undique
folijs, & fructuum pondere degrauantur; hic non olera Alcinoi spectanda* (inquit
D. Ambrosius ^f,) *sed sacramenta sunt Christi, imò (vt loquitur D. Ire-
næus g,) ipse Dei filius infeminatus est ubique in Scripturis.*

fl. 4. in Luc.
initio.

§ 1.4. c. 23.

7.

Plin. c. 2. l. 21.

Qui sunt illi flores, inquires, qui nitent in hoc Scripturæ horto? Flores,
tu ipse qui hoc rogas, flores quos voles mihi nomina, exoticos, vernaculo-
los, domesticos, pratenses, montanos, colore spectabiles, odore suaves,
succo salutare; ego tibi omnes à viola, quæ primus est eadèmq; veris
nuntius, vsque ad crocū, in sacris istis areolis indicabo, quin etiā, quod
est longè mirabilius, nō hinc flores odoresque in diē gignuntur, (vt palam
est in aliis hortis *admonitione hominum, quæ spectatissime floreat, celerrimè
marcescere.*) Verum licet in diuina Scriptura sit tanta florum varietas, vt
nec pictura sufficiat imagini eorum reddendæ, & mixturarum varietati;
siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis gene-
rum funiculis; tamen iis gratia, & nitor perennis est, fragrantia & succus
perpetui:

perpetui: cuius varietatis & perennitatis miraculum suspiciens D.
Chrysostomus hæc ait. *Illic* (in hortis scilicet, vbi videtur ludere in ma-
gno gaudio natura) *manu tantum carpimus flores, & protinus marcescentes
suam gratiam amittunt; hic autem* (in sacris literis) *non sic: sed quando auri-
bus virtutes istorum accipimus, & eas in sinu mentis reponimus, per omne tem-
pus, si volumus, eorum suauolentia frui poterimus.* Porro inter ceteros flores
quibus vernat Scripturæ hortus, habes in ea (ait Tertullianus ^a) *florem
ex virga Iesse, super quem tota Spiritus diuini gratia requieuit, florem incor-
ruptum, immarcescibilem, sempiternum. Carpis illic* (addit Ambrosius ^b)
*nouum florem qui bonum odorem dedit resurrectionis: carpis liliū in quo; sit
splendor æternitatis; carpis rosam, hoc est, Domini corporis sanguinem.* vnde
pulcherrimè Scriptura sacra dicitur *Leetulus floridus*, in quo anima Deo
dilecta suauissimè obdormiscit. Quod alludit Hieronymus ^c, ita scri-
bens, *Tenenti codicem formis obrepas, & cadentem faciem pagina sancta susci-
piat.* Adnecto his quæ diximus eximium quemdam florem libatum in
horto D. Caroli Borromæi. Suadebant amici compararet sibi hortum,
& pomarium iuxta palatium Archiepiscopale, quod fatigatus ex conti-
nenti labore & pietatis operibus se conferret, animū tantisper in illa
amœnitate inter flores, & fructus identidem laxaturus. Quibus vir Dei
vocem hanc germaneam, *Episcopi hortus atque pomarium,* inquit, *sacra Scri-
ptura est.*

Nimius sim si reliqua persequar quæ sancti Patres assidui cultores
horti, siue pomarij sacrarum Scripturarum in hanc sententiam conge-
runt; è multis paucula libabo. D. Greg. Nyssenus ex arborum insitione
metaphoram elegantem petit, qua se sui fratris magni Basilij discipu-
lum esse, & ex eius librorum lectione plurimum se profecisse in-
genue confitetur. *Agricolæ imitabor,* inquit ^d, *qui mirabili quadam ra-
tione ex una eadèmq; planta varios fructus percipiunt. id autem assequuntur
inferendi artificio, quod eiusmodi est. pusillum aliquod ex arbore quæ iam ger-
men unum cum cortice basi illius subiecto decerpitur, in alterius arboris maioris
aliqua parte incisa, vt si cortex quadret, includunt; vt naturali maioris arboris
humore germen illud contritum coalescat, ramusque fiat: meam itidem ego cogi-
tationem quasi germen, aut surculum exiguum, & magna arbori, nempe præcepto-
ris nostri sapientia inseram, occasione mihi inde suppeditata, tanquam humore
quodam irrigatus pro viribus ramus eius efficiar.* hæc ille. quibus verbis in-
dicat, rem prorsus ita se habere in Bibliothecis, sicut in pomarijs, in
quibus posteriores scriptores ab antiquioribus adoptati, velut aduenæ,
& nouelli surculi, suam ex alieno vitam faciant. Idem Gregorius Nyf-
senus ^e simili ex arboribus petita allegoria commendat scripta eiusdem
magni Basilij, ea comparans cum arbore euangelicâ, quæ patuli subli-
mum cogitationum diffusa ramis longè latèque porrigitur, & fasti-
gium astris inserit, præbetque piis mentibus (quas sacrum Euangelium
volucres cæli appellat) opportunum ad nidificandum locum. His con-
sentanea dixit Socrates apud Platonem ^f. *Vt famefcntibus animalibus,* in-
quit, *qui frondes porrigunt, ea vltro citroque ducunt, ita tu mihi Phadre, librum
porrigens per totam Atticam, & aliò quo velis perduceres.* Idem g sub finem
L 3 ait,

^a de cor. mil.

c. 15.

^b serm. 14. in
Pl. 118.

Cant. 1. n. 15.

^c ad Eustoth.

Ioan. Petrus
Tufanus in
vita S. Caro-
li Borromæi.
8. c. 27.

8.

Mendoça
annot. 1.
procem. scct.
3. in libb.
Reg.
^d init. He-
xaem.

^e in Hexaem.
Græcè.

^f dial. de
Pulchro ini-
tio.
^g ibidem in
finè.

ait, *hominem iusti iniustique peritum non esse imperitorem agricolis ad semina sua doctrina spargenda: illa enim (præsertim cum se profuturum sperat) in aqua nigra cum sermonibus seminat; & hortos literarum ferit & describit, & postquam scripserit, tanquam monumenta thesauri ad senectutis futura oblivionem tam sibi, quam cæteris vestigiorum, suorum sectatoribus latibitur utique notos iam tenellos suos fructus inspiciens.* Tum denique subdit præclarum studium esse, quando quis arte dialectica utens animum nactus idoneum sermones cum scientia plantat, & seminat; quæ & sibi ipsis & satori suo afferre opem possunt fructusque producunt, & semina reddunt. hic ille est celeberrimus in Platoni symposio locus, quem nunc *Iouis*, nunc *mentis hortum* vocat, tantæ felicitatis, ut in eum *sipenia*, hoc est, ipsamet inscitia ingressa, & paniculum commorata fuerit, *Perus* affluentia Deus eam illico omnino doctrinæ largitate perfundat. Rursus ^a campum quemdam veritatis dicebat esse *παιδιον τῆ ἀληθείας*, in quo animæ liberè spatiantur, & in eius contemplatione mirificè delectantur. D. Gregorius Neocæsariensis ^b ait moralem Philosophum esse *quiddam omnium multò maximum, & cuius gratia laborat gens tota Philosophorum, quasi ex variareliquarum disciplinarum consuetudine bonos fructus colligit.* Utinam ita fiat sicut fieri par est, nimirum ut plus operæ & temporis nunc impendatur in excolenda, & in scholis accuratè tractanda ea parte Philosophiæ, quæ est de moribus, & potius aliis partibus detrahatur quod huic accedat, quàm contrà. sed hac de re inferiùs. Certè ut hoc fiat, & diligentius quàm cæteræ partes curetur, Philo Philosophus ^c admonet petita ex viridariis, seu pomariis eleganti allegoriâ. Philosophiæ rationem triplicem (inquit) priscos aiunt agro assimilasse, ita ut *naturalem* arboribus stirpibusque facerēt similem; *moralem* verò fructibus, propter quos sunt arbores; denique *rationalem* sepi & maceria. τὸ μὲν φυσικὸν δένδρον ἔστι φυτόν, τὸ δὲ ἠθικὸν κερπίς, ὡν ἕνεκα καὶ τὰ φυτὰ. τὸ δὲ αὐτὸ λογικὸν φραγμὸς καὶ περὶ βόλω. Quemadmodum enim, inquit, maceria fructus plantasque agri conseruat arcens irrupendi, nocendique cupidos, ita & τὸ λογικὸν μέρος φιλοσοφίας φρουρὰ πρὸς τὴν ἐχθροτάτην ἢ δυνάμειν ἐκείνων. rationalis pars Philosophiæ præsidium munitissimum est reliquarum duarum ἠθικῆς τε καὶ φυσικῆς, *moralis, & naturalis.* Cum enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissolvit, & probabilem deceptionem maximam perniciosissimamque escam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis, & demonstrationibus indubitatis, tanquam ceram læuigatam intellectum parat ad experiendos Physiologiæ moralisque disciplinæ characteres valde probos & integros. hæc sunt quæ ἡ ψυχῆς ἐπιγυρομένην γεωργικὴν ἀποκαθάρσει animæ agriculturæ proficitur; effodiam arbores omnes imprudentiæ, in temperantiæ, timiditatis, iniustitiæ; excidam & voluptatis, concupiscentiæ, iræ, furorisque, ac similibus perturbationum stirpes, etiamsi se ad cælum extulerint, aduram & radices earum immisso penitus in terram incendio; ne quæ pars, imò ne quod vestigium, ne vlla umbra sit reliqua: & hæc quidem auferam. Inferam autem, φυτεῖσσι δὲ τῆς ψυχῆς ἐν ἡλικίᾳ παιδικῇ ψυχῆς μορφήματα; ὡς ὁ κερπίς αὐτὸς πιδύλησεν ἔστι δὲ πάντα ἢ τὰ γέφυρα καὶ ἀναμνήσκων

Plato in conuiuio.

^a in Phædr.

^b Oratione panegyricæ & charistia ad Origenem.

^c l. de agricult. initio.

ἀναμνήσκων εὐσοχῆς ἐπιτηδεύσεις, ἢ ἤδη ἑστῶτα σοφοῖς ποιηταῖς ἀκείβητος ἔργα, γωμῆταια, καὶ ἢ ἑστῶτα πρὸς ῥητορικὸς λόγος μελέτη, καὶ σύμματα δὲ ἐγκυκλίῃ παιδείας μουσικῇ. Primum in puerilis ætatis animas furculos, quorum fructus ipsas enutriet: sunt autem hi scribendi legendique certa industria, eorum quæ sunt apud sapientes poetæ diligens scrutatio, geometriæ, oratoriæ facultatis meditatio, & vniuersa liberalis Musica: in iuueniles verò, ac viriles iam meliores perfectioresque φρονήσεως φυτόν, *prudentia plantam*; fortitudinis, temperantiæ, iustitiæ, omnisque virtutis. Quod si quid ad syluestrem, quam vocant, Musam pertinens, nullum quidem vescum fructum afferat, possit tamen quæ ad cibum profunt munire conseruareque. Hoc quoque reponam, non propter ipsum, sed quia natum est ad necessariorum vtiliumque rerum ministerium. Hæc Hebræorum disertissimus de hominis etuditi, & sapientis anima, quam rectè vocare potes *santum omni sapientia confutum*, quarum doctorum mentium operibus, vel potius ipsissimis ingenii omnium scientiarum flore nentibus, & fructu onustis constat sint Bibliothecæ. Statuè nunc apud animum tuum lector, quales hortos, qualia pomaria, quàm ampla viridaria, quàm tripartitæ Philosophiæ ratione cum agro confito comparisonem inuuit ex Zenone Laërtius ^a. Similem Themistius, & quidem elegantissimè aiens, idem contingere in disciplinis, quod in arboribus, quarum nonnullæ delectabiles sunt patulis diffusæ ramis, & amœna densitate opacæ, verùm infructuosæ ac inutiles, solùmque puellis luditantibus, aut viatori de via fessò opportunæ; aliæ verò fructuosæ sunt iuxtà, ac delectabiles, qualis est sciētia de moribus, de qua inferiùs suo loco dicitur. Nescio vbi Raderus noster legit Romæ in Apollinis templo pependisse lychnuchum instar arboris, in quo poetæ libros à se recens in hæc editos proponebant legendos omnibus, iuxta illud Horatij ^b, *Scripta Palatinus quacumque recepit Apollo.* Fuisse quidem in æde Apollinis, ut in multis Christianorum basilicis, polycandela, lychnuchum pensilem arborum modo mala ferentium lucentem, quem Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo, testis esset Plinius ^c. At excipiendis recens editis libris destinatum fuisse, fateor non legi apud quemquam veterum; placet tamen. Coronemus istud caput pulcherrimo, & suaueolentissimo sermone excerpto ex S. Maximi areolis, sanctorum Patrum scripta sic prædicantis: *Non quadam (inquit) propriè mea, leniaque proferam, sed quacumque clariorum beatorumque Patrum prata peragrans de illorum roseto collegi: quorum rosæ, aqua ex latere Dei ac sermonis qui carnem assumpsit manante rigantur; & à iugis sanguinis indidem orti riuo, rubro colore tinguntur; totumque mundum suauis odoris fragrantia replent: qui & splendore suo firmamenti luminaria vincunt, & vitæ sermonem continent.* Græcè eadem sic, auctoris lingua elegantissimè. καὶ εἰκεία πνεῦμα ἢ αὐτοσχεδία φράζων ἀλλ' ὅσα ἤβ' εὐοιδίμων καὶ μακαρίων πατέρων τὸς λειμῶνας ἐπιλάθων ἢ ἐκείνων ῥοδωνίας συνηραγῶν ἔν τῷ ῥόσῳ τὸ ἐν πλευρῆς ἕδωπ τὸ δειῦ, καὶ λόγῳ σαρκόδεντ' ἀρδῆ, καὶ τὸ ξυλὸν ἐμείθεν αἵματι ἐρυθραίνε.

^a Orat. 19.

^b in arte.

Anastafius in Syluestro. Bulengerus de donariis Pontificum l. 2. c. 8. ^c l. 34. c. 3. 10.

ἔρωθραίνε. οὐ κόσμον ἕλον ἀοδιάζοντα λάμποντες, καὶ δαδύχυτες. ὡς τὸς, &c. Hæc sufficient, vt videaris Museum tuum merito inscripisse illa epigraphæ quam Constantinus Manasses huic capiti præfixit, vel hæc quæ est Thaumaturgi Gregorij^a, *φουτεία ἀπάντων μαθημάτων*. Singulare est quod refert in hanc sententiam Gaspar Escolanus^b. *Raymundus Lullus* (inquit) *scripturus artem suam generalem iussu Christi crucifixi, qui se videndum ipsi obtulerat Seraphini specie divino splendore ardentis; ad radices cuiusdam montis in umbra procera lentisci sedit, & scribere aggressus inclinato in vesperinum tempus die, ibidem altissima contemplatione a seipso abalienatus pernoctavit; scriptione mox repetita non prius intermisit, quam opus absoluit; absoluto commentario, res mira, singula lentisci folia vidit variis linguarum characteribus Græcæ, Hebrææ, Chaldaicæ, Latine, Arabicæ, & aliarum vulgò incognitarum inscripta: extatque etiamnum hodie, vivitque illa arbor, & quotquot in ea folia nascuntur varias illæ literarum formas exhibent: atque eius prodigy testis est universa Balearis maior. rei miraculo attonitus Raymundus duos continuos dies pijs precibus & gratiis suorum commentariorum approbatori Deo Opt. Max. agendis consumpsit. Iterumque oblatus ipsi Christi è cruce pendente species monentis conscriptam ab ipso artem tot profuturam nationibus, quot sunt in ea lentisco folia.* Hæc Escolanus, apud quem, quemadmodum & apud Gabrielem Vasquem^c, legi optaverim ea quæ de Raymundo Lullo in vtramque partem afferunt, priusquam sycophantiæ & præstigium à quoquam insimuletur.

^a in laudem Philosophiæ moralis.
^b l. 3. historiæ Valentini c. 21.

^c in. 1. p. disp. 133, c. 4.

C A P V T V I I.

Septima Bibliotheca inscriptio, Γνεσίωνα δὲ δὲ πόλλα διδάσκοντα, Senesco multa semper dicens.

NON coherere videntur ad speciem cum Solone, cuius est hæc inscriptio^d, ea quæ Seneca^e dicit plurimis locis, & multiplices quæ de senum studio circumferuntur paræmiæ, *Turpis & ridicula res est senex elementarius: iuveni parandum, seni utendum.* hæc sanè paulò severiùs dicta videri possunt ab homine Stoico, nisi horum verborum nexus cum proximè superioribus obseruetur. Duplex enim eo loco liberalium studiorum genus statuit: alia sunt quibus perfundi satis est; alia quibus tingendus animus. At licet vtraque discenda; tamen quemadmodum omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus instituendi. Senex enim hæret in seculibus literis, quibus tantum via sternitur quærendæ, vel fruendæ sapientiæ; quid est aliud, quam cum fastigium tenendum sit; noua vitæ fundamenta iacere, & nouas spes etiam in exitu incoare, incipere viuere, cum desinendum est; exire è vita tanquam modò intratum sit, haud quidquam habere facti, atque in extrema ætate insimulari infantia. Quos enim sapientia nondum in emeritos transcripsit, licet pueritiam, adolescentiam, maturamque ætatem consumpserint, tamen si non annis, at certè inscitia puerilitatem retinent. hæc Seneca

^d apud Platonem in Timæo.
^e ep. 36.

Seneca variis locis^a. Vis scire causam cur nonnulli incipiant *ἐν μεσημβρίᾳ τῆ βίῃ φιλοσοφῆν*? audi Synesium^b. Quia decocto patrimonio, euerfis rebus, vestibus ad rationariam mensam depositis, accepto insigni aliquo damno, honestum aliquem seu pereundi, seu enauigandi modum quærunt; ac proinde ad studium velut ad sacram anchoram confugiunt, vel illud tanquam tabulam arripiunt; & quoniam nisi malo coacti bene agere nesciunt; ideo eorum studium minus liberale est, & honestum. Porro quàm longè absit Seneca à vituperando senum studio, hæc eius quam subiungo grauis oratio planum facit: eam mi lector, legere ne grauere. est vnde proficias. sic habet in vna epistola ad Lucilium^c. *Vide quàm simpliciter tecum viuam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octava disputantem audio. Bona, inquis, at æte, quidni bona? Quid autem stultius quàm quia diu non didiceris non discere? Quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur si hoc unum meam senectutem dedecet. omnis ætatis homines hæc schola admittit, in hac senescamus, hæc ut iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit, & ad Philosophum ire erubescam? Tam diu discendum, quam diu nescias, & si prouerbio credimus, quam diu viuas; nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic; tam diu discendum est, quemadmodum viuas, quam diu viuis. Ego tamen hic aliquid te doceo. Queris quid doceam? etiam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani quoties scholam intravi: præter ipsum theatrum Neapolitanum, vt scis, transendum est, Motronæ Etis (Philosophi) petentibus domum. Illud quidem facerem est, & hoc ingenti studio quis sit pythaules * bonus indicatur: habet tibi quoque Græcus & præco concursus; at in illo loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent, & ei plerisque videntur nihil boni negotij habere quod agant, inepti atque inertes vocantur. mihi contingat iste derisus. Equo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta videnti consermendus est iste contemptus. Perge Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt senex discas: imò ideo magis propera; quoniam id nunc aggressus es, quod perdiscere vix senex possis. Longiorem hanc orationem escripti: quia ex ea intelligis, quibus præsertim studiis occupari senes deceat, & quàm gloriosa sit ista occupatio.*

^a ep. 13. ep. 22.
^b ad Philo. sophum.

^c ep. 76.

* qui Pythiæ carmen canit tibi.

Memini me videre quemdam senem, è subrostrariorum causidicorum centuria, qui incredibili efferebatur gaudio; & incedebat omnibus lætitiis, quod nescio quid tricarum, & subtilitatis Grammaticæ, quam nec Alphabetarij (vt sic loquar) in puerorum scholis ignorant, ex accurata peruolutione codicis cuiusdam cariem & firium redolentis intellexisset. Proferebat super epulas suam illum auctorem vna solam modo antiquitate spectandum, eum, inquam, proferebat tanquam ritè perscriptas & obfignatas tabulas, vt euinceret vocem hanc *tens* pro gemina significatione geminos genitiuos sortiri; suaque illa (si Superis placet) eruditâ obseruatione, haud paulo minus gloriabatur, quàm si geminos in cælo Soles, vel orbes in Luna novos certò deprehendisset: certè neque hominem hunc id ætatis delirasse censeo, qui tam serò declinare didicit, quia *non huc ibat, sed hæc*; riderem si in sola rei leuissimæ cognitione stitisset: at studium illud senile excitabat liberorum amor, quibus

M prodecat.

Cic. de se-
nect.a Epigr. 105.
l. 1.

Horat.

3.

Nonius
Marcellus
inter titulos
fabularum
Varronis.
b præf. ad 4.
Euaug.Cic. de se-
nect.

proderat sui parentis exemplum ad discendam Grammaticam, sicut nemo hactenus notauit Caronem, qui sexagenarius literas Græcas didicit: & (quemadmodum loquitur Aeneas Syluius^a) non dubitauit ad Græcam volubilitatem os suum contorquere; grandiora, & abstrusiora moliebatur consilia & studia, linguæ Græcæ subsidium sibi comparans. Quod si elementarius iste senex non ultra protulisset suas cogitationes, quam ut inter

Grammaticos humiles, solo qui cortice gaudent,

locum obtinere posset, saltem in popularibus, postremum; puerilis senectæ, vel pueritiæ senilis illum arguerem.

Dicendum nunc de illis parcemiis, quæ senile studium perstringunt, & videndum, vtrum discrepent à Solonis dicto. Est in omnium ore illud contra *Ἰσὼκράτην*, *senex psittacus ferulam negligit*, quo monemur tempus & operam frustra collocari in senibus edocendis, qui effæto vnà cum corpore ingenio, ægrè admodum & perparum discunt, si modò quid discunt, imò vix didiscunt, quod perperam didicerunt. hinc Theognis,

Μὴ μὲ διδάσκ' ἔπει πᾶν, εἰ μὴ μάθειν.

Ne me doceas, nam etas iam me facit indocilem. vnde & *Ἰσὼκράτης* is vulgò diu consuevit, qui in re sera, & intempestiua, ac prorsus inutili operam suam ponit, veluti (vt Diogenes dixit) si quis *καρὸν ἰατρῆν* fatagat. hinc D. Hieronymus^b, *Canescentem mundum ad initia retrahere paruulorum, & senis mutare linguam, pium quidem laborem, sed periculosam presumptionem esse dixit.* Ob hæc & similia non expungam Solonis dictum de senili suo studio: neque enim aliud conficiunt nisi plus esse difficultatis in erudiendis illis senibus, qui iuuenes cùm essent, nihil didicerunt. Cæterùm, nulla ætas ad discendum sera est, quamuis alia aliâ sit minus apta. Porro quietè & diligenter in studio literarum peracta ætatis senectus studiosa est, atque ad discendum docendumque aptissima; qualem accepimus Platonis, qui vno & octogesimo anno scribens mortuus est: *Qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquagenarium postea; cuius Magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos, neque vnquam in suo studio, atque opere cessauit: qui cùm ab eo quæreretur cur tam diu esse vellet in vita? Nihil habeo, inquit, quòd accusarem senectutem. Praclarum responsum, & homine docto dignum. Cato ætate deuexa suos originum libros habebat in manibus, colligebat omnia antiquitatis monumenta, omnium causarum illustrium quascumque defendisset, tum maxime orationes conficiebat, ius Augurum, Pontificum, ciuile tractabat, multum etiam Græcis literis utebatur; Pythagoræorum more exercenda memoria gratiâ quidquid quoque die dixisset, audiisset, legisset commemorabat vespere. hæc Catonis in senectute exercitationes, hæc mentis & studij curricula, hæc palastra ingenij. Alios senes Tullius commemorat Gallos, Næuios, Plautos, Liuios, Crassos, Scipiones, Cethegos flagrantis doctrinæ studiis, quæ prudentibus & bene institutis vnà cum ætate crescunt. Experiebantur nullam maiorem esse animi voluptatem, neque quidquam iucundius*

iucundius otiosa senectute, si habet aliquod tanquam pabulum studij & doctrinæ; & hæc multis senibus causa vna fuit tam acriter studendi.

Socratis studium aliud quiddam acuit: cùm enim morituro amici adlisterent extremum spiritum excepturi, & aliquid inter se differerent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum: interrogatus quo tandem sine tunc, aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt cùm istud sciero, doctior moriar.* O desiderium! exclamat Lipsius^a: & quid in vita, & eius flore faciendum, cùm ille hæc in morte cygnæ Solonis voci Seneca succinat, *Vnere tota vita discendum est* (inquit), *& quod magis forte miraberis, tota vita discendum est mori. Tot maximi viri relictus omnibus impedimentis cùm diuitiis, officiis, voluptatibus renunciaissent, hoc vnum in extremam ætatem egerunt, ut viuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi è vita abierunt. Nullius enim rei difficilior est scientia.* Fallimur si hanc vocem hominis esse putamus, non oraculi. Huc pertinet Epicuri epistola ad Menecænum apud Laërtium^b. *Neque iuuenis quisquam dum est philosophari negligat: neque senex cùm sit, philosophando fatigetur. Non enim intempestiuus vllus est, neque ad animæ sanitatem tempus non habet idoneum. Qui autem dicit aut nondum philosophandi tempus esse, aut tempus præterisse, ei similis est, qui dicit ad beatam vitam aut non adesse tempus, aut non amplius esse philosophandum. Igitur & iuuenis, & seni; huic quidem ut senescens in virtutibus vigeat præteritorum gratiâ; illi ut iuuenis vnà & vetulus sit, quòd futurorum careat metu.* Certè seni quantumlibet effæto, & decrepito probrosum forer, si diceret nihil sibi curæ esse, vt bene viuat; ob idque non minus stolidum sit, si neget cuiquam in extrema ætate philosophandum. hinc illud Diogenis apud Laërtium^c dicenti euidam se nihili facere Philosophiam, aut non admodum curare, *Quid ergo vniuersus?* inquit, *si vt rectè viuas tibi non cura est?* proinde merito sic possumus compellare omnem ætatem cum Persio^d,

*Disciteque ô miseri, & causas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut meta quam mollis flexus, & vnde
Quis nudus argento, qui fas optare, & c.
— quem te Deus esse*

Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Tum concludit in hunc modum,

*— Petite hinc iuuenesque senesque
Fuem animo certum, miserisque viatica canis.
Fallimur, & c.*

Quotquot senes patrociniū inertie suæ quærunt in sua ætate, minus, vt ipsi putant, ad literarum studium apta; habent apud Plutarchum^e vnde illos pudeat, *Euridice* (inquit) *cùm esset Illyrica, & plusquam* *ba. bara mulier, tamen vt filios docere posset, prouecta iam ætate disciplinis animum studiumque applicuit;* eiusque est epigramma Musis consecratum de amore quo prosequeretur suos libros. Duo vltimi versus huc spectant:

M 2 Ἐπαμεινώνδας

4.

^a c. 8. mon. &
exemp polit.^b lib. 10.
Clem. Alex.
1. 4. Strom.^c 1. 6.^d Sat. 3. & 5.

5.

^e lib. de libe-
ris educan-
dis.

Γράμματα γὰρ, μυηαῖα λόγων μήτηρ γενναία
Παιδῶν ἠβώντων, ἐξέπονησε μαθῆν.

Grandæna pubescentium iam liberorum mater satagit discere literas eruditionis
monimenta. Arretinus, qui apud Iurisperitos subtilissimus Doctor
audit, cum quadragenarius tirocinium eius scientiæ caperet, asper-
sus fuit à quodam scommate tali, quod videretur sibi ille futurus Ad-
uocatus in alio sæculo, nihilominus famam in ea scientia sibi compa-
rauit. Addit Hadrianus Iunius a Suprianum sophistam genere Isau-
rum, cum naturâ tardiore ingenio esset, tantum profecisse industria
& labore, vt tricenario maior iam tum primùm lectitare libros cœ-
perit, & liberalibus disciplinis animum appellere, identidem à se
repscendo quæ didicerat, neque verberibus, neque increpationibus
parcendo in ea ætate, quod in pueris solet, etenim in balneis vifebatur
sæpe à se disflagellatus, vibicibus, pœnam sibi ipsi illatam, testantibus.
Neque sua spe falsus fuit, nam ad summum eruditionis culmen perue-
nit, vt refert Eunapius, qui sophistarum vitas scripsit. Accursius nul-
li Iurisperitorum ignotus, interrogatus cur iam grauis ætate ius dis-
ceret? Respondit: *Tardè quidem, at eò maturius absoluam.* Expressit & hanc
vocem veritas ab ipsius Epicteti ore, Μήτε νεῶν φιλοσοφῆν μελλῆτω,
μήτε γέρον ὑπάρχων κοπάτω. ἔτι γὰρ ἄωρος ἔδειξεν ἔτι πῆρας, πρὸς τὸ
καὶ ἄνω ὑψαίνων. Neque iuuenis aliquis differat philosophari, neque senex
defatigetur, non enim immaturus quisquam, aut victus, aut effectus est ad ani-
me sanitatem. At caue putes soli studio Philosophiæ aptam esse sene-
ctutem; politioribus verò disciplinis ineptâ: Sophocles OEdipum Co-
loneum fabulam quam extrema ætate scripserat iudicibus ostendit, re-
citauit, & plausum tulit (erat enim pulcherrimè & grauissimè facta), &
ob id lite vicit, cum postularetur à filiis quasi senio deliraret, ac proinde
remouendus ab familiæ administratione videretur. Splêdescit enim vsu
sicut æs attritu sapientia, & ingenij vires plerumque augentur, dum cor-
poris robur minuitur: atque vt in sobole filiorum septimus partus solet
esse venustissimus; sic in fœtura ingeniorū, quæ posterius & seriùs edun-
tur, sæpe sunt omnium pulcherrima. Testis suprâ laudatus Isocrates, cu-
ius tota superior ætas videtur fuisse præludium ad Panathenæa extreme
senectutis fœtū adeò luculentum, vt putes illum in eum effudisse quid-
quid venustatis, leporum & elegantia nonaginta annis collegerat. De
tota hac quæstione sapienter statuit D. Hieronymus b his verbis, *Senectus
eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerūt. & in lege Domini
meditati sunt die ac nocte, ætate fit doctior. vsu tritior, processu temporis sapien-
tior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit.* Et verè dicere poterit
quod acceptum à Solone dictitare solebat Robertus Siciliæ Rex. γὰρ ἔστω
πολλὰ διδασκώδης. Equidem mihi haud semel mirari contigit, cur D.
Paulus diuinitus certior factus de proxima sua morte, *Tempus resolutionis
meæ instat* c, tamen Timotheum quem huius rei admonet epistola, iu-
beat afferre ad se libros, *Veniens affer tecum libros* d. Quorsum hæc præci-
pit: *Quid proderunt libri morituro: Sapienter respondet Vgo Carensis
hic, vt essent ei solatio in tribulatione, & vt aliis daret exemplum studendi:*
Et

a animad-
uerf. l. 4. c.
24.

b ep. ad Ne-
potian.

Petrarcha de
studio.

c 1. Tim. v. 6.

d 2. Tim. v. 4.

Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte im-
minente, vel alijs studium commendare.

CAPUT VIII.

Octaua Bibliotheca inscriptio, Libri Auctorum
liberi.

Plenum est acuminis & dignitatis quod S. Theodotus a dixit in sa-
cra concione quam habuit ad Patres Concilij Ephesini de Christi
Domini natiuitate. *Tuum quoque verbum tua mentis proles est* (inquit), &
*postquam verbum istud quod mens peperit, elementis ac literis volueris
exprimere. & in charta sermonem efformare, manu literas describis; & certa
quadam ratione verbum tuum per manum denuo eniteris, & manum per literas
verbum parientem conspicias.* doctè, eleganter, subtiliter. Duos partus,
quibus veritas feliciter in lucem suscipitur, geminæ diuini Verbi gene-
rationi similes agnoscit sanctus hic Doctor: alter est velut ex Patre
sine vllò matris consortio, cum intellectus veritatem in se ipso effor-
mat, & exprimit: alter ex matre absque vlla ope paternæ operæ, cum
manus veritatem in lucem edit inuolutam literarum & characterum
signis, quæ humanis oculis percipi possunt, & legi: fuit autem Deipa-
ra Virgo, fuit illa manus quæ absque vllius maculæ vel tenuissima nota
Verbum diuinum visibile factum edidit incorrupti illibatique sui san-
guinis elementis conceptum. *Quare quod scribas, non quemadmodum* (in-
quit Seneca b, & c) *hoc ipsum non vt scribas, sed vt sentias, vt illa que senseris,
magis applies tibi, & velut signes.* Propè fuit vt dicerem innotuisse huic
Philosopho aliquid de Patre æterno in æterni Verbi generatione; quod
priusquam velut in carne scriberet suus Pater, illud formauit in diuina
sua mente, eoque apud se in sinu gauisus, & delectatus iam eruperat in
hæc verba, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* siue, vt in-
terpretatur D. Irenæus c, & Terrullianus d, *in quo bene sensi;* nec id vtrum-
que amauit sensitque; verum & altissimè in diuino suo pectore inscri-
psit, & impressit. Vnde D. Gregorius Nazianzenus e, *Verbum diuinum,
innotum signum* appellauit.

Eius generis, nescio quid reperio in fœtibus ingenij nostri, quos
vbi mente concepimus, illos manu in libris enitimus; non tamen prius
(inquit Fabius Quintilianus) *à nobis scribuntur ac eduntur in lucem, quam
complacuerint.* Iconicam verò & expressam mentis nostræ imaginem
esse illud, quod siue loquimur, siue in charta pingimus, pulchrè Seneca
docet his verbis. *Oratio vultus animi est; si contorta si fucata, si manufacta,
ostendit quoque illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti.* Mittamus
hæc, & dicamus *libros liberos esse ingenij & manus, partimque ex vtriusque
consortio progenitum.* Verum opificem (inquit Philo f,) *Patrem quoque sua
creatura iuste possumus dicere: matrem autem, scientiam ipsius, cum qua con-
gressus Deus non humano more profeminavit creaturam.* Illa verò Dei semine
M 3 concepto

I.
a Orat. ad
Patr. Conc.
Eph.

b ep. 115.

c l. 3. c. 11.
d adu. Prax.
c. 23.
e or. de nat.

2.

f l. de temul.

concepto enixa est iusto partu unicum illum dilectum sensibilem filium mundum hunc. Certè istos fetus ingenij, & manus nostræ ed plus ab Auctoribus amari Plato dixit, quò animus corpori antecellit.

3. Si nobis amceniorum Musarum iudicia super hac liberorum assertione adenda sunt, sistant se Martialis, & Ovidius arbitri, qui ambobus eiusdemque auctoris plures libros, fratres nuncupant. Ille de multis libris quos ediderat, quòsque reposuerat in templo Apollinis, sic ait,

Cuius habet fratres tot domus alta Rhemi.

Iste de suis item libris loquens quos quaesivit in eadem Bibliothecâ Palatinâ, ad quam se fingit fuisse deductum, sic cecinit,

Quarebam fratres, exceptis scilicet illis,

Quos sum optares non genuisse pater.

Amatorios intelligit, quòs Lucina infelici emiserat. Idem alio loco libros suos viscera sua appellavit.

Imposui rapidis viscera nostra rogis.

Libri si boni erunt, iidem quoque boni erunt liberi, parentesque suos honore, felicitate, & immortalitate cumulabunt: si mali,

O Edipodas facito Telegonâsque voces,

utpote parricidas, qualem penam expertum se ab obscenis suis libris

Ovidius fatetur^a. Sunt itaque *Auctores librorum tanquam liberorum parentes*; quales superiores duo Poëtæ se alibi cognominant^b. Sunt libri *dulces Musarum fetus*, ut eos Catullus^c vocavit: hinc factum ut qui aliorum libros furarentur, eosque sibi tanquam parentibus adscriberent, tenerentur plagij, & appellarentur *Plagiary*, tanquam alienorum liberorum fures. Ob eum paterni amoris sensum quem D. Petrus Damianus erga scripta sua in se experiebat, sic de surrepto sibi quodam libro conqueritur & ingemiscit. *Tulit librum meum quem velut unicum filium vniis verina dulcedinis amplectebat.* Quis pumex non colliquecat lacrymis in morte vnigeniti, at *ei p̄ q̄ p̄des scribarum, ψυχὴ δ̄ ἔργων*, moner Stromateus, *filij, quidem corporum, anima verò liberi sunt scripta.*

Semper mirificè placuit quod Cosmas Monachus, Sancti Ioannis Damasceni præceptor, dixit, viris doctis congenitam esse cupiditatem generandi filios sui similes, *ut aureum sapientia genus nunquam deficiat, sed perpetuò propagetur.* Liberi isti sunt vna re, aut altera à liberis qui pro generatione corporea suscipiuntur, dissimiles. Eruditionis liberi molestissimè procreantur, conseruantur verò facillimè; at proles corporum cum voluptate concipitur, educatur verò, adolescit, conseruatur ægerimè ac difficillimè: hinc nascitur idem proportione affectus auctorum erga suos libros, qui solet esse parentum erga liberos; præsertim Poëtarum qui *poëmata sua* (sicut Lycei Princeps animaduertit) *perinde ac filios adeoque supra modum amant.* Quæ immoderata amoris vehementia tum maximè se prodit, cum recens editi sunt illi fetus ingenij: tunc enim enixa mens, & velut puerpera in partum tota desigitur: & licèt interdum ea proles sit informis, & moles haud satis digesta, tamen (quod sumis & vris euenire solet, ut notat in hanc sententiam

Syne-

Mart. l. 12.
ep. 3.

Ouid. l. 3.
Trist. el. 1.

Idem l. Trist.
el. 6.

a el. 1. Trist.
b Mart. l. 10.
ep. 104. Ouid.
1. Trist. el. 1.
c ad Malliū.

D. Petr. Dam.
l. 2. ep. 6.

Clem. Alex.
l. 1. str.

Ioannes Patriarch.
Hierosol. in vita
S. Damasi.

Arist. l. 9.
eth. c. 7.

Synesius^a,) eos lambunt, exosculantur; suauiantur, in pectore gestant, cordi apprimunt, adeoque efflicim depereunt, ut auctores sui amore cæci, eorum næuos ac interdum deformitatem non videant, cæterum aliis in rebus, & in aliorum operibus valde perspicaces: vnde monitum Horatij satis intelligentis inconsultum & lippum illum amorem auctorum erga libros suos recentes è manu

numquam premantur in annum,

ut de illis statuatur rectius. Hinc etiam supra laudati Synesij dictum, *Alijs permittenda in sobolem inquisitio est: fauor enim corrumpendis suffragijs efficacissimus est. Ob id Apellem ad tabulas Protogenes admittebat, & Apelles Protogenem.* Eodem sensu D. Ambrosius^b, *Numquamque fallere sua scripta, & auctorem præterire, atque ut filij etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores suos sermones palpare.*

a ep. 1.
b ep. 40. ad
Sabin.

C A P V T IX.

Nona Bibliotheca inscriptio, Togatæ militiæ armamentarium.

Svas habet pax victorias, ut sua bella, ac propterea non est *ἄδελφον* militiæ quoddam genus *togatum* appellari, *bellicam pacem, & pacatum bellum*, quod præcipue lingua & calamo geritur. Id si ita est, meritò *Bibliotheca togatæ militiæ armamentarium* dici poterit, & singuli libri *arma* petendo hosti, & regendo nostro pectore opportuna. Sic Basilius *τοξόματα ἐν μέλινῳ*, *atramenti sagittas* vibrabat mirabiles. utique sagittas, quæ non vno duntaxat loco, non vno tempore cum semel emissæ sunt, feriunt; verum vna sola cuspis infinitos mortales in partibus mundi remotissimis vno tempore, atque in omne æuum vulnerat, adeò ut sepe formidabilior sit stylus quàm sica. Lactantius disputans de Philosophorum factionibus vrentibus contra se inuicem hoc genere armorum, hæc ait^c. *Pereunt vniuersi hoc modo, & tanquam Spartiata illi poetarum se inuicem iugulant, ut nemo ex omnibus restet; quod eo fit, quia gladium habent, scutum non habent. ita se ipsum philosophia consumit & conficit.* Si ad tuendam virtutem, & iugulanda vitia celebrabitur, istud armamentarium nihil poterit esse hominum generi vtilius. Valerius Maximus cum docuisset quantum reip. profuissent præstantium Imperatorum virtutes, in hanc sententiam prorumpit. Est & alia vehemens, & constans militia, literis pollens venerabilium doctrinæ sacrorum Antistites Philosophiæ, quæ vbi pectore recepta est, hominum inhonesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento firmat, potentiùsque metu ac uol. ire facit. Parmâ Philosophiæ & eruditionis promptâ ex hoc armamentario Themistocles Græciam patriam suam texit, contra ingentes Xerxis copias; quem & referre pedem coëgit, & dicere, non posse optare se malum calamitosius suo hosti, quàm ut tantæ sapientiæ viros à se pelleret. De Publicola, qui sua eloquen

I.

S. Greg. Naz.
or. 20.

c l. 3. c. 4. de
falsa sap.

Apud Mi-
dend. c. 5. l. 1.
Academ.

eloquentia tumultuantem plebem compefcuit , atque è monte sacro, quò fecerant, in urbem reuocauit , notum est; de quo aliisque plurimis qui prompferunt arma ex eruditionis armamentariis, non solum ad forenses contentiones, verum etiam ad hostium cataphractorum conatus frangendos iure dicere possit, Cedant arma toga. Vsq; aded verum est dictum Hippocratis Coi, neque moenia, neque turres, neque propugnacula, & monumenta urbium, sed σολῶν ἀνδρῶν σοφίας γινώσκουσιν valere plurimum.

2. Non dicam sacros codices nobis esse instructissimum armamentarium; nobis, inquam, quibus est non solum *colluctatio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritalia nequicia in caelestibus.* Non dicam eos esse turrim illam Dauidicam, quæ ædificata est cum propugnaeulis, ex qua mille pendent clypei, *omnis armatura fortium*: ibi quippe (inquit magnus Gregorius ^a) *sunt præcepta Dei, ibi exempla iustorum, quot illis præcepta sunt, tot etiam pectoris nostri munimina. In voce sacri eloquij cuiuslibet quarimus munimen virtutis, inuenimus: inde præcepta, inde sumamus exempla, per qua contra aduersarios nostros inexpugnabiliter armemur, ac proinde Hebræus hanc turrim ad disciplinas constructam ait, ac si innueret disciplinas optima esse rerump. propugnacula; & quia sapientis effatum est, Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se; ideo aureè Chrysostomus ^b, Si in quacumque domo Euangelium est, illuc diabolus ingredi non audet; quanto minus animam ei assiduis lectionibus familiarem neque Daemon, neque peccatum attinget? hæc est causa cur librum illum bellorum domini, de quo vigesimum caput Numerorum mentionem facit, Rupertus pro sacra Scriptura sumat. Quid enim, inquit, quid aliud continetur, vel agitur in Scripturis sacris, nisi bellum & certamen Verbi Dei ad destructionem peccati, & mortis. de hoc argumento interpretes diffusus. Aduocemus Cassiodorum ^c ad decisionem huius disputationis; doceat nos quomodo ex Bibliothecis calami, velut ex armamentariis tela promantur. Scriptores (inquit) Domini præcepta scribendo longè latè que diffeminant. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli subreptiones illicitas calamo aramentoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit.*

Eph. 6. v. 12.

Cant. 4. n. 4. ^a hom. 15. in Ezech.

Prou. 3. n. 5. ^b hom. 31. in Ioan.

^c de diu. lect. c. 30.

CAPVT X.

Decima inscriptio, Vena intellectus sapientiæ fons, scientiæ flumen.

^f Sdras ^d auctor est huius inscriptionis, apud quæ leges è quatuor & ⁴ lib. 4. c. 14. ^e Educetis libris quos edidit, septuaginta selectos esse, & iussu Altissimi traditos solis de populo sapiētibus, quòd in iis sit *vena intellectus, sapientiæ fons, & scientiæ flumē,* vnde & occultā Iudæorū Theologiam, quam Cabalana

Cabalana vocat, ortam esse nonnulli putauerūt: licet non ignorē aliis visum esse reconditam illā scripturæ intelligentiā inter Iudæos de manu, vt aiunt, ad manū, vel potius, de aure ad aurem traditam, ortum habuisse à Mose, à quo ex omni Synagoga doctissimi delecti sunt, qui (vt est apud D. Hilarium ^a) ex occultis legis selectiora quædam mysteria conseruarent, & propagarent ad posteros. Quòd alij addunt Moyse in monte traditam à Deo quamdā doctrinam, quæ omnem humanam, & diuinam philosophiam contineat, in qua singulæ literæ, figuræ, nomina, literæ, apices, puncta, accentus, spiritus abditissima secreta contineat, quæ qui præceperit, vt Moses, Iosue, Elias, Elisæus, omnia ei obediunt; mera sunt Magorum speciosam latebram suæ impietati prætextentium deliria, à Bulengero nostro ^b paucis luculente explosa. Celebris illa scriptio, quam Cabalistæ Malachini appellant, cuius literæ & characteres sunt ipsæ in cælo stellæ, in quibus Angeli futura legant, & vt cecinit Orpheus, *ἂνεως μοῖρας οὐρανῶν*, sint omnis indices, est ridiculè vana.

Itaque siue Moses, siue Esdras sit primus auctor veræ & legitimæ Cabalæ, quam primo loco posuimus, quæ nihil aliud est quàm sublimior scripturæ intelligentia, non calamo in libris, sed linguâ & voce mentibus consignata; vel, vt verosimilius est, si Mosis est eius parens, Esdras autem sarcinator, & intereuntis suscitator, septuaginta illis libris, quos elogio tam illustri indigitauit, perinde nobis est ad præsens institutum: solum hîc contendo, hæc Esdræ verba rectè inscribi Bibliothecis, *Vena intellectus, sapientiæ fons, & scientiæ flumen.*

Sintne autem sacri codices doctrinæ omnis fontes inexhausti, id symbolicè apud Esdræ ^c perscriptum est. *Stetit Esdras super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & aperuit librum coram omni populo: super vniuersum quippe populum eminebat. Congregatusque est omnis populus quasi vir vnus ad plateam, quæ est ante portam aquarum.* In qua oratione mysterium agnoscit Beda, & Glossa ^d. *Bene ante portam aquarum collectus est populus, inquit, tanquam per Antistitem suum fluentis Scripturarum ibi potandus.* Gilbertus ^e eadē similitudine vsus est efferens magnificis laudibus Euangelium Christi. *Magnus est doctrina Christi impetus, cuius vehementia resistere nihil potest, magnus impetus, qui nullo compesci obice valet. Tot credentibus populis obiecti sunt obices scandalorum, tot opposita moles tormentorum, & tamen semper fluunt aquæ de Libano; magni obices, sed maior imperus est: vnde liquet doctrinam illam celestem non solum rectè dici à D. Cyrillo *ὀρεῖα Λιβάνου*, euangelicos latices, qui mentes nostras obliment fecundentque; verum etiam torrentes, qui obiectas omnes crepidines disiciant, euertant, ac in vniuersum Orbem magno impetu restagnent: hinc item colligendum iure merito sanctum Ephrem omni doctrina instructissimum, appellari à D. Greg. Nysseno ^f *πὸντὸν ὄντος Ευφράτης Ευφράτης*, spiritalem Ecclesia Euphratem. iure D. Augustinum à D. Paulino ^g sic compellari, *Os tuum fistulam aqua viua, & venam fontis æterni meritò dixerim.* Porro aded frequens est in sacris & prophanis auctoribus scientiæ commendatio à fontibus petita, omni que salutarium aquarum genere, vt nihil sit tritius. Inter*

^a in Pl. 2.

^b de licita & verita Magia l. 1. c. 11.

^{2.}

^{3.} ^c l. 2. c. 3.

^d in huic locum. ^e Serm. 37. in Cant. inter opera D. Bernardi.

^f in vira S. Ephrem. ^g Ep. 45.

Vide Gretf. in c.1. Codini c.16. a lib.de templo.

facras vestes ministrorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ primas tenet *αγγελων lucidi vestitus Angelorum imitamen* (inquit Simeon Theffalonicensis^a) quos sæpius in veste fulgenti apparuisse nouimus, & symbolum eximia illius innocentia & sanctitatis, qua Sacerdorem præditum esse par est. Episcopi autem sticharium desuper descendentia habet flumina, est enim undulatum, & gratiam docendi in ipso repræsentant. Nam & inter Angelos non omnibus idem est ordo & gradus; sed ibi quoque alij inferiorum Magistri sunt. Vocantur autem *flumina*, propter vocem Saluatoris in Euangelio, dicentis^b, *Qui credit in me flumina de ventre eius fluent aqua uina*. Hoc idem pallio Episcopali notatur. Flumina quædam habet, propter ea quæ diximus; pocula verò pro typo veteris & nouæ gratiæ, quæ etiam fluminibus quasi innatant; quod non aliud sibi vult, quàm Magistro, siue Doctori ex duobus Testamentis ad docendum hauriendum esse.

4. Fuerunt Iudæis tres Academiae celebres in Babylonia in tribus urbibus *Nahardea, Fora, & Pumbeditha*. Vt autem loci commoditas dedit occasionem construendæ primariæ Academiae, vrbs scilicet ad ripam Euphratis sita, loco studiis peropportuno atque aprissimo, frequentî populo, agro fertili, qui tantam multitudinem possit alere, tuta ab hostibus, cinctâ Euphrate, & firmissimis mœnibus, ita ei vicissim Academia *Nahardea* nomen imposuit, quod lingua Babylonica *flumen scientia* significat. Non est alienus Strabo ab ea obseruatione; estque affinis eius sententiæ, quæ putat aliquid esse commercij inter ingenium, liberales artes, & aquarum bonitatem. Cum enim^c dixisset Neapoli celeberrimam Academiam fuisse ob loci salubritatem, & opportunitatem, ait^d Tarfensem Academiam propter Cydni saluberrimam aquam, locique commoditates Alexandrinæ, & Atheniensi literarum gloria præstitisse.

5. Quid nos vetat *venam* in illo Esdræ loco sumere, non quidem pro aquarum scaturigine, sed pro sanguinis conceptraculo, & (vt loquitur Plinius) *pro sanguinis riuus*. habeo hac in re præeuntem mihi Petrum Collensem virum grauissimum^e, à quo tu mecum discere possis, qua ratione eruditionis *vena* aperienda sit, & quantum ex ea sanguinis mirtendum. sic ille pulchrè equidem & eleganter. *Scapello instantia eorum, qui me rogant, & à me edocere volunt venâ cordis incisâ, vndecumque vocant verum sanguinem venarum totius meditationis, vt de sanguine defecat & eruditionis commodaret, seu emitteret cor, quod sufficeret dicenti, & sibi retinet unde viueret: tum enim vtiliter aut dicitur, aut scribitur, cum de tractatu suo, & vita propria emendatur, & aliena conscientia nihilominus instruitur. Nec credendum quod semper vena cordis euacuetur perniciosè, quoties inciditur, quia potius de effusione charitatis commodius fuit, ac liberius. Redeo ad aquas sapientiæ & intellectus, quas potare dicuntur, propinante Deo, quicumque sublimi aliqua eruditione & sacrarum literarum intelligentiâ præditi sunt. Nam, vt aureè Chrysostomus^f, *Diuina eloquia fonti similia sunt largis perennibusque fluentis scaturienti, etiam qui ante nos fuere pro viribus suis aquas inde hauerunt, & similiter qui post nos futuri sunt, inde**

f Homil. in Gen. 3.

e Libello de conscientia.

c l. 5. geogr.

d l. 5.

Buxtorfius in comm. Mafor. c. 6.

Ioseph. antiq. 18. c. 12.

attentabunt, neque sic totum euacuare poterunt, sed magis interim augetur flumina, & incrementum. hac enim spiritualium fluentorum natura est, vt hoc magis scaturiat spiritalis aqua, quò magis inde hauritur. Affinia Plutarchus scripsit^a de humana scientia, informans sedulum auditorem, qui vtiliter dare operam præceptoris desiderat. Suadet ne cribri & pertusi vasis similis esse velit, haustaque salutaria dogmata subitò effundere, quin potius elaboret ea animo rectè percepta cohibere. *Non impletur, inquit, vas quod semper effundit, ita non impletur sapientia animus, qui plura loquitur, quàm auscultat.* Tum præcipit, vt quemadmodum vas ad recipiendam aquam sese inclinat, & os demittit; ita discipulus ad audiendum docilis demissusque veniat. Verùm ad docilitatem, & silentium accedat etiam longaminitas, & perseverantia necesse est, quibus velut fune imum puteum veritatis pertingat, & tandem exhauriat. Quæ demissio cum in capessendis omnibus disciplinis apprimè in discipulis necessaria sit; tamen in comparanda scientia sanctorum & diuinorum mysteriorum cognitione, Sacerdotes qui *πρωτοι τα τ φιλοσοφιας νάματα* (vt Theodorus Balsamon de Ioanne Patriarcha Ephesino loquitur) instar abundantium fluminum cœlestis sapientiæ fluentia largè fundunt, reuerenter audiri ab omnibus oportet, licet omni doctrinæ laude conspicuis; iuxta Ferrandi Diaconi monitum^b. *Quamuis dux* (inquit,) *tamen Ecclesiæ discipulus; etiam si tibi scientia plenitudo, si facultas maioris eloquij suppetat, inclinata ceruice ad humilitatis sanctæ propositum consule sacerdotes.* Carterùm licet Bibliothecæ sint disciplinarum venæ, & fontes; tamen non inde tantum hauritur, nisi alterum quemdam penitiorè fontem adierimus. *Tenta,* (ait Origenes) *& tu bibe de fonte ingenij tui, est intra te natura aqua viuæ, sunt vena perennes, & irrigua fluentia rationabilis sensus, si modò non sint terrâ, & ruderibus oppleta; sed satage fodere terram tuam, & purgare sordes ingenij tui, amouere desidiâ, & torporem cordis excutere.* Hæc ille^c.

a lib. de officio Auditoris, siue de auditione.

b in parænetico ad Regem.

c Hom. 17. in Genesim.

C A P V T X I.

Vndecima inscriptio, Ego sapientia eruditus intersum cogitationibus.

EST ex prouerbis Salomonicis^d hæc epigraphe, vbi Sapientia post hanc doctrinæ suæ commendationem, *Accipite disciplinam, & non pecuniam, doctrinam magis quàm aurum eligite; melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari.* Subiicit postea magnificam sui prædicationem, cuius sunt hæc initia, *Ego sapientia habito in consilio, & eruditus intersum cogitationibus.* Cuius sententiæ intellectum Iansenius hunc esse ait, vt ibi non solum intersit sapientia, vbi sana rectaque consilia quæruntur, & incuntur; verum etiam iis præsit suggerendis, & promouendis. Hieronymus Osorius^e contendit illis verbis incretam sapientiam diuinitatem suam testificari, cum docet se esse diuinorum consiliorum participem, adeoque se patris sinu

f. d. c. 8.

e in comment. in parabol. Salom.

& gremio, velut proprio habitaculo contineri. Placet item Caetani interpretatio, aientis hac oratione indicari quænam sit sedes, quænam arx, quænam regia sapientia; nimirum hominis mens & intellectus. Hæc autem animæ facultas cum sit omnium nobilissima, ita eruditionem quæ partem illam hominis iure tenet, rem vti que præstantissimam esse necesse est. Veri sunt illi sensus, boni, & legitimi, haud tamen absurdè, (vt ego quidem sentio) conuenire potest hæc epigraphæ Bibliothecis, si dixerimus, sapientiam, quæ nihil aliud est, quàm rerum humanarum diuinarumque scientia, Bibliothecas proprium sibi ad habitandum locum delegisse, in quibus eruditæ scriptorum cogitationes profstant consignatæ in libris. In Bibliothecis velut cum imperio versatur & præest, vel vt Dea in suo illo sacratio alios initiat minoribus sacris, alios maioribus inaugurat, suo semper numini rectè & quietè operaturos. O religiosum penetrabile! ô cellam quam è ducentis trecentisque, atque etiam amplius Antistitum in ea continuè facientium millibus singuli possunt facere augustam. Quam dignitatem confert huic loco consummata sapientia, cum eius studium non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco sit, eiusque nomen venerandum, & sacrum maneat. Manasses Constantinus Theosophiæ Templum extructum à Iustiniano Imperatore Cælum terrestre appellat, & ἱερὸν τῆς θεοσοφίας ἐν οὐρανῷ καὶ τῆς Σεραφίμ διδασκαλίας δαυιδάειον, ἐν τῷ θεῷ καταξίωθι μὲν ἐν χειρὸς αὐτοῦ ἐν τέτρῳ πάντως κατοικαί, ἢ τῷ τῷ ἀναξίωθι. Quod puto ipsa Seraphim reuerita mirari, si Deus morari dignatur in manufactis, hic omnino habitat; vbi enim alibi? Quæ verba si traduxeris ad Bibliothecas, atque animo finxeris mentem hominis intelligentiâ rerum omnium præditam, Numen esse quod Sapiëntia appellatur. Dic, amabo, putas alio in loco diuersari velit, quàm in Bibliothecis? aliudve habere ministerij sui instrumentum, quàm libros? alios sacerdotes, quàm Antistites scientiarum? alium comitatum, aliosque consentientes Deos, quàm eruditas cogitationes? Id quàm verum sit, disce ex Seuerino Boëtio, quem cum sapientia carcere clausum perhumaniter inuiferet alumnum olim suum solatura, monerétque vt si operam medicantis expectaret, vulnus detegeret suum, ille collecto in vires animo hæc reposuit, *Anne adhuc indiget admonitione, nec per se satis eminet fortuna in nos seruiētis asperitas? Nil ne te ipsa loci (carceris) facies mouet. Hæcine est Bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in laribus ipsa delegeras? & in qua mecum sæpe residens de diuinarum humanarumque rerum scientia differebas? Talis habitus talisque vultus erat, cum tecum natura secreta rimarer, cum mihi siderum vias radio describeres, cum mores nostros, totiusque vita rationem ad cælestis ordinis exemplar formares? &c.* tum paulo post. *Quod à te inter secreta otia didiceram, transferre in actum publicè administrationis optaui. Tu mihi, & qui te sapientium mentibus inseruit Deus, estis confisus, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse.* Hactenus Boëtius^a; vbi & propositam epigraphem præclare comprobatur, & quid negotij tractetur in quietâ illa sapientia domo, pulchrè explicat. Prorsus ita res habet, habitat sapientia in Bibliothecis: verum tamen in eadem ipsa æde est augustius quoddam puluinar, & quædam cella

Sen. ep. 14.

a l. 1. de cōf. prosa 4.

cella penitior, vbi præcipuè commoratur, quemadmodum testatur ipsa Boëtio in hanc sententiam respondens. *Non tam me loci huius (carceris) quàm tua facies mouet, nec Bibliotheca potius comptos ebore ac vitro parietes, quàm tua mentis sedem requiro; in qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam meorum sententias collocauit*^a.

a ibid. prof. 5.

CAPVT XII.

Duodecima inscriptio, Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis.

Prou. 21.

Tandiu expectas lector, & meritò poscis, vt Bibliothecas aurariam & geminariam officinam esse dicam, atque ærarium, siue conclauē sanctius, vbi regina sapientia suas reponit opes & thesauros. Bene mones, saxo, ac licet hoc ipsum iam supra innuimus, tamen paulò specialius differendum est de thesauro literarum desiderabili, qui est in habitaculo sapientis, vt monet Sapiens, ac Hebraicæ linguæ genuina notio præsefert. Quantum (amabo) thesaurum Bibliothecam esse necesse est, quæ abundat tot lectissimis gemmis (sic D. Augustinus Cyprianos & Ambrosios vocat.) *Sunt in Ecclesia Dei*, inquit^b, *lapides pretiosi, & semper fuerunt, docti scilicet abundantes scientiâ, & eloquentiâ.* Pace tua dixerim Augustine, parum est singulos doctos viros appellasse gemmas; sublimius de magnis scriptoribus Domitius apud Plinium^c sensit, singulos libros totidem thesauros vocans; & Ennodius aiens^d Auitum Viennensem Episcopum non solum esse gemmatum quoddam monile, & insigne ex compactilibus adamantibus; sed integram dactylorothecam: *in quo Prasile scilicet se peritia velut in diuersorio lucida domus inclusit.* Erraui; nihilo humilius de eruditione iudicauit Augustinus, *qui mentem bonis artibus & disciplinis præditam, aram diuinitatis esse dixit*, vti que infinitorum vnionum, carbuncolorum, & omnis generis gemmarum copia incredibiliter radiantem.

I.

b Serm. 218.

c in præf. hist. nat. d in vita Epiphani.

Hæc inscriptio luculenter illustrari potest illo loco Esdræ^e, vbi Darius monetur commentarios requirere, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς γαζης βασιλῶν, & cap. 6. eiusdem libri habetur, ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ὅπου γὰρ καίται ἐν βασιλῶν. In Medorum tamen repertos esse refert: in quo Esdræ loco Hebraica lingua Bibliothecam, domum thesaurorum innuit; quæ duplicis generis fuit: altera in qua libri qui ad sapientiam pertinebant adseruabantur; altera in qua rationum publicarum codices reponerantur, atque ad rem nummariam pertinentia volumina. Quantopere autem sit desiderabilis hic thesaurus librorum, accipe ex D. Ambrosio^f sacros Codices in hæc verba supra omnes æstimante. *Meritò exulto*, inquit, *sicut qui inuenit spolia multa: inueni heptateuchum, inueni regnorum libros, inueni Prophetarum scripta, Hebræi spoliauerunt Ægyptios, & vasa eorum abstulerunt; Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus quod illi se habere nesciebant: illi aurum & argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus; nos acquisiuimus cælestis sermonis argentum.*

2.

c cap. 5.

f Serm. 21.

3.

* 1.2. de diu.
& hom. phil.
studio.

b Sap. 7.

3. Reg. 3.

* initio libri
de fide &
Osr.

Job c. 28.

4 hom. 13. in
Gen.

Pium secundum Pontificem Maximum libros plusquam sapphiros & smaragdos curare solitum Platina scribit: nec mirum id quidem; nam libræcum ad summi sacerdotij apicem euexerant; & si id beneficij non præstitissent, nihilominus id pluris ab omnibus æstimari par est, vnde fit is, qui illud possidet, melior, quàm vnde ditior. Ioann. Franc. Picus Mirandulanus^a ait se nouisse duos, qui Philosophi vocarentur, quorum alter tam indignè & illiberaliter sordidus erat, vt hoc dedecus non erubuerit euomere; se quam habebat scientiam mille aureorum pretio, si non deesset emptor, libenter venditurum esse: alter qui etiam se equum esse mallet, dummodo copiosa suppeteret alimonia, quàm eo victu viuere, quo debebat; tamen non egebat, si metiri indigentiam secundum communem æstimationem voluisset, non secundum insanabilem & inexhaustam auri cupiditatem qua flagrabat. Longè aliter de sapientia iudicauit Regum sapientissimus, cuius sunt hæc vota^b. *Optavi, & datus est mihi sensus; & inuocaui, & venit in me spiritus sapientie; & proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius; nec comparavi illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius: super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius.* Dignus equidem cui proinde datum sit *cor sapiens, & intelligens*: sicut illi, vel micâ sapientiæ profus indigni, qui tam indignè illam contemnunt; cum tamen, *nec quidquam maius homo à Deo accipere*, (vt Plutarchus^c affirmat) *nec dignius dare munus homini Deus possit, veritate: reliqua quippe non sibi propria, & peculiaria Deus homini largitur, neque enim aurum & argentum Deo beatitatem, neque tonitru & fulmen vim parat, sed scientia, & prudentia.* Inæstimabiles sapientiæ thesauros sanctus Iob eleganti oratione hunc in modum exaggerat. *Nescit homo pretium eius, non dabitur aurum obryzum pro ea, neque appenditur argentum in commutatione eius, non conferetur tinctus India coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro. Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri: excelsa & eminentia non memorabuntur in comparatione eius: non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tinctura mundissima componetur.* Quid solet esse in thesauris præter aurum, argentum, vniones, gemmas, crystallum, purpuram? & hæc omnia si in altera libræ lance collocentur, tantum sapientia præponderabit, vt vix minimi momenti instar sint: at vbi reconditæ sunt tam exquisitæ opes? *Sapientia ubi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? Neque inuenitur in terra suauiter viuensium; sicut postea in emblemate vigesimo quarto ostendemus. Abyssus dicit, non est in me, & mare loquitur, non est mecum: trahitur autem sapientia de occultis.* In libris latet, effoditur ex Bibliothecis, in secessu literario reperitur; eoque è sedibus diuinitatis, quibus semper adsistit, traducta est, atque ab iis qui eam studiosè quæunt, & possunt, vtilissimè possidentur, simulque iucundissimè sine nausea & fastidio, nouumque sui semper desiderium creat: sicut aromata quantò magis digitis atteruntur (inquit D. Chryostomus^d) tantò maiorem naturâ suâ fragrantiam reddunt; ita & in Scripturis vsu venit, quanto

quanto illas quisque ampliùs tractare studuerit, tanto magis videre poterit latentem in ipsis thesaurum, plurèsq; percipere indicibilium diuitiarum fructus. Vnde vides thesaurum hunc literarium esse simul *unguentariam officinam*, quæ suauitate odorum quos efflat, ad se trahit *scientiæ amatores*, qui (vt pulchrè Philo^a,) velut canes venatici, afflati pretiosa illa aura, cupiunt originem tantæ voluptatis assequi; ideòque huc & illuc curitant, & vel ipso honestatis odore, tanquam sacro niodore se recreant. Huc pertinet quod sanctus Epiphanius hæresi trigesima contra Ebionæos narrat^b. *Cum multa cogitarent de gazophylacio (inquit) propter conclusionem per sigillum, Iosephus clandestinè ausus id aperuit, & pecunias nullas reperit, verum libros pecuniis præstantiores.* Gazophylacium istud, & thesaurus sacer vbi sit, vt eò te conferas quisquis es salutaris scientiæ, & diuinæ sapientiæ cupidus, monstrat ex Apostolo B. Petrus Damianus^c. *In pectore Iesu, ait, sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi*; hanc supereminentem diuinæ sapientiæ celsitudinem Ioannes diuinitus illustrata mente concepit, cum in sacrosancto mysticæ cœnæ conuiuiò supra pectus recubuit Redemptoris: ex illo cœlesti gazophylacio summam traxit, vnde nostræ paupertatis inopiam copiosa liberalitate ditauit. Ex illo ærario diuitiarum copias attulit, & in communem totius mundi salutem bene prodigus erogauit. Monilibus illis quæ in hoc caput retulimus, encaustum illinat Ecclesiasticus^d his verbis, *Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea.* Fluxas, & terrenas diuitias possidere quilibet potest, hæres institui ab homine aliquo locuplete potest, thesaurum inuenire potest, furari aurum & argentum potest, ac de Iro Cræsus fieri; doctrinam verò possidere, & non quilibet potest.

*At tua centenis incumbunt tecta columnis,
Et libertinas arca flagellat opes.
Magnaque Niliaca seruit tibi gleba Syrenes,
Tondet & innumeros Gallica Parma greges.
Hoc ego tūque sumus, sed quod sum, non potes esse.
Tu quod es, è populo quilibet esse potest.*

hæc Martialis^e de sua facultate poetica ad Callistratum diuitem, sed indoctum.

CAPVT XIII.

Decimotertia Bibliothecæ inscriptio, Vnum scio, quòd nihil scio.

VAlde contrariam modestæ huic sententiæ quam Socrates terere solebat, quidam apud Dionem^f, & Platonem^g vsurparunt demementissimæ cuiusdam fatuitatis tesseram, *omnia nguimus*: eòque etiam recordiæ nescio quis Euthydemus processit, vt cauerit diligenter, ne quidquam videretur à quoquam didicisse. Habent isti qui se profitentur

Clem. Alex.
1.2. pæd. c. 8.
2. 1. de somn.

b 1. 1. tom. 2.

c serm. 63.

d c. 31.

e lib. 5. Epigr. 12.

f or. 33.
g in sophist.

^a orat. 9. contra Eunom.

^b in Hermog.

^c l. 2. n. 50.

^d l. de ira Dei c. 1.

^e de stud. diu. & hum. sap. l. 2. c. 6.

^f Ep. ad Iacobum fratrem Domini, post medium. ^g inst. l. 3. c. 1.

tur *omniscios* egregium suæ vanitatis castigatorem D. Gregorium Nyssenum ^a; à quo iubentur vel formicæ naturam declarare, si suæ fidem venditationi adstruere velint. Nec bene longa vita suffecerit accuratæ Poëtarum Lyricorum lectioni, dixit in sapientium numero non postremus; quanto minus ut tu omnium scientiarum Encyclopædiam consequare? Quisquis id non agnoscit, inscientissimus est, & superbissimè fatuus. Quàm exiguum enim illud sit quod in singulis scientiis adepti sumus, satis probat opinionum diuersitas, illustre argumentum dubiæ & incertæ lucis, quæ nos cogit tenebricosos quæstionum propositarum exitus prætentare, uti cæci facere solent; adeoque etiam oculati, dum in tenebris versantur. Non absurdè Lucianus ^b irridet studia contraria, in quæ scinditur sapientium vulgus, & omnium maximè ridiculus sit, qui in tanta multitudine atque actu diuersa sentientium, & consequenter sapissimè errantium in inuestigatione veritatis, quæ vna est, se quoque sæpe errare negauerit; ut rectè intulit Arnobius ^c. Imò quousquis doctissimus, & sapientissimus fuerit, eo liquidius intelliget, quàm breuis sit obtutus noster, quàm hebetes & obtusi, qui vulgò putantur, suntque re verà inter mortales maximè lyncei. Eruditæ huius ignorantie professionem Lactantius ^d in Socrate commendat his verbis: *Cum esset omnium philosophorum doctissimus, tamen ut caterorum argueret inscientiam qui se aliquid tenere arbitrabantur, ait se nihil scire nisi unum, quod nihil sciret. Intellexit enim doctrinam illam nihil habere in se certi, nihil veri, neque, ut putabant quidam, dissimulauit ipsam doctrinam, ut alios refelleret, sed vidit ex parte aliqua veritatem. Testatus est etiam in iudicio (sicut traditur à Platone) quod nulla esset humana sapientia, adeoque doctrinam, qua tum Philosophi gloriabantur, contempsit, derisit, abiicit; ut id ipsum pro summa doctrina profiteretur, quod nihil scire didicisset.* Videtis Ludouicum Richeomum libro qui inscribitur, *Academia honoris*. Omnino quisquis attentius considerauerit mensuram scientiæ quam doctissimi quique adepti sunt, is profectò fatebitur infinites plura esse quæ nesciant etiam in rebus corporeis: nam quod ad ea pertinet, quæ à materia remota sunt, non habeo aliud dicere, quàm quod Aristoteles dixit, ad ea cognoscenda ita se habere intellectum nostrum, sicut vespertilionis oculos ad contuendum solem. Ecquis est (ait Franc. Picus Mirand. ^e) etiam inter principes scientiarum qui plurima non peccauerit, quique in ea facultate cui se præcipuè addixit, nactus non sit mastigem suam? Nec Plato, nec Aristoteles, nec Demosthenes, nec Theophrastus, nec Homerus, nec Virgilius, nec Cicero sunt sine huiusmodi vibicibus. Quapropter, inquit Clemens Romanus ^f, *laborandum nobis est, ut indignantes ignorantia, presumptionem scientia ratione rescemus. Nam qui credit se scire quod ignorat, & defensat verum esse quod falsum est; idem facit quod ebrius sobriuum se putans.* Certè semper mihi placuit dictum Lactantij de Philosophis, *nunquam illos tam veridicos fuisse asserentis ^g, quàm cum sententiam de sua ignorantia dixerunt.* Pulchrè, & modestè Oliberio Ennodius,

*Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,
Qui solum noni, quod bene nil didici.*

*Decimaquarta inscriptio Bibliothecæ, σοφίας ἐμπορίον,
Sapientiæ emporium.*

Emporium eruditionis, & sapientia esse librorum lectionem monet Themistius ^a, ex quo non aurum, præiosa ligna, purpura, aliæque eiusmodi exportantur; sed virtus, & prudentia loco mercium, ἀγορὴ ἢ ἐμπορίον ἢ ἀγορία. Quid? emi potest eruditio? id negant omnes sapientes. *Nō habetur vanalis doctrina ut libri,* inquit Petrarcha ^b, *& si haberetur, nescio utrum tot emptores repertura sit, quot libros. Illi enim muros vestium, hæc auros; quæ verò oculis non videntur, ab hominibus negliguntur.* Venit tamen eruditio, si Tullio credimus ad Marcum filium hortandi gratiâ sic scribenti. *Suscepisti onus graue & Athenarum & Cratippi, ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, de decorantem & urbis auctoritatem, & Magistrum.* Alludit Tullius ad Homeri carmen,

*Αἰχρόν τοι ἰσπύετε ἰδῆαι, κερὸν τ' ἀπυπέδω.
Turpe foret mansisse diu, vacuumque reuerti.*

Ne te pigeat longam viam ire ad eos, qui se aliquid vtile docere profitentur. Cum enim negotiatores augendæ rei familiaris gratia tanta maria transmittant, turpe fuerit adolescentes excolendi ingenij causa nec terrestre iter velle suscipere.

Venit in mentem quod appositè ad hunc locum refert Iacobus Miodendorpius ^c. Carolus Magnus regnabat in Galliis, cum ex Scotia duo Monachi soluentes in quibusdam mercatorum Britannorum onerariis exscenderunt in Gallia: negotiatoribus verò merces suas prædicantibus ac diuidentibus, cœpere & ipsi valentissimè proclamare: *Si quis es auidus sapientiæ, huc ad nos: vanalis est.* quæ cum sapius iterarent, non effugerunt suspicionem emotæ mentis, potiusque videbantur ipsi indigere elleboro, quàm alij sapientiæ. Res tamè ad aures Regis venit, cui de illa vanali sapientiæ ac de eius pretio interroganti, affirmarunt penes se omnino esse thesaurum illum, sèque inæstimabiles illas opes perexiguo pretio addicturos: tria sibi dûtaxat ad id necessaria, *locū opportunū, animas ingeniosas, ac ea sine quibus vita hæc sustineri non potest, victus, ac vestitus subsidia.* Gaius est maximopere Imperator cognitâ vtriusque ingenuâ ac liberali voluntate, ac illius quam re ipsa secum habebant, sublimis sapientiæ mercibus. Peramanter atque honorificè vtrumque excipit, alterumque instituendæ Ticinensî Academiæ præficit, alterum Lutetiæ Parisiorū retinet, ephebeum quoddam nobiliū adolescentiū curaturū. Cessit vtrūque ex voto: nam gratuitâ operâ strenuè impenderūt omnibus sapientiæ candidatis. Eâ accepisse, emptæ pretiū fuit; siquid è nullum aliud minerval postulabant, quàm ut studium licitantium par esset voluntati gratuitò addicentium. Qua re quid iustius, quid honestius?

Nihilominus quantumcumque sit liberalis, honesta ac gratuita do-

^a or. 15.

^b Dialogo 43.

^c in Academ. Orbis lib. 4.

^d.

centium voluntas & opera: tamen caro stat discentibus, & grãdi pretio comparatur. Quo tandẽ (inquires) *industriis & labore*? Ita Tullius filium monet in Atheniensi negotiatione versantem, penes ipsum sapientiã pretium esse, nimirum *studium, & diligentiam*, comparaturũque rem pretiosissimam, si quantum conñiti animo potest, quantum labore contendere, tantum efficiat, vt ne ipsi sibi defuisse videatur. Rursus: Vbi tandem situm est illud emporium? In Bibliothecis, in quibus

*Quæque viri docto veteres fecere nonique
Pectore, lecturis inspicienda patent,*

vt de Palatinã Apollinis cecinit Ouidius ^a. Ibi prostat vernalis eruditio, sed sine sordibus; non enim cogitat sapientia quantum lucri sibi, sed quantum studentibus auxiliij & doctrinã allatura sit: tũque si eius merces oculis & animo lustraueris, ac rem tuam feceris, cumulatẽ sibi satisfactum, & persolutum putat, imò refert acceptum. Iterum dico, *non est mercenaria sapientia*; imò se beneficium accepisse putat, si fecerit. Tu vicissim ne grauiere aliquantulum laborem pretij loco: quidquid pro ea dederis, exiguum est, non vãnit illa suo pretio, sed tuo: pluris est quã ematur, & ob id semper illi aliquid extra, quamuis empta sit, debebis. Etenim se rem vtique inestimabilem leni pretio addicit, & tantum impendit, quantum à Medico, vel à Magistro amicissimo impendi potest salutis, scientiã & voluntatis. Tu, ne ingratus sis, non solum pretium operã, sed & animi repende: vtrumque enim illi debes. harum mercium pretium & excellentiam ex eo colliges, quòd nullo pacto obnoxia sint casibus fortunã, & innumeris calamitatibus quã ex Crecsi momento Iros faciunt. Audi Vitruuium super hac re disputantem, & proferentem Aristippum pro exemplo, aliõsque sapientes pro testibus. Aristippus Philosophus Socraticus (inquit ^b) naufragio eiectus ad Rhodiensium littus cum animaduerrisset geometrica schemata descripta, exclamauisse ad comites ita dicitur: Bene speremus; hominum enim vestigia video; statimque in oppidum Rhodum contendit, & rectẽ Gymnasium deuenit, ibique de Philosophia disputans muneribus est donatus, vt non tantum se ornaret, sed etiam eis, qui vnã fuerant, vestitum, & cætera quã opus essent ad victum præstaret. Cum autem eius comites in patriam reuerti voluissent, interrogarentque eum quidnam veller domum renunciari; tunc ita mandauit dicere: *Eiusmodi possessiones & viatica liberis oportere parari, quã etiam è naufragio vnã possent enatare*. Namque ea vera sunt præsidia vitæ, quibus neque publicarum rerum mutatio, neque belli vastatio potest nocere. Non minus eam sententiã augendo, Theophrastus hortando doctos potius esse, quã pecuniã confidentes, ita ponit doctum ex omnibus solum neque in alienis locis peregrinum, neque amissis familiaribus & necessariis inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem, difficilẽsque fortunã sine timore despiciere casus. Quis has possessiones & merces animo sibi parare non gestiat? Quis emporium illud adire non satagat, vbi prostat Encyclios doctrinarum omnium disciplina?

CAPVT

CAPVT XV.

*Plures alia gnomæ inscribendis Musei foribus
proponuntur.*

Nisi onus voluminis temperarem, & stylum inhiberet vetus illud: quod mihi in aurem insufurrari sentio, *Propileum ne sit maius templo*; excurrerem ad alias inscriptiones bene multas, & singulas singulis capitibus, (vt feci superius) complecterer. Plures hoc capite perstringam, ac in primis esto Iococratis pronunciatum Apollinis oraculo verius,

*Εὐὴ ἢ φιλομαθῆς ἔση πολυμαθῆς,
Si fueris discendi cupidus, eris multiscius.*

hoc monitum est in studio literarum palmare, & affine illi quod in morum compositione, atque ad virtutem progressus congerunt Doctores Ascetici, *Tantum proficies, quantum tibi vim intuleris*.

Curia mortuorum Senatorum. Intelligis (puto) in qua officina cufum sit istud epigramma. Nihil potuit salutaris responderi Ptolemæo Regi interroganti Demetrium Phalereum de optima administratione Imperij, quã vt mortuos Consiliarios sibi adhiberet; sunt enim *sine gratia, sine cupiditate, sine metu*; nec aliunde veritatem certius auditori sunt Principes, cum plerique eorum qui Principibus obsequuntur, vel pudore, vel metu conticescant, vel spe propriã vtilitatis corrupti, dum fauorem emereri student, mendacium obiciant, & supparantentur. Pausanias redditum esse ait responsum ab Apolline Delio, *Μεγαρέους & Δαμιωνίου ἐὶ μὲν πλείονον βουλευόντων, Megarenses fore felices si cum pluribus consilia cogitarent*; quã causa fuit ædificandã curiã, quam *βουλευτήριον* appellarunt, statim animum adiecerint in eo loco, vbi erant *ταφῆν* heroum. Aliud eius generis oraculum refert Laërtius ^a, Zeno Cuticus consuluerat numen, ecqua tandẽ ratione vir bonus fieret? responsum est, *ἐὶ σωχρονίζῃτω τοῖς νεκροῖς, si mortuis concolor fieret*. Ille cum exemplo numinis mentem interpretatus esset, dedit operam veterum auctorum lectioni, ratus nullo alio modo se posse melius eorum colorem & mores combibere.

Atrium libertatis. Asinius Pollio orator & senator nobilis (inquit Suetonius ^b), inuitante atque incitante Augusto Imperatore, *Atrium libertatis* extruxit, primus Romã Bibliothecas publicauit Græcas Latinãque, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimẽ extruxerat. In illo atrio libertatis collocatam Bibliothecam ex Suetonij verbis haud obscurum est; sed ex Ouidio exploratiùs ^c,

*Nec me qua doctis patuerunt prima libellis
Atria libertas tangere passu sua est.*

Equidem sapienti consilio constituta *libertas in Bibliotheca*, vel *Bibliotheca in libertate* dedicata: & quod Socrates ^d de Iudæorum, & Persarũ,

I.

Ioannes de Borja Regis Cath. apud Rodolphum Imperatorẽ legatus in Emblematis moralibus pag. 75. Calcagn. de profectu. Vide Theodoretum serm. 10. cont. gr. pag. 142. Hyginum fab. 142. Macrob. 1.1. Saturn. c. 17. Pausan. in Bæot. fol. 314. ^a lib. 7. ^b in Aug. c. 19. ^c 1.3. Trist. eleg. 1.

2.

d apud Rho dig. 1.21.c. 40. lect. an-

^a 1.3. Trist. cl. 1.

^b 1. 6 in proem.

qui fortissimi cēlebātur, otio libero, & libertate otiosa dixit, nos addicā
 vnā uoculā otio literario tribuamus, ἀρχὴν μουσικῆν ἢ ἐλδοπέλει ἀδελφῶν,
 otium literarium libertatis fratrem esse. *Corpus hoc* (clamat Seneca^a) *animi*
pondus ac poena est, premente illo urgetur, in vinculis est, nisi accesserit Philoso-
phia, hac libertas eius est, hac euagatio, &c. Idem gemmā ex Epicureo cœno
 colligens, *Philosophia seruias oportet*, ait ^b, *ut tibi contingat vera libertas, non*
differtur in diem, qui se illi subiecit ac tradidit, statim circumagitur (alludit ad
 seruos qui cūm manumittebantur, solebant circumagi.) *hoc enim ipsam*
Philosophia seruire libertas est. Hæc si tam altè prædicat Stoicus de Phi-
 losophia, quæ vna est duntaxat de Bibliothecarum inquilinis, aut fami-
 liis, quàm potiùs dicendum est, Bibliothecas in omni seruitute esse
 apertam libertati ædem: hominis est in summa animi impotentis imbe-
 cillitate se ipsum non ferentis nefaria illa & phanatica vox, quæ ait in
 imo mari, flumine, vel puteo libertatem sedere, ac per præcipitem lo-
 cum ad eam descendendi, ex arbore breui, retorrída, infelici libertatem pen-
 dere; iugulam, guttur, cor effugia esse seruitutis, & quamlibet in cor-
 pore venā esse ad libertatem iter. Desperatè, furiosè, ac planè seruiliter
 locutus est, quisquis hoc dixit: omnis enim indignatio in tormentum
 suum proficit, & imperia grauiora sentit qui contumaciùs patitur. Ve-
 riùs pronunciaffet & fortiùs, *homini agro certissima patere atria libertatis,*
Bibliothecas. Cordatiùs idem ^c locutus est, cūm dixit; *inter studia versan-*
dum est, inter auctores sapientie, & ut quasita discamus, nondum inuenta que-
ramus. Sic eximendus est animus ex miserissima seruitute in libertatē. hoc enim
 proprium est studiis literarum, vt non solum (quod Naso cecinit ^d),

^a ep. 63.

^b ep. 8.

Idem l. 2. de ira.

^c ep. 103.

^d l. 1. Trist. eleg. 12.

^e lib. 4. in Academiis Orbis.

————— letum

Sint opus, & pacem mentis habere velint;
 animoque soluto, sereno, ac libero tractanda sint; sed quòd ipsammet
 pacem & animi quietem, ac libertatem afferant. hæc de libertate animi
 studia & libros tractantium. De libertate verò librorum in admonendo
 & reprehendendo lectores suos, mox dictum est, diciturque iterum in
 parænési allegorica ad amorem literarum, quæ apponetur in fine volu-
 minis. Interea habe ex Iacobo Midendorpio ^e, quod Bibliothecæ Par-
 mensis foribus inscriptum est in hanc sententiam:

Ingrederi Musis sacer, nam & hic dij habitant,
Nullus amicus magis liber, quam liber.

SECTIO IV.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis poni solitis.

UNTER varias causas Polytheismi, quas eruditè & accuratè perfe-
 quitur Theophilus Raynaudus ^f, hæc affert D. Aug. ^g. *Tutelam rerū*
 ad

^f Theol. nat. d. 7. q. 1. art. 2. § 4. de ciu. § 1.

ad vitam seu necessariarū, sine vtilium. horum autè numinū tanta fuit mul-
 titudo, vt, quemadmodū dixit sanctus Doctor, *enumerare pigeat, qua illos*
colere non prouit. Vnusquisque ponit hostiarium, inquit, & *quia homo est omni-*
no sufficit. Tres deos isti (Ethnici) *posuerunt, Forculū foribus, Cardeam cardini,*
Limentinum limini; ita non poterat Forculus simul fores & cardinem limen-
que seruare. hunc in modum ridet prorsus ridiculam veterum supersti-
 tionem. Sui quoque non defuerunt Museis & Bibliothecis Præsides
 dij *Hermes, Minerva, Amor, Hercules,* quorum simulacra eminebant in
 altisculis pluteis, qua de re habeo dicere sequentibus capitibus.

CAPVT I.

Hermes positus in Bibliothecis, & cur?

HErmem omnium Academiarum ornamentum nominat M. Tul-
 lius ^a, rogatque Atticum suum ^b, vt quos pollicitus est, cirò mit-
 tat. *Herma tui* ^c, inquit, *cum capitibus aneis, de quibus ad me scripsisti, iam*
nunc admodum me delectant. quare velim & eos, & signa, & cetera, qua tibi, &
eius loci (Academia) *& nostri studij, & tua elegantia esse videbuntur, quam*
plurimum quàm primūque mittas. Rursum ad eundem ^c, *Hermas de quibus*
ad me scripsisti, uehementer expecto; quidquid eiusdem generis habebis dignum
Academia, quod tibi videbitur ne dubitaueris mittere, & arca nostra confidito.
Genus hoc voluptatis mea qua γυμνασιώδην maximè sunt, ea quero. Hæc verò
 Mercurij simulacra quæ vulgò *Herma* dici consueuerunt, nihil aliud
 sunt, quàm columnæ, seu cippi quidam lapidei, vel lignei quadrati, qui-
 bus imponebatur caput Mercurij, qualis vulgò fingi solet, eximia qua-
 dam vultus specie, in qua nihil effemmatum & molle, nihil comptum
 fucatumve sit. Rem paucis attingit Iuuenalis ^d, nobilem quemdam
 adolescentem, sed moribus obscurum perstringens.

Nil nisi Cecropides, truncòque simillimus Herma,
Nullò quippe alio vincis discrimine, quàm quod
illi marmoreum caput est, tua viuut imago.

Locus vbi hæ statuae poni consueuerant, fuerunt domorum propy-
 læa, Athenis præcipuè, vnde Ælianus ^e, *ἢ ἢ σέβανον λαβὼν ὅτε ἐπαγῆσι μὲ τὸ*
δέπνον τῷ Ἑρμῇ τὸ πρὸ ἧς θυρῶν ἐστὶν ἐπέθηκεν αὐτὸν, καὶ τὸ ἔθ. Positum
 quoque Hermem in triuiis ad monstrandum iter passim leges, qui
 quidem vt esset prætereuntibus notior, vel vt illum deorum nuntium
 aliqua religionis specie colerent, ad eius pedes aceruari solebant cum-
 muli lapidum; hac re nihil notius. Potiùs videndum cur in Bibliothecis
 dedicatus; deinde cur truncus, & sine brachiis.

Primum paucis expedio; quia nemo nescit acceptam vulgò referri
 Mercurio non palæstram tantum, & corporis exercitationes, verum
 etiam ingenij. Cicero ^f auctor est Mercurium Ægyptiis leges & literas
 tradidisse. Addit Iamblicus eam ob causam Ægyptios sapientes, si quid
 ederent in lucem, ei velut bonorum ingeniorum, & literarum Auctori
 dedicasse.

^f.
^a l. 2. ad Att.
^b ep. 6. l. 1.
^{* i.} ex mar-
 more Pente-
 lico. Plu-
 tarch. in Pu-
 blicola.
^c ep. 7.

^d Sat. 8.

^{2.}
^e var. hist. l. 2.
^c 41.

^{3.}
^f 3. de nat.
 deor.

dedicasse. Sed cur truncus, & mutilus, cum solo capite, in cubo siue qua drata basi & columna?

4. Priusquam singularim de hac re definiamus, placet nonnihil hoc loco in vniuersum afferre. De columnis olim coli solitis pro numinibus, haud fortasse omnibus norum, vnde & res ipsa cognoscetur, & eius causa. Itaque reperio priscis temporibus columnas passim fuisse non solum pro Mercurij, sed etiam pro aliorum numinum simulacris. Tibullus,

Non vereor, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in triniis florida ferta lapis.

^al. i. Strom. Clemens Alexandrinus ^a, Κίονες πυραμοειδείς ή πυραμίδι μή δ' μειλίχη, κίονι ή άρτεμις ή παρθε ή η ιεροσολώνη. Columnæ pyramidatæ, & Melichius pyramidi, Diana columnæ affimilata erat. Apollo vicarius, erat columna in acutum exiens, siue turbinata in vestibulis ædium. Maximus

^b Serm. 38. Tyrius Arabum ^b, ήγαλιμα λίθου τετραγωνου, ή παρίας ήγαλιμα πυραμίδι λελυή. Simulacrum lapis quadrangulus Veneris pyramis alba. Ephesiæ Dianæ simulacrum erat truncus acutus vlmeus, περιμω ενδι πτελέης, vnde & Ephesus Ptelea vocata. Itaque hæ videntur esse causæ cur sic antiqui pro numinibus columnas habuerint, & religiosè coluerint: tum quia

^cl. i. Strom. ^c στήλη σημαίνει τὸ ἕδος, ή μόνιμον τὸ θεῶ, columna significat firmitatem & immutabilitatem Dei, vt obseruat Clemens Alexandrinus ^c. Tum quia περιή άκριβωδῆναι τῆς ἡς ήγαλιμῶτων ἡρώεις κίονας ἕστων ὡς ἑριδύματα τῶ θεῶ, priusquam exactè habitus statuarum fingerent, columnas fingebant, vt Dei similitasra ὡσε πολλοί ἡς βαρβάρων, πνία τε ή άπορία τέχνης, ὅση θεῶς ἑπονομάζουσι ή δένδρα, ἄλλα, ή άσημυς λίθες. Musei Barbarorum artis inopiã, atque infantiã montes deos nominant, & lapides inutiles & informes; sic Dio

^d Serm. 12. Chrysofostomus ^d. Tertid, eo quodd in eiusmodi columnis sæpe esset aliquid præstigiæ; nam & occultã vi interdum mouebantur, veluti si fuissent animatæ. Vnde & λίθοι ἑμψυχει, & ὠτοκίνητοι dictæ sunt. Talis fuit Bætylus lapis obuinctus fasciis, quem pro Ioue Saturnus deuorauit, vt est apud Hesychium, & de quo sic Photius, εἶδεν ἡ βαίτυλον δὲ ἄερ κινῆσθρον. vidi Bætylum qui per ærem mouebatur. Talis Halagabalus in imo maximus & rotundus, in summo acutus, qui de cælo decidisse putatus est, & ab Emislenis cultus pro sole. Non tantum Diis, verum etiam hominibus erectas pro statuís columnas discimus ex Plinio ^e; Antiquior celebratio columnarum sicut. C. Menio, qui denicerat. priscos Latinos.

^el. 34. Redco ad truncos Hermas. In hanc rem scribit Seruius ^f ideo mutilum fingi Mercurium, & cum solo capite in cippo erecto, quod ei in monte dormienti à nonnullis manus amputatæ fuerint, vnde tam ipse, quam ille idem mons in quo & natus, & malè mulctatus est, Cylleniis dicitur. nam Græci aliqua parte corporis mutilos ὠλλῆς vocant. Aliam huius rei causam comminiscitur Macrobius ^g non fabulosam, vt Seruius, sed ex intima Solis-natura petitam, quem per Mercurium significari contendit, Pleraque simulacra Mercurij, inquit, statu quadrato figurantur solo capite insignita; que figura significat solem mundi esse caput, omnemque vim eius non in quodam diuisoriam ministerio membrorum, sed in latera eadem

^f in 8. Æn. apud Dampsterum antiquiq. l. 2. c. 9.

^g l. 1. Saturn. c. 19.

ratione

ratione finguntur, quia & tetrachordum Mercurio attributum creditur: quippe significat hic numerus vel totidem plagas mundo, vel quatuor vices temporã quibus annus includitur, vel quod duobus æquinoctiis, duobusque solstitiis Zodiaci ratio distincta est. Festus Pompeius ^a, Politicum potius, quam Pœtam, vel Physicum agens, sic philosophatur. Ideo Cyllenius, id est, truncus, & fingitur & nominatur Mercurius, quia interpret & nuntius non tam manibus ad conficienda negotia, quam capite & linguã indiget, iuxta illud Ciceronis, Non viribus, & celeritate corporum res magna geruntur, sed consilio, auctoritate, & prudentia, quæ maximè in capite residet. Quod verbis docuit Tullius, id re ipsa docuit ille Imperator, qui cum se vulgò contemni animaduerneret, quod podagrã laborans pedibus non posset insistere, eaque per seipsum exequi, quæ adolescens consueuerat, ferri se iussit ad Prætoris Tribunal, restes plurimas ante pedes suos poni, atque eò Aduocatos præcipuos suæ maiestatis contemptores, omnes de infelici arbore suspendi; quibus in eius genua prouolutis, & veniam suppliciter poscentibus, At nunc discite (inquit) non pedes imperare, sed caput, & minimam mihi ad rectè imperandum partem deesse. Totus homo (si Apuleio credimus) in capite est; in eo mens velut in arce, aut illustri folio dignitatis collocata. Nullum fuit olim spectaculum Circensi significantius, & plenius inuoluta sapientia. Proinde carcerum ostia duodecim aperiebantur cursum inituris agitatoribus ab Hermulis fune demissis subitã æqualitate: qua re significabatur, vt notat Cassiodorus ^b, totum illic consilio geri, vbi imago capitis expressa cognoscitur operari: vnde iam pridem inualuit ille mos ad hæc vsque tempora propagatus, vt plerique eorum, qui se iconicè seu pingi, seu fingi curant, satis sibi esse putent, si solum caput indiscreta similitudine exprimat: idque iam pridem consuetudine receptum apud Athenienses, vt quadratis basibus pro Mercurij capite, solum caput Alcibiadis poneretur, docet his verbis Arnobius ^c, Quis est qui ignoret Athenienses illos Hermas Alcibiadis ad corporis similitudinem fabricatos. Et Aristænetus ^d, τοῖστος ἔδει παράσταξ τῆς ἑρμῆς μέλλον, ἢ κτ' Αλκιβιάδου μορφῆν. Sed hanc faciem oportebat potius fingi HERMAS, quam ad Alcibiadis vultum.

Tertij quod proponebatur (cur nimirum affixum Mercurij caput basi, seu columnæ quadrilateræ,) hanc causam affert Suidas, quod eiusmodi figura esset veri sermonis aptissimum symbolum, qui nunquam titubat, sed consistit, nec vllã vnquam vi deiicitur; contra verò mendacio nihil inconstantius, nihil minùs solidum, nihil minùs sede sua stans. hæc sunt quæ apud Auctores reperi de Mercurio. Nihilominus tamen haud pigebit meam quoque super hac re sententiam interponere: existimauerim ideo collocatum Mercurium in cubis, seu quadratis cippis, tum in viarum diuortiis, tum in Bibliothecis, vt apta esset area inscriptioni, quæ moneret viatores, quò singulæ viæ ducerent, & homines studiosos quid maximè in tractandis libris conueniat. Eam fuisse mentem Hipparcho in excitandis passim eiusmodi quadratis pilis, imposito super eò Mercurij capite, docet Plato apud Goropium ^e, nam vt pyramidis &

^a lib. 3.

^b l. 3. var. ep. 5. l.

^c 6. contra Gent. d. l. 1. ep. 11.

6.

^e l. 6. her. quod.

Ælian. in var.hist.

multis honoribus cumulavit viros eruditos, sed etiam Academiam muro sepfit magnis sumptibus, & erectis plurimis id genus columnis mercurialibus; tum in vrbe, tum in agris, graues inscripsit sententias, quibus homines ad probitatem & sapientiam hortabatur. Plutarchus Cymoni indultum à populo refert, vt poneret sibi tres Hermas, & singulis singula Epigrammata inscriberet, quæ tu leges in eiusdem Cymonis vita, hæc in statuarum basibus inscriptiones Tituli appellabantur, vel Indices, vtrumque hoc disticho complexus est Tibullus a,

Nec queras quid quaque INDEX sub imagine dicat, At tua non capiet TITVLVS sub imagine facta.

a lib. ad Mef. fallam.

b in Rhodiaco.

Quæ inscriptiones quanti fuerint momenti, & quanto ipsis etiam statuis potiores, docet Dio b his verbis, χειρὸς ἢ ἀφαιρεθείσης, ἢ ὀρθῶς, ἢ φιλίης, ἢ πῦρ ἔσται ἢ ὁ ἐπιγραφῆς ἀειρεμῆς ἀνήρη) δὴ πρὸς ἢ μαρτυρία, καὶ τὸ δοκεῖν ἄξιον ἐπιπένη γράνεται ἢ ἀνθρώπων. Si manum, hastam, phialam abstulerit, manet honor; si autem titulum, tollitur testimonium & honor. Tum consequenter, ἐὰν τις ἐν μόνον ἐπιγραφῆς ῥήμα ἀπὸ σήλης πῦρ, κτενεῖτε αὐτὸν ἢ ἐπιγραφῆν ἀνερεῶν ἄλλον ἐξαλείφει τὸ ψήφισμα καὶ ὁ ἢ πῦρ ἐκείνῳ ἔλαβε. Occiditis eum qui ex imagine unicum verbum eraserit; qui tollit titulum, totum decretum tollit, quo ille honorem consecutus est. Idem innuit Aristides c, εἰ ἢ ἐπ' εἰκόγων αὐτοῖς ἐπὶ τῶν ἐπιγράμματα ἐξέπολαπεν ἢ μετεπολεῖ βλάσφημα ζωγράφῳ ἀντὶ θεομιῶν, Si p̄ior titulos imaginum qua decreta sunt v̄ris fortibus deleat, aut pro faustis acclamationibus infauistas appingeret, mulctaretur. Riturum hūc apponendi titulos statuarum basibus fufius adstruit Bulegerus d.

c in Apolog.

d de pict. l. i. c. 22.

e in Ctesiph.

Verum de Hermis inscribi solitis, si quid præcipue desideras, habeto ista ex Æschine e, qui ait lem̄mata quædam incisa fuisse Hermis eorum, qui ad Strymonem fluium vicerant Medos. πρὸς λίθους Ἑρμῆς εἴσαι ἐν τῇ σοῶ τῇ Ἐρμῶν, ἐφ' ὃ τε μὴ ἐπιγράσειν ὀνόματα τὰ Ἐρμῆς, ἵνα μὴ στρατηγῶν, ἀλλὰ Ἐρμῆς δοκεῖ εἶ) τὸ ἐπιγράμματα. Statuerunt in porticu tres Hermas, eâ lege, vt non illorum qui vicerant, sed populi arbitrio inscriberentur epigrammata. Hoc ipsum clarissimè Demosthenes, πρὸς πῶλλ' ἀγαθὰ εἰρησώμενοι ἀγαπητῶς ἐπιγράμματα ἐν τοῖς Ἑρμῆς ἐπὶ Σχανον. Aliqui bene meriti obtinuerunt inscriptionem in Hermis. Scholiastes ait, ἔξυλα ἢ λίθοι τετραγῶνι ἔχοντες ὄψιν Ἑρμῆς ἐπὶνω, καὶ πῶ ἢ ἐν τῷ πᾶσι τὰ ἐπιγράμματα. Ligna & lapides tetragoni habentes figuram Herma desuper, infra verò in latitudine (basis) inscriptionem.

7.

Inscribamus & nos aliquid Hermis bibliothecalibus ad studia literarum, & capeffendas bonas artes accommodatum: est in promptu tritum vetustate prouerbium, Non ex quolibet ligno fit Mercurius; hoc est, haud omnes promiscui nati sunt ad eloquentiam, & politiones disciplinas: non vulgaribus subsidiis à natura institutus sit necesse est, quisquis Suadæ, vel Musarum corculum esse desiderat. Scitè, quisquis ille est, seu Crates, siue Democharis apud Athenarum f, ἐκ δὲ μέρους ἔδειξ ἀ δὴνατο κατὰ συνάσσει λόγῳ, ἔδει ἐν Σωκράτους στρατόνι ἀμεμπτον. Ex tymbra nemo possit lanceam facere, neque ex Socrate bonum militem. Sicut non omnem promiscuè materiam fabri deligunt fingendis sculpédisque Mercurij simulacris; est enim quædam materia seu lignea, seu lapidea aded aduersus ferrum, atque artem contumax, vt neque figurari, neque scalpi, neque dolari

Auctor Pythagoras, apud Apuleiū in apologia Magie. f lib. 5. Plin. l. 19. c. 8. Diof. l. 3. c. 45.

dolari vilo pacto possit. contrà verò alia est tam idonea & obsequens, vt ipsa manum artificis inuitet, qui si eius filum dextrè sine errore sequitur, plus squammarum, & scoriæ vno quadrante horæ scalpro deiciet, quàm integro die ex inepta materia; ac breui tempore consummatæ artis opus efficiet. ita sunt quædam ingenia, quæ, si vel leuis opera accesserit, illico magnam perfectionem consequantur, & ad summam eruditionem perueniant, & quasi proferant ipsa sese, & suapte sponte absolutissimi Mercurij euadant: quemadmodum sunt alia quibus ex seipsis nullus impetus est, nulla aptitudo, nec securura quidem cum præcesseris; sed oblectatura semper magistrorum arti, & diligentia, Bæotici stipites, & quidquid effeceris, semper informes trunci, in agris relinquendi, non collocandi in Bibliothecis.

Pertinet ad hunc locum, saltem corollarij modo quod dixit Cassianus, pro Hermis qui olim in Bibliothecis poni consueuerant, nunc ibidem proponi scuta symbolica familiarum; sed enim verò minus idoneè ab eodem dictum est, fortè illud generis velleris scutarij quod Galli, & Angli faciales vocant *Hermes*, Itali *Armillini*, Hispani *Arminos*, ab Hermis, vel Hermathenis deduci, eo quòd in eorum locum successerint; id, inquam, minus aptè deriuatum est. nam si vera est eius coniectura, non modò vellus illud muris Armenici appellandum sit *Hermes*, sed singula gentilitia scuta eodem modo nominanda foret. quia, vt patet, non illæ solum parmae tesserae, in quibus est illud vellus ponticum, seu hermionicum, verum etiam quælibet alia, locum prisorum Hermarum obtinent in Museis Nos in arte tesserae scutariae magis idoneas, vt nobis quidem videtur, huius vocis notationes offerimus.

8.

CAPVT II.

Hermathena in Bibliothecis, & cur?

TRia hoc capite disputo. Primo loco quid sit *Hermathena*; secundo, cur in Bibliothecis, siue animorum palæstris dedicata; tertio, quid in eiusmodi simulacro inscribendum: Ingenuè fateor visum mihi esse haud ita facilè cogitatione informare, ac multo minus definire, quid sit illud genus statuarum, quod passim *Hermathena* nominatur. Licet enim ipsa vox coniunctam Mercurij, & Mineruæ imaginem significet, idque vulgè scribant Autores; tamen non satis constat, neque videtur à veteribus clarè expressum, vtrum *Hermathena* diceretur vnicam vtriusque numinis signum, quod esset bifrons, aut biceps, vel etiam bicorpor, & proinde vocaretur *Mercurio-minerva*, siue *Hermathena*. Attingunt nodum, non dissoluunt, quicumque dicunt Mercurio & Mineruæ communes aras erigi solitas, imò vt vtrumque numen in eadè statuâ poni consueuisse: ita Thomas Dempsterus a, vel qui scripsere vtriusque numinis simulacra copulata ab antiquis, atque vnicum ex duobus effectum hac coniunctione: ita Vincenrius

9.

a l. 2. antiq. Rom. c. 9.

P Cartha

Musei extractio.

114

^a in imag. deorum.

Cartharius ^a : verum, quâ tandem ratione geminum illud signum ita in vnum coaluerit, vt *Hermathena* communi appellatione dici possit, non docent.

2. Priusquam de hac re paulo curiosius inquisiuissem, fingebam animo *Hermathenam* non bifrontem quidem, nec bicapitem, nec bicorpoream statuam, quæ altera parte Mercurium referret, sed distinctum vtriusque signum in vnâ eadêmque basi affixum: tamen re paulò accuratiùs discussâ, visum est, nihil aliud esse *Hermathenam*, quàm Mineruæ simulacrum mediâ parte inferiori in cippum quadratum, seu columnam desinens; superiori verò, (qualis vulgò fingi solet) galeâ, pectore, clypeo, hastâ insigne; itaque esse vt credam facit, tum quia nulla alia occurrit aptior eius rei informatio, tum antiquus numus Fuluij Ursini alterâ parte Hadriani Imperatoris effigiem, alterâ Mineruam, qualem hîc proponimus, exhibentis: vnde sibi in eadêm difficultate fluctuanti porrectum esse in quo consisteret, fateatur Paulus Manutius; qui præterea dicit lapidem illum figuræ quadrangulæ significare Mercurium, ac vocari *Ἑρμῆν τετραγώνον*, cui lapidi cum imposueris Mineruæ signum, *Hermathenam* efficies; hac ratione, ac numi figura persuasus nobiscum sentit.

Iconem exhibet Paulus Manutius in ep. 3. l. 1. ad Art.

3. Aliæ insuper mihi sunt rationes, quæ me in eandem sententiam inducant: in primis præter ea, quæ superiori capite de columnis passim pro numinibus colli solitis, obseruo, & speciatim de Pallade ex Orphæo.

Τριτογενεῖν δὴ καὶ αἰραυτὸς θεῖτὴν Νίδον.

Tritogenia Palladi excitarunt grauem lapidem, qui supernè desinens in Palladis similitudinem, rectè dici potuit *Hermathena*, non quidem composita voce ab *Ἑρμῆς* & *Ἀθηνᾶς*, quas *Minerva* imposta basi, seu fulcro; quo sensu Homerus metaphoricè dixit *Ἑρμῆς πύλον*, *columnen*, seu *fulcimentum civitatis*, (quamquam nec absurda foret ista interpretatio) sed ab *Ἑρμῆς*, quod *Mercurium* significat, & *Ἀθηνᾶς*, quod *Minervam*, ac si *Hermathenam* interpreteris *Mercurio-minervam*, hoc est, *Mine* ut statue ad *Hermarum similitudinem factâ*, videlicet, cuius mediâ pars superior sit armatæ viraginis species, vt eam exhiberi mos est; inferior verò truncus, vel lapis quadratus, sicut omnium primus expressus est Mercurius, & exprimi frequentissimè consueuerat: quidni igitur ego Mineruam, eo modo quo dixi fictam, *Hermathenam* vocare possim, cum Arnobius^b Alcibiadis statuas in modum *Hermarum* perfectas vocet *Hermas Alcibiadis*? Illius generis fuit ea, cuius meminit Hesychius, *Προτὸν εἰκὼν βασιλικὴ ἕως τῆς οὐμφᾶς τῆς σόματος εἶδος*, *Protone* erat imago regiâ ad umbilicum usque corporis formâ.

Ode ψ & Il. π.

^b l. 6. cont. gen.

4. ^c ep. 3. ad Art. l. 1.

Paul. Manut. in ep. 3. l. 1. ad Art.

Alterum, quod proposuimus, est *Hermathenas* fuisse ornamenta *Bibliothecarum*, huius rei testis est Tullius ^c. *Quod ad me Hermathena scribis* (inquit) *per mihi gratum est*, & *ornamentum Academia proprium mea*, quod & *Hermes commune omnium*, & *Minerua singulare est eius Gymnasij*. eundem morem confirmat Cassanæus supra. Sed cur Mineruæ statua propriam, & singulare est ornamentum *Academiae* Ciceronis? Quia *Academia* Gymnasium fuit Athenis; vnde suam villam Cicero nominavit, & Athenæ

Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ. Neque vllò symbolo melius exprimi potest tum studiosi hominis conditio, tum doctrina, eiusque parandæ modus, quàm Mineruæ simulacro, ac proinde nihil poni potuit in *Bibliothecis* aptius, & conuenientius *Hermathena*.

Fingitur Minerua produsse ex foeto Iouis capite; quia sapientia & eruditio est quoddam supremi numinis donum, & inaudierant forsan fabulosi Theologi qui primi sinxerunt ortum hunc Mineruæ ex capite Iouis, dictum fuisse à Salomone sapientiam processisse ab ore Altissimi. Cuius tria sunt munera præcipua, bene cogitare, quæ sis meditatus rectè eloqui, & cogitata dictaque strenuè persequi; ideòque *Tritogenia* nuncupata est. Sane ita semper existimata est aut sapientia, aut eruditionis præses, si non ipsa sapientia & eruditio; vt non solum ædificare à Minerua Athenæ omnium doctrinarum altrices fuerint, in quibus summa vis dicendi & inuenta est, & perfecta: verum etiam quæcumque loca fuerunt celebria veterum poetarum Græcorum concursu in quæ sua scripta deferebant, sicut poetæ Latini ad Apollinis templum, *Athenæa* vocabantur; quemadmodum & illa Auditoria, ad quæ poetæ sua carmina recitaturi, vel Philosophi disputaturi, vel Rhetores declamaturi solebant conuenire: denique præmium dari solitum præceptoribus à discipulis *Mineruale*, vel *Minerual* appellatum est: indeque factum vt necessaria ad eruditionem comparandam supellex & subsidia Mineruæ præsidio ac tutela credatur esse: eius generis est olea, quâ redimitam esse in coronæ modum Mineruæ galeam scribit Apuleius: nam & illi arbori meritò putatur præesse, quod literas discantibus multum olei in continentibus vigiliis insumendum sit. Similem ob causam Athenis huic Antistitæ studiorum dicatam fuisse quamdam lucernam, in quam infusum semel oleum nonnisi anni vnus spatio consummabatur, licet noctes diesque arderet. Mitto dicere ab Ægyptiis appictam fuisse pro cono eiusdem Deæ cassidi in Idis templo (quod erat doctrinæ domicilium) *Sphinxem* reconditoris doctrinæ symbolum; & gallum gallinaceum impigrum studentium excitatorem, atque Mineruæ comitem perpetuum. hæc & pleraque id genus Mythologis relinquo; quemadmodum & Paræmiologis hæc proverbia; *Sus Mineruam*; *pingui & crassiore Minerua*, aliaque eius generis.

5. Lucian. Pausan. in Att.

Democrit. & Eustath. apud Rhodig. l. 20. c. 13.

Lamprid. in Alexandro. Varro 3. de re rust. c. 2.

Pausan. in Att.

Idem.

Vnum refero duntaxat, quod *Hermathenæ* in Bibliotheca inscribi volo, *Nihil inuitâ Mineruâ*: Ita enim fuit persuasum antiquis Mineruam præesse bonis artibus & ingeniis; vt manarint inde plurima illa, quæ teruntur, proverbia; cuiusmodi est in primis istud, quo significatur nihil operis literarij repugnante ingenio aggrediendum: *solent enim* (ait Seneca) *male respondere coacta ingenia*: hinc natum illud Horatij monitum,

6.

Tu nil inuitâ facies dicere Mineruâ.

huic affines locutiones apud Ciceronem variis locis. Certè tantum est momenti in hac velificantis Mineruæ aura, vt si secunda afflauerit,

P 2. multum.

multum viæ felicissimè emetiri possis, & quasi ludibundus: si reflauerit, prorsus hærendum sit, vel aduerso flumine semper eundum. Quapropter magnopere censeo, scripturus aliquid, vel meditaturus explorares ventos; & cum aspirantem tibi senseris Mineruam, totis eam velis excipias: alioqui experieris nihil esse aliud bellare cum Diis, quam naturâ repugnare. Non est tamen ita fidendum eidem naturæ tuis votis obsequenti, vt remissior fias, & oscitabundus tractes studia literarum. Sed (quod aiunt) cum Minerva manus quoque admoenda, & recolendum Agathonis carmen laudatum ab Aristotele^a,

Cic. de sen.

a l. 5. moral. Eudem.

b Serm. 58.

Τέχνη πάλω ἔσπερε ἢ πύχνη τέχνη.
Ars fortunam inuenit, & fortuna artem.

& illud Simyli apud Stobæum^b,
Οὔτε φύσις ἰκευὴ γίνετ' ἰτέχνης ἄτερ
Πρὸς ἑδὲν ἐπιπέδωμα πρὸς ἑδὲν
Οὔτε πᾶν τέχνη μὴ φύσιν κεπημένῃ.

Nec sufficit natura sine arte cuiquam quocumque in studio, nec ars per se sine presidio natura.

C A P V T III.

Hermeracles in Bibliothecis.

I.

DE Hermeracle eodem modo philosophandum censeo, vt de Hermathena, dicendumque Hermeraclem esse Mercurij, & Herculis coniuncta signa, siue Herculem parte media inferiori columnam, vel cippum, alterâ, vt eam pingi mos est clauam dextra prætentantem, & leonino exuuiò redimitum, ἀλλὰ μὴ Ἑρμῆ ἢ τε Ἡρακλέους ἐπὶ τῷ ἀγάλματι κοινά. Sed & nunc (inquit Aristides) Mercurij, & Herculis communia sunt signa.

2. c ep. 7. & 8. ad Art.

Porro, Hermeracles suum quoque habuisse in Bibliothecis & Academicis locum innuit Tullius^c, vbi ornamentum suæ Academicæ non tantum ab amico petit *Hermas*, & *Hermathenas*, verum etiam *Hermeracles*: tum subdit, *Bibliothecam tuam caue alicui despondeas, quamuis acrem amatorem inueneris. namque ego omnes meas vindemiolas eò reseruo, vt subsidium senectuti parem.* Vnde non tantum palæstræ ornamento vt splendori prospici puto à Tullio emptione signorum numinum illorum, quæ præfesse putabantur Gymnasiis & corporibus exercendis, sed etiam Museo, siue Bibliothecæ. Censeri verò Herculem inter præsides liberalium studiorum Deos, admonet eius claua ex oleastro, quæ est arbor sapientiæ: idem indicant in Arcadia Mercurio, & Herculi templa communia; tum eiusdem cultus. & ara in Academia Atheniensi cum Minerva & Mercurio: denique nihil notius Hercule illo, qui *Gallicum* ideo vocari consuevit, quòd Galli eum fingeret tenuissimis catenis aureis extremæ linguæ perforatæ, insertis infinitam hominum multitudinem auribus religatam, non tam vi trahere, quam sermonis suauitate delinitâ, & sequi gestietem ducere. Adde ex Eumenio oratore^d *Hercule* seorsim ab *Aspolline Musagetem*,

Pausanias. Rhodig l. 12. c. 19.

d Oratione de instaurandis scholis, apud Lil. Giral. lyur. x.

Musagetem, hoc est, *Musarum* seu comitem, seu ducem, cui sub hoc nomine Fuluius nobilior in circo flaminio ex pecunia censoria ædem fecit, non eâ tantum de causâ quòd esset poëseos studiosissimus; verum etiam quòd quando cum imperio versaretur in Græcia, sic eum coli acceperat. Idem nouem signa Comœnarum sub tutela fortissimi numinis dedicauit, vt res quæ mutua inuicem indigerent ope, hinc *Musarum* quies defensione *Herculis*; illinc virtus *Herculis* *Musarum* voce, & præconiis.

Inscribamus item aliquid huic *Hermeracli*: non occurrit quidquam aptius, quàm illud quod in ore habere, & decantare in scholis solebant Græci, *ἄρα τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πολλῶν*. *Dij bona laboribus vendunt*; quod cum omnibus in rebus verum sit, iuxta illud *Virgilij*^a,

3. in Georg.

— labor improbus omnia vincit,
atque *Simplicij Antiphani* senarium,
Τῆς ἐπιμαλείας πάντα δ' ἄλλα γίγνετ',
Diligentia parent omnia.

in discendis tamen scientiis est sanè verissimum, & quotidiana experientia testatissimum; vt dubitare meritò possis, sitne optabilius excellens ingenium cum remissiore diligentia; an summa diligentia cum mediocri ingenio: vt vt sit, licet primum sit magnæ felicitatis, certè secundum virtutis est maximæ. Ingenioso gratulabor, laboriosum suspiciam; ac plura etiam ab isto cum sua illa malignitate naturæ, quàm ab illo cum sua illa felicitate expectabo: & si paria vterque ediderit, haud parem vterque laudem promerebitur. Est ita sanè; nihil est tam difficile & arduum quod humana mens non vincat, atque in familiaritatem perducatur assidua meditatio. *Quodcumque imperauit animus, obtinuit. nunquam opera sine emolumento, nec emolumentum ferè sine opera impensa est.* Nullum est tam horridum & incultum ingenium quod assiduitate studij & vsu librorum non splendet. Sapiens est & graue *Fabij Quintiliani* monitum in hanc sententiam parentibus iuxta ac liberis, & cuilibet de studio literarum cogitanti in primis salutare; quod ideo non pigebit exscribere. *Hebetes & indociles* (inquit^b) *non magis secundum naturam hominis eduntur, quàm prodigiosa corpora & monstra insignia; sed hi pauci admodum fuerunt: argumentum, quòd in pueris elucet spes plurimorum, qua cum emoritur aetate, manifestum est non naturam defecisse, sed curam; præstat tamen ingenio alius alium, concedo; sed vt plus efficiat, aut minus: nemo tamen reperitur, qui sit studio nihil affectus.* Quòd si ad præclaram naturam & bonitatem ingenij velut ad nitentem sua sponte agrum idonea cultura accesserit, incredibile quàm vberem messem collecturus sis. Si nactus es ingenij aream solidam, facilem & expeditam, atque excitandæ magnæ eruditioni idoneam, tuncque strenuè ædificaueris, protinus in immensum crescet opus, & fastigium astris inseret. *hoc facere Herculeum est. Generosos, & heroicis animos nutrit labor, quid cessas? non est viri timere sudorem.* Non excidat illud *D. Gregorij Naz.*^c

Sen. de ira l. 2. Lulius.

b l. 1. c. 1.

Sen. ep. 31.

c orat. in magnum Basilium.

& scientia ad summi honoris & imperij fastigium enadunt studio, & ingenij felicitate.

CAPVT IV.

Hermerotes Bibliothecarij.

Eil. Girald. Synt. 10.

I. Pausan. in Attic. 1.1. init. c.20. Clem. Alex. in p.rott. b ep.2.c.6. c supra. d lib.13. e Serm.83. in Cant. Apud Stob. ferm.61. f in conu- uio de hone- sto amore. Idem Plato in symp. apud Stol. 5. de temp. g in symp.

Statuas ex Amore, & Mercurio, ea qua superius diximus ratione coniuinctas Epuratas vocant. consecrata fuisse huiusmodi simulacra Amorum & Cupidinum in Græcorum Gymnasijs, adeoque in ipso Academia vestibulo, intolerantissime tulit Lactantius a, quorum aspectu incauta ætatula impudicitiam, pietatem existimaret, & profiteretur Theologiam probri & petulantia plenam, doctrinamque impurissimorum numinum studiosè condisceret: affectus enim intelligentiam ut plurimum imbuat ac regit. Quare nunc (ait D. Cyprianus b,) an possit esse qui spectat integer & pudicus deos suos quos venerantur, imitatur; sunt miseris & religiosa delicta. hunc morem statuendorum Cupidinum in literarijs Ephebeis à Tullio quoque reprehensum refert idem Lactantius c: tamen & hoc ipsum haudquaquam inconsultè & perperam contendunt Philosophi in suis de Amore disputationibus apud Athenæum d, videlicet ut innuerent, amore literarum omnino esse opus ei, qui ad eruditionem aspirat. Amor enim impetum admittendum acuit, si tamen non ipse impetus est, ut dixit D. Augustinus, eò feror quocumque feror, difficultates superat; laborem vel non sentit, vel contemnit, vel etiam diligit; & (quod dixit D. Bernardus e,) ubi amor est, labor non est, sed sapor, àλλὰ τὸ τυχῶν δημιουργίαν ἐκ ἰσχυροῦ ὅτι ἔστι αὐτὸς διδάσκαλος γίνῃ ἰδιόγυμος ἢ φανὸς ἀπέβη. Sed & artium facultatem nonne ab hoc Deo tradi videmus, eumque hominem cuius hic est præceptor quavis in arte præcellere, &c. hæc Plato f, ἦρα δὲ καλὸς ἢ ἀξιόλογος ἐγκομιάζεται, ὁ καλὸς ἀετρίων ἐστίν. Ille autem amor honestus est qui ad honestè amandum impellit. Amori honesto apud Cretenses, & Thebanos ritè fieri solitum refert Athenæus, quod in militari amore sitam esse victoriam putarent. Eum Orpheus ut solertem indagatorem, perspicacem, ac rerum occultarum clauis habentem commendat. Refert Plutarchus g vulgatum Græcorum dictum, μουσικὴν δ' ἄρα ἔσας διδάσκει, καὶ ἄμυστος ἢ τὸ ἄρην, musicam docet amor, licet prius indoctus sit. Itaque si tuum pectus cœlestis quædam fax diuini amoris succenderit, tunc eam solùm mente & consilio doctrinam ambias, ut inflammeris ad amorem numinis, aliòque eodem igne inflammes; experiere nihil esse ad discendas bonas artes ingeniosius, nihil diuino amore solertius, fâsq; tibi erit hunc Ερμῆρωτα habere in tuo Museo, poterisque illi versiculum hunc inscribere,

Ingenium præstat, præstat & ingenio.

SECTIO

SECTIO V.

Elegantibus picturis, & appositis emblematis ornandum Museum, & super ea re nonnulla cautiones.

ICTVRAM & scripturam re ipsa, & nomine esse germanas, facillè intelliget, quisquis vtriusque munus considerauerit, & communem vtrique apud Græcos appellationem, imò & apud Latinos; nam & scribi & perlegi dicuntur imagines, perinde ac si forent Auctores alicuius scripta Apelleæ cuperent te scribere ceræ. Virgil. a de rebus pictis à Dædalo,

qui protinus omnem Perlegerent oculis Nomen in Arcadia meruit quod in arundine pingi.

& Plutarchus picturam tacitum poema vocat; poema, loquentem picturam; dixitque Gregorius Nyssenus b etiam mutam picturam in pariete loqui, ἢ ἡερῶν σιωπῶσαν ἐν τοῖς ἰστέλλοις. quæ causa est, ut propè absit, quin ego tabulas pictas absolūtè appellem libros non solum indoctorum, ut vulgò dici consueuerunt, verum etiam creditorum; illud saltem pronuncio, perparum interesse inter Pinacothecas, & Bibliothecas. Itaque nostra Bibliotheca meritò imperfecta videri possit, si careat hoc genere mutorum librorum, qui vel scalpro, vel stylo, vel penicillo eduntur. Tum si nihil foret præter ingenuam voluptatem quæ ex pictura percipitur, satis sit ut Musæam luculentis tabellis ornetur. Stoici licet seueriores Philosophiæ cultores admiserunt in suam porticum ubi docebant, hæc ornamenta, quam Polygnotus in honorem Musarum pulchrè depinxerat, vnde à picturæ varietate ποικίλη vocitata est. Suus fuit locus sectione præcedenti numinibus olim præsidibus Museorum; nunc habeo ornare & instruere cellam hanc literariam conuenientibus picturis & emblematis, quorum singula sint velut libri in angustum coacti, & collati in eruditum, licet perbreue compendium; vnde duplex manabit commoditas: altera venustatis illius loci, quæ nullus debet esse ornatior, quemadmodum nullius ornatus homo doctus debet esse studiosior. Quicumque enim eo non delectatur (inquit Philostratus c,) non modo veritatem, sed & eam, quæ ad Poetas pertinet, sapientiam iniuriâ afficit. Est enim pictura τὸ δὲ ἐὼν εὐρημα, tum ob formas quibus in terra horæ pingunt, τὰ ἐν γῆ εἶδη ὅποσιν τὰς λεημῶνας αἰ ὄσται ἡερῶν; tum præsertim ob cœli speciem quo nihil potest esse pictius. Altera commoditas est eruditio, quam eminere in cœlo, in sôlo, in parietibus Bibliothecæ, si accuratè construitur, omnino par est ut omnia in templis

I. Stat. in Sylu. a 6. Encid. Mart. 1.9. ep. 14. b de S. Theodoro. Cic. 1. Acad. & 1. de diu. c in Heliadia.

templis spirare pietatem, & veram in Deum religionem, & in armamentariis bellicam virtutem decet.

2. Priusquam ad rem veniam, nonnulla te moneo, quisquis es qui de Museo excitando cogitas. Primum, ut quorquor ibi erunt picturae, elegantes sint, atque ingenio & arte perfectae, & vicissim penicillus calamus in picturis, & penicillum calamus in libris æmuletur, seque inuicem iuuent. Duas causas habeo hoc te monendi. Prima est, quia Musæ postulant ut in Museo nihil ἀμύμον collocetur, nihil agreste, nihil il-liberale, nihil rude, nihil inconcinnum; satius enim est nudos esse parietes, quam inuenustè pictos; alioqui quæ tabulæ oculos tenere, ac suauiter reficere deberent, eosdem à se alienant & fatigant, dum displicent: deinde, quando quidem in eo loco interdum te viri docti conuenient, aut visendi gratiâ, vel officij, vel consilij, vel studij causâ; sic habeto, vix esse etiam inter mediocriter eruditos quemquam, qui non profiteatur aliquam cognitionem architecturæ, Musicæ, Medicinæ, ac picturæ præsertim, licet nec colores diluere, nec terere, nec penicillum tenere, nec carbone delineare, non denique prima huius artis rudimenta didicerit; haud tamen videri cupiat imperitus iudex horum operum. Fatebitur quidem ingenuè se nunquam didicisse lineam, & se prorsus esse pingendi imperitum; quia tamen sunt pleraque in tabellis, de quibus ut bonum iudicium feras, non tam est necesse habere manum eruditam, quam limatum & solers iudicium, &c. ideo vix est, ut literati homines in istis rebus inspiciendis, æstimandis, demirandis, reprobandis arguti, & lyncei videri non desiderent: & simulatque picta imago, vel sculpta in oculos incurrerit, illico non cauillentur circa austeritatem colorum, florem, suauitatem, circa vultuum argutias, venustatem oris, capillorum elegantiam, aptam membrorum proportionem, conformationem lineamentorum, habitum palæstræ, circa eminentias, recessus, & lumina; qui neruos, articulos, vestium rugas, & sexcentas eiusmodi minutias non conferentur oculis, & sermone gaudeantque mirificè si Arithmeticam in Ionico, Sicyonio, & Attico pingendi genere animaduertant; poëticam in figmentis, Opticam in singularum rerum, prout longius, vel propius absunt; paruitate, vel magnitudine, ac istius generis oculorum deceptionibus; Geometricam in symmetria, moralem Philosophiam in perturbationibus animi exprimendis; & plurimum student eruditionem, iudicium, & ingenium suum in hac arte in primis ingenua, & liberali proferre. De colorum delectu quos cælo Bibliothecæ, vel parietibus recens gypso, aut cæmento inductis imprimas, nihil dicam; quia hæc cura pictorum propria est, qui si periti sunt satis norunt, non promiscuè omnis generis colores ad albarium opus; sed plerumque ex terra coloris varij, aut rebus terræ affinis factos, ex calce, ex tritis carbonibus aliisque eiusmodi, qui cum recenti parieti permixti fuerint, nulla vetustate euanescent.

3. Cauendum præterea maximopere ne minutus quidam carbo, aut calx non trita, nec bene diluta intra cæmentum resideat: nam breui tempore

tempore ob igneam vim quæ illis inest, intumescens, ac sese proferens, rumpit inductam parieti crustam, ac scædè picturam deformat. Vidi ego impluuium vnius Academiæ, cuius parietes figuris astronomicis innumeris, & multiplicibus horologiis erant pulcherrimè descripti, & eleganter picti, tamen imperitia, vel incuria tectoris in calce (vti monuimus) perpurganda & maceranda, totum opus valde scædauit tectorio in næuulos, verrucas, rumulos, pustulas ob conceptum carbonem, & calcis grumulos multis in locis sese aperiente, ac tandem collabente.

Item si ad emblemata Musas adhibes, si Charites, si Sibyllas, aut aliquid ex historia, vel fabulis, vel eruditione promptum: vide (amabo) vt pictores exprimat istiusmodi imagines modesto habitu, ore verecundo, pudore virginali, eaque specie & formâ, vt quisquis in eas aspexerit, non faces obscæni amoris hauriat, sed religiosius castitatem colat; non temerè hoc moneo, solet enim haud rarè contingere, vt dum pictores sibi nimis indulgent, consecranturque pulchrorum corporum veritates, & indiscretas similitudines, in quibus esse aiunt picturæ delicias, & artis medullam, Diuam Christi hospitam Magdalenam in suo illo horridæ specus secessu prouolutam ante signum Christi in Cruce affixi, ita intectam exhibent, tantam illi affingunt mollitudinem & nitorem cutis, vt pietati penicillus probro sit, possitque Minerua videri castior hoc reparatæ pudicitæ exemplo, utpote quæ gloriare Pallas non dubitet peplum suum à nemine mortalium fuisse vnquam reuelatum.

Itaque si erunt aliqua effigies alterius sexus in tuis emblematis, ita moderabere pictori tuo, vt pro Charitibus non pinna Ledam, aut Helenam, aut Cleopatram contaminatissimas scæminas, nec pro Calleo, malefanus aliquis Briaxis redinius exprimat Pasiphaem; pro Clío, Silanion iterum Corinam faciat; pro Erato, Praxiteles Phrynem; pro Thalia, Herodotus Olynthius Glyceram; pro Melpomene, Turnus Laidem; pro Terpsicore, Meco Europam; pro Euterpe, Calliades Nearam; pro Polymania, Praxiteles Spitumenem; pro Vrania, Apelles Venerem, omnes infames muliereulas, & nobilia scorta, digna potius titione, & carbonibus, quam nobilium illorum artificum scalpro, vel penicillo. Fabij pictoris filia pudicitæ studio virum nunquam pinxit, cætera graphicè expressit. Absint ab hominis Christiani Museo Panisci, nudæ puellæ, Satyri ebrij, Floraliorum pompæ, Eleusia mysteria, emergentes è mari, vel volitantes in concha Veneres, Antinoi, Adonides, & portentosa Iouis adulteria, quæ propudia ne in ipsis quidem Ethnicis ferenda putauit Clemens Alexandrinus^a, eaque vocat *consecratas impudicitie columnas*, ἡδοναδείας ἀρχήματα, solutæ & mollioris vitæ exemplaria. Tarianus^b, κακίας ὑπομνήματα, vitiorum monumenta, δεινὰ μνηστῆρα ἀπίστας, *infamia spectacula*. Ego picta Musea eiusmodi sordibus appellare soleo, *Triumphantis libidinis arces, pinacothecam Asmodei, scholas impudicitie, profligata castitatis trophæa, officinas lenonum, & verissima prostibula*; quod nec tulerunt Thebani, à quibus animaduersum est in eos, qui turpia pingerent. Nec Aristoteles qui castissimè monuit μήτι ἐπαλαμα, μήτε γραφὴν εἶδ' ἔπι τοῖς τοῖσιν

3.

4.

^a in pro-trept. non multò ab initio.
^b orat. contra Græcos. Greg. Nyss. hom. 3. Buleng. l. 1. de pict. c. 10. polit. l. 7.

Q

τοῖς τοῖσιν

τοῖς τῶν ἀπὸ θεῶν, nullum signum, nullam picturam debere tales res turpes imitari. Infamis est eo nomine Parrhasius, qui minoribus tabulis pinxit libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens; sed sceleratioris proctores professione Christiani, qui penicilli obscenitate fidei suae integritatem sanctitatemque eiurant. Quis credat in talibus lustris habitare virgines Musas, & (vt Christianè loquar) diuinam sapientiam. Ego si sciam tuum Museum esse expolitum istis fecibus, ac simul instructissimum libris, qui mihi maximopere necessarij sint, pateatque aditus ad eos vtendos, vel etiam exportandos; nolim tamen eò ingredi, & malim carere tuis opibus, quàm haurire oculis tuas spurcicias; & si tu me inuitaueris, liberè respondebo,

Nobis laus erit minus esse doctis,

Qui Musas colimus pudiciores.

5.

Nemo itaque pietatis, vel eruditionis fucum inducat prurienti suae libidini, neque capiatur fædo artis & naturæ inter se in tabella certantium spectaculo: alioqui vincetur & ipse turpiter. Prò quàm multis Christianis pudorem iniicere deberent hæc philosophi Ethnici verba. *Omnino obscenitas verborum exterminanda est de ciuitate, ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere: potissimum igitur statim à pueris neque discant, neque audiant quidquam turpe; cum verò dicere quidquam interdiximus, clarum est quòd & aspicere picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam, neque statuum esse talium rerum imitatricem.* Eas Trullense Concilium canone centesimo appellat *oculorum prestigiatrices, mentis corruptrices, & sufflammationum ad turpes voluptates incitatrices.* Longè capitaliores obscenitas libris. licet hi sint bonorum morù corruptores præsentissimi: imagines enim velut in specula, aut iaculatoria fenestella positæ continenter, castitati insidiantur, doctosque ac literarum rudes in ictu oculi (vt ita loquar) perimunt. Nam, magno Gregorio teste ^a, *in illis legunt etiam qui literas nesciunt;* & quemadmodum Quintilianus dixit ^b, *Pictura tacens opus sic intimos penetrat affectus, vt ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur.* His fanè incentiuus vsum fuisse spurcissimum Tiberium Cæsarem Trāquillus docet ^c. *Vt deficientes libidines excitaret (inquit) cubicula plurifaria disposita tabellis & sigillis lasciuissimarum picturarum adornauit.* Quæ causa est cur grauis auctor Ioannes Molanus ^d hæc scripserit: *Quis nescit obscenas imagines iure natura perinde prohibitas esse atque libros sine hereticos, sine obscenos.* Proinde ne mirare Philomuse, si quàm longissimè has spurcicias è Museo arcemus; sunt enim ex eo genere rerum, quæ prohibentur, quia malæ sunt, non autem malæ solùm, quia prohibita. *Quia species formæ cordi per oculos illigata (ait D. Hieronymus) vix magni luctaminis manu soluitur.* Nec obnuit is, qui in sacra sua nœnia sic ingemuit ^e, *Oculus meus deperdatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ.* In Euangelio (inquit D. Hilarius ^f) *motus tantum incidens oculi adulterio aquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa transcurrentis visus affectio.*

6.

Admonet me & aurem vellit ipsamet verecundiæ virtus, vt adolescentuli

Art. l. 7. politico. c. vi.

Quàm seuerè id Deus vindicauerit docet Roa de statibus, & Fr. Ioseph. de Iesus Maria de castitate. ^a l. 9. registri ep. 9. ^b l. 11. c. 3.

^c in Tiberio cap. 43. ^d l. 2. hist. sanct. imaginum c. 2.

^e Thren. c. 3. ^f Can. 5. in Matth.

escentuli cuiusdam factum plusquam iuuenile, & certè in hoc genere heroicum ne obliuiscar libens pareo. Anno Christi millesimo sexcentesimo decimoquarto vnus è nostris discipulis Ingolstadij è sodalitia Deiparæ Virginis audiens quemdam propolam clancularium obscenas quasdam tabulas vanales habere; hominem adiit, omnes ad vnã emit, emptasque combussit, confirmans nihil se maiori lucro emisse, nihil dispendio minori perdidisse. qua emprione multorum animas qui inde mortem oculis haulissent, lucrificet; dignus ephebus insigni in oulatissimo Parthenonis loco imagine, æternòque monumento. Refert Drexelius noster recensitos sibi à celebri quodam calcographo pictores ac scalptores pingendi scalpendique artem, quam egregiè norant, inuerecundè exercentes, aut ad incitas demum redactos, aut præmature funere sublato miserrimè decessisse. Sic Deum vindicem experti sunt veri animarum carnifices, penicillum suum & cœlum prostituentes libidini. Nunc ad imagines & emblemata. Triplicis generis ea esse volui, & distribui in tres istas sectiones. In prima, sunt icones illorum hominum, seu Gentium vnde scientiæ ortæ sunt, vel quibus perfectæ cultæve studiosi; in secunda, præcepta quædam emblematica, seu præceptiua emblemata ad studia literarum pertinentia: in tertia, affectiones quædam studiorum, & studia tractantium.

Nicetæ c. 6. §. 2.

CAPVT I.

Primus fons eruditionis, Christus crucifixus.

INSCRIPTIO.

In quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.

Col. c. 2. v. 3.

Non erit quòd vllus miretur Christum crucifixum vocari à me Emblemata, si meminerit eundem conceptum in virginali Matris vtero vocari à D. Cyrillo Alexandrino ^a *sacratissimum anigma, quod summa potius ueneratione suspiciendum est, quàm humani iudicij trutinæ subijciendum.* Hoc vulgò à doctis discrimen statuitur inter emblemata & ænigma, quòd ænigma sit pictura, aut sermo admodum obscurus & difficilis, & tantum maximè perspicacibus ingenijs peruius, nec nisi post diuturnum studium & moram. Emblemata verò eadem res est, aut affinis; verum haudquaquam ita implicita & inuoluta, quin faciliè ab eruditis euolui & explicari possit; non tamen ita clara & aperta, vt imperitioribus statim explorata sit. Quæ cum ita sint, certè diuinæ *ἐνυδρωμιος ἀνεργουία* meritò ænigma dicenda est: est enim res intellectu tam difficilis, vt ipse *Archidux noui Testamenti* (sic D. Ioannem Baptistam appellat D. Cyillus Hierosol.) palàm professus sit, indignum se esse qui illum soluat; nimirum quòd ei sigilla septem ipsius Dei annulo impressa forent: quæ cum in Cruce resignata sint, idem cœlestis Agnus qui conceptus natúsque *Ænigma* erat, affixus cruci factus est *emblemata*.

I.

^a exhort. ad Reginas.

Q 2 Sit

Sit igitur in loco maxime illustri totius Bibliothecæ hoc Emblemata, *Christus crucifixus*, cum hoc lemmate, *in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei*. hoc signum duas præcipue ob causas in Bibliotheca statuo. Altera est; quia est valde consentaneum tuum Museum videri esse hominis Christiani, cui crux summa sapientia est, non autem Ethici philosophi, cui crux, stultitia. Altera, quia Christus crucifixus est symbolicus liber planè diuinus, ac proinde in Bibliothecæ oculatissimis loculamentis proponendus. Longiusculum est quod de hoc diuino codice scribit B. Laurentius Iustinianus aureo opere de triumphali agone Christi, tamen adedò proprium est huius loci, vt visum sit longè gratissimum fore, si eloquentissimi Patris, & laureatâ quadrigâ vehentis in illa diuini triumpho panegyri fragmentum hîc inferamus: sic igitur de Christo passio, *Christus non in membranâ, non in lapide, non in ligno, sed sanguine proprio in sua carne conscripsit librum, utque ab vniuersis legatur, publicè exposuit: non autem sermone composito, vel humana sapientia exaratus est verbis; sed hominum interueniente malitia, digito Dei scriptus, nempe sciuentibus Gentilibus atque Iudæis depictus est foris, virtute autem & sapientia Christi formatus est intus. habet foris simplex & indoctus quid legat; habet spiritualis & perfectus quid intelligat: legit simplex & laudatur, atque compungitur; exercitatus verò intelligens irradiatur atque accenditur. Quisnam nisi sapientia doctrix poterat paucis tam multa colligere? Abbreuiatam quidem legem, legalia sacramenta, charitatis compendium, perfectionis celsitudinem, virtutum normam, & totum redemptionis humanae modum ordinemque in hoc sui corporis inclusit volumine. Quam ob rem cum scribere compleisset, nihilque superesset scribendum, inquit, Consummatum est. Quid elegantius, quid verius? eo in codice exarata reperies stylo ferreo, encausto plusquam imperatorio, & grandiori vulnere characterem, diuinæ sapientia arcana occultissima, adoptionem nostram in filios Dei, & cooptationem in cœleste regnum. Dixi, diuina sapientia arcana. Crux enim ipsa tamen si nihil aliud consideres, Christum religioso cultu in ea venerantibus, sapientiam Chaldaico & Indico sermone significat. Dixi, ventura vita promissionem. Nam hæc ipsa salutiferi signi figura, apud Ægyptios est ventura vitæ symbolum, seu hieroglyphicum.*

Masfal Indicc.

3.
a verbo...
b l. 2. c. 2.
c l. 17. c. 15.
d l. 5. c. 17.

Memorable quiddam est apud Suidam ^a, Rufinum ^b, Sozomenum ^c, Socratem ^d, neque ab hoc loco alienū. Cum dirueretur Serapidis templum Theodosij senioris imperio, ac inuentæ essent in abscisso illo simulacro, in postibus, in parietibus, literæ quædam sacerdotales quas Ægyptij *ἱερατοὺς* vocant, siue *ἱερατοὺς* dominicæ Crucis formam referentes; Christiani recens conuersi ab superstitione, imò etiam Pagani, qui ad inusitatæ & portentosa rei miraculum accurrerant, pronunciarunt, germanam huic literæ interpretationem esse *vita ventura*. Tu, mi lector, si sola crux felici prælagio immortalitatem tibi portendit, omen accipe; pone tibi in tuo Museo ante oculos literam hanc sacrosanctam, quæ vel vnica præstat omnibus humanæ sapientia voluminibus; atque in ea dum Christum aspicias, finge animo te videre in nido suo, vel potius explicatum in pulpito volumen, aut (quem-

admodum

admodum dixit D. Basilius) propositam tabellam, *πῶς ἂν ἀπογραμμά, exemplar & scripturam*, in qua Christianæ Philosophiæ præcepta, acerrima ad bene honesteque vitendum incitamenta, omniumque virtutum illustria exempla perleges.

Alludit (puto) D. Basilius ad dictum D. Pauli Galatas grauius increpantis, quod vitam suam in Cruce affixum præ oculis haberent, *prescriptus est in vobis Christus crucifixus, ἀπογράμματα ἐν ὑμῖν ἐστωρόμενος*, est utique in eo libro vnde doctior & vnde melior fias. Talis ex eius diligenti peruolutione extitit D. Bonauentura, professus diuinum hoc volumen scriptura intus & foris, sibi esse instar amplæ illius Bibliothecæ, quam D. Thomas Aquinas, & ipse Doctor maximus & docibilis Dei *διδάκτορας τῆ* *θεοῦ* in eius cubiculo se sperauerat visurum. O librum (exclamat Salmeron noster ^a) super omnem librum! hunc expedit

Nocturna versare manu, versare diurna: hoc sit Enchiridium nostrum, hæc Isagoge ad sapientiam, verbum abbreviatum, contemptus mundi, soliloquium, stimulus diuini amoris, Itinerarium mentis in Deum; quisquis eum euolues, in eo te reperies altissimis inscriptum in sculptumque characteribus. Nam & hoc est auctoris huius libri diuinum oraculum; *In manibus meis descripsit* ^b. Vtinam, quod felicitatis D. Ioanni contigit, clauis habeamus pectoris Christi, vnde tanquam è re-fertissima apotheca, & locuplete arario promere possimus thesauros sapientia & scientia Dei, & velut aquilæ grandes ex vitali illa arbore hauriamus medullam doctrinae cœlestis, licet omnino, cum libebit: prostat enim continuò in pulpito Crucis apertus hic liber; præstolatur cupidissimè discipulos quos erudiat cœlestis Doctor è suggestu Crucis. *lignum enim illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuit magistri docentis*, dixit Augustinus ^c. habeo in Cruce diuinam Bibliothecam. Illibatum mihi est archiuum Crux Christi; habeo Doctorem Angelorum, cui nihil optatius est, quàm mihi tradere scientiam Sactorum, & *artem bene viuendi, qua tota in cruce est*, dixit diuus Thomas: hæc quoque (nisi perditè excors sim) hæc sit summa votorum meorum, *hæc mea sublimior philosophia, scire Iesum, & hunc crucifixum, totiusque mihi figatur in corde, qui pro me fixus est in cruce*.

Exigit hic locus & debita IESU CHRISTO vindici nostro reuerentia, vt paulò attentius consideremus, & qui tandem sint isti thesauri sapientia & scientia Dei, qui in ipso absconditi sunt. In primis affingere aliquam homini Deo ignorantiam, delirium est insanæ mentis & impia: neque Agnoita quisquam esse potest (inquit S. Gregorius ^d laudans S. Eulogium eadem in Photij codice 230. sentientem) qui Nestorianus non sit. Nam præterquam quod templum Dei nulla ex parte obtenebrari decet; quid tandem nobis attulisset commodi, vel potius quid incommodi non attulisset, si qua insedisset menti Christi ignorantia? & si verum est quod scelestissimè Gnostici delirarunt apud D. Irenæum ^e, Christum sub præceptoris ferula alphabetum, quod antea ignorabat, didicisse; si extremi iudicij diem, & causam

Q 3

quam

4.

^a tomò 10. tract. 37.

5.

^b Isa. 49. 16.

Ezech. 17.

^c tract. 19. in Ioan. & ex D. August. S. Thom. in cap. 12. ad Hebr. D. Bernard. ferm. 43. in cant. & ferm. 15.

6.

Vasq. in 3 p. disp. 51. c. 2. ^d 8. reg. ep. 41.

D. Anselm. 2. cur Deus homo c. 13. ^e l. 1. c. 17.

quamobrem à Patre æterno in Cruce derelinquebatur nescisset, aut incognitas habuisset res illas, quas dicitur fuisse admiratus: *Dies hic occultus etiam Iudici est* (ait D. Augustinus ^a), non ad cognoscendum, sed ad prodeundum: inutile enim nobis, aut etiam noxium futurum erat detegi diem illum, quos neque diei illius incertitudo ab infida securitate prohibet. Ignoratio illa causæ relictionis (de qua idem Augustinus ^b) appositæ à Valentia nostro de ignorantia qua Christi humanitas ex se, & secundum propriam facultatem naturalem laborasset, vel de ignorantia non priuatiua, sed negatiua explicatur: sicut nec admiratio semper locum habet ab nouitate prius incognita, sed interdum ab rei alicuius excellentia nouo modo cognita: scientiam porrò illam, quam Theologi *experimentalem* vocant, fuisse quoque in Christo, præter illud D. Bernardi ^c; sciebat iam antè nostra, sed aliter, Scriptura satis indicat ^d.

Quomodo autem in diuinissimo illo sole inesse vlla ignorantia labes potuisset, qui nec labeculas opinionis, & fidei, utpote imperfectas luces, ipsiusque statui minimè consentaneas, admisit? Qualis (per Deum immortalem) qualis thesaurus sapientiæ, & scientiæ absconditus in Christo, qui non modò scientia omni naturali perfectissimè præditus fuit, verum etiam supernaturali per se infusâ, ab ipso sui conceptus exordio, cum iam inde super eum spiritus sapientiæ & scientiæ requieuerit, eaque fuerit ad merendum necessaria in eo, qui fide, utpote cognitione imperfecta, careret? Fueritque diuinitus concessa hominibus inferioris conditionis? quæ quia tota simul Christo infusa est, bellè in eam cadit illud S. Maximi ^e; *Non fuit scientia Christi, inquit, sicut nostra sapientia, quæ est vestimentum confutum, & ex variis sensim comparatis disciplinis confarcinatum; Christi autem sapientia fuit vestis desuper contexta per totum, & inconsutilis, seu simul parua diuinitus.*

Accessit ad has sapientiæ gazas clarus conspectus Dei, seu scientia beata: nec enim æquum erat filium Dei priuari tanto bono, cuius possessio redemptioni & saluti nostræ nihil officeret; Deo aliunde præstante, ut viator simul esse posset, eòsque perferre dolores & cruciatus, quibus nostra scelera expiarentur. Sed quis dicendo, vel cogitando assequi possit quantus hic in Christo scientiarum thesaurus fuerit? Naturalium quidem maximum fuisse necesse est, si excellentissimum ipsius ingenium consideras temperamenti ac sensuum tum exteriorum, tum interiorum perfectionem, atque facultatum inferiorum obsequentissimam rationi subiectionem atque obedientiam; singularem denique Dei tutelam debitam Christo, ne sensus obiectorum internuncij falli possent; vtriusque verò supernaturalis amplitudo quantum longè latèque patuerit, quis mortalium, vel immortalium explicet? Accuratius hæc disputare Theologorum est ex proprio munere querentium de ratione formali scientiæ Christi per se infusæ, de eius obiecto, vtrum ad illud singularia pertineant, vtrum rerum omnium possibilium comprehensio, vtrum euidens abstractiua cognitio Trinitatis, an discursiua sit, an phantasmatum indiga; qualia fuerint eius instrumenta & subsidia, aliæque id genus.

De

De scientia beata hoc solùm aio, eam respondere gloriæ Christi; quis eius altitudinem exploret? Itaque (vt Sancti Fulgentij verbis loquar) in Christo quippe capite sunt omnes sensus, hoc est, omnes thesauri scientiarum; in nobis tanquam in reliquo corpore, tactus est duntaxat, quæ est notitia imperfectissima: nobis ad locupletem illum sapientiæ Dei Theaurum accedere licet, ac sperare, inanes haudquam esse redituros. hic primus fons sapientiæ ex duodenis illis, quos in hac sectione indicamus, ad quem adeundum, atque ad eas aquas, quas hauserimus, in eundem Oceanum refundendas pulcherrima parænesi nos diuus Bernardus hortatur: *Origofontium & fluminum omnium mare est; virtutum ac scientiarum Dominus IESVS CHRISTVS: quis enim Dominus virtutum nisi ipse est rex gloria; sed & iuxta Anna canticum, idem ipse Deus scientiarum Dominus est: si quis caller ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet, inde est, inde scientia, inde sapientiæ sermo: thesauri siquidem sapientiæ & scientiæ ibi omnes absconditi sunt; cur non spirituales riuus, vt arua mentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraudibus, & sine intermissione reddantur?*

CAPVT II.

Secundus fons eruditionis, Deipara Virgo Maria.

INSCRIPTIO.

Sedes sapientiæ.

Sanctissimam Virginem Deiparam ænigma, vel emblemata appellem, nec satis scio. Ænigma omnino esse, atque ab eius curiosiori inuestigatione religiosè abstinendum, aureis & grauissimis verbis nos admonet D. Petrus Chrysologus. *Quantum secretum cubiculi sit regalis, qualis reuerentia, quo tremore locus adeatur, ubi ipsa Principis requiescit maiestas, circumspectum frequenti satellite regia domus atrium docet. Certè ad thalamum sponsi, nisi proximus, nisi satis intimus, nisi laudabilis fama, nisi probabilis vite, nullus admittitur. Intra thalamum verò ipsum, Virginem Deus capit solam, sola suscipitur virginitas illibata. & audes o homo, Dominica incarnationis vestigare secretum, & ad illius pectoris cubiculum contendere, ubi tota superni Regis, tota diuinitatis requiescit maiestas? Audes ipsas Dei manus operantes sanctum sibi corporis templum intra virgineam aluum Genitricis curiosus arbiter intueri? Absconditum saculæ mysterium, & ipsis Angelis inuisibile sacramentum noli discutere, sed crede. hæc Chrysologus. Eandem tamen emblemata esse Museis religiosè inserendum (quod omnibus sæculorum ætatiibus factum esse Cresolius scripsit ^a) disco ex grauissimis Patribus, qui *Beatam Virginem diuinissimum librum* nominant. In primis sanctus Epiphanius ^b, inter cætera elogia, quæ pleno ore, & pleno pectore congerit, sic eam compellat. *Tu es* (inquit) *ἡ ἀκατάληπτος βιβλος ἢ τὸ λόγον, ἢ τὸ ἴδον τὸ πᾶσι τῶ κόσμῳ ἀδυνατώσασα, liber incomprehensus quæ verbum & filium Patris mundo legendum exhibuisti.* De eadem Georgius Nicomediensis interpretatur oraculum Isaiæ de libro, quem neque periti literarum*

9.

I.

^a in mystic. l. 4 sect. 3.^b orat. de laudib. B. Mariæ Virg.

Ira. 19.

rarum legere possint, quia complicatus est & obfignatus, multo minus imperiti, qui literas insuper nesciunt: unde in hoc emblemate, vel potius ænigmate explicando difficultas ineluctabilis est. *Mariam* (inquit) *indicauit liber obfignatus, quem nullus legit sciens literarum, præter eum qui obfignauit, & seruaui supra rationem, cum charta significauit purissima, in qua Verbum sine scriptis impressum scidit fraudis chirographum.*

2.

^a Orat. de Deip. laudib.
^b Orat. 1. de natu.
Vide D. Gregorij Thaum. serm. 3. de annunt.
B. V.
^c Orat. 2. de dormit.

Consentanea sunt quæ dixit alter Nicomedienfis Gregorius ^a, Deiparam Virginem *librum obfignatum* appellans. Sanctus Damascenus ^b diuini huius libri studiosissimus, eius primam in publicam editionem natalitia oratione celebrans hæc ait; *Hodierno die is qui omnia efficit Deus Verbum quod pater è pectore eructauit, librum nouum condidit Dei lingua à Spiritu sancto calamo quodam in ipso conscribendum, qui quidem homini literarum perito datus est, nec tamen ab eo legitur. Neque enim Ioseph Mariam cognouit, neque ipsius mysterij potentiam.* Andreas Cretensius ^c erga B. Virginem singulariter pius, sic eam affatur. *Tu es liber verè viuus quod in tetacità fuit inscriptum Verbi paterni viuifico calamo Spiritus: tu sola verè es noui Testamenti volumen à Deo scriptum, quod Deus autè fecit cum hominibus.*

3.

^d rom. 1. conc. 61.

^e in specul. lect. 3.

^f de assumpt. Virg.

Amo, & vehementer amo ingeniosam simul ac eruditam pietatem cuiusdam Mariæ clientis è nostra Societate, qui nuper in præfatione quadam theologica tam sublimiter sensit de hoc Mariali scientiæ fonte, vt asseruerit doctèque pariter ac splendide probauerit, non solum Angelos nunc in cœlis inde haurire quæcumque naturæ Angelicæ indèbita sunt; ea videlicet, quæ de nouo ipsis reuelantur, verum etiam ipsorummet Angelorum dum adhuc in terris degeret, Mariam fuisse magistram. Quæ quæstio si auctoritatibus disceptanda est, in promptu sunt palmares & decretoriæ. Audi D. Bernardinum Senensem ^d. *In hoc est electa vt sol*, inquit, loquens de Virgine Deipara, *scilicet ad irradiandam totam multitudinem Spirituum celestium.* DD. Bonauenturam, & Damianum reiicies? minimè reor; neutri vel sanctitas, vel sapientia, vel Senatus Pontificij purpura ad auctoritatem deest. Ille sic ^e. *Maria demonibus est mare amarum spiritualiter, & Maria est hominibus stella maris officialiter, & Maria est Angelis illuminatrix æternaliter.* Ille ^f; *Virga Iesse veri prania luminis in illa inaccessiblei luce perlucens sic vrororumque spirituum hebetat dignitatem, vt in comparatione Virginis nec possint nec debeant apparere, sicut sol solus orbem illuminat; sic hæc sola solidiori lumine & homines & Angelos illustrat.* Quæ ne oratoriè dicta videantur, quæro abs te, nunquid valde consentaneum est tam augustæ Matris dignitati, maiestati que sedis quam increata sapientia sibi delegit ad habitandum, vt quandoquidem Angelorum infimi à superioribus, vt hi quoque ab supremis illuminantur, isti pariter ab ea, quæ supra omnes Angelorum choros euecta est, ipsiusque felicitatis & gloriæ Angelorum instrumentum fuit, recipiant nouas illas cognitionis accessiones & corollaria, quibus identidem à primario & immenso sapientiæ fonte Deo Opt. Max. illustrantur? Ego omnino ita sentio, ac libens volens ex animi mei sententia hoc tibi do, *magna parens*, nec me vnquam cum D. Epiphanio exclamare

exclamare penituerit, *O Virgo sancta lucis æternæ mater, qua in cœlis illuminas copias Angelorum, & ipsorum Seraphim incomprehensum oculum.*

Id haud tantopere mirum videbitur, si eadem Virgo nondum exuta mortalitate eosdem Angelos pleraque docuit; docuisse autem vltro fatebitur, quisquis animo replicauerit magnam illam Apostoli vocem, *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc; in gentibus euangelizare inestimabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creauit; vt innotescat Principatibus, & Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro.* quibus verbis profitetur se ipsorummet Angelorum quodammodo Doctorem circa quædam mysteria gratiæ, cuiusmodi esse potest dispensatio fructus Incarnationis, & multiformis sapientia Dei in prouidentia, & prædestinatione erga homines per tale mysterium. Nec veretur D. Chrysostomus loquens de exordio Euangelij Ioannis dicere, *Nihil nobis humanum, sed à Spiritu sancti abditis thesauris omnia proloquitur, qua nec Angeli priusquam hæc diceret, nouerunt. namque & ipsi nobiscum per Ioannis vocem, & per nos didicerunt, qua cognouimus.* De quorum verborum intellectu eruditè Suares ^a: Et inficiabimur Angelos aliqua à Deipara didicisse etiam dum superstes erat, à qua ipsimet Apostoli plurima didicerunt, præsertim cum præcipuum illud fuerit gratiæ genus, quod rependere potuit adstantibus sibi & officiosissimè famulantibus Angelis; nec verecundari potuerint Beati illi spiritus in eius se tradere magisterium, *sub cuius disciplina* (vt loquitur D. Ildesonus ^b.) *Deus insans versatus est? Quod autem sit illud genus sapientiæ in qua profecit Christus, proximè superiori capite indicatum est.*

Age verò (vt lemma huic imagini adscriptum obiter perstringam) quidni fas mihi sit eadem ratiocinatione coniecturam facere de magnitudine sapientiæ & scientiæ B. Virginis, quæ D. Bernardus ^c eius charitatem æstimauit? *Dubitare quis potest* (inquit) *in affectum charitatis transisse Maria viscera, in quibus ipsa qua ex Deo est charitas, nouem mensibus corporaliter requieuit?* nunquid non eodem profus corporeo modo totidemque mensium spatio increata sapientia in vtero virginali velut in sede sua & folio reledit? Si discipulorum cum suis Doctoribus contubernium plures efficit sapientes quàm schola, quemadmodum Seneca animaduertit, si Moses ex paulo intimiore consuetudine aliquot dierum cum Deo aded radiatus prodiit, vt oculos se intuentium præstringeret; quibus facibus, quibus radiis, quibus fulgoribus, quibus solibus collustratam fuisse putas, ac deinde cæteros collustrasse illam, cui tanta annis plurimis cū splendore Patris luminum CHRISTO Iesu familiaritas, tanta necessitudo intercessit, tanta (vt sic loquar) vnitas, dum æternam illam sapientiam aluo virginea contineret? Præiuit huic meæ ratiocinationi D. Ambrosius ^d, ex illa commemoratione Christi Domini in vtero Beatæ Virginis rectè inferens eam in sapientia plurimum profecisse. *Verè alius Maria crater tornatilis* (inquit) *in quo*

4.

Eph. 3. v. 8.

Suar. 1. 5. de Ang. c. 6. n. 22.

^a ibid. n. 28.

S. Damasc. or. de natu. uit. Georg. Nicomedienfis. b serm. de assumpt. Virg.

5.

^c serm. 1. de assumpt.^d l. de institutione Virginis c. 14.

erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem piæ cogitationis gratiam diuinitatis suæ plenitudine subministrans. Eadem argumentatione vsus est Sanctus Anselmus ^a. Intrauit Iesus in quoddam castellum, ait: *Christus, ut dicit Apostolus ad Corinthios, & ad Colossenses, est Dei virtus, & Dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei, & Christus est in Maria; ergo omnes thesauri sapientia & scientia Dei sunt in Maria.*

6.

Quapropter meritò ab Auctore sermonis de laudibus Beatæ Virginis, qui est inter opera D. Bernardi, dicitur esse mirabilis ille thronus qui sancto exuli diuinitus ostensus est, de quo procedebant fulgura, & voces, & tonitrua. *Maria enim cœlestem doctrinam, ait, auidius ebibit, fidelius credidit, sincerius luculentiusque alijs tradidit.* Quæ causa D. Ambrosio fuit ut diceret ^b, *mirum non esse Ioannem Euangelistam præ cæteris fuisse locutum mysteria, cum ei præstò esset aula cœlestium Sacramentorum.* nam (inquit D. Anselmus ^c;) *licet Apostoli per reuelationem Spiritus sancti edocti fuerint omnem veritatem; incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius Maria per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & permulta eis per hanc reuelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat.* Habuit quidem illa (quemadmodum acutè dixit Rupertus ^d) suum tempus tacendi, nimirum quandiu Christus inter mortales versatus est, quo tempore *Maria* erat hortus verè conclusus, & fons signatus, conseruans & conferens in corde suo omnia verba: at post Christi ad cœlos ascensum locuta est, & erant emissiones eius paradifus, & fauus distillans labia eius; nec eam veretur S. Ignatius ^e *magistræ nostræ religionis appellare.* Quid plura? mihi clientium tuorum minimo iterum te, pro eâ quâ possum reuerentia & gratulatione compellare cum D. Epiphano liber, *Per te notitia cœlestis à terris ad cœlos transmittitur.* Quid ais Epiphani? Itane verò doctrinam cœlestem Maria à terris ad cœlos transmissit? Certè magnam spem facis ab eadem doctrinas cœlestes ad nos in terras transmissum iri: imò & continenter transmitti satis indicant stellæ illæ coronariæ, Doctorum symbola, quibus augustum Mariæ caput cingitur. Felices stellæ; ô tæque quatèrque beatæ illæ ingeniorum & eruditionis faces, quæ radiant in vertice Virginis; felices Doctores, felices discipuli, felices scriptores quotquot Mariæ diademati, scientiæ & ingenij sydera dedicant; caput enim Virginis ea longè diuiniore lumine accendit, eaque (ut loquitur Bernardus) *potius ornat, quàm ab eis ornetur.*

7.

Volo igitur in hac nostra Bibliotheca emineat Deiparæ Virginis tabella, qualem pinxisse D. Lucam accepimus: in qua duo præcipuè obferuo, quæ ad literas & ad istud literarum domicilium pertinent. Alterum est sydus illud, quod in eius humero dextro appingitur, eruditionis & doctrinæ hieroglyphicum; ut est apud Daniele ^f, *Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Hyades illæ sacræ suo exortu diuino quodam imbre doctrinæ salutaris mortales omnes irrigant. Alterum

^a in hom. super Euangelium Lucæ 10.

^b l. r. de institutione Virginis c. 7. ^c l. de excellentia Virginis c. 7.

^d l. 2. de gloria & honore filij hominis. Vide Franc. Suarem tom. 2. in 3. part. q. 37. art. 4. disp. 19. & seq. ^e ep. 1.

^f c. 12. n. 3.

est, appictus liber in altera manu pueri Iesu, quem exceptum vnus Virgo Mater suauissimè gestat: in quam rem placuit Cresolij nostri animaduersione digna homine religioso & docto, quam ideo liber huc afferre. Apex Hierarchiæ, atque Princeps religionis Messias ad honestissimam illam voluntatem (videlicet aceruandorum librorum & condendarum Bibliothecarum) præuissè mihi videtur, qui cum agris & penatibus careret, ac ne haberet quidem in quo suum caput reclinaret, diuinitus tamen pictor Lucas, qui cœli afflatu Christi in terris imaginem expressit, ei dedit in manibus librum, ut cum Dei filius nostri causa se opibus commodisque vitæ spoliauerit, librum tamen pro omni suppellectili voluisse habere videatur: ita supremus omnium parens, in cuius magna manu cum sint diuitiæ & gloria, tum libros in eadem contineri literæ sacræ memorant; ut intelligamus rem esse & numini charam, & Augusto cœli prætorio non indignam.

Dic Philomuse, quæ tutela tuo Museo opportunior esse potest, aut religiosior hac Christi Genitricis effigie? M. T. Ciceronem peculiari quadam religione Mineruam bonarum literarum præsidem coluisse Plutarchus scribit, eiusque signum domi suæ habuisse, haud dubiè in larario, & Bibliotheca. Tu, si Christianus es, augustissimæ parentis tutelam Museo tuo impensiore cura inscribito; & confide ab ea tanta tibi affore præsidia ad virtutum & literarum studium, quanta veteres in sua sapientia stolidè superstitiosi à Minerua nunquam expectauerunt. Gloriatur Minerva in fabulis se prodissè armatam è Iouis capite, ac proinde vocari gestit *θετοκ*: at hæc sunt præstigiæ tartarei sycophantæ hac fabellarum vanitate veras laudes Deiparæ Virginis (de qua multa antè didicerat) minuere & obscurare satagentis. Vna est *θετοκ* Maria; vna inuictissima virago, quæ tecta cœlestibus armis ita cum dracone tartareo congressa est, ut illius caput contriuerit, extorseritque infinitam prædam, quam conuehebat in sua latibula, & captiuos homines in æternæ vitæ libertatem (inferis ne quicquam frementibus) vindicari. Confugiamus quotquot damus operam literis, non ad Saitanam illam Palladem, quæ fructum suum solem esse delubri sui foribus mendaciter inscripsit *ὁν ἔτερον κερσον ἡλιον ἐγένετο*; sed ad illius patrocinium, quæ admirabili virtutum omnium splendore circumfusa, *Christum Iesum* diuinum illum solem enixa est. Illa, secundum Deum, sit Musei nostri ac nostrorum studiorum præses, ac meminerim magnam hæc marrem à viris sapientissimis ac sanctissimis eius opem persæpe expertis appellari *domum Sapientia*, *doctrinam Doctorum*, *Magistræ* & *illuminatricem Apostolorum*, *Dominam* & *Magistræ Prophetarum*, *Magisterium fidei*, *lumen studiosorum*; quid plura? *Illam multocula efficta est, & Seraphim, incomprehensa visionis*, inquit Epiphanius ^g.

Sensit mirabilis illius stellæ quæ solem enixa est, splendorem lucen-tissimum Rupertus Abbas Tuitensis, sanctitate, miraculis, eruditione, ac scriptorum monumentis clarus: congenitus enim eius ingenio stupor & tarditas (quâ re maximè angebatur.) *Mariani* syderis afful-

8.

^a D. Hieron. l. 30. in Isai. c. 7. ^b Idista lib. de Virg. c. 30. ^c ibid. ^d Galatin. l. 7. de arcanis Cath. veritatis c. 4. & 12. ^e D. Laur. Iust. de nativ. Mariæ. f. Ephrem de laudib. Mariæ. g. serm. de laud. Mariæ. 9.

Trithemius lib. de Monast. Hirsaug. c. 109. de viris illust. S. Bened.

Petrus Canisius l. 5. de B. Virg. Trithem. l. 2. de viris illust. ordinis S. Bened.

gente lumine penitus discussus est. Sensit eandem opem *Hermannus* corpore & nomine *Contractus*, sed à quo concessit in clientelam & patrocinium augustissimæ orbis reginæ, ita factus est promptus & expeditus ingenio, ut in pœsi, Musica, Astronomia, philosophia vix haberet parem; insuper linguarum Latinæ, Græcæ & Arabicæ peritissimus singulari benignissimæ patronæ suæ beneficio. Non commemoro Albertum illum, cui sua excellens eruditio *magni* cognomen peperit: unde data sit illi, vel potius ad tempus commodata insignis illa solertis ingenij atque omnia perudentis subtilitas, nemo nescit: *Maria* certè fauori & præsidio acceptum referri debere quidquid facultatis & scientiæ fuit in cliente patronæ suo studiosissimo, argumentum est rerum omnium, quas didicisset repentina obliuio triennio ante mortem: quæ tamen inscitia, quia coniuncta erat cum singulari obseruantia religiosi instituti, pietate ac simplicitate, fuit optabilior naturalibus scientiis, quarum perfectionem consecutus fuerat. Quis dubitet D. Damasceno à beneficentissima Virgine adfuisse præsens auxilium in tractandis literis & scribendis libris, cui ab eadem manus dextra abscissa restituta est, ut scribendi studium continuaret valde opportunum Ecclesiæ pro sacris imaginibus defendendis? Itaque siue *Virginem Mariam velut librum diuina manu exaratum* consideras, siue ut *disciplinarum Antistitam, ac fontem bonorum ingeniorum*, quam felicitatem alij Magistri suis discipulis præstare non possunt; suus debet esse eius imagini locus in tuo Museo perillustris.

C A P V T III.

Fons tertius sapientiæ, Prophetia.

Matrona velatis oculis districtum gladium dexterâ tenens & tubam, sinistrâ catenam, quæ à sole supernè eminente descendit; capiti imminet columba.

I N S C R I P T I O.

Super speculam Domini ego stans iugiter.

1121.

1. **H**æc est huius emblematis interpretatio; oculi velati prophetiæ obscuritatem significant; tuba clangorem diuini eloquij; gladius intentatas sceleratis minas; catena seriem prouidentia res omnes & euentus inter se aptè connectentis, quæ à sole, idest, à Deo deriuatur: columba Spiritus Dei est index, qui per Prophetas locutus est.

2. Iudæa olim fuit domicilium castæ religionis & veræ sapientiæ, cui Deus præfecerat viros sanctos, Doctores consultissimos, inter quos fuere multi qui afflatu diuino incitati futura prænunderunt. hi *Propheta* vocantur; quos placuit hoc loco inter fontes scientiarum referre, quoniam tales reipsâ fuerunt; neque libuit diuinum illud vatici

vaticinandi donum aliter exprimere in hoc Museo, quàm quo modo in Vaticana Bibliotheca exhibetur, quemadmodum Cornelius à Lapide^a refert. Prophetas verò, seu Hebræos sapientes primo loco ponimus; ab iis enim vitpote sapientium omnium antiquissimis, profecta est magnam partem ea sapientia, quæ postea celebriores Ethnicorum Philosophi ciaruerunt, uti superius diximus. Deinde, quia genus istud sapientium non solum præceptis & voce, verum etiam exemplis & sanctissimis moribus nos erudit: unde à D. Chrysothomo^b Prophetæ dicuntur velut quidam *pietores virtutis*, quam in seipsis viam spirantemque vitæ integerrimæ moribus expræsserant; & per hoc (ut loquitur Origenes^c) *diuinitatem participarunt & prophetiam*. Nam (quod rectè dixit Philo^d) *malum virum non est fas interpretem esse numinis, sed in solum sapientem hoc competit, quia is solus est instrumentum Dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter*; licet non ignorem donum prophetiæ esse gratiam gratis datam (ut Theologi loquuntur) quæ etiam in hominem sceleratum cadere potest. Verum enim verò sic eos S. Chrysothomus *pietores virtutis* appellat, ut addat etiam, & *malitia*, describunt enim illi (inquit) *peccatorem, iustum, penitentem, stantem, surgentem, titubantem*. Prò quantum inter mortales dignitatis apex hominem æternitatis à Deo participem fieri, hominem *diuini sermonis characterem* (quemadmodum Origenes^e *diuinationem* appellat) ore suo præferre, hominem replicare, præterita & futura occupare: quæ causa est cur Prophetæ dicti sint *videntes* (ut D. Basilii animaduertit^f) *quia futura tanquam presentia conspiciunt*; quæ videndi facultas tantam humanæ intelligentiæ vim superat, quantum diuinitas humanitatem, *non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*; ac propterea *Dei dixit* merito appellandi, à *Deo docti*, ut quod à diuino numine accepissent, illud postea in nos refunderent, nosque ab salutaribus hisce fontibus salientes in vitam æternam aquas hauriremus. Quapropter libet iisdem verbis te affari, lector, quibus D. Hieronymus^g Pammachum alloquitur. *Prophetarum quotidie medullas bibas. Quidquid enim sanctarum est Scripturarum, quidquid Logica, Physica, Ethica, quidquid humana potest lingua proferre, & mortalium sensus accipere, isto volumine continetur* h.

Vehementi doctrinæ siti ardens S. Iustinusⁱ quærebat vbi eam expleret & restingueret; Stoicis aliquamdiu addictus, cum ab iis de Deo nihil disceret, ad Peripateticos transit; horum quoque vanalem sapientiam pertæsus Pythagoricis se consecrauit; à quibus tamen deterritus difficultate discendi Musicam, Astrologiam, & Geometriam, quas ad beatam vitam *prodromus* esse aiebant, continuò ad Platonicos recessit; in quorum etiam disciplina cum plus reperisset ostentationis & pompæ, quàm solidæ veritatis vbi consisteret, ab ignoto quodam philosopho admonitus, abiectis circularis scientiæ studiis, tam feliciter & auspiciatò se tradidit sanctorum Prophetarum lectioni, ut ex eo studio *Iustinus* prodierit *Iustus*, Christianus verè Philosophus, ac Martyr. Erit pretium operæ audire quid ignotus ille admonitor (fueritne homo, vel Angelus non disputo) Iustino suggererit in Prophetarum commendationem:

^a in 12. min. Proph.

^b in Pf. 90.

^c l. 3. periarth. c. 3.
^d libro, quis rerum diuinarum hæres.

^e 6. contra Cels.

^f præf. in If.

Petri 1. c. 10.

^g ad Pammachum.

^h Idem præf. in If.

ⁱ 3. in initio dial. cum Tryph.

tionem: unde intelligemus quàm limpidus, quàm salutaris, quàm vber fons sit Prophetia. *Exiterunt* (inquit) *quidam quondam his omnibus qui Philosophi habentur, antiquiores, beati, iusti, & Deo chari, qui diuino Spiritu afflati locuti sunt, resque eas fore vaticinati sunt, quæ nunc eueniunt* (Prophetas autem, siue VATES eos vocant) *hi soli verum & intellexerunt ipsi, & hominibus enunciarunt, nullius metu deterriti, nec viti opinione, aut gloria impulsæ, sed ea sola prædixerunt, quæ sancti Spiritus pleni audiissent, atque vidissent. Libri autem eorum nunc etiam extant, eique qui eos euoluerit, maximus fructus propositus est, & principiorum & finis, & eorum quæ Philosophus tenere debet, cum eis fidem habuerit. Non enim demonstratione, aut necessaria conclusione vsi sunt, tum in suis sermonibus, quippe qui testes veritatis essent digni, quibus maior quàm omni demonstrationi tribueretur auctoritas. Ea porro quæ eueniunt, & eueniunt, cogunt assentiri eorum orationi. Quamquam etiam propter nouas inauditæque res quas efficiebant, digni erant quibus crederetur; quandoquidem & effectoris huius vniuersitatis Dei parentisque nomen celebrabant, & ab eo Christum eiusdem filium nuntiabant. Id quod ij, qui spiritus erroris & impuri pleni erant falsi Prophetæ, nec perfecerunt, nec perficiunt: sed mira quadam opera ad stuporem hominum edere audeant, errorisque magistros spiritus & demonia honoribus afficiunt. In primis autem precare Deum, ut tibi fores luminis aperiantur; neque enim cerni intelligiue possunt ab hominibus nisi cui datum sit, Deique eiusque Christi concessu ac munere. Hæc ille cum dixisset, (addit D. Iustinus) aliaque præterea multa, quæ non sunt huius temporis, eaque me sequi inisset, abiit, neque eum vidi postea. In meo autem animo repente ignis excitatur, meque tenet desiderium Prophetarum, virorumque illorum, quos Christus charos haberet: cumque eius verba mecum ipse in animo repeterem, hanc vnã reperiebam philosophiam & tutam, & vtilẽ. Sic igitur ego & ex his Philosophus exiit: maximè autem vellem, ut omnis etiam eodem modo, quo ego, animo affecti, à Conservatoris verbis ne discederent, religionem enim quandam in se continent; satisque in eis est virium ad eos flectendos, qui à recta vita via deflectunt: iisque qui in eis suas cogitationes defigunt, quietem incundissimam afferunt. Quod si aliqua ex parte tibi ipsi cura es, Tryphon, salutisque studio traheris, atque in Deo spem collocasti, quemadmodum à re non abhorrenti, licet tibi cum Christum Dei filium cognoueris, & perfectus euaseris, vitam beatam adipisci. Quid illustrius in Prophetiæ laudem dici queat, quis aculeus ad eius studium acrior: quam meritò adscribere picturæ pro lemmate possumus istud, *Diuinitas in ore Doctoris, in doctrina non errabit os eius*: vel istud, *neesse est compleri omnia*: vel istud, *super speculam Domini ego stans iugiter*: aut istud, *illuc ubi impetus spiritus*.*

* Prou. 16.
b. Luc. 24.
c. 11. 21.
d. Ezech. 1.

4.
Vide reliqua sanè perpulchra serm. 2. ad fratres in illud, est generatio quærentium Dominum.

Viri sancti ac religiosi, meditatione rerum cœlestium se ad diuina erigentes, & diuinis laudibus concinendis occupari, *Propheta* quoque appellantur. Quod genus Philosophiæ (audeo dicere) etiam vaticinandi facultate optabilius ac nobilius est. *Magnum sanè* (inquit D. Bernardus fratres suos alloquens) *magnum prophetandi genus, cui vos deditos esse conspicio; magnum prophetiæ studium, cui vos video mancipatos. Quid illud? nempe non considerare quæ videntur, iuxta Apostolum, sed quæ non videntur; obliuiscere quæ retrò sunt, & extendi in anteriora; ex magna parte prophetare est. Hæc est*

vera

vera sapientia longè alia à Philosophorum cogitationibus, quos idem Bernardus^a appellat *in terrenis lynceos, in cœlestibus talpas. Vani enim sunt homines, in quibus non subest sapientia Dei, & Sanctorum scientia.*

^a ibid.
Sap. c. 13. 1.

CAPVT IV.

Ecclesia Christiana.

Grauis & modesta matrona habitu, sinistrâ manu impositam sacre Scripturæ Codici pontificiam tiaram sustentans, pendentibus infernè binis clauibus, supernè columbâ Spiritus sancti hieroglyphico imminente, dextrâ crucem complectens, ad quam hinc catenis religata hæresis furiali vesaniâ, illinc idololatria Bellonæ specie; sacro volumini inscripta sit literis sanguineis hæc vox, *Credo.*

Circumquaque varia sanctorum Martyrum supplicia, adstantium Tyrannorum iussu; qualia cogitatione describi possunt.

Tum ex optica ratione cymba procul apparens, cuius malus crux, eadem quæ mox descripta est matrona captos retibus pisces à sexdecim piscatoribus, hoc est, ab Apostolis simul & Euangelistis studiosè excipiens, velo cæruleo inscriptæ literis aureis hæc sententia, *Capiuntur ad vitam.*

Licet discipulatus Christi, in quo Apostoli primas sine controuersia tenuerunt, sit regia dignitate præstantior, ut dixit D. Laurentius Iustinianus^b, licet *Apostoli* sint *duces rationalis gregis*, hoc est, populi Christiani, hi nimirum duodecim fontes ariditatem animarum doctrinæ cœlestis floribus irrigantes, ut obseruauit D. Petrus Damiani^c: licet non sint Moysè deteriores, neque Prophetis inferiores, sed boni cum bonis, & bonis meliores, ut ait S. Cyrillus Hierosol^d. licet eorum sermones, Prophetarum & legis sermonibus præponantur, quod vberior gratiam acceperint, vberiusque exposuerint Christi mysterium, ut Isychius Presbyter animaduertit^e: licet diuinum sit oraculum, positos esse à Deo in Ecclesia primùm quidem Apostolos, deinde Prophetas, &c. dictumque in eam sententiam à D. Chrysostomo Apostolos omnibus diuinis charismatibus exornatos primùm in Ecclesia locum obtinere: licet eorum singuli (quod de D. Paulo dixit D. Hieronymus^f) *vasa fuerint legis, & sanctarum Scripturarum armaria*; denique licet sint diuinæ sapientiæ Coryphæi, soles cœlestis doctrinæ, Antistites Christianæ Academicæ, orbis magistri, Mystagogiæ Principes, hierophantæ & Theologi diuinissimi, utpote qui etiam *θεοδιδασκῆται* ab ipso numine eruditi, adeoque quod

1.

b in fascic. c. 17.
Exodi 15.
c Opuſc. 32.
de Quadrag.
d Catech. 14.

e 1. 2. c. 18.
tom. 4. Bibl. vet. Patrum.
1. Cor. 12.
f in Matth.

(quod dixit Eucherius) *ipsum Christi* o c v l r , qui scientiæ lumen vniuerso corpori Ecclesiæ præstant : tamen quia columnæ istæ & firmamenta veritatis, & (quemadmodum loquitur Magnus Gregorius) *tabula Apostolica* extensâ in mundum prædicatione dilatata nituntur Prophetis velut subiectis basibus; idcirco placuit in his comitiis sapientiæ præmittere *Apostolorum prodromos & antitypa*; sic Cornelius noster a *Prophetas* appellat, quamquam & sanctus Sixtus tertius Pont. Max. eosdem Apostolos *noui Testamenti Patriarchas* vocat, qui ex quadriformis Evangelij doctrina (sicut Iob quatuor vno tempore coniuges habuisse perhibetur) castâ quadam lasciuia spiritualis sobolis multitudinem innumeram susceperunt. Ne laboremus in hac controuersia, eodem Prophetæ & Apostoli collimant, vnum *Christum Iesum* annunciant. Et sicut in regiam viam reliqui calles à pagis agrisque conueniunt; ita *Propheta hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt*, quemadmodum fecere Apostoli. *Vetus Testamentum in nouo reuelatum, & nouum in veteri relatum vides.* In veteri Testamento est occultatio noui, in nouo Testamento est manifestatio veteris. Cedro dignum est quod Rupertus, verba hæc Apocalypsos c. 11. exedens, & datus est mihi calamus similis virgæ, & c. in commendationem doctrinæ Apostolorum affert. *Calamus* (inquit) *similis virgæ facultatem scribendi significat cum magisterij dignitate, vt de nulla illorum sententia, sine dictione liceat cuiquam Ecclesiastico dubitare; hoc namque magisterium tantummodo & Apostolorum est, & illis solum hæc virgæ data est: vnde in Psalmis sic determinatum est, Dominus narrabit in Scripturis populorum, & Principum horum, qui fuerunt in ea; Principum horum, inquit, id est, Prophetarum, & Apostolorum, & Euangelistarum.* Audi Gregorium^b, & Apostolorum scientiæ quantus sit ambitus, quanta complexio, intelliges. *Per incrementa temporum, ait, creuit scientia spiritualium Patrum, plus namque Moyses quam Abraham, plus Propheta quam Moyses, plus Apostoli quam Propheta in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt: fallor, si hæc ipsa Scriptura non loquitur. Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia.*

Philosophia profectò mirabilis, Apostolorum Philosophia quæ orbem, quâ se longè latèque porrigit, ita sibi addixit, suisque placitis subiecit, vt illi se sapientissimi inter mortales consecrauerint, in eius verba iurauerint, ac iudicauerint eius pronūciata firmiter nixa esse, quàm cœlū ipsum & terram; fuerunt enim interpretes, & velut os ipsius numinis, è cuius inexhausta sapientia manat, quidquid esse potest castæ lucis, & salutaris doctrinæ, vnde mens illustrari & mores laudabiliter informari possunt. Auctor est Porphyrius^c Plotinum philosophum Platonicum petiisse à Gallieno Imperatore, vt dirutam olim in Campania quandam ciuitatem restitueret, eamque attribueret Platonicis philosophis ex Platonicæ Reip. forma inhabitandum, quam *Platonopolim* appellarent; haud tamen impetrasse. Enimvero res mirabilis Platonem tantum philosophum, adeoque (si Superis placet) diuinum, nec vnicam in toto orbe urbem habere potuisse, in qua viveretur ex ipsius disciplinæ legibus: piscatores autem suæ sapientiæ retibus ita fuisse complexos omne hominum genus, vt sponte concesserit in nauim Petri, Theodoribus Græcorum,

^a in argum. in 12. min. Proph. S. Sixtus libello de diuitiis.

Theodor. de curan. Græc. affect. S. August. in Pf. 105. Idem lib. de catech. rud. c. 4.

Pf. 86.

^b l. 2. in Ezech. hom. 16.

2.

^c in vita Plotini apud Baronium an. Chr. 264. a. 3.

corum, & Ægyptiorū Bari infinitis partibus diuiniore, indeque effecta sit *ἐπιφυλακὴ τοῦ ναὸς Ἐκκλησιᾶς*, quemadmodum loquitur Gregorius Nyssenus^a, ciuitatemque constituerunt ex vniuersi mundi habitatoribus, & quadripartiti orbis plagis; cuius incolendæ studio incensus regius Psaltes hoc acroama cecinit, *Quis deducet me in ciuitatem munitam: πειροχῆς* habet Græcus textus, hoc est, vt interpretatur appositè ad nostram sententiam Euthymius, *ineluctabili doctrinâ velut mœnibus firmissimis circumvallatam*; quæ nulla vi, nullis machinis, nullis cuniculis, nullâ fraude euerti possit.

Est itaque Ecclesia Christiana sublimitas diuinæ illius Philosophiæ, eo mirabilior, quod non solum reconditis mysteriis, & planè augustis mentem imbuat, verum etiam factis potius quàm sermone exerceatur, quam proinde S. Gregorius Nyssenus^b vocauit *ἐπιληθὴν φιλοσοφίας ἔργον μάλα λον, ἢ λόγον κατὰ θεοῦ ὄντων*, eoque etiam admirabilior, quod qui eam adamauerint, possint *ἰνδὲ χρομμύτων φιλοσοφείν, sine literis philosophari.* O mirabilem Christianorum Academiam, & fidei tenebras omni humana luce & scientiâ præstantiores, quandoquidem *non tam veniam meretur, quàm præmium ignorare quod credis.*

Quod ad corpus præfixi emblematis pertinet, ideo nihil dicam, quia immensa sunt quæ de hac symbolica nauis & piscatione, sacrorum librorum Interpretes tibi suppeditabunt: de anima, siue lemmate, capiuntur ad vitam; quid dicam aliud quàm quod D. Paulus, & ipse animarum piscator eximius Timotheo scripsit, *Hoc enim bonum est, & acceptum coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Si qui capi nolunt, hoc est, Christiani esse renuunt; vel licet se capi sinant, mali tamen pisces esse volunt, miserè peribunt. Mens tamen & consilium capientium est, vt capiantur omnes ad vitam. *Bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt* (inquit D. Ambrosius^c) *quæ non captos perimunt, sed reseruant, & de profundo ad lumen exir abunt, & fluctuantes de infernis ad superna producunt.* Et alio loco idem^d, *Piscis es ô homo, audi quia piscis es, simile est regnum cœlorum sagena missa in mare, &c. Sunt ergo boni & mali pisces; boni seruantur ad pretium, mali statim ardent, bonum piscem nec retia inuoluunt, sed eleuant, nec hamus internecat, atque interficit, sed pretiosi vulueris perfundit sanguine. Noli bone piscis Petri hamum timere; non occidit, sed consecrat.*

Interpretatio secundi emblematis huius tabulæ, & discipulorum Christi in propugnanda Magistri sui doctrina fortitudo.

Altera pars huius emblematicæ tabulæ quam primo loco proposuimus, non tam philologicam interpretationem poscit, quàm cœleste quoddam epinicium Christianæ Religionis, quæ ne quidquam fremente Orco, in cassum ridentibus Philosophis, nequidquam sauientibus Tyrannis, doctrinæ suæ placita, suumque illud *Credo* omni humanâ sapientiâ sublimius, & certius omnes mundi plagas docuit, & tam altè infixit infinitorum populorum animis, vt innumerabiles suo illud cruore asferuerint,

^a hom. 12. in Cant.

3.

^b Orat. cat. c. 18.

D. Hilar. l. 8. de Trin.

4.

Tim. 1. c. 2. n. 4.

^c l. 4. in Euang. in fine. ^d Exæm. l. 5. c. 6.

Vide Toletū in hæc verba, *ἔρις ὁμῶν ἐπιπῆς.* Vide Orig. hom. 16. in Hier. & Iust. mart. in quæstionibus Gentium, quæst. 40.

5.

seruerint, maluerintque vitam sibi crudelissimè eripi, quàm fidei & disciplinæ Christianæ Academiã eurare.

6.

Quod hætenus visum est monstrum Tiberio importunius? quæ bellua Nerone efferatior? quæ vorago, quis gurges tantum aquæ haurire potest, quantum animo sorbere Domitianus? Quæ portenta ex vetere illa immanitate Decii, Valeriani, Gallieni, Maxentiis, Maximis, Iulianis, cæterisque immanibus belluis importuniora? Nihil dicam de præfectis, nihil de carnificibus ad pulsandum, lacerandumque exercitatissimis. Deus immortalis! quod spectaculum pictura huius emblematis exhibet? Illic immanitatem belluinam cerno in figura Diocletiani; illic Marentium, quem cum nomino, funestum quoddam animal dico, quod vix hominum acerbis funeribus satiari potest, & cui nihil sapit nisi humano sanguine conditum: illic effrenatam eruciantem cupiditatem cum summa impunitate in Maximino agnosco; illic humano sanguine concretum lutum in Tiberio, vel ipsomet Theodori ipsius præceptoris testimonio: illic efferatos & humanum sanguinem ligurientes Polyphemos, non inclusos illos quidem antres, in quæ nullus nisi tempestate aliqua delatus incidat; sed eos, qui omnia loca amentes & furiosi peruadant; eos, quibus nullus videtur ludus iucundior quàm cædes; nullo tam delectantur sonorum concentu, quàm crepitu plagarum; nullo colore, quàm humano sanguine, nulla supellectile, quàm apparatus carnificinæ instrumentis, Diocletianos intelligo, & alia monstra, quæ cum se suis canibus, satellitibus, suis furiis succinxerunt, prohi quam timenda sunt, quàm horrenda ab istis hominum portentis, (si tamen homines dicendi sunt, è quorum animis extirpata fuit omnis humanitas (ab istis, inquam, hominum portentis, quos in hac tabella vides, plurimisque aliis eiusdem furoris & feritatis, studiosissimè elaboratum est, vt doctrina Christi penitus opprimeretur, & aboleretur in eorum sanguine, qui illi adhæsisserunt; sed irritò semper conatu; tamen omnibus machinis & inaudita crudelitate id tentatum sit continenter multis annis, imò plurimis sæculis, nouaque in dies cruciandi libido efferbuerit; nam defatigatus Christianos excarnificando Tiberius successorem habuit infestorem; defatigato Neroni suffecta est inopportuna bellua: extincto Domitiano, ortus est Traianus; Traiano successerunt Antonini; his quoque suffecta est vicaria inhumanitas Decij & Valeriani: disruptis istis Christianorum sanguine quem largiùs ebiberant, superiorum omnium sæuitiam maiore sæuitia cumulauit Diocletianus. Sequutum est nefarium iugum Maximinus & Maxentius; præcursoribus suis in hac immanitatis & amentinæ palæstra palmã præcipere conatus est Licinius: ex eodem equo profluit fax funestissima Iulianus. reuixerunt nouissimè omnes simul, cum emissa ex crudelitatis barathro furia immanis ardentes Calvinianis & Lutheranis ignibus tædas intentans, vrbibus excisionem, rebus inflammationem, agris vastitatem, prouinciis depopulationem, sacratum ædium exaugurationem, funestam mortalibus immortalibusque calamitatem minata

nata est, nec verò minata est impotentius quàm sæuit in Christianæ Philosophiæ gymnasia & sectatores. Quid dicere reformido? Glorietur sua iam manu ferro flammæque extincta esse in Gallia anno nõ amplius vno, minimum Catholicorum quadraginta duo millia. Et perinde ac si mitius egissent prisca Tyranni cum iis; qui cœlestem sapientiam in Gallias intulerant, atque promulgauerant; prohi nefas! eorum ossa è sepulchris religiosissimis eruerunt, Irenæum Lugdunensem proiecerunt, Dionysium Parisiensem, Martialem Lemouicensis, Trophimum Arelatensem, Eutropium Arausicanum, Crescentem Viennensem, omnes in alma Christi Academia magistris, atque (vt sic loquar) doctoratus iure, titulo, prærogatiuis & infulis insignes, Clotildem reginam Clodoueo regi ad capeßenda Christianæ disciplinæ dogmata adiutricem: ipsummet Christum supremum Doctorem, principem, ac conditorem huius philosophiæ, plusquam rediuiui Iuliani suis telis imperierunt, cuius effigiem variis locis raptatum, conuiciis & verberibus affectam flammis addixerunt.

Æquat hac ætate, ac fors vincit omnium retrò sæculorum immanitatem Iaponica crudelitas, & quæ humani sanguinis fluminibus, quæ accensis rogis, quæ proscriptionibus atrocissimis, quæ carceribus immanissimis, quæ edictis crudelissimis euangelicam scientiã penitus extinguere, & ex eorum mentibus qui illam professi sunt, radicitus exculperè conatur. Et quoniam schola Christi nullum sexum, nullam ætatem, nullum hominum ordinem respuit; ideo in omnem promiscuè ætatem, in omnè sexum, in omnem ordinem immanissimè sæuitum est iam ab ipsis prolata cœlestis huius doctrinæ initiis: cuius summa gloria est, quòd quanto sollicitius impia ignorantia, effera cecitas, superstitio, hæresis, scelus, de ea prorsus delenda & perdenda sacrosanctis eius libris, ac professoribus opprimendis cogitarunt, & cogitata in rem contulerunt; tanto propagata est lætius, tanto stabilita firmitus, eò plures referri in album discipulorum Christi gestierunt; eò plures iurare in eius verba, seque ei totos consecrare, & (quemadmodum Gentium Doctor loquutus est) captiuam intellectus suos in obsequium fidei.

8. Possunt attolli crepidines ne lacus suo cursu ad mare fluat; sed solūmodo ad tempus: nam coaceruati tãdem fluctus, & intra sua claustra efferuescentes exitum molientur in patentes campos, vehementiore impetu restagnantes efferent sese, & oppositas substructionum moles dissipient, vel glomerati superabunt aggeres, interclusum rectum iter quærent per mille flexiones ac diuerticula, seque adeò contra vim attolent, vt ipsosmet montes operturi sint. Leni lapsu & quieto fluebat purissimus fons Christianæ sapientiæ, iamque plurimi mortalium pertæsitululenta aquas vitiorum, errorum, & superstitionum, incorruptos latices cœlestis doctrinæ consecrabantur, mirati eiusmodi irrigatione emergere in suorum animorum solo, non herbescetem duntaxat viriditatem, verum etiam existere infinitam copiam florum & lectissimorum fructuum. Quid consilij inierunt prophanarum atque impiarum sectarum propugnatores, Magistri, & patroni? Conati sunt præcidere rubos,

per quos accersiti riui & ducti ab ipso capite Christo deriuabantur in vniuersum orbem; missos longè latèque huius disciplinæ factores cultoresque Apostolos, atque Apostolicos viros exquisitis suppliciis & mortibus affecerunt, rati sic nouam hanc doctrinam vnà cum ipsius professoribus perditum iri: verumtamen longè aliter cecidit, quàm sperabant, fons enim Christianæ sapientiæ in suo exortu & scaturigine perexiguus creuit in Oceanum, qui vniuersum orbem complexus est.

9. Loquamur sine allegoriis apertè. Intuere pictam in hac tabula emblematica omnis generis cruciamentorum instructissimam Libitinam: aspice inter cruentas carnificum manus euulsos è nutricum gremio infantes, è paternis abreptos complexibus adolescentes, è molli cultu parietum virgunculas & matronas; viros, senes innumerabiles generosa capitis sui deuotione, & mille horrendis mortibus sancientes eam doctrinam, quam Christus docuit. Aspice vt Christi discipuli dum apparatus supplicium, dum incenduntur ignes, dum forfices & gladij expediuntur, dum tenduntur equulei, dum rotæ nouaculis armantur, dum bestia soluuntur è caueis, dum ferrei vngues promuntur, dum carnificina feruet, vt adstât læti & alacres, vt suum illud *Credo* modulantur, vt exultant, vt Magistro suo Christo vitam suam pignerari gestiunt? Vix, ac ne vix quidem, quædam virgunculæ se sustinent quin sua sponte profiliant in ardentis rogos; vix sibi incliti adolescentes temperant quin artus suos candenti ferro vtrò vellicent, quin paratas ipsi se induant in machinas viri; quin tortores ipsos & feras lacerant senis; vniuersis & singulis certum, fixum, ac deliberatum est obire quæcumque excogitare barbaries, atque Orcus tormenta potest potius quàm pati se dedoceri sanctissima illa effata, quæ didicerunt: torrentur, tenduntur in equuleis, feruilem in modum fustuario conciduntur, lacerantur, inauditis cruciatibus excarnificantur, vt Philosophiam Christianam eiurent; illi obfirmatiùs in sua professione perseuerant, & nec vel latum vnguem ab euangelicis pronuntiatis dimouentur.

10. O magnam vim illius doctrinæ quæ in Academia Christi proponitur! Age verò impietas, dic bruta superstitio; victricem te putas? victam te fateare, vel ipso liuore iudice, necesse est: prome, prome si quid habes equuleis immanius, crucibus, ferro, igne; perge, quid cessas, concute fecundum pectus: vre, membra distrahe, lacera, lania; non expromes aliam vocem ab discipulis Christi, quàm *Credo; Christo adhaereo: verum vnicumque Doctorem Christum agnosco; delirant qui secus faciunt.*

11. Quàm gloriosè, quàm iactabundè, quàm arroganter & superbè se venditarent celebres & decantatæ sectæ Academicorum, Pythagoreorum, Druidarum, Gymnosophistarum, aliæque id genus familiæ, si vel duo discipulorum, aut Doctorum paria nactæ essent, qui professionis suæ pronuntiatis suo cruore chirographum appinxissent; sui que capitis & vitæ periculo propugnassent. Quomodo id fecissent qui quod magnificè de tolerandis fortiter iniuriis, vel doloribus pronuntiabant in Stoa, in Academia

Academiae vmbraculis, in hemicyclis, in Lyceo; hoc plerumque inter leues febriculæ æstus, aut asperiore verbulo laceffiti tanquam perperam ab se dicta, re & factis reuocabant; muliebriter eiulabant, impotenter repungebant, ferebant intoleranter. Immemorabiles Christi discipuli tam arctè tenent, tam accuratè defendunt vniuersa ac singula capita euangelicæ doctrinæ, ad eò strenuè vitæ suæ rationem & mores ipsius placitis conformât, vt nullis machinis, nullis suppliciis dimoueri possint ab eo disciplinae instituto quod in Ecclesia docti sunt, neque à sanctitate & constantia quam profitentur auocari: conice iterum oculos in hanc tabulam mi lector; vide vt tyrannicæ vesaniæ satellites & administri atrociter plagas inferendo incalescunt; contrà vt Christi discipuli fortiter ferendo exultant; carnifices vlulant inter vulnera, vulnerati silent; vel si os aperiant, professionis suæ formulam constanter recitant, & magistrum suum blandè & reuerenter appellant. Concurfant huc illuc furiosi carnifices; Christi discipuli in eodem vestigio consistunt: illi ad plagarum crepitum, ad ossium fragorem, ad corporis lacerationem, fluentibus buccis, superciliorum depressione, distorsione oris, ardentibus oculis, interruptâ aspiratione, animi sui impotentiam, & virus contra Christianæ scholæ candidatos testantur; adstant Christi discipuli tranquillâ fronte, sereno vultu, vulnera præbentes vulneribus, oculis nunc in cælum, nunc in suas plagas blandè defixis, triumphant gaudio, & magistro suo gratias quas possunt maximas agunt, summique beneficij loco habent, posse cœlestis illius doctrinæ in qua instituti sunt, veritatem sanctitatèque his experimentis comprobare.

Doctrinæ huius Apostolicæ ineluctabilem firmitatem pro dignitate laudare non est humanarum virium. Epinicij tamen loco esto illud Theodoret^a inter multa quæ prudens prætermitto. *Legum quas nostri piscatores & Publicani, quæque sutor tentoriorum* (D. Paulum intelligit) *tulerunt ac promulgarunt, non Caius, non Claudius dissoluere potuerunt, nec qui eis Nero successit: hic etenim tamen si duos optimos legislatores immanitate prostrauerit, Petrum namque & Paulum interfici iussit, ac ceriè quas illi promulgarunt leges minime sustulit. Non denique Vespasianus, non Titus, non Domitianus, quamquam multis ac varijs machinationibus eas oppugnare contenderit; multos enim de medio sustulit, qui se legibus illis addixerunt, omne tormentorum genus contra eos intendens. Traianus insuper atque Adrianus magno se apparatu contra eas leges instruxerunt: ac Traianus quidem Persarum potentatum dissoluit, Armeniosque Romanorum frano subiecit; Scythicas præterea nationes compulit sceptris suis parere, piscatorum tamen nostrique sutoris abolere leges non potuit. Hadrianus verò urbem Iudaorum, à quibus crucifixus est Christus, totam diruit & euertit: at eos qui in Christum crediderunt, abducere à Christi seruitute non potuit. Antoninus quoque qui Hadriano successit, quique ex eo genitus est Verus, quamplurima trophaea deuictis Barbaris excitarunt, libertatèque adamantibus populis iugum Romanae ditionis imposuerunt: neque tamen eos, qui lubentes Christi iugum ferebant, aut vi, aut suasionibus impulerunt missum facere, quem*

12.

^a l. 9. de leg

tantopere diligebant, cum tamen illos & minitendo terrent, & irrogatis supplicijs cruciarent, &c. Itaque Corybantium more capita præ furore iactantes, inciti rabie, recondisque ac veteramentis vsi quamplurimis, piscatorum leges non dissoluerunt quidem, sed multo validiores oppugnando eas reddiderunt; planèque illis persimiles inuenti sunt, quæ flammam quidem restinguere concupiscunt, oleum verò fatui instillantes ardentioram illam efficiunt. Etenim hi quoque contra pietatem bello suscepto, pia veritatis robur manifestius declararunt; ac veluti quondam rubus ille, quem vidit Moses, ardore ignis non est absumptus, ita nec Christianos impiorum bellis petros tela hostium consumpserunt: quin potius sicut lignatoribus syluam cadentibus multo plures pullulant propagines ab radicibus, quam sint rami qui inciduntur; ita nunc quoque pijs pluribus interfectis multo plures quotidie ad doctrinam euangelicam accedebant, cruorque cesorum corporum irrigatio quedam erat, nouis in Ecclesia emergentibus plantis. Et paulò post. Philosophorum facile princeps Plato legibus iam à se conscriptis, ne Atheniensibus quidem ciuibus suis persuasit, ut illarum institutis temp. gubernarent non externis, non urbanis, non villicis, non Græcis, non barbaris, non seruis, non liberis, non uiris, non mulieribus, non iuuenibus, non longæuis, non literarum studio innutritis, non denique rudibus & indoctis. Et Romani & qui non timuerunt Romanorum potentiam leges à Galilæis piscatoribus acceperunt, & sese vltro crucifixi hominis imperio subdiderunt. hæc tamen de pictura emblematis.

13. -
a l. r. de fide.

De lemmate, seu adscripta vocula *Credo*, libet eiusdem Theodoretici replicare verba in hanc sententiam a. Si forte nostrum illum credulitatis ac fidei titulum accusatis (Græcos alloquitur) audio enim vos identidem usurpare, quod videlicet nostris sententijs tradendis nullam quidem præcedamus demonstrationem, solam verò fidem ac credulitatem insinuare illis conemur, quos diuinis rebus imbuendos suscipimus; hoc sanè ipsum est quod impudentem contra nos iniquitatem vestram calumniamque coarguat. Nos enim verissimis rebus sermones nostros tanquam testibus certissimis comprobamus: vos autè rursus hæc quoque vestris, quod dici solet, iaculis ac sagittis vosmet ipsos confoditis. Nam & celebratissimus ille Pythagoras, qui Italica sæcra dux fuit, legem hanc discipulis suis sanxit, ut perpetuum quinquennium conticerent, solumque audiendo præceptori aures accommodarent: ita ut quæ dicerent sine ulla prorsus disceptatione ac reclamatione admitterent, CREDENTES ingenuè se rem habere, uti dicè audirent, nec præterea quidquam solliciti quærerent, seu in alterutram partem dubij traherentur; ex quo factum est, ut qui semel eius disciplina se addixissent, si forte rerum quas dicerent, demonstrationem poscerentur auctores eorum, hoc est, ipse dixit, respondere soliti fuerint, omni demonstratione validiorem esse, censentes Pythagoricam vocem; idque ipsum alijs etiam persuadere conantes. Quod si scitis esse illi opinabantur ad faciendam fidem; tum qui dicebant, tum & qui audiebant, quod ea videlicet essent Pythagora dogmata & instituta: quis erit adeò stolidus, imò, dicam verius, sic attonitus, ut dubitet Deo docente, nec fidelem dictis habeat, neque illi tantum reuerentia tribuat, quantum Pythagora tribuebat, qui eius disciplina se addixerant? Plato Poëtis nugacibus plerasque obscenitarum fabulas effingentibus, de Daemonum tamen genere loquentibus, iubet haberi fidem, utpote (ut ipse loquitur) de eorum

filij.

filij, quamquam nec signis vtantur, neque vllis necessarijs demonstrationibus: & non sanctius ac iustius erit diuinis Apostolis ac Prophetis credere, qui nihil turpe, nihil fabulosum, nihil incredibile afferunt, sed quæ sunt Deo conuenientia, quæ sanctissima, quæ salutaria, nobis tradunt. Idem Plato a ne de suis quidem legibus cuiquam permittit sibi negotium insumere, sed ingenua fide accipi iubet quæcumque sanctiones ferantur, neque curiosus eas perpendi, siue bene habeant, siue perperam, & Christianum credo, stoliditatis insimulabitur; & testimonia Dei, quæ credibilia facta sunt nimis, non credentur? Quanta verò ex certa illa persuasione & fide Christianorum lux mentibus oriatur, nisi ipsamet fides oculus est mentis, pulchrè idem Cyrensis Præsul b docet; aiens venia dignos videri antiquos Philosophos de diuinis differentes si eorum ignorabant veritatem quæ loquebantur, nimirum qui neque Prophetarum, neque Apostolorum præuio lumine ducti fuerint, sed vnâ tantum naturâ duce vsi sunt, cuius impressa nobis olim diuinitus monumenta iniectus error impietatis deleuit.

a l. r. de leg.

b l. r. de fide.

14.

Et verò si ad quaslibet artes & disciplinas addiscendas Præceptori suo fides habenda est, quam præuiam & velut prodromam cognitio subsequitur, recursusque ex cognitione desiderium plura sciendi oritur, & ex desiderio inuestigatio, & plenior scientia: nunquam prima elementa perdiscit qui literatori fidem non habeat, ita esse primam, ita secundam literam appellandam, parique ratione de cæteris intelligendum; nam si fortè intercedit, negètque primam literam dici *Alpha* oportere, alio autem quodam nomine vocandam esse, nunquam profectò bene perdiscet, quod in re est, sed errabundus circumagetur, falsumque pro vero sibi assumet: at si Præceptori fidem habeat, eiusque legibus obsequendo quæ sunt discenæ percipiat, ipsam illico fidem cognitio & scientia subsequetur: ita & Geometræ fides habenda est dicenti punctum esse cuius pars nulla sit, darique etiam longitudinem quæ omni careat latitudine: idem de Astronomis & Medicis, adeoque etiam de futuris, de agricolis, de nauium fabris, & gubernatoribus; idem de prophanis mytagogis & hierophantibus, aliisque quarumlibet artium ac scientiarum magistris pulchrè admonet is quem supra iam sæpe laudauimus, Cyri Antistes c longa induc-tione hoc conficiens, quo nihil potest esse magis appositum ad præsentem disputationem de fide & disciplina Christiana, quam inter sapientia & eruditionis fontes hoc capite recensui. Est itaque, inquit, fides ceu primaria quedam basis, & crepido scientia. hanc porrò & Philosophi esse voluerunt voluntariam quandam animi summisionem, scientiam autem habitum indeciduum cum ratione. Insulsum est igitur planè facinus, nec ferendum, si velis cæterarum quidem cunctarum artium Magistris conuenire scientiam, fidemque discipulis; ac in sola rerum diuinarum doctrina, factum hoc inuerti commutarique oportere, ita ut hæc fidei scientia præponatur. Proinde Theophylactus d fidem clauem scientia appellat, citans illud Isaia e; Nisi credideritis, non intelligetis, eoque nonnulli illud Apostoli referunt, Credere

c l. r. de fide.

d in Luc. 11.
v. 52.
e c. 1. v. 9.
iuxta inter-
pret. 70.
Theodor.
ad Hebr.
c. 21. v. 6.
oportet

oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Ad hoc debet homo esse intelligens, ut requirat Deum, inquit Augustinus^a; sed ut intelligat debet prius credere. Tertullianus causam hanc affert cur Pharisæi interrogati à Christo Domino cœlestis esset baptismus Ioannis, an terrenus, respondere constanter non potuerint, *vispote* (inquit^b) non intelligentes, quia non credentes; nos porro quantula fide sumus, tantulo & intellectu possumus estimare, &c. Eodè pertinet quod Tertulliani discipulus Cyprianus in titulo capitis quinti libri primi aduersus Iudæos habet, non posse Iudæos intelligere de scripturis, nisi crediderint in Christum, eundem Isaïæ locum quem mox attulimus proferens; quibus omnibus addo intelligentiæ clarum iubar, necnon diuinæ sapientiæ ac humanæ eruditionis refertissimum promptuarium eundem Augustinum definiens^c, prius sanctarum Scripturarum auctoritatibus colla subdenda esse, ut ad intellectum per fidem quis perueniat. Id fuisse symbolicè significatū in duobus Apostolis ad sepulchrum Christi currentibus Origenes* putauit; Petrus typus fidei ingressus est prior, Ioannes intelligentiæ apex, posterior: denique esto pro huius disputationis synopsis pronunciatum Chæremonis apud Cassianum^d. Nunquam rationem veritatis intrabit quisquis à discussione cœperit erudiri. Quod cum cæteris quidem in doctrinis verum sit, tum verò maximè in diuinarum rerum cognitione, ad quas penitiùs peruadendas fidei supernaturalis præcursor necessaria est.

Nunquam finis sit, si velim inire numerum veritatum naturalium quas diuina fides ex tenebris ignorantia plusquam cimmeriis in quibus iacuerant, excitauit, minùs bene cognitæ liquidius explicauit; de subsistentia, siue hypostasi quàm altum apud Ethnicos Philosophos silentium? de rerum creatione ex nulla præexistente materia; de accidentium existentia absque vlllo substantiæ fulcro; de duorum corporum in eodem situ, quod penetrationem vocant; aut eiusdem rei eodem tempore distinctis in locis, quod replicationem; de concursu (vt loquuntur) primæ causæ cum secundis: de rotius alicuius substantiæ in alteram conuersione; deque aliis eiusmodi pulcherrimis notitiis; (vt nihil dicam de moralibus,) quàm nulla prorsus, aut quàm tenuis non dicam intelligentia, sed suspicio, aut vestigium in eorum libris, vel Academiis qui ex hoc admirabili fidei fonte nihil cognitionis hauserunt. Vnde liquet quantum Ecclesiæ Philosophia debeat, quantum Philosophi Christiani Ethnicis antecellant; quæ disputatio præclarum fuerit Academicæ prolusionis argumentum in philosophici curriculum solennibus auspiciis.

In huius interpretatione emblematis longior equidem fui quàm animo destinaueram cum orsus sum, neque tamen ita me pœnitet diffusioris dissertationis, vt nihil dicendum statuam de hac Heroïna quæ in media filiorum suorum laniena oculis in cœlum defixis, vultuque & habitu signa exaggeratæ animi fortitudinis, & internæ latitiæ argumenta præferente, nimirum de æterna salute charorum pignorum securâ, sibi Christoque sponso gratulatur. Quamnam ea sit, iam superiùs diximus,

^a 1. 15. de Trin. c. 1.

^b 1. de baptismo c. 10.

^c 1. 1. c. 21. de peccatorum meritis.
* Vel quisquis est auctor. h. mil. 2. in diuersis apud Ioannem Aluarem in Isaïæ c. 7. d. Collat. 13. c. 18. & 18. c. 13.

I 5.

16.

diximus, tūque facillè intelligere potes ex iis symbolis quæ gestat, Ecclesia est Dei viui, columna & firmamentum veritatis; perennis & purissimus fons cœlestis doctrinæ, & illius sapientiæ, quam Salomon scientiam Sanctorum vocat; de qua sapienter Irenæus, & ad rem nostram commodissimè monet^a, non oportere apud alios querere veritatem quam facillè est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in diues depositarium plenissimè in eam contulerunt omnia, quæ sint veritatis, vt omnis quicumque vellet sumat ex ea potum vitæ.

Tim. 1. c. 3. v. 15. D. August. 1. cont. ep. Fundam. c. 4. tom. 6. ^a 1. 3. c. 3. de ferè eadem c. 40. & 1. 4. c. 45.

C A P V T V.

Sibyllæ.

Annosa virgo in exesæ rupis recessu scribens in palmæ foliis, appictis circum eam decem liliis.

I N S C R I P T I O.

Insigne, virginitas; virginitatis premium, diuinitio.

Proximum post Apostolos & sanctos Vates locum in sapientiæ professione Sibyllis attribuo; quia pleræque earum omnibus Philosophorum sectis fuerunt antiquiores; idque vel ex eo constat, quòd Erythræa è decem quinto loco recenseri solita, multa de Ilij excidio & Homeri mendaciis vaticinata sit. Sapientiæ laude excelluisse, ipsum nominis etymon satis indicat: Æoles enim *ἱερ* Deos & *βόλιν* consilium appellant, aded vt Sibylla idem videri possit, ac *Dei consiliaria*, meritoque ab ipsi Christianis dictæ sint *Prophetissæ Gentium*, imò & Christiani *Sibyllistæ*, quòd earum testimonio sæpe vterentur contra prophanos inanum deorum cultus: ex quo factum est, vt quia his oraculis suam superstitionem iugulari sentirent Imperatores Ethnici, Christianos ab ea lectione pœnâ capitis deterrere tentauerint, quam legem mali dæmonis artificium Iustinus^b appellat, κατ' ἐνέργειαν ὃ ἦν φαύλον δαιμόνων δύνανται ἐρεῖν καὶ τῷ τὸς ὑδάτων, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῷ Περίουβου βιβλῆος ἀναγνωσκόντων, &c. eorum tamen fuerunt irrita consilia, & inanes minæ, & bruta fulmina.

I.

Orig. cont. Cels. 5. Theophil. Raynaud. in theol. nat.

^b apolog. 1.

2.

Porro licet haud imbutæ essent vero Dei cultu, neque (vt Theologi loquuntur) essent in gratia Dei per charitatem, atque interdum etiam agitante malo dæmone vaticinatæ sint, vnde & D. Augustinus^c eas vocat *Prophetissas non Dei*; tamen instinctu diuino plurima de fidei nostræ arcanis prædixerunt: quæ causa est, vt merito à nobis referri possint inter fontes sapientiæ. Clemens Alexandrinus^d futura illis apparuisse scribit: nec negauit Iulianus Apostata^e, idque fieri debuisse omnino consentaneum erat; siue (vt Nicephori ore loquar^f) *fuit diuina potestatis ad rerum futurarum certiore consensus, non solum per peculiare ministros futura prædicere, verum seorsim quoque adueniis & alienis ad id visi: perinde ac Musicus quispiam gratum & incundum decantans carmen,*

^c contra Faustum.

^d 1. str. c. 6. ^e apud Cyrillum 1. 6. tex. 5. Iustin. in paræn. sub finem de Cumana. ^f 8. hist. cap. 19.

T super

* dist. 7. n. 194. theol. nat.

3.

b contra Io- uin. l. 1. c. 26.

* l. 2. de diu.

Virg. 6. Æn. Plin. l. 2.

superuacuas quoque percutit plectro chordas, aut ornatus gratiâ, super eas, quæ ex usu sunt, alias etiam adicit. Afflatum illum diuinum eruditè adstruit Theophilus Raynaudus a contra cauponariam (vt loquitur) Casauboni Theologiam.

At cur in hac tabula Sibyllam expresserimus in antro sedentem, & scribentem sua oracula in palmæ foliis, tu consule Bulengerû nostrum. Vnum dumtaxat moneo, ideo à me appicta circum istam spæcum decem lilia, vt & denarium Sibyllarum numerum intelligas; & quid causæ sit, quamobrem præpotens numen fatidica facultate has scæminas honorauerit: qua de re sic D. Hieronymus b, cuius verba nisi paulo longiora tibi videbuntur, esse poterunt pro lémate huius emblematis. Varro Sibyllas, inquit, existimauit esse decem, quarum insigne, uirginitas; uirginitatis præmium, diuinatio. Quod si Æolici sermonis genere Sibylla θεολογία appellatur, rectè consilium Dei sola scribitur nosse uirginitas. Cæterùm non est audiendus Cicero c hæc de Sibyllinis carminibus dicens, Qui Sibylla carmina conscripsit, perfecit ut quodcumque audiuisset, prædictum uideretur, & hominum & temporum definitione sublatâ. Adhibuit enim latebram obscuritatis, ut eadem uersus alias in aliam rem posse accommodari uiderentur. Ad summum, illud dictum Tullij uerum sit quoad ea carmina, quæ de prophanis rebus bacchantes & exhalatione temulentia scripserunt; nam quod pertinet ad mysteria Christianæ religionis, de quibus locutæ sunt, res clarior est quàm ut indigeat interpretare: sunt in manibus earum oracula; adeantur, liquebit. exempli gratia solùm esto illa acrostichis quâ una earum in Christi Domini sacratissimo nomine Ιησους χριστος δεος υιος ουτηρ, ingeniosè & reuerenter lusit; quarum quinque uocum primariæ literæ etiam symbolicè Christum designant, constantes hanc uocem Ιησους, piscis: ab hoc enim diuinissimo pisce omnes quotquot sumus Christiani in aquis Baptismi generamur.

CAPVT VI.

Sextus fons sapientia, Ægyptus.

Duæ pyramides insculptæ circulo, accipitre, scarabeo, stella, corde hominis, ichneumone, speculo, acerrâ, falce, & similibus symbolis apud Horum Niliacum: inter utramque matrona augustô corporis cultu pedibus crocodilum premens, translucido, seu diaphano sipario uelata, in sinistra manu, papyrus nilotica; in dextra, uas crystallinum plenum, splendenti & grato oculis succo.

INSCRIPTIO.

E tenebris lux gratior.

I. D. Augustinus.

Vt multa per vitrum succina pellucet suauis, sic ueritas magis delectat integumentis allego- riarum, symbolorum, emblematum inuoluta

inuoluta; nec delectat solùm cum per translucentia siparia conspici- tur, sed ueneratione quadam intuentium se oculos complet. Quæ causa fuit, (si Phalereo Demetrio credimus,) cur omnia mysteria uelata sint allegoriis ad grauitatem. Certè & in Salomonicum templum iam absolutum cum inferretur arca, ædem sanctissimam augustissimamque caligo impleuit, quibus tenebris gloria Domini obnubebatur. hoc genus eruditionis Ægyptij præcipuè adamarunt, de quo sic Cornelius Tacitus. Primi, inquit, Ægyptij per figuras animalium sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanae sacis impressa, cernuntur, & literarum inuētores perhibentur. Inuentum illud suum ita excoluerunt, ut hæc eruditio nec indigna uisa sit, quam Moses edisceret, quo nomine eum inter cætera elogia eruditum omni sapientia Ægyptiorum, sacrae paginæ prædicant, quæ sapientia, qualis sit, enucleatiùs Philo edisserit. Num eros (inquit) Geometriam, uniuersamque Musicam rhythmicam, harmonicam, metricam, siue contemptiuam, siue per instrumenta uocisque promentes sese modis uariis accepit ab Ægyptiis Doctores (quæ quidem scientiæ fuerunt uulgares, & promiscuè omnibus traditæ,) & insuper (quod hîc præcipuè agitur) occultam Philosophiam descriptam literis hieroglyphicis (ut uocant) hoc est, notis animalium, quæ ipsi uenerantur etiam pro numinibus, αεροται η δὴδ συμελων φιλοσοφίαν ὡς ἐν τοῖς λογεμαῖσι θεάματα ἀποδεικνύωται, ἢ διὰ τῶν ζώων ἀπεδοχῆς ἢ ἐν τῶν τιμαῖσι θεαίσουσι. hæc autem fuit magis recondita, & uelut quiddam sacrum, apud sapientissimos sacerdotes deposita, unde ἱερέγλυφα θεάματα ab illis dicuntur; atque ab Origene a ἱεράτιμα; nec deesse putabant illi cœlestem quamdam uirtutum uelut præsidem, cuius numen intelligentiam affunderet discipulis.

Vide Miden- dorpian l. 2.

a in c. 2. ep. ad Rom. & hom. 1. super Numeros.

2.

b l. 9. adu. Iulianum.

3.

4.

c l. 1. Strom.

Ab Ægyptiis hæc hieroglyphica solertia fuit postea propagata ad Græcos per Pythagoram, qui illam didicerat ab Ænopheo Hieropolita præceptore suo, cum illuc Ægyptiæ Theologiæ cupidus nauigasset. D. Cyrillus Alexadrinus b fateatur illa ænigmata, & symbolicos characteres plurimi ingenij & grauitatis plenos esse, & ad augendam prudentiorum scientiam accommodatos; & hæc causa fuit cur Ægypto tanquam fonti & parenti uilis & solertis disciplinæ locum hîc dederimus. Eius iconem interpretari nihil attinet, est enim ex superiùs dictis satis clara & facilis.

Ab eodem fonte profluxerunt tessera scutaria familiarum, emblemata in equestribus ludis præferri solita, uel in arcibus triumphalibus cæzata, omniisque solertia gryphorum, in quibus scitè proponendis ac interpretandis, inest non modicum ingenuæ uoluptatis & utilitatis.

Quamquam & huius disciplinæ hieroglyphicæ semina sparsa in Ægypto ab Abrahamo quando uixit Heliopoli cum sacerdotibus eius gentis, uerisimile putant Alexander auctor historiæ Iudaicæ apud Eusebium, Eupolemus apud Clementem Alexandrinum c, & Cauffinus noster integro uolumine in hoc argumento cum laude uersatus: id eò procliuùs crediderim, quòd nihil sit frequentius in sacro Instrumento- tum ueteri, tum nouo, inuolucris allego- riarum, similitudinum, ænigma- tum.

T a rum,

a l. 5. adu. gent. de natura hominis.

tum, & symbolorum. Adscribamus hinc iudicium Theodreti a de Aegyptiorum disciplinis & sapientia, ...

CAPUT VII.

Septimus fons eruditionis, Græcia.

Augusta & splendenti specie matrona Amaltheæ cornu dextrâ ferens, sinistrâ fauum mellis; ad pedes noctua.

INSCRIPTIO.

Sapiunt, quibus Attica mella non sapiunt?

I.

Cic. r. de or.

Græciam puto, adeoque Ελλάδα πῶς Ελλάδος Ἀθίνας in hac imagine agnoscis, túque meritò me reprehèdas, nisi inuentricè omniû doctrinarum ...

2.

b l. 7. contra Iulianum in 2. Cor. 1.

Cresol. l. 2. sect. 2.

Augustiore corporis palæstra & cultu plusquam regio, atque circumfusam multo lumine illam exhibuimus; id suggerentibus duobus grauissimis Ecclesiæ patribus Cyrillo b, qui Atticam linguâ haud vulgare Dei donum esse assenerat, sed & cum eximia pulchritudine utilissimum; & OEcumenio, qui cum εὐλογίας perfecti sermonis & excultæ linguæ authorem efficiat diuinam sapientiam, quæ cum singulis peculiarem aliquem ornatum indiderit, Græcæ λαμπρότητι splendorem, maiestatemque propriam esse voluit. Sinistrâ manu fauum mellis portat, tanquam suauitatis

suauitatis Atticæ argumentum: sermonis dulcedinem melle significari tritum est, tum in sacris paginis, tum in prophanis. In illis, lac & mel sub lingua eius, & Cicero a de Nestore, E cuius ore melle dulcior fluebat oratio. Verùm hac oris mellea suauitate præstitisse Athenas innuit Rex Theodoricus, qui Senatui vrbis Romæ Felicem Consullem commendans hæc ait b. Non primis, ut aiunt, labris eloquentiam consecutus toto se Anony fonte satiauit, &c. rerum naturalium causas subtilissimè perscrutatus, Ciceropy dogmatis Attico se melle saginavit. Audax metaphora, sed quæ rem nostram probat, at cui sunt ignota πομπὰτ' ἀήνια, Attica bellaria, lepores Attici, & Latinus Atticismus, ex interuallo regustandus? De noctua sedente ad pedes simulacri Græciæ nihil dicam, quia nullus ignorat Athenas Græciæ caput eam volucrem præcipuè amasse, eaque signasse suam pecuniam; talem nummum argenteum apud se habet Laurentius Ramires de Prado, omnis ingenuæ & literariæ curiositatis studiosissimus (vti nos testes sumus, quibus Museum suum diligenter inspiciendum humanissimè permisit, adeoque ipse officiosissimè singula nobis indicauit) eum exhibet ex æneæ formæ prototypo c. 44. pentec. Si solùm, &c. vnde Gylippus seruus multas noctuas sub domini sui Lysandri tegulis cubitare callidè dixit: Si solùm ob suauitatem Græca lingua discenda foret, esset tamen aliquod huius operæ & laboris pretium: at cum sit instrumentum ad consequendas omnes scientias tum humaniores, tum seueriores, tum etiam sanctiores, quandoquidem sine illa poëseos, historiæ, eloquentiæ, philologiæ, Mathematicarum, philosophiæ, Medicinæ fontes adiri nequeant, necnon & sacri codices haud satis intelligentia comprehendi, certè religio sit si non illam didicero, cum erit commoditas. huius peccati reum se confitetur D. Augustinus c, quod ab ea puer fuerit alienior: & ego si sim sexagenario maior, tamen eam discere nec grauabor, nec erubescam. Accursius aliique eius linguæ imperiti impegerunt in crebras ineptias in interpretatione iuris, in quo non pauca Græcè reperies.

Iam monuimus Athenas dictas esse à Thucydide Ελλάδος Ελλάδα, quasi Græciam ipsius Græcia, nam quod pupilla, seu acies illa, qua videmus, in oculo est, quod ratio in mente, hoc Athena fuerunt in Græcia, si Philoni credimus; èstque sanè vt credamus. Nam & D. Nazianzenus d aureas illas vocat, atque omnium disciplinarum procreatrices. & D. Augustin. e Matrem ac nutricem liberalium doctrinarum tot tantorumque Philosophorum, quâ nihil habuit Græcia elarius; hinc inter cætera, ob que Plato gratias natura agere consueuerat quod homo natus esset, non bestia; Græcus non Barbarus; mas non fæmina. & hoc fuit quòd Atheniensis esset non Thebanus. Hic tamen è re nata obiter obseruatum velim, perperam gratias agi naturæ ab hoc Philosopho, quòd natus sit homo, non bestia; fieri enim non potest vt homo bestia esse potuerit, vt nec bestia, homo. Quoad cætera melius philosophatus est, & gratus esse potuit diuino numini. Lucianus f haud inter postremas felicitates Demosthenis numerat, quòd Athenis natus ac institutus sit.

* lib. de sca.

b apud Casiod. l. 2. cp. 1.

Plato polit. l. 3.

Cic. de clar. Orat.

Plutarch. in vita Lysandri.

c l. r. conf. c. 13.

3.

d in monodia Basilij magni.

e l. 18. ciu. Laçant. l. 3. c. 19.

f dial. de laudib. Demosthenis.

CAPVT VIII.

Octauus fons sapientia, Roma.

Romanus togatus dextrâ præferens palmam, sinistrâ nauim lunulam in calceo.

INSCRIPTIO.

Eternae facundia Roma.

I. **E**X lunato calceo & toga Senatoré Romanū agnoscis; ex palma & nauim, oratorem. Fuit Roma si non inuentrix bonarum artium, at certè omnis prorsus literaturæ felicissima excultrix; verum oratoriæ facultatis admiraculum. Ac licet Fabio Quintiliano^a visum sit, Latinam facundiam inuentione, dispositione, consilio, cæterisque huius generis artibus, Græcæ prorsus discipulam videri: tamen scimus discipulos haud paucos suis præceptoribus nihilo fuisse minores. M. Tullius in Latina lingua habuit Magistrum Lucium Plotium natione Gallum, patriâ Lugdunensem; Aristoteles habuit Platonem in Philosophicis; quis est tamen tam stolidè væcors qui neget præceptores istos potuisse superari à suis discipulis, nedū equari? Vnū vltro concesserim circa eloquendi rationem vix esse Latinis Græcos imitandi locum, vt de sermonis Græci opulentiâ taceam; sunt enim Græcis nonnullæ literæ quarum sonus longè dulcissimus est, tamque suauiter spirantes, vt continuo tanquam si mollior aliquis Zephyrus nectar aspergat, tota oratio suauissimè renideat. Nihilominus tamen si pondus & grauitatem, si succum & neruos, si vim eloquentiæ æstimas, quemadmodum Scipio, Lælius, & Cato in loquendo velut Attici Romanorum fuerunt; ita ex Græcis si qui erunt in præmouendis affectibus Romani Atticorum, profectò rem magnam facient. Græci præstant Latinis gratiâ, iucunditate & copiâ sermonis; Latini rerum inuentione pugnans, & sublimitate sensuum. Non possumus esse tam graciles, (inquit Fabianus) simus fortiores: subtilitate vincimur, valeamus pondere: proprietatis apud illos est certior copia; vincamus ingenio: Græcorum etiam minora suos partus habent, nos plerumque maioribus velis moueamur; validior spiritus nostros sinus tendat.

^a c. 10. l. 12.

Quintil. libid

cap. 11.

2.

Palmam oratori attribuimus, est enim sua eloquentiæ victoria; cui proinde nec sua deesse debent honoris insignia. Elegans est carmen incerti auctoris de palma forensis eloquentiæ.

— licet exercere togata

Munera militiæ, licet & sine sanguinis hœstu

Mitæ legitimo sub iudice bella mereri;

Hinc quoque seruari contingeret gloria cinis.

Ataque victrices intextent limina palma.

Vide Marcial. l. 7. epig. 27. Iuuen. Sat. 2. v. 118.

Sinistrâ

Sinistrâ manu præfert nauim, symbolum eius potestatis quam in hominum affectus exercet; quos nunc attollit ad sidera, nunc deprimit ad tartara, nunc certâ spe ad Orientem promouet, nunc desperatione retrahit ad Occidentem; nunc immotos in Meridie statuit, nunc incensos, plusquam Arctoo frigore sopit, & extinguit, nunc ad fletum & misericordiam deducit; demum in quamcumque vult partem circumagit. Orator enim tanquam alter Æolus

Lactantes ventos tempestatésque sonoras Imperio premit;

Lucian.

& ceu Vlysses rediuius ventos omnes in vtre inclusos circumfert secum, habetque pro comitatu *σποράς ἐς ἀσπανάς*; nec imperium modò, sed mitem in hominum pectoribus videtur constituisse tyrannidem: & quemadmodum Plato Hebræus^a dixit in Auditorum mentibus tanquam Noëmus bestiis arca inclusis imperat. Corpus (inquit) hæc arca significat, quòd necessariò capit affectionum vitiorumque innumeras pestes: has autem vir bonus dicendi peritus vinculis & carcere frænât. De hoc argumento iterum infra lib. 2.

^a lib. de plât. Noë.

Ne tamen vrbis Romæ laudibus obtrectare videamur, dum Romanam eloquentiam hîc solummodo prædicamus, reliquis scientiis prætermittis; apponamus dictum Plinij^b: *Plures vna gens Romana in quocumque genere eximios tulit, quàm cætera terra.* Et Fabij Quintiliani^c, cuius est ista vox, nusquam plura & maiora quàm in ciuitatis Romana monumentis reperiri, videlicet ex iis, quæ ad virtutem & disciplinas pertinent. Esto

3.

^b lib. 7. c. 30.

^c l. 12. c. 2.

— Tradiderit vitas victoribus artes
Gracia facundum sed malè forte genus.
tamen — Si Romani pensantur eadem
Scriptores trutinâ, non est quòd multa loquamur:
Venimus ad summum fortuna, pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achivis doctius vntis.

Ouid. l. 3. fast. in Martio. Horat. l. 2. Ep. 1.

Vis super hac re insigne Græci hominis grauius testimonium. Is est Theodoretus^d. *Apud Romanos profectò* (inquit) *& poëta & oratores, & historici vigerunt, vtique illi aiunt qui in vtraque lingua versati sunt, multo prudentiora sunt Romanorum, quàm Græcorum auctorum inuenta, multoque breuiores sententia, neque idcirco à me id dictum existimari velim, quòd Græcorum idioma deterendo attenuem, cuius ipse aliquomodo sum particeps; neque quo secus ac debeo altrici meæ præmia nutritionis persoluam: sed quo tumentiores eorum buccas deprimam, supercilia deijciam, qui nimium plus Græco idiomate gloriantur, &c.*

^d l. 5. de natura hominis.

CAPVT IX.

Nonus fons sapientia, Magi Persarum.

Persa mitratus, candida stola redimitus, suspensum in sicili vase ignem intuens.

INSCRIPTIO

1.
 a 1.4.
 b 1.2. de regno Pers.
 c h omil. 6. in Matth.
 d r. Strom.
 e in II. 49. or. 4. 1. 4.
 f 5. hist. 39.
 g ferm. 1. in Epiph.
 h 1.1.
 i 1.2. de bell. ciuil.
 k Apolog.
 l lib. 10.

m lib. de Cupid. 6.

n lib. 30. c. 1. Philost. l. 5. de vita Apoll.

3.

MAgorum vitæ rationem habes apud Diogenem Laërtium ^a, & Briffonium ^b. Nos hoc loco ea solum attingimus quæ ad eorum disciplinas pertinent. fuisse autem *Magos*, Persarum *Sapientes*, docent D. Chrysostomus ^c, Clemens Alexan ^d, Cyrillus Alexandrinus ^e, Theodoretus ^f, Leo Papa ^g, Strabo. ^h *Μάγος σοφία πρὸς διαφύγοντας, Magos sapientiã præstantes*, honore & imperio affectos ait. Suidas, *Μάγοι* inquit ⁱ *Πέρσης, οἱ φιλόσοφοι, καὶ φιλόδοτοι*, & Appianus eodem loco fuisse ait apud Persas *Magos*, quo Brachmanes apud Indos, hoc est, *μετὰ πολλοῦ καὶ σοφίας*: imò Plato apud Apuleium ^k eorum disciplinam appellat *θεῶν δεξιότητων*. Philo Iudæus ^l *ἢ μὲν ἐν ἀλλοθῆ μαγίαν, ὁπλιτικὴν ἐπιστήμην ἴσταν, ἢ τὰ φύσεως ἔργα πρᾶκτικῶς φαντασίαις ἀρχαίς, σερμὴν, καὶ περιμάρητον δοκῶσαν* *ἔδ*, ἐκ ἰδιώτου, ἀλλὰ βασιλεῖς διαπονῶσι. *Veram quidem illam magiam, hoc est, per speculativam scientiam, cuius ope natura opera cernuntur clarius, ut honestam expetendamque non plebeij, sed Reges exercent*: tum ait, ex hac scientia adulterata & deprauata descendere quas maxime proprio vocabulo *malas artes* dicimus circulatorum, ariolorumque studia, ac mulierum mancipiorumque expiationes lustrationesque profitentium; mutationesque amoris in odium, aut è conuerso in amorem odij per quasdam portiones amatorias, & incantamenta idonea; atque his dolis inuincant simplicissimum quemque, donec in calamitates ingentes pertrahant; ut nonnunquam magnæ familiæ cognationesque paulatim sidendo sine ruinæ strepitu interdicant; ex quo euenit ut *Magi* vox, quæ olim Persis honori fuit, videlicet quæ Philosophum, aut etiam sacerdotem significet, hodie infamis sit. Certè Orpheus ^m conqueritur quòd homines sapientiæ studiosi *Magi* appellentur, *Ἐπινομιῶν λαοὶ τούτοις Μάγοι*.

Itaque Magiam naturalem professi, idest, scientiam rerum naturalium, & earum virtutum quibus possent ad morbos depellendo s, aliãque id genus quæ vulgò mirabilia videntur, neque tamen vires naturæ superant, inter *sapientes* dedicantur in hac Bibliotheca, & referuntur inter fontes sapientiæ: quandoquidem hos Persarum *Magos* ipsos etiam Pythagoras adisse perhibetur beatæ vitæ comparandæ causâ; cuius studio ardebat; quòd & Empedocli & Democrito, & Platoni contigit, exiliis verius quàm peregrinationibus ad eos susceptis, ut loquitur Plinius ⁿ, & reuersi quam didicerunt facultatem prædicauere, & in arcanis habuere. Necnon & Apollonius Tyaneus hanc causam suæ in Perside commorationis affert *σοφίαν*. Quamquam valde suspicor, ne sæpe non fuerint limpidi & illimes isti Magicæ sapientiæ fontes, quandoquidem eorum plerique qui fuerunt eò profecti discendi gratiã intra naturæ fines non stiterint; sed ad eam Magiam declinauerint, quæ ope dæmonũ & carminibus insolita patrat; & hanc longissimè ab istis ædibus excludimus lib. 2. capite integro. Quæ Magorũ scientia si incòtaminata sit & impolluta malis artibus, sanè expetenda est, & adeunda.

Quòd ad picturam attinet: nullum latet, (opinor) *mitram* & *stolam*

stolam fuisse Persarum propria. De suspenso igne in vase fictili tantum posset esse aliqua difficultas; non quidem quòd ei conseruando non præpositi fuerint Magi; id enim liquet ex Strabone ^a, & Phœnicio Colophonio ^b, aliisque: sed quòd asseruerur in vasis fictilibus, non autem in focus & altaribus. At morem innuit Valerius Maximus ^c, Lilius Gyraldus ^d, additque Dempsterus ^e de suspensione, eoque facilius crediderim, quia ille ignis putabatur esse origine cœlestis; nec nisi de cœlo postea reaccendebatur, si contingeret extinguì: sed hæc sunt alterius loci propria. Epigraphæ verò quid indicat? Mirro sensum Apollonij, cuius illa est, ac solum dico, *Magos* istos Persas potuisse quidem esse præditos illa secretiore sapientia, quæ naturæ secreta penetrat; tamen haud omnia eius arcana fuisse complexos. Nam noua naturæ miracula, & prorsus incognita auro superiori, quotidie experientiã & casu Magistris, patefiunt. In commendationem Persici sermonis ac ingenij pulchrè Theodoretus ^f. *Non desunt*, inquit, *qui Græcæ elocutionis venustatem superent argutâ breuitate sermonis. hoc enim de Persica natione & antiqui scriptores testantur, si quisque præterea, vel exercitus Imperator, vel legatus, vel mercimonis causâ in eorum fines profectus, cum eis diuersatus sit. Aiunt enim illos argutè nimium deprehendere omnes loquendi strophas, dictisque breuissimis colloquentes renincere, eosque esse disputatores quammaximos; quæque ab aduersarij implicentur argumenta, solere ab illis citra moram ullamque difficultatem facillè solui. Prouerbis quoque uti eos affirmant sapientia plenis altissimisque anigmatis. non quòd Chryseppi labyrinthos Aristotelisque cognouerint, quòdve illos genus hoc eruditionis vel Socrates, vel Plato, vel Demosthenes edocuerint; neque enim Rhetorum sermonibus Philosophorumve intenti fuerunt; sed naturâ duntaxat Magistra vsi sunt. Ipsos autem Indos multo quàm Persæ sunt, sapientiores esse testantur.* De Indis cap. 12.

a lib. 15.
 b apud Athen. 1. 12.
 c l. 4. c. 4. in fine.
 d Synt. gent. deor. 17.
 e in c. 12. Rom. 1. 2.

f l. 5. de natura hom.

CAPUT X.

Decimus fons sapientiæ, Chaldæi.

Pingatur Chaldæus amplâ & talari veste, promissâ barbâ, tiarâ insignis: alterâ manu sphæram, alterâ librum gerens, in aperto agro.

INSCRIPTION.

Ipse vocat nostros animos ad sydera mundus.

Manil. l. 4. sub finem.

HOc habitu quo ferè Orientales vsi sunt, his symbolis Chaldæum exprimimus. In tiarâ solum possit esse non nihil dubitationis, cum semper existimata sit Persarum propria, ut apud Claudianum ^g, *Te linguis variæ gentes, misique rogatum*

1.
 g l. de Honor. conf.

*Fœdera Persarum proceres cum patre sedentem
Hac quondam videre domo,positaque tiarâ
Submisere genu.*

^a Carm. 2. v. & Sidonius ^a,
^{251.}

*Interea te Susa tremunt, ac supplice vultu
Flebit Achemenius lunatam Persa tiaram:*

^b in cap. 5.
Dan.

Tamen D. Hieronymus ^b me docuit hoc ornamenti genus Chaldæos quoque gestare consueuisse. Tiara (inquit) est genus pileoli quo Persarum, & Chaldæorum gens vititur. Adnumeramus Chaldæos inter fontes & principes scientiarum, licet Favorus Philosophus Romæ Græcè differens ampla atque illustri oratione (exercendine, an ostentandi gratiâ ingeni), an quod ita seridè iudicatôque existimaret, Gellio ^c non satis liquet) contenderit eorum disciplinam tantæ vetustatis non esse, quantæ videri volunt; neque eos eius principes auctoresque esse quos ipsi ferunt; sed id genus præstigiatarum atque offuciarum commentos esse homines æruscatores, & cibum quæstûmque ex mendacio captantes: tamen Plinius Belum Regem Babylonix, quæ (vt ait ^d) Chaldaicarum gentium caput est, inuentorem syderalis scientiæ facit; idemque ex Epigene ^e refert apud Babylonios septingentorum & triginta annorum obseruationes syderum costilibus laterculis inscriptas: ex quibus satis constat, quàm antiqua sit apud Chaldæos Astrologia, quandoquidem & à Belo profecta est, & iam eo tempore exulta, in quo primùm scribi cœptum in laterculis, quâ materiâ nulla prior adhibita est excipiendis literis.

Vide Iosephum l. 1. antiq. c. 4.

^{2.}
D. Basil. in hexaem.
D. Ambros.
D. Chrysost.
f lib. de Abrah.
g lib. 1. od.
11.

Ita siquidem res habet (inquit): at tu non aduertis non posse Chaldæos sine scelere dedicari in hac Bibliotheca, vtpote *vanissima artis, occupatissima vanitatis, inutilis atque impossibilis, vana, falsa ac ridicula*, atque ab Ecclesia proscriptæ professores: exercitati enim syderum scientiâ (ait Philo ^f) omnia tribuebant stellarum motibus, à quibus credebant dispensari mundi potentias, quæ constant ex numeris eorumque proportionibus, &c. Quin & Horatius ^g eos adire vetat:

*Tu ne quaesieris scire (nefas) quem mihi, quem tibi
Finem dij dederint, Leuconœ, nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius, quidquid erit, pati.*

^h 2. de diu.

Per Babylonios illos numeros, illam disciplinam intellige, quam Genethliacam appellant, cuius Magistri *Babylonij* vocantur à Marco Tullio ^h. *Nam quod aiunt (inquit) quadringenta, aut septuaginta milia annorum in periclitandis experiendisque pueris quicumque essent nati Babylonios potuisse, fallunt.* & alibi ⁱ, *contemnamus etiam Babylonios, &c.* Omnium copiosissimè Favorus apud Gellium ^k, summâ facundiæ copiâ & venustate, vt caueamus ne isti sycophantæ ad faciendam fidem adrepant, quod videantur interdum quædam vera effutire, aut spargere, nam *interdum (ait) multa tentando incidunt repente imprudentes in veritatem, &c.* *Ista autem quæ aut temerè, aut astutè vera dicunt, præ ceteris quæ mentiuntur, pars non est millefima. Denique aut aduersa euentura dicunt, aut prospera: si dicunt prospera & fallunt, miser fies, frustra expectando;* si

ⁱ lib. 1.
^k c. 1. lib. 14.

si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo: si verò respondent ea quæ sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fiat; si feliciâ promittunt, ea quæ euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda, & expectatio te suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam præstauerit: nullo igitur pacto est utendum istiusmodi hominibus res futuras præstagentibus. Ad hæc respondeo, verum quidem esse Chaldæorum appellatione censerî omnes Babyloniorum sapientium sectas, vt obseruat Xistus Senensis ^a ex prophetia Danielis, Ariolos, Magos, Maleficos, Haruspices & Astronomos, seu Mathematicos; quatuor primas penitus detestandas pronuncio; quintam ea ex parte reprobo, quâ iudiciariis & decretoriis illis effatis vititur, atque (vt loquitur Philo) *prophana opinione creaturam Creatori similem facit*, altrisque assignat euentus & nascendi leges. At si solam cœli inspectionem obiciis, & morus & mensuras & coniunctiones syderum, defectiones Solis & lunæ, & rerum quarundâ prædictiones, quare Chaldæi in paucis præstantes fuerunt: ego florem hominum doctorum libans, eos pari iure possum recensere inter scientiarum parentes, quo Athenienses Beroso Astrologo ob mirabiles prædictiones publicè in Gymnasio statuâ inauratâ linguâ statuerunt. Cæterum quotquot sunt inter Chaldæos qui consilia hominû, varias voluntates, appetitionesque & declinationes, & fortuitos repentinosque in rebus leuissimis animorû impetus recessusque moueri agitarique desuper è cœlo putant: vt planè homines nõ λόγικα ζῶντα, sed ludicra & ridenda quædâ neurospasta esse videatur, qui nihil sua sponte, nihil arbitrari suo faciant, sed ducentibus stellis & aurgantibus; illos facessere iubeo ex hoc loco, eorumque disciplinam laudabilius ignorari, quàm sciri pronuncio; nisi fortè discatur eâ mente à sapientibus, qua Daniel eam didicit, & qua Salomon dedit cor suum, vt sciret prudentiam atque doctrinam, erorésque ac stultitiam; quomodo Medici salutare affecto corpori succos, simulque venenatos & pestilentes norunt: *Discunt enim ista (ait Hieronymus ^b), non vt sequantur, sed vt iudicent & conuincant.*

^a Bibl. l. 2.
Dan. c. 1. v. 4.

Plin. l. 2. c. 7.

Idem l. 7.
c. 37.

Favorus
ibidem.

^b in Eccl. 1.

C A P V T X I.

Vndecimus fons sapientiæ, Druidæ.

Senex veste amictus candidâ auro pictâ, & talari: collum monilibus, brachia & manus armillis ornata, caput quernæ coronâ redimitum, dextrâ falcem auream tenens.

I N S C R I P T I O.

Et est Rex qui sapiens est.

Horat. l. 1.
Sat. 3.

^{i.}
c de bello
Gall. lib. 6.
d l. 16. c. 44.

Huius picturæ interpretationem suppeditabunt qui de Druidibus fulius differunt, Cæsar ^c, Plinius ^d & Tacitus: eos vtrùm in hac Biblio

Bibliotheca pōnerem inter sapientes anceps nonnihil fui; licet enim essent ingenio acri, & non vulgari scientia præditi; quippe qui immunes à militia & triburis, atque in disciplinam conuenientes multa veruum millia discere consueuissent: tamen quia nefas esse apud illos existimatum est disciplinam suã libris mandare, ne efferretur in vulgus, neque librorum copia occasio esset negligentia in discendo: proinde librorum ocores non mihi videbantur digni, qui collocarentur in librorum domicilio, seu Bibliothecis. Veruntamen & hi Gallorũ sapientes quandoquidẽ non malo animo abstinerunt à libris, sed potius studio acudæ suæ sedulitatis & industriæ; placuit corũ quoque facere mentionẽ.

2. De Druidarum studio, & sapientia hæc habet Strabo ^a, Belgarum sapientes referens: apud Belgas vniuersos ferè tria sunt hominum genera, quæ in singulari honore habentur. Βάρδοι ἔξ ἡ Ουάταις, ἡ Δεΐδου. Βάρδοι μὲν ὕμνῳ, ἡ ποιῶσι. Ουάταις τὲ ἱερεῖοι ἡ φυσιολόγοι. Δεΐδου ὃ πᾶσι τῆ φυσιολογίᾳ ἡ τῶ ἠθικῆ φιλοσοφίᾳ διδάσκει. Bardi, Vates, & Druidæ. Bardi hymnos canunt, & poëtae sunt: Vates sacrificant, & naturas rerum contemplantur. Druidæ verò præter Philosophiam, etiam de moribus disputant. De horum iustitia summa est omnium opinio; ob quam probitatis, studij, eruditionis, & sapientia famam (inquit Dio Chryf. ^b) Celtarum Regibus nihil licitum est facere, vel consulere sine illis: vt ita si quis verum dicat, illi regnent; Reges autem illorum sententiæ sint ministri & serui, licet in thronis aureis sedeant, magnasque domos habitent, & sumptuose conuiuentur.

2.
lib.4.

orat.49.

C A P V T XII.

Duodecimus fons sapientia, Gymnosophistæ.

Senex feminudus, altero stans pede solem intuens.

I N S C R I P T I O.

Noscant solem homines, quibus est sol mentis in ipsis.

Manil.1.4.
sub finem.

1.
c.3. Tusc.

DE hoc hominum genere sic Tullius ^c, *Quæ barbaria Indiã vastior, aut agrestior? in ea tamen gente hi qui sapientes habentur nudi atatem agunt. Caucasii niues hyemalẽque vim perferunt sine dolore; cum ad flammam se applicauerint, sine gemitu aduruntur.* hoc certè in illis stupendum quod studiosissimè à voluptatibus, præsertim venereis, quibus hominum vita atque ingenium corrumpitur, abstineant. Ab exortu ad occasum perstantes solem contuentur immobiles, feruentibus arenis, toto die alternis pedibus insistant. plura de eorum vita & institutis qui vult, adeat Porphyrium & Apuleium: nos, quæ conueniunt nostro instituto, ex iisdem proferemus.

S. Aug.1.15.
de ciu.

Plin.1.7. c.2.

2.
d. Strom. c.6.
or.35.

Gymnosophistæ, siue isti Indiarum sapientes diuiduntur in Brachmanes & Samoneos; quorum illi ex vna stirpe oriundi, isti ad sapientũ Collegium vndecumque adleguntur. σέμνος eos vocat Clemens Alex. ^d de quibus sic D. Chrylost. *Brachmanes primatim conueniunt studentque: aiunt illos*

illos habere peculiare vnum FONTEM, nempe VERITATIS omnium optimum & diuinissimum, quem nunquã gustant ij qui repleti sunt. Rursus de studio gymnosophistico & occupationibus homine studioso dignis, ob quas meretur aliquem inter sapientes locum, hæc Apuleius ^a. Gens est apud Indos præstabilis, Gymnosophistæ vocantur. hos ergo maximè admiror, quod homines sunt periti non propagandæ vitis, non inoculandæ arboris, non proscindendi soli: non illi norunt aruum colere, vel equum domare, vel equum subiicere, vel ouem, vel capram tondere, vel pascere. Quid igitur est? vnum pro omnibus norunt, *Sapientiam percolunt, tam magistri senes, quam discipuli minores.* Nec quidquam apud illos æquè laudo, quàm quod torporẽ animi & otij oderunt, &c. Addit & de Brachmanibus Dio Chrystostomus quiddã istis sapientia professoribus valde honorificum. Indi (inquit) Regibus Assessores & Principes instituerunt Brachmanas continentia iustitiãque excellentes, atque erga diuinitatem amicitia: vnde magis futura sciunt, quàm alij homines ipsis præsentia. Augustiorem & venerabiliorem reddebat Brachmanũ Philosophiã modus quo ipsi eos qui se tradebant in disciplinam, probabant; nam (Strabone teste ^b) iuebant candidatos suos vsque ad trigessimũ septimum ætatis annum tacere, carnibus & Venere abstinere, frugaliter viuere: si pati id nolent, eos vt ineptos ad percipiendam philosophiam reiiciebant. horum India sapientium Princeps fuit *Iarchas* ille celebris, qui in aureo folio philosophabatur eo tempore, quo Apollonius ibidem studiorum causã degebat: vt autem discipulos suos ad amorem pudicitia & honestatis induceret, matrem & altricem bonorum ingeniorum & sapientia, Buddam illum suum, quem virtutis & sublimioris doctrinæ auctorem & velut Deum venerabantur, prodiisse in auras aiebant præter humanum nascendi mōrem ex virginis latere, vt Mineruam sapientia præsidem ex capite Iouis. Laudabile in ea gente fuit, quod multi & assidui erant in inuentutis educatione, eaque imò & parentibus ad omne officij genus instituendis: adeoque liberi non tam videbantur parentum esse, quàm ipsorum. Ad eos cum appulisset Alexander, & periclitãdi gratiã decem ex illis sapientibus ad decem interrogata respondere coëgisset, cumulatè sibi satisfactum testatus est: & quod Egesippus refert ^c, quàm illustre? Cum moriendi affectum induciant (hoc est, morti proximi) velle se discedere protestabantur. quasi Philosophorum sit mortem non timere, sed sponte velle ex hac vita migrare.

^a 1.1. florid.

^b 1.15.

Euseb.1.5.
contra Hic-
roclẽm.

Clem. Alex.
strom.

Strabo 1.17.
Ioan. Bohe-
mus 1.2. de
morib. gen-
tium c.8.
Clem. Alex.
1.6. Strom.
^c 1.5. c.53.

S E C T I O VI.

Præcepta emblematica, seu emblemata præceptiua pingenda in cælo Musei.

 OELVM Bibliothecæ si erit extractum, vti suprã illud designauimus, videlicet emblematis excipiendis areã idoneã, hunc

1.

in modum pingi poterit. Totū in plures paucioresve areolas pro maiori, vel minori amplitudine, opere topiario, quadro hexagono, vel rotundo describes. opere topiario (inquā,) quia virides toruli inter singulos pulvinulos intergerini grati erūt oculis; eaque designatio opportuna est, & apprīmē conueniens Bibliothecis, quæ sunt confiti quidā horti floribus bonorum ingeniorum, sicut suprā dictum est. Res autem erit bellissima si tota descriptio fiet ex buxo concisa, vel tonsa, myrto, aut alia perenni viriditate, cuius artificium ingenio pictoris relinquimus: nostrarum partium erit illi suppeditare, & stylo delineare quædam emblemata, quæ in paratis areis venustè exprimat; idque efficere, vt ea non solum sint ornamento, verum etiam documento omnibus studiosis ad studia literarum condignè & decorè tractanda: quæ proinde appellare placuit *Præcepta emblematica, seu Emblemata præceptiua*. Non oberit præceptum emblemati, neque emblemata præcepto; quin potiùs à se inuicem vim & elegantiam accersent. Erunt emblemata instar amenti, quo hastæ præceptorum contorquebantur fortius: erunt præcepta emblemati, quod mel est ceræ, quo nihil salutaris. Erunt sibi inuicem quod gemma in aureo anuli umbilico; ista suo nitore illius splendorem, iste suo splendore illius nitorem excitabit, addentque sibi inuicem maius pretium.

CAPVT I.

Tempus utiliter impendendum.

EMBLEMA I.

Clepsydram alatum liber supra cubum positus alligatam retinens.

Nulla difficilior scientia.

I.
de breu.
vitæ.

Monitum est omnibus studiosis perquam salutare. *Mirum* (inquit Seneca^a.) *re omnium pretiosissima luditur, vix est qui tempus æstimet.* quæ culpa in omnibus quidem reprehendenda est; at in hominibus qui nullo non momento meliores effici possunt, est prorsus intolerabilis. *Vimur tempore segnius, & cui libet illud petenti damus, quasi nihil demus, cum tamen hoc unum sit, quod ne gratis quidem possit reddere.* Profusionis causa hæc sola est, quia rei fluxæ iactura videtur leuis. Num fallor? imò quia ipsi animo fluxiore sumus & remisso; & piget iniecta manu velocissimæ rei moram facere. Nihil sciet vnquam, qui huius rei scientiam non erit consecutus: longè plurima sciet, qui continuè illam profitebitur. Quam velim trium verborum meminerimus quotquot demus operam studiis literarum, *Præteruolat, arripe, serua.* huius rei possessio nostra est, & auaritia laudabilis. Non memini me videre hominem insigniter doctum, qui temporis non fuerit parcissimus. Aldus Manutius senior, vt occupationibus suis consuleret, atque amicorum importunas licet officiosas salutationes & confabulationes summoneret, Musei sui ostio

ostio hæc inscripsit, *Quisquis es, rogat te Aldus etiam atque etiam, vt si quid est quod à se velis, per paucis agas, deinde aditum abeas: nisi tanquam Hercules defesso Athlante veneris suppositurus humeros: semper enim erit quod & tu agas, & quotquot huc attulerunt pedes.* Sic tempus æstimabat Criticus suæ ætatis doctissimus, & laboriosissimus in emendandis veterum exemplaribus, Græcis præfertim, atque in scribendis ad amicos eruditis epistolis assiduus.

Vol. 20. l. 3.
theat. vit.
hum.

CAPVT II.

In publicis Museis quò plures studij gratiâ conuersiunt, minimè confabulandum.

EMBLEMA II.

Harpocrates, siue Sigalion.

Vt loqui discas.

Mvtorum Magistrorum (sic Gellius^a libros nominat) discipulos esse volo *σωπιον οτέριος ἦν Πυθαγόρα τελεειντων, taciturniores quam qui Pythagora sunt initiati*: neque solum illis quinquennij *ἡμεροδίων* præscribo; sed quandiu in Bibliotheca fuerint, perpetuam. Tibi si solus es in priuato Museo, haud erit difficile tacere, nisi cum laruis sermonem misceas: cum in publica Bibliotheca studes, in quam plurimi conueniant, Harpocrati sacra religiosè facito, memor te non esse in tonstrina, vbi loquaces & importuni anseres, Architæ crepitacula, & vocales ceteriæ perpetuò blaterant: sed in eo loco vbi muti discunt tam altè vocem attollere, vt eos vniuersus orbis exauditurus sit. Itaque ne importuniùs obstrepito aliis in hoc literario sacrario operatibus, sed quietè & silentio cum iisdem Mineræ facito. Neu velis esse inferior pica, cæteroqui molestæ loquacitatis. Contigit Romæ vt quædam auditis eueatoribus penitus cōtricerit, atque aliquot dies meditabūda summo silentio, quasi muta & elinguis permanferit, repentè velut expergefata tubarum clangorem, sonum, numeros, summā omnium admiratione reddidit in officina tonforis ad Græcostasim: vides quid præster tempestiuum silentium, & quantopere feridè meditantes adiuet; & hoc præceptum discite ex Harpocrate puero, quem modestè sedentem, & os digito prementem tibi exhibuimus, qui, quàm luculentum symbolum sit adolescentis literarum candidati, eius ortus ex Ifide, id est, Mineruâ, satis indicat; vt & appictus arcus, pharetra, gallus, noctua, serpens circumplicatus in crinibus, Luna corniculata in summa fronte, patula auris in vertice, olim Cadmi discipulos ἀφ' ἑ γράπτων ἑλλης ἔχει σελίδα, à quo *librorum scribendorum Græcia usum habet*, consueuisse collocare hoc symbolum in suarum scholarum primo vestibulo, vt admoneret intrò subeuntes, liberalium artium studiosis legem silentij esse debere antiquissimā,

I.
I. 14. c. 2.

Pierius I.
hierog. 23.
c. 17.
Plut. lib. de
anim. prudentia.

Corop. Be-
canus I. 4.
hierogl. refert,
& explicat eius iconem.

non

non solum (ait D. Bernardus) ut tacentes loqui discant; verum etiam ne alios simul studentes interpellent. dum enim suis linguis fauebunt in Bibliotheca, alienis quoque auribus & linguis fauebunt. Meminerint insuper quod scire Plato dixit Antistheni in diatriba longam orationem habenti, ὅτι τὸ λόγος μέτρον ἔστιν, ἐχὼ δὲ λέγων, ἀλλ' ὁ ἀκούων, loquendi modum non esse penes loquentem, sed penes audientes, quos si in Bibliotheca interpellas, inurbanè facis, meritoque dicere tibi possim quod iuveni quidam in Academia de ineptis & intempestivis quibusdam rebus loquenti dixit Zeno, γλώσσαν εἰς νῦν ἀπεθρέξας διάλεξα, lingua in mentem intincta differe; & caue censearis inter eos quos idem dicebat λογοφίλους, μὴ δὲ φιλολόγους, loquendi, non autem sciendi studiosos. Inscribe animo Solonis præceptum, & cum pedem in Bibliotheca posueris, replica illud, σφραγί- ζε τὰς μὲν λόγους σιγήν, τὴν δὲ σιγήν, κενῶν. sermonem obsigna silentio, silentium verò occasione, addo ἐν τόπῳ, & loco.

Stobæus
serm. 3.

CAPUT III.

Paulatim acquirendam scientiam.

EMBLEMA III.

Manus ex urnâ aurea aquam instillans, & replens vas crystallinum: altera manus in vas simile aquam vbertim effundens, nec replens.

Instillo, repleo: infundo, effundo.

Occasionem huic emblemati dedit Fabius Quintilianus monens Magistros ne onerare velint infirmitatem discipulorum, sed temperare vires suas, & ad intellectum audientis descendere: nam, ut vasculæ oris angusti superfusam humoris copiam respiciunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis complentur; sic animi quantum accipere possint, videndum est. Documentum istud etiam ad proveciores pertinet, qui nisi meminerint instillari non infundi eruditionem, tempus & operam perdent.

Sen. ep. 41.

Vitiosum est ubique quod nimium est, nimis imbris
Sternuntur segetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni,
Sic perennis unda, non torrens.

Solem velocissimum omnium esse scimus, nemo tamen nostrum videt moveri, nec ire crederemus, nisi appareret illi. Mundum præcipiti celeritate labentem, & ortus occasusque intra momentum temporis reuoluentem nemo nostrum sentit procedere: ita in studiis prius nos profecisse sentimus, quam proficere; & licet citato feramur gressu, si tamen profectum nostrum cernere oculis, & digito tangere volumus, fallimur. Festinandum, sed lentè; neque ad propositum locum peruenitur nunquam, nisi prius decurso illo spatio quod intermedium est. Vites arboribus

arboribus applicita inferiores prius apprehendendo ramos in cacumina sensim euadunt. Verissimè olim Coryna apud Pindarum, τῆν χειρὶ δὲ αὐτῆν, ἀλλὰ μὴ ἄλλῳ τῷ δουλάκῳ, manus ferendum esse, non toto sacco. Quintil. 1, instit. c. 3.

CAPUT IV.

Futilibus studiis abstinendum, in leuibus non immorandum.

EMBLEMA IV.

Orator in suggestu, pumilionis specie, in solo sterili inter raras, humiles, & propè aridas lauros: idè Gigantis staturâ inter altas viridèsque, & perpulchras in optimo solo confitas.

Hic me ipso maior: hic me ipso minor.

Pronunciatum est inter oratoria palmare, eligendum esse oratori argumentum cum quo non colluctetur, sed quod naturâ ferax sit & succi plenum: macra enim & exigua sola cum diu multumque illa exercueris, deseruntur à cultoribus laboris impatientiâ. Præclare Manilius, — facile est ventis dare vela secundis,

1.
a 1.3.

Fœcundumque solum varias agitare per artes,
Auròque atque ebori decus addere, cum rudis ipsa
Materies niteat, &c.
At mihi per numeros, ignotaque nomina rerum
Temporàque & varios casus, momentaque mundi
Luctandum est, &c.

De pinguibus & suapte sponte nitentibus fundis, vix nunquam malum nuntium audias; vix est ut labori fructus non respondeat: difficile est in paruis rebus magnum esse. Id causæ affertur à Cicerone Gallico Guiljelmo du Vair, quamobrem eloquentia forensis multum obsoleuerit; quia grandiores & illustriores erant causæ in Atheniensi & Romano foro, quàm hac ætate sint apud nos; videlicet defensiones & accusationes virorum illustrium; consultationes de grauissimis rebus, de bello gerendo, constituenda pace, mittendis, vel admittendis legationibus, & eius generis permulta quæ fiebant ab oratoribus: non enim solus auditor studium oratoris excitat, sed etiam argumenti maiestas. Quid tandem assequeris ubi copiosè dixeris de culice? quos motus excitabis, quas admirationes?

Me haud quidem laetè dictum esse à Tullio, nihil esse tam horridum, & tam incultum quod non splendescat oratione & excolatur; verum ea oratio vix peragrat per animos Auditorum; sensus duntaxat leuiter perterritat, euolatque tam celeriter, ut vim quidem & incitationem quandam aspicias, vestigia prorsus postquam orator dicere desierit, non videas. Esto: parua illa & humilia argumenta grandioris styli sublimitate

2.

Sen.

te & viribus, collocentur in altissimo fastigio; nihilominus tamen semper parua erunt, ut eos nequaquam dixeris magnos esse & divites, quibus sceptrum & chlamydem in scena fabula assignant, & qui presente populo elati & cothurnati incedunt; nam simul ac exierunt, ad staturam redeunt. Amplum & magnificum argumentum infantiam per sese eloquentem facit; per quam oratori difficile est in summa rerum pulcherrimarum copia inopem esse & ieiunum. Apage puerilia crepundia ab ore oratoris: apage leuia quaedam choragia fabellarum & nugarum, quibus ornandis religio sit addibere artium reginam Eloquentiam. Nam sicut excelsis mentibus natura metari solet digna corporum domicilia; sic augusta hæc heroina non immoratur in tricis quibusdam, & rebus nihili: res eius generis Horatius ^a vocat

^a l. de arte.

— *versus inopes rerum, nugasque canoras.*

Certè præposterè facere mihi videntur illi, & prorsus naturæ repugnare, qui adulteratam aliquam gemmam, vel rudem & impolitam crystallum delicato annulo aureo includunt: peccant quotquot lurulentas & compitalitias aquas in aureis, in Arabicis, in murrhinis cantharis afferuât; nunquã enim tinctura vel subiecta bractea crystallum mutabit in adamantem; nunquam vasis elegantia & pretium lutum mutabit in balsamum.

3.

Mart. l. 3.
epigr. 66.

Ridiculum est aliquid multo fucatum verborum lenocinio ponere in prima commendatione apud auditores, qui sciunt illud esse vile & contemptum. Turpe est difficiles habere nugas; & stultus labor est ineptiarum. Translucent illæ laudes, tamque tenues sunt, ut per inuolucra illa & fucum, naui & notæ earum rerum, quæ laudantur, appareant. Vetulæ quædam sunt edentulæ, viete, exsuccę, pendentibus genis, bucculætæ, suffusis terro sanguine oculorum orbibus, madidique infantia nasi, rugis exarata, adustæ, retorridæ, quæ tamè ita lomento, cerusâ, miniõque lacunas frontis genarumque replent, ita pigmentis excitant vultus colorem qui iam prorsus expirauit, ita se muliebri choragio decorant, ut præbeant se liberaliter deridendas illis, qui vultum earum sine persona laruæque conspexerunt: norunt enim adscititiam illam venustatem vehementiore afflatu vanescere, lacrymulæ riuolo, aut diductiore risu solui inductam cuti crustam, & deformitatem omnem prodi. Haud secus euenit quando orator res paruas conatur grandes verbis efficere; nam cum Auditoribus explorata sit earumdem rerum exilitas, nullo modo persuadetur; sed nugienduli circulatoris plenam vanitatis loquacitatem rider. Poëtarum potiùs sunt, culicum, psittacorum laudationes, ranarum & murium certamina: vel certè eorum hominum studia, qui videri solum volunt diserti, elegantes & festiui; vera autem & germana eloquentia vix in istiusmodi argumentis occupatur, sicut *ἀετός ἢ θηρεῖται τὰς μύσας, aquila non capit muscas.* Eligatur itaque argumentum quod animum alliciat, & scribentem iuuet, & in quo orator se ipso maior sit. Si tale argumentum habuerit aliquid laboris, labor ipse amabitur.

Mart. l. 2.
epigr. 93.

*In steriles campos nolunt iuga ferre iuuenti,
Pingue solum lassat, sed inuat ipse labor.*

CAPVT

CAPVT V.

In illud præsertim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.

EMBLEMA V.

Canis leporarius leporem, molossus ceruum insequens.

Ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοι.

Pindar. Olym. hym. 1.

Dicere solebat Seuerus Cassius maxima ingenia vix plusquam in vno opere eminere; Virgilium illa felicitas ingenij in oratione soluta reliquit; Ciceronem eloquentia in carminibus destituit. Orationes Sallustij in honorem historiarum leguntur: eloquentissimi viri Platonis oratio quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est: hoc non solum ingenijs, sed etiam corporibus videmus accidere, quorum vires non ad omnia quæ viribus aguntur, aptæ sunt: illi nemo luctando par est; ille ad tollendam magni ponderis sarcinam præualer, ille quidquid apprehendit non remittit; sed in procliuve vehentibus vehiculis moraturas manus iniicit. Ad animalia venio; alij canes ad leporem, alij ad aprum, alij ad ceruum faciunt: equorum non omnium quamuis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam equitem meliùs patiuntur, quidam iugum; Pylades in comœdia, Batylus in tragœdia multum à se aberant, Numenio cum velocitas pedum non concedatur tantum, sed obiiciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum Oplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant; quidam cum scæua componi cupiunt, &c.

1.

Sen. contr. l. 3. contr. 5.

Ingeniorum haud melior conditio: nescio cui tantum natura indulget, ut in duplici facultate omnino excelleret. Sciebat vincere Annibal, uti victoria nesciebat, quia non omnia eidem Dij dederunt, *πῆχυν τ' ἑτέρων ἑτέραι.* Artes alijs alia, dixit Pindarus, & Homerus ^a

2.

^a in Numeis.

— *Ἄ' ἄρα πᾶς ἦν*

Ἐν παντεσσι' ἔργοισι δαίμονα φῶτα γένεσθαι.

Hactenus non contingit ut vnus idemque omnibus in rebus emeret. Proinde cuiilibet homini, præsertim verè studioso tenendum præceptum Pindari, ἐν πῆχυν ἄλλαι ὁδῶν ἰδὲ φησὶ γίγνεται, μία δ' ἀπαντας ἀρετὰς ἐρίφει μελέδα. Alia via alijs sunt conducibiliores, nec omnes idem alet studium. Quisque igitur exploret Genium suum & ingenium, atque ad illud adhærescat, ad quod se magis aptum esse animaduertet.

— *Non omnis fert omnia tellus.*

non est nostrarum virium euadere in verticem rerum omnium sublimium; multum est, si in vnus. *Qui vbi que est, nusquam est.* Nunquam mihi placuerunt ardeliones, qui tum maximè inscitiam suam prædicant, cum profitentur omnia se scire: dubius color, decolor est. Satius

X 2

sit

sic vno penitus imbui, quam multis leuiter aspergi. Malim esse bonus Auleres, quam malus Citharædus. Canis canem, molossus ceruum sequitur, ut assequatur & capiat. *Metiri se quemque decet, & ubi cognoverit.*

a 1. off.

Quid valeant humeri quid ferre recusent,
illud arripere, cui par erit. Itaque (ait Tullius^a) studia nostra naturæ regulâ metiamur; nec enim attinet quidquam sequi, quod assequi nequeas.

CAPVT VI.

Literarum amanti secessus literarius amandus.

EMBLEMA VI.

Passer solitarius in rupibus; atque haud procul Casa limine laureato in amœno loco, poëtici secessus indicium.

Nullibi suauis.

I. **N**otum auiculæ ingenium, & solitudinis amor, vnde & *solitarius* *passer* vulgò dicta; solet enim nidificare in desertis rupibus. Eius forma exhibet Aldroandus, qui asserere nec dubitat canorum esse ob magnum pretium quo emitur in Italia. Camerarius in symbolis omnino asserit; Bellonius verò refert Francisco Gallorum Regi ad eò placuisse huius auis cantum, ut reliquos ferè respueret: est enim suauissimus, & diu noctûque perpetuus, maximè verò ad lumen candelæ. Aptissimum hominis studiosi symbolum, qui apud animum suum statuere debet nunquam se canturum sibi & orbi suauius quam cum solus erit in secessu, & tacitæ per amica silentia noctis in Museo ad lucernam. Ob id Musæ Parnassi montis iuga delegerunt ad habitandum; & Palladem antiquitas *rusiav* appellauit. Emblema istud conuenire studiosis hominibus, indicatur *solitaria domo*, cuius limen laureatum poëtæ aliquis domicilium esse innuit.

Ornith. l. 16. c. 7. 8. 9.

ibidem c. 9.

CAPVT VII.

Quotidie opera literaria nonnihil à se exigendum.

EMBLEMA VII.

Pictor vultu subtristi, inclinato iam die iuxta abacum, siue tabulam puram.

Diem perdidit.

I. **N**ota est Imperatoris beneficentissimi vox, diem se perdidisse arbitrantis si nulli benignè fecisset. *Amici diem perdidit.* Idem à nobili pictore

I. Suet. in Tit. 20.

pictore dictum memorant, quod vno die nihil pinxisset. Transferamus hoc ad rem nostram; & dictum meminimus omnibus literarum, & styli candidatis, si erunt sui profectus studiosi.

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit.

Verissimè dixit Erycius Puteanus & eleganter. *Stylus profectò nisi manum exarantis quotidie tabellamque literarum impleuerit sulcis, enitescere non potest. Scribendum est ut scribas, & iungi exercitatione opus, ut fructum ingenij colligas. Debes pertinaci cultu quicquid speras vrgere.*

Ouid.

CAPVT VIII.

Ætate, vel dignitate prouectis, de nouo aliquid discere nequaquam erubescendum.

EMBLEMA VIII.

Crater Ægyptiorum factus in modum vberis.

Grandes hanc sugere mammam neu pudeat.

Poculum istud quod apponimus non est ille calix ex electro quem Helena Mineruæ sacrauit, mammæ suæ mensurâ, de quo Plinius^a; sed *patera eruditionis* propinantis lac suis candidatis, quem morem fuisse apud Ægyptios testatur Apuleius, ut mystæ hauſto tali poculo sapientiæ initiarentur. Eò alluisse facillè crediderim Isaiam^b his verbis, *quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablatos à lacte, auulsos ab uberibus; ut idem sit sugere atque addiscere.* Idem persuadet Chaldæus interpres sic locutus^c: *sugemus tecum sententias legis, sicut sigit infans vbera matris suæ, qua de re Pineda noster^d.*

Non sum nescius Canopum ideo fuisse figuratum ab Ægyptiis in modum poculi reticulati^{*}; haud dubiè ut indicarent elementario puero maturè proponendam esse eruditionem quantum ferre ætas potest. Tamen mammosam illam pateram sapientium sugere, non est quòd etiam prouectiores pudeat: quia quo plura didicerint, eò liquidiùs intelligent plura superesse quæ discant. Obiter hîc admonendi quotquot lac eruditionis & sapientiæ ab aliis suxerunt, neu velint in magistros suos ingrati ipsorum mammam mordere, vel vngue lancinare. Noluit Deus (inquit Philo)^e infantes cum dentibus nasci, *Ne fontes vberum per quos alimenta deriuantur, vexarent inter sugendum.* Qui genuinum figunt, in doctrina suorum Magistrorum & canino proscindunt eos, quos velut quædam numina venerari deberent, illi tanquam viperinus partus vterum parentis lacerant; digni quibus par iniuria ab aliis postea inferatur.

I. a 1. 33. c. 4.

b c. 28.

c Cant. 8. d c. 28. de reb. Salom.

2.

* cum exhibit Corop. Becanus lib. 7. hierogl. pag. 110.

Vgo Carenfis in c. 1.

Prou. c lib. de specialib. legibus.

CAPVT IX.

Præmiis & honoribus studia literarum alenda.

EMBLEMA IX.

Myrothecium Darij, Homerothecium.

Pieridem heroes doctos & amate Poetas.

Tibul.

I.
Curt.

Dario Persarum Rege profligato captoque, & aureis catenis victo, miles Macedo obtulit Alexandro victori scriniolum quoddam, quod ex direpta hostis gaza sibi obtigerat, materia & artificio tam elegans & magnificum, ut nulla pars prædæ ei conferenda esset. Munus illud cum diutius Alexandri oculos & mentem tenuisset, petiit Rex à purpuratis suis, ecquid Darius asseruare in eo consueuerat? Regia vnguenta (inquiunt.) Tum Alexander; mihi verò erit deinceps non *μυροθῆκιον*, sed *ὀμηροθῆκιον*. Profectò Alexander vel ob solum istud factum dictumque dignissimus est poetarum omnium commendatione; ut vicissim poetæ ac viri docti dignissimi sunt Principum fauore & gratiâ.

2.
Mart. lib. 10.

Alexandri si plures sint, omnino plures quoque sint Homeri.
*Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Mænarones,
Virgiliûmque tibi vel tuarura dabunt.*

Interest sanè non solùm Poetarum, verùm etiam Mæcenatum, suos esse Musarum cultoribus honores & præmia, ut & illi studiosius canant, & isti canantur sublimiùs. hoc admonet emblematis inscriptio ex Tibullo petita,

Tibul. in
Eleg.

*Pieridem heroes doctos & amate Poetas,
Aurea nec superent munera Pieridas.
Carmine purpurea est nisi coma; carmina ni sint
Ex humero Pelopis non nituisset ebur, &c.*

Valer. Max.
1.4. c. 6.Gell. 1. 10. c.
18.

Artemisia heroina inuictissima atque haud paucis Regibus superior quàm belli, quàm pacis artibus, epotis Mausoli viri sui cineribus amoris vehementiâ, atque effecta viuum spiransque eius sepulchrum, cum Mausoleum dedicaret *ἀγῶνα*, siue certamen laudibus mortui dicendis fecit, posuitque præmia pecuniæ, aliarumque rerum bonarum amplissima. Id causæ fuit cur ad eas laudes decertandas venerint viri nobiles ingenio atque lingua præstabili, Theopompus, &c. imò & ipse Isocrates cum iis certasse dicitur. Quis non expectet opera perfecta ingenio, & industriæ viribus elaborata, tantorum præmiorum spe, & laudis cupiditate scriptores stimulantibus. Celebris est in Cæsareis constitutionibus ea qua Fridericus Imperator^a plurimas easque eximias immunitates, & prærogatiuas adolescentibus degentibus in Academiis studij gratiâ, concessit, multas atque grauissimas dati illius diplomatis causas afferens literarum professioni perhonorificas.

^a auth. habita C. ne fil. pro patre. Horatius Lucius Callicianus tract. de priuilegiis studentium.

CAPVT

CAPVT X.

Quæ scribuntur, sollicitiùs sunt elaboranda.

EMBLEMA X.

Liber cubo impositus.

Ratum & perenne.

Quidquid mandatur chartis, ideo perfectum ingenio, elaboratum industria, consentaneum veritati, *ratum* atque haud pœnitendum esse debet, quia *perenne* est, & iudicium oculorum grauius est, quàm aurium, siquæ tibi aliquid exciderit, possit tecum agi prolatis tabulis. Ideo M. Antonius orator rogatus quid causæ esset cur nullam orationem literis committeret? quia *nullam* (inquit) *legi volo*. Sed enimvero cur? quandoquidem ea polles dicendi facultate ut omnia veniant tibi in mentem, eaque suo quæque loco vbi plurimum proficere & valere possunt, atque ut ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, sic à te in maximè opportunis orationis partibus collocantur, vel ipso teste Tullio; quid igitur non scribis edenda in lucem? *Ne si ego* (responder) *quidpiam vel oscit abundus, vel iratus, vel imprudens, vel aliter affectus scripsero, renouare illud & inficiari non possim*. Sanè præposterum (verbo absit inuidia) mihi videtur esse hac in parte tuum iudicium Marce Antoni. potius ne quid pœnitendum dicas, scribendum esset. Nihil est enim procliuius dicenti extempore atque imparato, qualem te semper fuisse Tullius^a scribit, quàm labi verbo, & in æstu dicendi multa dicere, quæ sedatior indicta velles. Antonio sapientiores fuerunt Senatores & Legati quotquot sententiâs, vel suæ legationis formulam recitabant, ut *ratum* esset quod dicerent, & ne lingua mentem occuparet. De Augusto scribit Suetonius^b, neque in Senatu, neque ad populum, neque ad milites locutum esse vnquam nisi meditata & composita oratione; sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liua sua grauiores, non nisi in scriptis atque è libello habuisse. Verbum illud quod calamo loquimur & libris committimus consueuisse ideo bonum esse quod scribatur, aut scribi, quia bonum est, purpuratus Vates innuit^c, *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi; lingua mea calamus scribae velociter scribens*. edisserat nobis hanc entheati Regis orationem Augustinus. *Quaro* (inquit) *quare linguam calamum dixit esse scribae velociter scribens? mihi videtur quantum audet humana intelligentia & hoc posse accipi ex persona Patris dictum: Lingua mea calamus scribae; quia quod lingua dicitur, sonat & transit; & quod scribitur, manet: cum ergo dicat Deus verbum, & verbum quod dicat non sonet, & transeat, sed ut dicatur & maneat, scriptis hoc maluit Deus comparare quàm sonis*. Nos itaque ut rerum scriptarum perennitatem & constantiam significaremus, posuimus *librum in cubo*, cum hac epigraphe, *Ratum & perenne*, & magnopere auctores sumus,

I.

^a in Bruto. Vide Langlæum 1.6. c. 5. otij semest. ^b in Aug. c. 84.

^c Pl. 44.

mus, vt vix quidquam quod tantuli sit momenti dicamus, quin prius scribatur. Nam vsus docet breuem illam in scribendo moram efficere, vt rata habeamus quæ diximus, nec nos pudeat ea esse perennia. In multis rebus religio planè sit parcere labori scribendi ea quæ dicturus sis. De patrono hæc Quintilianus ^a, digna quæ grandi caractere in omnibus foris & sacris pulpitis scribantur. *Afferet ad dicendum cura semper quantum plurimum poterit, neque enim solum negligentis, sed & mali & in suscepta causa perfidi ac proditoris est, peius agere quam possit. Ideoque ne suscipienda quidem causa plures, quam quibus se suscipiturum sciat. dicet scripta quam res patitur plurima, & vt Demosthenes ait, si continget, & sculpta.*

^a l. 12. c. 9.

CAPVT XI.

Honestæ emulatio ad profectum perutilis.

EMBLEMA XI.

Sidentes in arboribus lusciniæ, & cantum amicâ emulatione alternantes.

Ouid.

Qui velit ingenio cedere rarus erit.

^{l.}
^b lib. 10. c. 29.

Lusciniam audire tibi videberis si Plinij ^b elegantiam describentis garritum lasciniarum inter se de præstantia cantus certantium audies. *Lusciniis* (inquit) *diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermissu cantus densante frondium gerrmine, non in nouissimum digna miratu aue: primum tanta vox in tam paruulo corpusculo, tam pertinax spiritus: deinde in vna perfecta musica scientia modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato, interdum & secum ipse murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extensus, ubi visum est vibrans, summus, medius, imus; breuiter omnia tam paruulis in faucibus quot tot exquisitis tiliarum tormentis ars hominum excogitauit: ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis cantus nec ydem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est: victa morte finit saepe vitam, spiritus prius deficit antequam cantu. Meditantur alia iniuiores, versisque quos imitentur, accipiunt: audit discipula intentione magna & reddit, vicibusque reticent. intelligitur emendata correctio, & in docente quadam reprehensio: visum iam saepe iussus canere cœpisse, & cum symphonia alternasse; sicut homines reptos qui sonum earum additâ in transuersas arundines aquâ foramen inspirantes lingueve paruâ aliquâ apposita morâ indiscretâ redderent similitudine. Sed ea tanta tanque artifices industria à quindecim diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere, aut satiatas. Hæc Plinius, vnde emblematis sumpimus argumentum, vt indicarem vix esse inter homines studiosos qui alteri velit cedere ingenio; & mirum in modum acui diligentiam in studiis emulatione & concertationibus academicis.*

Aptè

Aptè oratores & poëtas per lusciniat significari vna omnium scriptorum consensus est. Plinius ^a ait, *non dubium esse suauitatem poëseos præmonstratam efficaci auspicio, cum lusciniâ in ore Sresuari cecinit infantis; quem validum fuisse ingenio, materia quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos canentem duces, & Epici carminis onera lyrâ sustinentem: reddit enim personis in agendo simul & loquendo, debitam dignitatem, ac si tenuisset modum, videtur amulari proximus Homerum potuisse.* Cynesiæ poëtae apud Aristophanem ^b summa votorum est fieri lusciniam, sic inquit,

ὄρνις γένεσθαι βούλομαι
Λιγύρωδος ἀνδρῶν.

Anis fieri volo canora lusciniâ. Et chorus apud Euripidem ^c Græcis exprobrans nullius criminis reum Palamedem dolo Vlyssis cæsum, *lusciniam* eundem Palamedem vocat, quod esset insignis Astrologus, Philosophus, ac poësim etiam calleret.

Ἐκτάνετ', ἐκτάνετι τὴν πάνσορον ἠδ' ἀνακτοῦ
Τῶν ἑδὲν ἀλγύνεσσαν ἀνδρῶν Μύσων.

Occidistis, occidistis ô Danaï innoxiam Musarum lusciniam. Vanus Kiranides ait cor lusciniæ adhuc palpitantis si quis cum melle glutierit, & aliud cor eiusdem anis cum lingua portauerit; orationis & canoræ vocis suauitatem atque fauentes Auditores habiturum. Nugæ.

Nec solum poëtas lusciniat appellari reperio, sed & quoslibet eruditos libros, quorum perpetuâ modulatione & cantu, nullâ temporum diuturnitate intermorituro orbis vniuersus resonat, vt dicere possis *Bibliothecas esse quoddam Musarum auarium, ubi vocales pagina canoro silentio modulantur.* ita Callimachus ^d,

Ἄτ' ἢ τεαὶ ζῶον ἀνδρῶν ἦσιν ὁ πάντων
Ἀρκτύτης αἰδῶν ἐν δὴ χεῖρα βελῆ.

*Lusciniæ vsque tue vident, quibus inuidia natum
Omne vorans nunquam Parca manum injiciet.*

De iisdem Academicis contentionibus & conflictu disputationum iterum sequenti capite. Hoc loco solum monendus es, nos per literariam hanc contentionem quam commendamus, non intelligere vel puerorum inter se rixantium iurgia & clamores cum æqualibus, vel maleuolam aliquam mentem & inuidiam & virulentiam, quæ præstantissimos quosque insectatur; sed honestam motionem & agitationem animi quæ generosas insoles acuit, perficitque, vt æquare se velint aliis, atque in omni laude & industria pares esse. Ex eo concursu ingeniorum emicant elaboratissima opera, cum sese rotæ vires exerunt & conituntur vehementius laceffitæ & quasi irritatæ alienis studiis & laudibus, & æmuloꝝ conatibus retardatæ: tum enim præstantia ingenia, quasi perruptis, vel superatis aggeribus ac obicibus fluuij, feruntur rapidius; non pigebit hic obseruare Syros & Babylonios à concertatione quæ veritatis indagandæ gratiâ instituitur, Academiâs suas vocare consueuisse *Cuniechiâs.*

^{2.}
^a ibid.

Quintil. l. 10. c. 1.

^b in auibus.

^c in Palamede.

Apud Cauf. lib. 6. de symb.

^{3.}

^d Epigrāmate in Heraclium Elegiacum scriptorem.

Jacob. Miodendorp. l. 1. c. 7.

Y

CAPVT

Ex liberali ingeniorum conflictu veritas purior, & eruditio probatior.

EMBLEMA XII.

Duo galli gallinacei depugnantes in arena Mineruâ spectante.

Marcet sine aduersario virtus.

1.

Timon solitâ dicacitate Alexandrinum Museum appellauit caueam vimineam, irridens Philosophos, qui in eo alebantur velut aues pretiosæ, τὸ Μουσέιον τάλανρον πικρῶν φησὶν, ἐπισκόπων τῶν ἐν αὐτῷ περιεμένων φιλοσόφων ὅτι ὡσπερ ἐν πικρῶν πνίσι σιτῆνται, καὶ δὴ περὶ οἱ πολυπλάστοι ὄρνιθες, Multi pascuntur in Ægypto populosa pugnantes libris, & semper digladiantes Musarum in cauea. Nonnus a acrem disputatorem qui omnium argumentorum vim facili negotio infringat, sic describit:

Athenæus l. 1. interpretatur a in Dionys. l. 13.

Ἐρχομαι ἔχων σόμα θυρεῶν, ἔπειτα ἔξωθεν, ἀσπίδα φανῶν.

Pro hasta habet os promptum, sermonem pro gladio, pro clypeo vocem, vt Sidoronius dixit,

Doctus soluere vincula quaestionum, Et verbi gladio secare sectas.

2.

Sed redeamus ad caueam auariam. Genus illud auium cui Timon confert literarios istos gladiatores, videntur esse galli, de quorum pugna natura sic Plinius b, Imperitant suo generi, & regnum in quacumque sunt domo, exercent. Dimicatione paratur hoc quoque inter ipsos, veluti ideo tela agnata iuribus suis intelligentes, nec finis sepe nisi commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur; victus occultatur, silens ægèrque silentium patitur. Et plebs tamen aequè superba graditur ardua ceruice cristis celsa, cœlumque sola volucrum aspicit crebro, in sublime quoque caudans salata erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum: id quoque exhibitum Athenis à Themistocle Persis superatis Alianus refert. Et Philo c hæc habet. Militiades Imperator Atheniensium quando Rex Persarum excito Asia robore tam multa millia traiecit in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Greciam conuocatis in Panathenæicum conuentum sociis, pugnantem ostendit gallos gallinaceos, ratos hoc spectaculum maiorem vim habiturum ad eos permouendos, quam orationem. Nec eum sua fefellit opinio, spectata enim in brutis patientiâ pertinacique contentione usque ad necem pugnantibus, inuictis pectore correptis armis eam expeditionem susceperunt, quasi debebatur cum ingenti strage hostium, contemptis mortibus & vulneribus, vt saltem insepelirentur libero solo patrie. Nihil enim aequè ad rem grauiter gerendam excitat, ac deterrioram

lib. 10. c. 21.

Item ibidem.

c lib. quod oannis probus liber.

riorum victoria maior quam sperari poterat. Solennis gallorum gallinaceorum certaminis etiam Ion Poeta Tragicus meminit his verbis.

Nec iam corpore utroque & oculo
Ictibus obtuso, ille fatiscit
Robore, sed latenter gemiscit,
Et viuis seruire recusat.

Et putamus viros sapientes non libentissimè seruituti prælaturos interitum; aut æquum censemus iuuentutem magnanimam in virtutis certamine cedere gallinaceis, vt vix secundum gradum obtineat? Nec gallos solùm, sed & cothurnices ibidem componi ad certamina scripsit Lucianus a, idemque factitatum ab Seueri filii Herodianus est auctor. Quin & hac ipsa ætate mos est in multis Grammaticorum scholis gallos committere ad certamen; aptissimum symbolum literariæ emulationis, & earum disputationum, quæ institui solent inter Symmistas, imò etiam inter eruditionis Antistites: quâ dissensione condiuntur mutua voluntatum consensiones, vt loquitur D. Augustinus; dissentit enim etiam homo interdum à seipso, & ex hoc ingeniorum atque opinionum conflictu veritas elicitur tanquam ex lapidum conflictu ignis. Philo Iudæus b laudat Mosem quòd cum Assyriorum literas, Chaldæorum & Ægyptiorum syderalem scientiam disceret, intactus à contentionibus, veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eam admittebat; longè aliter quàm quidem peruicaces, qui accepta semel qualiacumque dogmata obstinatè defendunt, siue probata, siue improba, more caudicorum mercenariorum ius & æquum negligentium. Apponamus hîc iudiciû Ioannis Pici Mirandulani de his concertationibus ita statuentis. Profunt disputationes quæ placido animo ad vestigandam veritatè priuatis in locis exercentur, at illæ obsunt plurimum, quæ in propatulo sine ordine sunt ad captandam populi auram atque imperitorum applausum, vixque potest fieri vt honoris cupidini quâ fronti vagi illi disputatores exagitantur inseparabili vinculo annexum non sit illius cum quo disputatur, desiderium infamiæ confusionisque, lethale vulnus animæ, venenumque charitatis mortiferum. hæc ille ex Ioanne Francisco Mirand. Quæ tamen mihi pronuntiata videntur seueriusculè. Si quid enim in publicis disputationibus est vitij, quorundam gloriosulorum est & famam doctrinæ captantium, non autem publicæ concertationis: imò publicam eam esse necesse est, vt acrius veritas perquiratur.

a in Anacharsi siue de Gynastis.

b in vita Mosis.

Adolescentibus verò ista exercitatio in primis ad profectum peropportuna est: quæ causa est cur Fabio Quintiliano, atque iis à quibus clarissimarum ciuitatum mores sunt instituti, & eminentissimis Doctoribus visum sit, vtilius esse tradere puerum frequentia scholarum, & publicis præceptoribus, quàm intra priuatos parietes studentem continere. Nam futurus orator assuescit à tenero non reformidare homines, neque illa solitaria & velut umbratili vita pallefcere, cui in maxima celebritate, & in media Reip. luce viuendum est. Exercitatur mens & attollitur semper, quæ in eiusmodi secretis aut languescit, &

3.

quemdam velut in opaco situm ducit; aut contra tumescit inani persuasione: necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. Deinde cum proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua offendit, ut qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est. Adde quod domi ea sola discere potest, quæ sibi præcipientur, in schola etiam quæ aliis: audiet multa quotidie probari, multa corrigi, proderit alicuius obiurgata desidia, proderit laudata industria ipsi: euitabitur laude æmulationis; turpe decet cedere pari, pulchrum superasse maiores. hæc Fabius; qui & addit non inutilem seruatum esse à Præceptoribus suis morem, qui cum pueros in classes distribuerant, ordinem dicendi secundum vires ingenij dabant, & ita superiore loco quisque declamabat, ut procedere profectu videbatur: huius rei iudicia præbebantur, ea nobis ingens palmæ contentio: nec de hoc semel decretum erat; trigessimus dies præbebat victo certaminis potestatem: ita nec superior, successu curam remittebat, & dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat: id nobis (inquit) acriores ad studia dicendi faces subdidisse, quam exhortationes docentium, pædagogorum custodiam, vota parentum, quantum animi mei coniectura colligere possum, contenderim; sed sicut firmiores in literis processus alit æmulation, &c. Tum, *cap. sequenti*, in quo de dignoscendis ingenijs disputat, hæc ait. *Mihi ille detur puer quem laus excitet, quem gloria iuuat, qui victus float, in hoc desidiâ nunquam verebor.* Referre hæc placuit ex laudatissimo discendi, dicendique ac morum Magistro, ut omnes intelligant, quanti momenti sit in isto concertatorio studio ad profectum, quod genus liberalis gladiaturæ bene exprimunt dimicantes galli, nimirum auis sacra Mineruæ armorum simul ac literarum præsidii, vnde & *ἀρξυρὴ* cognominata est, & eius galea in Eleorum arce gallo cristata.

Diu est cum Lugduni in Gallia habui super hoc argumento præfatiunculam allegoricam ludum Grammaticæ aperiens in solemnium studiorum renouatione, inde primum orsus mea dicere in publico. Occasionem dedit huic prolusioni Gymnasium in quo docturus eram tribus subfelliorum ordinibus præcinctum in formam Amphitheatri, seu caueæ gladiatoris; parietes elegantibus honorum titulis inscripti, cœlū labaris, & coronis pendulis instructum, uti fieri mos est in nostris scholis ad honestam discipulorum æmulationem & concertationes, qua exercitatione nihil est ad profectum vtilius. & quia paratus est fauor illi ætati in qua tunc dicere incipiebam, placuit Auditori meus iuueniliter exultantis oratoris primulus fructus: mihi quoque etiamnum (ita me amo) haud profus displicuit, cum ego è re nata illius memor, repertum inter meas chartulas regustavi. Nec ingratus erit fortasse tibi, si illum, sicut ex nouella arbore primum decerptus est, hinc apposueris; idem enim stylo quod quibusdam pomis euenit, quæ acidulo sapore iucunda sunt. Argumentum est, ut monui,

AMPHI

AMPHITHEATRVM
LITERARIVM.

Præfatio auspicialis in schola Grammatica.

Amphitheatrum videre mihi videor (Aud.) triplicem subfelliorum ordinem,

*Dispositioque gradus, & cliuos lenè iacentes
Intueor.*

Quid enim excipiendis omnium ordinum spectatoribus sedes, quid honoratior illa Senatorum & Magistratum orchestra; hæc equitum equestria, illa abiectioris plebeculæ popularia, quid vomitoria & præcinctiones aliud quam amphitheatri formam referunt; quid occultæ caueæ ipsaque imis & mediis in gradibus area, quàm illum carnificinæ locum effingunt, in quo aut emissam è specubus feram sicarius lacessit, atque agitatam venabulo transuerberat; aut ipse à bestia discerpitur. Quid? ego lanista comparatum ad mutuam eadem par aliquod gladiatorum componam confessum hunc nefario scelere cruentaturus: ego suggestum hunc tanquam podium & editoris tribunal conscendero, luctuosum aliquod spectaculum daturus? Vos huc conueneritis, hinc confideatis visuri homines, (si modò homines sunt) ex turba & omnium scelerum colluie natos impunè stricto ferro manus cõserentes; hunc graui vulnere à forti aduersario examinatum raptari vnco; alterum perlitum crudelitate sanguinis ex alterius cæde palam triumphantem? Quid hoc spectaculo immanius, quid crudelius, quid à vestra humanitate magis alienum? Quid si referatis caueis in medium prodeant efferrati leones, cæteræque immanes bestię in arena volitent? pessimè sanè consultum erit vobis; vbi enim rara illa retia quæ spectationi non officiant, & crebris nodis distincta, quæ ferarum insultus arceant? vbi volubiles trunci contra earumdem ascensum, vbi ferrea contra grandiores belluas repagula? At hinc sunt theatrorum ludi; hæc arenæ spectacula, hæ sunt caueæ oblectationes, ut nate bestiarum & hominum sanguine; ut homo, sacra res, homo per lusum & iocum trucidetur, & quem institui ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam obiiciatur feris, is confectus sexcētis plagis miserabiliter in cruore volutetur. Confidete securi, Aud. nihil huiusmodi vobis ab hac arena nostra metuendum, nihil vobis ab hac cauea periculi. Neque enim vrsos emittemus, aut leones, non meridianos, non Dimachæros, aut Laguearios dabimus, non componemus Samnitum cum Prouocatore, cum Secutore Retiarium, Mirmillonem cum Threce, non Postulatitios, aut Catheruatrios dabimus, non è curru pugnantem effedarij aut expediti in equo contectis oculis Adabatæ, non educti è senorum familia vilissimorum hominum greges contaminabunt aream nostram. Prodibit in aciem flos populi delibatus, prodibunt ingenui & lectissimi adolescententes, atque ad omne officij genus liberalissimè instituti: congregentur,

Y 3

dicatur,

a lib. 1. inst.
cap. 3.

Paulan.

4.

dientur, compungent sese, non sicutum acuminibus, sed ingenij; non confisi celeritate corporis & firmitate membrorum, sed ingenij, non san guineam intendunt in omnes partes aciem oculorum, sed ingenij; nihil est opus iniecta arenâ ne labantur pugiles nostri, sed ingenij perspicacitate & celeritate mentis: laudantur in hoc theatri nostro lyceo, non qui stillantem aduersarij sanguine præ se pugionem ferunt, sed qui lepore quodam & varia eruditione bene comparati, celeritate respondendi, & laceffendi subtili venustate excellunt, ij cum maximo clamore & plausu collocantur in primis subselliis commilitones suos in eadem arenâ postea depugnatos ex honoratiore loco spectaturi. Spectabitis eosdem cum liberit. Aud. nunc dum arenam aperio, dum ego ludi huius Magister ludum instituo, cum de hoc certandi modo habeo occasionem attendite, res erit, mihi credite, plena oblectationis.

Nescio quomodo ita inhæret in mentibus nostris studium laudis, ut ipsi opifices nobilitari velint, perfecti homines & maximis ingeniis præditi excitentur spe gloriæ, vixque inueniatur qui laboribus susceptis non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam: ea si temeraria est, si adumbrata, si collecta ex inanibus splendoris insignibus, si ex simulatione honestatis, si ex vitiorum laudatrice fama populari, contemnenda est; si est laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium, si rectè factorum comes est; non est bonis viris repudianda. Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriâ: quod cum omnibus comparatum sit à natura, multò tamen maximè adolescentibus & pueris, efferuntur lætitiæ cum vicerint, & pudet victos; accusari nolunt, laudari cupiunt, nullos labores non perferunt, ut æqualium principes sint, & si quid magnum conati sunt, efflagitant mercedem gloriæ. hoc cum esset obseruatum ab huius ætatis moderatoribus, ita prouisum est ab iis, ne hæc deessent studij & laboris incitamenta, ut formam Reip. optimis temperatæ institutis & legibus in Gymnasiis esse voluerint, in quibus omnium ordinum quorum designatione totius Reip. moderatio continetur sapienter constituta descriptio. Inter hos primum locum tenet senatorius, proximus est huic dignitati Ordo equester, infimus plebeius. hinc ut summis & amplissimis honoribus Magistratus abundant, ita fidei suæ commissa meminerunt; hinc morum magister censor censoriâ animaduersione inertes & desidiosos notat; hinc summa amplitudo & dignitas consulum; hinc Adilitatum splendor, hinc Quæstores cæteri que Magistratus in sua quique procuratione & muneribus egregij. Inter hos eminet in solio summa potestate Imperator, non per vim, non gratia, non affectatione quotidiana cuiusque generis & ordinis, non saluatorum, deductorum, suffragatorum nomenclatione, & blanditiis in tanto honoris gradu collocatus, sed solertiâ, quæ quidem si degeneraret in ignauiam, exturbaretur confestim è solio, & eiceretur de gradu dignitatis: ut verò quisque præstantissimus est & maximè strenuus, ita prima in hoc nostro Amphitheatro occupat subsellia; neque enim, (ut in illo gladiatorio) pretio

pretio distribuuntur loca; non tenuiores excluduntur ab his gradibus designatoris voce, aut locarij; nunquam auditur illud, *As pro capite dent, si id facere non queunt, domum abeant*. Pater omnibus hoc lyceum, dignissimis & in literaria laude maximè conspicuis, supremi attribuuntur subselliorum gradus. Quid sentitis de hac Rep. literaria, Aud? quod est vestrum de Academica nostra gubernatione iudicium? Profecò quia rectè & cum Platone sentitis beatam hanc Remp. omnes prædicatis, quam sapientiæ & doctrinæ studiosi capessunt. Et hæc sunt quæ puerorum impetus corruunt incitamenta. hi sunt honoris gradus ad quos ut efferantur auidi gloriæ adolescentes, in studia feruntur inexhausta discendi auiditate; hæc subsellia & insignia laudis, quæ ut adipiscantur tam graues contentiones instituunt, tam animosè digladiantur inter se in hac arena literaria pugiles nostri. At dixerit fortasse acutulus quispiam, in quo vetere amphitheatro ea quæ proponis præmia? ubi nam gentium attributa gladiatoribus huiusmodi honorum insignia? Quis nescit victores in caueis donatos rude, pileo, pecuniâ, authoramento, armis? Quid obstrepis auribus meis argutule? quid me interpellas? eniuero subtiliter, scilicet; dentur ingenuis adolescentibus vilissimorum mancipiorum præmia; non sanguinaria est, non seruilis arena hæc nostra, sed literaria, sed liberalis.

Placet par aliquod vocare in medium, ut quoniam locus hic theatri spectaculorum est, sit etiam confessus hic spectatorum. Adeste igitur bellatores egregij, descendite in arenam, bini cum binis, terni cum ternis, aut, si liber, socius cum commilitone singulati certamine depugnet; adeste, procedite, tot adsunt fautores laudis vestræ, tot virtutis prædicatores, tot victoriæ buccinatores, quot sedent spectatores: macti virtute exerite ingenij aculeos, agitur de consulatu, de corona, de imperio; spectabo vos interea & conticescam. Non proditis? deferuit imperus vester? refraxit ille ardor mentis vestræ ad gloriâ? laureatos falces contemnitis? diadema, imperium repudiatis? video (Aud.) intelligo quid causæ sit cur sedeant, cur conticescant; neque restincta vincendi cupiditas, aut imperandi desiderium; interpellare me dicentem nolunt, etiam proposito præmio, optimè educati adolescentes; præconem nec esse suarum laudum & huius bellicæ exercitationis se capere nutu significant: colunt etiam vos & obseruant vehementer; Andabatarum more obductis galeâ luminibus, aut sicut de plebeia fece bestiarij temerè in tanto confesso arenæ sese committere sapienter volunt; & quia modestè & cum ratione renuunt eosdem vobis in arena concertantes, hac occasione mea subiicio.

Decernendum igitur de consulatu, de corona, de imperio. Ad tantæ splendorem dignitatis excitantur omnium ordinum præstantissimi quique, vixque se sustinent quin prosiliant omnes in medium. Vnus duntaxat ex ordine senatorio, aut magistratibus eligitur (neque enim plebeium fieri derepentè Dictatorem concessum est, gradatim ad hos honores accendetur,) ubi designatus est qui adoriatur Imperatorem; en ut in arenam statim inuolat, ut Imperator sollicitus est tuendæ cum honore

honore dignitatis; ut oculi ardent utriusque, ut exultant, ut gestiunt, quam varia omnium ordinum in alterutrum studia, quam multa sunt ante congressionem, quam dicuntur multa, ut aduersarium suum quisque terreat, & eius prastringat aciem ingenij. Suas habent ante pugnam venditationes oplomachi, multa faciunt non ad vulnus, sed ad speciem; vibrant hastas, fulgore armorum; gloriantur, gloriantur equis Andabatae; pectus, humeros, lacertos athletae ostentant; gladios ventilant Mirmillones; cur non etiam suas habeant ante congressum proluiones gladiatores nostri? generose in certamen veniunt, se probe ad pugnandum comparatos, nutu, verbis, hilaritate vultus iactant; tum vero ubi dati arbitri qui de victoria referant, serio agitur, utrimque egregie commouentur cornua disputationis, decertatur strenue, torquentur ingenij lacertis & viribus amentatae quaestionum hastae, instat qui laessit, urget, accedunt Graeci si Latini retunduntur aculei: retardat incurSIONES & impetus aemuli, qui pronocatur, sin minus, plagam accipit: ipse etiam suo ordine bene comparatus simili conatu alterum petit, premit verbo, pari telorum coniectione deicere aduersarium nititur; quid iucundius, quod certamen cum hac pugna literaria conferendum? quid his gladiatoribus nobilius, qui & vitando caute & premendo vehementer, omnia faciunt utiliter ad pugnam, & ad aspectum venuste? Deus immortalis! quam varij sunt huius belli exitus, quam laeti, quam luctuosi, fortunae grauissimo vulnere percussum se gemit qui deicitur de gradu; incedit omnibus laetitias, triumphat gaudio qui vicit, totius sibi videtur orbis imperium assecutus. Sin vero pufio aliquis felici memoria, acri ingenio, lingua celeri & exercitata, grandiore aliquem, haesitantem lingua, memoria vacillantem, similem ceruorum quibus ingentia cornua, sed animus deest, in superioribus subfelliis deprehenderit, hunc aggreditur, hunc laessit; si tergiuersatur, si detrectat pugnam, excipitur omnium sibilis; si congregitur, humunculi istius terretur ferocitate, obruitur verbis, gestu ipso & motu corporis percellitur. En ut exultat, ut aduersarium non aetate tironem se vicisse praedicat; barbatum, & inclamando bene robustum se deiecisse dicitur, se gigantem protriuisse gloriatur, & merito gloriatur, hoc enim victoriae genus tam gloriosum est quam singulare; tam nobile quam arduum; tam dignum ingenio adolescente quam liberale. Multos bestiarios, machaerophoros multos reperies, qui in furente circo, in arenae crudelitate, in gladiatorio certamine emineant; qui sanguinolentam palmam confectentur, qui aduersarium stricto mucrone viriliter petant, acriter repetant, qui cum laude ictus corpore declinent, qui cum magna totius corporis firmitate stent in vestigio; qui caestibus contusione ingemiscant quidem, qui nihil malint quam domino satisfacere, vel populo; qui mittant etiam vulneribus confecti ad dominos se velle decedere si satisfactum sit eis; qui cum decubuerint ferrum recipere iussi collum non contrahant, multos (inquam) ex ipsa sellulariorum se ce huiusmodi reperies: trecentos cum auratis chlamidibus in arenam mittet Hadrianus; plures aler Domitianus; bene magnas

gnas eiusmodi barbarorum cateruas Nero dabit, dabit Titus confertissimas; qui autem in hac arena literario certamine excellant, sunt inter multos paucissimi; qui tamen ad hanc palmam omni studio contendunt, sunt plurimi; & ut in hac palaestra desudent adolescentes, maxime est connitendum.

Magnum est enim quod dicturus sum (Aud.) magnum est, idque tamen verissimum, vix, aut ne vix quidem absolutum oratorem quemquam futurum, qui se in hoc nostro amphitheatro, his quas dixi concertationibus diligenter non exercuerit. Date mihi hominem qui acute excogitata, artificiose distributa, confecta ingeniose memoria non complectatur: qui rustice, hiulce, vaste loquatur oris & linguae vitio; qui is sit, ut modico strepitu perturbetur, tam pusillo animo ut fremitus murmurantis plebeculae pertimescat, vehementer loqui, & (si opus est) iracunde nesciat; hunc oratorem vocabitis? Minime vero, at ubi accuratius excolitur, & confirmatur, quam in hoc lyceo memoria; in quo qui pronuncians haesitet, moneatur statim ab aemulo; si saepius haeserit, de senatore eques fiat: si durius, si pressius, si mollius, si balbutiens pronunciarit; ridetur, arguitur ab aduersario cum periculo dignitatis: animose & vehementer hic dicere assuescunt, ut gradum & extimationem sustineant. Quam multos obseruauimus qui cum prima iussi sunt in hanc dimicationem venire, tremunt voce & animo, similes nouis quibusdam & molli cultu parietum affueris militibus, qui instructis utrimque ad conflictum copiis ferream fistulam sulphurato puluere & plumbeis suffertam glandibus displodere metuunt, aut in alucolum puluerarium ignita reſte armatum rostrum demittere, ne forte lethalis plumbi globo hostem vulnerent: si exploserint & viderint transuerberatum cadere exanimem; cadunt & ipsi semineces, qui ut assueuerunt frequentibus internecionibus, ipsi tum caeterorum principes & generosiores facti, quod antea metuebant confirmato animo congregiuntur, depugnant, moriuntur; hiscere non audent prima velitatione milites nostri: loqui contentius erubescunt, exercitati aduersarij ferocia terrentur: at ubi saepius venerunt in arenam, sumunt animos, loquuntur vehementius, aemuli minis non commouentur; ipsi ultra laessunt, tantaque in hoc certamen feruntur animi contentione, ut ne non tantum verba, sed etiam manus conferant, limites circumscribi necesse sit, quos qui transierit, de statione iudicetur decessisse turpiter.

Arenam hanc literariam gladiatoriae anteponitis, ut satis perspicio, Aud. Paenitet me tamen contulisse Ephebeum nostrum, cum illa immani impurissimorum hominum carnificina; paenitet me probos adolescentes comparasse cum perditis hominibus & barbaris; ingenuos cum abiectissimis seruorum gregibus; nobiles cum lanis, Gymnasia nostra cum illis caueis; nam vereor ne quid de nostri lycei & discipulorum laude detraxerim: ea est enim huius arenae dignitas ut nulla cauea, nulla antiqua theatra sint cum istis ludis conferenda. Neque mihi quisquam ostendet insanas illas substructionum moles, & altiores

quàm vt earum fastigium humi strati suspicere possint; non Titianas ex lapide Tiburtino, non ad arcendum solem serica Cæsaris Dictatoris vela in amphitheatro; non purpurea Neronis, in quibus ipse acupictus, stellis aureis circumseptus currum agit; non subiectos Senatoribus Caligulæ puluillos, non suauitates odorum qui efflatur è latentibus vnguentis per occultas fistulas, non croceum illum expressum è statuis sudorem; non constratam minio, chrysololla, & aureis ramentis arenam, aut similes Imperatorum profusiones caueæ illæ bestiarum sunt & bestiariorum, ephebea nostra nobilium adolescentum, arenæ illæ barbarorum sunt qui sanguine aluntur, qui in omni crudelitate sic exultant, vt vix hominum acerbis funeribus fatientur, hæ puerorum, qui ad summam eruditionem summo studio contendunt; in illis crudellissimæ voluptatis spectacula, in istis liberalissimæ; in illis furoris & amentia ostentatio, in istis speciem industriæ. His vestris gradibus **A D O L E S C E N T E S**, & sublatis ad summos honores ascenditur: in hac acie & exercitatione quasi ludicra res magnas perdiscitis. Pergite, pergite vt soletis in hoc agone contendere; nihil hac pugna nobilius, nihil vobis dignius, nihil est in quo eluceat magis industriæ vestrae acumen & ingenij. Et quoniam arbitrum me & quasi Agonothetam voluistis, sua non deerunt victoribus præmia: *pileum* quidem non dabimus, quia estis ingenij; *rude* vos non donabimus, neque enim vacationem postulatis ab hac pugna; non *authoramentum*, quia operam vestram huic arenæ pretio non locatis; non *pecuniam*, quia non egetis: victrices & lemniscatas palmas dabimus, imò maiora dabimus, aurum coronarium, imperia proponimus, & si quid his maius est, tanquam corollarium adiiciemus. Appendet victor arma non ad Herculis, sed ad Phœbi, neque enim hoc amphitheatrum Ioui Stygio, aut Saturno, vel Dianæ consecratum est; sed Musis, sed Mineræ, sed Apollini. Et quandoquidem Magistrum me huius ludi cupitis; diligentem mihi nauate operam, prolixè vobis de mea voluntate promitto. **D I X I.**

C A P V T XIII.

Ingenue sine inuidia & sordibus quod didiceris communicandum.

E M B L E M A XIII.

Tantali statua phialam propinans cœlesti rore in eam influente.

Σοφὸς ἄλλοῦ ἐπ' ἄλλου.

Sapiens alius ab alio edocetur.

POËtæ indignati sunt Tantalò, (verùm id quidem minùs ingenue & liberaliter) quòd nectar hominibus bibendum dedisset, id est, quòd dicendi

dicendi vim & copiam, quàm plurimum pollebat, cum omnibus illis communicasset, qui se in eius disciplinam contulissent. & hoc significat Tantalì statua (qualem describit Philostratus ^a) *subscriptione notata*, ^a lib. 3. de vi-
similis propinanti phialam, quæ plena abundè potum sufficeret cui libet sitienti; ^{ta} Apoll. c. 7.
in quam iugis quidam humor qui phiala mensuram nunquam excedat, influit. Eiusmodi portionem non tam amicitia vulgaris, quàm mutui inter sapientes consensus firmandi gratiâ apud Indos inuentam esse monet idem Philostratus ^b: ex quibus intelligo quid velit D. Hieronymus ^b c. 10. Paulino scribens Apollonium de Tantalì fonte potasse.

Allatrent inuidi quantum voluerint tuum istud in communicanda eruditione prolixum studium Tantalè; ego vel eo nomine te amo. Apage Aspendios Citharistas qui sibi solis canunt. Quid Poëtæ, vel Philosopho deperit, si alij philosophantur, & numen concipiunt? Argumentum est acceptæ diuinitus sapientia vox illa Salomonis, *Sapientiam sine fictione didici, sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo; infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vti sunt, participes facti sunt amicitia Dei propter disciplina dona commendati.* Themistius Sophistas à Philosophia & humanitate facessere iubet, eo quòd *φθὸν & βασανία* labes sit alienissima ab Musarum concordia & sapientum consociatione. Nam Musæ quidem cum nouem sint (inquit) nulla tamen aduersus cæteras commouetur, quòd neque sola sapiens sit, neque sola à Poëtis imploretur. Quin neque Calliope citharam sibi, nec Thalia tibias, nec lyram Terpsichore; sed vnaquæque quod suum est in communem chorum amat contribuere, canuntque sese inuicem excipientes, ait Poëta, nusquam impediens symphoniam, nusquam inuidentes. Non sic adulterini isti falsoque nomine dicti Philosophi.

Profundit sese sapientia flumen; nec vllis obicibus ita coerceri potest, quin erumpat, & omnia collustret; nec patitur quemquam esse in tenebris, nisi qui sponte cæcus esse voluerit. Ipsa quoque miscuit vinum, & proposuit mensam suam, & velut suarum opum prodiga inuitat ad se per nuncios, quotquot sitim explere cupiunt, veniant ad arcem & ad mœnia illius ciuitatis, vbi fons doctrinae inexhaustus omnibus pater. Et certè (quod de Hiarcha D. Hieronymus dixit ^c, valde appositè ad nostrum emblemata, dicamus de Salomone; ^c Ep. ad Paul.
Quos ad contemplationem sui Hierusalem non adduxerat, vnius hominis sapientia fama produxit, habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis celebrandumque miraculum, vt tantam urbem ingressi aliud extra urbem quærent, & Salomonem Hierarcham potius quam Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantalì fonte potantem inter innumeros discipulos de natura, de motibus siderum, de que rebus diuinis audirent docentem, vt propinatam sibi eruditionem aliis postea porrigerent.

Hinc verus illud vsurpatum à D. Cyrillo Alex. ^d σοφὸς ἄλλοῦ ἐπ' ἄλλου, ^d in Iulian.
sapiens ab alio edocetur. Hinc à Zenodoto dictum, *Ἀνεωχμῖναι Μουσῶν θύραι,* ^{l. 2.}
aperta Musarum ianua, quasi diceret, eruditionem Musarum munus candidè & cirra inuidiam impertiendam esse, quasi alteri lumen de tuo lumine, vel aquam de tuo fonte suppedites. Venit mihi in mentem

Z. 2. quod

a c. 21. Gen.

quod est apud Lipomanum a de Abrahamo Patriarcha. Ferunt diuinitissimum illum virum habuisse quemdam hortum, seu potius pomarium eleganter descriptum, exquisitis arboribus constitum, & eximiis fructibus abundans, in quod deducere consueuerat peregrè Hierosolymam aduentantes, quos humanissimè exceptos tractatòsque, atque in vera religione egregiè eruditos ad vitæ melioris frugem conuersos dimittebat; vnam rem duntaxat pro mineruali postulans, vt rerum omnium fatorem & conditorem Deum Opt. Max. impensè venerentur & colerent, eisque religiosè obsequerentur. O animum verè magnum, qui hoc docendi munus non prostituebat sordidè, nec vili mercedula, nec propria laude metiebatur, sed solo dilcentium bono & supremi numinis gloria: secus ac fecisse Themistium b, & quosdam alios sophos scribunt, quorum alij laudis & famæ studio supeditato passim frumento auditores ad sua gymnasia aduocabant: alij è contrario nummorum auidi quosdam illiberalis sui quæstus consortes, velut canes venaticos & exploratores (quos scitè D. Gregorius Naz. c nominat σοφισμαωντας, & Eunapius εις διδασκαλειον μεμνηστας in varias vrbs Atheniensis stationes & portus, vt discipulos ad se adducerent, verissimi caupones scientiarum, Magistri qui tam studiosè sibi conquirebant ποροαργυρς ηδ λιμιματα. Priorum ex studio gloriæ captantium discipulos vanitatem, his verbis suggillat Tacitus d, Colligunt discipulos non seueritate disciplina, nec ingenij experimento, sed ambitione saluantium, & illecebris adulationis. Posteriorum sordes & vanalem animum qui mercedulis & pecuniis suorum discipulorum inhiant notat Athenæus e eos aiens μαριαινα χαλασινα θηρενεν, adolescentulos scholasticos venari. Non reprehendo innatum præceptoribus desiderium amplæ celebritatis, quandoquidem (vt monuit Quintilianus f) optimus quisque frequentia gaudet, ac se theatro dignum putat: at ferè minores ex conscientia sua infirmitatis herere singulis, & officio fungi quodammodo pedagogorum non dedignantur; sed quærere numerum discipulorum (quod dixit Dio Chrysostomus g) vt quasi pauo gloriabundus volites, seu vt plus nummorum corradas, aio esse putidam ostentationem, & planè illiberalem animum ac sordes.

b orat. 4. labem hanc conatur diluere.

c orat. 10. in Proeres.

d auctor. dial. de orat.

e l. 5. plura Cresol. l. 4. c. 10. t. heatri vet. rhet. f l. 1. inst. c. 3

g Orat. 12.

5. Quin. declam. 13.

6. Theophr. de causis plantarum l. 2. c. 26. h in hortulo.

Eos verò quo nomine appellabimus, qui hominum generi inscitiam & errorem pro sapientia cupiunt? Certè mihi videntur esse omnino similes illi diuici, in cuius amplissimos hortos cum apes pauperis vicini inuolarent, aliquid matutini roris de floribus lecturæ, liniuit flores maleficis succis, & in venenum mella conuertit; sic lethali illo hauustu interiere omnes.

Inter Pythagoræ symbola est & apud Brassicanum μολεχην επιφύτειε, μη εδμε δε, malnam fere, ne tamen edas. Proprium est huic herbæ quod Heleotropio, cum sole circumagi; hinc Columella h, Et malache prono sequitur qua vertice solem.

Quo symbolo admonemur diligenter quidem ritanda esse rerum naturalium secreta, & circumferendos oculos animumque in contemplationem vniuersi orbis; non tamen occultandum quod obseruauerimus;

mus; sed quod hortulani solent, transplantatione tempestiuâ aliò proferendum, ac insitione propagandum, μη εδμε, id est, μη αφανιζε τας τοιαυτες παρατηρησεις, ελλα και αυξαι και παντοποιαι ειναι μεταφυτενται, & literis mandandum, quod fieri olim solebat in maluarum foliis, quæ proinde Pythagoreis sanctissima erant, vt testatur Ælianus a. hinc illi versus C. Heluij Ciunæ apud Isidorum,

Hæc tibi Arateis multum inuigilata lucernis
Carmina, queis ignes nouimus athereos.
Læuis in aridulo malua descripta libello,
Prusiaca vexi munera nauicula.

a lib. 4. c. 17.

Propinemus igitur libenter aliis tum voce, tum scripto quod didicimus; & fontes etiam ipsos, si possumus, in totius orbis commodum aperiamus.

Themistocles vir bono publico natus Hydrophoræ Nymphæ imaginem dedicauit ex multatitia pecunia eorum qui aquam distinebant, ne in publicam vitilitatem proflueret. Vtinam sic multetur omnes, qui illiberali & sordidâ tenacitate scientiam, ingens & gratuitum Dei donum detinent in iniustitia. Eusebius b apud Stobæum ait, Ανηρ πολλα εχων χρεστα μαθηματα, επιδου γνομι πονηρη διαχρεομεν, και μη βυλομεν τοις μεταποιημενοις απο φθονυ μεταδιδουαι, εοικεν αγγελω πονηρω, πολλα εχρησα εχρηπ εν αυτω αποκειμενα, εχ τα ενοοντα περι φανηαι διαφθειρει. Vir multis quidem scientiis eruditus, sed ob animi malitiam inuidiamque nolens aliis desiderantibus communicare, similis est malo vasi, quod in se multa & bona recondit, sed antequam vsum sui prabeant, corrumpit. Palmare est atque huius loci quod scribit Seneca ad Lucilium c. Ego cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam; nec me vlla res delectabit, licet excimia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sum: si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec annunciem, reijciam. Nullius boni sine socio incunda possessio est. Magnam vocem, in qua licet sit aliquid quod extenues, nihil tamen sit quod attollas. Lipsius Senecæ secutus exemplum, adeoque pro innata generosæ indoli & Christianæ charitati voluntate sui communicandi, ita se toti orbi dedicauit, vt nulli vquam eius pectus & domicilium clausum fuerit; sed patuit semper augustum illud eruditionis sacrarium, non solùm Antistitibus Musarum, verùm etiam mystis ipsis & adolescentulis, quos ad se tanquam ad perennem fontem ingenij & doctrinæ vndique venientes sicut excipiebat benevolentissimè, ita nunquam è suis laribus & Museo eos emittebat nisi doctiores & sapientiores; binas circiter horas à meridie tribuere solitus priuatis dissertationibus sine vlla exceptione vel occupationum, vel laboris, vel temporis, & (quod magis mirere) cum auctus perpetuo censu satis luculento, plenus gloria, & exhaustus studiis destititè à docendo, & vicarium substituere potuisset, nihilo proinde futuri pauperior, Alberto Archiduce id concedente gloriosis meritis viri emeriti; tamen vsque ad extremum spiritum perstitit docere in Academia, ratus (quod apud Tacitum d legerat) professione publicâ dignitatem omnem ornari, non destitui; ac memor Libanij docendi munus maluisse

7. Plut. in Themist.

b Serm. 38. de inuidia.

Sen. ep. 6.

c Epist. 6.

d Ann. 3.

Pausan. in
Att.

Tull. 3. de
orat. & in
Bruto.
Clem. Alex.
1. 5. Strom.
in vita A.
poll. 1. 6.

quàm præturam; Hocratem octo & nonaginta annos natum nunquam à docendo cessasse, nunquam discipulos habere desisse, eiusque domum cuncta Gracia quasi ludum paruisse: atque apud animum suum statuens haud posse quemquam siue honestius, siue fructuosius, quàm in literario puluere, & in instituenda iuuentute emori; præsertim verò si qui *ἐξ ἁδῶν τῶν πηγαῖς* votis fontes sapientiæ dignantur; in quibus plus est diuinitatis, quàm in illis de quibus Philostratus^a; sanè genus quoddam est sacrilegij eorum sacra non omnino recludere. Nam si (teste Augustino) *omnis res que dando non deficit, dum habetur, & non datur, non habetur, quomodo habenda est*; vt si de tuo lumine alterius facem nolueris accendere; malignæ possessionis reum omnis æquus rerum æstimator te statim iudicabit.

8.

Philo apud
Cresol. 1. 1.
c. 12. sect. 3.
myst.
b. 5. Strom.
c. 1. Strom.

Non grauatur sapientia sitientibus *ἄφρονον ἐπανταλῆν* aperire doctrinarum latices: si tamen qui accedant petulantes sint, & non bonæ candidæque mentis, vel marcescant otio, tūque eos erudiendo non plus proficias, quàm si aquam iniicias in dolium Danaidum, *ἀπόληε τῶν ζώων ἐν βάθει πηγῶν, viuum illum. & profundum fontem occlude, ait Alexandrinus^b*, apud quem^c est etiam illud Platonis præceptum, quo tota hæc res bene illustratur, admonenturque tum doctores, tum Auditores, quomodo in tradenda & excipienda eruditione se gerere debeant. *Plato itaque, qui ex Hebrais Philosophus est, iubet agricolas non irrigare, neque ab aliis aquam sumere, nisi prius apud se, nimirum in proprio fundo usque ad terram, que uirginalis dicitur, effoderint, & terram aridam & aque expertem inuenerint; inopia enim non succurrere non est honestum.* hæc allegoricè de disciplinis interpretatur Stromateus. At diuus Chrysostronus longè gloriōsius sensit de hac perennitate fontium doctrinæ, ratus nec esse inhibendum eorum cursum, licet de illis nemo hauriat, nemo fundum suum irriget.

D. Chryf.

Quod si post nostram etiam admonitionem (inquit) in istis vitis perseveraueritis, nec si quidem nos desistemus apud vos quod rectum est consulere, quandoquidem & aquarum uenæ, etiam si nullus ueniat aquatum, manant tamen, & fontes quamuis hauriat nemo, tamen scatebras emittunt; & amnes etiam si nemo bibat, nihilominus fluunt: sic oportet illum qui concionatur, quamuis nullus auscultet, tamen doctrinam suam semper effundere. Et prudenter quidem effunditur doctrina, hac enim maximè ratione augetur magis etiam in eo qui profundit, sicut *uisibiliter panis in deserto incredibili ratione dum frangitur, dum diuiditur, dum editur, sine ulla dispendij comprehensione cumulat: edentibus populis crescunt suis fragmenta dispendiis, & de quinque panibus maiores reliquia, quàm qua summa est, colliguntur.* Ac proinde doctorum uictorum mensa extra uelum sit, nullique inuidiosè abscondatur, sed cum *Etos satiet, qui ad illam cum gratiarum aditione desiderant accedere: & meminerimus (inquit Vgo Carenis^d) scientiam & amorem, amplius distributa, amplius augeri: inò interest hominis eruditi cum aliis communicare suam scientiam; ne si quæ collegit nemini apposuerit, sibi que ea uoluerit habere solus, & ipse pereat, ait D. Bernardus^e, præeunte in hanc sententiam D. Chrysostrono^f: Sicut stomachus si cibum solus continerit, se & corpus reliquum corrumpit fame, & se ipsum suam inexplēbilē improbitate perdit,*

S. Ambr. c. 6.
in Luc. c. 9.

Bruno 1. al-
legoriarum
super Exo-
dum.
d. in c. 11.
Prou.

e. ferm. 50.
in Cant.
f. de habenda
eua salutis
proximi.

perdit; ita & tu nunc, si ea quæ à nobis audis, detinueris, alijque non communicaueris, & illum incommodabis, & te ipsum iam corrupisti; quia ignauia, & inuidia grauissimos morbos foues: contra si citra inuidiam, & ad alios transmiseris alimoniam, tibi ipse & aliis profuturus es. Quo gladio potuit melius iugulari literaria inuidia, quàm his Chrysostroni uerbis? est enim hoc usquequaque uerissimum, scientiam clausam ac reconditam extenuari & euanescere; prolatam uerò augeri & perennare: sicut *quodam seruando seruari non possunt (inquit Vgo Carenis^a) ut fons si affluere cessauerit, eo ipso arefcit; sic scientia.*

^a in cap. 1.
Prou.

CAPVT XIV.

Discipulorum erga Magistros obseruantia.

EMBLEMA XIV.

Ara.

Aristoteles Platoni.

HAbes in hoc emblemate monumentum Aristotelicæ pietatis erga Platonem Magistrum, simulque documentum omnibus discipulis, quanto honore, & gratæ mentis studio eos deceat prosequi suos præceptores. Nam maximo Philosopho (qui & diuini cognomine audit,) haud impar discipulus aram cum hac inscriptione dicauit, *Platonem cum esse, quem prohi omnes merito & imitari & commendare debeant.* Vel hoc solum nomine fuit Aristoteles dignus Platone Magistro, atque Alexandro discipulo.

1.

Tantum abest ut ob ingenuam Magistri obseruantiam, & cultum decedat aliquid de fama & existimatione discipuli; quin potius ei plurimum laudis & gloriæ accedit: ac sapienter dictum à D. Chrysostrono^b, *τὸ αἰδέσθαι τὸ διδάσκαλον μαθητῶν ἀρέσεια, discipulis uile magistros suos coli & obseruari.* Apage viperinum quoddam discipulorum genus, quos ubi studiosissimè in tuo sinu foueris, ubi in docendo laborem & tædium diutissimè tuleris; ac præter ea, quæ in commune dicuntur, multa etiam instillaueris priuatim, & tradideris, hortando in dolem erexeris, laudibus animum feceris, admonitionibus discusseris desidiā, ingenium lares & pigrum uelut iniectā manu traxeris, quæ scias non malignè illis despensaueris ut diutiùs esses necessarius; sed cupieris in eos uniuersa transfundere: tūque cum hæc omnia atque his maiora feceris; postea tamen genuinum tibi infigunt & lacerant factorem fictoremque suum, eā ut plurimum mente, ut uideantur (si Superis placet) *αὐτοδύνακτοι.* Si factum Aristotelis imitari detrectant (quod honoris nec nos etiam requirimus) at saltem huic sapientissimo eiusdem monito quod subiicio aures ne occludant. *Non iis modò (inquit) quorum sententiæ accedimus, sed & iis, qui ueritatem non omnino attigerunt, restari*

2.

^b hom. 12. in
ep. ad Colof.

Aristot. in
Metaph.

testari gratias decet: nã & hi aliquid contulerunt, nos siquidem excitarunt, acue-
runtque. O dignam vocem Philosophorum Principe! Alia omnia di-
cent quidam scioli, qui retro liuore suffusi, & conscij suæ tenuitatis
metuunt; ne si fatebuntur se aliorum opera profecisse, tota laus pro-
fectus (quia res perexigua est) ad alium pertineat, magna ingenia non
committent vnquam vt hoc faciant: magnitudinem enim suam & am-
plas opes norunt, putantque sibi semper affarum laudis & gloriæ super-
futurum, licet alios in eius societatem vocauerint.

3. Audiuius acroama Philosophorum Principis in hanc sententiam:
auscultemus Theologorum Coryphæo Gregorio Nazianzeno, is pro-
fessores quamuis Ethnicos, quibus Athenis operam dedit, nominat
κοινὸς πατέρας τοῦ λόγου, communes patres eloquentia. Senecæ visum est patris
beneficia vna re tantum vinci posse à filiis beneficio, si sapientiam conse-
cuti, illa patri reddiderint. Solùm enim acceperint à patre vitã, patri verò
vitam beatam reddiderint. Tantum autem erunt in rependendo supe-
riores, quanto melius est bene viuere, quam viuere. Quantã (Deus im-
mortalis!) quantã beneficiorum magnitudine Magistri discipulos suos
superabunt, à quibus nec hauserunt vt filij à patribus vitam hanc com-
munem quam ducimus, sed eos consortes effecerunt eius vitæ, quæ tan-
to communem hominum vitam superat, quanto homines bestiis ante-
cellunt.

4. Longè honestissima & pulcherrima sit inter præceptores & disci-
pulos contentio, dederintne maiora, an receperint: & sicut haud facile
statui potest, fuerintne optabilius quibusdam patribus tales habuisse fi-
lios, aut filiis tales patres sortitos esse, cum mutua vicissim commenda-
tione & virtutibus eniteant: ita licet multo maxima Tertullianus Cy-
priano præstiterit, Basilius Nysseno Gregorio, Troilus Sophista, atque
doctissima Hypatia Synelio: tamen incredibiliter iucundum esse de-
buit Basilio se nominari πατέρα ἢ διδασκαλον, ac Troilo πατέρα γησιώ-
πατρο, & Hypatiæ μητέρα: fuissetque honoris penè diuini Tertulliano
appellari à D. Cypriano Magistrum, vt Socrati longè gloriosissimũ fuit
à Platone in dialogis tertio quoque verbo sic appellari. Vnde nec satis
inducere in animum meum possum quod dicere solebar Socrates apud
Athenæum^a, sibi dormienti visum esse à Platone in cornicem mutato
glabram caluam rostro pernicaciter pungi. Quod si iusta est & vera So-
cratis de Platone exostulatio, multatus sanè fuit in Philisto historico
talionis lege, quem Platonis magistri sui acerrimum aduersarium fuif-
se auctor est Volaterranus^b.

Greg. Naz. in
Hexaem.
Syn. cp. 123.

^a lib. 11.

^b lib. 18.

5.
Aulus Gell.
c in flor.
d in Furia.

Lepidum est quod congruenter ad rem præsentem referunt Aulus
Gellius, Apuleius^c, & Aristophanes^d. Eualthlus adolescens diues elo-
quentiæ forensi discendæ cupidus, se in disciplinam Prothagoræ dedit,
pactus grandem pecuniam, cuius dimidium repræsentatione persoluit,
reliquum numeraturus quo die causam apud iudices orasset ac vicisset.
Proficit in eloquentiæ studio Eualthlus, & plurimum quidem, verum
nolle omnino, vel certè differre vincere in foro videbatur eã solùm
mente, ne reliquam mercedem daret. Tantæ moræ impatiens Protha-
goras

goras discipulum in ius vocat, dicam impingit. ipse pro se orat sic
exorsus. *Disce stultissime adolescens, vtroque id modo fore vt reddas quod pe-
to sine contra te pronunciatum erit, sine pro te. Nam si contra te lis data erit,
merces mihi ex sententia debetur, quia ego vicerò; si verò secundum te iudica-
tum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris.* Ad hæc Eualthlus:
Potui huic tuæ tam ancipiti captioni isse obuiam, si verba non ipse
facerem, sed alio patrono vrerem: sed magis mihi in ista victoria pro-
ludium est, cum te non in causa tantum, sed in argumento quoque isto
vinco. *Disce igitur tu quoque Magister sapientissime, vtroque modo fieri vt
non reddam quod petis, sine contra me pronunciatum fuerit, sine pro me. Nam si
iudices pro mea causa senserint, nihil tibi ex sententia debetur, quia ego vice-
ro; sin contra me pronunciauerint, nihil tibi ex pacto debeo, quia ego non vicerò.*
Primæ huius disceptationis hic exitus fuit. Iudices rem iniudicatam re-
liquerunt, & in longum tempus distulerunt, ne sententia vtramcum-
que in partem dicta esset, ipsa se rescinderet. Quidquid sit de iure, equi-
dem doli mali & ingratae mentis excusari haud potest discipulus. Simi-
le quiddam refert Alexander Sardus^a de Corace magistro, & Tisia di-
scipulo, cuius iniquam vafriciem & fraudem cum perspexissent iudi-
ces, succlamarunt, κακὴ κόρα κακὸν δόν. Tractasti tuos Magistros no-
bilius & augustius Marce Aureli, qui tantum illis honoris detulisti, vt
imagines eorum aureas in larario haberes, & sepulchra additis hostiis,
& floribus semper ornares.

Amo tuam grati animi virtutem Alexander Macedo, qui dicere in
sermonibus solebas, te plus Aristotelis præceptori debere, quam Philippo pa-
tri; ab hoc enim te habere corpus, ab illo mentem.

^a lib. 1. de
moribus
gentium.
Capitol. in
vita M. Au-
relij.

C A P V T XV.

Caput cœnæ hominis studiosi; lectio; vel sermo eruditus.

E M B L E M A XV.

Mensa philosophica, in qua nihil aliud sit, præter poculum
Homericum oleâ coronatum, & fauum mellis.

Ingenio, non Genio.

COENã philosophicã, cœnã Platonicã, cœnã Pythagoricã nihil no-
tius. Plinius scribit^b, Athenis comessabundos iuuenes ante meri-
diem conuentus sapientium frequentasse doctrinæ causã. Addit Athe-
næus^c legatam à Theophrasto pecuniam, non vt in eo congressu la-
sciæ & imprudenter proteruerent, sed vt quos haberent in conuiuio
sermones temperanter & doctè prosequerentur: erantque leges quæ-
dam coniuiales in istis iuuenum cœtibus, quas & Xenocrates in Aca-
demia sua, & Aristoteles in lyceo tulerunt, συμποτικὸς τῶν νόμων^d, &
ἐπιμνηστικὸς λόγων^e, ἐπιμνηστικὴ κολακίαι^f, & μνηστικὴ^g, sermones coniuiales

^b lib. 21. c. 3.

^c l. 5.
^d Athen.
ibid.
^e Athen. l. 7.
^f Pollux l. 6.
^g 18.
^h Theodex-
tes.

A a &

& memoriâ commendandi. In eadem vrbe instituebantur festis diebus Doctorum conuiuia, in quibus instituebantur quædam de moribus, de artibus, de natura quæstiones, quas qui minùs aptè explicasset, conferebat symbolam; qui bene & subtiliter, aliorum ære conuiuabatur. hinc (puto) orta Ctesibi responsio interroganti cuidam quid sibi è philosophia superesset, ἀσυμβολως δεῖπνεν, sine symbolo cœnare. Nam cum afflueret multa vrbantate & acutè dictis, quæ philosophiæ cognitio illi pepererat, nihil conferre in cœnam consueuerat, præter ingenium. Consule Laurentij Ramires de Prado caput vndecimum, vbi de istius generis cœnis eruditè.

Cœl. Rhod.
l. 27. c. 24.

2.
a lib. 10.
b in Symp.

Sen. ep. 15.

Iosephus
lib. 5. antiq.
c. 5.

c lib. 9. ep.
36. dissert.

12.
d in Protagora.

e dissert. 12.
f Orat. ..

g Or. 4.
h lib. 6. c. 13.

Vsum ænigmatum fuisse in conuiujs celebrem discas ex Athenæo^a, & Plutarcho^b. Explicanti, *carnis portio*, haud dubiè cœnæ caput; hæsitanti, *muria*. Platonis mensa erat parabilis, nec tam ciborum copia quibus subtilitas animi impeditur, quàm philosophicarum quæstionum, quibus tamen suum apparatus lautissimum reddebat. Nemo in conuiuio Pomponij Attici, ait Probus, aliud acroama audiuit, quàm *Anagnostem*; quod nos quidem iucundissimum arbitramur, neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minus animo quàm ventre delectarentur; namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrebant. Salomon Tyrionum Regis ænigmata inter epulas proponit. Cæsar Tiberius ex lectione quotidiana seposuit quæstiones discutendas in conuiujs. Carolus Magnus libros D. Augustini de ciuitate Dei, atque historias iubebat sibi legi super mensam. idem à Plinio secundo factitatum, idem à iuniore^c: negat maximus Tyrius sufficere inter conuiuas, musicos concentus; consentaneè Platonis monito dicentis^d, hoc solum licere in hominum imperitorum & plebeiiorum mensis obfermonis inopiam que laborant. Alexander Seuerus conuiuales illos sermones quibus mirificè pascabatur, appellare solebat *literatas fabulas*; fabulas, inquam, hoc est, aptas remittendis & oblectandis animis confabulationes literarias; historias ad id maximè esse idoneas docet maximus Tyrius^e, inde enim dum reficitur corpus necessariis alimentis, animus quoque pascitur *εὐωχία* (vt loquitur Themistius^f) *lauto conuiuio*, & incredibili ciborum varietate admodum salutari, & *esca mirabilis suauitatis*, vt dixit Dio Chrysostomus^g. hæ sunt illæ sapientium mensæ, de quibus Gellius dixit^h, *coniectari ad cœnulam non cupedias ciborum, sed argutias quæstionum*.

3.

Sæpe solent Principes adhibere sibi super mensam viros doctos, ex quorum eruditjs sermonibus proficiant, vt fecere permulti. Festiuum est quod de Gallo quodam Dynasta narratur. Franciscus Primus Francorum Rex, qui meritò parens literarum audiit, oblatâ sibi quædam Epigrammata legebat ipse inter epulas, simulque de apposito nescio quo obsonio iucundè esitabat, ad quod ferculum cum manum inter legendum admoueret, diceretque identidem altâ voce, *O bonum Epigramma. ô acumen egregium, ô bellè falsum!* Dynasta quidam linguarum Græcæ & Latinæ penitus rudis, existimauit genus illud condimenti quo libenter vescabatur Rex, appellari *Epigramma*. itaque domum reuersus co-

quum

quum suum aduocat, interrogat ecquod sit illud genus edulij quod *Epigramma* vocant. Negauit coquus se vnquam de tali cibo audiuisse quidquam. Dynasta subiratus, coquum suum ignarum & imperitum vocitare, ac dicere paulo antè visum à se Regem, qui inter cæteras dapes illum in prima commendatione posuerat, eumque *Epigramma* læpius nominauerat. Mirari coquus ac læpius *Epigramma, Epigramma* repetere. Ego, (inquit) nec regionum coquorum principi in artis meæ scientia concesserim; nunquam tamen genus istud cibi triginta minimum annis quibus coquinariam & Principum culinas tracto, noui. veruntamen priusquam nox sit, resciam ab ipso regio coquo ecquid tandem sit istud, quod *Epigramma* vocant. post prandium adit ad regium coquum, interrogat quod sit illud genus vel cibi, vel condimenti, quod hoc ipso die Regi appositum est, cui nomen *Epigramma. Epigramma, Epigramma* (inquit coquus regius,) ne per somnium quidem mensæ regis quidquam eiusmodi illatum est. At hoc affirmat herus meus, (respondit alter) iratus insuper mihi, quod ne de nomine quidem hoc genus ferculi nouerim, nedum ei vnquam apparauerim. Dic amabo, si quid est exotici cibi, vel noui condimenti, ne me illud celes; gratiam locabis apud memorem amicem. iurate regis coquus & ferè stomachari quasi rideretur. Enimvero non dico ista per iocum, (inquit alter) ego huc eâ solum mente veni, vt hoc rescissem abs te. Propè dixi, (inquit coquus regius) herus tuus vigilans somniat. At verò vigilat, (ait iste) sed & cœnare atque ex animi sui sententia loquitur: prouidenti Regi adstitit: quod dico, vidit, audiuit, appetit, poscit, indulge hoc amicitia nostra, si quid noui est, participem me facito, referam cum potero gratiam. hic Archimagirus omni assèueratione iterum ac læpius negare, lares omnes & focaria numina sibi infensa precari, si mentitur. Credidit iurato alter, ac domum reuersus herum adit, de re tota certiore facit, quid sibi regius Archimagirus responderit, refert. Dynasta suspicatus non solum figulos figulis inuidere, sed etiam coquos coquis, atque ob id celari secretum ab altero: animum obstinat; & ratus fore plus vrbantatis in Præfecto mensæ regis quem familiariter nouerat. mittit ad eum qui de re tota interroget, rogétque suo nomine neu dissimulare velit, gratum sibi esse facturum. Præpositus regis mensæ subodoratus id quod erat, risit minimè quidem malam, sed tamen paulo pinguiorem Dynastæ hallucinationem, & interpretationem vocis *Epigramma*. Responsurum se coram dixit, & Dynastæ facturum cumulate satis. Interea verò Archimagiri rem passim narrantis sermo *adipatum epigramma*, seu *ferculum epigrammaticum*, ita iam diuulgauerat, vt appositum sit, ipsius Regis auribus ab Aulicis, qua re mirificè delectatus, magnopere hoc condonandum esse ait in homine militari, *qui non didicisset latine, & græcè loqui in Academicis umbraculis, sed in sole & puluere Martio facere fortiter*. Hoc è re narâ de symposiaca lectione & conuiuialibus eruditorum sermonibus, quos nescio quis vetus poëta dixit esse in mensa pro bellarijs,

— ἀέχμη δὲ ὀσφρευσις τοῖς φιλικοίς λόγοις.

Α. Α. 2.

Amamianus

3. lib. 14.

Philo de leg. ad Caium. Plut. in Caron. Utic. b l. 5. Æthiop.

4.

Pf. 18.

c hom. 69. in Matei sub finem.

d cap. 2. de Virg.

e lib. 9. conf. c. 4. f catena c. 5. Cant.

g Orat. de suo in Quadagesima silentio.

Ammianus Marcellinus epularum luxum reprehendens eum morem innuit de quo disputamus. Pro philosopho cantor, & in locum oratoris, artium Doctor ludicarum accitur, & Bibliothecis sepulchrorum ritu clausis in perpetuum, organa fabricantur hydraulica & Lyra ad speciem carpentorum ingentes, tibiaque & histrionici gestus instrumenta non leuia. Longè consultius fecerunt Augustus & Cato Uticensis ita corpori reficiendo intenti, vt suas interea animo epulas, nimirum confabulationes eruditas, & philosophicas disputationes adhererent, quod est (vt loquitur Heliodorus) ἢ Ἐπιῶν τὰ Διονύσιον συναχθῆναι, ἢ λόγων ἠδιστομα τὸ τὸ πῶρ συναγαχθῆναι, Mercurium Baccho adiungere, & cum potu miscere orationis suauitatem.

Vir quidam in paucis doctus solebat dicere, duo esse in nostra Societate, quibus si frui posset, speraret non mediocriter se adiutum iri in omni facultate penitus discenda: alterum est perpetua consuetudo & familiaritas cum viris doctis, quorum plerique sunt veluti animata Musea: alterum lectio super mensam quæ multum temporis nobis in lucro ponit. De primo dicemus seorsim. Nunc nobis dicendum de mensa philosophica quæ hic apposuimus instructam vnico poculo Homericæ & fauo mellis: qua dape & potu indicamus mensas hominum doctorum debere esse vndequaque eruditas, in primis diuinas literas melle significari, præter oraculum Dauidicum, eloquia Dei dulciora esse super mel & fauum asserentis. Insigne est D. Chryostomi dictum de mellis delitiis quæ percipiuntur è sacris codicibus: sic loquitur de Monachorum lectione c Non biuitorum animalium delectas sibi carnes, et alantur, assument; sed Dei verba melle ut que suo in undior hoc me non syluestres è floribus apes collegerunt, nec eo em coniectum suis alantur, bu inuasi sunt; sed spiritus gratia vna sunt & alicuius in vna delectas, & in vna sunt: apes igitur nascantur in vna sunt sacrorum fano, & in vna sunt, magnam inde volubritatem carpentur. Ac vna delectas (vt in vna sunt) mentis ingenium eodem modo sicut apes, et vna sunt Scripturarum ana latè vagans bibula cumosite discitrens D. Augustinus e has delicias similiter dixit esse de melle celesti mellas, & de Dei lumine lum n. fas. Theodoretus f eadem vsus est allegoria, de sacris Codicibus, & eorum scriptoribus disputans, Apes mellis & cera effectrices per Spiritus sancti prata volitantes, & diuinarum Scripturarum contruientes cellas, easque doctrina & mellis nebtare distendentes ad nos transmiserunt, litera enim similis est cera, melli vero sensus in ea reconditus. hanc sacri mellis suauitatem quisquis gustauerit, fastidiet illico reliquas delectationes quæ ex prophanis scientiis hauriuntur; quod sibi contigisse testatur D. Gregorius Nazianzenus g: Sacrarum literarum lectio (inquit) hoc mihi præstitit, vt amarum prophanorum librorum qui antea fucata pulchritudine unum meum demulcebant, sal sanguinem expuerem. In hunc sensum rescripsit aliquando S. Honorato D. Eucherius Lugdunensis. Mel suum ceris reddidisti, id est, tabellas cerâ illitas misisti exaratas epistolâ plenâ suauissima humanitatis: sumptâ metaphora à prisco illo scribendi genere, quod fuit olim in vsu, tantoque in honore, vt illo solo scriberetur ad Imperatores, qui qualisve honores illis essent decreti pro triumpho, vnde,

vnde iste versiculus Martialis a,

Quintuplici cerâ cum datur altus honos.

Itaque eximium aliquod opus literarium, & excellentem librum mel rectè appellari posse, & propitiarum Musarum fauos, monet Philostratus iunior b, & Ariston apud Stobæum c, cum melle philosophiam comparat, eo quod quemadmodum exulcerata mordet, contra bene affectis placet, ita Philosophia, ὡσπερ τὸ μέλι τὰ ἐξηλωμένα δάκνει, τοὶς δὲ καὶ φέρει ἡδὴ ἔστιν, ἔπειτα ἢ οἱ ἐκ φιλοσοφίας λόγοι. hæc de melleis sacrarum literarum, atque etiam prophanarum ferculis.

Præter mel addidimus poculum Homericum in mensa philosophica, vt quemadmodum obscæni quidam bibere consueuerant per cupidines, siue per cæata cupidinibus vasa, ita & literarum amans per literas bibat, cuiusmodi fuerunt illa pocula quæ Homericæ dicebantur, ob cæatos in iis Homericos versus. Eius generis fuit ille scyphus, quem Nero vltimis suis rebus solo illisit, vt Tranquillus est auctor. Sed de Enallo duce est celeberrimum quod habet Athenæus d, vt haustam fluctibus virginem seruaet, in mare desiliit, verum vterque demersus est. Tamen cum aliquo pòst tempore emerisset, mirantibus cunctis, narrauit se vri nando euasisse cum tympluo aureis characteribus per ambitum exarato daabus hisce vocibus, Διὸς σωτήρ, Iouis seruatoris. fuit aliud Minervæ sacrum Capuæ ex Homericis concinnatum carminibus. Sacros calices, in quibus Christi sanguis ore sacerdotum sacrosancto conficitur, iam ab ipsis Ecclesiæ in unabilis consueuisse ornari eiusmodi emblematis, & inscriptionibus, testis est Tertullianus e, & S. Rhemigius testamento, vbi vas nescio quod argenteum quod à Clodoueo Rege dono acceperat, legat suæ Ecclesiæ ad faciendum thuribulum, & imaginatum calicem, inquit, additque, & epigrammata quæ ipse Lauduni in argento distanti, in hoc quoque inscribi volo, quod per me faciam, si habuero spatium vite. Cyathum istum Homericum coronauimus, memores prisca moris, cuius frequens quidem mentio apud multos auctores, sed apud Maronem luculenta,

Et pater Aeneas magnum cratera corona Induit.

Præsertim cum non dubitauerint sancti Ecclesiæ Patres conuitalium illum morem metaphoricè traducere ad diuinæ scientiæ studium. Sic S. Isidorus Pelusiota f sermonum craterem (ait) vir discendi cupidissime, hoc est, diuinæ Scripturas Dei sapientia miscuit; craterem, inquam, non melle, aut lacte, aut vino, sed doctrina & philosophia plenum, & diuinis gratis coronatum, qui eos à quibus adhibetur, ad virtutem ac pietatem horrat; id nimirum efficiens, vt res terrenas negligant, atque in cælestes sese insinuent. Eodem sensu Prudentius g sapientibus coronam attribuit,

Est ne ille è numero paucorum, qui diadema

Sortiti, ætherea coluerunt dona sophiæ.

Sic D. Hieronymus h Fabiolæ aptat coronam scientiæ Dei. Porrò licet meminerimus he teras doctarum esse premia frontium, vt Flaccus cecinit, & Poëtarum imagines lambere sequaces hederas, vt Perius alique passim; tamen poculum istud non coronauimus hedera, quod genus herbæ

a Epigr. 4. l. 14.

b in iconib. c Scrm. 13.

d l. 11.

e l. de pudicit.

Virg. 3. Æn.

f l. 2. ep. 3.

g l. 1. cont. Symm.

h Ep. ad Fabiolam de vest. sacerdot.

Vellcius Pa-
terc. de An-
tonio.
l. r. Anthol.
epigr. Græci.
Homerus
hymno de
Baccho.

Baccho & bacchantibus additum sit, à quorum intemperantia & insa-
nia alienissimus esse debet Christianus Musarum cultor, sicut Emble-
mate vigesimo quarto docebimus: placuit etiam auscultare eidem Pru-
dentio sic monenti,

*Sperne Camœna leues hederas,
Gingere tempora queis solita es,
Sertaque mystica dactylico
Pexere docta, ligæ strophio
Laude Dei redimita comas.*

Igitur genus coronæ quæ poculum istud Homericum ornauimus, est
olea, quæ est arbor sapientia; quemadmodum alibi ostendimus. Discat ergo
ex hoc emblemate literarum studiosus, ne à mensa quidem & refe-
ctione corporis excludendum esse pascendæ mentis studium; & rerum
exquisite scientiam ac erudita colloquia.

C A P V T XVI.

Consuescendum cum studia eadem profitentibus.

E M B L E M A XVI.

Liricen testudinem pulsans; alia intacta resonans.

Testudo testudinis Echo.

1.

SI sonus exprimi coloribus posset, fortè experiretis quod vulgò dici
consuevit, duas testudines eodem inter se tono temperatas ita affici,
vt altera resonet, dum fidicen altera canit; quæ res adscripta epigra-
phe satis innuitur. Habes simile emblemata Alcibiadis Lucarini concor-
diæ symbolum apud Camillum Camilli in Italicis dissertationi-
bus pag. 1. vbi de barbitis ait hoc ipsum quod de testudinibus dixi-
mus, citatque in hanc sententiam Gellium & Suetonium. hinc habes
symbolum (opinor) non absurdum illius commodi quod nobis obue-
nit cum viris doctis, quod tantum est, vt vix quidquam sit fructuosum;
tūque plura sæpe discas vnâ ambulatione cum homine erudito qui sit
ἀγαυὴ φιλοσοφίας ἀπόσις, spirans effigies omnis philosophia, vt de Antistiti-
bus dixit Isidorus Pelus.^a & *πῦρ δόξης ζῶον, viuens eruditio*, quàm si fue-
ris multos dies in Museo tuo assiduus.

^a ad Theod.
paren. 1.

2.

Quod attinet ad illam philosophiam quæ mores informat, in con-
fesso est contubernium plus prodesse quàm scholam, plus conuictum &
sermonem familiarem ex æquo, quàm è suggestu meditatam. Zeno-
nem Cleantes non expressisset, nisi vitæ eius interfuisset, secreta per-
spexisset, obseruasset illum an ex formula sua viueret. Audi Aristidem
ingenuè profitentem se ex aspectu & contactu Socratis utilitatem ma-
gnam percipere solitum. Ego (inquit) ὁ Socrates οὐκ ἄν τι καὶ ἀπὸ σοῦ διδάσκω,
vt ipse non ignoras: proficiebam autem quoties tecum vnâ eram, etiamsi tantum

Sen. ep. 6.

222

*vnâ in domo essemus, quamquam non in eodem cubiculo; magis tamen si quan-
do in eodem etiam cubiculo: & tum quoque magis si in te dicentem intuerer,
quàm si oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maxime ac
plurimum proficiebam, si quando proximè te sederem, tangeremque te, & hære-
rem tibi.*

Sic vertic
Muret.

3.

Aliarum quoque artium, vel scientiarum, quæ in contemplatione,
vel vsu dicendi positæ sunt, acquisitio facilis est & expedita, si sit copia
hominum in illis facultatibus excellentium, quibus vtaris familiari-
ter; aded vt præceptum sit Fabij Quintiliani^a, vt ne vitiosus sermo sit
nutricibus puerorum, qui sunt futuri aliquando oratores; non solum
quia tenacissimi sunt eorum, quæ rudibus annis perceperint, nec lana-
rum colores quibus simplex ille candor mutatus sit elui possint, sed
etiam continua cum illis consuetudo, & vsus cum parentibus, (in qui-
bus multum eruditionis optat) haud parum momenti habeat ad eru-
diendam prolem; quemadmodum Gracchorum eloquentiæ multum
contulisse Corneliam matrem proditum est; & Lælij filia reddidisse
in loquendo paternam eloquentiam dicitur: & Q. Hortensij filia ora-
tio apud Triumuiros habita legitur non tantum in sexus honorem.
Quæ omnia bona constat fructum esse bonæ & doctæ conuersationis.

^a lib. instit.
c. 1.

4.

Facit ad rem præsentem quod Pausanias tradit Megaris se vidisse la-
pidem qui calculo percussus dulcem & modulatum sonum redderet, vt
pulsæ fides solent. huius rei causam affert Ouidius^b,

^b lib. 8. Me-
tam.

*Regia turris erat vocalibus addita muris,
In quibus auratam proles Laconia fertur
Exposuisse lyram. saxo sonus eius adhaesit.*

Quid si nos adhaeserimus viris doctis, nunquid non docti; si eloquen-
tibus, nunquid non eloquentes; si Poëtis, nunquid non vates euade-
mus? nisi magis lapides sumus, quàm ille lapis, qui solo contactu lyrae
Apollinis factus est sonorus. Sanè eximium est quod Serapion^c refert
enatas super Sibyllæ sepulchrum herbas quarumcumque carpentium
bestiarum extis certam futurorū præfagitionē indidisse. Herodotus^d
ait Dodonæum oraculum fuisse eiusmodi. Plures pelues, seu lebetes ita
collocati circa fanum Iouis, vt si quis vel leui ictu vnum contingeret,
cæteri protinus perpetuâ complosione longum tinnirent: erant autem
inter se contigui. Vides quid vicinitas faciat; hoc efficit in consuetu-
dine cum viris doctis & eloquentibus ad comparandam scientiam &
eruditionem; quod Dæmonis ars faciebat in istis lebetibus, vt similes
ederent sonos.

^c l. de Pythia
n. 8.
^d l. 2.

Vtote libenter testudine pro symbolo eruditionis, eloquentiæ &
poëseos; quia reperio apud Aristophanem eam hominem indicatum qui
Gratiis omnibus & Musis (quarum insigne est) ornatus sit. Pleni sunt
Philologi istarum rerum: vnus pro multis mihi erit Euripides^e, qui &
canere pro studere, & citare pro libris, & sonum pro lectione venustissimè
dixit.

^e Pierius l. 47.
c. 5.
^e in Eretheo.

*Ἀρκίπτε μοι μῦθον ἀμφοτέρων ἀρχαῶν,
Μετὰ δὲ ἡουχίας πολλῶν γῆραι συνοικίω,*

Αἰδοίμην

Ἀεὶ δὲ μὲν ὃ σφάραγος κέρα. πολλὸν σφραγίστους
 Θρηϊκίον ποτιῶν πρὸς Ἀΐων
 Πρὸς κίον ἐγκρατῆσιν δαλάμεις
 Δέλτων τ' ἀναπύσοιμι γῆσιν, ἂν σοφοὶ κλέων.

Satis mihi fuerit filum contexere aranea, modò cum tranquillitate canã senectã fruatur, & cantem fertis redimitus canum caput Threicij exemplo poëta citharã in thalami columnis suspensã, librorumque sonos euoluam, quos sapientes celebrauerint. Habeto & istud sancti martyris Ignatij. Is Philadelphorum Episcopum laudans, non solum ob ipsius silentium multorum grandiloquentiã potentius, sed etiam ob sacri oris concentus suauissimos velut testudinis bene temperatæ hæc ait, τὴν ἄπολαϊς ὡρεῖς ἐ, δικαιώμασιν, ὡς χορδα τῆ κιδέραι, sic temperantur eius diëta ad diuinam legem, vt fides citharæ. Petamus & propositæ rei firmamentum ex eodem Pausania, apud quem non solum reperio contactu citharæ canoros effici lapides, verum etiam lapidis contactu, imò etiam vicinitate solã lusciniã argutiores fieri. Thracæ perhibent (inquit) lusciniã quã nidificauit iuxta Orphei sepulchrum suauius canere, velut si sentiant animata illa citharã inspirari sibi diuini Vatis spiritus, vel si lapides à citharã vocales facti referre gratiam velint philomelis, vt pote animatis citharis. non est igitur quòd anser, vel graculus desperet de consequenda eloquentia, vel eruditione, si (iuxta prouerbium) frequenter inter cygnos & Musas versabitur.

C A P V T X V I I .

Labor literarius identidem intermittendus.

E M B L E M A X V I I .

Arcus ex contento fractus; alter remissus, & integer.

Vt diu tendas, ne diu tendito.

I. PAssim obuium est corpus huius emblematis, haud proinde tamen minus aptum admonendis iis, qui animum ad studia literarum intendunt, vt identidem eum remittere velint; ne non solum debilitetur, verum etiam frangatur. Tanta verò est similitudo inter arcum & animum, siue ingenium, vt eadem vtique conueniant affectiones, iisdem vocibus exprimantur. Nam & Cicero ^a ait Appium Clodium animum intentum tanquam arcum habuisse: & ^b, quaro non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem. Ouidius ^c,

Ingenium fregere meum mala.

Displicet autem Gellius cum ait, aliud esse animum remittere, & laxare animum iucundis sermonibus, deceptus auctoritate Musonij. Saturnalia, inquit ^d, Athenis agitabamus hilarè prorsum ac modestè; non, vt dicitur remittentes animum; non remittere, inquit Musonius, quasi amittere est, sed demulcentes enim paulum atque laxantes iucundis honestisque sermonum

^a de senect.
^b in Hortensio.
^c l. 3. Trist.
 et vlt.

^d l. 18. c. 2.

illectationibus. hæc ille, sed meo quidem iudicio perperam, & magis credo Ciceroni, Senecæ & aliis, de animi remissione in bonam partem loquentibus, quàm Musonio, vel Gellio contra sentientibus. Proinde rempestiuas animi remissiones suadeo, solutionem dissuadeo. Nam remittas animum, an soluas, multum interest, ait Seneca ^a: illud laudi, hoc vitio vertitur; illud moderationem, istud immoderationem significat, vnde D. Ambrosius ^b, Caueamus, inquit, nedum laxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam quasi concentum quemdam bonorum operum.

Inscriptio huius emblematis haud absimilis est illi prouerbio quod in Italia passim teri refert Ludouicus Cornarus in aureolo tractatu de vitæ sobriæ commodis, Qui multum vult comedere, comedat parum: nimirum, quia parum comedendo diutiùs comeditur, cum per temperantiam vita diutiùs protrahitur. Cui dicto annectit & alterum, Sape plus inuasit cibus qui superest comedenti, quàm qui ab illo comestus est. Qua parcœmia indicatur sapenunero plus esse commodi ex relicto cibo, quàm ex assumpto. Transfero ista ad animum, & aio, Animum vt diu tendas, ne diu tendito. vt diu studeas, immoderatiùs ne studeto. Duas præsertim ob causas documentum istud antiquissimum esse debet studio literarum deditis hominibus: tum ne literarum tractatio, res scilicet suauissima, nauseam pariat: Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne satiatus euomas illud. periculum huius satietatis & fastidij eò maius est in studiis, quàm in melle, quòd studiorum suauitas laboriosa sit: Laboris autem condimentum est intermissio, quã si adhibita fuerit, acrior fiet ad studia reditus. Altera causa est, valetudinis ac virium corporis & animi conseruatio; quæ (vt monuit Lucianus ^c, vegetiores robustioresque erunt, si athletarum more aliquid laxamenti sumatur. Danda est aliqua remissio, inquit Fabius ^d, non solum quia nulla res est quã perferre possit continuum laborem, atque ea quoque quæ spiritu & animo carent, vt seruare vim suam possint velut quiete alternâ retinentur; sed quia discendi studium, voluntate, quã cogi non potest, constat: itaque plus virium afferunt ad discendum renouati ac recentes, & acriorem animum qui ferè necessitatibus repugnat.

Bene est (inquit,) pueris indulgendum est aliquid remissionis & lusus; & hoc sapienter Quintilianus præcepit moderatioribus tenerioris ætatis, dummodo sit in remissionibus modus, ne vel odium studiorum faciant negatæ; vel ortij consuetudinem nimie: at in viris quis hæc temporis dispendia æquo animo ferat? Corpora motu & exercitatione ingrauescunt; animi exercendo leuantur. Et diuinè Theophrastus dixit, φρονεῖν οὐκ ἔστιν ἀνεύθυνον, sapientia rumpi arcum si relaxetur. Quisquis ista mihi obiicit, nã admodum austerus es, si ex animi tui sententia loqueris; ipsòque Socrate, Scipione, Senecæ, ac vniuersæ Stoæ morosissimis difficilior, nedum Lycei grauissimis. Audi quid super hac re Princeps peripateticorum referat ex Anacharfi, probèque, μήτε ὀπις ἀποδέξει, lude vt deinde rebus seriùs intentus sis. accipe quod Seneca statuit ^e, nec in eadem intentione semper retinenda mens est, sed ad iocum reuocanda: cum pueris Socrates ludere non erubescèbat, Scipio triumphatè illud & militare corpus mouit ad numeros non molliter se infringens, vt nunc

^a de tranq.
 c. 15.
^b l. 1. off.

Prou. 25. 26.

^c lib. 1. veræ
 hist.
^d Quint. l. 1.
 c. 4.

3.

Cic de sen.
 Laert. in
 Theophr.

^e de tranq.

mos est, etiam incesso ipso ultra muliebrem molliem fluentibus; sed ut illi antiqui viri solebant inter lusum & festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si a suis hostibus spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresque requieti surgent: ut fertilibus agris non est imperandum; cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fecunditas; ita animorum impetus assiduum labor frangit: vires recipient paulatim resoluti, & remissi; nascitur ex assiduitate laborum hebetatio quedam & languor. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem publice homines cogerentur, tanquam necessarium laboribus interpretantes temperamentum. & magni quidam viri sibi mensuras certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter otium & curas diuidebant, qualem Pollionem Asinium oratorem magnum meminimus, quem nulla res ultra decimam retinuit: ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid noua cura nasceretur; sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat, quidam medio die interiunxerunt. Dandum subinde otium quod alimenti & virium loco sit, & in ambulationibus apertis vacandum, ut caelo libero, & multo spiritu auget, attollatque se animus. Hæc Seneca. Qui dum ait quosdam medio die interiunxisse, non solum intelligendus est de somno meridiano quo breuissimè utebatur, sicque (quem admodum ipse & Horatius^a loquuntur) partem solido demebat de die, ut etiam facere consueuerat C. Plinius secundus, qui (iuniore teste^b) sumpto meridiano cibo dormiebat minimum; mox verò quasi altero die studebat vsque ad cœnæ tempus: verum etiam explicandus est Seneca de remissione & otio aliquo moderato, & cessatione à studiis; petirà metaphorà ab equis iugalibus, qui sub meridiem soluebantur, ut paululum interquiescerent, hinc Martialis^c, hora lassos inueriungit equos meridiana. Isocrates^d Demonicum admonet ut etiam desinus laborare dum adhuc laborare potest: consentaneè monito medicorum præcipientium, ut qui tueri valitudinem volet, nunquam ad fatietatem vescatur. Bemus^e continens studium & assiduitatem filij sui, qui solidos quatuordecim menses nullà interposità cessatione Græcis literis discendis impenderat, superstitiosam appellauit. Inconsulta ista in studiis pertinacitas ferius ocius luitur, & grauius quidem. Quapropter sicut frequentior lusus & vsus iocorum omne animi pondus omnemque vim eripit: nam & somnus refectioni necessarius est; hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit; ita quia ἀδυνατῆσιν συνεχῆς ποσειν fieri non potest, ut in continuo labore versetur, si nobis adhibebimus recreationem φαρμακίαν χαίειν, & velut ιατρῆσαν medicamento loco, ac opportunam prorsusque necessariam curationem, & αἰετον πόνων ιατρῆσαν, ut loquitur Pindarus.

Itaque licebit etiam profitentibus religiosam & seueriorem vitam, exemplo D. Gregorij Nazianzeni aliorumque sanctissimorum hominum τῆς πόνου διαλέγειν ἀνάσσει, honestis obiectamentis labores diluere; dummodo ista remissio, iste ludus, ista ambulatio ἔργα non sint, sed πλερεργα, neque hæcenus vllus eruditorum & sapientium literarias ferias certis diebus & statas intermissiones damnauit, aut minimè necessarias esse dedit. Si quod hominum genus illas reprehendit, illi profecto nunquam

^a l. 1. od. 1.

^b l. 3. ep. 5.

^c l. 3. ep. 66.

^d ad Demō.

^e dialogo de Ætna.

4.

quam experti sunt defatigationem mentis non minorem esse quam corporis, sit licet occultior; ac fieri prorsus non posse, quin vires tum corporis, tum ingenij penitus opprimantur, nisi per certa temporum interualla omnino contentionem intermittant, ac sese velut recentis auræ respiratione reficiant: & πολλοὺς μαρτυροῦντες, (credite inexperti) ἀλλὰ ἔχ' ἄποιν ἢ μάστιγος. Res est minimè leuata studium, sed cum dolore diuincta omnia disciplina siue perceptio, siue traditio. Pauci sunt ex eorum numero qui diutius occupantur in studiis qui dicere cum D. Augustino^a non possint, Literario labori nimio p̄mo mens cedit, & difficulter trahit suspiria, doloribusque testatur se sancium, vocemque maiorem & productiorem recusat. Ipsi quoque è literionum grege minimi, non abnuent dictum illud, quod tanto plus habet virium, quanto altius trahitur & torqueatur ex intimis penentralibus Philosophiæ seuerioris. Omnibus prodest animum relaxare: excitatur enim otio vigor, & omnis tristitia qua continuatione pertinacis studij obducitur, feriarum hilaritate discutitur. Quæ causa est cur Academiæ moderatores sapienter instituerint statis anni temporibus vacationes, imò etiam hebdomadarias ferias, & tempestiuas rusticationes, nimirum id experti quod Plinius iunior monuit, Animum agitatione corporis motuque excitari, & vegetari celi purioris respiratione. Denique ut postrema cum primis bellè consentiant, infero tibi lector ambrosiam ex promptuario D. Ambrosij sic loquentis^b, Quod velis prolixè facere, aliquando ne feceris. Præclare monet Valerius Maximus^c duplex esse otium; alterum quo euanescit virtus, alterum, quo recreatur, strenui enim & industrij, tempestiua laboris intermissione fiunt ad laborandum vegetiores. Scauola grauis Ictus in feriis rebus Scauolam agebat; in lusus, hominem, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

Arist. l. 1. polit. c. 5.

^a l. 4. conf. c. 2.

Sen. in proem. contr.

Cresol. vacat. l. 1. c. 2. & 3.

^b l. 3. de Virgin. habet aliquid affine S. Hier. in Epith. Paulæ ep. 27. ^c l. 8. c. 9.

CAPVT XVIII.

Ex Auctororum libris quomodo proficiendum.

EMBLEMA XVIII.

Apes ex alucaribus in flores, & ex floribus in alucaria.

Floriferis ut apes in saltibus.

Lucr.

SI velim singula documenta persequi quæ homines cupidi literarum accipere possunt ex apibus, solis ex omni genere insectorum (si Plinio fides est^d) hominum causâ genitis, Aristomachi, vel Philisci labore & tempore opus sit. Est quoddam in tantulo animali miremur non laborem modò, sed etiam ingenium, quæ duæ res hominem studiosum perficiunt: inter cætera verò hoc obseruandum, quod neque sunt mansueti generis, neque feri; quæ virtus homini addicto literarum studiis apprimè conuenit, ut cum studendum nec mansuetus sit, & sin-

I.

dl. 1. c. 5.

gulorum iuris; nec ferus, cum cessandum.

2.
Plin. l. 16.
c. 8.

D. Basil.
hom. 24.

Mirabile est quod mortuis ne floribus quidem non modò corporibus insidunt, nec ex iis ad quos accesserint omnia comprehendere, sed solum necessaria consueverint; quo munditiæ & temperantiæ studio vincisse à tam exiguo animali pati haud deberent qui legendo scribendoque occupantur; sed longè miserabilissimum quod de opere & labore scriptores & naturæ earum observatores passim memorant, quæ studiosis hominibus esse possint vel studij exempla, vel symbola. Senecæ hoc maximè placuit imitari in epistolis. *Ne studentes aliud quam de quo agitur abducant nos, quæque ex diuersa lectione congeessimus separanda sunt, quia melius distincta seruantur.* Deinde adhibitâ ingenij nostri curâ & facultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundenda sunt, vnde etiam si apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen quam vnde sumptum est, appareat.

3. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis; quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accepimus quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt: at cum ex eo quod erant, mutata sunt; tum demum in vires, & sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus, vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse ne aliena sint; sed concoquamus illa, alioqui in memoriam ibunt, non in ingenium. Nam & hoc egregie faciunt apes quæ rorem, vel succum illum, quem passim ex tenerissimis virentium florentiumque opportunâ conditurâ & dispositione in mel vertunt, non sine quodam (vt ita dicam) fermento, quo in vnum diuersa coalescunt.

4. Quicumque tenebit hunc in studendo modum, rectè cognominari mihi videbitur posse vt Sophocles *μέλιττα καὶ ψάλλα*, apis & noua Siren, & (quemadmodum Aristophanes viros doctos appellat) *μέλιττα Μέσση, χαρίτων ψάλλα.* Musarum apis, & Charitum deliræ.

Bibl. Cagn.
l. 1. narrat.

5. Cæterum duo sunt, ob quæ suum esse in nostra Bibliotheca apibus locum voluerimus inter emblemata, *Grati animi virtus, & documentum.* Gratiis ipsis ingrati simus, nisi meminerimus, apes tam studiosè eruditibus hominibus gratificatas, vt in Plaronis, Pindari, & D. Ambrosij ore confidentes, limen illud *domicilij Gratiarum exosulatae sint.* Non prætereundum quod refert Theocriti Scholiastes, vnde Caussin noster symboli sumpsit argumentum. Pastor fuit in Sicilia nomine *Comates*, qui inconsulto heri suo prædiuite libabat interdum Musis aliquid lactis: cuius rei certior factus dominus, seruo seuerius succenset. Comates nihil esse quod tantopere increperetur ait, à Musis redditum iri cum fœnore quod abstulisset, & obtulisset: implacatior in seruum herus & durior factus hoc molli responso miserum includit in excavatam arborum, vt ibi fame tabesceret, & abit. Anno exacto redit visurus quid eo factum sit; virumque spirantem ac valentem reperit, iuxtaque fauorum affatim vnde victitauerat; Musarum beneficium quæ apum ministerio per arboris rimas cultorem suum suauiter aluerant.

CAPVT

CAPVT XIX.

Studiosis hominibus tranquilla commoratio deligenda procul à bellorum strepitu.

EMBLEMA XIX.

Oliuetum egregiè septum ac munitum turribus; in oleis frequentes cicadæ; sub iis disputantes Philosophi; fores sic inscriptæ,

Musarum securitati.

Monet Plato in Phædro non decere viram Musarum studiosum signarum esse eius rei, quam sum dicturus. Aiunt cicadas olim homines fuisse ante Musas: natis deinde Musis & canere edoctis, nonnullos ex eo cœtu suauitate cantus delinitos ita illi vni voluptati indulisse, vt cibi potusque immemores & pertæsi imprudenter inedia deficerent; vnde ortum cicadarum genus Musarum beneficio, haud ampliùs vilius alimoniam indigum, ne quid tantum interpellat. insuper & hoc ei munus demandatum, vt singulis Musis renunciaret à quo studiosorum quæque præcipuè colatur. quod & studiosissimè faciunt, & maximopere delectantur, ac certatim canunt super capita eorum, qui per æstiuos calores disputant in pomariis; hos autem qui proiecti viridi in herba otio diffuunt, ac somnolenti oscitanter dispandiculantur irrident vt ignaua mancipia ac pecudes sub umbra secus fontem meridiatres. Iam vides esse aliquid commune cicadis cum Musarum cœtu & studiosorum conuentibus. Vis modulantibus adintrices & assonantes demus? hoc habet ex Conone. Certabat canendi gloria Eunomius Locrius cum Regino delphis in frequentissimo theatro, cui mirificè placebat. interea accidit vt vnâ è fidibus fractâ aduolans cicada, atque citharæ iugo insidens ruptæ sonum expleuerit. O fortunatam infelicitatem, ô felix infortunium, & hoc ad plausum requirebatur, vt esset omni ex parte insolitus.

Solenne est etiam Philologis cicadas pro poëtis sumere. inde illa parentia quam Demetrius Phalereus Dionysio, Aristoteles autem Stesicoro attribuit, *ὅτι ἐστὶν ὁμοίωσις ἐν ὅπῳ καὶ τῆσι καμίδων ἄδων, Non oportere cuiquam poetarum iniuriam esse, ne cicada ex humo canant.* Licet enim quidam Poëtarum sint ita humiles vt è terra geniti & è puluere excitati videantur; haud tamen Plato censuit esse irritandos, quia stylum tenent sicâ formidabiliorem, suntque voce aded acutâ, vt ater sis, an tuber, tota posteritas scitura sit. Theocritus Thyrsim commendans à carminis suauitate, eum cum cicadis contulit. Est hoc insuper cicadis ingenium (auctore Aristotele) vt ibi numerosiores sint, vbi multæ sunt arborea, ac præsertim oleæ, symbolum pacis quâ maximè florent ac

B b 3 pro

1.

^a apud Phœtium in Ep. ad Ioannem Patricium.

2.

^b in Daphnide.
^c lib. 3. de anim. c. 30.

promouentur studia literarum.ideo domus sapientiae, siue doctrinae à Salomone instituta, aedificata erat in ciuitate Dauid intra primum vetustissimum ac tutissimum murum, in qua erat secunda ciuitas, loco, natura & opere aded munita, vt arx Sion vocatus sit, inuidenturque insipientes & parvuli ad arcem daturi operam literis & sapientiae.

3. Eandem ob causam sepsimus hoc oliuetum philosophicum, in quo disputant sapientes & canunt cicadae, praesto muro & turribus, vbi minimum esse queant à bello periculi. non enim tantum silent inter arma leges, sed etiam literae, quia sereno animo (vt par est) solutoque ac libero coli non possunt, nisi studentes securi sint vt bene studeant; vt autem securi sint, debent esse tuti. Experiuntur qui dant operam literis, quantum bello potior sit pax hominibus, quae primum Musis est gratissima, vt dixit Euripides a,

a apud Stob. ferm. 53.

Ὅτω τὸ πολέμῳ κρείττον εἰρήνῃ βροτοῖς
Ἡ ἀρωγὴ μὲν μύσαισι προσφιλῆσθαι.

Et in bellorum tempestate tum litera tenent portum, cum perferunt arma naufragium, dixit Sidonius: ob id à Vespasiano fuit erectum templum pacis magnificentissimum, in quod qui de rationalibus disciplinis disputabant, conuenisse obseruat ex Galeno Mercurialis: ideo locum hunc inscribere placuit, Musarum securitati. Si tamen muro hoc symbolicè Philosophiam significari posse dixeris, nequiquam repugnabo: quin placitum illud tuum dicto Senecae b adstruam. Multa extra sunt qua circumueunt nos, quae aut fallant, aut urgeant: multa intus quae etiam in media solitudine exaestuunt. Philosophia circumdata est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessum transit.

b Ep. 82.

CAPVT XX.

Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum, vt animus afficiatur atque incalescat.

EMBLEMA XX.

Cygnus Fauonio adspirante suauiter canens.

Agitante calefcimus illo.

1. Refert Aldroandus olores tum suauissimè canere cum afflat Zephyrus. Celebre est illud Ouidij,

— laudataque virtus

Crescit, & immensum gloria calcar habet.

vsque aded verum vt ipsi artifices afflati aliquà aurà commendationis nihil non moliantur & perficiant. Et literatis hominibus ita inhæret studium laudis, vt ingenuè fassus sit Demosthenes se delectatum susurro aquam ferentis mulierculæ alseri in aurem dicentis, hic est.

cic. Tusc. 3.

2. Poetas nihil magis prouehit quàm iste Fauonius, nunquam studio-

sus

sius canunt, quàm cum sentiunt.

Αἰσώται δὲ πλεόντων ἢ πονύτας
Νεύρων τάνιν γ' ἔνταχρον ἐκμυμμένῃ,
Καὶ πάντες ἐνδὺς ὁ Ζέφυρος ὀτρύνεται.

Erigitur enim alarum seges, fidium nervos temperatos referens, & plectrum statim Zephyrus suggerit.

Sed per cygnos viros doctos, praesertim verò poetas significari disce ex Horatio, qui Pindarum Dircaum cygnum appellat; & de se ipso hæc ait,

Non vsitata nec tenui ferar
Penna album mutatus in alitem.

Similiter Virgilius,

Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

Aues sunt non sine causa Apollini dicatae, ait Tullius a, quòd ab Apolline diuinationem habere videantur: prouidentes enim quid in morte boni sit, cum voluptate & cantu moriuntur: à Theocrito dicuntur Μυσῶν ὀρνίθες.

3. Philo apud Cauf. symb. l. 1.

a r. Tusc. ex Platon.

Alia huius Emblematis interpretatio esse potest, tum maximè suauiter poetas canere, cum afflantur interius; & viros doctos in iis studiis feliciter prouehi, quibus naturæ propensione delectantur.

CAPVT XXI.

A precocibus & prematuris ingeniis plena opera non exigenda.

EMBLEMA XXI.

Puer mortuus cano capite solstitialem herbam tenens, in pomario, vbi matura poma decidunt, alia immatura arbori inhærent.

Proximi casus indicium, maturitas.

FABIO Quintiliano b vsquequaque non placet duplex adagium tractum ad ingeniorum commendationem, quòd ipsius etate decitari solebat. Alterum est, magnorum fluminum fontes esse nauigabiles: alterum, generosioris arboris plantans statim cum fructu esse. Licet enim in rebus naturalibus ita se interdum res habeat, vt quaedam præstantissima se illico proferant ac perficiant; tamen in plurimis animaduersum est necessariam esse moram & tempus; neque continuè exoriri, neque exorta repentinis incrementis ad summam perfectionem euadere: vel, si illico oriuntur, momento occidunt, nec (vt contingit quibusdam vinis) ætatem ferunt. Ita illud ingeniorum velut præcox genus vix unquam peruenit ad frugem. Summo solo sparsa semina celerius quidem se

1. b s. Infliz.

se effundunt, verum quia penitus immixtis radicibus non nituntur imitari spicas herbulæ inanibus aristis coloni spem fallunt. Placent annis perfecta ingenia quæ magis sequuntur, quam præcurrunt; nam & diuturniora sunt, & solidiora.

2.

Habes huius rei documentum in cano adolescente mortuo, cuius dextra solstitialem herbam inseruimus appictâ istâ inscriptione, Proximi casus indicium maturitas. Quod etiam significant ea poma, quorum alia maturefcentia in hærent in arbore, alia præcocia decidunt. Hinc senî adolescentulo quem pinximus similem fuisse Hermogenem Tarsensem sophistam, Antiochus & ipse Sophistes dixit, Ἡρμογένης ὁ ἐν πῦσι γέρον, ἐν δὲ γέρονι πῦς. Senex inter pueros, inter senes puer. nam vix natus annos quindecim fama suæ eruditionis & acuminis in disserendo M. Antoninum ad se audiendum acciuit, cuius extant hæc verba apud Philostratum: Venio ad te Imperator Pædagogus indigens Rhetor, quem etiamnum ætas moratur: recedens à Principe egregiè muneratus est. Circa annum duodeuigesimum librum edidit de artis Rhetoricæ præceptionibus, qui ponitur in prima commendatione ab eruditis. Haud ita multo post vix dum expletâ adolescentiâ ita à Mercurio degeneravit (quemadmodum Cratillus lusi in eius nomine) ut ne quidem umbram paternæ eloquentiæ retinuerit, omnibusque ludibrio fuerit ob stuporem abortum: sic repente floruit, sic repente defloruit herba solstitialis Hermogenes; sic ingenia quæ illustriora, eò breuiora esse dixit Seneca: Nam ubi incremento locus non est, vicinus occasus est. Vidit aliquando Roma puerum staturâ ingentis viri, sed hic citò decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit, non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. ita est indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis ubi incrementa consumpta sunt. In floribus qui spectatissime florent, ij celerrimè marcescunt. hoc sæpenumero animaduersum est non posse in illis vitam esse diuturnam, qui maturitatem gloriæ & ingenij citò assequuntur,

Viues de tradendis disc. l. 2.

Hermogenes i. huius seu proles Mercurij.

a consol. ad Martiam.

Ostendunt terris hos tantum fata, nec ultra esse sinunt.

3.

Ingenij & naturæ miraculum. Picus Comes Mirandulæ morte præperâ sublarus est nondum per ætatem vir factus. Is pauculis annis eò doctrinæ peruenerat, quod Nestoreos annos potuisset consecrare: non potuit non illico ad exitum properare qui momento ad summum euaserat, tum propria virtute & industria, tum tutorum Magistrorum (sic libros, si bene memini, appellabat) adiumento. Eripit se aufertque ex oculis perfecta virtus, nec vltimum tempus expectant quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur, ἄστρομοι, ἢ ἐπαδαίς, ἢ ἀστροπέδες, (ut Græci istos vocant) citò moriuntur; quia natura eos eruditione, non annis æstimat. Interuenit etiam interdum (ut ita dicam) mortis quasi quidam error, & imprudentia.

Quæ iuuenos istos indicat esse senes.

At verò quid faciendum, inquires. Quid consilij dabis istis præmatutis.

turis ingeniis ut diutius viuant, & vegetent? Ego omnino istis auctor sum ne omnia velint quæ possunt: ac præceptoribus, ne ab eis plenam exigant operam.

CAPVT XXII.

Necessitas & paupertas sæpenumero ingenium acuiunt.

EMBLEMA XXII.

Coruus sitiens lapillos congerit in situlam monumenti, ubi aqua pluuiæ durauerat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauens, expressit tali congerie quantum potuero sufficeret.

Χρεία διδάσκει, καὶ ἀμυσθὴ ἢ σοφόν.

Emblematis corpus sumpsimus ex Plinio a, animam ex Charchedonio b apud Suidam. Plinio consentanea refert Plutarchus c, addens de cane qui in nauî absentibus nautis lapillos in amphoram oleo non repletâ iniicit. De coruis Libycis eadem Alianus d. quamuis autem lycei Princeps neget fieri posse, aut certè difficile esse, ut is res agat præclaras, cui facultates desunt: vnde Iuuenalis,

a l. 10. c. 43. b lib. de solertia anim. c 1. polit. c. 8. in fine. d

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta domi:

tamen plerumque verum est. Lemmati emblematico affinis est iste senarius Euripidis in Thelesto apud Stobæum e,

Idem Innocent. III. in cap. quia non nullis, de mag. Al. l. xi. de anim. c. XLVIII. d Serm. 29. de assiduitate. e apud Stobæum serm. 93.

Χρεία διδάσκει, καὶ βραδύς τις ἢ σοφόν.

Necessitas etiam si rudis fueris te doctum & sapientem efficit. Quod quàm verum sit quotidiano vsu comprobatur. Animaduertimus enim plures iuuari ad profectum in literis ipsâ inopiâ rerum necessariorum, quàm omnium commoditatum affluentia, ac verissimum esse illud Arcesilai f, πηνίαν λυπηρὰν μὲν εἶναι, ὁσπὲρ ἢ τῷ Ἰθακῶνι, ἀλλὰ κερδοῦς γυμνάσιον ἀρετῆς ἐμπρακτον. Paupertatem asperam quidem esse velut Ithacam, sed in vniuersum efficacem virtutis gymnasium. Quod putas propter abundantiam potius quàm ob inopiam prohiberi à studio literarum dixit Teles apud Stobæum g. ἢ ἐκ ὁρῆς ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πτωχότατοι φιλοσοφῶσιν. An non vides pauperissimos vti plurimum philosophari? certè g

Πολλὰ τοι πλείας λιμῆ, κέρθω ὤλοσιν ἄνδρας. Multo plures satietate quàm fame perierunt.

Nem ini non notus est Scazon Persij h, Magister artis, ingenique largitor

f ibid. g ibid. Theaguis.

Venter.

Eadem necessitas, seu paupertas apud Aristophanem, se artium inuentricem prædicat. Eandem Diogenes i aiebat esse ἀποδιδυκτον ἐπιτήρημα πρὸς φιλοσοφίαν,

h in prol. i Serm 93. Stobæum.

φιλοσοφίαν, adiumentum quod suapte sponte nos in philosophia erudit. Illæ ipsæ incommoditates quæ sunt paupertatis comites assiduæ, ignauiam au-
 cunant, & profunt studentibus, iuxta dictum Euripidis, πτωχὸς ἢ σοφίαν ἢ ἀρετὴν
 διὰ τὸ δύσυχος, Paupertas Philosophiam acuit & infortunia. Itaque quid
 mirum si necessitas ingenium præstat hominibus, quæ vel ipsas bestias
 ita erudit, vt coruus intellexerit grauioribus immixtis forsium leuiores
 ferri, & duo corpora vno eodémque non capi loco. Denique ἅπαντα διὰ
 τὸ δύσυχος, omnia docuit necessitas. Achantis auis in spinis viuens, florens ta-
 men summa cantus amœnitate φέρησεν τὸ δὴ μάλιστ' ἐν ἔμυσσόν, & gerens
 perpetuas cum asino inimicitias, præbuit Caussino nostro occasionem pul-
 chri emblematis, vt hoc ipsum quod agimus, indicaret, nimirum multis
 studiosis parcè & durè victitantibus suam inopiam profuisse ad elo-
 quentiam. Animaduertendum tamen esse ait Horatius Lutus^a, quòd
 in studio non viuatur vento, vt dicitur in l. fin. C. de alim. pup. præstandis; &
 prouidendum ne scholares laberent egestate, vt est text. in d. l. fin. in
 fine.

Plut. l. 1. de
 diuin.

^a tract. de
 priuil. stu-
 dent. priuil.
 16.

C A P V T XXIII.

*Quæ causa præfigendi, quæve suppressendi sui nominis in
 literariis operibus.*

E M B L E M A XXIII.

Illustris, concinna, & sumptuosa frons ædificij, è cuius supero
 limine exeat per fracti marmorei iecoris rimas caprificus
 circumplicata volumine præferente hoc Epigramma,

Rarum operi sine nomine nomen.

Huius emblematis intellectus facilis est, & capite secundo huius
 libri primi velut anticipatione repræsentatus. Magna quidem est
 muralis herbæ, aut radicum parietariarum vis, sed

Virg. 12. Æn.

— murali concita nunquam
 Tormento sic saxa fremunt,

sicut studium laudis & famæ sollicitat & rumpit doctorum hominum
 mentes, in quibus altiusculè infederit; adèd vt iidem ipsi Auctores
 qui de contemnenda gloria scripserunt, suum nomen suis operibus
 inscripserint, inquit Tullius. Suppressendum igitur omnino erit suum
 auctori nomen? inquit. Respondeo. Verum quidem esse plurimas
 easque laudabiles causas afferri à viris magnis, cur in titulo libellorum non
 sit nomen Auctoris, vt Salonio Episcopo respondit Saluianus presbyter
 Massiliensis interrogatus cur suppresso proprio nomine, suis ad vniuer-
 sam Ecclesiam libris Timothei nomen præfixisset. Prima causa (inquit)
 venit à mandato Dei, quo præcipimur vitare omnibus modis terrestri-
 bus gloriæ vanitatem, ne, dum humanæ laudis aurulam quærimus, præ-
 mium

mium cœleste perdamus; sicut nulla sit maior fidei deuotio, quàm quæ
 conscientiam vitat hominum, Deo teste, qui videt in abscondito con-
 tenta: & ideo scriptori ad subtrahendum titulo suum nomen sufficere
 hæc tantummodo causa potest, vt quod in honorem domini sui facit,
 diuinæ tantùm scientiæ referuet. Altera causa celandi sui nominis
 adèdque proprios libros nomine grauis & spectatæ alicuius personæ
 inscribendi, est desiderium & cupiditas alienæ vtilitatis & commodi.
 omnia enim (quemadmodum animaduertit idem Saluianus) admodum
 dicta tanti existimantur, quantus est ipse qui dixit: siquidem tam im-
 becilla sunt iudicia huius temporis, ac penè tam nulla, vt hi qui legunt
 non tam considerent, quid legant, quàm cuius legant: nec tam dictionis
 vim atque virtutem, quàm dictatoris cogitent dignitatem. Similem ob
 causam Auctor libri de virtutibus Cardinalibus Christi dixit, Si quid
 aliquando scribimus, indignum titulo indicamus; ne fortè nobilis materia, cu-
 ius explanationi studium adhibemus, decoloratam se potius, quàm ornata nos-
 tra præsumptione queratur. Eodem consilio qui præfigere suum nomen
 consueuerat cæteri suis Epistolis D. Paulus, in ea quam scripsit ad He-
 braeos, propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum salutationis in princi-
 pio amputauit.

D. Hier. in
 Cat.

2.

D Gregorium Nazianzenum alia ratio mouit suum vt opus de fide
 vulgaret tacito proprio nomine: ne videlicet libertatem iudicij &
 censuræ viris doctis & prudentibus qui illud legerent, eriperet: sed
 velut alter Apelles post tabulam latens, & vitia quæ notarentur auscul-
 tans ipse postea emendaret. Nemo est enim (inquiēbat) qui sibi tam ar-
 roganter summam doctrinæ cœlestis assumat, vt putet se liquidè om-
 nia mysteria comprehensa retinere. Accedit alia non contemnenda
 causa dissimulandi sui nominis, videlicet periculum & damnum, quod
 sibi, vel suis creari posse suspicatur auctor ex scripto cæterùm vtilissi-
 mo & necessario. Licet enim potius parendum sit Ecclesiæ, quæ nunc
 iubet Auctoris nomen libris adhiberi, quàm illi mentis demissioni,
 quæ humilitas à Christianis appellatur; cuius hoc est tanquam resera-
 rium symbolum; Ego quidem nec à me ipso, nec ab alio quero nomen, neque
 aliquid me esse existimo cum nihil sim; tamen adèd graue esse potest dam-
 num, aut periculum quod ex vtili aliquo scripto, vel parænesi obueni-
 re posset, vt lex illa de apponendo nomine minimè obliget, locúsque sit
 τῆς ἀπαιτίας, legum humanarum interpreti.

Plin. l. 35. c.
 10.

Auctor de
 virtutib.
 Card.
 Gretf. l. 2.
 de iure pro-
 hib. c. 4.

3.

De hoc studio consecrandi sui nominis & famæ, qui videtur esse
 multorum scopus in scribendis libris, si plura eaque admodum pia desi-
 deras, adi Ioannem Franciscum Picum Mirandulanum lib. 1. de studio
 diuinæ & humanæ philosophiæ cap. 6. vbi sub finem animaduertit, eos
 qui gloriam ex literis, celebrémque apud homines de se existimatio-
 nem quærunt, non solum haud voti compotes fieri; quin sæpe ob ea
 ipsa inuenta quibus gloriabantur impensissimè, à multis castigationem
 & flagella pati. Crediderim (ait) diuinâ id prouidentiâ permissum, vt
 id vitium in quod facillimus est lapsus multis cauillatoribus tanquam
 latratoribus molossis stiparetur; qui in dispiciendis ipsorum næuis
 C c 2 acutiores

acutiores fierent, & seueriores in reprehendis. Secus ac obuere solet modestis scriptoribus, qui suâ illâ modestiâ velut umbrâ & recessu, eminentiam suis scriptis excitant & splendorem. Singularis modestia principis poetarum ac bonorum ingeniorum fontis Homeri, qui tam longo & eximio operi suum nusquam nomen inscripsit, digna est Dione Chrysofomo laudatore. *Sunt quidam (ait) qui Homeri vitam laudauerunt multo magis quam poësim: in paupertate enim & peregrinationibus vixisse, & tantum ex poëmatibus acquisuisse, ut suppeteret victus, admiranda cuiusdam fortitudinis & magni animi est: præterea nusquam scriptum esse illius nomen, neque in sua ipsum meminisse poësi, tametsi alij omnes qui vim aliquam habere existimati sunt, aut poësim, aut solutam orationem scribentes, & primum, & ultimum suum ipsorum nomen inscripserint. multi quoque in ipso contextu & poëmatibus sicut Hecataeus, & Herodotus, & Thucydides, hic enim non tantum semel in historia principio, sed sapius testificatus est per singulas hyemes & æstates quòd hac scripserit Thucydides. is autem ita ingenium erat & magnanimus, ut nusquam appareat in poësi, sui meminisse; sed reuera quemadmodum Propheta ex obscuro & adyto aliunde vocem miserit. hæc ille, quo eodem loco contrarij vitij Phocylidem insinulat.*

^a Orat. 36.

CAPUT XXIV.

Ingenij pestes gula & impudicitia opprimenda.

EMBLEMA XXIV.

Minerua Cererem, Bacchum, & Cupidinem pedibus obtrens & iugulans.

Sana menti, & Musis.

TRiplex hæc victima nisi cadat armis masculæ & heroicæ sapientiæ, non est quòd quisquam sanam mentem & Musarum consortium fauoremve speret. Minitatur Musis apud Platonem Venus nisi sacra venerea colant, se contra illas filium suum armaturam: at Musæ præcisè hoc abnuentes respondent, *Talia Marti minitare ò Venus, tuus enim inter nos cupido non volat.* Ne tamen documentum istud emblematicum solum fabulis adstruere videamur, rogemus sententiam viros graues & fide dignos. Quid causæ est (amabo) cur Hippocrates Medicorum Genius iudicauit venereas voluptates similes esse morbo comitiali, nisi quia mentem, quæ sacra est, percellant, labefactant stomachum, atque præcordia exhauriunt? Spiritus præsertim subtiliores, cerebrumque debilitant; adeoque (si Auicennæ insigni Medico credimus) vna intemperans libido plus damni valetudini creat, quam si quadragies tantumdem sanguinis effluerit: quæ incommoda valde ingenio nocent, ut obseruat Marsilius Ficinus^b. Salomoni mortalium doctissimo sapientissimoque quantum (Deus immortalis!) ex hac peste decremen-

^b cap. 7. de tuenda studiof. valetud.

decrementum sapientiæ obuere, meritò indignatæ habitate in corpore tam fœdis peccatis subdito? *Sapientiam quam amore spiritali adeptus erat, amore carnali amisit*, inquit D. Augustinus. Amore deprauatus formineo acceptam sapientiam perdidit, ait D. Isidorus; imò & stupidus ac plumbeus fieri visus est, atque ita à se ipso desciscere, ut in libidinoso Salomone vix vllum vestigium superferit illius eruditionis & sapientiæ, quæ in casto & pudico fuerat, successeritque insipidi salis desipientia; (ut loquitur D. Hieronymus,) sapientiâ mentem tam superiorum vitiorum cœno coinquinatam in infinitam longitudinem, & in immensam profunditatem (quemadmodum dixit D. Gregorius Thaum.) meritò fugiente. Qua poena non solum iusto consilio diuini numinis afficiuntur impuri; verum etiam si nihil aliud sit, ipsamet *inconstancia concupiscentia transuertit sensum*, & sensus tangendi longissimè ab intelligentia natura segregauit. Cur putas Philomuse cupidinem, petulantem illum Gnathonem, omnis mulieris virum, omnisque viri mulierem cæcum nobis in fabulis exhiberi? an quia corporeis oculis maximo opere nocent illæ voluptates ad quas incitat? & hoc non abnuo, habeoque huius dicti Auctores Aristotelem^a & Galenum: verum enimvero cæcitatem mentis potius hoc symbolo significari monet Plato^b, aiens adeò intelligentiæ lumine destitui, adeò repuerascere & fieri mentis impotes eos, qui circæ istis artibus aguntur transuersi, ut illis peierantibus Dij facile ignoscant, tanquam pueris nondum sapere incipientibus, vel mente captis. huic ingeniorum pesti Seneca^c attribuit illud eloquentiæ decrementum quod sua ætate contigerat. *Torpent ecce ingenia desidiose inuentus* (inquit) *nec in ullius honesta rei labore vigilat; somnus languorque, & somno & langore turpior malarum rerum industria inuasit animos: cantandi saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cū faminis, & immundissimis se excolere munditiis nostrorum adolescentium specimen est. Quis equalium vestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imò satis vir est? emolliti enervésque, quod nati sunt inuiti manent, expugnatores aliena pudicitia, negligentes sua, in hos nec Dij tantum malum permittant, ut cadat eloquentia, quæ non mirarer, nisi animos in quos se conferret eligeret; erratis optimi iuuenes nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Orator est vir bonus dicendi peritus. Itæ nunc, & in istis vulsis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine viris, querite orationem: meritò talia habent exempla, qualia ingenia. Nihil est tam mortiferum ingenio, quam luxuria.* hæc Seneca, quibus non solum admoneri Christiani queunt, sed & plurimis potest conuicium fieri. Quæ de eloquentia verè ab eo dicta sunt, de cæteris quoque disciplinis haud minori iure dici debent. Magnus Ennodius^d grauitè in eum inuehitur, qui statnam Mineruæ in iupanari locauit. Res summo digna spectaculo (inquit) miscere discordantia: neque enim Pallas cum Venere consortium vllum habere, ut nec ratio consistere in imperio libidinis potest. Quæ si de quolibet genere disciplinarum vera sunt, quanto veriora sint de sacrarum literarum studio ex Oleastro^e discas. Prohibitum erat apud Hebræos (inquit) *vir*

Sap. 14. 12.

^a A. prob. q. 2. l. 4. de locis c. 3. ^b in Philob.

^c l. 1. contr. in præf.

^d contr. 7.

Cic. l. de sen. ^e in cap. 13. Exodi.

re venera in domo in qua sunt Theophilim, (id est, liber legis) donec ea extrahatur, aut ponat sub vase aliquo, ita ut vas vase alio recondat. Desideras scire quanta sit inter professionem literarum, praesertim sacrarum & libidinem antipathia? ex DD. Hieronymo, & Hildeberto accipe. Ille a ad Rusticum sic, *Ama licentiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Ille b quandam virginem sic admonet, *Divinarum stillicidiosis scripturarum pudicitia liliam irrigare memineris ne marcescat.* Itaque divinos codices, adeoque etiam quoslibet bonos libros recte vocare possis *Cizici fontem*, qui, ut auctor est Isidorus Hispalensis c, amorem Veneris tollit.

a Ep. 4.

b Ep. 36.

c 13. orig.

c. 13.

2.

Porro sicut *indivisa comas cupidinis est cecitas mentis; ita Bacchi bebendo*, atque haud scio an venera magis aduersentur sanæ menti & Musis, quam satietas & vinolentia. Si tamen fieri potest ut ex intemperantia & ingluvie, lasciuia & finitimæ abdomini voluptates non scauriant: *Monstrum haberetur libido sine gula, cum duo haec tam unita & concreta sint, ut si disungi omnino potuissent, ipsi prius ventri pudenda non adhererent;* inquit Tertullianus d. *Prior venter, & statim cætera sagina substructa lascinia est, per edacitatem salacitas transit: unde si quid stuporis infertur menti ab impura libidine, vix est ut à gula non proueniat.* Veruntamen non tantum intemperantia inimica est sanæ menti & Musis, filia vitio; sed plurimum etiam proprio: immoderato enim potu ac pastu onusti quam perturbata cogitant, quam confusa intelligunt, quam fuliginosæ exhalationes *αιδουλωδεις αδουριμασις*, sedem intelligentiæ cerebrum occupant? Quam ordinatum est ac propere necessarium mentem cum carne pinguescere, ac tantumdem decre-

d contra Psychicos c. 1. Vide D. Hieron. ep. 147. & Phil. l. de agir.

D. Basil. in c. 1. II.

Gell. l. 4. noct. Attic. c. 19.

e l. 2. præd. c. 2.

f lib. de alimentis.

Bart. I Crus ad pondus comedebat studij causâ. Horat. Lutatius tract. de priuilegiis student.

g 2. præd. c. 1.

h Ep. 86.

scere ingenium, quantum crescit & extenditur aqualiculus *πολυ ιδιτην, ἀρνιας* argumentum est, dixit Epicterus: nec fieri potest ut in corpore cibus & portione referto mens habitet *επιπλην*, ut loquitur Clemens Alex. e, hoc est, mens perspicax, subcilium rerum contemplationi & comprehensioni diuinorum mysteriorum idonea. *Ut lux sicca*, (inquit apud Musonium Heraclitus f) *sic anima sapientissima optimaque.* Grauedinem creare capiti solent vapores & halitus illi crassi, quibus interdum coelum obducitur, & sol nobis subducitur: ita intelligentiæ lumen appulsu vaporum qui exhalantur ex distento cibus ventre obscuratur. Quisquis Siculas cupedias ligurit, quisquis Sibariticis mensis inhiat, mentem suam in ventre infodit, & *νῦν ἐγχετορῶσας τῆ κοιλία*, similis illi pisci qui Græcis *ὄνθ*, id est, asinus dicitur, quem solum ex animalibus cor habere in ventre Aristoteles dicit. Tales Clementi Alexandrino g videntur illi homines, qui in ventrem crediderunt, *τοῖσιν οἷσιν ἀνθρώπων οἱ εἰς γαστέρα πεπτευκότες, ὧν θεὸς ἡ κοιλία*, quorum Deus venter est; ut nihil aliud expectare ab illis debeas præter eam de qua loquitur S. Augustinus h, *ἀλογίαν*, quæ, eodem interprete, nihil aliud significat, quam immoderatum conuiuium, in quo ingurgitatione vescendi & bibendi quodammodo mens obruitur. Id ne sibi contingeret Pythagoræ studiosè cauebant suâ illâ à carnibus & vino abstinentiâ. Id sanè sapientissimis quibusque & cognoscendæ veritatis studiosissimis solenne fuit, ut quam minimum cum suo corpore commercium haberent,

rent, quia cum nos opplet amoribus, cupiditatibus, omnisque generis simulacris & vanitate, euenit nobis *ὡδὲ φρονήσου ἡμῖν ἐγγίγνεται ὡδὲ ποτε ὡδὲν*, nos nihil vnquam sapere posse. Idque extremum est, quod etiam nactos aliquid otij & ad considerandam veritatem conuersos vbique corpus interpellat, turbasque dat & percellit, obstatque quo minus veritatem cernamus. Proinde si aliquando volumus aliquid purè cognoscere, corpus exuendum est, ipsoque per se animo res intuendæ; ita demum consequemur quam expetimus, & cuius nos amatores profitemur, sapientiam; eam autem ratio docet non viuentibus, sed mortuis, & à corporis contagione secretis ad futuram. Tamen dum viuimus quam fieri potest proximè ad scientiam accedemus, si nihil rationis habeamus cum corpore, quatenus omnino licet; neque cum eo quidquam nisi summa urgente necessitate communicemus, *ἕως αὖ ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς*, hæc Plato apud Plutarchum, ex quibus rectè inferitur, quantum impedimenti ad parandam scientiam nasci putauerit ex iis voluptatibus, quas Aristoteles a *ferinas*, siue *belluinas* vocat, eo quod sint brutorum potius quam hominum propriæ, nosque à veri contemplatione & rationis vsu auocent. Idem lycei præses meritò *venerem amentia præfectam* vocat b: meritò Comicus de libidinosis hominibus ait,

Plato apud Plut. lib. de consol. ad Apoll.

a 3. Eth. c. 10. & probl. 9. 7. b l. 2. rhet. c. 24. Terent. Heaut. act. 4. scen. 1.

*Neque ius, neque bonum, aut æquum sciunt,
Milius, peius, profut, obstit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.*

Quid autæ cœnum & cloaca suggerere potest, quam informes formas, quæ vel ipsos se intuentium oculos corrumpunt? Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper

Corporis arbitrius hebetat caligine sensus,

Quapropter si quis Philomusum se profiteretur, simulque saginæ operam dat & Apicio, bene curandæ cutis, & nitoris athletici sollicitus, nunquam à me euincet ut propositum emblema expungam. imò semper assentio D. Leoni Magno c, cuius est effatum istud vsquequaque verissimum, *Potus satietate acies mentis obtunditur; ciborum nimietate vigor cordis hebetatur.* Quid causæ esse putas (inquit Plutarchus d,) cur sacerdotes Isiaci, id est, Antistites scientiæ & eruditionis, Api boui quem colebant, potum dare consueuerant ex peculiari quodam puteo, non ex Nilo? non quod Nili aquam prophanam arbitrarentur, *Crocodili causâ* (ut quorundam sententia fuit,) *nihil enim est apud Aegyptios magis in honore quam Nilus: sed quia eius aqua pota creditur pinguedinem, magnamque carnis efficere saginam: nolunt autem Apim pinguem esse & obesum, ut nec se ipsos quidem, sed animis volunt lenia atque gracilia circumdata esse corpora, ne diuina pars à mortali prematur.* Aureum est simulque sacrum quod ex B. Petro Damiano e promptum attexo. *Pueri Hebræi* (inquit) *qui se Regis epulis decreuerunt abstinere, omnium librorum sapientiam & scientiam grata meruerunt ratione recipere. Danieli quoque, quia censura huius auctor extiterat, hoc est insuper additum, ut visionum omnium, atque somniorum notitiam percipisset, digno videlicet retributionis diuina commercio, ut qui se à carnalis edulij voluptate reprimerent, ad spirituales intelligentiæ dapes mentis ora laxarent.*

Claud.

3.

c ferm. 8. de iei. dec. mens. d l. de Iisd. & Ofir.

e Opusc. 49. c. 8.

Arescat

Sen. ep. 88.

1.4. art. Gramm.

1.7. sym-
pos. q. 10.
Idem Plato
apud Macr.
1.2. sat. c. 8.

1.8.

1.7. in Jul.

3. Greg. Nyf-
son.

1.2. de ge-
stu orat. sect.

7.
Baert. l. 6.

Arescat igitur caro, ut mens saginata pinguescat. Est itaque sobrietas & temperantia humanum iuxta ac diuinum ad comparandam scientiam presidium. Et quorum corpora in sagina, eorum animi in macie & veterno sunt. Contra nutriculam bonorum ingeniorum & liberalium artium sobrietatem perperam opponitur vetus illud quod Suidas refert, ὕδωρ ἢ πίνων κελὸν ἢ τέκοις ἔπιος, *Aquam bibens pulcherram non facies orationem*; non sunt vulgò abstemij, qui cenoposiam suadent in studia literarum incumbentibus hoc Marij Victorini dicto^a. Apud veteres plerique poetarum & oratorum ad excitandum calorem animi vino hausto velut incentiuo, torpentis in se naturæ, seu senioris ingenij, cum id sibi pulchrè prouenisse experti didicissent, scripturam propositi operis aggrediebantur. Et illo Plutarchi^b. Nonnulli ingenio ad inueniendum apto, sed dum sobrij sunt minus audaci & concreto, quando ad pocula ventum est, ὡσπερ λιχανωτὸς ὑπὸ θερμότητι ἀναδυμίωνται, *instar thuris à calore correpti exhalauerunt*: vel histrionicâ istâ cauillatione, ex ranarum domicilio nihil grande prodire, nihil diuinum. Esto, profuerit aliquando mero plusculum incaluisse ad eliciendum vigorem ingenij; at id quàm rarum est, ne dicam parum liberale; contra verò ex aquæ potu non solum σώματ^c ὑγίαια, sed etiam ψυχῆς ἐξόπτην ἀειμένεσθαι, ingenij, acumen prouenire Pythagoras apud Laërtium^c docet, & exemplo suo vt εὐρητικοὶ simus, hoc est, acuti ad res inueniendas, hortatus est. *Mentis oculum* fieri aquæ potu perspicaciorem egregiè defendit S. Cyrillus^d contra Iulianum nescio quid de Christianorum cibus obiiicientem: idem apud Athenæum Diocles & Pythagoras confirmant, ὕδωρ ἐξυδερκὲς ἢ ψικισα παραβασικόν, ἢ κινητικόν ψυχῆς ἢ σώματ^c, aqua acuit videndi aciem, caput minimè onerat, atque animi & corporis motum facilem ac promptum reddit; quemadmodum vinum certa mentis hebetudo est & interitus διανοίας νέκρωσις. In quam sententiam pluribus disputat noster Cresolius^e. id prorsus experirentur plerique ingenio ad literas tardiore, si νήθοντα θεόν, sobrium numen (sic aquam Plato appellat) colerent, essentque similes nobili illi *Crateti*, cui cum Demetrius Phalereus panes & vinum misisset, conuicium sibi fieri ratus ait, εἶδε δὲ κρήνην ἢ ἄγρην ἰσάζειν. *Vtinam & fontes panes ferrent.*

C A P V T XXV.

Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis curiositas est.

E M B L E M A XXV.

Plinius secundus studioso animo ad cognoscendam quandam nubem ortam ex monte Vesuuino, naui recto cursu propius delatus, innixus duobus seruis, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho exanimis.

Damnosa peritia.

Hoc emblemata documentum simul & exemplum continet. Notus est C. Plinij secundi interitus ex epistola iunioris Plinij ad Tacitum:

rum: Vixisset ille diutiùs ingenti omnium disciplinarum bono, nisi ignorare aliquid, mortem putasset. Non damno hoc emblemate eas peregrinationes, quæ interdum suscipiuntur ab hominibus discendi cupidis: scio suscepta eiusmodi itinera non tantum ad scientiam comparandam, verum etiam ad prudentiam conferre. Nam quod Vlysses suis illis erroribus cognomen πολύτροπος consecutus sit, hoc est, multo rerum atque hominum vsu doctus, & proponatur tanquam prudentiæ exemplar

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, ἢ νόον ἔγνω.

quod Horatius sic vertit: *Multorum prouidens vrbes & mores hominum inspexit*, neminem qui vel emissitio oculo Homericam Odysseam aspexerit, lateret. Scio dictum ab Epicteto, hominem vtrique sicut plantas solo non affixum decere identidem peregrinari. Non me fugit Platonem & Pythagoram (vt fileam alios philosophos, de quibus Plutarchus) varias prouincias obiisse non sine sapientiæ quæstu. *Tanta enim vis, tanta copia literarum undique colligenda erat, ut inuicem per totum terrarum orbem dispergi posset.* Memini DD. Hieronymum & Thomam peregrè profectos discendi studio: tamen quemadmodum paucis peregrinari profuit ad excutienda vitia, & ad acquirendas virtutes, ac plerumque in irritum cessit ista iactatio, imò inconstantiam mentis sæpe laceffuit leuioremque reddidit; sicut nihil solet esse deterius ægro quàm concuti, ita admodum rarus est, qui sapientiam rerum omnium maximam in itinere collegerit; nulla enim ars loco discitur. Circumsationes istæ errores sunt, atque vt plurimum *inquieta inertia*. Phædrus apud Platonem^a Socratem sic affatur: O admirabilis vir, absurdissimus quidam videris, nunquam scilicet fines nostros egressus. Cui Socrates: Ignosce optime Phædre, nam discendi cupidus sum; agri verò & arbores nihil me docere possunt, sed homines qui in vrbe versantur. Proh quantum otij lucratur qui non videt, quæ videre non magnopere interest, & qui propositam lineam recto, non vago cursu tenet, inquiebat Antoninus^b. Sperant multi se in eiusmodi peregrinationibus cognituros mores gentium, nouasque montium formas, inuisitata spatia camporum, vt Nilus æstiuo incremento tumet, vt Tygris eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur; vt Mæander poetarum omnium exercitatio & ludus implicatur crebris anfractibus, & sæpè in vicinum alueo suo admotus antequam sibi influat flectitur: *Ægypti situs qualis, qualia Nili ostia, quanta pyramidum moles, quæ aues peregrinæ, qualia Troiana sepulcra, quales Atticæ aues, & Thebanæ fabulæ, quo loco celebre Alpei & Arethusæ amnium conuubium, aliaque infinita generis eiusdem, quæ propriis oculis optare contemplari laudabile quidem est, dummodo talis curiositas maiori bono non officiat*: tamen periculum est frequenter, ne (vt loquitur D. Bernardus) *damnosa* sit ista *peritia*, imò & lethalis, qualis Plinij fuit; aut sanè magnam partem infructuosa, quales fuere Vlyssæi errores: quid enim aliud tandem Vlysses iustravit præter Thracas, barbarosque Ciconas, aut obscuros Cimmericos, aut mactatorem hominum Cyclopa, aut veneficam, aut Scyllam Charybdemque, aut Eumæi stabulum? Vidimus ipsi

Strabo l. 1.

Val Max. l. 8. cap 7. apud Arian. l. 3. c. 24. Plutarch. in Solone.

a l. de tranq. an. c. 12.

b l. 4. n. 13.

Themist. dif. fert. 6. n. 40.

plurimos studiosiores atque doctiores multis erroribus, qui nullibi fuere, dum ubique fuere, & qui ad nauseam audientium sua itinera, & res abs se visas replicant. Quid Thelemacho Vlyssis filio profuit fuisse peregrinatum? omnino nihil; iam enim degeneraverat à paterna virtute sub matris imperio educatus. iudicio opus est, & eo quidem summo, ut quis in patriam redeat melior, quam exiit. Quid Vlyssis sociis peregrinationis usum ignorantibus? omnes Circæis veneficiis in varia monstra conuersi sunt. Maneat igitur, non omnium esse peregrinari; quemadmodum translata plantæ non omnes viuunt, aliàs fastidio, aliàs contumaciâ, sapius imbecillitate; aliàs cælo inuidente, aliàs solo repugnante: fastidit balsamum alibi nasci.

2. Nihilominus nequaquam improbauerim iuuenem boni iudicij vnum & alterum annum, adeoque plures extra patriam suam commorari, moribus & linguis aliarum gentium noscendis, & detergenda rudi & ineptæ simplicitati, quæ ferè congenita esse cõsuevit iis, qui è natali solo nunquam extrulere pedem. Sic magnam laudem meretur Plutarchi iter ad Lacedæmonas studio videndi antiquissimos scriptores rerum Laconicarum ad maiorem veritatem historiæ: suâ commendatione non caret Leo Philosophus Imp. qui scientiarum rudimentis à Michaele Psello instructus cumulatoris eruditionis desiderio incensus plurima monasteria obiit, reconditos in iis libros sagaciter peruestigans, quâ diligentia summam doctrinam adeptus est. Libri epidemiorum Hippocratis fructus sunt lustratorum longè latèque templorum, in quibus escriptis morborum historias, prout in appensis votiuus tabellis describebantur. Galenus non pepercit laboribus itinerum Palæstini opobalsami videndi gratiâ, bituminis Iudaici, Lemniæ terræ, Cypriorum metallorum, vini Phœnicij, & aliarum rerum ad communem vtilitatem & salutem. Idem discendi & certiora scribendi consilium pro

Cedren.

Vide Horatium Latium Calliensem, tract. de priuilegiis studentium.

a in lithiacis, opere de gemmis.

commeatu & viatico fuit nobilibus historicis, & Philologis ac Geographicis Herodoto, Dionysio Siculo, Salustio, Pausania, Ptolemæo, aliisque, in longis & diuturnis profectioibus, quibus non sine labore defuncti sunt. Seuerus Sophista Romanus sub Anthemio, Arabiâ, Syriâ, Palæstina, & Ægypto peragratis, arcanos omnes libros quoscumque reperit, sustulit, ex omnibus adytis, atque Alexandri monumento inclusit, ut nemo deinceps quæ in iis inscripta essent perlegeret. Verùm hoc fortassè ad illiberalem inuidiam. Multo liberalius & fructuosius Antonius Possenuus noster, qui ex libris celebriorum Europæ Bibliothecarum abs se lustratarum in variis illis itineribus, quæ iussu Summi Pontificis confecit, nobis condidit apparatus sacræ suæ Bibliothecæ, vel potius insignem luculento apparatu & instructu Bibliothecam vniuerso Orbi excitauit: si cui est eadem mens tantumque maturitatis, atque in agendo peregrinandoque solertiæ, nobilia Musea inuisat; per me licet, & in singulis accuratè recognoscendis aliquã diu immoretur: si se cõtulerit in hæc Mercurij antra (sic Zezes libros vocat, sic nos Bibliothecas possumus appellare) atque in iis sollicitè inuigilauerit, spiritusque inde missos exceperit, haud dubiè inde euadet doctior, experieturque id quod de subeuntibus in fortunatâ Hermetis speluncâ cecinit Orpheus^a,

Oy

Ὅν δὲ κεν ἀνδρῶπων πεπνυμένον ἦτορ ἀνῶγει
Ἐς πολυήρα φ' ἄντρον ἐστλθίμεν Ἑρμείου,
Ἐνθ' ἔγε πανταίων ἀγαθῶν κατέσθμεν ὄμιλον.
Ἄλλα κεν ἀμφοτέρωσιν ὄνειματι πολλὰ νομίζων,
Οὐκ ἂν ἀποστῆλοι προφυγῶν πολύδμηκον εἶζον.

Prudenti persuasum sit subire inamænum antrum facundi Mercurij, in quo bonorum omnium cumulum asseruat; inde utraq; manu domum luculenta refert commoda, ditiorque & beatior prodibit. Si minùs prudens fuerit & cautus, refert ex suis peregrinationibus incommoda, stultiorque & deterior domum redibit, quam exiuerat; si tamen domum redibit. paucis enim imprudentibus contigit impunè peregrinari, & proprios Lares reuifere. Plena est humanitatis Federici Imperatoris commiseratio, atque prolixissima erga adolescentes qui relictis patriæ finibus & dulcibus aruis degunt in Academiis studij causâ. Quis eorum non misereatur (ait) qui amore scientiæ exules facti sunt? &c. quæ fuit vna ex causis cur multis ac luculentis prærogatiuis eos auxerit. Inter calamitates voluntarij illius exilij Horatius Lutiùs^a hanc recenset Anaxagoræ obuuisse, ut Valerius Maximus refert^b, Eum quali studio flagrasse credimus, inquit? qui cum post diutinam peregrinationem patriam repetisset, possessionesque desertas vidisset. Non essem (inquit) ego saluus, nisi istæ periissent. Vocem petitiæ sapientiæ compotem Nam si prædiorum potius, quam ingenij curæ vacasset, dominus rei familiaris intra Penates mansisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.

a de priuilegiis student. b l. 7. c. 7.

CAPVT XXVI.

Obest discere dediscenda, nec prodest discere non profutura.

EMBLEMA XXVI.

Astrologus præceps delapsus in foueam inconsideratiùs contemplans astra.

Sapere ad sobrietatem.

Præladat huius emblematis interpretationi D. Augustinus^c. Laudabilior est animus (inquit) cui nota est vel infirmitas sua, quam qui eâ non respectâ, rerum terrestrium cœlestiumque tenet scientiam, vias siderum etiam cogniturus, aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipse quâ viâ ingrediatur ad salutem ac firmitatem suam. Quis verò neget intemperantiæ quoddam genus esse plus velle scire, quam satis sit? ait Seneca. Consentaneè inscriptioni, quam ex diuiniore morum & sanctitatis magistro D. Paulo mutuata appinximus celebri illi pseudo-Astrologo, qui mente & oculis inconsiderantiùs in astra defixis, cœdè in foueam decidit. Pseudo-Astrologum illum nominavi, quia præceps ille lapsus satis arguit hominis ad hæc Astrologiæ studia ineptitudinem; qui dum altiora fastigio suo sectatur, ordine studendi præpostero non videt, quod ante pedes iacet,

I. c l. de Trin. c. 2.

βέλπιον ἀγνοεῖν κελῶς ἢ εἰδέναι κελῶς. Longè fatius est, & melius bene ignorare quàm turpiter scire, inquit Chryostomus.

2. Duo sunt mortalium ordines (sicut disco ex magno Basilio^a) quibus hoc documentum occinendum est. Alter eorum, qui aliis præsumunt; alter eorum, qui obsequi & parere debent: pro varietate charismatum arbitror priores debere omnia scire, ut quosuis placita Dei doceant, cuique ostendentes quæ sibi conueniunt, parati semper ad satisfactionem de ea, quæ in nobis est, fide, reddendam: alij verò meminerint Apostoli dicentis, *non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & quæ ipsorum sunt diligenter discant, & sapiant, nihil amplius per curiositatem inuestigantes, ut digni videantur voce Domini^b, Eugène serue bone & fidelis, quia in paucis fuisse fidelis, supra multa te constituam.* Tacitus^c in Iulio Agricola inordinatam discendi cupiditatem notat, *Solebat narrare Agricola (inquit) se in prima iuuenta studium philosophia ultra quàm concessum Romano, ac Senatori hausisse, ni prudentia matris incensum as flagrantem animum coercuisset: scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem & speciem excelsa magnaue gloria vehementius, quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio, etas, retinuitque quod est difficillimum, ex sapientia modum habere.* Quòd hæc auiditas discendi manifesta in multis intemperantia sit, liquet. Quod enim tandem plerumque illius pretium est operæ, quæ in discendis rebus à nostra professione & vitæ instituto alienis impenditur? Equidem aliud ferè nihil inde referimus, præter decantatam manticam Æsopi fabulatoris, in cuius antica parte repositum quod alienum est, in posticam reuicimus quod proprium; nostrisque gestantium aspectui subducimus; quibus proinde Horatianum illud^d rectè conuenit,

*Cum tua peruideas oculis malè lippus inunctis,
Cur in amicorum vitis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?*

Hoc est, primum genus intemperantis desiderij sciendi multa, de quo videtur loqui Apostolus^e, & cuius vitij coercitio & refrænatio *magnum temperantia munus est*, inquit D. Augustinus^f: præcipuè in illis scientiis, quæ ad bene beatèque viuendum minùs vtilis sunt, inter quas Isidorus Pelusiota g Astrologiam, & alias mathematicas disciplinas recenset. *Coelum aut sphaera, aut dimidiata sphaera speciem affirmare, atque item celerimum Solis cursum, ac Luna incrementa, & decrementa, siderumque situm curiosè indagare, ac præterea de terra quarere, cylindri an conij speciem teneat, mundique centrum sit, ac denique Solis & Luna interualla cognita & explorata habere, quid ad bene beatèque viuendum utilitatis afferat, equidem non video: at verò iustitiam & prudentiam ac temperantiam, & si quid his affine est, scire, & exequi, hoc video eos, qui id callent, ad beatitudinè arcem euehit. Quo circa faciendum est, ut ab his, ex quibus nihil commodi oritur, abstineamus; ea autem ex quibus emolumentum percipitur, amplectamur.* Quæ Isidori verba licèt haud ita accipienda sint, ut prorsus respui velit eam scientiam, quæ ex propria ratione in sola contemplatione occupatur; tamen hoc euincunt, ut præcipuè illarum disciplinarum studium cautiùs sit: nève inordinatiùs in earum appetitione, & siti mens nostra efferatur, sumanturque

a in reg. breu. q. 215.

b Matth. 23. v. 21. c in vita Iul. Agric.

d Serm. 1. Sat. 2.

e Rom. 12. v. 3. f l. de mor. Eccl. c. 21. g Ep. 273.

turque non tanquam caput cœnæ, & princeps ferculum; sed velut condimentum duntaxat & embamma adhibitum ad solidiores cibos faciliùs in stomachum animi nostri traiciendos; semperque memores simus moniti Aristippi apud Laërtium,

Ὁ χρῆσις εἰδὸς ἢ ὁ πῶλλ' εἰδὸς σοφός.

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

& Martialis in Apophoretis,

Quisquis plus a quo non sapit, ille sapit.

At venatores imitemur, qui temerè aberrare non sinunt canes, nec quemlibet odorem persequi, sed loris reuocant, ut puro integròque olfactu acriùs inhæreant ferarum vestigiis. Imitemur item id quod sponte naturæ leones & aquilæ faciunt, qui dum ambulant, ungues vertunt introrsus, ne aciem illorum & cuspidem deterant: ita nobis prouidendum est, ne sciendi cupiditatem & desiderium consumamus, hebetemùsque in rebus superfluis: secus enim facere, gallinarum proprium est, quæ frequenter prætermisso copioso cibo qui apponitur, angulos quærunt, atque in fimo scalpunt, si vel vnicum granum apparuerit.

Nonnulli licèt intra legitimi sui studij terminos ardent nimio sciendi æstu, atque auidius appetunt ea, quæ alioqui discere laudabile est; nec animaduertunt, parum interesse, utrùm proprio, vel alieno vino caput & mentem suam obruant. Quapropter minimè ad sobrietatem sapiunt, qui intempestiuè, qui diutius quàm par est, qui sollicitiùs in studia incumbunt. & hi incredibile est quantum hac heluatione sibi noceant. *Si enim pro viribus suis alatur infans (ait D. Augustinus^a) fiet, ut crescendo plus capiat: si autem vires sue capacitatis excedat, deficiet, antequam crescat.* Omnium autem intemperantissimi sunt, qui malis artibus vesanam suam sciendi famem & *βουλῆαν* explere non dubitant; de qua mortifera intemperantia alius erit dicendi locus inferiùs.

At enimverò vsque aded semper visa est comes excellentis scientiæ & ingenij aliquantula intemperantia & insania, ut D. Paulo cœlestem doctrinam è vinculis tradenti Festus Præses magnâ voce dixerit^b, *Insanis Paule, multa litera te ad insaniam conuertunt.* quam contumeliam impaudè depulit, ut debebat, Apostolus, *Non insanio, optime Feste (respondit,) sed veritatis & sobrietatis verba loquor.* Ab vulgari hac persuasione minimè abhorruerunt tres philosophorum principes; Platoni quidem^c visum est, frustra quemquam sui compotem poëticas fores pepulisse: Aristoteli^d, nullum magnum ingenium extitisse, sine mixtura dementia; ipsùmque Platonem, Socratem, Empedoclem & heroas atra bile, siue melancholiâ laborasse; nonnullos etiam mania & furore: Senecæ verò, neminem posse grande aliquid & supra cæteros loqui, nisi motâ mente. Cùm vulgaria & solita contempnit, instinctuque sacro surrexit excelsior, tum demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non potest sublime quidquam & in arduo positum contingere, quandiu apud se est: desciscat oportet à solito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat suum, eoque ferat, quo per se timuisset ascendere.

Plut. l. de curios.

3.

a 12. de ciuit. c. 15.

4.

b Act. 26. 25.

c in Phædro. d in probl.

5. Quod spectat ad eos, qui dicebantur *ἰνναγεῖμωδοί*, siue *ἰνναστῆται*, aut *ἰνναστῆται*, siue *seppuquantides*, hoc est, *præcordiales vates & ventriloqui*, satis constat vix vnquam futura prædixisse, nisi (quemadmodum Plinius^a dixit) *exhalatione temulentos*: ideoque (vt cum Arnobio^b loquar) *pæctoris sequestrabant sanitatem*; & furorem superstitiosè captabant, vel è radicibus helicacabi bibendo, vel gestando lapillos quosdam atque herbas, ligando nodos sacros, iterumque eos soluendo, imò (vti ex Platone Iambolicus^c animaduertit) antiqui vaticinium vocabant *μαῖνας*, id est, *furorem*, tum deinde adiectis duabus literulis *μαῖνας*; dicebantque, Sacerdotes, diuinos ac Sibyllas, quando prudentes erant, nihil aut perparum præfagisse; cum verò dementia correpti, plurima. Et hic celebris & decantatus *Enthusiasmus*, siue in melius reductio. quibus verbis vti que honestioribus plerique vsi sunt, *ne furorem dicerent, & insaniam*. huius abalienationis causam Plato^d hanc affert. *Deus dum illis mentem eripit, his vititur ministris oraculorum nuntijs, & diuinis vatibus, vt nos quæ audimus intelligamus, eos ipsos minime esse qui huiusmodi res tanti momenti dicant; eos (inquam) qui mente sunt capti, sed Deum esse qui illa dicat, & eorum hominum ministerio nos alloquatur*. Hinc illud Virgilij Sibylla^e,

*Bacchatur vates totum si pæctore possit
Excussisse Deum, non vultus, non color vnus,
Non compta mansere coma;*

f l. 21. & apud Ammianum^f Sibyllæ crebrò se dicunt vi flammaram torrerij; & *στυμνίαν* saepe sumptum pro *furere*. Quæ causa fuit (inquit Iustinus) vt non omnia Sibyllina carmina legitimis numeris consent; nimirum quòd immemores eorum quæ per furorem dixerant, ea postea emendare & expolire nõ potuerint. At vtrum sancti Vates experirentur eiusmodi concitationem, & de potestate mentis deiicerentur inter vaticinandum (quemadmodum Philo Mosem excidium Ægyptiorum prænunciantem inducit) præclare disputat & meritò negat Raynaudus g. Hæc dicta sunt occasione inscriptionis propositi emblematis, *sapere ad sobrietatem*, quibus si addas non solum quod Tatianus ridet, *aiens h, est quæ potu aqua insanit, & hanc tu vaticinari dicis*. Sed etiam quæ Macrobiusⁱ refert, in Thracia apud Ligyreos adytum fuisse Libero consecratum, in quo vaticinaturi plurimo mero sumpto oracula fundebant. obseruatio erit haud prorsus ab institutâ disputatione aliena. Nos Christi discipuli oremus cum Paulo Emisseno apud Cyrillum Alexandrinum^k, *oremus iam Patrem, vt consuetam nobis mensam pretiosaque & varia Spiritus sancti esculeta paret, & nos ebrietate sobrietatis matre inebriet; & pro coniuiali corona, rurilet in nostra fronte aurea illa lamina sacerdotalis, de qua S. Hieronymus ad Fabiolam, Nihil enim nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi scientia Dei coronemur*: hac sobrietatis & pietatis coronâ magnus Sophiæ crater induendus est, ne noceat.

In decreto
Gratian.
Comment.
Aristoph. in
Vespis So-
phocles.
a l. 2.
b l. 1. n. 75.
c de myster.
§. 29.

S. Gregor.
Naz orat. 3.
n. 20.
Iambl. §. 25.
d Dial. 30.

e 6. Æneid.

f l. 21.

g dist. 4.
Theol. nat.
n. 70.
h or. cont.
Græc. n. 33.
i 1. Sat. c. 18.

k de incarn.
Chr. hom. 7.

Exod. 18.

CAPVT XXVII.

Tumida sapientia & literatorum famam doctrinæ captantium ineptia meritò despuenda.

EMBLEMA XXVII.

Philosophum & Grammaticum simul inambulantes pallio
& barba promissis, supercilio elato, genis turgentibus,
incenso vultu, pueri posticâ sannâ
irrident.

Vultu dicier hic est.

Talis fuit Crescens ille, cui S. Iustinus Martyr Apologia ad Senatū obiicit, quòd è φιλοσοφῶν, ἀλλὰ ὃ φιλόλογον ἢ φιλόδοξον sit. Tales plerique Philosophorum Gentilium, qui licet multa ad speciem fecerint, quæ professioni & nomini Sapientiæ satis conuenire viderentur; tamen si discutiatur quo ea sine fecerint, digni sunt quibus pueri à tergo tantum linguæ per ludibrium exerant, quantum canis Apula sitiens extra dentium septa proiicit. Nam quod ad virtutes attinet,

*Primum secuti rem bonam non sunt bene,
Magenam mouebat gloria hos, quàm amor boni.*

quæ summa peruersitas est, & valde præposterus ordo, cum inani gloriæ honestas ancillatur. Adi Theophilum Raynaudum^a copiosè istud argumentum tractantem, vbi quid sentiendum de Socratis, Diogenis, Catonis, Senecæ, Epicteti virtutibus, fusè docet. Vnum in præsentia sufficiet quo D. Paulus talium hominum putidam vanitatem & inductam corruptæ menti laruam virtutis notat his verbis^b, *dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*. De fictitia eorum virtute hinc non disputo; solum suggillo tumorem ex scientia & literariis insignibus conceptum, & eam quam Eunapius vocat *auream insaniam*. qualis erat illius apud Arianum^c, quem Epictetus sic loquentem inducit, *Quando inanis fuero & vacans curis, præsertim in conuiuio, admiratione suspensus habeo conuiuias presentes dum enumero scriptores. De his rebus mira scripsit in primo αἰὲ δωρατῶν Chrysippus, & Cleantes separatim de his librum edidit, necnon & Archedemus; quin & Antipater, nec solum in libris αἰὲ δωρατῶν, sed peculiariter quoque in libris αἰὲ κλειδοῦν; commentarium non legisti? non legi; lege igitur*. Tum de thraonica illa iactantia subdit Epictetus: Et quid vilitatis inde capiet. Nugacior & ineptior erit, quàm antea fuerit, eum tu cum legisti, nulla re alia magis profeceris. Nihilominus hæc ostentatio non erat omnino inanis, tametsi esset putida; erat enim hominis re ipsa eruditi, qui variam suam lectionem intolerantiùs iactabat: at eorum vanitas qui multos & grandes libros se legisse mentiuntur, quorum summa capita vix percurrerunt; imò qui & eos interdam

I.

D. Gregor.
Nazian.

a l. 1. de virt.
& vitiis.

b Rom. 1.
22.

c l. 2. c. 19.

a or. 19. init.
b ep. 54.

c l. 9. ep. 9.

d Dial. 12.
l. 1. de re-
med. vit.
fort.

Sen ep. 88.
Perf. Sat. 1.

e de casto
connubio
c. 14.

f l. 2. c. 21.

terdum auctores citant, qui nunquam extiterunt; qui ob aditas Athenas perinde gloriantur, ac si omnem Atticam eloquentiam & eruditionem domum reportassent, quàm impudens est (per Deum immortalem) quàm stulta, quàm ridicula, quàm Themistio castigatore^a, & Synesio^b irrisore digna. Qui se præterea literariū aliq̄ gradum pretio (vt sæpe fit) in aliqua Academia sibi comparauerint, & (vt loquitur Sidonius^c) sophistica insignia in vestibus, in digitis, in capite gestauerint; tam solent plerumque esse bardi & insulli, vt nouum doctrinæ & sapientiæ incrementum sibi gratulentur. O felix nostra ætas (fas mihi sit cum Petrarcha^d pauillum hinc labra diducere, & in re tam lepida innocenter iocare) felix nostra ætas, quâ non unum duosve, aut septem; sed in singulis ceu pecudum greges numerat sapientum: nec mirum sanè multos esse, qui iam facile fiunt. Venit stultus iuuenis ad templum; præceptores illum sui prædicant, celebrant seu amore, seu errore: tumet ille, vulgus stupet, plaudunt affines & amici: ipse iussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despicens, & nescio quid confusum murmurans: tunc maiores certatim ceu diuina locutum laudibus in cælum tollunt, tinniunt interim campana, strepunt tubæ, volant annuli, figuntur oscula; vertici rotundus & niger pannus imprimitur: his peractis descendit sapiens qui stultus ascenderat. Mira profusus transformatio, nec Nasoni cognita: sic sunt hodie sapientes. Verus sapiens sit aliter. Equidem doctores isti, quorum repentinam è machina sapientiam Petrarcha tam altè commendat, feliciores sunt gloriosulo illo literione Epicteti, cui magno impendio laboris & studij constat hæc laudatio. O hominem literatum! isti enim tanto digniores sunt quorum personata doctrina, sibilis posticâ sannâ, pinsente à tergo ciconia, & mobili manu albas auriculas imitante prodatur. Dignus centeno fuste afellus, si se religioso cultu dignum credat, eo quòd Isis, hoc est, sapientiæ portet mysteria; quandoquidem ipsimet viri re ipsa docti, at nimij doctrinæ suæ & ingenij ostentatores passim ridiculi sint, & vulgi fabula, meritò hunc in modum à D. Laurentio Iustiniano^e perstricti. O elata præsumptio, ô tumens humana existimatio, indocta scientia, & nescia doctrina! quid inflaris, quid extolleris: cur terminos excedis tuos? cur erecta ceruice, extento collo, ductis supercilijs graderis? & quasi de singulari inflaris scientia? Philosopho Grammaticum adiunximus memores Palæmonis illius de quo dicitur inferiùs^f.

CAPVT XXVIII.

Contra teredinem scientiæ vanam gloriam salutare quidam
pastilli & alexipharmaca.

EMBLEMA XXVIII.

Triclinium Monachorum accumbentium, è quorum cœtu vnus designatus à cœnobiarcha, lectori pulpitem conscensuro benedictionem flexis de more genibus petenti hunc in modum apprecatur:

Auferat

Auferat à te Deus spiritum elationis.

Morem hunc in prisorum Cœnobarum mensis celebratum auctor est B. Petrus Damianus^a, nimirum, vt imminenti forsitan arrogantiã iam in ipso lectionis exordio humilitas opponatur, rectè tanta subiectionis arte benedictio petitur, vt lecturo non Sacerdos, sed cui ipse iusserit, benedicat; hinc est quòd mensa lectoribus ex more dicitur: Auferat à te Deus spiritum elationis; nam lectoribus nonnullis vitium arrogantia familiare est, præsertim si cui lepor eloquentia suppetit, dum patentes Scriptura campos effranis lingua percurrit; populari fauori cor deditum spiritus elationis innadit, & dum alios per recti itineris tramitem dirigit; ipse diuerticulum erroneæ confusionis incurrit. Proh quàm metuenda est iactantia homini docto, ac res proprias è superiore loco aliis tradenti, vel eas scriptis mandanti; quandoquidem ne ipsi quidem Anagnostæ, qui res alienas solùm recitant, ab hoc pestilente spiritu elationis sunt tuti, etiam in Religiosorum cœtibus. Quàm potiore iure solemnitas illa formula & apprecatio occentari deberet omnibus qui dant operam discendis, vel docendis scientiis, ne concipiant intra præcordia intestinum illum flatum, & tumorem arrogantia, quem aded noxium & capitalem esse censuit D. Hieronymus^b, vt hæc pronuntiauerit, Nec rusticus & sanctus frater ideo se sanctum putet, si nihil nouerit: nec peuitus & eloquens lingua astimet sanctitatem; multoquæ melius est è duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quàm eloquentiam peccatricem. Vis scire quantam labem inferat animæ arrogans scientia; quàm fœdè succutiat & subruat virtutum ædem impotens iste halitus? Audi Magnum Gregorium, & ex ipsomet sacrarum literarum studio, cum ei se elationis spiritus insinuauerit, conijce quid in aliis doctrinis efficiat, quæ creet exitia. Dum aliquis de sacra legis scientia gloriatur, (inquit^c) pretium sibi conuertit in veneni poculum, & inde reprobus moritur, unde ad vitam erudiri videbatur, & in doctrina sua mortem inuenit, quia in verbis vita vitam minimè quesuit. Quapropter longè latius sit margitem esse, & literarum penitus rudem ac plumbeum, quàm superbè doctum; cui tamen malo incredibile est quantopere obnoxia sit scientia, vt non facilius aperta Austro & pestilentibus aspirationibus Bibliothecâ libri tineis & blattis corrumpantur, quàm eruditus, nisi diligenter cauerit, ex scientia insolescat, & tumorem concipiat. Quid ergo (interrogat S. Augustinus^d) scientiam fugere debetis? electuri estis nihil scire potius, quàm inflari? Vt quid vobis loquimur, si melior est ignorantia, quàm scientia? vt quid vobis disputamus? vt quid vobis distinguimus? vt quid quod nostis, admonemus? quod non nostis inferimus? scientia cauenda est ne inflat; ergo amate scientiam, sed anteponite charitatem: scientia si sola sit inflat; quia verò charitas adificat, non permittit scientiam inflare: ibi ergo inflat scientia, ubi charitas non adificat; ubi autem adificat, solidata est.

I.
a opusc. 11.
c. 18.

b ep. 2. ad
Nepot. tom.
2.

c D. Greg.
l. 15. mor.
c. 16.

d Serm. 35.
de verb.
Dom.

E e

CAPVT

CAPVT XXIX.

*Moderata vita asperitas, ingenio alacritatem
præstat.*

EMBLEMA XXIX.

Turtur, vel columba plumis exuta, paratæ offerri in holo-
caustum, confractis prius ascellis; sicut

1. *Leu. præcipitur.*

Confractis aliis alis efferimur.

1.
a in Thea-
recto.

INGENIOSÈ Plato a, vt solet, *aves scientias* vocat; *aniarium* verò *animam hominis eruditi*. Eius verba sunt hæc: *Quemadmodum in animis nescio quod figmentum cereum machinati sumus, ita & in qualibet anima aniarium quoddam omnis generis animum fabricemus, quarum alia seorsim ab alijs discretis gregibus peruagentur; alia numero pauca, nonnulla sola passim quocumque contigerit, volitent. hanc caueam in pueris vacuum esse dicimus, loco verò animum scientias intelligamus; & quisquis scientiam nactus hoc coercuit ambitu, hunc inuenisse didicisseque rem ipsam, cuius scientia est, & hoc ipsum est scire: deinde rursus quancumque velit scientiam aucupari, capiãque habere, iterumque dimittere, ac interdum in hoc aucupio aucupem falli, & capere pro columba palumbem, cum pro internis scientijs alias præteruolantes apprehendit, &c. Hinc eleganter Boëtius b,*

b de conf.
mctro 1. 1. 4.

*Sunt etenim penna volucres mihi,
Qua celsa conscendant poli.
Quas sibi cum velox mens induit,
Terras perosa despicit:
Aeris immensi superat globum,
Nubésque post tergum videt.
Quique agili motu calet aetheris
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
Phœbóque coniungat vias.*

2. Beatus Petrus Damianus hortatur nos, vt more spiritualium volucrum ad contemplanda cœlestia nos erigamus, nostraque conuersatio in cælis sit, quemadmodum D. Pauli sydereæ aquilæ & ad volandum nos suo exemplo prouocantis fuit. Euolemus ad sublimia; in arduis commoremur, defigamus oculos mentis nostræ in res diuinas, consecremus intelligentiæ nostræ alas Deo, hoc enim *holocaustum est oblatio suauissimi odoris Domino.*

Leuit. c. 1.

3.
c Serm. 2. in
Cant.

At vt hoc quoque munus diuino Numini acceptius sit, Guillelmus Abbas c sic nos admonet. *Iacta cogitatus implumes & infirmos in Domino;* sed & ipsi Deo parendum est, ac plumæ eruditionis & ingenij prope altare proiciendæ, adeoque ascellæ confringendæ sunt. hoc est, (Radulpho interprete) ita reprimenda omnis præsumptio, vt nobis

non

non tribuamus virtutem contemplandi, sed supremæ omnis sapientiæ fonti eam referamus acceptam. Igitur nemo acumen suum iactantius venditet, *sed sub diuino munere humiliter propriam infirmitatem cogitet.* hoc est detrahere plumas, & ascellas confringere aibus Deo offerendis: nosse nimirum quàm sit nobis curta supellex, & profiteri quod Plato dixit a, quantumlibet sapientes firmus, tamen nos finios tantum esse præ Deo; denique quod Apostolus b, nos non esse sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed omnem sufficientiam nostram ex Deo esse; ne si fuerimus similes antiquis philosophis arroganter de se sentientibus, qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum, & auctorem omnis intelligentiæ & scientiæ glorificauerunt, aut gratias egerunt, dicentes se esse sapientes, ne (inquam) si euauerimus in nostris cogitationibus, nostris viribus præfidentes, atque (vt Seneca loquitur c) in artibus subtilitate multa sublimiter, & elatè lasciuientes, siamus & nos cum illis stulti, & Icario lapsu luamus temeritatem nostram. Porro ascellas ingenij confringimus tantum, non rescamus, neque enim modestia, siue Christiana humilitas obstat, quæ minus grandia moliamur, dummodo non sint altiora nostro fastigio. imò hæc demissio solius generosi animi propria est, si tamen non ipsa magnanimitas est, videlicet cordata & prudens erectio animi ad eam honestatem & laudem, quæ citra immoderationem & indebiti honoris studium apprehendi generoso connisu potest. Quæ studiosa affectio humilitatis licet sit recessus quidam à Deo, eiusque maiestate in propriam tenuitatem & nihilum; haud ita tamen resilit, vt abiectè delitescat, & quasi alis penitus mutilata eò non euolet, quò magnanimus impetus, & recta ratio eam mouet.

Aliter Petrus Blefensis d symbolicam hanc ascellarum confractionem interpretatur, quæ quia præclarum documentum continet, & perutile hominibus studio literarum intentis, ideo paucis illud euoluere operæ pretium visum est fore; est quidem verum, nimia corporis curâ & delitiis vim intelligendi hebecere, & (vt grauius Tertullianus e) *animum concepto corporis obstrui & obscurari, & infecari concreione carne;* unde illi velut per corneum speculare obsoletior lux rerum est; qui cum mortis vi exprimitur de concreione carnis, & ipsa expressione colatur, de oppanso corporis erumpit in apertum, ad meram & suam lucem. Ac proinde quantum fieri potest etiam in hac vita exuenda est hæc vestis quam circumferimus (ait Trismegistus in Pimandro f) *indumentum inscitie, velamen opacum, umbraculum inimicum, quod aciem interiorum sensuum hebetat & obtundit, & abominabili fastidiosaque ebriat voluptate, ne audiamus unquam, neve perficiamus ea, quæ iure audienda sunt, & in primis inspicienda.* Tu verò (vt iterum cum eodem Trismegisto loquar) mentem prorsus consequeris, vbi tuum corpus oderis; hanc denique nactus scientiam è vestigio nancisceris. Veruntamen quamuis corpus domesticum hostem bonæ mentis, & intelligentiæ domate & contundere fas sit, perimere tamen non licet: sic foueatur ne insolescat, sed solum vt labori sufficiat, qui in otio literario solet esse maximus: sic alæ confringendæ sunt, vt nequaquam omnino præcidantur. De hac re fati. Relinquamus hanc disputationem Asceticis Doctoribus, Cassiano, D. Basilio, & aliis.

a in Hippia
maiore.
b Rom. 22.

c ep. 105.

4.
d l. de con-
fess. sacram.

e l. de anim.
c. 53.

f c. 7.

CAPUT XXX.

Prudens cautio in librorum lectione commendatur.

EMBLEMA XXX.

Virgilius è cœno gemmas laureâ virgulâ eximens.

Lucret.

Omnia sic itidem decerpimus nurea dicta.

I.

Non est exiguæ industriæ manibus illæsis decerpere è spinis rosas, vel incontaminatis gemmas è luto legere: verum longè periculosisioris operæ versari in lectione omnium promiscuè auctorum illibatis moribus, stylo incorrupto, doctrinâ impollutâ; vt proinde omnibus varix eruditioni comparandæ, & librorum lectioni intentis summopere ad cautionem necessaria sint magnorum virorum monita & exempla. *Quisquis de magnis dictis arrogantim sumere scientiam nititur, prouidere solerter debet, ne hoc quod eorum scientia altè tumet, imitetur,* (inquit Magnus Gregorius^a) *ne cum virtutum flore morum vitia colligat, & in eo quo loquendè notitiam assequitur, viuendè se imperitia transfigat: hos namque cum fortia dicere audimus, sed tamen de dictis fortibus timere conspiciamus, quasi doctrinæ hortum ingressi de spinis rosas attingimus: discreta ergo nobis sollicitudine opus est, & capere quod redolet, & cauere quod pungit; ne si fortasse improuidè dictorum flos legitur, incantis legentibus manus morum laceretur.* Cassiodorus^b eleganti similitudine monitum istud illustrat, & velut in pellucenti cyatho, librorum lectionem auidè sitientibus propinat. *Origenem quidam non immeritò more anethi habendum esse dixerunt, qui dum sacrarum condiat pulmenta literarum, ipse tamen decoctus exsuccatisque proiicitur, de quo conclusinè dictum est: Vbi bene, nemo melius; vbi malè, nemo peius: & ideo cautè sapienterque legendus est, vt sic inde succos saluberrimos assumamus, ne pariter eius venena perfidia vita nostra contraria sorbeamus.* Igitur siue tu medicinam, siue epulas in libris quæris, illos tanquam anethum tibi adhibe; & caue ne adedò infeliciter illos tractes, vt (quod dixerunt Hebræi de variis discipulorū generibus disputantes) instar spongiæ attrahas bona pariter & mala; vel (quod longè deterrimum est) instar sacci vinarij, qui sincerum purumque liquorem transmittit, solas verò feces retinet: vel fias eorum similis, qui contempto tritico, ononim, & neglectâ pulpâ echinos appetunt; Vlpiani denique, quem solas ex sermonibus spinas relictis rosis collegisse Athenæus ait^c.

2.

Sollicitudinis in legendo cautæ, & sollicitæ in colligendo cautionis in Marone exemplum esto. Is enim dum incultum & obsoletum Ennium haberet in manibus, eumque euolueret, quid ageret interrogatus, respondit, se aurum ex Ennij luto colligere. Atque ita omnino fecit, vti se facere respodit. Nam ex vetere illo pœta sic sententiarum dignitatem & gemmas exemit, vt nihil ipsi de quisquiliis, illuuiis, & fecibus Enniani styli adhæserit. Est Epicurei suilis alueis gemmas identidem legens Seneca, cæque suis epistolis inserens, sic factum suum probat:

Has

Has voces non est quod Epicuri esse indices, publica sunt. Quod fieri in Senatu solet, faciendum quoque in philosophia censeo. cum censuit aliquid quod ex parte mihi placet; iubeo illum sententiam diuidere, & sequor. Eo libentius Epicuri egregia dicta commemoro, vt istis qui ad illa confugient spe malâ inducti, qui velamentum se ipsos suorum vitiorum se habituros esse existimant, probem quocumque ierint, honestè esse videndum. Et alio loco, *Quod verum est meum est, perseverabo Epicurum tibi ingerere; vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed à quo, sciant qua optima sunt esse communia.*

Sen. ep. 11.

Ep. 12.

CAPUT XXXI.

Literarum suauitatem haud percipi ab illis, qui perfunctoriè student, sed ab iis qui strenuè & constanter.

EMBLEMA XXXI.

Minerua poculum lauro coronatum propinans.

Vt placeat, ebibe.

Voluptatem instar fibule Deus anima nostra inseruit, vt diuturnam in corpore mansionem sustineret, interea dum aternas delicias sibi comparat huius vite laboribus. Quidpiam tale mihi videtur esse in scientiis, quæ sua etiam non carent suauitate, dum in earum acquisitionem multo labore & studio incumbitur. Nihilominus vt poculum, in quo sapientia propinatur, perfecte placeat, ebibendum est; in imo enim subsidit liquidior voluptas, secus ac euenire in plerisque aliis rebus solet. Radix quidem scientiæ paulo amarior est, non inficior; at eius fructus enim uero sunt dulcissimi, & quo quaritur difficilius, eo dulcius inuenitur, ipsaque difficultate velut conditur. In sacris libris (ait D. Hieronymus^a) totum quod legimus nitet quidem, & fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. ideoque D. Gregorius^b putat diuinum Numen circumfudisse tenebras, & impediuisse locis quibusdam obscurioribus sacram Scripturam, non solum ne vilesceret, si aperta cunctis foret; sed etiam vt tanto maiore dulcedine inuenta reficiat, quanto maiore labore fatigat animum quæsita. Aliter contingit in corporeis voluptatibus, quibus minimum fruimur, qui sollicitius seruiunt: at verò in studio sapientiæ, tum maxime eius delitiæ percipiuntur, cum impensius & laboriosius inuestigantur.

Quamobrem neu desipiamus cum stultis qui aliquantulâ difficultate deterriti sapientiam atque doctrinam (vt Salomon ait^c) despiciunt. Illita est ora huius Palladij poculi nonnullâ laboris amaritudine, tanquam stillâ absinthij, fateor; at tam pura in imo voluptas residet, vt nihil sic hac in vita suauius, nihil optatius; nullum quàm inde maius corporearum voluptatum fastidium: vt propterea verè Dactrianus Abbas^d dixerit, *Si ad lectionis sacra studium promptus & diligens esse volueris, incumbaberis plurimum: & tibi dulcescere incipient quauis spiritus alia, fietque vt san-*

I.

D. August. conc. 2. in Pf. 103.
a ep. 13. ad Paulin. de instit. Monach.
b in Ezech. hom. 6.

in Ecl. phys. ficis.

2.

c Prou. 1.

d in speculo Monachorū.

a hom. 1. super Missas est.

Etis delitiis assuesctus omnes delicias carnales facile contempnas. plena quippe sunt omnia sacra volumina mysteriis, (inquit D. Bernardus) ac celesti singula dulcedine redundantia. si tamen diligentem habebunt inspectorem, qui novit sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Suam quoque inesse aliis libris & studiis maximam & honestissimam voluptatem, superius non semel ostendimus, probatque M. Tullius in Catone maiore illustribus exemplis. foli in experti has delicias despiciunt. nemo eas expertus in iis immori non desiderat.

CAPVT XXXII.

Non solum lingua, sed precipue moribus philosophandum.

EMBLEMA XXXII.

Persea arbor, cuius folia lingue figuram referunt, fructus cordis.

In Deo laudabo verbum.

I. Non inuenerunt Aegyptij cui conuenientius hanc arborem dedicarent, quam Numini sermonum, qui de diuinis rebus instituuntur, praefecto; vt innuerent cor Theologi pariter ac linguam famulari debere Deo, hoc est, omne ipsius vitae institutum debere cum sublimibus de Deo disputationibus consentire: quo hieroglyphico monito quid verius, quid sanctius Christiana philosophia dicere possit, non video. Vilius est Deus eiusdem documenti symbolum constituisse in Paradiso terrestri, quando lignum scientiae proxime ligno vitae plantauit; quod cum animaduertisset Iustinus Martyr, haec ad Diogenem scripsit. Neque vita sine cognitione, neque cognitio tuta sine vera vita est; ideo in propinquo utrumque plantatum fuit, quam facultatem cum perspexisset Apostolus reprehendens cognitionem quae sine veritate mandati in vita exercetur, dicit: Scientia inflat, charitas aedificat. Qui secus facit, arbor deterrima est, quantumlibet vernet ac floreat. Tales arbores esse in Sodomitico agro refert Solinus, quae si quid pomorum ferunt, & quantumuis ea speciem maturitatis praferant, haud tamen vesca sunt, leui enim compressa tactu illico fatiscunt in fauillas & cineres: sepulcra dealbata hoc Doctorum genus qui dicunt & non faciunt. Et plane delicatus est, nedum ridiculus, magister qui pleno ventre de ieiuniis disputat; accusare auaritiam & latro potest: Sacerdotis os, mens & manus concordent. obstrepera pica, garruli psittaci, loquaces ceterae; voces, praeterea que nihil. Cum tamen longe satius sit vitam bonam, quae etiam sine doctrina gratiam habet possidere, quam doctrinam sine vita, qua integritatem non habet. Quis non malit nummum, quantumuis inconcinne cusum, sed iusti & legitimi ponderis, ac puri metalli; quam affabre monetali signo percussam, ac in syncerum & iusto leuiorem? Quorsum hoc pertineat intelliges ex simili dicto Zenonis: dicebat eruditorum sermones & imperfectos, τὰς ἀπὸ ἀποδείων λέγουσας

b c. 36. D. Hier. ep. 2. ad Nepot. D. Ambros. in Pl. 118.

μη ἀπὸ πρὸς ἀδύνατος, Alexandrinæ pecuniæ similes. Nam gratos quidem oculis, & pictos monetæ instar, nihilo tamen esse meliores. Eos verò qui secus, temerè quidem & rusticè incisus, sed qui pictam orationem superare possint. Is porro omne punctum tulit, estque arbor digna quæ supremo Numini consecratur, quisquis in foliis linguam, in pomis cor suum exprimit; hoc est, iuxta Christi Domini monitum, qui fecerit, & docuerit; neque sit ex eorum numero, quibus exprobratum est istud, Populus hic labijs ne honorat, cor autem eorum longè est à me.

Laert. 1.1. in Zenone.

Matth. 15.

Marc. 7.

2.

a 1.1.c.15.

Rursus videamus ecquod inter cor & linguam commercium intercedat, quandoquidem symbolicae huius arboris folia & fructus ansam huic quaestioni praebent. Aulus Gellius a refert dici consueuisse, linguam debere vinculis de pectore, imò ac de corde aptis moueri, & quasi gubernari; quod sanctus Columbanus pulchrè versu complexus est,

Lingua suos habeat franos in corde ligatos.

Idem B. Petrus Damianus b, in mentis statera singula verba appendenda esse aiens. Id ipsum regius Psaltes innuit, meditationem, quæ cordis munus est & officium, lingue tribuens: lingua mea meditabitur iustitiam. Sed in primis diuinum est illud Seruatoris nostri Christi in hanc sententiam, Ex abundantia cordis os loquitur. Ex quibus colligo non solum intercedere aliquam rationem, & veluti foedus inter cor & linguam, sed etiam debere esse talem inter ea consensum, vt sicut arborum folia fructibus, sic lingua seruiat cordi. Quod si alterutro carendum est, longè satius esse & gloriosius Philosophum esse factis, quam verbis, virtutum conscientiam, quam iactantiam nosse.

b Opusc. 16.

Psalms. 74.

Mat. 12. 34.

D. Cypr. de bono patient. serm. 3. initio.

SECTIO VII.

Emblemata studiorum commendatitia,

siue

Commendationes studiorum emblematica.

NON sum ita consecratus praecipis, vt solum praecipuus audire velim, & respuam, ac reiiciam ex hac Bibliotheca omnia illa emblemata, quæ documentum aliquod non contineant. Pinge (per me licet, imò & tibi auctor sum) pinge etiam in cælo tui Musei alia emblemata; non erunt aliena ab hoc loco, dummodo ad literarum commendationem, & studia bonarum artium pertineant: cuiusmodi sunt sena hæc, quæ exempli gratiâ tibi afferro; & quibus quinquagenarius ille emblematum numerus, quem promisi, absoluitur.

I.

Studia literarum geniales ingenij epula.

EMBLEMA I.

Æthiopica Solis mensa.

Μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματα.

I. a lib. 3.

Vide Solinum in Polyh.

Greg. Nyss. hom. 7. in Cant.

Memorabilis est Æthiopica illa mensa de qua sic Pomponius Me- la a de situ orbis. Est locus apud Æthiopas apparatus epulis semper refertus, & quia ut libet vesci volentibus licet, ἡλε τράπεζαν appellant, & quæ passim apposita sunt, affirmant nasci subinde diuinitus. Herodotus à quo fluxit hæc historia, ait pratum esse omnium quadrupedum carne refertissimum, quam magistratus illic per noctem ponere consueuerat, ut cum illuxisset, fas esset omnibus indigenis eò accedere, & gratis epulari: ad quam etiam inspiciendam Cambises Legatos in Æthiopiam misit; erat enim (ut loquitur D. Hieronymus) famosissima. Ego non reperio elegantius Bibliothecarum symbolum, quam hanc mensam. Nam in Bibliothecis Apollo Musarum præses lautissima & perpetua nostris mentibus conuiuia instruit μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματα. Disciplinas cibos mentis nostræ, Apollinem verò solem esse, cum tu discere possis ex variis eius potestatibus, de quibus Macrobius; tum præsertim ex aureis istis versibus nectarei Claudiani de sole oriente,

Inualidum dextro portat Titana lacerto
Nondum luce grauem, nec pubescentibus annis
Cristatum radijs, primo clementior auro
Fingitur, & tenerum vagitu despuat ignem.

2. b 9. recip.

Idem Synes. c Or. 5. d in Ps. 59. e 1. de diu.

f l. r. ep. 53. g lib. 16. h in Aulul.

i Ep. 104.

Studia literarum pabulum esse & epulas animorum nostrorum, si auctoritate euincendum est, habeo Platonem b, qui hoc cibo refici animi vires dixit, ἔσθιασας λόγων κελῶν ἢ σκέσεων. Reficiens animum pulchris disputationibus, & commentationibus. habeo eundem in Phædro, ἄλλο λόγων ὑμῶν ἁπορίας ἔστιν. habeo Synesium, ἔστιν Κυρηνάϊος τῶ λόγῳ. habeo Gregorium Naz. c τοῖς ματαίους πλεσμοῖς ἔστιν διάνοιαν. habeo Basilium d, qui libros sacros appellat θεόπηκτα δόξα ἢ τροφὴν ψυχῶν. dona diuinitus missa, & cibum animorum. In promptu sunt & Latini Tullius e, qui saturatam bonarum cogitationum epulis animam dixit; idemque alibi pabulum ad animum transtulit: sed quoniam (inquit f) auarum hominum ad has dicendi epulas recipi, sic accipiam, &c. Symmachus g, quotidiana pabula ingenij. Ammianus h, Eruditionem & Philosophiam vocat pabula. Plautus Comicum salem suæ orationi aspergens, Libenter edi sermonem tuum, inquit Seneca i. In pascuum emissus sum, cibum meum repetiui, incipio toto animo studere; & sexcenta id genus, quæ si vacet & libeat, enumerare possim. Quin & ipse Salomon similis Metaphora inuolucris, mensam & vina & partum corporis ad studia literarum, quibus animus reficitur,

reficitur, traduxit, inuitans promiscuè omnes discendi cupidos ad illud Gymnasium, quod Hierosolymis erexerat, tamquam ad geniales epulas.

Caput huius solaris cœnæ, seu bibliothecalis conuiuij, haud dubiè sunt sacra volumina & Scripturæ, quarum tractatione (inquit D. Damascenus a) nihil puto in hac luce iucundius, quo animæ pabulo omnia mella superentur. Beda omnino eleganter sacros Codices esse ait mensam illam de lignis sethim, quam Deus fieri iussit in Exodo, sic interpretatur. Mensa de lignis sethim facta, Scriptura est sacra de fortibus sanctorum Patrum verbis altibusque compacta, quæ dum nobis quæ sint æterna præmia beatitudinis, & quomodo ad hæc præueniatur ostendit, cibum profectò nobis salutis ac vite suggerit. hæc habet longitudinem cura perseverantia nobis cepte religionis, latitudinem cum amplitudine charitatis, altitudinem cum spe remunerationis perpetua insinuat: hæc mensa inauratur, quia Scriptura sancta sapientia cœlestis sensu clara resulget, & ipsi qui eam condidere Propheta præclari vitæ ac sermone fuerunt: labium autem aureum fit mensa per circuitum, quia doctrina sacri eloquij per mundissima nobis predicatorum fidelium ora ministratur. Quatuor autem pedes habet mensa, quia quadriformi ratione omnis diuinorum eloquiorum series distinguitur. In libris namque omnibus sanctis intueri oportet quæ ibi æterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuntiantur, quæ agenda præcipiantur, vel moneantur. Item habet quatuor pedes, quia verba cœlestis oraculi vel historico intellectu, vel allegorico, vel tropologico, id est, morali, vel anagogico solent accipi. pulchrè, subtiliter, verè. Origenes mortiferam illam mensam, quam Regius Vates irapiis in Christum Iudæis imprecatur, his verbis, Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum; sic in rem præsentem interpretatur. Omnes scriptura (inquit) quæ ante aduentum Domini erant apud Israël, primis enim illis tradita sunt eloquia Dei, & ornne quod appellatur vetus Testamentum mensa est Israël; in qua mensa, si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi legis & Prophetarum sermonibus pascebatur; fit eis in laqueum Scriptura diuina, cum legunt ea quæ de Christo prophetata sunt, & dicunt non esse sub Iesu completa: fit hæc mensa illis in scandalum, quia ex Scripturis didicerant quod Iesus manet in æternum: Iesum autem videntes mortuum & crucifixum, scandalizantur.

Hanc Scripturarum mensam putauit Rupertus b rectè indicari illo conuiuio, in quo secus pedes Domini famosa mulier etiam non vocata recubuit. Gentilitas enim (inquit) ad diuinitas Iudaorum, ex quibus salus est, veniens, & ad magnum Scripturarum conuiuium iniussa prorumpens, quæ fuerat meretrix, id est, pluribus Dys quasi pluribus prostituta viris, retrò secus pedes Domini recubuit. Quibus epulis ita se refici sensit, ac tanta animum suum dulcedine compleri, licet analecta duntaxat huius mensæ collegisse videri possit; ut etiã domi suæ cum Christum Dominum conuiuam haberet, suarum tamen partium oblita, nec tantum nihil fategit, ut eum lautè exciperet, sed regustans priores illas delicias, quibus pasta fuerat, tanta suauitate tenebatur; quæ profectò maior est mentis, quam corporis, ut superueniens & velut diuino superfusa huic condimento acerbior increpatio à Martha sorore, indulgentem sanctissimi

3. a Epist. 124. ad Hieron. Exodi 25.

Psal. 68. 23. Rom. 3. 8.

4. b lib. 10. in Ioan. Luc. 7. 36. In Ioan. c. 12.

S. Aug. serm. 27. de verb. Dom.

mis epulis Mariam vel ad tantillum tempus reuocare non potuerit. Habent quidem nonnihil delectationis tum fercula, tum pocula quæ ministrantur à prophanis Doctõribus: sed enimuero præ meraca illa sapientia, quæ propinatur ab artifice omnis suauitatis Deo Opt. Max. in sacris codicibus, est insulsa. Itaque visum est D. Bernardo^a de vera & sapida scientia disputanti. *Fortè (ait) sapientia à sapore denominatur, quod virtuti accedens quoddam velut condimentum sapidam reddat, quæ per se insulsa quodammodo & aspera sentiebatur.*

a in Cant.
serm. 85.

5.

Igitur sacri codices sunt mensarum apparatus opipari. Quid si præterea dixerò eos Soles esse longè splendidissimos, nunquid fatendum erit Solis mensam re vera esse in Christianorum Bibliothecis, in quibus princeps locus diuinis volumibus attribuitur? Non erò hac in parte longior; neque dicam sacra illa diuini Verbi monumenta esse paruum illum fontem, qui creuit in Flauium, & in lucem solèmq; conuersus est. Non dicam Scripturam sacram esse speciosiore solè; & super omnem dispositionem stellarum, & luci comparatam priorem inueniri, quemadmodum vir in primis doctus mysticè accommodauit; vnus audiatur Hieronymus^b suam deffens cæcitate, qui certo tempore fulgentissimi huius Solis lumen non viderit. *Miser (inquit) ego lecturus Tullium ieiunabam, & post crebras vigilias Plato sumebatur in manibus: si quando in memetipsum conuersus Prophetas legere voluissèm, sermo horrebat incultus, & quia cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis.*

Esth. 10. 6.
Mendoça in
procem. lib.
Reg. sect. 3.
b ep. ad Eustoch. de custodia virginitatis.

6.

Sat est: habemus in nostris Bibliothecis instructissima conuiuia. Præbent sacri libri humanis mentibus exquisitas delicias, & sciunt filij tui quos dilexisti Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat. Quot habeo in Museo libros, tot habeo parata fercula, nisi potius singuli libri sunt splendide mensæ, & lautissima conuiuia, quæ vel auidissimis ingeniis saturandis sufficiunt, quantumlibet expetere potest inexhausta sciendi auiditas. huius mensæ caput sunt ea fercula, quæ Deus sua ipsius manu parauit, ac per se ipsum intulit: reliqua quæ recta ratio ac naturæ lumen condiuit, possunt habere locum inter leuiuscula bellaria, aut saltem inter analecta, quæ tamen etiam venerationi esse debent, vt Damis apud Philostratum^b rectè dicit cuidam sibi exprobranti, quod suis operibus infereret res minutissimas, quæ velut cœnanti Apollonio excidissent, *ὑπολαβὼν Δάμις, εἰ δεῦτε ἔφη δεῶν εἶσι καὶ σιτῶντι θεοὶ πάντως πῶ καὶ δεράποντες αὐτοῖς εἶσι, οἷς μὲν τὸ μὲν τὰ πλεοντα ἢ ἀμυβροσίου ἐπιλλυδῆ. Bene admones, (ait Damis:) sed hac mensa Deorum est, ipsique etiam Diu conuiuia, satagere verò debent famuli, ne vel minima particula ambrosia pereat. Et quoniam mentio facta est mensæ Deorum: agè, videamus quàm bellè Clemens Romanus^c illam allegoriam interpretetur, & ad præfens argumentum appositè. Cœna Deorum causa hoc modo se habet, (inquit) conuiuia mundum tradunt: discumbendè ordinem Deorum, stellarum positionem, quos Hesiodus cœli & terræ filios nominat, in quibus sex mares, & sex fœminas ad duodecim signorum numerum referunt, quæ uniuersam circumueiunt mundum: dapes autem conuiuij, rationes esse & causas rerum tradunt,*

b in vita
Apollon.

c l. 10. recogit.

dulces

dulces & concupiscibiles, quæ qualiter regatur & gubernetur hic mundus, ex signorum positione & astrorum cursibus colliguntur. Ad libertatis tamen conuiuij modum dicunt ista constare, pro eo quod potestatem habeat vnusquisque sensus, si velit degustare aliquid ex eiusmodi scientia, aut si nolit: & sicut in conuiuio nemo cogitur, sed vescendi libertas penes vnumquemque est; ita & philosophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Discordiam, concupiscentiam carnis dicunt, quæ insurgit aduersum propositum mentis, & philosophandi impedit studium. Ideo denique, & tempus illud esse aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum verò & Thetidem Nympham, aridum & humidum ponunt elementum, ex quorum admixtione substantia corporum constat: Mercurium, verbum esse tradunt, per quod sensui doctrina confertur: Iunonem, pudicitiam: Minervam, fortitudinem: Venerem, libidinem dicunt: Paridem, sensum. Si ergo, aiunt, accidat in homine barbarum esse, & imperitum sensum, & rectum iudicium nescientem, spretà pudicitia & virtute, libidini palmam, quod est malum, dabit, per quod non solum sibi, sed & ciuibus, & uniuersa genti subuersio, & perniciès aderit. Hæc ergo licet illis componere ex qualibet materia visum sit, tamen aptari ad omnem hominem possunt, quia si quis pastoralem ac rusticum, atque imperitum habeat sensum, nec velit erudiri, vbi corporis calor de libidinis suauitate succreuerit, continuo spretis studiorum virtutibus, & scientia bonis ad voluptates corporum animum confert. Et hinc est, vnde impacata bella consurgunt, vrbes ruunt, patria concidunt, sicut & Paris rapta Helenâ ad mutuum Græcos & Barbaros armauit exitium. Hæc mythologia, de qua Petrus qui eo loco à Clemente inducitur loquens & expositionem laudans ait: *Multas, vt video, ingeniosi homines ex iis quæ legunt verisimilitudines capiunt, &c.* Est igitur tam lauta & exquisita humanæ mentis mensa, Eruditio; tam lauti & adipales cibi sunt, sermones docti, vt eiusmodi conuiuia digna visa sint accubatione epulari Deorum.

CAPVT II.

Studia literarum ad animi tranquillitatem quantopere iuuent.

EMBLEMA II.

Naui fluctibus iactata ad portum contendens, in cuius inertia & faucibus stat ingens Colossus Phœbi, statua, sinistrâ manu Nepenthes tenens, dexterâ librum, cui pro titulo illud Ouidij,

Animi medicina quiesque nulla nisi in studio est.

IN hoc emblematico portu audire mihi videor rediniuum Boetium^a iactatos vitiorum, aut curarum æstibus huc aduocantem, *Hæc omnes pariter venite capti,*

r.
a meto 10.
l. 3.

FF 2

Quos

Quos fallax ligat improbis catenis
 Terrenas hebetans libido mentes;
 Hic erit vobis requies laborum,
 Hic portus placidâ manens quiete,
 Hoc unum miseris patens asylum.
 Non quidquid Tagus aureis arenis
 Donat, aut Hermus rutilante ripa,
 Aut Indus calido propinquus orbi, &c.

In hoc Phœbi portu sit cum magna animi tranquillitate, quod se facturum sperabat magnum iter ad doctâs profectus Athenas Propertius^a,

a lib. 3. eleg.
ad Cynth.

Inde ubi Piræi capient me littora portus,
 Scandam ego Thesea brachia longa via.
 Illic vel studiis animum emendare Platonis
 Incipiam, aut hortis doctæ Epicure tuis.
 Persequar aut studium lingue Demosthenis arma;
 Librorumque tuos doctæ Menandre sales.

Optima & benefida statio studium literarum in tantis, & tam continuis molestiarum procellis, quibus miseri iactamur. Amplius dico: mens studiosi hominis, & ad hunc portum feliciter appulsi,

— est velut altus Olympi
 Vertex, qui spatio ventos, hyemésque relinquit,
 Perpetuum nullâ temerarius nube serenum:
 Celsior exurgit pluuiis, auditque ruentes
 Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

2. Primo libro diximus quantopere studia literarum conferant ad perturbationes animi sedandas, & reprimenda vitia: remedium hoc solum reperit Propertius amoris illi compescendo, quo perditè sollicitabatur: in curis verò & molestiis, atque animi ægri iactationibus nullus portus tutior est studio literarum, Stoico teste: Ferox est (ait) atque aduersus omne remedium contumax ille affectus, qui ex dolore nascitur, licet nitatur obruere & denotare gemitus suos; per ipsum tamen compositum fictamque vultum lacrymæ profunduntur: ludis interim & gladiatoribus illum occupamus; at illum inter ipsa quibus auocatur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subibit; ideo melius est illum vincere quàm fallere. Nā qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsâ quiete impetū ad sœuiendum colligit: at qui rationi cessit, in perpetuum cõponitur. Nō sum itaque monstraturus illa, quibus multos vfos esse scio, vt peregrinatione te vel longâ detineas, vel amœna delectes, vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis, vt semper nouo te aliquo negotio implices; omnia ista ad exiguum momentum profunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt; ego autem malo illum desinere quàm decipi: Itaque illud te duco quod omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est, AD LIBERALIA STUDIA, alia sanabunt vulnus tuum, alia omnem tristitiam tibi euellent; hinc parandum tibi contra fortunam auxilium, hinc profendum. Tutam te præstabunt illa, consolabuntur illa, delectabunt illa; si

si bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam sollicitudo, nunquam afflictionis irritæ superuacanea vexatio, nulli horum patebit peccata tuum; latus & alacer est velut optimi rebus, quisquis ad hanc tranquillâ quietamque vitam se recipit: quidn verò sint optima, cum animus omnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modò se leuioribus studiis oblectat, modò ad considerandam suam vniuersique naturam, veri audis insurgit. Hæc ferè Seneca^a, non enim potest animum licet piè dolentem à sollicitudine auocare, nisi ratio, aut honesta occupatio; quæ vtraque, secundum Deum, perfectè in studio literarum reperitur. Nullum in suis malis leuamen, nullum in exilio solatium Ouidius^b se reperisse ait nisi in studiis.

a in consol.
ad Heliuam
c. 16. & 17.

b l. 5. inf.
cl. 1.

Felix qui patitur qua numerare potest.
 Quot fructus sylua, quot flauas Tiberis arenas,
 Mollia quot Martis gramina campus habet:
 Tot mala perulimus, quorum medicina quiesque
 Nulla nisi in studio est, Pieridumque mora.

Hoc portus symbolicus significat, hoc liber, hoc Nepenthe, hoc præses medicinæ & Musarum Phœbus; & si nihil aliud cõmodi studia literarum afferant, quàm quod auocent animum à molestiis, haud parum sit: sic idem Ouidius^c,

c Eleg. 6. l. 1.
de Ponto.

Cum bene quaeseris, quid agam, magis utile nil est
 Artibus his, qua nil utilitatis habent.
 Consequor ex illis casus obliuia nostri:

Hanc messem satis est si modò reddat ager.

Eleganter. Extremum tamen edulium quod hic tibi appono, volo esse particulam ambrosiæ quæ suauis sensu palato blandiatur. Certè si quis infida ratus vitia perspexerit, tanquam frequenti librorum portu abiectum, aurium vela deponat, lectionis anchoram figat, non videtur deseruisse cursum, si descendit portum.

S Ambros.
l. 4. in Luc.

CAPVT III.

Mentis erudita immensa capacitas, & indefessa agitatio.

EMBLEMA III.

Caput Philosophi præferens in fronte solem.

INSCRIPTIO GEMINA.

Supernè, Nulla quies. Infra, Ἐγὼ ἐν τῷ πάλῳ.

STUDIOSIS omnibus vnus est viuendi, & aliquid literarium animo Sagitandi, finis; & (quod de Delphino Plurarchus^d dixit) non prius mouendi, quàm viuendi finem facit, utique etiam inter somnum haud quietus. Ipse Apostolus cum iam Timotheum de proxima sua morte certiozem fecisset, ego iam delibor, & tempus resolutionis mea instat; ab eo tamen petit libros, veniens affer tecum & libros, nimirum inquit Hugo Carenfis,

I.
d l. de solertia.

2. Tim. 4.
v. 6. & 13.

ut essent ei solatio in tribulatione, & ut aliis daret exemplum studendi. Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte imminente: vel aliis studium commendare. Vix tu reperies hominem consecratum literis, quem mors non occupet aliquid edere in publicum molientem. Soles ingeniorum sunt huiusmodi homines, quibus nulla quies est, nisi in perpetuo motu, & lustrando orbe. Quod de suo Imperatore dixit Pa-
 a in Paneg. catus^a, idem dictum esto de viris insigniter doctis & ingeniosis. Gaudent profecto divina perpetuo motu, & ingi agitatione se vegetat aternitas, & quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est, ut indefessa vertigo cœlum rotat, ut maria aëthibus inquieta sunt, & stare sol nescit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. De philosophici ingenij perpetuo motu, atque agitatione hæc perpulchrè Maximus Tyrius. Scis (inquit) cui maxime arbitror simile Philosophi spectaculum? in somnio nimirum manifesto liquidoque ac volitanti circumquaque, cuius integro corpore manente, in terram tamen uniuersam excurret animus, è terra in cœlum efferatur, uniuersum transiit at mare, aërem peruolitet totum, cum Sole terram ambiat, cum Luna circumferatur, ceterorum astrorum iungatur in choro, minimumque absit quin una cum Ioue omnia distribuatur. O peregrinationem beatam! ô spectacula pulchra! ô insomnia verissima. Hominis eruditi animus inquit (aiebat Domitius) opere pascitur. Magnanimos nos natura produxit, dedique nobis gloriosum, excelsum, mundoque simillimum spiritum; quem quantum passibus licet, sequitur emulaturque.

2. Aliâ re Sol & eruditi hominis caput consentiunt. Nimirum, quod sicut virtute & potestate Sol res omnes, quæ sub sensus nostros cadunt, continet, utpote qui illis producendis interueniat; ita viri docti mens, cuius domicilium præcipuè in capite est, omnia intelligendo, omnia sibi commiscet, & (si ita loqui fas est) sibi identificat.

3. Angustæ pietatis monumentum fuit sacra illa mensa, quam æternæ sapientiæ dedicauit Iustinianus Imp. conflata (ut auctor est Cedrenus) ex auro, argento, lapidibus, lignis, metallis, rebûsque omnibus quæ uspiam inueniri potuerunt. Neque vlli conuenientiùs consecrari potuit totius Orbis uniuersitas in exiguum coacta, quàm tibi qui,

— pulchrum pulcherrimus ipse

Mundum mente geris, similtique ab imagine formas.

4. Ego licet non ignorem in quolibet homine mundum uniuersum contineri, ac esse *μικρόκοσμον*, in quo vno omnia reperiuntur, quæ sunt per rerum uniuersitatem sparsa: licet ingentis spiritus res sit cum Orientem, & Occidentem lustraueris animo, tantamque rerum copiam quas natura beatissimè fundit aspexeris, emittere hanc Dei vocem, *hæc omnia mea sunt*; tamen nosse suas opes, & cognitas nobiliore quodam modo, quàm quo in se ipsis sunt, intelligentiâ comprehendere, est solius eruditi & sapientis, cuius mens ita coaluit, & velut conflata est ex rerum omnium cognitione, ut intra se nihil non possideat, ac Dei ipsius æmulus dicere possit, *ἐγὼ εἶμι ἡ πάντα*, Ego unum & omnia. De Philosophiâ hæc Stoicus. Totum huc conuerte mentem, huic asside, hanc cole. Ingens interuallum inter te, & ceteros fiat: omnes mortales multò antecedes, non nulli te Diu antecedit. Quid inter illos, & te inter futurum sit queris?
 diutius

Sen. ep. 103.

Boëtius.

Sen. de beneficiis. l. 7.

Sen. ep. 53.

diutius erunt. At me Hercule magni artificis est clausisse totum in exiguo.

CAPVT IV.

Nulla spectacula honestiora, iucundiora, utiliora
 librorum lectione.

EMBLEMA IV.

M. Antoninus Philosophus Imp. in mediis ludis circensibus librum legens.

Exigua immensus sapienti pagina circus.

Notior est Emblematis sensus ex lemmate, quàm ut explicacione indigeat.

DESIGNATOR Bibliothecæ formam circi maximi hunc in modum pictori describet, ut eum rectè & ordine pingat, prout eum nobis exhibent, Tertullianus^a, Cassiodorus^b, Isidorus, Mariana, Bulengerus, aliique. Pingatur immensa moles ædificij, & fabrica ipsis etiam (ut Cassiodorus^c loquitur) miranda Romanis, duobus montibus firmiter præcincta, longitudine stadiorum trium, latitudine vnus, in oue formam desinens, quam proinde Dion. Halic. vocat ἀμφιδέατρον ἰπποδρόμου. Et Apollonius^d, ἀστὴν κύκλον ἀγῶν. Latum circulum certaminis, & Corippus^e,

— teretem longis anfractibus orbem.

In ambitu erit porticus capiens centum quinquaginta hominum millia: gradus maiori latitudine quàm altitudine, ad spectantium commoditatem, ut superiorum pedes in inferiorum sedibus & subfelliis quiescant. Ad Aquilonem ianua duodecim turritis pinnis ornata instar oppidi, prope ianuas; carceres cum repagulis, septis, valuis, & alba linea. Supernè, Principis, ludorum editoris & procerum suggestus ad mappæ missionem, & alia signa, metæ fastigiata ouis in honorem castorum. In medio obeliscus altus centum triginta pedes cum sua basi incisus literis Ægyptiis, terminatus pyropo ignes vomente ex auro & ære. Alter obeliscus lunæ sacer, ut prior Soli. Ante primas metas sacellum Murcia Veneris, Ara Consi & aliorum numinum, ut Neptuni, magnæ Deum matris. Inter primas & vltimas metas spina circi, id est, murus quatuor pedes altus, latus duodecim, quadrigarios tanquam obiecto obice diuidens, relicto aliquantulo spatio flectendis metis septenâ decursione non sine periculo frequentis naufragij in illis angustis. Eurippus, hoc est, lacuna aquarum inertium circo circumducta, ne si interdum venatio detur, feræ erumpant. Ad eius oram effictæ imagines Delphinorum, vel (si maus cum Cassiodoro) viui in ea esse poterunt. Plurima insuper ornamenta statuarum, columnarum, aliarumque rerum, aded ut (quemadmodum dixit Nazarius in panegyrico
 Constan

I.

a l. de spectac.

b l. 3. var. ep. 51.

c cap. 3. de spectac. de ludis Circens.

d l. 4. Argon.

e l. 1.

Constantini) illuc non minus cupidè conueniatur loci gratiâ, quàm spectandi voluptate. Deinde quatuor quadrigæ emittentur in curriculum quaternis distinctæ factionum coloribus, prasino, veneto, albo, ruffeo; aurigis, quibus nec mora, nec requies, vel in verbera pendentibus, vel in sublime elatis, vel prono pectore iuga tangentibus, & solum de cita, tuta & interiore metarum flexione sollicitis. Vnus naufragium dabitur qui sinisteriùs ad metas, vel dexteriùs ad spinam detersis rotis resupino curru, perfracto axe, excussus obtritùsque & exanimis, equis interea ad diuersa tendentibus, ac populo contrariis studiis effervescente, æstuante, fremente, hinc suis exiliente sedibus, illic minas intentante imperitis agitatoribus, adeoque conuitia iactante in superos, illic vultu, gestu, clamoribus hortante, vt tenore eatur, & non discedatur ab orbita, hinc sibi plaudente, illic insultante propinquis. Alia eius generis ad Circenses ludos pertinentia eruditus Musei præfectus pictori suppeditabit, vt picturam eruditio commendet, & vicissim pictura eruditionem.

2.

At verò quamuis nullum spectaculum fuerit splendidius, vel ab immanitate alienius, vel nobilius, vel significantius, nihil (quod præcipuè ad præsens institutum spectat) magis symbolicum, nihil recondita eruditione & scientia magis plenum, quàm Circensis decursio, vtpote quòd vel ipsi Hermule, qui duodecim ostia carcerum ad ineundum cursum aperiebant, docerent nihil hinc nisi consilio & ratione geri, atque hinc symbolicè exprimi quidquid in hac rerum vniuersitate fit. Quatuor factionum coloribus, tempestates anni quadripartitas, vel quaternarium elementorum numerum; prasino quidem virens ver & terram; albo hyemem & aërem; roseo æstatem flammeam & ignem; veneto pruinosum autumnum & mare, vt quasi per duodecim signa digrediens annus signaretur; sicque factum, vt naturæ ministeria spectaculorum composita imaginatione luderentur. Biga quasi lunæ, quadriga Solis imitatione reperta est: equi desultorij per quos Circensium ministri missi denuntiant exituros; Luciferi præcurforias velocitates initantur: septem metis certamen omne peragitur in similitudinem hebdomadis reciproca. Ipsæ verò metæ secundum Zodiacos decanos ternas obtinent summities, quas ad instar Solis, quadrigæ celeres peruagantur. Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant: Eurippus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc æquorei Delphini aquas interfluunt: obeliscorum quoque prolixitates ad cæli altitudinem eleuantur, sed potior Soli, inferior lunæ dicatus est, vbi sacra priscorum Chaldaicis signis quasi literis indicantur. Spina infelicium captiuorum sortem designat, vbi duces Romanorum super dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia perceperunt. Nec vacat quòd viginti quatuor missibus conditio huius certaminis expeditur, vt dici noctisque horæ tali numero clauderentur. Cætera circi Romani longum est sermone decurrere, dum omnia videntur ad causas singulas pertinere. Hæc ferè Cassiodorus: ex quibus conficio nullum fuisse ludicri genus dignius spectatore liberali & erudito, quàm circum; præsertim si non esset clamorosus, vt Alexandriæ; sed quietus & bene moratus, vt Rhodi.

Tamen

Cassiod. l. 3.
var. ep. 51.

Tamen vt quisque virtutis & literarum ac veræ philosophiæ studiofissimus fuit, ita etiam ab eiusmodi spectaculis maximè abhorruit. Nam sicut obscœnitas propria fuit theatrorum, & crudelitas cauearum; ita circorum, insania; quod præter Tertullianum^a restatur S. Cyrillus^b, ποιητὴν ἢ διακόλῃ ἐπὶ διατεταμέναις ἢ ἰπποδρομίαις. *Pompa est diaboli theatri insania & circi cursus. & πάντα ἢ τὰς ἰπποδρομίας τὸ ἔμμανὲς δέαιμα ἢ λυγρὰ ἐμπειρητικόν.* Fuge equorum curricula spectaculum furiosorum, quod animas ruptis cervicibus perdit. Quam enim partem sanæ mentis habere illi possunt, qui (vt notat Ammianus^c) exoptato die equestrium ludorum illucescente nondum puro Solis iubare adèd festinant præcipites, vt velocitate cursus ipsos antecedant certaturos: super quorum euentu discissis votorum studiis anxij plurimi peruigiles agunt noctes. Quis sanos sui que compotes putet eos spectatores, qui exilientes, furentes, cædentes inuicem, fanda & infanda dicentes ore opico, & numen ipsum sæpe conuitiis incessentes, nudi etiam interdum è circo exeunt; quam amentiam D. Chrysostomus Alexandrinus exprobrat. Quis non credat obnoxios esse lunaribus affectibus eos spectatores, qui licet agitator, quem vincere cupiunt, nihil præmittat artis, & diligentia; in quietis tamen oculis prospicientes clamant, hortantur, atque incitare, & efficere se putant, vt velociùs equi præteruolent; huc atque illuc vnà cum equis flectuntur, & manum quasi flagellum in ipsos extendunt & incuriunt. Quoties deposita omni animi grauitate feruor animorum in illis spectaculis rapitur? transit prasinus, pars populi mæret; præcedit venetus, & potior turba ciuitatis affligitur; nihil proficientes feruenter insultant, nihil patientes grauitur vulnerantur; & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu patriæ laboretur. *Gaudent qui currentes spectant ex his alios transiri pronos, & cernuos ruere cum curribus, resupinos vehi, trahi alios debiles, & cruribus claudicare perfractis.* Ex illis exemplis quæ paulò post afferemus, satis superque probabitur, vsquequaque verum esse quod Laetantius dixit^d, *Circensium ludorum rationem nihil aliud habere nisi leuitatem, vanitatem, insaniam; tanto namque impetu curritur, vt iam plus spectaculi exhibeant qui spectandi gratiâ veniunt, cum exclamare & offerri & exilire cœperint: ideoque vitanda esse spectacula omnia ne quid vitiorum pectoribus insideat, quæ sedata & pacifica esse debent, &c.* Nihilominus D. Augustinus^e. *Quo maiore aduersus se inuicem pugnant discordia furere, qui spectant, senserint, (ait) eo magis amant & delectantur, & incitati fauent, & fauentes incitant, plus aduersus se ipsos insanientes ipsi spectatores alter pro altero, quàm illi, quorum insaniam insani prouocant, & insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere potest animus, qui discordijs & certaminibus pascitur.*

Quam perditè insanus è circo Caligula prodiit, cum ita se consecrauit venetæ factioni, vt assiduè cœnaret in ipsius stabulo & maneret; cuidam equo victori quem *Incitatum* vocabant, & equile marmoreum, præsepe eburneum instruxit, eidemque ad prandium inuitato inauratum hordeum apposuit, & vinum propinavit in aureis poculis, & pollicitus est Consullem se renunciaturum. Numquid compos

Gg

mentis

3.

a l. de spect.
cap. 21.
b Catech. r.

c l. 28.

Cassiodor.
ibidem.
Arnob. l. 7.d l. 6. de vero
cultu c. 20.e l. de ca-
tech. rudib.
c. 16.

4.

Sueton. in
Calig. c. 55.
Dio pag.
446.

Capitol. in Vero. Sueton. in Vitell.

Lib. 11. C. tit. 40. l. 4.

Baron.

Xiphil.

a ibidem.

b Iambico 3.

mentis Verus Imperator prafinæ ita addictus , vt *volucris* equo prafino aureum simulacrum fecerit ? Nunquid Vitellius furorem plusquam Athamantæum ex Circensibus certaminibus animo non concepit, quando tam impotenter *venetis* fuit , vt eos qui alias partes fouerent, aut venetis obtrectarent , occidi iuberet? Quàm ridiculè delirauit Hellogabalus in eiusdem fictionis complexu , vt pisces semper quasi marina aqua cum suo colore coctos cum conditura veneta comederit ? Sed quàm infames plurimi Equites , Senatores , proceres Nero Imp. qui ludorum illorum amore , publicè aurigatus est , quod *viles & inhoneste persona* tantummodo factitabant. Nec solùm Romæ Principes facti sunt quadrigarij , sed etiam Constantinopoli ; quòdque flagitiosissimum est , repertus est Patriarcha , verùm ex aula, qui currus in circo ageret, & rem diuinam ad pullos equæ inuisendos interrumpere : adeò vt Commodus Imp. licèt illis ludis intemperanter deditus, moderatus præ illo videri possit , dum *ἀγορὴν* pudore deterritus non audebat aurigari , nisi forrè nocte illuni in circo publico , vel domi intra palatium. Exarsit quoque illa circensis rabies in tam acerba odia , vt quædam factiones per Orientem ciuile bellum conflauerint, ac se mutua cæde interemerint. Quapropter haud immeritò Cassiodorus ^a , *circum irriguum fontem iurgiorum* appellauit *euacuatore* *honestatis* ; *spectaculum* , *grauitatem morum expellens* , & quo nequeant *Catonis conuenire*. Eos ludos D. Gregorius Naz. ^b *pestem anima* vocat , eo quòd diuellant vrbes , vulgus in partes secent , doceantque pugnas , & cicant conuitia , ciues & propinquos dirimant , & senibus probrum inferant, furore pectora iuuenum feriant , ac malo nutriant malum , dum socij magi aduocantur , vt æmuli vulnera , lapsus ac mortes ferant. Tum addit,

Cursus equestris hinc liquet spectaculum.

5.

Quorum hæc omnia ? eâ mente , vt factum M. Antonini Philosophi , quem in hoc emblemate pinximus , in Circensium spectaculo legentem , approbaremus : is enim ne indignus cognomine Philosophi videretur , præfens aberat , & contemptu illius voluptatis in quam cæteri effundebatur , librorum lectionem præclaro exemplo commendabat , dignus ipse profectò qui ob id ab omnibus spectetur ac suspicatur. *Vita eorum qui theatris gaudent, vulgò theatra est.* Circus magno consensu vitia commendat : præterquam quòd planè illiteratus sit necesse est , aut erga Musas & bonas artes valde iniuriosus , quisquis contemptrà lectione librorum , & liberalibus spectaculis qua illis exhibentur , ad Circensia ludicra se confert , ad arenam , ad theatra , ad palæstram , spectaturus quadrigarios, bestiarios, histriones, athletas è mancipiorum, fellulariorum, machærophorum, fusciferorum, ac sordidissimorum hominum grege productos. Quisquis tam malè de libris meretur , audiat iuniorem Plinium ^c , eumque ne grauetur imitari ; *omne hoc temeritas inter pugillares & libros iucundissima quiete transmisi ; Circenses enim erant , quo genere spectaculi ne leuissimè quidem teneor : quo magis miror tot millia hominum tam pueriliter cupere currentes equos , insistentes curribus homines videre ; & quosdam graues homines , quos ego cum recorder in re inani,*

Simplicius. Sen. de beata vita c. 28.

c 1.9. ep. 6.

inani, frigida , assidue tam insatiabiliter desiderare , capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate non capior, ac libentissimè per hos dies otium meum in literis colloco , quos alij otiosissimis occupationibus perdunt. Si quem non mouet exemplum Plinij, fortassis erubescet ad monitum quòd Iulianus Imp. ^a sibi à suo præceptore frequenter traditum refert. *Præceptor sapenúmero mihi admodum puero (testor Iouem, & Musas) dicebat : Ne sinas te à tuorum equalium multitudine in theatra induci, neque vlla spectaculi cupiditate tenearis. Circenses desideras? apud Homerum eos elegantissimè descriptos reperies, cape librum & lege, &c.*

a in Misopog.

Quæ satis superque esse deberent , vt talium spectaculorum pigeat saltè eos, qui habet in suis Museis in quo honestissimè ac iucundissimè occupentur. Quod si verum est, exiguam pagellam cuiuslibet boni libri immensum sapienti circū esse; de sacris Codicibus est longè verissimū, in iis enim magna *spectacula Deus prabet cordi Christiano, quibus nihil possit iucundius inueniri.* Nec secus sentiet quisquā, aut sapiet, nisi cui defuerit palatū fidei, & desipuerit mel Dei, inquit Augustinus ^b, vt putes æs illud quòd designatores , siue locarij exigunt à spectatoribus in sacro isto fidei, & Scripturarum curriculo, esse ipsammet fidem, vt diuina mysteria, quæ proponuntur in sacris Codicibus, oculis mentis fructuosè videantur. An non putes D. Epiphanius cœlestis istius Catadromi præconem esse , qui festo triumphalis tubæ clangore Christum Dominum ex huius mortalitatis carceribus , vsque ad cœli Empyreï metas persequatur. *Hodie in Ascensionis festo vberimā voluptate ac letitiā cumulata sunt omnia. Hodie Christus sydereos micantēque luce cœlos aperiens , ac subtilissimum aërem sibi ad gradum & ascensionem subternens , atque hominem è terra concretum super cœli conuexa transferens tum vniuersis Angelicis naturis immensum gaudium afferens ,* *ἔξινον ἡμῖν θεῶν ἐπέδειξε τὴν ἡμετέραν σάρκα ἐπὶ θρόνῳ βασιλικῷ ἐπιμένον.* nouum mundo planèque insolitum spectaculum dedit, videlicet carnem nostram supra regium solium euectam. *αὐτὸ εἶσι οἱ αἰεὶ τὰ ἰπποδρομῆα ἀγρολόμοι, καὶ ἠνιόχων ἀγαπῶντες ἐξύτητα. δεῦτε ἴδετε τὸ ἐξῆδρον ἰπποδρομῶν καὶ τὴν κτίσεως δημιουργὸν ἐν ἀνθρώπῳ ἐποχόμενον ἀρμπ, καὶ ἐπὶ τῆς ἀτάλως ἐλαύνοντα, καὶ τὸ ἐράνιον καμπύρα καταλαμβάνειν ἐπιρόμοι καὶ τὸ παρατέχοντα Βελίαρ δυνατῶς κατατρέφοντα.* Vbi nunc sunt qui Circensibus ludis equorūque cursibus capiuntur? quos aurigarum celeritas delectat. *Agedum, venite, aurigamque per cœlorum spatia admirabiliter gradientem cernite. Adeste quæso, nouūque & stupendum agitatore* *spectate; nempe creatura opificem humanā naturā quasi vehiculo utentem, qui non currum incompositè in terra regat, sed qui nouo more modoque cursam per cœlos tentet, cœlestēque metam quamprimum occupare festinet, ac præcurrentem Belial potenter excutiat & euertat, &c.*

b in Ps. 96.

S. Epiph.

En alterum æneatorem S. Prosperum ^c , inuitantem ad sacrorum librorum spectacula. *Si spectandi voluptas est, (clamat) habes hic aurigam spiritalem Christum, Heliam, qui currum igneo vsque ad metas peruectus est cœli, currūque Pharaonis demersos in profundo.* Adde tertium qui sublatā face, vel misā mappā spectaculum istud aperiat, is est D. Augustinus ^d. *Fugite dilectissimi spectacula, fugite caueas turpissimas diaboli, inquit, ne vos vincula teneant maligni : sed si oblectandus est animus, & spectare delectat*

7. c de promissionibus, de gloria Sanctorum. d l. 2. de Symbolo c. 2

delectat, exhibet vobis sancta mater Ecclesia veneranda ac salubria spectacula, quæ & mentes suas oblectent sua delectatione, & in vobis non corrumpant, sed custodiant fidem. Amator est quispiam circi? quid delectat in circo? aurigas videre certantes, populos insanâ furia anhelantes, quemlibet ce-
 rem præcedentem, aduersarij sui equum frangentem; ita est omnis delectatio cla-
 mare, quia vicit quem diabolus vicit; exultare & insultare quod aduersa pars
 perdidit animam. Vide è contra nostra sancta, sana, suauissima spectacula: in-
 tuere in libro Actuum Apostolorum claudum ex utero matris nunquam am-
 bulantem, quem Petrus fecit currentem: & si in te fulget ratio aequitatis, ac dele-
 ctatio salutis, vide quid debeas expectare, vide ubi debeas exclamare, illic ubi
 equi sani franguntur, an hic ubi homines fracti saluantur? sed si te pompa illa de-
 lectat, habemus & nos spiritalem nostrum aurigam sanctum Prophetam Eliã,
 qui quadriga ignea superpositus tantum cucurrit, ut metas prebenderet cæli.
 Nunquam finis sit si velim recensere singulos missus, quos cum incre-
 dibili gaudio & fructu in curriculo sacrarum Scripturarum spectare
 poteris. *Cursum saculi intueri, tempora labentia dinumerare, metas consummatio-
 nis expectare, societates Ecclesiarum defendere, ad signum Dei suscitare, ad tubam
 Angeli erigere, ad Martyrij palmas gloriari. hæc voluptates, hæc spectacula
 Christianorum sancta, perpetua, gratuita: in his tibi ludos circenses interpretare.*
 Sic Tertullianus claudit librum suum de spectaculis; sic cum illo nos
 hoc caput. nam si velimus è re nata ire per singula genera spectaculo-
 rû scenica, gladiatoria, palæstrica, aliâque id genus, in immensum excre-
 sceret. Plurima eaque pereximia in præsens institutum quod versa-
 mus, S. Augustinus^a subministrabit; S. Cyrillus Alex.^b S. Cyprianus^c,
 S. Ambrosius^d, Tertullianus^e, cuius auream panæresim non possum
 omittere. *Si scenica doctrina delectant, (inquit) satis nobis literarum est, satis
 versuum, satis sententiarum, satis cantorum. Vis pugilatus & luctatus? præstò
 sunt non parua, sed multa. Aspice impudicitiam deuictam à castitate, perfidiam
 casam à fide, sauitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obum-
 bratam; & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem &
 sanguinis aliquid? habes Christi. Si necdum tibi factum est satis, nisi & ipse
 certes, probèque tuas vires & industriam. Nec hoc quidem tibi deerit,
 produco tibi heroinam quæ ex aduerso pugnet, cælestem dico sapien-
 tiam, de cuius studio dixit Sapiens^f, *Colluctata est anima mea in illa. Vis
 non solum huius certaminis Agonothetam Deum, sed etiam cum ipso
 numine in sacro isto curriculo & palæstra componi? licebit. Audi Ru-
 pertum^g. Luctatur cum Deo quisquis sacra Scriptura studiis accinctus incum-
 bit; sensumque verbi Dei fugientem tenere contendit, & sicut Iacob palmam vi-
 ctoria de illo feliciter consequitur.**

CAPUT V.

Incomprehensa creatis ingeniis, & omnia comprehendens
 Dei sapientia.

EMBLEMA V.
 Oculus circulo inclusus.

Vnus

Vnus omnia.

Q Vemadmodum inter omnes Dei nomenclaturas, nulla magis propria est,
 quam hæc, ὁ θεός, inquit D. Damascenus^a, qui est; eo quod Deus nullam
 non essentiam in se complectatur, tanquam vastum quoddam & immensum es-
 sentia pelagus. quæ causa est, si Plotino^b credimus, cur ipsimet Ethnici
 philosophi post Parmenidem, Deum omnia vocauerint, necnon memo-
 rabilis illius est, quod pro foribus Delphici templi inscriptum erat: ita
 omnia nosse, omnia à fine ad finem immoto obtutu attingere, solius est
 oculi diuini, quem hoc emblemate, utcumque possumus, omnia videntem
 adumbramus. De hac vi æternæ illius mentis curiosius & subtilius dis-
 putare non est philologici instituti; & si fors etiam esset, liberet prius
 præfati à Deo veniam, & imbecillitatem meam profiteri his Augusti-
 ni verbis in illud Psalmi 49. *Cognoui omnia.* Alia est notitia Dei, alia
 hominis, (inquit) sicut alia est possessio Dei, alia hominis, &c. apud quæ
 sūma potestas est, sūma est & secreta cognitio. Et tribuamus hoc laudā-
 tes Deum, non audeamus dicere quomodo nouit Deus, nisi fortè hoc
 à me fratres expectetis, ut explicem vobis, quomodo cognoscat Deus;
 hoc solum dico, nō sic cognoscit ut homo, nō sic cognoscit ut Angelus,
 & quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniã & scire non possum.

O mirabilem oculum qui vnus omnia intuetur, & qui vnus cuiusque ex
 singularibus aeternam habet cognitionem; quodq; sit in theatris, (inquit Clemes
 Alexandrinus^c) & in partibus vnus cuiusque inspiciendo, circumspiciendo, &
 conspiciendo, hoc simul facit, & acernatim: omnia enim & singula intuetur vni-
 cã applicatione. Dicamus cum Macario^d: Quotusquisque hominum est
 qui suas vel vnus tridui cogitationes possit numerare? qualem eum esse
 oportet, quem nulla vllius vnquam latuit, nulla in omnem æternita-
 tem latebit; qui cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno & stabili
 comprehendit intuitu? inquit S. Prosper^e; quod aliis verbis eodè sensu di-
 xit D. Fulgentius^f. *Omniū rerum tam præteritarum memoriã, quam immi-
 nentium scientiã plenus est, nec reminiscens voluitur in præteritum, nec sperans
 tenditur in futurum, ut iam exclamare cum Iobo liceat^g, Nunquid oculi
 carnei tibi sunt, & sicut videt homo, & tu videbis? quem locum D. Grego-
 rius^h interpretatur huic symbolico oculo valde appositè. Oculi carnei fa-
 cta temporum non nisi in tempore agnoscunt, quia & ipsi ad videndum in tem-
 pore prodeunt, cum tempore clauduntur, & humanus visus quodlibet opus se-
 quitur, non præcurrit; quia vix existentia aspicit, & ventura nullo modo agno-
 scit. Dies quoque & anni hominis à diebus & annis discrepant æternitatibus; quia
 vitam nostram, quæ tempore incipitur, tempore finitur, dum intra sinus sui lati-
 tudinem format, æternitas deuorat; cuius nimirum immensitas, quia ultra citrà-
 que supra nos tenditur, sine inchoatione & termino, eius æternum esse dilatatur,
 eiusque nec transacta prætercunt, nec adhuc ventura quasi quæ non appareant de-
 sunt; quia is qui semper esse habet, cuncta sibi præsentia conspiciat, cumque adspi-
 ciendo post & ante non tenditur, nulla intuitus mutatione variatur. hæc de
 oculo magnus Gregorius.*

De circulo etiam B. Petrus Damianusⁱ sic. *Deus vno & ineffabili suo
 contemplationis actu simul omnia conspiciat, & conspiciendo distinguit, omnia*

Gg 3 circuli

a l. de Symb.
 c. 2.
 b Hom. 8. de
 festis Pasch.
 c l. de spect.
 d in Lucam.
 e l. de spect.
 c. 29.

f Eccli. c. 5.

g l. 8. in Gen.
c. 9.

I.
 a l. de fide
 c. 12.
 b Enn. 5. l. 1.
 c 8.

2.

c l. 6. str. c. 8.

d hom. 12.

e 2. de vo-
 catione gen-
 tium c. 33.
 f l. de præ-
 dest. & grat.
 g Iob 10.
 h l. 9. mor.
 c. 34. & 35.

3.

i op. 4. c. 7.

circumdando penetrat, & penetrando circumdat. Enim verò, quia in supremo rerum vertice ineffabiliter supereminens, quasi quodam profunditatis aeterni consilij, sui circulo non modo cuncta temporum spatia, sed & loca, & uniuersas amplectitur creaturas, & hac omnia vno contemplationis idèu, ac simplici semper aspectat intuitu. Perpulchrè diuinæ mentis immensitatem, & infinitæ cognitionis tranquillissimum statum Marius Victorinus^a explicat eodem ferè quo nos in hoc emblemate vti sumus symbolo. Deus propterea dictus est sedere in centro omnium qua sunt, (inquit) vnde uniuersali oculo, id est, lumine substantiæ suæ res creatas, non versabili aspectu videt, quia & quies est, & à centro simul in omnia vnus est visus. Ex his liquet quàm meritò apud Clemenrem Alex.^b Pythagoras apud Cyrillum^c; Thales, necnon Socrates in Apologia dixerint, Deum solum sapientem esse, quandoquidem diuinus ille oculus in suo illo circulo, siue (vt Boëtius loquitur^d.) Deus in alta specula aternitatis constitutus stantia habet in conspectu suo transiuntia seculorum volumina, stantque ante eum currentia, & immutabilia immutabiliter durant. Hinc præterea collige, quanta nobis imposita sit necessitas probitatis, Deus omnia videns.

^a l. 4. aduersus Arrium.

^b Strom. 4. c. 1. c. 1. in Iulian.

^d 4. de conf. prof. 6.

Idem 5. de confol.

C A P V T VI.

In illud D. Augustini ad Deum, Nouerim te, nouerim me.

E M B L E M A VI.

Circulus è cuius peripheria exeant lineæ versùs centrum, aliæ à centro ad peripheriam.

Mirabilis facta est scientia tua ex me.

Psal. 138.

I.

Hermeti Trismegisto passim tribuitur vulgare istud, Deus est circulus, cuius centrum ubique est, circumferentia nusquam; quo dicto naturam Dei spiritalem, & indiuisam, simùlque immensam & incomprehensam innuit. Scaligerum^a aliter hoc effatum citantem, atque superciliosi censoris seueritate perpetam cauillantem Theophilus Raynaudus refutat^f, disputans de diuina immensitate. Mihi hoc loco sat est cum Cœlio Rhodigino animaduertere, à prudentioribus centri nomine Deum insinuari, circulo autem mentem, lineis verò à peripheria ad centrum, & à centro ad peripheriam exeuntibus, hominis ex sui ipsius cognitione de Deo scientiam. Circularem hanc humanæ actionem in contemplatione Dei occupatæ, alio præclaro hieroglyphico Ægyptij significarunt, de quo sic Iamblicus^g. Deus inducitur sedens super loton, aquaticam scilicet arborem, vbi significatur supremum Numen humanum lutum excedere. Omnia porrò in loto rotunda sunt tum poma, tum folia, ex quo significatur circularis actio mentis, per eadem videlicet, & eodem pacto se habens. Felix mentis humanæ circuitus circa immobile centrum diuinitatis, (vt D. Bonauentura loquitur infelix

^e exercit. 163. f dist. 7. n. 82. Theol. nat.

^g in myst.

infelix & miserabiliter elusa mens quæ caducorum bonorum desiderio correpta sibi felicitatis imaginem in re præfagit inutili; illa post rei desiderata obtentum maiori se sentit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, & denuo in alterius rei succenditur appetitus, non tamen satienda, sed alterius falsa felicitatis imaginatione fallenda. hic est circuitus impiorum; hæc est vituperatio multorum commorantium in circuitu; hæc est mola Sansonis, quam decisis virtutum crinibus, & effosis prudentiæ oculis circumuoluit sequens cupiditatum circuitum; etenim relicto compendio charitatis. Sic Cassiodorus. Auertat à nobis spiritum illum vertiginis quem Dominus misit in medio Ægypti; atque à nobis arceat Vertumnum dæmonem qui homines pestifera vagationis morbo exagitatos instabiles reddit, & in gyrum erroris abripit, & vt turbo quidam animos rotat & inuoluit. Considera mortaliū vitam, & tota tibi species iumenti molentis occurrat. Vt ille (Samson) pannis oculos corporis, sic iste sordibus vita sua oculos mentis obtutus per errores suorum sensuum quasi circa ambages molarum laboriosa miser statione versaturus. Etenim homo in errore positus, & à iustitia relapsus, iuste sapientia pariter & gratiæ virtute desertus cecitate punitur & molâ. Det nobis Deus (quod Augustinus^a à Deo suppliciter petebat) circuire præsentis memoriæ præteritos circuitus errorum nostrorum, & immolare illi hostiam iubilationis.

Cassiod. tract. de amicit.

Isai. 19.

B. Petr. Dam. opusc. 12. cap. 24. D. August. in Psalm. 139. Sen. de beata vita c. 28. S. Paulin. ep. 4. ad Seuerum, initio. a l. 4. conf. c. 1.

2.

Cordatorum & sapientium circuitus circa Deum conficitur: Colliguntur à circuitu erroris ad centrum veritatis, (inquit Guillelmus Abbas) & ad punctum quod stabile permanens dat cuncta moueri; & quo magis circa immobile illud centrum vim intelligentiæ suæ ac voluntatis auxerunt, quo magis res diuinas animo & cogitatione versant, eo versantur, aut in Deo stabiliuntur felicius; quo attentius eas perspiciunt, tanto ardentius in eas prospicere desiderant: de cuius beatissimæ atque omnibus bonis cumulatissimæ occupationis dignitate atque præstantia, & singularibus commodis quæ ex assidua rerum æternarum contemplatione & cognitione Dei nobis proueniunt, non desunt qui piè & grauitè scripserint, Cyrillus^b, & Clemens Alexandrini^c, Bernardus^d, aliique. Eius adipiscendæ optimam rationem hîc solum propono, quam huius emblematis inscriptio ex Regio Vate petita, D. Basilio interprete, innuit^e. Exacta & diligens tui ipsius consideratio viam tibi præstruet ad cognitionem Dei; in te ipso enim tanquam mundo quodam distinctè adornato, licet exiguo, contemplari licebit eximiam conditoris tui, & incomparabilem sapientiam, vt ex anima incorporea, Deum esse incorporeum nullo circumscriptum loco, inuisibilem, &c. cumque animæ humanæ vim & corporis structuram fusè exposuisset, subdidit, Per hæc itaque omnia cognoscere licet imperuestigabilem eius qui te condidit sapientiam, adeò vt cum Propheta ipse tu possis dicere^f, Mirabilis facta est scientia tua ex me. Attende itaque tibi vt attendas Deo. Ἦν ἄρα, ὡς εἶπες, πάντων κρείστον μαθημάτων τὸ γινῶαι αὐτόν· ἑαυτὸν γὰρ τις εἶναι γινῶν, δέδωκ' εἰσὶν δέδωκ' ἢ εἰδὼς ἕτοιμοῦ δόξῃ δέω. Est ergo, vt videtur, disciplinarum omnium pulcherrima ac maxima seipsum nosse; si quis enim se ipse cognoscit, Deum cognoscit; quòd si quis Deum cognoscet, ei assimilabitur. Idem à philosopho in quædam epistola Magnus Antoninus, athenis promissus quædam de deo dicitur

b l. 11. Ioan. c. 17. c 6. & 7. Str. d Serm. 37. in Cant. c hom. 3.

f Psal. 138.

Clem. Alex. l. 3. pæd. c. 1. initio.

g Ep. 6.

Dei, esse cognitionem sui ipsius, & quod processus in hac maiores feceris, eo etiam maiores in illa te facturum: sicut quo profundius alteram situlam in puteum demiseris, eo altius alteram extolles; quo vallis est depressior, eo mons est sublimior. Elegans est atque e praesenti profusus argumento S. Dionysij Areopagitæ^a, utpote auis cœli, (quem admodum eum D. Chrysostomus appellat) gyrus in hunc modum, *ψυχῆς ἡ κίνησις ἐστὶ κυκλικὴ καὶ ἢ εἰς ἑαυτὴν ἐσοδος ἀπὸ ἑξω καὶ ἢ νοερῶν ἑαυτῆς δυνάμεων ἢ ἐνοειδῆς συνίλιξις, ὅσπερ ἐν τῆι κύκλῳ τὸ ἀπλανὲς αὐτῆς κεντραμὲν, καὶ ἀπὸ ἑσῆ πολλῶν ἑξωθεν ἑαυτὴν ἐπιπέφουσι, καὶ συναρῶσα πρῶτον εἰς ἑαυτὴν αἵτι αὖς ἐνοειδῆ γενεαμῆν ἐν ἑσῶ ἐνιαύως ἠνομήμευσι δυνάμεσι, καὶ ἕτως ἐπὶ τὸ κελὸν, καὶ ἀραδὸν χειραγωγῶσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἐν, καὶ τῆτον, καὶ ἀναρχον, καὶ ἀτελεύτητον* id est, *Anima verò motus circularis quidem est ingressus in se ipsam ab externis, atque intellectualium eius virium glomeratio uniformis velut circulo quodam acta, munus non erraticum ei largiens; eamque à multis extrinsecus circumfusis diuertens, atque colligens; primò quidem in se ipsam; secundo tamquam uniformem iam effectam, singulariter unitis potestatibus copulans; tertio hinc ad pulchrum bonumque perducens: quod super omnia quæ sunt, est unum atque idem, neque principium habens, neque finem.*

a c.4.de diu. nom.

3.

b Catech. 9.

Concludat hoc caput pariterque hunc quinquagenum Emblematum numerum, quem ad ornatum Bibliothecæ supra polliciti sumus, hæc D. Cyrilli Hierosolymitani parænesis^b ad veræ & fructuosæ scientiæ circuitum. *Vade (inquit) ad apem, & disce quàm laboriosa sit; quomodo per flores omnis generis oberrans congerit sibi mel in usum; ut & in circuiens diuinas Scripturas tuam ipsius salutem apprehendas.* Hoc porro consequere, si ad sollicitam mentis in studia literarum intensionem, tui ipsius ac Dei cognitionem consecrere, atque eadem pietate & animo quo D. Augustinus^c solebat ad Patrem luminum conuersus, dicas, *Deus semper idem, nouerim te, nouerim me.*

c Soliloq. c.1.

SECTIO VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bibliothecæ parietibus. Plutei, loculamenta, imagines virorum bene meritorum de re literaria, librorum in suas classes & titulos distributio.

IRVM est quantum in sit venustatis in apta locorum ex architecturæ legibus descriptione: quam quidem si vllibi esse par est, eam certè in Bibliothecis reperiri conuenit, vbi sedes est mentis, & domicilium ingenij. hoc præstamus ista sectione, simulque quæ præfixus ti-

tulus inquit.

CAPVT

CAPVT I.

Dorica ratio in Musei & Bibliothecæ descriptione eligitur.

NEgauerunt olim quidam Architecti apud Vitruuium^a, dorico genere ædes sacras oportere fieri; non quod inuenusta esset species, & forma displiceret; sed quod mendosæ & inconuenientes symmetriæ conficerentur. rectè, an perperam senserint, non est huius loci disputare. Consulendus super ea re Vitruuius qui rem totam ita se exponere profitetur, vt si quis voluerit iis rationibus quas proponi ingredi, habeat proportionum explicatas, quibus efficere possit emendas & sine vitiiis ædium sacrarum perfectiones.

I. a lib.4.c.3.

Nos in hac Musarum æde quam molimur, doricam rationem præfertim adamamus; neque mens est præsentem materiam in aliud genus commutare, vt fecit Hermogenes Architectus, qui cum paratam habuisset marmoris copiam in dorica ædis perfectionem, ex eadem copia eam ionicam Libero patri fecit. hoc solum faciemus: columnas ex dorico, ionico, & corynthio statuemus; quandoquidem compositum illud genus iam pridem receptum est: verum coronidem omnino volumus esse doricam; quæ tantum abest vt proscribi debeat à templis, vt potius templorum sit maximè propria; cum plerumque videamus expressas in metopis sacrificiorum patinas, bubula capita, & alia id genus, quæ ad templorum & rei sacre procurationem pertinebant: quem admodum extra templa in doricis ædificiis, easdem metopas videmus scalpi lituis, galeis, aliisque bellicis instrumentis, quæ omnia relinquuntur Architecti arbitrio, dummodo aliquid significant quod ad rem pertineat. Capitula columnarum non achantis, (vt ferè mos est) sed oleis & palmis vestiri oprauerim, quæ duo arborum genera sapientiæ & eloquentiæ destinata sunt. nam olea suppeditat vnde Philomusi nocturnis vigiliis, & antelucanis lucubrationibus vacent; & palma insignium Rhetorum foribus quondam apponebatur, quemadmodum obseruauit Lucianus^b, *ὡς φαίνκετ ἡ ἐπὶ τῆς δόξας χερσὶ ἐσεφανωμένοι.*

2.

b in Rhetorum doctore.

Triginta octo intercolumniis tota describitur: quatuordecim hinc inde in longitudinem, quin in latitudinem. Quæ ad Orientem spectant fenestris lumen excipiunt, exceptis duobus medio proximis: in quorum altero velim esse imaginem Christi crucifixi, in altero *Beatissima Virginis*, vt superius vtramque descripsimus; in medio intercolumnio ad Occidentem erit ingressus, seu ostium Bibliothecæ. Quartum & vndecimum intercolumnium ad Septentrionem & Meridiem perforatum erit luminis gratiâ: nec propterea violare nobis videmur eas leges, quas superius tulimus, quia hæc quatuor fenestræ minùs præcipuæ sunt, ac rariùs aëri ac ventis aperiendæ. Quis enim putet ita intelligendum esse Vitruuium, vt in amplis Bibliothecis, in quibus erit dupla latitudini longitudo, sol oriens solum perforandus sit: alioquin necesse est remotiores partes esse tenebrosas, conclaue inuenustius,

3.

H h atque

atque oculum offendi, nec satis aërem renouari, si tantummodò ab vna cœli regione subeat & expellatur.

4. Inter singula intercolumnia in coronide metopæ quinque triglyphi (præter eos qui singulis columnis respõdebunt) quatuor sunt. loco patinarum & bubulorum capitum in lacunaribus inter triglyphos; icones quorundam virorum eruditione illustrium, velut in numis expressæ, quas postea singulatim indicabimus, depinguntur. In viginti quinque metopis supra quinque intercolumnia ad Occidentem, erunt imagines viginti quinque personarum Ecclesiasticarum, à quibus insignes Bibliothecæ conditæ sunt: in viginti quinque oppositis ad Occidentem, Principum, Regum, Imperatorum icones, qui excitandis Bibliothecis rem literariam auxerunt. In aliis decem metopis quæ imminet duabus fenestris ad Septentrionem, decem Sibyllarum: in aliis decem ad Meridiem, decem fœminarum eruditione insignium.

5. In medio Bibliothecæ inter septimum & octauum intercolumnium, intergerinum arcum esse volo, cuius parastades hinc inde extra parietem binis, vel binis sesquipedibus proiciantur. Huius porrò arcus duo erunt commoda: alterum, quò duplex velut conclaue constitutus sit, sicque sublaturus omnem illam oculorum offensionem, quam ex nimia longitudine oriri necesse esset: alterum quod ædificio quoque addat firmitatem; de cuius pictura, quemadmodum de vitreorum specularium imaginibus, dicitur capite sexto.

C A P V T II.

Quid sint Bibliothecales plutei, cunei, armaria, foruli, nidi, pegmata: item librorum loculamenta, seu repositoria, qua ratione fieri placeat.

1. **P**ostrema cura extruendis Bibliothecam esse debent capsæ, seu pegmata, seu loculamenta reponendis & disponendis libris idonea; quæ quoniam sunt diuersi generis, & diuersis nominibus appellantur, ideo de singulis breuiter dicere egredior. Sidonius Apollinaris villam quandam in agro Nemaufensi describens, inter ludos & delicias, quibus illa affluebat, animorum literaria oblectamenta & ornamenta non omittit. *Hic libri* (inquit) *affatim in promptu videre te crederes, aut grammaticales pluteos, aut Athenæi cuneos, aut armaria extructa Bibliopolarum, &c.*

2. *Plutei* sunt sectiles tabulæ, quibus vtuntur illi, qui aliquid meditantur & conscribunt, molliter deuexæ versùs vrentis pectus, commoditatis causâ. vnde hoc Persij carmen, quod iam abiit in prouerbium,

Nec pluteum cadit, nec demorsos sapit vngues,

solent enim qui magnam diligentiam aliquod opus literarium elaborant, cum sentiunt tarditatem styli, & contentionem adhibent in enitendo lambendoque ingenij fœtu, percutere pluteum velut irati, & arrodere suos vngues: & quia dispositos habent necessarios libros, atque ad manum in parato pegmate, adeoque interdum in ipso declini pluteo in quo

quo scribunt; ob id *Pluteus* sumitur frequenter pro librorum repositorio, præsertim pro eo quod est recti instar displuuiati, hoc est, vtrâque parte decliuus, inclinatum, in quo plures simul legendi libri proponuntur. Alias huius vocis notiones non attingo, quia nihil ad præsens institutum.

In *cuneis* reponi dicuntur libri, sumptam metaphoram à gradatibus & scansilibus theatrorum cuneis, in modum leniter iacentis cliui, ita vt imus gradus esset deuexior secundo, secundus tertio, atque ita de cæteris, vt ad singulorum aures vox sine obice appelleret, nec alij alijs spectantibus officerent. Loculamenta librorum in talem formam disposita rectè *cunei* appellari possunt.

Armaria sunt duplicis generis, quædam sic fiunt. Erectæ duæ, vel plures tabulæ transversis alijs inter se coniunctæ parietibus affiguntur, ac deinde in parte aduersa serâ occluduntur, ad eò vt interdum nec conspiciantur oclusi libri dispositi in transversariis tabulis: interdum conspici quidem possunt per ferrea, vel aërea reticula, at non tangi: quæ cautio adhibetur libris ab aëre, à puluere, à promiscua contrectatione & furaci manu conseruandis. Alterum genus fit ex intestino opere, ac intra ipsum parietem inseritur. Tale in suburbano suo Laurentino fuisse scribit iunior Plinius. *Parieti in Bibliotheca speciem armorium inseruum est, quod non legendos libros, sed lectitandos cupit.* Armariorum mentionem facit Vitruuius referens Aristophanem coram Rege Ptolemao in illa celebri diuersorum scriptorum contentione, fretum memoria è certis armariis infinita volumina eduxisse. Et sanctus Eucherius de sancto Honorato Lirinensi loquens, *Quis non beatum se, beatæque scriptoria sua non credidit, in paruo ex ore ipsius munere magna benedictione ditatus? Et sunt tantum in scriptis illius salis, tantum dulcedinis erat, vt non scribijs & armarijs, sed arca pectoris condi mererentur.* Optatus, *Postquam peruentum est in Bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania.* Ex quorum verbis licet non liqueat vtra armaria intelligantur, an affixa parieti, an inserta; eorum tamen vsus ac veterem morè satis probant: sicut Seneca eorum elegantiam, *Armaria cedro & ebore aptantur* (inquit;) & Vopiscus, apud per numeros eorum distinctionem habet Bibliotheca Vlpia; in *sexto armario librum Elephantinum.*

Forulos & nidos eodem sensu accipio, pro illo spatio, quod singuli libri in *pluteis*, vel *cuneis*, vel *armarijs* occupant. Iuuenalis forulorum meminit,

Hic libros dabit & forulos.

Nidorum Martialis d,

*De primo dabit alteròve NIDO
Rasum pumice, purpuræque cultum
Denarijs tibi quinque Martialem.*

Et dedicans suburbanæ Bibliothecæ Iulij Martialis autographum septem librorum, sic eum alloquitur e:

*Hos NIDO licet inferas vel imo,
Septem quos tibi misimus libellos,
Auctoris calamo sui notatos.*

Quod pertinet ad loculamenta, & pigmenta, quibus verbis vsi sunt

3.

4.

a l.2. ep. 17.

b Præfat. 2. ep. 17.

c de tranq.

5.

d l. 1. ep. 118.

e Ep. 16.

Seneca & Tullius, ego generalius quiddam esse puto, & omnes librorum thecas sine discrimine peculiari in quibus libri reponuntur.

7. Iam si meum munus sit digerere publicam Bibliothecam, & volumina suis quæque locis aptè distribuere; iubeam mihi confici in amplo & proportione alto conclavi (quale supra descripsimus) elegantia armaria affixa parieti, singula in singulis intercolumniis, ac reticulatis, (vt diximus) concellis clausa; atque in iis sex circiter, vel pro librorum designatorum numero plures paucioresve transuersarum tabularum ordines excipiendis libris accommodatos. Armarij verò architectura talis esto. Duæ columnæ coronidem sustineant tympano & fastigio desuper impositis, cum tribus supernè basibus hinc inde vnâ, & tertiâ in medio statuendis hermulis (quos *statuas* appellare libet, & cum Plinio & Tullio, *dimidias*) trium virorum insignium in ea facultate, cui illud armarium destinatur. In coronæ cimatio inscribatur aureo & spectabili caractere titulus communis librorum ibidem reponendorum: v.g. *Biblia sacra, Scripturæ, interpretes, Philologi*, sicut postea monebimus; in quem titulum intuens statim scias cuius facultatis libri recondantur in illo armario, & quales familiæ ingeniorum ibi habitent.

8. Pro armariorum columnis, velim poni certorum hominum de re literaria malè meritòrum statuas, quorum alij aperto odio doctrinam profecuti sunt; alij ingenio suo & eruditione abusi perpetuam ignominiam & dedecus merentur. Imitamur hac in parte Græcos, qui Caryatibus bello victis, virisque interfectis, atque vrbe solo æquata, matronas in seruitutem abductas graui contumelia cœgerunt pœnas pro ciuitate pendere. Nam qui tunc fuere Architecti, ædificiis publicis earum imagines in opere statuerunt oneri ferendo pro columnis, vt etiam posteris memoria peccati Caryatium memoriæ traderetur. Eandem ob causam Lacones numerosissimo exercitu Persarum profligato, ac porticu ex manubiis pro triumpho constitutâ, collocauerunt simulacra captiuorum sustentia tectum ac epistylis eorumque ornamentis tanquã iugo pressa; vt & hostes horrescerent, (inquit Vitruuius^a) timore eorum formidinis affecti; & ciues ad exemplum virtutis adspicientes gloriâ erecti, ad defensionem libertatis parati essent. Haud alia lege admittimus in hanc Bibliothecam ofores literarum, & scriptores bonis moribus infensos, nisi vt ignominiosam seruitutem seruiant, & vesaniæ suæ ac improbitatis pœnas sub iugum missi, & ferendis oneribus destinati persoluant.

9. Vno & altero passu à singulis armariis, velim statui singulos pluteos eiusdem longitudinis, atque ipsa armaria; verùm humiliores, vt pote lectioni librorum & scriptioni aptos. Non ob id tamen deerit mensa in medio Bibliothecæ instructa supellectile literariâ, de qua infra *lib. 3.* Pluteos humiliores tabula in longum porrecta diuidet; vt hinc inde ex vtraque parte constituantur plura tabulata librorum, ad Meridiem triâ, ad Septentrionem totidè. Atque hunc in modum erit locus in Museo excipiendis libris tanto amplior: quod si in Regia Bibliotheca S. Laurentij Escorialis prouisum fuisset, nihil fuisset necesse addere alterius conclauis appêdicè: qua de re differtione peculiari dicemus in calce huius operis.

CAPVT

CAPVT III.

Ritus dedicandarum imaginum viris insigniter doctis, præsertim in Bibliothecis.

GRatulatus est ætati suorum temporum iunior Plinius^a esse adhuc curæ hominibus fidem & officium, & qui defunctorum quoque amicos agant. huius gratulationis occasio fuit Titinius Capito, qui ab Imperatore impetrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pluchrum (inquit) & magna laude dignum amicitia Principis in hoc vti, quantumque gratia valeas aliorum laudibus experiri. Est omnino in vsu Capitoni claros viros colere; mirum est qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum; vbi potest habeat; idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias (ô magnam vocem, eamque verissimam!) scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est Syllano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit, pariter & suæ; neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro Populi Romani habere, quam ponere. hæc Plinius. Quibus verbis (quia in rem nostram bellissimè conueniant) præcludere placuit iis, quæ mox dicturi sumus de virorum eximie doctorum Bibliothecalibus statuis.

Plurimos ex iis, qui olim excellabant eloquentiâ, eruditione, ingenio, & aliis animi ornamentis, habuisse publicis in locis statuas argumento est Leontinus Gorgias, cui nimirum Rhetori in paucis claro vniuersa Græcia statuam aureâ posuit, aut saltem inauratam. Insigniores Philosophi eodem honore affecti sunt, vt refert Tertullianus; Philosophi (inquit) statuis & salariis remunerantur, illis statuas diffunditis, imagines inscribitis, titulos inciduntis in æternitatem quantum de monumentis potestis. Sidonius Apollinaris^b satis innuit fuisse delatum honorem imaginis viris doctis, cum gratulatur Ioanni cuidam professori literas postliminio in Galliis restitutas, quem proinde sepulcrum suscitatore, fautorem, atque assertorem appellat, alterumque Demosthenem, alterumque Tullium; *nunc statuis consecrandum, nunc imaginibus.* Idem Siagrio in hæc verba*. *Cum sis consulis pronepos, idque per virilem successionem: cum sis è semine poeta, cui proculdubio statuas dederunt litera, si trabea non dedissent.* ex quibus planum est non solum consules, verum etiam viros egregie doctos fuisse honoratos statuis.

Quemadmodum autem loca publica & patentia visa sunt olim præcipue idonea ponendis statuis virorum fortium, & bene meritòrum de Rep. quod de rostris monet Tullius^c; ita literatorum hominum imaginibus nullus locus videtur esse aptior Bibliothecis: nimirum vt vbi magni illi viri reliquerunt ingeniorum suorum imagines in librorum monumentis, ibidem etiam corporum non desint simulacra. *Quidni ergo* (inquit Seneca^d) *magnorum virorum imagines habebant incitamenta animi:* quæ si honoris causâ ponuntur in Bibliothecis, quò studiosi homines conuenire solent, non est dubium quin earum aspectu multum incen-

H h 3

dantur

I.
a Ep. 17. l. 1.2.
Val. Max.
l. 8. c. vlt.
Tull. 3. de
orat.
b Ep. 2. l. 8.
* Afranij
Siagrii Lug-
dunensis, in
qua etiam
vibe fuit
eius sepul-
crum. Siagriæ
gentem Ec-
clesia thesau-
rum appellat
Ennodius in
Epitaphio.
Doctrinam
Siagrii, com-
médât Sym-
machus.3.
c Ep. 90. &
aliis.
Tullius pro
Sextio. Ad
statuam nul-
lus est locus
rostris cla-
rior. & viris
fortibus pro
rostris pon-
untur ima-
gines.
D. Hieron.
tom. 3. ep.
ad Marcell.
d ep. 44.

dantur ad studia literarum : quandoquidem huic hominum generi, utpote ingenio & liberali, nihil sit honore antiquius, optimoque iure illis tribui possit quod Symmachus^a scribit in hæc verba. *Senatus impatiens dispendij sui solatium petit de honore virtutis, vestrumque numen precatur, ut virum nostra ætate mirabilem statuarum diuturnitas tradat oculis posterorum: quia ornamentis honorum incitatur amulatio, & virtus amula alitur exemplo honoris alieni.*

4. His statuarum honoribus velut facibus gloriæ successos à Tiberio Principe multorum poetarum spiritus Suetonius^b prodidit. *Tiberius Cæsar studiis etiam addictus fuit, & artes liberales vtriusque generis studiosissime coluit, &c. Euphorionem, Rhinianum, & Parthenium imitatus, quibus poetis admodum delectatus scripta eorum & imagines publicis Bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores dedicavit: & ab hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt.*

5. Sunt igitur bibliothecales imagines haud segnes stimuli generosarum mentium in literario curriculo, atque eminentioris doctrinæ dignissima præmia. huius moris auctorem Pollionem fuisse reperio, de quo sic Plinius^c. *Non est prætereundum & novitium inuentum; siquidem non solum ex auro argentoque, aut certe ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur; quin etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit, quo maius (ut ego quidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quam semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis.* Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum qui primus Bibliothecam dicando ingenia hominum rempublicam fecit. Quæ mos deinde propagatus est ad posteros. Idem factum fuisse à Silio Italico tradit iunior Plinius^d, qui cum maculam veteris industriæ laudabili orio ablueret in suo ex vrbe secessu, è quo ne aduentu quidem noui Principis commotus est, plures in Campania villas possidebat, multumque vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verumetiam venerabatur; Virgilij ante omnes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat. Haud dubiè Silius istas imagines doctorum hominum habebat in suis Bibliothecis, & novitio illo inuento delectatum fuisse credibile est; quandoquidem (eodem Plinio teste) tantopere noua prioribus neglectis adamabat, ut esset φιλόμαθς, siue, ut significantius habent vetusta exemplaria, φιλόμαθς vsque ad emacitatis reprehensionem. Idem Plinius rogatus à doctissimo viro Herennio Seuero, qui magni æstimabat ponere in sua Bibliotheca eruditorum hominum imagines, rogat Seuerum suum per epistolam, curet sibi exscribi pingique certos homines, atque pictorem eò diligentiorrem adhibeat, quòd cum arduum sit (ait) similitudinem fingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio: id postulat quantum amicitiae ratio petitur pro summa quæ Seuero inerat studiorum reuerentia, & summo amore studiosorum.

6. Numeriani oratio tantum habuisse fertur eloquentiæ (ait Vopiscus) ut illi statua non quasi Cæsari, sed quasi Rhetori decerneretur ponenda in Bibliotheca Vlpia, cui subscriptum est, *Numeriano Cæsari oratori temporibus suis potentissimo.* Sidonio Apollinari tribui potest vetus inscriptio,

ptio, *Claritate ingenij coronatus est inter Poetas Latinos omnibus sententiis iudicium.* De se ita ipse scribit,

*Vel quòd adhuc populo simul & plaudente Senatu,
Ad nostrum reboat concava Roma sophos.
Nil vatum prodest adiectum laudibus illud,
Vlpia quod rutilat porticus ære meo.*

Idem alio loco^a licet expertum se dicat sinistra sibila lingua, tamen gloriatur, se feliciter enauigasse, & positum fronde geminæ coronæ,

*Quam mihi indulsit populus Quirini
Blattifer*, vel quam tribuit Senatus,
Quam peritorum dedit ordo consors
Iudiciorum.*

*Cum meis poni statuam perennem
Nerua Traianus titulis videret,
Inter auctores vtriusque fixam
Bibliotheca.*

Videtur inde conficere Iustus Lipsius Sidonium duas statuas habuisse, vnã in Græca Bibliotheca, alteram in Latina: verum potiùs accedo Sirmundo nostro, qui ex vltimo pentametro, quod supra retulimus, putat vnã habuisse, quæ tamen esset posita in ea porticu, quæ communis erat vtrique Bibliothecæ.

C A P V T I V.

Quo loco olim posite imagines in Bibliothecis, & in hac ponenda.

Occasionem huic quæstioni dederunt quædam auctorum loca haud ita clara, quin aliqua luce indigeant. In primis difficultatem facit Seneca^b, cum suggillans suorum temporum studiosam luxuriam & inanem librorum apparatus, ait *non esse quòd minus ignoscas nomien ære, aut ebore captanti, quam inter multa millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maxime placent titulique.* Tum paulò inferiùs, *Nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum in speciem & cultum parietum comparantur.* Quænam sunt ista monumenta ingeniorum descripta suis imaginibus? fueruntne auctorum ipsorum imagines intus in voluminum limine expressæ, ut etiamnum à multis fieri solet? De vltimo dubitauit Iustus Lipsius^b, ob ea verba Senecæ quæ retuli; ex quibus tamen non satis liquet de imaginibus, licet de ornatu plusquam satis. Primum probabilius videtur, & facile crediderim propagatum à veteribus ad hæc tempora morem, qui hac etiam ætate seruetur à multis, qui non solum suæ mentis & ingenij in suis commentationibus stylo exaratis, verumetiam corporis sui figuram penicillo, vel (quod frequentius est) ex æræ formæ prototypo expressam posteritati tradere appetunt. Coniecturæ meæ accedit Plinius hæc de Romanorum doctissimo referens. Marcus Varro benignissimo inuento inser-

consecutus est planis & statua.

a Ep. l. 9. ep. 16.

* i. purpuratus.

r.

b de tranqu.

c Synt. c. 10.

tis

tis voluminum suorum fecunditati non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed etiam aliquo modo imaginibus, non est passus intercideri figuras, aut vetustatem æui contra homines valere; inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit, ut præsentibus ubique esse, & claudi possent. Germanissimus erit horum verborum intellectus, si statuamus, vultus virorum illustrium reipsa depictos calamo, vel penicillo, vel ex incisa ærea lumina posteritati exhibitos in Marci Varronis libris.

2. Secundus locus destinatus istis imaginibus mihi videtur esse spatium illud quod erat inter cœlum Bibliothecæ, & librorum locumenta, ut nimirum auctorum imagines imminerent suis operibus, eaque quasi supernè regerent: idque ita factum conicio, quia & hoc etiam hodie video fieri, & quia talis collocatio commoda est, & venusta. Accedit Tullij auctoritas scribentis malle se in sedicula, quam Atticus habebat in Bibliotheca sub imagine Aristotelis, sedere, quam in sella curuli. Sedere autem non poterat Cicero sub imagine, nisi fuisset altiore loco collocata, nec collocari conuenientiore loco ab Attico potuit, quam supra ipsius auctoris immortalia monumenta. Eodem atque imagines loco, id est, supra pluteos posita fuisse eorundem auctorum signa, innuunt idem Tullius & Iuuenalis: ille cum sigillorum plutealium facit mentionem^a; iste cum ait^b,

Et inbet Archerypos pluteum seruare Cleantas,

hoc est, absolutissimas philosophorum è pluteis sua opera quasi despectantium imagines, quæ esse possint pictoribus exemplaria è quibus similitudinem expriment.

3. Denique integras statuas positas in porticibus Bibliothecatum monuit nos Sidonius cap. præcedenti,

Vlpiæ quod rutilat porticus ære meo.

Porro ex iis quæ diximus de Hermis & Bibliothecalibus statuis, facile est colligere quænam fuerit materia omnium statuarum quæ admittebantur in Bibliothecas, nimirum promiscua, aurum, argentum, æs, lignum, marmor, pro cuiusque facultate & opibus; gypsum quoque Iuuenalis^c;

Plena omnia gypsa

Chryssippi inuenias.

4. Animaduerto præterea ex Plinio Pollionem, in ea Bibliotheca quæ primùm in vrbe publicata est, vnius M. Varronis viuentis imaginem posuisse; sapienti sanè instituto, ne quisquam è viuentibus queri posset obtrectari suæ eruditioni, si non dedicaretur & ipse in Musarum ædes: quæ causa fuisset (accedente præsertim adulatione) cur haud pauciores oportuisset collocari statuas, quam libros, potiùsque extitisset Pinacotheca, quam Bibliotheca, ac illico populus statuarum. Deinde longè in corruptius est iudicium de fato functis, quam de viuentibus, monet que verus parcemia, neminem consecrandum ante mortem. Sed cur M. Varroni tributum, ut viuus dedicaretur in Bibliotheca? Certè hoc debebatur eximia eruditioni eius hominis, quam nec inuidia leuiter perstrin-

gere

gere potuit; fuit enim & vulgò habitus est *vir Romanorum eruditissimus*: cuius est apud Quintilianum^a breue quidem verbis, sed sensu valde diffusum istud elogium, *Quam multa, imò penè omnia tradidit Varro?* Non eadem causa fuit cur M. Tullius, qui constituerat neminem eorum qui viuerent, includere in dialogos, mutato consilio M. Varronem in libros Academicos induxerit: hoc fecit potius Attici literis commotus, qui scripserat Varronem hoc desiderare, & id magni æstimaturum, quam ne videretur *ειδένος*, id est, virorum illustrium amator; scripserat enim Atticus largiendum esse aliquid viris minùs illustribus, ac præsertim Varroni id honoris expetenti: secus, sermonem daturum multis si solos Lælios, Lucullos, Catulos, Africanos in ore haberet: hoc enim ex ambitione profectum, atque ex aliorum contemptu existimari posse. Iam intelligis quàm multis necesse fuisset collocare imaginem in Bibliothecis, si mos fuisset poni viuus, quandoquidem Marcus Tullius indulserit M. Varronis ambitioni, aut amicitia, ut ei sermonem tribueret in Academicis suis quæstionibus. Quis istorum qui extruunt Bibliothecas, non amat hominem aliquem literatum? Imò isti homines profiteri solent, vel fingere, se omnium eruditorum esse amicissimos, eosque familiariter nosse. Nos Pollionis exemplum secuti, nullum ex illis scriptoribus qui adhuc superstites sunt, referemus inter illos indigetes, quibus vel hermeticas, siue pectorales statuas, vel imagines pictas ponemus. Nullum, inquam, qui adhuc sit inter viuos, hinc pingemus, ne ipsum quidem nostræ ætatis Varronem. Quis enim is sit, admodum difficile foret statuere, in tanto excellentium auctorum numero, quorum feracissimum est sæculum istud. In solo Collegio Imperiali Madritano, in quo degimus, possem nominare duodecim primæ notæ Scriptores in variis facultatibus, qui hoc genere apotheoicos dignissimi sunt, ob edita immortalia monumenta suæ eruditionis & ingenij; multosque alios, quorum opera prodibunt, Deo beneiuuante, & Remp. literariam illustrabunt.

Venio ad collocationem imaginum in hoc nostro Museo: lateraria inter columnia in eo sunt omnino viginti octo, uti primo capite monuimus: ad Meridiem quatuordecim, ad Aquilonem totidem, præter arcum in medio transfuersum: tum alia quinque ad Ortum, ad Occasum totidem. In decem intercolumniis ex vniuerso illo numero, nullum est armarium, nec abacus, quemadmodum singula paulo post percurrentes indicabimus: ac proinde nullæ erunt hermeticæ statuæ, licet non defuturæ sint imagines in metopis. Quo autem ordine in proximè sequenti intercolumnio à me recensentur statuæ & imagines Scriptorum Canonicorum, & captiui Telamones; eadem erit collocatio in aliis; vbi proinde solummodo nominabo auctores, ne si singulis (sicut in primo intercolumnio) velim suum singillatim in metopis, vel armarij podiolis locum indicare, eadem sæpe iterans molestus sim. Res sic habet.

a l. 1. ad Att.
ep.
b 8 Sat. 82.

c Sat. 2. l. 7.
c. 30.

IN I. LATERARIO INTERCOLUMNIO
ad Occidentem.

BIBLIA SACRA.

Media & sublimior statua erit MOSES; dextra DAVIDIS; sinistra S. PAULI.

De quinque metopis intercolumnij media SALOMONEM pictum dabit; dextra huic vicinior S. MATTHEVM; sinistra S. MARCOVM; dextra remotior S. LYCAM; sinistra S. IOANNEM.

CAPTIVI TELAMONES.

Ad dextram

ANTIOCHVS EPIPHANES, qui astu occupatis Hierosolymis inter cætera crudelia facinora, etiam libros legis quoscumque reperit cremavit, eosque morte damnavit, apud quos reperti sunt. *1. Mach. 1.*

Ad levam.

DIOCLETIANVS Imp. qui edictum tulit de omnibus Christianorum scripturis igni tradendis. *Euseb. 8. hist. 3.*

IN II.

PATRES LATINI.

S. Gregorius Magnus.
S. Ambrosius.
S. Augustinus.
S. Hieronymus.
S. Hilarius Pictaviensis.
S. Leo Magnus.
S. Cyprianus.
S. Bernardus.

CAPTIVI TELAMONES.

CERINTHVS, } hæresiarchæ.
EBION

Vt vtrumque refelleret S. Ioannes, suum scripsit Euangelium. *S. Epiph. her. 51.*

IN III.

IN III.

PATRES GRÆCI.

S. Athanasius.
S. Basilius.
S. Gregorius Nazianz.
S. Ioannes Chrysostomus.
S. Irenæus.
S. Dionysius Areopagita.
S. Gregorius Nyssenus.
S. Cyrillus Alexandr.

CAPTIVI TELAMONES.

MARCION hæresiarcha, vocatus à S. Polycarpo primogenitus Satanae.

AETIVS hæresiarcha, Atheus, siue Impius cognominatus, ex aurifice Philosophus, ob perplexitates argutarum ab ipsismet Arianis, quibus primùm adhærebat, pulsus, insolentissimè se supra Prophetas & Apostolos extulit.

IN IV.

Fenestra.

In metopis.

QUINQUE SIBYLLÆ.

Perfica.
Libyca.
Delphica.
Cumæa.
Erythræa.

IN V.

SCRIPTURÆ SACRÆ INTERPRETES.

Beda Venerabilis.
Dionysius Carthusianus.
Alphonsus Tostatus, Episcopus Abulensis.

Rupertus Abbas Tuitensis.

Hugo de S. Caro Cardinalis, qui præter commentarios in vniuersam Scripturam iuxta quadruplicem sensum, scholastico, id est, breui sermone, absque fucō sæcularis eloquentiæ fecit Concordantias Bibliorum, laboriosissimum opus (vt ait Sixtus Senensis) & immensi tædij ac temporis, sed sacrorum voluminum studiosis magnopere necessarium; in quo singulas diuinæ Scripturæ declinabiles dictiones secundum consequentiam litterarum accuratissima diligentia digessit, annotatis non solum libris, sed etiam librorum capitibus, & capitum lineis, in quibus vnaquæque desiderata dictio contineretur. Sunt qui existiment hoc immensum opus ob immensi temporis laborisque dispendium, cuius vnus hominis vita vix satis esse poterat, hortatu Hugonis iniunctum fuisse quingentis studiosis Patribus (Dominicanis) diuersorum Cœnobiorum, ea ratione vt singuli singulas dictiones in alphabeticas classes redigerent: sicque breui tempore, multorum sedulitate perfectum fuisse opus, quod postea tam Græci, quàm Hebræi sunt imitati. Rabbi enim Isaac, Nathan Iudæus, & Eutalius Rhodius Monachus, ille Hebraicas Bibliorum Concordantias, hic Græcas collegit, quas quidem Romæ Sixtus Senensis vidit in antiquis membranis Græca manu descriptas: illas verò typis Iustiniani Venetiis eusas. Ant. Possen. in appar.

Alphonsus Salmeron.

Franciscus Titelmannus.

Ioannes Maldonatus.

CAPTIVI TELAMONES.

ARIUS hæresiarcha & funestissima fax Orbis; de cuius impiis & lasciuis scriptis, eorumque condemnatione & exustione, ac constitutâ in occultatores pœnâ capitis à Constantino Magno, consulendus est Sozomenus l. 1. cap. 20. & Socrates l. 1. cap. 6. Illud quidem memoriâ dignum accidisse D. Athanasius est auctor^a, vt cum ex consuetudine scripta Arii de hæresi quam protulerat legerentur in Concilio Nicæno, omnes quotquot aderant Episcopo, ad eum exhortuerint blasphemiam, vt mox suas aures obstruxerint, quemadmodum & cum lectæ pariter essent literæ Eusebij Nicomediensis, totius Satanicæ molitio

^a or. I. contra Arian.

molitionis præcipui architecti, eas in omnium conspectu discerptas esse testis est Eustathius Antiochenus^a.

APOLLINARIS IUNIOR hæresiarcha, parentis item impugnantoris Catholicæ religionis filius. Is ex Ariete quem Orthodoxi velut ducem gregis sequebantur tãquam magnū aliquando in Ecclesiâ agonistâ, vnūq; ex præcipuis scriptoribus hæresum oppugnantoribus, vt obseruat Vincentius Lirinensis; deinde nimia sui ipsius sapientiæ præsumptione (vt D. Cyrillus Alexandrinus^b loquitur) ita excidit, vt eum deinceps Catholici tanquam lupum fugerint. Patrem eum eloquentiæ prædicauit Philostorgius, sed quæ esset verbosa potius quàm neruosa. De ludibrio verò quod aliquando passus est in suis scriptis glutino compactis à sancto Ephrem, Gregorius Nyssenus^c elegantem historiam recitat. Eamdem tibi exhibemus sect. 3. c. 3. huius libri.

^a apud Theodo. I. r. c. 8. Baro. an. 325. n. 21.

^b ep. 5. ad Acac.

^c de S. Ephrē.

IN VI.

CONTROVERSIARVM DE FIDE DISCEPTATORES.

S. Epiphanius.

Stanislaus Hosius Cardinalis, vitæ sanctissimæ, eruditionis & eloquentiæ gloriâ celeberrimus, Catholicæ fidei acerrimus propugnator, atque in Concilio Tridentino Pontificius Legatus, non semel à Pio V. *religionis columna* appellatus, & illustribus multorum scriptorum elogiis Florimundi Raymundi, Francisci Sacchini, Antonij Possuini, Cardinalis Bellarmini clarus. Ei contigit, quod haud scio an vnquam vlli, vt ipsius libri bis & trigies Latina, Germanica, Gallica, Flandrica lingua ipso superstite typis cusi fuerint, quemadmodum Stanislaus Rescius in eius vita refert. Sed nec omittendum nonnullos putasse sanctissimam Dei Matrem Hosio scribenti dictasse libros.

Robertus Cardinalis Bellarminus.

Ioannes Ekius.

Franciscus Turrianus.

Thomas Bozius Eugubinus.

Petrus Canisius.

Iacobus Gretserus.

CAPTIVI TELAMONES.

NESTORIVS hæresiarcha in B. Virginem Mariam, quam Dei-

param esse negavit impius; linguâ vermibus exesâ, & toto corpore computrescente miserimè mortuus est. Eius scripta vbiq̃ue promulgata combusta sunt, atque reprobata ab eadem sanctissima Dei Matre in quadam apparitione Cyriaco Abbati Presbytero Laure Calamonis, quam ipse narrat c. 46. *prat. spiritualis*, & ego hîc in eiusdem B. Virginis honorem tibi refero. *Die quadam vidi per somnium mulierem honesta facie, purpura indutam, & cum ea viros duos, & ipsos venerando habitu & aspectu præclaro. Arbitratus autem sum mulierem illam esse Dominam nostram sanctam Dei genitricem, eosque qui cum illa erant duos viros sanctum Ioannem Baptistam, & sanctum Ioannem Theologum, & Euangelistam. Egressisq̃ue de cellula orabam illam, ut ingrederetur, qua non consensit; permansi igitur diutius orans & obsecrans, & dicens: Ne quaso auertatur humilis factus confusus, & alia plurima eiusmodi. Illa igitur ut me vidit instare precibus, eamdémque postulationem iterare, suucrius mihi respondit, dicens: Habes intra cellam tuam inimicum meum, & vis ut ingrediar, & his dictis abscessit. Enigilans autem ego affligi cœpi, & cogitabam, num aliquod in mente peccatum contra illam admissem, neque enim erat alius aliquis in cella mea, nisi ego solus. Diutius igitur me ipsum discutiens nihil inueni, quod in illam peccassem. Cum verò vidissem me nimio merore absorberi, surgens accepi librum ut legerem, quod per eiusmodi letitionem dolorem unâ cogitationesq̃ue repellerem. Librum autem ipsum acceperam mutuo à beato Isyckio Presbytero Hierosolymitana Ecclesia, euoluensque librum inueni duos impij Nestorij libros in fine voluminis scriptos; moxque agnouî hunc esse sancta Domina nostra Dei genitricis, sempérque virginis inimicum: tunc surgens abij, librumque illi qui mihi eum accommodauerat reddidi, dicens illi: Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum utilitatis cepi, quantum detrimenti. Cum verò ille detrimenti ipsius causam sciscitaretur, omnem illi rei ordinem retulî, qui zelo Dei succensus proinus duos illos Nestorij libros ex volumine præscidit, eosque igni tradidit, dicens: Non manebit in cella mea Domina nostra sancta Dei genitricis sempérque Virginis Maria inimicus.*

ΕΥΤΥΧΗΣ hæresiarcha, inconsiderato odio aduersus Nestorium abreptus, infelici audacia nouus veritatis Catholicæ impugnator euasit, negans duas in Christo esse naturas: & deinde varians asseruit ante adunationem duas in Christo fuisse naturas; post adunationem, vnicam factam esse. Quidquam eum scripissè non reperio: quia tamen fuit Cathedralicus (vt sic loquar) pestilentia, placuit illum ad infamem cippum ignominiosè religare, eumque & Nestorium communi iugo subdere, rabidè tamen à se inuicem vultibus auersis.

IN VII.

CONCIONATORES SACRI.

S. Petrus Chrysologus.
S. Vincentius Ferrerius.
S. Bernardinus Senensis.
Thomas à Villanoua, Arch. Valentinus, vir sanctissimus.
Cornelius

Pp. 73.

Liber breuiar. c. 11.

Cornelius Mufus, Episcopus Bitontinus.
Cæsar Calderarius.
Sebastianus Barradius.
Ioannes Oforius.

CAPTIVI TELAMONES.

MANES hæresiarcha, monstrum ex Gnosticorum turpitudine, & Montani deliriis, atque nouis deformitatibus compositum sui horrore vniuersum obstupescit orbem, & fuligine obduxit, & ad certius exitium simpliciorum speciosum Apostoli Christi nomen sibi induxit, vt ex D. Augustino constat, & ex ea epistolarum ipsius inscriptione quas ad Marcellum scripsit, vt eum ad suam impietatem pertraheret. Variis scriptis suam hæresim promulgauit. Cum verò homo impiè fatuus, suoque digno nomine Paracletum se esse iactaret, ægrotante filio Regis Perfarum remouit Medicos, pollicitus eum per orationem se sanaturum: quod tamen secus euenit ac promiserat: mortuo paruulo, qui opera Medicorum poterat sanari, coniectus est in carcerem, vnde aufugiens in Mesopotamiam profectus est: comprehenso tamen ab satellitibus regiis, & ad Regem ducto pellis detracta est, & tanquam vter ante portas suspensa, corpus traditum bestiis deuorandum. Quàm sæpe Manichæorum libri cremati sint, discas ex Iacobo Gaulterio in Chron.

ΜΑΗΟΜΕΤΕΣ pseudodropheta, Bayræ & Sergij pseudomonachi teterrimorum hæreticorum discipulus, & Iudæorum impuris & infelicibus præceptionibus vsus opus stygium, (vt Iacobus Gaulterius loquitur *septimo seculo tabula chronographica*) Alcoranum finxit, & confarcinauit; quod deinde, vt per Gabrielem Angelum à Deo ad se missum insanè nugabatur, in eo Iudaismum simul atque Christianismum sic commendauit, vt tamen vtroque interdiceret suis; vtpote cui propositum fuit diuinitatem Christo abrogare, vesana Arij & antiquorum aliquot cœpta vrgere, & eius impiæ contentions agere promotorem, cuius sit Antichristus olim consummator futurus.

Sequitur arcus intergerinus, de quo postea in fine huius capituli.

FN VIII.

THEOLOGI SCHOLASTICI.

Petrus Lombardus, Magister sententiarum dictus.
S. Thomas Aquinas.
S. Bonaventura.
Alexander de Hales.
Melchior Canus.
Ludouicus de Molina.

Franciscus

Franciscus Suarez.

Gabriel Vazquez.

CAPTIVI TELAMONES.

IOANNES VVICLEPHVS hæresiarcha, cuius plusquam ducenta volumina concremata sunt Pragæ, erronei articuli in Concilio Constantiensi condemnati, corpus effossum, ab Ecclesia proiectum, & crematum.

IOANNES HVVS hæresiarcha, qui, socio Hieronymo Pragensi, VValdonis & VViclephi errores recoquens, & nouis deliriis perspergens in Christum, in D. Petrum, in Traditiones, in Sanctos, in imagines iniurius, damnatus est rogo vnâ cum ipsius libris à Concilio Constantiensi; tum deinde ritè exauguratus ac traditus ciuili magistratui eductus est ad supplicium, gestans in capite mitram chartaceam cum inscriptione, *Hæresiarcha.*

IN IX.

THEOLOGI MORALES.

S. Antoninus.

Martinus de Clauasio.

Martinus Azpilcueta Nauarrus.

Syluester de Prierio.

Franciscus Cardinalis Toletus.

Gregorius Sayrus.

Ioannes Azorius.

Thomas Sanchez.

CAPTIVI TELAMONES.

MARTINVS LVTHERVVS hæresiarcha scelestissimus, quàm in verbis, moribus, & scriptis spurcus & pestilens fuerit, infinitum sit referre. Consulendus Florimundus Raymundus *lib. de nascente, progrediente, & intereunte hæresi.* Hoc solum dicam, quod ex aliis prodit Iacobus Gualterius: Sacriligam animam morte vitæ consentanea exhalauit, cum enim vesperi bene potus atque hilaris decubuisset, postridie exanimis in lecto repertus est. De eius scriptis singillatim discere nihil attinet: nullum gurgustium foetentius, nulla camerina putentior, nulla impietas stolidior.

IOANNES CALVINVS hæresiarcha, omni Erebi habitu dirior & funestior. De eius vita fusè Hieronymus Bolsecus. Ignominiosi quoque numelli patitur infamiam in hac repub. literaria homo nefariæ impietatis & libidinis, qui reus infandæ turpitudinis scapulis stigmatè inultis

inultis egredi ex Gallia sinibus cõpulsus est. De eius scriptis peste exitioribus hoc solum habeto ex ipsiusmet ore testimonium inter horribiles illos morbos & dolores, quibus ex hac vita in æternos cruciatus sublatus est, utpote toto corpore pediculis & vermibus corroso, ac præcipuè verendis, quibus auersè & aduersè foetidissimum vlcus inerat; inter inuocationem Dæmonum, scelestas voces, deierationes, maledicta, *execratus est illam horam quâ primum studuerat & scripserat.*

Bolsec. c. 22.
Bellarm. l. 4.
de Eccl. cap.
17.
Gault. sæc.
16.

IN X.

IUS PONTIFICIUM.

Burchardus VVormatiensis.

Iuo Carnotensis.

Gratianus.

Innocentius IV. Pont. à nonnullis *Pater veritatis* appellatus.

Guido Papæ.

Nicolaus de Tudeschis, Abbas Panormitanus.

Ioannes Andreas Bononiensis.

Didacus Couarruias.

CAPTIVI TELAMONES.

ARNALDVVS DE BRIXIA hæresiarcha, in summum Pontificè, Cardinales, Episcopos, Clericos, Monachos iniquissimus, asserens bona omnia temporalia Principum esse: suspendio necatus est & combustus.

M. PETRVS CVGNERIYS, siue DE CVGNERIIS, hostis iurisdictionis & libertatis Ecclesiasticæ, contra quam cum aliquando publicè in quadam oratione dixisset coram Rege Philippo Valesio, cuius Aduocatus, seu Procurator, seu Consiliarius erat in Senatu Parisiensi, eiusque orationem excepisset docta, grauis, eloquens, piæque oratio Cardinalis Bertrandi Episcopi Augustodunensis; Rex nefandum ratus terræ cælum subiici, ac temporalia spiritualibus anteferri, litrem Clericis addixit, concessa illis optata suæ iurisdictionis & libertatis continuatione. Vnde (quemadmodum refert Iacobus Gualterius *saeculo 14.*) M. Petrus de Cugneriis dictæ tanta cum audacia causæ mercedem tulit perpetuam infamiam; cuius etiam hodie supersunt vestigia, tum in ridendo illo simulacro informi & simo, quod ad angulum Chori-Beatæ Virginis Mariæ Parisiensis positum obuius quisque pugnis & cultellis impetit, quodque ipsi erectum dicit Genebrardus ^a, ut omnium posterorum salibus & ludibrio ipsius exponeretur impietas: tum etiam in eius nominis celebri contemptu quo vtuntur Galli in hominem stolidum, aut eum in quem iocis agere volunt; illum quippe vulgò vocitant, *Maître Pierre du Cugner.* Quod si homo ille

a in Ioan.
22.

impotens in hac ipsa vita tot suæ in iura Ecclesiastica petulantia iusto æterni iudicis iudicio pœnas luit; quamquam non inuenio eum ab Ecclesia defecisse, aut post Regis sententiam, in oppugnandis Ecclesiasticis iuribus perstitisse; qua, quæso, erunt nunc multandi ignominia, qui cum Ecclesiæ, quoad possunt, euertunt iurisdictionem; eò præterea deuenere impietatis, ut ab Ecclesia parente optima sese auerant, eiusque filij esse nolint.

IN XI.

Fenestra.

In metopis.

QUINQUE SIBYLLÆ.

Samia.
Cumana.
Hellepontica.
Phrygia.
Tiburtina.

IN XII.

IUS CIVILE.

Vlpianus.
Accursius.
Bartolus de Saxoferrato.
Baldus de Vbaldis.
Iacobus Cuiacius.
Guido Pancirolus.
Dominicus Cardinalis Tuschus.
Antonius Faber, princeps Senatus Camberiensis, Christianæ pietatis adytum, reconditoris Iurisprudentiæ sacrarium, omnis generis literaturæ promptuarium, memoriæ prodigium, modestiæ miraculum. Viri laudatissimi Elogium pulcherrimè scripsit vir & ipse laudatissimus Antonius Brunus Sequanus, in suprema Dolana Curia Procurator generalis.

CAPTIVI

CAPTIVI TELAMONES.

IACOBVS ARMINIVS, sectariorum Arminianorum princeps, S.R. Ecclesiæ & summo Pontifici infensissimus, Theodori Bezæ aliquando discipulus, mali corui malum ouum.

CONRADVS VVORSTIVS, diuinæ simplicitatis, immensitatis, immutabilitatis, infinitatis impugnator; ab aliis Calvinianis proscriptus & damnatus, ab aliis honorificentissimè habitus; qua de re plura idem Gualterius, qui & refert geminum istud distichon ex octoasticho de hoc sectariorum odio & amore.

At vos posteritas tumulo hac inscribite verba

Posthuma fortuna signa futura mea.

Nulla, Reformatâ, mihi pars dilectior unquam:

Nulla, Reformatâ, pars minus aqua fuit.

IN XIII.

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

Pythagoras.
Plato.
Aristoteles.
Ioannes Scotus, Philos. & Theolog. eximius.
Thomas de Vio Caietanus, Philos. & Theol. eximius.
Paulus Aresius.
Petrus Fonseca.
Antonius Rubius.

CAPTIVI TELAMONES.

ANDREAS BODENSTEIN CARLOSTADIUS; primùm Lutheranus, deinde Antilutheranus & Sacramentarius, cœpit scribere anno 1522. Inter hominis phanatici deliria & hoc fuisse refert Feuardentius^a, persuasisse multis nullas artes liberales, aut philosophicas scientias addiscendas esse, sed soli nudoque Bibliorum textui operam impendendam, eoque scholasticos VVitebergenses adduxisse, ut scientiarum humaniorum libros comburerent, seque ad opificia exercenda conferrent, quemadmodum re ipsa factus est ipse agricola. Eodem errore transuersus actus est Carlostadij in hoc telamonico iugo socius.

PHILIPPVS MELANCHTHON, & ipse hæresiarcha, utpote Confessionis Augustanæ auctor. Quis porro credat hominem polylogum & pœtam, & aliis humanis literis innutritum philosophicas disciplinas non esse discendas defendisse, sed opere manuum viuendum; ac proinde derepentè pistorem factum. Eiusmodi fuit Melanchthonis institutum & fides. Extat ipsius Lutheri super hac re parænesis in

Kk 2

epistola

^a in append.
ad Castr. 5.

Florim.
Raym. l. 1.
c. 15.

epistola ad Nobilitatem Germaniæ data anno 1520. in qua hunc in modum differt. *Scriptura sacra relinquatur; & solus cæcus atque Ethnicus Aristoteles primas tenet supra Christum. Censeverem omnes hos libros Physica, Metaphysica, de anima, & Ethicorum esse abolendos, eosque omnes tractatus in quibus de rebus naturalibus agitur.* Et scribens contra Ambrosium Catharinum, dicit ad conuellendum funditus Christi Euangelium, Satanam non potuisse meliorem inuenire modum, quàm Vniuersitates erigendo. Ea tunc fuit phrenesis Lutheri, à qua postea utcumque ad se rediit, (inquit Iacobus Gaulterus loquens de Bibliotis) vt planum est ex libro quem anno MDXXIV. de scholarum restauratione edidit, & Germaniæ Consulibus nuncupauit, Carlostadium hac ratione auocans ab aratro, & Melanchthonem ex pistrina; qui ambo (vti diximus) voluerat hac ratione Scripturam sequi, & in sudore vultus sui vesci pane suo.

IN XIV.

PHILOSOPHIA MORALIS.

Mercurius Trismegistus.

L. Annæus Seneca.

Epictetus.

Plutarchus.

Manuel Palæologus Imp. Constantinus, qui scripsit præcepta educationis Regiæ ad Ioannem filium, quæ Græcè extant.

Ioannes de Auila, vir eximiæ sanctitatis, scriptor Asceticus primæ notæ, & Ecclesiastes in Bætica verè Apostolicus, dignus hoc ordine & commendatione perfecti politico-Christiani, vel ob vnicam illam epistolam planè auream, quam scripsit Prætori Hispalensi, de ratione administrandi Ecclesiastica & sæcularia; vtinam omnes rerum moderatores eam attentè perlegerent.

Ioannes Boterus Benensis.

Carolus Scribanus.

CAPTIVI TELAMONES.

NICOLAUS MACCHIAVELLVS pseudopoliticus, atheus, quamuis visus sit voluisse videri Christianus. De hoc homine nihil aliud habeo quod adiiciam ad ea quæ Oforius, Catharinus, Ioannes Molanus, Petrus Ribadeneyra, Ioannes Lensæus, cuius Commentarium de libertate Christiana singulariter laudat Antonius Possëuinus, qui & ipse iussu Innocentij noni contra eundem impium politicum scripsit; nihil, inquam, aliud præterea adiiciam, quàm Macchia-

uelli

uelli nomen, non tam nomen hominis, quàm ipsiusmet pseudopolitiæ, vel (vt sic loquar) impij politicisimi apud omnes bonos nomen esse.

IOANNES BODINVS, quàm periculosè à multis teratur, vt pote pseudopoliticus, & qui rerum vsu, variarumque scientiarum specie incautus sensum instillet Catholicæ religionis obliuionem, docet in commentario contra ipsum iussu eiusdem Innocentij IX. edito Antonius Possëuinus, vbi ad extremum ait se optare atque in primis consultissimum videri, significat, vt seridè & quamprimum Commentarij politici Ioannis Bodini non solum purgentur, verumetiam ea aptè inferantur, quæ in religione Catholica, & pietate firmare Principum & Catholicorum animos possint, & id maximum fore ad Dei gloriam operæpretium.

IN I. LATERARIO INTERCOLUMNIO
ad Aquilonem, quod è regione opponitur intercolumnio
sacrorum Bibliorum.

MATHEMATICI.

Euclides.

Archimedes.

Diophantes.

Alphonfus Castellæ Rex X.

Boëtius.

Ptolemæus Ægyptius, Astronomorum Princeps.

Christophorus Clavius.

Franciscus Aguillonius.

CAPTIVI TELAMONES.

ABRAM ille Iudæus Mathematicus, qui anno millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto ex coniunctione Iouis & Saturni in signo piscium Iudæis Messiam id temporis pollicebatur; ratus astrorum efficientia, non Dei misericordia Seruatorem humani generis in lucem exiturum.

LEMBÆVS Iudæus, Astrologiæ nomine clarus, qui anno millesimo quingentesimo ex syderum positu aspectuque tam assueueranter Messiam aduentare denuntiauit, vt Iudæi passim domos euertèrent, quasi anno sequenti reditus Hierosolymam certus & indubitatus esset. Tolerabilia forent hæc deliria in homine Iudæo, quàm quæ religionem Christianam professus Cardanus impiè insaniuit. Recognosce mecum, & damna sacrilegium Cardani (inquit qui & superiora refert Iulius Cæsar Bulengerus^a) statuentis *lib. de supplemento Almanachi c. 22.* legem Iudaicam à Saturno esse, Christianam à Ioue & Mercurio, Maho-

a c. 1. l. 2. aduersus Geneth.

K k 3 metæ

metæ à Sole & Marte ex æquo dominantibus, quorum alter iustitiam, alter sæuitiam infundat; Idololatriam à Luna & Marte: quo quid indignius, quid flagitiosius dici, aut cogitari potest? Idem in hæc deliramenta erupit octauâ genitura. Christianam legem fouet igneus triginus, Mahumeti aqueus: & vndecimâ geniturâ, Lutheri sectam propter spicam Virginis inualuisse ait, quam quia Martem admixtum habet, & caudam infinita capita reddere defendit. Vide quæ habet Alexander de Angelis *cap. 40. lib. 4.* hanc Cardani insaniam referens, & refutans: ac faceffant isti æruscatores (vt cum Fauorino loquat) & cum in re omnium maxima sanctissimaque delirent, in minimis etiam repudientur tanquam palearum casta, vitrea fracta, gurguliones minuti. Omnino non desint huic armario Telamones, si proferre velim Iudæum illum, qui Petro Castellæ Regi plurimum gloriæ & felicitatis noua regna & Imperia ex Astronomicis rationibus pollicebatur, & tamen omnibus quæ eo auctore susceperat bellis infelicitè gestis, multis confossus vulneribus vitam amisit. Si Ludouici Sfortiæ Mediolanensium Ducis Astrologum, quo inconsulto vix quidquam aggressus infelix Princeps Ducatu priuatus in carcere apud Gallos miseram mortem obiuit. Digni præstigiatores non solum telamonio isto iugo, verumetiam tam tectis & tenebricosis larumiis, vt Solem & astra suspicere non possint, donec resipiscant.

IN II.

PHYSIOLOGI.

C. Plinius secundus.
Ælianus.
Albertus Magnus.
Andreas Matthiolus.
Dioscorides.
Theophrastus.
Vlysses Aldroandus.
Iosephus à Costa.

CAPTIVI TELAMONES.

IULIUS CÆSAR VANINVS, vulgò dictus Lucilius, impiissimus Atheus, qui licet diuinam prouidentiam velut in amphitheatro se exhibere innuat, & Magiam suam diuinam esse; physicam suam, Christianam, & Astrologiam, Catholicam profiteatur, ac se agere contra veteres Philosophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos, Stoicos; tamē eius liber potius est contra Theologos Scholasticos, quam contra Atheos: vt etiam alio opere Atheismum docet inscriptionis larvâ dissimulatum, quem viua quoque voce professus est sub specie omnia exami-

nantis.

nantis. Tandem impius Tolosæ viuis exustus est anno 1619.

HENRICVS CORNELIYS AGRIPPA Magus, Cacodæmonem secum canis specie circumducebat, collare magicis quibusdam emblematis inscriptum gerentis. Lugduni in obscura taberna animam agens collari canem liberavit, cum his verbis, *Abi perdita bestia, quæ me totum perdidisti.* Ille præcipiti cursu in proximum Ararim se demersit, nec vspiam postea comparuit. Agrippa paulo post è viuis excessit. Iouius in *Elogiis.*

IN III.

MEDICI.

Hippocrates Cous.

Galenus Pergamenus, de quo tritum illud, In Galeno^a

Hippocratem non minus viuere, quam in Hippocrate Galenum.

Andromachus Cretensis, theriacæ inuentor.

Auicenna Arabum medicorum princeps.

Franciscus Valefius.

Hieronymus Mercurialis.

Ioannes Fernelius.

Hieronymus Fabritius.

CAPTIVI TELAMONES.

AVREOLVS THEOPHRASTVS PARACELSVS, Lutheranus, hoc saltem nomine iugo telamonio dignus, quod in iis libris quos edidit, aut solidioribus disciplinis, aut ipsi Catholicæ pietati tenderit insidias; fueritque magicis deliriis & Geomantiæ addictus. In Chymica quam tantopere exercuit, sitne facilior abusus atque pernicies, quam vsus & salus, alij viderint.

ROBERTVS FLVDD, aliàs DE FLVCTIBVS, sectarius in sua illa medicina Catholica, seu mystico artis medicandi sacrario multis erroribus, tum portentosis plurimis Caballisticis, Magicis, Platonicis, & insolentibus aliis pronuntiatis refertissimus; quod proinde opus in Indice librorum prohibitorum Hispanico prohibetur, quemadmodum & eiusdem certamen Sophiæ cum Moria, & vtriusque Cosmi, maioris scilicet, & minoris, Metaphysica, Physica, atque Theorica historia.

IN

^a lib. de
Theriaca ad
Pisonem.
Genebr. l. 3.
Chron.

IN IV.

Fenestra.

In metopis.

Quinque foeminae eruditione & scriptis libris celebres;

TELESILLA Argiua: cum Lacedæmonij Argiuos expugnassent, ipsa assumptis mulieribus Laconas armis repulit, patriamque tutata est: eius rei causâ statua ei Argis posita ad templum Martis muliebris, ad cuius pedes libri erant sparsi; galeam verò manibus tenebat, tanquam eam capiti impostura esset. Scripsit odas & epigrammata. Suid.

HYPATIA Theonis Geometræ Alexandrini filia, Diophantis Arithmetica commentariis illustravit: præterea in Apollonij Conica scripsit; quod geminum opus totius Matheseos subtilissimum ac difficillimum est. Item Astronomicum canonem construxit. Floruit sub Arcadio & Honorio.

SULPITIA, Domitiani tempore Caleni vxor, scripsit epigrammata, & sua tempora defleuit.

Mart. lib. 1.
epigr.

*Cuius carmina qui bene aestimavit,
Nullam dixerit esse sanctiorem:
Hac condiscipulâ, vel hac Magistrâ
Esse doctior, vel pudica Sappho, &c.*

ATHENAIIS, Leontij Philosophi Atheniensis filia postea in Baptismo dicta Eudocia, vxor Theodosij secundi; in mariti laudem de bello Persico egregium poema edidit.

PROBATA FALTONIA, sanctissima & nobilissima, vxor Probi Præfecti prætorio, qui delegavit D. Ambrosio prouinciam Æmiliam, & Liguriam; trium Consulium ordinariorum mater, à SS. Partibus aliisque auctoribus plurimum laudata: scripsit Centonem de nouo Testamento & veteri.

IN V.

HISTORICI SACRI.

Cæsar Cardinalis Baronius.

Aloysius Lipomannus.

Simeon Metaphrastes.

Laurentius Surius.

Augustinus Tornielus.

Iacobus Sallianus, adhuc superstes: meretur porro religiosissimus ac doctissimus senex eandem in hac mea Bibliotheca prærogatiuam, quam M. Varro in Pellionis conse

consecutus est, vt viuus imaginē habeat in æde Sapiētiae.

Abrahamus Bfouius.

Petrus de Ribadeneyra.

CAPTIVI TELAMONES.

PHILIPPVS MORNÆVS PLESSÆVS, licet vir militaris, & olim Gubernator arcis Salmuriensis, linguâ & calamo pollens, ex supeditata à ministris hæreticis multa farragine rerum ad Religionem & controuersias spectantium edidit Gallico idiomate opera plena Caluianis erroribus. Cui eleganter & solidè responderunt Nicolaus Coiffeteau Dominicanus, & duo Patres Societatis IESV Ludouicus Richeomus, & Fronto Ducæus. hic est ille Mornæus quem David Cardinalis Perronius in producendis Scripturarum & PP. testimoniis pro astruenda hæresi ad quingenta loca corrupta, deprauata, detorta coram Christianissimo Rege Henrico M. falsitatis & corruptelæ conuicit. Index libr. prohib. pro Hisp. regnis pag. 806.

MARTINVS CHEMNITIVS (puto eundem esse quem Index librorum prohibitorum supra citatus in prima classe *Matthæum Chemnicium* vocat, & cuius opera prohibet) ausus est (inquit Posseni-^a) Concilium Tridentinum ad suos vertiginis calculos exigere. a Bibl. p. 1. c. 20. l. 7. quid lucratus? Infamiam. Dum iste, ni caverit, sepelietur cum Ario, Tridentina Synodus quo magis inueterasceret, eò magis in dies, eoque perenniùs effloresceret. Bone Deus! quæ gentium varietas? quis delictus Episcoporum totius Orbis? qui Regum & rerum splendor, quæ medulla Theologorum, quæ sanctitas, quæ lacrymæ, quæ ieiunia, qui flores Academici, quæ linguæ, quanta subtilitas, quantus labor, quam infinita lectio, quantæ virtutum & studiorum diuitiæ augustum illud sacrarium impleuerunt? Audiui ego Pontifices exultantes, & in his Antonium Archiepiscopum Pragensem, amplissimos & prudentissimos viros, quòd in ea schola hæssissent aliquot annis: vt nullum Ferdinandi Cæsaris, cui multum debuerant, regalium & vberius in se beneficium colerent, quàm hoc fuit, quòd in Tridético Gymnasio Legati ex Pannonia confedissent. Intellexit hoc Cæsar, qui reuersis ita gratulatus est, *Aluimus vos in schola optima.*

IN VI.

HISTORICI PROPRII.

Herodotus Halicarnassæus.

Iulius Cæsar.

Titus Liuius.

Dionysius Halicarnassæus.

Polybius.

LI

Ioannes

Ioannes Petrus Maffeus.
Franciscus Belcarius Peguilio.
Ioannes Mariana.

CAPTIVI TELAMONES.

Florim.
Raym.

IOANNES SLEIDANVS Caluinianus, historicus impudens, mendaciorum confarcinator, ac proinde quemadmodum D. Cyprianus poscens legendos Tertulliani libros aiebat, *Cedo Magistrum*. Ita Carolus V. Imp. poscens Sleidanum dicere consueuerat, *Cedo mendacem*. Tum verò præsertim libellus *de quatuor summis Imperijs*, tametsi luculentis mendaciis distinctus sit; tum potissimum cum de Sedis Romanæ dignitate, atque sanctitate, necnon de Pontificum primatu sermo incidit; quarum rerum nostros scriptores veteres & probatissimos his callidè & malitiosè verbis producit, *ut illi volunt; ut ipsi dicunt; ut loquuntur; ut scribunt*. videlicet ut illorum auctoritatem & fidem infirmet.

FRANCISCVS RABELESIVS, scurra historicus, eius fictiti-
us Gargantuas,

Monstrum horrendum, informe, ingens rabiosa vorago,

Quod nasus crispans scurrilis vulua parentis

Effudit perulanti obstetricante cacbinno, &c.

relatus est in classem librorum prohibitorum, vnà cum cæteris eiusdem operibus.

IN VII.

PHILOLOGI, POLYHISTORES.

Clemens Alexandrinus.
Pausanias.
Athenæus.
Guillelmus Budæus.
Carolus Sigonius.
Barnabas Briffonius.
Iustus Lipsius.
Martinus Delrio.

CAPTIVI TELAMONES.

EVTHYDEMVS ille, qui insolentissima vanitate & ambitionis immensitate diligentissimè cauebat ne à quoquam aliquid discere videretur. Xenophon l. 4. *memorab. Socratis dictor. atque factorum*.

HIPP IAS, cui Maximus Tyrus *νερολογίας* attribuit, fortè non iniuriâ,

iniuriâ, nam cum foret in Græcia omni clarus, & iucundæ titillatione gloriæ efferretur, de se multa fundebat. In Olympiis in conuentu ipso Græciæ profiteri est ausus nullius se rei ignoratione teneri, nec se modò cognitionem habere excellentium doctrinarum, sed earum quoque artium, quæ mechanicæ vilisquæ nominantur. Itaque annulum quem haberet, pallium quo amictus, foccos quibus indutus esset, se sua manu confecisse: equidem traductione ignominiosa dignus, qui omnium rerum scientiam sibi vendicat, secus ac de se Sapientissimus Socrates dicere consueuerat, *Vnum scio quòd nihil scio*. Longè Nouetio illi dissimilis, quem Sidonius Apollinaris a ait fuisse *sine iactantia literatum*. Tantò studiosiùs caueant sibi ab hac vanitate philologi, & polyhistores oportet, quòd non vnàm tantùm scientiam, sed scientiarum encyclopædiam profiteantur.

Plato in
Hippia.
Cic. 3. de or.
Apul. in flor.
Cresol. in
theat. rhet.
l. 1. c. 5.

a l. 8. ep. 13.

Sequitur arcus intergerinus, de quo inferius.

IN VIII.

ORATORES RHETORES.

Demosthenes.
Isocrates.
M. T. Cicero.
M. Fabius Quintilianus.
Themistius.
Dio Chrysofostomus.
Cyprianus Soarius.
Petrus Perpinianus.

CAPTIVI TELAMONES.

Orator ille, quem velut omnium ineptiarum coagulum Lucianus deridendum propinat. Res lepida est. sic illum deformat. Quod igitur felix faustumque sit, fac ut sis in primis temerarius, audax, & nauiter impudens; his vbi fueris armis instructus, satis doctum te putato, cum præsertim pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia. Mediocritatem, pudorem, ac verecundiam extra Caucasum & Gangem ablega, sunt enim oratori, quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum Stentoris validissimam vocem semper cantillantem, & incessum qualis hic noster est. Vestitus sit cultus & elegans, opus Tarentini velleris; crepida Attica ad mulieres delicias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis purpureisque fasciis interstincta. Libellus aureis flosculis illusos gestetur in manu, quem nunquam legas. A sseclæ comitentur multi, qui tibi, ut Psaphonis aues identidem illud adgarriant, *κλάς, κομψός, θείας υπερθείας*. Interim, ne videaris omni-

no antiquæ literaturæ nescius, latiniora quædam verba intelligenda sunt, quæ tu semper in ore habeas. *Equidem sic arbitrabar: na vehementer errat: multo profecto rectius: id ipsum esse videatur.* De cæteris securus esto, quantumvis inconcinna, dura, rancida, quasi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec satis; antiqua, obsoleta, peregrina; ad summum qualia Euandri mater loquebatur verba sollicitè legere, & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adstantes intorgueas, ut illi te, quasi hominem è cælo lapsum, & (quod aiunt) loquentem de machina venerentur: quòd si quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice; & cum barbarissimus, aut solœcismus exciderit, confestim in promptu sit nomen poetæ cuiusdam, vel scriptoris, qui nec est, nec fuit unquam, ut cum ita dixeris, vir doctus censearis. Præterea fac nouorum Scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, ubi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem, Tullium non pluris æstimes, quàm cariosam maceriam, aut vitiosam nucem. Mox cum in ludum certamenque veneris, & ut fieri solet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse, & angusta; te tamen conaturum. Caue tunc mediteris quomodo orationem distribuas in partes, hoc enim frigidum est hominum: tu dic quidquid in buccam venerit, etsi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare; quid ad te, modò ne taceas.

Si de scisso pallio, aut de balneatoris quadrante caussula Romæ agenda sit; tu omnem antiquitatem Atheniensium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes; mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò sit Marathon & Cynægirus, sine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Hellespontus pedibus teratur, Sol Persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othrydæ literæ cruore scriptæ legantur, Salamis, Artemisia & Platea ad fatietatem vsque inculcentur; quibus pauca illa verba, *peraque, certe, quidem, profecto, utique,* tanquam flosculi immisceantur, etsi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud, *heu malorum Dij immortales, per Deos, deisque omnes,* sæpe iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, & femur percutiatur, etiamsi vel mortem tantum passeris luxeris. Inter hæc si videris tædio affectos auditores de discessu cogitare, nauiter retine, & quamprimum sedere iube; tum ab Iliacis vsque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, si videtur, & Pyrrhæ nuptiis, (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc vsque tempora longâ rerum & verborum serie defecte: si non laudent Auditores, apertè conutiare; neque enim melior es Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens alapam sanè bonam, sonoram, in os Auditoris, ad ea quæ dicebantur oscitantis, incussit: ita timebunt, credo, aliàs esse doctis molesti, & si quid dixerint, ob inuidiam facere videbuntur. Multitudo verò & formam, & incessum, & deambulationem, & cantum, & crepidas & cætera mirabitur; amici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & cœnarum tibi pretiū rependere: quòd si quando

quando memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, inuenias. hæc si ad vnguem; Rhetor esse poteris citius, quàm coquuntur asparagi.

CRESCONIVS ille, qui eloquentiam reprehendebat, ut damnatam à Platone, & è moratis ciuitatibus eiectam, contra quem scripsit S. Augustinus^a aiens, *non condemnatam fuisse eloquentiam, sed sophisticam, & malignam professionem, quæ sibi proponit non ex animo, sed ex contentione, vel commodo, pro omnibus & contra omnia dicere;* quam Petrus Damiani^b *cauillationes* vocat; & eos, qui hanc artem factitant, *cauillatores* Seneca nominat, Lactantius^c *litigatores furiosos*; Isidorus Pelusiota^d *Σοφισμῶν ὑπέρτας*. Themistius *ἀγωνιστῶν καὶ λόγος, ἢ ἐπιστῶν ἔχοντας τέχνην, in dicendo pugnaces, & contentionis arte praditos.* qui laborant hac, (ut loquitur D. Augustinus) *libidine rixandi, & efferuntur puerili ostentatione decipiendi aduersarium,* denique *qui suscipiunt atque exercent contradictionem ἐπιστῶν* illo dicendi genere batuentes, uti solebat ille Cresconius, haudquaquam oratores habendi sunt.

a l. 1. contr.
Cresconiū.
b opusc. 1. r.
c. 1.
c l. 3. inst.
c. 8.
d l. 3. ep.

IN IX.

POETÆ.

Homerus.
Sophocles.
Publ. Virgilius Maro.
Pindarus.
L. Annæus Seneca.
Aulus Persius.
P. Stadius Papinius.
Cl. Claudianus.

CAPTIVI TELAMONES.

PETRVS ARETINVS, cuius hoc extat Epitaphium in eo libro Italico, qui inscribitur, *Piaccia vniversale,*

*Qui giace l' Aretin Poeta Tosco
Che d'ogn vn dice mal, fuor che di Dio,
Ma se senso dicendo, yo nol conosco.*

Fuisse aliquid causæ, Aretinum hoc epigrammate confodiendi, suspicari possis ex Hispanico Indice librorum prohibitorum, ubi absolute opera eius omnia prohibentur: talis porrò solet esse vita, qualis oratio; & ex mala vita, facilis in Atheismum prolapsus.

THEODORVS BEZA, hæresiarcha. De hoc Calviniano nepote, aut germanissimo Caluini filio, habet quæ scripsit Iacobus Gaulterus^e. Theodori Bezæ non est quòd referam enormes impudicitias, tum vitæ propè vniversæ, tum Epigrammatum ab eo editorum fœditate into-

e sæculo 16.

lerabili, quæ illum & prioratum suum Longemæum vendere, & Gallia excedere compulerunt: eas quidem non tantum à Lindano, Sanctesio, Prateolo, Bolsco aliisque Catholicis descriptas, sed etiam à Tilmano Hshusio Lutherano, qui Epicureum illum vocat, & blasphemum scurræ.

IN X.

GRAMMATICI.

Festus Pompeius.

Donatus, S. Hieronymi Præceptor.

Priscianus.

Papias, insignis Grammaticus, magni Dictionarij auctor.

Antonius Augustinus Nebrissenfis, in omni genere literaturæ versatissimus.

Ambrosius Calepinus.

Emmanuel Aluarus.

Nicolaus Clenardus.

CAPTIVI TELAMONES.

REMNI VS PALÆMON, de quo hæc Suetonius^a. Mulieris ver-na fuit, primò, vt ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comita-tur in scholas, literas didicit: postea manumissus docuit Romæ, ac prin-cipem locum inter Grammaticos tenuit, quamquam infamis omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & in ox Claudio prædicantibus, nemini mi-nus institutionem puerorum, vel iuuenum committendam: sed capie-bat homines cum memoriâ rerum, tum facilitate sermonis; necnon etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit & variis, nec vulgaribus metris. Arrogantiâ fuit tantâ, vt M. Varronem *porcum* appellaret; secum-que & natas & morituras literas iactaret; nomen suum in Bucolicis non temerè positum, sed præfagiente Virgilio fore quandoque omnium Poëtarum ac poëmarum iudicem Palæmonem, &c.

ORBILIVS PVPILLVS Grammaticus, quem Suetonius^b fuisse ait naturæ acerbæ, non modò in Antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, vt Horatius significat, *plagosum* eum appellans, & Domitius Marfus scribens,

Si quis Orbilius ferula scuticaque cecidit.

ac ne Principum quidem virorum inestatione abstinnit, &c.

^a de claris
Grammat.
l. i. c. 23.

^b l. i. c. 9.

IN

IN XI.

Fenestra.

In metopis.

Quinque scemina doctrina & scriptione conspicua.

ROSOITA, siue ROSVIDA, monialis Germana, apud Saxones Ottonè I. & II. Impp. scripsit panegyricum de Ottonum gestis, comedias sex, laudes Virginis matris versu Elegiaco, Diui Dionysij vitam, & alia.

S. TERESIA de Cepeda de Iesus, præter alios libros quos scripsit, de vita sua, & institutione quorundam Monasteriorum sui Ordinis, edidit librum de via ad perfectionem, & alium qui inscribitur, Castellum animæ, siue commoratio interior. Sanctæ huius Virginis elogium Franciscus de Sales, & ipse sanctitate ac miraculis, necnon piis libris editis clarus, sic complexus est in præfatione tractatus de Amore Dei. *Sanctæ Teresie mirabilis fuit in summa modestia eloquentia; magna animi firmitas in insigni simplicitate: eius sapientissima ignorantia multis doctis ignorantiam exprobrat, qui diu volutati in literis, vix, aut ne vix quidem ea intelligant, quæ de diuini amoris usu scripsit.*

CATHARINA Ferdinandi Catholici & Isabellæ filia, Henrici VIII. Angliæ Regis vxor; omnis Christianæ virtutis domicilium, geminos eximios libros composuit; alterum piarum meditationum in Psalmos; alterum de pœnitentia peccatoris.

MARIA STUART Scotiæ Regina & martyr, linguarum Latinæ, Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ, & Scoticæ insigniter perita: adolescentula Latinam orationem habuit ad Henricum I. Galliæ Regem, & Gallicæ Curia procures: eius argumentum hoc fuit, *Decere mulieres studium literarum, & liberalibus artibus institui.* eam postea in Gallicum sermonem conuertit.

MARIA LVSITANA Alexandri Farnesij Parmæ Ducis vxor. eius est libellus ille aureus, qui inscribitur, *Praxis spiritualis Mariae Principis Parma*, quem post ipsius mortem repertum manu & sermone Italico scriptum, eius Confessarius in lucem edidit; ac deinde magno Christianæ pietatis incremento in varias linguas conuersus est.

IN XII.

PII, ASCETICI.

Ioannes Cassianus.

S. Ioannes Climacus.

S. Dorotheus.

Thomas

Thomas à Kempis, vel quisquis est auctor aurei libelli de Imitatione Christi.

S. Ignatius de Loyola, præter nunquam fatis laudatam epistolam de virtute obedientiæ, edidit librum exercitiorum spiritualium, initio suæ ad Deum conuersionis, peculiari Dei instinctu, & B. Virginis ope ac ministerio: quo libro mirabiliter complexus est eam scientiam, quam *Discretionis spirituum* vocant, scrupulorum depouendorum, affectuum componendorum, eligendi vitæ status, & Christianæ perfectionis consequendæ rationem. Ex eo commentario velut ex cœlesti officina prodire S. Franciscus Xauerius, S. Carolus Borromæus, aliisque innumerabiles eximie sanctitatis viri Ecclesiastici, Religiosi sæculares, aded vt Paulus Papa II I. ei attribuerit vberes illos fructus, quos hæc minima Iesu Societas in toto Orbe fert, eumque sua auctoritate approbauerit & laudauerit; quemadmodum etiam fecere Auditores Rotæ, Congregatio Cardinalium de sacris ritibus, & Tribunalia Inquisitionum. De hoc volumine dicere non dubitauit idem S. Carolus Borromæus in eo veram omnium librorum scientiam contineri. Ludouicus Granatensis dicere consueuerat tantam se inde hausisse doctrinam, vt explicandæ nec tota vita suffectura sit. Ludouicus Blossus Cœnobitas suos Louanium misit ad eam cœlestis scientiæ & solidæ pietatis palæstram condiscendam, ex qua ipse tam nobilis Athleta Christi prodierat; atque illum ipsum orandi modum, quem ibi didicerat, in suo monasterio solennem esse voluit. Plura de hoc libro Ioannes Eusebius Nierenbergensis c. 49. *vita S. Ignatij.*

Ludouicus Granatensis.

Ludouicus Blossus.

Ludouicus à Ponte.

CAPTIVI TELAMONES.

GVILLELMVS de S. AMORE, hostis Religiosorum mendicantium, contra quorum paupertatem librum scripsit, quem S. Thomas & Bonauentura scriptis egregiè refutarunt, & Alexander I V. prohibuit, auctore insuper damnato.

CLEMENS MAROTIYS Calvinianus, furfurarius ille Poëta, qui

qui Gallico sermone composuit vernaculos illos Dauidis Psalmos, quos seclarij suæ factionis in suis conuentibus canunt.

IN XIII.

HEBRAICI, SYRIACI, CHALDAICI, ARABICI, ÆTHIOPICI.

Rabbi Ben-Afer, &

Rabbi Ben-Nephtali, Duces Masoretarum, qui circa annum Christi 475. in quodam Concilio Iudæorum Tiberiadis, cui & interfuere Babylonij, excogitarunt tum puncta Hebraica quæ vocalium instar essent; tum accentus ad facilius legendum. quamquam

Marcus Marinus Brixianus in thesauro Hebraico, quem *Arcam Noë* inscripsit, censet puncta Hebraica semper cum literis consonantibus extitisse, simulque cum illis vel tradita hominibus fuisse, vel inuenta. Rationum eius examen penes eruditum & iudicio pollentem lectorem esto.

Xanthes Pagninus, de quo libet pauca in hunc locum afferre, quæ habet eius famæ vindex Theophilus Raynaudus^a. Et vt non diffitear (inquit) nonnulla apud eum, præsertim quoad editionis vulgatæ immutationem, meritò improbari quæ Possseuinus annorauit in apparatu, & in posterioribus editionibus expunctione damnata sunt: tamen neque cum scripsit Xanthes aded rata erat apud Catholicos editionis vulgatæ auctoritas, ac fuit post Synodum Tridentinam tempora Xanthis subsecutam; neque omnia illa quæ apud Xanthem displicent, sunt re vera ab ipso profecta: pleraque enim Geneuensium interpolatorum nequitæ adscribenda sunt; tametsi e mentito, de more, loci, calographiæ, & operarum nomine in lucem sint edita, & mala fide pro Xanthis lucubrationibus vanum exposita. Absit autem vt aliena malignitas & nequitia cuiquam innoxio apud æquos æstimatores fraudi fiet.

Benedictus Arias Montanus.

Gilbertus Genebrardus.

^a in Martissa ad Indiculum SS. Lugd.

Rabbi David Kimki.
Georgius Mayr.

CAPTIVI TELAMONES.

Rabbi Aſſe, &
Rabbi Hammai conferferunt Thalmud Babylonicum blaſphemis ſcatens; quæ quidem tertia fuit collectio. nam prima habita eſt à Iuda Simeonis filio anno centefimo quinquageſimo ab vltima clade Hieroſolymorum; ſecunda verò à Rabbi Ioannam anno trecentefimo ab eadem clade. de his plura Sixtus Senenſis, l. 2. *Bibl.*

Baron. ann.
476. n. 8.

IN XIV.

CODICES MANUSCRIPTI.

CVIDAM miranti cur Cato nullam in foro Romano ſtatuum cum cæteris proceribus haberet, ſcitè reſponſum eſt, præſtantius eſſe mirum hominibus videri cur non habeat, quàm cur habeat. Idem dictum volo de viris quibuſdam excellentis doctrinæ, ſi tu mirere cur nihil in lucem ediderint: equidem hoc illis longè glorioſius fuerit, quàm ſi mirere cur ediderint. In hoc MStorum Codicum armario ſunt eius generis nonnulli, quos vel ipſi nouimus dum viuerent, vel de illis auditione, aut lectione accepimus, quanti inter literarios heroes fuerint. Ex iis alios ſola modestia à ſcribendo deterruit, alios mors ſcribentis oppreſſit; alios valetudo, dignitates, magistratus & publica negotia impediuerunt, aliis aliud quidpiam obfuit interdum operibus iam perfectis ac prælo ſubiici paratis. Tales fuere octo iſti quos inter bene multos ſelegi.

Ammian.
Marcell.
l. 14. Plut. in
Catonc.

IACOBY S LAYNES Hispanus, Generalis Præpoſitus noſtræ Societatis ſecundus; in Concilio Tridentino inter Patres qui non ſolum dicendæ ſententiæ, ſed etiam decidendi ius haberent, ſedit, tantâ ſacri illius conſeſſus approbatione, admiratione, acclamatione, vt omnium iudicio & conſenſu Theologorum princeps iudicaretur. Is propter grauiffimas ac perpetuas occupationes concionandi, ſacras literas interpretandi, diſputandi cum hæreticis, peregrinandi, ac gubernandi, plurima opera feliciffimi ſui ingenij, & exquisitæ eruditionis monumenta perficere ac limare non potuit. Eorum indicem & viri elogiū habes apud Petrum Ribadeneiram in Catalogo Scriptorum Societatis.

ALPHONSVS DEZA Hispanus, Soc. Ieſu, Academiæ Complētēſis clarum iubar, & ſua ætate nulli Theologorum ſecundus, D. Thomæ ſententiæ curioſus indagator, illuſtris interpres, acerrimus propugnator; multa ſcripta reliquit quæ nondum prodire; ex quibus fontibus multi inſignes ipſius diſcipuli ſuos campos (vt Ribadeneira loqui

loquitur) irrigarunt, vt proinde ipſius imagini meritò adſcribatur lemma iſtud, *Alij ſcripta mundo, ego ſcriptores dedi.*

MICHAEL VASQVES de Padilla Hiſpalenſis, Soc. Ieſu: Romæ, Salmantiçæ, & in Bætica prouincia publicus & primarius Theologiæ Scholaſticæ profeſſor maximi nominis; præluſit toti Theologiæ ingentibus duobus tomis, quos dum hæc ſcribo penes me habeo in Muſeo meo. Opus enim uerò eruditione & ingenio pleniffimum. Quanta meditaretur & feciſſet, ſi diutiùs fuiſſet ſuperſtes, argumento eſt Apparatus iſte theologicus.

NICOLAVS MAGNIENVS Soc. Ieſu, in Celtica prouincia natus, excellenti vir ingenio, Chriſtianus orator eximius, in politiore literatura inſignis, in ſeuerioribus diſciplinis ſummus; ſuarum tamen lucubrationum aded contemptor, vt eas ſcriberet in vilibus & emporeticis chartis, vel in auerſa facie earum ſcriptionum, quas diſcipuli noſtri domo in ludum propenſo afferunt; cum dignæ eſſent quæ in chartam hieraticam referrentur inter inſignes commentarios MStos, adeoque typis editos conſecrandæ. De ſanctitate, eruditione & eximia indole huius viri plura ipſius diſcipulus Theophilus Raynaudus in Mantiffa ad Indiculum Sanctorum Lugdunenſium, & Philibertus Monetus in annuis literis Societatis Ieſu anni milleſimi ſexcentefimi duodecimi.

CLAVDIVS BORDONVS Auenionenſis, Soc. Ieſu, meus in Theologia poſitiua & Hebræa lingua Magiſter; de quo poſſum confirmare me non vidiſſe in Encyclopædia ſacra ſimul ac prophana vniuerſaliorem; in Grammaticis, poëticis, rhetoricis, philoſophicis, controuerſiſ de fide excellentiſſimus fuit, acumine ingenij raro, iudicio non vulgari, diligentiâ ſingulari. Expetuntur & teruntur paſſim à viris doctis ipſius MSti commentarij in ſacram Scripturam, & meritò quidem; poëtica verò eius opera proſus cedro & publica luce ſemper viſa ſunt digna; quæ cum ſæpe in prima commendatione ponerentur à viris doctis hortantibus vt ea digereret, & faceret iuris publici, erubefcebat modetiſſimus Pater; nè hæc ab ipſo deinceps importuniùs poſtularentur, ſchedas ſuas luſtrauit, collegit, ad præſidem ſuum tulit, earum poſtea haud magis ſolicitus, quàm ſi nihil ad ipſum pertinerent.

STEPHANVS HVDELŌTIVS Lingonenſis, Soc. Ieſu, cuius amoris erga me ipſius in Rhetorica diſcipulum, & paternæ eius curæ ſtudioſum meorum, necnon ſolicitudini pietatis mihi penitus inſerendæ, equidem multum debeo, imò & ſecundum Deum, ipſummet beneficium in itæ Societatis, ad quam impetrandam optimus Pater inſignibus magnæ beneuolentiæ argumentis me iuuit. Vir fuit in omni genere humanorum literarum verſatiſſimus, poëta inſignis, Rhetor eximius, Græcè doctiſſimus, lectionis ſingularis; antiquitatis nummariæ, emblematicæ & hieroglyphicæ ſcientiæ peritiſſimus; eam præclaris monumentis illuſtrauit, quæ vt ego ipſius rogatu vidi manuſcripta pauculis menſibus priuſquam è vita diſcederet, variam & reconditam eruditionem miratus ſum. Quid iis poſtea factum ſit, neſcio;

si exiere in lucem, bene est; inter Philologos honoratum locum habent; si nondum edita sunt, prodeundi tempus in hoc armario operiuntur.

F O R N E R I V S Medicus & princeps, seu (vt loquuntur) Decanus Collegij Medicorum Lugdunensium in Gallia, cuius viri non possum non meminisse hoc loco, si labe ingrati animi carere velim; nam mihi iam propè deposito ita adfuit, vt ei non tanquam Medico solùm, sed tanquam amico debeã. vbi conualui, misit ad me plurimos atque ingentes tomos MStos, quibus vniuersam facultatẽ medicam complexus fuerat: alium insuper de insignibus & palmaribus curationibus ab ipso feliciter adhibitis: alium de tuenda valerudine. editos fuisse in lucem non puto: edi optauerim, aut saltem in hoc armario reponere.

DOCTOR FRANCISCVS HERNANDES Toletanus, de quo capite sexto descriptionis Bibliothecæ Regiæ S. Laurentij Escurialis ea dicentur, ob quæ iure dignus videatur qui in hoc armario locum & imaginem habeat; meritò inter principes physiologos consecrandus, si contigerit eius opera quæ ipsi vidimus & suspeximus, prælo typographico subiici; vix enim vllus est seu veterum, seu recentiorum, quem in naturæ contemplatione & peruestigatione non superaturus sit.

CAPTIVI TELAMONES.

LICINIUS Imp. militaris disciplinæ acerrimus custos, literis aded infestus fuit ob incitiam, qua vix nomen decreto subscribere posset, vt eas venenum & pestem Reip. nominaret. Oratores & Philoſophos summò odio infestabatur. Euseb. l. 8. c. 13. & Eutrop.

MICHAEL BALBUS literas aded auersatus est, vt ne pueros quidem iis permiserit erudiri, ne quis ex iis aut ipsius stultitiam argueret, aut oculorum & linguæ velocitate laudem in legendo posset ipsi præripere. Sigon. l. 4. regni Italici.

CAPVT V.

Imagines in metopis intercolumniorum ad Orientem & Occidentem.

Conditores nobilium Bibliothecarum.

I. EVMENIVS Rhetor *Musea* vocabat *Templa Imperatoriarum gloriarum*, eo quòd Principes & Dynastæ interdum in eiusmodi locis extruendis & locupletandis magnificentiam suam explicent, & æternam suam gloriã efficiant (quemadmodum de Theoderico dixit Ennodius,) vt *ipsis debeant veneranda studia, quòd loquantur. his bonarum artium nutritoribus & fauoribus*, (sic Constantinum Magnum Aurelius Victor nominat) ob id, (vt cum Hesiodo Minoa Regem laudante loquar)

sceptro

sceptro Iouis, id est, (Platone interprete) *mudiciq.*, siue eruditione suum Imperium administrantibus locus quoque esse debet in *Basilica sapientiæ*, præsertim iis, qui suum studium & opes in condendis Bibliothecis consumpserunt. Non desunt istius generis principes personæ, & illustres viri, qui singulis ætatibus magnã curã maximis sumptibus, nec minori laude id procurauerint. quorum *studiosam magnificentiam* si saltem dedicatione imaginis, quæ simul sit grati animi nostri monumentum, honorauerimus; rem haud dubiè fecerimus Musis apprimè gratam. Nam de singulis Bibliothecarum conditoribus rectè dici potest, quòd in pægyrico Traiani Pinius, *Nullum magno Principe, immortalitatemque meritum impendij genus dignius est, quàm quod erogatur in posteros. sub te spiritum, & sanguinem, & patriam studia receperunt: tu artes in complexu, oculis, auribus habes.* Itaque vigintiquinque metopas quinque intercolumniorum ad Orientem, destinatus vigintiquinque seu Pontificibus, seu Cardinalibus, aut aliis è Clero personis de re literaria benemeritis celebres Bibliothecas extruendo & instruendo: sæcularibus Principibus pari gloria inclytis, alias vigintiquinque metopas in quinque intercolumniis ad Occidentem addicimus.

Ecclesiastici nobilium Bibliothecarum conditores.

Sex primi de Pontificia insigniter meruerunt.

S. HILARVS Pont. Max. duas in Baptisterio Lateranensi construxit, de quibus Genebr. l. 3. an. Cbr. 463.

NICOLAUS V. Vaticanam præclare ædificauit, auxit, digessit. Volaterr. l. 22. Anthrop.

SIXTVS IV. præter eas commoditates quas prouidit, Vaticanam Bibliothecam studij causã aduentibus, duos custodes, velut Bibliothecarij Assessores & Consiliarios adiecit, tresque librarios Hebraum, Græcum & Latinum exscribendis Codicibus. Angel. Rocca.

PAVLVS IV. superioribus tribus librariis tres adiecit, Græcos duos, Latinum vnum.

MARCELLVS II. duos librorum censes eidem præfecit.

SIXTVS V. incredibiliter illam nobilitauit ædificiis, libris, picturis omnique seu ornatu, seu commoditate.

PAVLVS III. nobilem Romæ condidit in ædibus Farnesianis, quæ deinde Cardinalium eiusdem gentis studio mirificè aucta est.

ALEXANDER Hierosolymorum Episcopus & martyr insignem collegit Hierosolymis. Euseb. l. 6. hist. c. 14.

PAMPHILVS Cæsarianam à Iuliano Africano consule institutam valde amplificauit: librorum numerus fuit triginta millia voluminum.

BESSARION Trapezuntius, Nicænus Archiepiscopus & Cardinalis locupletissimam possedit; eam Reip. Venetæ donauit anno MIDLXVIII.

FRANCISCVS Cardinalis Ximenes de Cisneros Archiepiscopus

M m 3

Toletanus

Toletanus celebrem Complutensem Academiam à se institutam egregiâ Bibliothecâ ibidem conditâ celebriorem reddidit.

HIERONYMVS Cardinalis Siripandus, Generalis Ordinis Augustinianorum, Archiepiscopus Salernitanus, & in Concilio Tridentino Legatus, Græcè, Latinè, & Hebraicè doctus; Neapoli Carbonariam in Cœnobio sancti Ioannis ad Carbonariam erexit, librorum numero, delectu, & ornatu inclitam, Petramell. & addit. ad Ciacc. anno 1561.

GUILLELMVS SIRLETVS Cardinalis, sancti Caroli Borromæi præceptor, eximie sanctitatis & doctrinæ, trium linguarum Latinæ, Græcæ & Hebraicæ peritissimus, Romam venit unico sacrorum Bibliorum volumine secum delato, ut obseruat Petramellarius: deinde magnis sumptibus & cura instructissimam Bibliothecam sibi comparauit; cui tamen haud ita affectum suum consecranit, quin ei, (ut par est) prætulerit ea, quæ ad diuinum cultum pertinent. Cuius rei argumento esse potest, quod cum deesset ei pecunia necessaria absoluendo templo sanctæ Mariæ de Montibus; nihilominus operis præfectos pergere instituit, *libros vendam*. quibus scilicet nihil habebat antiquius, nihil charius, ne ipsam suam vestem & subuculam, qua aliquando se exuit, ut pauperibus opitularetur. Vide Ciacon. *post. edit. tom. 2. pag. 1682. an. 1565.*

ASCANIUS Cardinalis Columna, egregius fautor virorum doctorum, & ipse doctus, Sirletianum illum thesaurum deinde possedit, atque haud dubiè, impensè auxit.

HIERONYMVS Cardinalis Rouereus, insignem habuit, (inquit Athanasius Germonius^a) refertam Græcis & Latinis codicibus MStis atque impressis.

SCIPIO Cardinalis Lancellottus, septem millia voluminum aceruauit concinnatione venusta, ordine pereleganti, nec defuit loculamentorum magnificentia. Ang. Rocca 16.

Fr. **MICHAEL BONELLVS** Cardinalis Alexandrinus paucos in hoc genere literariæ suppellectilis & splendoris pares habuit, ob librorum copiam & delectum compactionis artificium, symbolicarum picturarum varietatem; in quibus otij & solitudinis literariæ commoda bellissimè expressit. Superius monuimus hoc Museum à suo conditore fuisse nuncupatum *Ereum*. Idem.

Cardinalis **SFORTIA** Græcorum autographorum, seu veterum voluminum multitudine nobilem collegit. Ea nunc, (ut loquitur Andreas Scotus^b) familiam Sfortiam & hæredem sequitur; & conseruatur magnâ curâ & diligentia.

FRANCISCVS de IOYEVE non potuit non habere vberriam, & in prima commendatione ponendam, qui suam fecit ex tribus, quarum vna fuit Pithæi. Possuin. *in Appar.*

FEDERICVS Cardinalis Borromæus Ambrosianam (verba sunt Aloysij Nouarini^c) magno literatorum commodo, magnis sumptibus, ac laboribus struxit, præful sapientiâ quàm purpurâ nobilior, ut meritò ob id *nostris temporis Ptolemæus* audiat; Bibliothecam hanc non solum li-

a l. 7. de sacrorum immunit. c. 6. n. 67.

b in Bibl. Hisp. tom. 1. c. 3.

c l. 1. sacr. elect. 4. n. 48.

bris, verum etiam viris doctis qui illam procurarent auxit. Andr. Vi-
ctor. *in addit. ad Ciacon. an. 1587.*

DOMINICVS GRIMANVS Cardinalis, eodem congerendorum librorum, ut & Philosophiæ & Theologiæ studio clarus. Idem *an. 1493.*

FRANCISCVS Cardinalis Turnonius, cuius dignitati (ut Sadoletus loquitur^a) quodlibet honoris fastigium conuenire potest; inter publicas regni populique Gallici vtilitates, quas annos quinquaginta summâ fide procurauit, & nauatam felicem operam quatuor Regibus, condendæ Bibliothecæ non immemor fuit, quam postea amplam & luculentam dedit Patribus Societatis Iesu Collegij Turnonensis ab ipso ædificati & instituti.

MICHAEL THOMASIVS Episcopus Ilerdensis, non exigua industria & solitudine in exscribendis optimis quibusque libris versatus est; ac multarum personarum quas plurimis officiis sibi obstrinxerat fauore & præsidio Museum suum locuples fecit. Andr. Scot. *in Bibl. Hisp. tom. 1. c. 3.*

PEREGRINVS FABRETVS Bononiensis, ex sancti Saluatoris Congregatione Bibliothecam erexit in quibus Canonicorum sui Ordinis MStorum codicum Hebraicorum, Latinorum, & Græcorum aliorumque omnis generis magno numero, ac structurâ ædificij in paucis eximiam: eam deinde Patres eiusdem Ordinis auxerunt. Rocca *in append. Bibl. Vatic.*

M. ALPHONSVS CIACONIVS Ordin. Præd. Pœnitentiarius Apostolicus, Museum habuit instructum multiplici antiquaria curiositate, iconicis tabulis personarum illustrium, & exquisitorum librorum copia.

Alij Bibliothecarum insignium Auctores in viginti quinque metopis ad Occidentem pingendi.

PYSISTRATVS Atheniensium Tyrannus primus in Græcia creditur Bibliothecam instituisse. Gell. *l. 6. c. 17.*

PTOLEMÆVS PHILADELPHVS Ægypti Rex.

IVLIVS CÆSAR Imp.

EVMENES Pergami Rex.

ASINIVS POLLIO.

AVGVSTVS OCTAVIVS Imp.

DOMITIANVS Imp.

HADRIANVS Imp.

VLPIVS TRAIANVS Imp.

IVLIVS AFRICANVS Consul. Baron. *an. 222.*

SERENVS SAMONICVS Medicus.

CONSTANTINVS M. Imp. qui & multas ipse scripsit orationes Latinas, earumque complures recitauit, ut Eusebius^b testatur: ex quibus vnica superest inscripta ad Sanctorum cœtum, ad calcem eiusdem libri quarti c. 32. transcripta. Iacob. Gualt.^c ex Bellarm. *de script. sect. an. 306.*

a l. 8. & 14. epist.

b l. 4. c. 29. de vita Constantini.
c facuio 30.

THEODOSIVS M. Imp. librorum studio Prolemæum superavit, & prudentia colligendi; nam optimos quosque sanctorum Patrum codices in Bibliotheca reponerat, multa sua manu descripsit. Nicephor. l. 14. cap. 3.

CAROLVS M. Imp.

MATTHIAS CORVINVS Hungariæ Rex.

FEDERICVS FELTRIVS Dux Urbini.

RUPERTVS senior, Princeps Palatinus, Heidelbergensis Academiae conditor anno à partu Virginis millesimo trecentesimo quadragésimo sexto, priusquam illa ditio infelici defectione à fide Orthodoxa discederet. Valde verosimile est eundem Rupertum prouidisse suæ illi Academiae nobilem illam Bibliothecam Heidelbergensem, siue Palatinam, quæ tamen postea librorum hæreticorum accessione contaminata est.

MAXIMILIANVS II. Imperator Viennæ.

FRANCISCVS I. Galliarum Rex Lascari & Budæo auctoribus Fontanablæam instruxit. Genebr. l. 4. Parisiensem & S. Victoris.

PHILIPPVS II. Hispaniarum Rex Escuriale, de qua superius, ac rursus infra fusè.

SIGISMVNDVS Poloniae Rex, cultor & amplificator Cracouienfis Bibliothecæ.

COSMVS MEDICÆVS Florentinæ auctor.

Dux Bavarie Monachiensem & Ingolstadiensem excitauit.

FVGGERVS, siue FVCCARVS, maximorum Principum magnificentiam in Augustana Bibliotheca condenda æquauit.

FERDINANDVS COLVMBVS Christophori noui Orbis inventoris filius in Columbina Hispalensi memorabilis & splendidus.

Hoc ordine, adeoque etiam inter primos dignissimus est Excellentissimus Gaspar de Gusman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. Is enim siue numerum, siue delectum optimorum omnis generis librorum consideras, Bibliothecam habet planè visendam, planè eximiam; estque eius indies locupletandæ studiosissimus pro singulari suo affectu erga studia literarum, in quibus ita adoleuit, ut etiam Reçtoris munere in Academia Salmanticensi aliquando splendide functus sit; in eaque literaria palæstra egregiè prælusit moderationi Hispanici Orbis, ad quam eum Philippus IV. Rex Catholicus inter intimos suos adiutores præcipuum sibi adsciuit.

CAPVT VI.

Imagines in vitreis specularibus, & arcu transuersario.

1.

Tanta est canonicarum scripturarum maiestas, tanta sanctitas, ut nobis visum sit haud sufficere consecrassè vniuersos earum scriptores in Mose, Dauide, Paulo, Salomone, Matthæo, Marco, Luca, Ioanne, quorum superius facta est mentio in primo intercolumnio; sed æquum esse præterea hæc exhibere reliquos in vitreis specularibus

septem

septem fenestrarum: est enim vitrum idonea arca pingendis illustrium virorum & sanctitate præstantium imaginibus, ut passim in splendidioribus ædibus & Christianorum templis mos est. Cauendum tamen erit ut quàm minimum officiat claritati. *Sacularem quidem disciplinam amplector; sed ut iunioyem, & ut seruum; scientiam autem tuam (sacram) ut perfectam dominam honoro & colo*, (ait ex interpretatione Clementis Alex. ^a Sanctus Patriarcha Abrahamus, loquens Sarai vxori suæ Agar ancillæ in hæc verba, *Ecce ancilla in manibus tuis est, utere eâ ut lubet*. Quæ diuina scientia cum ex canonicis scriptoribus præcipuè petatur, quorum singuli fuere diuinorum consiliorum interpretes, & omni exceptione maiores scribæ; ideo reliquos, de quibus nondum nominatum actum est, iconicos proponemus in hunc modum. Singulas Musei fenestras quadriforas esse volumus, hoc est, coeuntibus inter se scapis ad angulos rectos. In singulis quadrantibus erunt singulæ icones hermeticæ singulorum scriptorum canonicorum, in quibusdam tamen duæ, verum instar vnius.

In primo quadrante primæ fenestræ ad Meridiem *Isaias*, in secundo *Hieremias* cum ipsius amanuensi *Baruch*, qui propriam quoque scripsit prophetiam quinque capitibus comprehensam in tertio *Ezechiel*; in quarto *Daniel*. In primo è regione oppositæ ad Septentrionem *Iesus Syrac*, auctor Ecclesiastici; in secundo *S. Petrus*; in tertio *S. Iacobus*; in quarto *S. Indas*, scriptores canonicarum epistolarum.

In primo secundæ ad Meridiem *Iosue & Samuel* simul, ille auctor libri qui præfert ipsius nomen; iste libri Iudicum & Ruth, & libri primi Regum: in secundo uterque *Tobias* simul; alterutrum enim fuisse auctorem libri sibi cognominis, credibile putat Bellarminus ^b: in tertio *Esdras & Nehemias* scriptores libri primi & secundi *Esdrae*; ille quidem primum sine controuersia scripsit, adeoque (vti D. Isidoro ^c visum est) secundum. Probabilius tamen eidem Bellarmino secundum scriptum fuisse à Nehemia, qui post *Esdram* missus est in Iudæam ab Artaxerxe Rege Persarum, cuius Pincerna erat: in quarto *Gad & Nathan* Prophetæ, qui persecuti sunt res gestas Davidis quæ habentur in libro secundo Regum, & initio tertij, ab eo loco vbi desit Samuel.

In primo aduersæ, *Iob & Philo*, ille suarum rerum scriptor, sicut eruditè, ut solet, probat ipsius explanator Ioannes de Pineda ^d, siue Moses eum librum in Hebræum sermonem ex Arabico conuerterit, siue aduersaria Iobi in librum digesserit; iste sententias Salomonis in vnum volumen collegit, & Græcè edidit; fuit autem non is qui floruit Caij Cæsaris tempore, sed quidam antiquior. In secundo *Mardocheus & Eliachim*; prior patruus & nutritius Reginae Esther, qui & illi semper adfuit, & res ipsius gestas omnium optimè nosse potuit; alter alio nomine *Ioachim* Sacerdos magnus Hebræorum scripsit librum Iudith. In tertio *Abias & Addo*, qui res Salomonis conscripserunt, siue sint illæ quæ narrantur libro tertio Regum, siue aliæ. In quarto *Ioannes Hircanus*, & *Iason Cyrenæus*, hic libri secundi Machabæorum auctor, ille primi.

Nn

In

a 1. str. c. 3.

Gen. 16. n. 6.

2.

3.

b de script. vet. Testam.

c lib. 6. originum.

4.

d Praef. in Iob c. 3. n. 3.

5. In tribus fenestris ad Orientem *duodecim minores Propheta.* in media *Oseas, Ioel, Amos, Abdias*; in dextra *Ionas, Michaas, Nabum, Abacuc*; in sinistra *Sophonias, Aggeus, Zacharius, Malachias.*

a in Ioan.
c. 9. hom. 68.

6. Septuaginta duos Interpretes inter scriptores Canonicos recensimus omnino. Nā diuino & prophetico (vt Patres omnes consentiunt) afflante Spiritu scripsere; eaque interpretatio non solum à Iudæis, verum etiam quandiu sincera permansit, *communis* in Ecclesia Christiana habita est & dicta, fuitque hæc Scriptura (quemadmodum loquitur D. Chrysostomus a;) *Ortium ad Christum*, præcipue Græcis, apud quos præuio munere Apostolorum septuaginta duo illi viri functi sunt. Admirabilem illam sensus & scriptionis, siue interpretationis consensionem non refero, quia res nota est: singulorum nomina dabit Aristæas septimo tomo Bibliothecæ veterum Patrum editionis secundæ: nos emblematicè eos hîc proponemus in concaua facie arcus transuersarij, hunc in modum. In umbilico arcus colore cæruleo inducti pingemus solem illuminantem æqualiter septuaginta duo astra æqualis magnitudinis & lucis, cum hac epigraphe,

En Philadelphie tibi do dera mubeia.

Alluditur ad cælum spectabile, in quo sub duodecim signis Zodaici, septuaginta duæ partes distinguuntur, quæ à Græcis dicuntur *δωδεκατημορια*, & quarum unicuique signo sex in Mathematicis tribuuntur.

7.

Duæ aliæ facies eiusdem arcus venustè & conuenienter ornari poterunt stemmatibus, siue floreis, aut viridibus coronis ambientibus suo complexu vultus præstantium quorundam *picorum, calcographorum, architectorum, & Musicorum*; quorum artes inter liberales & ingenuas censerentur solent, ac passim tanti fieri à viris doctis, vt licet eas non didicerint, vix tamen vllum reperias ex iis, qui non aliquam earum intelligentiam profiteatur; de quæ illis, cum se dat occasio, non statuat, & iudicet suum *Musici* in *Museis* deberi locum, solus *ἀμύτος* negauerit; vel qui non legerit in Museo Heliconio statui à pœtris adolescentulorum choros, qui pæanas canere docentur Phœbo præcinente; aded vt qui absurdè canat, putetur ineptus fore Phœbi alumnus; qui iustum & præfinitum modum bellè ac venustè seruat, is aptus ad ingenuas artes Musarum omnium suffragio pronuntietur; quales fuerunt Alcæus, Homerus, Orpheus, Aristoteles, Plato, Pythagoras practicæ Musicæ scriptores, quorum iconicis vultibus hunc arcum (vti diximus) ornabis, hi esse possunt; Guido Aretinus notarum musicarum *ut, re, mi, fa, sol, la*, inuentor anno 1021. Orlandus Lassus, Vincentius Gallilæus, Lucas Marenzius, Ludouicus Viadana, Prætorius, Glareanus.

8.

Architectura tam multa ex variis facultatibus delibat ex Geometria, Gnomonica, Optica, Astronomia, Pœsi, Philosophia, Historia, Medicina & aliis; vt meritò reprehendendus sim, si literatissima ars in hac æde in illustrium architectorum imaginibus à me non consecratur; præsertim verò cum si quid sit ordinationis, distributionis, eutrichiæ, decoris, symmetriæ in huius Musei nostri structura, ei facultati debeat, quæ longè mirabiliora perficit, imò cuius vnus est, Orbis miracula edere, & præesse cæteris artibus iudicando, præcipiendo,

dirigendo,

& pro humanis viribus diuinam mentem quæ hanc rerum vniuersitatem, cœlorum prætoriam, cœnacula elementorum, Basilicam Empyream architectata est, æmulando; atque homines ab agresti, ferino, & inhumano viuendi genere ad vrbes, & ciuilem societatem traducendo. Itaque hi pingantur Bezeleel Ooliab, Vitruuius, Frontinus, Leo Albertus, Sebastianus Serlius, Daniel Barbarus, Philippus de Lormes, Callinicus architectus, ignis Græci inuentor. huc item referendi mechanici insignes Flavius à Gioia Melphenis inuentor acus nauticæ an. 1303. Bertoldus Niger Bombardorum 1380.

Germana Architecturæ est *picura, statuaria, calatoria.* Graphis quidem architecto prorsus necessaria est ad ichnographias, seu vestigia, aut plantas ædificiorum, ad orthographias, seu frontis & laterum erectiones; ad sciographias, seu internarum partium sectiones & formas (quas *porfilum* vocant.) Cum autem picura tota constet ingenio & proportionibus, eius laudandæ nunquam finis fit. & si architectus diuinæ mentis solertiam in fabricis imitatur, pictor quoque diuinæ artis æmulus domos nostras insatiabili rerum omnium varietate, animalibus, plantis, marmoribus, gemmis replet & instruit. Adde quòd huic ingenuæ arti totus ferè huius Musei ornatus debetur; quapropter digni sunt sua imagine nobiles artifices qui illam studiosius excoluerunt atque nobilitauerunt, quique posteritati vultus nobilium ingeniorum tradiderunt. Præterea si nihil aliud sit, quàm quod *pictores passuntur ab Iside*, hoc est, à sapientiæ & doctrinæ dea, nunquid satis esset vt ipsorum imagines in æde sapientiæ collocentur? nec mihi quis opponat, Senecam^a adduci non posse vt in numerum liberalium artium pictores & statuarios recipiat, non magis quàm luxuriæ ministros, cuiusmodi sunt luctatores & tota oleo ac luto constans scientia, vngentarij, coqui, & quotquot voluptatibus nostris ingenia accommodant sua; id enim tribuendum est obscœnis pictoribus, quos tanquam publicos atque omnium horarum lenones, meritò ab hac æde, vt ille, à liberalibus studiis summoueo. Insignes pictores sunt Apelles, Protegenes, Zeuxis, Polygnorus, Raphaël Vrbinus, Michaël Angelus Banarota, Titianus, Antonius Corrigiensis. Dædalus, ab operibus affabre perfectis quæ *δαιδαλα* dicuntur, sic nominatus; eius enim statuæ (ait Plato) nisi ligentur, discedant, atque aufugiunt. Phydias, Lysippus, Polyclerus, Myron, Praxiteles, Menæchmus, qui & de sua arte librum scripsit, Callimachus aliique sculptores clari.

Supereit *Typographia*, cui quantum vniuersa Resp. literaria debeat, quantum scriptores, quantum lectores, quantum Magistri, quantum discipuli, statuere operosum sit. Si enim papyri & chartæ vsu maximè humanitatem vitæ & memoriam constare Plinius dixit^b, quid de calcographica arte dicendum est? potène ab ipsis Musis si singulæ aliquantum ingenium suum conferant, quidquam inueniri subtilius, vel utilius ad tradendam comparandamque scientiam, ac momento longè latèque diffundendam? vt proinde iure exclamare cum Bertoldo possis,

O Germania numeris repletis

N n 2

Q n 9

8.

Iuuen. Sat.
12.

a ep. 88.

9.

b l. 13. c. 11.

*Quo nihil vilius dedit vetustas
Scribere qua doces libros premendo.*

O atramentum typicum quantumvis densum spissumque, quam liquido candore, quam liquidâ luce ingenia nostra perfundis & illustras. Descriptio artis typographicæ à Christophoro Milæo^a facta digna prorsus est quæ legatur; item quæ de typico atramento scripsit Forcatulus^b, vt ceteros raceâ quos inuenies apud Henricum Salmuth^c. Igitur meritò dignabere hoc Museo typographicæ artis inuentiones & excoltores inter imagines personarum insigniter meritarum de literis: hi autem erunt Ioannes Guttembergius, huius artis inuentor, si Polydoro Virgilio^d, Palamerio^e, Guilandino^f, & Castanæo^g credimus, siue Ioannes Fust, aut Faustus, vt Ramus scribit^h. Huldricus Gallus, qui librarías formas Romam intulit, in quem Ioannes Antonius Campanus quatuor hisce verficulis iocatus est, quòd hac arte necessitatem scribendi pennariumque vsum sustulisse visus sit.

Anser Tarpeij custos Iouis, vnde, quòd alis

Obstreperet, Gallus decidit, vltor adest

Huldricus Gallus, ne quem poscantur in vsum

Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Aldus Manutius Romanus quâ prælo, quâ calamo inter Typographos & scriptores eximios inclitus, de quo superius lib. 1. sect. 6. cap. 2.

a lib. 2. histor. vniuers. rerum.
b l. 4. de Imp. & Philo- soph. Gallo- rum.
c in notis ad tit. 22. Guid. Panciroli de nou. repert. d l. 2. c. 7. e in Chroni- cis.
f de papyro memb. 26. g in cat. parte 11. confid. 39.
h l. 2. schol. Mathemat.

LIBER

LIBER SECVNDVS
MUSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ
INSTRUCTIO.

LIBRORVM thecam superiore libro composui- mus & aptauimus; nunc instruenda est, ne si vacua fuerit in eam torqueri possit, quòd Æsopica simia dixit de quadâ larua quam fortè repperat, *O præclarum caput, sed cerebro vacuum*. At verò ad Musei, siue Bibliothecæ instructionem, tria videntur esse meæ curæ, & muneris. Primum indicare nomina- tum, qui præcipuè libri comparandi sint, & quo ordine disponendi: secundum, quânam excludendi: tertium, quânam alia supellex huic loco idonea. Quod ad primum attinet, infinita res foret indicem texere omnium Auctorum cuiusque facultatis, quorum libros haberi par est in hoc Museo: præterquam quòd rem à Possuino magna ex parte iam actam ageremus. Prima sectione consentaneum visum est dicere aliquid in commodationem illius facultatis, cuius nomen inscriptum erit in armario: secundâ proponemus octo genera Auctorum quibus patère ostium huius ædis omnino nolumus, & quorum alios rogis tradi, alios æterno carceri mancipari debere censemus: tertiâ persequemur reliquam supellectilem, & conueniens instrumentum ad hanc officinam sapientiæ.

SECTION I.

*Ordinatio armariorum; statua & icones principum
cuiusque scientiæ; ac de singulis facultatibus
breues dissertationes.*

VNGAR. hoc libellus e manu designatoris. & locarij: siqui- dem distabat, supellectilem facultatum, seu scientiarum libros

134 3 in

in sua armaria, & bonorum ingeniorum familias ordinabo per opportuna domicilia in hac literaria ciuitate. quod priusquam facere aggrediar, non possum inhibere stylum, quin exscribam ea, quæ Columella^a auctor cultissimus elegantissime scripsit in commendationem commoditatum, & venustatis quæ ex ordine, & apta suis locis singularum rerum dispositione emergit; hæc habet villicum instruens. *Præparatis receptaculis oportet suo quidque loco generatim, atque etiam specialiter nonnulla disponere, qui facilius cum quis usus exposulabit recipere possis; nam vetus est prouerbiū, paupertatem esse certissimam, cum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur ubi proiectum iaceat, quod desideretur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quam diligentia: quis enim dubitet nihil esse pulchrius in omni ratione vitæ dispositione, atque ordine? Quod etiam in ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere, nam ubi chorus canentium non ad certos modos, atque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum quiddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at ubi certis numeris & pedibus velut facta conspiratione consensit, atque concinuit, ex eiusmodi uocum concordia non solum ipsis canentibus amicū quiddam & dulce resonat, verum etiam spectantes audientisque lætissima voluptate permulcentur. Iam verò in exercitu neque miles, neque Imperator sine ordine ac dispositione quidquam valent explicare, cum armatus inermem, eques peditem, plaustrum equites si sint permisti confundant. Hæc eadem ratio præparationis atque ordinis etiam in nauigiis plurimum valet, nam ubi tempestas incessit, & est ritè disposita nauis, suo quidque ordine locatum armamentum sine trepidatione minister promit, cum est à gubernatore postulatum. Quod si tantum hæc possunt ut in theatris, in exercitiis, vel etiam in nauigiis, nihil dubium est, quin cura villica ordinem dispositionemque rerum quas reponit, desideret; nam & unumquodque facilius consideratur, cum est assignatum suo loco, & si quid forte abest, ipse vacuum locus admonet, ut quod deest requiratur: si quid verò concinnari oportet, facilius intelligitur cum ordine suo recensetur.* Hæc Columella; quæ si vera sunt in iis hominibus, qui solummodo rationem cum terra habent, quanta cura & studia debet esse ordinis studiosis hominibus circa libros, & reliquum armamentum literarium? Est autem ordo in primis necessarius in Bibliotheca, ut tibi consentent tuæ opes, & ne plurimum temporis perdas, dum quæ res eos libros, qui studentī necessarij sunt, & quos habere ad manum deberes: præterquam quod indigesti acerui librorum eò plus habent offensionis, quod ipsa quodammodo Bibliotheca anima sit, ordo, & conueniens collocatio singularum rerum, quæ sunt huius loci propriæ. Si defuerit hæc cura concinnitatis & dispositionis, quo locupletiolem habueris Bibliothecam, & maiorem numerum voluminum, eò plura tibi erunt impedimenta; tantum abest ut habeas comparandæ doctrinæ subsidia, ut Darij ingentes copiæ exitio potius erant, quam adiumento. Si iudiciose & sapienter ordinata fuerit Bibliotheca, & singuli libri suis iudis & forulis aptè repositi, incredibile est quam grata species inde existat, & quantopere iuuetur studentis memoria, ut vniuersos pariter ac singulos norit, facileque aduertat, si vel vnicus in immensa multitudine defuerit.

CAPVT I.

Armarium primum.

Eius inscriptio.

BIBLIA SACRA.

Sive sacrarum Scripturarum Auctorem spectas, siue inexhaustam quam continent cum summa vtilitate eruditionem, iure prærogatiuam honoris & principatum in literaria Rep. illis attribues *θεοπαράδοτα λόγια* esse, eloquia diuinitus tradita, & *ὡς χρηστέον ἀγαθὴν κατενεδύντα*, velut oracula de caelo missa nemo Christianus inficias iuerit. *Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Inspirati (inquit) haud tamen simili afflatu quo Pythiæ, vel Pythones, qui temulenti illo spiritu illico deiiciebantur de potestate mentis, & bacchabantur, si pectore possent excutere conceptum in præcordiis mali dæmonis halitum. Non sequestrarunt (si fas est cum Arnobio^a loqui) *pectoris sanitatem sancti vates* verè entheati, sed quæ sui compotes à numine percipiebant, ea pacatò animo sedatòque (quia non in commotione Dominus) in sacris voluminibus nobis reliquerunt; quorum librorum Auctorem Deum Opt. Max. hæc regij Pfaltis verba testantur, *Incerta & occulta sapientia tua manifesta stī mihi*; quæ voces eodem iure, quo à purpurato Vate dictæ sunt, à reliquis canonicis scriptoribus vsurpari possunt, & illud verè pronuntiarī, *lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*, ut iam non tam ex amanuensibus, quam ex dictante, non tam ex calamo, quam ex manu exarante oracula illa sacrosancta sacri codices æstimandi sint. *Si magni cuiusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, ea que quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profectò esset, si non epistolarum Auctorem scire, sensumque cognoscere, sed quali calamo earum verba impressa fuerint, indagare studeveremus: cum ergo rem cognoscimus, eiusque rei Spiritum sanctum Auctorem tenemus, qui scriptorem quærimus, quid aliud agimus nisi legentes literas de calamo perscrutamur.* Deus est huius doctrinæ Auctor, non mendaculus poëta, non rhetor garrulus, non sophista captiosus, non philosophus gloriosus, non denique vllus mortalium, qui non solum multa ignorare & falli, sed etiam conscij & prudentes fallere possunt, & sæpe fallunt: non vllus Angelorum, quorum quantumlibet magna, precaria tamen, certisque finibus comprehensa scientia: sed qui solus sapiens est, (quemadmodum dixit Clemens Alex.^b) & cuius diuinæ sapientiæ immensum pelagus cum inspiceret regius Vates (inquit D. Chryostomus^c) vertigine quasi tentatus obstupuit, ac summo cum timore demirans recessit & exclamauit, *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es.* Ipse (inquam) Deus qui nec falli potest nec fallere: rectè enim Plotinus^d, *An fore quemquam putamus, inquit, qui mentem veram verèque existentem existimet aliquando mentiu-ram, resque re veran non existentes opinaturam?* curè neminem, qua enim ratione

I.

S. Dion.
D. Chryost.
de sanct.
Pentec.
2. Petr. c. 1.
v. 21.
Plin. l. 2.
Virg. 6. Æn.
D. Basil. &
Hier. in
procem. l. f.
Epiph.
har. 48.
a. l. 5. n. 15.
3. Reg. 19.
Ps. 5. 8.

Ps. 44.

S. Greg. in
procem mo-
ral. c. 1.

Delrio in
c. 1. Phari.

b. 4. Strom.
c. 1.
c. homil. 1.
contra Anc-
mæros.
Ps. 138.
d. Enneade 5.
l. 5. c. 1.

meus

a l. de verit.
prædest.
b serm. 162.
de temp. §.
19.
c l. de my-
ster.

mens illa foret, si quando (ut ita dixerim) dementiret? Et D. Fulgentius^a, Dei scientia nihil in se potest habere falsi, quia falsitas inesse veritati non potest. Ex eadem causa D. Augustinus^b, & Iamblicus^c conficiunt in Deum cadere mendacium non posse. Ille quidem, Veritas mentiri non potest, aliqui veritas non est, si mentiri potest. iste, Sicut lumen naturaliter, & assidue solem sequitur, sic veritas Deum, eiusque pedisequos, non enim est per essentiam aliquid facientis, aliquando contraria facere.

2.

d l. de sacrif.
Abelis &
Caini.

Hinc colliges quantæ fidei, & auctoritatis sacri codices sint, in quibus scilicet continentur verba Dei firmiora cælo ac terra, & qua (vt ait Philo^d) quantum ad certitudinem nihil à iuramento differant, ipsæque vel simpliciter loquens fide dignus sit. Vide nunc quàm meritò primum sibi locum in hac Bibliotheca vendicent diuina hæc volumina, è quibus pura putaque veritas hauritur; quisquis enim sacra hæc volumina euoluis, statue apud animum tuum, non tam à te legi Mosis, vel Ioannis, vel Pauli cæterorumque eius hierarchiæ scriptorum libros & epistolæ, quàm Dei, & illud D. Chrysostomi^e monitum penitus infige tuæ menti, Nec illas quidem qua tenues esse putantur scripturæ sententias præmittendas, nam & ipse de Spiritus gratia sunt: Spiritus autem gratia nunquam parua est, aut vilis, sed magna & mirabilis, & dantis munificentia digna. Et vt ego quidem sentio, aliique mecum sentiunt, nec singula solum sententiæ à Deo, sed singula ipsa verba, syllabæ, & apices Deo dictante scripta sunt τοῖς ἀδελφοῖς διὰ τὴν διὰ τὴν ἀποστολὴν ἰσχυρὰ, in singulis literis sepulta sunt & abscondita mysteria, ait D. Cyrillus^f, & D. Hieronymus^g, singula litera, & apices, & puncta in diuinis literis plena sunt sensibus.

e hom. 1. ad
pop.

Vide Fabium
Iustinianum
de sacra
Script. l. 1.
c. 2.

f in Amon.
n. 76.
g in c. 3. ep.
ad Eph.

3.

h l. 2. de cur.
Gr. affect.

Alterum illud quod mirificè commendat sacros codices est incredibilis eruditio qua abundantissimè affluunt. Theologiæ quidem fontem esse vberimum intelliges ex eo quod Theodorus^h affirmat de foliis libris à Mose scriptis. Cur non Mosem Oceanum Theologia transmissus, à quo (vt poetice dicam) fluij omnes, & maria omnia deriuantur, illic enim & Anaxagoras & Pythagoras, Platoque post eos parua quedam veritatis lumina quadamque initia desumpserunt. Interdixerat Christianis liberales disciplinas scelestissimus desertor nostræ religionis Iulianus, nec contentus donum illud Dei detinere in iniustitia, cœpit procaciter & scurriliter deridere sacras Scripturas, dicere solitus Gentilium esse nitere in sermone, & efflorescere in scriptis, sesamum spirare & seplasiæ, vno verbo, Græcari: Christianorum autem propriam esse infantiam & barbariem, quorum sapientia nihil aliud est quàm Crede: sed impudenti cani maledicentissimè nobis allatranti os ita obduxit D. Gregorius Naz.ⁱ vt mirabilis istius Crede præstantiam extollens, simul etiam planum fecerit, haud fuisse à Græcis repertas scientias, sed illos eas ab Ægyptiis didicisse, qui & ipsi eas rursus ab Indæis acceperant. Versantur in hoc eodem argumento è sanctis Patribus bene multi, qui docent Græcos puerorum loco habitos (quod Soloni olim fuit exprobratum) facta contentione cum Hebræis & Ægyptiis, quos illi Barbaros dicebant. Verùm hac de re iam alibi, iterumque posterius. Næ vel in vnica D. Pauli pagella plus est succi & neruorum, plus diuinæ sapientiæ

i Orat. 1. in
Iulian.

& Theologiæ, quàm in omnibus prophanis scriptoribus eruditionis. Consideremus hoc propius.

Quæ Ethnicorum doctrina & disciplina conferri potest cum sacrorum voluminum eruditione & sapientia? An fabulosa Theogonia cum arcano augustissimæ Triados mysterio? an numinum communicatio cum mortalibus, cum diuinæ *ἐπιφανείας* œconomia? an de fato disputationes cum diuina prædestinatione, cum gratia, cum libertate voluntatis nostræ, cum nostrorum operum meritis? an Apotheoses cum nostris cœlitibus? an lectisternia cum eucharisticis epulis? & sexcenta id genus quæ prudens prætereo; quia quod ad Theologiam spectat, non ignoro facile mihi concessum iri ab omnibus, sacros codices diuinum fontem esse omnis veræ & eruditæ de Deo disputationis ac sapientiæ. Aliam eruditionem desideras? in promptu est in sacris paginis, eaque longè melior, quàm in Gentilium commentariis. Historiæ varietas & superiorum temporum memoria te delectat? habes qui ab ipso mundi exordio res scitu dignissimas perduxerint ad quatuor amplius annorum millia; quis prophanorum scriptorum hoc præstitit? Pœseos amœnitas te recreat? habes in purpurato vate lyricam omnem elegantiam Horatiano & Pindarico plectro infinitis partibus suauiore; habes in Cantico Canticorum omnem bucolicam vermilitatem; è qua Theocritas huius generis inter prophanos principes quamplurima in suos hortulos deriuauit. habes in lamentationibus Hieremiæ flebiles elegiarum modos; in Iobo tragœdiam; in Genesi, & alibi passim, Physiologiam; in Pentateucho politicam & iuris scientiam; in Salomonis & Siracidæ libris doctrinam de moribus perfectissimam; in Isaia eloquentiam Tullianam & Demosthenianam sublimiorem. de hoc argumento fusiùs Laurentius Ramires de Prado^a. Vellem experireris ipse, & ingredereris in hos diuinæ sapientiæ thesauros, momento diues fieres infinitarum rerum, inde promeres exquisitissimam doctrinam, quam S. Athanasius de hoc argumento disputans appellat *κειμήλια*, id est, dona exquisita amicis & hospitibus data; veluti si Deus Opt. Max. ea donasset hominibus in sacris libris tanquam perpetua monumenta sui amoris & beneuolentiæ, sorderent tibi continuè illa choragia humanæ sapientiæ, quæ tantopere deperis, ac cœlestis doctrinæ vtilitatem expertus, exclamares cum D. Basilio^b, Ego sanè postquam multum temporis vanitati impendissem, & omnem propè atatem inani studio attriuissem quo tenebar, cum apprehendendis humana sapientia disciplinis immorabar; tandem aliquando veluti ex graui somno expergefactus ad euangelicæ veritatis admirabile lumen respexi, agnouique inutilitatem sapientiæ principum huius mundi qui abolentur, deplorata plurimum miserabili mea vita, ductorem mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret; tum contumaciter subiicit hunc magistrum fuisse *Euangelij lectionem*.

4.

a pentecostarchi c. 32.

b Ep. ad Eustachium
Episc. Sebastenorum.

Nunquam finis sit si de sacrarum paginarum vtilitate dicere aggrediar: longè plurima pauculis verbis dixit Magnus Gregorius^c Theodorum medicum ad studium sacrarum literarum incitans hac breuicula parænesi, *Disce cor tuum in verbis Dei*. Scio fuisse celebratas in multis locis, & in insignibus scriptoribus, ab Iudore^d & Scalas ad Deum,

c Ep. 129.

Deum, atque aurum Dei Spiritu probatum, αὐτὸν ἰσχυρὰ πικρὰ ἢ μαστιχο-
 μύρον δι' ὧν χρυσὸν τὸ πρὸς θεῷ ἀκατάσχετος κλίμακες παύει τοίνυν τὰ ἐν τῇ
 Ἐκκλησίᾳ θεῷ ἀποφραζόμενα ἐς δόξιν δέχεται χρυσὸν πεποιημένα τῷ θεῷ ἢ
 ἀληθείας πνεύματι. Scio vocatas à Clemente Alex. ^a *Carceres sapientie*, &
 portum nullis agitatum fluctibus; à D. Basilio ^b, *Viam regiam qua itur ad*
investigationem veri; à D. Chrysoftomo ^c, *Cælorum clauem*, ab eodem d
 Ἐπιστολῶν τὸ πρὸς θεῷ γράμματος, *thesaurum cognitionis Dei*, & ^e, τὸ χρυσὸν ἢ ἀδα-
 μαντῶν, *murum adamantinum*; à Gregorio Romano ^f, *speculum humana*
mentis. Denique pro excellentium rerum natura, quæ vnico nomine
 comprehendendi non possunt, cognominari nunc κατ' ἐξοχὴν *Scripturam*,
 nunc *Biblia* in numero multitudinis, quodd vnum hoc volumen infini-
 to post se interuallo omnes humanæ eruditionis, & sapientiæ com-
 mentarios post se relinquat, sitque instar locupletis Bibliothecæ; nunc
Testamentum Dei, *fœdus*, *chirographum*, *legem*, *Euangelium*, aliisque seu
 nominibus, seu elogiis: sed enimuero maximè placet illud quod retuli-
 mus, *Disce cor Dei in verbis Dei*; vt si diceret grauissimus Pontifex, *sacros*
codices esse velut diuini cordis repositorium & thecam, quam vbi aperue-
 ris, protinus intelligas quænam sit diuini Numinis voluntas, quæ mens,
 quæ consilia. Qua re quid fingi beatius potest?

6.

Ita est, (inquies) planè impius sit qui neget sacros codices continere
mysteria veritatis, & diuina pietatis oracula, vt loquitur D. Ambrosius, &
 esse *sapientie verbi speculum, & diuinitatis armarium*, vt B. Laurentius
 Iustinianus ^g: at sanè fatendum est desiderari in illis nitorem elocu-
 tionis, figurarū lumina, dictorum acumina, argutias, flores, venustatem
 & pleraque alia ornamenta quibus prophanorum auctorum libri nos
 ad se iucundissimè alliciunt, & allecctos insaturabiliter tenent. Non est
 nouum quod obiicis delicatule; iā pridem Græcula vanitas hoc ipsum
 Christianis opposuit; sed etiam quomodo responsum sit, accipe. Vos
quidem viri Græci, (inquit Theodoretus ^h) *elegantes compositisque sermones*
audire percupitis, quærentes quammaximè permulceri: vbi verò tales non in-
uenitis, effuso risu eos contemnitis, ac maledictis incessitis; quin etiam obstru-
etis auribus quæ dicuntur audire non vultis. Contra verò animaduertere vos
oportuit ita usu euenire, & ea quæ sunt maximè pretiosa, cuncta ferè vili
materia integantur. viderè siquidem est pretiosum vnionem, quales ampli ac
magnifici viri apud se esse desiderant, aspernabili admodum testa innasci, ea-
dèmq; nutrirì, auferere, occultari. Qui verò eum sibi cœmunt auri pluri-
missam faciunt testam. præterea verò pellucentes gemmas
ornandisque regis capitibus destinatas aliud genus lapidis extrinsecus cir-
cumuesbit despicibilis ille quidem atque inutilis. Qui ergo eas gemmas expo-
liunt, atque ad ornatum concinnant, superfluam illam testam nibili penden-
tem circum amputantes abradentisque nitorem lucentium lapillorum detegunt
& expediunt: aurum quoque quod passim à multitudine peramatur, ipsamque
præterea ad ferrum, argentum terrâ atque arenâ obtegunt: verum qui auri
venas argentique riuantur, metalla quidem effodiunt; ramenta verò sibi &
relicta colligunt: postquam autem cusam signatamque est Imperatoris cha-
ractere, aurei locuti, sed theca vel ex corio, vel ex marmore confecta
factum est vt verissimas de diuinis humanisque
rebus

a in pro-
 trept.
 b Ep. 1. ad
 Greg. Naz.
 c hom. de
 verbis Isaie.
 d in Psal. 41.
 e l. 4. de Sa-
 cerd. c. 7.
 f l. 2. mor. in
 princ.

g de casto
 connubio
 cap. 19.

h lib. 9. de
 leg.

rebus traditiones; non illustres eloquentia tumidique sermones, sed simplices hu-
 milisque ac omnibus mortalibus noti prædicent; magnumque adeo ineffabi-
 lemque thesaurum viles admodum & despicibiles theca circumferant. *Quantum*
autem roboris, quantum virtutis insitum habeant, facile is inspiciet, qui
Græcorum legislatores ac Romanorum in medium proferat; isque nostros pi-
scatores ac publicanos in comparationem adducat. Inueniet enim illos ne finiti-
mis quidem persuasisse, vt ad suas leges vitam instituerent: Galileos verò
(Christianos, sic enim eos & Iulianus Apostata nominabat) non solum Ro-
manos Græcosque, verum etiam cunctas barbaras nationes ad amorem legis
euangelicæ traduxisse. Hoc vltro fuit dandum Græcis, atque hunc in
 modum excusanda simplicitas styli sacrarum literarum apud eos, qui
 sermonis elegantia & maiestatem æstimare non possunt, nisi ex floscu-
 lis, ex calamistris, ex fuco & crepantibus bullis, quod iudicium leuicu-
 lorum hominum est, vel adolescentulorum in scholarum vmbraculis
 declamantium. Cæterum erras mi homo, & toto cælo erras, quisquis
 tam peruersè de diuinis voluminibus statuis: non es, meo quidem iu-
 dicio, nec fortassis etiam tuo; non es in omni prophana disciplina in-
 telligentior D. Gregorio Nazianzeno, qui Athenis tum cum erat flo-
 rentissima fontes omnes eruditionis combibit, isque ad satietatem
 epotis ibidem ipse oratoriam facultatem professus est. Non es huma-
 na literatura instructior Augustino, cuius commentarij de ciuitate
 Dei, & panegyris habita coram Valentiniano Imp. satis indicant quan-
 tus fuerit, & quantus audierit: non citabo plures contra te testimo-
 nium dicturos pro sacrarum literarum non modò maiestate, sed etiam
 elegantia; duos istos cum tu loquentes audies, puta Athenas, Carthagi-
 nem, Romam & Mediolanum, ciuitates ea ætate omni disciplinarum
 genere florentissimas (in tribus posterioribus Rhetoricam docuit D.
 Augustinus) contra te loqui. Itaque sic Gregorius ^a: *Corpus sacra Scri-*
ptura, (hoc est, dictio, seu literæ cortex) miro splendore collicet; sed anima
(sic sensum cortice reatum appellat) præclara est, & prorsus diuina. Hippo-
nenis Præsul quid? Sicut est quadam eloquentia quæ magis ætatem iuueni-
lem decet, est quæ senilem; nec iam dicenda est eloquentia, si persona non con-
ueniat loquenti; ita est quadamque viros summa auctoritate dignissimos pla-
neque diuinos decet; hæc illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa, ipsis
enim congruit; alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventosi-
tate, sed soliditate transcendit: vbi verò eos non intelligo, minus mihi apparet
eorum eloquentia, sed tamen non dubito talem esse qualis est, vbi ego intelligo.
 Sic dicendi Magister & optimus veræ eloquentiæ index. Ex quibus
 verbis hoc conficio, te vel adhuc puerum esse & molliculum, cui cin-
 cinni, phaleræ, & crepundia placent; displicet autem grauis & robusta
 eloquentia: vel certè metuendum tibi illud Apostoli, *Animalis homo*
non percipit ea quæ Dei sunt. Vtrumque expertus est idem D. Augusti-
 nus; nam tunc solum diuinos istos commentarios velut simplices &
 insulfos fastidiuit, cum iunior esset, & falsa religione imbutus; verum
 factus prouectior & religiosior, cecinit palinodiam. *Prudentibus enim*
viris non placent phalerata, sed fortia, & summa interdum ars est artis
 neglectus: sic ad grauitatem Pandectas destitutas esse verborum leno-
 ciniis,

D. Greg.
 Naz. carmi-
 ne de vita
 sua: orat. in
 Iun. Cæs. &
 orat. in lau-
 dib. Basil.

a Ep. ad Ne-
 mcf.

1. Cor. 2. 14.

S. Prosp. de
 vita con-
 templatiua

a l. 32. pen-
tecont.
Sen.ep.40.

b de vero
cultu l. 6.
c.21.

c lib. de
Anima.

d de arca &
Noë.

e Auctor
eius vitæ
l. r. c. 4.
f Præf. ad
lib. de septē
verbis Do-
mini.

7.

g de doct.
Chr. c. 11.

ciniis, & propriis verbis scriptas Laurentius Ramires de Prado^a docet, adeoque ars perfectissima præcipit, *ut qua veritati operam dat, oratio incomposita sit & simplex: compta autem & popularis nihil habet veri; mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere.* Cœlij Laëtantij Firmiani^b firma, lactea, & cœlestis ratiocinatio disputationem hanc mirificè stabiliet, condiet, illustrabit. sic habet, *Carmen compositum & oratio cum suauitate decipiens capit mentes, & quò voluerit impellit, inde homines literati cum ad Dei cognitionem accesserint, ab aliquo imperito doctore fundati minus credunt: assueti enim dulcibus & politis siue orationibus, siue carminibus, diuinarum literarum simplicem communemque sermonem pro sordido aspènantur; id enim querunt quod sensum demulceat: persuadet autem quidquid est suauis, & animo penitus, dum delectat, insidet.* Num igitur Deus & mentis & vocis & lingua artifex disertè loqui non potest? Imò verò summâ prouidentia carere fucò voluit ea, qua diuina sunt, ut omnes intelligerent qua ipse omnibus loquebatur. Scenam hanc claudant Hugo & nunquam satis laudatus Augustinus disertissimè iuxta ac verissimè de sacra Scriptura locuti. ille, *In Scriptura (inquit^c) quidquid docetur veritas, quidquid præcipitur bonitas, quidquid promittitur felicitas est: nam Deus est veritas sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria.* Tum alibi^d, *Est liber vita, cuius cognitio vita, cuius scriptura indelebilis, cuius aspectus desiderabilis, cuius doctrina facilis, cuius scientia dulcis, cuius profunditas inenitabilis, cuius verba innumerabilia, & unum tamen verbum omnia.* Alter sic, *Quidquid homo extrâ didicerit, si noxium est, ibi damnatur; si utile est, ibi inuenitur; & cum ibi quisque inuenit omnia, qua utiliter alibi didicit, multò abundantius inuenit ea, qua nusquam omnino alibi; sed in illarum tantummodo mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.* Si nihil aliud sit in sacris literis eximium, quàm quòd fontes sunt veritatis, ut eos appellare consueuerat D. Bernardus^e, summi pretij & dignitatis sunt. Ad eas cum propius accesseris (inquit Arnoldus Carnorensis^f) & infuderit se tibi illuminans sensum tuum diuina radius veritatis, intelliges & videbis in scintilla incendium, & in stilla reperies pelagus, & in lecytho olei unde creditori reddas debitum, & tibi assatim suppediet inconsumptibilem cibum.

Quoniam diuersitas interpretationum multum confert ad sacrarum Scripturarum intelligentiam, (ut etiam obseruauit idem D. Augustinus^g) ideo referes in hoc armarium Biblia variæ editionis, antiqua, noua manuscripta, quæcunque nancisci poteris, Còplutensia Francisci Cardinalis Ximenij è Cisneros Academia Complutensis institutoris; Regia Philippi secundi Regis Catholici, Xistiana Xisti quinti Romani Pontificis, hexapla Origenis; & his antiquiora Aquilæ Pontici, Theodotionis, Symmachi: imò etiam licèt sint duntaxat eorum partes, ut Augustini Iustiniani Psalterium & alia, de quibus omnibus statuere, non est huius loci. P. Petrus Lancelius, nostræ Societatis regius Professor linguæ sanctæ in Collegio nostro Imperiali Madritensi, id operis moliebatur, & strenuè promouebat eius singularis eruditio, atque linguarum Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ atque Arabicæ insignis peritia faciebat ut illud vehementer optaremus, eoque etiam magis, quòd putaremus rem fore Ecclesiæ Catholicæ perutilem: verum dum

dum hæc relegimus edenda in lucem, cum mors nobis eripuit, magno sui relicto desiderio.

Appendix ad superius caput, in qua ad maiorem commendationem sacrarum Bibliorum, & Christianæ doctrinæ, reteguntur quadam singularia & eximia, quæ inde Poëtæ furati sunt.

Nihil est necesse quæstionem adhibere Poëtis, ut ab ipsis furtorum suorum eliciamus confessionem: non enim angusto aliquo suspicionum introitu, & dubia opinione, sed apertis indicij conuicti tenentur. Quidquid pulchrum, quidquid excellens, quidquid est apud Poëtâs eximium, nostrum est, Christianorum est, partim ex Mosaicis & Prophetarum fontibus hauustum, partim à Cacadæmone sycophanta stygio interuersum. Agedum experiamur cum istis expilatoribus, qui, (ut eleganter Laurentius Ramires de Prado dixit^a) *fabulas suas è sacro poëtarum fonte derivatas, aduersus veritatem de ipsa veritate construxerunt.* Iniciamus in eorum gazas decretorium ignem ex fatidicis Idæ arboribus aliena fœcnerentem à propriis: defigamus in omnium oculis eorum furta, & ne quadruplatores esse videamur, tabulis & testibus ad singula (si opus est) citatis sacrilegij reos conficiamus, & premanus fauces defensionis.

Quid celebratum illud vestris carminibus chaos, Poëtæ? quid cæcus indigestæ molis acereus, ex quo huius vniuersitatis compages coaluit? hæc quàm consentientia sunt cum initio Geneseos, vbi terra dicitur fuisse inanis & vacua; nunquid vel hoc vnum sufficit, ut vos sacri ærarij hirudines, & Mosaicarum apothecarum furaces scrutatores appellem? Ingrediamur in decantatum hortum Veneri sacrum, & Adonidi eius amasio, florum varietate, areolarum artificiosa descriptione, proceritate arborum, topiariis operibus, consiliis rubis medio æstu amœnam frigiditatem sibi vindicantibus, gelidis fontium perennitatibus, liquoribus pellucidis amnium, picturato riparum vestitu, & cæteris lenociniis, quæ non oculos tantum, sed & gustatum olfactumque, & alios sensus suauissimè reficiunt, commendabilem: nonne diuinum illud pomarium significat, quod fuit descriptum in ipsis mundi primordiis à diuino Numine, vbi iucundè spatiantur, delicatè recubarent, & suauiter occuparentur primi parentes humani generis; è quo tamen eiectione sunt ob neglectam obedientiam sui conditoris, & sicut appositus est ad ostium cum gladio ancipiti Cherub. ita fictus à poëtis peruigil Draco in Hesperia sylvæ, qui malis aureis continuè excubaret. Quid Deucalionæ eluuiæ, seu Ioue hominum scelera pertæso, siue Deucalione seruato cum ipsius coniuge Pyrrha ad propagandas hominum reliquias, siue emissa ad explorandum columbâ; nonne à vobis ita descripta sunt, ut in Noëmicam eluuiem intuentes, in eaque defixi prorsus vos similitudinem in vestras fabulas transtulisse constet? Quid Gigantum conatus insanam molem, quæ cælo fastigium insereret, attollentium, ad extur-

bandos è folio Deos; quid amœna vireta fortunatarum mentium; quid vndæ graueolentiam exhalantes in specubus subterraneis; quid impios ardentibus tædis insectantes furæ; quid Æaci vna; quid seuerum Minois & Rhadamanti tribunal, Ticij semper aurefscens iecur, Sisyphium saxum, Tantalea sitis, Ixionis rota, & sexcenta generis eiusdem, vnde hausta sunt? Dissimulate si potestis, sic ea fabellarum fuco illinite, vt sacrorum colorum venustas euanescat & defluat, expressaque à Mose lineamenta nunquam appareant.

3. Videmini triumphare in albis Iouis quadrigis laureati, cum Phaërontem depingitis Solis currus gubernacula ab inuito & reluctante patre, iurifurandi tamen religione adstricto, extorquentem. Vehementem interlucente longis gemmarum ordinibus rotarum ambitu, & ferociens iuuenilibus animis inferebat in cœlum caput, per medium aëra ferocitate exultantibus, & ignes efflantibus equis; cum temerarius auriga metuenda scorpj caudâ & venenatis brachiis territus lora remisit, nullôque amplius cursum moderante, & inhibente effrænos quadrigas, ignes passim astris subiicere, miserabili terras incendio, quia tulit impetus, absumere, satis, vrbibus, syluis certam vastitatem inferre: cum implacabilis acerbitate iracundiæ percitus Iupiter, altiora fastigio suo molientem iuuenem de curru fulmine excussit, & temeritatem præcipiti ruina vindicauit. Elegans profectò commentum, ingeniosè excogitata vltio impotentis animi, & præfidentis audaciæ; at repetundarum vos postulo, sacrorum depeculatores. Quis hac non videat in tabella eminentem Luciferi imaginem, illius, inquam, qui ab irato Numine è cœlo præcipitatus in tartara, immani pondere, & æternis repagulis velut sulphur & ignes vomens Enceladus, coercetur.

4. Infinita sunt in sacris instrumentis, in quæ ceu in prædiuites gazas, cupiditatis oculos poëtæ adiecerunt. Videre mihi videor plurimos scyphos venustè sigillatos, delicatas pateras, murrinos cantharos, signa pulcherrima, auro atque ebore fulgentes tabulas, specula reddentia varias rerum imagines, argentum optimè factum, multaque id genus adeò mirabili opere perfecta, vt quidquid in curiosorum hominum vasariis eximium est, quidquid in antiquitatis nummariaë scriniis lautum & magnificum, quidquid in repositoriis elegans, ab hac sacrorum voluminum supellectile & thesauris multum superetur: hæc otiosè contemplantur, & curiosius tractantur poëtæ, non indigna esse censuerunt, quæ in suo haberent argento, suosque in abacos transferrēt. Ne autem fraus pateret, sacrorum vasorum emblemata, & sigilla alij tam scitè in suis poculis alligarunt, tam aptè in scyphis incluserunt, vt ad illam rem nata esse diceretis: alij furtiuum argentum detractis crustis, fulgore excæcato, imminuto pondere, attritis cælaturis, ac denuo solerter excauatum, delicatè cælatum, eleganter incisum sic immutarunt, vt non ab antiquis vasculariis perfectum, sed à nouis artificibus elaboratum, non Mosis & Prophetarum opera, sed poëtarum artem esse ipsi quoque periti exploratores facillè iudicent.

5. Confer ætatis aureæ commoda regnante Saturno cum breui illa felicitate, in qua vixerunt primi nostri parentes ante abiectam diuini Numinis

minis obedientiam; ferrea tempora cum iis in quibus homines ante diluuium ex omnibus vitiis concreti nullam libidinem ab oculis, nullum facinus à manibus, nullum à toto corpore flagitium velut indicto virtuti bello abesse voluerunt. Confer solenne Idomeni Regis votum de sacrificando filio cogitantis, qui primus è Troiana expeditione redeunti occurrit; Marium Cynbrico bello, sic diis monentibus, filia suæ immolatione victorem cum Iephthe victima suo filia sanguine paternas ex voto manus imbuentis: fatales Nisi Megarensium Regis capillos detonsos à Sylla filia, cum Sanfonis cæsarie; duodecim maiorum gentium Deos, cum Hebræi populi principibus; Pythagoram, vt admitteretur in Ægyptiorum adyta, recutitum, cum circumcissione Iudæorum; triduo sepultum in immani pisce Herculem, cum Ionæ custodia.

6. Venio ad quædam mysteria augustiora Hebræis ritibus & historiis, quæ suis quoque carminibus præeunte verba Cæcodæmone poëtæ complexi sunt. Exactus cœlo perduellis eas diuinis mysteriis atrexit fabellarum opiniones, quæ itabiliendæ impietati essent bellè accommodatæ. neque mirum id quidem: *nam quod pulchrum est sequitur Momenus*. Considera mecum Lector fallacias histrionis tartarei rerum sanctarum imitatione, & elegantibus strophis hominum generi callidè illudentis: non erit ingratum, opinor; in præstigiatorum enim acetabulis, & caliculis ipsa fallacia nos etiam delectat. Quamquam reformido ingredi in tantorum mysteriorum altitudinem, ne regredi cum voluerim non possim. Diuinum in vna fronte triophthalmon, lucem vnâ triplici facie insignem nos Christiani veneramus; Patrem quidem, qui dum acri mentis oculo in flagrantissimi nitore speculo faciem suam intuetur, imaginem non tenuibus impressam lineamentis, sed expressam ad viuum, sibique æqualem Deum, viscerumque ingentem partum (vt cum Synesio loquar) generat; ab vtroque insuper spiratam sempiterni illius Amoris flammam, cuius facibus nobilissima quæque pectora inardescunt: sic monadem in triade, triadem in monade adoramus. Quid fecit Attellanus Acherontius? Ianum nescio quem fingit tricipitem, cui temporis quadripartita mutatio pareat; triformem in cœlo, terris, & orco latè dominantem Hecatē, tricorpoream Gerionem, prodeuntem è fecundo Iouis capite Palladem, ignitas faces ventilantem amorem, aliaque huiusmodi fragmenta comminiscitur.

7. Suspiciamus colimusque absolutum opus diuinæ industriæ, & reuerentissimam donorum cœlestium pinacothecam Virginem Deiparam continentem in aluo corculum & splendorem æterni Patris, qui licet infantium more dormiat in cunis, inuoluatur fasciis, mammam manibus & labellis apperatur, vberibus inhiet, sedeat lactens in matris gremio, & cæterorum puellorum more, vbi accessit paululum firmitatis connitatur, tenues particulas & minima mansa in os inferta deglutiat; licet tenellus materno affusus pectori inter palustres tugurij cannas gelu confectus delitescat; licet eorum penè sanguine respersus sit, quos impij regis mucro demessuit: ille tamen ex ipsis etiam cunis, virus draconis tantarei turgidi infinitorum hominum sanguine, in quorum salutem dudum miserabiliter sauebat, difflauit puerili halitu, & tenellis manibus

bus eius caput obtriuuit: nunc videamus qua imitatione ludicator Cadæmon ista expresserit. Expressit prorsus, nec ineleganter; in fictitia Minerua quæ peplum suum à nemine resectum, partumque suum solem esse gloriatur: in Budda Gymnosophista, quem velut editum ex cuiusdam virginis latere venerantur Brachmanes, sicut paruum in stabulo numen Ægyptij, natumque (si Superis placet) è virgine Perseum Græci, mitram quasi è spelunca excisum Persæ, Martem à Iunone yno floris contractu, dictæque Iouem in antro editos; Iunoniam Pythonem à profugo Apolline interfectum, elisôque in cunis ab Hercule geminos angues. Prò pantomini phlegetontij callidum ingenium. O versipellem plutonij morionis ad imitandum peritiam: spectemus in eodem profcenio eiusdem histrionis embolium.

8. Intellexit longo antè tempore idem sycophanta, siue ab ipso numine, siue à sacrorum Vatum oraculis indutum aliquando specie humana Deum calcaturum solida maria, vitiorum portenta, quæ in vniuerso orbe grassarentur, extincturum; rediuiua cadavera expediturum è libitinariorum fasciis, & mortis imperio, eiusque perruptis vestibibus & repagulis triumphaturum in cœlesti arce. Suum quoque componit Simius Herculem poculo traicientem Oceanum, peragrantem varias Orbis plagas, & nodoso clauæ robore monstra conficientem; Alcestim suscitantem ab inferis, fatiscente Athante humeris cœlum fulcientem, subeuntem impunè infernas sedes, mortem obuiam adamantinis vinculis constringentem, pacificatorem orbis, cinctam Nessi Centauri sanguine vestem indutum in constructa pyra expirantem, ac tandem magnifica apotheosi numinibus dedicatum, & Alcmenæ eiusdem Herculis matris anastasis.

9. Instituta breuitatis modum excedam si furta singula ex sacris codicibus, & Christianis mysteriis velim persequi, & conferre Orpheum cum Christo, Pandoræ & Macariæ formam cum Virgine; tres Charites cum tribus hominis Christiani virtutibus, Euphrosinam cum fide, Thaliam cum spe, Aglaiam & arboris fructus aureos, naulumque Elysios campos ad euntibus necessarium cum charitate; Æthiopicam Solis mensam, & lectisternia cum eucharisticis epulis, Vestales cum nostris virginibus; inunctos ab aliptis Athletas cum Christianis sacramento Confirmationis in Christi milites assumptis, antiquas expiationes cum nostris ritibus, Arualibus impositas à Pontifice manus, cum Christianis initiis; anulum, insulam, lituum, ipsamque litui formam cum sacro nostrorum Antistitum instrumento; Lararia cum nostris domesticis sacrorum; Penates & Genios cum Angelis nostris præsidibus; Amorem mundi fabrum tantopere celebratum in eruditis philosophorum symposiis, cum Spiritu Dei, de quo Moses initio Geneleos; penè dixi, & Virgilius his carminibus,

6. Æneid.

*Principio cœlum & terras, camposque liquentes
Lucentemque globum Luna, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.*

Stylum inhihero; si enim velim omnia afferre, quæ Trismegistus, Orpheus,

Orpheus, Amphion, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Theocritus aliique innumeri è sacris libris & oraculis prompserunt, magnum volumen breui tempore edidero. Aded verum est illud Christi Domini, de illis qui ante ipsum venerant, *fures sunt & latrones*. hæc sunt quæ in hoc argumento retuleram in meas obseruationes; plura suppeditabunt, Clemens Alexandrinus^a, Iustinus Martyr^b, Theodoretus^c, Terrullianus^d, D. Ambrosius^e, D. Augustinus^f, Nicephorus^g, Origenes^h. E recentioribus longè plurimi, Sallianusⁱ, Serarius^k, Possseuinus^l, Alphonsus Salmeron, Franciscus Fernandes de Cordoua^m, Laurentius Ramires de Pradoⁿ, aliique, quos magno numero collegit Paulus Serlogus^o, qui de hoc argumento fusè & eruditè disseruit P. Cur prophani auctores hæc furati sint, furtaque sua dissimulauerint si scite aues, discite ex Tassiano Assyrio. *Apparet ex prædictis* (inquit q) *quod Moyses priscis heroibus antiquior sit, & ex bellorum temporibus, quod Gentilium etiam demonum etatem præcesserit; & equum est ut etati maiori fides habeatur potius, quam Græcis qui illius dogmata non rectè intellecta è fonte hauserunt; multi namque Græcorum sophista curiositate quadam inducti quacumque à Moysè & similibus ei sapientibus viris didicerunt, deprauare & secus afferre conantur; partim, ut ea, quæ non intelligunt, ficta quadam sermonis compositione velantes veritatem suis commentis vitient.* Num Moisis libri venerint in poetarum manus, statue ex hoc Plutarchi loco^r: *Sanè qui fabulas narrant, ij columbam aiunt ex arca emissam Deucalionem certum indicium detulisse tempestatis, cum rursus ingrederetur; serenitatis, cum auolasset.*

C A P V T II.

Armarium secundum.

Eius inscriptio.

P A T R E S L A T I N I.

Proximum post sacros codices locum Ecclesiæ Patribus tribuo, quorum pectus meritò fulsit admirabili illo seu munimento, seu ornamento, quod nos *Rationale*, Græci λόγιον appellant, quasi λόγος ἱερὸν, *verbi diuini sacrarium*, illuminatum duodecim lectissimis gemmis mediam stellam, (ut auctor est Anastasius Sinaita^s) & lucentissima duo vocabula *Prim & Thumin*, id est, διλοσον ἔ ἀληθειαν, *doctrinam & veritatem*, pulchrè coronantibus: quod fuit hieroglyphicum omnigenæ virtutis & scientiæ, quibus radiare debet Pontifex, ut non solum sciat (verba sunt D. Hieronymi^t) *rectam fidem; sed etiam quod nouerit, possit cre proferre*. Illud ipsum significabat pontificia vestis hyacinthina, simbrata aureis tintinnabulis; quia tanta debet esse doctrina pontificis Dei, ut gressus eius & motus, & vniuersa vocalia sint, veritatem mente concipiat, & toto eam habitu resonet & orna-

a l. 1. Strom.
b Dial. cum Tryph.
c l. 2. de principiis.
d in apologetico.
e Serm. 18. in Ps. 118. & l. de bono mortis c. 5.
f l. 18. de ciuitate Dei cap. 37.
g l. 4 c. 4.
h l. 4. cont. Celsum.
i tom. 2. an. mundi 1470.
k in prolegom. bibl.
l in Bibliotheca.
m tom. 1. proleg. 17. post med.
n in didascal. l. c. 19.
o c. 26. pentecontarchi.
p antilog. 9. sect. 2. in Cant. Cant. num. 14.
q tom. 4. Biblioth. veterum PP. editi. 3.
r l. de solertia anim.

I.

Ibid. Pelus. l. 3. c. 10.
f q. 38. inscript. vide Cresol. myst. l. 2. cap. 13. sect. 1.
t in cap. 3. Osee.
Idem ad Fa- biolam.

a or. 11. de ador. b in Ex. c. 54.

2.

c in c. 1. de diu. nom. d or. 20.

e aduersus Iulianum Pelag. l. 2. c. 10.

f Idem ibidem c. 9. g lib. 1. c. 3. & 6.

3.

h Ep. 1. ad Sympronianum Nouatianum.

ru. Consentanea loquuntur de hac typica veste, DD. Cytillus Alex. a & Isidorus b.

Est profecto quod in hac parte plurimum sibi gratulentur Christiani, datos Ecclesie diuinitus eos Antistites, qui non tantum integerrimae vitae sanctissimis moribus, non solum voce & grauissimis concionibus creditos sibi populos erudierunt; verumetiam hoc effecerunt, vt nullo vnquam tempore conticescerent, sed immortalibus suis pietatis & eruditionis monumentis oracula perpetuo redderent, itaque posteros affarentur, vt quisquis eorum vim & verba perciperet, διδασκαλίας τῶν ἁγίων, doctrinas sanctorum exciperet, vt loquitur S. Maximus c; & exclamare posset cum D. Gregorio Nazianzeno d, de scriptis Magni Basilij loquente. Cum orationes eas, quas de moribus & bene viuendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor; templum Dei capax efficio, atque instrumentum a spiritu pulsatum diuinam gloriam & potentiam canens: per eas corrigo, & concinnor, atque diuina quadam immutatione alius ex alio efficio. Quod de vno Patre dictum est, hoc dictum esto de vniuersis pariter ac singulis Ecclesie Catholice proceribus, Augustinis, Ambrosiis, Gregoriis, Hieronymis, Cyprianis, Chrysologis, Basilis, Dionysiis, Chrysostomis aliisque. Talibus enim (vt cum Augustino e loquar) post Apostolos sancta Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, adificatoribus, pastoribus, nutritoribus creuit, qui diuina familia dominica cibaria fideliter ministrantes ingenti in Domino gloria claruerunt. hi sunt senatus Christiani Patres, & in dirimendis controuersis iudices incorrupti, quorum vel sola auctoritas haereticorum fragilem & argutulam auctoritatem contere, peruicaciam superare, & ruborem suffundere contradictoribus, si in illis est (inquit f) vel Dei timor, vel hominum pudor. Idemque inferius g, Absit vt Constantinus Ioannes de baptisate paruulorum, eorumque a paterni chirographi liberatione per Christum, tot ac tantis Coepiscopis suis, maximeque Romano Innocentio, Carthaginiensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Nazianzeno, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio.

Nescio qua fronte Neomystra Lutherani & Calviniani alique haeretici legere possint eiusdem D. Augustini caput decimum libri secundi aduersus Iulianum Pelagianum, quo loco sapientissimus ac sanctissimus Doctor de hac sanctorum Patrum auctoritate disputans Christianos scriptores eos appellat, & in sancta Ecclesia Antistites Dei, monetque Iulianum haeticum, vt in eis timeantur non ipsi, sed illa, qui sibi eos utilia vasa formauit, & sancta templa construxit, eos esse & odio, & amicitia & ira (vt bonos iudices decet) vacuos; & quos ne homo quidem phanaticus, qualiscumque homo sit, ausit caecos vel cogitare, vel dicere: non refero eius orationem, quia longior est, & passim in ore orthodoxis sistentibus haeticos ad hoc sanctorum Patrum tribunal. Audiendi super hac re Pacianus Barcinonensis Episcopus, & S. Maximus, hic Graeco, ille Latino stylo de sanctis Patribus loquentes. Pacianus h sic. Quid? parua nobis de Apostolicis viris, parua de primis Sacerdotibus, parua de beatissimo Cypriano Martyre atque Doctore currit auctoritas? An volumus docere doctorem, an sapientiores illo sumus, & spiritu carnis inflatur

mur aduersus eum, quem aeternum Dei testem nobis cruor, & clarissima passionis corona produxit? Quid tot earum partium Sacerdotes, quos per totum Orbem cum eodem Cypriano pax una solidauit? quid tot annosi Episcopi, tot Martyres, tot Confessores? Age si illi usurpando nomini huic (Catholicum intelligit) auctores idonei non fuerunt, nos idonei erimus negando, & nostram potius auctoritatem Patres loquentur, & emendanda Sanctorum cedit antiquitas, & iamputrescentia vitis tempora canos Apostolica antiquitatis eradent? S. Maximus a illam eloquentiam, qua maxime floruit, pleno ore effundit in sanctorum Patrum commendationem, ὑπὲρ τῶν φωνῶν τῶν σεραμάτων, λόγον ζωῆς ἰπέχοντες ὡν ἐδέχοντο ἢ χρυσαλλίς πίπει, ἐδὲ ὁ λύχνος συντίθει, ὁ πυρρὸς ἐμαραίνει, ῥᾶβδον δὲ σαυρὸς περιφέρει, ἢ πῦρ τὰ διαγγέλλει, ἢ ἀγάπην κηλαίεσθαι τε ἢ οὐραγῆα, ἐν αὐτοῖς τὸ λογικὸν πάμπαν τῶ χειρὶ νέμοντες, πίδουσι ἐν ἀξιάμασι καὶ ὡν ἴκατε, τὰ δεῖα ἐκείνων σπέρματα καὶ τῶν ἐμῶν ἀσθενείας ἀμώμωνοι. hoc est, Sancti Patres splendore suo firmamenti lumina vincunt, & vita sermonem continent, quorum elychnium nunquam decedit, & lucerna non comminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguitur; nam crucem gestant pro virga, Euangelia pro pera, charitatem pro pedo & fistula, quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt. Quamobrem viri optime sic ea proponite de quibus percunctatum accessistis, vt qui diuina horum semina mesuri, ex me homine ceteroqui vili, sitis.

Non habeo praeterea quod addam. solum te hortor vt eorum libros tanquam μέγιστον σεσοδῆκον τῶ διδασκαλείῳ τῶ χειρὶ, maximam & illustrem accessionem & corollarium Academia Christi, studiosè tibi compares; atque in hoc studio imitere D: Thomam Aquinatem, cuius est illa vox b, pluris se facere D. Chrysostomi homilias in Matthaeum, quam urbem Parisiensem quanta quanta est. Fac quod se facere dicebat Blesensis c. Natus super Gigantum humeros factus, eorum proceritatem ad patientiorem protensorumque prospectum pusillitati tua prosterne. Aestima illos vt D. Petrus Damianus fecit d, Dialecticorum syllogismorum circulos & suadela colores, ac phaleratae saecularis scientiae lenocinia praesentium sanctorum Patrum scriptis floccipendens; quia (inquit) in eorum pectore Omnipotens Deus velut in tribunali & solio praesidens sanctionis suae promulgat decretum, libenter illorum sarcinas adora; sicut D. Bernardi scripta se reuereri idem B. Damianus e (aut quisquis est auctor sermonis de natiuitate Saluatoris, qui habetur inter ipsius opera) dicit, nec verecundare facere, quod sibi consuetum fuisse scribit, qui cum seruandum aliquid quod cordi esset scribere solet, multiplici diuersorum codicum Bibliotheca vallatus, maiorum sententias recolebat, ad eorum semper recurtebat exempla. Parata ab illis mensa ac instructissima lectisternia nobis adenda sunt, & diligenter eorum opera legenda, si delitioso cupimus pabulo saginari, quemadmodum B. Augustini similaginem praesentis (vt loquitur) fuffure laudans monet Gregorius f, digni scriptores quorum monumenta non solum reponantur in Museis, verumetiam vt in templorum sacrariis religiosè asseruentur. In hanc sententiam pie simul ac verè dixit Petrus Abbas Cellenensis g se inde auctoritatem, cultum ac venerationem opusculis suis accerere. Haec ideo summam (in-

a l. 1. cap. de diu. nom.

4. Synes. ep. 9. de commentariis Theophili Episc. Alex. b l. 7. de vitis Patrum Occidentis, c. 14. c epist. 91. d opusc. 16. aduersus Episcopum Monachos ad saeculum reuocantem. e l. 5. ep. 13.

f l. 8. ep. 52. g l. 1. mysticæ expositionis tabernaculi Mosiaci apud Nouarinum l. 1. fact. elect. c. 24.

quit) de dictis Sanctorum recolligo, ut si opusculum nostrum per se displiceat, vel propter Sanctorum sanctas reliquias, non usquequaque abijciatur: esse enim ligneam pyxidem propter se non suspicio, tamen quia continet Sanctorum corpora & ossa, debita veneratione illam excipiens summis digitis lotisque manibus tenens, lignum aliter quam lignum honoro. Si scribere refugis, de tuo ingenio, auctoritate, sanctitate, ac viribus diffusus; applica te illis, ut applices illos tibi; tum verò Hieronymum in instruendo, in destruendo Lactantium, in adstruendo Augustinum, in sublimi Hilarium, in populari Chrysostomum, in corripiendo Basilium, in consolando Gregorium, in copia Orosium, in sollicitando Eucherium, in prouocando Paulinum, Ambrosium in perseverando imitabere: neque inter illos desunt, (quod de Claudio Mamerto dixit Sidonius Apollinaris^a) qui sentiant ut Pythagoras, diuidant ut Socrates, explicent ut Plato, implicent ut Aristoteles, blandiantur ut Æschines, irascantur ut Demosthenes, vident ut Hortensius, æstuent ut Cethegus, inuident ut Curio, morentur ut Fabius, simulent ut Crassus, dissimulent ut Cæsar, suadeant ut Cato, dissuadeant ut Appius, persuadeant ut Tullius.

a 1.4. ep. 3.

5.

Dices, haud videri usquequaque magnos sanctos Patres, quandoquidem in eorum plerisque desideratur sermonis elegantia, & ille ornatus, qui prophanos auctores commendat. Respondeo, deesse quidem in sanctis Patribus *spumam puerilium verborum, qua imperita aures conspuuntur*, ut loquitur Claud. Mamertus^b; sed neququam desiderare maiestatem veræ, germanæ, & diuinæ eloquentiæ; imò nec in plurimis eorum præsertim Græcis tempestiuam quandam & sanctam hilaritatem ac venustatem. Potuissent sancti Patres, si libuisset, utique in humanis simul & diuinis scientiis intelligentissimi; potuissent opera sua perspergere illis floribus, & adhibere illum fucum & calamistrum ceteraque ornamenta quæ requiris; sed id facere consultò noluerunt, memores *non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis*, situm esse robur cœlestis eloquentiæ. *Noli dilectissime Bonifaci* (inquit B. Damianus^c) *noli in nostris literis prurientem mordacis eloquij sperare salsuginem, noli accurata urbanitatis quærere venustatem; quina tibi simplicitas placeat, qua ad Deum prouocat; non serpentina calliditas, qua lethale virus instillat.* Sanctam illam, robustam & fortem simplicitatem laudat his verbis D. Cyprianus^d, *In iudicijs, in concione, pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cum de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentia viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non disertam, sed fortiam, nec ad audientiam popularis illecebram culto sermone factam, sed ad diuinam indulgentiam predicandam rudi veritate simplicia.*

b lib. 3. de statu animæ.

1. Cor. 2.

c ad Bonifacium Caucidum.

d epist. 2. ad Donatum.

6.

Hæc sanctorum Patrum elogia quæ hoc capite attulimus, licet communia sint cum Latinis & Græcis, tamen eos in duo armaria distribuiamus; quia plures sunt, quam vno capi omnes possint. Porrò Latinis prærogatiuam sedis & loci hic à nobis attributam nemo reprehenderit, si reputabit apud animum suum quod Nicolaus Papa^e, Michaëli Imperatori Latinæ linguæ insultanti respondit, potiore dignitatem huic attribui

e ep. 8. tom. 3. epist. Rom. Pont.

attributam in titulo Crucis, utpote quæ capiti Domini vicinior, ac proinde augustior aut visa, aut facta. Sed & ob maiestatem Sedis Romanæ primùm lectas in Ephesino Concilio epistolas Cœlestini Pontificis sermone Latino, quo erant conscriptæ, docebit te Baronius^a. Item Iulianus Coënsis Episcopus, Legatus Leonis Põtificis Max. homo Græcus inter Græcos agens, & qui patriam linguam non ignoraret, tamen in Concilio Chalcedonensi^b per interpretem locutus reperitur ob Romanæ Sedis & linguæ excellentiam; sicut ob maiestatem Romani Imperij latinè orauit Magnus Constantinus in Synodo Nicæna^c, quamuis græcè nosset, & Marrianus in Chalcedonensi^d, licet Græcus.

Obserua in inscriptione huius armarij & sequentis me abstinere à voce *Sancti*; quia ex iis Patribus, quorum opera in vtrūque referentur, non omnibus decreti sunt ab Ecclesia honores cultusque cœlitum: imò ex iis nonnulli, ut Origenes & Tertullianus, grauiter lapsi; nec de singulis dici potest quod de S. Hilario dixit D. Hieronymus, in feno pede decurri posse. Eadem cautio fuit in secunda editione Bibliothecæ Patrum, quæ non iam *Bibliotheca sanctorum Patrum*, sed *Bibliotheca veterum Patrum* inscripta est.

a an. Chr. 431. n. 13.
b act. 1.
Baron. an. 451. n. 11.
Euseb. 3. de vita n. 12.
c 16. c. 13.
d act. 6. Baron. an. 325. n. 19.

7.

CAPVT III.

Armarium tertium.

Eius inscriptio.

PATRES GRÆCI.

ETeocle & Polynice fratribus eodè rogo impositis flamma se diuisisse traditur, tanquam odium illud quod inter viuos fuerat, ne morte quidem finiri potuerit. Non ob similem causam diuisimus Patres Græcos à Latinis in hoc Museo; sed ob eam quæ supra allata est. Cur verò Græcia posterioribus sæculis ab Ecclesia Romana secesserit, arrogantiam dicam, vel leuitatem, vel pernicitiam, vel odio, vel incitata omnibus illis affectæ mentis perturbationibus, vix scio. Vnum scio, à quo tempore sic in contrarias partes agi cœpit velut phanatica, nullos omnino è suis Sanctos numeravit, qui nobiscum non consenserint, nec Doctores planè ullos habuit nisi hæreticos quotquot à nobis discesserunt, ac tandem in tantam barbariem deuenit, ut quæ fuit olim disciplinarum mater, nunc in magna incitiam squalcat; quæ in omni facultate viros excellentes, & principes scientiarum dedit, in Philosophia Platones & Aristoteles; in Mathematicis, Euclides & Archimedes; in Medicina, Hippocrates & Galenos; in Poëticis Homeros & Pindaros; in Theologicis Gregorios, Chrysostomos, Dionysios, ut innumerabiles alios fileam in quolibet genere doctrinæ præstantes; nunc à mille circiter annis, cum apertius & longius à Latinis recessit, vix vnum & alterum Nicephorum Blemmydem, & Ioannem Bessarionem edidit, qui suæ gentis pri-

I.

Gregoras & Coniata Zonaras in historia Eccles. Thomas Bozius de sign. Eccl. 1. 7. sign. 25. Idem 1. 5. sign. 15.

Idem sign.
25. l. 12. c. 12.

a l. 1 c. 40.
obferu. apud
Bozium l. 12.
c. 1. sign. 55.

2.

Vide appen-
dicem post
caput 22.
Codini.

Surius 11.
Iacuar.
b 1. ep. 24.

c Orat. in
laud. Basil.

d ep. 1.

e hom. de
falsis proph.

stinum nomen & famam sustinerent, viros sanè eximios, & quibus pa-
rem multa sæcula haud vllum viderunt natione Græcum; sed & ambo
nobis in religione consenserunt. Nec mirum id quidem si nunc horreat
florētissimus olim Græciæ ager, quippe qui incultus deseritur à suis,
cùm illis eripiuntur comparandæ doctrinæ necessaria præsidia, si ve-
rum est quod apud eundem Bozium narrat Bellonus^a; cùm enim cœno-
bia Monachorum sint apud illos Episcoporum seminaria, & lege cau-
tum sit inter cœnobitas ne quis det operam Philosophiæ, & qui secus
facit, Sacris interdicitur; quò fieri potest, vt illi non sint admodum in-
docti & ignari, qui nobilissimum discendi instrumentum abiciunt.

O te felicem Græcia! ò te florētissimam in omni genere scientia-
rum, priusquam Phorius nefarius signifer secessionis auctor fuisset ex-
trema quæque audendi contra Romanam Ecclesiam! O beata & verè
aurea illa tempora quæ Basilios, quæ Epiphianos, quæ Athanasios, quæ
Gregorios, quæ Chrysoctomos, & alios heroes Christianos tulerunt.
Quid aliud fuit primis illis sæculis Græcia, quàm vniuersalis Ecclesiæ
comitium, vbi habita quatuor illa Concilia, Nicænum, Ephesinū, Con-
stantinopolitanum, Chalcedonense, quæ Theodosius Cœnobiarcha
sanctitudine & miraculorum gloria inclytus, & D. Gregorius Pont.
Max. ^b re & cognomine magnus, tanti se fecisse professi sunt, quanti
quatuor Euangeliorum libros. Verùm, non est huius loci calamitatem
illam deslere vberius; sat erit dicere fuisse olim in Græcia sanctissimos,
& in diuinis humanisque disciplinis versatissimos Patres; tantòque nu-
mero, vt si eorum monumenta studiosè collegeris, Bibliothecam imple-
re queas, nedum vnum armarium. Aureis illis temporibus quibus
Orientis Ecclesia in veritate rectæ fidei stetit, fuit longè mirabilior
symbolico illo flumine, quod Mardochæus in solem conuerti somnia-
uit: neque enim solem vnuta duntaxat Græcia orthodoxa protulit, sed
innumeros qui lustrarunt, & illustrarunt doctrinæ suæ radiis vniuersum
Orbem, & tenebras ignorantie ac erroris dissiparunt; accenderunt fo-
ueruntque pietatem, & vespertiones hæreticos in sua latibula com-
pulerunt, & semina omnis virtutis ad virorem, ad florem, ad fructum
denique ipsum feliciter perduxerunt. In quorum singulos rectè cadit
illud quod de D. Basilio illustri Græciæ & Ecclesiæ face dixit D. Gre-
gorius Naz. ^c magnum & ipse lumen Græcorum gentis, & Christiani
orbis. *Laudatur apud Davidem Solis pulchritudo, & magnitudo, & cursus, &
pernicitas, & vis ac facultas, quippe qui sponsum nitore, Gigantem magnitu-
dine referat, ac longè lateque progrediendo tantam vim habet, vt ab extremis
aquabiliter extrema collustrat, nec locorum interuallis calor ipsius vllò modo
minuatur. Basilio itidem pro pulchritudine virtus fuit, pro magnitudine
Theologia, pro cursu perpetua virtutis agitatio, continuusque incremento-
rum gradibus ad Deum ferens, pro viribus denique, doctrinæ semen ac distri-
butio. Vnde nec miuum, (Cyrilli Alexand. ^d verba sunt.) si loquacibus im-
piorum hæreticorum uigis inexpugnabili quadam, & Apostolicâ prudentiâ re-
stitit, quasi que flagrantissimo quodam unguento ipsum cælum suis scriptis exhi-
larauit. Nihil dicam de volucre cæli; sic D. Dionysium Areopagitam vocat
D. Chrysoctomus ^e; nihil de S. Ephremo Syro sonora Spiritus sancti lyra,*
sic

sic illum Theodoretus; nihil de D. Chrysoctomo, cuius linguam altiore
cælis esse eiusque libros, retia in salutem animarum tensa, S. Proclus merito
dixit ^a. Nihil dicam de multis aliis sanctissimorum ac sapientissimo-
rum Patrum Græcorum literariis monumentis, vt paulo diffusius re-
feram, quantum in profliganda hæresi & propugnanda recta in Deum
fide profuerit volumen operum D. Irenæi natione & scribendi genere
Græci, non solum cùm primum in lucem prodierunt, verumetiam po-
sterioribus hisce temporibus longè calamitosissimis ob rediniuam om-
nium penè veterum hæresum colluuiem. Quæ subiicio mutuatus sum
ex Gallica historia Florimundi Remundi Senatoris Burdigalensis ^b de
hæresi, & ex illa oratione quam nos Lugduni in Gallia anno M. DC.
XXII. pronuntiauimus, atque in lucem edidimus, de Christiana simul,
& humana maiestate Ecclesiæ Lugdunensis.

Perieras Gallia, conclamata eras Gallia, conceperas pestiferum virus
intra præcordia, & mortem in intimis visceribus, nisi missi diuinitus
duo Ecclesiæ Lugdunensis Antistites laboranti maturè subuenissent.
Euicerat multis precibus irretita malè de Deo sentientium opinionibus
Regina Nauarræ, vt Franciscus I. Francorum Rex datâ per literas
regiâ fide Philippum Melancthonium primarium factionis Lutheranae
præconem ex intima Germania ad colloquium cum Parisiensis Acade-
miæ Doctoribus euocaret. Iam gaudio triumphabant Neomytæ Lu-
therani, exploratam se tenere victoriam, oppressumque in insidiis Gal-
lorum Regem dictitabant, iam versus Morionis Hugonotici trium-
phum canentes prostrati Regis terebantur omnium ore & manibus;
neque sanè propius quidquam factum est: indolis enim Melanctho-
niæ insidiosa tranquillitas coniuncta cum opinione non vulgaris eru-
ditionis, fautorem bonarum artium Regem, & æstantem quarumdam
opinionum, quas ætas illa pepererat, reciprocarione, in fraudem, vt
procliuè est credere, impulsissent. Quid factum fuisset omnibus Galliæ
Ordinibus mirum in modum ad sui Regis nutus compositis, si tor-
quem, si sceptrum, si coronam, si purpuram, si cor regium pestis illa, non
dico infecisset, sed afflasset vel minimo halitu? Quis disturbabit pesti-
fera Orci consilia? quis præcipitantem Galliam sustinebit? quis Regi-
gratiosissimæ, quis regiæ sororis voluntati refragabitur, machinatio-
nes venilabit, auctoritatem elidet? Quis magnum Regem de sententia,
fidem regiam ab ipsius coniurati manibus, totamque Franciam reuoca-
bit ab interitu? Id negotij præses Galliæ Genius & studiosissima regni
Christianissimi diuina Pronaia Francisco Cardinali Turnonio Archie-
piscopo Lugdunensi demandauit. molles adeundi Regis aditus capit
D. Irenæi opera in manu tenens; cui Rex, quid libri? inquit. Tum Præ-
sul: S. Irenæi Archiepiscopi Lugdunensis. Ego, Rex, Deo scilicet auspi-
ce, in eum libri tertij locum incidi, in quo memorat tam infernum
fuisse odium Apostolorum in veritatis Christianæ corruptores hæreti-
cos, vt eorum conspectum & colloquia, imò & eas aquas in quibus la-
uarent, vehementer horrerent: Tu verò, Regum licet sis maximus, à quo
tamen nihil humani alienum est, Lutheranae coniurationis signiferum
acceris, vt audio. Prò quàm sunt plena periculi eiusmodi colloquia:
hauritur

a Orat. pa-
neg. in D.
Chrysoct.

b l. 7. c. 4.

3.

hauritur vno aspectu pestilens illud fascino; vulgatur contactu solo illa lues; prodigij loco sit, nisi mortem concipis, si te pestilenti aspiratione syderatus Melancthonius perfuderit. Caue Rex, per tuam Galliaque tuæ salutem, ne Summum Pontificem odiosæ quædam suspiciones exulcerent, Italiam vniuersam, Principumque Christianorum mætes abalienent à tuis partibus magno Caroli Cæsaris emolumento. Quid plura? prodeuntem ex Aquilone terram Lutheranorum nubem Irenæus scripto, & Turnonius voce depulerunt, non modò ex Gallia finibus, quod beneficium fuisset perillustre; non ex vna tantum Prouincia, quod singulare; non solum ab vrbe Gallia domina, quod maximum; sed à regia domo, & ab ipsius Regis Christianissimi ceruicibus: ita Regis animum obfirmarunt in auita religione, vt reuocatis commeatus literis constitutum sit ab Rege capitalium quorundam iudicum extraordinariorum tribunal, (*ardens conclauis* vocant) in nouum istud hominum genus, accensi ignes, patibula erecta, rotæ positæ, sola hæreseos terricula. Audita est deinde à circumfusa multitudine magni Regis ista vox, ita se horrere hanc luem asseuerantis, vt si in regio corpore aliquod membrum, vel è regia stirpe contactum aliquem nosset, se illico, ne vltius serperet, exsecturum, suaque ipsius dexterâ liberorum sanguine expiaturum tantum scelus. En quantum opis attulerit periclitanti Religioni prolatus à Turnonio D. Irenæus. Quam feedam stragem fecissent numerosæ acies hæreticorum turmatim in Galliam ruituræ, cum vix deinde postea ita excludi potuerint, quin sæuerint vbique? Quid si arcem regni tenuisset veteratoria Melancthonis calliditas? Id beneficij Gallia à S. Irenæo præstiti, putauerim occasionem fuisse hæreticis inter alia horrenda sacrilegia, quæ Lugduni patrarunt, diripiendi, aurum Lipsanthece sancti Martyris, in profluentem abiectâ parte ipsius reliquiarum: &, quod dicere horreo, eiusdem sanctissimi Antistitis caput, eruditionis Museum, consilij capitolium, sapientiæ adytum, maiestatis solium, pietatis & veræ religionis sacrarium, microcosmi illius veluti cælum, (Theoph. Rayn. ind. SS. Lugd.) & tam multiplicis spiritualis foetus veterum, tanquam scelerati alicuius perduellis os è rogo eieciturum per plateas, & per lutum proiiciendi. hoc eodem impulsu vindictæ studio libros sanctissimi & doctissimi Præsulis malevolentissimè & mendacissimè criminati sunt, & euertere studuerunt illud armentarium, quod aduersus Terrigenas hæreticos diuino Numini bellum inferetes reliquit *securis omnium hæreseon Irenæus* ^a *Seuētō* ^b, *lumen occidentalium Gallorum* ^c; *successor Apostolorum per omnia Spiritu sancto ornatus, veluti generosus Athleta prolatus à Domino & cœlestibus donis ac gratis illitis secundum veram fidem ac scientiam luctatus contra vniuersum hæreticorum delirum argumentum* ^d; *curiosissimus omnium doctrinarum indagator* ^e, *omnium Patrum signaculum* ^f; *studio incredibili erga testamentum Dei flagrans* ^g; *veræ rectæque opinionis Ecclesiastica patronus* ^h; *vir Apostolicorum temporum, & ipse Apostolicus* ⁱ; *magnus fidei Catholica defensor, & antiquus homo Dei* ^k. Quæ elogia referre libuit non solum contra Calvinianos & Lutheranos improbè oblatrantes Irenæi libris, sed etiam quia eorum pleraque sunt ei cum aliis Patribus Græcis communia.

Eas criminationes & probra aduersus S. Irenæum collegit & refutauit F. Franciscus Feuardétius. a Anast. Syn. a. c. 7. *ibid.* b Phot. Cod. 120. c Theodoretus dial. 1. d S. Epiphani. hæret. 24. & 31. e Tertull. 1. cont. Valent. c. 5. f Cyrill. Alex. g Martyres Lugdun. & Vienn. in ep. ad Eleuth. Pont. an. 170. apud Euseb. 1. 3. hist. c. 4. h Niceph. 1. 3. c. 4. i Hieron. in c. 64. 11. & in ep. ad Theodoram. k D. Aug. 1. 1. cont. Iul. Pelag. tom. 2.

CAPVT IV.

Armarium quartum.

Eius inscriptio.

SCRIPTURÆ SACRÆ INTERPRETES.

Dic, amabo, vtrum stultius? putare tenebras esse, cum cæcus sis; vel te videre cum tenebræ sint? laborabat priore isto delirio Harpastes fatua vxoris Senecæ; altero malè aguntur hæretici. De Harpastes hæc Seneca ^a. *Fatuum vxoris meæ scis hereditarium onus in domo mea remansisse, ipse enim auerissimus ab istis prodigijs sum: si quando fatuo delictari volo, non est mihi longè quarendus, me video. hæc fatua subito desijt videre. incredibilem tibi narro rem, sed veram: nescit se esse cacam; subinde pedagogum suum rogat vt migret, ait domum tenebrosam esse.* Antonius Muretus ^b scribit se simile quiddam notasse in amico quodam suo homine doctissimo, qui cum ætate surdaster factus esset, (erat enim octogenario maior) hoc tamen in se vitium non agnoscebat; sed verè ac feridò conquirebatur pessimam consuetudinem inualuisse, homines multo summiffius loqui quàm solebant, ita vt viderentur vereri ne audirentur. Altera mentis insania huic omnino contraria tenentur sectarij, cum sacros libros, rem, doctissimorum omnium & sanctorum Patrum iudicio, difficillimam pellucidos esse dictitant, planos, faciles, & qui ab aniculis ad focum otiosè sedentibus prælegi possint, & intelligi à cerdonibus & falsamentariis in taberna, vel culinæ ergastulo. Iacobus Gaulterius ^c de Alexandro Arario hæretico, qui à D. Paulo Apostolo traditus est Satanæ quòd circa fidem naufragasset: loquens, ait non paucos Calvinianorum sua opificia cum verbi ministerio commutasse: & verò tritum dogma illorum esse, *nullum esse opificem, qui, modò legere norit, Euangelium non intelligat.* Et ipsissima fuisse verba Ioannis Fayi Albenacensis Ministri, etiam ad populum concionantis. Insulsa capita, stolidam arrogantiam, arrogantem stoliditatem. Interdum indignari liber, & despere putidam iactantiam; sed & ridere etiam interdum animus est artificum ignorantissimorum Theologiam, qui nihil aliud quàm subulam, vel ligonem norunt, neque enim aliud totâ vitâ didicerunt; vbi tamen sacros codices sub axilla sua sentiunt, putant quoque se habere clauas, quibus *εὐνοίας πύλας, lucis portas* aperiant, perfectè videant, & si sacra Scriptura caligo est, caliginem illam lucidissimam efficiant Ecclesiæ Romanæ Doctoribus.

Quid intolerabilius hac insania, qua malè feriati isti *αὐτοχέδοι* & *θεολογίας διμυπησαί*, *Theologia extemporales professores*, pessimè torquentur. Itaque Cyclopes hæctenus fuerunt omnes sancti Patres, qui Scripturam obscuram esse prædicant; isti verò centoculi sunt, quibus ea videtur esse facillima? obtusi sunt & talpæ omnes orthodoxi scriptores; soli isti perspicaces & lyncei: vna nocte stertentibus sectariis af-

1.

a epist. 50.

b epist. 50.

c in 1. sæculo.

Iustin. dial. cum Tryph. S. Dion. c. 2. myst. Theol. apud Posseu. bibl. 1. 2. c. 41.

2.

fudit se tota sacrarum intelligentia literarum; Catholicis autem post continuata studia & vigilias, tenuissima obuenit: subtiliores sunt Caluinianorum imperitissimi Hieronymo, qui sola lectione percipiunt, quod ille incredibili multorum annorum labore vix delibauit. Si res aded facilis est, vt sine magistro disci à quolibet possit, profectò tu sine causa Hieronymo (vt tuis ipsius verbis vtar) Gregorium Nazianzenum, & Didymum in Scripturis sanctis Catéchistas habuisti; nihil tibi profuit eruditio, atque ab adolescentia ad prouectam vsque aetatem quotidiana meditatio in Prophetis, in Euangelis, in Apostolis: inuenti sunt homines absque præceptore perfecti, & Augustino doctiores, cuius sunt hæc verba ^a. *In ipsis Scripturis sanctis multò plura nescio, quàm scio*; cuius obscuritatis alio loco hanc causam affert sapientissimus Doctor. *Quaedam (inquit) obscure dicta densissimam caliginem obducunt: quod promissum esse diuinitus non dubito ad edomandam labore superbiã, & intellectum à fastidio renouandum, cui facile inuestigata plerumque vilescunt.* Dic magne Gregori, facilis ne est sacræ Scripturæ intelligentia, vt gerrones Caluiniani blaterant? *Fluuus est (ait) planus & altus, in quo agnus ambulet, & elephas natet*; hoc est, (vt ipse interpretatur) in Scriptura, multa quidem intelligit homo minimè doctus, sed & multa vix intelligit homo doctissimus; sanè Gigantes mirabiles hæreticos esse oportet, qui se nullibi in Scripturis sacris natatè gloriantur, quas tamen Euthymius ^b ait esse *abyssum*; & S. Ambrosius ^c esse *pelagus habens in se sensus profundos, & altitudinem prophetiarum anigmatum.* Sunt insuper regio Vate solertiores, qui ad scrutandam, nedum intelligendam Scripturam intellectum à Deo flagitat. *Damibi intellectum, & scrutabor mandata tua.*

3. Si ita est quemadmodum tenebriones hæretici locuntur, Christus Dominus imprudenter fecit atque imperitè cum Indæos relegauit (verba sunt Chrysostomi ^d) ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad scrutationem; *scrutamini Scripturas*, inquit. Idcirco verò scrutari & effodere profundius iubet, vt quæ altè delitescunt, inueniri queant: non enim rem in superficie & in promptu positam effodimus, sed eam quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Verùm, quid conqueror & præcones noui Euangelij, eorumque symmistas quasi primi somniant hanc sacrarum literarum facilitatem reprehendo? Vetus delirium est, vetus querimonia. Ipsi temporibus D. Hieronymi iam reperiebantur (si Superis placet) *ἀνοήτατοι*, quibus nihil erat tenebricosum, nihil implexum, nihil difficile; sed sine duce & magistro quidlibet apertum habebant, & obuium. *Agricole, cementarij*, (inquit Hieronymus ^e) *fabri metallorum, lignorum caesores, lanarij quoque & fullones, & ceteri qui variam supellectilem & vilia opuscula fabricant, absque doctore esse non possunt quod cupiunt; quod Medicorum est promittunt Medici, tractant fabrilia fabri; sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant; hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi presumunt, lacerant, docent, antequam discant.* Quid isti homines Apostolorum principi responderent scribenti quædam esse difficultia intellectu in epistolis B. Pauli, *quæ indocti & instabiles deprauant sicut &*

^a epist. 119. c. 2. r. lib. 2. de doct. Christ. c. 6.

^b in Ps. 41. c. ep. 44.

Psal. 18 r.

3.

^d hom. 40. in Ioan.

^e ep. ad Paul. pref. omnibus diuinæ hist. lib.

2. Per. c. 3.

ceteras

ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem? Quapropter artificibus istis contemptissimis, qui arcanam Dei scientiam ad tabernas suas trahunt, & illotis manibus diuinos libros tractant, rectè conuenit illud quod Basilius Magnus dixit nescio cui Demostheni imperatoris culinæ præfecto sacras paginas prophano ore passim citanti. *Tuum est de pulmentis cogitare, & non dogmata diuina decoquere.* Nimius sum in hac parte, præsertim cum sint in manibus graues Doctores qui de hoc argumento sapientissimè scripserunt. Ex hoc vno intellige quanta sit obscuritas sacrarum literarum. Nunquid D. Augustinum ingenio sagacissimo fuisse oportet, qui sine præceptore Aristotelis categorias intellexit? sed quàm acri & perspicaci fuerit, testantur eius opera quæ ingeniosissimus quisque miratur, & suspicit. Accipe tamen quod tantus vir de sanctis Scripturis scriptum reliquit, & cum ea legeris, si sine rubore petes affirmare facilem esse illarum intellectum, haud dubiè erubescere prorsus nescis. *Tanta est (inquit a) Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte aetate vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio summo studio, meliori ingenio conarer ad discere; non quòd ad ea quæ necessaria sunt salutis tanta in eis perueniatur difficultate; sed quòd cum quis ibi fidem tenuerit, sine qua propriè rectèque non creditur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant; tantæque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, sed etiam in rebus quæ ad intelligendum sunt, latet altitudo sapientiae, et annosissimis flagrantissimisque cupiditate discendi hoc contingat quod alicubi scribitur. Cum consummauerit homo, tunc incipiet.*

Quæ cum ita sint, superest videamus, vnde petantur auxilia ad sacrarum literarum intelligentiam consequendam: neque enim sunt tantis tenebris circumfusæ, vt in iis conspici nihil possit, alioqui forent omnino inutiles; quod tamen impium sit dicere, earumque auctori prorsus iniuriosum. In primis auctor sum tibi vt inspicias regulas decem & octo, quas Delrio in Scripturæ interpretatione sequendas statuit: item consulendus eruditus commentarius Fabiani Iustini de sacra Scriptura libri primi parte prima; & Posseninus de studio diuinæ Scripturæ, qui est Bibliothecæ liber secundus, plenissimè verò Alphonsus Salmeron tomo primo in Euangelia. Copiosè illi; nos quantum ad institutam breuitatem pertinet, tria solum monebimus. Primum, incredibiliter prodesse ad Scripturæ intelligentiam *peritiã trium principum linguarum, Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, atque humaniores disciplinas, Physiologiam, Philologiam, Historiam, Chronologiam, Cosmographiam.* Tu super hac re consule duo fulgentissima Ecclesiæ lumina, Augustinum & Hieronymum. Alterum quod in primis necessarium est sacrarum mysteriorum candidatis, est *anima sanctitas.* Quamobrem quisquis cogitat augusta hæc diuinæ sapientiæ adyta, existimet sibi quoque dici verus illud quod apud D. Cyrillum Hierosol. ^b in clamat saceris operaturus Sacerdos, *Sancta Sanctis. Concupiscis sapientiam, serua iustitiam,* (monet Sapiens ^c) *& Deus præbebit illam tibi.* Vnde aureum dictum Magni Athanasij ^d, *Ad Scripturarum indaginem verumque intellectum opus est vita proba, animo puro, & virtute quæ secundum Christum est,*

Niceph. I. 11. cap. 18. Theod. I. 4. cap. 17. hist. Cass. I. 7. cap. 36. hist. trip. Iustin. I. 1. part. 1. Delrio in Pharo prol. cap. 3. Bellarm. Sixtus sen. bib. I. 2. Possen. bibl. I. 1. c. 41. 42. 43. & seq. Cresol. in myst. I. 3. sect. 4. & 5. a D. August. epist. 3. ad Voluf.

4.

August. de doct. Christ. c. 10. & 12. cap. 16. 28. D. Hier. in proem. comm. in Dan. b. 5. myst. c. Eccles. 1. d. I. de incarn. & corporali aduentu, in sup.

ut mens per eius tramitem excurrrens, ea qua expetit adipisci possit, quantum fas est humanam naturam diuina intelligere, nam sine pura mente & Sanctorum imitatione nemo comprehenderit Sanctorum verba, &c. tum similitudinem hanc affert, *Quemadmodum si quis intueri velit solem, oculos detergit, & in splendorem redigit quantum potest ad eius similitudinem cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese purificans, ut ita oculus iam lumen redditus, lumen Solis contempletur; ita qui volet mentem virorum caelestia loquentium intelligere, prius detergere & abluere viuendi disciplinâ animam debet.*

5.

Matth. 11.
25.

Res mira: nihil grandius, nihil sublimius, nihil augustius sublimitate sacrorum mysteriorum, & diuinæ sapientiæ; nihilominus tamen nihil est à tumore mentis alienius. En diuini oris acroama. *Confiteor tibi Pater Domine caeli & terra, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* haud tamen ita mirum videbitur consideranti, res maximas non nisi profundissimis & depressissimis locis velut conueniente sinu capi posse: quod de humana sapientia dixit aliquando Didymus philosophus respondens Alexandro conquerenti, sibi haud donatam à Diis sapientiam cum diuitiis & imperiis. *Daret tibi (ô Rex) Deus sapientiam (ait Didymus) si modestiam in sensu ubi colligeres, haberes.* Ad hæc frequens oratio & labor accedat necesse est. Precatur præibit in verba Salomon Sapientiæ capite nono, & Boëtius libro tertio de consolatione Philosophiæ metro nono.

6.

Exod. 25.

Tertium adiuumentum quod præcipuè ad hunc locum pertinet, est *interpretum sedula peruolutatio.* *Malo aliena verecundè discere, quam mea imprudenter ingerere,* dicebat Plato. Non desunt in rep. Christiana diuinorum oraculorum interpretes sancti, Deo pleni, qui feliciter in hoc studio operam suam posuerunt. Nouissimè prodierunt integræ turmæ doctissimorum Interpretum, quos cum intueor videre mihi videor in symbolico Mosis tabernaculo ad Aquilonem rectam auro mensam continentem panes propositionis; ac è regione mensæ ad Austrum candelabrum multis collucens luminibus. Est enim sacra Scriptura aureum & apparatusissimum lectisternium, & mensa omni deliciarum genere affluens, caelestique diuinorum eloquiorum pane onusta, quo alimur, quo reficimur quotquot Christiani sumus, & quo aduersus hostes nostros confirmamur, ut ait Magnus Gregorius^a. In sacro triclinio Ecclesiæ, ubi solum mensa illa diuina sternitur, *pendent bychnuchi laquearibus altis.* Interpretes Scripturæ super candelabrum positi umbrosa & condensa illustrant, & sparsa ab hæreticis venena indicant, ut caueantur. *Qui labor quantopere sit diuino Numini acceptus, testatur Sapientia, Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Luculentum præmium beata æternitas iis promissa, qui spiritu omnis intelligentiæ tum sacræ, tum prophanæ repleti, mittunt toti orbi in suis commentariis eloquia suæ sapientiæ: perscrutati sapientiam omnium antiquorum, in versutias sacrorum ænigmatum introeunt, occulta prouerbiorum exquirunt, & in absconditis parabolarum familiariter versantur. Quibus singulis rectè conuenit illud quod Siracides dixit de Simone Oniæ filio, insigni Doctore & Pontifice, *Quasi stella matutina in medio nebula, & quasi luna plena in diebus suis lucet, & quasi sol resurgens, sic ille*

a l. 17. mor.
cap. 17.

Eccl. 24.

Eccl. 50.

resulfit in templo Dei. Et illud, *Sicut stella firmamenti fulgebunt in perpetuas æternitates.* Ac propterea quotquot in gloriosum istum laborem incumbunt, quicumque Scripturarum nodos, quos ῥήματα Nicephorus^a vocat, dissoluunt; quotquot sunt ἑρμηνεῖς τῶν λόγων, sermonis interpretes, & ὄψις θεῶν ἑρμηνεῖς, diuinorum oraculorum enarratores, (ut Nazianzenus Gregorius^b Basilium appellat) illi Ecclesiæ lumina iure merito censendi sunt, vel ipsius Ecclesiæ λογία, utpote apud quos λογία, siue (quemadmodum interpretatur Isidorus Pelusiota^c) λογία ἑρμηνεία, diuini sermonis mysteria reconduntur, atque ex eorum pectore, vel ex sacrosanctis adytis cum opus est promuntur. *Multas ingeniosi homines (ait Petrus apud Clementem Romanum^d) ex his qua legunt verisimilitudines capiunt; & ideo diligenter obseruandum est, ut lex Dei cum legitur, non secundum proprii ingenij intelligentiam legatur: sunt enim multa verba in Scripturis diuinis qua possunt trahi ad suum sensum quem sibi unusquisque sponte præsumpsit, quod fieri non oportet. Non enim sensum quem extrinsecus attuleris, alienum & extraneum debes querere, quem ex Scripturarum auctoritate confirmes, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis: & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat, ut & ipse possit, ea qua rectè suscepit, competenter asserere.* Utinam Apostolicum istud monitum decumano caractere inscriptū perpetuè ob oculos haberent quotquot in sacrarum literarum studiū incumbunt: nequaquam circumferrentur friuolæ ac ineptæ interpretationes, ac mera per sepe somnia pro oraculis: sed purior è suo fonte deducta veritas flueret, omniumque penitus hæresum pestilentes scaturigines momento exarescerent.

De prolixitate quorundam interpretum varij variè sentiunt: tu siquid diffusius super ea re desideras, adi Paulum Sherlogum nostrum^e. De Henrico Langensteino, & Thoma Hasselbachio Sixrus Senensis^f; *Ille consumptis multis annis (inquit) in publica enarratione Genesios, vix ad quartum eius libri caput post quatuor integros annos peruenire potuit, editis super hoc quatuor magnis voluminibus, in quibus omnes ferè vtriusque libros interpretatus est, iste cum uno & viginti annorum spatio nondum peruenisset ad finem primi capituli Isaiæ, quem continuè enarrauerat, demum reliquit enarrationis suæ in primum Isaiæ caput libros vigintiquatuor.* Duabus verò præcipuè ex causis tanta prolixitas oriri solet. Primò (verba sunt eiusdem Sixti) *ex modo coacervationis in testimoniorum aggregatione, qui ad enodationem, & confirmationem propositi loci varia Scripturarum testimonia, auctoritates, & locos ex diuinis literis similes in unum contractos adducit, & hos rursus præsertim si obscuri fuerint & impliciti, superaddit a noua expositionis interpositione particulariter edisserit; quo fit ut expositor dum per singula prolata Scripturæ testimonia exponendo progreditur, explanationis corpus quodammodo in immensum excrescat, vixque finem inueniat.* in quo exponendi genere defudarunt duo illi, quos mox nominatim appellauimus. Alterum genus diffusorum interpretum est Concionatoribus velut à comiteatu, & anonâ, quos proinde *Annona concionatoria propolas, promos, vel præbitores* rectè nominaueris: & de his nihil est quod quisquam exoptulet; si duo meminerint: primum (quod officij esse interpretis monet D. Hieronymus^g) *ut obscura differant, manifesta perstringant, in dubiis immorentur, vnde*

a l. 14. c. 3.
Ibid Pel. 1. 3.
ep. 325.

b or. 10.

c l. 3. ep. 10.

d recognit.
l. 10.7.
e in Cantica
antel. 11.
sect. 1.
f l. 3. bibl.
methodo 21.g proem. in
l. 2. ep. ad
Gal.

et à plerisque commentariorum opus explanatio nominatur. Deinde ut eximia, pia, exquisita, & seu scriptoris, seu lectoris operæ pretium sint, ea quæ ad genuinum & literalem sensum adiciuntur. *Historia* (inquit idem interpretum princeps D. Hieronymus^a) *stricta est, & euagandi non habet facultatem. Tropologia libera, & his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentia, sermonisque contextum; nec in rebus multum inter se contrariis violenta sit copulandis.*

8.

Rursus si interrogas quid sentiam de digressionibus à proposita materia, quas interdum Scripturæ interpretes sibi permittunt, vel quibus se: equidem ut non ausim eas reprobare, tamen si nihil aliud foret, quam quod sancti Patres eas interdum suis expositionibus interposuerunt: ita licere iis uti statuo, dummodo duæ illæ leges, quæ in usu parenthesis præscribuntur à dicendi Magistris, hæc quoque seruentur; altera est, ut non omnino alienæ sint à proposito argumento: altera, ut ne crebriores, vel longiores; præmittanturque velut quædam excusationes & causæ illarum excursionum ab proposito; quemadmodum pulcherrimè fecit Titus Liuius^b, dum magnificis verbis Papyrio curiore de Samnitibus victore laudato, relicta historiæ serie ad Alexandrum M. (qui æqualis erat temporum Papyrij) digreditur, hunc in modum, *Haud dubiè illa ætate qua bulla virtutum feracior fuit, nemo unus erat vir quo magis innixæ res Romana staret: quin eum parem destinarent animis magno Alexandro ducem, si arma Asiam perdomitâ in Europam vertisset; tû addit, Nihil minus quaesitum à principio operis huius videri potest, quam ut plus iusto ab rerum ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opera, & legentibus velut diuerticula amœna, & requiem animo quarerem: tamen tanti Regis ac ducis mentio quibus sæpe tacitis cogitationibus voluit animum, eas euocat in medium, ut quarere libeat, quinam euentus Romanis rebus, si cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit, &c.* Vide lector quid de istis diuerticulis senserit iudiciolissimus historicus; & qua cautione istud inierit. At ne & nos ipsi euagemur ab interpretibus sacris ad prophanos historicos; obserua quomodo in re simili se gesserint DD. Ambrosius & Gregorius: ille prolixiore motam excusans in tractatione Genealogiæ Christi Seruatoris, de istis digressionibus sic loquitur^c. *Certè infructuosam non fuit Dominicis diutius inherere maioribus: nam si ij, qui magnum mare littoralis parant navigatione transmittere, ahioris compendium cursus fiducia infirmitate vitantes; agros & vrbes littore diductas, capti locorum decore frequenter inuisunt: quanto magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cœlestium siti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excursus, ne quis longè navigationis radio fatigatus, fastidij vomitum tenere non possit?* Magnus verò Gregorius epistola ad Leandrum Hispalensem^d, *Sacri (inquit) tractator eloquij morcem fluminis debet imitari: fluius quippe dum per aluenm defluit, si valles concauas ex latere contigit, in eas protinus sui impetus cursum diuertit; cùmque illas sufficienter impleuerit, repente se in alueum refundit: sic nimirum sic diuini verbi esse tractator debet, ut cùm de qualibet re differit, si forte iuxta positam occasionem congrua edificationis inuenerit, quasi ad vicinam vallem lingue vndus inrorqueat; & cùm subiecta instructionis campum sufficienter insuderit, ad sermonis propositi alueum recurrat.* Eandem ob causam (alienæ videlicet vili-

a in c. 1. Habacuc.

Rut. Lop. p. 5.

b l. 9.

Vrbis conditione 431. mudi 3600. citat.

c l. 4. in Lucam in præf.

d c. 2. ante comm. in Job.

1218

ratis gratiâ) sæpe sancti Patres in suis homiliis ab eo argumento, de quo dicere instituerunt, sponte deerrant, & abeunt in quosdam contra hæreticos contentiones: quod etiam admonere hoc loco visum est, ne quis de sapientissimorum & eloquentissimorum Ecclesiæ magistrorum concionibus & commentariis aliquid perperam statuat.

Cæterum si qui interpretum ingenij & acuminis ostentandi studio quærent in scriptis nodos, atque in viis planis ac facilibus stuerent offendicula, texerentque laqueos ipsi, quibus lectores præpedirent ac irretirent, & offunderent tenebras illis locis, quos Spiritus sanctus claros & perspicuos esse voluit; nunquid ex hoc loco tanquam præposteri interpretes exigendi essent? obdamus pessulum huic armario pulcherrimis D. Cyrilli verbis^a, quibus plerique interpretum seu noua afferant, seu vetera replicent, se tueri possunt, & operam suam in illustranda hac arte artium & scientia scientiarum (ut Origenes^b Scripturarum intelligentiam vocat) commendare. Existimabit quispiam (inquit Cyrillus) otiosum esse quodammodo & cum temeritate coniunctum, parumque conducibile, etiam à pluribus disputata, & explicata tantum nunc refodere perferutarique velle, & laboribus aliorum præteritis nouos superaddere, quamquam illi ad exponenda sanctorum Prophetarum scripta omnino ac planè sufficere queant. Ego verò magnopere contra senserim: memorabo enim Paulum acclamantem iis, quos rebus diuinis erudiebat, *Eadem scribere vobis mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* Considera porrò quàm verum dixerit: nam si quidquam proponatur cognitu præcipuum ac necessarium, & ita super eo multis & à multis differatur, nullum inde damnum ad quemquæ, damnum autem? imò fructus maximus ad audientes perueniet. Si enim quorum munus est interpretari, inter se conuenientia attulerint audiendi discendique cupidis; certior utique ac tutior notitia parietur: si quid autem ab vnoquoque nouum proferri videbitur, quod non aliquis forsitan minùs probe, nec citra vitium intellexerit, quid mali est si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quin imò sensus & declarationes complures dilucidatque adhibere quæ tandem non præstat. Quod cùm ita sit, tamen si ante nos non pauci in sacros Prophetas commentarios ediderunt; hac quidem de causa non tacebimus, sed potiùs inertie depulsâ mollitiâ, quam nobis quoque gratiam impertuerit, qui profunda & oeculta illuminat, eam cæteris etiam prodemus.

CAPVT V.

Armarium quintum.

Eius inscriptio.

CONTROVERSIARVM DE FIDE.

DISCEPTATORES.

Sive sancta Dei Ecclesia nauis est plenis velis ad cœlestis beatitudinis portum contendens, cursum eius prouehente diuino Spiritu; non

9.

a in præf. comment. in 12. Proph. b tom. 16. in Ioan.

E.

non desunt prædones qui cum circa fidem naufragauerint, ex collectis naufragij reliquiis lembos conficiunt, è quibus hanc Petri nauculam omni conatu oppugnent, ac, si possint, opprimant: siue eadem est castro- rum acies imperio principis tenebrarum euertèdo ordinata; non desunt nefarij transfugæ qui totis Tartari viribus in eam infurgunt: siue est ci- uitas illa iustitiæ, de qua vates Isaias^a, non desunt qui cuniculis, qui artibus, qui vi, qui machinis etiam è sacro armamentario perfidiosè de- promptis eam excindere nitantur; verum irritò hæcenus conatu, nec felicio re postea, licet iam ab ipsis Apostolorum temporibus plurimæ hæreticorum centuriæ infestis armis, & animis coniurauerint, & post- hac coniuraturæ sint. Non defuere etiam in Ecclesia Catholica præ- stantes viri, qui dextrè religiosi armis vtentes, & heroico ardore sti- mulati, ac diuinitus insonante classico euocati in aciem prodierint, & collatis signis congressi sint. Scuta quæ opponi possunt petentibus nos hæreticis, & tela quibus perfida ipsorum impietas iugulari queat, præ- cipuè petes ex iis libris, qui à grauissimis & doctissimis scriptoribus de fidei controuersis editi sunt: de quibus est hæc D. Augustini^b senten- tia, *optandum esse ubi hæreses vigent, vt quicumque aliqua scribendi facultate præditi sunt, iscribant omnes, etsi non modo de rebus iisdem alijs scripturi sint, sed eadem etiam alijs verbis scripturi.* Eadem scripsit ad Augustinum S. Prosper^c contra Pelagianorum reliquias; expedit enim vt intelligant cohortes desertorum Tartaro auctoratæ, esse in castris orthodoxorum, qui aduersa fronte, & aperto Marte causam suam tueri non reformi- dent. Nihil est vtilius (dixit alio loco Augustinus) *quàm pestilentibus & insediantibus hæreticorum scriptis medentia & minuentia scripta prætere- re, quibus rabies qua furunt aut etiam ipsa sanetur, aut à ledendis alijs repellatur.* Stylum strinxerunt aduersus horum, vel superiorum temporum hære- ses Athanasij, Epiphanijs, Didymi, vterque Cyrillus, vterque Gregorius; Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Leones, Fulgèrij alijsque post- ea & lernæum illud monstrum extinxerunt. Sunt etiam nostris sæculis heroes qui grassatores illos pestem Catholicæ religioni Athamantæo furore molientes generosè aggressi vel compescuerunt penitus, vel in sua se latibula recipere coegerunt, in quibus mussitant duntaxat inter suæ coniurationis socios, virus suum tantummodo domi suæ effun- dunt, & ratiunculis suis quasi parricidalibus punctiunculis armari (vt loqui- tur Augustinus^d) impij veritatis interfectores, (sic Tertullianus^e Marcio- nem appellat) feriunt auras, atque in se ipsos solum crudeliter sæuiunt.

2. Igitur armarium istud continebit eorum auctorum libros, qui con- tra hæreticos, contra Iudæos, contra Saracenos, contra Ethnicos pro- fide orthodoxa vel tuenda, vel propaganda scripserunt. *Mallem quidem,* (dixit in hanc rem D. Ambrosius^f) *exhortandi ad fidem suscipere officium, quam de fide discipulandi suscipere onus.* Tamen quandoquidem *neceffe est hæreses esse; esse etiam qui eas conuincant vtile & necessarium est.* Quod quâ verborum grauitate, qua moderatione faciendum sit, ne aut ad- uersariorum animi exasperentur, aut Catholica veritas eneruis videat- ur, grauissimis verbis admonet D. Gregorius Theologus^g, quæ hîc in- serere visum est. *Non imperisè docemus, nec aduersarios contumelias & conuicijs anteferimus,*

a c. 2. & 7.

b 1. de Trin. c. 3. contra mendacium c. 6.

c 1. 1. ad Bo- nifaciu c. 1.

d 1. 6. in Iul. c. 3. e de carne Christi c. 5.

2.

f in præf. ad 1. 1. de fide.

g or. 32.

*incessimus, quemadmodum plerique faciunt: non cum sermone, sed cum loquente configentes, ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis interdum obtegentes, non aliter ac sepias armentum ante se vomere aiunt, vt piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant. Verum nos pro Christo bellum gerere hoc argumento planum facimus, quod secundum Christum qui mitis ac pacatus est, atque infirmitates nostras portauit, dimicamus. Nam nec in vera doctrina detrimentum paci studemus, nonnihil de animorum contentione remittentes, vt facilitatis & mansuetudinis famam colligamus, (non enim quod bonum est male aucupamur) & rursum pacem colimus, legitime pugnantes, atque intra limi- tes nostros spiritusque regulam nosmet continentes. Ac de his quidem ita sen- tio, cunctisque animarum dispensatoribus, rellæque doctrina arbitris legem sta- tuo, vt nec per diuitiam, hominum animos exasperent; nec per summisionem, elatos & insolentes efficiant; sed prudenter & consultiè in fidei casu se gerant, nec in alterutro horum mediocritatem excedant. Itaque sic condienda est Christiana mansuetudine veritas refutationis, si mansuetudo Christia- na ardore fidei & diuini cultus acuenda est, vt sibi inuicem non offi- ciant. Nam & possumus esse memores mansuetudinis Christi; simul- que (quod monet Sapiens) stulto respondere secundum stultitiam suam: quod rectè fiet, si hoc agimus tantum, vt veritas ipsa vincat, & animæ Deo acquirantur. Quin autem quæ in doctrinam acrius dicen- tur, contra se dici aduersarij putent, vix aliter euenit. Sunt enim hæc ita coniuncta vt vix possint disputatione, vel admonitione separari, quemadmodum sapientissimè obseruauit Franciscus Suarius noster^a in clausula operis de Romano Pontifice; quod in Paulo Apostolo diuum Chrysoctomum^b notasse scribit. *Volebat (inquit) grauitate & reueren- tia seruata loqui, & auditorem interdum mordens percellere: at hac ambo non dabantur; sed alterum altero impedimento erat. Nam si quid reuerenter di- cas, handquaquam possis auditorem perstringere; quod si rursus vehementer perstringere volueris, necesse tibi est aperte ac nudâ oratione rem designare: at prudentia (inquit) Pauli vtrumque exactè præstitit, ipso natura nomine & increpationem augens, & hoc tanquam peripetasmate ad enarrationis vere- cundiam vsu.**

Prou. 26.

a de Rom. Pontif. con- tra Regem Angliæ 1. 6. in fine. b hom. 4. in epist. ad Rom. c. 1.

CAPVT VI.

Armarium sextum.

Eius inscriptio.

CONCIONATORES.

NON sunt Hebrææ mulieres sicut Ægyptiæ: istæ molliçâ langui- dæ & delitijs colliquescentes parere non possunt nisi in molli culcitra inter obstetricum manus: illæ vix decumbunt, vix cessant ab opere, vix se parietibus, ne dicam corinis, includunt, vt enitantur. Idem interest inter sacram & prophanam eloquentiam; ista accurato studio

R r

S

1. Cor. 2.

a 1.7. ep. 3.

2. Greg. Naz. carmine de vita sua.

Ezech. 3.

b de nat. hominis.

2. Tim. 3.

3.

4.

& infinitarum artium velut ancillarum ministeriis, lenociniis, delitiis indiget: illa utpote nervosior robustiorque, ubi grande aliquid animo concepit, illud effundit fortiter, & velut nubes facta ignibus, auditorem terret, sternit, lacrymarum imbre perfundit, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. hæc tamen haud à me dicuntur, ut prorsus contemnam eruditionis & artis subsidium, negémve aliud ad sacrum oratorem perficiendum requiri, præter conceptas animo divini amoris faces, ac vitij incensum odium, & illas literas, quas Sidonius Apollinaris ^a *Religiosas*, Salomon *scientiam Sanctorum* appellat; unde Concionator promat igneos globos verborum & affectuum, quos ei aculetur in auditorum pectora.

Solum hîc te moneo, quisquis vocatis ad sacrum suggestum, seu ad *ἀπὸν θρόνον, ad sublimem thronum*, oratoris Christiani; quisquis cupis esse *ἡ δὲ δογματικῶν χρυσὴ ἀνδρῶν, Christianorum dogmatum aurea luscinia*; sic fratrem suum Basilium Nyssenus Gregorius nominat: existima tibi dictum quod Ezechieli à Deo cum mitteretur ad illud divini oratoris manus, *Fili hominis, comede volumen istud*; statue apud animum tuum sacros codices non solum tibi nunquam deponendos è manibus, verum etiam ingi meditatione esse debere tua fercula, tuos cibos, geniales tuas epulas, atque in iis plus nervorum esse & virium in hominum voluntatibus ad pietatem & æternæ salutis studium permouendis, quam in omni humanæ sapientiæ choragio. Memento illud Theodoret ^b Græculam eloquentiam scitissimè irridentis, quæ Suadæ corculum se putabat esse, si *μὰ τὸς θεὸς, μὰ τὸν ἥλιον*. Tum ait, *ἀλιόπηγοι σολοισμοὶ τὸς Ἀθηναίους καταλελειμμένοι συλλογισμοί, piscatorum solœcisimæ Atticorum vice-runt syllogismos*. Memento è sacrorum librorum officina hætenus prodiiisse quotquot Ecclesiasticis munus fructuosè impleverunt: & hoc tibi in primis opus est, quandoquidem Concionatori ac Scripturis sacris communis est finis & idem scopus; nempe supremi Numinis cultus, & ut *perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus*. Scriptura autem diuinitus inspirata (Apostolo teste) utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.

Secundum monitum. Sanctorum Patrum vestigia pronus adora, & tantum te profecturum putato, quantum tibi grandes illæ animæ primitias spiritus habentes placuerint. ab illis discas Christianam eloquentiam longè aliam à prophana: ex eorum lectione intelliges summam plerumque artem esse, contemptum artis, & augustiorem esse Christianorum eloquentiam, quam ut subiiciatur Rhetorum præceptiunculis, licèt & ipsa non careat suo artificio, verum quòd ab omni suspitione artificij alienum sit. Discas basilicè loqui cum Basilio, aureè cum Chrysostomo, cum Gregorio Theologo divinè, pugnare acriter cum Augustino, insectari strenuè cum Hieronymo, conuincere suaviter cum Ambrosio, mores informare cum Magno Gregorio.

Item Theologorum (quos Scholasticos vocant) libros diligenter euoluisse, atque sublimem illam scientiam penitus comprehendisse in publicis Academiis omnino necesse est; nam præterquam quòd conti-

net

net grauissimarum & vtilissimarum orationum semina, hoc etiam præstat, ut in mysteriis fidei nostræ tractandis non labaris verbo; & scias te non labi, qui lapsus certè facillimus est, ei qui leuiter ea in scholis, vel (quòd deterius est) priuato studio attingerit: nam intellectu & explicatu difficillima sunt, utpote diuina mysteria nostræ fidei, Eucharistiæ, Incarnationis, SS. Trinitatis; Gratia, prædestinatio, attributa Dei, de quibus tamen Concionatori pro tempore & loco saepe dicendum est: quòd quidem quo modo fieri expediat, & quantopere styli sacri suggestus diuersus sit ab Academico pulpito; quæ fidei dogmata pertractanda sæpius, quæ parcius & leuius attingenda, non est huius loci definire: nec desunt qui in hoc argumento pro dignitate versati sunt, Carolus Regius, Ludouicus Granatenis, Fabianus Iustinianus ^a, B. Franciscus de Borja aureo opusculo, Nicolaus Caussin ^b, ut cætera bene, ita istud optimè, S. Ignatius in regulis Concionatorum, Antonius Possennus ^c, & nouissimè Ludouicus Cresolius ^d luculenter: hîc solum pro meo instituto attingam eos libros, qui in hoc armarium referuntur; iis prætermis, qui Concionatoris Bibliothecam præcipuè componere debent: sunt autem ferè illi, qui seueriores & vtiliores disciplinas tractant ad vitæ & morum conformationem.

Verum ad rem. Qui sunt illi libri, quibus destinamus hoc armarium? Illi sunt præsertim, qui ex professo conciones scripserunt, vel concionaturis materiam velut mansam molitamque, ac solum deglutendam subministrant. Prioris generis sunt quadragesimalia, heliotropia, dormi securè, homilia per annum, conceptus theologici, discursus prædicabiles, sacra pancarpia, dominicalia, prompularia, moralia, annuli Christiani, sive morales exegetes, theatra religionum de Sanctis, terrores orbis, Monomachia IESV CHRISTI & Luciferi, Ara cœli, legatus Apostolicus. Alterius generis sunt collectanea ad sacras conciones, mensæ spiritualium ciborum, viridaria, panaria, florilegia sacra, & infinita eius rationis, quorum scribendorum nullus est finis: licèt (meo quidem iudicio) longè satius sit, vnumquemque res ab ipsis sacrorum Bibliorum, sanctorum Patrum, Theologorum & Interpretum fontibus haustas in suum vsum conuètere, & sibi suos communes locos digerere ac instruere, quam ab aliis publicè pronuntiatam velut recoctam crambem iterum apponere, non sine nausea auditorium, qui eadem vel iam audierunt ipsi dicta ab aliis, vel scripta legunt: unde fit ut plerumque soleat longè minùs affici concio, cum videt oratores suos esse potius alieni laboris declamatores, & propolas, quam propriarum cogitationum & affectuum (prout tempus, locus, personæ, res denique ipsa, & necessitas exigat) pios & diuinitus afflatos præcones *φθόγγος τῷ θεῷ, δοχῆς τῷ λόγῳ ἡ ἀγγελίαν, diuini numinis oratio altè sonantia, receptacula verbi Dei, siveque buccinatores*. Vis scire quid contingere soleat illi Concionatori, non dico qui totas ab aliis habitas conciones & ipse postea pronuntiat, sed qui solùm alios incautiùs imitatur, & partem aliquam dumtaxat alienarum concionum suis accommodat; discas ex principe sacrorum Oratorum Chrysostomo: *Quisquis hæc facit* (inquit ^e): *περίονα ἢ τὰ χρέματα κλεπτόρων ὑφίσταται ἰδέσθαι, sustinet*

a 1.2. de sacra Script. b parat. 1.14. 15.16. c bibl. tom. 2.1.5. c.41. d myst. 1.3. sect. 5. c.42.

S. Clem. in const. Apost. 1.2. c.25.

e 1.5. de sacerdot.

stinet opprobrium expilata aliena possessionis; imò etiam haud rarò evenit ut Concionator ne aliunde quidem mutuatus quidquam, sed ea dete tantum suspectus, habeatur instar furis in ipso furto deprehensi. Solent quibusdam in locis magni nominis Concionatores dum dicunt ad populum è sacris pulpitis habere plures paucioresque qui concionem scribendo excipiant, & linguæ celeritatem manu præpere sequantur; quod iam olim sibi dicenti contigisse refert D. Gregorius Nyssenus^a: id non reprehendo; sed vnum displicet, quòd interdum isti exceptores inconsulto ac prorsus inscio Ecclesiaste, sua illa excepta edant in lucem, non sine auctoris iniuria, à quo plerumque multa committuntur auribus, quæ nolle oculis subici: *lectoris enim censura multo severior est, quam auditoris*; tum etiam, quia plurima necesse est peccari ab istis scribis non properantibus tantum, verum etiam præcipitantibus, ac infinita verba per sigla haud satis emendatè exarantibus, ut dicentis velocitatem assequantur. Scio insignibus viris & Christiana facundia conspicuis, id accidisse molestum, atque ob id fuisse coactos, suas conciones mandare typis, quòd perperam atque præposterè fuissent editæ ab istis notariis. Paucos tamen Concionatores reperias quos tantopere mireris legendo, quàm audiendo; deest enim scriptis orationibus *eloquentia corporis* (actionem sic Tullius^b vocare consueverat) & mediocris oratio commendata viribus pronuntiationis plus habet momenti, quàm optima illius præsidio destituta: eademque oratio ab vno lecta, ab alio pronuntiata alia esse videtur. Documento sunt (ut monet Fabius Quintilianus^c) scenici actores, qui & optimis poetarum tantum adiiciunt gratiæ, ut nos infinitè magis eadem illa audita, quàm lecta delectent, & vilissimis etiam quibusdam impetrent aures, ut quibus nullus est in Bibliothecis locus, sit frequens in theatris. Tantum valuit in pronuntiatione Hortensius, ut cum eius scripta solum intra famam essent, diu tamen princeps oratorum & æmulus Ciceronis habitus sit; ut appareat, placuisse aliquid eo dicente, quod legentibus non appareret, & gestum pleraque extra verba significasse. hoc maximè in sacris concionibus animaduertimus, actionem fidem facere nostræ orationi, & efficere, ut quæ dicuntur, ex animo dicta videantur. Non tam refert qualia sint ea, quæ composuimus, quàm quomodo afferantur, nam ita quisque ut excipit, mouetur: vehementer accenduntur affectus in auditoribus, si prius in voce, vultu, habitu, totòque corpore oratoris inardescant: & cum omnia fecerit, felix si illum ignem conceperint.

6. Igitur (inquies) nullæ prorsus conciones scribendæ sunt, nec legendæ. hoc non aio; solum moneo, ut nec scribantur temerè, nec legantur immoderatiùs; sed quæ à nobis superiùs breuiter præcepta sunt, seruentur. ne dum securi & supini in alieno sinu, & parato comæatu obdormiscimus, langueant affectus nostri, atque auditor nostra oscitatione soluiatur. Maximè verò abstinèatur ab iis, qui potius (ut loquitur D. Augustinus^d) *habere gestiunt Platonico nomine verba crepantia, quàm pectus vero Deo plenum.* & qui (proh dolor!) efficiunt ut adulteretur verbum Dei, (fuit iam olim hæc D. Hieronymi

^a proem. in Cant.

^b apud Quint. l. 11. cap. 3. Cic. l. 3. de orat. c cap. 3. l. 11.

^d l. de relig. cap. 3.

nymi querimonia^a) & iam in Ecclesiis ista querantur, omiſſaque Apostolicorum puritate & simplicitate verborum quasi ad Athenam & auditoria conueniatur, ut plausus circumstantium suscitantur; ut oratio rhetorica artis fuscata mendacio, quasi quadam muliercula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm fauorem populi questum. Abstinentium insuper ab lectione illorum Concionatorum, qui aucupantur subtilitates nescio quas, & argutias in sacris literis, quas in eum finem contorquent ad suos (ut loquuntur) conceptus frigidæ allegorias, interpretationes friuolas, ineptos sensus arcana vocitant, oracula, mysteria; quorum nullum in sacris Conciliis, nullum in sacris Patribus, nullum in solida Theologia vestigium, nullum fundamentum; nodos in scirpo quærunt, texunt, retexunt, implicant, trahunt, stringunt, fuscque deque vertunt, Theodotionis, Aquilinis, Symmachinis, Vatablinis, Caballinis, & sexcentis machinis noua & vulgò incredibilia parum solidè inferunt, ut troſſulis quibusdam argutuli appareant & acuti. Quid inde tandem præclaris illis concionibus, ne dicam circulatoriis fabulis, hoc solum faciunt, ut auditorem suum glacie frigidiorè, pumice sicciorè, & nihilo quàm ante meliorem dimittant. hocine est (Deus imm.) esse ἀπορία ἐπιπορευτὴ κρημνῶν, *supremi numinis animatam effigiem?* Sic Clemens Alex.^b Concionatores vocat, ob similitudinem prædicationis, ac eiusdem muneris societatem, καὶ τὸ ἴσχυρος ἐπιπορευτὴ. Est ne hoc euangelizare ciuitatibus verbum Dei, ad quod se Christus missum esse dixit: Est ne hoc esse præconem salutis, *tubam Dei, vocem Dei*, quo nomine Alcuinus^c, & Ioannes noui Testamenti Archidux Concionatores honorant; an non potiùs æs sonans, & cymbalum tinniens; & mimos ac circulatores verissimos, quorum oratio, (ut egregiè dixit non sine stomacho Muretus^d) *cum non compta & calamistrata, sed grauitatis, auctoritatis, maiestatis, ac sanctimonie plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum contexta globulis; ita ut ad eos non tanquam ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquam ad comedos, aut histriones eatur: stant illi, & cum frontem bis terre perfricauerunt, baculamque permulserunt, hiante ac mirificum aliquid ac deo petentem expectante plebe (plebis autem nomine etiam quosdam ex optimè vestitis comprehendendo) laxant habenas linguæ, & similiter cadentia similiterque desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrariis opponentes, multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine repetentes, eaque in re memoriam pueriliter ostentantes, atque hæc saltatricularum in morem gesticatoriis neque vnquam quietis manibus adiuuantes, argutè multa, multa quibus risum excutiant, dicunt, nunquam interim aut sibi, aut auditoribus respirandi facultate permissa. Quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis & intelligentibus nauseam ac stomachum mouent. Quæ sudorum meorum utilitas (exclamat sacrorum Oratorum princeps Chrysostomus^e) *si è verbis meis auditores nullum fructum accipiunt?* Perperam excusat Concionator tempora, mores, seruiendum auditori, sic nunc homines esse, ut omnia dicta nisi à seplasiariis componantur, sordèant, & solus in pulpito Ecclesiastes relinquatur. Quàm vellem, ut qui talibus causis suas ineptias, & vanitatem prætexit, audiret de hoc argumento differentem eum, quem superiùs laudauimus Chrysostomum^f.*

^a proem. l. 5. in ep. ad Gal.

^b l. 5. Strom.

^c Luc. 4. v. 43. c ep. 1. Luc. 3. v. 4. Ioan. 1. v. 23. d in ep. 40.

^e hom. 30. in Acta.

^f ibidem.

Qui velut citharædus, & cantor studet delectare suum auditorem tinnulo strepitu, & verborum compositione, quia scit hoc illi accidere solere gratissimum; idem facit ac si pater videns filium quem supra modum tenerè amat, ærotum, illi frigida, & quæcumque oblectant, porrigat: quæ autem vtilia, minimè curet: deinde quando obiurgatur à Medicis, rationem reddat, dicens, Quid faciam, videns flentem puerum ferre nequeo. Miser & ærumnosè ac proditor; neque enim talem patrem dixerim, hoc subuertit Ecclesiæ (ait, oratione ad plebem conuersa) quòd & vos non queritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet: & nos frigide ac miserè facimus nostras affectiones sequentes, quas eiicere oportebat. Erit (opinor) quòd probri sui magis pudeat Concionatores istos adulterantes verbum Dei, si Ethnicum comptæ orationis artificium in Ethicis philosophis reprehendentem audire sustinuerint: sic loquitur Themistius^a. Peritus medicus aliquid interdum voluptatis cum remediis miscet molestiis; solam verò illius aut maximam habere rationem, nec Asclepius, nec Asclepiada solent, sed coci potius. Neque enim quidquam ab illis ventris lenociniis differt suavis, sed vitiosa oratio. Quare comestationibus potius eiusmodi coquos relinquamus, pessimos & ventri & auribus ministros: nos orationem altam erectamque queramus, quæ animos secum nostros longè supra terram, omnesque totius terra voluptates, cupidinesque (qualis est ambitio, amor, ira, luxus, ebrietas,) extollat. his omnibus superiorem esse oportet verum philosophici sermonis rhetorem, ut nihil falsum admittat, aut ignauum, nihil dissolutum, vel fucatum, nihil quòd artis quadam specie tantum se commendat. Hæccine oratio illorum, ὡν τὴν ὁμοίωσιν ἡσυχίας, quorum finis est salus audientium, & ὄρον ἀγγέλων dare Ecclesiæ filiis. Eant, ambulent, circumueant mare & aridam, non facient isti vnum proselytum.

Si quis ex his hominibus Fabulino potius quàm Christo auctoritatis conciones suas edet in lucem, perpetuis tenebris illas damnato: vel saltem si aliquem locum habebunt in tua Bibliotheca, tantum illos ab armario Concinatorum remoueto, licet erudiras suas fabulas, & bullatas nugas præclaro titulo inscripserint; quantum inter φιλολόγους, quales isti sunt, & ποιητάς, quales non sunt, cum tales esse deberet. De hoc Concinatoris euangelici munere præclare Carolus Regius volumine integro, Ludouicus de Ponte de perfectione Christiana^b, aliique quos initio huius capituli citauimus; qui omnes præceptionibus illis & monitis suis nihil aliud satagunt, quàm vt altissimè Concionatoribus imprimant diuina illa documenta, quæ vas electionis, aurea Spiritus sancti tuba D. Paulus verbi Dei præconibus passim in suis Epistolis dedit: nimirum, vt pro Christo legatione fungantur tanquam Deo exhortante per eos, vt sint fideles Christi ministri, & dispensatores mysteriorum Dei, vt non seipso prædicent, sed Dominum nostrum Iesum Christum, & hunc crucifixum; vt redigant in seruitutem corpus suum, ne cum aliis prædicauerint ipsi reprobi efficiantur; vt collaborent Euangelio Dei secundum veritatem; vt sapientibus & insipientibus se debitores esse cognoscant, & omnibus omnia fiant; vt omnes lucrifaciant, vt doctrinis variis & peregrinis non abducatur, verum sequantur quam docent sanam doctrinam; vt in Christo Iesu per Euangelium gignant multos filios; vt laborent sicut boni milites Christi Iesu, sibi que & do-

ctinæ

a diff. 15. n. 89.

b rom. 4. rr. 6. Regius in dedicat. sui operis D. Paulo. D. Chryf. 3. Cor. 9. 1. Cor. 4. 2. Cor. 4. 3. Cor. 9.

2. Tim. 2. Rom. 1. 1. Cor. 9. Hebr. 17. 1. Cor. 4.

doctrinæ attendant, ac lectioni, & meditationi, & in his instent, atque ita se ipsos saluos faciant, & eos qui audiunt. Denique ne verbum Dei reuertatur vacuum, sed prosperetur in his ad quæ misit illud, & faciat quæcumque voluit, sicut Isaia dictum est. D. Chrysostomus sacrorum Oratorum facile princeps, variis occasionibus varia documenta Concionatoribus suggerit, quæ non possunt non esse admodum vtilia. Ea collegit Nicolaus Caussin *parallelorum eloquentiæ sacræ & humanæ libere decimosexto*, qui inscribitur *Chrysostomus*: sunt autem hæc,

2. Cor. 2. 1. Tim. 1.

I.

Tria sunt sacri Oratoris præcipua officia; arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos.

Hom. 9. in 2. Timoth.

II.

Vita recta optimus syllogismus.

Hom. 3. in 1. ad Cor.

III.

Qui humiliter assentatur, aut iucunda cuique loquitur, citharædus potius est quàm Concionator, eumque miserum, infelicem ac proditorum appellare non verear.

Hom. 38. ad pop. & hom. 30. in Acta.

IV.

Monendi sunt cum charitate errantes: magnus quippe Doctor est charitas.

Hom. 33. in Cor.

V.

Laboriosum oportet esse Concionatorem & sedulum, tanquam Christi apiculam.

Hom. in Ps. 115.

VI.

Sciscitetur Concionator de populi moribus non ex curiositate, sed ex salutis prouisione.

Hom. 9. ad pop. Ant.

VII.

Temerarius est qui se periculis frustra ingerit, cum nulla causa, aut necessitas postulat: si verò de Dei gloria, pietate & vtilitate hominum agitur, tanta facilitate corpus exuendum est, quanta vestimentum, cum in lectum quis se confert.

Hom. 67. ad pop. Ant.

VIII.

Cauenda sacro Oratori in vitiis carpendis iracundia; sed quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non irascendum: hoc est, scelera verbi diuini gladio sine vlla vitiosi animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu suam explere videatur cupiditatem.

Hom. 30. ad pop. ad Gal. 6. Hom. 6. ad Eph. 16. ad pop. Ant.

IX.

Inter concionandum personæ nominatim non sunt perstringendæ: sanare enim oportet errantes, non efferare.

Hom. 17. ad pop. Ant.

X.

Maior concionis pars moribus rectè impenditur.

De formula dicendi optima.

XI.

Tria sunt ad ciuitatis perfectionem necessaria; pietas ciuium, misericordia in pauperes, nouitarum detestatio.

In Ps. 115.

XII.

Ecclesiasti quo sit fructuosior sæpe cum populo balbutiendum.

Hom. 3. ad Tit.

XIII.

XIII.

Hom. 6. in 2. ad Tim. Concionatorem summa patientia præditum esse oportet, & tranquillo animo more piscatorum expectare, dum pisces se in rete induant.

XIV.

Hom. 8. in 2. ad Tim. Duo sunt scopuli à quibus Concionatori maximè canendum est, *vanitas, & deliria*. Studendum ei tamen valetudini, vt suo ministerio fungi alacrius possit.

XV.

Hom. 27. in 1. Cor. Nec facilem, nec omnino duram aurem habeat ad ea quæ deferentur crimina.

XVI.

I. 5. de sacerdotio. Abundans fuerit laborum solatium, idque omnium certè maximum, si Ecclesiastes sibi ipsi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem, doctrinam eloquentiamque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa placens, acceptaque fiat.

De hoc argumento nos alibi, Deo bene iuuante, plenius disputabimus.

CAPVT VII.

Armarium septimum.

Eius inscriptio.

THEOLOGI SCHOLASTICI.

I.

Non ero multus in hoc armario, vt nec in cæterorum plerisque, quia hac cura Antonius Posseninus me liberauit: cum consulat qui plura volet in commendationem singularum scientiarum, originem progressus, scriptores, professores, discipulos. Nobis si quid videbitur intactum ab aliis, aut si quidpiam è renata monendum erit, illud non omittemus. Cæterum augustior & diuinior est scholastica Theologia, quam vt splendere nedum crescere possit vllis laudibus. Ipsum *Theologia scholastica* nomen & velut cognomen ampla est Theologiae scholasticae laudatio: qua in re vnum tantummodo breuiter obseruo. Contrarium contingere Theologiae ac Theophrasto accidit, quem Seneca ^a ait haud impleuisse mensuram sui nominis: non enim (vt Græcis visum est) diuini, tamen & dulcis eloquij vir, & nitidi sine labore fuit. Scholasticae enim Theologiae (quod de diuinis Scripturis dixit D. Hieronymus ^b) est in verbis simplicibus semper sensus augustior; licet aliquid secus innuere videatur cognomen *scholastica*. Nam olim *Scholastici* dicebantur quotquot amœnioribus studiis egregiè exculsi, politi, nitentisque pigmentis Rhetorum in publicum prodibant seu docturi, seu dicturi, quasi schola foret liberalioris polituræ officina. Nunc autem nomen remansit penes eos, qui theologicas difficultates in Academico puluere & arena acriter, & strenuè ventilant; quorum

congressus

congressus conflictusque *in uicem obzou*, ex diuinis oraculis & effatis nostræ fidei, pronuntiata quædam eliciunt, infandis malè de Deo sententiarum opinionibus euertendis, & castæ religioni illustrandæ, propugnandæ, ac propagandæ perquam opportuna. Eò pertinent acres illæ in scholis theologicas disputationes, & æstus contentionum, ventilationes controuersiarum, diuortia opinionum, subtilitatum punctiones, argutiarum sinus & latebræ, denique accurata illa & limata veritatis discussio in scholasticæ Theologiae Gymnasis & exedris. Placuit Salmeron noster aiens hoc Theologiae genus esse loriatum, galeatum, clypeatum ad excipienda hostium tela; simulque ad iugulandos errores hastatum; cuius emblemata & symbolum quoddam fictitia veterum Minerua videri possit. Porrò hanc veluti cataphractam Theologiam præstare, vt sicut gymnastica arte corpora firmiora & robustiora ceduntur, de qua Poëta 2. Georg.

Corporaque agrèsti nudam prædura palastra,

ita *literaria* palæstra ingenij, vires vegetiores ac robustiores reddit ad propugnandam fidem, & ad fraudulentæ hæreticorum technas expugnandas. Plura in commendationem Theologiae scholasticæ vide apud eundem tom. 1. prolog. 18.

Licet autem D. Paulinus *scholasticum* sumat pro imbuto naturalibus disciplinis, Rosinum appellans *scholasticis & secularibus literis Græcè & Latine diuitem*; vnde putari possit nomen *scholastica* potius tribui debere naturali Theologiae (quam primam Philosophiam, vel Metaphysicam Philosophi vocant,) quam illi, quæ fidei fundamentis nititur; tamen quia eius munus est, in schola subtilius res diuinas indagare, & disputationis viribus eas proferre in lucem; ideo Theologiae scholasticæ appellationem iure possideto. de cuius facultatis scriptoribus nihil aliud habeo dicere, quam vix esse in toto scientiarum ambitu partem vllam, quæ luculentius exculsa sit, & nitent, & quod tardiùs cœptum est eam tradere ratione & modo, qui nunc obseruatur in scholis, eò etiam splendidius & accuratius quam reliquæ omnes scientiæ posterioribus his sæculis prælecta & scriptis libris tractata est. Dixi tardiùs scholastico more fuisse digestam. nã qui primus dispersam in veterum Patrum monumentis colligere aggressus est, is fuit Ioannes Damascenus ante annos circiter octingentos: postea circa annum reparationis salutis millesimum centesimum prodiit Petrus Lombardus ^a; ideo *Magister sententiarum* dictus, quod (vt ipse loquitur) *brevi volumine complauerit Patrum sententias. Et quid aliud deinde fecisse putas* (inquit Martinus Martini ^b) *Alexandrum Halensem, S. Thomam Aquinatem & Bonauenturam, & huiusce ordinis viros, quam qua sancti Patres sparsim tradiderunt, in communes locos conijcere?* Atque vtinam ita fecissent quotquot Theologi scholastici audire voluerunt; neque vnquam legitima futura sit Cani querimonia ^c, *Intelligo fuisse in schola quosdam Theologos adscriptorios* (inquit) *qui vniuersas quæstiones theologicas friuolis argumentis absoluerint, & vanis inualidisque ratiunculis, magnum pondus rebus grauissimis detrahentes ediderunt in Theologiam Commentaria vix digna lubricatione anicularum; & cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rari-*

S s

m. 63

^a quæst. nat. c. 13.

^b apud Possen. c. 3. l. 3.

Gennad. in vita Iuliani Capnani, & D. Hieron. ep. 2.

^a in prol. ad l. 1.

^b hypotyposcon l. 6. Itarim initio.

^c l. 8. de l. c. c. 1. §. 1.

ma sint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ex
gravi Philosophia quidem, sed ferè ex puerilibus disciplinis; Scholastici tam-
men, si Superis placet, Theologi vocantur, nec scholastici sunt, nedum Theolo-
gi. De utilitate scholasticæ illius rationis quæ in examinandis theolo-
gicis difficultatibus seruatur tum in publicis Academiis, tum in libro-
rum scripturionibus, habe quod Ioannes Gerson censuit ^a. Doctores san-
cti priores videntes rhetoricis persuasionibus in aggrauationem vitiorum, &
laudem virtutum, non ita tradiderunt resolutionem moralium materiarum,
imò nec speculabilem, sicut Doctores recentiores, qui per quæstiones & argu-
menta processerunt ad utramque partem & per decisiones: propterea magis in-
sistendum est illis Doctoribus quantum ad eruditionem intellectus, licet quan-
tum ad inflammationem affectus efficaciores alia indicentur. Haud absumilia
Sixtus Senensis l. 4. Bibliotheca sancta ^b.

^a 3. part. tr.
de oratione,
& eius va-
loris.

^b prol. in
Matth. q. 5.

CAPVT VIII.

Armarium octauum.

Eius inscriptio.

THEOLOGIMORALES.

I.

Moralem, siue practicam Theologiam voco, non eam tantum,
quam Theologi scholastici tradunt vnà cum subtilioribus dis-
sertationibus, quæ potius ad intellectum imbuendum incorrupta diui-
narum rerum & Christiani officij cognitione, quàm ad mores infor-
mandos pertinet; sed eam, quæ ex Theologiæ scholasticæ principiis,
& Pontificio iure persequitur familiari docendi ratione complexiones
ad vsum accommodatas, inter æquum & iniquum statuit, vitiis larvã
detrahit, veræ virtutis simulacrum exprimit, diuinarum legum tabu-
las interpretatur, æternæ salutis consequendæ adiumenta suppeditat,
diuinæ gratiæ tum in se, tum in alios deriuandæ fontes aperit, & alia
generis eiusdem præstat, quibus nihil potest esse vtilius. Certè vt ni-
hil est felicius conscientia bene actæ vitæ; ita ad vitam laudabilem in-
stituendam nihil est hoc studio regendæ conscientiæ laudabilius: tot
enim sunt in humana conscientia mæandri & flexus, tot sinus & laby-
rinthi, vt nisi vtare Ariadneo illo filo, quod tibi hæc scientia porri-
git, vix inde alios explicare & extricare poteris; vix tu ipse emergere
ex illis ambagibus. Periculosæ plenum opus alex, *ars artium regimen*
animarum, & quæ plurimum indigeat illa sapientia, quam Ecclesiasticus
salutarem vocat. Illam reperies in Theologorum moralium libris, qui
bene multi atque admodum accurati nostra ætate prodierunt.

Eccl. 15.

^{2.}
c. 13. c. 26.

Dicamus in commendationem Theologiæ moralis quod Epicte-
tus ^c dixit de sua Philosophia, post laudatam Diogenis animi excellen-
tiam, qui diuenditur pro heri domino se gessit, professus artem vitæ ex
rectæ rationis præscripto traducendæ. *In quauis materia & re subiecta,*
imperito

imperito quouis superiorem esse peritum omnino necesse est. Quicumque igitur
vniuersa vitæ agenda scientiam callet, quid aliud hunc quam dominum esse
oportet. sine hoc studio recta rationis (vt loquitur Clemens Alexandri-
nus ^a) necesse est frequens esse *peccatum*, seu errorem. Indigna
equidem res ab instituto & professione Philosophi Christiani, ne di-
cam Theologi, eas quæstiones quæ ad intellectum perficiendum per-
tinent, accuratè perdiscere, atque in iis subtiliter disputandis conterere
bonam vitæ suæ partem; ab ea autem disciplina quæ mores format,
quæ nodos soluit, quæ prudentiam auget, ita imparatum esse, vt nec se-
curè respondere consultoribus possis, nec sedere in Confessarij tribu-
nali, nec quid agendum sit, quidve omittendum definire, nec eripere
alicui errorem, nec superstitione expedire, nec formidine liberare, nec
quid iuris sit, quidve facti opus, edisserere, nec decreta, vel scita, vel
edicta eorum, quibus parendum, vel responsa sapientium, aut consuetu-
dinum pactorumque & contractuum vim proferre, nec Pontificij iuris
censuras tum vt euitentur, tum vt soluantur, nosse, nec ex equi bonique
rationibus de rebus agendis statuere, & leges interpretari. Qua cog-
nitione prout quisquis minùs instructus est, tanto est ineptior ad vitæ suæ
nedum alienæ rationem constituendam, & ad publicas res tractandas
absurdior. Quantum quisque in aliis disciplinis etiam theologicis sub-
tilitatibus versatus sit, ac maximè pius, nisi tamen moralem Theologiã
diligenter didicerit, nunquam is erit aptus vt cæteris præsit; & (quod
Plinius attigit in Traiano) vt reconciliare amulas ciuitates, tumentes-
que populos non imperio magis, quàm ratione compefcere, intercede-
re iniquitatibus magistratum, insectum reddere quicquid fieri non
oportuit, omnia audire, & vndecunque inuocatum velut numen statim
adesse. Talia esse crediderim (inquit) quæ ipse mundi parens temperat
nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diui-
na opera numerare dignatus est; quibus nunc per te liber solutusque
ecelo tantum vacat postquam te dedit, qui erga hominum genus vice
sua fungeris: fungeris enim sufficisque mandatis, cum tibi dies om-
nis cum nostra utilitate, cum tua laude condatur: experimur in dies
quàm utilis & necessaria sit hæc scientia: de elimatis contemplationi-
bus etiam theologicis vix est, qui nos adeat sciscitaturus: de practi-
cis, centies respondemus quotidie.

^a 2. pæd.
c. 13.

CAPVT IX.

Armarium nonum.

Eius inscriptio.

I V S C A N O N I C V M.

Habet Ecclesia Christiana, nimirum perfectissima resp. suum ius,
suas leges, sibi à sanctis Apostolis, summis Pontificibus, & legit-
imis

^{f.}
Baron. an.
101.

ss 2

mis

mis Patrum Comitibus traditas, quibus parere debent, quotquot censeantur Christianorum nomine. huius iuris scribendi potestas fuit penes Apostolos, quos S. Cyrillus^a vocat, *œcumenica lumina*, *ἀποστολικὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ σκοπιὰ*, *perspicaces & acutos Ecclesie oculos*, ut loquitur Procopius^b; Christiani orbis præsidēs & principes super vniuersam terram constitutos, à quibus item quædam leges & canones ad optimam Ecclesie gubernationem constituti, de quibus Baronius^c & Turrianus^d.

a in cap. 45. II.
b in cap. 56. II.
c ann. 101. d aduers. Magd. l. 2.

2.
e l. 2. c. 4. Socrat. l. 2. c. 5.

c. 1. de constit. l. 6.

f l. omnium testamentorum. C. de testament.

3.

g apud Brisson. l. 4. f. lect. antiq. cap. 16. h l. 3. c. 8.

Idem ius condendi iuris Ecclesiastici diuinitus concessum est Romano Pontifici, quandoquidem & ipse est (ut loquitur Theodoretus^e) *ἐκκλησιαστικὸν νόμον*, *Ecclesie lex & canon*; imò (ut alter Græcus dixit, cuius gentis auctoritate libentius in hac causa vtor) *non oporteat absque sententia Romani Episcopi decreta Ecclesie sancire*, *μηδὲ δεῖ τῶν ἱερομένων τῶ ἐπισκόπου Ρώμης τὰς ἐκκλησιαστικὰς κανονίζειν*. nempe quod sit supremus Christiani orbis præfectus, nomophilax, legislator, atque (ut cum D. Dionysio loquar) *supremi Numinis interpres*, *ἐμφαντὸρ τῶ θεῶ*; tantaque prædictus potestate, ut *illis orbe exeundum sit*, (verba sunt D. Bernardi) *qui volent explorare quod ad eius curam non pertineat*. Mentitur verò & impudentissimè quidem, Lutherus, aiens dictum à Romano Pontifice, *Papam habere in scrinio pectoris sui omnia iura, & plenam super omnia iura potestatem*. nam posteriores hæ voces, *& plenam super omnia iura potestatem*, additamentum est à mangone scelestissimo, & hæresiarcha teterrimo assutum: sciunt enim & fatentur summi Pontifices se infra ius naturale & diuinum esse. Quod ad priorem partem spectat, quis inficiari ausit, *Papam habere in scrinio pectoris sui omnia iura*; hoc est, pollere potestate supremi legislatoris ad Ecclesie vtilitatem, quandoquidem simili loquendi formula vsus est Imperator in ciuili gubernatione, aiens *totum ius in imperatoris scrinijs constitutum esse*? velint, nolent impij, *Patria est legum, sicut est fons sacerdotij Roma*.

Legitimis etiam Conciliis condendorum canonum & incolumitati Ecclesie consulendi auctoritas est. Itaque habemus Apostolicas constitutiones, Canones Conciliorum, decreta, & Epistolas Romanorum Pontificum, & Canonum Codices, siue corpus, quibus omnibus Ecclesie iura continentur, quarum rerum cognitio ac librorum eius facultatis bene instructum armarium, omnes quidè, sed præsertim Sacerdotum ordinem decet, atque etiam ciuilis iuris antistites, qui vtinam penitus inscriberent suis mentibus quod in Concilio Chalcedonensi ab ipsis Imperatoribus Christiano spiritu pronuntiatum est, *Vbi que essent quacumque Imperatorum pragmatica, que in detrimentum canonum facta essent in quibuscunque prouincijs*. Dignum ore Christiano acroama, & cui meritò possis adscribere, *Bonum factum*. Ideo ne aberrent humanæ leges à diuinis, consultissimum foret ciuilis iuris Doctores nosse quoque ius Ecclesiasticum: imò nulli verè Iurisperiti dicendi sunt, nisi vtrumque intelligant. Iurisprudencia enim rectè ab Vlpiano^g definitur, *rerum diuinarum & humanarum notitia*. Et hæc causa est, cur apud ipsos Ethnicos nobiles Iurisperiti pares in vtraque facultate essent. Sic Valerius Max. h ait Scæuolam bene ac diu iura ciuium ac

cæremo

cæremonias Deorum ordinasse: & Titum Manlium Torquatum, iuris Ciuilis, & sacrorum Pontificalium peritissimum fuisse memorat. Sic Tacitus^a Aëtium Capitonem humani diuinique iuris scientem scribit; eadem laus ab eodem tribuitur Cocceio Neruæ, qua de re plura Barnabas Briffonius^b: vno verbo coniunctionem hanc ciuilis iuris & diuini necessitatem attingit D. Augustinus^c inquitens, *Omniū legum est inanis censura, nisi diuina legis imaginem gerat*.

Idem l. 5. c. 8. a l. 3. Idem l. 5. b select. ex iure ciuili antiq. c. 16. l. 4. c apud Cauff. par. l. 4. c. 10.

CAPUT X.

Armarium decimum.

Eius inscriptio.

IUS CIVILE.

Ordiamur dicere non nihil de Iurisprudencia & legibus, præeunte in hæc verba Tullio. *Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercule omnium Philosophorum, vnus mihi videtur duodecim Tabularum libellus, si quis legum fontes & caput viderit & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate superare*. ex quibus verbis colligo Bibliothecæ defuturam Bibliothecam, si legum Codices, & Iurisperitorum opera defuerint. Et certè æquum est, ut illorum hominum libris in Bibliotheca locus sit, quorum domus sunt oracula ciuitatum; quorum vestibula & ianux maxima quotidie frequentia celebrantur, quorum sella è quibus interpretantur ius & consultoribus respondent, sunt velut *solia*, vnde dominantur hominum communitatibus; *Tripodes* vnde fundunt responsa veriora oraculis Apollineis: *Ara* ad quas confugitur tanquam ad exploratam opem & auxilium: *Asyla* vnde præsidum petunt clientes: *Pharus* vnde porrigitur lux consilij in fluctibus & iactatione litium. Ipsi verò Iurisperiti vocantur *Iuris Sacerdotes*, ut ait Vlpianus^d, & Fabius Quintilianus^e de Seruio Sulpicio testatur, *Tutores orbis, rerump. Genij*: sicut eorum opera dicuntur *esse templa iustitiæ, & religiosos iuris Imperatores* (quemadmodum loquitur Iustinianus^f). Symmachus^g *Iustitia Sacerdotes* appellat; adèd vt iurisprudencia sit quiddam sanctum, augustum, & religiosum. Theodoricus Rex per Cassiodorum^h scripsit in hæc verba Eugenio Magistro officiorum, *Esto innocentia templum, temperantia sacrarium, ara iustitiæ; absit à iudicialiis mentibus aliquid prophanum: pio Principi sub quodam sacerdotio seruiatur*. Haud dubiè quoque leges sunt *ἐφοδίων μέγιστον, maximum vita subsidium, & ψυχῆς πόσις*; *ὡσπερ ἡ τὸ σῶμα σερῶδεν ψυχῆς πηλὴ ἔστω ἡ πόλις μὴ ὄντων νόμων ἐν ἰσότητι*, *Anima ciuitatis, vt enim exanime corpus procumbit; similiter ciuitas si leges absint, non consistit κοινὸν ἀγαθὸν ἡ πέντων βασιλεῖς, commune bonum, & Regina omnium*. Pindarus apud Athenæum, *Reginas hominum, & Deorum eas* appellat, cui accedens Nonnus hæc habetⁱ, *Αρχὴ ἀναξ θνητῶν ἡ Ἀθανάτων*. Supremam hanc & sacrosanctam legum maiestatem testantur imperatorie istæ vo-

I. d de iust. & iure. e l. 11. c. 1. f in præf. Instir. g in relatione ad Imperatorem. h l. 1. ep. 12. Greg. Thaum. in p. nec. Demosth. apud Stob. serm. 41. Iamb. ep. ad Agrippam apud Stob. serm. 44. i Dion. 41.

Plutarch. de regno. a l. digna vox. C. de legibus. l. ex imperfecto ff. de gar. 3. b l. 3. C. de testam.

Vide Grefserum l. 1. de iure prohib. libros malos c. 22.

2. c l. de sanctitate.

3. d in Apol.

Plaut. in Tor.

e l. 10.

4. f an. Christ. 329.

g ep. 115. h l. omnes populi. ff. de iust. & iure.

ces a, *Digna vox maiestate regnantis legibus alligatum se profiteri, & re vera maius Imperio est submittere legibus principatum.* & hæc decet tantæ maiestati seruare leges quibus esse solutus videtur. Nihil magis est proprium Imperij, quàm legibus viuere. Solutus quidem est legibus Princeps (ait Iurisconsultus b) quoad vim coactiuam, vt loquuntur; quis enim inuitum & reluctantem adiget? verùm vt quisque moderatissimus est, & optimus, ex legum præscripto vitæ suæ rationem componit. Infinita reperies in hunc sensum de Iurisconsultis, & legum vtilitate; quæ eloquiæ ne vana sint duo requiruntur præcipuè.

Alterum, ne leges cellis tantùm & armariis includantur, vt monebat Diogenes Pythagoras c, sed hominum animis & moribus. *ἢ ἐν οἰκίαισι ἢ ἐν ἀρμάσιν ἐπιθήσει δὲ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἠθέροις ἔσθ' πολιτδοουμένων.* Cassam hanc vim legum, vel etiam quodammodo irrogatam legibus ignominiam, sic Plautus verè, licèt ioculariter, describit,

*Mores leges iam perduxerunt in potestatem suam,
Magis queis sunt obnoxij, quàm parentes liberis,
Ea misera etiam ad parietem sunt fixæ clauis ferreæ,
Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.*

Alterum, vt Iureconsulti qui se dicunt, seque à Tertulliano d dictos venditant *Tutores legum*, non fiant putidi leguleij, cantores formularum, præcones actionum, aucupes syllabarum, implicandarum litium artifices, magisque iuris quàm iustitiæ consulti, & non tam æquitatis vindices, quàm textores laqueorum quibus irretiantur miseri litigantes; & (quod scitè Comicus dixit) *qui legibus fundatas resp. legibus enertant.* quotquot in talibus sycophantiis, & (vt idem loquitur) *centuriatis technis* occupantur, extrudendi sunt ab isto armario, quod debet esse veluti *Themidis cella sanctior*; exaugurandi illo sacerdotio quod confert casta professio iuris: nec iam *iustitiæ Antistites* vocandi sunt, sed cum Aristophane voce sesquipedali *ὄρθροισι κορυαντοδομοταλαίπαροι*, sycophanticè & miserabiliter ius in infinitum tempus protrahentes: *Togati vultures cum Apuleio e,*

*Inter hos tamen interest & illos,
Quòd cadauera vultures morentur,
Hi vini quoque detrahant cruorem.*

Certè talem fuisse Tribonianum illum hominem Ethnicum, quo præcipuè vsus est Iustinianus ad colligendũ & emendandum eum Codicem, quem à suo nomine *Iustinianum* appellauit, monet Baronius f. hic enim homo pecuniæ quàm æquitatis studiosior, ius pretio vendebat, ac pro illa auctoritate qua pollebat apud Iustinianum, leges quotidie pro cuiusque necessitate vel condebat, vel antiquabat, prout *famelicum canem* (sic eiusmodi homines, qui non quale quid sit quærunt, sed quanti, Seneca g, & Bartolus h appellat) aura bene nummati narisupij afflauerat. Sed omnium deterrimi sunt, ac longius ab *hoc iustitiæ sacello* eiciendi, qui sine vilo religionis respectu ius Pontificium floccipendunt, coguntque diuinas leges humanis indignissimè ancillari; quæ summa & impia perversitas est. Audiant Tartarei isti, & exleges Rhadamanti, qui diuinam & naturalem legem scriptis legibus interdum iniquis

post

postponunt, audiant grauissimam Dionis Chryostomi a cum obiurgatione admonitionem: *legem veram atque ratam manifestamque* (loquitur de iure naturali) *neque vident, neque viuendi ducem statuunt. Quapropter quemadmodum in meridie lucente sole faces accendunt, torrésque sustollunt: & diuinum quidem lumen eiiciunt, sequuntur autem fumum, modicum quemdam ignis fulgorem ostendentem. Lex igitur natura amissa est, & exoleuit apud vos, & infelices, tabulas autem & literulas, atque columnas custoditis, atque inutiles rotas. Et Iouis quidem legem iam pridem violastis, ne quis autem illius, aut illius transgrediatur, consideratis.* Compellemus eos verbis auctoris poematis de prouidentia, quod extat inter opera Prosperii.

*Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & intus
Incisos apices, ac scripta volumina cordis
Inspicite, & genitam vobiscum agnoscite legem.
— semine recti Nemo caret, —
Nec summi est patris ignarus, nec iuris egenus.
Ergo omnes vna in vita cum lege creati
Venimus, & fibris gerimus qua condita libris.*

Quotiescumque ad suarum legum interpretationem aggrediuntur Iurisconsulti, vt id consultius & castius facerent, necesse esset eos prius excutere mentem suam, quam maximus Tyrius b, *summum bonum animamagnamque Imperatorem* appellat. Id in ea est (inquit) quod lex in vrbe, non quæ in tabulis scribitur, aut columnis inciditur, aut decretis sancitur, aut concionis voce sciscitur, aut à populo approbatur, aut in iudicio recepta, aut à Socrate lata, aut Lycurgo. Eius quippe legislator Deus est, lex non scripta, & quæ suffragiis nullis vim suam debet. O legibus antiquiorem legem, cui si quis volens se submiserit, liber pariter diuesque ager; nec quotidianis hisce stultisque legibus magnopere indigebit iudicibus quæ falsò sibi nomen legis vindicant, suntque potius inanes opinionones, quia falluntur sapissimè, & aberrant. Hæc ille, loquens de imperu populi cæco, & legibus tumultuariis, quibus Aristides debet quòd exulat, quòd mulctatur Pericles, Socrates quòd moritur. Nam si alteram hanc spectes quæ diuina est, ait, Iustus Aristides, vir bonus Pericles, vir sapiens est Socrates.

Itaque cum malos Iuris interpretes è tuo Museo proscripseris; non erit propterea verendum, ne Armarium istud implere non possis bonis Iurisconsultorum operibus: tot enim tantique sunt huius facultatis libri, vt vix iam illos Bibliothecarum ampla spatia, vel librariorum apothecæ capiant. Iustinianus quidem infinitam illam vim legum, & sylluam enarrationum coërcere voluit in quinquaginta volumina Triboniano auctore: tamen ille labor plùsne difficultatis, an vtilitatis attulerit legum candidatis, (si Calcagnino credimus) haud facilè est asserere. Namque septem & triginta clarissimi conditores luculenter posteritati tradiderant, ea ita cæsium cõminuit, vt Samnium quæramus in Samnio. Nemo est profectò tam ferreus, qui æquo animo ferat Mutij Scæuolæ, Galli Aquilij Labeonis, Saluij Iuliani, aliorumque præstantissimorum monumenta tam fœdè periisse. Nam quid ego de Papiniano meminerim, quem *historia iuris Asylum* vocauit antiquitas? Quid de Iulio Paulo

&c

a orat. 80.

5.

b differ. 40. n. 237.

6.

& Domitio Vlpiano verba faciam, qui ambo tanta fuerunt in celebritate nominis, vt Coryphæi, id est, vertex iuris ciuilib dicerentur; pro quorum olim iustis atque integris thesauris, nunc (proh dolor!) breuia & interrupta quædam segmenta possidemus. hæ sunt Calcagnini querimoniarum in quadam oratione in Iurisprudentiarum laudem. Tertullianus a hunc legum succidendarum morem attingit his verbis. *Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem & squalentem sylvam legum, nouis principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & caditis?* Felicia illa tempora cum perpauca erant leges, eo quod Rerump. Principes toti essent in dirimendis ex æquo & bono litibus. *Per pectora Principum* (dicebat Magnus Constantinus b) *Deus sua iura populis dicit.* Vt vt sit, licet ex malis moribus nostris nascantur quotidie leges, & infinitæ iuris interpretum centuriæ; tamen si illas & illos habueris in tuo Museo, habebis sacrarium sapientiarum, & prudentiarum officinam.

a apol.n.2.

b 9. epist. ad uers. Mi- chaël.

C A P V T X I.

Armarium undecimum.

Eius inscriptio.

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

I. **P**Vtares Senecam philosophum blandiri sibi ipsi, & suam professionem ambitiosius extollere, cum Philosophos absolutè *Proceres* vocat c. *Quali* verò tanta sit Philosophiarum dignitas, tantum fastigium, vt rerum omnium apices & culmen velut res infra se positas ex alto dispiciat. Verùm cum audio Apostolum Philosophos *Principes huius sæculi* nominantem d; cum intueor Pompeium, cui se Oriens Occidensque submiserat, summittentem fasces lictorios ianuarum Possidonij sapientiarum professoris: cum è diademate & sceptro velut gradibus scandentem video Anacharsim Scythiarum Regem ad Philosophiam; cum (secus ac poeta cecinit de arte populorum regendi) audio inelamantem Cassiodorum, *Philosophiam esse artem artium, & disciplinam disciplinarum*; sublimius de illa sentio, atque hoc ordine in hac Bibliotheca inter naturales scientias omnium principem statuo. De qua (nisi essem memor institutæ breuitatis, essent que alij splendide in hoc argumento versati) liberet quoque aliquid dicere; & meritis ad ornatum, ac sublimiter inter naturales scientias vehentem exhibere. hæc (vt partitionis meæ & ordinis rationem intelligas) monitum te volo Lector. aut potius memorem; neque enim is es, qui hoc ignores; duplicem esse partem Philosophiarum, pro gemina facultate animarum nostrarum, geminæque functione intellectus nostri & voluntatis, ad quam à natura progeniti sumus; vnde existit perfectum illud mētis nostræ bonum, quod in sapientia vndeque integra Aristoteles & Theophrastus apud Plutarchum e constituunt, & Seneca,

c ep. 33.

d 1. Cor. 2. v 6. Plin. l. 7. c. 30. Terrull. l. de pall. c. 5.

Lips. manud. ad Staphil. Cresol. myst. l. 2. sect. 2. c. 20. Frac. de Cæpeda in 1 prælect. de placitis Philos. e l. de plac. Phil. in proceres.

Seneca a, cuius epistola octuagesima nona tota de hoc argumento est. Quapropter quandoquidem à Peripateticis & Stoicis Philosophiam in partes, non in frustra diuidentibus (vt idem Seneca loquitur) duplex Philosophia constituitur, *Contemplatiua, & Actiua*, seu *moralis*; nos in hoc armario contemplatiuam comprehendemus; hoc est, destinabimus istud armarium illi tantum Philosophiarum parti, quæ *Dialecticas, Physicas & Metaphysicas* subtilitates complectitur. Nam ei quæ mores, & Physiologiam specialem continet, sua posterius non decernunt loca.

a ep. 89.

Quod ad Logicam spectat, ego illam libenter appellare soleo *clauem* omnibus aliarum scientiarum ianuis recludendis aptissimam; & vt Porphyrius dixit, *εὐσυνωρίην*. Eam cumulatè paucis verbis laudauero, si verba D. Augustini b huc afferam. *Dialectica* (inquit) *docet docere, hæc docet discere, in hac se ipsa ratio demonstrat, atque aperit, quæ sit, quæ velit, quæ valeat, scit scire; sola scientes facere non solum vult, sed etiam potest.* Ac propterea rectè illam esse dixeris auream Platonis catenam, de qua Themistius c, quæ vniuersas pariter ac singulas scientias necit & comprehendit, præcipuè eam, quæ ferè vnâ brutis animantibus præstamus, ratiocinandi vim.

2.

b l. 2. de ord. cap. 13.

c orat. 4.

Physicæ dum naturæ effectus & causas, corporumque varias affectiones, incrementa & corruptiones rimatur, habet cui se non tantum commodet, sed impendat. *Quod* (inquit) *erit pretium opera? quo nullum maius est, nosse naturam.* Neque enim habet in se huius materis tractatio quidquam pulchrius, cum multa habeat futura vtili, quam quod hominem magnificèntia sui detinet, nec mercedè, sed miraculo colitur. Tum paulo post de hac parte Philosophiarum sublimiter idem qui superius Seneca, *Magis animos est rerum latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, & in Deorum secreta descendere;* quibus perspectis, ad eundem est *Metaphysica humane sapientiarum apex d, omnium doctrinarum finis e, sol omnium disciplinarum f, philosophici epuli ferculum lautissimum g, ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ κέντρον ἐν τῷ αἰθέρι ἡ ἀδυσκοῦντος ἀπὸ θεῶν καὶ πρῶτα πάντων ἐπιγνώσις. Principium, & causa & regula humana beatitudinis, diuinarum præstantissimarumque rerum cognitio h.* Perfectissimum bonum, omniumque beata vita, possessio salutaris omnis boni radix nobis & generatio i, denique Græcis κατ' ἔχον, vel φιλοσοφία k, vel cum addito *prima Philosophia*, vel absolutè *Theologia*, vel princeps Philosophorum loqui consuevit l. de cuius dignitate, vtilitate, ac suauitate si plura desideras, ad eundem tibi est Theophilus Raynaudus in *prologo Theologiae naturalis*: vnum duntaxat dicere hoc loco auemus de modo quo plerique nunc Philosophiam tractant.

3.

Sen. quaest. nat. l. 6. c. 4. d Plato 7. de rep.

e Idem. f Ioan. Cy-paris. in præmeditatione expositionis dictorum de Deco.

g Clemens 1. ltr. ex Pindaro.

h Theogenes Pythagoras apud Stob. sect. 3. de virtute.

i S. Cyrill. in S. Iulianum ad textum.

ex eodem 21.

k Apollonius apud Dion. ep. 7. l apud Stob. sect. 30.

4.

Equidem sæpe mihi contigit mirari, cur plurimi relictis, aut breuissimè perstrictis in qualibet parte Philosophiarum luculentis, sublimibus, scitu dignissimis, succi plenissimis, amœnissimis disputationibus, contententur arentes quædam paleas, spinas molestissimas diutissime tractant, non sine dolore, & tædio; & quod de scrupulosis Dialecticæ studiosis dixit apud Stobæum Aristotellus m, dum affatim appetunt succosiores & velut adiparæ quæstiones, *εὐκταστὸν καμίνεσθαι μασηθῆναι, οἷον ἡ δὲ ἄρτον πρέμειναι, καὶ πικρὸν ἐστὶ ἀρολότου, similes sunt edentibus cancrio: quæ*

m Serm. 84.

T r propter

a ep. 88.

propter exiguum alimentum circa crustas occupantur; quodque deterius est, tunc solum se philosophari putent, si in minutissimis tricis, & nullius planè emolumentum quæstionibus infiniti sint. Liceat mihi exclamare hoc loco cum Seneca ^a, *Proh Philosophi quantum habent supernacui, quantum ab usu recedentis*; tum paulo pòst, *Inuidere etiam Geometris, & quidquid in eorum artibus supernacuum erat, transtulere in suam*. dum enim infinitas de infinito mouent opiniones, dum in puncto digladiantur, annus est. Præteriri quidem illam omnino nolim; sed etiam peruehim res singulas suis momentis æstimati, & pro cuiusque dignitate alias aliis accuratius pertractari. Maiorem enim uero sollicitudinem res nobilior sibi vindicat. Quicumque Philosophiæ Candidatos in has angustias coniciunt, & coniectos diutius quàm par est, tenent, comminuunt haud dubiè, & debilitant generosas indeoles; qui si specioso nomine subtilitatis suam morositatem defendunt, tandem experiuntur verissimum esse illud Stoici, *Acuta sunt ista que dicis; verum nihil est acutius aristæ. Quadam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit. nec me hercule, se me interrogas, nimis ad rem puto pertinere, ubi data sunt que regunt mores, persequi cetera, non in remedium animi, sed in oblectationem ingenia inuenta. Scientia morum, scientia utilis ac necessaria est, reliqua oblectamenta otij sunt, cultum, non robur ingenij afferentia.* & hoc quod subiungo ab eodem dictum, accipiant ij, qui in rebus paruis magni videri gestiunt. *Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem.*

Idem ep. 82.

Idem 7. de benef. c. 1.

Idem in proem. l. 1. controu.

5. b hom. 4. in Exod.

c ἐν δὲ τῶν μὲν ἠδύτων ἡρώδου.

d in Timone.

6. e in Apolog. & de præscript. adu. hæref. & l. adu. Herm. & Marcioné.

Origenes ^b istius generis Dialecticos cum scyniphibus comparat, qui ita pennis per aëra suspenduntur, vt vix ob corpusculi tenuitatem conspici possint, nec aliter ferè sentiantur, quàm cum faciem, vel manū infederint; tunc enim eorū terebra & stimulus non leuem doloris sensum faciunt. Aded subtiles sunt quorundam ratiocinationes qui se Philosophos gloriantur, vt cerni à perspicacissimis non possint, donec suis acuminibus & stimulis, intelligentiæ oculos confixerint, aut velut fulgetro præstinxerint: & tamen in illis leuiculis & planè exsuccis ac futiliter elimatis ratiocinationibus, *similes furentibus* (ait Xenophon^c) *longo & pulchro sermone versantur non pauci, qui se tum Philosophos putant, cum bene sudantes, & rauci ex Academico campo in suum se Museum recipiunt*; Iouisque ipsius aures (vt in eos iocatur Lucianus^d) suis clamoribus ita obtuderunt, vt ob id supplicantium preces non audiat. Hæc de illis subtilitatibus, quæ nihil ferè mali habent, nisi quod magis seriis & vtilioribus quæstionibus tempus eximant. Plura contra hoc genus philosophici studij, adi Platonis Gorgiam, vel eum, qui Platonem exscripsit, Aulum Gellium l. 10. cap. 22. nonnulla insuper de suo adiciendem contra futilem, & puerilem, vt loquitur, meditationem argutiarum.

Aliud quoddam est genus Philosophiæ, (si tamen Philosophia dicenda est coniuncta cum impietate vanitas & arrogantia literaria) unde non meliores fiunt & sapientiores qui in illam incumbunt, sed adulterina sua illa scientia euanidi, & aliis pestilentes: verissimi *fama negotiatores*, (inquit Tertullianus^e) *erroris amici, veritatis interpolatores, hæretico*

hæreticorum patriarcha, cæci duces, de quorum ingenij omnes animantur hæretes, qui mimicè affectam veritatem, ac de certis incerta præiudicant ad artis suæ propria gloriam, gloria solius & eloquentia libidinosi, &c. Ludouicus Viues^a Auerroem sic insectatur. *Admiratione atque omnium laude digni sunt habiti, qui animos formauerunt, qui præcepta tradiderunt bene viuendi; te nihil est sceleratius, nihil irreligiosius; impius fiat & Athens necesse est qui tuis monumentis vehementer sit deditus. Equidem coniecturas omnes consumpsi. Iam dic ipse qua potissimum re quibusdam placuisti. Audio, teneo, non tua culpa est; sed nostra: non tu afferebas quo placeres, sed nos afferebamus, quo non displiceres: non approbauit te tua doctrina, sed aliorum imperitia & torpor: suauia erant obscuris obscura, inanibus inania, & quibusdam pulchra sunt visa, atque ad fucum faciendum aptissima, qua nec ipsi intelligerent, nec alij essent intellecturi: nam existimationem scientiæ quærebant, non scientiam: multi qui te non legerant, alienum iudicium sunt secuti; aliquibus propter impietates fuisti gratus.* Hæc Viues. Faxit Deus vt solus sit impius, & animal gloriæ, & somniorum propola in philosophicis suis commentationibus Auerroes, nullique sint professione Philosophi, re Athei, qui veram Philosophiam à fide Christiana separantes, præcant suis discipulis tanquam choragi ad omnem impietatem. *Vanalia hæc mancipia rumorum*, (vt eos appellat D. Hieronymus^b) effecerunt, Tertulliano teste, vt *Christiani acrius ad compedes & equuleos raperentur: facebant præcipuè à publicis disputationibus quædam quæstiones, quæ grauem in vulgus habere soleat offensionem, cum quidam res certissimas de immortalitate animæ, Verbi diuini incarnatione, Romanæ fidei integritate, aliisque id genus ex Aristotelis, Iudæorum & Mahometis, aut Lutheri doctrina & principiis negant: liceat eas se arcè tenere & credere tanquam veros germanosque Christianos profiteantur. Incredibile est quantum hæc problematicè disputata interdum veræ pietati obint: ac proinde sapienter in Hispanicis Academiis tanquam incautorum offendicula & laquei prohibentur.* *φλοῦδα* hæc graniter à Concilio Lateranenſi III. damnatur: ne (quod monuit Apostolus) deiciamur per inanem Philosophiam secundum elementa huius mundi, & non secundum Deum. Si Agar, & Ismael, & Sara, & Isaac concordare esse velint, maneat in domo Abrahæ: si autem insolescant, rixæque & iurgia excitent, domo eiiciantur & exulent. Sic Philosophi eatenus legendi & probandi sunt, quatenus veritati & pietati consenserint, atque inseruiert: sin minus, audiendi non sunt. Si Philosophia reuerenter sacræ fidei ancillabitur; quæ antea perè ad solum vsum medicinæ adhibita fuerat, à Theologia in sublimiorem gradum promouebitur, & tanquam ancilla nobilis adsciscetur in suggestus sacros, in Synodos, in diuina adyta; propè dixi, in ipsum quoque Dei

a de corr. art. l. 1.

b ad Pam-machium de obitu Paulinæ.

Postea. l. 13. Bibl. tel. cap. 24. & 26.

PHILOSOPHIA MORALIS.

1.

Magna res est Philosophia, non inficior, & iure merito in prima commendatione posita innumeris grauissimorum auctorum elogiis. Tamen rem attentius considerans animaduerti laudes illa ferè omnes pertinere ad eam partem Philosophiæ, quam D. Augustinus ^a *Artem honestæ vitæ*, & Plato ^b *scientiam optimi* appellant, hoc est, (vt loquitur Ambrosius ^c) *qua docet morum elimatam perfectionem*, de qua certè sola dici præcipuè potest, eius manus esse *vacare bonæ menti*, & in humana imbecillitate habere *securitatem Dei*, (si cum Seneca ^d loqui fas est) *incredibilem esse eius vim ad omnem fortuna vim retundendam; nullum telum in corpore eius sedere, munitam esse solidamque, quadam defatigare, & velut lenia tela laxo sinu excipere; quadam discutere, & in eum usque qui miseræ respicere.* De hac ipsa Philosophiæ parte ab eodem dictum ^e, *Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin Deorum immortalium munus sit quod viuimus, Philosophia quod bene viuimus.* Itaque tanto plus nos debere huic quam Dijs, quanto maius beneficium est bona vita quam vita, pro certo haberetur, nisi ipsam Dij Philosophiam tribuissent, cuius scientiam vlli dederunt, facultatem omnibus; & paucis interiectis. Ab hac nunquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum confertarum & inter se coherentium, hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines consortium. Vides Dei cultum tribui Philosophiæ, adeoque si illam sustuleris, τὸ μόνον εὐχασθαι ἐπιπέδων, precandi quoque scientiam sustuleris, vt de morali Philosophia dixit Maximus Tyrius ^f. Haud dubiè (ait Plato ^g) idem est ^h σώματ' ἀλιγορεῖν ἢ ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶν. & ἰεωὺν σοὶ τεμνέμενον σέτο ἀνδρὸς ἐν ἀν' ἰδῆς ἀζαναπτόντα μέλλοντα ἀποδανείδω, ἔπ' ἔσ' ἄρ' ἢ φιλόσοφ' ἢ ἀλλὰ τις φιλοσώματ' ἢ φιλοχρήματ' ἢ φιλότιμ' ἢ. Sufficiens coniectura sit, si videbis aliquem molestè mortem ferre, eam non esse Philosophum, sed corporis amatorem, & pecuniarum & honoris cupidum. Nam οἱ ὅπως φιλοσοφῶντες ἀποθνήσκουσιν, μελετῶσι, ἢ τεθνήσκου ἡμισυ αὐτοῖς ἀνθρώπων φέρειν. qui rectè philosophantur, meditantur mortem, & illis solis ex hominibus mors haudquaquam terribilis est. Vnde Philosophus est verum & expressum simulacrum virtutis, cum alij sint tantum rudis delinatio, & umbra.

a 19. de ciu. c. 3.
b in Alci. biad. 2.
c in sine comm. in somn. Scip. d ep. 53.

e ep. 90.

f Serm. 30. g in Phædo. ac.

h eodem loco.

2.

h Serm. 46.

Est in eam sententiam elegans Musonij disputatio apud Stobæum ^h asserentis, Regibus ideo philosophandum esse, quod sine Philosophia iustitiam, iustumque tenere nequaquam existimabuntur. Ἀγαθὸς ὅ τις ἀνὴρ, ἢ φιλόσοφ' εἴη ἀν' ἢ δὴ α, εἴη τὸ φιλοσοφεῖν καλοκαρδίας ἐπιπέδουσι ἔστιν ἢ δὴ ὁ βασιλεὺς ἀγαθὸς εἴη ἀνάγκη δὴ αὐτὸς ἢ φιλόσοφ' ἀεὶ σκοπεῖται ἢ ἢ μὴ ὅτι φιλόσοφ' ὅτι πάντως ἢ βασιλεύς. Bonus vir esse nemo potest, quin & Philosophus, per Ionem siquidem philosophari, est boni honestique studium exercere.

exercere. Itaque bonum Regem continud & Philosophum esse necesse est. Consentanea his Tiberius Imperator Mauritio traditurus imperium dixit, Tu verò Mauriti potestatis insolentiam ratione fac franes, & sapientia artibus scapham fac gubernes; purpuram tibi ac vilem pannum tibi iniectum esse per Philosophia studium existima; coronam qua caput cingitur, nihil à lapillis qui circa littus fluctibus eluuntur, differre puta. Omnino quisquis Rex scientiam hanc possidet, duplici nomine Rex censendus est; quandoquidem quicumque illa præditus fuerit, etiam priuatus, iure eum nominandum esse βασιλικόν affirmet Clemens Alex. ^a eumque Imperatoribus nihilo minorem esse contendat Themistius ^b, imò & Cæsarcâ potentiâ eiusmodi hominem potentiorum esse probat apud Arrianum Epictetus ^c; nimirum quod illa ars in febribus, in naufragiis, in incendiis, in terræ motibus, in fulminibus, in omnibus mentis ægritudinibus securitatem præstare possit, sanitatem & pacem, quam Cæsar concedere non potest. Solam hanc partem Philosophiæ quæ informat mores, Nazianzenus Gregorius ^d intelligebat, cum præclaro sanè elogio Philosophiam vocauit δὲ σπουδὴν τῆς παιδείας, dominam passionum. Eandem innuebat Thaumaturgus ^e seuerè pronuntians, ἢ εὐσεβείῳ ἔλας δυνατὸν μὴ φιλοσοφῆσαι, haud posse quemquam esse piū qui non philosophetur. Eandem ille apud Athenæum ^f, qui ideo virtutis sacerdotem se profitebatur, quod esset Philosophus. Eandem rursus Seneca ^g, cum ait, Philosophia facere docet, non dicere, & hoc exigit vt ad legem suam quisque viuat. Idem alio loco grauissima oratione inculcat, quam optauerim legi ab iis omnibus, qui sacrum Philosophiæ nomen indignis moribus conspurcant ^h. Illud admonéo (inquit) auditionem Philosophorum lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendum, vt capiemus profutura præcepta & magnificas voces atque animosas, quæ mox in rem transferantur: sic ista discamus, vt quæ fuerint verba sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui Philosophiam velut aliquid venale didicerunt; qui aliter viuunt, quam viuendum esse præcipiunt: exempla enim inutilis disciplina circumferunt, nulli non vitio quod infecuntur, obnoxij. Eandem denique Plato indicauit, cum protulit affatum istud, τὸ βέλαιον ἢ πτόν, ἢ ὕμης, σέτο ἐγὼ εἰμι πῶς ἀληθινὴν φιλοσοφίαν εἶ, τὰς δ' ἄλλας, ἢ εἰς ἀλλὰ τεινύουσ, σοφίας τε ἢ δεινότητος κομψότητος οἰμαί πρῶτον ὁρῶν ὁνομάζεν. Constantiam, fidem, animi sanitatem, ego aio veram Philosophiam esse; alias autem quasunque, & aliò tendentes sapientias siue solertias, siue elegancias, & argutias dixerò, rectè sentiam eas appellasse. Nec mitum si huic scientiæ tanta bonitas tribuitur, quippe quæ cum fontes honestatis designat, & veluti digito monstrat, profectò sic auocat à vitiorum turpitudine; cum indicat quomodo in stadio virtutis tenore eundem modo metæ circumflectendæ sint sine naufragio, quomodo interior cursus dextrè tenendus, quomodo

Niceph. 1. 18. hist. Eccl. c. 6.

a Strom. 2. b or. 4. cl. 3. c. 13.

d or. 20.

e in paneg.

f l. 5.

g ep. 20.

h ep. 102.

Si te incautiū affectus hostis
Transuersum venit impudens in axem, ne tu
Curru præcipitatus obruente
Turpes praciuiam cruore frontem.

Sidon. Apoll. in Narb.

Cum turpitudinis scaturigines aperit, & pestilentes riuos vitiorum, T t 3 simul

Sen.ep. 88.

3.
a 3. inst. c. 7.

simul etiam digitorum intendit ad illimes & incorruptos virtutis fontes, atque ad eos vbiicumque tandem fuerint adeundos animum facit. Aliæ naturales scientiæ ex proprio munere hoc non præstant; ac proinde hoc sapientiæ studium sublime, forte, magnanimum est; cetera pusilla, & puerilia sunt; verè liberale est, & libero homine dignum, quia liberum facit.

Omnium luculentissimè complexus est moralis Philosophiæ commendationem aureum flumen Christianæ eloquentiæ Lactantius^a. *Transseamus* (inquit) *ad alteram Philosophiæ partem quam MORALEM vocant, in qua totius ratio Philosophiæ continetur. Siquidem in Physica sola oblectatio est, in hac etiam utilitas: & quoniam in disponendo vita statu formandisque moribus, periculo maiore peccatur, maiorem diligentiam necesse est adhiberi, ut sciamus quomodo nos oporteat vivere: illic potest venia concedi, quia siue aliquid Philosophi dicunt, nihil profunt; siue delirant, nihil nocent; hic verò nullos dissidio, nullus errori est locus, omnes unum sentire oportet, ipsamque Philosophiam uno quasi ore præcipere, quia siquid fuerit erratum, vita omnis evertitur: in illa priori parte, ut periculi minus, ita plus difficultatis est, quòd obscura rerum ratio cogat diversa & varia sentire; hic ut periculi plus est, ita minus difficultatis; quòd ipse usus rerum, & quotidiana experimenta possunt docere quid sit verius & melius.* Omnia illa Philosophiæ elogia, quæ hoc capite & superiori retulimus, & sexcenta alia, quæ legenti occurrent, soli Ethicæ Philosophiæ, vel te ipso teste & iudice, propriè conueniunt; quam spartam diligentissimè, ut solet, ornauit luculentis duobus tomis Magister in Theologia meus P. Theophilus Raynaudus, cuius commentarij, si vel soli sint in hoc armario, abundè refertum erit, & instructum; eruntque tibi paratissimum promptuarium, vbi miro iudicio digesta reperies quæcumque vel sacri, vel prophani scriptores intra cognitionis naturalis limites de virtutibus & vitiis subtilius & sententiosius disputarunt. P. Ioannem de Pineda, maximè iudicij virum, atque scriptorem hac ætate insignem, vtrumque illum Raynaudi tonum audiui laudare magnificis verbis, ac nominatim de secundo qui est de virtutibus & vitiis, ob eximiam eruditionem qua refertus est, dicere, esse pulmentum orizæ, puluisculis ex saccharo & cinamomo perspersum.

4.
b 1. Eth. c. 2.
& 1. magn. mor. c. 1.

Ethicæ, seu monasticæ contubernalem adiungo OEconomicam & Politicam, illam priuatæ, hanc publicæ utilitati addictam, & quidem adeò nobilem, ut ei interdum Philosophus^b totius scientiæ nomen attribuat.

C A P V T XIII.

Armarium decimumtertium.

Eius inscriptio.

M A T H E M A T I C I.

5.

Patrem Claudium Aquanua, quintum Præpositum Generalem nostræ Societatis, summi iudicij virum dixisse aliquando ferunt, viderè

hbt

sibi duas esse disciplinas nobiles illas quidem & salutare, præcipuè tamen obnoxias, ne se addiscentibus perniciem aliquam creent; altera est Rhetorum, altera Mathematicorum; illa ne in eorum calliditate qui se Politicos dici volunt, degeneret; hæc ne in Genethliacorum diuinationes. Etenim (inquit Favianus Strada^a, qui hoc refert) sicut floribus & oleribus minuta interdum animalia nascuntur, quæ incautos colore promiscuo, ac penè indiscreto enecant: ita cum bonis artibus sua plerumque vitia succrescunt, quæ per simili affini que virtutibus specie venenum occultant. Quod spectat ad Rhetorum affinitatem cum Politicis, non est res noua. Nam Isocrates^b iam sua ætate reprehendebat quosdam politicarum orationum magistros, & professores πολιτικῶν λόγων ἑπιμαχέας, qui cum veritatem negligerent, hoc artis esse dicebant. hinc seu Rhetorum, seu Sophistarum πολιτικὸς ἄρθρον Athenis, quem qui obtinebat, talento in annum salarium docebat. hinc πολιτικὸν ῥήτορας, quos Iulius Pollux^c à Sophistis distinguit.

a 1. r. prof. 2. hist.

b contr. Sophist.

Philostr. l. 2. de vita Sophist. c. 1. 4. c. r.

Quod ad Mathematicos attinet, multò seuerissimè de illis edixerunt Imperatores Constantius & Honorius: ille capitis pœnam in eos constituit; iste eos è ciuitatibus pelli iussit. Præcesserat iam olim horum Imperatorum edicta, atrox (vt loquitur Tacitus^d) Senatuscòsultum imperante Claudio de Mathematicis Italiâ pellendis. his amplius quiddam statutum sanxerunt Honorius & Theodosius^e, vt libri Mathematicorum in oculis Episcoporum flammis traderentur; cui legi D. Augustinus reipsâ aliquando bonum factum adscripsit; nam traductum ad Christi disciplinam quemdam Mathematicum, qui suis illis artibus corraferat à Christianis, multas pecunias produxit in mediam concionem, vt quotquot fuerant testes nequitie istius hominis, forent & pœnitentiæ; rum hæc addidit, *Portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, vt ipsis in ignem missis, ipse in refrigerium transseat.* Idem sanctus Doctor Genethliacorum, & Mathematicorum artes nugatorias appellat, *noxia & pestifera curiositatis, cruciantis solitudinis, & mortifera seruitutis.* De illis licet haud ita seuerè S. Ambrosius pronuntiet^f, tamen eas inanium disciplinarum & contemnendarum vanitatum loco habet. *Nec cubos Geometrica* (inquit) *nec tetragonum numerum Philosophia, quaternionem, vt aiunt, Pythagoricum, nec semper virgines, (vt appellant) hebdomadis numeros, cura discutimus inani, nec solem radio formamus, nec cœlum in puluere scribimus, nec intra angustos abacos orbem concludimus, sed vera aperimus mysteria.*

2.
1. 5. C. de malef. l. 6. C. de Pag. l. 12. C. de malef. d. ann. l. 12. e 1. mathematicos C. de ep. aud.

l. 2. de doct. Chr. c. 24.

f 1. 2. de Abrah. c. 11.

Ex dictis multisque aliis quæ contra Mathematicos dici possent, quispiam conficiet exigendos esse longè à Christianorum Bibliothecis eos libros, qui ab Imperatoribus damnati sunt, flammis addicti, & quorum auctores proscripti, atque vltimo supplicio affecti. Respondeo, passim Mathematicos à Iurisconsultis in tituli rubrica poni in iure pro solis Genethliacis: quam vocem eodem sensu vsurpatam docent Suetonius, Tacitus, & Ammianus ac plerique alij; nec non ipsi Poëtæ, vt ex hoc versu Iuuenalis^g liquidò constat.

3.

C. de math. & malef. Vlpian. l. 7. de off. proconf. g Sat. 6. h Sat. 14.

Nemo Mathematicus Genium indemnatus abibit. & h, Nota Mathematicis Genes tua;

que

quæ ars (si tamē ars est) meritò proscibitur, cùm sit plena futilitatis & leuitatis, atque inane mortaliū ludibriū, quod à prudentibus sēper accusabitur, & sēper tamen patronos habebit, quemadmodū dixit post Tacitum Mariana noster agens de Alphonso, cui *Sapientis* cognomen Astrologiæ vanitatis tribuit. Mathematicas verò disciplinas ferè pro nihilo habitas à sanctis Patribus præ sacris literis minimè mirabitur, quisquis apud animum suum reputauerit, eos de æterna hominum salute in primis sollicitos, atque instruendis ad Christianam pietatem mortalibus præcipuè iacentos, illam tantum doctrinam, quæ beatam immortalitatem parturit magni fecisse. *Verum ista omnia humana sapientia inuenta*, (inquit D. Augustinus) licet exquisitissima, quota portio sunt diuina sapientia?

a l. 2 de doctr. Chr. 4.

Nemo tamen negauerit locum esse Mathematicis disciplinis inter naturales scientias haud postremum, siue animi voluptatem, siue cognitionis sublimitatem consideres. De vtilitate quidem Pythagoras, & cum eo multi qui tanto duce purius excitasse mentem videntur, dixerunt absque *Mathematico quadrinio*, *Philosophia apicem contingi*, & ad verum perueniri non posse. Numerorum autem inter se dissimilium similitudo ad planorum partem relata non humanum, sed diuinum miraculum à Platone altiùs extollitur, dum ait, *horum finem esse, ut ad diuinam generationem, & eorum quæ oculis cernuntur pulcherrimam diuinamque naturam considerandam nos conferamus*. Deinde quàm suauiter Mathematicæ disciplinæ mentes nostras pascant ac reficiant, ex eo cognosces, quòd meram veritatem, vnicum & conuenientissimum intelligentiæ nostræ pabulum nobis apponant tanquam Geniales epulas, non impuras illas, & cum materiæ concreione permixtas, sed affluentes succo sine fecibus, quarum deliciarum vel tenuissimus gustatus non potest non iucundissimus accidere. Audacter dico, neque me poenitebit id dixisse, scientiam esse penitus nullam, quæ veritatem purius tractet: probabilitates & iactatum illud *ad rōs ipas*, si solitaria sint, & expertia rationum Solis radiis clariorem, Mathematicis pro ignoratione est. Et quemadmodum quædam regiæ aues pascuntur folis animalium cordibus, folis pinguescunt, sola appetunt, ita Mathematici illud omne respuunt quod non demonstrant, quòdque ita probare nequeunt, vt nullus relinquatur dubitationi & tergiuersationi locus: quæ causa est, cur Geometricum puluerem nobili prorsus epithero Tullius *eruditum* vocauerit; nempe quòd veritatem velut in politissimo ac nitidissimo speculo sine vlla erroris nebula exhibeat. Neque à vero aberrauit; quisquis Geometriam *scientiarum ansam* appellauit: vnde factum est, vt in Academia vestibulo Plato inscripserit tritum istud, *ἀνομιήν τε & εἰσομίην, nemo Geometria ignarus ingrediatur*. Grande Archimedi in Geometria & machinali scientia præstanti testimonium contigit; interdico, cùm Syracusa caperentur, ne violaretur vnus, nisi fefellisset imperium militatis imprudentia. De subtilitatibus Mathematicis valgò teritur illud eiusdem Tullij *Mathematicis in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versantibus*. Subtilitatem illam euincit duplici exemplo Plinius^b. *Ausi sunt Mathematici (inquit) diuinare Solis ad terram spatia, eadem ad cœlum agunt, quomiam sic medius sol, vt protinus mundi quocunque sit mensura, veniat ad digitos*

Plin: l. 7. c. 37.

l. 2. c. 29.

terra vniversa mensuram ita exigunt ad calculos, & ita subtili computatione comprehendunt, vt si cui videatur improbum ausum, tamen pudeat non credere.

Vereor manum iniicere in Mathematicarū gazas, quid enim ex tantis diuitiis & laudibus seligam, quid relinquam nescio. Alcinous Platonius dicebat hominem Mathematicis haud imbutum esse nudioem Liberide, pauperiorēque Ciriclo. *Geometriam* partem earum principem Philo Iudæus^a *omnium scientiarum parentem vocabat*. Cœlius Rhodiginus^b *Metropolē & principium omnium scientiarum*; Bessario Cardinalis^c neminem pro docto haberi absque hac cognitione ait. Idem Patritius* Duces Regesque hac non mediocriter imbutos esse debere pronuntiat. Lucas Penna Iuriconsultus clarissimus^d eius pretium & dignitatem extollit, aiens homines ad eam addiscendam cogi posse.

5.
a apud Anton. Zara Episc. Petinensem de anatomia ingeniorum sect. 2. membro 9.
b l. 4.
c in Platonis calumniatorum.
* l. 2. de regno c. 14.
d de excusat. art. l. 10.

Optica verò quàm meritò dicta à Gellio^e *vtilis & suavis præstigiatrix obijciens varias technas visui decipiendo*, verum obiectos ab aliis deos subtiliter retereas. Nunquam finis sit de singulis partibus disputem, quod à singularum professoribus & scriptoribus abundè præstitum est. De Astrologia non possum omittēre quod Hipparchus^f dixit, Medicum ea desitutum, oculum esse lumine carentem, & si nihil aliud habeat quàm quod pignerari nobis videtur benignos astrorum influxus, id quanti æstimandum sit? Porro id ita esse Synesius monet his verbis g: *Videntur mihi stelle libenter intueri in eum interdum, quem in terra vident sui spectatores esse cum scientia*. Sanè D. Ignatium Loyolam scimus (quod etiam de fratre suo Cæsario S. Gregorius Naz.^h laudat) *ἐν τῷ ἰσπανίῳ εὐαγγελίῳ καὶ τῷ ἰσπανίῳ ἱερογράφῳ*. Ex corporū cœlestium pulchritudine & ordine rerum omnium artificem Deum mirari confueuisse; & exclamasse identidem, *Quàm sordet tellus dum cœlum aspicio*. Ambrosiæ particulam porrigo tibi ex Ambrosio penu promptam Philomuse, tum oris tui commendandi gratiâ extremo hoc edulio quo cœnulam hanc claudam, tum in commendationem illius scientiæ, de qua sermo est, hominem ad diuinæ mentis consortium promouentis. *Elevat se homo in aërem*, (inquit S. Ambrosius) *& eius nebuloſa prætergradiens ad cœli alta se dirigit studio cognitionis, & ardore sapientia. Vbi paulisper stupefactus admiratione stellarum cœlestium, & luminum delectatus claritate, prospiciens de super mundana ista, conferens se quoque ad besterum arguere arcturum, & ceteros illos ἀπώρις μαυήτος, & videns quòd inoffensus ille sit error, quem sine errore, quomagus omnia obeant, intexere atque oberrare videantur, maiore se cupiditate accollit ad ipsam gremium Patrum, in quo est vni-genitus Dei filius enarrans secreta Dei.*

6.
e l. 16.
f lib. de vinculo spiritus cap. 2.
g ep. 101.
h. or. 10.

Ad extremum te moneo, ne patiare in hoc armario desiderari P. Hugonis Sempilij è nostra Societate libros duodecim de disciplinis mathematicis, Antuerpiæ recens editos; ad eas enim discendas expeditæ rationes atque perutilia documenta, necnon & recensio & recognitio innumerabilium Auctorum qui singulas partes scriptis illustrarunt, eo volumine comprehenduntur, quod proinde haud iam meritò *Bibliothecam mathematicam* appellaueris.

7.

HOc interest inter eam partem Philosophiæ quæ *Physica* dicitur, & eam facultatem quæ *Physiologia* nominatur, quod illa persequatur vniuersales corporis naturalis causas & effectus; hæc de singularibus inquirat, & ea contempletur. Quo in genere est historia naturalis Plinij, Rondeletij piscium, Gesneri quadrupedum, Dioscoridis plantarum, Eliani animalium, Ornithologia, &c. Aldroandi; nec minus admirabilitatis hoc armarium continebit quàm proximè superiora, neque vlla ex parte illis, (quandoquidem *Physiologia est trinitum, & curia, atque comitium scientiarum*, vt eam Astyages Phyllophus vocare consueuerat) in librorum numero: nam si quot sunt res creatæ, tot sunt libri (aiebat Magnus Antonius) in quibus ipsimet illiterati legere possint miracula de Dei Opt. Max. bonitate, sapientia, potentia, & reliquis perfectionibus diuinis, iuxta illud regij Vatis, *Quia non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini*; quàm locuples erit istud armarium in quo explicatur vniuersæ naturæ maiestas, (nam & colossorum similitudines in perexiguo annulo exprimentur, vt dixit Plato ^a) vniuersæ (inquã) naturæ, quam D. Basilius ^b rectè & conuenienter ad præsens institutum *διδασκαλείον ἢ παιδευτήριον ἢ Λυχῆν, Academiam & Gymnasium animorum* nominauit; & eum secutus Pisides ^c *σχολῆν κτισμάτων, scholam creaturarum*, & Leo Pontifex ^d *publicas paginas*. Equidem maximopere optauerim diligenter conquiri atque haberi eos libros, qui à variis aucto-ribus quamplurimi editi sunt, *ne tanta Dei opera sine teste sint*, inquit Seneca ^e. Porro tam multos de hoc argumento scriptos fuisse nec ego miror, nec miratus est D. Chrysostomus ^f, cuius hæc sunt verba vsquequaque verissima. *Enarranti Dei miracula undecunque incoeperit luculentum fore proœmium, siue à cœlo, siue ab aëre, siue à terra, siue à seminibus siue à plantis, siue à brutis, & ubique inueniendum immensum pelagus narrationum: in singulis verò elucet (vt dixit D. Fulgentius ^g) Dei mirabilis sapientia in dispositione, & virtus in opere.*

De cœlestium corporum immensitate nihil dico, nihil de velocitate, quæ aded mirabilis est, cum tanta sit, vt solem quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videat moueri, nec ire crederemus, nisi appareret isse. Nihil de cœlestium orbium pulchritudine, nisi quod dixit D. Ambrosius ^h, *Quomodo per luna & stellarum fulgorem cœlum velut quibusdam floribus coronatum ita ignitis luminaribus micet, vt paradiso pures vernante depictum spiram iuui rosarum vitis monilibus venire, vnde & à plerisque* ORNAMENTVM COELI est nuncupatum, eo quod sit stellarum monile preciosum.

Psalm. 70.
 a initio Cosmop.
 b hom. 1. in exaem.
 c in hex. apud Cref. sect. 1. cap. 13.
 d Serm. 7. de icium. sept. mens.
 e de beata vita c. 31.
 f hom. in Pf. 110.
 g 1. de fide ad Petrum.
 h 4. hex. c. 2.

De singulis elementis quid? Quàm bellè includentur in hoc armario infiniti libri qui sapienter de illis scripti sunt? imò & ipsa in eo includi debent: nam (vt dixit Magnus Leo ^a) quatuor illa principia & mundi cardines sunt velut quatuor Euangeliorum libri continuè aperti omnibus discere volentibus quid prædicandum, quid agendum. Ac primùm quidè quàm prodigiosa scribi possunt de sphæra ignis eiusque natura, quæ voracitatem audivissimam sine damno sui pascit? Quàm luculenta de tenera corporum omnium veste, cœlorum omnium indice, organo temporum, machina, per quam omnia fiunt, vitæ animantium opitulatore, officina mirabilium Dei; armarientario natura? Aërem intelligo. Quàm amœna de amnium amœnitatibus & meandris maris ac fluminum aquæ, quàm prodigiosum videtur (exclamat Philo ^b) id quod dissolubile est contineri à dissolutio, videlicet terram ab aqua? Rursus, quàm mirabiles sunt fluctuum saltus, & prouidentia frænum quod illis iniectum est, & quo impediti terras inundare nequeunt, sed cum contra arenam cum impetu feruntur, post-tos tamen sibi terminos pertimescunt, & dum legem sibi à Deo latam illic inscriptam vident, instar contumacis equi, qui à fessore fræno retractus collum reflectit retròque cedit, refugium; quasi & eius facti illos pœniteat, quod arenis appellere ausi sunt: sed & nauigationis comoditas quanta & quàm multiplices commoditates hominum generi affert, quod cum vnusquisque paruum apud se possideat terra cessitem, quasi totius mundi rerum dominus efficitur, earumque facilem usum adipiscitur, vniuersusque orbis efficitur omnibus tanquam vna mensa, nullo prohibente sumere quod vbiq; est. Quid de mirabili fontium thermarumque varietate & commodis? Quis terram dignè vt par est describat? pulchrum mundi subfellium, nutrimentum, eandemque nutricem verterorum omnium, atque eius in fecnore agricolis reddendo fidem? Quis reliquam mundanæ domus supellectilem enumeret? plantas, herbas, flores, fructus, semina, piscium, auium, quadrupedum immensitatem, exilitatem, artificia, miracula; denique quid *hamine magno* (sic mundam Physiici apud Macrobius ^c appellant;) vel quid *breni mundo*, seu *microcosmo*, (sic hominem passim vocamus) præstantium? quàm illustre, quàm amplum Physiologis scribendi argumentum?

Hæc omnia quæ per occasionem obiter dicta sunt, & longè plura quæ habet Theophilus Raynaudus in pererudito libello de *scala visibili à creatura ad Deum*, sunt Physiologorum curricula & disputationes; quos ius largium in literaria Repub. ipsa natura rerum & ratio habere vult. *Natura enim artis sibi & pulchritudinis suæ conscia spectatores nos rantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum operis sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa solitudini ostenderet: vt scias illam spectari voluisse, non tantum aspici. vide quem nobis locum dederit; in media nos sui parte constituit, & circumspectum omnium nobis dedit.* Trismegistus tamen ^d optabat commodiorem rerum naturæ contemplationi locū quàm quem homines in hoc orbe tenent, & quem proximè superioribus verbis Seneca attigit. *Vtinam (inquit Mercurius termaximus) tibi daretur facultas, vt alarum admittens in sublimem aëris plagam volares, mediàmque inter cœlum & terram regionem*

3.
 a Serm. 8.
 Pl. 1. r. c. 107.
 Tertull. lib. contra Valentin. c. 23.
 Mercur. Trif. cap. 8.
 Ansel. Theodor. or. 2. de prouid. Plin. l. 2. c. 38. Sat. yr. 13.
 b lib. de plant. Noë. Theodor. serm. 2.
 D. Chrysof. l. de compunct. cordis.
 Trismeg. in Pim. c. 11.
 c l. 2. in somn. Scip. c. 12.
 4.
 Sen. l. de beata vita.
 d in Pim. c. 1.
 V v 2 regionem

regionem sortitus conspiceres terra quidem soliditatem, maris diffusionem, fluxum fluminum, aeris amplitudinem, ignis arctam celeritatem. O felicissimum, fili, spectaculum, o beatissimam visionem! si quidem uno luminum motu seriem totius mundi comprehenderes, immobilēque factorem concivum, latentem quoque perspicuum cernerēs. Hæc ille. Ego verò non tantum queo indicare tibi locum eo loco, quem cupit Trismegistus, aptiorem; sed & constituere te possum in tali sede, unde maxima & minima, proxima & remota, & quæ in summa tellure, quæque in eius abdita sunt visceribus, & quæ in extima aqua, & quæ in ima, & quæ vsquam sunt, contemplari possis. Instrue armarium istud Physiologorum libris: nihil erit in huius vniuersitatis ambitu & naturæ finibus, quod se non tibi sistat inspiciendum, versandum ac propè contrectandum.

5. Alchymistarum libris, qui sunt hac ætate plurimi, cur præcludi hæc Bibliotheca omnino debeat, non satis video; dummodo nihil contra pietatem & bonos mores afferant; hoc autem armarium proprius eorum locus esse videtur. huius quidem artis longè plures essent commentarij nisi Diocletianus Imperator Ægyptios arte chymica auro fretos rebus nouis studentes multasset omnium librorum exustione. Sola tabula Mercurij, Trismegisti (quam *smaragdīnam* vocant) *ἡεὶ τὴ χυμείας*, reperta inter ipsius mortui manus in obscuro quodam antro, sat amplum fuit argumentum scribendis multis commentariis. Fabula de aureo vellere nihil aliud innuebat ingeniosis illis inuolucris, præter mirabilem quemdam librum in velleribus, seu ouina pelle conscriptum, quo tota Chrysopeæ scientia continebatur, & quo potiri nemo posset, vel saltem nemo eius intelligentiam consequi; nisi, ceu alter Iason, perfunctus esset longa & difficili navigatione ac multis laboribus; hoc est, nisi prius suis ipsius manibus laborando, vsu, (quam praxim vocant) didicisset. de huius fabulæ interpretatione in hunc sensum quem attigimus pulchrè Suidas.

6. Verum de hac arte quid laudabimus illam, aut damnabimus? Ego (vt nonnemo dixit) dignam esse censeo illo honore, quo probam mulierem definit Thucidides. *Illa* (inquit) *optima est, de cuius laude, vel vituperio minimus sermo sit.* Placet stare Famiani Stradæ iudicio. *Qui auri confecturæ hoc tempore student* (inquit) *fumosi homines & deuota igni capita, quamuis auri comparandi quam cupiunt artem nunquam adinueniant, multa tamen eadem operâ discunt, ac sæpenu-mero mira naturæ arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum quod viuit micatque perpetuò, conflandi auri occasione repertum potius quam inuentum ferunt. sic hodie rationem gemmas emaculandi, ærem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen vsurpandi, aliæque complura haud prorsus auro inferiora didicere nonnulli dum vnice aurum quærunt. Quare non operam ij perdunt, qui defraudati licet auro, in hæc tamen admiranda plerumque diuertunt.*

Geber. Arabs in sua Alchymia. Hortulanus qui indignum discipulum sapientiae se dicit.

6. Cornel. Agrippa lib. de vanit. scient. a prol. 4. hist. l. 2.

CAPVT

Armarium decimumquintum.

Eius inscriptio.

MEDICI.

SI præiudicium sumpleris ex facto Romanorum, qui templum Æsculapij, cum reciperetur is Deus, extra urbem fecerunt, iterumque in Insula, si Plinio & Catoni auscultas de Medicina loquentibus, locum fortasse dabis in tua Bibliotheca Medicis prorsus nullū. Cato quidem Regum nomini insensibilis, non magis amabat medicinas, quam reginas. Plinius præterea quæ libri vigesimi quarti capite primo habet, ait *theriacem* (quæ vulgò habetur princeps medicamentorum) esse excogitatam compositionem luxuria; & *luem* morum non aliunde maiorem quam è medicina. Idem alio loco hæc inquit. *Nō fecit cerata malagmata, emplastra, collyria, antidota parens illa & diuina rerum artifex,* (naturam intelligit) *officinarum sunt hæc, imò verius auaritia commenta, &c. scrupulatim colligere, ac miscere vires, non coniectura humana opus, sed impudentia est.* Tum alibi inuehitur in eius artis, vt loquitur, *vanitatem*, quæ adhibet ad compositiones suas, humanas carnes, quod qua coniectura induci potuit, non videt. hæc & pleraque alia iactari solent contra artem medicam à cauillatoribus ioculariis potius quam à cordatis hominibus, quæ diætaria & sannas si aliquo loco haberemus, dicendum continuò foret inutile esse in hac Bibliotheca armarium Medicæ facultatis.

2. Nihilominus omnino valde imperfectum sit illud Museum, in quo Medicorum commentarij defuerint; sunt enim facti infinita eruditione, imò & humanæ vitæ admodum salutare: nec plurius faciendæ sunt, quæ intemperantis linguæ homines contra hanc artem blaterant, quam quæ passim contra Iurisprudentiam, Rhetoricam, Poësim, Mathematicas disciplinas, Philosophiam ac reliquas ferè omnes scientias imperiti quidam, aut proprio. naturæ vitio rerum omnium pulcherrimarum maledici locuntur. Item iniquè faciunt quicumque vitia certorum hominum præposterè bonis rebus abutentium in res ipsas, aut artes ex sese optimas conferunt. *Parum docti & satis seduli Medici* (inquit Sidonius Apollinaris) *multos officiosissimè occidunt.* Est ita prorsus: sed arguto isto diætario non tam ars medica, quam medicæ artis inscitia accusatur plurimarum mortium, eoque ferè recidunt quæ contra Medicos vsurpari solent cauillationes. Artem non reprehenderunt duo illi grauissimi auctores Plinius & Cato, quos adduximus, sed peruersum artis vsu. Quin ipse Plinius *medicinam rem vtilissimam* appellauit, *nullamque artem ea fructuosorem* esset dixit. Et Cato subiicit quæ medicinam & se, & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit, profitereturque esse commentarium sibi quo medeatur filio, seruis, familiaribus. Porro potius suspicienda est humana intelligentia in theriace scrupulatim conficienda

I.

a l. 22. c. 24.

b l. 28. c. 1.

2.

c l. 29. c. 1.

ficienda, aliisque id genus compositionibus medicis, quas alexipharmacas, & pancrestas, & apotropæas, & alexicacas esse manifestò experimur, quàm earum confectio vanitati, ostentationi, impudentiæ, & auaritiæ adscribenda, vt parum confideratè (ne quid grauius dicam) Plinius fecit. Quasi verò omnia integra perfectaque ad vsus & commoditates hominum natura suppeditet, vetèrque artem, & humanæ industriæ subsidia audere. Plurimarum etiam rerum vim, potestates & salutare permixtiones interdum ipse casus docuit, (vt in arborum insitionibus, ipso Plinio teste, liquet) alias peculiaris prouidètia diuini Numinis suggestit, alias peritorum & sagacium hominum coniecturæ & experimenta inueniunt. Cæterùm si Medicus propinans pharmacum volens, aut nolens mortem ægro inferet; tum imperitiam artis, aut imprudentiam, aut personæ maleficium accusa potius, quàm successos, quàm medicamenta, quàm artem. Si tamen hæc ars separari à probitate eam exercentis potest: nam sicut Cato oratorem definire solebat, *virum bonum, dicendi peritum, qui probitate morum & artis peritia commendatur*; & Isidorus Pelusiota ^a non aliter medicinam quàm *τέχνη φιλόσοφον* nominat, vt videatur ei esse debere indiuidua comes sapientia.

Vlpian. D. de
decr. ab ord.
fac. l. i.
a l. i. ep. 391.

3.

Venio nunc ad Ælogia huius artis ipsiusque operum, ne nos soli eam defendere, eiusque patrocinium fumere videamur contra Medicorum accusatores. Non referam Homerum omni, vt memorant, scientia excultum, dixisse,

Iliad. i. r.

*Ἰατροὺς δ' ἀνὴρ πολλῶν ἀνθρώπων ἀνδρῶν,
Vix Medicus multis viris æquiualeat.*

b l. i. Sat. i.

Sileo artem medicam à Macrobio ^b constitui supra reliquarum humanarum artium apicem, cum illam *scientiam consecratam* indigitat. Non dicam Philonem Medicum alexipharmacas quasdam compositiones, non solum *regias* appellasse, sed etiam *θεῶν χεῖρας, Deorum manus*, & Plutarchus ^c refert Hippocratem ^d medicam facultatem *Deorum munus* nuncupasse: taceo in Auicennæ commentariis quoddam genus medicaminis cognominari *donum Dei*: cætera id genus non commemoro, ne fortè dicas Medicos suarum rerum ingeniosos prædicatores & præcones strenuos seruta sua pulchrè diuendere, res futiles pro illustribus artificiosè inducere, imò & exhibere nobis velut quosdam è machina Deos illos, qui artis medicæ authores sunt. Est in pròptu verissima laus & commendatio huius artis omni exceptione maior, vrpote diuina ex Siracidis ore, *Honora Medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus; à Deo est omnis medela, & à Rege accipit donatione: disciplina Medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnarum collaudabitur; Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.* Non arbitrator naturalem vllam scientiam illustriori comændatione in sacris paginis vel probari, vel etiam suaderi: quæ fortasse ratio D. Gregorium Nyssenum ^e impulit vt Medicorum artem *οὐδὲ θεὸς καὶ βίον ἀνδραγαθῶν ἀπαιτῶν, omnibus huius vitæ rebus nobilissimis præstare*, eorumque professionem, esse ipsammet *humanitatem, quæ ἀνθρώπων τὸ ἐπιπέδιμα*. licet interdum & fecare, & vrere, & (vt ait Seneca ^f) *lacerari, & ossa viuis legere, & totas in viscera manus demittere* cogantur. apposite in hanc sententiam

c apud Rhodig. l. 28.
c. 11.
d ep. ad Abderitas.

Eccle. c. 38.

e de Trina.

f conf. ad Mart. c. 22.

etiam D. Augustinus ^a *corporis medicina si alius rerum originem repetas non inuenitur, unde ad homines manare potuerit, nisi à Deo, cui rerum omnium status, salisque tribuenda est.* a l. 3. de ciu. c. 12 & 17.

Iraque instrues diligenter (si me audis) armarium istud Medicorum libris, vt habeas non solum panarium, verum etiam multiplicis eruditionis promptuarium; instrui autem & repleri facile potest, nam incredibile est, quàm multa huius facultatis volumina prodierint. Olim mos erat, vt Medici dum ægrotorum domos obirent, circumferrent secum varios & multiplices libellos, *πολυπύκις δέλτος*, (inquit D. Basilius ^b), quos ipsimet lecto affixi & morbo impliciti perlegerent, indeque sibi medicamenta seligerent. Quàm grandis Bibliotheca ex iis fieret si superessent; & cum tres in partes diducta sit medicina, vna quæ victu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur, prima *δατητική*, altera *φαρμακδότηκη*, tertia *χειρουργική* dicitur: scriptorum in tribus hæc facultatibus libros huc referes, & ordine quosque suo dispones, siue præcepta de tuenda valetudine solummodo tradant, siue sola ad depellendos morbos, & recuperandam valetudinem remedia.

4.

b hom. ar.

Corn. Cels. l. i. c. 1.

Quemadmodum enim *ἐμπύων ραβδῶν ἀκισαὶ εἰσὶ τινες, ἔπω δὲ ἰατροὶ ὅταν τινὲς νοσήσωσι τότε ἰσθῶναι πότες, sunt quidam sartores lacerarum vestium, mangones & veteramentarij qui in centonibus reconcinnandis semper occupantur; sic sunt quidam Medici medentes tantum quando incidimus in morbum.* Hic etiã suus erit locus anatomicis, hoc est, mortuorum corporum incisoribus, quos Cornelius Celsus ^c *latrocinantibus medicos* appellatos fuisse tradit, quòd intestina seruentur & lacerent, consideraturi ea quæ natura claudit, eorumque posituram, colorem, figuram, magnitudinem, ordinem, duritiem, mollitiem, læuorem, contactum, processus denique singulorum, & recessus; & siue quòd inseritur alteri, siue quòd partem alterius in se recipit. Atque hi superiores de re medica potissimùm scripsere.

5.
Xenoph. l. i.
Cyroph.

c l. i. c. 2.

Est & aliud genus adulterinæ cuiusdam medicinæ, quam quidam Medicus amicus meus superioribus medicinæ facultatibus mihi adnumerabat; eamque lepidè vocabat voce ab Italis petita *ροσφατικὴν*. hanc artem factitant circumforanei circulatores, ac læpenumero præstigiatores acetabularij, qui fallaciis suis & calculis vbi diu plebem tenuerunt, diuendere solent.

Apul. apol. i.

*Nitelas oris ex Arabicis frugibus,
Tenuem candidicam, nobilem puluisculum
Complanatorem tumida gingiuula,
Conuertitorem pridiana reliquia,
Ne qua visatur terra labes sordium,
Restrictis fortè si labellis riseris.*

atque interdum olea, vnguenta peregrinæ conditionis exhibent, pollicenturque mera naturæ miracula: homines istius generis non solent mandare scriptis sua arcana: per manus ista (vt loquuntur) secreta, & quasi de aure in aurem tradi consueuerunt fidissimis & intimis: non vulgant suarum aquarum, oleorum, vnguinum, stimmatum, puluisculorum aliarumque id genus rerum vim & potestates, contenti eas iactare in vulgus è pegmate.

6. De Chymicorum secta quid dicemus? dabimus ne locum eius aucto-
ribus & cultoribus in hoc armario, cum iam & multi, & scientiam suam
libris illustrent? non video cur illos omnino proscribas & repudies. Si
tamen omnes chymici similes forent Theophrasto Paracelso Heluetio,
à quo iam vulgus illos *Paracelsitas* vocat (rectè, aut perperam, non sta-
tuo) profectò non magnopere instructas haberent Bibliothecas. Syco-
phanta enim iste, idèmq; magus aiebat (vt est apud Sennertum^a) *suam*
Bibliothecam non continere sex paginas, & decem annis se librum nullum le-
gisse. Nec mirum id quidem, nam (vt pethibent) fuit linguarum Græcæ
& Latinæ inscientissimus, & Germanicæ parum peritus. de hoc ho-
mine plura Sennertus.

^a l. de con-
sensu & dif-
sensu Chy-
micorum
Aristor. &
Galen.

CAPUT XVI.

Armarium decimum sextum.

Eius inscriptio.

HISTORICI SACRI.

7. **V**No armario res gestas superioris æui quis putet comprehendi pos-
se? Nec bene ampla conclauia sufficere queant capiendis omnibus
tum prophanis, tum sacris historiis; vt nec longa oratio par est earum
vtilitati prædicandæ. De historia hoc vniuersim dictum esto, *speculum*
esse lucidissimum, in quo totius anteaactæ vitæ ab ipsis Orbis incunabu-
lis negotia, Imperiorum ortus, progressiones, inclinationes, obitus mu-
tationes, ritus gentium clarissimè lectoribus proponuntur: *scholam* esse
in qua non tam verbis, quàm factis & exemplis (quod longè potentius
est) ad omne officij genus forensis, militaris, sacerdotalis, regij, priua-
ti, hominum genus instituitur, & salutaria monita ad componendos
mores haurit. Historia est *ἡ τῶν κεινῶν βλαστὴν βουλῶν*, ex qua cu-
riosa & erudita germinant consilia, inquit Æschylus^b. Est *Tripus* & velut
fatidicum antrum, quò quicumque se contulerit sciscitaturus, non mo-
dò refert oraculis Apollineis veriora responsa; verumetiam & ipse va-
res fiet, & ex iis quæ præteriere, facultatem coniciendi ea quæ futura
sunt, hauriet. Est *lux temporum*, *magistra vita*, *testis veritatis*, officina pru-
dentia, *ἀνδριότῳ πειδείᾳ ἢ χρυσίον γυμνασία*. Sol lucentissimus & velo-
cissimus, qui breuissimo tempore omnium ætatum memoriam contem-
platur. Aureum est istud inter cætera D. Gregorij Naz. in laudem histo-
riæ^c. *Præclarum est*, inquit, *mentem historiarum cognitione instructam ac re-*
fertam habere, historia enim conglobata quadam & coaceruata sapientia est, ho-
minumque multorum mens in vnum collecta.

biarr. in. 7. 8.

Niceph. in
proem. Biz.
hist.

Arist. Rhæt.
c. 5.
Diod. Sic.
l. 1.
c. de Nicobu-
to ad patrè.

2. Fam. Strada
in prolus.

- Non est nostri muneris, vel instituti statuere hoc loco, quid intersit
inter Annales, Historiam, & Commentarios; sunt in manibus qui hoc
præstiterunt; solum definitio non tantum inter se differre quin commu-
nibus laribus earum rerum scriptores vti debeant. Idem dictum sit
de

de Chronologis, siue illis temporum inuestigatoribus, qui singula
solent subtilius exquirere, quoto mense, quoto lunari cyclo, quo die,
qua hora, qua æra, qua olympiade, qua epocha, quibus consulibus,
quo anno à Virginis partu, quo ab Vrbe & ab Orbe conditis præcisè
contigerunt; in quo studio minutus est, atque (vt interdum lum ex-
pertus) valde ingratus labor, fructusque haud rarò operæ impar, quia
in istis rebus lapsus & error est admodum facilis; vt videatur esse res
plusquam humani ingenij tempora remetiri, atque infinitas eorum
particulas cum eorum euentis certò componere: nec immeritò Tor-
niellus^a dixit ad præterita tempora extendi posse illud Christi Do-
mini^b, *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta qua Pater posuit in*
sua potestate; & illud Ecclesiastici^c, Arenam maris, & pluuia guttas, &
dies saculi quis numerabit? Difficilem illam prouinciam susceperunt
Ptolemæus in Almagesto, Iosephus Scaliger in libris de emendatione
temporum, Dionysius Petauius in doctrina temporum. Quædam ha-
bet in hoc argumentum Illustriss. Adamus Cintiuron Marchio de Este-
pa, &c. Chronologiæ singulariter peritus, quæ vellem citò faceret iuris
publici. Hæc de historia & occasione historiæ, de Chronologia vniuer-
sim breuiter de sacra nunc singillarim pauca.

Sacram historiam non illam propriè hoc loco intelligo, quæ ca-
nonica est, & quæ inter Hagiographa censetur, cui inest omnis ea
vtilitas, maiestas & amœnitas, quæ est in omnibus historiis, adeoque
longè amplior & diuiniore. De qua hoc tantum habeo dicere quod mo-
nuit Magnus Gregorius^d. *Ad hoc vt quis diuina mysteria veraciter osten-*
dere valeat, opus est vt prius historia radicem figat, & post fructus spiritus per
signa & allegorias proferat. Sacra illa & canonica hiltoria ad primum
armarium pertinet; ad istud verò illa quæ religionis monumenta ex
professio complectitur: in cuius commendationem accipe quod cele-
bris scriptor & acer Berengariomastix grauiter & verè dixit, *Ecclesia-*
stica historia, & sanctorum Patrum gesta, tametsi illam excellentissimam au-
thoritatis arcem non obtinent, qua donata sunt scriptura, quas propheticas seu
Apostolicas nuncupamus; hoc tamen probare sufficiunt quòd hanc fidem quam
nunc habemus, omnes fideles qui nos præcesserunt à priscis temporibus habuerunt.
legerat quiddam haud absimile in Hieremiæ vaticiniis; *Stare super vias,*
& videte, & interrogare de senioribus antiquis, que sit via bona, & ambulate in
ea. Si filium istud sedulò tenerent & constanter sequerentur erroneus
Neomystæ in suis opinionum labyrinthis, longè facillimè se extricare
possent: si intuerentur istud sydus, non impingerent in latentia saxa
hæreseos cum certo naufragio fidei & æternæ salutis. Præter hoc quid
delectabilius est, quàm ex *historia specula* contemplari Ecclesiam Chri-
stianam veluti lapillum excisum ex horrenti caucafo Gentilitatis ex-
creuisse in sublimem montem, qui fastigio cœlos æquet; videre ex
infelici arbore decerptum surculum, atque insitum in bonam oleam,
modo planè mirabili vniuersum orbem complexum esse; aut è ten-
nui virguleo excreuisse in tantam firmitatem, vt illi rectè tribuas
illud,

Daris vt illex tunsa bipennis,

X x

Nigra

Baron. in
præf. ad ann.
Eccl.

^a in præfat.
in ann. Eccl.
ver. Test.
^b Act. 1. v. 7.
^c Eccl. 1. 2.

3.

^d hom. 1. in
Ezech.

Lanfranc. in
contra. de
Euchar. con-
tra Beren-
gar.

Hierem. c. 6.

*Nigra feracis frondis in algido
Per damna per cades ab ipso
Ducit opes, animamque ferro.*

De Sanctorum vitis & rebus gestis, de ordinum Religioforū an-
libus, seu chronicis, seu historiis libenter differerem, nisi seruandus es-
set in scribendo modus. Sola diui Cypriani memoria Gregorium Theo-
logum a sanctitate perpluebat.

Quid innumerabilis multitudo inuictissimorū heroū in castris Chri-
sti proprio sanguine coruscans? Quid virginum integerrimarum chori
infuso candore illustres? Quid eorū qui rebus sæculi generoso despectu
valere iussis religiosæ philosophiæ disciplinam secuti supra humanam
conditionem sese virtutibus efferunt? Quid infinitorum præsulum Se-
natus sanctitate & comitatu diuinarum virtutum augustior quàm cœ-
lum stellis? Quid omnium ordinum, omnium gentium, omnium æta-
tum, sanctorum virorum & mulierum cœtus, qui inter huius vitæ
delicias, ita mentem & sensus auocarunt à peruerso earum vsu, vt non
tam cum hominibus, quàm cum beatis mentibus commercium insti-
tuisse videantur? Quæ singulorum facta (Deus immortalis!) quæ exem-
pla, quæ præcepta in illis historiæ monumentis, quæ scriptores
Ecclesiastici de illorum rebus gestis nobis reliquerunt? de quorum
singulis possis meritiò dicere quod legere me memini apud S. Hilarium
Arelatensem b de S. Honorato, qui dicere solebat istius generis homi-
nes natos esse in exemplum, & quasi à peris idos, virtutis simulacrum pro-
positum in historiæ pegmate ad imitationem & exemplar; τῶσδ' esse
sublatum in summis turribus, vel montibus dirigendæ errantium na-
uigationi ἀπαυτῶν ἢ ἀρίτων, insignes in polo stellas, vitæ ἀμύσσην & νο-
μῶν, expressa magisteria probitatis. hæc cum ita se habeant, valde
tibi suadeo, vt diligenter tibi compares & disponas in hoc armario hi-
storiarum Ecclesiasticarum, easque inspicias velut sacras tabulas in quibus vi-
ua spiransque virtus proponitur.

CAPVT XVII.

Armarium decimumseptimum.

Eius inscriptio.

HISTORICI PROPHANI

Q Vanta sit historiæ amœnitas intelliges ex Maximi Tyrrij disserta-
tione duodecima c: illius fragmentum assuam huic capiti tan-
quam laciniam Tyrriæ purpuræ, percurte illam mente & oculis. crede
mihî, placebit. sic habet. *Sermonibus honestis pascendi sunt animi. Quis-
bus? qui ad superiorem cogitationem temporum eos reuocent, resque iam olim
gestas spectandas proponant. Nihil est iucundius quàm in historia versari,
quàm sine labore vllò passim diuagari, omnia simul loca intueri, omnibus bellis
sine*

sine periculo interesse, infinitum temporis spatium contrahere, infinitas res ge-
stas simul cognoscere, quæ ab Assyrijs, quæ ab Aegyptijs, quæ à Persis, quæ à
Medis, quæ à Grecis facta sunt; bello nunc terrestri, nunc nauali, nunc con-
ditionis mediæ videri interesse consilijs; cum Themistocle in mari, cum Leonide in
terra pugnare, cum Agesilao transire, cum Xenophonte incolumem redire, ama-
re cum Panthea, venari cum Cyro, regnare cum Cyaxari. Quod si sapiens ea de
causa Pylles dicitur quod vaser esset,

Multorumque hominum mores lustrasset & vrbes
Dum sibi dum sociis reditum, pariterque salutem
Apparat;

multo sapientior est qui extra periculum historia lectione sese explet. Cha-
rybdim videbit, sed sine naufragio; sirenas audiet, sed sine vinculis; cum Cy-
clope ager, sed miti & pacato; & si eo nomine felix fuisse Persens indicatur,
quod passim alarum vagaretur beneficio totam terram naturam, omnia intueretur
loca; multo leuior certe & sublimior his Persei alis habenda est historia, quæ
passim animum circumfert nostrum, nec nudas ei simplicesque res ostendit, sed &
hominum & fluuiorum origines. Deinde paulo post. Sola harum rerum nar-
ratio est quæ genus mortale, cui nihil æquè caducum est nisi quod pereat, quod
deficiat citius, memorie beneficio eternitati æquat: quod virtutes eius conser-
uat, immortalis gloriæ actiones eius compensat. hoc est, quod Leonides non à La-
cedæmonijs illius cui tantum celebretur, non tantum ab Atheniensibus, quos ille
at as tulit, Themistocles laudetur. Manet etiam nunc Pericli imperium, manet
iustitia Aristidis, Critias adhuc pœnas luit. Alcibiades adhuc in exilium
abit; & vt verbo absolnam, narratio historica, & eos qui primo legunt miri-
fica voluptate oblectat, & eos qui iam legerunt iucundissima cognitione reficit.
Hæc Maximus Tyrius de suauitate quæ ex historiæ lectione perci-
pitur; cuius voluptatis magnitudinem probant aniles fabulæ, quæ mi-
rificè tenent audientium animos, licet sint duntaxat simulacra histo-
riæ: videatque audientes interdum immori cupiditati sciendi eequem
exitum res habuerit: quodque historiæ magis commendat est, quod
sit cum singulari utilitate coniuncta.

Ipsimet DD. Augustinus a & Hieronymus aiunt sacrarum literarum
interpretes iuuari plurimum prophana historiæ subsidijs ad eruendos
sensus legitimos. Quidquid de ordine temporum transactorum indicat ea
que appellatur historia, plurimum nos adiuuat ad sacros libros intelligendos,
etiam si præter Ecclesiam puerili eruditione discatur: nam etiam per Olym-
piadum, & per Consulum nomina sepe multa quaeruntur à nobis; & ignoran-
tia consularis quo natus est Dominus nonnullos coegit errare, vt putarent qua-
draginta sex annorum ætate passum esse Dominum, quia per tot annos adifica-
rum esse templum dictum est à Iudæis quod imaginem Domini corporis habe-
bat. D. Hieronymus b fatetur ad intelligendas externas partes Danielis mul-
tiplicem Græcorum historiæ necessariam esse.

Nos quoque Ethnicorum exemplis quibus plena sunt prophano-
rum historicorum monumenta atrolli ad grandia, & incitari ad heroi-
cas virtutes clarius est, quàm vt longiori confirmatione indigeat. imò
etiam (austim dicere) videtur plus illis interdum esse virum ad permo-
uendos animos ad honestatem, quàm in Christianorum factis. Verum
X. x. 2. quidem

4.

a or. 18.

5.

b in vita S.
Honorati.
S. Greg. Naz.
or. 21.
Idem de vita
Mosis & pas-
sim alibi
apud Cre-
sol. l. 2. myst.
2. 3. l. sect. 1.
D. Ambr. l. 2.
de Virg.

2.
a de doct.
Christ. l. 2.
cap. 28.

b in proxima
comm. in
Dan.

1.
c num. 7. 3.

quidem est Ethnicorum philosophorum aquam non salire in vitam æternam; & nec proinde contemnenda est. fit enim saepe ut qui Christi, Apostolorum, & sanctorum Patrum monita temere repudiant, non tamen audeant respuere documeta gentilium Philosophorum, ne dum luculentæ rationi & naturæ lumini repugnant, de potestate mentis exisse videantur. Claudat istud armarium Seneca^a his verbis. *Singula vicere tam multi; ignem Mutius, crucem Regulus, venenum Socrates, exitium Rutilus, mortem Cato; & nos vincamus aliquid.* hos & infinitos alios compositos contra malam fortunam ac gloriosè viuentes spectare nobis licet, ex historia orchestra cum volumus, & quandiu volumus. & verò, si nihil aliud in historia foret, quam eius beneficio virum fieri, multum sanè sit. Nescire quid anteaquam natus sis acciderit, (ait Tullius) id est, semper esse puerum. fieri enim haudquaquam potest, quin valde proficias, si diuinis velut tabularij acta qua suprema cœlestis Curia libelliones (sic quidam historicos appellauit) conscripserunt, frequenter teras. Potes in historia, si libet, ὡς αὐτὸς ἐν ἐσπέρῳ κοσμεῖν, καὶ ἀφομοῖν πρὸς τὰς ἄλλων ἀρετὰς τὸ βίον, tanquam in speculo ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes. exempla enim iacerent in tenebris (inquit Tullius b) nisi lumen literarum accederet; exempla dico in vtramque partem, quæ vel sequare, vel fugias: in historia enim hoc præcipuè salubre & frugiferum est (dixit Liuius c) omnis te exempli documenta in illustri posita posse intueri; ut inde tibi tuaque reip. quod imitere, capias; inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vitas. Quid plura? historia est φυλακὴ τῆς ἀξιολόγων ἀρετῆς, ἡδυστος τῆς φωνῶν κακίας, ἀεργῆτις τῆς κοινῆς τῆς ἀνθρώπων ἡβῆς, custos virtutis illustrium virorum, testis sceleris malorum; benefica in omne humanum genus. Ea si adest, aded prudentiam perficit, ut ex pueris faciat senes: si absit, ex senibus pueros. Refert M. Tullius Lucium Lucillum Roma egressum satis rudem rei militaris, cum totum iter & nauigationem confecisset partim percunctando à peritis, partim historias legendo, tam perfectum Imperatorem in Asiam ingressum, ut Mithridates Rex, idemque sui generis hominum idoneus æstimator negauerit se Lucullo præstantiorem Imperatorem aut vidisse, aut legisse. Erit mihi pro sigillo aureo ad obsequium perpetuam esse, quoniam semper fructus edit vberimos.

C A P V T XVIII.

Armarium decimumoctauum.

Eius inscriptio.

PHILOLOGI, POLYHISTORES.

I. S Cio haud cuiuis notum esse quid propriè sit *Philologia*. mihi, cum eius facultatis professio in hac regia Madritensi Academia incumbat, visum est quoque esse muneris mei paucis indicare quid sit. Itaque
Philo

Philologus, siue *Polyhistoris* dicitur, qui in Græcis & Latinis linguis pœticipis, & oratoriis facultatibus; historiis, Philosophis præsertim moralibus, Physiologis, Cosmographis, Symbolicis, Gnomographis, Paræmiologis diu volutatus, ac probè excultus omni politiore literatura, est velut *susceptor & custos omnis ingenue antiquitatis*, & (si fas est ita loqui) *depositarius*. Rem totam faciliùs intelliges ex Seneca, qui partem philologici studij paulò accuratiùs attingit. Cum *Ciceronis libros de Rep. prebendit*, hinc *Philologus aliquis*, hinc *Grammaticus*, hinc *Philosophia deditus*, alius alio suam curam mittit. *Philosophus admiratur contra iustitiam dici tam multa potuisse: cum ad hanc eandem lectionem Philologus accessit, hoc subnotat, duos Reges Romanos esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Seruij matre dubitatur, Anci pater nullus. Numa nepos dicitur: praterea notat eum, quem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos MAGISTRUM POPVLI vocatum: hodieque extat in augurabilibus libris; & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur MAGISTER EQVITVM est, eque notat Romulum periisse Solis defectione, pronocationem ad populum etiam à Regibus fuisse.* Vides partem philologici instituti, & studij. Historiæ quoque debere esse peritum idem in ludo de morte Claudij. Claudius gaudet (inquit) esse illic Philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum: item Physiologiæ selectioris non ignarum par esse innuit Cœlius Rhodiginus^a inter Philologos & ipse haud postremus: in placitis moralibus & sapientium dictis, adeoque in omni genere seu prophanarum, seu sacrarum literarum versatum eum esse postulant magna illa nomina, quibus tam Græci, quam Latini hanc facultatem significant, nam Philologia interdum vocatur *Eruditio*, illuttri sanè appellatione, quæ omnem intelligentiæ humanæ perfectionem comprehendit, argumento non leui maximæ dignitatis: interdum *Encyclopædia* dicitur, hoc est, omnium artium & scientiarum cognitio, voce deducta à præstantia figuræ circularis: hæc est *Encyclica* illa *disciplina*, ex qua sermo humanus velut ex matre *veritatem* iustosque ac probos mores suscipit, & in lucem edit: interdum nuncupatur *literatura multiplex*, quam Codex Theodosianus^b *omnium virtutum* (vtique intellectualium) *maximam* appellat; vel quòd viam sternat ad omne genus honestatis, sitque parens generatioque virtutum: de hac ipsa loquens Tertullianus^c ait esse *instrumentum ad omnem vitam*, & sine qua (dixit Ennodius^d) *nobilitas cœlesti munus abiurat*: interdum *Crisis* dicitur; non quidem audacula illa leuitas, qua inauspicati tritagonistæ qui suo sibi iudicio vendicant imperium literarum, à quo tamen longè peregrinantur, (vt Demosthenis aduersùs Æschinem verbo vtar) tam superbè prorumpunt, vt omnibus scriptoribus inuerecundè oblatrent, superstitiosè, frigidè, atque haud rarò putidè appendant tanquam aurificis staterâ singulas librorum literulas & interpretationes & apices; ac se thesaurum effudisse autument, vel cœlo affixisse nouum sydus, si leuiculas coniecturas apparentis in scirpo nodi proferant erutas ex codice aliquo semiputri, exarato manu seruuli alicuius imperiti, & oscitantis. Apage morosos istos cauillatores, qui in via facili & plana offendicula struere gestiunt. Apage decretoriam istam pruriginem, quæ mole-

a l. 6. c. 18. ant. lect.

Philo l. de temulentia.

b de decur. vrbis l. 1.

c c. 1. de idolat.

d dict. schol. 2.

Guterius l. 1. de iure man. c. 26.

At suā scrupulositate Criseos nomen ita in odium traxit, vt nunc minū bene audiat, cū tamen sit ingenij solertis, perspicacis iudicij, & consummatæ eruditionis appellatio. Meritò occini potest istis censoribus qui audent;

— Quæcumque parum splendoris habebunt

Verba mouere loco, quamuis inuita recedent:

— & incompris allinere atrum.

Transuerso calama signum,

ambitiosa (vt aiunt) ornamenta recidere, parum claris lucem dare, argue-re ambigue dictum, mutanda notare, inquit Horatius. his Aristarchis rectè conuenit illud Martialis,

Nasutus sis vsque licet, sis denique nasus. &c.

Nescis heu nescis critica fastidia lima,

Crede mihi nimium turba sapit critica.

Maiores nusquam ronchi iuuenesque senesque,

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Haud tamen villo modo velim videri eleuare, aut carpere eorum diligētiam, qui efficiunt, vt scriptores veteres habeamus emendatos: laborant equidem illi vtiliter spongiam & facem passim circumferendo eluendis librorum maculis, & locis obscurioribus illustrandis. solū reprehendo superciliosarum quarundam frontium arbitraria plufquam catoniana, qui censores facilius quàm par est, notant, emaculant, expungunt, distinguunt, inuertunt, restituunt, medentur, emendationes coniecturales, & coniecturas emendatrices faciunt, atque in obseruatione sæpe leuissima, ac prorsus friuola iactantiùs gloriantur, inque mustaceis laureolas quærunt, qui eas in triumphalibus habere non possunt. Eos item suggillo, qui vix bene & integrè perlactā vnā, aut alterū libri alicuius pagellā de toto opere velut è cortina pronuntiant, & gaudent omnium iudiciis præpostera ferre iudicia. Quintilianus Grammaticos ex propria professione circa loquendi scientiam & Poëtarum enarrationem occupatos. ait tam seuerè misto his iudicio fuisse vsos, vt non versus modò censoriā quadam virgulā notare, & libros qui falsò viderentur inscripti tanquam subdititios summouere permiserint sibi; verū etiam alios auctores in ordinem redegerint, alios omnino extermerint numero. Id verò rectè; aut perperam, viderint ipsi.

Cæterum non est passim obuius qui à Themistio describitur πολυπραγγοῦς ἢ ἀληθείας ἰχνυδής, ἢ τῶ ὄντι πολύμυτος δίκην ἢ βασίλει αἰθε, ἢ δὲ ἄλλῃ διακρίνειν πνευματικῆν ἢ νόσον ἀπὸ τῆ ἰδαίους χρυσί. qui præstante iudicio, & vsu rerum plurimarum instar Lydij, lapidis aurum verum ab adulterino distinguat. Is sanè esse debet Iouio doctissimo similis, de quo in hunc sensum S. Paulinus. Omnium Poëtarum floribus spiras, omnium oratorum fluminibus exundas, Philosophiā quoque fontibus irrigaris, peregrinis etiam diues literis, Romanum os atricis fauis implet. quibus laudibus florere debet absolūtus Philologus. Quamobrem & interdum hæc eadem facultas de qua loquimur vocatur à Græcis Πολυμάθεια, id est est, multiplex eruditio, seu varia literatura, quam disciplinarum omnium vniuersitatem complexam esse D. Basilium testatur D. Gregorius Naz.

l. 2. ep. 2.

2.

a or. in magnam Basil.

his verbis, quæ ideo referre placet, quia iconem perfecti Philologi nobis tanquam sub oculos subiiciunt. Quod disciplina genus est, inquit, in quo Magnus Basilus versatus non sit, atque ita eximie versatus, quasi in eo solo elaborasset? sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quisquam singula rursus ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset: ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus scientiisque comparatur; qui cum celeritate natura propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem; sic tamen vtrumque coniunxerat, vt non satis liqueret, vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica, illa, inquam, vni ignis spirante, cum eo comparandus, tamen si illius mores à Rhetorum moribus distulerent? Quis in Grammatica quæ linguam ad Gracissimum format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in Philosophia excelsa præcul dubio scientia & sursum gradienti, siue eam partem spectes, quæ in actione & speculatione posita est, siue eam quæ in logicis demonstrationibus, aut oppositionibus & concertationibus versatur, quam Dialecticam vocant, in qua adeo excellit, vt iis qui cum eo disputabant, facilius esset sese extricare è labyrinthis, quàm argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Iam verò Astronomiam, numerorum proportionum hætenus didicisse contentus, vt non ab iis qui in eiusmodi rebus sciti & eruditi sunt exagitari cretur, quidquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum cōtempserit; adeo vt & quod elegit magis admirari, & prædicare liceat, quàm quod reliquit. En tibi in magno Præsule philologici ingenij & eruditionis expressam imaginem, quas dotes & ornamenta idem Naz. Gregor. in Basilio adolefcere ita extollit, vt dicat, Πῆταρ ἐν ῥήτορι, ἢ περὶ τῆ σοφιστικῆν ἔργων, φιλοσοφῆ ἐν φιλοσοφίᾳ, ἢ περὶ τῆ ἐν φιλοσοφίᾳ δογματικῶν, τὸ μέγιστον ἔργον χειρῶν, ἢ περὶ τῆ ἰστορίας. Priusquam ad sophistas (sic tunc appellabantur Philologi) & ad Rhetorum scholas accederet, iam erat Rhetor & orator; priusquam Philosophicis studiis imbueretur, iam Philosophus erat, sicut ante consecrationem, sacerdos. Alias nomenclationes consultò prætermitto, quia mihi videor cumulare planum fecisse, qui scriptores Philologorum nomine censendi sint, atque in hoc armarium referendi.

Vnā solū huius facultatis appellationē, sordes auaritię, & veteratorię fraudes quorundā sycophantarum ab utentiū ingenio suo, & sciētia odiosam effecerunt. Sicut prauus vsus Mathematicarum disciplinarum, Politicæ, Philosophiæ, ac Poëseos nō semel nomē Mathematici, Politici, & Poëtæ in inuidiā traxit, cū tamen illæ scientiæ laudabiles, & expetendę sint. Itaque hanc artem de qua nunc sermo est, sæpe dictam esse sophisticam reperio, hoc est, quasi sapientiæ culticem; eiuſque professores sophisticas, velut sapientia studiosos: quæ voces diuersis ætatibus, ac interdum etiam vno eodēque tempore diuersum omnino intellectum sortitæ sunt. Fuit tempus cū sophisticæ nomen tantæ fuit maiestatis, vt qui sophisticam profitebantur, ad declinandam inuidiam quibusdam aliis nominibus & diuersarum artium obtentu, vt Musicæ, Astronomiæ, poëticæ, diuinationis, Medicinæ aliisque eiusmodi vsi sint, τήνας ταύτας ἑραπειτῆσµασι ἐχρήσαντο, eo quod ἀπὸ λαί σµόν τε ἦν, καὶ ἐπὶ ἀξιώσει, olim grauitatis & maiestatis nomen esset plenissimum, ad cōque honorificum, vt delatum sibi sophisticæ nomen, vel suæ tenuitatis conscius, vel modestiæ

ποῖον μὲν εἶ-
δῃ ὅτι
ἰπὴ λητῆ πει-
δύταις, &c.

a or. 20.

3.

Plato in
Protag.
Them. or. 4.

a l. 2.

modestiae studio Aelianus apud Philostratum^a abnuerit; secus ac Libanium fecisse memorant, qui oblatam sibi ab Imperatore Palatii praefecturam postposuit sophisticae professioni, & σοφιστὴν ἢ μαιζονα, sophisticam quiddam maius esse & gloriosius pronuncians. Nec mirum id quidem; nam si verum est quod Himerius apud Photium dixit, scholam sophisticam, cuius Princeps & Rex erat Libanius (sicut de Iuliano dixit Eunapius in proaeresi) fuisse βασιλεὺς Μουσίου, Basilicam Musarum & regium domicilium, quis non malit potiri tam glorioso regno & imperio, quod soli gubernare possunt, qui omnium propè artium vniuersitatem ingenij sui amplitudine complectuntur; quam imperatorij duntaxat palatii praefectum esse: quae dignitas licet amplissima sit, ab homine rudi & illiterato sustineri cum honore potest. hinc natae perhonorificae illae appellationes quibus ornati sunt cultores huius scientiae; ab aliis enim dicti sunt διδασκαλοὶ θεότατοι, diuinissimi Magistri, ἡμετέρη βιβλιοθήκη, ἢ περιπατῶντα Μουσία, animata Bibliotheca, & ambulancia Musea, ἀγάλματα σοφίας περιπατῶντα, ambulancia simulacra sapientiae, δέωτοι, domini, σοφίας ἢ παιδείας πατέρες, sapientiae & rectae educationis patres, τυπὸι Ἐρμῆος λόγῳ, τυπὸι, siue spirantes imagines Mercurij sermonis praesidis, aliisque insigniti titulis ac permultis honorum insignibus statuarum, inscriptionum, immunitatum, legationum, dignitatum, qua de re eruditè disputat suo more Cresolius^b. Ac licet impietas nonnullorum hominum istius generis, aut vanissima ostentatio extraordinariae eruditionis, vel sordidè quaestiuosa professio huius artis, qui honestius eam neglexissent, quam vendiderint; aut quorundam etiam praestigiae contortis & fallacibus punctiunculis auditores circumuenientium ita in odium & offensio-

b theat. l. 1. c. 5. 6. 7. & 8.

Sen. ep. 29.

c in conu. & max. Tyr. diff. 8. d or. 141. e hom. 22. f l. 3 c. 7. Cresol. l. 1. c 4. g contra Valent. h l. 2. de stat. an. c. o. i ad Adamantium.

4.

Quod ad philologicum scribendi genus pertinet, tessellatum est; mirum constat multis quasi diuersicoloribus tessellis, siue laterculis, rediuiis

rediuiis marmoribus, & veterum Scriptorum rudibus Graecis, Romanis, Academicis, poetis, oratoriis pulchro ordine & loco in vnum finem dispositis: vnde duplex nascitur legentibus commodum; primum, quod concepta verba antiquorum Antistitum sapientiae repraesententur magna fide, libris & capitibus vnde singula prompta sunt, indicatis: alterum, quod eo scribendi genere nihil sit amoenius; nam quemadmodum ἰσοπέδια equestris pedestrem, & hanc curulis subleuare solet, & ὡσεὶ πῶς ἢ ἄλλῃ γῆν περιπατῶν, ἢ ἄλλῃ ἢ ἀλάστον ἡδίστην, ut navigatio terrestriis & ambulatio maritima suauissima est; sic oratio Latina Graecam excipiens, & haec illam vicissim, & stricta solutam, facit vt nunquam desit dulcis & iucunda oratio: at nihil est aliud Polymathiae, seu Philologiae studium, quam continens & perpetua in eiusmodi rebus acruandis, atque subiectae sententiae velut trabes vnionibus attexendis, occupatio. Lanam & purpuram hinc inde mittunt & subministrant locupletes scriptores; Philologus verò ex versicolorum liciorum florida varietate textit vestes artificio tam admirabili, vt nihil sit venustius, & quae ita retexi possunt, vt ex natiuis coloribus, & ipsismet auctorum filis & laciniis quae exhibet quisque sibi pannum & vestem pro arbitrio conficere possit; quod se fecisse innuit D. Cyprianus^a. Neque est (vt loquar cum Cassiodoro^b) cur hic grunniat aemulus, & labio virulento submurmurans compilationi adscribat, quod Philologus veterum sententias, alias quidem iam senio caligantes, vel ambigui sensus dubitatione perplexas, sitique & neglectu vetustatis, propè abolitas studeat reuocare in euidenciam, & in praesentem materiam digerere; alias vim suam ingenitam & pulchritudinem semper retinentes, semperque nouas ex auctorum libris velut nitentes flores ex hortorum areolis delibet, ac suo lectori offerat in vnum corpus non tumultuosè aceraatas, sed artificiosè dispositas: hoc faciens Philologus, non magis reprehensione dignus est, quam apes (pergit idem Cassiodorus) quae hac ratione mellificant, & in varios succos nouum saporem, maximamque virtutem quadam sui spiritus proprietate transfundunt; dum eos in suis cellulis confundunt & stipant: hoc tamen mirabilius est in philologicis succis, quod si cui placet eos excernere, & gustare in se ipsis singulos, hoc vt lector possit, facit Philologus; sic enim eorum auctorum sententias quos in subiectum argumentum citat, permiscet & densat ingeniosae iuncturae velut coagulo, vt tamen impermixtae remaneant, & singulas solitarie & seorsim lectoribus propinet. Hoc insuper in vermiculato stylo Philologi pulchrum & singulare est, quod saepenumero singulae tessellae sententiarum plus decoris & elegantiae habeant in eo loco, vbi à Philologo posita sunt, quam haberent in eo vnde sunt promptae: sicut videmus plurimas arbores & herbas quae nunquam pulchrius, quam cum transplantantur, florent & fructus ferunt.

a ad Fortunatū de exhort. martyrij in proem. b in proem. lib. de amicitia.

Exclamantur olim ad vnum Roscij verbulum, ad vnicum Plauti, vel Terentij deridiculum; ad vnum Maronis, vel Homeri dilitiosum mendacium; ad vnicum Sophoclis, vel Euripidis, vel Senecae fulgetrum; ad vnicam Tullij, vel Demosthenis periodum, ad vnicum Pythagorae, Zenonis,

Υγ

Zenonis, Socratis, Epicteti effatum, ad vnicam Chrysofomi parœmiam, totæ Academiæ, tota lycea, totæ porticus, totæ conciones, tota theatra, *σφδς, acutè, eleganter, subtiliter, aureè, sapienter, diuinè,*

Ibis ab excusso grandis in astra sago,

quisquis talia eloqueris. Philologia non ponderat, aut numerat singulatim aurea illa dicta quæ exhibet; centena vno spiritu, millena pauculis versibus, per exiguo seu chartæ, seu temporis spatio turmatim suppeditat: non instillat, sed effundit, non extremis digitis, sed plena manu proicit; non primoribus labris, sed pleno ore ingerit, nec tam plausum sibi facit, quàm admirationem sibi conciliat, ob infinitarum rerum lectissimarum ordinatam multitudinem, vt hîc bellè conueniat illud Senecæ ^a sua scripta commendantis: *Continuum est apud nos quod excerpas, per lineamenta ingenij opus neclitur*; non habemus illa odorifera, nec emptorem decipimus nihil inuenturum cum intrauerit, præter ea quæ in fronte suspensa sunt. Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur; hîc summatim degustabis ingenia maximorum virorum, ac sæpe tota inspicias, sæpe tota tractabis: hîc non mendicè agitur cum lectore, sed plena manu fit. ingens aureorum dictorum copia est passim iacentium; sumuntur, non colliguntur; non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt, vt bellè in Phylologum cadat illud Aurelij ad quemdam Philologiæ studiosum scribentis, *Quidquid in poetis lepidum, apud oratores graue, in annalibus fidele, inter Grammaticos eruditum fuit, solus haussisti, dicam, auxisti, iustus haeres veterum literarum.*

Ego verò, vt dicam id quod per sæpe expertus sum in tractatione harum literarum. Quoties vnam Stobæi pagellam lego, vel Plutarchi, vel Photij, vel Panfaniæ, vel Clementis Alexandrini, vel Turnebi, vel Athenæi, vel Iusti Lipsij, vel Sigonij, vel Briffonij, vel Tiraquelli, vel Cauffini, vel Cresolij, vel Deltij, vel Pascalij, vel Cælij Rhodigini, & sexcentorum aliorum Philologorum libros aperio, toties suspicere cœlum mihi videor, atque in eo innumerabiles flammæ syderum, quarum aliæ certis affixæ sedibus, eodem quo ipsum contorquentur motu; aliæ vagò circuitu suâs arbores conficiunt; quædam splendido candore lucent, quædam tremulo igne incenduntur; hæ velut sanguine suffunduntur; adeoque vix sydus, vix stellam vllam repereris, quæ interuallis, quæ altitudine, quæ humilitate, quæ accessione lacis, vel diminutione ab alia plurimum non discrepet: quia tamen in singularum promiscua dispositione suus etiam tenetur ordo, cursusque ratos & certos constanter seruant; quisquis tanta varietate distinctum cœlum suspexerit, amens sit, si neget ista à sapientissimo moderatore gubernari, qui in hac ipsa vicissitudine & motionibus æquabilitatem suam prædicet, suamque in maximis diuitiis sapientiam. Hîc quæro abs te, Lector. Quid aliud sunt apud Philologos promptæ ex variis illustres gnomæ; quid aliud sunt aurea dicta passim eruta è librorum monumentis, & magno delectu seposita in apotheca eruditionis, suoque postea tempore & loco, pulchro ordine & iudicio disposita ab homine erudito in alicuius dissertationis contextu; ecquid, inquam, aliud sunt

sunt quàm quidam ingeniorum Soles, qui sua luce lectoris, vel auditoris animum repentè complent? quid aliud sunt Epigrammatum acmina, quàm stellarum quædam traiectiones, quæ licet in transitu duntaxat mentes feriant, rapiunt tamen assensum, & dum maxima celeritate præteruolant, nos tamen vel inuitos & reluctantes trahunt quò volunt? quid adagiorum in angustum coacta immensitas, quàm astrorum orbis ad speciem quidem perexigui, sed virtute immensa fœci? Quid pronuntiata Philosophorum, quid Tragædorum sensa grauissima, quid responsa prudentium, quid testimonia sapientium, quid alia politioris literaturæ supellex, quàm cœlestes quædam faculæ, & micantissima lumina elaboratæ orationis? Vnde non immeritò hominem variæ eruditionis peritum appellaueris *ἑραὸν ἑρῶσιν βάλλαρα*, cœlum rore multiplicis scientiæ & suauitatis mortales omnes abundantissimè perpluens. hæc est decantata illa Phœbi cortina, hæc Mineruæ logotheca, hoc Mercurij salinum, quod *logium* appellant, vnde candidissimos sales promant oratoria, comicæque facundia: hæc sunt Pitius condimenta & delitiæ, hæc Suadæ medulla, hoc omnium artium scientiarumque myrothecium & seplasia, vnde singulæ accipiant vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiusmodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suauitates, ad delicias, siue succorum præstantiam, ad sanitatem & robur, vt se comant, poliant, expoliant, venustent, exhilarent, vires assumant. Quisquis ditem Philologiam animo, vt par est, informauerit, is quæcunque hæctenus dixi atque iis longè maiora cogitabit.

Vidisti aliquando Lector curiam aliquam purpuratorum Patrum, qui rogati variis de rebus sententiam incorruptè dicant, nec pauciora fundant oracula quàm voces? Philologiam honorario suo comitatu, & solemnî pompa circumspectam vidisti; quid pulchrius tali confessu, quid ad maiestatem augustius? Illa ex omnibus orbis partibus, omnibusque retrò sæculis aduocat in Concilium spectabiles istos sapientium & mortalium Deorum cœtus, qui de re proposita sententias conferant, strictâ solutæque oratione, Græco, Latino, peregrino ac vulgari (si opus est) idiomate pronuntient tanquam in Areopago. Humilius quid dixerò si comparauero Polymathiam tabulæ omni artis & pigmentorum genere perfectæ, & (quod Zeuxim fecisse aiunt) ex plurimum speciosissimarum virginum forma in vnam imaginem transfusæ. Vereor ne Polymathiæ laudibus obtrectem, si dixerò multiplicem istam literaturam similem esse coronarum & fertorum quæ coronarij non ex vno flore conficiunt, sed ex delibatis hinc inde horrorum terrenis syderibus, & artificiosè permixtis odorum & colorum delitiis. Abiectè de illa sensero, si pronuntianero similem illam esse vel regiæ alicui trabæ clauatæ auro, inoculatæ vnionibus, floribus Alexandrina pictura, vel attalico textu, vel opere Babylonico perfectis illuminatæ; vel prædiuiti alicui dactylithecæ refertæ omni ingenuæ antiquitatis & curiositatis elegantia, quæ insatiabiliter oculos teneat. Dicam Philologiam similem esse illi arti, quæ acuta cum grauibus temperans, & sonos interuallis disunctos imparibus, pro certa longitudinum & breuita

breuitatum ratione, aut apta inflexione vocis, aut è nervis eliciens, tam blando, tam æquabili concentu complet aures & afficit, vt in mentibus nostris miras commotiones efficiat. Suspice diuinæ mentis prouidam in animalium fabricatione solertiam, quæ ex inæqualium partium varia dispositione, ex ossium mirabilibus commissuris, & implicationibus neruorum toto corpore pertinentibus, ex raritate pulmonum & spongiis affimili mollitudine, ex venarum & arteriarum munere dispari, ex cordis duritia, cerebri frigiditate, calore iccoris, eius ita naturam finxit, vt in vnam corporis incolunitatem diuersarum partium conspirent actiones. Suspice vim illam summi artificis, quæ ex corporis membris situ dissimillimis & figura, ex oculorum membranis pellucidis, ex molli tegimento palpebrarum, ex nasi eminentia, ex duro & quasi corneolo aurium introitu, ex diuersa membrorum compositione, varia conformatione lineamentorum, ex contrarij coloris admixtione, tam aptè, tam solerter humanum corpus coagmentauit, vt hac ipsa dissensione inter se, partes cum quodam lepore consentiant, nec ad vsum modò figura hominis apta sit, verùm etiam ad venustatem. Talis est Philologorum oratio, partium discrepantium coagmentatio bellissima, & velut rerum heterogenearum còtextu homogeneus, ordinatus acertius sapientiæ, rerum diuersarum pulchrè inter se atque in vnum finem conspirantium discordia; nobilium ingeniorum quorquor hæc tenus scripserunt velut eliquatorum diuinus quidam succus, saporum omnium suauitate ac utilitate commendabilis. Quid est (per Deum imm.) pulchrius, quid mirabilius, quàm producere intra paucas pagellas bene multos scientiarum Principes, & singulos audire loquentes sua lingua, ac differentes de variis gentium ritibus, de virtutibus, de vitiis, de bellis, de oraculis, de coronis, de ludis, de vestibus, de nuptiis, de honore, de fortuna, de morte, de paupertate, de diuitiis, & sexcentis id genus materiis alios Græcè, alios Latinè, alios historicè, alios oratoricè, alios comicè, alios tragicè, alios lyricè, alios heroicè, alios satyricè, alios emblematicè, alios Stoicè, alios Academicè, alios peripateticè, alios aliis modis disputantes, & nunc prouerbia sententiis, nunc oracula Senatufconsultis, nunc plebiscita edictis, nunc prudentium responsa apologis, nunc grauius dicta fortiter factis, nunc noua cõponere veteribus texturâ tam subtili, vt utilis sit ad propositam quæstionem, atque ad ingenuam voluptatem lectoris apprimè accommodata: his qui hoc facere possunt, nõnne illud Hildebrandi Cenomanensis Episcopi rectè conuenire dixeris: *Maïorem mort alibus animum gerere putatur, qui tam dissidentibus studijs integer preparatur*, epist. 2. Et illud quod Nicolaus S. Bernardi Notarius ep. 5. scribit. *Quis ille vigor, quæ solertia spiritus, quæ saltu sua subtilitatis obstantia quæque perrumpit, & quæ possit de singulis artibus, etiam cum singulis artificibus philosophari*. At licet multi eruditi campum hunc literarium excoluerint, nihilominus est in quo occuperis; nam aded sunt ampla & spatiofa Philologiæ, seu Polymathiæ latifundia, vt suffecturus sit locus singulorum industriæ, etiam post decies mille sæcula latissimus.

CAPVT

CAPVT XIX.

Armarium decimumnonum.

Eius inscriptio.

ORATORES, RHETORES.

IN tanta oratorum, & magistrorum dicendi multitudine qui ex proprio instituto commendationem eloquentiæ & artis Rhetoricæ suscepunt, superuacaneum foret hoc loco roties actum agere, & remitti illud spatium quod à tam multis decursum est, atque etiãnum continuò decurritur: & nos quoque aliquando hæc pomparum fercula pro more traduximus Lugduni in Gallia, & Dolæ apud Sequanos, cum Candidatorum eloquentiæ initiatione auspicaremur. Deinde *uino vèdibili hedera nihil est opus*, non puto quemquã esse tam stolidè ignarum, & tam ridiculè infantè, qui suadæ neget suum in hac Musarum æde puluinar; licet à nonnullis quædam durius ac acerbis dicta sint contra benedicendi facultatem; cuiusmodi est caninum illud Diogenis, perfectam arte Rhetorica orationem *μελιτινὸν ἐγγυλινὸν, melleum laqueum* vocitantis; quale est istud *ἀραιότητα μὲν ἀεσσητὴν ἢ Πυρόραον, impudentia dux est vnica Rhetorum*. Tale illud Platonis confundentis *γόντα φαρμακία ἢ σαρπην*, propter periculosam illius artis illecebras; tale vt multos simul adducã, Senatusconsultum Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Coss. vbi decretum à Patribus, Rhetores vti Romæ ne essent. Talis multorum sapientium vox appellantium artem bene dicendi *circulatorias præstigijs, meretricularum fucum, flabellum vanitatis*, & (cum mollissimè loquuntur) *leniculorum adolescentulorum, ne omnino nihil agant, occupationem tolerabilem*. hæc à prophanis hominibus contra oratoriam facultatem, & eius discendæ studium dicta. Haud molliore brachio, vel mitioribus verbis sancti Ecclesiæ Patres suadam insectati sunt, siquidè alij eloquentiam vocant *doli scientiam, & victoriosam loquacitatem; disertis fallacias arguunt malitiam, σοφοφάντων, malitia stimulum*: & quod mirabilius est, D. Augustinus^a, & ipse aliquando professus illam artem, suggestum, vnde illa traditur, *Cathedram mendacij* nuncupauit, vt omittam alia per multa quæ in hanc sententiam aceruat Cresolius^b; ob quæ nihilo abiectius de eloquentia senties, si animaduertes hæc aliaque id genus dicta esse aduersus præstigiatores, pseudorhetoras, blaterones, qui non tam eloquentiam, quàm loquacitatem, sermonumque illecebras, phaleratas pompas verborum, & lenocinia picturatæ orationis consectabantur, in qua futilitate loquendi ne vmbra quidem, aut vestigium veræ eloquentiæ reperias; de reliquo, verâ germanaq; eloquentiã (quam vocare soleo cum D. Bernardo *eloquentem sapientiam*, nihil est vtilius, nullum *μετὰ βλημὰ τῆ βίης ἢ δραστηρίων ὀργάνων* potentius, nihil inter naturales scientias diuinius. quafum si mihi detur optio, malim ego in hac esse perfectus, quàm in omnibus aliis. Quamquam quæ fieri potest, vt ea solitaria potiare, si loquens sapientia est?

I.

Laert. l. 2.

Aristoph. in Equitib.

a l. 4. conf. c. 2. & serm. 9. de verbis Dom.

Laert. l. 1. inst. c. 1.

D. Aug. l. 9. conf. c. 2.

b l. 2. myst. c. 18. sect. 1.

c serm. 41. in Cant. Plur. in Cætonc.

Y y 3

Bene

2. Bene est (inquires;) veneror equidem viros dicendi facultate claros, atque vltro concedo eorum monumenta locum aliquem in hoc Museo pro suo sibi iure vindicare. At Rhetoribus, hoc est, iis qui dicendi præcepta tradunt, facile caruerim, utpote minùs necessariis, & sine quibus haud ita difficulter posse quemlibet fieri eloquentem censeo. Erras vehementer (mi homo,) & tecum toto cœlo errant quicumque in ea sunt hæresi, ut putent eloquentiam sitam esse in solis ingenij viribus, neque vllis artis præceptionibus eos indigere, qui præstantis ingenij felicitatē naturæ beneficio sortiti sunt: facile quidē à me euinces, gloslogastoras, insulse garrulos, loquentes potius quàm eloquentes, qui quidquid venerit in buccam illud confestim effundunt, posse carere Rhetorum præceptionibus: sed enimvero quàm necesse est eiusmodi locutuleios frequenter impingere, & linguam detergere, dum spreto artis gubernaculo se totos permittunt æstuantis naturæ vorticibus. Quid possunt facere vtiliter ad pugnam & ad aspectum venustè, quotquot cæco impetu calamum & linguam ventilant Andabatæ oratores; quàm multis iæctibus aëra incassum feriunt, virèlque & dicendi contentionem in ventos effundunt?

3. Quod Leontinus Gorgias temporario stylo amœnè dicere solitus, nervo & que meruerit Delphis auream statuā, & summam omnium admirationem & plausum, haud vni solùm naturæ tantæ facilitatis & vbertatis gratia referenda est, sed arti Rhetoricæ, in qua perdiscenda atque exercenda plurimùm operæ posuerat & laboris, tantæque artis fuit eius eloquentia, ut quidquid rhetoricorum præceptorum tradidit Aristotele, id Gorgiæ debeat totum, cui rei fidem facit D. Hieronymus^a: *Legimus (ait) d̄ eruditissimi viri, in scholâ pariter, & Aristoteleâ illa de Gorgiæ fontibus manantia.* Quod si quis vellet extempore sine prelibatis rhetoricis præceptionibus *περὶ λέγειν*, & contemptâ arte solam naturam ducem sequi; non omnes dies in quibus diceret *ἑορτῶν*, id est, festa, nec eius orationes *λαμπρῶν* nominarentur. Adiuuanda est, (mihi crede) vis ingenij, artis & præceptionum subsidio, & limandum accuratiùs quod naturalis vbertas abundantius prompserit. Temporariæ dicendi argutiæ fulgetri instar extinguuntur, cum micant; solstitiales herbulæ sunt, quæ quo die nascuntur, eodem occidunt. Eruditis auribus nihil occidere molestiùs solet loquacibus istis ceteris: mittamus hæc omnia. Quisquis aliter sentit, is vel de eloquentia sentit nimis abiectè, vel de humanæ mentis intelligentia nimis sublimiter; ego, quemadmodum dicere consueui, eam orationem in qua nec desit dignitas in verbis, nec maiestas in sententiis, nec pondus in rationibus, nec in contextu iudicium, rem esse arduam & plenam summæ difficultatis; ita respuere conscriptas à peritissimis & acerrimi iudicij hominibus Aristotele, Tullio, Quintiliano, & aliis de bene dicendi facultate præceptiones, quasi ad eius perfectionem consequendam putes in te solo posita omnia, puto esse intolerabilis arrogantia. Tu itaque si me audis, collocabis in hoc armario quidquid Oratorum, vel Rhetorum seu Græcorum, seu Latino- rum nanciscere.

CAPVT

CAPVT XX.

Armarium vigesimum.

Eius inscriptio.

POETÆ.

I. Nter non pauca quæ Plato in sua Rep. delirauit, est istud fortasse non minimum, quod Poëtæ profus ab ea voluit exulare. Ego licet religiosius putem esse hoc Museum, quàm illius Remp. in illud tamen Poëtæ volens libens admittor: imò si Poëtis caruerit, meritò in ea requiram, *πυρρὸν τὸ δὲ σὺμπαυτὸν τῶν θεῶν: ἱερὸν πὶ χρεῖμα ἢ δεσποτικὸν σέμνον πὶ ἰσοφίαν κλέπτεσθαι, communis vitæ institutores, rem sacram atque diuinam, graue quid & augustum, & sapientiam suauiter homines pellicientem.* Quod si poësi nonnullorum improbitas vsa est peruersè; nihil est propterea vnde illam magis oderis, atque reiicias quàm Philosophiam, quàm Medicinam, quàm Eloquentiam, quas interdum quidam scelerati sibi adhibent ad vsus nefarios. Recolendum illud Epicteti, singulis rebus anfas duas esse, bonam vnâ, malam alteram, tantummodo prudenter videndum, quam prehendas. Poëseos vim & vtilitatem, sic apud Senecam^a Cleanthes commendat. *Quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit cum illum tuba perlongi canalis angustias tractum patientiore nouissimè exitu effudit, sic sensus nostros clariore carminis arcta necessitas efficit: eadem negligentius audiuntur, minùsque percutiunt quandiu soluta oratione dicuntur: ubi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illico sententia veluti lacerto excussu torquetur.* hæc pro numero quæ est pars poëseos. Quod si ad numeri suauitatem accesserit sub ingeniosæ fictionis integumentis recondita sapientia, poësis omne amcenitatis & vtilitatis punctum feret. Vishuc afferam graue testimonium hominis in statuendo iudicandoque admodum cordati. is est Carolus Scribanus. *Nullum propè literarum genus est (inquit^b) quod certius cultorè suum ornet, materiârumque copiosorem ad reliquarum scientiarum ornatum, admirationem laudemque suggerat. Hinc enim in omni narratione & scriptura illa mutiamur, quibus ut lucidissimis gemmis singularum scientiarum vertices tanquam cœli inoculantur, stellanturque; quibus si destituantur, mortuos, aut cacos scientiarum orbes arbitreris, oculis nimirum suis animaque viduatos, aut (ut modestissimè dicam) cultu omni naufragos. Et ut singulis natuum quemdam largiar decorem, Poësis tamen vna est, qua omnium gemmantur frontes: & certè quidquid probe vbiq; historiarum, quidquid recondita eruditionis, acuminis, facetiarum & fabularum, quidquid eruditæ sententiarum, ad mores animumque formandum ab vnus poëseos locuplete pennâ hauendum est.* Tamē quia prauus poëticæ facultatis vsus fatali quodam malo procliuis est, ingeniofissimo quoque Poëtâ frequenter ad res impuras stylum & animum conuertente; libet hoc loco compellere Poëtæ religione Christianos D. Augustini verbis, eosque breui hac parenthesi ab indigna præclaræ huius artis tractatione

Philo.
Agath. l. i.
hilt.
Pindar. in
nem. Ode 7.

a ep. 108.

b in politico
Chr. c. 14.

a apol. adu.
Iouin.

Pausan. in
Heliac.

a ep. 41.

statione dehortari, Si calicem (inquit^a), aureum inuenisses in terra, donares illum Ecclesia Dei: accepisti à Deo ingenium spiritualiter aureum, & ministras inde libidinibus, & in illo Satana propinas te ipsum. Noli, obsecro, si aliquando sentias, quam miser, & miserando peccatore hac scripserim, & miserearis iam mihi si tibi viluisti.

2.

b Cic. pro Archia poet. sa.

Si Poëta poësim laudet, haud magnopere fortasse mouear; scrutari enim sua scrutarij commédant, vt vendat: sed oratori poësim magnificis laudibus extollenti quis non credat? Atqui sic Romanus orator^b. Sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare: poëtam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam Spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius SANCOS appellat Poëtas, quod quasi Deorum aliquo dono ac munere commendati nobis esse videantur. Sic igitur iudices, sanctum apud vos humanissimos homines, hoc Poëta nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit.

3.

c in præf. chron. Euseb.

Dic(amabo) quis vel maximè religiosus, Musarum æde Poëtis interdicat, si meminerit sacrorum voluminum partem non minimam versu conscriptam fuisse ab iis hominibus, quos Spiritu Dei fuisse afflatos dubitare nefas est: Nam vt de Iobi libro, cantico Isaiæ, lamentationibus Hieremiæ sileam; audiamus super hac re loquentem D. Hieronymum^c, Quid psalterio canorius, quod in morem nostri Elacci, & Græci Pindari nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Hæc sufficiant, ne quis vlla religione impeditus aditu huius Bibliothecæ Poëtas arceat. Si quis tamen aliqua fœditate poësim contaminauerit, tanquam prophanus summouetor. Iterum hac de re postea.

4.

d 1. de orat. & 3. de orat. e l. de struct. verb.

f l. 10. c. 1.

Cur in hac designatione loculamentorum, Poëtas finitimos oratorum esse voluerimus, non est operosum definire: id præstitit Tullius, qui nunc ait Poëtis proximam cognationem esse cum oratoribus; nunc finitimum esse oratori Poëtam multis ornandi generibus socium, & penè parem dixit, in hoc quidem certè propè eundem, nullis vt terminis circumscribat, aut definiat ius suum, quo minus ei liceat, eadem illa facultate & copiâ vagari; qua velit, ac proinde eloquentiæ studiosis lectionem Poëtarum esse longè vtilissimam apud Tullium^d Crassus monet, & Lucianus in Lexiphani; à quo nec dissentit Dionysus Halicarnassens^e idoneus harum rerum arbiter, aiens eam orationem videri debere quam optimam, qua sit poësi similima. quod tamen quomodo intelligendum sit, docet Fabius Quintilianus^f. Sanè vnusquisque in se experitur grandes animos sibi à Poëtis inspirari; quibus ceu plenis velis ad sublimem eloquentiam prouehamur.

CAPVT

CAPVT XXI.

Armarium vigesimum primum.

Eius inscriptio.

GRAMMATICI.

Sua bona si bene norint Grammatici, non moleste ferent postrema sibi subsellia attribui in hoc eruditorum confessu; est enim eorum fors eius generis, vt de illis rectè Poëta cecinerit,

Grammaticos humiles solo qui cortice gaudent.

cortice, inquit, hoc est, syllabis, apicibus, interpunctionibus, literis, præpositionibus, aduerbiis, & aliis orationis partibus, accentibus, vocum notationibus, syncopis, elisionibus, cõgrua, aut vitiosa oratione & aliis minutis rebus considerandis; quæ nihil aliud sunt, quam integumentum & cortex, quo medulla scientiarum continetur: vnde rectè appellabimus eos cum Seneca^a Latini sermonis custodes; cum Nazian. Gregorio^b διερμῆτες τῆς συλλαβῶν, captatores syllabarum; cum Alexandro Rhetore λεξιολογῶν τραπεζοῦς, vocularum aucupes, & velut capfarios nostros, quemadmodum Iudæos sollicitè sacra Biblia custodientes D. Augustinus vocat. Verùm enimuerò cæcus amor sui nonnullis ex hoc ordine Grammaticorum ita mentem emouit, vt se supra omne doctorum hominum fastigium laudibus extulerint, sicut Sextus Empiricus testatur, nõsque est varia auctoribus lectione animaduertimus. Quid opus est referre Alexarchum. Is cum scientia fuisset Grammaticus, αὐτὸν κατηχηματιστὴν εἰς ἄλιον, seipsum pinxit in Solis effigiem. Nicolaus Serarius noster^c ipso initio sui Mineralis hæc habet: Memini me audire cum aliquando diceret Henricus Stephanus Grammaticam artium artem esse, qua penè rerum omnium continetur cognitio & scientia. Enimuerò præclarè adferunt & pro adstruenda nobilitate suæ artis illud Æschyli^d,

— γραμμάτων ἢ σύνδεσς
Μνήμων ἀπάντων μισοματις ἐργάτης.

literarum compositio memoriam produxit omnium opificem Musarum matrem, nec obliuiscuntur illud Quintiliani: Grammatica professio cum breuissimè duas in partes diuidatur, rectè loquendi scientiam & Poëtarum enarrationem, plus habet in recessu, quam fronte promittit, nam & scribendi ratio coniuncta cum loquendo est, & enarrationem præcedit emendata lectio, & (quo plurimum triumphant) mistum omnibus iudicium. Vide Lector quod inde secutum sit; quo quidem iudicio ita seuerè vsi sunt veteres Grammatici, (vtinam soli illi, non etiam recentiores) vt non versus modò censoriâ quâdam virgulâ notare, & libros qui falsò viderentur inscripti, tanquam subdititios summonere familiâ permiserint sibi, sed & auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero: tunc verò præcipuè se grandiores humana statura esse arbitrantur, dum recolunt dictum D. Augustini, Quia Grammatica ipso nomine proficere se

Z z

literæ

I.

a ep. 95. b or. 18.

Clem. Alex. admon. ad gent. c l. i. cap. 7. Mineru.

d in Frometheo.

litteras clamat (unde etiam latine literatura dicitur) factum est quidquid memoria dignum literis mandaretur, ad eam necessario pertineret: itaque unum quidem nomen, sed res infinita, multiplex.

2.

Hæc cum animo replicant quidam ex hoc hominum grege, ita supercilium atrollunt, ita promittunt barbam, tam thraſonicè incedunt, tam magnificè in sellis suis brachiatis sedent, tam loquuntur grauitè, tam glorioſè obrudunt adstantium auribus nescio quos centones Latinos, vel Græcos, quos hinc inde collegerunt, tam putidè terunt nescio quas formulas verborum, plenas ridiculæ venditationis, cuiusmodi istæ esse solent. *Memini me legere: Poëta canit, docti in sermonibus diſſitant; olim mos fuit Epaminondas; & sexcenta id genus, quæ cum apud imperitos habeant admirationem & plausum, superbè & intolerabiliter de seipsis sentiunt & prædicant literatores insulsi; & ne hoc finxisse cuiquam videamur, audiamus quid scripserit Suetonius a de quodam huius pulueris bambalione. Palamon Grammaticus arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem porcum appellaret, secum & natas & moriturus literas; tætare, nomen suum in Bucolicis non temerè positum, sed presagiente Virgilio fore quandoque omnium poëmatum Palamonem iudicem.*

a de illustr. Gram.

Plin. in præf. hist.

b in Minoc.

Quid est, (per Deum immortalem!) quid est hoc arroganti fastu tumidius? Haud multo modestior Appion Grammaticus. hic quem Tiberius Cæsar appellabat *Cymbalum mundi*? cum publicæ famæ tympanum videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componeret. Propè etiam abest, ut se pares coelitis prædicent, & magnum Iouis incrementum, cum apud Platonem b legunt Minoa regem iustitiæ gloriâ inclytum ab ipso Ioue fuisse in Grammaticis institutum. In hac ostentationis palæstra haud cuiquam cessit Drusius Grammaticus è nuperis noui Euangelij sectariis, cum eos Grammaticos qui sacras literas (ut ipse loquitur) enarrant, *diuinos* appellat. Et paulo post adhuc ineptius atque intolerabilius. *Qui sacras literas probe intelligunt, & ex mente Spiritus sancti enarrare possunt, Grammatici sunt diuini: siquidem ut Grammatici propriè vocantur, Poëtarum interpretes, quos & literatos dicunt, ita Grammatici sacrarum literarum appellari possunt earum interpretes, hoc est, Theologi.* Quis non videt ab humili Grammatico hæc in suæ artis commendationem dicta putidè, & contra vulgarem huius vocis intellectum de qua disputatio est? Quod si usurpatam metaphoricè contendit, estne ad eò figurarum imperitus, ut ignoret vitiosam esse metaphoram quæ rei dignitatem immoderatiùs minuit, & longiùs à communi vsu est remota; qualem hanc esse nemo vel mediocriter Grammaticus inficias iuerit, cum Grammaticus sacrarum literarum ponitur pro diuinorum oraculorum interprete?

3.

Quorum hæc aduersus Grammaticam? (inquis.) Tu verò erras, quisquis putas Grammaticam hinc à me perstringi & irrideri. Contrà, ego Grammaticos sua classe & tribu in hac literaria rep. dignos pronuntio: qui tamen μικροί λογιστάται prærogatiuam honoris ambierint, solo capite censendos aio. Gratias potiùs censori habeat Grammatica, quod se reliquarum artium ancillulam albo ciuium dignatus sit. Ancillulam dico: est enim duntaxat administra sermonis, quo liberales disciplinæ

Serar. l. r. c. 1. Mianeru.

plinæ traduntur, interpres, & custos. quam spartam si studiosè procurauerit, ego clarissimis verbis prædicabo cum Cassiodoro a studium Grammaticæ gloriosum, & humanis ac diuinis literis accommodatum, & πολύμυτον γράμματικὴν, celeberrimam Grammaticam, cum D. Gregorio Naz. b; cum Ausonio c, nobile nomen Grammaticorum extollam; & vltro subscribam Isidoro d dicenti *Grammaticorum doctrinam posse proficere ad vitam, dum fuerit ad meliores vsus assumpta*; omnibusque eius contemptoribus impingam in os illud Quintiliani, *Non sunt ferendi qui hanc artem ut tenuem & ieiunam cauillantur, quæ nisi oratori futuro fideliter fundamenta iecerit, quidquid superstruxeris corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ sola omni studiorum genere plus habet operis, quam ostentationis; ne quis igitur tanquam parua fastidiat Grammaticos elementa.* Scripserunt in laudem Grammaticæ Suetonius e, Diodorus f, Martianus Capella g, Mercurialis h, Cresfolius i.

Ad hoc armarium pertinent non tantum illi, qui artem Grammaticam cuiusvis linguæ scripserunt, ut Donatus, Priscianus, Aluarus, Despauterius, Augustinus Nebrissenſis, Vilbonius Gymnasiarcha Corfluentinus (is est Philibertus Monetus è Soc. Iesv, vir in omni politiore literatura verisatissimus, ac de illa optimè meritis, editis immortalibus illis operibus, quæ ita ab omnibus teruntur, ut vix Typographi pares esse queant toties edèdis; sed etiam Lexica huc referri volo, Dictionaria, Thesaurus, Apparatus, Delectus Latinitatis, Nomenclatores, aliaque eius generis, quorum vsus ne doctissimis quidem indecorus est. Quotus enim quisque est, qui profiteri auit, se vel vnus duntaxat linguæ singula vocabula, eorumque germanam proprietatem habere in numerato ex folijs propriæ memoriæ thesauris?

CAPVT XXII.

Armarium vigesimum secundum.

Eius inscriptio.

PII, ASCETICI.

EX sacrorum oraculorum voluminibus tanquam ex perenni & inexhausta scaturigine deriuati sunt quidam riuuli certorum librorum, quos voce satis ambigua ac minus Latina vulgò *spirituales* vocant. eos appellare libet *Pios & Asceticos*: sunt autem ij, qui non tam discendarum artium & doctrinæ causâ assumuntur, quam animæ ad veram & Christianam pietatem informandæ, atque piorum affectuum excitandorum gratiâ. *Pios & Asceticos* eos appellare placuit in inscrip-tione armarij; ut indicarem duplex genus voluminum quæ huius loci sunt propria. *Pij libri* ad quoslibet Christianos pertinent, quicumque tandem illi sint, cælibes, coniugio iuncti, inaugurati, religiosi.

Z z 2 Asceticis

a præf. lib. de orthog. b or. 14. c in profess. d l. 3. de summ. bo. c. 13. e de ill. gramm. f l. 12. in Charondæ leg. g l. 3. h l. 6. var. cap. 19. i l. 2. myst. sect. 2. c. 16.

4.

1.

Ascetici verò eorum præcipuè hominum sunt, qui perfectioris & religiosioris vitæ studio, rebus sæculi valere iussis diuino cultui & obsequio altius se consecrant, & Euangelicæ perfectioni consequendæ vota sua, studia, totiusque vitæ rationem dirigunt; qui cum toti sint in virtutum exercitatione, ac in perpetuo velut pugilatu & lucta contra æternæ nostræ salutis hostes, ideo à sanctis Patribus Basilio, Ephremo, Chrysostomo, Hieronymo, aliisque veteribus, necnon etiam recepto iam communi vsu & acceptione huius vocis, *Asceta* dicti.

Horum librorum utilitas quanta sit, & qua mentis dispositione legi debeant, dicitur obiter, si prius de huius descriptionis caractere nonnihil præmisero. Certè cum in eo solùm occupentur vt mores componant ad Christianæ pietatis, aut Euangelicæ perfectionis normam, longè potiori ratione in eos cadit, quàm in philosophicos libros Ethnicorum illud quod Seneca monet, *Quæ veritati dat operam oratio, incomposita esse debet & simplex, res potius, quàm se ostendat.* Equidem indignari soleo cum veniunt in meas manus illi libri, qui meram pietatem in fronte & titulo præferunt, in recessu autem meras verborum phaleras & lenocinia, meras curiositatum pompas, & inanum bullarum ostentationem, vt putes Auctores tantummodo mutuari tituli & argumenti sanctitatem, vt plausibiliorem & vendibiliorem faciant suum stylum, suam concinnitatem, suos flores, suas plantas, suum mulsam, suum mel, suas veneres, suos calamistros, nec tam magistri morum, quàm propolæ cupediarij, & seplasiarij videantur. D. Helladium scribere renuisse S. Isidorus refert ^a, quia quod scribendum fuit, quotidiana operationis paginâ demonstravit. Prorsus hoc maxime nomine dignus videbatur qui scriberet, & cui Deus diceret quod Ioanni, *scribe.* In isto enim genere descriptionis illi solùm excellere possunt, & aliis prodesse, qui in seipsis virtutum omnium ac solidæ pietatis exempla longo tempore statuerunt, atque effecerunt, *ne dicta factis deficientibus erubescant.* hi (vt de seipso loquitur S. Prosper ^b) *de accuratione dictionis elaborata non satagunt, nec illis pudori est, si disputatio quæ fortè probatur in rebus aliquos inanium verborum sectatores horrore incompte orationis offendat.* Recolant leuiculi isti scriptores monitum eiusdem S. Prosperi, *sententiarum viuacitatem sermone ex industria culto enervari, & totam vim dictorum splendore elaborato euacuari; satisque videri ornatam orationem, quæ conceptiones animi cum necessaria quadam perspicuitate proferat, non quæ illecebris aurium deseruiat; & vernantis eloquij venustate atque amenitate luxuriat. prudentibus enim non placent phalerata, sed fortia, quando non res pro verbis, sed pro rebus enunciandis verba sint instituta.* Vtinam nullis contingat, vel contigisset sumere sibi hoc scribendi genus, & deligere pium ac religiosum aliquod argumentum non tam vt profint, quàm vt verborum exquisitorum atque elegantiarum suarum myrothecia delicatulis olfacienda aperiant. Quàm indecens & alienum est iuuenes barbâ & comâ nitidos, & de capsula rotos, de palæstræ, de oris, & linguæ elegancia sollicitos, ad res istas scribendas animum adiacere; cuius videris orationem sollicitam & compositam,

scito

scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Et hoc primum esto; quod tamen fraudi ne sit integritati dictionis moderatèque ornatum, ac studio elocutionis, quæ sensa animi nostri, & cordis effectus suauiter & efficaciter in auditorum, vel legentium pectora inspiceret, & prouehat. Nunc ad ea quæ proposuimus accedendum; quod ad primum attinet, ideo breuiores erimus, quod ea de re iam nonnihil dictum sit libro primo ^a, cum de illo sine Bibliothecarum diximus, qui est morum instructio.

Quanta sit piorum librorum utilitas, vel ex hoc vno consilio D. Hieronymi ^b facile liquet, admonentis, vt opes quæ eruantur ex sacrorum librorum lectione, non alibi afferentur, quàm in mentis arca. *Locupletet* (inquit) *his opibus cellarium pectoris sui*, magnum quiddam, & in primis salutare est oratio, siue precatio ad Deum; eius vis, & dignitas nullis terminis circumscribi potest. Nihil tamen minor videtur esse piorum librorum lectio, & quasi pari gradu ferri, ac de præstantia contendere. Siquidem haud facile statuas vtrum nobilius, optabilius, atque fructuosius sit audire Deum nobis loquentem, vel nos cum Deo loqui; sicut controuersum est à grauissimis Patribus, vter in amore præstiterit, ac felicius fuerit, Petrus an Ioannes, cum ille plus reliquis Christum diligeret, iste à Christo præcipuè diligeretur. *Nos in lectione Deus alloquitur, in oratione loquimur Deo;* vti Ambrosius ^c, Hieronymus ^d, Augustinus ^e, Climachus ^f, Isidorus ^g obseruarunt. Æqui sanè iuris, atque utilitatis vtrumque videri, ex dicto S. Ephrem ^h, & Petri Blesensis ⁱ, haud obscurum est. Ille *orationem & lectionem* ait esse duo vbera spirituaalia, quibus animæ affectus, & (vt nos Christiani consueuimus loqui) *spiritus deuotionis* alitur: iste, esse duos ramos contemplationis, in quibus duo pulli columbarum residere solent; hoc est, duo genera contemplatiuorum, quorum alij plus operæ dant orationi, alij magis indulgent lectioni in monasteriis, ac sæpius Deo ipsis loquenti aures mentis accommodent, quàm ipsi loquantur Deo. *nam libri sacri* (DD. Ambrosio, & Gregorio testibus) *sunt velut epistola à Deo de patria nostra ad nos missæ.* Audiamus super hac re, quæ attico-christianè S. Gregorius Nazianzenus scripsit de magni Basilij voluminibus in hæc verba, quibus mirificè utilitatem lectionis piæ euincit. paulò longius est quod referam, citra fastidium tamen, puto, erit; tu fortasse cum illud legeris, illud ipsum haud pigebit regustare.

Cum hexæmeron illius in manus sumo, atque in ore habeo, cum Creatore coniungor, ac creationis rationes cognosco, Creatoremque magis admiror ac suspicio, quàm solebam, cum solo aspectu magistro vrerer: cum libros eos quibus hæreticorum scripta refutat lego, Sodomiticum ignem cerno, quo improba ac scelerata lingua in cinerem rediguntur, aut Calane turrim, vt malè constructam, ita rectè interruptam, atque deletam: cum ea qua de Spiritu sancto scripsit, euoluo, Deum, quem habeo, nanciscor, veritatem libero & fidenti animo prædico, illius videlicet Theologia ac contemplationis insistens: cum alias eius narrationes perlego, quas iis qui hebetiori ingenio sunt, explicat, trifariam in solidis cordis sui tabulis describens, ed adducor, vt non in extrema litera cortice pedem figam, nec verborum tantum superficiem spectem, sed ulterius progrediar, atque ex profun-

Zz 3 do

in Catal.
script. Eccl.
in procem.

2.

a de viris
illustr. c. 7.

Apoc. I. &
alibi.

Tertull. de
patient. c. 1.
b l. 3. de vita
contempl.
c. 34.

3.
b ep. 7. ad
Latan.

c l. 1. off.
c. 20.
d ep. 2. & 41.
e term. 102.
de temp.
f gr. 27.
g l. 3. sen. c. 7.
Hier. ep. 41.
ad Ruff.
h tom. 2. pa-
ræn. 4.
i term. 9.

D. Gregor.
Naz. or. 20.
de laud.
S. Basil.

do in profundum transeam, abyssum per abyssum inuocans, ac per lumen lumen inueniens, quoad usque ad summum eadem verticem perueniam. cum Martyrum encomia lego, corpus contemno, & cum iis, qui laudibus efferuntur, animo versor, atque ad certamen excitor: cum orationes eas qua de moribus ac bene viuendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templumque Dei capax efficio, atque instrumentum musicum à Spiritu pulsatum, diuinamque gloriam & potentiam canens per eas corrigor & concinnor, atque diuinam quadam immutatione alius ex alio efficio. Itaque lectio pia maximopere iuuat ad pios affectus concipiendos, atque ad exercitationem virtutis, firmitatemque in sancto proposito retinendam, vt velut ad ingerendum molario alueo mentis nostrae triticum eximium, vt pura similia exeat: lectio quippe modum similis meditatio sequi solet, inquit D. Bernardus ^a, de quotidiana lectione aliquid quotidie in ventrem memoriae dimittendum est, quod fidelius digeratur, & rursus reuocatum crebrius ruminetur, quod proposito conueniat, quod intentioni proficiat, quod detineat animum, vt aliena cogitare non libeat.

4. Qui quidem piæ lectionis fructus, vt nobis constet, gemina cautio adhibenda est. Prima, vt animæ nostræ ager prius subigatur præpareturque, quam cœlesti illo semine conferatur, ne si horreat spinis, aut saxis sternatur; hoc est, si occupatur inutilium cogitationum vepretis, vel obduruerit prauæ consuetudinis vsu, velitque etiam deinceps obsurdescere ad vota diuini agricolæ sementem illam spargentis, nihil proforsu metat. Sobriis mentibus & auribus omnino credenda est lectio; alioquin ante carnem disciplina studii edomitam & mancipatam, aut spiritam & abiectam sæculi pompam & sarcinam, indignè ab impuris lectio sancta præsumitur. Contaminatur ergo sanctitas huius seminis, nisi idoneo solo mandetur; quia lux incassum circumfundit oculos cecos, vel clausos; ita animalis homo non percipit ea qua sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere. hæc ferè ita se habent: fit tamen aliquando (quæ est virtus piæ lectionis, atque huius sermonis vis, ac serentis potestas & scientia) vt duritiem omnem rumpat, obluetur inter vepres & saxa, ac centeno fœnore fructificet. Altera admonitio tradi passim solet ab rerum Asceticarum peritis, vt cibus piæ lectionis non auidius ingeratur; sed quietè, sedatè, atque etiam interruptè sumatur. Omnino si aliis in rebus præcipitata lectio reprehenditur, ac librorum helluones minus probantur: multò cauendum id magis, vbi potius studetur affectui, quam intelligentiæ. Nihil ordinatum est, quod præcipitatur & properat, inquit Seneca ^b, pij isti libri præsertim adhibentur ad mentis sanitatem, & emendationem vitæ. Quotus verò quisque est, qui Medicum sibi deligat in transfursu tantum suos ægros videntem, & festinè lectos obambulantem, quasi non vacet, & aliis rebus magis feriis occupatus sit? Ludit in salute nostra quisquis hoc facit; talis festinatio circulanti aptior est, quam rem magnam & seriam tractanti. Ac si alterutrum eligendum sit, tarditatem malim; facilius enim insidit quod expectatur, quam quod præteruolat. Tradere homines discipulis præcepta dicuntur; non traditur quod fugit. Quæ oratio sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet, remedia non prosunt nisi immorcentur. Lenienda sunt qua me exterrant, compefcienda qua irri-

a ad Frat. de Monte Dei.

b ep. 40.

tant, discutienda qua fallunt, inhibenda luxuria, corripienda auaritia: quid horum rapit potest fieri? Igitur tantum festinandum, ac tantum piæ lectionis sumendum est, quantum mens conficere poterit: fatius est legere tractim, quam festinanter. In aliis libris facilius hoc vitium tulerim, in istis haudquaquam. Quapropter altè in animo sedeat nectarei Doctoris saluberrimum documentum. Hauriendus est sape de lectionis serie affectus, & formanda oratio qua lectionem interrumpat, & non tam impediatur interrumpendo, quam puriorem continuo animum ad intelligentiam lectionis restituat. Quibus verbis & moram hanc quam præscribimus commendat, & modum interpellandæ lectionis admodum salutarem indicat, videlicet orationem, cui monito iam olim præiuerat D. Hieronymus ^a, Orationi lectio, lectioni succedat oratio, & breue videbitur tibi tempus quod tantis verum varietatibus occupatur. huncque morem fuisse Origenes testatur. Origenes diebus ac noctibus hoc egit, vt lectio orationem exciperet, & oratio lectionem. Quid nos ventris animalia tale vnquam fecimus? quos si vel secunda hora legentes inuenit, oscitamus manus faciem defricantes, continemus stomachum, & quasi post multum laborem mundialibus rursus negotiis occupamur. quæ D. Hieronymi verba, & factum Origenis, licet indicent longiorem moram interruptæ lectionis orationis gratiâ, longiorem, quam quæ à librum tenente, & legente potius, quam numini supplicante interponi solet; tamen hæc lectionis & orationis temperatio & vices quanto opere profint, satis declarant; quæ cum Deo familiaritas, atque vltro citroque colloquia non possunt non esse incredibiliter suauius, atque vtilia, iuxta illud Albini Flacci Alcuini ^b, Lectio assidua purificat animam, timorem incutit gehenna, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, & legere; nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

Prætermittitque alia præcepta ad fructuosam lectionem piorum librorum, quæ apud mysticos Theologos passim obuia sunt: cuiusmodi est istud promptum ex eodem narthecio Clareuallensi, de quo iam supra aliquid accepimus. Certis horis certa lectioni vacandum est, fortuita enim & varia lectio, & quasi casu reperta non adificat, sed reddit animum instabilem, & leuiter admissa, leuius recedit à memoria: sed certis ingeniis immorandum, & assuesciendus est animus. fastidientis stomachi est multa degustare. item & istud, Difficilius lectio scripturarum fatigat, non reficit tenebriorem animum, quod quidem licet sanctus Doctor loquatur de animali, & nouo homine in Christo, cui ex eiusdem consilio & verbis melius & citius proponuntur legenda Redemptoris nostri exteriora, & ostenditur in eis exemplum humilitatis, prouocatio charitatis, & affectus pietatis. & de Scripturis sacris, & Sanctorum tractatibus moralia quæque, & planiora: tamen & in hac parte sancta simplicitas hominum maximè subtilium, & eruditorum, diuino Numini acceptissima est, & ipsis etiam perutilis. D. Thomas Aquinas quantumuis lynceus, & qui omnes difficultatum recessus facile peruassisset; non difficilem & arduum, sed planum librum ad pietatis incrementum sibi delegerat, videlicet sanctorum Patrum vitas de quibus quotidie aliquid lectitabat. Proinde qui stylo, vel sensu, vel rebus difficultatem faciunt legenti, non ita profunt, quia quo

D. Bern.

a ep. 18.

b l. de virt. & vic. c. 5.

J. Vide Hieremiam Drexelium Nicetæ l. 2. c. 3. S. Bern. ad Frat. de Monte Dei. Ibidem.

quo attentior est mens in rebus obscurioribus, & sublimioribus percipiendis, eo voluntas est tardior: exhauriuntur enim animæ vires, & minuuntur, hac contentione distractæ, & occupatæ. Dictum sibi putabat, quâ erat modestiâ, Angelicus Doctor, quod D. Bernardus de tyrone dixerat. proponenda sunt ei gesta & passionēs Sanctorum, vbi nec laborandum ei sit in serie historiali; & semper aliquid occurrat quod Nouitij animum excitet ad amorem Dei, & contemptum sui.

6. Ex eadem nardina apotheca est & aliud singularis vtilitatis, & quod antiquissimum esse debet hominibus in studio literarum occupatis: nimirum vt in animum suum inducant, idem propositum esse debere legenti, quod scribenti, id est, quemadmodum auctor velle præsertim debuit moribus prodesse; ita qui legit velle præcipue debet in vera virtute proficere. *Non vita, sed scholæ sępenuimero discimus*, inquit Seneca^a; quæ ratio discendæ eius scientiæ quæ tota ad mores refertur, sanè præpostera est, & peruersa, *In omni scripturâ tantum distat studium à lectione, quantum amicitia ab hospitio; socialis affectio à fortuita salutatione: si in lectione Deum querit qui legit, omnia quæ legit cooperantur in bonum, & captiua sensus legentis, & in seruitutem redigit omnem lectionis intellectum in obsequium Christi.* Quisquis in pia illa lectione eruditionem quæret studiosus, quàm vitæ sanctitatem, perturbato ordine leget, atque ad proprium profectum minùs vtiliter: ac illud etiam sequetur, vt sæpe minùs intellecturas sit quæ leget; quo enim spiritu tales libri (sicut de Scripturis dixit Bernardus^b) facti sunt, eodem legi desiderant. Virtus non ea solùm mente discenda est, vt sciatur, sed (quod apud Stobæum dixit nescio quis è veterum sapientium cœtu) vt possideatur, & exerceatur; rerum enim præclarissimarum non tam scientiam, quàm vsum sectari debemus. hic est modus tenendi libros illos, quorum argumentum *veram cum pia scientia iustitiam esse*, dixit Clemens Alex.^c siue, vt Minutius ait, *qui docent non habitu, & verbis sapientiam præferre, sed mentes; non eloqui magna, sed viuere.* Denique, qui scientiam Sanctorum, vt cecinit regius Vates, siue, vt Siracides loquitur, *scientiam saluarem* complectuntur. Manum de tabula: ve reor ne propositæ breuitatis fines transeam, ac mittam falcem in alienam messem. Relinquamus ista mysticæ philosophiæ Professoribus, siue (vt loquuntur) spiritualis vitæ Magistris, de his in *schola affectus* disputantibus: nemo illorum hoc argumentum intactum relinquit; quia piorum librorum lectio haud postremum locum tenet inter adiumenta ad Christianam & Asceticam perfectionem consequendam. Grande & diffusum sensu licet pauculis verbis comprehensum piæ, seu spiritualis lectiois elogium oris patris tibi suppediat. *Tanta sunt, inquit d., & tam frequentia quæ vel iam accepimus ab hostibus nostris vulnera, vel quæ quotidie in nos torquetur a malo demone spicula, vt vix sit quo regere nos possimus, nisi confugiamus ad pios libros.* En ipsa eius verba, *εἰ γὰρ ἔδει καὶ τοῦτον μὴ εὐεχῆς ἀναγνώσκων, ἁπολαύοντε πνευματικῆς, non enim fieri potest, non inquam, fieri potest, vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spiritali.* Indat huic capiti coronam idem Chrysostomus gemmeis his verbis ad lectionis (vt ipse loquitur) spiritalis commendationem. Quemadmodum arma regalia reposita etiam si nemo fuerit qui possideat, tamen is

a ep. 105.

b sup.

c l. 6. str. c. 8. & l. 1. c. 4.

Ludouicus Granatensis de hoc argumento piè & vtiliter in Introd.

d S. Chrys. hom. 3. de Lazaro.

qui habitant in adibus vbi reposita sunt, multam præbent custodiam ac tamen: sicubi fuerint libri spiritalēs Biberia nequam, illine expellitur vis omnis diabolica: ipse autem per se librorum aspectus segenes nos reddidit ad peccandum.

Iam liquet (puto) qui libri referendi sunt in hoc armarium; haud illico quidem illi, quos pio aliquo titulo inscriptos videris: in multis enim qui meram pietatem in fronte præferunt, nihil aliud interdum reperies, quàm phaleras linguæ vendibilis, & inanis curiositatis nundinas: & hi si in hoc Museo locum habebunt, is esse debet inter Philologos, vel Rhetoras. Alij libri pia, sacra, & diuina argumenta ita tractant, vt intellectum potius informet, quàm voluntatem; atque ex propria ratione & instituto in sola cognitione sistant. Et hi inter Theologos, vel controuersiarum Ecclesiasticarum disceptatores, vel Scripturæ interpretes, aliosque id genus censentur: at *mystica* ista Theologia longè diuersa est à *speculatiua*; nec continuò vt quisquis in hac excellit, excellit pariter in illa; ac vtriusque discendæ alia & diuersa ratio est. Nam sicut speculatiua, siue scholastica intellectum præcipue perficit, & mystica, siue affectiua voluntatem; sic illa speculatur diuina, hæc amplectitur: illa tanquam auditu cognoscit Deum, hæc quodammodo odoratur, & degustat; illam docet lectio, hæc vñtio: illa discitur in scholis, hæc in secreto diuinæ contemplationis, & Spiritus sancti magisterio. in illa cognitionem interdum affectus excipit, in ista pius mentis in Deum affectus alteri cognitioni bonitatis diuinæ præit, eamque scientiam velut dirigit, & intellectum erudit, qui quodammodo foris stans ipso voluntatis gustu & experimento summæ bonitatis dulcedinem agnoscit, iuxta illud regij Vatis, *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus*; quemadmodum perceptâ cibi alicuius suavitate qualis quantavè ea sit intellectus postea agnoscit. Plura de vtriusque huius Theologiæ natura & discrimine Ludouicus Granatensis^a suo more neruose & sapienter. Hæc occasione piorum & asceticorum librorum dicta sunt, quorum verus vsus est, *si vnusquisque pingat a libris paginam quam legerit*, quemadmodum de sancto Epiphano refert Ennodius^b. Caput istud de libris piis & asceticis *tequæ* circumscribat D. Hieronymus^c, *nihil nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scientia coronetur*; & gemmam hanc de imperatoria dactyliothea pro symbola conferat Constantinus^d *α μετα τα αμαρτια, non infirmus neque imbecillus clypeus est scientia earum rerum, quæ Deo gratæ sunt*; ea porro è sacris, piis, & asceticis libris præcipue eruitur.

7.

Psalm. 33.

a conc. 3. de S. Francisco.

b in vita Epiph.

c ep. 128.

d orat. ad sanct. cœt. c. 12.

AAa CAPUT

CAPVT XXIII.

Armarium vigesimumtertium.

Eius inscriptio.

CODICES MANUSCRIPTI.

I. **A**qua quæ in suo fonte hauritur, dulcior, clarior, & purior esse consuevit: idem euenire solet libris, quibus magnam commendationem accersit, magnamque fidem & opinionem integritatis conciliat vetustas & propria manus Auctoris. ideo ab omni æuo doctorum virorum mos fuit & receptus vsus, vt magnificentiam Codicum manuscriptorum, præsertim si sint ipsum (vt loquitur Martialis^a) Archetypum, D. Hieronymus^b testatur se Pamphili Martyris scripta ipsius manu notata custodire, atque anteferre omnibus Græci thesauris. Raderus noster^c ait se accepisse ab iis qui viderant, Basileenses ostendere sanctum Athanasium ipsius manu scriptum; quod tamen haud ita facile se credere dicit, cum charta ex linteolis recentiore inuento confecta dicatur. Hercules Ciesanus in vita Ouidij memorat Isabellam Pannoniæ Reginam ostendisse Angelio Bargæo nobili Poëtæ calammum Ouidij argenteum haud multo antè repertum in quibusdam ruinis cum hac inscriptione, *Ouidij Nasonis calamus*. Ptolemæus Philadelphus non priùs alimenta suppeditauit Atheniensibus laborantibus annonæ penuria, quam sibi tragediarum Sophoclis, Euripidis, & Æschyli autographorum potestatem fecissent, pro quibus tamen præter vestigalium immunitatem, quindecim talenta iis oppignerauit, & eadem postea cum ex scriptis exemplaribus eis dono dedit, eiusmodi monumenta *auctoris calamo sui notata*, vulgò plurimi fieri solent, *Ac illis pretium facit litura*. Dictys Cretensis sex libros à se conscriptos de bello Troiano moriens secum sepeliri iussit, iique postea in Gnossio ciuitate per terræmotum sepulchro aperto inuenti sunt. in simili ferali arca libros Numæ Pompilij de iure Pontificum & Philosophia repositos Plutarchus refert: item in obscuro antro in quo Mercurij Trismegisti corpus humatum fuerat, reperta est inter ipsius manus tabula illa smaragdina quam scripserat *vel s. xpus*. Idiographum Virgilij, id est, librum ipsius manu scriptum, de quo Gellius^d, quis non magni æstimet? Lotharius Imperator Innocentium II. Pontificem reducens, & Rogerium Sicilia Regem qui Anacleto II. Antipapæ fauerat, bello persequens, Salernum bello mari oppugnabat. Pisani quadraginta sex trirèmes omnibus rebus instructas eisdem licitoribus adiuuantes infestam omnem oram maritimam habuerunt. Pridie Nonas Augusti eum adorti Amalfim essent, urbem primo impetu expugnarunt: ex omni autem præda vrbis nihil nisi rem vnã eximij loco beneficij à Lothario petierunt. Hoc fuit iuris ciuilibus Pandectarum volumen olim à Iustiniano Imperatore conditum, & priscis admodum literis exaratum; quod

a ep. 10.
b de script.
Eccl.
c in ep. 10.
Mart.

Melch.
Guilland. l.
de papyro.
Henr. Salmuth ad
Guidonis
Pancir. l. 1.
Mart. 16.

d l. 9. c. 14.
Sigon. l. 1. 1.
reg. Ital.

quod in hanc diem Pisis Florentiam translatum, ibi magnâ, vt ita dicam, religione seruetur, tanquam remedium infinitorum errorum quibus ita scætant libri iuris, vt plerumque nullus à doctissimis, vel ingeniosissimis elici possit sensus. Veteres illi codices vulgò *libri Pisani* dicuntur. Amo Ioannis Capnionis Pforcentis singularem erga libros voluntatem, cui præ literario instrumento res aliæ quæ vulgò expeti solent ab hominibus, minimi momenti instar fuerunt. Missus est aliquando cum aliis, Legatus ad Cæsarem Fridericum tertium ab Eberardo Barbato Principe VVirtenbergensi; Capnion cum sibi, quemadmodum & legationis sociis, oblata essent lautia phialæ aureæ, equi magnificè strati, & alia id genus, vna solum antiquissima Biblia Hebraica eleganter scripta accepit, eaque pluris fecit, quam vllum aliud munus quantumlibet aureum ac imperatorium. Eadem erga literas propensione, atque manuscriptorum Codicum æstimatione Alphonsus Aragonum Rex extruendæ Bibliothecæ admodum sollicitus recepit à Cosmo Mediceo Florentinorum Principe, quas dono offerebat Liuij decadas; idemque à Venetis summi muneris loco brachium Titi Liuij obtinuit; vt in auctoritatibus publicis Patavij perscriptum est.

Non erit abs re confirmare duobus exemplis quantum pondus insit ad faciendam fidem, & quanta auctoritas archetypis codicibus, vel iis voluminibus, quæ sunt finitima temporibus Auctoris omniumque vetustissima. Eugenio quarto Rom. Pont. habitum est Florentiæ Concilium, cui Græcorum Imperator Ioannes Palæologus interfuit, & in quo Græci cum Latinis de processione Spiritus sancti disputarunt. Latini allata iam olim Constantinopoli exemplaria Græca Athanasij, Cyrilli, Didymi, Chrysostomi, atque in primis magni Basilij à Bibliothecis Italiae prompta protulere, quibus eicerunt Spiritum sanctum ab utroque procedere: Græci exemplaria producta criminari, ac vitiosa esse dicitare: sua ipsos promere Latini habent: aliquot illi quidem proposuere, verum ea variæ lectionis; alia à Patre filioque procedere, alia à Patre, nec postea quidquam addébant. cumque Imperator multa se huiusmodi in Græcia habere diceret, Cardinalis Iulianus Cæsarinus sapienter respondit: Cum Maiestas tua sciret in certamen sibi suisque descendendum, oportuit arma non domi relicta, sed in campum allata. Vides quanti momenti fuerint vel ipsa autographa, aut vetustiora exemplaria. Non ita pridem singulariter in Christo gauisus sum, fuitque mihi vehemens incitamentum & stimulus ad ea accuratè implenda, quæ institutum Societatis IESV à me postulat. In regia MSta Bibliotheca S. Laurentij Escurialis est autographum exemplar operum sanctæ Teresiæ ipsiusmet manu scriptum, quod ego & vidi & tenui. Capite vigesimooctauo hæc scripta sunt, quæ summâ fide totidem ferè verbis in Latinum sermonem conuersa tibi exhibeo. *De hominibus ordinis Parisii illius, qui est Societas IESV, toto ordine congregato res magnas vidi: vidi eos in caelo manibus aliquoties candida vexilla preferentes: alias res, inquam, de illis vidi valde mirabiles; quamobrem ordinem istum magna veneratione profsequor, quia cum illis multum egi, & animaduerto eorum vita rationem cum ipsis rebus quæ mihi à Domino significata sunt, consentire.*

Calcag. de
caus. corrupt.
artium.
Brasicanus
præfatione
in Salui-
num.

Panormit. de
reb. gestis
Alphonfi.

2.
Æmilij l.
10.

3. Cæterum licet primigenia volumina, cuiuscumque tandem illa generis sint, postea transcribantur à Notariis, ac deinde typis excudantur à chalcographis; tamen nemo inficias iuerit, archetypa merito censerit debere inter Bibliothecarum thesauros, quia sunt monumenta tantorum virorum suam ipsa ex sese auctoritatem præferentia, ad quæ prouocari possit in rebus dubiis & controuersis, quæ de exscriptorum veritate oriri possunt.

4. Alij MSti codices ab exceptoribus descripti nisi eos ipsemet auctor recognouerit, & emendauerit, non sunt tanti apud me, vt eorum cupiditate æstuem. Nam frequenter euenit, vt sint pleni mendis, vtrique ab imperitis & mercede conductis seruulis, & non semel inter scribendum oscitantibus & conuiuentibus scripti. Secus pronuntio de illis codicibus MStis, qui nunquam prælo typographico subiecti sunt: quamuis enim credibile sit optimum quemque auctorem iam factum esse iuris publici, à quo tempore ars typographica inuenta est; tamen quotidie eruuntur è situ & tenebris inæstimabiles thesauri literarij, qui hæcenus delituerant. hos ego magnifacio, ac velim diligenter conquiri, recognosci, ac prælo mandari à præfectis Bibliothecarum ad Dei Opt. Max. gloriam, & bonum literariæ reip. Plurima literariorum fœtum velut emortua cadæuera iacent in iisdem sepulchris, atque ipsorum auctores viri eruditissimi, quisquis eorum se vindicem præstat, ac vel aborsu editos, vel deinde longa obliuione sepultos ad vitam & lucem reuocat, magnus is mihi est Æsculapius; atque inter heroes literarios merito numerandus videtur. Quanto id studio præstiterit D. Hieronymus^a, docet ipsius epistola ad Florentium. huic præcipue generi manuscriptorum librorum hoc armarium assigno, nisi forte sit ad id angustius, ac designandum proprium conclaue his codicibus, vt in Bibliotheca Regia S. Laurentij Escurialis sapienter factum est; qua de re in fine huius operis dicetur fusius.

a ep. 6.

5. Finis sit huius capituli Photij Pseudoepiscopi Constantinopolitani digna plurium palmarum præstigiator veteratoria techna, vt discas nõ continuò vt aliquis codex obsoletus & cariosus fuerit, situmque & vetustatem redoluerit, eum reipsa verustum esse. Duplex est genus mangonij, alterumque altero nequius; alterum vetustis rebus nouitatem inducit, alterum nouis vetustatem. Venio ad rem. Photius iam decennio Constantinopoli exul, vt Imperatoris Basilij beneuolentiam sibi conciliaret, & obtineret redditum, historiam finxit qua Imperatorij stemmatis per stirpes descriptionem (Genealogiam appellamus) deduceret à Tiridate magno illo Armeniorum Rege, fictisque ac subiectis ad arbitrium nominibus peruenit vsque ad patrem Basilij, eiusque filium talem exortu & nascendi sorte expressit, qualis reipsa fuit: ac nomina totius familiæ imperatoriæ Basilij Imperatoris, vxoris Eudociæ, filiorumque Constantini, Leonis, Alexandri, ac Stephani, voce B E C L A S ex siglis, siue primariis literis composita indicauit; eique summam felicitatem annos longissimos supra Reges maiores suos præfagiuir. Et, quod caput est, ac præcipuus huius strophæ ludus, seriem hanc agnatorum & Imperatorij stemmatis descriptam in vetustissimis membranis

Nicetas in
vita Ignatij.

Constanti-
nus Manaf-
se.
Baronius an.
Chr. 878.
num. 7.

membranis caractere Alexandrino, atque detractis papyris antiquissimis ex codice peruetusto inuolutam per Theophanem quemdam in Bibliotheca palatij deposuit. Theophanes idoneus huius fabulæ actor nactus eius edendæ occasionem reperti abs se ingentis illius thesauri Imperatorem certiorum facit, negans aut se, aut alium vllum quem nosset, præter vnum Photium exulem, posse inusitatam illam scripturam interpretari. Ad Photium extemplo mittitur. Negauit veterator se haud velle aperire arcanum, præterquam ei quem membrana designaret, nimirum Imperatorem: qua re vehementius desiderio sciendi ardere cœpit, ac continuò ludionem ab exilio reuocatum, facile credita commenti interpretatione charissimum exinde habuit. Quam vereor ne hac ætate plurimi haud absimili ludificatione multis mortalibus imponant, qui cum noui sint, & prorsus obscuri, inserunt stirpem suam illustribus familiis, atque Eumæorum nepotes ab heroibus genus suum se ducere mentiuntur, præsidio adulteratarum quarundam chartarum, quibus ipsi nudius tertius vetustatem dederunt.

6. Non possum tenere stylum quin fursurarios nescio quos Criticos, & morosulos Aristarchos reprehendam, qui in librorum retractatione, & censu se putant cœlo addidisse nouum sydus, vel labem aliquam in sole factam repleuisse, cum vculam vnã nullius momenti addunt, aut demunt, dicuntque: In codice MSto amici mei Titij, vel Sempromij non legitur *at*, sed *&*; non *attamen*, sed *tamen*; afferuntque nobis varias lectiones similium futilitatum. Gaudeo nostram ætatem inceperit contemnere archetypas illas nugas, quas nonnulli superiore sæculo putidiùs captabant. Quis non gemmis chariores habeat plumbeos illos libros Salomonicis characteribus, id est, Arabicis Orientalibus antiquissimis cultissimo idiomate in laminis orbiculatis scriptos, multis rerum præteritarum sacris historiis, multis futurarum arcanis prædictionibus refertos, qui Clemente VIII. Pont. Max. & Philippo II. Hispaniarum Rege anno Christi millesimo quingentesimo nonagesimo quinto ab illustrissimo Domino de Castro & Quinones Archiepiscopo Granatensi, labore diurno per altos montis sacri cuniculos & latebras iuxta Granatam inuenti sunt, atque hoc anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo in hanc regiam urbem Madritensem allati. Non possum omittere quod vidi, & miratus sum. Illustrissimus Adamus Cinturion Marchio de Estepa eorum interpretandorum atque intelligendorum studio, non solum duos interpretes Arabicæ linguæ peritos aduit, verumetiam eo consilio linguam Arabicam ipse didicit, bis terte omnes propria manu literis Arabicis summâ elegantia & venustate ac labore plusquam Herculeo accuratè transcripsit, atque in Latinum sermonem conuertit. Habuit doctissimus Dynasta in hoc studio æmulum atque amicissimum incensorem P. Petrum Lanseium è nostra Societate, Hebrææ linguæ Professore in regijs studiis Madritensibus, quem mors in hos codices strenuè incumbentem nobis eripuit. hæc è re nata obiter.

Eius inscriptio.

HEBRÆI, CHALDAICI, SYRIACI,
ARABICI, ÆTHIOPICI.

1. Licet non sit mei instituti excurrere longius in commendationem earum linguarum, quas præfixus titulus indicat: par est nihilominus suum quoque esse huic armario elogium, quemadmodum factum est in cæteris; quod præstabo si prius rationem tibi exposuero Philomusæ, quamobrem Hebræos, Chaldaicos, Syriacos, Thalmudicos, Rabbinicos, Arabicos, Æthiopicos libros seorsim à Latinis & Græcis ex vulgari occidentalium nationum sermone conscriptis codicibus seposuerim, & collocauerim in peculiari armario. Causa est tum maiestas, tum raritas, & pretium istorum voluminum; tum commoditas illorum, qui harum linguarum peritiam sibi comparare volent, aut etiam eas in Academicis pulpitis tradituri sunt. Licet enim in variis facultatibus & scientiis editi sint aliqui libri his linguis, ij tamen perpauci sunt, atque vtpotissimum haud tam leguntur eruditionis, Philosophiæ, Philologiæ, Medicinæ, Matheseos gratiâ, quàm perdiscendarum harum linguarum studio, & ad germanum Scripturæ sensum cognoscendum, vel ad fidei nostræ mysteria his vehiculis importanda ad regiones orientales; errorésque non paucos earum gentium refellendos.
2. Itaque pertinebunt ad hoc armarium Talmud & Talmudistæ, omnes non exiguo numero, Alcoranus, Auicenna, & Auerrois opera Arabica, itè Geographia Arabica; varia Dictionaria Hebraica, David Kimhi, & Ioseph Caspi, Pagnini, Forsteri, Auenarij, Marci Marini; Chaldaica, & Rabbinica Eliæ Leuitæ; Syriaca Andræ Masij; Thalmudica R. Nathan, Pentaglotta Valentini Schindleri Oederani; Arabica Francisci, & Iusti Raphelengij, & Thomæ Erpenij; Radices Hebrææ Ioannis Iordani nostræ Societatis; Grammatica Hebræa Cardinalis Bellarmini, & Georgij Mayr, item è nostro Ordine, multorumque aliorum, qui has linguas cum magna laude calluerunt, vel professi sunt, Ariæ Montani, Genebrardi: Plato Arabicè versus.
3. Pauca hæc quæ referam debeo piæ memoriæ Francisci Boutoni Sequani, Magistri in Scriptura & Hebræa lingua mei, adeoque conscientiæ meæ Præsidis, viti in paucis sancti; necnon virginitatis, doctrinæ, & Martyrij laureola insignis. Lexicon Hebraicum ingentis omnino operæ, sed vsus fructusque non minoris, quo quàm legitime vulgaris Interpres Hebræum textum expresserit, quàmque Rabbinij, & Hebraizantes clancularij Latinæ editionis suffocatores aberrarint, accuratè demonstrat. hoc opus iam pridem censorum diligentiam interpellat, vt edatur. Cogitabat etiam Lexicon Syriacum adiungere bonus Pater; sed

CAT

eam publici boni accessionem mors præpropera, & nimius in lambendo & perpolièdo Hebraico Lexico labor subduxit; nam dum nunquam sibi facit satis, immensum laborem vasti voluminis sexies, vt minimum exscribèdi, deuorauit. Cùm Dolæ in Comitatu Burgundiæ, vbi Scripturam sacram, & linguam sanctam magna cum laude è scholastico suggestu docuerat, atque hoc opus, aliaque scripserat, Lugdunum Galliæ profectus esset, commodioris editionis gratiâ, orta est tetra illa lues, quæ in ciuitate populosissima benè multas hominum centurias quotidie sternebat. hic se prodidit flagrantissima charitas Patris Francisci, & earum virtutum heroica facta, quas totâ vitâ ad omnium exemplum atque admirationem impensè coluerat. Nam superiores exorauit, vt vnus esset ex lecto illo manipulo, cui iuandorum agrorum prouincia credebatur: in quo ministerio inuictissimè & sanctissimè mortuus est. Plura de hoc Athleta Christi Theophilus Raynaudus in mantissa ad Indiculum Sanctorum Lugdunensium, vnde hæc totidem ferè verbis exscripsimus.

Redeamus ad viam, si tamen diuerticulum hoc fuit: de harum linguarum studio, & peritia quid dicemus: obuium est quod S. Paulus scripsit in hanc rem ad Corinthios, numerans inter *χρησμοτα, τὰ ἴδι γλωσσῶν* genera linguarum: quod tum præsertim verum est, quando sunt adiumenta & subsidia ad Dei Opt. Max. gloriam, nostramque, & aliorum salutem procurandam. Si enim plures linguas callere diuinæ mentis munus esse dixerunt sancti Ecclesiæ Patres Ambrosius^a, & Cyrillus^b. Si Ennius ideo dictus est ab antiquis tria corda habuisse, quod tres linguas Græcam, Latinam & Oscam nosset: si Mithridates Ponti Rex amplissimum dignus habitus est imperio, quod viginti & duarum gentium ore, quibus imperabat, loqueretur: si Cassiodorus^c linguarum peritiam nominat *Diadema eximium, & notitiam impreiabilem*; si Philastrius^d *Angelicam gratiam* vocat. Si magnum beneficium est nunquam obsurdescere, contra ac euenit in aliena lingua quàm quisque ignorat, vt est in proverbio; quid sentiendum de illius linguæ cognitione, qua eloquia diuina magnam partem conscripta sunt, vel qua Seruator noster est locutus, & Beati in cœlis æternùm locuturi; quæ tot haber mysteria, quot literas, quot apices, quot puncta; vnde veritas in suo fonte hauriatur, quæ ex sese plena est augustæ maiestatis, quæ reliquis omnibus antiquitate antecellit, quæ *κατ' ἕχρω* lingua sancta appellatur; vtpote quæ ab amico numine primùm Sanctis indita est, non autem, vti reliquæ, ab irato; vel quæ ore Christi, & in titulo Crucis primo loco consecrata, vel quæ maximæ partis diuinorum oraculorum custos est? Ex his capitibus duci possent eximiæ laudes Hebrææ linguæ, atque eius cognatarum Chaldaicæ, & Syriacæ. Equidem Hebrææ linguæ non exigua commendatio, & dignitas Principem esse trium insignium linguarum, quibus *Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur, & regnum Christi scribitur*, quemadmodum dixerunt D. Hilarius^e, & Arnoldus Abbas Bonæuallis^f de Hebraica, Græca, & Latina lingua loquentes, de quibus intelligendum est illud D. Augustini^g momentis, *accedentem ad interpretationem diuinarum Scripturarum oportere*

4.

a in 1. Cor.
13.
b l. 17. contra
Iulian.

c l. 11. ep. 1.

d de hæres.

e prol. in Pf.
from. 1. Bibl.
vit. PP.
g l. 3. c. 1. de
doctr. Chr.
Idem de
Hebr. l. 2. c.
11. & 12.

tere

tere pramunitum esse scientia linguarum, ne in verbis locutionibusque ignotis hæreat.

5.

Arabicam verò linguam didicisse quantum profuit cum lamina Granatensis in monte sancto reperta sunt Arabico sermone & characteribus exarata? Notum est decretum Pauli V. Rom. Pont. præcipientis, ut in omnibus celebrioribus Academiis sit vnus Arabicæ linguæ professor; videlicet cuius cognitio magnum adiumentum sit ad Orientis plagas, vbi latissimè patet, traducendas ad sanctæ fidei nostræ professionem, & castum veri numinis cultum. Res est præterea plena ingenue voluptatis & eruditionis, necnon vtilitatis nosse etymon plurimarum vocum, quibus Mathematici & Medici in sua scientia vtuntur, suaque instrumenta & pharmaca cognominant. Arabes enim duas præfertim facultates, Astrologiam & Medicinam, studiosius & sanè accuratè excoluerunt. Si quos etiam nactus eris libros Æthiopica & Illyrica lingua conscriptos, cuius vtriusque in toto Oriente maximus est vsus, in hoc armarium illos referes.

S E C T I O II.

Alia quedam exquisita ad Musei perfectionem.

I.

ERTINENT ad Bibliothecæ perfectionem nõ solùm boni libri omnis generis; verùm etiam quedam instrumenta & supellex, sine quibus libri vix satis intelligi possunt, nec quedam scientiæ comparari. item quedam alia, quæ instar librorum sunt, vnde plurima petuntur ad veteres ritus ac historiam intelligendam adiumenta. alia denique nonnulla quibus ingenua curiositas hominis eruditi delectari solet tanquam proprio pastu animi liberalis. his rebus tribuimus quatuor illa intercolumnia, quæ sunt propinquiora foribus Musei, & quæ è regione orientaliū fenestrarum sunt ad Occidentem. In singulis autem vacuis illis spatiis inter pictas columnas, singulos elegantes toreuticos abacos eleganti ferreo instructu, seris, armariis insititiis & exemptilibus capsulis, atque scriniis (vti mos est) affabrè instructos. Primus erit, qui Museum ingredienti dexter ianue adiacet; secundus qui ex alia parte oppositus, sinister; tertius qui primò contiguus; quartus qui secundo. E regione singularum saus esse poterit erectus pluteus, si videbitur, vel (quod fortasse opportunius erit) oblongi quadrati mensa, quæ fungi etiam vice armarij, aut arcæ possit.

CAPVT

CAPVT I.

Abacus primus.

Eius inscriptio.

INSTRUMENTA MATHEMATICA.

Geometrica. Circinus, regula, quadrans geometricus, quadratum geometricum. Radius, quem vulgò Baculum Iacob vocant; triquetrum; circinus proportionis; instrumentum partium; pantometra; norma. Trigonometrum; graphometrum; holometrum; henrimetrum. Radius Latinus; instrumenta ad sectiones conicas Aguilonij, Guidonis, Vbaldi, & Barochij, &c.

Astronomica. Globus cœlestis. Sphæra armillaris. Radius astronomicus. Annulus astronomicus. Astrolabia vniuersalia Ioannis de Rojas Hispani, Cornelij Gemæ Frisij. Particulare Ioannis Stœfflerini Instingensis, & Odonis Malcotij Belgæ è Societate Iesv, quibus omnibus terram mobilem cœlo stante in crySTALLINA lamina cœlatam subdidit P. Claudius Richardus Regius Professor Matheseos in Collegio Imperiali Madritensi nostræ Societatis, non quòd terram moueri circulariter putet, imò naturaliter sic moueri posse pernegat; sed quòd si diuinitus moueretur, gyrationes & conuersiones huiusmodi explicaret lamina illa transparentis, terræ circulos continens sub cœlo stellisque consistentibus. Eisdem stellis omnes in crySTALLO etiam sculptas superaddit duobus hemisphæriis, vt operationes omnes astronomicæ per quamlibet stellam sicuti in globo perfici possint. Alia etiam adiuuenit ac diuersa Astrolabia proiciendo sphæra ac terræ circulos in diuersis planis, & oculo constituto in verticibus Horizontis, in punctis Solstitiorum adductorum ad quemlibet maximum sphærae circum. quæ omnia iusto volumine demonstrata breui prodibunt, cum fundamentis etiã innumera alia Astrolabia proprio Marte adueniendi.

Geographica. Globus terrestris. Circinus valgus. Tabulæ geographica, &c.

Optica. Dioptræ.

Catoptica. Specula plana, spherica, cylindrica, conica, conuexa & concaua, vitoria, &c.

Dioptrica. Tubus opticus, vitra concaua, conuexa, trigona: perspicilia polygonia; specula vitrea: instrumentum ad refractiones mensurandas.

Nautica. Verforia, seu pyxis, vel acus nautica: tabulæ hydrographica; bolides.

Gnomonica. Declinatorium; horologia portatilia, vniuersalia, & particularia. Annuli, cylindri, & quadrantantes horarij.

Mechanica. Libella: perpendiculum: libra: statera; vectis; trochlea: polyspastus: axis: in peritrochio: cuneus: cochlea: pancratium: glofocomum: ergata: succula, scythalæ.

Hydraulica, & spiritalia. Cochleæ aquaticæ Archimedis: Syphon diabetes: Meteoroscopium: Machina Ctesybica: Chorobates.

Musica. Monochordium.

Aritmetica. Calculi; Rabdologi, vel virgulæ Neperi: Logocanon.

C A P V T II.

Abacus secundus.

Eius inscriptio.

NVMISMATA ANTIQVA.

1. **Q**uia Museum debet esse promptuarium omnis ingenuæ voluptatis, atque multiplicis eruditionis thesaurus; ideo antiquitatis studiosi iure me reprehenderint, nisi armarium vnum attribuerim sigillaribus numis iconicis & symbolicis, in quibus veteres vrbana sua facta & castrensia insculpebant; præsertim cum Plinius haud obscure significet olim mores fuisse ex auro, argenteo, aut certe ex ære (vt ego quidem reor) *nummario* dicare in Bibliothecis illos, *quorum immortales anima in istis locis locuntur*. Si nihil foret in illis numismatis præter metalli pretium, & vestigium inutile meræ antiquitatis, non magnopere illa desiderarē: at quoniam ex eorum consideratione & intelligentia antiquarij multa discunt, putauerim proprium locum huius antiquitatis numariæ esse Musea.
2. Verè & sapienter; quisquis hæc sigillaria numismata dixit esse *expressas historias*, longè melius, quàm quæ calamo exprimuntur in chartæ foliis; atque esse velut *oculares indices factorum heroicorum* fideliores conscriptis historiis, quod hæc à priuatis hominibus scribantur, haud rarè præposterè affectis, & audacter mentientibus; numi verò auctoritate publica & consulto senatus, vel iussu Principum cudantur: proinde manifestum est, eos qui se exercent in hac antiquitatis palæstra, longè certius & felicius, historiæ veritatem indagare & nancisci. Sunt etiam in illis frequenter expressæ leges & senatusconsulta, vnde non exigua utilitas obuenit iuris & rei politicæ studiosis: in illis omnium veterum Deorum imagines, non leui poëticiæ & philologicæ facultatis adiumento. In illis miræ species arborum, animalium genera incognita, herbarum, florum, aliarumque rerum naturalium mirabiles formæ, quibus Physiologorum obseruationes pulcherrimè locupletantur: in illis omnis sacrificiorum apparatus, ludorum, bellorum, triumphorum; tripodes, aræ, litui, thensæ, lectisternia, dedicationes, crateres, sympula, Pontificum vestes, acerræ; vexillorum, armorum castrorumque multiplices formæ; prælia, victoriæ, spolia, triumpho, trophæa, coronæ, ouationes, currus triumphales, congiaria, donatiua, viscerationes, Circenses Indi, theatrales, & reliqui; sepulchra, Mausolæa, apothecoses; omnium mensurarum genera, frumentariæ tessera; coloniæ, municipia, prouinciæ, lustra, vrbium initia aliæque innumerabilia, de quibus

Chrono

Chronologorum & Philologorum scientia disputat: in illis virtutum & vitiorum icones, de quibus morales Philosophi: in illis gentes & agnationes integræ, & singularium illustrium personarum natiuus oris habitus & conformatio velut mutæ & tacentis naturæ vox: atque (vt vno verbo absoluam) præter liberalem & honestissimam voluptatem quæ in eiusmodi rebus tractandis & cognoscendis percipitur, accedit ad varias artes & scientias fructus haud exiguus. Hubertus Golzius merito deslet barbariem inductam à Gothis, Hunnis, Vandalis, Alanis, Longobardis, qui omne artificium & elegantiam perdidit, & hæc velut sacrosanctæ antiquitatis monumenta magnâ congerie conflata incredibili bonarum artium damno obsoleuerunt. Franciscus Gualdus Ariminensis, miles S. Stephani, & Leonis X Lintimus Cubicularius, plurima Pontificiorum diplomatum signa plumbea antiqua quæ in priuato suo Museo habebat, in Vaticanam Bibliothecam, ne interirent, transtulit; aliqua incisa exhibentur tomo secundo de vita & rebus gestis Pontificum & S. R. Ecclesiæ Cardinalium pag. 1993. Alia item ad eosdem Romanos Pontifices spectantia ex suo Museo deprompserunt Franciscus & Brutus Gottofridi Patricij Romani, quorum interpretationem ibidem habes pag. 1995. & sequentib. Studium harum rerum & peritia saltem mediocri hominem eruditum prorsus decet, & perquâ honestum est si earum notas & sigla facillè interpretari possit, ac veros nummos ab adulterinis discernere.

Maximo numero eius generis numismata solent frequenter reperiri in vrnis condita, vel in armariis parietariis inclusa, vel in veterum ædificiorum fundamentis sepulta, vel etiam temere projecta in vineis & agris; præcipuè in illis vrbibus, quæ vetustate, & habitatione prisicorum Romanorum nobiles sunt, cuiusmodi est Bibracte, siue Augustodunum Aduorum, Vesontio Sequanorum, Lugdunum Galliarum, & aliæ vrbes; vbi vix paulo altius effodere humum possis, aut solum erudere; quin illico in talia permulta incidas.

Dignum est scitu quod Ioannes Funcius^a, seu (vt Delrio scribit^b) Stumphius in Chronico Helueticum refert. Leonardus nescio quis ingenio simplex & voce balbus, sartoris cuiusdam filius, Lienimannus vulgò dictus, incertum qua arte cryptam illam quæ Augustæ Rauracorum patet ingressus, & vltèrius quàm vlli alij vnquam potuerant progressus miranda quædam spectra referebat. Cereò accenso in cryptam descendit, ac primò transiit per ferream portam, inde ex vna concameratione in aliam, atque etiam in hortos pulcherrimè virentes. Narrabat in medio aulam magnificè ornata videri, & virginem formosissimam pube tenus, aureo diademate caput cinctam, crinibus solutis, inferno in horridum serpentem desinentem, à qua manu ad scrinium ferreum deductus est. Scrinio duo molossi nigri incubabant, & terribili latratu arcebant accedentes. At virgo minabundæ similis eos compefcuit. Tum elauium fasce quem collo alligatum gestabat, soluto, arcam reclusit, & inde omnis generis numismata aurea, argentea, & ærea deprompsit, quorum non pauca ostendebat sibi à monstrofa illa virgine donata. Addebat Lamiam illam semiferam sibi dixisse, regio se ortam stemmate dicitur

3.

4.

a Ioan. Func.
in Chron.
Helu.
b l. 2. g. 12.
de disq. mag.

BBb 2

causi

carminum imprecationibus in tale monstrum mutatam, neque aliam recuperandæ pristinæ formæ rationem superesse, quam si quis illibati pudoris adolescens ter sibi daret osculum; liberatori verò pretij loco cessurum omnem thesaurum qui ibi esset; post geminum osculum tam horrendum in modum exiliit spe & desiderio optatæ libertatis, tam vesanos gestus edidit, vt miser pauore propè enectus, & metu ne ab empusa tortuosa laniaretur, aufugerit. Deinde à quibusdam ganeonibus in popinam deductus, postea nunquam reperire cryptam, nedum ingredi potuerit. Magisne fuerit, an sui haud satis compos, non statuo: laruam illam, & geminos molossos fuisse malos dæmones custodes thesauri, facilis coniectura est: numismata verò à monstro accepta non difficile negauerim, vtique numinis permissu factum; sed enim verò nolim tanto periculo eiusmodi symbolicis numismatis hunc abacum implere.

Timeo Danaos, & dona ferentes.

hostium δῶρα, ἔδωρα.

5. a in Elogiis Gallicis illustrium fœminarum pag. 176.

Celebre est in Italia antrum illud Mantuanum quod *Specus Domina* appellatur; de quo frater Hilarius de Coste^a ex Ordine sancti Francisci de Paula hæc habet. Isabella Herculis secundi Ferratiæ Ducis eo nomine primi, & Eleonoræ Aragoniæ coniugis filia, & Francisci Gonzagæ Mantuæ Marchionis vxor, Federici Mantuæ Ducis primi mater, magnanima, docta, singularium rerum & exquisitarum in primis studiosa, suæ illius eruditæ curiositatis monumentum reliquit in cella quadam subterranea excauata in ipsa rupe, doctas veteris temporis numarias reliquias, quas ex variis locis quæ vel ipsa peragrauerat, vel vnde eas magno pretio cœmpas Mantuam ad se adferri curauerat, hoc genere literarum deliciarum mirificè delectata. Isabellam hanc Carolus V. Imperator inter suæ ætatis Principes fœminas singulariter laudauit. Ioannes Iacobus Chiffletius Eques, Medicus Cubicularius Regis Catholici & Serenissimæ Infantæ Isabellæ Claræ Eugenæ, philologus & scriptor plurimæ ac reconditæ eruditionis, Museum habet antiquitatibus istis numariis, quarum peritissimus est, nobile.

C A P V T III.

Abacus tertius.

Eius inscriptio.

ERVDITA RVDERA PRISCI
TEMPORIS.

I.

Est nunc Brisei quem venosus liber Acci,
Sunt quos Pacuiusque, & verrucosa moretur
Antiopa arumnis cor lætificabile fuita.
Sunt (inquam) qui tum maximè se disertos putant & elegantes, si reuocent

reuocent in vsum obsoleta quædam verba, eaque suæ orationi tanquam gēmas illigent, dicantque cum Lucretio, *Terrai frugiferai*: sunt quibus nullus propè panis sapiat nisi mucidus; nullum vinum nisi fugiens; nulla caro nisi matcorem redolens; nullum oleum nisi vetus, & in vnguenum degenerans; nulli fructus nisi condititij; ac tum demum se loqui putent, si orationem suam vermiculent Ennianiis vocibus, aut duodecim Tabularū defuetis loquendi modis; si vsurpent aliquod dictum exaratū in falce Saturni, primasque atque inconditas Romuli voces replicent.

Quod multi faciunt in stylo & verbis, plurimi quoque facere consueverunt in rebus: vsque ad eò enim amant rudera antiquitatis, vt si quid eius generis nacti fuerint, illud cupidissimè sectentur, tractēt, & in sanctiore sua cella inter suas delicias reponāt; non quòd semper antiqua præstent recentibus, sed quòd res antiquæ cuiuscumque pretij & valoris sint, videantur esse consanguineæ heroicorum temporum, & proinde sacrosanctæ ac plenæ venerationis; rubiginem ipsam amant, inductum situ muscum, & quidquid retinet aliquod vestigium prisce ætatis, illud in primis venerantur. hoc studium dummodo modus adsit, non displicet: imò similibus rebus asseruandis haud grauatè abacum vnum in hac Bibliotheca attribuerim: ad eò vt si nactus fueris quædam præcipuè, de quibus frequentior solet esse inter doctos mentio, vel etiam controuersia, ea hîc recondas. In hoc genere sunt lacrymatoriæ phialæ antiquorū; veræ purpuræ aliqua lacinia, hoc est, particula panni infecti sanguine muricis, aut purpuræ piscium; sibilis nobilium Atheniensium cicada; lunula in senatorio astragalo; aliquid æris Corinthij, cortina, vel tripus delphicus; foccus cornicus, tragicus cothurnus; Ciceronis Hermathena; Epicæti Philosophi lucernula fictilis tribus drachmarum millibus vendita: Theodosij lucerna quæ se sua sponte accendebat, ac miro artificio affundebat oleum, ne sacrorum librorum legendorum studiosissimus Princeps vllum e familia noctu excitaret. Calamus Dionysij Carthusiani, quo vno omnia sua opera scripsisse dicitur.

Huius loci præcipuè erunt quædam singularia quæ ad libros, vel prisce & exoticæ scribendi rationem pertinent; cuiusmodi sunt, cortex arborum antiquo more literis exaratus; ceratæ tabulæ; styli ossei, vel ferrei; pugillares citrei, eburnei, cerei membranei, encaustum Imperatorium, volumen prisce motis circumplicatum bacillo, vel cylindro cum vmbilicis & cornibus eleganter pictis; linteï libri veterum; plumbeæ lamellæ; volumina plumbea, siue charta plumbea; syndones vbi Indi scribebant, vt est apud Philostratum^a; Palimpsestus charta memphitica, Augustæ, quæ regia est Catullo, hieratica, quæ solis sacris literis seruebat; Thebaica, literæ solida materia fabrefactæ, pueros legere docendi gratiâ, de quo more est elegans illud monitum D. Hieronymi ad Lætiam^b: *Fiant ei literæ buxæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur; ludat in eis, vt & lusus ipse eruditio, & memoria nominum in canticum transeat; sed & ipse inter se crebrò ordo turbetur, & mediis vltima, primis media misceantur, vt eas non sono tantum, sed & vsu nouerit.* Affine est istud Quintiliani^c, *Ad discendum irritanda infantia gratiâ eburneas etiam literas*

2.
Lucianus Syrus. Niceph. l. 14. c. 3.
3.
Front. l. 3. c. 13. Plin. l. 13. c. 11. Nero apud Suet. c. 20. a in vita Apoll. Turn. l. 5. c. 11. Stat. l. 4. sylu. b ep. 15. l. 2. c l. i. c. 1.

Auson. ep.
92.

Porta l. 2.
c. 21.
a l. 17. c. 9.
ex Lyfandro
Plurarchi.

Herod. in
Melpom.

Ramus l. 2.
procem.
mathem.
b col. vii.

Salazar de
Mendoza l.
3. c. 1. de ori-
gine digni-
tatum sæcu-
larium Ca-
stellæ & Le-
gionis.

rum formas offerre notum est. Hermiones zonæ textum *ἡλερεῖον*; Phylacte-
rium Pharisaicum lege inscriptum; vestis parthica item literis picta;
autographa, vel apographa quarumdam prisicarum epistolarum en-
cyclicarum, formatarum, systaticarum, & aliæ id genus olim variis ex
causis ab Episcopis ad diuersos scriptæ; laureatæ literæ missæ ad Sena-
tum à victoribus; sagittis exarata epistolæ; laconica scytale, de qua
Gellius^a; hieroglyphicæ literæ Ægyptiorum; excerptum aliquod, vel
instrumentum siglis notatum; suffragatoriæ tabulæ ad antiquandas, vel
admittendas rogationes; tesseræ militares scriptæ, frumentariæ, numari-
æ, hospitales, lusoriæ; sigillum Augusti sphinge incisum, vel Gentili-
tium Galbæ cane è proa nauis prospectante figuratum; scyphi Home-
rici versibus inscripti; spongia deletilis; calamus Demosthenis: Impe-
ratoris Turcarum epistolæ literis aureis Arabicis in linteo scriptæ; Chi-
nensis codex; abacus rationum Romanorum, quem *Tabulam Pythagori-
cam* appellant; congius antiquus mensura ad multas alias mensuras
intelligendas valde utilis: sed quis non rependat auro & gemmis, &
siquid his rebus pretiosus est, thoracem illum è lino textilem, quem
Amasis Ægyptiorum Rex misit ad Cræsum frequentibus ex auro lanâ-
que versicoloribus figuris: in eo scriptæ erant eius venationes, quarum
singulæ habebant tricenæ sexaginta bestiolas, exiles illas quidem, sed
quæ tamen conspici possent. Quis non magni æstimet librum illum
quem Toleti anno Christiano MCC XLIII. in prædio suo intra con-
cauum cuiusdam rupis sine vlllo fissuræ vestigio Iudæus reperit. He-
bræis, Græcis, ac Latinis literis scriptus erat, folia tabellis ligneis simi-
lia, magnitudo inftar psalterij. Argumentum de triplici mundo ab Ada-
mo vsque ad Antichristum; tertij mundi initium ab Christo ordiens
sic habet, *Filius Dei nascetur ex Virgine Maria, & pro salute hominum pa-
tietur*; quod cum Iudæus legisset, Christianam fidem vnâ cum tota
familia amplexus sacro Baptismo tinctus est. Erat autem insuper
in eo libro scriptum, Ferdinando in Castella regnante repertum iri.
Alphons. de Spina in fortalicio fidei, & alij. Libenter quoque habeam
opera quatuor Doctorum Ecclesiæ eâ editione, qua primum vnquam
edita sunt ab Ioanne Amerbachio. Item primum illud Typographiæ
exemplum quod arte recens inuentâ editum est. Alij fuisse aiunt *of-
sia Ciceronis*; ita refert P. Ramus; alij fuisse asserunt *libros D. Augustini
de ciuitate Dei, & Lactantium*; sic Amedeus Salyus in breuiario Chri-
stianæ Chronologiæ parte secunda^b. Codex ille textus sacri Euange-
liorum in corrice scripti, qui repertus in sepulcro Caroli Magni vnâ
cum eius ense, & cornu venatorio Aquisgrani. Eiusmodi codex in quo
Suetonius descriptus est, Mantuæ asseruatur. Tabulæ astronomicæ Al-
phonsi Castellæ Regis, cognomento sapientis, ad meridianum Toleta-
num ideo ab ipso ordinatæ, quod in ea vrbe IX. Kal. Oct. anno MCC-
XXI. natus esset, sitque Hispaniæ umbilicus. extant etiamnum in Ec-
clesia Hispalensi, promunturque in solemnioribus festis, ac suppli-
cationum pompis.

CAPVT IV.

Abacus quartus.

Eius inscriptio.

QVÆDAM NATURÆ ET ARTIS
MIRACVLA.

QVàm varia sunt mortalium ingenia & mores. Sicut quibus-
dam superstitiosis (qui vulgò solent esse natura timidi) inno-
centia nisi in metu non placet; & vix vlla religio nisi circumfusa hor-
rore, & tenebris; *nec magis auro & fulgentia ebore simulacra, quam lucos
& in ipsis silentia adorant*, inquit Plinius^a. Alij sunt simplices, & mi-
nimè mali, qui aliena commenta illico sibi in animum inducunt, ne-
dum inducuntur ipsi, vt quidlibet credant; nec perspiciunt quid in
quaque re verum sincerumque sit; homines vt plurimum integri, atque
ad fallendum minus instituti; sed tamen deceptu admodum faciles, &
versabiliores cothurno. ita non desunt qui oculis duntaxat fidem ha-
bent, nullam auribus; audaces inficiatores earum omnium rerum, quæ
vel habent aliquid admirabilitatis, vel olent aliquid peregrinitatis: &
hi ferè nunquam pedem extulerunt è natali suo solo, fueruntque in pa-
triiis laribus assidui. Discant tales increduli, non continuò prout quid-
piam est inusitatum & inauditum, ita etiam falsum esse, & incredibile.
Pleraque fabulosa esse putauerunt maiores nostri, qui si reuiuiscerent
nunc eos suæ incredulitatis pœniteret, puderetque fortassis: sic Plinio
& Herodoto multæ commentitiæ narrationes attributæ sunt, & eo-
rum scriptis derogata fides & autoritas, cum tamen secuta sæcula &
profectiones in remotas oras susceptæ quotidie veridicos probent.
Quorsum hæc! Edè pertinent, vt ingenuam curiositatem rerum inusita-
tarum atque admirabilium siue artis, siue naturæ opera sint, Philomuso
commendem, eaque non solùm suis oculis videat cum se dabit occasio;
verùm etiam penes se habeat, & peculiare illis armarium in Museo de-
stinet, ad quæ prouocari possit, cum de naturæ, aut artis viribus, vel
de authorum fide dubitari contigerit. Est quidam vir nobilis in Gallia
eiusmodi rerum adeò locuples, vt ipse Rex Christianissimus Ludouicus
XIII. cum fortè esset in ea vrbe vbi is degit, in eius se domum con-
tulerit, liberalem illam naturæ simul & artis tabernam, vel apothecam
visurus; quâ accuratè consideratâ discedens balneum ibi suum reliquit,
tamquam symbolum, post illas oculorum epulas & monumentum Re-
giæ humanitatis. Porro vt meliùs intelligas, cuius generis sint ea quæ
huc referri debeant, asseram tibi quædam exempli gratia, ex quibus fa-
cilè similibus facies coniecturam.

Astrapæum, siue fulguralem lapidem è fœta nube editum inter ful-
mina & tonitrua si nactus eris, eum tu hîc asseruato. Petrus de Lancre
Curiæ Burdigalensis Senator, talem ait esse in æde Regiæ S. Laurentij
Efcurialis

Escurialis sex pedes longum missum ad Carolum V. Imperatorem è Guineæ finibus, eoque factum fuisse symbolicum scutum eiusdem Cæsaris.

3.
Anselm.
Bootius l. 2.
c. 3.

Refert ex Ruo Anselmus Bootius Rhodolphi secundi Imperatoris Medicus, & eiusdem Daçtyliothecæ Præfectus, esse adamantes, qui alios identidem ex sese progenerent adamantes, atque diuite partu enitantur; ac dominam Heuerensem ex Luxemburgorum illustri genere duos habere hereditarios, qui alios crebrò producant, vt eos quicumque stas temporibus intuetur, inquit *αυρηον*, idest, congenerem sibi prolem eniti palàm iudicet. Idem Bootius habere se Achatem scribit haud maiorem vnque medij digiti, in quo est perfectissimus circulus atro colore, quo perfectior exarari nequit; ac in circuli medio accurata effigies Episcopi mitra redimiti; cumque ea gemma variè conuertitur, variæ quoque humanæ imagines apparent. Quis non insatiabiliter spectet hoc naturæ artificium.

4.

Audiu in Museo cuiusdam viri ingenuè curiosi esse pisciculum illum qui à Latinis remora, à Græcis *εργυρις* dicitur, cui ea vis & facultas à natura indita est, vt ruant venti licet, sæuiant procellæ; imperet tamen fatori, virésque tantas compefcet, & cogat stare nauigia quibus adhæserit, quod non vlla possunt vincula, non anchoræ irreuocabili pondere factæ, prorsus digna res quæ in æde mentis & scientiæ indagatoribus rerum naturalium proponatur. Nō alienus erit etiam ab hoc loco Cynocephalus Niloticus piscis, quem Horus ait diem latratu partiri in viginti quatuor horas velut rotati horologij tintinnabulo. Et quoniam de piscibus sermo est, si Nereidem, vel Tritonem, vel Sirenem, aut etiam si syluestre aliquod monstrum, Satyrum, Faunum, Hippocentaurum, Nympham exhibere possis, quod fecere nonnulli curiosi, qui capta salitæque, aut melle & aromatibus condita diu asservarunt, illico auctoritatem daret Plinio, & multis auctorum narrationibus; quæ vulgè ab imperitis præpropera iudicia ferentibus, fabulosæ putantur; veterèque inter Philologos, & Physiologos hodieque repetitam controuersiam, vtrum re ipsa eiusmodi animalia aliquando extiterint, momento dirimeres; atque ipsa editione rei de qua disceptatur, euinceres id genus monstra non esse rem commentitiã, aut nudas dæmonum præstigijs; sed vel lusum naturæ nudam humanam effigiem illis animalibus communicantis, vel humani & bestuini concubitus infaustum partum, vti Baronio^a visum est; qua de re eruditè Theoph. Raynaudus^b adductis in eam sententiam permultis historiis, aliisque bene multi. Si mihi foret copia videndi huiusmodi pisces, vel feros homines, equidera suauis pascerer tali spectaculo, quàm si quis edendas mihi apponeret omnes maris terræque cupedias. Neque alibi opportunius asservari possunt, aut spectanda proponi, quàm in Museo, vel in adiuncta Museo alicuius cubiculi appendice, vt ibidera vbi viri docti mentis acie multa conspiciunt quæ vulgus hominum prorsus ignorat, ac longè plura intelligunt esse, quæ de infinita diuini Numinis vi sapientiæque nesciunt, aliquid innitatum cernere insuper corporeis oculis queant; vt quoniam assuetudo cæteris rebus auctoritatem ademit, ex insolitis istis in admirationem

^a tom. 3. an.
Chr. 343.
^b 3.
^b dist. 2.
^a 34 35. 36.
Fernandus
c. 8. didasc.
Rosædus in
Onomast.
verb. Hippo-
centaurus.

rationem Dei, venerationemque excitentur; quemadmodum pulchrè pièque animaduertit Nicolaus Orlandinus^a in historia Societatis Iesv, vbi narrat in Insula Manaria ducentis ab Goa leucis anno Christi millesimo quingentesimo sexagesimo primo, retibus captos sexdecim homines marinos, nouem fœminas, mares septem veris hominibus magna ex parte similes, quos P. Henricus Henricius nostræ Societatis, & Dimas Bosques Proregis Medicus aduocati à piscatoribus rei nouitate attonitis conspexerunt. Res digna est quæ legatur. hæc & similia prodigia naturæ & artis sunt proprij Museorum instructus, aut certè pinacothecarum, siue aliarum cellarum, quæ adnecti solent tanquam appendiculæ Bibliothecis.

In genere volucrum est quodd eruditi & sapientis viri mentem pascat insolitis figuris & proprietatibus; cuiusmodi esse possit auis illa crystallo cristata, quæ in palude Mexicana visa est prænuntians aduentum Hispanorum ad illas oras. Auis *Monocodiata*, quæ licet nec ex aère, nec ex rore generetur, nihilominus tamen in aère producit, neque vnquam vel in rupibus, vel in arboribus, vel in solo rectève sidit, librata semper & suspensa nubis modo; res olim fidem superans, nunc certa & explorata. Adde auem illam Indicam quæ ipsa se rostro summae arbori affigens, solidos menses sex exanimi similis, ac forsan omnino mortua cernitur; tum deinde reuiuiscit, & reflexo propriis viribus rostro auolat. Franciscus Hernandus Archiater Philippi secundi id compertum esse dignissimorum hominum testimonio, & non vno in loco comprobatum publica scribarum auctoritate. imò seruatam non semel intra cubiculum illam auem affixam stipiti pependisse mortuam, aut mortuæ penitus similem, donec statò tempore velut resurrexerit, sibi que ipsi superstes mirabili anastasi de morte submissis per aëra triumphauit. Sunt quædam in India noctuæ quas *Cuchyo* vocant, quibus binæ in oculis, binæ infra alas sunt, stellæ aded fulgentes, vt Indi ad earum splendorem noctu texant, neant, serant, pingant, choreas ducant, venentur, piscentur; Hispani ad hoc lumen literas legant, multaque id genus passim fiant ab omnibus. circumgestari solent è manu pendulæ tanquam laterna.

Habebis in tuo Museo quod mirere, & cuius videndi gratiã multi re conueniant si nactus eris *agnum* plantam, cuius proprietates & figuram cum agno animali propè indiscretam refert præter Sigismundum in descriptione Mosconitica, Olauum magnum, & Scaligerum, Surium^b in comm. an. M. D. IV. *Rosæ Engaddi*, quæ etiam resecta intra parietes domorum ipsa nocte Christo nascenti sacra florent quotannis; item *Granadilla* plantæ genus quæ cruciatuum Christi Domini instrumenta, siue (vt Christiano more loquar) passionis Dominicæ mytheria in clauiculis, foliis, fructuque ac flore expressa exhibet; aliãque id genus naturæ ludentis, aut casu aliquo exerrantis, vel diuersarum rerum permixtis confusisque seminibus scæra opera; atque haud rarè *domini natura* (vt loquitur D. Chrysostomus^c) hoc est, Dei Opt. Max. quem *naturam naturam* appellat B. Petr. Damianus^d. Plurimæ huius generis res passim se offerent auctores legenti. non paucas suppeditabit Ioannes Eusebius

^a part. 2. l. 4.
n. 276.

5.

6.

^b exerc. 137.
art. 29. & 30.

^c in Pf. 138.

^d ep. 4.

Nierembergicus in erudita prolusione ad prælectionem historiarum naturalium, & in eiusdem *Curiosa Philosophia*, ex quarum contemplatione erit quoddam infatigabiliter mirere ac suspicias diuinæ illius mentis quæ omnia molitur ac perficit, vim & intelligentiam, necnon ex consideratione doctorum, adeoque sæpe melior euades.

7. Sua quoque est humanæ arti in naturæ æmulatione admirabilitas. Visa est Architecæ columba geometricis ponderibus volitans. Tibicines æneisque serpentes eiusdem artis præsidio fabricauit Boëtius, qui ventorum flatibus percussi resonabant. Albertus fecit caput æneum geometricis rationibus voces humanarum similes proferens, pilasque sua sponte saltitantes æneisque virgines super abacum choreas ad numerum ducentes; & hanc Geberti inuentionem posteritas laudat. hæc exempli gratia proferre libuit, ut scias quid in hoc abaco placeat asseruari. adde & insigne tentorium Federico Imperatori à Soldano missum, in quo Solis & lunæ imagines artificiosè motæ cursum suum spatiis debitis peragebant, & diei noctisque horas signabant.

Anton. Zara
sect. 2. mem-
bro 4. de
anatomia in-
geniorum.

C A P V T V.

Globus & sphaera in medio Bibliothecæ ne deesto.

I. **I**nter crimina ingrati animi erga terram, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indimus maternæ venerationis, & hoc non leue scelus duxerim, (inquit Plinius ^a) *quod naturam eius ignoramus*. hoc peccatum erit inexpiabile, si non utamur præclaris subsidiis quæ nobis suppetunt ad agnoscendam hanc matrem nostram. Extant geographicæ descriptiones in mappis tam luculenter explicatæ, vel in globis circumductæ, ut Geographos earum auctores propè vocauerim *orbis terrarum plastas & architectos*. Illi vniuersitatem hanc & terrarum sola tam accuratè dimensi sunt, & tam ingeniosè pinxere, ut quisquis attentè considerauerit eorum tabulas, peregrinari possit sine vlla defatigatione per singulos maris & terræ tractus, per omnes plagas, ac sese conicere, atque intendere per immensam & interminatam regionum magnitudinem. Nihil attinet dicere quantopere Geographia conducat ad historiam, ad poësim, ad politicam, ad artem bellicam, ad sacrarum literarum intelligentiam: cæcus est qui hoc non videt; ac iniquus rerum æstimator, qui negauerit eam fuisse rectè vocatam à sapientibus *Oculum historiae, speculum* in quo hanc vniuersitatem velut subiectam oculis intuemur, *manum* qua expansam propè in infinitam molem concludimus. Plinius ^b auctor est in nuce inclusam fuisse Iliada, & Myrmecidem ex ebore fecisse quadrigam, quam musca integeret alis, ac fabricasse nauem quam apicula pinnis absconderet. Iunius Hadrianus ^c scribit se vidisse Mechlinae cerasæ calculum in modum quasilli exculptum, quo continebantur quindecim alearum paria suis punctis affabrè distincta, itaut acie oculorum dignosci potuerint clarè. Longè maiora audent Geographi, siue situs orbis

a l. 2.

b l. 7. c. 21.

c animadu.
l. 1. c. 7.

pietores

pietores Geometrarum, immensitatem terræ perexiguâ tabellâ comprehendunt, longè mirabiliori artificio & ingenio quàm cum pictura magnitudinem colossi in anulo includit. Nam Geographi regiones viles ac inuisas, maria, promontoria, sinus, freta, Isthmos, flumina, ostia, insulas, montes, portus, populos expriment in angusto spatio, atque otiosis & sedentibus mundum retegunt in globo. Magna equidem laus est terras & quæ circumfunditur Amphitritem cogere in vnius tabellæ, vel globi angustias.

Laus longè maxima cælum sustinere humeris, quod Atlanti olim tributum est ob eximiam cognitionem Astrologiarum. Audax similiter inuentum pauculis circulis cælorum motus conuersionesque astrorum, plantarum oppositus, & eam quam suspicimus orbium cælestium amplitudinem circumscribere, & ex variis syderibus effecisse in cælis *tabula alta ferarum*, quas ibi tam ingeniosè & subtiliter Astrologi affixerunt, & quarum motus, progressiones, magnitudinem, humilitatem, altitudinem, crassitatem, distantiam, ortus, interitus, tam certè sciunt, ut propè videri possint fuisse adhibiti à diuino Numine ad molitionem cæli, aut saltem suffurati cognitionem eorum corporum, quæ præprensens huius vniuersitatis opifex Deus voluit esse ab hominum oculis remotissima. Ob id iratus Iupiter in spheram Archimedis pulcherrimo epigrammate inducitur à Claudiano,

*Iuppiter in paruo cum ceruere æthera vitro,
Risit, & ad superos talia verba dedit.
Hucine mortalis progesta potentia cura?
Iam meus in fragili luditur orbe labor?
Intra poli verisimque fidem legemque virorum?
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus varijs famulatur spiritus astris,
Et vniuum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium, mentitur signifer annum,
Et simulata nouo Cymbia menserodit.
Idemque suum voluens audax industria mundum,
Gaudet, & humana sidera mente regit.
Quid falso insontem sonitæ Salomonæ miror?
Æmula natura parua reperta manu.*

Hanc spheram prout eam Archimedes machinatus est subsecuta ipsum sæcula vehementer desiderarunt, ac tandem feliciter, imò etiam perfectiore ratione proximè superiori anno Alexius Syluius, sacerdotis natione Polonus, insignium Mathematicorum iudicio insignis Mathematicus, nobis familiariter notus Madriti in Collegio Imperiali Societatis IESV absoluit & reliquit: quoties eam video, fatiari videndum non possum, nonaque semper voluptate & admiratione afficior. Est autem huiusmodi:

Ponderum lapsu ac vario rotarum implexu diurnas, annuas Solis & lunæ conuersiones, latitudines, synodos, oppositiones, aspectus tantâ fide exhibet, ut in summa motuum anomalia per plura sæcula nullus error qui sensui obnoxius sit, deprehendi possit: rotulis quibusdam

industriâ singulari restituentibus morum, vbi scrupulis, qui negligi solent, coaceruatis, temporis lapsu à vero deflexerit. Tardissimas quasdam motiones cochlearum beneficio construxit, quæ id efficiant, vt rota vna, sole & luna diurnos cursus agentibus, per duodecim annorum millia conuersionem vnâ non absoluat. Sed & hoc admiratione dignum est, eandem machinam ingeniosum illud Aristarchi Samij exhibere commentum, quod auorum nostrorum ætate Nicolaus Copernicus instaurauit; sole nimirum quiescente, & spherâ terræ loco conuersa, eadem euenire omnia quæ in stantis terræ hypothese contingerent. Porro Astrologiæ vtilitate, ac voluptate illectus Iulius Casar sic apud Lucanum locutus est,

— *Media inter prelia semper
Stellarum, cœlique plagis, superisque vacauit.*

Animi quidem voluptas in hac arte tanta est, vt è veterum sapientium cœtu vnus pronuntiare ausus sit, ob solam cœlorum contemplationem homines à diuino Numine fuisse procreatos, in qua consideratione, alij duodecim, alij quadraginta continentes annos è summis montibus iucundissimè posuerunt. quæ mens Ouidio fuit ita canenti,

*Fingit in effigiem moderantum cuncta Deorum,
Pronaque cum spectent animalia cœtera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque rueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.*

a Fact. l. r.
el. 5.

& alibi a,

*Felices animæ quibus hac cognoscere primum,
Inque domos superas scandere cura fuit.
Ad mouere oculis distantia sidera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo:
Sic petitur cœlum, non vt ferat Ossan Olympus,
Summaque Peliacus sidera tangat apex.*

Quantopere hæc scientia ad componendos mores iuuat, quàmque sit studiosorum, seu virtute præditorum hominum propria, idem Naso indicat his versibus, quibus vitam Astrologorum à veneris voluptatibus, ab ambitione & gula, atque ab auaritia alienam laudat.

*Non Venus & vinum sublimia pectora fregit;
Officiumque fori militiæque labor.
Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarumque fames sollicitauit opum.*

Commoda verò ex hac scientia si plura rescire desideras, Metaphysicos consule, Medicos, Poëtas, nautas, adcoque ipsos agricolas: sed in primis Ecclesiam Catholicam, quæ factos suos admodum perturbatè ordinaret (si tamè in perturbatione vllus esse ordo potest) nisi accederet præclaræ & cœlestis huius scientiæ præsidium. Quorsum hæc omnia? vt moneamus Philomusum accurandum ei esse ne desint in Museo terra globus, & spheræ cœlestis, rectè & ordine, & quantum fieri potest emendatè perfectæ, atque eleganter pictæ: erunt enim studentibus oppor-
tuna innumeris vñibus: collocabuntur in media Bibliotheca in idoneis
balibus,

balibus, ac ne quid à puluere recipiant detrimenti, eleganti & apto integumento operientur. Nihil mihi longius est, quàm vt citò prodeat affectum opus geographicum, & hydrographicum Patris Ioannis, de la Feille Antuerpiensis, è Societate nostra, regij Matheseos Professoris in Collegio Imperiali Madritensi, in quo nunc simul degimus & docemus: aded placuit vel sola eximij illius operis delineatio quam in familiari sermone mihi exposuit, vt pro certo habebam nihil in eo genere hastenus visum esse accuratius, nihil doctius, nihil ingeniosius, lectuue & Bibliotheca dignius.

SECTIO III.

*Libri aditu Bibliotheca interdicens, vel
etiam cremandi.*

MNIBVS promiscuè scriptoribus haud aperiendas esse Bibliothecas, iam superius ex Ouidio didicimus, qui omnino prohibitus est aditu Palatinæ Apollinis, & velut prophanus repulsus è sacrario. Nobis eadem cautio esse debet, vt ne augustum templum diuinæ simul ac humanæ sapientiæ polluat quorundam auctorum indignis monumentis. Semper placuit dictum Episcoporum cuiusdam Synodi Alexandrinæ, respuendam penitus esse lectionem, qua plus est nocitura insipientibus, quàm profutura sapientibus. Et sapientissimè à Bibliothecarum profectis constituti sunt rogi & carceres, quibus addicantur nocentes libri. Nos sequentibus capitibus certos indicabimus eius futuris, quos æternum ab hac rep. literaria proscribimus, tanquam Societate magnorum ingeniorum indignos. hi autem octonario numero ferè comprehenduntur; sũntque hi omnino *Magici, Impij, sive Athei, hæretici famosi, fures, inutiles*, de quibus singulatim dicere aggredior.

I.

Sulp. dial. r.
5.3.

CAPVT I.

Libri magici è Bibliothecis proscribendi.

ADsum profunda rupis umbrosa è specu,
Vbi consuetus solus affatu Iouem
Affigo stygium, nomen est Æthon mihi.
Ego nigranti conditos Manes domo
Extrahere possum lucis ad supera loca.
Ego si potenti ventilo virgam manu,
Concutitur axis si mihi exosa est dies,
Repingas cornusum Phœbus obscurat iubar.
Super æstra fluctus voce suspensi meâ
Terris minantur. Ego triumphatâ Stryge,

I.

*Claudo et recludo Ditis inferni seras.
Si leniter hisco, vel moueo nudum pedem,
Aut irretorto lumine adspicio atheras,
Tonitru remugit rancius horrendo fragor,
Ruptaque nube fulgurant trifida faces.
Frenare maria, inhibere torrentes aquas,
Reuocare lapsos ad suum fontes caput,
Atrare lunam, quaterre terrarum sola,
Excutere summis syderum flammæ polis,
Terebrare cælos, numini leges dare,
Quid plura? ubique posse dominari, meum est.
Immurmurare se quid infaustum libet;
Confusus Orbis redit in antiquum chaos,
Proinde sceptri conscium Pluto mei
Supplex petiuit regna tutari ut velim
Tan ariæ, Iberus dira queis princeps breui
Exiuria, solitudinem et clades parat, &c.*

*—rebus afflictis opem
Afferre nostrum est: ausibus tantis moram
Inscere, Christum figere iter ad cruci,
Eiicere Patri sede Romanum Patrem,
Meum esse quisquis nescit, efficio ut sciat.
Nunc per negatos extrahere calles placet
Umbras silentium. Quotquot habitatis domos
Acherontis, aure thessalos pronâ modos
Audite. Sen vos atra Styx linentibus
Coercet undis, sine Cociti vada,
Aut astuanti vos tenet Phlegeton sensu.
Regina Baratri, noctis aeternæ arbiter.
Dira sorores, sortium seu quæ timor,
Humana seu quæ pensa fatali colo
Ducitis; auari portitor Ditis senex,
Cæcique custos atrij, monstrum trifaucæ,
Audite, sedis agitur inferna salus.
Interquiescant antra tartaræa domus,
Compefciat vada murmur, et fauces canis.
Manes profundos carmen Athonis ciet, &c.*

6. Euocatis Magus ex baratro scelerum suorum administris, atque ad omne nefas inflammatis, interea càm sibi iam videretur ipso numine potentior; nedum cælitibus par, seque certam tenere victoriam putaret, repente ad clangorem venatorij buccini aduentante religioso Principe vera in Deum fide & pietate inclito, scelestus animo & vitibus concidit, hisque versibus testatus est trepidacionem suam, & futilitatem magicarum artium aduersus eos, qui verè Christum colunt, ut ipsemet olim Cacodæmon respondit Cypriano incantationibus & veneficiis Iustinam ad obscenos amores pellicere satagenti.

—qua buccina,

Et

*Et videri quis fragor auribus nostris strepit?
Súmme ipse qui iam iam fui? quod me solum,
Quæ regio, quàm subitus tremor totum occupat?
Concussum ab imo pectus Athoni salis;
Languescit atrox animus heroes? Di?
Hebet ira, totis palpitat fibræ iccur.
Athón at ubi es? ubi? vix tenes vestigia;
Horrescis excors mente stupefactâ sonum,
Qui mox superbâ voce quatiebas polos.
Artus inundat saltus attonitos liquor, &c.*

Sic aliquando Magum suæ artis miracula (scilicet) prædicantem in scena dedi, ac subinde impiæ & impotentis arrogantia imbellem væcordiam distatam leui halitu veræ pietatis. hîc tartaræ illius disciplinæ libros philologico stylo configo, & remoueo ex omnibus Museis.

Magiæ nomine hoc loco intelligo eam facultatem, seu artem, qua ex pacto inito cum malo dæmone mira quædam, & humanis viribus maiora efficiuntur: quæ quàm nefanda sit, quàm seuerè legibus humanis simul ac diuinis prohibita, quòtve eius species, non persequor. Est in omnium manibus Martini Delrij nostræ Societatis commentarius, quem nec Typographi sat sæpe in lucem edere, nec viri docti deponere è manibus possunt. Non defuere scriptores iam ab antiquis temporibus qui protulerint in lucem rem dignam perpetuis tartari tenebris; & quod longè terribilissimum est, quosdam sanctissimos viros, Adamum, Abèlem, Enochum, Abrahamum, Paulum, Cyprianum, Albertum Magnum, mendaciter & impie auctores faciunt; horumque omnium primarium Doctorem Pazièlem Angelum, Adami præsidem. Salomoni quoque nescio quam clauiculam & anulum affingunt; & alterum ingens volumen in septem partes distinctum, quod (vt auctor est Delrio) Iudæi & Arabes in Hispania suis posteris relinquebant iure hæreditario, cuius ope res insolitas & prodigiosas edebant. Ei abolendo sedulam operam Inquisitores nauarunt. Agrippæ, Magi superiore sæculo notissimi quatuor libros ac attributam Trithemio Steganographiam periculi & superstitionis plenissimam, aliòsque eius disciplinæ codices quàm longissimè arcendos è Bibliothecis edico: imò & si magiæ naturalis inscriptionem præferant, non sine maxima cautione admittendos censco, quia non rarè certissima venena specioso titulo contegunt.

Nec est quoddam quisquam suæ curiositati, vel impietati causam prætexens contendat magiæ etiam tartaræ libros nequaquam eiiciendos esse è Bibliothecis; quandoquidem eius cognitio haud absolutè mala est, & eius studium non solum tolerabile videri potest, verum etiam laudabile; alioqui nec dæmonis præstigias detegere, nec impias superstitiones confutare, nec ab nefando eius vsu homines deterrere queas, nisi perfectæ & explorata tibi sit Magorum disciplina, ac nisi eorum libros teras. Quod ne quis temerè dictum putet, adiri & audiri potest Tertullianus de hoc ipso studio sic pronuntians a.

Quid ergo discemus Magiam? quam omnes penè fallaciam, sed ratio fallacia solos non fugit Christianos, qui spiritualia nequitia non quidem sociâ

3.

4.

c. 19. Leu. & 20. Deut. c. 18. 4. Reg. c. 1. Par. 2. c. 33. Vide Pinedâ de reb. Salom. Contra hanc clauiculam doctè & piè Baptista Segnius l. de vero studio Christiano c. 7. De hac magia naturali agunt Proclus l. de sacris. & magia. D. Aug. 2 r. ciu. c. 4. & 5. Albert. 2. mineral. tract. 3. c. 1.

5.

a. l. de anima.

sociâ conscientiâ, sed inimicâ scientiâ nouimus; nec imitatoriâ operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem hanc lucem mentis humana, totius erroris artificem, salutis pariter, animaque vastatricem. Et Ioannes Picus Mirandulanus, Quo quis est Magia peritior, inquit, eo elarius cernit quantum inter magorum, & Christi atque Sanctorum miracula intersit. Ex quibus hoc rectè infertur, nec eius artis libros proscribendos esse, cuius cognitio & studium laudabile est, imò & necessarium. Equidem non negauerim expedire interdum reip. Christianæ certis hominibus cognititas esse infandas illas artes, ea mente & consilio, quo dixit Tertullianus, Túque ipse dixisti; nimirum ut eius inanitatem prodant, & impium vsum aboleant: at neque habere debent eiusmodi codices nisi prius facta potestate ab eo, penes quem dandæ ius est; neque vnquam in publicis locis exponendi sunt, vnde quiuis legere eos possit, solo ut plurimum desiderio explendæ inanis cupiditatis sciendi, atque haud leui periculo humanæ imbecillitatis suapte iam sponte fraudibus satis obnoxia. Porrò ut nihil est exitialis eiusmodi librorum Magicorum lectione; ita nihil esse ad legendum illecebrosius, ipsæ voces *Curiositas*, aut *curiosæ artes*, quibus Magia appellatur, satis innunt. Videndus super hac re eruditum caput trigessimum sextum Laurentij Ramires de Prado in *penteconta archo*.

6.

Philostr. l. 4.
Vide Suidam
in Lexico.
Pluth. in
Symp. l. 7.
4. 5.
a ad legem
Cornel. de
ficar. & ve-
nef.
b l. 4. §. ran-
tundem. ff.
famul. ercif.
c de incarn.
Verbi.
d in Pl. 67.
e orat. in
Cypr.
f in hist.
Barl. & Ios.
c 32.

7.

g problema-
te 136.
h probl. 78.
i Gal. 5. 20.
k l. 30. c. 1.
& 2.
l l. de anim.
c. vlt.

Longè consultius foret Ephesinorum exemplo tales libros flammis tradere. Fuerant Ephesini magicis artibus infames Apollonio Thianço eas ibi profitente tanto plausu, ut non solum statua donatus sit, verum etiam cultu religionis. hinc *Ephesina voces & notula*, quas qui sibi adhibebant in medio conflictu armorum manebant illæli; hinc nata paræmia *litera Ephesina*. Tamen incitati diuinitus Ephesini, & Apostoli Pauli præcepto animati, ac generosa animi inductione collatam in publicum horum librorum multitudinem, quæ quinquaginta millibus denariorum æstimari poterat, hoc est, ut interpretatur Budæus, nouem millibus librarum monetæ Francicæ, flammis conbuserunt. Extat in iure Pauli Iuriconsulti responsum^a, atque Vlpiani^b de comburendis magicis libris, & sanctissimè ab Ecclesia Catholica in mores receptum, ne quis Magus in eam cooptetur, nisi suos de magia libros prius cremauerit, quod de Cypriano testantur Athanasius^c, Augustinus^d, & Nazianzenus^e, & de Theuda Damascenus^f.

Et sanè si in Christianos falsò magiæ accusatos ab ipsismet Ethnicis igne sæuitum est; quid facere Christianos par est libris illis, qui ab ipsis hominibus vano numinum cultu imbutis sunt damnati? Sunt enim fontes omnis maleficij, imò etiam & impiæ superstitionis: nam vix quemquam reperias magicis artibus irretitum, quin se quoque addicat impio & sacrilego cultui, etiam si fuerit Salomone sapientior, de quo sic Gregorius Venetus B, *ideo se subiecit ad potestates illis idolis seruientes, ut magiam perficeret, quam moliebatur*. idè inque alio loco^h explicatiùs ait illum *inebriatum desiderio sapientie humane coluisse idola*. Consentaneè Apostolus i idolorum seruitutem cum veneficij coniungit; itaque si illud studium appellatur à Plinio homine Ethnicò^k *vanitates magicæ, & fraudulentissima artium, ars inestabilis, imita, inanis*; à Tertulliano^l

Eneruis

Eneruis & otiosa curiositas. in iure, *ars dammabilis*. à Quinto Curtio & omni sapientium cœtu, *vanissimi cuiusque ludibrium*; omnino longissimè relegandi sunt, imò penitus abolendi eius facultatis libri; eoque id præstandum diligentius, quòd plus in ea periculi est, vtrique (ut loquitur Plinius) *artium omnium imperiosissima*. Ad hunc locum pertinet quod Deltrius refert^a, vnde alieno periculo quiuis discat, quàm funesta & feralis sit librorum magicorum lectio etiam illi, qui eos animi gratiâ duntaxat euoluisset, non autem exercendæ tartaræ illius artis studio. sic habet. Cornelius Agrippa aliquò profecturus vxori clauis sui Musei tradidit, addita prohibitione ne quem ingredi sineret. Inconsultus quidam adolescens, quem Magus habebat conuictorem, importunis precibus impetrauit à muliercula ut se ingredi sineret: ingressus incidit in librum coniurationum, legit; en illi pulsatio ad ianuam, turbatur; sed pergit legere. pulsat iterum nescio quis, & nihil respondente rudi harum rerum iuvene, dæmon ingreditur; quærit cur vocatus? quid fieri iubeat; isti metus vocem intercludit, fauces dæmon; sic miser luit pœnam nefariæ curiositatis: redit interea domum Archimagus, videt exultantes super eam dæmones, vtitur solitis artibus, ad sunt vocati, narrant rem, ut gesta est. Ille homicidam iubet cadauer ingredi, & per forum Louaniense (vbi cæteri studiosi solebant frequentius conuenire) aliquoties obambulare, tandemque corpus deserere. Ambulauit ille ter quartæve, tum corpus concidit, diffugiente eo qui regebat. Creditum diu hunc subita correptum morte expirasse; sed indicia initio rem suspectam fecere; postea tempus omnia aperuit.

Inunc & talia volumina in Museo tuo habe, si habere desideras laqueos, quibus incauti à malo dæmone strangulentur: verum & catis quid ex ea lectione emolumentum? diuitias sibi comparant? nihil enim vero minùs; idque satis testatur inopia & sordes mancipiorum dæmonis. rerum admirabilium scientiam inde hauriunt, ac velut aquilæ noctuas visu, sic isti intelligentia sapientibus hominibus antecellunt? Quàm vereor, ut qui hac infandæ curiositatis lectione sperant se consecuturos sublimem aliquam scientiam, atque aquilarum perspicacitatem, duplo obtusiores fiant, quàm essent antea. Vis huius rei exemplum. L. Lucianus Patrensis, sophista satis notus, scripsit se Magiæ flagrantem studio Thesaliam petiisse, ibique dum se in auem verti cuperet, in asinum à Palæstra ancilla, virtute vnguenti nescio cuius transformatum; atque ita in Asinina illa effigie, humano tamen sensu & mente retenta, multa eaque grauissima se perpeffum; donec gustatis rosis in pristinum Lucium reformaretur. Hic lusus eiusdem & Apuleij de asino aureo. Si opes & potentiam? perdit imperij? vitæ & animæ Iuliano causa fuit magia cuius fuerat studiosissimus. Valeriano item fraudi fuit. Nam caprus à Sapore Persarum Rege, & caueâ ferreâ inclusus orbis ludibrio patuit. Cæterùm quid faciendum libris magicis accipe ex facto S. Cypriani, quod refert S. Gregorius Naz. ^b *Magicos libros publicè proponit, de imbecillitate perniciosi thesauri triumphum agit, amentiam predicat; ingentem ex illis flammam excitat, diuturnamque imposturam qua ne vni quidem carnis flamma opem adferre poterat,*

D D d

ignis

a l. 2. difq.
q. 29.

8.

Grillandus
tract. de sor-
til. c. 3. n. 9.
Delr. l. 2.
q. 12.Beroal. in
Apul.b in Cy-
priam.

igne absumit, & à demonibus secedit. qui magiam admirati fuerant, volumina comburunt.

CAPUT II.

Libri impij, siue Athei è Bibliothecis arcentor.

1. **T**heophilus Raynaudus causas afferens suscepti à se consilij Theologiae naturalis conscribendae, haec ait. Propè refugio efferre probrum nostri aui, sed tamen dicendum est. In ea tempora incidimus, in quibus dixit insipiens in corde suo, Non est Deus; non tantum enim reddiui terrigenae cum Deo & auita religione coniuratis animis bellant; sed neque desunt, qui ita naturae repugnent, vt sibi patiantur exculpi ex animo eam, quam illa consignauit mentibus nostris, Dei informationem: quod scelus haud ita pridem duo flammis expiarunt in duabus praecipuis Galliae vrbibus. neque id quidem mirum; nam iam olim Clemens Alexandrinus monuit *hæreseos sedimentum esse Dei abnegationem*. qui prorsus Deum esse negauerint, fuerunt apud antiquos omnino pauci, de quibus Suidas in Lexico, & Laërtius ^a de vitis Philosophorum. Eminent inter *θεομάχους* duo insignes, Theodorus passim Atheus dictus, impurissimus pariter ac impudentissimus sophista, & Lucianus omnium numinum, omnisque religionis procacissimus irrisor, meritoque ob impietatem discerptus à canibus. Nostris verò temporibus tanta est horum piorum multitudo, vt Leonardus Lessius asserere non dubitet, nullam sectam, nullam religionem esse locorum amplitudine, vel regionum & prouinciarum diuersitate secta *ἀθέτων* numerosiorem, id est, eorum qui numinis prouidentiam, vel animarum immortalitatem tollunt. Adlaborat autem cacodæmon, vt in polytheismi locum, quem CHRISTVS DOMINVS suo aduentu discussit, Atheismum substituat, haud minus vero numini iniuriosum. Ego cum accuratè quaesiuissem, & quid tandem homines deuoluat in imum barathrum tam horrendae cæcitatæ, nullum aliud pondus reperi quo agantur praecipites, quàm innumerabilium & grauissimorum scelerum longâ peccandi assuetudine aggestam molem; cui ferendae, adeoque etiam in dies augendae vt pares esse possint, imminentem sibi Deum vindicem excutere ex animo suo nituntur: ita Clemens Alexandrinus ^b, vt *Deus ignoretur*, inquit, *efficit vita institutum; & quomodo fieri potest vt virtus à voluptatibus Domino assimiletur? aut Dei habeat cognitionem*. praëuerat regius Vates, eandem causam afferens inrestini huius murmuris in corde impij. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum. Quae verò solent afferri petita ex numinis prouidentia & bonitate, quae si aliqua foret, nec illa bonos sinceret esse miseros, & improbos felices; nec illa quicquam in orbe mali pateretur; haec, meo quidem iudicio, minoris sunt momenti, atque ab ipsis Ethnicis satis refurata, à Seneca libro de prouidentia, Plutarcho libro de sera numinis vindicta, & Platone apud Origenem ^c, vbi quod serò molant Deorum mole, & quod*

impij

impij grauissima poena sit ipsa impietas, docet: licet falsum sit omnino bonos semper esse infelices, quod de Constantino Magno probat D. Augustinus ^a. Rem hanc totam paucis tractat, sed validè, idem Theophilus Raynaudus in naturali Theologia, vbi os loquentium iniqua obstruit; cum tu consule, & eos qui magno numero ab eo citantur conuelleres (vt loquitur D. Augustinus) opinionem plenam insensissimi & demensissimæ erroris. Ad alteram partem de bonitate numinis mala esse in hoc orbe permittentis, vix aliter censuerim respondendum quàm Trismegisti verbis ^b, indignam omnino esse cui quidquam respondeatur. habebunt tamen à me isti impij iniquitatem in excelsis loquentes, quod suppeditat Theodoretus aduersus Græcos ^c. *Magna facultatis est, inquit, etiam ea quae malè facta sunt in usum aliquem bonum conuertere, & quae nos in formia fecimus, ea in formam pulchram posse redigere, & perfecta exhibere.*

Nunc ad rem. possumusne esse tanta impietate conscripti libri, vt quod insipientes in ima tantum mente timidè immurmurant, illud ipsum aliqui scriptores librorum suorum frontibus audacter inscribant, non est Deus. hoc enim nemo audeat dicere, (inquit Chrysostomus ^d) etiam si ausus fuerit cogitare. Mihi certè (verum vt fatear) integros super ea re libros videre non contigit: & si qui non scripti sunt, non est quod Athei Deum quem ignorant, metuant; sed quod reformident retro omnium saeculorum & sapientium consensum, ne desipere soli videantur. Si enim (vt dixit Saluianus ^e) nullum est hoc crimine Deum prouidentem negandi vel irrationabilium, vel insanium, quod fecere Epicurei otiosam stupentem nescio quam diuinitatem (vt loquitur Tertullianus ^f) animo informantes, quam iure merito vereri debent, ne extremè dementes, & pènitus bruti etiam apud imperitos audiant, prorsusque luce qua fruimur indigni, si Deum esse praecisè negent. Sunt nihilominus quaedam apud certos auctores, tam impiè scripta, vt expiatorio ferro, & igne, si viuerent, illis opus foret. Atheus est Euripides, de quo vide Theoph. Raynaudum *dist. 5. num. 162. Theol. natur.* Malum est illud Plinij ^g, *Quisquis est Deus, si modò est alius, (vel vt alij legunt,) si mundo est alius, &c.* tum paulo post, *Irridendum verò agere curam rerum humanarum istud quidquid est summum: anne tam tristi & multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusque?* Cornelius Tacitus ^h quando historiae serie interrupta, & pro more, statuens de singulis velut arbiter, post suas in vtramque partem disceptationes quaerit dubitacque, *fatone res mortalium & necessitate immutabili, an forte voluantur.* idem alio loco differens de cladibus quibus afflicta est Italia sub excessum Neronis, Deos crudelitatis & inuidiae in hominum genus politicus teterrimus accusat. *Nunquam atrocioribus, ait ⁱ, Populi Rom. cladibus magisve iustis iudicijs approbatum est, non esse cura Dys securitatem nostram, esse vltionem.* Impium est hoc carmen,

Marmoreo Licinus tumulo regitur, Cato paruo,

Pompeius nullo: credimus esse Deos?

Affine est istud Claudiani, si voluntaria fuit eius dubitatio, quod facile censuerim, fuit enim (teste Augustino ^k) paganus, & quidem (referente Orosio ^l) peruicacissimus.

DDd 2

Eape

a de ciuit. 1. 5. cap. 15. Psalm. 62.

D. Aug. 1. de ord. c. 1.

b in A. scl. cap. 7.

c 1. 6. sub finem.

2.

d in Pl. 13.

e 4. de prou.

f lib. cont. Valentin. cap. 7.

g 1. 2. c. 7.

h 1. 6. ann.

i lib. 1. hist.

k 5. de ciu. c. 26.

l 7. histor. c. 35. apud Raynaud. dist. 9.

Claud. l. 1. in
Ruff.

Sape mihi dubiam traxit sententia mentem
Curarent superi terras, &c.

Talis est Lucretij de Deo querimonia,

—fulmina mittat, & ades

Ipse suas disturbet, & in desertis recedens

Sauiat, exercens tecum quod saepe nocentes

Præterit, examinâtque indignos inque nocentes.

Eiusdem Epicurei porci grunitus expressus est libro quinto contra Dei prouidentiam, & diuinam mentem in huius orbis molitione. Tales sunt denique quotquot negant iustitiam Dei cohærere cum ipsius prouidentia, & quicumque eximunt res creatas prouidentia diuinæ; quotquot aliquid seu vitij, seu indigentia Deo assignunt, aut volentes de his rebus & diuinis perfectionibus ambigunt; sicut *dubius in fide hæreticus est*. Quotquot (inquam) de Deo malè sentiunt, impij sunt, & Athei.

3.

Dic tandem (inquis) quid faciendum istorum hominum libris? Paucis desinio quod mihi videtur. Si ex instituto id pugnant, vt extinguant lumen diuini vultus quod signatum est super nos. proscribantur longissimè à Bibliothecis; præsertim si horum detestabilium operum artifices inter Christianos degant: bellum enim quod cum Deo gerunt, tanto exitabilius est humano genere, quod propiores sunt, & aërem illum quem haurimus retro & pestilenti suo spiritu recentius corruerunt. De antiquis auctoribus mitius statuo, quia minus est ab iis periculi, vt pote multorum iam sæculorum iudicio damnatis, atque tam fœdè irretitis multis aliis erroribus, vt eorum dicta fidei sint quamminimæ. Cautio tamen erit Præfecti Bibliothecæ, locis quos exempli causâ indicauimus, aliisque qui legenti occurrent, apponere ad marginem quædam velut stigmata, ex quibus lector intelligat vel prætereundum locum infamem, vel cautè & animo Christiano percurrendum. sic geminum illum locum Taciti, quem retulimus, Iustus Lipsius compunxit notâ plusquam Threiciâ. alterum quidem appositâ hac voce *ἠνωεῖς*; alterum *γνώμην ἀπίστης*, *impia sententia*. Iacobus Dalescampius ^a etiam placuit in posteriore Plinij Atheismo: nam retractans dictum illud Plinij impium de prouidentia, hoc appinxit, *hic sibi caueant veri ac pijs Christiani*. Aptum erit, & illud Prudentij ^b, si fortè occurrerit impia aliqua contra Deum accusatio, veluti si diceretur auctor peccati,

Damna aures pater alme meas, & claudite meatus

Obbrutescentis capitis, ne peruia tales

Concipiat flexura sonos, &c. vel,

Quis ferat hac iniecta Deo conuicia?

4.

Vis alia quædâ spicula & cauteria inurendis atheorum scriptis, cum legenti se offeret quidpiam talis notæ? Si incideris in alicuius Auctoris locum quo labefactare nitatur diuinam prouidentiam, etiam circa res minimas; pagina illius marginem inscribere poteris hac sententia Plotini ^c. *Dubitare an detur omnium etiam minimorum prouidentia, non est prudentis, imò cæci cuiusdam patius, & omnino neque sensum habentis,*

c Enn. l. 1. 9.
cap. 16.

neque

neque mentem, proculque ab ipsi intelligibilis mundi cognitione semoti, quippe cum hunc mundum minimè videat. vel hac Clementis Alexandrini ^a, *pœnas meretur qui querit probationes an sit prouidentia*. vel ista Saluiani ^b, *Epicureorum, & quorundam epicurizantium deliramenta, qui sicut voluptatem cum virtute, sic Deum cum incuria & torpore iunxerunt, vt appareat eos, qui ita sentiunt, sicut sensum Epicureorum, atque sententiam, ita etiam vitia sectari*. vel istâ D. Augustini ^c de Philosopho Ethnico, *De prouidentia Plotinus Philosophus disputat, eamque à summo Deo, cuius est intelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hac terrena & ima peringere flosculorum, atque foliorum pulchritudine comprobât; qua omnia quasi abiecta, & velocissimè percursantia decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formantur vbi forma intelligibilis & incommutabilis habens simul omnia perseuerat*. Ad Euripidianum sacrilegium abiurata diuinitatis, quod supra retulimus, appingi potest hoc Plutarchi dictum ^d, *Euripides Areopagitarum formidine non omnino se aperuit, sed Sisyphum induxit quasi huius opinionis protectorem; sic contrario cuniculo impium illum cuniculum excipies, vel illud D. Chrysostomi ^e, Qui hæc dicunt, perinde faciunt, ac si quis meridie querat solem videre, & dubitet de luce; vel illud Augustini ^f de metemplichosi loquentis huc trahi potest. *Impiorum in circuitu ambulantium commenta; vel, magnorum magna deliramenta doctorum*. Si scelesti aliqua vox contra Deum bonos interdum infelices esse permittentem occurret, Plotinus ^g Atheios oppilabit. *Dæmones tanquam fullones Dei permisso bonarum mentium sordes in hac vita eluunt per incommoda*. Lupatum quoque erit istud Maximi ^h, *Deus per huiusmodi incommoda vult abraderæ præoccupantis voluptatis venenum*. Si felicitas improborum probis obiecta erit ad contemptum numinis, non absurdum erit istud, *Que ad aram ducuntur victima, coronantur*. Si quid contra animarum nostrarum immortalitatem leges, Seneca ⁱ opponendus erit. *Dies iste quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est, per has mortales moras illi meliori vitæ longiorique præluditur: hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele*. Innumerabilia istius generis suppetent contra Terrigenas supremo numini obloquentes, quibus vti poterunt præfecti Bibliothecarum, cum procax impietas Deum dispuet in libris.*

Non debeo videri fuisse hac in parte longior; quandoquidè Atheismus infinitarum nationū mentes nostro æuo imbuuit: vigere in Iaponia, Sinarum regno, India, Tartaria, atque in aliis barbaris gentibus tradunt scriptores: plerisque; Mahometanorū omnia fato tribuere Chalcōdilas & alij auctores testatur. Hæretici quoque vbi diu multumque fluctuati sunt in incerto suæ religionis Eurippo, ad hæc capharea saxa impietatis plerumque deferuntur; & eam stationem licet malè fidam suæ iactationis quærunt, in qua nihil credant; vt de quodam Atheo Caluinista Lutetia combusto memorant, qui scripsit librum *de arte nihil credendi*, in quo illud vnum (vt refert Maldonatus) verissimè dicebat, *oportere prius Caluinistam ferri, quam Atheum esse vellet*; præstat enim Deum nullum esse profiteri, quam auctorem peccati ipsum credere, vt alius quidam Atheus ex Caluini schola Metis à iudice interrogatus, confessus est; & ex eodem Babylonis Caluinianæ prostibulo Marinus ille cui Trinitas iustus fuit;

DD d 3 Deum

a 5. str. c. 10.
b l. 1. de
prou.

c 10. de ciu.
c. 14.

d 1. de plac.

e in Pl. 4.
f l. 12. ciu. c.
17. & ferm.
143. de temp.

g Enn. 4. l. 3.
c. 16.

h cent. 1. ex
varijs c. 86.

i ep. 102.

5.

Renanus Barrensis ad librum Novatiani de Trin. apud Rayn. in Theol. nat. dist. 5. n. 160. Consule Serararium c. 2. prolog. Bibl. q. 2. & Petri Gregor. comment. de Deo c. 1. Laert. Lactant. de ira Dei cap. 9. Eusebius in Chron. Suid. a. 1. de nat. Deor.

Deum quoque ridere solitus *magnum Portugallensem* appellans. O temporalitatem nec essent inter Orthodoxos qui Catholicam religionem suo Atheismo impiissime obtendunt, eod nocentiores, quod occultiores, quibus Dei cultus, æterna beatitudo, animæ immortalitas, Inferorum cruciatus, denique quidquid religiosissimum est, & diuinum, ludus est, & scena duntaxat, atque iis promiscue vtuntur, & adorationes suas accommodant pro temporibus & locis. Illi omnes si virus suum chartis illiuerint, & Bibliothecæ aditum postulerint, contra eos ex nostra lege seuerè agitor; & pudeat Christianos remissiores videri quàm Ethnicos, qui Propagator *βιβλία κερύχωνσαν ἐν τῇ ἀγορῇ κατὰ κήρυκα ἀναλέξαντες παρ' ἐκάστου τῶν κερύχων.* in foro combusserunt libros à singulis, qui eos habebant, præconis voce collutos, ea solùm de causa, quòd eos sic orsus fuisset, *οὐκ εἶδον ἐκ ἔχου εἶδέναι ὄντε ὡς εἶσιν, ὅτε ὡς ἐκ εἶσιν.* De Diis neque vt sint, neque vt non sint, habeo dicere si asseueranter & definitè negasset numen esse quid homine illo fuissent Athenienses, à quibus præter librorum exustionem, Reip. finibus eiectus est. ex quo equidem existimo (inquit M. Tullius) *tardiores ad hanc sententiam profitemdam multos esse factos, quippe cum pœnam ne dubitatio quidē potuisset effugere.*

CAPUT III.

Libri hæretici Bibliothecis interdicendi.

I. S. Greg. Naz. ep. ad Cleodon.

Ampridem obseruatum est, non sine numine factum esse, vt hæretici, quorum ingenium *τῶ πῶθει βιβλίων φιλοσημαίωρον,* gloriam apud poteros multis scriptorum lucubrationibus quærit, sua spe frustrati vix relinquunt vllum literarum monumentum, quod vetustatem vnus sæculi ferat. Vidit Ecclesia ab ipso sui nascentis exordio myriadas hæreticorum bene multas, quibus tamen morientibus vix vllus liber ab ipsis scriptus superfuit, qui praua sectæ dogmata contineret: imò ea nobis ferè essent prorsus incognita, nisi ex sanctis Patribus ea refutantibus eruerentur; remque ita habuisse omnino consentaneum erat, vt omnis plantatio, quam Pater cœlestis non plantauerit, eradicetur; & qui nihil ferè aliud propositum habent *hæresarchæ, quam vt tyrannicis moribus nomen suum illustrent,* familiam ducant, sectarum conditores sint, principes opinionum & duces, solo vt plurimum gloriæ studio incitati; mulctentur libris, in quibus sibi extruxerant præcipuum vanitatis præsidium. Accedit perpetua Ecclesiæ, & Christianorum Imperatorum consuetudo comburendi omnes libros qui aduersus Catholicam fidem prodirent. Extat apud Socratem ^b Constantini rescriptum ^c, quo Arii & quæcumque alia scriptra Ariatorum cremari iussit, pœnâ capitis aduersus occultatores sanctæ. Eorum exemplo Carolus V. Imperator graui edicto proposito per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ inferioris omnibus interdixit librorum Lutheri, & aliorum hæreticorum, pœnâ item capitis in secus facientes decretâ. Imò etiam, diuino numine ita disponente, fuit rescriptum Diocletiani, & Maximiani aduersus scriptra Manichæorum. plura huius motis exempla quærentem oportet

Matth. 15. v. 13.

Idem or. 12.

b l. 1. c. 6. s l. vlt. C. Th. de hæret.

Nichæus edit. Laurent. Sur. in comm. an. 1539.

santara

tantùm ecclesiasticas historias aperire: quod cum satis intelligerent hæretici, ac vltices illas flammæ reformidarent, excogitauerunt aliud artificium quo impias de Deo sententias, & sua monumenta propagare possent, ac venenum suum incautis propinare; est autem huiusmodi: suos, vel suorum contrubulum commentarios inscripserunt illustriuni Catholicorum nominibus, quod factum à Rufino Aquileiensi presbytero hæretico pluribus locis innuit D. Hieronymus ^a: id ipsum in Eua-grio Pontico Origenista grauiter reprehendit, qui vt fidem verbis suis adstrueret, & hæresis suæ fautores pro grauib & sanctis viris vendicaret. Sancti Ioannis Anachoretæ vitam suis libris præfixit, & venefici, (inquit ex Lucretio) prius oras pocula circum contingunt flauo mellis dulcique liquore. Sic Ægyptiorum templa propylæis pulcherrimè sub-structis, variòque marmore incrustatis exornata erant, in quæ cum intrares, crocodilum, aut felem, aut hircum, vel aliquod aliud fœdum animal inueniebas: ita pneutomachi hæretici libellum Tertulliani de fide Trinitatis malè sentientem, sub Cypriani martyris nomine passim vendiderunt, exiguo ære, vt ad plures perueniret: sic Apollinarij scripta attributa fuerunt magno Athanasio ab Nestorianis & Eutychianis. Rem narrant Marulus ^b & Sabellicus ^c, cuius hoc loco participem volo lectorum. Quidam Sabinianus hæresarcha post mortem D. Hieronymi opusculum quoddam execrandi dogmatis à se confectum Hieronymi nomine ediderat, vt maiorem errori suo adscriberet auctoritatem. Cæterùm Sylluanus Nazarenus Episcopus palàm illum arguens falsitatis, conditione proposita testabatur id ipsum Hieronymi præsentia se comprobaturum: cum enim mentienti capitalis pœna inferri deberet, nisi sequenti die id probaret, Sylluano ex pacto in supplicium ducto mori-que parato, illico Hieronymus præstò fuisse dicitur, cunctisque spectantibus spiculatoris manum ad feriendum erectam tenuisse, hæreticum acerrimè doli ac fallaciæ accusans. Sabiniani caput nemine percutiente ab humeris reuulsum in terram procidit; hinc & orthodoxi gratias Deo egerunt, & reliqui ad Sylluanum confugientes illius fidei se dedere. Dicerem hoc loco quàm proprium sit hæreticorum addendo, vel demendo corrumpere orthodoxorum Patrum libros, nisi Iacobus Gretferus noster ^d hoc ipsum argumentum tractasset. Certè S. Clementi Romano Apostolico viro, imò penè Apostolo, Coadiutori Pauli, & cuius nomen fuisse in libro vitæ idem testatur Apostolus, hæretici quædam affinuerunt in recognitionibus quæ libris vitæ contraria sunt, inquit Rufinus. Emserus lobum Gastium Lutheranum *munus decem falsariorum fœdum fuisse* in eiusmodi adulteriis scribit. *Alius manu scripturas, alius sensu expositiones interuertit: neque enim si Valentinus integro instrumento vti videtur, non callidior ingenio, quàm Marcion manus intulit veritati; hac sunt ingenia de spiritualibus nequicia, cum quibus luctatio nobis est fratres,* &c. Nouissimè Caluini opus editum est præfixo nomine Alcuini præceptoris Caroli Magni ad eundem Augustum. Sic Henrici Bullingeri liber contra visibilem Ecclesiam adscriptus S. Athanasio de vera & pura Ecclesia: sic opusculum Buceri Ioanni Episcopo Rosensi, de misericordia Dei. Sic cõciones Italicæ Bernardini Ochini apostatæ, Thomæ Episcopo

n ep. ad Cref. & in Hierem. 22. & in Ezech. 18. Baron. an. 142. n. 5.

Rufin. in apol. pro Orig.

b l. 2. c. 11. c l. 5. c. 4.

d c. 6. l. 2. de iure prohibendi libros hæreticos & noxios.

Tertull. l. de præscr. c. Catech. 6.

Ioan. Bapt. Cardona Episc. Dertofanus opusc. de expung. hæret. nominib.

Consule Iac. Gretserum 1.2. de iure & more prohibendi, & expurgandi libros hæreticos & noxios c. 5. D. Ambr. in Luc. 1. 2. c. 10. a serm. 66. in Cant. Idem in Cât. serm. 65. Idem in c. 3. epist. ad Tit.

Episcopo Iustinopolitano Ordinis Prædicatorum. Ex quibus omnibus liquet, quæ cautio necessaria sit in librorum delectu. hi enim scopuli eò sunt periculosiores, quò tectiores, & inuolutum pacis nomine bellù aperto Marte formidabilius ita mentito nomine, hæretici caput petunt, iugulum innadunt, vitalibus vulnus infligunt, corpore saluo animam interimunt. huc pertinet dictum D. Bernardi^a. *hi sunt qui boni videri, non esse; mali non videri, sed esse volunt: mali sunt, & videri boni volunt, ne sibi sint mali, etenim minus malitia semper sibi palam nocuit, nec unquam bonus nisi boni simulatione deceptus est. ita ergo in malum bonorum, boni apparere student, mali nolunt, ut plus liceat malignari.* eiusdem est istud; *longè plus nocet falsus Catholicus, quàm si verus appareret hæreticus.* hæc eadem causa est, cur hæretici verba Dei, seu sacram Scripturam suis libris inferciant in prauos sensus malitiosè detortam: *per verba legis legem impugnant, proprium enim sensum verbis legis adstruunt, ut prauitatem mentis suæ legis auctoritate commendent; sciens enim impietas auctoritatem legis nullum valere, fallaciam sub nomine eius componit; ut quia res mala per se ipsam acceptabilis esse non potest, bono nomine commendetur.* prorsus hoc vnum, videlicet ementiri Sanctòrum nomina, eaque imprimere fronti suorum operum, atque abuti velleribus ouium, & verbis scriptorum Canonicorum, ut quis liberius Ecclesiam Dei infestet, falsi prophetæ manifestum argumentum est, qui intrinsecus sit lupus rapax. verba sunt Lirinensis: *ut faciliùs incautis ouibus obrepant, manente luporum ferocia deponunt lupinam speciem, & sese diuina legis sententiis (adde & Sanctorum scriptorum nominibus) velut quibusdam velleribus obuoluunt, ut cum quisque lanarum mollitiem præferret, nequaquam aculeos dentium pertimescat.* & in librorum hæreticorum vestibulis quàm venustè tecti, sed quàm exitiales laquei? Seuerus hæreticus improbè sacras literas tractauit, & ad peruersas suas persuasiones detorsit, ut est apud Anastasium *ἐν τῷ ὀνόματι*, siue viæ duce; & tamen librum suum inscripsit hoc titulo *ἐπιανθίδης*, vel, ut alij scribunt, *ἐπιανθίδης*.

2.

Dies me deficiat si velim afferre causas quamobrem Bibliothecæ aditu hæreticorum libros interdicimus; *πεδωμενα τῶν ναυλοῦ, improbitatis literas* eos vocat D. Greg. Nazianzenus^b. Quis enim sine scelere in domum sapientiæ *doctrinam demoniorum* introducat? (sic D. Paulus^c nominat hæresim. *Quis caudas titionum fumigantium* (sic D. Hieronymus^d) in ædem lucis & intelligentiæ? *Quis demonum organa* (sic D. Gregorius Nyssenus^e) *Quis in castæ & incorruptæ veritatis sacrarium feralem meretricem* (sic D. Ambrosius^f) *& lupam procacissimam.* Quis in hortum omni sapientia constitum *δαίμωνια παραρτάνει, Demonis propagines, & omnia depascentes apros?* Quis in medicam animorum officinam certissima toxica introducat? Quis mures diuinas istas mercis labefacturos? nullus enim tam comefer mus ponticus, quàm qui Euangelia corrolit Marcion, inquit Tertullianus^g. Quis de ludò literario gladiatoriam arenam faciat, in qua hæretici decretoriis & parricidalibus armis contra Ecclesiam matrem suam volitant? & sicut secutores, vel retiarij quotquot suis laqueis capiunt, eos diti inferno mactant. Quis fatalem equum fœrum incendiario milite, intra moenia literariæ ciuitatis admittat? Quis retro factore aërem sui Musei inficiat? quam graueolen

b or. 1. c. 1. Tim. 4. d Ef. 7. e or. in suam ordin. fia Pf. 118. S. Ignat. matt. ep. ad Trall. g l. 1. contra Marc. c. 1.

graueolentiam reipsa exhalabunt nescio qui, Origenis hæresi infecti, quos S. Pacomius persanctè admonuit, ut resipiscerent, & Origenis libros in fluuium proiicerent; & (ut dixit S. Theophilus^a) *desinerent unguento celestium doctrinarum saniem & pedorem sui fœtoris immiscere.* Si D. Ioannes Apostolus pedem è balneo retulit, quòd Cherintum lauantem audiuisset, ne pestiferi hominis olfactu, aut contactu eiusdem aquæ malum aliquod sibi arcesset: si S. Polycarpus, Ioannis Apostoli discipulus, haud facilius cum Marcione hæretico, quàm cum primogenito diaboli conuersandum censuit: si Beata Virgo Deipara utroque Beato Ioanne comitata reuic intrare in cellam Cyriaci Abbatis^b, quòd diceret inibi inimicum suum esse, Nestoriù videlicet, in fine cuiusdã voluminis colligatù; fas nobis erit eos, *qui non cessant ore impio & sacrilego animo Euangeliorum sinceritatem corrumpere*, admittere in contubernium cum Christo, & sanctissima eius Matre, quos eminere in Bibliotheca nostra volumus; & cum sacris scriptoribus, cum quibus capitale bellum gerunt? Auscultandum potiùs monito Beati Isaia Abbatis^c. *Si librum inueneris* (inquit) *qui dicatur esse hæreticorum, caue ne illum legas, ne veneno mortifero cor tuum impleat: sed in ea doctrina, quam in Ecclesia sancta didicisti, ita persiste, ut ei nihil addas, nihil detrahas.* Causam eandem aliã metaphorã affert S. Isidorus^d: *Melius est enim eorum peruersa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.* Non legerat Nestorij librum Cyriacus, sed illum dumtaxat cum quo erat compactus in eodem volumine: tamen quando illud retulit B. Isichio Presbytero Hierosolymitano, sic eum alloquutus est. *Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum utilitatis accepi, quantum detrimenti: re quæ contigerat intellectã, Isichius præscidit Nestorium è volumine, & igne tradidit.* Quid si curiosius Beatæ Virginis hostem legisset? De Beato Pachomio hæc Dionysius Exiguus^e. *Vniuersos fratres sollicitus admonerat, ut non solum ipsius Origenis monumenta non legerent, sed ne legentibus quidem aurem penitus admoerent: unde fertur aliquando reperisse volumen eius, & in aquam mersisse continuo, testatus his verbis: Nisi scirem nomen Dei in eo esse conscriptum, omnes garrulitates blasphemiarum eius ignibus concremassem.* Ludouicus Cresolius^e refert se vidisse Religiosum & Doctore in Theologia qui cum opus principis è Gallia hæretici detulisset in cubiculum, quòd in schola nescio quid refutandum esset, nullam partem nocturnæ quietis potuit capere, quafi dæmonem ipsum habuisset in cubiculo eorum inuentorum fontem, & parentem: itaque vbi illuxit, abominandum illud volumen subito è Museo eiecit & exturbauit. Quid enim aliud sunt hæreticorum commentaria, quàm *βλασφημίας ἐρησθησίων, blasphemiarum officina.* Quis securus dormiat si se sciat habere viperam in cubiculo, nedum in sinu? at Tertullianus^f hæresim *viperam venenatissimam* appellat. Quis libenter commoretur in Museo olido, putenti, lordibustrato; basilicis & scorpionibus referto? Tales sunt hæreticorum libri: vnde & idem Tertullianus^g ait, *horreo planè spurcum blasphemie adflatum de hæretico ore fœtentem.* Quapropter hæreticorum libros non aliud quàm in tartari Bibliothecam mittendos ait Aloysius Nouarinus^h.

Simeon Metaph. in vita S. Pacomij. a ep. 2. contra Origenitas. D. Iren. l. 3. cap. 3. D. Hier. de script. Eccl. b in prato spir. c. 46. S. Hilar. ad Constantium Augustum.

c hom. 4.

d in reg 8.

*Dion Exig. in Pacho. p. 1. vitæ SS. Patr. & Metaph. in Pachom. vita. c. 27. e l. 3. cap. 1. sect. 3. myst.

Euagr. l. 1. cap. 2. f l. de Bapt. cap. 1. g in Scorp. cap. 27. h in prat. ad lect. tom. 1.

3. Ribad. l. 5. vitæ Ign. c. 5.

Aliud quiddam monebat conditor Ordinis nostri S. Ignatius, non esse consultum euoluere etiam bonos libros hæreticorum, aiens placere primum librum, deinde paulatim auctorem amari; tum ad amato auctoris ingenio doctrinam quoque omnem placere, veramque putari etiam eam que sit damnata, nisi principijs occurratur. quapropter Erasimum & eiusdem fursuris ganeones veruit legi in nostris Gymnasiis. Mirari mihi contigit haud semel cur tam pauca supersint monumenta veterum hæreticorum, non quidem de suis impietatibus, verum de multis aliis argumentis conscripta, vt de Phisicis, Mathematicis, de re medica & similibus; cum tamen nemini dubium esse possint, quin pleraque ab istis hominibus laborantibus prurigne scribendi edita fuerint, vt ex D. Gregorio Naz. supra obseruauimus. Ego puto eandem fuisse mentem antiquis Ecclesiæ Patribus, quæ postea sancto Ignatio fuit: indeque factum, vt plerique hæretici scribendi voluntatem deposuerint; vel si quid scripserunt, aut ediderunt in lucem, illud non fuisse sapius editum.

4. a l. r. cap. 6. minerual. b de expugna. hæret. nom.

Rursus ne nominandos quidem hæreticos, licet per eos profeceris, censet Nicolaus Serarius^a; & hoc addit Ioannes Bapr. Cardona Dertofanus^b, libros hæreticorum, licet nihil prauum doceant, sic admittendos esse ad Bibliothecas, vt eorum nomina propria prius expungantur: vterque iisdem ferè causis persuasus est, tum quod hæretici digni sint, quorum nomina in sempiterna obliuione iaceant, & excidant illâ gloriâ, quam in libris scribendis aucupantur. Quid? communi Asiæ consilio olim decretum est, vt nomen eius qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, nullus vnquam nominaret. nos eorum nomina consecrabimus, qui templis nostris faces iniecerunt, & etiamnum Ecclesiam Dei, templum Spiritus sancti euertere nituntur? Nobis non liceat quod solemne est Iudæis, quibus si contigerit citare aliquem Rabinum qui semper adhæserit Synagogæ, hæc verba addunt, cuius memoria in benedictione est. Si verò à Synagoga ad nos felici secessione transferit, hæc vel stylo, vel voce adiungunt eius nomini, cuius memoria in putredine ac fetore sit. Nos mitius tractabimus veræ religionis hostes hæreticos, quam Iudæi suæ peruicaciæ desertores? Memoria iustorum cum laudibus, nomen impiorum putrescet. Quid super hac re definiendum sit, iudicium esto penes duos illos quos adduximus: eos adi, si libet, hoc solum dico, Camelus quærens cornua etiam quas habet aures merito amittit. Tu hæreticos animalia gloriæ haud conuenientius punire possis, quam si fiant *ἀβύσσους*, siue, (vt Gellius loquitur) *innominabiles*. ego sanè nulli Scriptori auctor sim, vt eos vnquam nominatim appellet cum aliquo honoris adiuncto. Video enim hîc in Hispania, quæ (vt cum Baronio loquar^c) hoc planè sibi vendicat in Orthodoxæ religionis integritate, vt non ab erroribus tantum, sed à suspicionibus suis semper voluit esse immunes. hîc (inquam) video displicere auctores, qui plusculi in hac parte sunt, & Hispanis ab hæretica fece abhorrentibus molestum accidere cum nominantur frequentius hæretici, ac prorsus intolerandum quando cum aliqua laude appellantur. Ac proinde passim videas lituris inductos eorum Catholicorum libros, qui sibi hac in parte minus temperant. Iconomacho Leoni hæc scripsit Gregorius, κακὸν ἔστι πρὸς τὸ ἀιρετικῶν

Serar. ibid.

Prou. 10. 7.

c ann. 566. tom. 7.

ἁιρετικῶν ὡς ὀνομαζέσθαι. Turpe est nec vtile, aut conueniens hæreticum te nominare. Ita neque scriptori orthodoxo honestum hæreticorum nomina suis scriptis cum honorificis epithetis inferere. Quæ Photius in Bibliotheca de Philostorgio historico & Ariano scribit, ἰσορεῖ ἐναντία ἔχον ἅπαν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἰσοεικοῖς, ἔξαιρέ τις ἀρειανίζοντες ἅπαντας, λοιδορίας πᾶσι τῶν Ὀρθοδόξων ὡς ἔδ. τῶ ἰσορίαν μᾶλλον, ἀλλ' ἐγκωμίον μὲν ἦν ἀιρετικῶν λόγον ἢ γυνὸν, ἢ κατηγορίαν ἦν Ὀρθοδόξων ἀπὸ πάντων ἁδολόγη. Narrat ferè contraria omnibus Ecclesiasticis historijs, laudibus attollens quos nonit Arianismo infectos, & conuitijs orthodoxos perfundens: vt esse hoc eius opus non tam historia videatur, quam hæreticorum laudatio, cum nuda & mera vituperatione atque accusatione Catholicorum, &c. Diffraulent suam hæresim, aut impietatem illi scriptores quantum voluerint: at enim uero ferius ocius soluetur ista nix, & tum (Deus immortalis!) quantum cogetur luti? Et quia matuum muli scabuut; ideo nihil solet esse acceptius, nihil ab hæreticis proferri crebrius quam istorum amphibiorum pestilentes historia. Nos Catholicæ Ecclesiæ filij, non solam hæreticorum libros, sed & istorum in religione proteorum commentarios auersetur tanquam *aspidumona* (vt S. Gregorius Nazianz. ^a loquitur) non sanè inania & subueneanea, sed è quibus basiliscas semper aliquis erumpit. Nec hoc satis. Verum etiam licet hæreticorum libri hæresim ex instituto non doceant, sed in alio argumento versentur, suspecti tamen nobis esse debent, timendique Danaï etiam dona & vera ferentes, & pestilentis doctrinæ hamus sub esca alicuius eruditionis & elegantiz. Heu quot mala intulerunt in orbem Christianum quatuor illa volumina Scythiani genere Saraceni (de quibus S. Cyrillus^b) ceu quatuor venenatæ pyxides speciosis titulis inscriptæ; primum, *Euangelium* vocauit, non quod eius actiones contineret, sed solum nomen; alterum *capitulum*; tertium *mysteriorum*; quartum *thesaurorum*: tertius enim istorum librorum possessor *Curbico*, qui se *Manem* nominauit, inde velut ex Pandoræ arcula (Hesiod. initio libri qui inscribitur *ἔργα ἢ ἡμετέων*) prompsit pestilentium persuasionum deliria quæ infinitos mortales in sempiternum exitium præcipitarunt. Sapienter Theodosius & Valentinianus Imperatores^c in ea lege quam aduersus Porphyrij & Nestorij libros tulerunt. *Omnia prouocantia Deum ad iracundiam scripta, & pias mentes offendantia, ne ad aures quidem hominum venire volumus.* Lepidum est, & huius loci, quod S. Ephrem pio dolo de Apollinari hæretico in ipsius libris supplicium sumpsit. Rem in hæc verba Nysenus narrat^d. Apollinarium leuem, imò dementem atque insanum nuncupabat, qui res nouas moliens multa impia Scripturæque sacræ aduersantia duobus comprehensa libris è suo eructans ventre admodum insulse & temerè proloqueretur: illos libros cuidam, quam in deliciis habuisse ferebatur, sceminæ adseruandos commiserat; quæ cum magno innotuissent Ephrem, ipse se eiusdem opinionis esse confingens sceminam quæ libros custodiebat adit, & de se quis sit, quam fausta ei afferat ex eremo patefacit, aliaque id genus adiciens rogat, vt præceptoris sibi scripta publicæ utilitatis causâ exhibeat, vt nobis scilicet, quos tunc hæreticos vocabat, repugnare commodius possent.

a or. 2. de pace.

f.

b Careth. 6.

c in Cod. Iust. de summ. Tria. l. 3.

d in vita S. Ephrem.

Peruasa femina libros præbuit, eos tamen sibi quamprimum restitui rogans; cæterum magnus hic Iacob dementem supplantans Esau, ac flagitiosa illa primogenita rapiens prudenter oppressit. nam piscis glutino omnes illinens, ita folium cum folio contexuit, ut vna pars ab altera planè seiungi nequiret, & in vnam quasi tabulam singuli libri apparerent redacti; sicque eos mulieri à qua eos commodatò acceperat, reddidit; quæ quidem artificij huiusmodi, uti mulier, ignara, cum formam eorundem exteriorem saluam cerneret, quid intrinsecus esset diligentius inspicere neglexit. paucis post diebus cum orthodoxis quibusdam defertur sanctus senex, qui Apollinarium acciuisset, & cum eo sermones contulisset: in iudicium itaque vocatus, impiis illis libris fretus ad statutum diem venit, ac dicere quidem pro se, quòd grauiam senio premeretur renuit, postulauitque ideo sibi proferri libros ut ex illis respondere posset, atque contradicere: cum ergo istius delatoris socij promentes in medium libros produxissent, inueteratus ille dierum malorum iniustitiæ iudex, vnum ex iis in manus sumens aperire atque explicare nitetur: sed quod glutino vinctus non cederet, ad partem eius mediam aperiendam est aggressus; verum eodem euentu, ac proinde ad alterum se contulit; iterumque elusus, tanto rubore atque pudore suffusus est, atque animo perturbatus, ut ex eo confesso abiens quasi mentis atque consilij inops & exanimatus in morbum prolapsus sit; illamque ludificationem & deridiculum tam molestè tulit, ut valde parum abfuerit, quin tum moreretur.

CAPVT IV.

Obscæni libri è Bibliothecis exulent.

Aspicite ut veniant ad candida recta columbae;
Ut capiat nullas sordida turris aues.

Bibliothecam meam volo esse columbarum domicilium, non coruorum cadaveribus inhiantium diuersorium; Musarum sacrarium, non firenularum fornicem; Parthenonem, non prostibulum; ædem pudoris, non gurgustium nequitiae. Nec minùs verecundiæ postulo ab ingressuris in hanc Bibliothecam, quàm in palatinam Apollinis, quòd Ouidius^a reus prodiæ & iugulatae castitatis pedem nunquam inferre potuit. foris canes, Deorum crimina in templis picta sunt (inquit Seneca^b.) Sed quæro abs te, utri plus peccauerunt, vel Sacerdotes recipiendo, vel pictores inferendo? Faciant quidquid volent trosculi Floræ, nepotuli Cupidinis, & è Veneris Ida Satyri, aut è Priapi hortis Soradici; nunquam à nobis qui Musas colimus pudiciores impetrabunt in hanc Bibliothecam aditum; nunquam eorum spurcitas consecrabimus. Nihil huc nisi castum, integrum, atque ex omni parte sincerum adspiret. Clamat Naso,

Summouero dotes impius ipse meas.

Et ego huc eas inferri patiar? Surena Dux Parthorum Crasso interfecto, Crasique filiis ac plurimo milite inter prædam Milesia Aristidis reperit, eorumque infamiam Romanis vehementer exprobrauit. Eiusmodi
probrum

probrum & dedecus homo Christianus non metuet, si quid librorum istius generis in suo Museo habuerit?

At (inquires) carebis multis iisque perelegantibus operibus, quæ ars & natura coniunctis viribus & ingeniis pepererunt. Quid ais bone vir? næ tu videris esse ex eorum numero, qui tam dementes sunt, ut cum in ipso sterquilinio volutentur, se putant versari in mediis rosis, & immundum suum nobis pro pontico mure obtrudunt. In hoc libro (oppo-
nunt Priapi flamines) multa sunt bona. sunt ne propterea mala in eo deleta? (respondet Gerson. lib. contra impurum quemdam librum Romantij) rectus ignis est periculosior, hamus nocet pisci, si cooperus sit esca. Gladius vinctus melle feritne minus? Verum quod opus potest esse perelegans (uti loqueris) quod sanie strumosorum, & vomitu intemperantiun, ne quid cædius dicam, adpersum est? Nunquam potui inducere in animum meum, ut gemmas in cloaca quærerem, aut vescerer dapibus quantumlibet exquisitis in disco fecibus circumlito: haud me tamen propterea pauperiorem arbitror, macriorem, indoctiorem; & si ob hanc causam forem tenuior, egentior, & minus è re literaria instructus; ego meam illam mundam tenuitatem, seu tenuem mundiciem prætulero omnibus diuitiis per spurcitas quæsitis. Diuinè Augustinus^a, Sunt quadam quæ nescire, quàm scire sit melius. Venustatem habet poësis nisi à Venere nullam? nullæ margaritæ, vniones nisi è camarina nulli? nulla hortorum amœnitates præterquam Adonidis? nulla potus suauitas præterquam Ganymedei? nullum acumen nisi à Cupidine? nullus versus afficit, nisi qui inficit? nulla voluptas nisi voluteris in sordibus? Falleris quisquis hoc censes; nec meministi quod Crobylus refert. Sirenes voluptatum conciliatriculas à virginibus Musis cantu fuisse superatas, & victrices, à victarum pennis corollam sibi texuisse. Nescis quod scriptum est in Argonautis de Orpheo? noluisse diuinum vatem ad arborem alligari, neque cerâ aures obducere, cum Leucosiam insulam præterueheretur, ubi cantu insidiabantur Sirenes; sed acceptâ lyrâ, Dei Opt. Max. laudes cecinisse; quo cantu, utpote diuino, monstra impura ita in desperationem egit, ut musica instrumenta, quibus multos perdiderant, in mare proicerint. Laudatur à Theodoro Ephrem Syrus, qui ad inhibendum scelestorum sua ætate eluionem, & ad hæreses reprimendas, adiecit animum ad scribendas odas de rebus diuinis. Intelligebant multò plus esse ingenij in casta poësi scribenda, multòque plus voluptatis in legenda, quàm in sordibus tractandis. In cæno & sordibus (inquit Arrianus^b) pulchritudo non inest, nec in cæno se equus volutat, aut generosus canis, sed sustantium, & puri di anseres, vermiculi item & aranei. Ioannes Picus Mirandula libros amorum ab se compositos exussit. Laurentius Gambara, Petrus Bembo, Franciscus Perrarcha, Torquatus Tassus, Petrus Ronfardus pluresque alij acerbè demum deplorarunt quidquid olim calamo minùs verecundo exarauerant.

Rursus audio Idaliæ syluæ aprum grunnientem Apuleium. quasi vllum specimen morum sit (ait^c) versibus ludere. Catullum ita respondentem maleuolis non legisti?

Quid me ex versiculis meis putatis

I.
Ouid. l. 1.
Trist. el. 8.

a l. 3. Trist.
el. 1.

b decl. 5. l. 1.
contr. 10.

Quod sint molliculi, parum pudicum?
Nam castum decet pium poetam
Ipsam, versiculos nihil necesse est.

Apul.

Pergit e grandilibus suis laribus immunda sus volutabro suo sic patrociniari: Hadrianus cum Voconij amici sui poeta tumulum versibus veneraretur, ita scripsit,

Lascivus versu, mente pudicus erat.

quod nunquam dixisset si lepidiora carmina habenda essent pro argumento impudicitia: versus quanto apertiore sunt, tanto sanctiores, tanto pudicius composui, quanto simplicius professi: namque & omnia id genus dissimulare & occultare peccantis, profiteri & promulgare ludentis; quippe natura vox, innocentia; silentium maleficio attributum. Idem de se profiteretur Ovidius a.

Deme mihi studium, vita quoque crimina demes;

Crede mihi distant mores a carmine nostri:

Vita verecunda est, Musa iocosa mihi est.

Quis tu Apulei, quis ille Hadrianus quem tu nequitiae tuae suffragatem inducis? vtrumque excipio: vterque intestabilis est, alter altero est nequior. Superi praclarum honestatis defensionem Hadrianum, qui turpitudinem ipsam, sacra Eleusina suscipiens, aperte professus est; qui Antinoum consecrauit, aram, templum, festa, Cinædo dicavit. Si nihil aliud sit Apulei, quis te illo pudiciorem putet qui eius suscipis patrociniū? Tu etiam Catullum mihi profers. Enimvero dignum patella operculum, & egregium verecundiae praconem; Catullo (consentaneè ipsius nominis) lascivire & scribere idem est. Vos tergemina Veneris proles Catulle, Hadriane, Apulei, addamus, & Ovidium; dicitis posse animum incorruptum custodiri, licet cursus pruriant. itane verò? Siccine secreti estis ab omni humana contagione, ut non inquinemini? praeextata vobis verba & animus Sibylla castior? Nunquam vobis etiam per omnes Deos vestros iurantibus credam, Aphrodisium est iusiurandum vestrum; malo auscultare Soloni apud Laertium dicenti, & λόγον εἰδωλον ἢ ἔργον, sermonem simulacrum esse operum. Assentior potius Aristidi b, ἢ ἀποστατεῖ ἢ ἢ παρομιᾷ τῶτων, ἢ λέξει οἷον ὁ σὸς τῶτων ἢ τῶτων ἢ λόγον, ἢ πάλιν τῶ ἔτερον ὡσαύτως. non dissentit ab eis adagium, cuiusmodi sunt mores, eiusmodi orationem esse: & rursus, qualis sit oratio, tales mores. potius Isocrati quam vobis a ποιῆτι ἀγαθὸν πάντα νόμιζε μηδὲ λέγειν ἔδ. καλόν. Potius Euripidi,

Σιγῶν ἄμεινον τ' ἀγορῶν, μηδὲ Μῦσά μοι

Γένοιτ', εὐσεβὲς ἢ τῆς ὑμνήσας κακῆ.

Potius M. Tullio c. Quantum a rerum turpitudine abes, inquit, tantum te a verborum libertate sciungas. De eodem sensu Herodotus d, ὅπου ποιῆεν ἔστι ἔστι, πάντα καὶ λέγειν ἔστι. & quod scire Muretus in iuvenilibus apud Raderum e,

Raro moribus exprimit Catonem,

Quisquis versibus exprimit Catullum.

Veram esto: negare vllus possit descriptionis lasciviæ creati lectoribus exitium?

Si proba vitæ tibi, lasciviaque pagina, multas

Efficiis

Efficiis incestos, in Veneremque trahis.
Verba movent animos, oris lascivia pectus
Pulsat, & in venas semina mortis agit.

Puduit & poenituit Aeneam Sylvium solutioris scriptiois, ac ætate maturior summusque Pontifex factus, sæ poenitudinis carmen in hanc formulam canebat: Seni magis quam iuveni credite; Pontificem pluris, quam hominem priuatum facite; Aeneam reuicite, Pium (sic in Pontificatu vocatus est) suscipite.

Quid itaque statuemus? Duo. Alterum omnes eos libros, qui ex proprio instituto obscæni erunt, prorsus ab hac Bibliotheca arceri, & flammis tradi volo. quod ne acerbius cuiquam doleat, & conqueratur, senariis cum illis agi; audiendus D. Bernardinus Senensis a, Librum de arte amandi, inquit, ab Ouidio conscriptum quis apud Christianos non dicat esse prohibitum, cum etiam apud carnales infideles execrabilis putaretur? Alludit ad poenam quæ merito irrogata est Ouidio Nasoni impudicitia Magistro, & incentori libidinis, exulare iusso ab Augusto Cæsare in Geticis frigidioribus, ubi venereos illos ardores quibus ad insaniam torrebatur, temperaret. Hic exclamat Gerson. bin has voces. O Deus, o Sancti, o Sancta, o deuota Christiana Religionis curia, o presentis temporis mores: & inter Christianos tale (Ouidiani amores) aut peius opus sustinetur, laudatur, defenditur? Quod dixi de Ouidio, dictum quoque esto de eius similibus; nec prætermittamus referre edictum sacrosancti Concilij Tridentini. Libri qui res lasciuas, aut obscænas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed & morum qui huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio adhibenda sit, omnino prohibentur, & qui eo habuerint, seuerè ab Episcopis puniantur. Alterum, si qui erunt non quidem vsquequaque lasciuui, tamen aliquibus locis impuri, cuiusmodi sunt, Tibullus, Horatius, Martialis, Propertius alique eius generis, ne prostant in Bibliotheca, nisi perpurgati. integros si qua ex causa eos retineri visum erit, sub clauis habentor. Quidam grauius & admodum molestè ferunt detrahi, quædam ex Poëtis, & incidi affecta quædam membra ex reliquo corpore pertractura in contagiem quæcumque attigerint. Audiant illi disputantem super hac re Ioannem Ludouicum Viuem c. Scilicet, inquit, intolerabilem faciet humanum genus iacturam, si ex spurco poeta partem abscindas noxiam, & id facias in libello, quod in tuo ipsius corpore facere non dubites, si res exigat? Detruncauit Iustinianus Cæsar tot Iurifconsultos, & nefas erit detrahi ex Ouidio eos versus quæ adolescentis sit nequior? imò verò amissa sunt tot Philosophorum & sacrorum Auctorum monumenta; & graue erit, & non ferendum facinus si Tibullus pereat, aut ars amandi Nasonis? Vtique non de presentibus modò ac posteris præclare merebitur, si de poetica arte ac Poëtis ipsis quisquis eam repurgationem erit aggressus: haud aliter quàm de hortis qui venenis illinc eruncatis solas reliquerit herbas salutare. ita & ignominia erit Poëtis detracta, & malum virus legentibus. Itaque tales Poëtæ qui non ex instituto scholam nequitia aperiant, sed solum obscæna suis carminibus identidem interferunt; ne prostant in Bibliotheca nisi repurgati: sin minus, asseruentur in peculiari loco clausi. Puto hanc fuisse

3.

a tom. 1. serm. 3. ser. 2. Dom. Quinquag. art. 3. c. 1.

b l. contra Romantium de Rosa.

c Contra obscænos poetas, vide egregiã dissertationem Macartij Martij Camertis apud Possuinum Bibli. sel. l. 17. c. 21. & Drexelium nostrum Nicetæ l. 1. c. 5.

c l. 3. de trad. disc.

a 2. Trist.

De obscænitare horum factorum Tertull. aduer. Valen. c. 1.

Arnob. adu. gent. lib. 5. Euseb. in Chron. Achenag. adu. gent.

b in 2. Rhet. adu. Platonē defensionc. Eurip. in Troade.

c pro Cœl. d. l. 1. de morib. Perfarū.

e l. 1. ep. 5.

Bap: Manuan.

a l. 3. constit.
c. 5.

fuisse mentem Clericorum Regularium sancti Pauli^a, quorum hæc est sapientissima cautio. *Libros turpitudini ac lascivia accommodatos, otiosorum hominum commenta continentes, secularibus moribus seruientes, siue nostros, siue alienos in Collegio esse Præpositus non sinat. Si quid verò in huiusmodi genere, quod tamen aperte turpia non contineat, vsui esse posse, puta ob linguæ elegantiam, existimeturq; in Bibliotheca scrinio cuius potestas tuto & iusta causa alicui concedi possit.* Faceffant igitur ex his Musarū aluearibus mella venenum regentia, vt loquitur Lactantius^b: faceffat propinatum à meretrice Babylonica venenum turpilogij in aureo calice cultæ losutionis, vt dixit Origenes*. Summoueantur ab hoc loco ebrj illi Doctores, qui vinum erroris in vasis electis, & pretiosis propināt; qua de re queritur D. Augustinus^c, addens, ob id & se adolescentem cæsum fuisse nisi bibisset, nec licuisse appellare ad aliquem iudicem sobrium. De hoc argumento iterum plenius in oratione quam subiicimus ad calcem huius operis. Satis erit hoc loco afferre in testimonium confessionem Iuuenalis^d, quam recta ratio, & virtutis vis ab ipsius, cæterum haud ita pudici, ore expressit; quos si voles inscribere Bibliothecæ foribus, non repugnabo.

Nil dictu fœdum, visūque hæc limina tangat.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino

Atria displiceant oculis venientis amici:

Ne profusa luto sit porticus, & tamen vno

Semodi o scobis hæc emendat seruulus vnus.

Illud non agitas, vt sanctam filius omni

Aspiciat sine labe domum, vitioque carentem.

Val. l. 6. c. 3.

4.

Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportare iusserunt, quòd eorum parum pudicam ac verecundam lectionem arbitrarentur. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm prodesset ingeniis: itaque maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domum sibi inuisam obscœnis maledictis lacerauerat, carminum exilio mulctarunt.

Non erit alienum è re nata hic apponere quod aliquando dictauimus in Gymnasio Rhetoricæ, cum de vsu Metaphoræ ageremus, vt Suadæ alumnos dehortaremur non solum à verbis impudicis, sed etiam foetidis, atque (vti loqui consueuimus) *inciuilibus*, gurgustium & sellam familiarem (honus sit auribus) redolentibus. hæc nos tum discipulis:

Vnam Metaphoræ causam esse putauerim honestatem & verecundiam: multa enim interdum coguntur dicere oratores, quæ minùs vrbane & minùs honestè propriis nominibus appellantur, & ab iis tantum audiuntur, sine rubore qui erubescere nesciunt. Pudeat ingenuum oratorem, & liberaliter institutum vna voce camerinam mouere, & retro odore adstantium implere nares. Partienius vates hæc in parte, vt semper, ad eò religiosus fuit, vt pro firmo *latamen* dixerit; pro stercore *Effetos cinerem immundum iactare per agros*. Christianos adolescentes deterrere à verbis obscœnis, & impuris non aliter libet, quàm D. Pauli magni profectò oratoris, & magistri monito præcipientis, vt ne impudiciam nominetur quidem. Arnobius^e negat inter aures castas fas appellare non præfatis auribus res certas, tametsi non vtamur propriis nomi-

Ehes. 5.

e 3. cont.
gent.

nominibus: imò ne apta quidem & modesta circumlocutione vel leuem quantum fieri potest obscœnitatis cogitationem obicere debemus. *ρίζα αἰσχρῶν, radix turpitudinis est verborum obscœnitas*, ait Clemens Alex.^a *abest enim propè à flagitio, qui lingua & auribus flagitium iam admisit.* Vnde Varro^b, *virgo de conuiuiio abdicatur*, inquit, ideo quòd maiores nostri virginis acerbæ (id est, adolescentulæ) *aures veneris vocabulis imbui noluerunt.* Imprudenter qui se gerit in verbis aut proferendis, vel audiendis, sese exercet & comparat ad factorum impudentiam. Apage è Christianorum adolescentium Athenæo Bizontes & Zenones Sitaros quandiu nullam verbis vllis inefese obscœnitatem defendent, dummodo nullum sit in rebus flagitium. Digna enim uerò canibus ita philosophia, quibus etiam immundum animal in impudentia concederet: impudentiæ aram Athenis ponat Epimenides. Quod ad me attinet (Adolescentes) ita vos amo, vt satius vobis esse existimem æstu febrique anhelantes asperam & nigram linguam exercere, quàm in oratione virulentam & impudicam. Nigra enim & aspera lingua febrientiam intestinum corporis ardorem significat; at effectus quidam est conceptæ febris, non causa: petulans sermo corruptæ mentis effectus & simul causa est. Vtinam saltem quotquot sunt perfrictæ frontis & impudici oris, maris similes essent; quod dum effervescit, algam & muscum & fluitantia cadauera ita in litus eiecit, vt sic se expurget & exoneret: qui autem conceptum animo libidinum virus virulentis verbis euomunt, seu captantes risum, seu contumeliis quempiã afficientes, seu ipsa turpitudine delectati, sordes quidem impuro eiectant ore, & internæ fœditatis faniem euomunt, verum tamen eò magis se inquinant, turpèmq; Fescèninorum consuetudinem altius imbibunt animo, ac medullis insigunt, quæ postea identidem vbi vel minima occasio se obtulerit appareat. Sermo fructus est cogitationis (ait Clemens Alexandrinus^c). insolenter se in nominibus gerere, facit vt meditemur inhonestè facere: in voce autem esse modestum, est se ipsum exercere ad sustinendam libidinis impressionem. Sacrosanctas Christianorum aures & linguas spurcitiis contaminari quale nefas? eam præsertim linguam, quæ tam sape inter diuinas epulas figitur intra Christi vulnera, & sanguinem eius fugit, subinde sordibus pollui, quis ferat? Eiusmodi fœditate verborum & obscœnitatibus Lutherani & Calviniani pingi consueuerunt, quod aliàs dictum est de poëta Æschylo; & libidinum suarum ac intemperantiæ furias vltra naturæ iura mittunt in chartam: miseram chartam tantarum sordium stabulum, Augiæ bubili inquinatus: infinita enim maledicta in Romanam Ecclesiam & Romanæ Ecclesiæ deuotos homines ac castimoniam voto professos hauriunt vel ex ganea & gurgustio, vel ex libidinibus. Nec mirum. nam Lutheranus, aut Calvinianus integer & castus, in illa secta monstrum est. horret animus meminisse, & stylus scribere refugit, quæ Theodorus Beza, alter Geneuæ (si Superis placet) Pontifex, chartis mandauit de Candida sua & Aubertulo contaminatissimis: noluit (puto) vlla in parte cedere Caluino qui stigmaticus infandæ libidinis indelebi-

a l. 2. pæd.
cap. 6.
b in Agathon. apud Non.

c l. 2. pæd.
c. 5. & 6.

les notas in scapulis prætulit. Talibus magistris quid dare possunt

*Discipuli quàm quod turpes hircos fœteat,
Quod lustra & fœdi gurgustia fornicis afflet,
Et castas nares inimica verberet aura.
Cum noua fœtenti demens excludet Erynnis
Oua Erebo : patris monumenta aterna probro
Stigmatico in dorso relegant relegant que nepotes.*

Nihil nouum in hominibus hæreticis & hæreticorum coryphæis præuierant his Epicuri de grege porcis præcipites in omne volutabrum Ebionitæ, Basilides, Aëtius, Eunomius, Carpocras. De Atio Sozomenus ^a narrat librum scripsisse, cui inscriptio *Thalia*, id est, conuiuium, seu crapula, in quo impurissimus hæresiarcha numeris ita lasciuiebat, ut quamuis de rebus diuinis disputaret, tamen Soradicorum carminum turpitudines & formam imitaretur. quæ sæpius S. Athanasius Arianis exprobrat ^b.

Redeamus ad nostram Bibliothecam de qua iterum tritum illud per parodiam pronuntio,

Nil lectu fœdum visûque hac limina tangat.

Amor nunquam aditum ad Mineruam & Musas habere potuit; quia & hæ semper occupatæ, & illa graui fronte animoque inexpugnabilis est. O utinam quotquot Christiani legendis, vel scribendis libris animum addicunt, Paulino ^c auscultent ita Iouium fratrem admonenti. *Vacat tibi ut Philosophus sis; non vacat tibi ut Christianus sis; verte potius sententiam, verte facundiam, ut sis Dei Philosophus, & Dei vates; esto Peripateticus Deo, & Pythagoreus mundo, vera in Christo sapientia prædicator, & tandem tacitus vanitati.* tum addit quod præcipue ad hunc locum pertinet, *Perniciosam istam inanimum dulcedinem literarum quasi illos patria obliuerratores de baccharum suauitate lotophagos, ut sirenarum carmina, blandimentorum docentium cantus euita; habent in specie lenocinium, in gustu venenum, quorum usus crimine, pretium in morte numeratur.* Poëticas istas obscenitates S. Hieronymus ^d *porcorum siliquas* interpretatur, quas filius prodigus volutarus in cœno libidinum appetebat. *Possimus, inquit e, & aliter siliquas interpretari. Demonum cibus est carmina Poëtarum. hac sua omnes suauitate delectant; & dum aures versibus dulci modulamine currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna deuinciunt.* Idem alio loco *Egyptias ollas & virulentias, poëtarum carmina* dicit; propter quæ *Domini igne torremur, efficiturque sepulchra dealbata plena omni spurcicia.*

Quod de obscenitate & virulentia dicit; idem intelligendum de omnibus libris turpibus quocumque tandem genere orationis soluto, stricto uero conscripti sint; & de oblectamentis inanimum fabularum, quæ (ut loquitur D. Isidorus ^f) *mentem excitant ad incentiuam libidinum.* Musarum virginum ædi iantricem præfecimus *Verecundiam*; illis (quod Seneca sapienter dixit) seruiendum est sub quodam sacerdotio: ecquid verò mirum si Musei clauis verecundiæ tradimus; ut ab eius ingressu arceat meretricios Gnatones, & ganeones natos abdomini, non bonis literis: non sinunt se vinci Musæ ab apibus, quarum sanitas cum æstimerur hilaritate

Epiphani. hæret. 50. Baron. ann. 74. a l. r. c. 10.

b orat. contra Arianos & de sent. Dionys.

5.

Iuuen. 14.

Lucian. in dial. Vener. & Cupid. c ad Iouium fratrem.

d ep. 146. ad Damasum. e D. Hier. de 40. mansionib. mans. 13.

f in l. 3. sent. de summo bono c. 13.

hilaritate & nitore; suis alueariis custodes adhibent vigilantissimos, ne fuci, ne araneæ, ne vllæ denique fordes introcant.

CAPUT V.

Libris famosis locus in Bibliotheca ne esto.

Huius loci est fabula Cadmææ segeris: Cadmus draconis interfecit dentes seminavit, momento effloruerunt duæ Terrigenarum acies infestis gladiis armatorum, qui postea iacto fatali discordiarum saxo mutuis se vulneribus confecerunt. huius fabulæ hic est sensus sanè argutus. Cadmus cum existimatus sit literarum inuentor, & sexdecim primùm elementa tradidisse Græcis, hinc iactatum vulgò est seminasse dentes serpentium, qui sexdecim habent omnino dentes; ex quibus natæ tot pugnæ, quot modò ardere non solum inter doctos, verum etiam inter Principes frequenter videmus, ob literas & libellos. hinc *dentata* dici passim solent *mordacia*. ita Tullius ^a; *Calamo & atramento temperato, dentatâ etiam chartâ res agitur.* Profectò quisquis scribendi arte & scientia abutitur, præstaret eum omnino nescire literas, quod dixit Quintilianus de illis, qui sunt lingua effræni, atque intemperanti, mutos nasci & egere omni ratione satius fuisset quàm prouidentia munera in mutuum perniciem conuertere. Vsq; adeo autem perniciosa visa est hæc styli maledicentia, ut propterea quidam *μωροειδέματα* fuerint; optauerintque nunquam inuentas fuisse literas: qui licet hac in re nimis seuerè statuant (neque enim præcidendæ omnibus hominibus linguæ, quod quidam petulantius loquantur, neque continuò extirpandæ vites, quod nonnulli se vino ingurgirent, sed illa frændanda; istud (ut ille aiebat) aquæ propius admoendum, & si quis alterutro abutatur, plectendus;) tamen in maledicos scriptores rectè hac ratione animaduerti posse reor, si omnino excludantur è Bibliothecis. Alias pœnas in phanaticum istud hominum genus constitutas ab Imperatoribus & legislatoribus non refero. *Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis tractauit, commotus Cassij Seneri libidine, qui viros famosasque illustres procacibus diuitis diffamauerat.* Apud veteres facta arguebantur, dicta impunè erant, ait Tacitus ^b: quod postremum non credo; fuerunt enim antiqui legislatores & moderatores rerump. sapientiores, quàm ut linguæ & scriptorum licentiam inultam parerentur. nam plerumque lingua & stylo plus lædis quàm gladio: corpus quidem sic vulnerare potes, animum non potes, nisi verbis, aut scriptis, linguâ, vel stylo fauet Tullius: *quamquam, inquit, id quidem etiam duodecim Tabula declarant condiam rium solitum esse carmen, quod ne liceret fieri in alterius iniuriam leges sanxerunt.* Rursus ^c de Rep. *Nostra XII. tabula cum perpauca res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putauerunt si quis actitauisset, siue carmen condidisset, quod infamiam afferret stagitiumque alteri.* præclare iudiciis enim ac Magistratum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poëtarum ingenis debemus, nec

7.

Herm. Hugō in præfat. de scrib. orig.

a ad Quint. frat. l. 2.

b in ann. Vide Dionem l. 56. & Iurisconsultos quorum hæc propria cognitio est.

probrum audire, nisi ea lege, vt respondere liceat, & iudicio defendere En ipsam legem. *Si quis carmen occentassit, actitassit, condidissit quod alter flagitium faxit, capital esto.* Accedit Horatius ^a,

a in ep. ad
Aug. l. 2. j

————— *Dolere cruento*

Dente laceffiti, fuit in tactis quoque cura

Conditione super communi, quin etiam lex

Pœnaque lata, malo que nollet carmine quemquam

Describi.

& l. 2. Sat. 1.

Sed tamen & monitus caueas, ne fortè negoti

Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum,

Si mala condiderit in quem quis carmina ius est

Iudiciūque esto.

b in Sat. 1.
Persij.

Pseudocornutus Persij ^b interpret docet fustuarij, aut capitis pœnam fuisse maledico pœtæ. Porro istæ leges carminum, aut Pœtarum mentionem duntaxat faciunt : cuius rei causa est, quòd plerumque *genus irritabile vatum* liberius scribat, profcindat mordaciùs, faciliùs mendacia interpolet, & audaciùs spargat. hinc idem Horatius ^c,

Horat. l. 2.
ep. 2.
c Ode 6.
epod.

Caue, caue : namque in malos asperrimus

Parata tollo cornua;

Qualis Lycamba spretus infido gener,

Aut acer hostis Bupalò.

loquitur de duobus Pœtis admodum virulentis : alter est Archilochus, quem alio loco sic depingit apertiùs,

in Pœt.

Archilochum proprio rabies armauit Iambo.

Fuit autem aded maledicus, vt Lycambem socerum cum Iribus filiabus ad laqueum adegerit, si Terentiano credimus. Alter Hipponax qui Scazonte ita appetiuit Anthernum Chium & Bupalum clarissimos sculptores, à quibus ob insignem vultus fœditatem fuerat expressus, & lasciuia iocorum propositus ridentium circulis, vt illos ad voluntarium suspendium compulerit. quod tamen falsum esse docet Plinius ^d, aiens postquam ab Hipponacte probris confixi sunt, complura in finitimis insulis simulacra fœcisse, quibus subiecerunt. *Non vitibus tantum censeri Chium, sed operibus Anthermi & filiorum.* Vt vt sit, maledicentia nomine infamem fuisse Hipponactem constat, & planè timendum, cum processit armatus suo illo scazonte quem inuenit. meritoque dictum à Tullio ^e, *Senarios vorò & Hipponacteos effugere vix possumus; magna enim parte ex iambis constat nostra oratio;* quæ famosa scripta quantopere crudelia sint accipe ex Horatio ^f,

c de orat.

f l. 1. ep. ad
Mecœn.

————— *versibus oblimit atris,*

Et sponsa laqueum famoso carmine nectit.

g ad Att.

Persequamur pœnas olim constitutas in maledicos. Tullius ^g auctor est, Eupolim fuisse præcipitatum in mare, quòd Alcibiadem carmine perstrinxisset, cautumque ab eodem ne quis deinceps nominatum quempiam suis carminibus perstringeret. satis arguit quàm pridem lege lata actum sit aduersus famosos scriptores, ex quo factum est (inquit Gyraldus ^h) vt pœtæ comœdiæ acerbitas in leniorem formam immuta

h dial. 6.
hist. pœt.

immutaretur. Est etiam Pauli Iurifconsulti sententia de famosis carminibus, & in Codice ^a mentio. Labienus ille, qui eluctatus per multa impedimenta summæ egestatis, summæ infamiae, & summi odij, tandem ad famam ingenij peruenerat, tanta fuit libertate, vt libertatem excederet, vt (quia passim ordines hominesque laniabat,) *Rabiennus* vocaretur. Animus per vitia ingens, & ad similitudinem ingenij sui violentus : in hunc primum excogitata est noua pœna; effectum est enim per inimicos, vt omnes eius libri incenderentur. *res noua, atque insueta, supplicia de studiis sumi.* Bono hercle publico ista in pœnas ingeniosa crudelitas inuenta est. Quàm consultum foret multorum studiis faces subdere, quibus est *canina eloquentia, scriptorumque suorum velut pomparum ferculis procedunt in publicum, vt canina eloquentiam exerceant.* Laborant dentitione, ni alienæ famæ genuinum infingant: torquentur Aetneis ignibus, ni fel in venenato pectore accensum in aliquem euomant. Scribere nesciunt, nisi calamum intingant in pyxide Megeræ, nec sacris, nec prophanis parcut, & solem ipsum tenebris & tetra caligine obducere conantur sapia istæ virulentæ.

Fuere præter superius memoratos in scriptis suis amatulenti *Theon*, de quo Aufonius,

Hic est ille Theo pœta falsus,

Bonorum mala carminum lauerna,

cuius dens ponitur pro canino alienam famam arrodente. hinc Horatius ^b, *Dente Theonino quæ circumroditur.* *Lucilius* quoque de mordacibus fuit;

————— *secuit Lucilius urbem*

Te Lupe, te Mui, & genuinum fregit in illis.

hoc tetra loliginis succo passim fuisse videntur ebrij *Archilochi* pœtæ ciues, siue populares, nam & *Archilochi patria*, pro cœtu maledicorum, & contumeliosorum audire solet. Certè in illud vitium proniores esse quosdam populos, & quasdam ciuitates hac etiam ætate animaduertimus, vt tum se putent epulari lautissimè, cum aliorum famam lantant; quarum ferarum morsus incredibile est, quàm perniciosus sit, sicut adulatorum inter cicura animalia. Aiunt Valeriam nescio quam cum dentibus natam exitio ciuitati fuisse in quam deportata est; ego nihil puto esse Rebusp. exitialius obrectatoribus, qui dentes in bonorum vitam exerunt, & maledicè in omnes grassantur, ac vix scio quomodo regna & ciuitates ferant distortos istos, & transuersarios homines, qui nihil possunt rectis oculis aspicere; quique ad deterenda quælibet laudabiliter facta diuina incitantur. Similes illi speculo, quod fama est fuisse in Smyrnæ templo, (*επερόχμων*, vel *περόχρον* vocant) in quo res omnes quantumlibet excellentes & pulchræ, deformatæ & turpificatæ apparebāt. Boues neruicos quorum cornua sunt in humeris, etiam time: hoc est, eum calamniatorem qui non recta fronte, sed obliquus ferit, caue-ro. Abigamus ranas laudibus benemerentium importunè obstrepentes ex hoc Museo. Tu cum ab istis maleferiatis Cynicis quæsieris, cur tandem intemperanter bonos allatrent? si ex animi sententia respondere velint, nihil ferè aliud dicunt, quàm se ideo maledicere quia, malefacere non possunt.

a l. 5. tit. de
iniur. & l. 1.
C. de famof.
libellis.
Sen. l. 10. cõ-
trou. initio.

Salust. apud
Non. Marc.
dict. Rabula.
S. Hier. ad
Rusticum
Monachum.

2.

b in epist.

Pers. Sat. 1.

Causf. symb.
58. l. 12.

Ælian. l. 5.
hist. animæ.

Hæc labe oritur ex variis causis. S. Cyrillus Alex.^a ait, hæc in more positum hosti humani generis, vt quories veritatis doctrinam adulterare nititur, excitet in primis sycophantas qui probris impetant propugnatores veritatis Catholicæ, hos præmittit tanquam fundibularios antequam explicata acie pugnet, hisque vitur emissariis. S. Hieronymus^b eos ita alloquitur: *Maledictorum pannos hinc inde consuitis, & eorum carpitis vitam, quorum doctrina resistere non valetis: non idcirco vos non estis hæretici, si nos quidem assertionem vestram crediderim peccatores? & os fœdum non habebitis, si cicatricem in nostræ aure potueritis monstrare?* In aliis hoc vitium prouenit ex quadam mordacitate ipsis velut innata, quæ liberalia quædam ingenia sæpenumero in transuersum agit: in aliis ex inuidia & litore, qui res pulchras sua sanie aspergere studet, fœdas verò, quia iam fœdæ sunt, intactas relinquit: in aliis ex odio & malevolentia, quæ dentes acuit, & linguam si se aliter vindicare non potest. Vnde fit, vt admodum difficile sit hominum maledicentiam effugere. Nec ipsi Christo Domino si ad nos redeat, prout res sunt, criminatores desint, & quadruplatores gratuiti. Erunt semper manipulares milites qui incumbentes ipsi regio Antigoni tabernaculo, facient, quod homines & periculosè & libentissimè faciunt, de suo Rege malè sentient & loquentur. Erunt Therites qui dicent, vel ipsi Philippo Macedonum Regi, nihil ipsū gratius facere posse populis, quàm si se suspendat. Erunt Timagenes, qui eo quòd in Augustos & Augustas scripserint diligantur ab omnibus, eisque nullum limen præcludatur, si ob id Principis domus eis non pateat; nemo quasi fulguritos refugiat, imò eos cadentes multiplex mollis sinus excipiat. Contra istos rabiosos scriptores ego puto, sæpe consultum esse, & conuenientissimum repungendi genus nequam repungere, cum ab iis lacellit fueris. *Non est quòd cum illa paria faciamus* (inquit Seneca^c), *illud non venit in dubium, quin se exemerit turba, & alius steterit quisquis despexerit lacessentes; proprium est magnitudinis vera non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit, sed irritus ingenti scopulo fluctus assultat.* Si tamen iuxta monitum Sapientis^d interdum respondendum est stulto iuxta stultitiã suam; velim ita fiat, vt intelligat minorem se fuisse, quàm vt serenitatem nostram obduxerit: plus enim læso nocitura esset ira quàm iniuria. Hæc quoad famosos libros, quos ab hac æde longè arceo, & Biliandri monitum^e lectori meo represento. cui est stylus acuminatus, pugionis more, providendum esse ne quis innocens eo appetatur, neu stringatur bonis ciuibus, sed adhibeatur vt gladius auctoritati militis, qui ex imperio ducis in hostes stringitur, ad tuendam comp. preferatur: stringatur stylus, sed in perditos, & in defensionem bonorum.

Venio ad castigationes, animaduersiones, emendationes, notas literarias, quas Serarius noster^f sapienter ait facere ad veritatem plurimum, *scientiarum sepes esse ingeniorum franos, cura disciplinaque stimulos;* vix est, aut ne vix quidem, qui inoffenso pede decurrat curriculum literarium: latent infiniti scopuli in singularum facultatum pelago, quos omnes ita vitare, vt ne vel leuiter impingas, non est humanæ artis, vel ingenij, vix velum quadrigarium quantumuis nobilem reperias, qui

audit

audit gloriari se summa semper industria metas circumflexisse. Ridere soleo, imò etiam interdum despuere conceptam à Seneca de scriptis suis opinionem sanè fatuam. *Exiis, inquit, nihil addi sine iniuria, nihil detrabi sine labe potest.* Ama te quantum voles, mi Seneca, & blandire tibi in tua illa persuasione, quantumlibet tu tibi magnus videaris: ego illi haud difficile accesserim, qui te *calcem sine arena* vocitabat; sed magno opere Quintiliano^a assentior, qui incorruptè, & sapienter pronuntiat, *te in elocutione habere corrupta pleraque, atque eo perniciosiora, quo abundas dulcibus vitis: qui si rerum pondera minutissimis interdum sententiis non fregisses, consensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaberis.* Fatetur nihilominus idem Fabius *multa in te esse clarissima, multa admiranda, & equè dignum esse qui meliora velles, quàm qua voluisti.* Senecam statui pro exemplo, vt homines nos esse meminerimus, ac proinde nihil humani putemus à nobis alienum. Quid autem magis humanum quàm identidem errare, dormitare, oscitare, cæcutire, offendere etiam in æquo & plano loco? multa peccantur, vel à maximè circumspectis: at verò in re literaria longè plurima. Ille enim maximè felix est (inquit Augustinus) qui omnium minimè est infelix; ille etiam maximè doctus, qui pauciora ignorat, maximè in qualibet arte perfectus, qui peccat rariùs: at qui nihil ignoret, qui nihil peccet, non est huius vitæ, non est humanarum virium. Quapropter æqui bonique consulere debent, quicumque libros in publicum emittunt, adeoque quotquot literas tractant, vt si quando fortè cespitauerint, admoneantur. Placuit semper atque apud me, nec hilo minor est princeps Medicorum Hippocrates, qui (vt est apud Cornelium Celsum^b) in explorandis specillo fractis ossibus, à Saturis se deceptum memoriæ prodidit; *more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Magna ingenio, multa nihilominus habituro conuenit etiam simplex veri erroris confessio; præcipuèque in eo ministerio, quod utilitatis causâ posteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis deceptus est.* Maior se ipso videtur mihi D. Augustinus quòd retractans, seu denuo recognoscens opera sua, mutauit, & expunxit, addidit, detraxit quod posterioris curæ, & cogitationes, quæ ferè solent esse sapientiores, prioribus suaferunt, *ἡμέραι ἐπιλυποὶ μάρτυρες σοφώτατοι.* Secus facere, est ingenij valde infelicis, animi admodum angusti & inanis, atque de sua tenuitate sibi conscij. Ed magis solæcismis, atque barbarismis offenduntur homines, (inquit D. Augustinus^c) *quo infirmiores sunt;* & eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt. Nolle agnoscere errorem tuum, atque irasci cum moneris, cuius superbiæ est? sed & illud quàm solenne & frequens inter scriptores huius ætatis? Dissentit interdum homo à seipso, quid mirum si interdum ab aliis dissentiat? Verùm aliter sit ac deberet; mutua illa dissensione condiendæ essent mutua virorum doctorum consensiones; atque ex illo contrariarum opinionum attritu & conflictu elicienda veritas. Nunc non sic viuunt. Monitorem suum, obtractatorem suarum laudum, & certum hostem plerique appellant, & quamuis non sit, eum tibi faciunt. Nam ludicris armis in amica & urbana velitatione lacessiti, decretoriis & infestis rem conficiunt; exulcerantur

utrimque

Calig. apud Suet. a l. io. c. i.

b l. 8. c. 4.

c apud Pos. seu. l. i. de cult. ingen. c. 50.

2. a apol. ad Theod.

b ep. 68.

Sen. l. 3. de ira, c. 11. 22. 23. & 24.

c ibid.

d Prou. 26.

e l. de ratione communi ling. c. de stylo & penna.

3. f l. 2. min. 6. 4.

vtrunque voluntates, cum dissentire solum deberent iudicia: alium aliter scripsisse, quam tu scripseris, est indixisse grave & diuturnum bellum, quod nunquam conficietur, nisi post infinita examina, censuras, notas, defensiones, apologias, criminationes, actiones, actionum depulliones, litium contestationes, & mera plerumque puerorum iurgia, & peruicacium muliercularum ridiculas contentiones: nam (quod deterrimum est) cum initio lis esset de lana saepe caprina, ita excandescunt vtrunque animi, vt ex sermone altercationes fiant, quae vix nisi forte virum quem conspexere silent. imò nec intercurfu vllorum disceptatorum, & iudicum vnquam sedantur simulacra istae interdum plusquam Vatinianae. Non animo ingenuo & liberali, fateor, sed planè hostili, & maleuolo ac contumelioso saepe suscipiuntur istae reprehensiones ab Zoilis & Aristarchis: quo in genere proteruiam, maledicentiam & foetentium conuitorum insignis fuit Iosephus Scaliger stercolio & cloacinæ tam arctè auctoratus, vt ego malim cum Eumæo solidum diem loqui, quam vnam horam legere potentia scripta sordidissimi hominis, quorum hinc, vel minimam partem referre pudor sit; nec nisi planè coactus, velim repurgare rediuiui Augiæ inquinatissimum stabulum. Tales homines digni sunt Delriis & Serariis castigantibus. Ex hoc genere Criticorum Alastorum, qui nullo vnquam tempore defuerunt, nec deerunt. Fuit Iulianus Imperator cognomine Apostata, vir haud dubiè doctus, amans literarum, sed iudicij minus æqui erga illorum scripta quos oderat. Est apud Metaphrastem^a, quod de illo refero. Inter alias iniustissimas leges quas nefarius defertor tulit contra nostram religionem, hæc fuit; ne Christianis liceret humaniores literas & liberales disciplinas docere; quod, è re nata falsorum numinum fabulas, & figmenta discipulis suis patefaceret, & confutarent. Apollinaris Syrus, vt pluribus prodesset ad exemplar Homericæ poematis Hebræam historiam vsque ad regnum Saulis carmine heroico complexus est; & præter alia pleraque, etiam librum edidit de veritate contra Iulianum, & Philosophos gentiles, in quo sine vllis sacrarum literarum testimoniis planè ostendit, vehementer & ridiculè ab illis errari in Deorum persuasione & cultu. Legit hunc librum animo maleuolo, & inuido Iulianus; & qua erat dicacitate, Episcopis eius temporis tribus verbis scripsit, ἀνέγνω, ἔγνω, κατέγνω. legi, intellexi, reprobavi. Episcopi haud multò pluribus rescripserunt, ἀνέγνω ἀλλ' ἔγνω, εἰ δὲ ἔγνω, εἰ δὲ κατέγνω. legisti quidem, sed non intellexisti; nam si intellexisses, non reprobasses. Vides non tam hominis iudicium in reprehendendo, quam ipsius inuidia. Verùm quid tandem efficiunt Cynica ista arbitria? Ego equidem quidquam illis seu feri, seu meti nõ video nisi dedecus & ignominiam. nam euenire solet, quod pro Cicerone de Antonio dixit Velleius, *Famam gloriamque factorum & doctorum adedò non abstulisti, vt aueris: omnis posteritas illum in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur.* Cæterùm acerbis & insolentius insurgere ad notam inurendam, & imitari Clodium illum Albinum, qui adhuc puer, quod esset animi iam militaris ac superbi, saepe in scholis inter æquales Virgilanum illud terebat,

Arma amens capio, nec sui rationis in armis.

Arma

Arma amens capio. maledicta plenis plaustris deonerare, est feri ingenij, & prorsus alieni à Musis, quorum fores sunt expertes omnis inuidentiæ; nunquam rixantur inter se, & optimè illis cum Apolline conuenit, ἢ αἰ Μῆσαι ἕνεκα συζωρεῖσθαι ἀλλήλαις ἢ τῷ Ἀπόλλωνι, ἢ ἕδαιμία ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰς ἄλλας ὅτι μὴ μόνη σοφία ἐστὶ, μὴδὲ αὐτὰ μόνη ποιεῖν οἱ ποιεῖται. Non pigebit exscribere Quintilian^a iudicium de conuiciatoribus patronis, vt tam illi, quam scriptores, & quotquot literas profitentur, discant quàm fœda sit & illiberalis ista impotentis linguæ effrænatio. *Quidam si susceperint negotia paulum ad dicendum tenuiora, extrinsecus adductis ea rebus circumliniunt, ac si defecerint alia, conuicijs replent vacua causarum; si contigerit, veris; si minus, fictis: modò sit materia ingenij, mereaturque clamorem dum dicitur. Quod ego adedò longè puto ab oratore perfecto, vt cum ne vera quidem obiecturum, nisi id causa exigat, credam: ea est enim prorsus canina (vt ait Appianus) eloquentia, censuram maledicendi subire, quod facientibus etiam malè audiendi patientia prasumenda est. Nam & in ipsos fit impetus frequenter qui egerunt, & certè patroni perulantiam litigator luit. Sed hæc minora sunt ipso illo vitio animi, quo maledictus à maleficio non distat nisi occasione. Turpis voluptas & inhumana & nulli audientium bono grata; à litigatoribus quidem frequenter exigitur, qui vltionem malunt quam defensionem. Sed neque alia multa ad arbitria eorum facienda sunt. hoc quidem quis hominum liberi modo sanguinis sustineat perulans esse ad alterius arbitrium? Atqui etiam in Aduocatos partis aduersa libenter nonnulli inuehuntur: quod nisi fortè meruerint, & inhumanum est respectu communium officiorum, & cum ipsi qui dicit inutile, (nam idem ius responsuris datur) tum causa contrarium, qui planè aduersarij sunt & inimici, & quantulumcumque ipsi virum est, contumelia augetur. Super omnia perit illa qua plurimum oratori & auctoritatis & fidei affert, modestia; si à viro bono in rabulam iuratoremq; conueritur, compositus non ad animum iudicis, sed ad stomachum litigatoris. Frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non causis modò, sed ipsis quoque qui dixerint periculosam. Nec immeritò Pericles sequebat optare, ne quod sibi verbum in mentem veniret, quo populus effunderetur. Sed quod ille de populo, id ego de omnibus sentio, qui tanumdem possunt nocere. nam qua fortia dum dicuntur, videbantur; stulta, cum leserint, vocantur.*

Sæpe optimum factu erit, vt literaria inuidia scriptis alienis adlatrans contemnatur potius, quàm cum illa decertetur: est enim portentum adedò ferax malorum, & pestium, vt cum vnam exsecueris, subito multæ nocentiores progerminent. Proinde omnibus scriptoribus auctor sim, vt cum suum opus absoluerint, illud tradant iudiciosis & candidis censoribus diligenter examinandum; si probauerint, & duxerint fore è publico bono si edatur, edant: deinde si morosi carpant, si semidocti eleuent, si docti inuideant, si scioli semipleno ore laudent, si rarus sit Flaccus qui

Det veniam maculis quas aut incuria fudit, aut humana parum cauit natura; ne magnopere laborent; defensiones haud facillè suscipiant: se ipsam inuidia conficiat, & liuore proprio

GGg disrupa

Hor. I. ep. 19.

a 18 Oct. in actis Arce-mij martyri.

a 1.12.c.9.

4.

Horat.

disrupta crepet. si facere apologiam visum erit; sentiat aduersarius se à nobis superari humanitate & modestia. hæc scriptori: cenfori ista. Meminerit quod scitè Chrysippus dixit: qui cum altero decurrit stadium, sic currat, vt æmulum suum, si potest, longo post se relinquat intervallo: contendat quammaximè poterit, vt vincat: at supplantare eum qui certat, aut manu depellere, nullo modo debet. ita adhibenda est omnis animi contentio in literario certamine vt emineas; tamen famam aucupari ex concertantium infamia, obscurare alterius nomen, vt tuo nomini splendorem excites, velut umbrâ & recessu; bene currenti tranuersarium incurere vt cadat: vno verbo, deformare conuiciis alterius doctrinam, aut vitam, vt tu pulchrior & formosior videare, est pusilli hominis & Musarum contubernio prorsus indigni. Dicitur Tullij antiquissimum esse deberet omnibus doctis. *Et refellere sine pernicacia, & refelli sine iracundia parati sumus.* Pudorem iniicere debet dictum Ioannis Ludouici Viues ^a. Enimvero turpissimum est nobis, inquit, latrones, & lenones maiore inter se consensione viuere, quàm eruditos: tum statim huius mali causam innuit & remedium: sed nec eruditus vnanimitas & beneuolentia deerit, si disciplinas integrè & sanctè coluerint, non ad gloriam, vel ad quæstum: nam vbi harum rerum cupiditas inualuit, difficile est sanctam seruare societatem. Consultum esset omnibus literas tractantibus altè infixum animo esse & persuasum quod apud eundem Viues Plato dixit. *Tanto prestat disputatione vinci quàm vincere, quanto est melius magno malo liberari, quàm liberare; quid enim exiti alius potest homini contingere, quàm falsa opinio? Vt sit hoc fortasse liberatori gloriosus apud nonnullos, liberato certè utilius est.* Illi sunt profectò in literatorum ordine intolerabiles, qui sunt tam tenera & infirma conscientia, vt licet aliud spectes, tamen se semper peti suspicantur cum aliquid ab eorum sensu alienum dixeris; equis vlcerosis similes qui strigile audita actutum concitantur. Sed illi ἀμύσει omnium intolerabilissimi, de quibus loquitur Synesius. Decertatum est, inquit, pro Musis contra ineruditos, οἱ δὲ κακονδῆς ἀποδιδράσκουσιν ἢ ἐλεῖν ἢ ἀμαθίαις ὁ μεταφῶν ἐπὶ τῶν λειδορίων ἐν ἀγροίκασι. qui malitiosè declinant crimen ruditatis & imperitiæ, dum confugiunt ad vituperia eorum qua ignorant. Præclarum documentum continent hi Nasonis versus ^b, quibus hoc caput absoluo.

a de vita & moribus eruditi.

b l. 4. de Ponto el. 9.

*Scribentem inuadit ipse fauor, minuitque laborem,
Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Maior Aristarcho magnus Homerus erat.*

C A P V T VI.

Plagiarij scriptores in Bibliothecam ne admittuntor.

I. S Apienter Vitruuius, *Quemadmodum non mediocres, sed infinita his gratia agenda sunt, inquit, qui non inuidiosi silentes cogitata sua tradere posteris per commentariorum relationes, vti ea non interirent; sic contra quæ eorum*

eorum scripta furantes pro suis prædicant, sunt vituperandi, quique non proprijs cogitationibus nituntur scriptorum, sed inuidijs moribus aliena violantes gloriantur, non modò sunt reprehendendi, sed etiam quia mere impio vixerunt pena condemnandi. Hæc ille. Vt autem explicet quomodo hæc scripta fuerint vindicata ab antiquis, affert ea quæ hîc attexo. *Reges Attalici magnis Philologia dulcedinibus inducti cum egregiam Bibliothecam Pergami ad communem delectationem instituisent: tunc item Ptolemæus infinito zelo, cupiditatisque incitatus studio, non minoribus industrijs ad eundem modum contenderat Alexandria comparere. Cum autem summa diligentia profecisset, non putauit id satis esse, nisi propagationibus in seminando curaret augendam: itaque Musis & Apollini ludos dedicauit; & quemadmodum athletarum, sic communium scriptorum victoribus præmia & honores constituit. his ita institutis cum ludi adessent, iudices literati, qui ea probarent, erant legendi. Rex cum iam ex ciuitate sex lectos habuisset, nec tam citò septimum idoneum inueniret, reuoluit ad eos qui supra Bibliothecam fuerant, & quæsiit se quem nouissent ad id expeditum: tunc ei dixerunt esse quemdam Aristophanem qui summo studio, summâque diligentia quotidie omnes libros ex ordine perlegeret: itaque in conuentu ludorum cum ceteris Aristophanes citatus, quemadmodum locus ei fuerat designatus sedît. Primò poetarum ordine ad certationem inducto, cum recitarentur scripta, populus conatus significando monebat iudices quòd probarent. itaque cum ab singulis sententia sunt rogata, sex vnà dixerunt, & quem maxime animaduenerunt multitudini placuisse, ei primum præmium, in sequenti secundum tribuerunt; Aristophanes verò cum ab eo sententia rogaretur, eum primum pronunciarè iussit qui minime populo placuisset: cum autem Rex & vniuersi uebementer indignarentur, surrexit & rogando impetrauit, vt paterentur se dicere. itaque silentio factò docuit vnum ex his eum esse Poëtam, ceteros aliena recitauisse; oportere autem iudicantes non furta, sed scripta probare: admirante populo & Rege dubitante, fictus memoria è certis armarijs infinita volumina eduxit, & ea cum recitatis conferendo cœgit ipsos furatos de se confiteri. itaque Rex iussit cum his agi furti, condemnatosque cum ignominia dimisit; Aristophanem verò amplissimis muneribus ornauit, ac supra Bibliothecam constituit. Sic Vitruuius. Quid fingi potest ad præsentem de furibus & plagiarijs è Bibliotheca excludentis disputationem conuenientius? Igitur habemus in eos sapientissimi Regis præiudicium, atque in illo iudicio summam æquitatem. Cui enim graue admodum non sit (inquit Ludouicus Viues ^a) seruos sibi suos abduci, nedum filios? vti nam & de hoc plagio cautum aliquid esset lege Fannia. Aristophanes ^b iam olim conquestus est se in alienos ventres ingressum, quòd scilicet ea carmina quæ faciebat alij recitarent. nam σεπρομάντης & ἱππαρίωνος sunt, qui pleni Phœbo fundebant oracula. Idem questus est de Fidentino fure Martialis ^c hoc disticho,*

*Quem recitas meus est, ô Fidentine, libellus,
Sed malè cum recitas, incipit esse inus.*

Idem Seneca ^d. Cum enim multi accusassent Parrhasium pictorem Atheniensem, quòd vnum captiuum senem Olynthium ex his quos Philippus vendebat à se emptum perduxisset Athenas, torfissetque, atque ad exemplar eius pinxisset Promethea; periissetque in tormentis

Vitruu. l. 7. in proem.

a l. 5. de tradendis disciplinis. b in Ranis.

c apud Sophocli.

d contr. l. 10. contr. 5.

Olynthius, & ille tabulam posuisset in templo Mineruæ; multi ex ac-
 cusatoribus in eisdem sensus incurrerunt: vnus ex iis Glycon no-
 mine dixit, τὴν ἐν ἀνδρωπῶν Περιμνδῶν τὰ σατὰ δῶρα βασανίζει. Tri-
 rius quidam ex Aetorum centuria vnus, hoc aliqua ex parte cum sur-
 ripuisset, inflexit. Seuerus Cassius qui hoc facerent dicebat similes si-
 bi videri furibus, alienis poculis anfas mutantibus. Multi sunt qui de-
 tracto verbo, aut mutato, aut adiecto putant se alienas sententias lu-
 crificasse. Idem ferè dixit Pilo apud Ciceronem ^a. Stoici, inquit, non
 vnā, aut alteram è Peripateticis, sed totam ad se Philosophiam transtulerunt,
 atque ut reliqui fures earum rerum quas ceperunt, signa commutanti; sic illi
 ut alienis sententijs pro suis vterentur, nomina tanquam rerū notas mutauerunt.

a l. 5. de fi-
 nibus, & Vi-
 ctorinus l. 7.
 variar. lect.
 c. 7.

2.
 b ep. 1. circa
 medium to-
 mo vlt.

S. Basilius ^b eiusmodi literaria furta *supposititios partus* appellat: rectè
 Græci ὑπολιτρωμαίνα. Nec verò, inquit, ad discendum verecundum esse oportet,
 nec ad docendum malignum, quod ab alio tute didiceris nequaquam clam
 habendum, cuiusmodi facere mulieres improbae solent, quæ ex alijs ipsæ quæsi-
 tos liberos subiiciunt, patrem ementientes; auctorem verò ipsum proderè grata
 commemoratione decet, verumque ipsius scientiæ parentem. Horatius Cel-
 sum quemdam ex cohorte Tiberij Cæsaris aliena opera pro suis eden-
 tem, bellè comparat cum ridicula cornicula superbiente alienarum au-
 cularum plumis; noti sunt versus,

Hor. l. 1.
 ep. 5.

Quid mihi Celsus agit monitus multumque monendus,
 Priuatas ut querat opes, & tangere vitet
 Scripta palatinus quacumque recepit Apollo;
 Ne si fortè suas repetitum venerit olim
 Grex auium plumas, moueat cornicularisum
 Furtiuus nudata coloribus.

Idem Flaccus Demetrium quemdam ridet quòd aliena carmina pro suis
 cantaret, ac *simium* appellat.

—simius iste
 Nil præter Caluum & doctus cantare Catullum.

Martialis eisdem confert cum *plagiarijs*, hoc est, cum illis furibus, qui
 siue liberos, siue mancipia supprimunt, furantur, & vendunt pro suis, de
 quibus est in iure mentio. Sic ergo Valerius,

C. ad l. Fa-
 biam de pla-
 giarijs, &
 alibi passim.
 Cuiacius
 l. 9. Cod.
 Inst. tit. 20.
 Mart. epigr.
 53.
 Idem l. 1.
 ep. 62.

Commendo tibi Quintiane nostros,
 Nostros dicere si tamen libellos
 Possunt, quos recitat tuus poëta, &c.
 Imponat plagiario pudorem.
 Non sex paratur, aut septem sophos nummis
 Aliena quisquis recitat, & querit famam,
 Non emere librum, sed silentium debet.

Erant enim quidam sycophantæ qui Poëtarum insignium recitata ex-
 ciperent, quæ postea in alijs Athenæis apud alios auditores pro suis
 pronunciabant, eaque per plagium sibi tribuebant: de quibus Plinius
 iunior ^c, enotuerè quidam tui versus, & inuito te claustra refrigerunt, hos
 nisi retrahis in corpus quandoque ut erroneus, aliquem cuius dicantur, inuenient;
 quod contrigit Virgilio: placet rem narrare in gratiam principis Poëta-
 rum ipsiusque modestiæ in qua par erat.

c l. 2. ep. 10.
 ad Octauium.

Disti

Distichon fecerat in felicitatem Augusti, ac tacito nomine auctoris
 valuis infixerat: cum autem Imperatori mirum iam modum placuisset;
 erat verò eiusmodi,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè;
 Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

eius auctor diligenter quæsitus est, nec tamen inuentus; quæ causa fuit,
 vt Bathyllus nescio quis, poëta tolerabilis, non autem eximius, in sum-
 mo illo silentio illud sibi adscripserit; nec caruit sua laude & præmio:
 quod tamen laud æquo animo ferens Virgilius, iisdem valuis affixit
 quater hoc principium,

Sic vos non vobis nidificatis aues,
 Sic vos non vobis vellera fertis oves,
 Sic vos non vobis mellificatis apes,
 Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Augustus postulauit vt hi versus complerentur. quod cum frustrà ten-
 tatum esset à nonnullis, Virgilius hoc hexametrum illis præposuit,

Hos ego versiculos feci, tulit alter honorem.

hinc patefactum furtum Bathylli, qui aliquandiu Romæ postea fabula
 fuit, Maro verò honoratior. Amarulentior passim est in suis epigram-
 matis Martialis ^a contra Fidentinum suorum carminum furem, quem
 nunc cum *Agle puella edentula* confert artificiosos & empritios den-
 tes suarum gingiuarum lacunis inferente; nunc cum mulierculis pur-
 puriffo & cerussa rugas suas, & nigredinem inducentibus; nunc cum
 caluis factitio crine comam fingentibus; nunc cum *coruis inter olores er-*
rantibus; nunc cum *improbis picis* luscinijs æmulantibus. Qui Fidenti-
 nus, cum ex se ipso aliquid promebat, se ipso fure longè erat infe-
 rior, vnde facilè arguebatur furti. Quapropter sic acutè in illum Mar-
 tialis,

3.

a ep. 73. l. 1.

ep. 54. l. 1.

Iudice non opus est nostris, nec vindice libris,
 Stat contra dicitque tibi tua pagina, F V R E S.

Ausonius istos expilatores *Lauernas* vocat.

Hic est ille Theo poëta falsus,
 Bonorum mala carminum LAVERNA.

Porro fuit Lauerna velut Germana Mercurij, furum & furtiuarum
 fraudum præses, vt docet Arnobius ^b: èstque apud Horatium hæc furis
 precatio,

Pulchra Lauerna da mihi fallere.

Ingeniosè lusit in isto argumento Famianus Strada ^c, poëtas istos
 comparans cum *manganibus*, seu *veteramentarijs*, qui priscorum reliquias
 conquirunt, foris intima, intus extima conuertunt, quadrata rotundis,
 & rotunda quadratis permutant, vestesque ad speciem nouas ex colle-
 ctitijs centonibus sibi inducunt, & ita sibi videntur belli ac formosi, vt
 ne Gracchulus quidem *Æsopicus* pulchrior sit. Scitè etiam Caussin ^d
 noster ipsos raptores ait *Philoxeno fumosissimo bellioni* similes esse, de
 quo Athenæus ^e. Afotus ille, & mensarum omnium assecla, si fortè ni-
 dore alicuius culinæ tangeretur, inuerecundè intrò subibat; & asperis
 obsonio leuibus condimentis, quorum vsum in primis callebat, totam

b 4. & 7.
 adu. gent.

4.
 c l. 3. prolus.
 1. Momus.

d Paral. l. 3.
 c. 11.

e l. 1. Deip.

deinde patinam sibi vindicabat. Synesius cum sepulchrorum perfossoribus & expilatoribus eos confert, adeoque sceleratioribus esse pronuntiat, hac sententia, ἢ γέμου ἢ ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπειν, ἢ δομιματία ἢ καλεῖται πυλωροχρῆν. Magis impium esse reor mortuorum lucubraciones, quàm vestes furari, quod sepulchra perfodere dicitur.

Contra istius generis Lauerniones & Autolycos lege plagij meritò agendum cenleo: minimum saltem, aditu Bibliothecæ arcendos, nisi stigmatè notentur in fronsibus ignominia causa. Quid? Adolescentulus ridebitur in schola, accusabitur furti ab æmulis, si Homeri, vel Maronis versum incautiùs surripuerit; fures iustorum voluminum in Museis dedicabuntur inter scientiarum principes? Certè tyrunculi rectè possent torquere in istos magnos fures illud quod ab Diomede in Alexandrum aliquando dictum est: *Ego quia uno myoparone rem facio Pirata appello; tu quia integris classibus piraticam exerces, Imperator nuncuparis.* Nos, si quod segmentum, vel laciniam ex alterius vestriario nostræ synthesi assuimus, continuò iniuriosè tractamur à condiscipulis: vos qui chlamydes, qui trabeas, qui paludamenta, qui diphtheras alienas vobis furtinè attribuitis, literarum duces, Reges, Imperatores, Ioues vocitami. Prò quàm sæpe hoc contingit, & quàm iusta est ista querimonia. Legi apud Herodotum a Phocentem nescio quem, cui nomen *Thestorides* hospitio suo excepisse Homerum mendicatore cibo victitantem, ac promississe domi suæ nihil unquam defuturum, si quos versus meditabatur, pateretur describi, & alios subinde faciens ad se deferret. En vnum paupertatis incommodum, de quo non meminit Saryricus: Homerus inopia compulsus accepit conditionem, & minorem illam Iliadem fecit, cui initium *Ἰλίου ἐκείδω*: Thestorides alienis plumis conspicuus in Chium concessit, ibique aperto ludo Homericæ carmina pro suis recitans famam & fructum haud vulgarem consecutus est. Lucius Apuleius totum ferè Lucianum in Asino aureo exseribit, nullibi tamen auctoris memor, perinde ac si totum illud opus ob aliquas permixtas fabellas ipsius forer. Chrysiippus Solensis rapto viuere, & populari alienos fundos confluenerat adedò fidenter, vt totam Euripidis Medeam cuidam suo opusculo inferuerit: quamobrem nec effugit ingestum sibi ab Apollodoro probrum. *Si quis tollat de Chrysiippo (ait) quæ aliena sunt, vacua illi charta relinquetur.* imò nec alterius deridiculum, qui cum haberet in manibus Chrysiippi opera, & interrogaretur quid legeret? respondit, *Euripidis Medeam*, item nec Carneadis iram, furem & parasitum illum appellantis, quod scripta Epicuri illdem verbis & numeris furaretur. Simili plagio Cn. Flavius libertinus & scriba Appij Clodij viam sibi fecit ad Aeditatem & Tribunatum, librum continentem formulas actionum ciuiliam patrono surreptum populo exponens. Est apud chymicos *aqua auraria* *διεμπιονία*, quæ cum instillatur metallis conflatis ex vario fossilium genere, illico fecernuntur, & cognoscitur quid sinceri sit, quid impari. O si nobis esset in manibus & valde familiaris decretoria illa aqua explorandis auctorum operibus, essent proculdubio cautiore in adulterandis commentariis; fieretque frequenter, vt bene magna & cubitalia volumina, quæ isti fraudulentè conflatores sibi tota tribuunt, se-

creto

creto eo quod alienum est, in libellos manuales decreferent; aut (quod istis aurariae conflatuæ artificibus sæpe euenit) in furnos & tentures auraras abiret. Quàm furaces fuerint Græci discere ex Clemente Alexandr. qui libro sexto Stromatum permulta furta literaria retexit, additque, *ἄλλοι μὲ δὲ βίβλῳ εἰ κατ' ἕνασιν ἐπέχιναι ἀρροίμω ἢ ἐλλυμῶν διελέχων φίλων κλεπῶν, ἢ ἄς σφίτερίζεται εὐρεῖν ἢ παρ' αὐτοῖς καλλίστων δογμάτων, ὡς παρ' ἡμῶν εὐλόγηται.* Vita me deficeret si velim singillarim persequi Græcorum furta, quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem quam à nobis acceperunt. Itaque (vt vides) iam pridem rapto viuunt. Iouius^a, & Cuspinianus^b auctores sunt Leonardum Aretinum Procopij Gothicam historiam à se versam suppresso auctoris nomine tanquam suam, & ex variis historiis hinc inde collectam Iuliano Cæsariano Cardinali dedicasse; sed furti conuictum à Christophoro Persona Romano, qui eundem Procopium Latine loquentem fecit. Bartolum in iure ciuili principem, & Ioan. Andream Bononiensem in Canonico laudatissimum non nemo insinuat alicuius fraudis, & ab utroque factam iniuriam illis auctoribus, quorum inuenta sibi vindicauerunt tacitis nominibus; ab illo quidem Nicolauo de Marullis Mutinensem; ab ipso Oldradum Laudensem minàs dignè tractatum. Muretus^c Macrobio, & Agellio idem plagij crimen attribuit: *Eandem artem falsitatum* (inquit) *quam plerique hoc seculo faciunt, qui ita humani nihil à se alienum putant, vt alienis æquè utantur ac suis.* Non sum ego ex opulentis rerum exquisitarum possessoribus, ac multò etiam minùs maleuolè, & inuidè comprimo, si quid aliquot annorum studium, & aliquanta librorum lectio mihi peperit: tamen cum in Collegio nostro Dolano apud Sequanos, *Artem scurariorum insignium* anno millesimo sexcentesimo vigesimo octauo discipulis meis Rhetoricæ candidatis interpretarer paulo fusius & ornatius quàm feceram Lugduni quatuor, aut quinque annis antè; imò etiam de illa materia Latino & Gallico sermone dictarem, quæ haud essent vulgaria, & quæ honorariorum auditorum numerosæ cateruæ Philosophorum, Iurisperitorum, & Theologorum studiosè scribendo exciperent; atque aliis postea exscribenda domi traderent; admonitus sum ab amicis, viderem ne rem, quam illi plausibilem & eximiam vocabant, facilius & simplicius quàm par esset in Gymnasio publicarem: periculum esse ne Mercurioli fures editionem meam occuparent, & fortasse nec vel leuiter digitum intenderent in eum, à quo non modò Gallicas scuti interpretandi formulas reconditiores didicissent, verum etiam Latinas, in quibus plus videbatur esse eruditionis & peritiæ, & eas sibi quasi auctoribus tribuerent. hæc amici: vix tamen potui animo meo imperrare, vt mihi soli quidquam scirem, & hoc solum respondi: Si quis Lauernio ista furabitur, centum ampliùs auditores qui eadem excipiunt, & quotquot ab iis describunt, furi verecundiam facient, & manum iniicient.

Ælianus Eupolidi Comico fabulas quasdam surreptas refert ab Ephialte seruo; sed furem in scelere deprehensum Augeas molossus canis ab Augeo Eleusino dono datus Eupolidi arreptum mordicus tandè interfecit.

a in Elogiis.
b in Iustim.

Vide theatron mundi tit. Legislator.

c in Sen. l. 3. de benef.

6.

3.

a in vita
Homæzi.

Lactans. l. 7. &
Volaterr.
l. 14. c. 22.

a in præf. ad hist.nat.

b præf. ad Critica.

c i. 12. hist.

d de iur. man. lib. 1. c. 22.

D. Aug. 2. de doctr. Chr. c. 28. & ep. 34.

interfecit. Ecquis mihi donet eius generis canem qui pro foribus meæ Bibliothecæ excubet: non quidem dilaniandis istius criminis affinis, sed saltem deprehendis, & per omnium eruditorum ora ignominiosè traducendis ad præfectum loci, ut pro sua potestate plagiarium (quicumque tandem ille sit Theologus, Iuriconsultus, Philosophus, Historicus, Poëta, Philologus) ingressu interdicit; vel si quam ob causam videbitur admittendus, inscribatur in eius fronte quod seruis furacibus olim consueuerat, *fur est*. Est enim prorsus seruale hoc modo furaciter scrutari literarias apothecas, & aliorum opibus, nec gratiâ quidem verbo dictâ, rem suam augere. Vitium istud ingrati animi Plinius sic exagitat^a. *Quemadmodum benignum est, & plenum ingenii pudoris fateri per quem profeceris; ita obnoxii & infelicis ingenij est deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex usura.* Mandratus Priennensis cum inaudita quædam & subtilia de cælo à Thalete Philosopho didicisset, offerretque sine vlla exceptione mercedem; *hoc mihi pro luculento minerali esto*, (inquit Thales) *ut quoties ea quæ à me didicisti, apud alios proferes, me huius rei agnoscas auctorem.* Lipsius^b suum lectorem idem poposcit; ut si criticis suis animaduersionibus adiutum se senserit, si depulsam caliginem, si tentatum vadum, gratum se ac memorem duobus his verbis exhibeat, *Lipsius inuenit*. Verùm enimvero fieri potest, iuste Lipsi, ut quam ab aliis mercedem iustè exigis, eandem rite aliis non persolueris? hoc de tua liberali & modesta indole vix mihi persuaserim. Tu (ait Iulius Cæsar Bulengerus^c) scripsisti Saturnalia, de Amphitheatro, & de Gladiatoribus eleganti si quis est alius stylo: sed Perrus Faber Tholosani Senatus princeps vir longè doctissimus aduersus te vindicias inclamat: è semestribus suis illos insigni plagio subiectos esse defendit, quos orationis flore conuestieris, ne semel auctore appellato. Alij Strategica abs te repetunt, & manum iniiciunt, & nonnulli de commentariis in Tacitum litem intendunt: ego non interponam iudicium super hac re meum. Iacobus Guterius^d eundem Lipsium sugillat suppressi nominis Caroli Sigonij, à quo magna ex parte mutuatus fuerat quæ habet *lib. 1. cap. 29.* electorum de antiquorum imaginibus; tum addit comiter & festiuè Guterius: *quod sciens dolo malo non fecit, bona enim fidei Iustus possessor est, qui lege Fabia non tenetur, necesse fortè non putauit Sigonij nomen proferre, quod ingenij elegantia operumque varietate statim monstratur.* Ego, quod ad me attinet, longè facillimum puto in iis argumentis philologicis quæ Iustus Lipsius tractauit, & quæ alij simul illustrarunt, eadem obseruari; eosdem ritus indicari, atque ad eos probandos eadem Auctorum testimonia à singulis proferri. Cui enim animo propositum est, exempli gratiâ de veterum imaginibus scribere, de Amphitheatro, de circo, de oraculis, de calceo, de re vestiaria, de militia, de funeribus cæterisque id genus argumentis, nunquid eos veterum scriptorum fontes adit, vnde sperat se aliquid in suam rem deriuare posse? Auctores autem isti haudquaquam multitudine innumerabiles sunt, sed pauci; & quotquot inter eos habent aliquid singularis alicuius bonitatis, non ignorantur à Philomusis, sed studiosè adeuntur, leguntur, excerpuntur; & cum hæc Philologorum opera ferè consent

multi

multiplici illa eruditione quam varia lectio suppeditat, ingeniosa dispositione atque elegantistilo certum aliquem in finem & alicuius argumenti tractationem ordinatâ, vix, aut ne vix quidem fieri potest, quin sæpenumero duo scriptores eidem materiæ commentariis illustrandæ intenti multa similia, imò eadem afferant. Quod præcipuè singulorum proprium esse debet, est illa, quam diximus, dispositio & stylus, & tractandi ratio, vbi plagium manifestius deprehenditur: nam auctoritates, & loca quæ ad probandum id de quo quæstio est citantur, ex eodem (vix diximus) fonte à pluribus eodem, vel diuerso tempore scribentibus peti facillimè potuerunt. Quod ne perperam dictum videatur, accipe Bellarmini luculentum super hac re testimonium. *Ariana hæresi quondam grassante (inquit^a) scripserunt accuratè & copiosè tum Græci, tum Latini propemodum infiniti, Athanasius, Basilus, Epiphanius, Didymus, uterque Gregorius, uterque Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bæticus, Idacius, Clarus, Phagadius, Fulgentius, & alij: ita verò conueniunt inter se, & quasi conspirant sine testimonia Scripturæ pro Catholica fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, ut eadem omnes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab uno accepisse videantur: neque id illis vitio verti solet, aut potest: nam quod multi scriberent, causa erat ardor fidei & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat: quod eadem scriberent, inde fiebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte, eodem spiritu hauserant: & ex ipsius præsidij aduersus hostes eosdè de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.* Vnù horreo referre, quia impium delirium est. Ausi sunt iactare aliquando Philosophi Platonici, CHRISTVM DOMINVM ex Platonis libris hausisse graues illas sententias, quibus percellabantur sacrilegi & impij quadruplatores. Enimvero is in quo absconditi erant omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, vestris scrutis indigeat, & doctrinæ Oceanus stilliculam vestram desideret, ut crescat. hanc aduersus CHRISTVM impudentissimè & scelestissimè structam calumpniam destruxit D. Ambrosius libris illis quos de Philosophia, seu de sacramento regenerationis inscripserat, & nobis periisse dolet D. Augustinus^b. Contra verò ipsum Platonem & Ethnicos furaciter sacros libros contrectasse docent veteres Patres S. Ambrosius^c, Iustinus^d, Clemens Alex.^e Theodoretus, Tertullianus^f, Origenes^g, Eusebius^h, Tatianusⁱ, Theophilus Antiochenus, Athenagoras, Arnobius, D. Augustinus de civitate Dei, alijque qui conscripserunt aduersus Gentes apologias pro Christianis.

Excludimus igitur à Musarum alucaribus desides fucos laboriosarum apum mella inuerecundè diripientes: nam, ut dixit Belisarius apud Procopium^k, *ἡ δίκαιον τὴν κακίαν ἢ τὸ ἕτερον πόνον μέρων ἐπαλαβέσθαι ἄλλως ἢ τὴν μίλιτον ἰδιώτας ταλαπρωγίας ὀνειράσθαι.* & iure laudandus Nepotianus, ac Nepotiani similes, de quo sic Hieronymus^l. *Sermo eius per orationem conuiuium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecundè, recta suspicere, praua non acriter confutare, disputantem contra se magis docere quam vincere, & ingenio pudore qui ornabat atatem, quid cuiusque esset simpliciter confiteri, atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando eruditissimus habebatur.* Illud, nebat, Tertulliani, il-

III h

a tom. 1. contr. præf. ad lect.

b 2. retr. c. 4. & 2. contr. Iulian. c. 5. & 7. c. serm. 18. in Psal. 118. d in paræna. & in orat. ad Anton. e 1. 5. 6. strom.

f c. 47. apol. g 1. 6. contr. Cels. Theod. 1. 2. ad gent. h de præp. 1. 9. cap. 3. & toto prope 1. 1. i in sine or. cont. Græc.

7.

k 1. 2.

l ad Heliod.

a prolog.
l. r. sent. 4.
Consule
Paulum
Sherlogum
in Cantica
aneloq. r. r.
sect. 2. fusè
& doctè de
hoc argu-
mento dif-
ferentem,
præcipuè
quod perti-
net ad SS.
Patrum scri-
ptura.

8.

lud Lactantij, illud Hilarij est: sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc mo-
dum est locutus Arnobius: me quoque, quia pro sodalitate auunculi diligebat,
interdum proferebat in medium. Quisquis hunc in modum ingenuè lau-
dat eos Auctores per quos profecit, auctoritatem & humilitatem suam
commendat, ait D. Bonaventura. a loquens de Magistro senten-
tiarum.

Priusquam amoueamus de hoc capite manum, satisfaciendum est
cuidam Suadæ alumno me interroganti. Hæc quæ dicis, inquit, pu-
gnare videntur cum iis, quæ tradi & præcipi solent in eloquentiæ
Gymnasis: Oratori abstinendum citatione auctorum frequenti. Vtri auscul-
tandum, Suadæ, an tibi? si tibi, pecco contra præceptiones Rhetoricæ
artis: si illi, crimen plagij incurto, ac metuo ne si pro Domino rerum
pulcherrimarum me gero, iure merito tæque quaterque aliquis clami-
tet, & imponat plagiaro pudorem. Nam multi qui eadem quibus vtor
apud eosdem Auctores legerint, assertores erunt, satis prætabant, di-
cèntque vernas illos alterius esse, & ab alio manumissos: denique quæ-
admodum nolle legere eos, qui aliquod argumentum tibi commune
tractant, turpis arrogantia est; ita dissimulare cum legeris, turpioris est
ambitionis; beneficium inficiari, turpissimum ingrati animi vitium.
Amo ingenium tuum & ingenuitatem tuam, quisquis es qui mihi ista
obiicis: & hunc tibi scrupulum sic eximo. Ita est omnino vt dicis. re-
ctè te tuus in eloquentia mystagogus admonuit. non debes in illis
orationibus quæ toræ sunt in ornatu & delitiis, cuiusmodi solent esse
laudationes, sæpius interpellare stylum, & frangere numerosos perio-
dorum ambitus crebra auctoris, libri, capituli, sectionis citatione, nisi rei
necessitas, personæ grauitas, & ipsum pondus conceptorum verborum
ita vehementer urgeat, vt agere videaris ex chirographo, & cum ad-
uersario prolatis obsignatis tabulis experiri: dandaque opera est vt il-
læ auctoritates, quæ afferuntur, sint illustres, & ex recondita quadam
doctrina promptæ: in sacris pulpitis sacra Scriptura, & sanctorum Pa-
trum testimonia, quia in auctoribus & in verbis est plurimum momen-
ti, vtiliter afferuntur: in causis forensibus quæ ad probandum compo-
nuntur, ex recepto iam more leges aptè citari posse censeo; ac proinde
memoria valde commendatur in Iurisconsultis: in auctorum commen-
tariis & prælectionibus magnam habet dignitatem varietas auctorum
qui nominatim appellantur ad eam sententiam, quam explicamus: at
in orationibus non videmus hoc factitatum ab antiquis, & si inter-
dum fieri contigit, longè alia est citatio oratoria à philologia, & acade-
mica; nimirum quoddam illa ferè sit figuratior ornatiorque. Mihi certè cum
veniunt in mentem prisca illi scientiarum Genij & heroes, succurrit
quoque animo tritum illud,

A longè sequere, & vestigia pronus adora.

Tamen agamus bonum patrem familias; hæreditas maior à nobis ad
posterios transeat; ac licet instructi simus rerum pulcherrimarum co-
pia, quas ex librorum lectione didicimus; nihilominus neu semper li-
beat aliorum vestigiis insistere: & hoc saltem efficiamus; inuentorum
ab aliis vsus & dispositio noua sint: mutemus in succum & sanguinem
nostrum

Virg.

Sen. ep. 83.

nostrum variam illam eruditionem, quam libri nobis suppeditant. Ta-
men si te adhuc conscientia furti exagitat; scito, à quo tempore Biblio-
thecæ sunt, & libros & ipsamet ingenia facta esse publicam rem. Dein-
de si quid scribis edendum in lucem, locos eos quos imitatus es, vel
quos integros lectori tuo repræsentas, pateris ad marginem indicare,
arque etiam in contextu, si res feret.

Hæreticis *Ἰδουχοῶν*, seu minerual deberi à Catholicis prorsus vl-
lum, seu ex pacto, seu ex grati animi beneuolentia, negat Serarius a:
quoad primum, vbi stipulationes & restipulationes, vbi pacta, vbi con-
uenta, quæ ad aliquid rependendum me obligent? Quoad alterum,
nego beneficium ab iis in nos conferri vllum, in nos (inquam) quos cu-
perent esse omnium literarum rudes. argumento sunt probra quæ par-
tiariorum doctissimi plenis & feculentibus buccis, euomunt in Catho-
licos scriptores longè præstantissimos. Cur igitur scribunt (inquies)
nisi prodesse volunt? Nec tu meministi quæ suprâ diximus, hæreticos
insanabile scribendi cacœthes tenet. *Ἰδουχοῶν suo morem gerunt*; hunc in
modum impetiginem suam defricant.

9.
a l. 5. cap. 4.
min.

CAPUT VII.

Libros inutilis & ineptose Bibliotheca summoneto.

Libros non refert quàm multos habeas, sed quàm bonos, scripsit Seneca b ad
Lucilium. Amplius dico, interest non solum marsupij tui, verum
etiam (quod pretiosius est) otij tui & profectus, vt careas multis libris
inutilibus, vel ineptis, ex quorum lectione nihil aliud hauries, præ-
ter inam penitentiam, nihil aliud discas, præter inscitiam, aut rerum
dediscendarum necessitatem. Scio quidem dictum esse à Plinio *nullum
esse librum tam malum, in quo boni aliquid non inuenias*. Esto. At, illud
vnum, aut alterum quod in magni libri lectione reperies, estne tanti, vt
sit pretium diuturni laboris & temporis in querendo, & in eruendo
fastidij? præsertim cum sint in promptu diuites auri venæ, in quibus
perexiguo labore, vel prorsus nullo, aut eo certè admodum grato in-
gentes thesauros reperias. Quid laceras tibi manum in dumeris &
vepribus, vt racemulum nescio quem inter spinarum aculeos colligas?
quid in exilibus & macris saxeris excolendis elaboras, in quibus quid-
quid tandem facias,

*Arida ieiunis seges interlucet aristis, cum
Hic segetes, illic veniant felicius vna.*

1.
b ep. 45.Virg. r.
Georg.

Tu quoque cum diu multum certos libros volueris, euolueris, triueris,
non tantum inde referes vnde impensam reficias.

Est autem duplex genus librorum quibus nolo patere hanc Biblio-
thecam. Alij sunt de rebus inanissimis conscripti, quos *inuitiles* voco:
alij de rebus magnis, sed pessimè; hos appello *ineptos*: priorum auctores
magno labore magnas nugas agunt, quas cum diligenter sublegeris, &
in publicum protuleris, non doctior videare, sed molestior; si apud

2.

HHh 2. re

Sen. de breu.
vitæ c. 13.
a. l. 13. c. 14.

te contineas, nihil tacitam conscientiam iuuent. Infelicem hanc curiositatem & intemperans studium reprehendit in quodam familiari suo Gellius^a, qui non minimam partem suæ ætatis contriuerat in euoluendis cothurnatis quibusdam ineptiis,

Mart. l. 14.

Inque apinis triciisque & si quid uilius illis,

quæ tamen sunt quorundam grammaticulorum miracula. Cuiusmodi sunt; quo nomine fuerit qui primum Grammaticus appellatus; quam ob causam Telemachus cubans iunctam sibi cubantem Pisistratum non manu attigerit, sed pedis ictu excitarit, ἀρκελεια Telemachum quo genere claustrum incluserit: & hæc cum institores diobolarum diuendunt, auro & gemis æstimant. Quædani & scruta quidem ut vendat scrutarius laudat. Prefractam strigilem, soleam improbus dimidiatam ridebis lector si tibi protulero aliquas eius notæ volantes quisquillas, venti spolia quæ isti Eclogarum verè nugigeruli reponunt in suis thesauris sanctioribus. Agedum, faxo;

b de breu.
vitæ c. 13.

quæ tamen sunt quorundam grammaticulorum miracula. Cuiusmodi sunt; quo nomine fuerit qui primum Grammaticus appellatus; quam ob causam Telemachus cubans iunctam sibi cubantem Pisistratum non manu attigerit, sed pedis ictu excitarit, ἀρκελεια Telemachum quo genere claustrum incluserit: & hæc cum institores diobolarum diuendunt, auro & gemis æstimant. Quædani & scruta quidem ut vendat scrutarius laudat. Prefractam strigilem, soleam improbus dimidiatam ridebis lector si tibi protulero aliquas eius notæ volantes quisquillas, venti spolia quæ isti Eclogarum verè nugigeruli reponunt in suis thesauris sanctioribus. Agedum, faxo; præbit mihi Seneca^b quantumlibet stoicè serius. Nemo dubitabit quin operosè nihil agant, qui in literarum inutilium studiis detinentur, quæ iam apud Romanos quoque magna manus est: Græcorum iste morbus fuit quærem quem numerum remigum Ulyxes habuisset; prius scripta fuisset Iliad, an Odyssæa; an? Ecce Romanos quoque inuasit studium superuacua discendi.

c in Tiber.
c. 71.

Non ausus est (puto) Seneca Tiberium Cæsarem in simulare istius puerilitatis; de illo sic Suetonius^c tanto liberius, quanto ab eius ætate fuit remotior. Tiberius Imperator maximè curauit notitiam historiae fabularis, usque ad ineptias & derisum: nam & Grammaticos (quod genus hominum præcipuè appetebat,) eiusmodi ferè quæstionibus experiebatur quæ mater Hecuba? quod Achilli nomen inter virgines fuisset? quid Sirenes cantare sint solite. Ad historiam item fabularem pertinent ea quæ Didymus Grammaticus quatuor librorum millibus complexus est, in quibus de Homeri patria quæritur; de Æneæ vera matre; libidiniosior Anacreon, an uinosior uixerit; an Sappho pudica fuerit, & alia id genus studia quæ ne extremis quidem digitis à pueris, multo uero minus à uiris attingenda sunt. Enimvero longè doctissimus euadam si diu disputauero quot fuerint Niobes liberi; nam pueros puellâsque eius Homerus bis senos fuisse dicit; Euripides bis septenos; Sappho bis nouenos; Bachelides & Pindarus bis denos; quidam alij scriptores solum tres fuisse dicunt: cui tandem rei profutura est talis scientia? quid est nugari, si hoc non est? ut de Diodoro Plinius dixit^d, qui nihilominus suam Bibliothecam inscripsit. hæc aliaque similia, quæ piget referre, vix emissit oculo conspexerim, nedum Bibliothecam meam inseruerim.

d in præf.

2.
e l. r. inst.
cap. 14.

Debet quidem esse diligens historiarum enarratio, (ait Quintilianus^e) non tamen usque ad superuacuum laborem occupata: nam receptas & certè claris auctoribus memoratas exposuisse satis est; persequi quidem quod quisque unquam contemptissimorum hominum dixerit, aut nimia miseria, aut inanis iactantia est, & detinet atque obruit ingenia melius alijs uacatura. nam qui omnia etiam indignas lectione scholas excutit, anilibus etiam fabulis accommodare operam potest. at qui pleni sunt eiusmodi impedimentis Grammaticorum commentarum, vix ipsis qui composuerunt satis noti. Nam Didymo quoque, quo nemo plura scripsit, accidisse compertum est, ut cum historia cuidam tanquam

tanquam uana repugnaret, ipsius proferretur liber qui eam continebat: quod euenit præcipuè fabulosis usque ad ridicula quedam etiam pudenda; unde improbiissimo cuique pleræque fingendi licentia est; adè ut de libris totis & auctoribus, ut succurrit, mentiatur tuò, quia inueniri qui nunquam fuere non possunt: nam in notioribus frequentissimè deprehenduntur à curiosis, ex quo mihi inter virtutes Grammatici habebitur aliqua nescire. Ego ex hoc sermone Quintilianum istud infero. Si virtus est Grammatico fabulosa & inania nescire: si Aulus Gellius iudicauit istud ridicularium (uti loquitur) & nugatorium doctrinæ genus non conuenire suis notis; quare istud ponemus in clara luce, & omnium oculis intra Bibliothecæ nostræ sacraria: Si Seneca^a Lucilium suum his uerbis monet. Erige te Lucili uirorum optime, & relinque istum ludum literarium Philosophorum, qui rem magnificam ad syllabas uocant, qui animum minuta docendo diminuunt, & conterunt; si illis similis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt ut philosophia potius difficilis quam magna uideatur. Nunquid contentaneum est, ut claudam fores Musei mei istis gerronibus, ni & ego congerito efficiar, si libros longè leuiore illis, de quibus Seneca loquitur, subire intrò patiar?

Nihilominus nolim hoc ita accipi, ut si quid eiusmodi è re nata & appositè afferatur, modò insit semper aliquid salis, & acuminis, & ingenij, illud omnino respuam. Non omnino displicet illud Apionis Grammatici, licet leuiculum sit; ab eo obseruatum est, vel potius coniectatum, Homerum utraque materiam consumptam, Iliade scilicet, & Odyssæa, unum principium operi adiecit, quo est Troianum bellum complexus: eius rei argumentum esse, quòd duas literas in primo versu posuisset ex industria, quæ librorum suorum numerum continerent, scilicet M. & H. quæ literæ numerum quadragesimum octauum conficiunt. Animaduersum quoque ab aliis Caluini institutionem incipere ab hac uoce Tota, claudi istam impietati; perinde ac si totum illud opus esset anathema appensum impietati: in re uera lusus minimè illiberalis. hæc de prima parte.

At inquit: pictores rerum humilium sua non carent laude, ut nec phantastici qui liberius indulgentes suis vigilantium ut dormientium somniis penicillo exprimendis, chimæras pingunt. imò uidemus ista ludicra & miscella, quantumlibet uulgaria sint, curiosè expeti, ipsamque artificis exerrationem placere, & tenere oculos: quidni etiam scriptori fas sit in humilibus argumentis uersari, atque etiam interdum fabulares historias comminisci, anagrammata componere, iocularis ingenij euagationes, & deliria literis consignare, ut fecerunt rerum equestrium fabulatores historici A madisij, Heliodori, Barclaj, quorum commenta sunt in omnium manibus? Neutrums tibi abnuo; dummodo in eiusmodi rebus suis seruetur modus, & inuentio sit plena ingenij, electio elegantia, textura artificij, nihilque sit à bonis moribus alienum; sed sensus insit cum utilitate coniunctus: atque huius rei non desunt apud ueteres exempla & auctoritates, non solum sophistarum, uerum etiam ipsorum quoque Philosophorum. Phauorinus grauis Philosophus non putabat in leuibus istis argumentis se fieri ineprum, uel friuolum, qui op-

a ep. 71.

3.

Lil. Gyrald.
de poet. hist.
dial. 2.

4.

Gell. l. 17.
c. 12.

pidò in eas materias dicebat, ratur vel ingenio expergefaciendo, vel exercendis argutiis, vel edomandis vsu difficultatibus esse idoneas, sicut cum Therstæ laudes quæsiuit, & cum febrim quartis diebus recurrentem laudauit; lepida sanè multa non friuola inuentu in vtramque causam dixit, eaque scripta in libris reliquit. Phainas laudauit vriticam, Chrysiptus brassicam, Synesius caluitium, Ouidius pisticum, Lucianus muscam, Pittacus vnus è septem sapientibus Græciæ molam, Homerus scripsit βατταχουμομαχίαν, murium cum ranis pugnam: sunt alia id genus permulta, quæ interdum siue scribi, siue legi non vetuerim exhilarandi, vel exercendi ingenij gratiâ. Memini tamen dictum à Quintiliano eos qui in declamationibus, quas esse veritatis dissimillimas volunt, aratrem multo studio ac labore consumunt, comparari posse cum illo homine, qui grana ciceris ex spatio distante missa in acum continuò & sine frustratione inferebat. Quem cum spectasset Alexander, donasse eum dicitur eiusdem leguminis modio, quod præmium fuit homine dignissimum, & idoneum de arte friuola, & superuacanea, quam ταυοτηχίαν vocant, iudicium. Nihilominus si rarè, si ingeniosè, artificiosè, & eleganter istiusmodi opera fiunt, admiserim. est enim magnæ virtutis in paruis rebus magnum esse, atque (vt loquitur Sidonius in hanc rem) ingenij facultatem negotiorum probare difficultatibus.

5. De fabulatoribus historicis quos Hispani libros de caualleria, Galli Romani appellant, quales sunt qui de Ganeleone, Melusina, Arturo Rege, & rotundæ mensæ torquatis Equitibus de Rolando, de Caroli Magni paribus duodenis, de Scotiæ Rege Perseforetio & similibus, idem sentio; quæ figmenta si sunt ingeniosè excogitata, pulchrè digesta, venustè & eleganter scripta, & cum bonis moribus consentientia, non respicio: verum qui scopas dissoluunt, qui repugnantia locuntur, qui aduersa comminiscuntur, qui decori rationem non seruant, qui aliena à personis & temporibus fingunt; qui incondita & absurda formant; qualia sunt ea visa, quæ inter vigiliam & adultam quietem, in quadam, (vt aiunt) primi somni nebula se nobis offerunt, magnitudine & specie discrepantia, & prorsus monstruosa; istis (inquam) qui ἀπερχίαν profiterentur, qui Andabatarum more ruunt, ac stylo auras verberant, quarum rerum & auctorum sunt pleraque volumina insulsa & inepta in plebis manibus; non dignabor ingressu meæ Bibliothecæ. Sunt enim quadam quæ nescire, quàm scire sit melius, inquit D. Augustinus^b. Instabis: nihilominus inconditæ picturarum variationes & parerga, delirationes portentosa, & delphinis capitibus appictæ ceruices equinæ. ἀδύξα, cuiusmodi fuerunt chimerica deliria excellentissimi pictoris cui nomen De bosco, locum obtinent honoratissimum in Principum pinacothecis: item non in pictura solum, sed etiam in operibus toreuticæ lignariæ elegantioribus, abacis, dofluariis scamnis, aliisque ornamentis, quàm multæ sunt imagines, ac incertæ species ex nullis finitis rebus, cum pro columnis statuuntur calami, pro fastigiis harpaginetuli striati; candelabra ædes incontinentia, ex florum coliculis exeantia sigilla alia humanis, alia bestiarum capitibus similia, cuiusque rationis innumera, quæ nec fuerunt vnquam, nec esse possunt? At homines hæc falsa attentius aspicientes non

repre

reprehenduntur, sed delectantur, nec animaduertunt, si quid eorum fieri potest, necne; cur non idem mihi licitum sit in scribendo, quod pictoribus, & intestini operis opificibus in sua arte licet? Respondeo nec ista quoque talium artificum insomnia, vel stertentium meditationes probari peritis hominibus, & harum rerum iudicibus idoneis: si enim pictura & toreutice est indoctorum liber, ecquid è re falsa haurietur lucis? pictoribus quidem semper magna fuit audendi potestas, dixit Horatius,

*Sed non vt placida coëant immittia, non vt
Serpentes aubus gementur, igribus agni.*

Neque picturæ probari debent, quæ non sunt similes veritati; nec si factæ sunt elegantes ab arte, ideo de his debent statim iudicari, nisi argumentationis habuerint rationes sine offensionibus explicatas, ait Vitruuius^a. Magna ista vitia indecentia, auctores insipientiæ accusant. Hac si minimè ferenda sunt in picturis, multo etiam minus in scribendis libris. Artifices enim illi excusant rem artificiosam ac sæpe symbolicam, & de industria quæsitam ingeniosam absurditatem, atque repugnantium rerum coherentiam. at in operibus ingenij, placere hominibus ingeniosis, nihil potest nisi aut verum, aut vero simile, qui est solus pastus animorum nostrorum: nullam autem reapse partem veritatis, aut probabilitatis quæ dicuntur habebunt, nisi singulare rectè & ordine inter se necitantur, & ratio decori consistat. Vt vt sit, non sum ita rorofus & difficilis, vt si mihi des ingeniosè dissolutas sapienter & acutè delipientis ingenij exerrationes, eas non admittam.

Sunt alij Auctores qui de rebus quidem bonis & vtilibus scripserunt, verum tam insulse, tam perturbatè, tam confuse, tam imperitè & indignè, vt lectori vel mediocriter erudito bilem moueant, dum videt res pulcherrimas pessimo stylo, pessimo ordine, ita deformari, venustate sua venustate, aut veritate, perfectioneque omnino excidant, vixque retineant rudiora quædam sui lineamenta, cum è manibus tam imperitorum artificum exeunt. Alexander edicto vetuerat, ne à quoquam in gemma scalperetur præterquam à Pyrgotele clarissimo huius artis; idem noluit se ab alio pingi quàm ab Apelle, à nullo fugi quàm à Lysippo; quia tam sui dissimilis exprimebatur à plerisque artificibus, vt nec aquila sit nocturæ dissimilior, plurimumque de regia maiestate amitteret. Quàm vellem idem cautum esset in literaria repub. ne quis styllum sumeret, nisi scribendi bene peritus. Inueterauit iam à longo tempore illa scabies, vt notum est ex vulgati Persij versu,

Scribimus indocti doctique poemata passim,

atque haud scio an in vniuersis aliis artibus tantum peccetur, quantum in hac sola. Non audent artifices proferre quidquam in publicum, nec vlli operi inscribere suum nomen, nisi ita absolutum sit, vt allegi mereantur in Collegium artificum: & nihil verentur plerique scriptores sui amatores stolidissimi, præproperea & tumultuaria quædam volumina sensu malè digesta, stylo & oratione deterrimè vestita publicare, & in suo nomine edere. Bellè in eos cadit illud Horatij,

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis,

Indoctisque

Plin. l. 22.
c. 17. & l. 16.
c. 19.
Ælian. var.
hist. l. 17. c. 4.
a l. 2. c. 21.

Vide Bulæg.
de pict. &
Nat. c. 1. l. 1.

a l. 7. c. 5.

6.

Plin. l. 37.
c. 21.

b c. 17. c. 1.
chix.

*In doctis que pile, discive, trochive quiescit,
Ne spissa risum tollant impune corona,
Qui nescit versus, cur audeat fingere.*

Affatim est bonorum librorum, quos huc admitti par sit: reliqui facessant, & licet glomerati Bibliothecæ ostium circumstant ingressum postulantes, reiiciantur in culinam ad integumenta scombrorum & cardillarum, vel ad vendentem thus & odores, ut cucullos ex eis faciat: aut certe detineantur in librario carcere velut mancipia in ergastulis, ut si quis forte seruus Bibliothecarius iis indigebit, paratos ad quemvis usum reperiat.

7. Lege mi Lector, quæ Famianus Strada^a pereleganter disputat de libris in Parnassi Museum non admittendis, ubi & Inquisitorem adhibet, qui chartas ineptas partim destinat flabellis ad ventulum captandum, & abigendas muscas concinnandis; alias fenestrarum velamentis contra ventum & pluuiam, & solem opponendis; alias valuarum nimis obstruendis; alias Meccenatum pyris à funerum curatoribus incendendis; ut nec literularum glutinatoribus Anagrammatariis, nec pomeracium nugarum institoribus, nec mendaciloquis, nec adulatoribus desit pœna suæ futilitati, vanitati, & impudentiæ conveniens: inter cætera istud placuit, consultum fore putat reip. literariæ, si deterrimus quisque codex suspendatur in media Bibliotheca, ac tam diu illâ ignominia afficiatur, dum alius liber illo deterior accesserit, qui eum loco tradat, ipsæque succedat. hoc pœnæ genus probo, dum modo irrogetur extra Bibliothecam, in alterutro ex illis locis, de quibus capite sequenti dicturi sumus. Consultius, meo quidem iudicio, erit, & magis consentaneum, ut Museum sit Pritaneum honorarium; atque hæc Basilica Apollinea tantummodo destinetur benemeritis scriptoribus recipiendis, nulla autem ratione morologis, pseudologis, alogis, onologis, logodædalis, & ineptis auctoribus pœna, vel ignominia afficiendis.

C A P V T V I I I .

Carcer & rogas Bibliothecæ.

I. **D**Vabus rebus omnis bene temperata ciuitas continetur, *præmio, & pœnâ*: id ipsum in rep. literaria debere esse sapientes adiudicauerunt. Quapropter & constituti sunt carceres, & excitati rogi; ut alij libri contineantur ne liberius volitent, alij vsquequaque deterriti omnino aboleantur, atque in fumum & cineres abeant. *Carcerem librarium* volo esse conclaue quoddam fera & claue egregiè munitum, quò nullus nisi integerrimæ fidei, probitatis & excellentis scientiæ pedè inferat: in illa autem custodia asseruabuntur duo genera librorum: primam illi, qui ex proprio instituto non sunt mali & noxij; sunt tamen eiusmodi, ut eodem ore calidum & frigidum spirent, multa bona malis, multis malis plurima bona permixta contineant: eius generis erunt Mathematicorum, Poëtarum, Chymistarum, Philologorum, Historicorum, adeoque etiam ex aliis facultatibus non pauci, quos hæc omnino perdere

consultum est, neque etiam sub omnium manus & oculos subiicere. Item his claustris & repagulis tenebuntur quidam scelesti & impij, Athei, hæretici, Machiaveliani famosi, ut refutari possint ab hominibus eruditis. Nam sicut licet leges seuerè animaduertant in eos homines, qui necandi hominis causâ venena conficiunt, aut vendunt, verum etiam in eos, qui domi penes se habent: tamen certis pharmacopolis & iuratis pigmentariis auctoritate publicâ licet eiusmodi toxica, antidotis componendis idonea asseruare: ita interest boni communis ut scriptores venefici, hoc est, hæreseos, impietatis, superstitionis & pestilentium dogmatum propinatores, hostes probitatis siue aperti, siue clancularij terantur à viris probis & bene doctis, qui alexipharmaca infectis præbeant, & sanis mentibus præcaueant pancrestis medicamentis, & omne fascino ab lectoribus obnoxiiis depellant. ex hoc numero Auetruncorum & Alexicacorum numinum fuit Dionysius Alexandrinus, qui legere se dicebat hæreticorum libros & traditiones, & quamvis videretur ad tempus pollui nefandis illis sacrilegiis, tamen haud leuem fructum inde sibi obuenerit, quippe qui incircumcisum Philistæum suomet ipsius ense strenuus aduersarius perimeret profereus tabulas, agens ex chirographo, & concepta verba recitans. Admonitus verò à nonnullis id ne amplius faceret, per visum audiuit diuinorem quemdam monitorem iubentem pergere, & legere quidquid venisset in manus, quia is erat cui initio hæc fuerat causa credendi, ac probare singula & discernere posset. porro ad quos pertineat facere potestatem legendi damnatos libros, aut quis eorum censor legitimus, hæc non disputo. adeundi super hæc re Delrio^a, Gregorius Tholosanus^b & alij. Non omne butyrum & mel summæ eruditionis & probitatis comederunt, ut sciant reprobare malum, & eligere bonum: quibus difficile est seruare hunc modum, *piam rusticitatem potius eligant, quam doctam blasphemiam, ne in eos cadat illud propheticum, Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum; qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.* quod si ad auctorum hæreticorum improbitatem fraus & dolus accesserit; Deus immortalis quantum incautis, indoctis, & minus piis periculi, ac illis curæ esse ut venenata pocula quodam melle prælinant, ne vsquequaque sentiantur insuauia, quæ sunt futura mortifera, & per illecebras hoc latenter operantur, ut mirabilium narratione seductos laqueis cuiuscumque erroris inuoluant, monet S. Leo^c proscribens quosdam libros Priscillianistarum, qui ad certiore fraudem *Canonici* inscribebantur.

Flammis iam pridem additi solitos eos libros, quos omnino perire decretum esset, testatur ex Iudæis Iosephus^d, qui Ioacimum Iudæorum Regem Hieremiæ prophetæ volumen per Baruch scribam missum in conspectu Principum suorum igni cremavit: testatur liber primus Machabæorum, ubi Antiochus Epiphanes occupatis astu Hierosolymis, inter cætera superbi & impij victoris nefaria scelera dispersos legis libros combussit igni. Testantur Athenienses qui Protagoræ sophistæ literaria omnia monumenta flammis corruerunt, auctore agro Atheniensi & urbe pulso; testis Alexander pseudomantis, qui li-

I. Cornel. de
ficat. & ve-
nef.

Euseb. lib. 6.
hist. cap. 6.

a disq. l. 5.
sect. 17.
b de rep.
l. 12. c. 7.
D. Hieron.
ep. 76.
Mai. 5.

c ep. ad Tu-
rib. c. 15.

2.
d l. 10. an-
tiq. c. 8.

e. l. v. 59.

Vide Erasmi
prou. *ficulnus*
pro re fragi-
li & inutili.
Valerius l. 1.
c. 1. & Plut. in
Numæ.
a l. 10. contr.

bro Epicuri exurens siculis lignis significauit Philosophum esse nul-
lius pretij. Testis Romanus Senatus, qui libros Numæ Græcos de disci-
plina sapientiæ, quia aliqua ex parte ad soluendam religionem pertinere
videbatur, per victimarios facto igne in cōspectu populi cremauit. Vnde
sæpenumero miratus sum Senecam a scripsisse excogitatam fuisse no-
uam & insuetam pœnam aduersus Labienum, supplicia de studiis su-
mendi, nimirum ut eius libri incenderentur. Bono hercle publico
(inquit) ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta
est. Quid enim futurum fuisset, si ingenium Ciceronis Triumuiris li-
buiset proscribere? Et cum vehementius & iracundius inuectus esset
in istum morem, & eius auctores, qui ingenium quod natura maximè
subdixit à patientia perduxerunt ad corporis mala, hæc addit, quæ vi-
sum est hinc inferere, quia sunt elegantia, scitu digna, & ad rem nostram.
*Facem studijs subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quanta
& quam non contenta certâ materiâ scuitia est? Dicit melius, quod eo seculo
istâ ingeniorum supplicia cœperunt, quo & ingenia deserunt. Eius qui hæc
in scripta Labieni sententiam dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta
sunt, iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hæc Labienus contume-
liam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se maiorum suo-
rum ferri iussit, atque ita includi, veritus scilicet ne ignis qui nomini suo sub-
iectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantum se ipse, sed etiam sepeliuit.
Illo tempore quo libri Labieni ex SC. urebantur, Cassij Seueri hominis Labieno
iunctissimi bellè dicta res ferebatur. Nunc me viuum vri oportet, (inquit) quæ
illum edidici. Succenset sine causa Stoicus. quæcumque enim calum-
niosè & impiè & perniciosè scripta sunt, haud merentur aliam lucem,
quàm flammaram vlticium.*

3.

Extant super ea re sapientissimorum Imperatorum rescripta, & le-
ges Theodosij, Valentiniani & Martiani contra libros hæreticos. Scri-
pta Porphyrij aduersus Religionem Christianam cremata sunt; item &
Nestorij contra Orthodoxos; item Eurychetis, Apollinaris & Mani-
chæorum & Photij, de quibus consulenda historia Ecclesiastica, pon-
tificialis liber & leges: quod certè necessarium est ad diuinum cultum
castè retinendum, & bonos mores conseruandos. Nec tantum hoc fa-
ctitatum à Christianis, verum etiam ab Ethnicis: ac in primis Romæ
cautio Ædilium erat providere ne quid in vulgus ederetur turpe, vel
impium quod Religioni offenderet. id ex Tacito b perspicuum est in
damnatione Cremutij Cordi, viri sapientis & docti, quem Tiberius
Cæsar ad mortem compulit, & eius libros incendi iussit. Egressus dein
Senatu, inquit, vitam abstinentia finiuit. libros per Ædiles cremandos
censuere Patres, sed manserunt occulti & abditæ. Volo hinc exscribere
diuinum edictum Constantini, qui capitale esse voluit Soradeas Ci-
nædias & impietates publicare, quod vtinam omnem suam vitam nostra
hæc ætate obrineret, & impia, scelestæ, & in diuinam maiestatem, in
sanctissimam Eucharistiam, in Beatissimam Virginem Deiparam, ac
Sanctos, in Christi Vicarium ac res sacras horrendè contumeliosa scri-
pta Lutheri, Caluini, & contaminatissimis hæresiarchis auctoratorum
partiariorum libri rogantibus flammis addicerentur, & offerretur genus
istud.

Euagr. l. 1.
c. 12. Socrat.
hist. Eccl.
c. 6.
& l. damnato
de hæreticis.
& l. quicum-
que 8. eod.
tit.
b ann. l. 4.

istud holocausti diuino Numini haud dubiè acceptissimum. Itaque
Thaliam (vti supra diximus) Arius bustuarius & impurissimus hære-
siarcha ad similitudinem Sotadæ Ægyptij in lucem ediderat. eam ob
causam Constantinus ita rescripsit.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVG. EPISCOPIS ET POPVLO.

*Cum Arius Scriptorum & impiorum hominum consuetudinem imitetur,
eandem cum illis ignominia & turpitudinis notam merito subire debet. Quem-
admodum Porphyrius capitalis hostis pietatis, qui nefarios libros contra piete-
tem Christianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit, & eius-
modi quidem, vt apud posteriora secula non ipse solum maximis probris vexa-
tus fuerit, & turpissima labe infamia aspersus: verum etiam impia eius scripta
deleta, & penitus extincta; sic etiam visum est Arinum & eius sectatores Por-
phyrianos nuncupare, vt quorum secuti sunt mores, eorum nomen habeant;
quin etiam si quod opus ab Ario scriptum reperiat, illud cremandum esse.
Illud etiam mandamus, vt si quis librum ab Ario scriptum occultasse depre-
hensus sit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte
multetur; nam mox vt deprehensus sit, plectatur capite. O edictum, cui om-
nis verè Catholicus merito adscribere possit, Bonum factum,*

SECTIO IV.

Instructio priuatarum quarundam Biblio- thecarum.

FORMA literariæ illius ædis, quam hæcenus stylo
moliti sumus, est potius descriptio publicæ Biblio-
thecæ, quàm priuatæ: quamquam si quis priuatus ta-
le sibi Museum reipsa extruxerit, eaque varietate li-
brorum quos in sua armaria distribuimus, instruxerit,
non repugnabo; laudabo potius. Tamen quia quis-
quis Bibliothecam sibi vni condit, vt plurimum solet sibi comparare
eos solummodo libros, qui vitæ suæ instituto & professioni magis
conueniunt, minus sollicitus eorum, qui res alias tractant, quos velut
corollarij duntaxat & accessionis loco habet: ideo visum est esse me-
arum partium paucis hæc sectione indicare, quibus libris priuatæ Bi-
bliothecæ certi cuiusdam generis hominum constare debeant. Qui-
cumque profitentur penitentiorem eraditionem & vitam studiis, disci-
plinis, vel scribendis libris; eos certè par est nullum ferè alium deligere
ad habitandum locum, quàm Bibliothecam publicam omni librorum
copia affluentissimè instructam, quod fecisse dicitur in Collegio Ro-
mano nostræ Societatis P. Ioannes Lorinus, nobilis Scripturæ inter-
pres

pres; quandoquidem doctrinæ omnes ita connexæ sunt inter sese, vt singulæ vniuersis, & vniuersæ singulis opitulari debeant, quo exire possit è docentis, vel dicentis, vel scribentis ore & manibus dignum aliquod operæpretium, & absoluti alicuius operis effectus. Verumtamen vnumquemque præcipuè abundare conuenit libris illius facultatis, quam specialiter excolit & ornat, Medicum Medicis, Theologum Theologis, Iurifconsultum Iurifconsultis, Philosophum Philosophis, Physiologum Physiologis, Philologum Philologis, Oratorem Oratoribus, Mathematicum Mathematicis. Consilium meum est hac sectione definire quibus præsertim libris ornari debeat duplicis hominum generis Museum; primò personarum Ecclesiasticarum: deinde Principum. nam de aliis satis liquet.

CAPVT I.

Ecclesiasticorum Museum quos libros præcipuè admittat.

I. **P**ræcipuam atque hominum sermonibus minimè obnoxiam, imò planè necessariam Ecclesiasticorū ac Religiosorū in proximi salutem incumbentium supellectilem, libros esse debere, omnes pij & prudentes statuunt, quandoquidem (quod est in iure) imperitia illis culpa adnumeratur. Solummodo videndum ex quo genere librorum confici debeat istius generis hominum Bibliotheca. Quod Rupertus^a sacerdotali pietate de suis libris dixit, *Opera mea sic æstimo & sic æstimari cupio, tanquam ligna quibus nutrirè potest ignis charitatis in altari Domini.* idem optauerim esse in votis cuiuslibet homini sacris initiato, vt omne suum studium *Ἐυλογοσίαν* efficiat, hoc est, lignorum congeriem, quæ tam ipsi, quàm aliis hominibus proficit ad concipiendas cœlestes flammæ, & alendum diuinæ charitatis perenne incendium. Id vt præster, primùm necesse est putet ad se maximè pertinere illud Stoici: *Plus scire velle quàm satis est, intemperantia quoddam genus est.* Illudque Taciti de Agricola, *Studio scientiæ flagrantem animum coercuit, tenuitque quod est difficillimum, ex scientia modum.* At nunc heu (quemadmodum iam sua ætate D. Hieronymus lamentatus est,) etiam sacerdotes Dei omiſſis *Euangelij & Prophetis videmus comedias legere, amatoriam Bucolicorum versuum verba canere, terere Virgilium, & id quod in pueris necessitas est, crimen in se facere voluptatis.* Quod profectò ab homine consecrato est alienissimum Ciceronem intemperantiùs lectitasse, D. Hieronymo multis iis-que grauissimis plagis sterit: mirificè narrat reus quàm seuerà animaduersione prophana ipsius lectio coercita sit, ac præclarum in se omnibus Religiosis & Ecclesiasticis statuit exemplum, neu velint neglecto rerum salutarium studio in literas à sua professione abhorrentes incumbere. Sic habet epistola ad Eustochium de custodia virginitalis. *Quæ communicatio luci ad tenebras, quid consensus Christo cum Belial? Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Euangelij Maro? cum Apostolis Cicerone?*

a de glorif.
S. Trin. ad
Pont. Max.

Sen. ep. 89.

D. Hier.
ep. 22.

Cicerone nonne scandalizabitur frater si te viderit in Idolio recumbentem, & licet omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; tamen simul bibere non debemus calicem Christi, & calicem demoniorum. Referam tibi mea infelicitatis historiam. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, & quod his difficilium est, consuetudine lautioris cibi propter caelorum me regna castrassem, & Hierosolymam militaturus pergerem; Bibliotheca quam mihi summo studio ac labore confeceram, carcere omnino non poteram: itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum extimis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus; si quando in me ipsum reuersus Prophetas legere cœpisssem, sermo horrebat incultus, quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis. Cum ita me antiquus serpens illuderet, in modia formæ Quadragesima medullis infusa febris corpus inuasit exhaustum, & sine vlla requie, quod diu quoque incredibile sit, sic infelicia membra depasta est, vt ossibus vix haberem: interim parantur exequia, & vitalis animæ calor toto frigescente iam corpore in solo tantum repente peſtulo palpitabat, cum subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis perirabor, ubi tantum luminis, & tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris; vt proiectus in terram sarsum adſpicere non auderem: interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus, ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum: illico obmutui, & inter verbera (nam cædi me iusserat) conscientia magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans, *In inferno autem quis confitebitur tibi.* Clamare autem cœpi, & eiulans dicere, *Miserere mei Domine, miserere;* hac vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsentis genua pronolui qui adstant, precabantur vt veniam tribueret adolescenti, & errori locum poenitentia commoderet, extracturus deinde cruciatum, si Gentilium literarum libros aliquando legisssem. Ego qui in tanto constrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi, & nomen eius obtestans dicere: *Domine si unquam habuero cocices seculares, si legero, te negaui.* In hac Sacramenti verba dimissus reuertor ad superos, & mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrymarum imbri perfusus, vt etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec verò sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus saepe deludimur: testis est Tribunal illud ante quod iacui, testis iudicium triste quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere questionem, liuentes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanto dehinc studio diuina legisse, quanto non ante mortalia legeram. Huc vsque D. Hieronymus, cuius curiositas tam seuerè diuinitus castigata si Sacerdoti prophanorum auctorum plusquam sat est auido nihil proderit, minus sanè proderunt monita Petri Blesensis^a, & intentatæ ab ipso minæ. Priscianus & Tullius, Lucanus & Persius isti sunt dii vestri, vereor ne in extrema necessitatis articulo vobis impropere dicatur: *Vbi sunt Dii tui, in quibus habebas fiduciam? Surgant & opulentur tibi, & in necessitate te protegent.* Vtinam (exclamat Alcuinus^b) *Vtinam Euangelia quatuor, non Aeneidos duodecim peſtus impleant tuum, & te auehat quadriga ad cœlestis regni palatium.* Qui secus faciunt Sacerdotes, & qui (quod Ammianus Ethnicus in quibusdam Romanis item Ethnicis reprehendit) detestantes vt venena doctrinas Iuuenalem & Maximum curatioe studio legunt, nullaque volumina,

Matth. 6.

Psal. 6.

a ep. 6. ad
Ludimag.

b ep. 18.

præterquam istius generis in profundo otio contrahant, cum multa & varia pro
 a coll. 14. c. 12. amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent. Quid illis (inquam) fu-
 tilium literarum studioſis Sacerdotibus eueniat, accipe ex Cassiano^a,
 Mens poëticis velut infecta carminibus illius fabularum nugæ, historiæſque
 bellorum orationis etiam tempore meditatur, psallentique vel pro peccatorum in-
 dulgentia supplicanti, aut impudens poematum memoria suggeritur, aut quasi
 bellantium heroum ante oculos imago versatur. Ad super hoc ipso argumen-
 to Iacobum Aluarez de Paz.^b nam hoc loco satis.

2. Hi libri Sacerdotum ordini minùs conuenientes licet reiciantur, non
 deerunt tamen vnde locupletare Museum suum vir religiosus, aut
 ecclesiasticus possit, quod vt faciat, libròsque sibi necessarios ad Dei ob-
 sequium perfectionemque propriam, atque ad salutem animarum pro-
 curandam studiosè sibi comparet, magnopere horror; exemplo eiusdem
 D. Hieronymi proprio periculo cautioris; qui licet rebus omnibus sæ-
 culi valere iussis, ac paupertatem voluntariam, voluptatumque omnium
 contemptum professus, tamen magnum studium & diligentiam posuit
 in condenda Bibliotheca, & acquirendis sibi necessariis libris. Quos
 fuisse non exiguo numero idem epistola ad Florentium docet, petens
 ab eo Beati Rhetici Augustodunensis Episcopi commentarios, vnà
 cum aliis quos non habebat, sibi mitti, hanc suæ petitionis causam affe-
 rens. *Nosti (inquit) hoc est Christiana anima pabulum, in lege Domini medite-
 tur die ac nocte: ceteros hospitio excipis, solatio foues, sumptibus iuuas; mihi si
 rogata præstiteris, cuncta largitus es. Et quoniam largiente Domino multis sac-
 cre Bibliotheca codicibus abundamus, impera vicissim, & quodcumque vis,
 mittam. Nec putes mihi graue esse si inbeas; habeo alumnos qui antiquaria arti
 seruiunt (intelligit eam artem qua occupatur in describendis antiquis codici-
 bus.) Neque verò beneficium pro eo quod polliceor postulo.*

3. Itaque stata & solennis palæstra sacerdotalis studij hæc esto. Theo-
 logi scholastici & morales, Scripturæ interpretes. Ins canonicum, hi-
 storia Ecclesiastica, tractatus pij & Ascetici, sancti Patres; illi denique
 auctores, quorum scriptis Sacerdos iuuari poterit ad sustinendum onus
 dignitatis suæ, & commissi muneris: harum rerum lectione alere ani-
 mum suum debet, in ea conquiscescere, in ea ferriari; ex ea prodire velut
 ex armamentario contra hæreses, contra peccata, contra ignorantiam;
 in eo labore impalescere & immoti, gloriosum; in illis descendendum quod
 doceat; in illis toto corde & animo versandum, vt succus spiritalis cibi in omnes
 se venas anima diffundat. Nā si cōuersatio Sacerdotū debet esse in cælis,
 ἡ ἡραδὸν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ἐπειρὸν ἐστὶ ἀνορέϊς. Scripturarū lectio, cælorum reseratio
 est. Si Sacerdos veluti quidam ἀνθρώπος & θεός, terrestris Deus à Clemente
 Romano^c appellatur, & in diuinis oraculis tritum est illud, Ego dixi:
 Dii estis, & filij Excelsi omnes; Diis non detrahes, Deus stetit in Synagoga Deo-
 rum, quas loquendi formulas Doctores passim de Sacerdotibus inter-
 pretantur. S. Iustinus Martyr^d hanc Sacerdotum apotheosim, seu eue-
 ctionem in Deum, diuinæ Scripturæ attribuit, cuius peruolutatio de-
 bet esse hominibus inauguratis penè assidua, quam proinde S. Ambro-
 sius^e sacerdotalem librum appellat, hæc non Poëtas (inquit) efficit, non
 Philosophos reddit, neque oratores excellentes, sed instruens facit

D. Hieron. ep. 6.

S. Hieron. ep. 2.
 S. Ambr. 1. 2. de Abel. c. 6.
 S. Chrysoft. hom. 1. de verbis Isa. c. 16. & 30. Pf. 81.
 d. or. 2. contr. 62.
 e. l. 3. de. fide c. 7.

τὸς ἀνθρώπους ἀθανάτους τὸς θροῦνς θεός, è mortalibus immortales, ex hominibus
 Deos: si Sacerdos est lucerna quam Deus accendit vt fulgeat sermonis
 & vitæ sanctitate, ἀπὸς λύχνον ὁ θεός ἐποίησεν, ἵν' ἐξασπράτῃ φῶσιν αὐτὸν. Si Sacer-
 dos est animarum medicus, si pater S. Iudex, vnde, amabo, haurire debet
 necessariam tantis muneribus obeundis scientiam, nisi ex seuetioribus,
 & grauioribus illis disciplinis, quas indicauimus, ex quarum faculta-
 tum libris, eorumque iugi lectione id consequetur, vt quod de Nepo-
 tiano presbytero scripsit ad Heliodorum D. Hieronymus, pectus suam
 Bibliothecam officiat Christi.

Verumtamen non eò hæc à me dicta sunt, vt penitus excutere sata-
 gam è Sacerdotum, vel Religiosorum manibus prophanos scriptores,
 quando aliena vtilitas, vel obedientia id præceperit. imò etiam breui-
 culam ad tempus eiusmodi rerum animi laxandi causâ lectionem non
 reprehendo, dummodo ei studio quod primarium esse par est, nihil effi-
 ciat: tamen summa cautione in eiusmodi libris, præcipuè in poëtis, &
 auctoribus minùs castis terendis, opus est Sacerdoti; qui non immeritò
 Clementis Alexandrini verbis^a compellare se, & dehortari à tali studio
 identidem deberet, si se sentit ad illud propensiosem. Nos Deo donati &
 dedicati sumus pro Christo, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, po-
 pulus peculiaris; qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui (vt
 ait Ioannes) non sumus ex iis, qui sunt inferiùs, sed Dei œconomiam, seu carnis
 suscepta dispensationem comprehendimus; qui vt in vitæ nouitate ambularemus
 nos exercuimus. Deorum itaque nuptia, & liberorum procreations, & puerper-
 ria, & adulteria que canuntur, & conuiuia qua à comicis recitantur, & risus
 qui in potu inducuntur, &c. quid ad nos? Quòd si necessitas. interdum ad
 aliquem auctorem suspectiorem legendum impulerit, non minùs para-
 tus sis, ô Sacerdos, (ait Plutarchus^b) quàm qui ad vitandam ebrietatem
 amethystis de collo pendentibus vtuntur. Amethystus sacerdotalis quo
 vitabitur ebrietas ex vino erroris & impudicitia quod propinatur in
 malis libris, hic erit; promptus ex diuite dactyliothea S. Gregorij Na-
 zianzeni, qui ex eo quòd proprium Sacerdotum sit diuinæ laudes mo-
 dulari, infert superfedendum esse prophanis cantibus & occupatione
 indigna tanto dignitatis apice. Organum Dei sum, inquit^c, ac bene modu-
 latis carminibus, Dei, quem omnia metuumt, laudes cano. Cano, inquam, non
 Troiam, non Argonautas, non aprinum caput, non celebrem Herculem, non
 quomodo aptissima compage terrarum mari cobareat; non gemmarum splen-
 dorem, non cœlestium orbium cursum, non furiosos amores, non eximiam iuue-
 num lyram prioribus digitis molliter pulsantium formam: verum Deum illum
 magnum Trinitatisque numen cano, magnòsque Angelorum hymnos, quibus
 propius stantes certatim Deum celebrant: cano etiam mundi concertum, & qui-
 dem præsentis vitæ concertu longè præstantiorem, qua omnibus rebus in vnum
 finem properantibus auide excepto; cano insuper immortalẽ Christi passionum
 gloriam, quibus me, humanam formam cœlesti admiscens, &c. Hæc sunt qua lin-
 gua mea citihara cuiusdam instar modulatur. Quo magis nobis, qui sacerdotij
 munus obimus, prouidendum est, ne quem vllum sonum edamus, qui ab huiusmo-
 di concertu discrepet. Equidem ipse puris sacrificiis, quibus magnum illum Re-
 gem mortalibus concilio, puram linguam seruabo: neque enim committam, vt ab
 aliene

S. Iustia. sup.

a exhort. ad Gentes.

b de ratione legendi poëtas.

c in carm.

aliena lingua foedaque, & obscena mente viuificum illud sacrificium purissimo Deo mittam, ex uno eodemque fonte non simul & dulcis & amarulenta aqua scaturiet; purpurea vesti coenium minimè conuenit, &c. Hactenus Nazianzenus. Idem paucis attigit D. Augustinus: *Videte si iustum est*, inquit, *ut ex ore Christianorum*, nedum Sacerdotum corpus Christi ingreditur, *luxuriosum canticum quasi venenum diaboli proferatur*. Quod duo SS. Præsules de ore & cantu dixerunt, hoc ipsum de oculis & lectione Sacerdotis dictum sit. *Erubescat superbus, & infelix peccator*, sed praesertim Epopta, Theorus, Hierophanta, hoc est, Sacerdos supremi Numinis, cui plus placet ars Aristotelis, quam scientia de Apostolis; plus codex Platonis, quam liber diuinus, quem nulla lectio latificat, nulla scientia adificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit grammaticè conceptus, dialecticè imaginatus, rhetoricè purpuratus: stultus es qui haec ignoras & erras; quoniam qui talia agunt, & in talibus dies suos consumunt, peccatum sibi generant, & mortem parant, quia ex simili studio similem concipiunt scientiam; hoc est, folia colligunt, non in fructus; scilicet verba, & non virtutes. Hæc D. Augustinus^b, quibus verbis consonat B. Petri Damiani parænesis ad Aripandum Monachum^c. *Noli huiusmodi sapientiam quarere qua tibi cum reprobis & Gentilibus valeat conuenire. Quis enim accendit lucernam ut videat solem? quis scolacibus utitur, ut stellarum micantium videat claritatem? Discumbis frater ad mensam Dei, sufficiant tibi dapes coelestis eloquij: abiice lolium, quod in vesaniam comedentium mentes inebriat. Suscipe frumentum quod esurentium animas sobria refectione confirmat. Nec fauces anima tua vitalis esca fastidiant alimentum, sed procul abiiciant falsitatis ineptias, & quisquilias vanitatum. Ne committant (per Deum immortalem, & hierarchici apicis dignitatem) Sacerdotes, ut in eos stringatur, quod D. Gregorius Nazianzenus aliquando in quemdam contorsit. Quid tibi accidit vir sapientissime, ut sacris & dulcibus libris, quos quondam populo leclitabas, calcatis atque proiectis, aut etiam ad summum suspensis, non secus atque nauium gubernaculis, & ligonibus hyemis tempore, falsos & amarulentos in manus sumpseris, ac Rhetor vocari, quam Christianus malueris? verum quidem est à disciplinis encyclicis totum animæ ornatum pendere, (inquit Philo^d) quæ sunt quasi dealbationes, tabellæ pictæ, marmoratæ incrustationes, quibus & parietes & pauimenta ornantur: sed tamen hæc aut nihil, aut perparum ad firmitatem conferunt, sed solum ad delectationem habitantium. Sicut idem alio loco^e dixit, cum qui soli Encyclopædiæ dat operam, inquilinum, non ciuem esse sapientia, & per hanc contemplationem suauolentiam quidem aliquam aspirare; at verò cibus, non odoribus ad sanitatem opus est: aut si grauius etiam testimonium requiris, statue vtrum conueniens sit Sacerdoti in ludo & palæstra, & pugnae simulacris semper versari, & nunquam, aut raro in campum & solem prodire, seridè certamen initurum. Id ne faciat Seleucum monet S. Gregorius Nazianzenus^f, posteaquam mentem variorum scriptorum lectione tanquam in palæstra prius mediocriter exercueris; nam deinde in litoris à Spiritu sancto profectis certamen suscipito, geminorumque foederum ingentes opes colligito, quorum alterum vetus est, alterum semper nouum. Assentior quidem D. Basilio dicenti^g, *Quemadmodum vites clauiculis sustentantur; ita fidem externis disciplinis fuciri*: inde tamen conficio haud maiore cura*

Sacerdotis

Sacerdoti satagendum de prophanis scientiis, quam agricolæ de vitium clauiculis. Omnino terrena sapientia diuina seruiat, clamat cum recta ratione D. Gregorius Nazianzenus^a, *nec infletur ancilla vano conatu, sed ad ministrandum conuenienter & decorè condoceat*. non atceo humanas disciplinas à Sacerdotis Museo, quod esse debet sapientiæ diuinæ velut conclauæ & cella sanctior; sed modum præscribo; neque frequentior rem illis ingressum intra sacra hæc penetralia permitto, quam quantum necessitas, & obsequij dominæ ab ancillis perloquendi ratio postulauerit. Modum autem hunc & rationem Ricardus sic definit^b. *Seculares scientia spiritualibus studijs subserviant; & nihil quod vera deuotionis lucris non militet, homo Deo consecratus in suis exercitijs presumat*: si hæc lex diligenter & religiosè seruabitur, mirum in modum nobilitabuntur, imò consecrabuntur prophanæ artes à scientia Crucis Christi, necnon falsa illa & impotabilis Mara per vite lignum edulcabitur: qui fecus facit Sacerdos, & Gentilium doctrinis totus immergitur, quam longè absit à domo & familiarati consortio summi Regis Dei eleganter docet R. Moses Ægyptius^c. *Scito fili mi*, inquit, *quod dum studueris in scientijs disciplinalibus, & in arte dialectica, eris de illis qui circumueunt domum Regis querentes portam ipsius, sicut dixerunt sapientes in parabola: adhuc filius Auenzoma est foris; cum verò intellexeris naturalia, tunc iam intrasti munitationem Regis, & ambulas per atrium: cum verò perfectus fueris in naturalibus, & intellexeris spiritualia, tunc iam intrasti in domum Regis, & eris cum ipso in eadem domo, sed nondum vidiisti eum. hic autem est gradus sapientum, diuersi tamen sunt in suis perfectionibus. Qui verò postquam perfectus fuerit, exercuerit cogitationes suas, & in omnibus actibus suis intenderit in Creatorem, & postposuerit omnia alia, & potuerit omnia opera intellectus sui in omnibus creaturis ad sciendum ex ipsis Creatoris essentiam; ille est de illis, qui semper sunt cum Rege, & vident faciem illius, & hic est gradus Prophetarum. Statuat nunc Sacerdos quo nomine appellandum sit ipsius Museum, & vbi habitet, vbi commoretur; vtrum foris in platea, vtrum in propylæo, vtrum in arrio, vtrum (quod ipsius dignitas & vitæ institutam exigat) in Regij cubiculi penetralibus.*

CAPVT II.

Principum & Nobilium Museum quo genere librorum instrui debeat.

Regum maximi ac sapientissimi licet dominarentur in populis, tamen ad cumulum gloriæ & maiestatis suæ, seruire literis voluerunt, nec ea solum mente didicerunt sermonem Latinum ut communicare cum exteris possent; etsi hoc etiam frugi est, (ait Æneas Sylvius^d) sed quia omnis bene viuendi ratio literis continetur, & sine literis omnis atas caca est, nec alieno carere ducatu potest illiteratus Princeps. Cum tamen (vt Aristoteli placet) debet esse *lex animata*; & (quemad-

K K k modum

a ferm. 215. de temp.

b tract. 9. spec. peccat. c. 6. c. opusc. 45. c. 8.

d l. de Cherub.

e de sacrif. Abelis & Caini.

f carm. de recta educatione.

g l. 5. hex.

a suprâ.

S. Paschasius l. 3. in Matth. b de eruditione interioris hominis.

S. Gregor. Naz. orat. ad Cathedr. Constantinop. c lib. 3. doctoris dubit. 52.

T.

di. 1. ep. 109.

modum Vegetio visum est) nullus sit quem oporteat vel plura, vel meliora scire. Quapropter Principem librorum amantem esse prorsus conuenit, ut fuere propè omnes quotquot cum aliqua laude imperauerunt, Philippus & Alexander Macedones, Iulius Cæsar, Octavius Augustus, Theodosius, Carolus Magnus, Alphonsus Aragonius, Carolus V. Philippus II. Catholicus, aliique plurimi.

2.

Portò amens sim si velim Principem in studiis consensescere, & neglectâ administratione Imperij desiderare in Museo, & in commentariunculis, vel scriptiunculis immori. *Non deerant studia doctrina proceribus Romanis* (inquit Valer. Max. ^a) *sed tamen existimauerunt esse indignum, illecebris & suauitate literarum imperij pondus & auctoritatem domari.* Meritò Iulianus apostata reprehenditur tanquam philosophis plus æquo addictus, & (quemadmodum Ammianus ^b loquitur) quod *Græcibus literis* audierit: meritò Michaëlem Imperatorem Ducæ filium sapientes criminantur, quod insigni suo dedecore & Imperij probro ita se consecrauit libris, adeoque vehementer artes liberales complexus est, ut artem Principis neglexerit, illis Imperium regentibus qui regi debuerant. Contrario vitio laborant Principes qui planè *diuosi* sunt, atque à libris tanquam à consortio imperij abhorrent. Si Marcius Cæciolanus & Caius Marius Musis Gratiisque identidem litassent, non impetu præcipites tam turpem fœdumque suis rebus exitum dedissent. Ludouicus IX. Francorum Rex Carolum filium suum esse voluit rudem & imperitum omnis doctrinæ, ne (ut aiebat) in consiliis capiendis perniciosior esset, & tenacior sui sensus: hoc quidem assecutus est, at non sine indignatione subditorum, ac regni damno, cum Regem duo trêsvè homunculi, atque illi ex gregariis huc illuc pro suo arbitratu circumagerent, inquit Lipsius ^c. Modus itaque quidam tenendus est, ut nec omnino Princeps à libris & Museo alienus sit, nec ita tamen se tradat studiis, ut reip. administrationi tantummodo se commodet. Aureum & regium hunc modum præscribit ex Tito Liviio Iustus Lipsius. *Erudiatur artibus quibus ingenia ad magna fortuna cultum excitantur.* Artes autem illæ sunt quæ ad splendorem, ad prudentiam atque ad virtutem Principè dignam conferunt: ex hoc ternario numero regionum ornamentorum facillè intelliges quibus libris Regis, vel Principis, vel Dynastæ, vel nobilis Musei instruendum sit.

3.

Ad splendorem pertinent illi libri, qui de scutis gentilitiis, siue symbolicis insignibus nobilium familiarum tractant; quæ ars (vulgò *Artem heraldicam*, siue *Blasones armorum* vocant) *Ars nobilium* meritò appellatur: ac proinde quandoquidem nobilitatis radij deriuantur à Principibus velut à fonte omnis splendoris & maiestatis, valde confer-taneum foret eos peritos esse huius artis, & intelligere illa virtutis & heroicorum facinorum symbola, quæ ipsi benemeritis concedunt in scutis expressa hæreditario iure transmittenda ad posteros tanquam auitæ magnitudinis perennia monumenta. Ferunt Renatum Sicilia Regem aded fuisse intelligentem huius artis, adeoque ea delectatum, ut non solum ipse non indigeret fecialium principe, (quem *Regem ar-*

11034173

morum vocant) si quem in nobilium ordinem adsciscere vellet, eique nobilitatis insignia concedere; sed etiam propria manu venustissimè & scientissimè pingeret symbolicis tesseris & imaginibus scuta eorum, quos præcipua gratia & benevolentia dignabatur. Nunquid venustum foret, si Princeps commentarios omnes de hac arte scutaria tum typis excusos, tum manu fecialium scriptos, atque illustrium totius orbis familiarum insignia egregiè depicta haberet in voluminibus, vel in tabulis, eorumque propriis verbis interpretationem, atque significationem (quæ est medulla huius artis) subiectam singulis symbolis, metallis, coloribus, velleribus ex fecialium, siue heraldorum præceptis & regulis rectè nosset? expediret in primis ut nobilitatis fiduciario iure sibi obnoxia scuta gentilitia ordine per suas prouincias & classes digesta explicaret in aliqua porticu, vel proccetone: ad spectus sanè nobilis, & occupatio planè regia, ac Nobilium ad amandum colendumque suum Principem vehemens incitamentum, cum animaduertent se tanti fieri, ut ipsorum laudes & præclare facta expressa in tesserariis illis patris perpetuè Principis oculis obuertentur: eò etiam meliùs res haberet, si conclauè typis illis scutariis ornatum facillè pateret Nobilibus; nam ex tali prospectu (quod monuit Tacitus ^a) licet *magis* a in ann. *stris alijs excusi, satis amplis doctoribus instruerentur, nimirum maioribus suis*; quorum virtutem & animos viderent symbolicè expressos illis insignibus. Renatum Sicilia Regem huius artis fuisse in primis studiosum memorant. Audio item Carolum Emanuelem Ducem Sabaudia, & apud Hispanos vltimum Ducem del Infantado, eam cum magna animi sui voluptate didicisse. Marchio de Castelrodrigo misus in Urbem Catholicis Regis Orator inter cætera ornamenta quæ Dynastam ad magna natum singulariter commendant, ut hac quoque scientia egregiè præditus esset, effecit; & si quid librorum de hoc argumento editur, si quid MStum reperitur, illud sibi studiosè comparat, velut luculentæ illius Bibliothecæ quam possidet, atque studij principis viro digni summè proprium. Is pro sua humanitate me aliquando de huius generis libris interrogauit. In hunc ordinem librorum refero numismatum antiquorum codices, Imperatorum ac illustrium personarum iconas, & elogia, emblemata, literaria graphicaque symbola, in quibus & breuitas ad legendum allicit, & acumen delectat, & eximiarum rerum delectus ad imitandum inuitat: vnde nec solum ad splendorem faciunt libri istius generis, verum etiam plurimum ad utilitatem.

Prudentia & bellica artis comparandæ idonei sunt libri qui secuntur. *Geographici*, vix enim credi potest quant opere ad consilia & prudentes deliberationes iuuet nosse situm, portus, opes, ingenium, ac mores diuersarum gentium: item quicumque de re bellica disputarunt, de vmbatuli gladiatura, de aucupio & venatione, de militia equestri ac pedestri, de urbium munitionibus, de officio Imperatoris, de re tormentaria, de Catadromo & palæstra equinæ domituræ, de apto vsu omnis generis telorum atque armorum munientium, de castrorum descri-

K K k 2

pionæ

prionibus. præsertim verò regium Museum abundet selectioribus historicis, qui quo studio comparandi sint, atque à Principibus legendi, discite ab vno Principe, is est Basilius Macedo Imperator in monitis paræneticis ad Leonem filium futurum in Imperio successorem, Ἰσορίας ἀρχαίως ἐξέτερον μὴ κατόκη· ἐν αὐταῖς γὰρ ἀρήσεις ἀκρίτως, ἀπερ ἕτεροι συνήξαν ἐγκόπως, ἢ μάδοις ἐκείθεν τὰς τε ἡδὲ συνεδαίων ἀρετὰς, ἢ τὰς ἡδὲ φαύλων κακίας, τὰς τε τῶ βίη πολυέστες μεταβολὰς, ἢ ἡδὲ ἐν αὐτῷ παρὰ γράμματα τὰς ἐναλλαγὰς, ἢ τῶ νόσμον τὸ ἄστυον, ἢ τὸ τ' ἀρχῆς ἀματάπρωτον, ἢ ἀπὸς εἰπεῖν, ἡδὲ μὴ φαύλων τὰς ἀμοιβὰς, ἡδὲ τὸ συνεδαίων παρὰ γράμματα τὰς ἀντιδόσεις· ὧν τὰς μὴ φύγης ἵνα τ' ἐκείθεν δύνῃς πείραν μὴ λάβῃς τὰς δ' κατορθώσεως ἡδὲ ἐντέθεν ἐπαλθῶν καταξιοθῆς. *Per historias veteres ire ne recusa. ibi enim reperies sine labore qua alij cum labore collegerunt, atque illinc hauries & bonorum virtutes & improborum vitia, vitia humana varias mutationes, & rerum in ea conuersiones, mundi huius instabilitatem, & rerum precipites casus: & ut verbo complectar, malorum facinorum poenas & bonorum premia; quorum illa fugies, ne in diuina iustitia manus incidas; hac amplecteris ut premijs qua ea comitantur, potiaris.* hæc Basilius Imp. Si gerendum bellum, discet Princeps ex libris historicorum fortitudinem Alexandri, calliditatem Annibalis, tempestiuam cunstationem Fabij, Scipionis prudentiam, Iulij Cæsaris disciplinam, Sertorij & Marcelli audaciam, Iugurthæ sagacitatem, Caroli Magni heroicam pietatem, Caroli V. ineluctabilem in vtraque fortuna æquabilitatem: & pro vniuerso vitæ suæ instituto discet superiorum Principum vitia ac virtutes, funestas plurimorum mortes & earum causas, Imperiorum ruinas & excidia, quis temeritati esse exitus soleat, quis prudentiæ; quo loco esse imperium (quem statum vocant) debeat, quo religio; quam grauiter seriùs ociùs decepti sunt quotquot peruerso ordine hanc illi, non illud huic accommodarunt. Discet ex historia facta Principum in vtramque partem iuri historiæ obnoxia esse, & sexcenta id genus: non indicabo vllum historicum nominatim; quia qui Bibliothecam Principis componere possint, plurimi sunt & eximij; tales scriptores vt frequenter Princeps adeat Polybius & Aristoteles præceptis suadent: Alexander Imperator exemplo. Polybius a, ἀλιθιοτάτην παιδείαν ἢ γυμνασίαν παρὰ τὰς πολιτικὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίας μάδοισιν, *verissimam disciplinam exercitatio-nemque ad res ciuiles historiam esse.* Philosophus, χρήσιμοι παρὰ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ ἡδὲ παρὰ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι, *utiles sunt ad publicas deliberationes rerum gestarum historia.* Alexander Imperator omnibus suis consilijs literatos adhibebat, & maximè eos qui norant historiam.

a l. r.

Rhet. cap. 5.

Lamprid. in Alex.

5.

Quod præstant exemplis historici, hoc præceptis efficiunt Philosophi morales, siue qui monasticas, siue qui politicas, ac regias virtutes complectuntur. Quamobrem auctorum huius generis monumenta esse debent non minima pars Bibliothecæ Principis: longissimè tamen ab ea arcendi Bodini, Machiaveli, Lanouici & ceteræ rerum pectes, quibus si Princeps assueuerit, certam inde sibi suisque subditis perniciem hauriet.

Libros

Libros pios in quibus officium Christiani hominis & probi Principis explicatur, & voluntas ad illud implendum permouetur, cum enuero posteriore loco, eos impensius commendo. Basilius Imperator monet è Iesu Syracidæ libris ciuiles ac regias virtutes colligi. Ioan. de Auila Concionator idemq; primæ notæ politico-Christianus diuina illa epistola quam de optima Reipubl. procuratione Prætori Hispalensi sermone Hispanico scribit, ei omnibusque rerum, rectoribus aliquam sacrorum Codicum lectionem suadet; è quibus non solum illustria priuatæ vitæ rectè instituendæ documenta hauriuntur, verum etiam alienæ: & vbi proborum Regum quæ Principes imitentur exempla, & improborum poenæ cernantur, quas metuant. Nec abs re (inquit) præcepit Deus volumen legis Regibus ab Sacerdotibus porrigi, nimirum vt Principes meminerint, regna & imperia à Deo esse, atque ex diuinarum legum præscripto administranda. Insuper monet præcipuè profuturam lectionem Prouerbiorum, Ecclesiastici, Sapientiæ, historiæ Regum, & singularium quorundam locorum ex Prophetis, ac in primis noui Testamenti, vtrique referti excellentioris doctrinæ. Proinde Glossam aliquam ordinariam locis difficilioribus interpretandis in promptu esse operæ pretium fore: præterea quorundam Ecclesiæ Conciliorum, nec non & Pastoralis S. Gregorij, eo quod in eiusmodi libris non solum tractantur quæ ad Sacramentorum administrationem spiritualium rerum & diuini Verbi tradendi rationem pertinent, verum etiam quæ ad publicæ rei procurationem.

6.

Selectioribus harum facultatum libris instrui præcipuè debet Museum Principis, qui quidem si Latinam linguam callebit eatenus, vt quamuis non aded expedite loqui possit, saltem quæ legerit facile percipiat, dici non potest quantopere hæc peritia ei profutura sit; singulares enim ac præcipui libri ferè Latino sermone conscripti sunt: & vix vnquam est, vt versio vim illam & indolem retineat, quæ congenita est primigeniæ auctoris menti & scriptioni: multa concepta sunt in diuinis literis Hebraico sermone summa perspicuitate & elegantia, quæ dū in Græcam linguam transferuntur, συγχέον τινὰ ἀπεργάζεσθαι, quandam cõfusionem parere monet D. Gregorius Niss. a nec Hebrææ locutiones puram & elegantem compositione æquari phrasi attica. Idem de ceteris linguis dictum est. O quàm beati erunt Principes & felix Respublica si auscultent Æneæ Syluio breue hoc monitum Sigismundo Austriaco suggerenti. *Vnam duntaxat quotidie horam posco quam literis præbeas. Videat tamen Princeps (inquit Tacitus) vt non nomine magnifico segnetium velet, sed vt firmior aduersum fortuita rempubl. capeffat.* Mineruam colat non mollem & delicatulam, sed cataphractam & heroïnam, réque ac facto faciat quod Fridericus tertius Romanorum Imperator, Rex Germaniæ, Hungariæ, Croatia, Dalmatiæ, Sclauoniæ, & Archidux Austriæ symbolo suo innuit: prætulit brachium armatum tenens ensen nudum & erectum impositum libro super mensa, cum hac epigraphe; *Hic regit (liber,) ille tuetur (ensis.)*

7.

a homil. 2. in Cant.

Æn. Sylu. ep. 105.

Dabunt mihi veniam Europei Principes si quosdam Africanos Reges

8.

KKK 3 ges

Syrotius in
symbolis.

Abençuffian
in eius vita
quæ refertur
ab Abucar-
sin Tarif.
Abentari-
que, & con-
uerfa est ex
Arabico à
Michaële de
Luna.

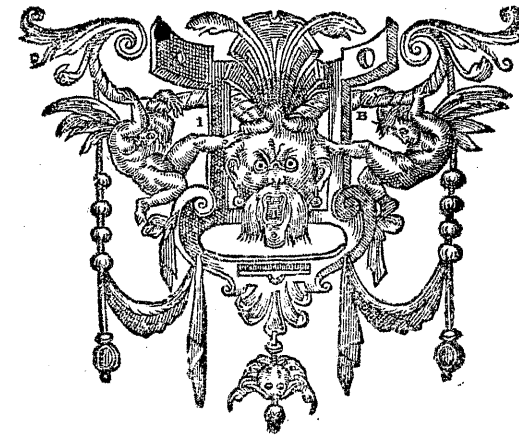
ges proferam, qui suo facto hanc Musei condendi & librorum curam aliis Regibus commendarunt. Abundant quidem Europa & Asia utpote mansuetiores cultioresque eiusmodi Regum exemplis; at in externis illis fortasse ad imitationem plus momenti. Domesticam Bibliothecam eamque eximiam Regis Algeriæ, ac repertum in ea libellum Thomæ à Kempis de imitatione Christi, cuius lectione mirificè pascabatur, iam superius attigimus libro primo, eo capite quo diximus de Bibliothecis in Regum palatiis extrui solitis. Celebratur Bibliotheca Iacob Almançor Regis Arabiæ & Africæ, cuius Legati Muça & Tarif Hispaniam ceperunt de infelici Rege Roderico, ea verò fuit voluminum, siue tomorum quinquaginta quinque millium septingentorum viginti duorum, linguarum ac licentiarum varij generis; pendebant autem chartæ illæ omnes ducenta nouemdecim centipondia. Muleasque, & auraria pictura addebat pretium, adeò numerosa fuit, ut, quemadmodum scribit frater Ludouicus de Vrreta, cum Mena Imperator Æthiopiæ audiisset fuisse expilatam à Carolo quinti Imperatoris exercitu, negotium dedit negotiatoribus Ægyptiis & Venetis quocumque tandem pretio quoscunque possent libros redimerent, Mathematicos, Medicos Physiologos & alios aliarum facultatum. Misère illi ad Menam Imperatorem amplius tria milia, quos statim ipse transmisit ad regiam Abyssinorum Bibliothecam, quæ omnium hæctenus Bibliothecarum (quoad annales & historias repetere possumus) ne Alexandrinâ quidem exceptâ, numerosissima est. Nam (si Vrretæ credimus) in monasterio sanctæ Crucis in monte Amara, tria amplissima conclauia replet, quibus continentur amplius decies millies centena millia voluminum, scripta in candidis membranis pergamenis, atque in thecis sericis reposita. hanc librorum supellectilem (ut fama est) aceruatæ cepit Regina Saba, ipsiusque ac Salomonis communis filius Melilec, cuius dicuntur esse opera pleraque cum aliis Enoch, Noëmi, Abrahami, & Iobi, nec desiderantur vlla Sanctorum monumenta quicunque aliquid scripserunt, sicut constat ex indice Antonij Grici, & Laurentij, Cremones, qui rogatu Cardinalis Zarleti & iussu Gregorij decimtertij, miraculum illud librarium (quod Æthiopica lingua *Assabraria* vocant) inuiserunt. Nec est prætereundum istud, quod inter solennes ritus inaugurationis Abyssinorû Imperatorum est, *traditio clauium Regia Bibliotheca*; perinde ac si nihil sit in toto illo vastissimo Imperio angustius libris; ac testentur Æthiopes se summopere desiderare, ut Principes maiestatem & regnandi peritiam è libris & literis sibi accersant.

9.

Orat. 1. de
fortuna, siue
virtute Ale-
xandri.

Rursus Alexandrum Principibus profero in exemplum, ne putent studium librorum & legendi officere publicis curis, & à maiestate alienum esse. Inconsultus fuit Alexander (interrogat Plutarchus) ^a qui ita tenui cû re, fretus scilicet triginta pedum, & quatuor equitum millibus, ausus esset Babylonem sperare & Susa, imò vel Imperiâ in vniuersos homines animo concipere. Nequaquam verò. Quis enim maioribus, pulchrioribusve instructus rei gerendæ occasionibus ad bellum profectus

profectus est? magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine? *εις αυτων εφοδίαζε φιλοσοφία προς τὴ στρατίαν. quibus eum viaticis Philosophia ad expeditionem instruxit, ut maiorem à præceptore Aristotele, quam à Philippo Patre com meatum ad rem gerendam consecutus in Persas mouerit. Nos autem credimus iis qui dicunt Alexandrum aliquando dixisse Ἰλιάδα & Ὀδυσσειαν ἀπελαθῆναι αὐτὸς τὴ στρατίαν εφόδιον, Iliadem se & Odyssæam habuisse secum expeditionis suæ viaticum, atque Homerum eo nomine prædicamus. Si quis verò affirmet eum libros istos animi reficiendi laborisque consolandi & otio suauitatem conciliandi gratia secum tulisse εφόδιον ἢ ἀλλοῦτος γεγονέναι τὴ ἐν φιλοσοφίας λόγον. viaticum ei re vera fuisse doctrinam è philosophia perceptam, ac commentationes de vacuitate metus, fortitudine, temperantia, magnanimitate contendimus. nihil est igitur quod verecundentur Principes habere aliquod cum libris in otio literario commercium; & vocari Alexandro φιλόμαχος.*

LIBER

LIBER TERTIVS
M V S E I
S I V E
BIBLIOTHECÆ
C V R A.

DVÆ sunt artes, quarum minutissima præcepta callere, imò etiam minima earum opera interdum facere, honestum est, Ars bellica, & libraria. Videas interdum quosdam Reges & Imperatores, qui tam peritè & scienter bellicum tormentum fundant, enses tingant & temperent, tam dextrè equo soleas indere sciant, tam bene equorum morbos ac medicamenta norint, ac illi ipsi, qui vnus illis ministeriis occupantur, aded in re magna nihil exiguum est. Idem proportione est in re literaria, neque a rogato viro quantumlibet illustri, aut à dignitate & ingenuitate liberalium disciplinarum vsquam alienum est ea cognoscere, sine quibus rectè & ordine consistere Bibliotheca minimè potest. Ideo dicturi sumus hoc libro de cura librorum ac Musæi, quam literarum cultores maximè ad se pertinere profiteri debent. proindeque nec nos in rebus istis cuiquam nimis accurati ac superstitiosi videri debebimus.

SECTIO I.

De personis Bibliothecam accurantibus.

II.
a l. 4 ad Act.
ep. 8.

DVID conferant idonei Bibliothecarum curatores, discite ex Tullio ^a. Postquam (inquit) Tyrannio, (erat seruus literarius, & Quinti filij magister,) mihi libros disposuit, mens addita videtur meis adibus, qua quidem in re mirifica opera Dionysij & Menophili (ambo erant glutinatores & præfecti, qualis Tyrannio erat) sunt velut animi Bibliothecæ: reliqui præfectorum imperia exequentes, sunt tanquam

quam facultates actiue, quæ omnia rectè perficiunt, de quibus hoc libro sigillatim.

CAPVT I.

De Bibliothecarum Præfectis illustrioribus.

QUOD præstat in naui gubernator, illud facit in Bibliotheca præfectus: excubat, prospicit, præcipit, vt omnia bellè habeant. Qui primus hoc munus præfecti Bibliothecæ gesserit, (quantum reperere vetera tempora possum,) fuit Aristoteles, de quo sic breuiter Strabo. Primus Aristoteles libros congregauit, & Egypti Reges Bibliotheca ordinem docuit. huic ætati proximus fuit Demetrius ille Phalereus, de quo iã nõ semel, cuius vitam Diogenes scripsit, quique tot & tanta composuit, vt omnes sui temporis Peripateticos superauerit. Is fuit Theophrasti discipulus, qui ob eximias virtutes Atheniensibus præfuit annis decem, trecentisque sexaginta statuis æreis honoratus est: verùm damnato Phocione, ipse quoque licet absens (vt testatur Plutarchus) cum Callimedonte & Caricle reus mortis pronuntiatus est. Addit Laërtius omnes illas statuas (vnâ duntaxat exceptâ) in eo furore aut ruptas, aut submersas, aut veditas fuisse. Quod cū ille audiisset, At virtutè, inquit, eius gratiâ illas erexerunt, minimè euerterunt. Is fuit qui consilium Ptolemæo dedit vt sibi libros adhiberet pro monitoribus, vtique veritatem liberè suggere nihil reformidaturos: is cuius suasu volumina veteris Instrumenti ex lingua Hebræa in Græcam conuersa sunt à septuaginta Interpretibus: is, de quo Tullius ^a in Bruto, Demetrius Phalereus eruditissimus quidem omnium horum, sed non tam armis institutus, quàm palæstra: itaque delectabat magis Atheniensis, quàm inflamabat. processerunt enim in solem & puluerem, non vt è militari tabernaculo, sed vt è Theophrasti doctissimi hominis umbraculis: hic primus inflexit orationem, eamque mollem teneramque reddidit, & suavis sicut fuit videri maluit, quàm grauis; sed suauitate ea qua profunderet animos, non qua perfringeret, & tantum vt memoriam concinnitatis suæ cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum è quibus esset auditus. hunc autem à Ptolemæo Philadelpho fuisse præfectum Alexandrinæ Bibliothecæ incredibili Scriptorum omnium consensu proditum est, ex fide Aristæ. Quod tamen Scaligero & Petauio mirum videtur; siquidem vera sunt illa quæ ex Hermippo Diogenes refert. Cùm Ptolemæo Soteri Lagi filio auctor fuisset, vt Eurydices filiis regnum relinqueret, præterito Berennices filio Ptolemæo Philadelpho, post illius mortem à Philadelpho relegatum, ac postea aspidis morsu necatum esse. Sed aduersus tot Scriptorum testimonia reluctari haud equidem ausim. Quare videndum ecquis coniecturæ nostræ locus esse possit. Ptolemæus Lagi filius adhuc superstes Ptolemæum Philadelphum filium in consortium adsciuit; restatur hoc Theocriti Scholiastes ^b, ἔῶν γὰρ ἐπ' αὐτῷ Σωτήρ ἐμονοποίησε τῶν φιλαδέλφου ἡ βασιλείαν, & Iustinus ^c. Itaque cùm Demetrius Ptolemæo

I.

a de clar. or.

Scal. ad ann.
1734.

b ad Iliad.
XVII.

c l. 16.

LLI

Lagi

Vide de tota
re hoc loco
Petauium.

Vitruu. l. 7. in
praf.

2.
Quintil.
a in Iul.

ibid.

Togataz fa-
bulaz habent
aliquid se-
ueritatis, &
sunt inter
comedias &
tragœdias
mediæ.
Sen. ep. 7.
b lib. de il-
lust. Gramm.
Angel. Roc-
cha pag. 91.
Vtriusque
sunt in-
scriptiones
sacrofanctæ
verustatis.
c dial. de
poëtis sui
temporis.

Lagi filio charissimus esset, potuit Philadelphus patre superstito odium suum ad vlciscendi tempora reseruare, atque eodem tempore Bibliothecam illam adornans, eius curationem Demetrio Phalereo committere, quo extincto eandem Bibliothecæ præfecturam tradere Aristophani, qui poëtas plagij conuicit in ludis à Ptolemæo Musis & Apollini dedicatis, vti suprâ diximus cum de plagiaris. Post Demetrii Phalerei mortem successit in ea procuratione Callimachus historicus vsque ad Euergetem. Sub Ptolemæo Euergete eandem spartam administravit Callimachi discipulus Eratosthenes Cyrenæus, qui primus vniuersum totius Orbis circulum CCLII. stadiorum esse prodidit, vnde & orbis terrarum mensur appellatus est. huic successit Apollonius Rhodius, qui Aristonium poëtam Comicum successorem reliquit, vsque ad eius conflagrationem Cæsarianis militibus ignem conuicentibus.

Vir doctissimus vsquequaque Varro, præfectus est simili literariæ prouinciæ à Iulio Cæsare; de quo sic Suetonius ^a: *Inter alia magnifica que moliebatur Iulius Cæsar, de ornanda instruendaque vrbe destinabat Bibliothecas Græcas & Latinas quas maximas possit publicare, datâ Marco Varroni curâ comparandarum ac digerendarum.* fuit & Pompeius Macer ad idem munus adhibitus ab Augusto, de quo item Suetonius, *Feruntur & à puero, inquit, & ab adolescentulo Iulio Cæsare, quadam scripta & laudes Herculis, Tragœdia Oedipus, dicta, collectanea, quos omnes libros Augustus vetuit publicari, in epistola quam breuem admodum & simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas Bibliothecas delegauerat, dedit.* C. Melissus Grammaticus, is qui edidit nouum genus togatarum fabularum, quos *Trabeatas* appellauit, fuit præfectus ab Augusto Bibliothecæ in porticu Octauianæ. de illo sic Suetonius ^b, *Spoleti natus ingeniuus, sed expositus, qui cum se gratum & acceptum in modum amici videret; quamquam asserente matre, permansit tamen in gradu seruitutis, presentemque conditionem vera origini anteposuit.* Conradus Gesnerus, cuius extant tam multa opera, Columbinam Bibliothecam procurauit. M. Antonius Sabellicus Criticus id muneris obiuit in Bibliotheca Cardinalis Bessarionis. Bartholomæus Amantius Ingolstadij humaniorum literarum Professor, & Petrus Apianus Mathematicus item Ingolstadiensis, præfuerunt Fuggeranæ. Ianus Laschares Rhindacenus Medicæ Bibliothecam instruxit & digessit, & Regiæ Francicæ præpositus est. De illo hæc refert Lilius Gregorius Gyraldus ^c. Ianum Lascharem vidimus & audiuimus sæpe loquentem multis de rebus doctè & acutè; hic primùm diuersatus est Florentiæ, quo vsus est Laurentius Medices in construenda illa nobili & copiosa sua Bibliotheca, cuius etiam causâ eum per vniuersam Græciam & Asiam insulasque misit, ad conquirendos quosque optimos codices, quos pecunia redemptos habere posset. post eisdem Florentia Mediceis aliquandiu vagatus: verum creato Pontifice Leone X. Romam accitus honestè apud Pontificem diuersatus est, adolescentisque ingeniosos ex vniuersa penè Græcia Romam aduehi curauit, qui honestè alerentur & instituerentur tum Græcè, tum Latinè à doctissimis præceptoribus: demum post Leonis interitum à Fran-

cisco I. Galliarum Rege ad Bibliothecam regiam, & Gymnasium constituendum vocatus, &c. hic vna re displicuit, & reprehensores multos Romæ habuit, quod nimirum Virgilium vt artis ignarum Epigrammate proscidisset. hæc sat erunt vt quis animo informet quàm spectata, & eximie eruditionis & peritiæ linguarum eum esse par sit, qui literariæ huic reip. præficitur. Certè si Bibliothecarius *librorum promus* est (vt eum Apuleius in Apologia vocat) eum omnino par est vniuersos pariter ac singulos probè cognitos habere, vt cum eos è cella promet, & ab consulentibus interrogabitur, proferat quoque (vt loquitur Symmachus ^a) ex promptuario sui oris & pectoris congestam ac coaceruatam multo studio & lectione variam eruditionem.

Vincentius
Riccardus
in notis ad
Cantica.

a l. 3. ep. 74.

C A P V T II.

Sacrarum Bibliothecarum Præfetti.

Visse suas celebrioribus Ecclesiis Bibliothecas iam superius ostendimus; & ex S. Athanasio in narratione de persecutione Arianozum in Ecclesia Alexandrina fati liquet; vbi accusabat impios hæreticos non solum direptæ illius sacræ supellectilis, verum etiam combustæ. Iisdem machinis Ecclesiam subvertere conatus est Diocletianus, qui disturbatis Oratoriis sacros libros qui in illis asseruabatur, etiam exussit. Locus autem destinatus ab Ecclesia custodiendis libris, tribus præsertim nominibus (vti ego animaduerti) appellatum est, *Archiuia, Scrinia, & Bibliotheca.* Imò & dictum reperio, *Archiuium Bibliotheca Ecclesia.* Qui Bibliothecæ præerat *Bibliothecarius* vocabatur; eius officium fuit Bibliothecam procurare; conseruare volumina & membranas; Pontificum bullas & diplomata, epistolas & decreta, erâtque velut Pontifici ab epistolis, & secretis, & scribarum Apostolicorum princeps. Quantæ verò sapientiæ & doctrinæ is esse consueuerit Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius, argumento sunt qui illud munus gesserunt viri magni iam à pluribus sæculis, pauculos ex iis recensere, vt superiori capite fecimus.

In primis *Gregorius II.* Romanus Pontifex quantus vir fuit? qui priusquam ad illum apicem omni fastigio excelsiorem eueheretur, Bibliothecæ Lateranensis curam gerebat; & comes factus Pontifici Constantino Constantinopolim ad grauissima negotia accersito ab Imperatore Iustiniano iuniore in difficillimis quæstionibus interrogatus cumulatissimè satisfecit. Sed & ipse *Anastasius* cognomine *Bibliothecarius*, qui hæc de Gregorio refert ^b, quid hominis fuit, quàm doctus, quàm discretus, quàm gerendis negotiis idoneus, qui auctor est libri de Romanis Pontificibus Damaso passim attributi. libellum illum verè aureum gemmeumque, (vt loquitur Baronius ^c) *de magnificentia Constantini* optimo iure inscriptum ex Archiuis sanctæ Romanæ Ecclesiæ in lucem edidit; miscellam historiam è Græco in Latinum vertit; vitas Pontificum stylo complexus est, & à Ludouico Imperatore

1.

Euseb. l. 8.
cap. 9.
Bibliothecarius in vita
Cælestini
Papæ & Leonis & Bonifacii II.
D. Gregor. in
prol. 40.
homil.
Bibliothecarius in Gelasio Papa.

2.

Baron. ann.
110.

b in vita
Greg. I I.
Baron. ann.
45.
c ann. 324.
n. 21.

Occidentis missus est princeps legationis Constantinopolim pro coniugio inter ipsius filiam & Baslij Imperatoris filium natu maximum. Nunquid magnus vir *Augustinus Eugubinus*, & scriptor eximius? Is Bibliothecæ Vaticanæ præfecturam exercuit.

3. Non possum sine scelere omittere duos eidem Bibliothecæ Apostolicæ præpositos, adeoque non tam Bibliothecarios, quàm animatas Christi Bibliothecas, *Casarem Baronium*, & *Robertum Bellarminum Cardinales*, ambos tam excellentis & extraordinariæ scientiæ cum insigni sanctitate coniunctæ, vt de vtroque dicere meritò possim quod de D. Chrysofomo dixit olim S. Proculus^a. *In verbis pretiose prædicationis, margarita; scriptura impolluta à Deo inspirata Bibliotheca; diuina thesaurus intelligentia, vehemens diluuium hæreticorum.* Non commemoro alios insignes viros eodem munere Bibliothecarij defunctos, ne actum agam: consulendi Ioan. Bapt. Cardona Episcopus Derfotanus de Pontificia Bibliotheca Vaticana; & Angelinus Roccha^b. Solū hîc moneo Bibliothecarios fuisse appellatos alio nomine *Cancellarios*; eo quòd vnus idemque præffet non solum libris publici iuris factis, quales in Bibliothecis exponuntur; verùm etiam bullis, diplomatibus Pontificum, Ecclesiæ iuribus, dominiis, rescriptis, hæreticorum palinodiis, absolutionibus, denique omnibus chartis & instrumentis publicis pontificalibus. Munus istud non ita pridem diuisum est, ac *Bibliothecarius S. R. Ecclesiæ* appellatus, is qui Bibliothecam; *Cancellarius* verò, qui Archiuum, seu (vt locuntur) *secretariam* procuraret, atque vtrumque solis Cardinalibus demandatum. hæc de S. R. Ecclesiæ Bibliotheca.

4. Anastasius Bibliothecarius disputans de Bibliothecariis in notis ad Actionem secundam Synodi octauæ ab se in Latinam linguam conuersa, fecit vt de Bibliothecario Ecclesiæ orientalis non nihil dicam; hæc sunt eius verba, *Chartophylax* interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio *Chartophylax* apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos (nimirum nondum facta diuisione Archiuij à Bibliotheca, & Bibliothecarij à Cancellario) indutus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica cuncta prorsus obsequia; exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac propriè pertinere probantur officij; sine illo præterea nullus Præsulū, aut Clericorū a foris veniens in conspectū Patriarchæ intromittitur; nullus Ecclesiastico conuentui præsentatur, nullus epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi fortè à cæteris Patriarchis mittatur; nullus ad præsulatum, vel alterius Ordinis Clericorū, siue ad præpositurā monasteriorū prouehitur, nisi iste hunc approbet & cõmendet, atque de illo ipsi Patriarchæ suggerat, & ipse præsentet. Hactenus Anastasius. Cuius officij insignia qui scire volet, adeat Theodorū Balsamonē^c eo aliquādo functū, vt ipse testatur, ex quo sumpsit Baronius quæ in hæc sententiā habet ad annum Christi DCCCCI. & DCCCCII. n. IX. & Gretserus^d, nos cum illis hæc pauca. Habebat in sua potestate Ecclesiastica *χερσὴν ἀριστερὰν*, literas in quibus iura & priuilegia Ecclesiæ continebantur: vnde & *ἡ δεξιὰ τῆ ἀριστερῆς χερός*, *dextra manus Patriarchæ* appellabatur. Sedebat iudex causarum Ecclesiasticarum, vnde etiam

a orat. p. neg.

b pag. 54.

c iuris Græco-Rom. fol. 458. in quadam disceptatione matrimoniali. d l. r. comm. cap. 3. in Codini c. 1.

os & *labra Patriarchæ* dictus est, apud quem eo loco & numero erat, quo Aaron apud Moysen, & Baruch apud Hieremiam: eius inauguratio fiebat in impositione manuum, & appensione *βελωτέρου*, *Buloterij*, de pectore instar Aaronici rationalis, & traditione clauium: olim quoque aurea thiaira insignitus prodibat; quod tamen Balsamonis ætate fieri desitum est. Tamen in festo Sanctorum Notariorum equitabat in equo Patriarchæ, &c. qua de re vide fufius Balsamonem & Photij Nomocanonem^a, & responsa Ioannis Episcopi Citri^b, Baronium & Gretserum supra laudatos. Ego facillè mihi persuadeo hunc *Chartophylacem* fuisse quoque supremum Bibliothecarium, qui vnus & Archiuio & Bibliothecæ præsideret, haberetque sibi subditos plures administratos tantæ omnes auctoritatis, vt Imperatores vix sibi fas esse putarent quidquam nouum & inusitatum moliri illis inconsultis; quos Bibliothecarios Leo Isauricus sacrarum imaginum infestissimus hostis cum nec muneribus, nec minis potuisset suæ parti adiungere, furore percitus igne admoto omnes incendit, cum insigni illa Bibliotheca Constantinopolitana, de qua dicemus inferius, cum de cladibus insignium Bibliothecarum.

a cit. 3. c. 1. b l. 5. iur. Græc.

Const. Manasses, Zonaras, Glicas, Cedrenus, & alij.

C A P V T III.

De ministris, & seruis Bibliothecariis.

Bibliothecariis seruis non annuero geminos *Vaticana Bibliotheca* *custodes* quos Xistus V. adiutores Bibliothecario adhibuit, consiliarios, vicarios, viros graues, insigniter doctos, qui potius literarium otium cum dignitate tenerent, quàm illiberaliter & minus ingenuè famulantur. facerem iniuriam quibusdam illustribus personis, qui procuratore illa ornati sunt; inter quos fuit Guillelmus Squillacensis, satis notus, cooptratus postea in Cardinalem & Bibliothecarium. Neque item seruorum numero accenseo *duodecim illos literarj Imperij Pares, vel Patres*, qui Bibliothecario Constantinopolitano assidebant, ab ipsis Imperatoribus maximo honore habiti. Ministros Bibliothecarios intelligo in publicis Bibliothecis *librorum correctores*, seu emendatores, quos barbarè *Requisitores* vocant, mercede conductos, atque non voluntario studio, sed ei quod vsus & bonum Bibliothecæ postulat à Bibliothecario adductos. Item *scriptores*, siue *librarios* Græcæ, Latinæ, Hebrææ, atque aliarum linguarum peritos: cuiusmodi sunt in Vaticana Bibliotheca, quorum officium est describere Codices, prout iussu fuerint à Præsidibus. *Ianitores* qui non tantum ianux, verùm etiam fenestris tempestiuè claudendis & aperiendis pro varia cœli dispositione inuigilet. *Versorem* qui statim temporibus Bibliothecam verrat, puluerem è libris & reliqua libraria supellectile excutiat. *Glutinatores, pumicatores, malleatores, ornatores, miculatores*, quantum opus erit. De toto librorum ornatu consulendus Domitius Ulpianus apud Pignorium^c, hic habet quædam de seruis Bibliothecariis, quæ tu vix alibi reperies. Inter cætera elogiorum fragmenta quædam ex quibus conficies, seruos quosdam ex proprio munere fuisse à Bibliothecis. Iam olim fuerunt à manu; qui proinde dicti sunt

1.

Cic. ad Att. l. 4. Catull. ep. 1. Tibull. l. 3. c. 21. c de seruis pag. 117. Suet. in Aug. c. 67.

Cic. l. i. fam.
a l. 8. c. 1.

b l. 4.

amanuenses; fuerunt *Anagnosta*, seu *Lectores*. Plinius^a *Encolpium* eius generis nescio quem plurimum amabat. *Encolpius quidem lector ille seria nostra, ille delicia, exasperatis faucibus puluere, sanguinem reiecit.* Fuerunt & *Notarii* & *Notaria*, quorum magna commendatio in velocitate excipiendi fuit, de quibus elegans est Manilij carmen^b. Hic & *scriptor* erit felix, cui litera verbum est,

*Quique notia linguam superet, versumque loquentis
Excipiens, longas noua per compendia voces.*

Iustinianus
epist. ad an-
tecessor. §.
illud autem.
Quidam pu-
tant *figla*, vel
figlas, quod
sint singula-
res notæ.

Petrus Greg.
Theol. l. 16.
de rep. à si-
gillo deri-
uat, quo lite-
ras obfigna-
uus.

c c. 2.
Vide Her-
manum Hu-
gonem l. de
prima scri-
bendi orig.
c. 18.

d ad Iulianū.
e l. 6. c. 17.
Hist. Eccl.
f ep. 125.

Hæ notæ compendiarie erant interdum literæ singulares, quæ *σγλας*, vel *figla*, vel *σγλα* in iure dictæ sunt; videlicet primariæ cuiusque vocabuli literæ, (quas vulgò capitales vocant) quibus singulatim expressis ipsum rotum vocabulum designatur, qua ratione qui scribebant, linguam manu faciliè assequabantur, v. g. hæ quatuor literæ S. P. Q. R. *Senatum populūque Romanū* significant, hæ V. D. P. I. L. P. hanc sententiā, *ut de plano ita legi possit.* Interdum non tam scribebant per singulares illas literas, quàm per quasdam alias notas, quarum vel vnica nonnunquam integram sententiā complectebatur, quæ ratio scribendi erat longè expeditissima, vt pro quatuor illis singulis quas suprâ attulimus, alia nota ponitur idem significans, nimirum *Senatus populūque Romanus*; itémque alia eandem habens vim & significationem quam sex singulæ superiùs propositæ, vtramque exhibet Philibertus Monetus *notæ in pererudito libello qui inscribitur, Abacus rationum Romanarum*^c. Pulchrè D. Hieronymus^d. *Iam demisso synthemate equus publicus sternebatur, & nobilem iuuenem punicea indutum tunica balteus ambebat, & tamen ille apposito notario cogebat loqui quæ volebat edita, velox consequeretur manus, & lingua celeritatem prenderent signa verborum.* Eusebius^e meminit puellarum scitè & concinnè scribentium quæ ad manum erant dictanti Origeni: eruditus ac præpes amanuensis solatium sanè ingens, & homini studioso inæstimabile temporis compendium, at rara avis in terris. De sui velocitate sic Ausonius^f,

*Puer notarum præpetum,
Tu sensa nostri pectoris
Vix dicta iam coris tenes,
Et præpetis dextra fugâ.
Tu me loquentem præuenis;
Quis, oro, quis dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere?
Quæ fœta corde in intimo
Exercet ales dextera & c.*

SECTIO

SECTIO II.

Quædam singularia quoad cultum & curam Bibliothecæ, siue Musei.

PRODERUNT specialia quædam monita quæ Bibliothecis curandis conueniant, si modò, quantum res feret, de illis breuiter.

CAPVT I.

Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto.

SI Bibliotheca (vti diximus) *hortus est*, conclusus sit; si *fons*, signetur; si *thesaurus*, abscondatur. Nam tanto amœnior erit, quanto secretior: faciliè contemnitur quod cuius faciliè obuium est. Volo idem esse ingenium viro docto, quod naturæ res pretiosissimas ab hominum oculis subducenti, vniones in imo mari abdidit, autum in terræ visceribus, adamantes in rupium præcordiis. Si Bibliotheca est *Musarum ades*, *adytium sacrarium*, *penetrabile*; sanctiora sacrorum tantum initiati sciant; ad arcana illa soli admittantur. Dices, *Multi aperta transeunt, & abstrusa rimantur, furem signat a sollicitant; effractorius aperta præterit.* In multis verum est quod ais: at in Bibliothecis non ita; maius est periculum si passim omnibus pateant, quàm si paucis & rariùs: fortasse istius inconsiderantia & nimia facilitatis Tullium pœnituit hæc ad Sulpiciū scribentem. *Dionysius seruus meus qui meam Bibliothecam multorum numerorum traiecit, cum multos libros surripisset, nec se egrè laturum putauit, aufugit.* Vidimus & molestè tulimus quosdam codices manuscriptos è pulcherrimo & politissimo pergamenno fuisse valde deformatos haud dubiè à pueris amore miniatorum titulorum, & maiuscularum literarum quas forfice eximebant cum insigni labe voluminis: vidimus alios libros à canibus siue ludentibus, siue per imprudentiam in Museo inclusis fœdum in modum laniatos. Scimus alios fuisse non semel subreptos: de qua iactura si Alphonsum Aragonium interrogas, respondebit, & persanctè affirmabit, *malle sibi gemmas suas & vniones furto eripi, quàm libros qualescumque perire.* Quare consultum erit, vt eò pauci ingrediantur; ne præter talia incommoda & damna, etiam luto & fordibus conspurcetur. Parisiis quidam literatus, librorumque ac Musei studiosissimus raros eò admittēbat, nec nisi porrectis priùs crepidis holosericis, quas habebat in eum vsum paratas in vestibulo Bibliothecæ ne collutaretur. Si pauimentum huius ædis tale fuerit, quale suprâ descripsimus, videlicet emblemate tessellato pulchrè vermiculatum, profectò religio esse debet illud cœno fœdare.

i.

Sen. ep. 95.

Cic. l. 13.
fam. ep. 77.

Panorm. l. 4.

CAPUT II.

Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.

1. **M**onet Flavius^a, Aurelianum Imperatorem inter cætera seuerioris militiæ præcepta statuisse, vt *militum arma tersa sint*: ego in libraria suppellectile mediocrem ornatum, atque pro cuiusque dignitate & opibus elegantiam plurimum probo; munditiem verò in primis præcipio. Aeneas Syluius^b auctor est Alphonsum Regem Aragonum arcem Neapolitanam instaurare cogitantem indignè tulisse, quòd Vitruuij commentarios ad se in eum sinem allatos intactos reperisset, qui quo pacto contegamur, edocuit: nec M. Tullij, nec eiusdem Vitruuij tumulum cum alter à morte homines dicendo, alter à pluuia, scribendo protexit. hæc cura quàm iusta & consentanea sit, indicat solenne iusiurandum Essenorum apud Iosephum^c, qui expleto tyrociniò quando cum aliis sociis aggregabantur, Sacramento se adstringebant se conseruatos ea volumina, quæ ipsarum sectæ sunt. S. Bonauentura^d non solum eam diligentiam in custodiendis libris inculcat; verumetiam in rem nostram & præsens propositum pleraque persequitur, quæ libet hîc describere. *Libros* (inquit) *mundè teneant, & honestè, à tactu libri cohibeant manû, quæ licet munda, quia tamen porosa, ipsum facile inficit, & deturpat; & turpe est paginarum marginibus imprimere digitos, vel ipsos, vel certè laternam super librum legendo deducere; semper pannus, si adsit, digito supponatur; alioqui ita cautè tangant & leniter, vt tangentes quasi non tangere videantur librum superflue apertum non teneant, vel incautè relinquunt. firmacula libro paululum stricto sine violentia laxent & apponant, violentiam sonitus probat.* Tum hoc apophthegmate monita sua claudit, *Indignus est libro qui negligit custodire.*

2. Vitandum tamen est vitium puerorum plus satis studentium librorum ornatui, lectionis verò & fructuosi vsus minus sollicitatorum. Gerardi Magni scita admonitio huc spectat. Videns quemdam habere librum satis bene paratum (inquit Thomas de Campis^e) & quàm sollicitè illum inspiceret, & complicaret, dixit ei; *potius habeo quòd me liber custodiat, quàm ego illum: seruire debet liber utilitati legentis, non ad curiositatem intuentis.* Eodem conditus fuit sale D. Ludouici Francorum Regis lepos; ingressus in cuiusdam Cœnobij Bibliothecam, vidensque magnum numerum librorum pulcherrimè complicatorum: *mallem*, inquit, *sordidatos*, vsu scilicet & accurata peruolutione; nam præpostera res est, bellè & scitè compactos, literis phœniceis & aureis eleganter illuminatos, & exquisitis membranis coopertos habere, eos tamen oscitanter euoluere. Elegantem illam desidiam, & desidem elegantiam notauit etiam D. Chrysostronus^f. Plura Nigonius noster^g in superfluum librorum apparatus & nitorem alienum ab ea paupertate quam Religiosi profitentur. Quod ad me attinet, mihi videtur procliuius peccari posse ab religiosis hominibus in librorum incuria, & eorum conseruandorum remissiore diligentia, quàm in curiosiore concinnitate: nam ferè sit, vt quæ communitatis sunt & publici, ea minore studio satagantur

a in Aureliano.

b de dict. & fact. Alph. & Panorm. l. 1.

c l. 7. de bello Iud. c. 7.

d p. 2. spec. p. 1. c. 4.

e in vita Gerardi c. 13.

f Vmbert. t. 131. in c. 23. reg. Aug.

g Homil. de doctr. & corrept. in florib. g in regul. 8. comm.

gantur, quàm quæ sunt cuiusque propria: & plus est periculi in libris distorquendis, oleo, vel atramento foedandis, situ & puluere corrumpendis, sibi seu scribenti, seu sedenti substernendis, vngue, vel reflexâ chartâ notandis, aut alia iniuria afficiendis, quàm in exquisitiore eorum ornatu quærendo.

CAPUT III.

De prisorum librorum structura, ornatu, & conseruatione.

1. **D**esideras Lector (vt video) hoc loco de antiquorum voluminum structura, ornatu, & conseruatione disseram. Actum agam, sed breuiter: tu si plura cupis, adibus Ramiresium & Raderum^a, Pontanum in Ouidium, Catulli interpretes, Pierium^b, Manutium^c & passim alios. Itaque olim scribebatur quidem in foliis, at non (vt iam nostri libri sunt) dissectis & inter se compactis; sed solummodo in altera paginarum facie perpetuo ductu, quantum folij longitudo protendebatur vsque ad teretem quemdam bacillum, circa quem tota membrana voluebatur; vnde dictum *uolumen*: & quia complicatâ membranâ ille cylindrus erat medius, ideo *umbilicus* dictus est; item quia extremæ paginæ adglutinatus erat, ideo sæpe *umbilicus* ponitur *pro libri fine* atque *extremo*.

Obe iam satis est, obe libelle

Iam peruenimus ad VMBILICVM.

Huius bacilli, seu umbilici capita, siue extremæ partes ornabantur auro, argento, ebore, gemmis, dicebanturque *cornua*. librorum tituli pingebantur minio ad elegantiam, quam in rem videndus Caufabonus in Persum; & quid *cera miniatula* Ciceroni, quid Vitruuiò *cera ex nilto*, quid Turnebo *rubrica, synopsis* apud veteres Iurisconsultos*. hæc de structura & ornatu.

Vt diu conseruarentur à carie & tineis, lini solebant succo, siue oleo cedrino, quo peruncta materies nec tineâ, nec cariem sentit, vt testatur Plinius^d. hæc est causa cur libri Numæ post annos quingentos triginta quinque quàm conditi erant, integri reperti sunt: hinc elegans distichum Ausonij ad libellum,

Huius in arbitrio est, seu te iuuenescere cedro,

Seu inbeat duris vermibus esse cibum.

Hinc cedrus posita pro immortalitate apud Horatium *in arte*,

— speramus carmina fingi

Posse linenda Cedro.

& Persius,

— an erit qui velle recuset

Os populi meruisse, & cedro digna locutus.

huic arbori hæc virtus inest, vt viua corpora corrumpat, mortua incorrupta seruet. Quamobrem à nonnullis *καρπὸν* appellata est.

MMm

Alia

1.

a in l. 1. Mart. ep. 67. b l. 34. c l. 3. fam. ep. 7. & lib. 3. ad Quint. ep. 1.

*Vitruuij interpretes, Daniel Barbarus in cap. 3. l. 9. in fine Cic. ad Att. l. 16. ad Dolab. l. 15. Turneb. l. 1. cap. 5.

2.

d l. 16. c. 29. l. 13. cap. 5. & l. 6. c. 39.

Alia ratio & modus librorum conseruandorum fuit, vt non tam perungerentur succo cedrino, quàm reponerentur in tabulis cedrinis. Alius, vt cooperirentur tabulis quibusdam purpureis, sericis alteriùsque coloris, aut generis: hæc inuolucra, seu membranas quibus libri inferebantur, vt conseruarentur diutiùs à pulueris & temporis iniuria, Tullius ^a *sittybas* vocat, Paulo Manutio interprete,

a ep. 8. l. 4. & ep. 5. Tibull.

b ep. 22.

Lutea sed niueum inuoluat membrana libellum.
item quibusdam loris ligabantur, siue claudabantur, de quibus Catullus ^b, *Novi umbilici lorarubra*; quæ omnia proderant ad librorum perennitatem, adeoque ad ornamentum: sed de re trita plus satis. Vnum non omiserim quod Antonius Thylesius libello de coloribus capite primo refert. Ex antiquis nonnulli (inquit) vt alterum Homeri opus propter cædes, de quibus ille Poëta loquitur, colore exornabant sanguineo; sic Odysseam vbi idem Vlyssis maritimos errores scribit, membrana cærulea contegebant.

C A P V T I V.

Librorum communicatio, mutuatio.

I.

CVM Ptolemæus Philadelphus missos ad sacros se libros Hebræorum, quos per literas petierat, non intelligeret, atque iterum aliis datis literis interpretes flagitaret, sic epistolam orsus est, *Ἰσοσυρῶν κερκυραίων, ἡ πηγὴ ἰσπραρισμῶν τῆς ἀφελείας ἐν ἀμορτίαις, occulti thesauri & obfignati fontis quæ utilitas?* hæc causa Iudæis fuit mittendi septuaginta duos Interpretes, qui verus Instrumentum in Græcam linguam conuerterent. D. Isidorus Pelusiota ^c simili dicto Candidum quemdam carpit, qui multos domi habebat libros ornatissimo & speciosissimo quodam ordine dispositos, nec tamen iis utebatur, aut aliis vtendos concedebat; vocat enim illos *Ἰσοσυρῶν ἀφελῆν ἢ ἀχρεῖον, thesaurum inutili- lem & nullius frugis*, è quibus tamē petatur laurus velut è mustaceo. Sunt quidam *βιβλιοπόροι*, seu *librorum defossore, litterarum polypi*, qui vbi librum aliquem tetigerunt, ita illum tenent, vt nunquam dimittant, potiusque impetres à Charonte vnus manes quos tranfuexit, reuehat, quàm vt vnum librum ab istis hominibus commodatò accipias, licet interdum scientiam in iniustitia detineant, sintque affines Simplicio illi Monacho, quem S. Isidorus Pelusiota ^d his verbis castigat. *Plurimos libros vt audio, emisti, atque opinione locuples os eorum lectionem ignorans, atque idem faciens quod ij, qui frumentum comprimunt, ac tineas alunt: nam libri quoque tinearum patres & nutritij sunt, cum vincuntur; quare aut opibus tuis utere, aut ingentem eruditionem ne lade. Nimirum hic quoque comicios sales colligens dum librorum corruptor, aut librorum sepulchrum, aut tinearum altor appellaris, atque coram Deo accusationem congerens, vt qui ingens utilitatis talentum occultaris, &c.* Illiberale istud hominum genus sale & aceto, vt meretur, egregiè lauat & perfricat Franciscus Petrarca, præsertim cum isti homines non aliter vtuntur suis

c l. 1. ep. 399.

d l. 1. ep. 127.

suis libris quàm gryphes auro cui semper incubant. *Sunt, inquit, qui quidquid scriptum domi habent nosse sibi videntur, cumque vlla de re mentio incidit. Hic liber (inquiunt) in meo armario est, hoc tantum idque sufficere opinantes, quasi simul in pectore sit, elato supercilio conticescunt. Ridiculum genus calle alio niti oportet vt ex libris gloriam quæras, non habendi, sed noscendi, cerebroque, non armario concludendi sunt. alioqui vel librario publico, vel armario ipso gloriosior nemo erit.* Tum addit quod præcipuè est huius loci. *hi libros in vinculis tenent, qui si forsitan erumperent, & loqui possent, ad iudicium te priuati carceris euocarent. Nunc sicut taciti, multa quidem nominatim illud quod persape vnus iners affluit auarus, quibus multi egeant studijs. hæc quæ retulimus, & ea quæ afferemus, videntur innuere tenacitatem hanc librariam proprium vitium esse illorum hominum, qui (vt ait ex Pythagora Umbertus ^a) *armarium doctus habent quàm pectus*, volunt tamen audire in vulgus docti; quod se faciliùs consecuturos sperant, si quemadmodum imperiti tonsores multa specula & multas forfices proponunt, cum sæpe periti eiusdem artis vix aliud instrumentum habeant præter nouaculam vnã, vnã forfices, vnum speculum; ita illi magnam librorum multitudinem, penè dixi incommunicabiliter asseruent; tantumque sibi adimi de opinione & fama eruditionis arbitrantur, quantum librorum de Musei sui forulis demptum erit.*

a c. 136. in c. 13. reg. S. Aug.

Mihi equidem fuit coniunctio & satis intima necessitas & vsus cum vitis verè doctis; at inter eos reperi neminem qui libros mihi vtendos non faciliè præbuerit, illico ad minimum nutum non miserit; plures, quàm qui opus erant, peramanter non obtulerit. Nec fortasse mentiar, si dixerò fordes illas literarias & illiberalem librorum custodiam posse interdum oriri ex auaritiæ cuiusdam fonte eò sanè turpioris, quò ad animi bona propius spectat. Certi quidam Timones sunt, qui tabescent aliorum bono, & alieno incremento sibi decrefcere videntur; cuperent exculpi omnibus oculos intelligentiæ, vt inter cæcos regnarent luscii: vel certè, quia & ipsi cæci sunt & indocti, vel cæteros esse sibi similes. Rem acu terigit Lucianus hac illos similitudine subfannans. *ἢ τὸ τοῖνυ ἀλλῶ μὴ δειδέντι χρεστίαις, ἀν τὰ βιβλία χρεστιάδῃ ἢ αὐτὸς, ἢ ἂν διωμοῦ ἢ τοῖς ἐδὲ ἔχρυσος ἰδενὶ βιβλίον πώποτε; ἀλλὰ τὸ ἴκως πωλεῖ, ἢ ἐν τῇ φάτῃ κατακεμήσας, ἢ ἕτε ἄπῃ ἢ κειδὼν ἰδίῃ, ἕτε τῷ ἴππῳ διωαυθῶ φαρεῖν ἐπιτρέπει.* *Et in alijs quidem cui vsus esset commodare librum certè posses, ipsis vti non potes, tamen si nulli commodasti vnquam, facisque hoc tantum quod canis in præsepe, qui cum hordeo non vescatur, equum tamen volentem pasci haud sinit.* Horatius non abludivit ^b,

2.

— — — vter est insanior horum?

Si quis emat citharas, emptas comportet in vnum, Nec studio cithare, nec Musa deditus ulli.

— — — Quid discrepat istis

*Qui nummos aurumque recondit nescius vti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acerrum
Porroctus vigilat, cum longo fuste, neque illinc*

b l. 2. Serm. Sat. 3.

Audeat esuriens dominus contingere granum.

Certè admodam illiberalis & sordida librorum auaritia est, & ferè eorum duntaxat propria, qui nec illis vti sciunt. haud ita me amo, vt aliquem inter doctos mihi vindicem locum: tamen puto me habere cum illis hoc commune vt libentissimè libros qui penes me sunt commodem: neque mihi conscius sim vnquam vllum recusasse cuiquam petenti: adeòque vehementer odi illam malignitatem, vt bis terque cum voluptate perlegerim Cælij Calcagnini Epistolam ad Comitem Thomam Calcagninum nepotem suum, qua reprehendit nescio cuius siue inuidam, seu vanam, seu sordidam illiberalitatem. Eam obiurgationem hinc repræsentato totidem verbis, vt eos etiam feriat, & castiget qui simili labe infecti sunt.

l. 2. ep. 12.

CÆLIUS CALCAGNINVS COMITI
THOMÆ CALCAGNINO NEP. S.

3.

Quod is quem tu rectè βιβλιοτάχην appellasti, inepta vsus excusatione recusauerit nobis vetustum Demosthenis codicem accommodare, tu minime irascendum homini tam malè officioso putas: & eius quasi patrociniū tuis literis suscepisti, existimans thesauros condi oportere, & tunc mysteria esse designere cum promulgantur: denique si hoc vitium perexiguum esse contendis, & de quo minime amicitiam rescindi deceat. At contra (mi fili) sentio, tibi que tam peruersam opinionem (si modò ea opinio est, & non potius ironia) nullo modo velim probari, qua urbanitas & beneficentia mutuaque inter homines societas tollitur. Quid enim foediū, quàm vnde tu nullum detrimentum referas, alteri nolle accommodare? Quid verò tu appellaueris nisi inuidiam, & pessimi animi testimonium? An non isti libenter (si eis liceat) solem de mundo sustulerint, ne ceteris affulgeat animantibus, indigni prorsus vita atque hoc communi athere, qui rem tam præclaram, id est, humanitatem liberalitatemque prodant, & quantum est in ipsis, è consortio humani generis depellant. At tu thesauros condendos putas; hoc etiam putant auari homines. at ego pretiosissima quaque ad vtilitatem mortalium nata, aut inuenta in communem maximè vsus puto esse prodigenda, vt omnibus plurimum prosint. Nam Musica abscondita quæ demum vtilitas? vt est in prouerbio. Et quanam alia ratio summi illum æuiternum opificem rerum conditorem illexit, vt tot mari terraque animalia, vt tam eximiam orbis molem strueret, nisi vt bonitatem munificentiamque suam largissimè omnia experirentur? cuius exemplum nos homines inter cuncta ingenio & ratione honestatos maximè decet imitari. Mysteria verò semper mysteria sunt, modò in aures prophanas non instillentur. Demum quod perexiguum vitium putas, ego maximum iudico. Nam quid honesti ab eo expectari potest, qui absque vilo suo incommodo præsidia ingenij amico denegarit? Apud Athenienses scimus non parricidas, non plagiarios, non depeculatores publica execrationi, qua singulis annis solenniter utebantur, fuisse obnoxios: sed eos qui vel roganti viam ostendere, vel lumen de lumine accendere, vel aquam ex profluente præbere recusarent. Prudenter scilicet existimauerunt cum nihil sceleris, nihil flagitij in homines non admitturum, qui res tam obuias, tamque illaboratas denegasset. Ad summam purato infelicis inauspica

inauspicaque ingenij, ac sibi parum confidentis esse ea abscondere, qua vel ad publicam vtilitatem fortuna exposuit, vel natura genuit, vel Deus erogauit. Bene vale.

Hæc quidem labe in omni homine penitus fœda est, inhonestæ, indignæ; verùm in homine religiosam paupertatem professio planè non ferenda. multa in hunc locum loculentè collegit Nigronius noster^a, quem per otium consulere poteris. habet inter cætera vnum, aut alterum, quod vel pudorem, vel metum & religionem iniicere possit; quamquam de grauitate culpæ hinc nihil statuo, cum nec ipse definite quidquam voluerit. Aluarus Pelagius Episcopus ex ordine Minorum, ante annos trecentos Iuris Canonici consultissimus, & Theologus insignis, Ordinis sui collapsam disciplinam defens sic ait^b; *Libros & res alias quibus non vtuntur, aut senio, aut infirmitate grauati, aut quia tunc in eis studere non habent, aut quia vadunt aliò, & ibi libros & res dimittunt sub sua clausura, aut quia eos duplicatos habent, suis fratribus præstare nolunt, & sic verè sunt proprietarij, & peccant mortaliter: nam ex quo libro, aut alia re non vtitur Religiosus in presenti, vel in proxima modico non vsurus est, ille liber, vel res, id est, vsus eius rei competit alteri Religioso vti volenti, quia vsus communis est.* Quàm graue id sit, S. Bernardinus Senensis^c satis indicat, cum illud refert inter casus quos Reseruata vocant. Sanè non modò scripta in Codice iuris, verùm etiam innata est hæc lex, vt quod tibi nihil, aut certè parum nocet, & alteri prodest, facile concedendum est. Et Cassiodorus, Non debet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum. mittamus Aspendios circharistas qui sibi solis canunt. Laudemus potius liberale ingenium illorum qui libenter fecere aliis suorum librorum copiam, similes Cosma illi cui cognomen Scholasticus, de quo est mentio in prato spiritali. Is multitudine librorum locupletissimus erat, facileque in hoc genere opum superabat omnes, verùm tanto dignior erat illis diuitiis, quanto meliùs nouerat earum vsus extendere ad plurimos, quibus libenter & beneuolentissimo animo accommodabat. Ego in hoc genere nihil fingere animo possum humanius, nihil nobilius, quàm id quod sæpenumero expertus sum Madriti. Degit in hac vrbe regia D. Gilius Gonzales de Auila, Chronologus Regius, qui doctior an humanior sit, vix scias: multiplex doctrina in eo quidem eximia est, temporum verò incredibilis; argumento sunt varij illi commentarij quos edidit, editque; testes verò quotquot cum nouere literati omnes. Ego viri laudatissimi fama permotus eius cognoscendi studio exarsit: eadem porrò ipsa die, qua vel primò illum inuisi, nec solùm inexhaustam historiæ cognitionem sum demiratus, verum etiam quam verbo vix satis expresserim humanitatem; nam & libros quos selectissimos habet, non tantum mihi vtendos obtulit, sed obtulit omnes: tum de quibusdam rebus postea consulenti tanto animi candore respondit sine vlla exceptione temporis, vel laboris, vt eius cor omnium Musarum eliquata ingenuitate imbutum esse putes.

Eadem rursus commodandi difficultas nasci posset in aliis ex mixta superbia inuidia, adeò vt non suos tantum libros comprimant, ne eorum vtilitas & fructus ad alios quoque perueniat; verùm etiam si quæ

4.

a in reg. 8. comm.

b l. 2. de placitu Ecclesiæ c. 64.

c in casib. reseru. n. 7. l. 2. ff. de aqua plu. arcenda. l. rescripta. C. de prec. Imper. offer. Ioan. Euirrat. in prato spir. c. 172.

5.

Matth. Ra-
derus c. 2.
n. 5.

exemplaria eiusdem argumenti alibi sunt, ipsi ea libenter redimerent uniuersa, ut eorum vsum omnem ceteris eriperent, & fruenterur soli. O pestes hominum! qui sicut laude aliena tabescunt, ita aliena tenuitate & inopia se crescere arbitrantur. In re affini hanc prauæ mentis affectionem Lactantius in quibusdam Philosophis reprehendit: *Philosophi sic virtutem humano generi datam amplexabantur, tam invidi, ut si velint deligare oculos, aut effodere ceteris ne solem videant.* Quam comiter & generosè Zozimas (ille de quo Raderus in viridario Sanctorum parte 3.) se gerebat in commodatione librorum qui vel in furto sibi ablati ad eò æquum ac facilem se præbuit, ut ex eo quod narraturus sum intelliges. Commisi (inquit Zosimas) Notario cuidam scitè & eleganter characteres formanti, qui tamen erat Monachus, ut mihi sacrarum literarum volumina describeret: absolutâ operâ misit, qui mihi nuntiares laborem esse peractum, curarem per aliquem, si videretur ad me deferri. & audiit hoc quidam de cœtu Fratrum, & profectus ad librarium meo nomine, exigit libros & auertit. Ego ignarus facti misi ex domesticis quempiam cum literis & tabula rationum, uti reciperet Biblia descripta. Notarius animaduersâ alterius qui scripta auerterat, fraude, indignatus se tam fœdè circumuentum. Ibo, inquit, & reum postulo duorum criminum, quod ita in me illuserit, & rem alienam abstuleris. Quod ego cum intellexissem, misi qui diceret amanuensi, Non ignoras mi frater, sacras literas eo nomine comparari à nobis, ut inde charitatem, modestiam, & mansuetudinem discamus. Quod si nobis vsum Bibliorum pariat contentiones, non cupio librum vlium, ne altercari cogar, famulum Dei non decet litigare, en ego lubens libri iacturam faciam, dummodo alteri ob hanc causam ne molestus sis. Idem Zozimas memor olim huius senis (cui volumen ab altero vicino fuerat clam subductum, dicebat haud ignorasse quis ille esset, qui codicem furto sublegerat, nec tamen vnquam ab eo reprehensam) quin imò contentius pro eo laborasse, quod diceret fortè illum magnopere indigere. Quæro abs te; poscenti commodatò librum negasset, qui nec furto sibi ablatum repetiit.

6. Duo solent vulgò excusare qui vitio illo laborant quod insectamur. Queruntur vel sibi omnino libros non reddi, vel labefactatos restitui. Bene mones quisquis hoc causaris: & tu, quid in hac re agendum sit, accipe. Nemo vnus, quicumque tandem ille sit, librum commodatò efferrat è tuo Museo, quin priùs suum nomen, diem, & librum quem effert, in tabula ad id propòsita scriptum relinquat, ut cum eo, vel cum aliis ad quorum manus fortè perueniet, agere possis ex chirographo, & prolatis tabulis. Tum intra mensem, v. g. se restitutum eodem scripto promittat; si non restituit ad diem, debitorem interpellare non erubescas: si fidem fallit, & promissum non præstat, tuum erit cauere ne iterum fallat: si ad diem repræsentatur, verum vsu leuiter subtritus, paulò decoloratior; haud proinde stomachaberis: vix enim ficti potest, ut quis libro quantumuis consideratè & decenter vtatur, quin aliquantulum deterior & absoletior fiat; vsu enim & attritu necesse est rem omnem consumi; sed statue apud animum tuum, damnum illud quod fortè tuo co-

dici

dici illatum est cumulatè sarciri obligatione, & debitione gratiæ qua tibi illum deuinxisti. Si fœdum in modum deturpauit, lacerauit, atramento, oleo, alitèrve inquinauit: haud propterea quamprimum fontes tuæ benignitatis & vrbauitatis velut indigno occludendos censeo; quia eiusmodi casus euenire per imprudentiam interdum possunt circumspicere vel qui maximè; perge porrò: crede mihi, plus illi dolebit, quàm tibi, si gratus est: atque hunc in modum magis illum tibi obligas, quàm valere possit tuus liber: si per supinam negligentiam quid eiusmodi accidere animaduertis: tum verò luat, & discat qui rem aliquam vtendam poscit, sollicitius esse conseruandam quàm propriam; ac tegumento aliquo idoneo cauendum esse acceptis commodatò voluminibus. Et si forsitan aliquid insignioris damni illis illatum sit; alios recens emptos nouòsque & integros pro corruptis, vel insigniter detritis reponendos esse, ex mutæ vrbauitatis legibus.

Hæc duo quæ causari solent qui grauatè aliis suos libros accommo-
dant, habent aliquam speciem legitimi excusationis, vereor tamen ne plerumque illa tenacitas oriatur ex auara & sordida quadam indole nonnullorum, qui ita rebus suis incubant, ut auro gryphes, & ex propriæ naturæ vitio sunt ad largiendum restricti, nesciunt quid sit liberalis voluntas gratificandi, nesciunt quid sit de aliis promereri, multo minùs quid sit se in alios profundere; nec de nomine quidem eam virtutem norunt, quæ se totam in alienas vtilitates porrigit & explicat. Veri polyphi qui si quidpiam semel mordicus apprehenderint, illud tam tenaciter complectuntur, ut morsum nunquam resoluunt. Daniel Abbas apud Cassianum^a codices enumerat inter ea quæ quidam religiosam paupertatem professi, necdum libri vitiosa illa ad auaritiam propensione quam secum in Cœnobium intulerunt, *is quibus vti necesse est, inquit, propensius habere student quàm ceteri, vel excedunt diligentia modum peculiariùs ea attentiusque custodiunt, & ab illorum contrectatione defendunt, quæ vniuersis fratribus deberent esse communia.*

7.

a coll. 4.
c. 21.

C A P V T V.

*Quid statuendum de variis notis quæ appingi libris
consueuerunt à lectoribus.*

Hæc pertinet quæ habet D. Epiphanius^b de obelo, lemnisco, & hypolemnisco; huc quæ de bene multis notis D. Isidorus^c prorsus eruditè; huc quæ D. Augustinus^d & D. Hieronymus^e de asterisco, & obelo, eò te amandamus quisquis curiosius ista desideras; nos, quia hoc libro de cura & conseruatione librorum disputamus, putauimus esse præsentis instituti statuere quid hæc librorum cura hac in parte fieri patiatur, & quid à nonnullis studiosis hominibus factitatum sit. Mitto quæ habet Laërtius^f disputans de notis appingi solitis Platonis Philosophi libris, quia non tam à lectoribus apponebantur studij priuati gratiâ, quàm ab editoribus ad publicam vtilitatem. Dum tu passim

I.
b de pond. & mens.
c Erym. l. 1. c. 21. & seq.
d 18. de ciu. c. 42.
e in præf. Paral. & in Iob. & in ep. 135.
f l. 3.

ex

ex veterum lectione animaduertes consueuisse iam olim homines studiosos sui alienive profectus cupidos apponere aliquas notas in libris quos sibi aliisque legebant, tum locis illustrioribus indicandis, tum iis, qui vitiosa essent, cenfurâ notandis; ego interea duo perficiam: primo loco attingam *Eclogia*, hoc est, ea quæ quisquis sibi ad vsum eximit; deinde dicam de *notis censoriis*: & de utroque quod videbitur statutam.

2. *Mittam tibi libros*, inquit Seneca, & *ne multum opera impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ea ipsa protinus qua probo & miror accedas*. Referi nescio quis veteres solitos fuisse appingere ad marginem aurei alicuius dicti quod inter legendum reperissent, geminum *L. L.* quo significarent, *locum laudabilem*. Pandolphus Collenucius vir multæ eruditionis, *sinopide* allinebat præclara gesta, quæ ad virtutes pertinebant; quæ ad vitia morbósque, *aramento*; quæ ad herbas, arbores, fruticésque, *silaceo*; quæ ad medicamenta & metallica, *ferrugine*. Alij ad præsidium memoriæ in margine librorum quos legunt turriculas, manciolas, columellas, & id genus alia sigillaria, & quasi symbola tesserasque effingunt, quæ rerum quæsitaram imagines è memoriæ promptuariò facillè reuocent. Alij cum incidunt in locum illustrem, asteriscos pingunt; cum aliquid rotundè & magnificè dictum, circulum apponunt; cum aliquid pium & moribus informandis idoneum, crucem; cum in rem bellicam, ensem, vel scutum, cum alia huiusmodi obseruanda inueniunt, versibus lineas subducunt, vel manus pingunt; vel etiam (quòd planè malum est, & libris iniuriosum) notas vngue imprimunt. Alij (quòd se facere consueuisse testatur Calcagninus^a) per compendium omnia in margine se ponunt quæ digna sunt animaduersione, & si quæ inter pulchra, sunt pulcherrima, ea quasi coryphæa & optima in summa marginis coronide. hinc eam vtilitatem sibi natam ait, ut vel semihoræ spatio multa posset volumina recognoscere. Alij chartæ frustulam vnguis magnitudine salua madefactam applicant margini libri quem legunt è regione loci laudabilis quem excepturi sunt, tum verò id faciunt, præsertim cum non est in promptu codex animaduersionum. Alij loco illius chartæ madefactæ inserunt margini quasdam è pergameno velut lingulas quibus rem exscribendam designant. quòd in hac parte consentaneum videtur, paucis indico.

3. Primum quidem compendiola illa, asteriscos, manciolas, circulos, enses, lineolas, & alia id genus, ego haud facillè apponi libris velim; quia si loca insignia postea exscribuntur in codice (ut facere operæ pretium est) geminus erit labor, & temporis iactura non leuis, neque eiusmodi notæ magnopere aliis profuturae sunt; *suum enim cuique palatum est, nec idem sapit omnibus aequaliter*, præter alias rationes, quæ cuilibet mediocriter in libris legendis versato facillè occurrent. Tentavi aliquando, inquit Cælius Calcagninus, Plinij naturalem historiam in epitomen reuocare, quando eius auctoris mira semper cupidine exarsit; sed rem sine controuersia ridiculam feci, qui omnem ferè Plinium exscripserim. Quomodo igitur in compendium rediges similes libros primæ classis & commendationis, in quibus ferè continuum est, quod

excerpas

excerpas & annotes? Quo ad madefactæ illius chartæ frustula quæ video apponi à multis, & quod pertinet ad illas singulas è pergameno, has probo, illa respuo; quia humor fœdè contrahit, maculat, & corrumpit libros: neutrum tamen probo, quando in ipso loci vestigio & momento temporis poteris ea quæ tibi placent exscribere. hac de re iterum libro quarto. In primis autem nunquam libri folium reflectes, vel vnguem imprimes. Si locum vbi legere desieris, vel vbi obseruare aliquid voles, indicare opus erit, id facito leui plagulâ chartæ interiectâ, vel aliis modis qui librorum incolumitati non officiant. hæc de primo quod proposuimus.

Venio ad notas censorias quæ fieri consueuerant, vel *cancellando*, seu transuersis lineis tanquam cancellis inducendo, & (quod dixit Horatius) transuerso calamo signû (damnationis) apponendo; vnde forsan vox *Cancellarij* nata est, quòd edicta malè scripta canceller, id est, lineas atramentarias transuerso calamo ducat, vel quòd perperam concessa à Principibus circumscriptis fraude supplicium hac nota improbet.

Interdum *liturando*, ut loquitur Sidonius Apollinaris^a, siue litura coëccendo, vnde deridiculum Tullij iocantis in Verrem^b, *Videtur extremam partem nominis caudam illam verris tanquam in luto demersam esse in litura?*

Vel (quemadmodum dixit idem Sidonius^c) *peremptorijs rubricis abolendo*, in quam sententiam animaduertendum est verum quidem esse, non solum inscriptiones & elegantes titulos fieri consueuisse rubricâ, hoc est, minio, siue cinnabari; sed etiam Imperatores Constantinopolitanos eo colore nomen suum diplomatis subscripsisse, siue ille purum minium fuerit, siue cera miniata, ut aliis placet, quam Cicero *miniatalam*, Vitruuius *ceram ex milto* vocat; & in Notarij *βιβλιογράφου* supellectile, erat *cera alba*, & *cera miniata*; fuit verò adhibitum illud incaustum & purpurea illa scriptura ex cruore muricis, siue conchilij, tum ad maiestatem Principis, tum etiam terroris causâ literis sanguineis necem improbitati minitantibus.

— *Dicant cur condita sit lex*

Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minetur

Que prohibet peccare reos.

hinc factum Draconis, leges suas scribentis sanguine, licet fuerit frequens hic vsus minij, siue rubricæ, aut purpuræ in scribendo; tamen veteres eodem colore fuisse vsos in suis censoriis animaduersionibus *peremptoria illa rubrica* Sidonij docent; & Cicero apertè significat, cum ait, se *miniatulas cerulas Attici extimuisse*, id est, rubricam illam, qua loca in ipsius scriptis corrigenda annotabat. *Ἐγμάσματα* Hesy chius vocat, & cum eo Critici rubeas illas notas appellant quas apponebant libris abs se recensitis.

Spongia induscendo, siue *delendo*, quod Cicero^d, Liuius^e, & Apuleius *spongia effingere* dixerunt; quæ locutio ita inualuit, ut *spongiam circumferre*, vel *spongia maderi*, idem sit ac censorem agere, & censuram imprimere. Ortum ex Aristide^f proverbium, *Si quid nugari sumus*, inquit, *nilil opus erit Steficori palinodia, nimirum πω' ἡος ἰόσται, maderetur sponsia,*

NN n

quæ

Calcag. ep.
10.

a Ibidem.

3.

4.

a ep. 9. l. 8.
b act. 11. in
Ver.

c l. 8.

Casaub. in
Perf. Sat. 5.

Leo Imp.
l. 6. C. de ditu.
refer.

Constant.
Man. in ann.
Turneb. l. 4.
c. 5. ex veteribus
I. C.
Prudent. l. 5.
contra Symmachum
Plut. in Solone.

Pontan. in
l. 1. Trist.
d pro Sest.
e l. 32.

f in quadam
oras.

quæ libro sexto Epigram. appellatur *ἀντισπιν μαζούριος γαζίδος*, styli errantis medicina. Martialis feruum suum deferre ad Fautinum iubet epigrammata his verbis,

*Curre, sed instructum comitetur pumice librum
Spongia, muneribus conuenit illa meis.
Non possunt nostros multa Faustine litura
Emendare iocos: una litura potest.*

Pumicem mittit ad poliendas frontes libelli nondum rasas; *spongiam*, ad castiganda carmina. Vfus autem spongiæ pro gemina scribendi ratione duplex fuit, quemadmodum eruditè obseruat Hermanus Hugo^a: interdum tota spongia imbuta erat atramento literis nigrâ liturâ inducendis: interdum cum scribebatur in pugillaribus, & gypso, vt hodieque mos est, adpersâ duntaxat saliuâ. Vtrouis modo spongiam cum Varrone *deleterilem* appellaueris. est enim

Utilis hæc quoties scripta nouare uoles.

Scitum est & elegans Augusti responsum quod præter Suetonium^b refert Macrobius^c in hunc modum: Aiacem tragædiam Augustus scripserat, eandemque quod sibi displicuisset, deleuerat: postea Lucius grauis tragædiarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus, & ille, *in spongiam* (inquit) *incubuit*; allusit Imperator ad Aiacis necem qui furore percitus incubuerat gladio. Suetonius^d in Caligula morem innuit malorum scriptorum spongia delendorum. *In Gallia Lugdunensi* (inquit) *miscellos ludos edidit; sed & certamen Græcæ Latineque facundia: eos qui maximè displicuissent, scripta sua spongiâ linguâve delere iussit, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.* illud flumen est confluens Rhodani scilicet, & Araris, iuxta Athenæum Lugdunense: metu illius poenæ Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram pallebat, vt monet Iuuenalis; nisi potiùs ob quamdam magicam statuam Palladis quam orator habebat è regione sibi oppositam: quæ cum identidem oculos horribilem in modum moueret, metum & pallorem incuriebat dicenti.

Stylum vertendo, quod quomodo fiebat tu minimè intelliges nisi priùs styli formam quam hîc exhibeo animaduertes. Stylus quo in ligno, in saxo, in osse, in plumbo, & in cera scribebatur, erat vel ferreus, vel osseus. de ferreo Iob meminit, nota sunt eius verba, *Quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo, aut plumbi lamina*, &c. Et Isidorus^e; *Græci & Tusci* (inquit) *primùm ferro in ceris scripserunt.* De osseo Tit. Quintil. Atta in Satyra. *Vertamus vomerem in ceram, mucronèque oremsus osseo.* Porro huius scriptorij instrumenti figura hæc erat, vt alterum extremum acutum esset ad literas imprimendas, alterum ad easdem delendas obtusum. Videtis eius iconem in Hermani Hugonis doctissimo commentario de prima scribendi origine. Morem hunc scribendi, simulque styli figuram pulchrè exprimit Prudentius hymno qui inscribitur, Passio Cassiani Martyris in foro Corneliano.

*Coniungunt alij lapides, inque ora tabellas *
Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerat a, genis impacta cruentis,*

Rubetque

a c. 1. de prima scrib. orig.

b in Aug. cap 85. c Sat. l. 2.

d cap. 20.

Iob c. 19. e l. 6. cap. 19. v. 24.

*scriptorias

Rubetque ab ictu curua tumens pagina.

Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant.

Qua parte aratis sulcis scribitur.

Et qua scæti apices aboleantur, & aquoris hirti.

Rursus nitescens innouatur area.

Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur.

Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.

Tum sic inducit pueros carnifices alloquentes sanctum Dei martyrem præceptorem suum, ad hanc materiam valde appositè.

Quid gemis (exclamat quidam) tute ipse magister.

Istud dedisti ferrum, & armasti manus.

Non potes irasci quod scribimus, ipse inbebas.

Nunquam quietum dextera vt ferret stylum.

Pangere puncta libet, sulcisque intexere sulcos,

Flexas catenis impedire virgulas.

Tam intelligis quid sit *stylum vertere*. nimirum quod punctim per æquor cereum exaratum erat, expungere, delere, & obliterare latiore parte styli. *sæpe stylum vertas*, ait Horatius in sermonibus. & Tullius^a, *Timuit aliquando, commotus est, vertit stylum in tabulis suis, quo facto causam omnem euerit suam.* Sed clarissimè & eleganter D. Hieronymus^b, *Quandiu non renuebam laudationem tuam; sequebaris vt magistrum, fratrem & collegam vocabas, & Catholicum in omnibus fatebaris: postquam verò non agnouisti laudes tuas, & me indignum tanti viri præconio iudicauisti, vertisti stylum, & omnia laudata priùs vituperas, de eodem ore & dulce proferens & amarum.*

Veru signando, quod Græci dicunt *ἰβελίζω*, quasi veru prænotare, iugulare, & rem ita signatam damnare. huius notæ Aristarchus auctor est, qui Homeri carmina in libris digerens, adulterina & spuria, vel subditiua *ἰβελίζων*, in est, minutis veribus appictis damnabat, vnde & Aristarchi nomen illis tribuitur, qui alienorum operum emendatores sunt, censores, Critici, quemadmodum locutus est Cicero ad Dolabelam, Varro de lingua Latina, & D. Hieronymus, qui & ipse imitatus est modum hunc castigationis, in quo ei præiuerat Origenes, de quo sic loquitur^c. *Vbi quid minus habetur in Græco, ab Hebraica veritate Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit asteriscum, id est, stelam, quæ quod prius absconditum videbatur illuminet, & in medium proferat: ubi autem quod in Hebræo non est, & in Græcis codicibus inuenitur, ἰβελίζων, id est, iacentem præposuit virgulam, quam nos Latine VERV possumus dicere, quo ostenditur iugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non inuenitur: quæ signa & in Græcorum Latinorumque poematibus inueniuntur. his veribus supposititios partus præfici sum mouebant ex auctorum familia.*

Ungue notando: limam appingendo: consortiam virgulam imprimendo; quas locutiones & notas quia earum vis nota & explorata est, non persequor.

De his notis statuendum puto quod de aliis, ne facillè à quouis imprimantur, nisi manifestus aliquis error, crassusque ac foedus Typographorum incuriâ, vel incitiâ, vel malitiâ irrepperit. frigidiora loca

NNn. 2. minutive

J.

a act. 4. in Verr.

b adu. Ruf.

c ep. 175.

6.

minúsve accurata, siue quoad stylum, siue quoad sententiam intacta relinquantur: seipsum satis confixit auctor, dum illa scripsit. alioqui si vitiosa & inculta, vel etiam eximia & laudabilia passim ἀποὶς aliisque bonis signis σημεῖα ὄδου, vel ἰελαίειν licebit: Deus bone, quid breui fiet libris, quàm detriti, quàm deformes, quàm crebris lituris, quàm vario caractere, quàm multis interdum nouis erratis, quibus maculis inquinabuntur? Quod cum omnibus dictum esse debeat; tum verò præsertim iis, qui non proprios, sed publicarum & communium Bibliothecarum libros tractant; qui non sunt cuiusquam mancipio, sed vsu.

CAPUT VI.

Studium & cura emendorum librorum commendatur.

1. **P**AUCÆ res sunt in quas laudabilius sumptus & impensæ adeoque effusiones fieri possint, quàm in libros, quandoquidem ex iis & præsidium, & voluptas, & honor, & morum instructio, & sapientia & nominis immortalitas comparatur. Pecunias suas alij in epulas profundant, alij in venationes, alij in theatra, alij in ædificia, alij in vestium apparatus, alij in suppellectilis elegantiam, alij in res alias: quisquis erit bonorum librorum emendorum cupidus & sollicitus, etiam vsque ad emacitatem, vix eum reprehenderim: habebit hac in parte quos imitetur duos Philosophiæ Principes Platonem & Aristotelem; ille, teste Gellio ^a, licet admodum tenui re familiari, tamen tres Philolai Pythagorici decem millibus denarium mercatus est, unde (inquit) si Timoni credimus in amarulento & maledicentissimo libro qui ἀλλοῖο inscribitur, Timæum nobilem illum dialogum concinnauit, seu continuauit. Princeps Lycei Aristoteles pauculos libros Speusippi Philosophi post mortem eius emit talentis Atticis tribus, quæ summa fit Romani numi H. S. duo & LXX. millia. Ad exemplum duorum superiorum accedit Galeni ^b auctoritas recensentis tales librorum emptiones inter laudabiliter & honestè facta. *Quod ad nos attinet, ait, decima fortasse prouentuum nostrorum pars impenditur, reliquæ verò partes nouem substantiæ ipsi adiunguntur: attamen video te ne in res quidem egregias insumere quidquam audere, non in cõemptionem comparationemque librorum; non in eos, qui scribant exercendos, siue notis & signis id faciant, ut citius; siue exquisitis figuris, ut pulchrius; siue ne in eos quidem qui emendare rectèque legant.* haud dubiè isti sumptus longè honestiores sunt, quàm qui fiunt in eas res, quarum memoria aut nulla, aut breuis relinquitur. Modus quidem adhiberi, isque referri ad facultates debet: nihilominus si quid peccatur hac in parte, propè dixi, peccatum istud liberale & studiosum est. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio iuniore ciuis vnus priuatus regesta quædam extemporanea licitari ausus est? nam Plinius scribit se potuisse, cum procuraret Hispaniam, vendere suos commetarios Largio Licinio

a c. 17. l. 3.

b de dignosc. & cur. ann. morbis.

Licinio quadringentis millibus nummum. Audi M. Tullium Ciceronem incensum studio huius literariæ suppellectilis: scribit in hunc sensum Atrico amico suo, *Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas quamuis acrem amatorem inuenerit, nam & ego omnes meas vindimiolas eò reseruo, ut illud subsidium senectuti parem.* Iterumque alia epistola, **LIBROS TVOS caue cuiquam tradas, nobis eos, quemadmodum scribis, conserva; summum me eorum studium tenet, sicut odium iam caterarum rerum.**

Cic. ad Atr. ep. 8. & 9.

2.

Hoc loco è re nata Lectorem meum commonendum puto, ne sinat elabi sibi è manibus occasiones, & opportunitates quarumdam priuatarum Bibliothecarum, quæ interdum vanales prostant; nam præterquam quòd ut plurimum longè vilioris vaneunt, solent sæpe in illis reperiri eximij & insignes libri, quos in tabernis Bibliopolarum nunquam inuenies: malim me ære alieno obligare, quàm ob præsentis pecuniæ inopiam irreparabili iacturâ, & serâ meâ penitentiâ tales libros aliis emptoribus addici. Linius, Macrobius, Valerius Maximus, Fenestella, Suidas, Alexander ab Alex. ^a aliique complures rem quamdam memorabilem referunt, quæ quoniam opportunè animo succurrit à me quoque Lactantij verbis ^b hinc habebit locum. Cumana Sibylla cum nouem conscriptos libros ad Tarquinium Priscum Regem attulisset, ac pro eis trecentos Philippicos (Solinus addit aureos, quorum singuli æstimantur duobus ducatis), postulasset, Rexque aspernatus pretij magnitudinem derisisset mulieris insaniam, illa in conspectu Regis tres combussit, ac pro reliquis idem pretium poposcit. Tarquinius multo magis insanire mulierem putauit, quæ denuo tribus aliis combustis cum in eodem pretio perseueraret, motus est Rex ac residuos trecentis aureis emit. Quantum damnum fuerit exustio illorum librorum hinc satis colligere poteris, quòd reliqui positi sint in templo Capitolino seruandi inter res sacras, traditque custodiæ duorum patriciorum, quibus adiecti sunt ministri duo viri eruditi & literati, qui iubente Senatu eos relegerent, & interpretarentur quoties dij consulendi essent de rebus magnis, & ad remp. pertinentibus: tantæque veneratione habiti sunt, ut (quemadmodum scribunt Valerius Maximus ^c, & Dion. Halicarnassicus ^d, Tarquinius iusserit, M. Artilius alterum è custodibus culeo insutum in mare submergi; quòd sacra carmina Petronio Sabino scribæ transcribenda permisisset; quæ poena postea ad parricidas transit iustissimè, inquit Valerius, *quia patri vindicta parentum & Deorum violatio expianda est.* Itaque, si me audis, certum æs ex annuo tuo reditu seponito ad cõmendos libros: item fructus quosdam improuisos, & insperata lucra siue ex ludo, siue ex sponsonibus, aut certationibus pigneratiis, siue aliter obuenientem pecuniam rectè collocari posse arbitror in locupletanda Bibliotheca. Idque antiquissimum in primis esse debet religiosarum familiarum præsidibus; ut sapientissimi quique duxerunt, ac suo exemplo auctores faciendi extiterunt, dummodo (ait Nigronius noster) nec inconsultè æs alienum ad has impensas contrahatur; nec ad tuendam vitam necessaria communitati sordidè detrahantur; nec diuino cultui officiat; nec egenis duriter ex demenso minuatur. lege

Guill. l. 1.

c. 19.

a c. 16. l. 3.

Dion. Halic.

l. 4.

b l. 1. de falsa relig. c. 6.

Plinius fuisse Tarquinium superbū ait, ac tres tantū libros, duos verò crematos, tertium postea Syllanis temporibus.

Cell. ibid.

c l. 1. c. 1.

d l. 4.

(amabo) apud eundem Nigronium egregiam reprehensionem in eos cœnobitas, qui laborant tanta cupiditate, & insania librorum recens editorum, vt importunè illos flagitent, suisque Antistitibus molestiam creent, negentque se sine illis vel docere posse, vel concionari, ne dicam viuere: cum tamen haud rarò contingat, vt eundem librum, cuius desiderio tantopere arserunt, vbi delibant, statim respuant, contemnant, damnent, & in angulum abiiciant.

CAPVT VII.

Emendatorum librorum & caractere venustorum delectus.

I. Vetus & iusta multorum querimonia est, Typographorum, vt olim Notariorum inscitiam, vel incuriam qui libros infinitis mendis deprauatos in publicum edunt, auctoribus iniuriam facere, & lectoribus multum molestiæ facessere. Vt ad plenum auctorum constet integritas, quis scriptorum (id est, notariorum, seu amanuensium) inscitia, inertiaque corrupti omnia medebitur, inquit Petrarcha, cuius metu multa iam vt auguror a magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritaque id patitur ignaissima hac atque culina sollicita, literarum negligens, & coquos examinans, non scriptores. Quisquis pingere in membranis manūque versare calamus didicerit, scriptor habebitur; nec queror orthographiam, quæ pridem incertū, qualitercumque utinam scriberent quod iubentur, apparet scriptoris infantia, rerum substantia non lateret, nunc confusis exemplaribus, & exemplis vnum scribere polliciti, sic aliud scribunt, vt quod ipse dictaueris non agnoscat. An si redeat Cicero, aut Linus multique alij veterum illustrius, ante omnes Plinius secundus sua scripta relegentes intelligunt, & non passim hasitantes aliena credent esse, nunc barbara. Qui libros ediderunt in lucem testes sunt nihil accidere sibi posse molestius, quam cum vident suos libros mendis scarentes; malentque sibi maculam in vultu imprimi, quam nauum suis operibus inuri. Id quantopere cauerit D. Irenæus ipse in suorum operum vestibulo his verbis declarat. ἐπιζῶ σε ἡ μεταγραφοῦν τὸ βιβλίον τῶν κτ' ἡ κερὰ ἡν. Ἰησοῦ Χρ. ἡ κτ' ἡ ἐνδοξῆς παρυσίας αὐτῆς ἡς ἐρχεται κρῖνα ζῶντας, ἡ κτ' ἡ κερὰς ἡν. ἀντιθέτως ὁ μεταγράφων ἐπιμαλῶς, ἡ κτ' ἡ κερὰν τῶν ὀφείας μεταγράφων ἡ κτ' ἡ κερὰς ἐν τῶ ἀντιγράφῳ. Adiuro te qui transcribis librum istum per Dominum nostrum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum qui iudicat uiuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendas illum ad exemplar unde scripsisti diligentissimè, hanc quoque obtestationem similiter transferas in exemplari, vt inuenisti. huius adiurationis D. Irenæi meminit D. Hieronymus, qui & ipse in suis scriptis libratorum negligentiam, & Notariorum imperitiam arguit, qui scribunt non quod inueniunt, sed quod intelligunt, & dum alios errores emendare nituntur, ostendunt suos. Quibus verbis duos scopulos indicat, in quos eam libri impingunt, graue damnum suæ integritatis pari solent. Alter est imperitiæ correctoris inscitia quæ errorum innumerabilium scabrosa est; alter,

a. dial. 43.

b. in Catal. ser. Eccl.

c. ep. 12. & 20.

scolorum quorundam correctorum arrogantia, qui sumentes sibi opinionem egregiè intelligentium proiectius audent quam licet: quod si ad ignorantiam arrogantia, atque ad vtramque dolus malus accesserit, incredibile est quas labe creent, quam malè de libris & eorum auctoribus mereantur; adeoque etiam de lectoribus, quibus incredibiliter molestum est, tertio quoque verbo inter legendum hæere, sicut solet esse admodum laboriosum iter agentibus in crebra offensacula incurere, vel aliquid attentè & cupidè conspicientibus importuna oculorum nictatione frequentius conuiere.

Accedit insuper quod vnius literulæ adiectio, vel detractio, vel apicis praua collocatio graues sæpe errores, atque etiam hærefes inuehat, vt si quis δεῦτερον, pro δευτέρων dei param Virginem, vel Spiritum sanctum Patri & Filio ἑσώστου pro ἑσώστου scripserit, reus sit peremptæ veritatis, & velut ipsi Deo mentionis contumeliam in os ingerat; adeo periculosum est iota vnum, aut vnum apicem præteriri, aut malè appingi. Si vitio emendatoris, aut Typographi in editione librorum Hippocratis, vel Galeni, vel alterius Medici, potionis medicæ modus minuatur augeaturve, atque pro vna drachma plures, vel pro pluribus vna ponatur; quæ incommoda? imò quàm certæ interdum mortes? ex his similibus errorum coniecturam facito. rudes & indocti librarij ac Typographi non possunt sibi inducere in animum quàm fœda & inteleranda, quàmque capitalia nonnunquam sint hæc menda; qui si forent similes quorundam doctorum chalcographorum & correctorum quos nouimus, vel Balthazaris Moreti viri in paucis docti, libri haud dubiè prodirent emendatiores. Alexander Magnus habebat sæpe in manibus quemdam Homeri librum summo studio ab Aristotele correctum ac sincerissimum redditum; qui cum editus in publicum esset, quotquot deinde prodierunt exemplaria, dicta sunt ἐν τῷ νόρδου, vt distinguerentur ab aliis plurimis quæ fœdata multis mendis circumferrebantur. Utinam viri Principes magni Alexandri exemplo de bonis artibus ita mererentur.

2.

Perr. Victori- rius lectio- nū l. 31. c. 19.

Pars etiam est Bibliothecalis curæ & præfecturæ, vt Bibliotheca instruat codicibus qui characteris venustate, & chartæ bonitate commendabiles sint: hæc enim elegantia ad legendum inuitat, lectoremque beneuolum, & docilem facit.

3.

CAPVT VIII.

Supellex scriptoria, artificiosa lucernæ, horologia, & suscitabula prouidenda sunt à Bibliothecæ præfectis.

I. Mensa oblongior eleganti aliquo tapete strata, ac instructa iis rebus quæ necessariae & opportunæ sunt ad scribendum: item plures in ea lenè decliues abaci ad eundem vsum, vt non desint, curatoris Bibliothecæ cautio esse debet. Insuper ne desiderentur ad nocturnas vigilias,

1.

Niceph. l. 14.
c. 3.

a lib de diu.
instit. c. 29.

vigilias, aut lucubrationes antelucanas idoneæ lucernæ, quales esse possunt quæ à Theodosio Imperatore *Theodosiaria* appellantur, tali artificio factæ, vt se sua sponte accenderent, & oleum offunderent, ne studiosissimus & optimus Imperator quemquam ministrorum noctu excitaret, & eo labore grauaret. De iisdem puto Cassiodorus loqui cum ait *a. Parauimus nocturnis vigilis mechanicas lucernas conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutriendas incendium, que humano ministerio cessante prolixè custodiant oberrimi luminis abundantissimam claritatem.* Fortasse hoc genus lucernarum inter res veteres deperditus numerari potest; haud tamen magnopere requirendæ, à quo tempore *lucerna*, quæ vulgò *cardani* dicuntur, inuentæ sunt. nihil iam vulgatius.

2. Horologia verò, quæ ad magnas vtilitates humani generis inuenta fuisse ait Cassiodorus, omni cura prouidenda sunt à Bibliothecario: in singulis quidem fenestris *solaria* multiplicis rationis, tum in certa parte Bibliothecæ inter duo armaria *rotatum*, applicatum arcui intergerino. Illis enim instrumentis quæ *comminuunt nostros articulatum dies* (quidquid dicat esuriens apud Plautum parasitus) nihil est vtilius. Nam nullo modo est studendum, vt nec comedendum *nisi Soli* lubeat, hoc est, nisi tempestiuum sit. Et quo plus artis & ingenij fuerit in sciotericis & rotatis horariis, eo digniora erunt loco qui Musis & pædiæ consecratus est. Si tale nancisci poteris, quale Aaron Persarum Rex misit ad Carolum Magnum Imperatorem, optimè est. Machina erat ex aurichalco, in qua duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebatur, cum totidem argenteis pilis quæ pro numero horarum in peluim item argenteam decidebant; additis eiusdem numeri equitibus qui expletis statim horis exibant, egressique totidem apertas fenestras suo impulsu clauderant. reliqua huius operis miracula alij referunt; tu illos consule: haud tamè puto fuisse artificiosius eo quod Carolus V. Imperator in annulo digiti gestabat instructum sua campanula, atque horarum indice, & necessariis ad id rotulis. *Multum est clausisse magnum in paruo.* Idem Cæsar aliud habuit in quo non horas modo, sed etiam stellarum periodos libramenti ponderum trutinatus erat artifex: sunt alia quæ Solis ac Lunæ appositiones ac coniunctiones indicant, quotaque sit Luna, quotus mensis dies, quod signum cœleste, qua hora sol oriatur, qua occidat: hæc quia habent coniunctum artificis ingenium cum doctrina & mathematicis disciplinis, magis probo, quàm quæ percutiendi duntaxat horarij tympani peculiare rationes habent.

Nauch. gen.
28 an. Chri-
sti 807.
Regin. & r.
Sax. l. 1. c. 19.
Guag. l. 4.
Vinc. hist.
l. 24. c. 10.

3. Et ne quis horologium inturbet, atque sacromata, seu pondera imprudentius attingat, subducendum erit inconsideratorum manibus, tabulis erectis in modum armarij, serâque ac ferreo instructu rectè communitis, vt fieri mos est: ac ne quid inruditum sit in æde eruditionis, tabulæ pingentur solertibus & ingeniosis emblematis, vel petitis ex antiquitate ritibus, ad annum, menses, dies, horas significanda opportunè: cuiusmodi est serpens in orbem circumplicatus & morsu caudam apprehendens cum hac voce *in aurore*, quasi in seipsum reuertatur, vt poeta secinit,

Atque

Atque in se sua per vestigia labitur annus.

Annus pingere hunc in modum poteris Athenæi ideam secutus. Tragicam personam quatuor cubitis ordinaria statura reliquarum personarum maiorem, aureum amaltheæ cornu tenentem in pompam induces: eum sequetur mulier auro ornata, dextrâ ferens de perseæ arbore coronam, sinistrâ ex palma virgam, quæ erat penteteris, siue Olympia; deinde sequentur quatuor anni tempora, sicut pingi consueuerunt. Vel, si maui, rotulam Peruanorum, qua suos annos complectebantur exprimes, Iosepho à Costa *a* accuratam eius rei descriptionem suppeditante: vel pompam Ægyptiarum ceremoniarum quam pulchrè describit Stromateus. Procedit cantor cum suæ artis symbolis; sequitur horoscopus manu horologium tenens & palmam, &c. deinde *segeatua- rids*, &c. ac innumerabilia id genus, quæ apud Philologos & symbolorum Eclogarios reperies. Caue omittas appingere argutam aliquam & eruditam epigrammæ; vnam, aut alteram exempli gratia tibi suggero.

Ars longa, vita breuis. vel hunc versiculum alludentem ad dentatas rotas horologij, quibus progreditur,

An mirabilis pedibus, vel dentibus ire?

Aut morale istud distichum Famiani Stradæ ludentis in ponderibus, manu, siue indice, & vocali machinula horologij *b*,

Discite non vllam sine pondere reddere vocem:

Discite mortales ore manûque loqui.

Vel hanc palmarem sententiam, *Sic stude quasi semper victurus; sic vine quasi quotidie moriturus.*

Præterea auctor sim viro studioso vt ad euigilandum quâ horâ constituerit, habeat canoram suscitabulum, quod sit instar serui tota mente ad herum, prout iussus fuerit, excitandum intenti. per commodum quoque, si illud rotatum crepitaculum non solum somnum interpellat horâ constitutâ, verum etiam ietu malleoli è silice ignem excutiat, ac paratam concipiendi ignis materiam, lychnumque illi proximum accendat. præclarum artificium, & quod humanum ingenium non latuit.

a l. 6. cap. 2.
Clem. Alex.
l. 6. multo
ante mediũ
pag. 633.

b l. 2. pro l. 3.
hist. parte 2.

4-

Maiol. coll.
23.

C A P V T IX.

Illustriarum quarundam Bibliothecarum clades, & excidia.

Qvod Seneca scripsit ad Lucilium de illo dolore animi & ægritudine quâ liberalis communis amicus vtriusque suscepit nunciatum incendio quo Lugdunensis colonia propè momento temporis exusta est. id rectè transferri potest ad quarundam Bibliothecarum clades & excidia. *Adouere hic castus*, inquit, *quemlibet possit, nedum hominem parua sua amantissimum. Vna nox interfuit inter maximam urbem & nullam, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quaritur. Hæc quidquid longa serie*

○○○

multi 18

multis laboribus multa Dei indulgentia struxit, id unus dies spargit ac dissipat. Non est verum, ait Aeneas Sylvius, quod sibi aliqui persuadent literarum monumenta non interire. omnia occidunt, nec literis sua mors negata est, quamvis alia alijs plus vivant. Occurrit in primis funestissimum reip. literarum, nec unquam satis defletum incendium Bibliothecae Alexandrinae, quam Philadelphus Ptolemaeus tantam curam, tantis impensis, tantam virorum doctorum diligentiam, instituerat. Caium Iulium Caesarem Achilles regius Alexandriae praefectus adoratus erat, cumque pugna haud procul a regio palatio coepisset, iussit Caesar proxima incendi, qua arte hostis quidem repulsus est; verum ignis alia atque alia deinceps aedificia corripens in ipsum quoque Museum grassatus est; & septingenta volumina librorum ablumpfit. Quis iam infinitorum auctorum labores qui hoc incendio perierunt, appellet monumentum aere perennium? Quid fingi potest augustius, aut beatius quam iidem auctores collocati in aliquo pluteo regiae illius Bibliothecae; sed iisdem auctoribus in cinerem redactis, quid calamitosius? Reparata utcumque fuisse a Cleopatra supra monuimus acceptis ab Antonio Amasio suo Regis Eumennis libris, ad quam Domitianus Imperator Romanas reparaturus misit viros doctos, qui libros describerent, aliosque alibi repertos cum Alexandrinis conferrent, emendaruntque. Eadem rursus ab Arianis exusta est, ut scribit D. Athanasius de persecutione ad Orthodoxos. Varias alias insignes Bibliothecas Romae exustas, Pauli Aemilij, Asinij Pollionis, & Iulij Caesaris passim leges apud historicos; quae licet ab Tiberio, Domitiano aliisque restituta sint; tamē iterum iterumque ac sepius flammis conflagrauerunt; ut Capitolina tempore Commodi Imperatoris fulmine immisso arsit: eam reparavit Gordianus septuaginta duorum millium librorum relictus haeres a Sammonico Sereno: ite Constantinopolitana extructa a Magno Constantino, ab aliis postea Imperatoribus immensum aucta, a Valente Imperatore solite curata, dato ad id rescripto tandem. Basilici tyranni tempore librorum vicena millia centena continens a concitata plebe in invidiam Basilici flammis coniectis perit: inter eos libros fuit draconis intestinum longum pedes centum viginti, cui Homeri Ilias & Odysea aureis literis inscriptae erant, cum historia rerum ab heroibus gestaram. Ereptum fuisse ex illo incendio inde colligo, quod anno a partu Virginis septingentesimo vigesimo sexto cum Leo Isauricus eandem Bibliothecam Constantinopolitanam utcumque ad tricena tria millia voluminum restitutam, postea vesano furore percitus in sacras imagines, earumque fautores Bibliothecarios, eam eosque simul cremavit, ubi adhuc fuisse illud intestinum Constantinum, Cedrenus, Zonaras, Glycas testantur. O phanaticam impotentis hominis importunitatem, qui nec corporibus pepercit, nec ingeniis. Rediit illi in superioris saeculi haereticis Iconoclastae haud minore vesania saevierunt in libros: id porro qua mente quove consilio, docet Laurentius Surius, qui post recensita ea sacrilegia quae scelestissimi Athamantes anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto in sacras imagines, in Sactorum reliquias, adeoque in sacrosanctam Eucharistiam patrarunt in Belgio, haec ait. Interim mirè grassati sunt in monasteria omnia, praesertim verò in

Victor. &
Tranq. in
Domit.

Dio.

l. 2. C. Th. de
stud. lib.

Niceph. l. 16.
c. 6. an. 476.

Videadus
Baronius in
hunc annum
comment.
ann. 1566.

Abba

Abbatiam Blandinensem & Coenobium Dominicanorum Gandavi, excisis praeter ingentis pretij marmora, etiam instructissimis Bibliothecis, quarum Blandinensis, si quae alia, vel maxime referta cernebatur vetustissimis codicibus. Quis verò sanae mentis dubitare queat, dum sic optimos quosque codices immani barbarie perdant isti, nihil eos spectare aliud, nisi ut fides Catholica quam ex eiusmodi libris plus quam dici queat, asseritur & confirmatur prorsus pessum eat? & audent tamen iactare bellissimi homines se cupere modis omnibus instauratam veram fidem, sed id persuadeant fungis & stipitibus. Sentiunt miseri vetera Patrum scripta longè lateque ab ipsorum impiis commentis dissidere; itaque ne ex iis confutentur, ea planè abolita vellent. Haec ille. Nicolaus Serarius istos flammaram subiectores ad incendia Bibliothecarum, similes esse ait desperatis debitoribus, qui ne cogantur iustos census & debita persolvere, syngraphas tabulasque creditorum suorum vel surripiunt, vel iniectis facibus succendunt. Similes item Herodi qui ne ignobilis, exterus, & advena videretur, Iudaicam nobilitatis tabularia, stemmatum libros, seu genealogias incendit.

Memoremus inter Regiarum & Imperatoriarum Bibliothecarum exustiones, quod privatae Antonij Vrcei Codri Grammatici contigit. Is Forolinij habitabat in penetralibus palatii, cubiculumque adeo tenebricosum sortitus erat, ut vel de die indigeret lucernae lumine: in sublimiori atque oculatiori parte sui Musei hoc Epigramma calauerat, *Studia lucernam olentia bene olent*; hanc cum per imprudenciam inextinctam reliquisset negotiorum gratia in forum egressus, ignis libros omnes hausit, inter quos & is fuit quem *Pastoris* titulo ipse composuerat; qui unum hunc haud dubie magis doluit quam reliquos; tum quod ipsius esset, cum quod talium rerum iactura ferè irreparabilis est. Antiochia in suburbio Daphnes Iulianus Apostata nobilem Bibliothecam instituerat in eo templo, quod Traiano olim fuerat dicatum; eam Iouinianus uxoris suavis incendi iussit faces subicientibus concubinis. Quid aliud expectes à mulierculis exosis pudicitiam Musarum & Mineruae scientiarum praesidis? De sacrorum voluminum clade & exustione iam supra libro primo diximus. In Cnido insula, quae est vna è Cycladibus, Bibliotheca fuit, quam ex invidia Hippocratis sectatores combusserunt, quod Cnidij contrariam Hippocraticanae medicinae sectam tuerentur.

Mitius cum quibusdam Bibliothecis, licet haud mitius cum ipsarum conditoribus actum est, quod illae non omnino quidem perierint quantum possessoribus omnino. Plutarchum ^a, Strabonem ^b, & alios habeo auctores eorum quae hic referam. Aristoteles (quoad annalium monumentis constat) primus auctor condendarum Bibliothecarum, ac eiusdem studij incentor Regibus Aegyptiis fuit: moriens scholam & Bibliothecam reliquit Theophrasto, Theophrastus Neleo Corifci filio, discipulo suo, qui eam Scepsim detulit; post cuius mortem tantus thesaurus pervenit ad imperitos haereditas, qui certiores facti de Pergamenorum & Aegyptiorum Regum studio in conquirendis vnde quaque libris, seu invidia, seu avaritia moti, libros in subterraneo quodam loco

Iosephus
l. 2. cap. 11. &
1. 7. cap. 9.
apud Gretf.
l. 1. de iure
prohib. li-
bros malos
cap. 21.
Euseb. l. 1.
hist. cap. 7.

2.

Bartholo-
maeus Bono-
nienis in
eius vita.

3.

a in Sylla.
b l. 13.
Aeneas Sylv.
histor. de
Asia minore.
Guido Pan-
cir. de Bi-
blioth.

abdidere, ybi tineis & blattis præda fuerunt vsque ad Apelliconem Teiam, qui eos magno pretio redemit; quos postea Sylla Athenis captis Romam transtulit, ex qua deinde Tyrannionem Grammaticum plurima interuertisse memorant, atque Andronicum Rhodium ab eo accepisse exemplaria, eaque in lucem edidisse, & vulgasse hos Indices qui manibus teruntur. Quod in hac parte valde calamitosum est, sunt innumera illa menda & errata, quæ inepti scribæ, atque indiligentes collatores in iis aut exscribendis, aut in Romanum sermonem conuertendis admiserunt. Qui verò fieri potest, vt Latina interpretatio incorrupta sit, si Græca primigenia haud sincera est? Aut quis non periisse putet eos libros, quos auctor suos esse neget, si reuincat.

Pisistratus tyrannus Bibliothecam primus Athenis publicauit, quam Xerxes vrbe potitus ad Persas transtulit: eandem deinde multis post annis Seleucus Nicanor referendam curauit: restituit luculentius postea Adrianus, & nouam mirabilem ipse construxit. Sed hoc memorabile est, quod refert Egnatius in vita Claudij, quòd cum Gothi constituisent illam exurere, persuasi sunt à nonnullis abstinendum esse Musis, & literis parcendum: orio enim literario virtutem bellicam hostium marcescere. M. Varronis laudatissima Bibliotheca incalamitosissima sui temporis proscriptione quæ ipsum quoque expulit, cum cæteris bonis direpta est.

4.
Gall. l. 6.
c. 17.

Enseb. &
Ado apud
Platin. de vi-
ta Alexan-
dri.
Sabell. l. 8.
Ena. 6.

LIBER

LIBER QUARTVS
MUSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ
VSVS.

RÆCIPVVS fructus huius commentarij hoc præsertim libro continetur; qui licet ordine postremus sit, in nostra tamen mente & consilio primarius semper, & princeps fuit. Nam quisquis in rem contulerit ea, quæ hoc libro continentur, meritò videbitur dignus locuplete Bibliothecâ; imò etiam ipse animatù Museum eximiâ refertù doctrinâ fiet. Est itaque hic liber *Introductio in domũ Gymnasij doctrine*; sic interpres Chaldæus appellat cellam illam vinariam, in quam Rex sponsam suam introduxit. Tu Philomuse in eam ingredi, ac ebibe sapientiæ calices, quos sani scriptores tibi propinant in suis libris, & quod oprabat D. Cyrillus Alexandrinus ^a, *hac ebrietate sobrietatis matre te inebria*. Quod de se Sibylla cecinit, non tantum dum viueret se profuturam mortalibus, verum etiam fato functam; quippe quæ oracula relictura sit, ad quæ homines consilij causâ adirent. idem de quolibet bono auctore dictum puta: *in hunc enim circulum res recurrit*, (ait D. Hieronymus ^b) *vt aliter alterius labore fruatur, & sudor mortui sint delicia viuentis*.

a hom. 7.

b apud Hu-
gonem Ca-
rensem.

2.

Porro vniuersarum pariter, ac singularum scientiarum, quibus libro secundo singula armaria attribuimus, ediscendarum viam, artem, & compendium (Græci *μύθοσιν* vocant) seorsim tradere quis mortalium solus queat? Vnum aliquem de vna, aut altera, vel pauculis id accuratè, & pro dignitate posse, multum fuerit: necesse enim est diuturno vsu & propria obseruatione consecutum esse illam scientiam, quam *Præceptiuam* vocant, quæ longè alia est à nuda intelligentia illius disciplinæ, cui se quisque addixit, quantumuis in ea excellat.

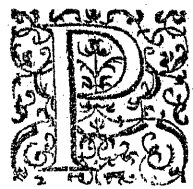
Nihilominus duo sunt, Lector, quæ pro tuo iure à me hoc loco postulaueris. Primum, tradi tibi generalia quædam præcepta accommodata ad fructuosum vsum Bibliothecæ, qui ferè in legendo, & res selectiores in aduersaria referendo; in docendo ac libros edendo totus con-

3.

sistit: deinde vnus saltem facultatis compendio addiscendæ rationem breuiter designari. Ego vtrumque gemina sectione quarti huius libri præstare satagam, eoque etiam facilius, quod vtrumque illud in promptu sit, eamque non ita pridem à me in lucem editum hortatu insignis cuiusdam Theologiæ Professoris, cuius postulationibus, atque studiorum præsertim amœniorum promouendorum desiderio, quibus seueriores disciplinas admodum indigere aiebat, vt eo loco sint, quo eas esse conuenit, non potui non acquiescere: igitur duas illas tabulas, seu abacos, seu programmata, singula in septenas columnas distributa, quæ rogatus illico emisi, hîc tibi repræsentō; alterum ad eruditionem vniuersim pertinet; alterum speciatim ad eloquentiam.

SECTIO I.

*Axiomata philologica ad comparandam sibi,
& tradendam aliis eruditionem, præsertim amœniorem.*

PAREM se arbitrari primis disciplinarum inuentoribus, quibus à numine singulari beneficio datum est, quod deinceps inuenturas ætates deriuarent, atque contemptis aliorum opibus multo labore in vsus nostros congestis, velle omnia promere ex sese, intolerabilis superbiæ est; quemadmodum esset inconsultæ temeritatis, tritam sapientium vestigiis viam deserere, & inuestigare novos calles, nandique imperitum sine Delio natatore, aut cortice, vel iunco, alto mari se committere. Ipse naturæ Genius Aristoteles non ita sibi proprio velificandum genio, & præsidendum ingenio putauit, quin tribus talentis Speusippi libros coemeret; tamque intentus esset lectioni, vt *Αραγοστής* appellatus sit à Platone, qui & ipse, quantus quantus exitit, Philolai commentarios sibi centum minis comparauit. Quod legendi studium cum apprimè necessariam sit quatumlibet disciplinarum cupido, si volet omnium retrò sæculorum vitam viuere, atque esse *ὁ βιβλιόφιλος*, & ambulans Amaltheum: tu verò præsertim politiorum illam literaturam, sine qua humana vita haud satis humana est, non aliunde quàm ex librorum lectione erui posse vsus docet, suadet recta ratio, confirmat omnium hætenus eruditorum constans sententia. Vnde enim promes Græci & Latini sermonis elegantiam, pœseos delicias, historiarum monumenta, & variæ eruditionis supellectilem, quibus tota ratio humaniorum disciplinarum continetur, nisi ex librorum apothecis? Proinde pretium operæ facturum existimari, si quæ monita super ea re passim in volutandis Auctorebus obseruasse mihi contigit, tum quæ ex peritorum ore didici, vel proprio interdum periculo, interdum damno, interdum etiam non sine aliquo emolumento salutaria

salutaria comperi, ea proponerem breuiter ex vna quasi tabella, earum artium studiosis: non iis quidem qui solâ multiplicis lectionis illecebrâ deliniti, nullum alium scopum, quàm præsentem animi voluptatem sibi constituunt (eos sinemus in diem viuere, quando ita volunt,) sed vobis vestrûmque similibus *charissimè, & religiosissimè fratres mei*, qui Encyclopædiæ, seu variæ eruditioni strenuam datis operam; idque satagitis, vt mens vestra coalescat in acerrum omnis sapientiæ, quibus quasi grauidata seminibus, fruges vberimas, vel ex Academico suggestu discipulis, vel è sacro pulpito piæ concioni, vel è Museo lectoribus, pleno pectore, pleno ore, plena manu, scitè, venustè atque vtiliter ad maiorem Dei gloriam, pro instituti nostri professione aliquando effundatis. Quam rem eò lubentiùs fidentiùsque aggredior, quia non semel animaduersum est, facta fictaque ad humaniores literas permulta ingenia vnâ tantùm ob causam defecisse, quod destituti opportuna pharo, aut præsidio alicuius Hermetis, qui digitum intenderet, quâ & quò eundem erat, vel naufragium fecerunt soluentes è portu, vel aliquantulum progressi præcipites corruerunt, vel quasi per sua ipsorum vestigia eò loci redire coacti sunt, vnde ad ingenuam hanc nundinationem, & liberale eruditionis emporium exierant. Tum quod sciam paucula monita ex iis quæ traditurus sum multis tam feliciter cessisse, vt inde creati sibi senserint librorum ac lectionis appetentiam, & condiri multa suauitate laboriosum studium in communes locos referendi ea, quæ ex Auctorebus excerpta putant. Plenior huius tabellæ explicatio erit nobis æstiuis hisce feriis argumentum priuararum earum dissertationum, quas *Academicas* vocamus, quibus Præsides nostri eo solùm nomine me præfecerunt, in tanto numero doctissimorum Patrum, qui degunt in hoc Imperiali Collegio Madritensi, quod in regijs eius studiis ex proprio munere *eruditionem* profitear. Vt autem fructus huius philologici Programmatis ad plures pertineat, non vobis tantùm, sed omnibus promiscuè humaniorum literarum cultoribus hîc loquar, & quædam Axiomata suggeram ad comparandam sibi, & tradendam aliis amœniorem eruditionem idonea; quæ si mediocriter, vt spero, proderunt, mihi videbor ex hac mea opella fructum consecutus minimè pœnitendum.

CAPVT I.

Optima ratio communes locos conficiendi eligitur.

Quatuor sunt in vsu præcipuæ rationes in communes locos referendi quæ videntur excerpta Auctores legentibus. Prima, vt geminos habeas codices, in quorum alterum tanquam in aduersaria tumultuariò referas, nullòque alio ordine, nisi quem series lectionis tulerit, quæ obseruatu digna iudicabis: ex quo libro postea transferas eadem quæ annotasti in alterum maiorem distinctum certis titulis, & ordinarijs capitibus. Prior codex hoc habet commodi, vt quidquid est illustre in illo libro quem legisti, vno quasi intuitu recognoscas: posterior quo

quo loco singula sint in tuo promptuario facile scias. Hæc tamen ratio in tam arctis breuissimæ vitæ nostræ spatiis nullo modo videtur idonea, nisi fuerit copia amanuensis, qui rem in aduersaria à me relata, secundò in sua capita dispenset. Ego sanè (verum vt fateor) rem eandem bis scribere si velim, vix possim; & si possim, præ nausea & fastidio, haud fortassis velim.

2. Altera, vt omnia consequenter, quæcumque tandem illa sint, misceas in tuo codice, qui tamen ne perturbator sit, atque ex illa rerum omnium confusa permixtione eueniat, vt maximè locuples rerum lectissimarum egeas in mediis tuis opibus, quas licet possideas in literaria tua apotheca, eas tamen ad manum non habeas cum libet, sed tantum magno cum labore, quærendi tædio, & temporis iactura; Indicem tibi conficias, in quo perscribas ordine elementariarum literarum quâ in paginâ sit illa res insignis quam tibi seposuisti: at hæc ratio conficiendi Indices mihi semper visa est absumere multum temporis, eo quod res eadem primò excribenda, tum deinde indicanda sit, & ad plurimas paginas recurrendum super vna duntaxat materia, prout me meus Index errori etiam facile obnoxius amandabit.

3. Tertia, vt magnus constitatur capitum numerus, v.g. singula singulis virtutibus, vitiis, animi perturbationibus, scientiis, artibus, rebus forensibus, bellicis, & similibus. Verùm hæc ingens capitum, seu titulorum multitudo quamuis naturæ, vel literarum ordine digesta, incommoda est; siue ob vacuæ chartæ molem, in quam solent turgescere necessarij ad id quaterniones, siue ob laborem & tædium in quærendo eo capite, quod fortè è trecentis, (totidem, adeoque etiam plura scio fuisse à quodam constituta, sed ab eodem quoque breui expuncta perspecto incommodo) in præsentia necessarium est, vt in eam rem à me lectam adscribam.

4. Media quædam via inita est, meo quidem, sed & multorum iudicio qui eam adamarunt, commodissima; nimirum vt certus, sed exiguus numerus capitum sit, in quæ omnia notatu digna referri possint, atque haberi in promptu cum res feret; adhibitis duntaxat ad marginem breuibus notis, cuiusmodi hæc esse possint, *memoria, librorum utilitas, contemptus opum*, & similes, quas facile sit quærenti aliquid celeriter percurre. hinc fiet, vt ob titulos eorumque paucitatem, opes tuæ ordinatæ sint, & primo sæpe vel oculorum, vel digitorum coniectu caput illud teneas quod quæris, & aureum illud dictum, quod scripturo, vel dicturo necessarium est. Sic res habet, vt secundum & tertium caput declarant; si placebit, ea vtitor.

CAPVT

CAPVT II.

Forma locorum communium eruditioni acquirendæ accommodata.

DEVS.

Eius attributa, Sapientia, Bonitas, Potentia, Iustitia, &c.

Religio.

Templa, Ceremoniæ, Oracula, Victimæ, Auguria, Sacerdotium, Donaria, Prodigia, Piacula, Iureiuranda, &c.

Politica.

Monarchia, Aristocratia, &c. Tyrannis, Comitua, Magistratus, Legationes, Tributa, Ærarium, Leges politicæ, Colonia, Magistratus, &c.

Forensia.

Leges ciuiles, ratio, seu vsus fori iudicialis, Iurisprudentia, Aduocatio, &c.

Bellica.

Arma, Castra, Machinæ, Stratagemata, Arces, bellica facinora, Virtus militaris, &c.

Scientia.

Theologia, Philosophia, Mathematicæ disciplinæ, Rhetorica, Poësis, Grammatica, &c.

Artes liberales.

Architectura, Venatio, Aucupium, Typographia, Pictura, Statuaria, Fuforia, Equestris, Auraria, Scalptoria, & earum opera, &c.

Artes illiberales.

Tectoria, Sutoria, Sartoria, Fullonica, Lignaria, Ferraria, Plastica, Lapidaria, earumque opera, &c.

Homo, Hominis partes.

Ætas hominis, humani corporis membra, cor, manus, &c. quinque corporis sensus. Animæ facultates, &c.

Medicina.

Morbi, Vulnera, Pharmaca, Chirurgia, &c.

Perturbationes mentis.

Amor, Odium, Spes, Timor, Ira, Pudor, Lacrymæ, &c.

Virtutes.

Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, Veritas, Liberalitas, Patientia, Magnificentia, Urbanitas, Modestia, &c.

P P P

Vitia.

Vitia.

Superbia, Gula, Avaritia, Impudicitia, Invidia, &c.

Meteorica.

Cœlum, Astra, Venti, Pluvia, &c.

Volatilia.

Aves omnis generis, rapaces, vocales, & quæcumque adhiberi solent ad mensam.

Quadrupedia.

Feræ bestiæ, domesticæ, Insecta, &c.

Vegetantia.

Arbores, Herbar, Flores. hinc de agricultura, de re hortensi, vinetis, pomariis, &c.

Aqua, aquatilia.

Flumina, Fontes, Pisces, Mare, Balnea, Res nautica, &c.

Metallica, Fossilia.

Aurum, Gemmæ, Minium, Colores. huc etiam ob aliquam similitudinem referri possunt Margaritæ, Uniones, Corallium, &c.

Symbolica, Ænigmatica.

Ars tesserae scutarie. Emblemata ex rebus naturalibus & artefactis. Voces & sensus Auctorum obscuriores & eruditionis reconditæ, &c.

Panegyrica.

In Regis inauguratione, natalis Principum, solenni in vrbes ingressu, nuptiis, &c.

Funebria.

Epitaphia, Funebres laudationes, &c.

Ludicra.

Circus, Theatrum, Amphitheatrum, Palæstra, Tali, Tesserae, Cæsus, Cursus, &c.

Ritus variarum gentium.

In conuiujs, vestibis, saltatione, salutatione, nuptiis, fœderibus, &c.

Historica, Geographica.

Situs descriptionesque locorum, urbium, ortus rerum illustrium. Imperiorum propagationes, & inclinationes rerump. Sinus, Portus, Freta, &c.

Apophthegmatica.

De diuitiis, nobilitate, tempore, morte, honoribus, &c.

Miscellanea.

Huc refertur id quod obseruandum occurrit, quando loci nostri
commu

communes non sunt in manibus; & cum non satis liquet ad quod è superioribus capitibus reuocandum sit, quæ videntur annotanda.

CAPVT III.

Ad usum titulorum superioris capituli.

Monita XII.

I.

Quod inter legendum obseruatione dignum videbitur, nisi statim in paratam ad id codicem retuleris, illud tibi periisse putato; vterque Plinius nihil legit quod non excerpserit: tu si tuarum rerum es bene gerens & sedulus, ne prius librum, quam stylum prehendo.

II.

Si quam maximè artem professurus es, politicam gubernationem, Iurisprudentiam, Medicinam, concionandi munus, &c. eâ de re peculiarem quaternionem habeto. Augusti Imperatoris lectio tota erat in coaceruandis exemplis præceptisque ad optimam gubernationem vtilibus: cum tu pro tuo pariter instituto, ac vitæ ratione imitator.

III.

Materias ternas, quaternas plus minus, quas ex rebus excerptis illustrare velis, tibi statuito: sic fiet, vt multa sæpe eaque pereximia, quæ te alioqui sine certo scopo Auctores lectitantem præterfugerent, sis obseruaturus, quibus tuum illud designatum mente propositum proberis, explicetur, locupletetur, venustetur, exhilaretur mirificè. sic à Lipsio Amphitheatrum, Romanam militiam, &c. à Palsalio Coronas, à Balduino Calceum, à Bulengero Circum, Theatrum, &c. à Cresorio Pronunciationem, atque ab aliis sumpta argumenta ideo fuisse pertractata copiosè & sæpe eleganter, quia maturè animo prouisa fuerant, existimato.

IV.

Singulos terniones, vel quaterniones sic insertos chartophori crassioribus filiis, vt inde, cum opus erit, facile eximi queant, inscribito singulis illis capitibus quæ proposuimus in superiore columna, eodémque ordine & forma: mediocrem marginem relinquito: singulis paginis notas arithmeticas appingito, easque in singulis diuersorum titulorum quaternionibus ab vnitare inchoato.

V.

Vnum quaternionem postquam repleueris, alterum ei continuatis sequentibus numeris arithmeticis, ac inscripto eodem in fronte titulo, adiungito: utque ita deinceps, si plures repleti contigerit, facito.

VI.

Si ad manum sunt libri & facile parabiles, & res excerpenda sit paulo

longior; eximia duntaxat indicatis illis locis, unde reliqua peti possint, breuiter annotato.

VII.

Si quidpiã ad duplex triplẽxve caput pertinere videbitur, in vno totum præscribito; in aliis verò quaternionibus breuissimè, & summatis illud tangito, ac quo in loco totum possit reperiri, indicatã etiam capitũ paginã innuito.

VIII.

Græca, Latina, Oratoria, Poëtica, imò etiam vulgari idiomate conscripta quæcumque ad eandem materiam pertinere videbuntur, promiscuè in priuatũ tuis obseruationibus miscendi facultas esto.

IX.

Theodosij Imperatoris in scitè ac tersè pingendis literis concinnitatem & studium, quo magis erga tuas animaduersiones afficiare, easque studiosius relegas, æmulator: proinde eas minuto quidem caractere, ne nimium excrecant, sed luculento atque eleganti, saltem non omnino inuenustè ac negligenter exarato.

X.

Peritum in paucis harum rerum monitorem, traditæque à veteribus artis amantem, fidum candidumque, quem identidem consulas tibi deligito; tum ubi per aliquod tempus collegeris, excerpta illa tua & primulos operæ tuæ fructus, vnà cum illo communicare ne erubescito. Eius viua vox supplebit & alet plenius, quæ tum opportuna videbuntur, & quæ vix scripto præcipi possunt, quædam perperam à te notata indicabit, quædam etiam interdum à te prætermissa, quæ cetero digna videri possint.

XI.

Identidem ea relegere, quæ ipse in superiora capita retuleris longè vtilissimum esse habeto; neque enim tam appositè, nec tam iucundè, nec tantã seu auctoritate, seu fiduciã alienis quàm nostris vtimur.

XII.

Illustrissima duntaxat quæ ob peculiarem sensum, maiestatem, aut reconditam eruditionem miraberis annotato. Cùm è re natã, vel fortuitò occurrunt argumenta poematum, orationum, Tragædiarum, &c. consultiſſimum erit ea statim referre in quaternionem destinatum eiusmodi rebus, vt cùm erit opportunum, de illis scribas.

CAPVT IV.

Ad fructuosam librorum lectionem.

Pronunciata XII.

I.

I. IN primis nihil est suauius, nihil ad profectum vtilius quàm ad pistrice diuinã sapientiã in literas incumbere: ideo breui obsecratione aduoca

aduoca illam (vt Salomon facere consueuerat) in societatem tui laboris, indeque tua studia ordini, & ea ad diuinam gloriam referre solenne tibi ac perpetuum esto.

II.

Virgines Musas castè colito; obscænorum authorum vomitus ne exorbeto: si eruditio, vel pudicitia periclitabitur, minùs eruditum esse, vt magis pudicus sis, longè gloriosissimum esse statuito. nullam è luto & cloaca colligi posse gemmam quã pulchrior ex loco sano colligi non possit, certissimum putato.

III.

Tibi quò plus legas, temporis auarum esse fas esto; intempestiuas, & inutiles confabulationes pretiosi temporis deprædatrices (sic Franciscus Suarez è nostra Societate eas appellare consueuerat) te odisse liberè profiteor.

IV.

In conferuando solo memoriæ tuæ ac intellectus, maximum seminum delectum habeto: proinde dediscenda ne discito, librosve villos nisi iudicio periti censoris probatos nunquam legito.

V.

Si eruditione non leuiter tingi, sed imbui desideras, & nunquam diffidere iis quæ legendo didiceris; multum, sedatè, non cursim multa legere satagito; hosque animi tui cibos bene mansos & confectos, ac sedula iteratione mollitos & liquefactos, vt facilius digerantur, memoriæ ac imitationi tradito.

VI.

Quæ scies, vt certius scias, & proferre Auctorem possis, ac nisi eadem sapius cum nausea regustare voles, fontes adire, quàm riuulos conſectari longè vtilius esse arbitrator. Vaga autem & desultoria Bibliothecarum peruolutatio sciolis quidem fucum eruditionis inducit; veri autem succi, & natiui coloris penitus nihil. Quapropter librum aliquem legere aggressus, totum constanter perlegito.

VII.

Clara voce, aut silentio, prout tibi magis conducere senties, legito. Si quid tamen eximiè numerosum est, aut apprimè sententiosum, illud bis terve clarã pronuntiatione, vt altius hæreat, repetito.

VIII.

Nec Cato Vricensis expectare in Curia sine libro, nec Plinius senior in lectica gestari sine lectore, nec iunior venari consueuerat sine pugillaribus, vt quamuis nihil caperet, non nihil tamen referret. Tu tantorum virorum exemplo facilem aliquem librum quem subcisiuis horis percurras, tibi deligito; & quæ occurrerint loca illustria, cùm primum commodum erit, in tuo rationum literariarum codice inter accepta prescribito.

IX.

Tum præsertim cùm te legendi cupiditas stimulabit, librorum epulis accumbito: duo extrema, hoc est, redundantiam, & inanitatem, vitato.

X.

Ne te Rhetores, vel Oratores, vel Poëtas, vel Historicos aliósq; id genus scriptores legentem, insignia multa fugiant, quæ ad artificiosæ orationis texturam, vel ad figurarum lumina, vel ad fontes inuentionis pertinent, Cypriani, Soarij, v.g. aut alterius præceptiones Rhetoricas prius diligenter percurrito: idémque de poëticis institutionibus, & aliarum facultatum regulis monitum esto.

XI.

Librum legere aggressurus, eius argumentum, & Auctoris mentem, ex iis omnibus quæ in limine præmitti solent, nuncupationem operis (quam Epistolam dedicatoriã vocant) prius inspicere ne omitto: si secus facies; neque scopum commentarij, neque partium eius nexum à te satis intellectum iri, quantum ad profectum necesse est, credito.

XII.

Sicut nihil est lectione suauis, ira nihil esse frequèti scriptione salutaris, in animum tuum induito. Itaque tu subinde, vbi aliquem tractatum perlegeris, aptum & accommodatum tuæ lectioni argumentum, de quo scribas, ac passim collecta in tuam rem conuertas, quærito.

CAPUT V.

De diligentia, moderatione, & ordine in studiis,

Placita X.

PRÆTER φύσιν ἢ θέλησιν, naturam & voluntatem, duo sunt præcipuè, quæ sapientes faciunt, ac bonos (sicut mihi legisse alicubi videor apud Stobæum) ἐπιμέλεια ἢ ἀταξία, diligentia & ordo. de quibus, quandoquidem & ipsa præceptis acui & perfici possunt, breuiter dico.

I.

Diligentiam quam hîc suademus nihil est aliud (vt Cicero definit a) quam animi assidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio; quæ cum ferè cæteris in rebus bonæ fortunæ mater sit, (veteri Hispanico prouerbio quod Aluarus Bazanus superiori sæculo maritimis bellis inclutus continenter in ore habere consueuerat) tum præcipuè persuasum esse debet omnibus studio literarum addictis, Bibliothecas omnes nullius momenti esse, nisi attentio animi, cogitatio, vigilantia, assiduitas, labor, hoc est, nisi diligentia, cuius sunt hi quinque effectus, accesserit. Itaque sapienter faciet Philomusus, si ad acuendum ardorem suum, & contentionem frequenter animo replicet, inò etiam sibi ob oculos proponat has similève sententias decumano caractere in loco illustri descriptas.

II.

Seneca b, *Diligentia maximum mediocris ingenij subsidium.* Hoc de Senecæ Cassio nobili oratore dixit, de quo licet melius fortuna quàm cura mereretur, tamen illa felicitas nunquam ei persuasit negligentiam.

D. Ambro

D. Ambrosius a, *Aperit sibi diligentia ianuam veritatis.* Anacletus Papa b, *Sicut artium in suo quaque opere inuenitur mater instantia, ita nouerca eruditionis est negligentia.* Rursus Seneca c, *Lenium metallorum fructus in summo est; illa opulentissima quæ in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti.* Tullius d, *Non possum equidem non ingenio primas concedere, sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat, hæc præcipuè colenda est nobis, hæc semper adhibenda, hæc nihil est quod non assequatur.* Scæuola Iuriconsultus e, *Ius civile vigilantibus scriptum est, additurque in Basilicis, ἀλλ' οὐ τοῖς βαρῆτος κοιμωμένοις, sed non iis qui alitè dormiunt.*

III.

Si ad diligentia commendationem, & studium sapientium effata defuerint, satis superque erit illud quod tibi affero viri omnium iudicio doctissimi: nullus est inter veteres, aut recentiores scriptores, ne ipse quidem D. Augustinus, aut Tostatus Episcopus Abulensis, qui plura scripserit, quàm P. Franciscus Suarez è nostra Societate, vt non tam composuisse libros, quàm diuinam quandam Bibliothecam è cerebro suo prompsisse dicendus sit; mirantur omnes quomodo potuerit vigintiquatuor illos ingentes tomos scripsisse, qui tam multa legerit; quomodo tam multa legisse, qui tam multa scripserit; quomodo tam multa scripsisse, & elegisse qui quadraginta ipsos annos theologicas difficultates Romæ, & in plerisque Hispaniæ Academiis publicè explicauerit. Is tamen quod esset ingenio ad literas capessendas tardiore, primum admodum ægrè in nostrum Ordinem admissus est: admissus, & in studia incumbere iussus, cum nihil aut perparum proficeret, pertæsus ipse sui, tantum non impetrauit à suis Præsidibus, vt à schola remoueretur, ne tempus perderet. Nihilominus iussus pergere diligentia suã hoc euicit, vt in talem virum euaderet, & iam cum heroibus & principibus literarum familiam ducat. Interrogatus aliquando num singulari quodam munere affusa ipsi diuinitus esset illa scientia, respondit: *Ego quidem id sapientia quantalacumque est Deo bonorum omnium fonti acceptam primum refero, studio deinde meo, & sudori quo vel infœcunda ingenia si irrigentur, aliquem tandem fructum ferant, necesse est.* O dignum tanto viro ac iocunda.

IV.

Meminerit tamen Philomusus diligentiam quam suademus plurimum differre, à quadam animi perturbatione & morbo, quem M. Tullius f *agritudinem cum cogitatione vocat*, & Cardinalis Caietanus g *inquietam attentionem*, nos sollicitudinem vulgò appellamus, quæ quia plerumque perturbata est, inconsulta, anxia, atque occupata in superuacaneis, aut intempestiuis, ideo cautè vitanda est, eoque etiam cautiùs, quod eminentia virtutis nomen, & munus incautos & imperitos fallat. In omni re agenda videndum est quatenus, *etsi enim cuique rei modus est, tamen magis offendit nimium quàm parum*, inquit Cicero: si Gersoni h credimus, atque quotidiana experientia; nimia ista diligentia rationem suffocat: atque euenit etiam plerumque, vt hoc anxie sollicito studio, & studiosa anxietate deterior oratio fiat; cum orator nimium inquirens in se, atque ipse sese obseruans metuensque ne vitiosum colligat, etiam verum

a procm.
Enang. Lucæ.
b c. nihil illo
d. 83.
c ep. 23.
d l. 2. de or.

e I. pupillus,
quæ in fraud.
cred. apud
Cuiac. tom.
4. col. 1067.

a l. 2. de inu.

Nigron.
ascetico tr.
de dilig. ex
Ioanne Bo-
cero.
Cic. l. 2. de
inu.

b l. 3. contr.
in prof.

f 4. Tusc.
g 2. 2. q. 67.
ar. 9. apud
Nigron.
tract. asceti-
co de dilig.

h tom. 4.
deser. §. 4. de
virtut. Card.

Cic. l. de or.
& de cl. or.

al. 35. c. 20.

b l. 10. c. 11.
c l. 6. Sat. 1. 8.
Arist. lib. 4.
Eth. c. 3.

verum sanguinem deperdit: hæc variis locis Tullius, qui & addit Apellem dixisse in hoc quoque peccari à pictoribus, qui non sentiunt quid sit satis; & quoniam de pictoribus facta est à Cicerone mentio in hac causa, Plinium audire libet hæc in hoc ipsum argumentum referentem^a. *Aliam gloriam Apelles usurpauit, (inquit) cum Protogenis opus immensi laboris ac cura supra modum anxie miraretur, dixit enim omnia sibi cura illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quòd. n. unum ille de tabula nesciret tollere, memorabili præcepto nocere, sæpe nimiam diligentiam.* Igitur moderatio quædam adhibenda est, quod Agellius^b, & Macrobius^c de Augusto referunt *industria celeritas, & tarditas diligentie.* hæc diligens cunctatio recensetur à præside Lycei inter notas & virtutes viri magnanimi. O rectè ordinatâ D. Thomæ Aquinatis, & B. Ludouici Gonzagæ in studiis diligentiam, qui corollarium & accessionem ei rei quæ præcipua, & caput homini Christiano, ac religioso esse debet, nunquam prætulerunt, quibus frequens fuit studia pro oratione intermittere, orationem pro studiis nunquam. Quàm bene id præstiterit alterum nostræ Societatis adeoque totius reip. literariæ lumen Franciscus Suarez, id argumento est, quòd non solum nunquam defuerit statis matutinæ precatationis horis, licet vrgentissimæ occupationes aliò traherent; verum etiam interdum diceret, se si è duabus altera necessitas imponeretur, vel solitam ritu Societatis orandi horam, vel quæstam tot annorum labore scientiam amittendi, æquiori animo huius, quàm illius iacturam laturum.

V.

d l. 16. c. 1. cõt.
in præf.

Nunquam probaui morem quorundam hominum qui facere solent quod solemne erat illi Porcio latroni, quem Seneca tantopere laudat, non delectu & modo aguntur, sed impetu & impulsu. Nemo (inquit^d) plus ingenio suo imperauit, nemo plus indulget: in vtraque parte vehementi viro modus deerat; nec intermittere studio sciebat, nec repetere; cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauitus sibi instabat, nec disinebat, nisi defecerat: rursus cum se dimiserat in omnes lusus, & in omnes iocos se resoluebat: cum verò se syluis montibusq; tradiderat, omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientiâ & venandi solertiâ prouocabat, & in tantam sic viuendi perueniebat cupiditatem, vt vix posset in priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum iniecerat, & se blandiendo vnde abduxerat, reuocabat, tantis viribus incumbere in studium, vt non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisuisse desidiâ videretur. Nesciebat dispensare vires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. Ideoque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat: itaque solebat & ipse cum se assiduâ, & nunquam intermissâ contentione frugerat, sentire animi lassitudinem, quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Non desunt hæc ætate qui sic viuant, ipse nouimus quosdam homines sui iuris, qui minus hac in parte sibi temperant, & qui modò nimia ingenio suo imperant, modò genio suo nimis indulgent.

VI.

Quantopere iuuet moderatio certa in studiis, & constans, ac tempe-

stiuâ

stiuâ cessatio iuxta ac occupatio: quantopere item noceat inconsulta & intempestiuâ lectio, seu scriptio, seu declamatio, aut alia quælibet exercitatio literaria, argumento sunt in vtramque partem plurimi quos nouimus: alij studuerunt, & valuerunt optimè, & vixerunt diutissimè, & ea ratione rationem studendi vitæ suæ attemperauerunt, vt quod inconsideratis mors est, studium illis esset velut alexipharmacum contra omnes morbos, & subsidium ad bene beatèque viuendum singulare: oporteret vnumquemque studiosorum nactum fuisse vires Porcij illius, vt posset continuare laborem sine vlla exceptione temporis, loci, & modi: verum nec ille diu infractus stetit; sensit ipse quantum damnum afferat valetudini tantum à se expressisse, quantum concupisceret: nam licet ei esset corpus solidum, & multâ exercitatione duratum, ac vox robusta, tamen sordida facta est lucubrationibus, & negligentia, non naturâ infuscata, & oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Quid verò minus expectare potuit is, qui vtrumque res tulerat, ita viuere; nec sudorem vnctione discutiebat, nec latus ambulatione reparabat; qui sæpe cum per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat; & cum rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat, qui post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata ac dissipata in caput agebat: seriùs ocius incauti luere solent præcipitem istum impetum, quo inconsideratè effunduntur in studia, ac pauculis interdum mensibus nedum annis distillationibus confici, ex pectore, oculis, capite, stomacho laborare, hectica febre ac tabe consumi noxios & infestos humores assidua sessione collectos pluribus cauteriis velut tot ostiis, & emissariis in cloacas emittere; vires denique & corpus amittere, atque ita exhauriri, vt intra breue tempus ne vestigium quidem, aut simulacrum eorum qui paulo antè fuerant in illis videas; sed effigies quasdam spirantium mortuorum esse credas; quæ ista (malum) impudentia est non intelligere præcoces fructus solere carie vitari, leui vento concussos decidere, atque abiectos sub ipsa arbore negligi & putrescere, qui si maturuissent paulatim, regie mensæ potuissent inferri.

VII.

Alloquamur Philomusos, eosque ad moderatam diligentiam excitemus Cassiodori & D. Bernardi verbis. Ille sic^a, *Moderamini ergo fratres desideria vestra per ordinem quæ sunt legenda discentes, imitantes scilicet eos, qui corporalem habere desiderant seipitatem.* Ille sic ad fratres suos de gentes Romæ in Monasterio sancti Anastasij^b, *Rogo vos fratres atque obsecro, sic agite, & sic state in Domino dilectissimi, solliciti semper circa custodiam ordinis, vt ordo vos custodiat. Ipsa occupationis varietas (inquit D. Basilus^c) studium renouat, & instaurat attentionem, cum animus perpetua similitudine & aequalitate rerum torpore quemdam plerunque contrahat ac tardum, eaque re aliud agens ad fuitiles & vagas cogitationes aberret; profectu sanè ex continuata illa contentione minore, quàm putetur. Contra (vt monet D. Laurentius Iustinianus) qui cuncta statutis perficiunt temporibus, ideo proficiunt, vitamque suam sine tædio deducunt; & cum*

Seneca l. 1.
contr. in
præf.Nigronius
tract. ascet.
de ordine.
a Cassiod. in
præf. diu.
inst.
b D. Bern.
ep. 321.cin reg. fuf.
disp. resp.

RR

semper

semper anhelō sīriant operandi desiderio, ad interiora procedere, sollicitē præficere satagunt, quæ tenent præ manibus: ex illa intermissione sit, vt semper quis ad studia velut ad lautam mensam animique pabulum admodum salutarem appetentiam afferat: ex studiorum epulis sicut ex corporis refectiōe semper cum aliquanta esurie surgendum est, si vegeti & valentes diu viuere desideramus. *Neque ex multa fame nimia satietas, neque ex nimia satietate fames idonea est*, ait Celsus ^a.

a l. r. c. 3. &
l. 2. c. 16.

VIII.

Igitur Philomuse, si me audis (experzum autem audies) sic facito. Periclitare quid possint tuæ vires, vitæque tuæ rationem & institutum, si tui iuris & arbitrij es, sic ordina. Adhibe tuas cogitationes in consilium: in super (quod Plinius iunior ^b facere solebat) vt in tuis studiis iudicio experti & moderati viri, imò etiam nonnihil indulgentis: tum quod videbitur esse tolerabile & diuturnum, illud serua: proinde post cœnam, nisi omnino vrgeat necessitas, nunquam stude; necessario somno fatigatum caput & stomachi calorem refice; semel minimum per hebdomadam rusticatum exi, ne obstinatius summis caloribus, præsertim post meridianam refectiōem, studiis immorare; literarium laborem metire tuis viribus, non autem præsentis delectationis sensu; pomeridianis horis breuiculo somno conuiue. Plinius secundus (vti suprâ dictum est) ita alacer redibat ad studium, ac si diem incoasset quando inscitia illa quiete diem diffiderat. Imitare Cassiodorum ^c, qui Bibliothecam in suo monasterio atque inter cætera necessaria ad studium clepsydram quoque prouiderat. Si senseris te studij delectatione pellectum solere procedere vltius, & diutius producere illum laborem, quàm tuæ vires ferant, habeto clepsydram, & cum fluxerit tempus illud quod sedatus quietusque satis esse ad præsens studium statueris, ne te sinas impotenter efferri æstu illo literario, laborem intermitte, animum auoca aliquanto temporis interuallo. Si tibi vel caput, vel stomachus doluerit, ne pertinaciùs libris insiste: si quæ alia id genus cognoueris tibi obesse, vel prodesse, memor esto huius placiti medici; *ex nocentibus & iuuantibus salutaris scientia*: si hunc studendi modum tenueris, valebis, Deo iuuante, & proficies, eritque tibi tua Bibliotheca non solum *ὕμνη Ἰουλιῶς*, verùm etiam *τὸ σάμα- τὸ ἰατρικόν*.

c l. diu. lect.
cap. 30.

IX.

Sua singulorum fructuum tempestiuitas est, in qua salutare sunt, & grati; sua quoque librorum est, quorum legendorum suus etiam est ordo: nam (vt de humanioribus nihil dicam, quandoquidem iam suprâ diximus) animaduerti dum darem operam studiis theologis, non esse legendos sanctos Patres prout fors tulerit, vel affectus aliqua cupiditate animus appetierit; plurimòsque commentarios veterum Patrum esse, quos si legeris, priusquam audiueris in schola quasdam materias, quales sunt de Trinitate, de Incarnatione, de Gratia, perparum proficias: si verò postea, plurimum; in illisque infinita illustra & recondita doctrinæ animaduersurus sis, quæ aliter te fugissent omnino, nec ea vnquam excerptis accidit non semel vt necesse fuerit eadem repetere,

tere, atque ab initio relegere ei, qui sine hoc delectu ac iudicio se ad legendum contulerat. Opportunè hoc me monuit P. Theophilus Raynaudus, meus in Theologia Magister, homo infinitæ atque ordinatissimæ lectionis. Porro velle hanc lectionis seriem & ordinem in qualibet facultate præscribere infinitum sit. Mytagogis, & moderatoribus studiorum in singulis scientiis hoc munus esto.

X.

Palmare est monitum istud, quod subiungo, *Nullibi est qui ubique est.* *ὁ δὲ δύο πλάγας δάπων, ἐδὲ τρεῖς καταλαμβάνει, duos insequens lepores neutrum capit.* hoc est, qui simul pluribus scientiis condiscendis animum intendit, vix vllam attingit, nedum perfectè consequitur. Si enim magna ingenia vix magis quàm in vno eminuerunt opere, quemadmodum Stoicus animaduertit & probat; quid futurum putas iis qui pluribus doctrinis & facultatibus simul student, quarum singulæ tam altæ, tam incomprehensæ sunt, vt qui vnam duntaxat exhaustiret, hactenus inuentus sit nemo; cum earum singulæ ingeniosissimos quosque exhausterint. Distributionem verò sui temporis (eam Franciscus Suarez *Matrem spiritus* appellare consueuerat) quam quisque sibi pro ratione officij sui, & negotiorum fecerit constanter retinere; res est quæ præter alias utilitates hoc etiam habet commodi, ne aliæ occupationes aliis obstrepant, aut alieno se tempore immisceant. *Scire quod facias & ordinem nescire faciendi, non est perfecta cogitationis. Offendunt plerumque præpostera.* D. Ambr. serm. 3. in 45. 118.

Sen. l. 3. cõtr.
in præf.

Auctor eius
vitæ in parte
1. operis de
gratia.

CAPVT VI.

De munere publici Professoris.

Monita X.

Vetus est controuersia, præsternè viua vox scriptiōni, an scriptiō viuæ voci. de quo argumento aliquando audiui præclare disputantem Patrem Petrum Chiffletium nostræ Societatis prolusione Academica in solemnibus auspiciis curriculi philosophici. Cuius dissertationis consuetaria summa hæc ferè fuit: rudes iuuari quidem viua voce in disciplinarum initiis, ac propterea *sensum audiendi* sapienter à Philosopho appellari *sensum disciplinae*. Item incredibile est quantopere non solum Auditoris affectus inardescant, verùm etiam quàm facillè res reconditas & difficiles percipiat ex voce, vultu, totòque habitu dicentis: at licet scriptiō seignius animos feriat, nihilominus tamen eius vis ad plures pertinet, solidiorémque ac limatiorem doctrinam confert, meliùsque in vitos transcribit: de hac vtraque ratione deriuandi in publicam utilitatem ea quæ hausimus ex Bibliothecis, duobus capitibus dicam nonnihil; ac primùm de publici Professoris officio.

I.

In primis publici Professores munus suum magnificent, si pro dignitate, & cum fructu illud implere desiderant: eius autem plurimum æsti-

mandi hæc causa esse potest non leuis, quod *Patres animorum* sint eorum, quos instituunt & docent; qui vicissim Doctorum suorum filij sunt, & vocantur *αἱτίαι πατέρας τῶν κατηχησάτων πατρῶν*, ἡ δὲ ὁ πατρῶν. Iam patres eos appellamus *qui nos catechesi instituunt, & filius est qui eruditur*, inquit Stromateus ^a: idque verum est, siue quod præceptores docendo patrum vices obeant, quorum munus est liberos suos erudire, sicut matrum eosdem nutrire, ut notat Aristoteles ^b: siue quod Magistri ingenerent in suorum discipulorum eas cognitiones, quarum beneficio vitam hauriunt reliquorum hominum vitis longè præstantiorem. D. Gregorius Nazianz. ^c non dubitauit appellare Professores eloquentiæ *κοινὰς πατέρας τῶν λόγων*, *communes patres bene dicendi*; nec Seneca asseuerare metuit, eo plura præceptoribus à discipulis, quàm parentibus à liberis deberi, quod excellentius quiddam est bene viuere, quàm viuere. *Deinde* (inquit) *dedit sape pater vitam ei, cui se dare nesciebat; in quo & consortem habuit, in quo spectauit legem patriam, premia patrum, domus & familia perpetuitatem, omnia potius quàm eum cui dabat*; quod secus est in eo qui institutionem, & sapientiam alteri impertit; vnde maius beneficium confert, magisque patris loco habendus est. Denique ex hoc vno suam æstimet præceptor dignitatem quod ab Epicteto animaduersum est ^d. *Nō cuiuslibet est* (inquit) *præceptorē esse, sed diuinitus ad id legi oportet*. Quid enim diuinitus inter homines, quā ingeniis eruendis formandisque operam dare, & illa imbuet iis præceptionibus ac succis, quæ Deo hominibusque placeat. Sapienter Seneca ^e, *Sapientia magistri ad professionem speciosam alligati sub ingenti titulo laborant*.

I I.

Hoc altissimè demittat in animum suum Professor nullā re magis magistro facilius creari sui muneris fastidium, nihil æquè nocere discipulis adeoque etiam Præceptoribus, quàm imparatum in suggestum conscendere, & ea solùm quæ fors tulerit, & quæ præfens memoria suppeditauerit, afferre: ipse enim malè dicendo discet malè dicere, & dum recoctam crambem sæpius discipulis apponet, perdet opinionem eruditi, minùs attentos discipulos habebit, eosque minùs doctos fortietur. *Qui si munus suum non perfunctoriè obiret; sed quemadmodum Gallus facere solet parans edere cantum, alas excuteret, semetipsum excitaret, & quæ dicturus, aut dictaturus est, sollicitè & studiosè meditaretur; ipse magis proficeret, & cum eo discipuli, ac docendi discendique labor longè leuior, & suauior foret. Si enim Professor est λογισμολογῆς, si seius munus est (ut loquitur D. Bernardus ^f) præparare & cōdire in coquina animi sui fercula quæ distribuat esuriētibus & famelicis discipulis; det operā ne sape cibos eosdem ingerat, & recalesacta edulia nauseantibus; conuiuus apponat. Maxima enim ratio profectus in eo posita est, ut quotidie discipulus eū audiat, quem miretur.*

I I I.

Caueat Professor ne sibi hoc exprobetur à discipulis quod dicebat Philemon apud Stobæum ^g, *πολλὰ μὲ διδύσκεις ἀφ' ὧντος διαφθόνον, ὅπως ἀκίων πολλὰ, μὴδὲ ἴν' ἡδῶ, multa me doces abundè propter inuidiam, ut audiens quamplurima, ne unum quidem addiscam. Quin potius summæ laudi*

laudi sibi esse ducat, si verè cum Salomone dicere possit; Sapiētiam sine fictione accepi, & sine inuidia eam communico: fluere tamen debet, non effluere & obruere. *Permittat se* (inquit Fabius) *ad mensuram discentis, ut velocissimus quisque si fortè iter cum paruulo faciat, ut manum & gradum suum minuat, nec procedat ultra quàm comes possit. hoc facere non est inuidiæ & maleuolentiæ, sed prudentiæ atque officij.*

I V.

Quod spectat ad necessariam tolerantiam, æquitatem animi, & sustentationem in promouendis suis discipulis, meminerit nullum animal morosius esse, nullum maiore arte tractandum, quàm hominem; nulli magis parcendum: morbis medemur, non irascimur, atqui & morbus animi mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem minime infestum ægro. Mali medici est desperare ne cures. *Idem in his facere debet Professor quorum animus ignorantia, vel hebetudine affectus est; non citò spem proiciat, nec mortifera signa pronunciet: luctetur cum segnitie: tarditatem quantum potest patienter ferat; aliis morbum suum exprobet, quosdam molli curatione decipiat, citius meliùsque curaturus mediis fallentibus: agat curam non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli magistro gloria est ex duriore animaduersione, si seruis mancipiis non quantum impunè pati possunt imponendum est, sed quantum permittit æqui bonique natura, quanto iustius ingenuis ac plerumque patriciis, & quorum tibi non tradita seruitus, sed tutela: hæc ferè Seneca; quorum documentorum præceptorem Christianum pigere non decet.*

V.

Rem magnam fecerit Professor si animo ira afficiatur, ut non vniuersorum duntaxat tanquam professor publicus, sed singulorum curam gerat ut amicus: cum enim discipuli animaduertunt se non è grege haberi, sed dignos peculiari cura, atque in se dirigi animum docentis; vires ipsi vicissim & animum contendunt ut beneficium benè collocetur, laborique ac voluntati docentis discipulorum, alacritas & diligentia respondeat: quapropter malè sibi & auditoribus suis consulunt Professores, qui non patiuntur se adiri ad familiaria colloquia; & tanquam sint è machina, aut in machina dij, vix se sinunt conspici extra suggestum, quasi familiaritas contemptum pariat: erant illi & vehementer quidem, ac nescio vtrum professio publica, vel editi in lucem libri tantum venerationis & famæ Iusto Lipsio pepererint, quantum consuetudo familiaris cum omnibus se conuenientibus promiscuè & humanissimè: tunc enim seipso maior erat, cum descenderat & eloquebatur ex æquo quacumque de re voluisses, & quod præcipuum est, multo magis proderat suis discipulis, cum & eos cognosceret meliùs, & instrueret opportuniùs. Oraculum est ex Stoæ cortina; *Singuli propria exciunt; schola pauciores magnos viros fecit, quàm contubernium.*

V I.

Professorem in diem viuere, & hodiernæ solùm prælectioni intentum esse, malum est: hac insuper incuriā gloriari, pessimum. Quid enim esse potest ordinatum, quid opportunum & tempestiuum in ea domo,

a Clement. Alex. Strom. l. 1.
b Oecon. l. 1. cap. 3.

c ep. 117.

d apud Arrian. l. 3. c. 21.

e de tranq. c. 2.

S. Greg. l. 30. mor. cap. 4.

f term. 1. in festo omn. SS.

g term. de inuidia.

vbi nihil in futurum tempus seponitur, nihil conditur? Quàm insipida, quàm incocta esse necesse est illa doctrinæ fercula, quæ non diuturna & solers diligentia quæ fuerit, atque apparauerit, sed quæ præcipitata industria fortè repererit? In talium hominum scriptis quanta solet esse in summa prolixitate inanitas? quàm confusus ordo? quàm frequens eiusdem cantilenæ repetitio; dum interpellante docendi horâ necessariòprehendendum est id quod se tunc obtulerit: qui si prospexissent è longinquo seriem materiarum quas tractaturi sunt, multo concinnius, & breuius, & clariùs, & succosius, & ordinatiùs tota disputatio procederet.

VII.

Quemadmodum æquum est, vt ab illis plus laboris exigat Professor, in quibus certior spes est; ita pugnare debet, vt ipsi quoque intelligant eos nobiliùs tractari qui amantur fortiter, & quibus sudor excutitur; sicut diuinum munus generosos spiritus durè tentat. Magistri tamen cautio erit non plenam, multò verò minus viribus maiorem operam exigere; alioqui difficultate laboris deterriti animum abiicient: longè conducibilius est, vt ipsi aliquod corollarium voluntariæ operæ adiciant, putentque se in ea opinione esse apud suorum studiorum moderatorem, vt existimet eos potius indigere fræno quàm calcaribus. Verum tamen nunquam se ad eò securum ostendet de discipulorum suorum diligentia, quin ipsi continuò excubet: animaduertimus enim acetrimos quosque, ac studiosissimos facillè conuiuere, quando eum quem reuerentur coniuuentem sentiunt.

VIII.

Morosi Professores quibus vix vllus discipulorum labor sapit; blandi, quibus nihil displicet, vtri exitiales sint, haud facillè statuas: hi filios suos blandè constringendo necant; illi à se abigendo in desperationem agunt. Media via tenenda est, & sincerus candor summæ prudentiæ attemperandus, ad eò vt quidquid monitus fuerit Candidatus, gratias agat, proficiat posteaque beneficium atque admonitionem agnoscat; intelligat (inquam) *ἡγάπη* haud fuisse *ἄμωρ*. Sentiatur (inquit D. Ambrosius^a) se amoris pignore admoneri, & charitatis officio sua sibi errata detegi. *Candidus & prudens censor* (ait Ludouicus Viues^b) *vehementer in studiis utilis est; si (vt monet Tacitus) animi iudicium citra damnatum affectus profertur*. Debèt cum D. Augustino omnes viri cordati malle *obiurgatione misericordie sanari, quàm blanda adulatione, tanquam si caput unguatur, occidi*. Sed nec officio tantùm censoris fungi debet Professor, verùm etiam beneuoli laudatoris, si quid laudabile in suo discipulo nactus fuerit: vix autem est, vt non semper aliquid eiusmodi reperiat.

IX.

Semper putauit esse pusilli hominis, & propriæ tenuitatis sibi valde conscij solitudinem in schola amare, fugere auditorum celebritatem, præcipuè verò honorariorum: perfectissima enim sapientia (qualis fuit Salomonica) aduocat qui veniant ad se, & discant; hoc iam pridem obseruauit, & monuit Fabius Quintilianus his verbis^c, *Optimus quisque Præceptor frequentia gaudet, ac maiore se ibeatro dignum putat: at serè minores*

ex

ex conscientia sua infirmitatis habere singulis & officio fungi quodammodo Pedagogorum non indignantur. hac laude floruisse Socratem Pausanias^a refert, qui licèt annos nonaginta nouem natus, nunquam tamen discipulos habere desuit. Multitudinem discipulorum honestis modis sibi adiungere, nimirum eruditionis, ingenij, & disciplinæ præstantia, quod de Polomone, Herode Attico, Heraclide Lycio aliisque Philostratus refert^b; pulchrum est, verùm aslu, effræni licentiâ, obreçtatione alienæ laudis, indecorum, illiberale, sordidum. Si Professor sibi dolo malo auerti discipulos ab æmulis sentiat: fatagat vt verè cum Zenone dicere possit de Theophrasto, *Ὁ κείνῳ πῶς ἄλλοις μείζων ἔπος ἢ συμφωνότερον*, *Chorus eius maior est, meus melius concinit*. quis non amet Cosmam illum natione Italum, professione & moribus religiosum, Mathematicæ, Musicæ, Poëticæ, Philosophiæ, aliisque artibus homine ingenio dignis insignem, qui captus & abductus in Syriam à Saracenis, calamitatem suam hac vnâ re præcipuè desolebat, quòd in illa barbarie neminem reperiret, qui tam exquisitas ingenij diuitias appeteret, oblatâve reciperet. Non irrita fuerunt eius vota: redemptus enim à locuplete viro, traditus est Ioanni qui cognominatus est *Damasceus* præceptor; quem adolescentem indolis prorsus eximie mirificè in literis & virtute perpoliuit. Si eâdem mente & consilio, quo iste Cosmas, viri docti discipulos optant, & ambiunt, præclarè est: prouideat illis numen quamplurimos.

X.

Postremum quod moneo est, neu velint Professores esse similes vsurariis qui libentius dant quod non debent, quàm reddant quod debent; peruersus est ille ordo, cum quis neglecto eo munere & officio quo fungitur publici Professoris & Magistri, ad alia studia quibus delectatur, curam atque animum transfert, quod summæ fraudi solet esse discipulis. Ad præposteros istos Doctores spectat aureum dictum Magni Gregorij^c, *Ille bene agit quæ pia sunt, qui scit prius seruare quæ iusta, vt collatis in proximos riuus misericordie de iustitie fonte ducatur*. Nam, vt scitè & verè Quintilianus loquens de patronis, qui minùs bene meditati ad dicendas causas se conferunt, *minus bene dicere quàm possis, præuaricari est, & de alieno benignè aliis facere non virtus est, sed peccatum*.

CAPVT VII.

De librorum scriptione.

Monita X.

I.

MAgis est in potestate nostra scribenda facere, quàm scribere legenda; hoc enim ingenij est, & paucorum hominum; illud voluntatis ac singulorum, si modò diuinæ gratiæ obsecundare voluerint. Ideo nulli suscipiendum est scribendi negotium, nisi ei qui possit esse præceptor generis humani in ea facultate quam tractat; cuius rei iudicium

penes

a in Act.

b de vita Sophist. l. i.

Plur. de profect. viii.

In vita S. Ioannis Damasceni.

Vmbert. c. 43. in reg. S. Aug.

c l. ro. mor. c. 14. al. 19.

a in illud, Iuda osculo filium hominis tradit b lib. 5. de trad. discipl.

c l. i. inst. e. 3.

Plin. ep. 16.

Sen. ep. 64.

penes insigniter peritos esto. Nec id satis necesse est insuper scribendi auctores atque impulsores habeas praesides tuos, vel sanctos & fidos monitores, vel inhabitantem in te diuinum Spiritum; qui *venam ingenij animet desiderio, & stylum accensa charitatis deuotione erigat*, dicatque tibi ad aurem cordis: *Ne abscondas sapientiam tuam in decore suo.*

I I.

Quam stultum est neglectis & pessundatis propriis rationibus totum in alienam vtilitatem incumbere, & in morem candelae dum aliis lucet, decrefcere, & consumi. Tu proinde conare esse ex illorum Auctorum numero, qui (vt ait D. Augustinus^a) *non solum aliis proficiunt scribendo, sed & ipsi proficiendo scribunt.* Hoc autem consequeris, si quidquid scripseris, illud inscribas Deo & Beatae aeternitati; minimè autem temporis & inani gloriae. *Non area tantum, & vinarij lacus, verumetiam verborum primitias oportet verbo persoluere, multoque magis verborum quam actionum,* dixit D. Chrysostomus sermone cum esset designandus Presbyter; qui & addit; *in illis opusculis per ingenioli nostri oblationem Deo sacrificauimus.* Si fecus facies, et si habueris omnem doctrinam, omnem Prophetiam, omnem sapientiam, charitatem autem, & diuinæ gloriae studium non habueris, similis eris magnis illis scriptoribus, de quibus dixit D. Hieronymus, *Laudantur ubi non sunt, & cruciantur ubi sunt.*

II I.

Libros scripturus sciat prius quid valeant humeri, quid ferre recufent; qui praeditus est acri iudicio, atque ingenio ad inueniendum alacris, propriis immorerur cogitationibus, & sensa animi sui consignet literarum monumentis: qui verò diligentiam solum valet, atque abundat otio, valetudine, libris; ea sibi assumat in quibus istorum opus sit, non autem multi ingenij: Anthologia, Collectanea, Polyanthea, observationes, Auctorum emendationes, enarrationes, nudos annales, & alia id genus faciat; conuertat libros ex vna lingua in aliam: in istis licet plus sit eruditionis & laboris, quam ingenij, & iudicij; tamen fructus, & commodum saepe non est minus.

I V.

Character scribendi, seu styli genus tale sit, vt materiae conueniat: itaque meminerit scriptor seueriorum disciplinarum, atque ad vtilitatem pertinentium animo scribendum esse, non auribus, iuxta monitum Stoici, & verum esse quod scribit Stromateus, *Eos qui haerent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsa fugiunt.* item alio loco: nominum & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non est fordida, & illiberalis, *ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τίσις ἀναπτόν ἀνελάττερον ἔστιν ἢ ὅτι ἀναγκάσιον*, sed eius potius contrarium: est autem etiam nonnunquam necessaria: haec quam breuissime fieri potest Scriptura enunciauit, dicens, *Non multum verferis in verbis.* ἢ ἢ ἢ λέξεις οὐκ ἔστις ἐπὶ σώματι, τὰ δὲ πάργματα, σαρκες εἰσὶ καὶ νεῦρα. Dicitio est vestis in corpore, res autem sunt carnes & nerui: in piis & asceticis commentariis, studiosè comperta oratio, & quod dixit Ennodius^b, *ad unguem fabricata multum de affectu deterit: nam sine phaleris est quod dicitur affectio.* prout verò scriptor affectus erit, erit ferè & lector. *In Ecclesia Dei suauis non queritur sermo, sed veritas*

Petr. Blesens. de instit. Episc. Eccl. 4.

a ep. 7.

Sen. ep. 100.

Clem. Alex. 2. Strom. pag. 294.

b dict. 3. S. Zeno sermone de iustitia.

veritas pura; & praclare apud Gellium Musonius^b, qui modulatu vocum & lenocinis verborum excitant inanem applausum auditorum, scito illic non Philosophum loqui, sed tibicinem canere. Nihilominus apparatus mediocris, & pro scenae ac personae modo elegans ac sincerus calor nitor nemini sano vnquam displicuit. De Africo & Africano dicendi genere hoc statuendum: illud, vt pote pressum & integrum, virorum esse; istud effluens, inflatum, ac inane, adolescentulorum iuueniliter exultantium proprium. *λακωνίζειν* verò, hoc est, paucis & abruptis verbis sententias saepius circumscribere, obscurioribus adagiis orationem infercire, ac solummodo doctis lectoribus scribere, planè vitiosum est; *Ἐρωτάδωσαν πᾶσι θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνον τῷ Δάφνονι ἀφίᾶσαι τὸ ὕδωρ.* *Valeant nubes per Deos si soli Daphnoni erunt aquas.* Ille stylus est optimus, qui omnibus, & vbique, & sine sarietate placet.

V.

In librorum inscriptionibus duo ferè peccati animaduerto, quae hoc & sequenti monito attingam: alterum quod tam speciosi atque illustres tituli quaerantur: tales sunt *κέρως ἀμαλθείας, πᾶσι δέκται, ἐρχομένη, λειμών, πινακίδιον*, & alij id genus, quos Seneca *oculiferia* appellat, vt cum vestibulum libri inspexeris, credas esse regiam domum instructam regia gaza & apparatu, quò intrandum tibi putes, etiam cum periculo deferendi vadimonij: sed cum intraueris, sperata illa felicitas, & ὄρνιδων γάλα profus euauit: & quemadmodum dixit Plinius, *Dij Deaque quam nihil in medio inuenies;* cogarisque dicere quod de inuenta hominis larua dixit apud Aesopum simius. Modestae librorum inscriptiones cordato & modesto lectori longè magis placent; ac multo satius est vinci expectationem, quam non sustineri. Pingendi fingendique conditores absoluta opera, & illa quae mirando non satiamur, pendenti titulo sic inscribere, *Apelles, vel Polycterus faciebat;* vsi praeterito tempore imperfecto tanquam inchoata semper arte, atque imperfecta, & contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quidquid desideretur, si non fuisset interceptus. Quare plenum verecundiae illud est, quod omnia opera tanquam nouissima inscribere, & tanquam singulis fato adepti. Tria, non amplius (vt opinor) absolute traduntur inscripta in tempore perfecto, *ille facit;* quod apparuit summam artis securitatem auctori placuisse, & ob id in magna inuidia fuere omnia ea. Consultius se fecisse ait Plinius, quod contemptis festiuis, (vt loquitur) titulis opus suum *historiam naturalem modeste* inscripserit.

VI.

Alterum in quo permultri displicent in librorum inscriptionibus, est, quod non meminerint, aut nunquam bene sciuerint, *Titulum* debere esse veluti *Titana*, & solem libri, totiusque operis breue quoddam compendium; ac tanquam specimen ad tabernaria pulpita pensile, earum rerum argumentum, quae in penitiora apotheca repositae sunt; ac proinde inscribere librum voce, vel sententia tam obscura, vt lector haereat, nec nisi consultis interpretibus eam intelligat, est offundere tenebras, non lucem affundere. Magnum vitium est in aedibus, arij ob-

Theophylactus Sophista in epist. pag. 408.

Plin. in praef. hist. nat.

Strabo l. 14.

R R r securitas,

scuritas, ac nemini ingredienti non molesta. Alij perspicuos quidem titulos præfigunt suis libris, verum qui omni promiscuè argumento conueniant: atque vt meritò vitiosa censerent illa exordia orationum, quæ non eruuntur ex causæ visceribus, sed aliunde veniunt, & omni orationi conueniunt: ita displicent illi tituli, quos cum perlegeris, nondum dispicias quòdnam argumentum libri sit, quæ materies, huiusmodi inscriptiones illæ ferè sunt quæ petuntur à tempore, vel loco in quo libri componuntur. exempli gratiâ, si quis edens in lucem librum de militia, illum sic inscribat, *Flores verni*; vel, *hyberna vigilia*, vel *lucubrationes Salmanticenses*; vel *tempora subcesina*, vel *rusticationes astina*; vel *commoratio Romana*, & aliis similibus titulis: qui cur potius conueniant commentario de militia, quàm de re nautica, de Architectura, de venatione, de re forensi, de re vestiaria, de philosophia, de re medica, & sexcentis aliis, non video. Placent simplices, perspicui, atque ita proprij argumentorum quæ tractantur, vt statim ex eo quod est in limine & fronte, iudices quid sit in recessu: quod fecere plerique veterum auctorum, qui si scripsere de re medica, vt Celsus; de Agricultura, vt Columela; de re bellica, vt Vegetius; de animalibus, de moribus, de Metaphysica, vt Aristoteles; de beneficiis, vt Seneca; de institutione oratoria, vt Fabius; nullum alium titulum præposuerunt, quàm qui prima specie & obtutu, libri argumentum & Auctoris consilium lectori statim indicaret sine ambagibus; sicuti Tragœdi & Poëtæ facere solent in Tragœdiarum & poëmatarum inscriptionibus, *Hercules furens*, *O Etas*, *Aeneis*, *Thebais*, *Ilias*, *Odyssea*, *Metamorphosis*, &c. Nunquid ridiculum sit, si Bibliopola, cui est in ædium penneralibus luculenta apotheca libraria, proponeret in abaco tabernæ suæ hunc titulum, *merces Lugdunenses*, eo quòd Lugduni multi libri edantur in lucem: quasi verò nullæ aliæ merces Lugduni fiant, præter libros, aut nulli edantur libri quàm Lugduni. Idem facis quisquis tuum de militia librum inscribis, *hiberna vigilia*, vel *Romana commoratio*. nam perinde est, ac si hibernis noctibus, vel Romæ scribi tantum de militia posset; vel aliis anni temporibus, ac aliis in vrbibus nullus edi commentarius posset, nisi de militia.

VII.

Magnus thesaurus, magnùmque adiumentum ad vsum libri bene digestus & ordinatè compositus Index earum rerum, quæ toto volumine continentur; præsertim si pauculis numeris constet. Nihil verò molestius illis Indicibus, qui quaternis quinisque notis tardissimè deducunt, quòd Lector festinat. Quis enim hoc ferat, *parte 1. disp. 4. quest. 7. art. 10. corol. 5.* cogitanti de quarto numero excidet secundus, & decies voluere ac reuoluere easdem paginas necesse erit; cum duobus numeris res tota commodissimè fieri queat, vt fecit in suis Annalibus Baronius, atque in suis operibus Theophilus Raynaudus, cuius iudicium in partienda ordinandaque materia quam tractat certare ex æquo videtur cum vberissima eruditione, quâ inuenta propria vestit, & pulcherrimè ornat. Nunquam mihi placuerunt illæ notæ in Indicibus quæ lectorem amandant ad paginam libri, & ad literas contextui additas ad margi

marginem; quia si alio caractere, aut forma liber iteratò edatur, necesse est Indicem fidei de nouo secundæ editioni accommodatum; & si in tuis obseruationibus tales notas secutus fueris, experiere in codicis obseruatione magnum incommodum. Porro sicut capitum prolixitas fastidium affert, & à legendo auocat; ita breuitas voluptatem creat, & legendi desiderium. Pulchrè dixit in hunc sensum nescio quis, frequentiam capitum haud aliter lectorem reficere, quàm multitudinem diuersiorum breuibus interuallis in itinere occurrentium viatorem.

VIII.

Magnus liber magnum malum, dixit Callimachus; quod de illis Auctoribus dictum esto, qui verè cum Sidonio dicere non possunt^a, *Cur nobis fuit causam potius implere, quàm paginam*; sed id solùm pugnare videntur & eniti, vt volumen turgescat & infletur: ac propterea captant aberrationes ab argumento & diuerticula, parerga afferunt, *cunctis nota replicant, quod est opera redundantis*, ait Symmachus; aut lectorum peritiæ diffidentis, vel eorumdem otio abutentis. Tu licet aurea & gemmea dixeris, si tamen ea præter rem intruseris, minimè placebunt, *κίτρι πάλον πρὸς νόσων, adige equum ad metam*, cur viarum flexiones sequeris? quid moras noctis? Cur tam grandes tomos moliris? *ἢ τὸ μέγα δ', ἀλλὰ τὸ δὲ μέγα. Non quod magnum est, bene est; sed quod bene est, magnum est.* Non est tamen quòd quis metuat se esse prolixum, si prolixitas iuuat, iuxta illud B. Petri Damiani^b: *dixerit me quispiam verbis liberius euagatum; sed mihi tantum est proximorum meorum salus, vt non otiosam credam multorum lignorum pyram accendere, qua basiliscum licet exiguum incolumi populo necesse sit inuicere; nec multa aqua inaniter fundatur, si scintilla ignis, qua vrbs cremanda foret, extinguatur.*

IX.

Quemadmodum meritò reprehendendi sunt qui quod nocte somniant, illud continuò edunt in lucem, metientes suâ scribendi pruriginè & scabie, vel suâ ipsorum opinione, quâ vanissimè inflantur, operis bonitatem & approbationem: ita displicent scriptores non pauci, similes Callimachi pictoris, qui *semper extitit calumniator sui, nec finem habuit diligentia, ob id Cacoitecnos appellatus memorabilis exemplo adhibendi cura modum.* Plerique viri docti cedere nesciunt amicorum iustis postulationibus, imò etiam expostulationibus; suosque partus continuò lambunt, sua opera ad censorium vnguè perpetuò castigant, eliminant, expumicant: atque ita plerumque fit, vt in illa cunctatione moriantur, & suo labore posteritatem fraudent. Verum quidem est *quocito placent, non diu placere*, & quod Plato apud Stobæum in Ethica Ecloga dixit, *plerosque Scriptorum Adonidis hortis esse similes, qui subito vnâ die nati celerrimè pereunt.* Tamen cunctatores isti qui se huiusmodi dictis tuentur, deberent credere amicis, nec ita obfirmato animo propriū iudicium sequi. Reuocent in memoriam illud Luciani^c, *in rebus humanis nihil tam faustè ac feliciter agitur, quod non error aliquis interpolet.* Leonardus Lessius intolerantiùs ferebat aliud genus doctorum hominum, qui plura complectuntur quàm possint commodè stringere; aded

a 1.4. ep. 3.

D. Gregor. Naz. Demosth.

b Opusc. 8. cap. 12.

Plin. l. 38. c. 8. Vitruu. l. 4. c. 1.

c de non temere credendo calumn.

vasta argumenta aggrediuntur, meditantur tam multos & grandes to-
 mos; imò etiam cum sæpe sint ætate iam deuexa, vt arbitreris promif-
 sos ipsis à diuino numine nestoreos dies & ineluctabilem valetudinem,
 ac memoriæ bonitatem vsque ad extremum spiritum, omnia que subsi-
 dia necessaria ad id quod animo moliantur. Vis dicam quid illis ho-
 minibus contingere soleat? *desinant viuere cum incipiunt scribere; vix in-
 sanæ illius molis, quam aggrediuntur substruere fundamenta iecerunt,
 cum iubentur de illius consiliis, adeoque de vita ipsa decedere; pruden-
 tius facturi si mortem aspexissent velut imminemem & proximam, non
 verò tanquam procul distantem. In hoc plerique fallimur, quòd mortem pro-
 spicimus, cum potius prospicere vitam deberemus.*

Sen. ep. 1. &
66.

X.

Ille demum dignus est qui scribat, qui præditus non vulgari doctri-
 na & ingenio, ac supra spem metumque, aut alium perturbati animi af-
 fectum positus, vni veritati operatur, vni diuinæ gloriæ intentus est.
 Quidquid eius monumentis obuenerit, bene est, abundè est. multis
 scriptoribus nihil tam profuit, quàm manus carnificis & hostilis ro-
 gus; nec superessent nisi periissent; rediuiui post busta sua & cineres
 gloriosius triumphant de inuidia, de scelere, de mendacio, quàm si pri-
 mo sui in lucem ingressu cum plausu excepti fuissent in omnium ore,
 sinu, manibus, & oculis. Si Dei gloria, Ecclesiæ defensio, animarum sa-
 lus agitur; aude, scribe. Et quod Petrus Venerabilis a Gilberto scrip-
 sit, dictum tibi puta: *Seratur in chartula (ait idem Petrus Venerabilis
 Gilbertum scribendos ad libros exhortans) verbi Dei seminarium,
 quot maturis segetibus, hoc est, libris perfectis multiplicatis frugibus esurientes
 lectores repleat, & sic panis coelestis lethalem animæ famem repellat: sic planè
 sic verbi diuini poteris fieri taciturnus Prædicator, & lingua silente in multorum
 populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit: clausus tenebris in
 spelæo tuo, & in codicibus tuis terras ac maria peragrabis, in publicis Ecclesia
 conuentibus lectoris ore verbum Dei de sublimi loco inclamabis; in remotis
 claustrorum & domorum angulis illud idem seruis Dei silentibus insurra-
 bis: professio te eremitam, deuotio faciet Euangelistam; vt quod per te ipsum
 non poteris, tuis laboribus promerearis. Animet te ad hoc agendum non paruum
 laboris premium, quod pro omnibus consequeris, quibus hoc laudabili studio sub-
 uenire potueris: nam quotquot tuorum voluminum lectioe superbiam prostra-
 uerint, luxuriam subegerint, auaritiā contempserint, iram domuerint, à qui-
 buslibet malis vel cauerint, vel poenituerint, vel manipuli sudoribus tuis collecti
 aeternarum frugum tuarum horrea cumulabunt; & dum cum vita hominis ope-
 ra finiri soleant, & cum deficiente deficere; tu nec morieris, nec à vita deficiens
 à bono opere cessabis, quando operibus tuis ad vitam mortuos reuocabis; tanto-
 que tempore etiam post mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum
 tuorum, quanto (vt ita dicam) durare poterit vita librorum tuorum.* Imò longè
 diutius perennabit fructus tuæ scriptionis, quàm tuorum librorum vita;
 nã qui ad iustitiam erudierint multos, fulgebunt sicut stellæ firmamenti
 in perpetuas æternitates. Nemo plures erudit, quàm qui libros scribit;
 Orbem quantus quantus est vniuersum habet pro auditorio; homi-
 nes verò quotquot sunt, vel futuri sunt, pro discipulis, &c.

Dan. 12.

SECTIO

SECTIO II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

RRANT vehementer quotquot in ea sunt hæresi, vt
 existiment, sitam esse in ingenij duntaxat viribus elo-
 quentiam, & nullis artis præceptionibus eum indige-
 re, qui felicitatem vberis naturæ sortitus sit: facile
 quidem concessero illam orationis profluentiam, quæ
 nata in ore statim præcipiti lingua extra dentium
 septa eicitur, haud multum indigere institutionibus oratoriis; at verò
 vtrum eiusmodi loquentia eloquentia sit, argumento sunt frequentes
 lapsus istorum Andabatarum, dum cæco impetu calamum ventilant, &
 incertis linguæ ictibus aëra incassum feriunt, virisque & dicendi con-
 tentionem in ventum effundunt. Vnum opponere solent qui artem
 respuunt; Delphis positam fuisse auream statuam Leontino Gorgiæ, cu-
 ius oratoris ea fuit in dicendo vbertas & copia, vt diceret temporario
 stylo, qua de re quisque audire veller, promissumque præstabat genere
 quodam dicendi expolito, insigni, omni lepore affluenti, & quod mi-
 rum est, in hac amcenitate neruoso. In promptu est quod respondeam.
 haud vni tantum naturæ tribuenda est illa ornatè loquendi facilitas;
 sed referenda magnam partem arti bene dicendi, in qua perdiscenda
 exercendaque, atque aliis tradenda posuerat multum operæ & laboris.
 Si quis autem sperat, se, quia temporario stylo & solius naturæ impetu
 rectè aliquando dixerit, rectè semper & appositè esse dicturum; non se-
 cus mihi delirare videretur. ac si quis pictor spumam equi, vel canis anhe-
 lantis expressurus spongiam coloribus imbutam impingeret tabulæ,
 speraretque euenturum, vt fortuitò naturam pictura faceret; quia cele-
 brem illum Protogenis canem, & Nealcis equum similis casus pinxit.
 Firmus oratores, non nascimur. Quid illiberales & contemptissimæ ar-
 tes suis non carent præceptis quibus suos tirones informant; *artium ve-
 gina eloquentia* ab omnibus retrò sæculis præstantium ingeniorum stu-
 diis celebrata, nullis obseruationibus & præceptis cõtinebitur? Nihilom-
 minus, verum vt fatear, non puto eloquentiæ facultates infinitate mi-
 nuculorum præceptorum, quæ discentis mentem obruunt, contineri:
 longè expeditior est via per exempla: exercitatio in primis nihil non
 efficit. Quàm multo paruo ingenio, literis nullis, vt bene agant agendo
 consequuntur: dummodo non desit Magister eloquens, & iudicandi fa-
 cultate insigniter præditus, qui ad eloquentiam contendentibus can-
 didè & beneuolè præeat; alioqui tirones cæcutiunt in propriis vitiis;
 & , quod deterius est, ea sæpenumero exosculantur. Qui scripto hanc
 artem pro dignitate tradiderint, tres sunt inter veteres, præcipui Ari-
 storeles, Cicero, Quintilianus, quorum fontibus alij, qui postea secuti
 sunt, Cyprianus, Soarius, Nicolaus Caussinus, Ludovicus Cresolius,
 Carbo aliique suos hortulos feliciter irrigarunt, & ipsi quoque digni
 qui

R R r 3

qui adæatur. Ego tum ex veterum, tum ex recentiorum Scriptorum observationibus, tum etiam ex propriis digessi hunc abacum oratorium, in quo est hoc saltem commodi, quod vnico aspectui *Pronunciata* quædam paucis verbis breuiter comprehensa exhibeat, quæ vniuersas pariter ac singulas Rhetoricæ partes percurrenti *palmaria* visa sunt, & citra prolixitatis fastidium eloquentiæ Candidatis opportuna. Licet autem (si ordinem studiorum spectas) hæc oratoria tabella videri possit præcedere debuisse alteram quam nuper edidimus *comparanda sibi & tradenda aliis amœniori eruditioni* accommodatam; tamen munus professionis meæ in Regiis studiis Madritensibus exigebat, vt ab illa primùm ordiretur: si ambæ placebunt & proderunt, fidentiùs emittam in publicum eadem breuitate & formâ plures eiusdem rationis & modi, de omni genere poëseos, de historia, de tota arte gentilitiorum insignium; de symbolis scutariis omnium Regnorum, præcipuarum prouinciarum, ac familiarum principum totius orbis, & eorum interpretatione, origine & causis; de perfecto Concionatore Euangelico, & similibus argumentis. Quod consilium vt in rem conferam, velim priùs, idonei lectores, harum duarum approbatione auctores sint, mihi que annuant, dicantque illud Stoici: *Perge, ad magnas diuitias compendiariâ ducis.*

CAPVT I.

Generalia documenta orationem scripturis.

I.

IN primis eligendum Oratori argumentum cum quo non colluctetur; sed quod animum alliciat, & scribentem iuuet. Nam ex saxeto, quantumlibet excolatur, semper

Arida ieiunio seges interlucet aristis;

difficile est in paruis rebus magnum esse: non est magnus pumilio, licet in monte steterit; Colossus magnitudinem suam seruabit etiam in puteo. Regina eloquentia in tricis vendendis, & scrutis poliendis ne occupator: Bullatæ illæ hugæ poëtarum sunt, non oratorum.

II.

Dicturo siue in sacris, siue in Academicis, siue in forensibus pulpitis argumentum, siue quæstio ita cognoscenda est, vt nullum ei conexum adiunctum, nulla (vt sic loquar) circumstantia non penitus perspecta sit. Qui enim leuiter summa duntaxat causæ delibat fastigia, necesse est multa prætereat, eaque perillustria, ac sæpe momenti maximi. Ideo ne grauetur patronus litigatorem audire, agitare, excutere; & minus obesse putet audire superuacanea, quàm ignorare necessaria.

III.

Vt macrum & exile argumentum, sic indefinitum & vastius, quàm quod oratione comprehendi possit, meritò à discendi magistris reprobatum: si quis vniuersim de Dei Opt. Max. laudibus dicere instituerit, nunquid in incomprehenso illo laudum Oceano illico experiretur trium illud, *inopem me copia fecit?*

Eloquen

IV.

Eloquentiæ Candidatus priusquam stylum sumat, excutiet quidem animum suum, & introspeciet in suam mentem, & ea quæ occurrerint in chartam referet: cum tamen nequaquam pigere debet adire *locos Rhetoricos*, & velut ostiarim singulos pulsare: nec proinde tarditatem in scribendo metuat; vsus enim celeritatem pariet, sicut in iis qui discunt fidibus multorum artificum etiam aliò spectantium, manus tamen ipsa consuetudine ad opus mouentur. Quint.

V.

Magnæ artis est scire opportunè manum tollere de tabula; longè autem maximè ita studere breuitati orationis, vt metuat Auditor ne desinas. Senec. quemadmodum valde inconsultum est sua prolixitate efficere, vt indignabunda concio vetus illud immurmuret; *Adige equum ad metam.* S. Greg. Naz. At mellea sunt quæ dico, inquit. Ain? gratulor, penes te tamen fides esto: verùm metue ne satiatus tuo melle Auditor illud euomat.

VI.

Captare plausum & opinionem disertis, acuti, elegantis, puerorum est in Academicis vmbraculis declamitantium: in forensibus subselliis futiles eiusmodi acclamationes aucupari, præuaricatio est: in sacris pulpitis, merum æris tinnientis crepitaculum, merum verbi Dei adulterium. Persuadere & mouere, loquentis sapientiæ est. Ego, si ad id necesse putem incongruè & barbarè loqui, omnino id facere non dubitem; talisque neglectus artis, summa ars foret.

VII.

Sicut benignum est, & plenum ingenui pudoris fateri per quem profeceris, præsertim cum fors fiat ex viura; ita infelicis & obnoxij ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere. In epidiicticis tamen orationibus stylum interrumpi frequenti Auctorum citatione non placet, nisi experiendum sit velut prolatis obsignatis tabulis. *In forensibus tamen & sacris ex recepto iam vsu licet; dummodo illæ auctoritates non sint de triuio, sed eximia, illustres, & sensu foetæ.*

VIII.

Tamet si adagia sint rudera veteris philosophiæ plena venerationis, atque ob breuitatem & splendorem meritò à situ & squallore vindicentur, asseruenturque in sacrario sapientiæ; nihilominus hac purpura contextus epistolæ conuenientiùs inoculatur quàm oratorius: secus ac plerosque facere video, qui cum pulchras facere orationes non possint, diuites hoc parœmiarum choragio (quod est longè facilius) eas efficere student.

IX.

Illustres *proverbia*, seu coactæ in breue dictum sententiæ multarum quidem sæpe rationum momentum & pondus obtinent, & velut fulgura feriunt, ac mirificè placent: tamen si captari videantur, non nasci; & si afferantur magnâ copiâ, illico apparet quàm verum sit illud Stoici, *Quæ maximè delectant, ab iis celerrimè animus fastidio abalienatur: magna voluptati sarietas finitima est.*

Vera

X.

Vera eloquentia habet pro satellitibus *βροντὰς ἔκαστας*, *corruscationes & tonitrua*: nec tantummodo exercet imperium in Auditorum affectibus, sed & mitem quamdam tyrannidem. Ideo satagere debet orator, si mensuram tanti nominis implere volet, ut ea præsertim eligat argumenta, quæ mouendis effectibus locum præbeant, eosque prius medullitus induat, quos transfundere in Auditorum pectus volet.

CAPUT II.

Ad styli exercitationem.

Leges X.

I.

I. **Q**uanta sit elegantis styli dignitas ex hoc facile intelliges, quod si humilia pulcherrimè & latissimè dicas scribasve, nemini non placeant; si eximia malo stylo & inculta oratione offeras, sordeant. Stylus autem is meritorè censeri debet optimus, qui cum nitore & apparatu in auditorum sensum animi nostri sensa facile prouehit.

II.

Putare id omne quod sono & exitu conformatur ad rationem quamdam & analogiam Latini sermonis, vel quod ab aliquo paulò antiquiori scriptore vsurpatum est, puræ putæque latinitatis censu contineri, fœdum est, peregrinum ac barbarum.

III.

Ita iurare in verba Ciceronis, ut quidquid ille non dixerit, continuò tanquam minùs Latinum proscribas; valde iniuriosum est locupletissimæ linguæ maiestati ac latifundiis: in tirone quidem & nouitio, ut loqui latinissimè assuescat, non magno opere reprehendendum: at in proreçtore intolerabile & putidum.

IV.

Ne multiplicis ac variæ eruditionis suauitas animum tuum auocet à comparando stylo, in quo (pro natura rerum pulchrarum) est plusculum difficultatis; omnino temperandum tibi censeo recentioribus, imò etiam antiquioribus Philologis, Lipsio, v.g. Seneca, &c. donec e potis Ciceronianis fontibus, ac diligenti scriptiois exercitatione, moderatori tuo maiorum maturus videaris.

V.

Styli exercitatio hæc ferè esto: vbi quidpiam legeris, argumentum aliquod affine tuæ lectioni elige quo imitationi locus sit: nec protinus se offerentibus gaudendum siue in rerum inuentione, aut distributione, siue in verbis eorumque collatione; adhibendæ sunt in consilium cogitationes, & aures: consuetudo celeritatem dabit; neque enim citò scribendo fit ut bene scribatur; at bene scribendo, fit etiam ut citò.

VI.

Contrario vitio laborant nonnulli increduli, ac de suo iudicio pessimè meriti, quibus nihil vnquam est satis; ita, sibi facere scribendi difficultatem,

difficultatem, diligentiam putant: videant illi ne meliùs dicere velint quàm possint; ac intelligant dicendum singulis pro facultate, studioque opus esse, non indignatione.

VII.

Stylus sumpturus ad scribendum, ut in certamine salendi fieri solet, sumat impetum præuicæ breuicula lectione Tullij, Liuij, Virgilij, aut alterius scriptoris pro eo scribendi genere quod aggreditur; sic eorum vim, mentem & spiritus induet, incalescet, afficietur, atque velificantem suis conatibus habebit Mineruam.

VIII.

Ita singuli comparati sumus à natura, ut blandiamur foetibus ingenij nostri recens editis, omniaque nostra dum nascuntur, placeant, alioqui non scriberentur: sed seponamus ad aliquod tempus nostras illas delirias, eas postea regustaturi, quæ si tum sedatori iudicio placebunt, securiùs proferentur, & (quod vtilissimum est, maximèque suadeo) publicè declamabuntur.

IX.

Quemadmodum velim communices quæ scripseris cum vno, aut altero à bonis artibus & iudicij facultate egregiè ornato candidoque, cui tu libenter auscultes; ita nolim plures consulas; adèd varia sunt hominum ingenia, vixque idem pluribus sapit licèt optimum. Videmus non rarè quosdam laborare tanta reprehendendi prurigine, ut eos cum censoria virgula natos putes; nec crepidam solùm futores inspiciant.

X.

In genere scribendi Oratorio, Historico, Heroico, Tragico & similibus, contemnere à veteribus conscriptas & diurno vsu corroboratas leges quasi iam obsoleuerint, aliaque nunc sint tempora, ac impetum duntaxat sui ingenij sequi; Andabatarum est clausis oculis stolidè renitentium, & fœdè corruentium. De Liuijo, Virgilio, Demosthene, aliisque principibus, quorum nomina iam non hominum habentur, sed earum facultatum quas persecuti sunt, iure dictum esto quod de Tullio dixit Fabius, *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.*

CAPUT III.

Ratio conficiendi communes locos ad comparandum stylum idoneos.

I. **S**tyli studiosum pigere nequaquam debet illustriores voces, earumque vim expendere, locutiones selectiores, formulas, obsoleta verba & noua, figuratam & simplicem orationem, periodorum ambitus obseruare, & in communes locos referre. Quia verò maximum ad elocutionem subsidiū est, habere in promptu variam supellectilem verborum & locutionum pertinentium ad certas materias, eo quod ex eiusmodi promptuario facile petantur metaphora, allegoria, similitudines,

descripiones, hypotiposes, adiuncta, effecta, profopopœiæ, aliaque id genus orationis ornamenta: ideo vtile fuerit rationem locorum communium stylo peculiarem sic conficere, vt ordine literarum illustres tituli singulis quaternionum pagellis è sequentibus singuli adscribantur, ad quos promiscuè referas ea quæ iudicabis commodè eò referri posse; hunc ferè in modum.

2. *Academia.* Ad hoc caput pertinet discipuli officium & Magistri; institutio adolescentiæ, ætas hominis, amicitia contracta, dissoluta, redintegrata. Artes liberales, artes illiberales, annonæ, famæ, sitis. Architectura, aruspicina, auaritia, vsura.

Beneficium & gratus animus. Bibliothecæ, libri.

Calumnia, maledictum, obtrectatio, carnificina, carcer, cruciatus, pœna. Castitas & impudicitia. Cœlum & astra. Coniuratio & proditio. Conscientia, consilium. Constantia, inconstantia, temeritas. Conuiuium. Corpus humanum, eius pulchritudo, deformitas.

Dactylitheca, variæque curiosorum hominum delitiæ. Debitum, debitor. Delitiæ, vnguenta, &c. Diuinitas, diuitiæ, paupertas. doctrinæ v.g. Philosophia, &c.

Eloquentia eiûsque partes. res equestris.

Facetiæ & facetè dicta, item vrbalitas & insulitas: fama, existimatio: familia, filij, famuli, res familiaris. Fluuij, fontes, fortuna prospera, aduersa, fraus, dolus, insidiæ, mendacium, furtum.

3. *Geographica,* siue variorum locorum descriptiones. Gladiatura vmbatilis, decretoria. Gloria vana, solida, honor.

Hæreditas. Homo, eiûsque partes.

Ingenium, iniuria, damnum. Innocens, nocens. Iusurandum, perjurium.

Laus, liberalitas, ludus, & ludorum varia genera. Magia, mansuetudo, matrimonium, consanguinitas, affinitas. Mercatura, meteorica, vt ventinues, &c. Metallica, fossilia, Musica.

Nauigatio, naufragium. Nobilitas, nouitas, obscuritas, obedientia, obseruantia.

Odiu, ira, inimicitia, minæ, opinio, oracula, otium, labor.

Pax, pecunia, pericula, perturbationes mentis, pestis, pictura, piscatio prodigalitas.

Religio, sacrificia, templa, Respub. Regnum.

Sanctitas, sapientia, prudentia, somnus, stultitia, superbia.

Temperantia, tempestates anni quadripartitæ, tempus, testamentum, theatralia, tributa, fiscus.

Venatio, feræ, aucupium, venenum, vestitus aliaque corporis ornamenta. Vitium, scelus. Virtus, voluptas.

4. *Operæpretium* duco sex insuper habere quaterniones in eodem atque superiori chartophoro; vnum in quem referas res quotidiano & familiari vsu contritas, in quibus latinè efferendis sæpe est haud parum difficultatis: in eo erunt formulæ commendandi sui, vel alterius, salutandi, excusandi, operæ deferendæ, hortandi, & similes: tum præsertim insignes formulæ citandi, laudandi, atque refutandi Auctoris;

ris, ac res Christianas efferendis. Alterum destinabis militiæ cum singulis hisce titulis in toridem paginis, Arma, Imperator, Exercitus, Castra, Conflictus, Occisio, Victoria, Arx, eiûsque descriptio, munitio, oppugnatio, expugnatio.

Terrium agriculturæ addices. Tituli hi erunt, Ager, aratrum, semen, messis. Pomarium & arbores. Hortus, flores, vineæ, pastoritia vita, armenta, greges, &c.

Quartum morbis, vulneribus, Chirurgicæ, Pharmaceuticæ, Chymicæ, Medicinæ.

Quintum foro; pactis & contractibus, litibus, testibus, Iurisprudentiæ, Iudiciis.

Sextum luculenta orationum artificia complectetur, figuras, inuentiones ad dispositiones ingeniosas.

C A P V T I V.

*Præcipui antistites Latini sermonis; elocutionis lumina,
& è re nata, quedam admonitiuncula de studio
pœseos & lingua Græcæ.*

GLoria Romani Tullius eloquij. Tum Cæsar, Liuius, Salustius, Patriculus, Curtius historici eximij. Columella de re rustica elegantissimus, Varro de eodem argumento. Cornelius Celsus de re medicæ cultissimus. Iurisconsulti antiquiores ferè omnes latinissimi.

Mapheus superiorum plerisque sola antiquitate minor. Cato, si quædam obsoleta demas.

Plinij naturalis historia thesaurus ingens; phrasis tamen interdum subobscura, quia concisa.

Quintilianus hoc saltem ordine inter principes recensendus.

Medij sunt, Vegetius de re militari, Vitruuius de architectura, Iustinus, Florus, Plinius iunior, Valerius Maximus, Panegyrici ferè omnes.

Senecam philosophum, Tacitum, ac Suetonium postremos, nec sine cautione legi velim. Terentius, Virgilius, Horatius in odis inter multos pœtas bene Latinos, omni ex parte latinissimi.

Paucula de vsu figurarum.

Quò certior est manus iaculantium, eò habitus ipse est formosior: vt in omni genere armorum nihil rectè cauetur ac petitur, cui non artifex motus adsit. Quint. hoc ipsum planè figuræ conferunt orationi; sunt enim velut quædam amenta, quibus non solum rationum iacula ornantur, verum etiã contorquentur meliùs, & grauiores habent emissiones, dummodo paucula hæc quæ animaduerto in earum vsu obserues.

Primum, ut nulli magis addictus videare quam alteri.

Alterum, ut illustres vix in eadem oratione geminentur.

Tertium, ne capentur, sed nascantur; nihil est enim quasi colore suspectius, nihil ineptius, nihil vitio indignius.

Quartum, ut totus sol fenestris exceptus pluitibus prætingit oculos; sic crebriora figurarum lumina efficiunt orationi.

De poëseos studio.

3. Tertiam partem Romani sermonis, politioris eruditionis, adeoque oratoriae venustatis perituram puto, si poëtae pereant. Tu igitur illis legendis atque imitandis seridè animum adiecito; initio quidem dum studes elocutioni oratoriae, illos nisi ad necessarium usum non attinges, at ubi stylum oratorum acquisieris, poësi legendae & scribendae sex minimum menses rectè tribui posse statuo.

Terantur autem in primis Ovidius, Claudianus, & Statius, non poëtae tantum, sed (si fas est cum Ennio loqui) poëtifici. Primus ad facilitatem & ingenium; secundus ad elegantiam; tertius ad maiestatem: omnium autem virtutes mirabiliter complexum Virgilium, totum (si me audis) memoria complectere. Porro licet merè poëtica dictio longè alia sit ab oratoria; tamen non erit abs re in eisdem communes locos quos superius oratorio stylo accommodauimus, ea promiscuè referre, quae sunt in poëtica elocutione illustria. Habere insuper debet candidatus poëseos peculiarem quaternionem selectioribus artificiiis poëtarum propriis, eiusmodi sunt, Picturae, vaticinia, ludi, somnia, concilia, comparationes & similitudines illustriores, narrationes artificiosae super mensam, v. g. cantatae à citharædo, Euocationem umbrarum, furiarum, rerum fictarum descriptiones, ut regiae Solis; rerum variarum formulae, prouerbia poëtica, Epigrammatum acumina, symbola, Inscriptiones & alia generis eiusdem.

De studio linguae Graecae.

4. Athenas bonarum artium inuentrices altricelque ei maturè proficiscendum censeo, qui sibi Atticos lepores, Atticam venerem, Atticos sales, Atticam eloquentiam comparare velit. Discendae linguae Graecae optima ratio hæc semper visa est, ut ubi præcepta mediocriter perceperis, facilem aliquem scriptorem, v. g. Isocratem, vel Xenophontem de institutione Cyri interpreteris, & singulas voces ad regularum præscripta exigas: ita fiet ut phrasim Graecam, quae est non minima pars difficultatis, maximarumque verborum copiam, ac ipsa etiam præcepta perfectè discas. Plurimum quoque proderit habere huius studij socium, æmulum, ac doctorem: & initio quidem impendere alacriter totum vnum & alterum mensem huic linguae; tum deinceps mediam horam minimum singulis diebus; certo autem in hebdomada die solidas duas horas partim legendo, partim scribendo, audiendove tribuere, &c.

CAPVT

CAPVT V.

Ad excolendam & perficiendam memoriam.

Placita X.

I.

Quisquis orationem in suas partes rectè distribuerit, vix vnquam labetur memoria in rerum ordine: iudicium enim illico sententiam suggeret; & quia rerum copia verborum generat copiam, ideo rerum & sententiarum memoria plurimum iuuatur apta dispositione & ordinato contextu orationis.

II.

Animo affici erga ea quae discere memoriter vales multum proderit; ideo dictum est à Tullio, *Solicitudinem conseruare integras simulacrorum imagines.*

III.

Eadem cerâ discendum est, quâ primum scripseris: si tamen ob frequentes lituras esset perturbator, secundâ vtère quam tu ipse manu tua exaraueris: defixa enim fuit inter scribendum cogitatio in omnes ferè syllabas, quas deinde inter discendum sequitur velut quibusdam vestigiis.

IV.

Iuuat apponere quasdam ad marginem notas partium præcipuarum Indices, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam: vt anchoram, si de re nautica; ense, si de bello agis, &c. multum enim signa faciunt, exempli gratiâ, cum translatus annulus, vel alligatus, vel pala introrsus obiecta commonet nos cur id fecerimus. Quintilianum tacitè ediscere iuuat; plerisque tamen prodest altiori voce, etiam adhibitis gestibus. Qui alio legente discit, tardus est: acrior est enim oculorum sensus, quam aurium.

V.

Quando bis, aut ter eandem periodum attentè legeris, auocato animo à consuetudine oculorum experire memoriam, & ea quae exciderint sæpius repete, vt altius hæreant. Insuper quoniam cessatio & somnus memoriam reficiunt, iuuabit somno interposito eam firmare; maturatur enim & excoquitur: illudque idem tempus, quod esse causa solet obliuionis, prodest memoriae.

VI.

Homines inquietis, & leuibus prudens memoria infidere non potest, quemadmodum nec in profluente sigillum imprimi. Quae apparent in turbatis fluctibus imagines, confusae sunt, & monstruosè distractae: sic in stultis & perturbatione aliqua iactatis, vel in ediscantibus interea dum cibus digeritur: acer enim commotæ mentis ardor, & aspirationes quae cerebrum opplent, inficiunt lucentis in animo speculi splendorem velut importuno anhelitu.

SSS 3

Deuorare

VII.

Deuorare alacriter rædium scripta, aut lecta sæpius reuoluendi, & quasi cibum eundem remandendi omnino necesse est: is tamen labor subinde leuior fiet. Discantur primùm poëtica, deinde solutiora contextu & numeris: rum difficillima, quò sit leuius id ipsum cui præluditur. Sic Athleræ plumbeis ponderibus assuefaciunt manus, quibus vacuis & nudis in certamine postea vtantur. Præterea quæ didiceris vt firmiùs hæreant, consultum fuerit priusquam in concionem prodeas experiri coram vno, vel pluribus quos reuerearis: nam simul experire Auditorum præsentia attentionem excitari, & attentione memoriam.

VIII.

Si cui inter dicendum fallente memoriâ hære contigerit, sedate conquiescat, ne ex perturbatione maior mentis sequatur abalienatio; securus chartam in manusumat: & si interea fuerit in promptu breue aliquod dictum quo è re natâ auditorem alloquatur, tempestiuum erit. Quidam hunc in modum excusauit eiusmodi defectum. *Gaudio (Aud.) viris prudentibus nullum lapsum tolerabiliorem videri quam memoria.*

IX.

Semper placuit illud Stoici, Certior est memoria quæ nullum subsidium extra se habet. Medicamenta & imagines quæ ad memoriâ quam *artificiosam* vocant, præscribuntur potiones, vnctiones, inscriptiones, conclauiæ, cellas, porticus: columnas, intercolumnia & sexcentas eiusmodi figuras eo loco habeo, vt putem iis potius animum obtui, quam iuuari.

X.

Memoriæ ostentatio vanitas est putida & puerilis, & quæ hoc solum consequitur, vt auditor dicat, *sape memoriam stultorum solam possessionem esse.* Imò leuis hæsitatio nonnunquam fingenda est, vt pendere potius videamur à iudicio, eaque dicere quæ internus affectus suggerit. Vtrum autem ad verbum discendum sit dicturis, sic definitio. Adolescentibus, vt bene dicere assuecant, omnino operæ pretium videtur: *præspiciens senectutem turpe est ex commentario sapere.* Sen.

CAPVT VI.

De pronunciantis voce.

I.

Vocis modum necessitas ipsa definit, nimirum loci amplitudo, Auditorum frequentia, tua latera & pectus: tamen si autem exordium sedatiùs & depressiùs pronuntiandum sit ne lædantur arteriæ, si priusquam leni voce permulsa sint, compleantur; tamen ad eò demissè exordiri, vt à circumfusa concione exaudiri nequeas, vitium est.

II.

In narrationibus fluat plena vox & simplex; in certamine vehementiùs intendatur; in amplificationibus pro motuum varietate, nunc flexibilis

xibilis & summissa, nunc grauis & sedata, nunc aspera & vehemens, adeoque etiam crebrâ respiracione concisa, nunc hilaris & tenera; nunc hæsitans & abiecta. Tu licet eius quem dicentem audis linguam nescias; eius tamen affectus percipies, atque animo indues, si voci suæ, vt par est, moderabitur.

III.

Vocis vitia quæ caueri debent præcipuè hæc sunt. *Monotonia & cantus*, quibus qui laborat, succinentes habebit dormientium Auditorum ronchos, & bombos confabulantium. *Cantus* quidem maximè laborasse sua ætate causas omnes & scholas Fabius prodidit, addens nihil esse vel inutilius, vel scædius, nihil mouendis affectibus absurdius: quamuis flexus aliquis vocis & obscurior modulatio in quarumdã periodorum clausula admitti possit. Cic.

IV.

Vox ultra vires non est urgenda, ne illo nisu suffocata & elisa videare strangulata felis, aut incidat in eam deformitatem quam Græci ab immaturo gallorum cantu *κλόμων* vocant. Spiritus nec crebrò receptus concidat sententiam; nec eo vsque trahatur, vt deficiens videatur esse respiratio sub aqua diu pressa.

V.

Vtri sunt insulsiore? vel qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent; vel qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante pressos onere baiulos imitantur. Quod tamen nonnulli affectant tanquam inuentionis copia urgeantur, maiorque vis eloquentiæ ingruat, quam quæ faucibus emitti possit.

VI.

Clamor inter dicendum nimius & immoderata per vices vocis elatio, quomodo oratorem non dedecet, & auditorum aures non obtundat; cum & *boare*, & *larrare*, & *rumpere columnas*, & rerum vanalium præcones agere illi cauidici dicantur, qui id faciunt? Lucian. Tull. Tertull. Ouid. *In emittenda voce nonne quod præco bene facit, etiam si clariùs & meliùs efficiat, Senator insanus est?* D. Augustinus.

VII.

Perennis sit oratio, non præceps; non oblimat agros torrens aqua, sed euertit. Ipsemet Cicero gradarius fuit, non veredarius. Orator, præsertim sacer, Medicus est; in transcurso malè curantur ægri: nisi remedia immorentur, non prosunt: tali verborum cum strepitu ruentium impetu solæ imperitorum & inconsultorum aures capi possunt: hæc præcipitantia & volubilitas linguæ efficit, vt affectus pereat, & verba sui aliqua parte fraudentur.

VIII.

Æquè stillare oratorè nolo ac currere; nec velocitate obruere aures, nec molesta tarditate eas extendere; licet faciliùs insidat quod expectatur, quam quod præteruolat. Somnum conciliant qui verba vellunt, & dictantium similes videntur, quam dicentium. Augustus facetè dicebat eiusmodi oratores qui *tractim* dicerent, *habere ingenium in numerato.*

IX.

Voci officiant quæcumque pectus, fauces, & stomachum malè afficiunt: humor serotinus, intempestiua statim à cibo declamatio, nocturna vigilia, antelucanæ lucubrationes immoderata, nimia in dicendo contentio, frigidioris aëris afflatus cum incalueris, duratio in sudata veste, aliaque id genus.

X.

Quæcumque verò stomachum corroborant & leniunt, ea præstant bonitatem vocis; pruna dulcia, cremor hordei, oua sorbilia, nux condita, ambulatio tempestiua, ciborum digestio, faucium clamore sauciatarum plasmate (siue illud sit calidior sorbitiuncula, siue aqua tepida, siue medicatum vinum) recreatio. optimè in hanc sententiam magnus morum & dicendi magister Quintilianus, *Vox nec molliatur delitiis, nec imbuatur eâ consuetudine quæ duratura non sit. Sed talis sit eius exercitatio, qualis vsus; nec silentio subsidat, sed firmetur consuetudine, qua difficultas orationis lenatur.*

CAPVT VII.

De pronunciantis gestu.

I.

TOrus homo in capite est. Apul. Quapropter summo opere oratori elaborandum, vt ne quid habeat offensionis. Erectum dignitatem indicat; rigens & obstipum, rusticitatem. Itaque vniuersum sic moderandum erit, vt nec videare saxeus, nec arguta & mobilis cetera; sed cum manu & lateribus grauitè, & maturè consentiat.

II.

Nihil æquè audientiam, nihil æquè benevolentiam conciliat ac verecundus vultus, præsertim initio orationis. *Multis plus pudor profuit, quam facundia*, Liu. Pericles veniebat in concionem tanquam in cœtum deorum cœlestium. Si cui erit insignis in vultu deformitas quæ risum, vel horrorem auditori moueat, nullaque possit arte emendari, ei auctor sum vt absteat à dicendo, nisi aliis rebus cumulatissimè compensetur.

III.

Oratori satagendum est, vt frons quæ est mentis vestibulum, dignitatem præferat; eam percutere ad dolorem, pudorem, admirationem significandam, desitum est: asperata rugis planè est indecora, nisi ætas excuset. Quæ sudoris guttæ in vultu coaluerint, ita linteolo excipiendæ sunt, vt venustè & quasi aliud agendo id fiat, nec hæreat oratio proinde.

IV.

Domicilium mentis & nuntij affectuum oculi circumferantur grata variare, & ferè sequantur manum: sint in humanitate blandi, in pudore demissi, in hortatione graues, flagrantes in iracundia, nunquam

truces,

truces, non vagi tremulive, in neminem auditorum præcipuè defixi: lacrymæ quas in graui calamitate intimus doloris sensus exprimit, quomodo oratorem dedeant, quæ nec heroas, nec ipsum numen dedecere? *Imò etiam magna pondera vocis habent.* Supercilia quoque inferuent motibus animi significandis, si explicentur in lætitia, contrahantur in mœrore, in iracundia contorqueantur.

V.

Crispare nares histrionicum est: de nare loqui, licet id contingat naturæ vitio iis quibus spiritus per angustiores meatus parcius emittitur, insulsum: at si cui per negligentiam (vt Telemachus Socrati nutricem optabat) quomodo ferendum? Vastior oris diductio fœda est, distortio fœdior; nimia compressio quæ formandis & liberè emittendis vocibus officiat, absona simul & molesta.

VI.

Tullium barbam inter dicendum manu contrectare solitum Plutarchus scribit: at hoc, ex Roscij præceptionibus, comicum, nec in tanto oratore laudandum. Lacedæmone studiosi barbæ cultores ingressu fori interdicebantur, alienum enim est à grauitate oratoris struere vanitati in meato suo nidum.

VII.

Aspidi qui rusticano sunt corporis statu; *rigidi* qui inflexibiles stant, nec vnquam nisi toto corpore circumferuntur; inuenustè vacillantes fluentesque, vel qui humeros inurbanè attollunt, habent plurimum offensionis. Itaque quamuis trunco ferè immoro flecti debeat caput, suæ tamen sunt & tempestiua corporis & laterum flexiones. Erectus status, elegans filum, & liberalis palæstra corporis valde conciliat auditorem.

VIII.

In gestu manui dextræ principatus tribuitur; adeoque sine dextra manca est eloquentia: hoc habet insuper, quod sola moueri possit, quam prærogatiuam non concedi sinistrae Fabius monet: tamen in auersionibus, in indignationibus, in contrapostis licebit leuiter sinistram solam adhibere: licebit & iis oratoribus, quibus ætas, vel dignitas plusculum auctoritatis concesserit. Junioribus, nunquam. Scæuolæ enim vix putantur liberaliter instituti.

IX.

Gestus vastior ne sit, vel crebrior; quamuis *brachia* dicantur à nonnullis *iacula orationis*, nec circumferantur laxius, nec concutiantur, vel moueantur subsultim. Crebrius & vehementius manu pulpitem percutere, vel pedibus supplodere, bacchantium est, vel quorum verba in pugnis sunt, & Syllogismi in calcibus.

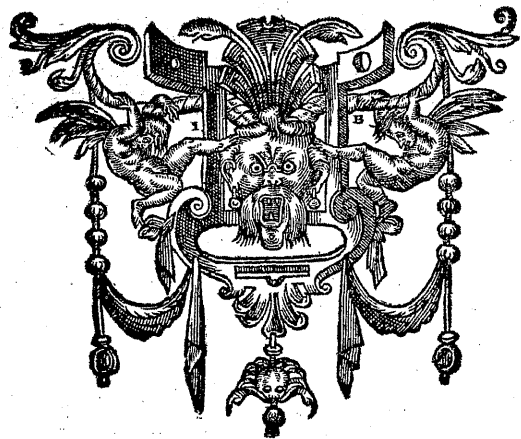
X.

Postremò meminerit Suadæ alumnus primas, secundas, & tertias pronunciationi datas à Demosthene; à Tullio vocatam *corporis eloquentiam*; & à Fabio dictum, mediocrem orationem com-

TT: mendatam

mendam viribus actionis plus habituram momenti, quam optimam eadem illâ destitutam, ut confessa res est, ad perfectam pronuntiationem condiscendam nihil æquè conferre, ac excellentis in hac parte magistri, quem sæpe dicentem audias, exemplum: utile tamen etiam fuerit legere eos, qui de actione præcepta traderunt. id optimè præstitit Ludouicus Cresolius noster. tu illam, ut nos fecimus, adito.

F I N I S.

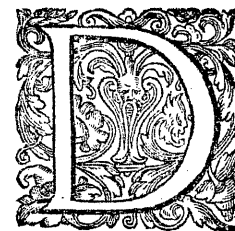

REGIÆ

REGIÆ BIBLIOTHECÆ
S. LAURENTII ESCVRIALIS
DESCRPTIO.

Monitum ad Lectorem.

E Bibliotheca regia D. Laurentij Escurialis paulò diffusius scribere molienti visum est non fore omnino abs re, nec Lectori ingratum, si præmifero descriptionem totius ædificij, cuius illa è principibus membris vnum est. Vidimus quidem totam illam fabricam dignam Rege Catholico, eamque accuratè perspeximus; verùm

Nec vidisse semel satis est, inuat usque iueris.

nec eo tum consilio singula considerauimus, ut ea postea stylo complecteremur. Duos scriptores legi qui pro dignitate in hoc argumento versati sunt; alter est Ioseph de Siguença Monachus Hieronymianus, qui in historia sui Ordinis duobus ferè integris libris, tertio & quarto totam structuram sermone Hispanico ornate & diligenter persecutus est: alter est Ioannes Mariana è Societate Iesv, nulli literato non notus, qui pauculis quidem paginis Latinis, sed aded propriè ac eleganter, ut quisquis ædificium illud viderit, facile redeat in memoriam præcipuarum eius partium ac ornamentorum; qui verò non viderit, nihilo tamen minus grande aliquid (uti re vera est) animo describat, licet multis partibus impar magnificentiæ regij illius operis: dum nos aliquando, Deo bene iuante, Latino stylo, & fortassis etiam Gallico, idem Orbis miraculum fusè & singillatim expressum demus, compendiolum Ioannis Marianæ^a pro anticipatione esto.

Laudem adificandi nostra atate PHILIPPVS II. Hispania Rex maximus habeat necesse est; tum ob alia totâ prouinciâ adificia, arces, villas superbo structura genere, sed præsertim insanâ atque regiâ substructione eius templi quod à LAURENTIO MARTYRE nomen habet; cuius si formam, spatia, partes explicarem, operæpretium me facturum putabam. In parte Segobiensis agri, quâ se Carpetanis finibus latè infert, pagus antea ignobilis, nunc celeberrimus fama situs est, SCORIALIS ex eo numine, quod is locus Ferrariam, quales in Hispania ubique occurrunt, antiquis temporibus extitisse quidam suspicantur. priora eius pagi adificia rudi opere & malè materiata

TTt. 2.

riata

a l. 3 de Rege & Regis instit.

2.

riata erant, nullâ elegantia, ut solent agricolæ incuriosi adificandi esse, utilitati magis seruire quam decori. Solum circum sterile ac multo impeditum lapide, vix ut currui sit peruium. unde maligni prouentus existunt frumenti vniue, pecoris aliquanto maior copia propter pabuli opportunitatem, æstiuo maxime tempore, præcipuam aëris temperiem, cum interior prouincia solis ardoribus torreatur: præterea ex vicinis montibus perpetua niue rigentibus aure suauissima frequenter spirant, aqua copiosa deriuantur, magnum incolis momentum, agrisque ut grata oculis niteant viriditate. Supra campagum, ad Occasum mille circiter passus, atque ad radices ardui montis, in reducta valle, loco non omnino plano, ingens moles, ac cui nulla veterum miracula comparentur, imposita est LAURENTII MARTYRIS nomine cultique religiosa, magnis cæmentis ad culmen usque perducta, quatuor & viginti circiter annorum spatio, incredibili sumptu, & vix fidem facturo, si ad numerum impensa referatur: præter variam suppellectilem, vestem pretiosam omnifariam, vasa auro & argento grauiâ, plena artis, plena ingenij, supra millies ducenties festertiam, hoc est, milliones tres insumptum atque in relationes relatum fama fert? In quadrum vniuersa fabrica descripta est, nisi qua parte ad Ortum Regia pars eminet, craticulæ cui LAURENTIVS est impositus reddendâ similitudine artificioso commento nobilis Architecti. longitudine à Meridie ad Septentrionem septingentos viginti pedes porrigitur; ab Ortum ad Occasum quingentos septuaginta mensura vulgari, quatuor turres ad totidem cali plagas angulos muniunt, ornantque specie elegantia magis quam minaci, ab imo ad culmen fenestris pertusa, pluribus fortassis æquo, hoc alijs etiam partibus contingit; nimirum artis id præcepta exigunt: nos inepti æstimatores & rudes ex oculis modo de tanti operis elegantia iudicamus. In tres partes vniuersum opus tribuitur, cœnobiũ Monachorum ex Hieronymiano Ordine, cuius spatij dimidium ferè vniuersa fabrica ad Austrum comprehenditur: ad Septentrionem Museum est tum iuniorum eius Ordinis Monachorum, tum externorum puerorum, qui regis sumptibus delectique, communi mensa haud pro leui beneficio viuunt, eruditioni destinatum. Succedit ad Ortum Regia spatij ampla, Principis æstiuo tempore domicilium. Templum his adificijs omni ex parte circumuentum surgit ex media area superbo structura genere, fornicato opere augustum, sublimius cæteris: medio secundum longitudinem spatio, qua mons coniunctus erigitur, ianua pro modo operis inter octo ingentes quidem, sed struẽtiles columnas panditur: quibus minores quatuor columna sunt imposita, Laurentijque Martyris ex lapide effigies medio interuallo arguta artificis manu perfecta. Ex utroque latere singula minores ianua in ea fronte eleganti & ipse opere cernuntur, vsibus tum cœnobij, tum literarij Collegij seruietes: tametsi præcipuus & communis ad utrosque aditus alia parte est. Ianua præcipua vestibulum iungitur quamuis magnam urbem accipere & reddere idoneum.

3. Vestibulo Bibliotheca imposita est, de qua sequentibus capitibus accuratè differetur. Succedit compluuium pedes ducentos triginta extensum, latum centum circiter triginta, nullis distinctum columnis, nullis eminentibus pergulis, nisi qua parte è regione vestibuli templo coniuncta porticus est: ad quam septem gradibus ascenditur ex compluuiis, sex columnis nihilominus in porticus fronte erectis, quibus sex Reges insistant pra cæteris Iudaica gentis pietate, & rebus

rebus gestis clarissimi, pedum octodecim singuli: quorum capita & manus è candido marmore sunt, corpora è lapide rudiori, sed diligenter expolito. Sub hac porticus triplex ianua templi patet, atque ab utriusque lateris fronte dua alia ianua quibus tum ad monasterium, tum ad Collegium communis aditus est: præterea ad lauam minor ianua, qua in regiam ea parte penetratur. Ergo monasterium in duas aquas partes diuiditur; prior ad Occasum quatuor peristylis constat, que vsibus domesticis deseruiunt pari mensura. media cochlea ab imo ad summum pertinet turris specie fastigio eminens, multis circum fenestris accipiendo lumine: quoniam ea parte fontes abluendis Monachorum manibus sunt, adiisque ad triclinium multo circum emblemate, sed fictili ex argilla eoque minori gratia variatum, maligno lumine quippe ex fronte tantum gemina fenestra, neque cum reliqua operis maiestate consentiens (sic nobis quidem est visum.) Parte altera monasterij, porticibus circumdatum maius peristylum ad Austrum, & Ortum tenditur. parietes marmorato tectos varia pictura exornant Christi Dei res gestas eleganter explicantes. pavementum vario lapide constratum in laqueos artificio distinctum, ut serendis herbis relinquuntur spatia viridarij ad instar: aqua per tubos irrigua ex medio fonte, cuius structura templi octanguli similitudine est, intus vario iaspide vestiti, exterius rudiori lapide. quatuor labra pari interuallo adiuncta, in qua aqua ex statuis decurrit, qua circum eam molem sunt posita è candido marmore quatuor Euangelistarum. Ea porticus ducendâ pompâ deseruiunt, cum è templo egressi monachi ianua laterali statis diebus supplicationes propitiando numine habent. Variæ circum cœnationes. exedra ubi domesticos Monachi conuentus habent. Sed vincit elegantia, & amplitudine ea, ubi sacra vestes seruantur, & vasa ad instar ararij sacri.

4. Ex parte altera totius edificij, primum Collegium ad plagam septentrionalem occurrit, & ad Occasum Adus destinatum domicilium: & ipsum in quatuor modica peristylia distinctum: gemina Monachis, qui literis dant operam; pueris duo alia data sunt regio delectu & beneficio in id Collegium cooptatis. Surgit in medio cochlea alterius ad instar, coniunctisque amplius xystus sustentatus columnis, suspensus fornicibus deambulationi deseruiens commentationique addiscentium; præterea publicis disputationibus.

5. Regia superest geminâ portâ ad latus edificij septentrionale patens, ampla satis spatij multis circum cœnationibus, varijs cubiculis tum Principis habitationi, quo tempore æstiuorum causâ loci temperiem secutus urbanos æstus vitat, tum in regia familie vsus omni ex parte porticus sunt sustentata columnis, imposita pergula. Ex his qua ad regium conclaue pertinet, eleganti pictura exprimit pugnam, qua Ioanne 11. Castella Rege cum Mauris ad Granatam commissa à sicu nomen habet ex linteo amplissimo fortè in turri arcis Segobienfis repperito. quo arguta pictoris manus tendentium ordo, castrorum loca, insolentes eius atatis vestes, & arma exprimuntur, grata nobilissima victoria posteritati memoria. In intima regia ponè templum, ac qua parte adificium eminere ad Ortum diximus, gynaceum est à virorum oculis subductum, Regisque ipsius penitioria cubicula.

6. Reliquum templum in medio opere medioque spatio eminet, & ipsum quadrata forma in tres partes descriptum, qua columnis ex ordine fulciuntur testudine imposita. Duo priores eius anguli totidem turribus muniuntur, qua nigro tecta lapide

lapide sunt, medium fastigium testudinis turris tertio ad instar, candido lapide nitet, gratum oculis spectaculum, praesertim è vicino monte. Additur quadrata arca ipse aditus templi spatium inter primas duas turres, cui oedum est impostum, ubi Monachi noctu atque per diem frequentes cantu divinas laudes celebrant insigni apparatu, & caeremonia: ut est ea natio hominum praeter ceteris in eo genere diligens, & attenta. Sedes è vario ligno Hebeno, Hacana, buxo, Caoba, Cedro, nuce, terebintho sunt facta eleganter colorum iucunda varietate nigræ, rubri, candidi, undantisque flavi. In summa oedei fornice, beatorum ordines & gaudia & sedes elegantissime sunt depicta, & ipsa grata admiratione intuentium oculos apta detinere. Adduntur quadrato dua via ab utroque latere ad eas ianuas desinentes, quibus ex Monasterij amplo peristyllo, atque ex regia aditus est. libera ex omnibus partibus commeandi facultas. E regione praecipue ianua sacellum maximum araque praecipua obiicitur, quibus perficiendis videatur ars cum natura certasse, se ipsam vicisse. Ad aram vario lapide rubro & viridistructam octodecim gradibus ascenditur nihilominus: quibus infimis Regum busta sunt, superius parvi recessus quatuor, rubro iaspide vestiti vario pavimento; unde Princeps Sacris operatur sine principali apparatu, nullo regia cortina, uti moris est, antistite. Totius templi pavimentum ac sacelli praecipue tessellato opere lapides, vario colore atque in laqueos eleganter dispositi exornant. Quod praecipuum est, & maximum operis miraculum, & maiori esset eloquentia explicandum, ne tenuitate ingenij perderet gratiam, suggestus imaginum arae impositus, columnis octodecim haud exiguis continetur, è rubro, seu fulvo lapide, venis candidis, notis flavis, quae columnae in quatuor ordines dispositae in hunc modum sunt. Sena columna in primo & secundo ordine cernuntur, in tertio quatuor: in summo fastigio Christi Dei Cruci affixi effigiem dua columna completuntur ex eadem materia viridique lapide recessus, & scapha accipiendis statuis: triglyphi, proiecatura, tenia, metopaeque sunt suis singula locis apte in speciem frontis, elegantis aedificij omnibus numeris servatis. Media spatia arae Divorum statua auro inducta, aut elegantissima tabula implent. Atque in imo operis geminum Sacrarium templi ad instar fornicati alterum in altero ubi Christi corpus in aobate includitur, Iacobi Trex, & Itali nobilissimi statuaria, atque cum antiquis comparandi marmora dolandi scientia opus praclarum. De quo plura dicere religio prohibet, ne elegantiam artificij culpa ingenij deterere videamus. Sed maius tamen Sacrarium rotunda forma altitudine pedum sedecim, varij iaspides de aurato ere vincit constituit, ambiunt octo columna ex fulvo lapide, venis albis, notis rubris distincta, adamante ob duritiam dolata, duodecim arae Apostolorum statua apto ordine auro inducta in summo fastigio globi forma iaspis collucet semipedali ferè magnitudine. Minus Sacrarium iaspis item, sed auro & argento inclusus componit, smaragdus distinguit, atque in culmine eminet nucis par, claudit fornicem topacius. vincitur tamen materia nobilitas, & pretium, ceditque arti. Vtriusque tabernaculi ianua è crystallo est, interior em etiam artem & elegantiam oculis representans. Multa circum Altaria, omnino ad octo & triginta caelestium nominibus erecta, tabulis conspicua excellentium artificum illustria monumenta, ex Hispania, Gallia, atque Italia, nostra & prioris etatis. Quod caput est caelestium exuvias, quae ex omnibus locis eò quasi ad praesidium confugerunt, incredibili numero, & sanctitate, religione plenus, locus plenus numine est. Philippi Regis pietatem, omnibus saeculis predicandam. Iis exuviis cineribusque;

cineribusque cultu religioso conservandis, gemina Sacraria sunt destinata duorum laterum templi utrumque caput. Sed finis dicendi esto.

Vniuersum opus ex quadrato lapide est, simplici tamen atque rudi maiori ex parte, minuendo sumptu, festinanda fabrica prudenter excogitata ratio, tribus ferè caenaculis sublatum, plumbo & nigro lapide tectum. Ad Austrum & Ortum viridario cingitur herbis odoratis, atque floribus in ordinem apta mensura dispositis areis: sub quo maiora spatia ferendis arboribus perpetuus murus, & humilior includit. Ad Occasum atque Septentrionem platea ambit constrata lapide haud angusta, nimirum ad Septentrionem centum quadraginta pedes latitudine patet, ad Occasum quæ praecipuus aditus panditur, prorsus ducentos mensura vulgari. Multa alia aedificia adiuncta sunt in iusti oppidi modum, de quibus dicere nihil attinet. Sed unde tamen ad veterem pagum via molliter declinans ducit, ab utroque latere vltorum duplici ordine consita, qui prohibeant Solis radios per astatem, ad maiorem commeandi facultatem utrinque in alteram partem. Haec tenus Ioannes Mariana. Nos nostro stylo Regiae Bibliothecae descriptionem ex supra laudati sodalis Hieronymiani Hispanicis commentariis atroxamus.

CAPUT I.

Sciographia primarij membri, & pluteorum materies, forma, genus librorum.

TRIA in membra diuiditur Regia Bibliotheca S. Laurentij Escorialis: praecipuum & princeps centum octoginta quinque pedum longitudine, latitudine triginta duum. Duobus arcibus velut intergerinis trifatiam in longum diuisum est, ut altitudo quæ est pedum triginta quatuor à solo usque ad summum fornicem respondeat aliis dimensionibus iustâ proportionem. Ad Orientem decem fenestris spectat, quarum quinque inferiores ampliores sunt, vitreis specularibus, & idoneis loricis instructæ, latitudinis pedum sex, altitudinis octo, introrsus ad commodiorem lucis exceptionem diductiores; superiores silicibus è vitro claustris semper occlusæ. Ad Occidentem septenis luminibus perforatur pavimento marmoreis rhombis oxigoniis fulvis & candidis pulcherrimè strato impositus est stereobates ex politissimo & speculari iaspide miniato totum loci ambitum complectens, praeterquam ad fenestras: hoc podiolo nituntur librorum armaria opere architecturae tam eleganti, quale vix ullibi repereris. Olim singulis eximiiis & pretiosioribus libris recondendis fiebant capsulae ex cupressu, aut cedro; hæc vniuersorum voluminum plutei sunt de lignis Indicis exquisitissimis: vnum Cabona vocant utroque genere illius arboris, mare scilicet & foemina hæc venustissimè copulata, color est subrubeus: alterum Acana nominant castanei coloris floridioris, & veluti sanguinei; tum hebenus, cedrus, citrus, terebinthus, nux inter se contexta opus doricum efficiunt elegantiam mirabili: ex iaspideo maniano exurgunt stylobatae columnarum cum basibus & capitulis; stylobatarum ymbilicis alia materies distincta

Y.
Iosephus de
Siguença
statuens pe-
des 194. nu-
merat ab
ostijs Mi-
norum clau-
strorum.

distincta opere quadrato inseritur trinis in frontibus; ipsa verò stylobatæ moles & corpus, torus vterque, scotia, quadra apophygis, atque aliæ partes iucundam varietatem intuentibus exhibent: inter raspidum fulcimentum, & tabulam impositam stylobati, pluteum aliquâ distantia interiicitur excipiendis libris decumanis: supra tabulam nucem (quod genus ligni haud facile fatiscit, & hoc habet præterea, vt affricu vestium, & manuum contractu splendescat magis) alius diuersæ materiæ tessellatus stereobates impositus est, cui incumbit columnæ basis. A tabula vsque ad inferiorem columnæ scapum, aliud vacuum quod ocludi potest, & recludi ianuâ in subiectam mensulam percommodè cadente: hic alius ordo librorum dodrantalium, quos in quarto dicimus: solus columnæ truncus absque spira & plintho est: senum pedum circiter; ab summo ad imum orbiculatim striatus à parastadis, seu pilis adaptis (quas *pilastros* vocant) seiunctus; materies *Caboua*. Basis cum capitulo citrea sunt, quæ res, si crassitiem spectas, omnino rara est, atque haud exigui pretij: tot enim & tantas citros, tantis & tam multis columnis cædi oportuit, quot & quantas vix credas posse inueniri: nihilominus hoc habet incommodi hæc materies, quod passim hiet & stringatur pro cæli mutatione; aded interest nosse cui singula loco & regioni conueniant: eadem est adaptarum materia. Ab hoc loculamento ad summum capitellum locus est trino ordini librorum, qui cum duobus superius recensitis quina voluminum repositoria, & velut contignationes, siue contabulationes in singula Armaria constituunt. Coronidem, cymatium vtriusque, superum & inferum, coronidis coronam nobilitat eadem lignorum diuersitas hinc rubens, hinc nitens, hinc nigrescens, hinc purpurascens, hinc pretiosis maculis in vortices sparsis, in fibras crispulis, in grana congestis, in lineas virgatis, in pauoninos oculos pictis: triglyphi & guttæ similiter ex citro: pro fastigio elegans zophorus cum suis denticulis, encarpis, aliisque schematis: acroteria cum impositis pilis, prout architecturæ ratio postulat, item è sunt ex malo medica singularum partium inter se responso quam accuratissimo. Totius lignarij operis altitudo est pedum quindecim: in gemina facie tres ex eadem materia ianuæ cum liminibus, antis, & reliquo instructu diuidendis ab inuicem pluteis, totius fabricæ pulcherrimo aspectu: inde versùs cælum ædificij vsque ad eam coronidem quæ totum conclaue ambit infra superiores fenestras ad primam fornici curuaturam, siue ad summam incumbam hemispherij, pedum octo interuallum relictum est, & pictum illis imaginibus, de quibus suo loco postea. Coronis auro inducta, ductibus subobscuris, tam artificioso recessu, vt topia eminere putes.

2. Quod attinet ad libros huius membri Bibliothecæ, nulli alij sunt præterquam Hebræi, Græci, & Latini prælis typicis excusi: voluminum, siue tomorum numerus septem circiter millia; auctorum verò amplius nouem millia. nam vt plures Auctores quidam tomi simul comprehenderent, elegantia ac proportionis cura & studium effecit; nulli plutei, aut nidi vacui, concinnatio, & compactio librorum plana, ex aluta vitulina miniata; extimus margo, siue lectura deaurata; adstrictorij vncini nulli,

nulli; neque enim id opus est erecto situ positis, robustiore macrocolo instructis, & satis arctè inter se iunctis compressisque: facies illa sectio- nis inauratæ introrsus oculis spectantium obuersa est: ad spectus sanè pulcherrimus, & voluptas ingens; quocumque enim te conuertas, nihil à solo ad cælum huius Musei obuersatur, nisi sumptuosa & magnifica operis intestini toreutice ex pretiosa materia versicolori, aureæ frontes voluminum, cælumque ac parietes elegantissimè picti, de qua pictura duobus sequentibus capitibus dicturus sum.

CAPVT II.

Pictura à coronide ad fastigium Bibliothecæ.

I. Intermedium spatium inter coronidem & forniciem, ipsūque etiam forniciem pinxit Peregrinus Peregrini, qui quidem licet passim Banaroti se discipulum profiteatur in præclaris illis operibus quæ Mediolani, Bononiæ, & Romæ reliquit; hic tamen in difficili illo genere (quod *inaccessum* vocant) de artis præstantia cum Magistro contendit. In gemina arca supra coronidis fastigium pictæ sunt sciētiarum principes *Philosophia* & *Theologia*; illa humanarum, hæc diuinarum præses: illam versùs Collegium, hanc Monasterium versùs poni placuit: licet enim vtraque discatur in Collegio; conuenientius tamen fuit Philosophiam Collegio applicuisse, eo quod ea sit velut ianuæ quâ adolecentes ad reliquas facultates eunt, qui tum deinde suauissimos Theologiæ fructus percipiunt, cum expediti disputationum tricis, & contentionibus, atque in viros solitudinem, vbi literario & religioso otio placidè & sanctè indulgent. Philosophia matronæ habitu expressa est, summâ grauitate oris, summâque formæ elegantia: Terræ globum, quem antè se manu tenet, digito indicat *Socrati*, *Platoni*, *Aristoteli*, & *Senecæ* sibi laterariis: hæc figuræ triplo ferè maiores sunt humana; tantæque arte, & symmetria in recenti albario perfectæ, vt procul aduersâ portâ intrantibus ad stare propè videantur ac penè contingi manu posse. huic humanarum disciplinarum matri comites additæ opportunis locis & sedibus tres perficiendi sermonis & rectæ ratiocinationis artifices *Grammatica*, *Rhetorica*, & *Dialectica*: arca fornici referata & aperta fingitur, per quam liber sit in cælum prospectus, & cernatur nubibus insidens Grammatica vultu ad grauitatem composito, altera manu tenens herbas & flores coronarios iam in sertum textos, alterâ ferulam & scuticam; verum vtramque tanquam in recessu, & quasi subductam oculis adstantium adolescentulorum, qui non minus spectantium oculos tenent ob picturæ excellentiam & argutias, quàm libellos suos, calamos, & reliquum instrumentum, habitu & gestu nauiter discuntium, suamque diligentiam ei, cui pensum persoluendum est, probare satagentium. Ad umbratam illam tecti fabricam lapideam quatuor robusti iuuenes paulo grandiores humana statura alij humeris, alij capite suste-

tant summo nisu, quia sentiunt pondus; imò & læduntur atque obturuntur, licet prouidè puluillos interposuerint ad excipiendam molliùs tantam molem. hinc habent picturæ studiosi quod imitentur simul ac suspiciant. Similiter ad cuneata hemisphæria superiorum fenestrarum utraq; ex parte conclauis diductio & apertura est, quæ cælum à pictore prospectui datur, adolescentibus pariter humeros non sine conuulsu oneri supponentibus, puluillorum ac uestium sinibus & rugis, ac vario corporum statu, flexu, actu, oris contorsione atque anhelitu tam solerter & accuratè expressis, ut hæc omnia vera putes, non vero similia. Per labem illam specularem apparent arguro volatu labentes Angeli, manibus gestantes symbola earum facultatum, quibus singuli comitantur, & præstant. Quid multa? Aded absolutum est hoc opus *Peregrini*, ut nihil artifex minus videatur quàm in pictura *Peregrinus*, ac quiuis ei potius inuisurus sit, quàm eum imitaturus; Bonarotum non excipio, qui se hac in parte victum à discipulo fateatur necesse est: licet enim *Peregrinus* multus sit in corporum artibus exprimendis, atque admodum accuratus & felix; ita tamen pudori ac verecundiæ ab eo consultum est, ut vix vllus in ea intuens erubescat; quod *Michaël Angelus Bonarotus* in sua iudicij tabula minimè obseruauit.

2. Ad singula latera superiorum fenestrarum Orientem & Occidentem versùs supra coronidem, adsistunt disciplinarum principes tanquam affectu honorarij illius scientiæ cui se præcipuè addixerunt: vni fenestrate ad Occalum hinc inde assident duo insignes Grammatici, *M. Varron*, & *Festus*, siue *Sextus Pompeius*: è regione ad Ortum, duo memorabiles *Alij*, *Alius Donatus*, & *Alius Augustinus Nebrissensis* parens bonarum literarum in Hispania: at, ne quis, amabo, humiliùs de illis sentiat, quod eos Grammaticorum principes voco; hanc enim artem sic comprehenderunt, ut in aliis quoque scientiis excelluerint: quod præsertim dictum esto de *M. Terentio Varrone* Romanorum doctissimo heluone librorum inexplebili, & scriptore omniscio; itémque de *Augustino Nebrissensi*, homine in sacris simul, & prophanis literis, necnon in tribus principibus linguis versatissimo. Inter istam fasciam quæ quadrum istud à secundo in fornice diuidit dedicatum Rhetoricæ, interuallum relinquitur intercolumniis respondens, ubi suas pictor exerrationes, parerga, vigilantis somnia, architecturæ fragmenta, ædiculas, topographias, omnia ex optica legibus scitissimè proposuit.

3. Spectantur in utroque extremo insignes duo scriptores vtriusque historiæ Moralis, & Naturalis, hinc *Plinius*, hinc *Titus Linius*. *Plinio* adiacent eius argumenti de quo scripsit illustriora quædam specimina, Leones, Equi, Elephanti. Sequentem aream occupat Rhetorica heroinæ specie, Reginæ mundo & choragio, dextrâ caduceum gestans, adolescentulorum libros gestantium choro stipata, qui in vultu, gestu, penè etiam dixi, motu & voce spirare videntur fucatam vernilitatem, atque intuenti metum facere, ne circumscribatur. Laterarium habet Rhetorica Leonem symbolum eloquentiæ, quæ feras ipsas mansuescit; eam officiosè affectantur quatuor dicendi Principes, & Magistri, *Isocrates* & *Demosthenes* Græci; *M. T. Cicero* Italus, *Fabius Quintilianus* Hispanus: aream

aream hanc fascia excipit ludicro miscellæ picturæ genere amœnissima.

4. Ex solo huius membri erectus est arcus quo istius ædis primum veluti puluinar constituitur, quæ ideo (vti supra monuimus) sic trifariam diuisa est, ut latitudo & altitudo longitudini responderent ex norma legitime proportionis. hæc stela proicitur extra parietem pedes binos sesqui; laterarias eius facies varia descriptio & concinna multiplicium figurarum ex optica placitis delineatio bellè distinguit, marginum circumductio, scaphia, seu umbilici, circumiectus limborum. concavam verò superficiem plurimæ picturæ cõmentitiæ blando aspectu, & icones orbiculatæ adornant. Supra coronidem quæ subiicitur primæ curuaturæ fornicis in pictis mutulis, geminas hinc inde concharum cellulas occupant duo Poëtarum Genij, *Homerus*, & *Virgilius*, illius cæcitas ex oculorum vitio, ex incerto manuum proiectu & dubio gressu clarissimè se prodit. Pone illos in altero intercolumnio quod nascitur ex binis aliis frontibus, quæ similes sunt illis in quibus *Plinium* & *Liuium* esse diximus, habes quædam ludicra eiusdem generis infatiabili uestium & topiorum atque architecturæ varietate: in iis positi sunt duo Lyricorum Principes, *Pindarus*, & *Horatius* lauro coronati; sicut proximè superioris heroici frater *Iosephus de Siguença* refert non defuisse *Aristarchos*, qui festiuam hanc amœnitatem & prophanz literaturæ reliquias pronuntiauerint haud satis conuenienter illata esse in hoc Christianorum Musæum, adeoque in ædem vitam monasticam profitentium: verum id sanè perperam: meminisse deberent censores plus æquo seueri, conclauè hoc non Monachorù tantùm, verum etiam omnium promiscuè ingeniorum receptum esse, nec vllò modo absurdum videri, hinc esse coloribus expressa eorum corpora, qui suarum mentium & ingeniorum effigiem in librorum suorum monumentis hinc reliquerunt.

5. In tertia primaria huius ædis parte Dialectica incolit, vastâ quidem corporea magnitudinis proceritate, atque vulgarem hominum staturam multùm excedente, tamen (quod in tanta mole difficile est) pulchritudine eximiâ & rarâ dignitate oris: alteram manum contractam, alteram explicatam prætendit vulgari symbolo diffusioris & pressioris ratiocinationis: lunæ imago coronæ instar adpingitur; symbolum illius generis argumentationis quæ vtrinque premit, pungitque: eam Græci dilemma, Latini cornutum syllogismum vocant: suo quoque adolescentulorum comitatus stipatur, quos item pictor penè cum voce, penè cum motu, nec minore artificio quàm superiores dedit varietate mirabili, tum in vultuum lineamentis, tum in membrorum conformationibus, & totius corporis palæstra; argumento fecunditatis ingenij quæ est in artifice, & summæ intentionis artis. Honorarij comites sunt hinc *Melissus*, & *Zeno*, illinc *Protagoras*, & *Origenes*; non quod cauillationes sophistica consecrentur in *Protagora* in hoc loco; minimè verò; sed quia eas nec ignorari expediat ad cautionem. *Origenes* autem iste fuit antiquus quidam philosophus diligenter versatus in scribendis præceptionibus dia-

lecticis, alius à Christiano qui *Calcenterius*, hoc est, adamantius dictus est.

6. In quatuor descriptionibus & camillis amplitudine & pulchritudine inter se pari, quæ in fornice supersunt, secuntur quatuor præcipuæ partes illius Philosophiæ quam *Mathesim* appellamus, *Arithmetica*, *Musica*; tum *Geometria* & *Astrologia*, eâ compositione, ordine, pompâ, & apparatu quæ singulas decet. Astrologiam loco *perspicatiue* quæ *Geometriæ* coniunctor est & sabalterna designator huius Musei (puro) substituit, quia Astrologia plausibilior est, nobilior atque augustior. Vnicuique facultati sui affecit tum ex antiquis, tum ex recentioribus: *Architas Tarentinus*, *Pythagoras*, *Xenocrates*, *Iordanes*, *Ioannes à Sacrobosco*, *Ioannes de Monte Regio*, *Apollo*, *Orpheus*, *Amphion*, *Tubalcain*, *Boetius Severinus*, *Ptolemaus*, *Alphonsus Aragonius*. hæc via, hîc ad Theologiam progressus. Ea Monasterium versùs augustâ maiestate sedet in folio intra magnificam fabricam sacræ cuiusdam ædis quæ hieroglyphicum est Ecclesiæ Catholicæ, in qua Theologia præsertim dominatur. Puella est præcellæ magnitudinis, summâ vultus dignitate & flore coloris eximio; utpote quod diuina hæc disciplina expers sit omnis corruptionis, omnis maculæ, omnium rugarum, omnis senij: emicat ex eius vultu diuinus quidam splendor, cuius radiis sustinetur imminens Augusto capiti corona, argumentum diuinæ facultatis & opis, & luminis diuinitus summissi quo vno fulcitur fides. Stipatores laterum suorum habet quatuor sanctissimos Doctores Ecclesiæ Latinæ, *Hieronymum*, *Ambrosium*, *Augustinum*, *Gregorium*, meram sanctitatem, grauitatem, atque sapientiam humanâ sublimiorem spirantes. Indice dexteræ manus sacrorum Bibliorum codicem illis monstrat, tanquam gloriosum laborum stadium, quod decurrant; aut pensum in quod continuo incumbant; vel pharetram vnde sagittas contra vitia, & contra fatalem ignorantiam promant; vel tanquam cœleste illud volumen, quod noctu diuque terere, imò mandere, ac pectori suo inferere debent.

C A P V T III.

Pictura infra coronidem.

1. Hactenus de descriptione, membris, solo, loculamentis, pluteis, & de pictura à coronide ad fastigium huius ædis Musarum: nunc videndum quid infra singula quadra respondeat: id ut rectè atque ordine procederet, cautio fuit. Infra Philosophiæ domicilium & sedem posita sunt duo suggesta, seu cathedræ, *Zenoni* stoicæ sectæ auctori altera, altera *Socrati* Academicorum Principi: infra Grammaticam geminæ item historiæ expressæ sunt. *Babylonicæ* Turris ædificatio maximo latomorum feruore & strepitu, vi & numero machinarum, tignis tractoriis, contrabulationibus, & reliquo structuræ muralis instrumento, ac strenuè ædificantium contentione: inuentum sanè conueniens ad significandam Grammaticæ necessitatem, quandoquidem linguarum

linguarum varietas ex insana illa substructionis mole originem duxit, indèque simul ortæ in alienis linguis perdiscendis laborum Iliades, & propè ineluctabiles molestiæ. Ex altera parte conspicitur Grammaticæ gymnasium ab orbe condito primum, quoad annalium memoriam altissimè repetere possumus, in quo Nabuchodonoforis Regis *Babylonicæ* iussu plurimi adolefcentes indigenæ, adeoque etiam ex captiuis Hebræis non pauci *Ægyptias* literas & scientias condiscerent, simulque linguam *Chaldaicam*, quemadmodum Daniel ex eo cœtu vnus, idèmq; harum rerum scriptor testatum reliquit in sacris suis monumentis: bellè id quidem pictum uti cætera, sed etiam admodum appositè. Nam & *Philippus II.* regiâ magnificentia quinquaginta pueris humanas literas docendis, atque ad veram pietatem instituendis seminarium hoc ipso in loco instruxit, dotauitque.

Rhetorica infra se habet *C. Rabirium* reum perduellionis ereptum ex iudicum seueritate, ac tantum non subductum securi, *Ciceronianæ* eloquentiæ viribus, disrupra vincula fluunt ex *Rabirij* manibus, simulque haud dubiè *Tullij* vocem audires, si quemadmodum eius orantis gestum, spiritus, & contentionem pictor penicillo expressit, ita etiam ei linguam dare potuisset. Alterum quo significatur vis eloquentiæ commentitium quidem, nihilominus sensu plenum, est tritus ille *Hercules* *Luciani*, vulgò *Gallicus* dictus; heros crudâ & viridi senecta leoninum exuium & clauam ferens, eo gestu, ut progredi videatur, facie tamen in humerum conuersa ad numerosam multitudinem, quæ tracta auribus subsequitur; causa verò sequendi sunt catenulæ quædam auræ fluentes ex ore præeuntis. Clarius est emblemata, quàm ut nostra luce indigeat.

Dialecticæ subest *Zeno* ille *Eleates*, quem *Aristoteles* *Logicæ* inventorem facit: exhibetur velut choragus turbæ iuuenum geminas eis portas indicans, quarum singulis suum lemma inscriptum est, alteri hæc vox *veritas*, alteri *falsitas*; quasi *Dialecticæ* proprium sit in veritatem simul & falsitatem digitorum intendere; illam ut sequere, ab hac ut caueas. Quod deinde ad pictum est, fabulare sit necne, non disputo. Occasio eius pingendi fuit vetus illud quod *D. Ambrosium* retulisse in *litanias* memorant; *A. Logica Augustini libera nos Domine*: itaque pingi placuit *Diuos Ambrosium*, & *Augustinum* disputantes, *Monicam* verò sanctissimam foeminam supplicantem diuino numini, ne *Augustini* filij *Logica* veritatem ementiatur, aut eludat.

Arithmeticæ dignitatem commendant hinc *Rex Salomon* è mensa in qua magnificè sedet respondens interroganti *Reginæ Saba*, & proposita ænigmata dissoluens: supra mensam *libra*, *regula*, atque *abacus* *Arithmeticus*; in deciduo straguli mensæ, hæc inscriptio, In numero, pondere, & mensura.

Ad aliud latus plurimi *Gymnosophistæ*, quorum *Philosophia* multa est in numeris, intenti omnes oculisque humi defixis figuras in puluere describunt: dum per triangulum erectum traieci pares, atque impares numeri, ac certa inter se proportione temperati, animarum virtutes, proprietates ac naturam arcanâ quadam ratione constituunt.

6. In Musicæ commendationem ars etiam, & eruditio pulchrè consenserunt: hinc Dauid citharæ cantu tartaream Saulis Regis tristitiam discutens: illinc Orpheus lyræ concentu Eurydicem ab inferis reuocans: quantum profuerit penicillo argumentum, quantum penicillus argumentum contulerit, quantum luminis & eminentiæ, quantum recessus & umbrarum, quantum horroris & hilaritatis hæc pictura præ se ferat, haud facillè animo concipiet qui eam oculis non viderit, diùque considerauerit: habet sopitus trifaux Cerberus, habet antrum ignes phlegentios euomens, habent horti Elysi, habet sidibus canens lyricen, habet emergens è mortis faucibus Euridice quod pavidus, quod securus, quod mirabundus spectes, discas, imitare, ausim dicere, quod audias.

7. Non inferiore artificio pictor præposuit sapientes Ægyptios, qui in sequenti arca Geometriæ consecratæ nescio quæ schemata in solo exarant tanta attentione, vt hiscere metuas ne illos interpelles: simulque Archimedem fecit eidem studio addictum, quem memoriæ proditum est, captis Syraculis discurrere, & cum maximo tumultu urbem diripiente Romano, intentum formis quas in puluere descripserat, ab ignaro milite quis esset interfectus, ægrè id Marcellum tulisse, sepulturæ curam habitam, & propinquis etiam inquisitis honori præsidioque nomen, & memoriâ fuisse.

8. Verùm vilus est pictor omnem suam artem & ingenium contulisse in gratiam Astrologiæ: nam insignem & prodigiosam illam defectio-nem Solis, quæ Christo vindice humani generis moriente contigit, aded-scitè expressit; ita Tublustres illas tenebras, ita dubiam & caliginosam lucem pinxit, ita obduxit atra nocte terramque polumque, ac solem ipsum obscurauit, vt nequaquam mirere si *D. Dionysius Areopagita*, & *Apollophanes* ibi stent rei nouitate & prodigio obstupefactis atque attonitis similes: proxime illos est recessus Solis testimonium moribundo Ezechia Regi diuturnioris vitæ diuinitus ipsi concessæ.

9. Et quoniam gemina hæc historia Theologica est; agedum, adscribamus hæc aliquid item sacrum, quod è regione scholæ Atheniensis subter eandem historiam obiicitur. Est magna Synodus Nicæna, & angustus confessus trecentorum decem & octo Patrum, quorum plerique in causa orthodoxæ fidei grauiâ tormenta constantissimè pertulerant, ac fuderant sanguinem. Duo sunt hæc præsertim quæ oculos & mentem tenent: *Magnus Constantinus* sedens in humiliore sella quàm Episcopi, locoque diuisus ab iis quos tanquam Dei Opt. Max. Vicarios venerabatur; idemque in ignem coniciens quorundam Patrum accusationes, negans haud alterius iurisdictionis esse quàm Dei, cognoscere de Sacerdotum vita & moribus. Tum Arius pereussus Patrum sententiâ eum, sella resupinus, ac furioso similis, & sui rabidè impotens.

CAPVT

CAPVT IV.

Descriptio secundi conclauis in quo sunt libri vulgarij linguarum: & tertij, ubi Codices MSti asseruantur.

NE quidquam officeret huius Bibliothecæ luci, hilaritati, maiestati, non potuit esse pluribus libris locus, quàm septem voluminum millibus, vt capite primo monuimus. Septenis fenestris amplioribus ab Occidente lumen capit, ab Ortu quinque intra eandem distantiam, licet extrorsum patentioribus; & quoniam inter singula armaria sitæ sunt, non exiguum spatium libris decessit: item quatuor parastades quibus conclauis tripartitè diuiditur, locum quatuor armaria ademerunt: insuper armariorum columnæ rotundæ cum anticis compactilibus retrò ad architecturæ symmetriam appositis magnitudinis iustæ eximunt aliquid vacui; quæ omnia amplius ter mille forulos librorum occupant: idcirco necesse fuit aliunde has Bibliothecæ angustias supplere: id porro factum est duobus aliis conclauibus, quorum alterum primariæ Bibliothecæ longitudinem ac latitudinem ex æquo describit, estque stega, siue tabulatum superius tam elegans, vt qui primò illud viderit, vix quidquam aliud desideret. Librorum repositoria sunt ex pinu affabrè laborata, columnæ atticæ, hoc est, quadratæ: varia materies tam solerter penicillo expressa, vt natiua res inuideat imitationi libri digesti in forulos quadruplici ordine & contabulatione erecti frontibus inuati, eodem prorsus compactionis modo, de quo superius; idem numerus fenestrarum si è medijs vnâ exceperis, vbi sita est solidæ molis effigies totius Basilicæ Patroni *D. Laurentij* ex vestibulo primariæ portæ totius ædificij huc translata: supra loculamenta eminent affixæ parieti iconicæ imagines Summorum Pontificum, & multarum personarum singularis sanctitatis & doctrinæ, aded indiscreta similitudine cum prototypis, vt cum illis miscere sermonem possis, nedum optes. Non desunt globi, spheræ, tabulæ cosmographicæ omnis generis, Astrolabia metallica particularia, catholica, nonnulla ipsius *Gemmæ Frisij* manu, alia *Petri Appiani*, alia aliorum insignium artificum; annuli, armillæ variæ, & plurima supellex eiusdem rationis, bene multæ geographicæ, & hydrographicæ descriptiones manu pictæ, summoque studio & cura perfectæ huius Bibliothecæ libri sunt, præsertim vulgaribus linguis scripti Hispanicâ, Italicâ, Gallicâ, Germanicâ, Lusitanicâ, Costetanâ è singulis eximij: nihilominus tamen Latinis refertissima est variarum ac perantiquarum editionum; quæ res quantum commodi habeat, eruditi norunt.

Regiæ Bibliothecæ alteram appendicem haud immeritè fortasse principem partem thesauri huius literarij appellaueris, si genus librorum quibus apprinnè instructa est, consideras. Sunt omnes manuscripti omnium promiscuè linguarum & facultatum, atque ex illis quidam archetypi

archetypi magnæ vetustatis, & apud viros literatos ingentis pretij: hic locus primariæ Bibliothecæ finitimus est, & credas esse quamdam illius posticam & secretiorem cellam pretiosiori suppellectili literariæ seponeudæ, & studiosius asseruandæ. Conclauium haud ita amplum, neque destinatè ad hos vsus extructum. Primò enim fuere quædam cubicula diuisa interpenitus parietibus intergerinis, quibus dirutis, aula facta est tam apta & idonea, vt operi consilium, designatio, & graphis præcessisse videatur. nihil enim fingi potest commodius vetustissimis libris vindicandis ab omni labe, & iniuria, quorum plerosque adhuc extare & superesse prodigium est: apertum habet Aquilonem, quæ res percommode accidit: longitudo est omnino pedum octoginta, latitudo viginti, altitudo quindecim; loculamenta librorum pluteis superioris Bibliothecæ penitus similia, quinque tabulatis, seu forulorum ordinibus. A summis armariis vsque ad laquear, Pontificum tum virorum sanctimonia & literis insignium prisca & nostræ ætatis imagines ad veri oris speciem expressæ, missæ ad Regem Philippum II. ex Italia, Gallia, Germania, non pauca inter illas in Hispania pictæ.

3. Huius conclauis geminum est veluti membrum; in ampliore & primario prostant soli codices Latini, & Græci MSti; in altero Hebræi, Arabici, Italici, Cossertani, Turcici, Persici, Chineses; quamquam Chineses arte typographica impressi sunt. hinc quoque globorum, sphaerarum, tabularum, atque instrumentorum Mathematicorum haud vulgarium magnus numerus. est vnum inter reliqua à Petro Appiano eius auctore oblatum Carolo V. Imperatori, locorum sitibus, altitudinibus, distantis & amplitudinibus explorandis percommode; eius vsui cognoscendo quatuor grandes tomos scripsit, quorum alij editi sunt in lucem, alij MSti cum eodem instrumento hic asseruantur. Numariorum sigillorum, siue orbiculorum metallicorum (*medalas* vocant) præferentium iconicas imagines & symbola illustrium personarum ingens copia, in suis arculis & exemptilibus capsulis, ex Pinacotheca Antonij Augustini Archiepiscopi Tarraconensis antiquitatis nummaria studiofissimi, ac viri Patrum nostrorum ætate in omni doctrinæ genere insignis: eiusdem locuples Bibliotheca huc quoque translata est. Inter ingenuas illas curiositates est *Abacus rationum Romanarum* prisca moris cum suis calculis; quam supputandi rationem Romani sumpserunt à Græcis, qui hoc genus mensæ logistica mensam Pythagoricam appellarunt: notæ illæ, & figuræ rationales antiquæ haud multo absimiles sunt iis quas Castulonenses vocamus. Consulendus super ea re idem Antonius Augustinus libro de inscriptionibus & monetis, dialogo nono; vbi item de congio, veteri rerum liquidarum mensurâ disputat, quam mensuram hoc etiam in Museo reperies.

CAPVT

CAPVT V.

Librorum collocatio, & ordo.

Persequar nunc quædam specialia quæ ad librorum ordinem & collocationem pertinent, priusquam de quibusdam singularibus libris dicam capite sequenti breuiter. Primus Bibliothecæ situs primaque dispositio fuit in quadam parte ædium quæ nunc est conclauis dormitorium Nouitiorum. Arias Montanus, vir apprime doctus, atque principum linguarum insigniter peritus, eius distributionem aggressus, singulas linguas seorsim ab aliis diuisit: tum deinde etiam separatiùs singularum linguarum libros typis excusos à manuscriptis seiunxit. Aliam rursus diuisionem instituit; nimirum singulas linguas in sexaginta quatuor disciplinas. Non erit abs re excubere tabulam quam confecit, & quæ hodie prostat in Bibliotheca in hunc modum, & hoc titulo inscripta.

Disciplinarum series.

Grammatica.	Chymica.
Vocabularia.	Metaphysica.
Elegantia.	Oeconomica.
Fabulæ.	Politica.
Poesis.	Aulica.
Historia.	Ciuile ius.
Antiquarij.	Iuris Ciuilis Interpretes.
Dialectica.	Gronomica præceptiones. id est,
Rhetorica.	seniorum documenta.
Declamatio.	Mechanica.
Orationes.	Venatio.
Epistolæ.	Aucupium.
Ars memoria.	Piscatio.
Mathematica in genere.	Colymbitica, (i. Vrinatrix.)
Geometria.	Militaris.
Arithmetica.	Architectura.
Musica.	Idyllia opuscula, (i. poëmatica exi-
Cosmographia.	gua opera.)
Geographia.	Stromata.
Topographia.	Encyclica.
Astrologia.	Catholica.
Astronomia.	Biblia sacra & Patres.
Diuinitio.	Concordantiæ Indices.
Perspectiua.	Oeconomica loci communes.
Principes Philosophi.	Biblicorum commentaria.
Naturalis Philosophia.	Canones, Concilia, Constitutiones
Philosophi priuati argu-	religiosæ.
menti.	Canonicum ius.

XXx

Doctores

Doctores integri.	uata & defensiones.
Homilia, Orationes, Epistola, Soliloquia, hymni.	Priuate quaedam & reuelationes.
Doctrinales & semidispulatorij.	Historia Ecclesiastica, & Vita Sanctorum.
Apologiae, disputationes pri-	Scholastica Theologia.
	Summistae, &c.

2. Nequaquam sententia Authoris in hac distributione fuit, tot esse singulares disciplinas, quot sunt in hoc indice capita. Quis enim vel nouitius & tiro hoc non videat? Sed ea multiplicauit explicationis ordinis gratia, ubi aliquid differentiae & peculiaris alicuius argumenti ratio occasionem dedit. haec fuit designatio & ordo librorum eo in loco ubi primum distributos fuisse monuimus, verum ob titulorum nimiam multitudinem quibus necesse erat repleti forulos & singula prope tabulata, res equidem erat satis confusa, & oculis minus grata, licet nihil aliud foret praeter inaequalium librorum in vno eodemque tabulae solo collocationem: postea contraslati sunt in eum locum ubi nunc existunt, atque in trina illa conclaui quae descriptimus, diuisi. Prater Iosephus de Siguença Ordinis Hieronymiani Ariæ Motani discipulus, eiusque in huius Bibliothecae praefectura successor, diuisionem quidem disciplinarum à Magistro suo institutam, quoad fieri potuit, retinuit, sublatam tamen illam inaequalitatem tomorum quae habebat aliquid offensionis, semissibus, quadrantibus, bessibus, vel vncialibus foliis libros omnes separatim in altiores humilioresve forulos venustam proportionem distribuit; hoc est, aequalia volumina cum aequalibus coniunxit, geminosque Indices confecit: in altero perscripta sunt nomina omnium Auctorum suo singula ordine per elementares litteras: in altero disciplinarum series; quae res hoc habet commodi, ut si quis Bibliothecam ingressus auctorem iam sibi notum quaerat, adeat Indicem Auctorum, ubi statim inueniet in quo armario, in quo armarij tabulato, in quo librorum ordine eum reperitur sit. singula enim armaria singulis Alphabeti litteris inscripta sunt: singula item armarij tabulata pro quinario suo numero vnam à quinque Romanis istis primorum numerorum notis I. II. III. IV. V. appictam habent; singuli denique libri suae sedis numerum vulgaribus notis Arithmeticis praefecerunt, quo triplici signo statim eum librum quo indiges, tenebis. Similiter si singulos vnus disciplinae scriptores ad manum habere desideras, notos ignotosve; consule disciplinarum Indicem, in promptu & ad manum erunt. Si consilium Ioannis Baptistae Cardonae Episcopi Dertosani de Regia ista Bibliotheca S. Laurentij Escorialis scire desideras lector, consule eius commentarium de Hispaniae Bibliotheca, siue de Academiis & Bibliothecis tom. 1. cap. 3. ubi singularim multa proponit, vnde perfici in dies posset, atque ut par est accurati haec aedes sapientiae: prout hanc procuracionem ipse animo informauit; in quam sententiam monita scribit circa diligentiam in conquirendis alijs libris, cautionem in repertis admittendis, de eorum vetustate exploranda, colligendis decedentium virorum doctorum lucubrationibus nondum editis;

3. tis; de Bibliothecarij ædibus, & stipendio; de ministrorum Bibliothecariorum numero, occupatione & commoratione; de Typographica officina, de moletrina chartaria, aliisque eius generis quae nos consulto omittimus; quia hoc loco sistimus in sola Bibliotheca Regiae descriptione.

Quod ego magnopere in huius literariae prouinciae procuracione desiderauerim, est ut in lucem edatur omnium quidem librorum ac tractatum, qui sunt in hoc triplici membro Regiae Bibliothecae, maxime verò & praecipue Mstorum codicum accuratus Index; res haud sanè admodum difficilis, & tamen futura toto orbe viris doctis grata simul ac utilis, atque ad loci auctoritatem & commendationem opportuna.

CAPVT VI.

Initia, & incrementa Regiae Bibliothecae; libri quidam singulares; & alia huius loci propria.

1. Non omitendum dicere ex quibus exordiis haec Bibliotheca in tantam amplitudinem excreuerit; de certis etiam libris peculiarem mentionem facere libet. Prima semina fundi huius librarij PHILIPPVS II. Rex regia & felici manu iecit, missam huc priuatam suam Bibliothecam, in qua si quid interdum feriarum & otij nactus esset ab regijs occupationibus, illud, magnorum Regum exemplo, dedicabat librorum lectioni. Est in Bibliotheca Escoriali librorum index, in quo ipsius Regis manu deleri sunt illi libri, quos identidem abs se donatos huc mittebat. in prioribus paginis haec ab eo scripta sunt; *Libri Aestii selectiores ac maioris momenti* (prout eos percurreret facile constabit) *quos ad S. Laurentij Bibliothecam misimus, ut solici è in Sarrario vna cum pretiosioribus supellectile afferuerunt: in primo margine indicis designantur hac nota ∞ = s.* Deinde paulò inferiùs, *libri qui nostra scutaria insignia praeferrunt in regimento, (quae est compactio Salamenticensis) habent in fine lineam transversam in postremo margine.* Libri qui feruntur ad S. Laurentij Bibliothecam notantur in primo margine hoc signo—S. Aliae eiusmodi obseruationes sunt in illo indice regio. Regiorum autem illorum librorum numerus ferè duum millium fuit: illati ex iis in hanc aedem amplius mille ducenti: quorum plerique quod essent vetustioris editionis, per Religiosorum cellas ipsius Regis iussu distributi, reliqui Bibliothecae addicti velut bene ominata munera & fundamenta illius literariae apothecae, quae tam regie & feliciter excitata est.

2. Haud ita multo post accessit Bibliotheca Iacobi de Mendoza, doctrinam simul ac gentilitio splendore clari, fratris Marquionis de Mondejar & Comitis de Tendilla; is ubicunque vixit non solum in Hispania, verum etiam Venetijs viginti annis, & Romae Catholici Regis Legatus

memoriam atque admirationem singularis suæ eruditionis reliquit. Quo tempore (vt est in Hispaniæ Bibliotheca tom. 3.) in splendida familiâ doctorum hominum gregem quos vndique acciuserat, atque in his Arnoldum Arlenium Græcè peritissimum similiter alebat: Græcis exemplaribus partim conquirendis in media Græcia, partim è Bessarionis Cardinalis Nicæni Bibliotheca describendis operam sumptuque impendit. Naum præterea Græcis calamo exaratis libris onustam à Turcarum Imperatore obtinuit: moriens legauit Regi suam Bibliothecam refertam plurimis & verustis illis codicibus Græcis, Latinis, Arabicis, tam impressis quàm MStis, quas linguas egregiè callebat. eam Rex accepit, in seque recepit nominum solutionem quæ in testamentariis tabulis demortui relata erant.

3. Subsequuta est supra laudati *Antonij Augustini* Archiepiscopi Tarraconensis Bibliotheca optimorum MStorum exemplarium Latino-rum & Græcorum locuples, necnon plurima eiusdem antiqua monumenta & erudita rudera. Collata quoque à *Petro Pontio* Episcopo Legionensi, omnis quidem antiquitatis, sed præsertim Ecclesiasticæ admodum studio MSta. Insuper longè latèque à Rege missi viri docti in Italiam, Germaniam, Belgium, Hispaniam qui librario huic thesauro locupletando res eximias eiusdem generis peruestigarent, ac repertas empràsque huc transmitterent. *Ambrosius de Morales*, *Doctor Ioannes Pæcs*, *Iulius Clarus*, & plurimi alij viri docti præclara sui monumenta hîc reliquerunt, quorum alia non absoluerant, alia iam absoluta nondum in lucem ediderant: præterea certos alios peculiare libros quos habebant charissimos. *Arias Montanus* præclaros C. M. Græcos, Hebræos, & Arabicos in hoc Sophiæ templo dedicauit, ac in primis volumen legis maximo studio & curâ scriptum, eâ formâ quâ volumina esse consueuerant, tantâque fide, vt nec puncto defectum sit, vel abundet, quod proinde *sacrum* ab illis appellatur. Pugillar Hebræum gemini vsus, è quo nimirum recitabantur solemnnes lectiones sacræ per omne Sabbatum, vt loquitur Apostolus, quale est apud Christianos sacerdotale Breuiarium. Psalmis ex sacro ritu & formula persoluendis. Erat præterea instar manualis codicilli, in quem referebatur si quid peculiare perscribendum esset. De huiusmodi tabellis intelligendum illud *Luca cap. 1.* de Zacharia, qui *postulans pugillarem scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius.* Siclum Iudaicum, de quo ipse Arias disputat eo libro quem *Tubalcayn* inscripsit, ibidè que exposuit, & quàm mirabili casu (si casus dicendus est) in ipsius manus venerit; numi materies purum putumque argentum; pondus, drachmæ quatuor, quæ ferè pares sunt semunciæ pharmacopææ, quam atticam vocant: altera facies præfert figuram vasis, in quo Dei iussu manna reconditum est in arca foederis: in ora sunt literæ quædam Samaritanæ, quibus Hebræi utebântur priusquam decem Tribus à Iuda & Benjamin secederent, in hunc sensum, *Siclus Israël*: in auersa facie, amigdalina virga Aaronica. Inscriptio, *Hierusalem sancta.*

4. Non commemoro quæ hîc habentur sacra Biblia peruetusta scripta literis Gothicis & Longobardicis: luculentum testimonium sinceritatis lectionis

lectionis antiquæ. Rara res est, & planè eximia primigenius quidam Codex, ipsius D. Augustini manu scriptus, & inscriptus de *Baptismo parvulorum*; literarum forma & species maiuscularum nostrarum similis est, qualis eo tempore in vsu erat apud Vandalos latè in Africa dominantes. Diu librum hunc Philippus II. inter sacras reliquias habuerat, cum eum iussit in Abaco scriptorio in Bibliotheca cum rebus pretiosioribus recondi. Interrogatus aliquando, vnde constaret re verà esse D. Augustini respondit, id se ita accepisse ab amita sua Caroli Imperatoris sorore, à qua illum habuerat tanquam rem percaram & antiquissimam. Aliud volumen habuit ab eadem amita Regina, quod D. Ioannis Chrysostomi olim fuisse creditum est: in eo perscripta sunt Euangelia quæ totius anni decursu pro more in Ecclesia recitari solent. Est & aliud exemplar MStum Apocalypseos, aurariâ & argentariâ picturâ satis elegantè illuminatum, adscriptis miniato caractere commentariis; ducentis annis (vt quidem videtur) haud verustius. Item alius quatuor Euangeliorum liber aureis literis in perleganti membrana pergamena scriptus, compactus tabulis atque attalico texto opertus. Sic eum scribi iussit HENRICVS II. Imperator, vt fuerat incoatus *Conradi Imperatoris* iussu. Longus est vlnæ dodrantem, iussâ proportionè latus: facer ille textus Euangeliorum cum præfationibus, & Epistolis D. Hieronymi, & Canonibus Eusebij Cæsariensis centum sexaginta quinque foliis continetur. circiter sexcenti anni sunt cum scriptus est, nusquam tamen pictura scripturæ verustate euannit: imò adedè integra, florida & splendida est, vt opus nudiustertius absolutum credas: in primo folio pictus mediis in nubibus circumfusis Angelorum multitudine CHRISTVS vindex noster in folio sedens, sinistra manu librum tenet, dextrâ *Conrado & Gilesta* vxori ad ipsius genua prouolutis benedicit: in pagina ambitu sunt quidam versus pro inculti sæculi elegantia. Altera pagina *Desperam Virginem* exhibet in folio sublimem, ac supplices *Henricum & Agnetem* genibus nixos, Regio tamen habitu & titulis, videlicet nondum Imperatoria inauguratione consecratos: nec etiam desunt versus in ora paginæ maiore pietate quàm elegantia. Erasmus Roterdamus a codicem hunc quem *Aureum* appellat mirificè extollit, ac profiteretur se legitimas & germanas quasdam lectiones inde ernisse quas in aliis exemplaribus haud repererat, nec nisi solenni quadam pompa & accensis tædis sibi monstratum refert. Eum tunc possidebat *Margarita Maximiliani* filia, *Ioannis Principis* vxor: venit postea in manus *Mariæ Reginæ*, quæ illum cum tribus aliis de quibus mentio superius facta est dedit Philippo II. Caroli Quinti fratris sui filio. plura *Ambrosius de Morales* de hoc codice aureo in vita Comitissæ *Matildis de Canosa*, qui commentarius hîc quoque inter alia eiusdem monumenta habetur. Item Biblia Græca Imperatoris Cantacuzeni valde consentientia cum versione septuaginta Interpretum, quæ prodiit opere Cardinalis *Carafæ* viri doctrinâ & diligentia insignis. Itidem duo grandia volumina Gothico caractere, in quæ relata sunt Concilia, & decreta à primo Nicæno ad vndecimum Toletanum, cum multis aliis operibus eximiiis, quæ referre longum sit. Alterum scriptum est ætâ millesimâ à

a in annot.
in nouum
Testam.

Siburo Episcopo: alterum anno nongentesimo septuagesimo nono à *Vigila* Presbytero S. Martini de Aluelda; ob id *Codex Vigilanus* dictus: continet etiam multa Concilia à primo Nicæno ad decimumseptimum, aut decimumoctauum Toletanum, additis plurimis literis Pontificum, & Sanctorum, nec non antiquitatibus Ecclesiasticis; thesaurus equidem nobilis, & dignus veneratione. est præterea alius tomus Conciliorum eadem scripturâ anno nongentesimo vndecimo descriptus.

5. Præter hæc monumenta venetandæ antiquitatis, sunt alia quadam manu descripta exemplaria SS. Patrum *Athanasij, Basilij, Nazianzeni, Chrysostomi*, atque aliorum; inter quæ opera extant non pauca hominæ, orationes aliisque tractatus nunquam in lucem editi; grandes & peruetusti tomi vitæ Sanctorum eadem linguâ; tabellæ nobilium artificum, aliæ ex formatum planæ sculpturæ prototypis; aliæ penicillo pictæ in libris ingenti numero compactæ; plurimaque id genus rara & curiosa, atque huius literariæ apothecæ propria seruantur in arculis & abacis scriptoriis; quæ referre infinitum esset. Prisca scribendi ratio in antiqua papyro Ægyptiaca hîc visitur. quin & illâ antiquior in arborum extima cute subtilissima & pertenui, quam *philyram* vocant; illorum corticum alij sunt ensium, alij pugionum longitudine: præter litteras in iis non ineleganter exaratas, nescio quid atramenti; aut puluisculi plurimum venustatis addidit: argumentum scripturæ est integra quædam historia, in limine geminæ hæc voces præfixæ sunt, *Lingua malabarica*. compactio bella est, inseritur per singula folia funiculus: exteriores quoque tabulæ videntur esse ex eodem ligno. Sunt hîc etiam Chinesis editionis libri, nostris tum in elegantia, tum in commoditate longè inferiores; licet chartæ subtilitas mirabilis sit, nôsque in hac arte calcographica excogitanda natiô illa anteuertit.

6. Est hîc aliud quiddam prorsus nobile & visu dignum: historia & forma omnium plantarum, atque animalium quotquot ad Philippi II. ætatem visa fuerunt, in Indiis Occidentalibus: pictæ sunt herbæ, radices, trunci, rami, flores, folia, fructus, vellera, squammæ, plumæ, pinnæ, rostra; singula denique nativis expressa coloribus; nec non & hominum statura, vestitus siue ordinarij, siue læti, & lautiores; ritus & apparatus festorum, chorearum, sacrificiorum eius gentis, quarum rerum consideratio iucundissima est, & ad varia utilis. Rex hoc negotium dedit cum amplissima potestate *Doctori Francisco Hernandez Toletano*, homini docto, diligenti ac strenuo, qui (vt ipse in quodam proœmio refert) quatuor solùm annis quibus in India degit, quindecim cubitales tomos repleuit suis obseruationibus: in quosdam ex iis libris retulit solam figuram, formam, colorem animalium & plantarum, ad quos postea lectorem amandat in historia nominum proprietatum & naturæ singularum rerum, prout ab indigenis & aduenis Hispanis, & propriâ animaduersione discere potuit. Præter hos quindecim tomos, binos alios seorsim fecit: vnus est plantarum Indicarum, earumque cum nostris proportio & similitudo, quoad fieri potuit, accurata; alter morum, rituum, legum Indicarum, Geographicæ, & Topographicæ descriptiones noui illius

illius orbis: qui omnes libri & commentarij si prout affecti sunt, ita forent omnino perfecti & absoluti, Philippus II. & Franciscus Hernandez haudquaquam Alexandro & Aristoteli hac in parte concederent. Concinnatio & structura horum quindecim librorum elegans est, & in hac Bibliotheca peculiaris, tegumento ex aluta cærulea auro bellè vermiculata, hamulis adstrictoriis, angularibus munimentis, bullatis umbilicis argenteis multa arte perfectis. Reliquæ literariæ suppellectilis, quæ in hac Bibliotheca plurima est, pleniorum indicem pollicitus est frater Iosephus de Siguença; vtrum prodierit, nescio; bene potuit prodisse à triginta amplius annis cum ipsius historia publicata est, & promissio ab eo facta, sed forsan mors interpellauerit.

CAPUT VII.

Aliæ quædam res rare asseruatae in Regia Bibliotheca.

1. **S**upra laudatus Iosephus haud dubiè non siluisset nonnulla quæ addo, si iam ea tum ibi fuissent cum scripsit historiam suam Hieronymianam, licet consultò profiteatur se præterire plurima. In primis hîc extant duo primigenij codices operum sanctæ *Theresiæ de Iesu*, ipsiusmet manu scripti, ac postea in lucem editi: digna res cuius mentio peculiaris fieret. item Hierosolyma antiqua eiusque ager suburbanus dimidiati anaglyphi toreumate, amplitudine tanta, vt quidquid fuit singulare in ædibus, & adiacente territorio, valde accuratum explicatumque proster, haud leui adiumento describendis animo imaginibus ipsarummet rerum.

2. **I**bidem collocatum est primarium vexillum Selimi Turcarum Imperatoris captum in Lepantica illa victoria, quam Ioannes Austriacus de immortalis hoste Christiani nominis gloriosissimè retulit. memoria dignum est, nec omnino à præsentis instituto alienum, quod tum accidit cum huc allatum est. Anno millesimo quingentesimo sexagesimo primo, die octaua ab festo omnium Sanctorum Philippus II. Rex solita pietate intererat vespertinis precibus medio in coetu Choreutarum, cum Petrus Manuel vnus è regis cubiculariis gaudio exiliens, vultuque ac gestu præferens conceptam animo lætitiâ subitarij consilij impetu ingressus. En (inquit) Domni Ioannis Austriaci Cursorem, Rex, insignis victoriæ Nuntium. Nihil commotior magnanimus Princeps, eodem vultu, eodem statu, eadem æqualitate mentis, eadem maiestate, oris (quod Austriacorum Principum est, quicumque casus lætus tristisve acciderit) absolutis sacris Vesperis, Cœnobij Præsidem vocat, ac hymnum, *Te Deum laudamus*, Ecclesiæ Eucharisticum, & Epiniciam cani iubet, tum supplicationem pro re feliciter gesta in matutinum diei sequentis indicit, in vespertinum verò iusta mortuaria; in perendinum, piaculare sacrum solenne pro piis manibus defunctorum in illo bello; singulare argumentum regiæ pietatis, & pia professio acceptæ diuinitus victoriæ; cuius monumentum & pignus fuit primarium illud vexillum Turcicum

cum, quo nihil erat apud Barbaros religiosius. promptum fuisse è Secra-
rio Mecano perhibent, vt (si Superis placent) in eo signo Turcæ vince-
rent. Eius materies ex gossipio & lino; forma verò mediocris linæi dor-
mitorij, literæ Arabicæ vtraque ex parte inscriptæ, quarum pleræque
sunt aureæ; circuli, rhombi, quadra triangula plurima pro superstitione
gentis, quæ à rerum viuientium imaginibus abhorret. Inscriptionum ar-
gumentum sunt varia nomina Dei Opt. Max. Consultò speciem ali-
quam sanctitatis cacodæmon & Mahometes impiissimi sycophantæ ei
reliquerunt, vt irretiretur & circumscriberetur tectius. Interpretatio-
nem ex Arabico Hispanicam penes me habeo ex Museo Luca Torri.
hoc vexillum vnà cum pharis trirémis prætorix hinc præcipuè Rex as-
seruari voluit, ad memoriam allatæ sibi in hanc ædem victoriæ sem-
piternam.

3. Hoc eodem in conclauis asseruatur Bibliotheca Muleysidani Marro-
chij, & Fessæ Regis, libris magnam partem Arabicis MStis constans, &
mirabili euentu huc allata.

F I N I S.

Ψ Τ Χ Η Σ

Ψ Τ Χ Η Σ Γ Α Τ Ρ Ε Ι Ο Ν,

MEDICA ANIMI OFFICINA

STVDIOSÆ IVVENTVTI,

vt si immunis esse volet omnibus vitiis quibus
obnoxia est illa ætas, pancresta medicamenta
è Museis & Bibliothecis promat.

PARÆNESIS ALLEGORICA
ad amorem litterarum,

Habita in Collegio Dolano Societatis IESV in solenni
studiorum instauratione anno 1627.

Væ latere putabatur in adytis Delphici templi
diuinitas, tota conspiciebatur pro foribus his
duabus notata litteris ΕΙ, tu es; quo maiori per-
culsi mortales reuerentia pedem in eum locum in-
ferrent, in quo præsens numinis maiestas non
tam se prodit ex dignitate vestibuli, peristylj am-
plitudine, exhedratum laxitate, pauimentis mar-
moreis, auratis fornicibus, ex accurata munditia
& magnificentia totius ædis, quàm ex ipsa religione loci, & fatidica
oraculi facultate. Idem mihi (Aud.) idem prorsus mihi sentio conti-
gisse in vestibulo huius orationis, in qua Iuuentuti Sequanica mysta-
gogum hodierna die me profiteor, & candidatis bonarum artium ado-
lescentibus sacram quandam Bibliothecam aperio; cuius foribus spe-
ctabili caractere inscripta est eadem epigraphe, quæ olim Osimandas
Ægypti Rex Museum suum inscripsit, Ψυχῆς ἰατρικῆς, medica animi offi-
cina. Quotus enim quisque est, qui profiteri velit se habere præsentia
pancresta medicamenta omnibus animorum ægritudinibus tum auer-
sendis, tum depellendis; cum id nec peritissimi Medici, nec circumfo-
ranei circulatores in triuijs & pontibus tribuere sibi ausint in corpo-
rum morbis? Equidem verendum maximopere mihi est, ne quod Græ-
culæ vanitati familiare fuit in librorum inscriptionibus, plus sit in
promptu, quàm in recessu; ne in pulpito tabernario prostent crepantes
bullæ, in penitiorum apotheca nugæ; in librorum, & Academiarum ve-
stibulis mira titulorum felicitas & splendor, propter quas vadimo-
nium deserui possit, & sperari in eiusmodi voluminibus haustus lactis

Y Y y

galine

gallinaei: & cum tu intraveris, eaque euolueris, per Deum immortalem, quam exanguia sunt & exsucca, quam nihil in medio inuenies. Plin. l. 29. c. 1. *Sola verò Medicorum inscitia miseris mortalibus capitalis est; discunt interdum periculis nostris, & experimenta per mortes agunt; illisque duntaxat hominem occidisse summa impunitas. Nemini tamen (vsque adeò blanda est pro cuique sperandi dulcedo) nemini corporis Medicum se professò non creditur, licet periculum sit in nullo mendacio maius.* Capitaliores tamen sunt Medici animorum, quando qui se tales profitentur, præstigiatores sunt & sycophantæ, qua peste hominum nullam exitioliorem reor; qui profectò sapientiam honestius negligenter quam vendant, & venditent. Alienus sum ab eiusmodi vanitate: odi, & vehementer odi inuolutam sapientiæ nomine linguæ vendibilis iactantiam: neque ipse tam Medicum me profiteor, quam ægris mentibus Medicos adhibeo; neque tam pharmaca propino, quam in eum locum vnde medicamenta promi possunt, digitum intendo? quod tamen ob grauitatem argumenti, atque aliquam dicendi desuetudinem cunctanter facere aggredior, adeoque etiam timidè. Quamuis enim dixerim ante aliquot annos in Athenæo Lugdunensi, ad cuius aram pallebar olim dicturus Rhetor, neque tamen mihi lingua obmutuerit, aut vix hæserit, vel mens debilitata metu conciderit; nihilominus non leuem scribendi difficultatem, & dicendi reformidationem sum expertus, cum prolixiorem hanc studiorum nostrorum instauratiuam meditarer, apud me in Museo. Nimirum verebar, ne fortè quinquennij silentio, diurnaque & admodum graui inualitudine, memoria obsoleuisset, collapsæ essent vires, emarcuisset necessarius ad dicendum vigor, defloruisset stylus; idèmq; absolutis Theologiæ studiis, Dolæ mihi accideret, quod Clemens Alexandrinus Alexandriæ sibi contigisse questus est his verbis: De monte Sion ad Parnassi fabulosum celsitem; de fonte Paradisi ad Helionis vndas: de curru Helix ad quadrigas Apollinis; de cedris Libani ad Musarum lauros, de seuerioris disciplinæ pronuntiationis ad amœniore arte, de Theologiæ commentationibus ad humaniores litteras traductus, emortuos spiritus reuocare vix possum: verum tamen vnum est quod me recreat, & animos facit; quòd sicut plurimum interest ad fauorem, fortiatu aliquis iudicem, an eligat: ita non exigui momenti videtur esse, quòd sponte argumentum nascatur, & dicturo quasi vltro se ingerat: cuiusmodi est hac ætate iuueniliter exultans adolescentiæ temeritas, proiectior ad inconsultè audendum impetus; & remissior ferè vbique ad bonas artes capeendas contentio. Quas iuuenilium animorum ægritudines funditus tollemus, si se à nobis curari, & eam medicinam pati volent, quæ non motura sit nauisam & stomachum, sed quæ auribus suauiter haurietur, & fortassis non sine aliquo voluptatis sensu transmittetur in animum: atque vt hinc ordiamur,

2. Ponite vobis ante oculos amplam & augustam Bibliothecam excitatam in Dolano solo, liberæ Burgundiæ copia & sumptibus eleganti, & magnifica suppellectile à proceribus Sequanis certatim suppeditatâ, pluteis summâ venustate circumcurrentibus, plenè lectissimorum volumi

voluminum forulis; oriente sole & camporum spatiis atque procul impendentium montium altitudinibus, & liquoribus pellucidis amnium iucundo aspectu perforatis, quibus fatigata mens & oculi diurna studij contentione suauiter recreentur. Non desit elegans in angulo horologium, nec in mensa paratum instrumentum studentibus; nec Theodosianæ lucernæ, nec multifida è lucernari candelabra; nihil denique quod ornatum huic loco conferre possit & venustatem; quæ quantumlibet exquisita esse possit, nunquam erit angustior Dolanæ vrbis splendore & fama, vel librorum vestrorum, aut externorum discipulorum nobilitate, vel maiestate literarum quas profitemur: sunt in ea nobilium ingeniorum familiæ & illustres tituli, quos qui præferunt in scriptis suis, aut studiis, videntur communionem quadam sanguinis inter se teneri, atque ad eundem sobolis nidum & generis caput pertinere. Singulas familias constituunt Theologi, Iurisperiti, Medici, Philosophi, Historici, Mathematici, Oratores, Philologi, Poëtæ, Grammatici, Ascetici aliique id genus scriptores, quorum beneficio id felicitatis cuiuslibet nostrum obuenit, vt ei liceat quasi ad arbitrium suum nasci, & non tantum in eorum nomen, verum etiam in omnium simul bona ac facultates adoptari.

Nescio vtrum dicturus sum vobis (Aud.) quod propè feci. Agedum dicamus, res bella est, nec omnino abs re nostra. Alcumistarum genti, vtpote nutriculae bonorum ingeniorum, atque his temporibus admodum numerosæ parum abfuit quin ego suam quoque sedem & titulum hinc attribuerim, percussus inscriptionum dignitate, quibus libros suos & mysteria venditant. Quid enim fingi potest his titulis illustrius? Tabula smaragdina ter maximi; dialogus Mariæ Prophetissæ; clauicula Salomonis; nucleus intimæ Philosophiæ; liliū intelligentiæ; epistola Solis ad lunam; rosa aurea; margarita novella, lumen luminum; Theosophiæ palmarium; lapis trinus & vnus; & alia huius generis tam augusta librorum vestibula, vt eos omni studio & sumptibus habere velis, ac forulis cedrinis, vel etiam aureis & gemmeis dignos putes. Verum enim verò, cum ego nuper curiosius introspexissem in eorum apothecas, nihilque vidissem præter nigrum nigrius nigro, leonem viridem, ceruum fugitiuum, stultum saltantem, Aquilam volantem, æripedes boues, dracones caudam vorantes, bufonem inflatum, fementem dentium, florentes hastas, aureum vellus, & sexcenta id genus somnia vigilantium, quibus præcipua illius artis mysteria continentur, risi ipse apud me deuota igni capita, fumosos & sulphureos homines, atque ex assidua argenti vini contrectatione paralyticos; & amabilem quidem, sed egestatis & casti laboris comitem stultitiam; in quo tamen studio sit quædam paupertatis suauitas, ne gratis in naturæ secreta peruaferint. Tum apud me statim nullum quidem seorsum domicilium assignandum esse fumiendulis istis, nec donandam hac Bibliotheca raliū Ciniſſonum familiam: conuiuendum tamen mihi, si quis ex ista gente ad Physiologorum ordinem & pluteos clanculum irrepserit; summodo cum sola natura, non autem cum malo dæmone commercium habeat.

4. Transeo ad quædam ornamenta huius Bibliothecæ. Eminent supra librorum loculamenta dispositæ imagines doctorum virorum, è Sequanico solo; qui dum viuerent fuerunt Bibliothecæ spirantes & ambulantes Amalthia, & reliquerunt in huius Musci armariis cedro digna volumina, foetus immortales ingenij sui; vel ex hoc loco tanquam è templo sapientiæ prodeuntes, diuina responsa fuderunt suis consultoribus; & mera regnis orbique oracula: multos nouimus etiam ipsi de facie; plurimos viderunt maiores nostri, viuunt alij in annalium nostrorum monumentis. Occurrunt ingredientibus ad læuam nonnulli tradendis è publico suggestu disciplinis omnium iudicio insignes. *Titianus* quondam Præfectus Academiæ Sequanicæ, cuius est illud elogium, *Auctores nouerat omnes tanquam unguis digitosque suos.* *Anatolius Dorotius* diuturna legum in Academia Dolana expositione celebris, & infulis clarus. *Moniotius Boissetius* maximorum Iurisconsultorum pulpito & ordine dignus. Tum scriptores Sequani quotquot in manus nostras venerunt. *Angelomus* Monachus Luxouienfis in sacris litteris exponendis vtiliter versatus.

5. *Claudius Chisletius* legum Professor, ipsius Cuiacij ore tantopere laudatus. *Ioannes, & Prudentius Sanctomauritij*, ille Dolanæ Academiæ, iste lumen fori Sequanici. *Ioannes Perremandus* Antistes iuris Burgundici consultissimus. *Ioannes Grinellius* dignus interpres Dolani oraculi, celebre & ipse oraculum. *Ludonicus Gollutius* sagax rerum Sequanicarum indagator. *Valerius Reginaldus* de nostra Societate, accuratis de vniuersa morali Theologia commentationibus toto orbe qui ei per litteras ex remotissimis Indiæ partibus gratias egit, illustris: eoque etiam eius opus fuit illustrius, quod suæ fronti impressum tui nominis splendorem prætulit *Ferdinande Archiepiscopus illustrissime*; dabit enim mihi hanc veniam tua humanitas, vt te in hoc cœtu licet absentem appellem: cuius extant illustria merita, & illustrissimæ tuæ gentis præsertim erga Ordinem nostrum proluxa voluntas; eius saltem promulgandæ occasionem mihi oblatam gaudeo, quandoquidem tuis benefactis vix aliter respondere possumus. Reginaldum sequitur *Ioannes Voellus*, item noster, quæ scriptis libris, quæ viua voce de bene dicendi facultate optime meritis. Tum *Franciscus Richardotius* Episcopus Atrebatensis, Christiana facundia in paucis clarus. *Antonius Posseni- nus* *tomo 1. apparatus sacri litt. F.* eum vocat Theologum insignem, eius opera recenset, Parochorum & Vicariorum regulam; Conciones de oratione Dominica, & de oratione; funebres orationes in funere Reginarum & Principum Hispaniarum, & alios libros sermone Latino. Floruisse ait in Concilio Tridentino, ibique habuisse elegantem orationem, quæ impressa est, & incipit, *Si quis rerum nostrarum.* His oppositi sunt è regione ad dextram bene multi, qui licet scriptis non tradiderint quod didicerunt, (quod fuisset magnæ felicitatis,) illis tamen diuinis concessum est opere complere quod sciuerunt; quod est planè diuinum. *Callixtus secundus Romanus Pontifex*, Guillelmi Comitum Burgundiæ filius, & Stephani frater, doctrinæ præstantia, ingenij dexteritate, integritate vitæ, & rerum

Cum hanc orationem pronunciauimus, nondum

vsu murus firmissimus pro demo Dei in difficillimis Ecclesiæ temporibus *Gundebaldus Burgundionum Rex* fando locuples, & eloquentiæ diues opibus, vt est apud *Ennodium Ticinensem*, & *Cassiodorum*. *Vrbicus* vniuersa Gundebaldi onera sustentans, ac *Cicerone* eloquentia, & *Catone* grauitate præstantior apud eundem *Ennodium*. *Sisagrius Solon Burgundionum*, & *Amphion*, apud *Sidonium Apollinarem*. *Leobaldus Cuzantius* è cœnobio Luxouienfi ad *Virodunenses* insulas à Canoniorum collegio euocatus, atque ob singularem eruditionem, & rerum gerendarum peritiam *Philippo* audaci Duci Burgundiæ, & *Clementi* Pontifici charissimus. *Antonius Vergeius*, *Caroli Quinti* adolescentis moderator, ille ipse qui nobili *Dolano* templo excitando primarium in fundamenta lapidem solenni ritu iecit, dū in hac vrbe adolescens litteris operam daret. habuit nimirum semper *Gens Vergeia* (*Cleriarde Gubernator huius Prouincie illustrissime*, non enim te absentem reor, cuius vigilantia & sapientissima procuratione florent apud Sequanos bonæ artes in diuturnæ pacis delitiis, & qui viros doctos, eos præsertim, quorum eruditio est cum pietate coniuncta impensè pro maiorum tuorum veteri instituto iam pridem colis) habuit, inquam, semper *Gens Vergeia*, heros non tantum in sagis & armis, re & cognomine strenuos, preux de Vergy; sed etiam Antistites omni laude conspicuos. hos secuntur sublimos animæ atque omni laude maiores *Richardotij*, *Froissardi*, *Renardi Garnerij*, *Bruni*, *Capitanei*, & qui multorum instar sint populares quidem vestri, sed (quod sine vllius inuidia dictum velim) ciues mei *Nicolaus Perrenotus* *Caroli V. Imperatoris* Cancellarius, eiusque filius *Antonius Cardinalis Granuellanus* Ornacenses, vterque moderandis & ferendis Imperiis par; vterque ex bonarum literarum curriculo cui nauiter insudauit, gradatim ad tantos honores euectus: vterque ad sacrosanctam Synodum Tridentinam missus à Cæsare orator orbem Christianum admiratorem habuit Sequanicæ eloquentiæ, Sequanicæ Religionis, Sequanicæ grauitatis, & mentis in prouidendo plusquam humanæ, vel ipso externorum Scriptorum testimonio. Nimirum & hoc necessarium fuerat ad Sequanici nominis commendationem, vt intelligeret vniuersus orbis, non fuisse tunc in orbe Romano viros duobus Sequanis hominibus digniores, qui legationem illam augustius obirent, & maiestatem Imperij, & Religionis integritatem in Generalibus Ecclesiæ comitiis gloriosius tuerentur. In eorum laudem si pauca dixero, date hoc tantorum virorum meritis, adeoque etiam pio erga solum meum natale amor; & cogitate quid hominis esse debuit *Nicolaus Perrenotus*, qui per gradus ad supremum rogatorum fastigium sic ipse sibi viam fecit, vt ab Imperatore admodum lynceo, & in æstimandis hominibus satis se uero, ad sanctius Concilium, & ad supremam legum Imperialium tutelam adscitus sit. *Cardinalis* verò *Granuellanus* quid ingenij, quæ capacitas mentis, quæ hominis intelligentia; cui septem linguarum perito familiaritate fuit, vt quatuor interdum & quinque scribas de maximis Regum negotiis vario idiomate simul dictando fatigaret; qui à Cæsare ad *Franciscum I. Francorum*, & *Henricum VII. Anglorum Reges* de pace acturus missus orator ad celebrem Conuentum Calctianum pro *Carolo* dixit, &

legeramus vitam S. Iacobi Hispanico sermone cōscriptā à Mauro Castella Ferrer, in qua l. 1. fit mentio operum Calisti II. quæ extāt in Apostolica Ecclesia S. Iacobi Cōpostellani, & in Bibliotheca Regia S. Laurētij Escorialis, vbi librorū initium, & finis sic indicatur. Incipit codex primus, finit codex primus: incipit codex secundus, & tertius, finit, &c. In illis codicibus iunt homilia.

postea pro *Philippo Caroli filio* in Comitibus Gandauensibus, tanto anitæ religionis retinendæ studio, tanto ardore, tantâ gravitate, ut illi vni nitâ visa sit in Belgio Catholica fides, quem vel eo nomine perduelles sectarij perhonorifico sanè conuitio *Papistarum in Belgio Principem* nuncuparunt. Idem conciliator & internuncius sanctissimi fœderis inter Christianos Principes de bello suscipiendo contra *Selimum* Turcarum Imperatorem *Ioanni Austriaco* expeditionis Duci, & postea ad *Naupactum* (quod *lepantam* vocant) victori militare vexillum à *Pio V. Pont. Max.* solenni ritu inauguratum Legatus Apostolicus tradidit. Idem Regni Neapolitani Prorex, & supremus Præses Concilij rerum Italicarum nullum finem fecit bene de orbe merendi, nisi quem ei natura viuendi fecit. Exemplum sanè perillustre Sequanicæ iuuentuti ad amorem literarum & studium, quarum beneficio tantus tantus exitit, ut non solum mereatur imaginem in mea Bibliotheca, sed plebe statuarû vbiq; gentiû dignus sit; qui, teste Daniele Barbaro electo Patriarcha Aquileiensi, ac scriptore doctissimo, *ad omnes artes & scientias natus erat.*

in Vitruui.

6.

Facere non possum (*Præses amplissime*) quin meæ omniumque voluntati obsecundans tuum, licet viuentis videntisque sydus, in Sequanico cœlo collocem, qui iam pridem Regum & Archiducum nostrorum Nestor & caput emines in supremo Burgundico Senatu, ac nuper grauissimi belli, vel æternæ pacis arbiter constitutus Christiani orbis oculos & expectationem sex ipsos annos tenuisti, in spectatissimo theatro, magnâ quidem tuâ gloriâ, qui quâ ætate plerique amoueri solent à Reip. gubernaculis, tu eâdem, & fortassis etiam prouectiori perfunctus amplissimis muneribus ad maiora in dies prouerteris: sed equidem non exiguâ Burgundiæ nostræ commendatione quæ talem virum diu habuit sui Senatus Præsidem, in cuius contestata fide & consilijs *Rex Catholicus* in graui causa Christianæ Religionis, atque Italiæ pace & propè totius Europæ sancienda feliciter conqueuit. Plurimis alijs scriptoribus Sequanis quoque ex hoc tam frequenti & illustri omnium Ordinum consensu imaginem dedicarem, pro eo ac plerique merentur, nisi suæ modestiæ consultum vellent, & scriptum meminisset à Plinio, vnius Marci Varronis adhuc viuentis imaginem propositam fuisse Romæ in Pollionis Bibliotheca. Veniet illa dies cum posteritas bene multos quos hîc tacito nomine veneror inter astra Sequanica referet: & quia non minus gloriosum est facere scribenda, quàm legenda scribere, tum etiam pro innata Sequanis erga suos Principes obseruantia, collocauimus in loco maximè illustri supra huius cellæ lumina ad Orientem, duodecim Austriacos Imperatores, & è regione Burgundiæ Duces potentissimos, Athlantes magnæ partis orbis Reges Catholicos, ac inuictissimos Principes *Albertum & Isabellam*, quorum omnium imaginibus tanquam Diis maiorum gentium, locus iste sit longè augullior. hæc est illa ædes, & sapientiæ domicilium, cuius fronti inscripsimus *Virg. Georg. hoc est, illud sacrarium, cuius fores recludimus Sequanicæ iuuentuti. hi quorum ceras, vel literaria monumenta intuemur in hoc Museo, Medici sunt animorum nostrorum; ab iis certa mentis salus & incolumitas promittitur.*

Porro

7.

Porro ne quis putet temerè & perperam hæc à me dici, *Chrysofostomo & Basilio* credite, testibus ad fallendum minimè institutis. ille singulos libros singula pharmaca, & medicas animi officinas appellat; iste, atramenti sagittas & scalpella, quæ cum infiguntur ægris mentibus, saniem & virus eliciunt cum explorata spe sanitatis. Et quoniam cœpi magna illa Christianæ legis lumina & columina testes in hanc rem adhibere, *Augustinum* appello, & magnum quidem cognomine, re autem & Pontificatu maximum *Gregorium*. Sacros libros illi vocant conceptâ à cœlesti Medico formulam pharmaci ægris mentibus adhibendi; & epistolas de patria nostra à Deo & cœlitibus ad nos datas, quas vel tantum legisse, & in vtilitatem suam conuertisse, rescripisse est, & cumulatè Medico pro impensa nobis opera mercedem numerasse. Quid ago? videor in re expedita & facili confugere ad sacram anchoram, experiri prolatis tabulis & sanctorum Patrum auctoritate, cum eiusmodi præfidia, si mihi necessaria sint, habeam in promptu sexcenta ex Lycei & Stoæ pronuntiatis, Regumque ipsorum chirographo, quibus tamen vti, multo etiam minus tantorum Antistitum fidem appellare handquam necesse est. Si quis fortè mihi non credit, experiatur ipse, & me tunc veteratorium narratorem verè appellet, si potest. Dicam, & liberè dicam quod sensi ipse, quodque experti sunt quicumque seridè animum applicuerunt ad studia literarum; probos affectus non posse vehementius concitari, vel prauos comprimi, (qui soli sunt animorum nostrorum ægritudines, & sanitas mentis) quàm iugi salutarium librorum lectione. Cum Martyrum pugnas lego apud *Cyprianum*, plenus sum animi, libet casus omnes prouocare, Martyrum animos induo, seuerioris vitæ disciplinam delicias puto. Exclamare libet, quid cessas Tyranne, quid cessas? quæro vbi me experiar, & virtutem ostendam. De virginitate cum *Ambrosium* differentem lego, inardesco in amorem pudicitæ: *Chrysofostomum* de moribus disputantem cum audio, virtutem veneror, & in imbecillitate hominis propè mihi habere videor securitatem Dei. Cum *Basilijs*, cum *Hieronimi*, cum *Eucherij*, cum *Hilarij*, & aliorum Procerum Ecclesiæ monumenta euoluo, humana despicio, nihil mihi est, quod Deus non est. Quin etiam si *Epictetum*, si *Trismegistum*, si *Senecam*, si *Platonem* tero, viros licet scribendo quàm viuendo sapientiores, me ipso grandior fio, infra me omne fortunæ telum cadit. Cum in annalium monumentis spectro spectatorem distillantem in hostili foculo dexteræ suæ *Mutium Scauolam*, dum *Caronem* cum mala fortuna compositum, dum *Attilium* in summis doloribus triumphantem, cum reliqua vanæ gloriæ mancipia per mortes & lanienas inter sibi molientes ad nominis immortalitatem aspicio, tenere me non possum quin exclaimem, Prò quàm nihil est quod patior, quàm remisè & segniter ad vera bona contendo. Cum magnas minimis momentis Rerump. euerfiones, & inclinationes regnorum ex historiæ specula contemplor, & æternæ mentis consilia sic humanis rebus moderantem, ut continuata serie velut immotæ stent inter medias vicissitudines; mentem meam ad diuina Pronocæ venerationem compono. Tales proinde Senatores in *Ptolemai Regis* aulâ, purpurâ florere & honoribus optabat *Demetrius Phalerus*;

Vitruui.

rens;

rem; qui quemadmodum præstantes Medici manu strenuâ & nunquam intremiscente, acie oculorum acri & clarâ animoque intrepidi, cum aliquem sanandum acceperunt, si ad viuum secandum est, nullo ægri clamore moti, vel magis quàm necesse est properant, vel minus quàm necesse est secant; sed misericorditer immisericordes perinde faciunt omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur: ita quod viui spirantésque Consiliarij monere metuunt, hoc mortui monitores in paginis nihil erubescensibus in faciem summâ cum libertate exprobrant, & præfunt.

8.

Quid plura? si valeo & mente sanus sum, possum eadem arte valetudinem tueri: neque enim alia est decantata illa Solis mensa apud Persas, aut parata ambrosia Diis conuiuantibus à Iuuenta dea, vt est in fabulis; aut vllum mel eo melle suauius, quod ex librorum cera à viro sapiente exarata eximitur: dignum vtique quod nullis alijs scrinijs, nullis armarijs quàm arcâ pectoris condatur, quemadmodum *B. Honorato* rescribens lusit olim *S. Eucherius*. Prorsus librorum beneficium est, vt quidquid æui & felicitatis prius fuit, adici possit ætati nostræ, & omnis superiorum sæculorum perfectio coalescere in vnum hominis animum, tanquam in aceruum sapientiæ; quibus quasi seminibus foeta mens, & quodammodo grauidata, magno posterorum bono immortalibus alios foetus enititur, & ingenti cum fœnore reddit venturis ætatibus, quod à prioribus accepit. O te Regem & cognomine, & re ipsa sapientem *Alphonse Neapolitanæ*, qui mentis simul & corporis ægritudines petitis, ex librorum apotheca medicamentis depulisti. Res est non iniucunda (Aud.) nec indigna vestris auribus. Periculosè ægrotabat *Alphonsus Neapolitanus*, neque proderat Medicorum ars, aut *Capuani cœli* solique delitiæ, vbi tum degebat æger; cum pertæsus longioris morbi, & difficilium curationum, Ephœbum honorarium iubet librum sibi afferre, quo tempus fallat. Meus puer (inquit Rex) cedo *Quintum Curtium*. Res mira *Alphonso Alexandri* res gestas partim suis, partim alienis oculis legenti, tanta se infudit suauitatis copia, vt iucundus ille voluptatis æstus se vehementiùs intendens redundarit in corpus, omnique absolutum morbo, sanum prorsus, & incolume reddiderit. Tum *Alphonsus* recuperata valetudine lætior, Apage, inquit, apage, quæ me diu confecit imperiosam Medicorum inedia; facessant illæ artes & officinæ quibus sua cuique homini vernalis vita proponitur. Næ amo te, licet Regum nomini fueris infensus, *Marte Cato*, qui non minùs adisse te dixisti medicinas, quàm *Reginas*. Quid mihi mare rubrum, quid vltimam Arabiam & Indiam ad vestras compositiones aduocatis Medici? In promptu est salus; quæratur in libris. O te celerem, fidelem & peritum Medicum *Quinte Curti*, tu deinceps Archiater meus esto. Sic ille, & quod mirum est, nequaquam *Alphonso* repugnat *Galenus*, quem ferunt dixisse in sermonibus frequenter, *Philosophiam medicinam esse animorum, medicinam Philosophiam esse corporum*. Ego autem *Sequanicæ* iuuentuti vehementer auctor sim eosdem Medicos vt adcat, eamque, quam illi aperie medicam officinam, cuius reliqua ornamenta & symbolicam singulorum significatione, vt plenius perdiscatis.

Reuocate

9.

Reuocate illam speciem quam supra deformauimus, & cogitate vos in hanc Bibliothecam ingressos spectare ad Orientem medio ac ianue aduerso inter fenestras intervallo extantia in altiore podio quatuor numinum signa cubitalia *Mercurij, Amoris, Herculis, & Minervæ*, cum hoc lemmate ad parietem, *Nil sine numine diuim*; quæ res maximum & præcipuum decus est huius ædis, & præclarum documentum nostræ iuuentuti ad litteras ea qua par est ratione tractandas. Verumtamen hinc propè hæreo (Aud.) audio enim mihi obstrepentem monitorem nescio quem, qui censoriâ virgulâ, & supercilio arcopagiticæ seueritatis me interpellat. Papæ, quid hominis es? (inquit) cereæ adolescentiæ bipedum corruptissimos ad imitandum proponis? propudia verius, & portenta vitiorum quàm numina? habent Christiani *Nazianzenos, Chrysostomos, Thomas Aquinates, & sexcenta id genus pietatis & eruditionis absolutissima exempla* in quæ intueri possint adolescentes litterarum Candidati, quid tu exauguras hanc eadem rediuiuis antiquæ superstitionis ritibus & cæremoniis? Bona verba, admonitor: tantisper sustine, dum ego instituti mei rationem expono. Abundant Christiani domesticis exemplis, non inficior: neque vsque adeo veneror veteris doctrinæ vestigia, vt si quid à bonis moribus abhorreat, illud nihilominus exosculer: sed quid facias? his numinibus sua Gymnasia dedicauit antiquitas; & etiam nū placet politioris literaturæ amatoribus, & antiquitatis studiosis, prisca artis & ingenij simulacra: neque hinc vero numinū templum excitamus, sed mansuetioribus Musis construimus Athenæi.

Nolite putare Mercurium collocatum in hoc Museo vt nostri Adolescentes aleam discant; vel eorum pugilum palæstram, quibus pars vitæ in oleo, pars in vino consumitur. Neque vt quosdam pragmaticos rabulas, subrostranos caudicos, & intentos verborum aucupio & literarum tendiculis leguleios, cantores formularum & præcones actionum sub tutela *Mercurij* emittamus in forenses puluerem, qui lites non tam tollant, quàm ferant, & ne id quidem gratis equidem quod sciam. Quamquam hac ætate (sic homines sunt) opus est in foro talibus Medicis, quandoquidem (*Budæo* teste) infiniti morbo (vt ille loquitur) rabulario & litigandi impetigine laborant. Assatim est in omnibus curiis proletariorum iuuenum, vnâ nocte integrâ *Iliades* & examina erumpunt, qui longo quidem verrant subsellia firmate; nemini tamen in foro & litibus officiant, sed nec etiam profint, sibi duntaxat & suo Genio intenti. Neque etiam trosculos amo in scholis, & formosulos amatores ipsosque leuiore Mercurio, qui pleni inconsultæ temeritatis, non tam delectu aguntur, quàm impulsu; feruntur, non eunt, & eò feruntur, quò itur, non quò eundem est: qui diu noctuque inuerecundi volitant; & vt saltatriculæ tonsæ, madenti coma & composito capillo nihil virile sapiunt; nihil materum. Nequaquam tamen requiro in nostris discipulis grauitatem senatoriam, vel consularem incessum, aut seueritatem censorij oculi, aut tarditatem Saturni; sed quemadmodum senes amamus, in quibus est aliquid adolescentis; sic adolescentem in quibus est aliquid senile, aptos esse ad bonas artes pronuntio. Meministis veteris parœmiæ, Auditores, non ex quolibet ligno

Z Z z

hæri

10.

fieri Mercurium? hoc est quod in hac animorum gymnade significat Mercurius. Grande quiddam & sublime est eloquentia; paucorum est, & eorum dumtaxat, quos tanquam partum aureum diu prægnans natura in lucem edidit. Magnis omnino multisque adiumentis est opus ad copiosè loquentem sapientiam. Gratiarum omnium manu factus fit & sicque sit necesse est, & elaboratum naturæ opus, (quemadmodum de Cypriano dixit Nazianzenus,) quisquis ad Musarum puluina & penitiores cellas admittitur. Naturam hac in parte adedè benignè sibi velificantiem experiuntur passim inter reliquas gentes Sequani nostri, ut memoriâ præstantes & ingenio, maturitate iudicij & eruditione excellentes, corporis formâ & palæstrâ concinni, voce, linguâ & animo prompti atque alacres Musarum delitiæ esse queant, & Suadæ fercula in sacris simul & prophanis pulpitis, necnon in fori subcellis magnificè (vti quotidie videmus) triumphantis.

11. At hæc naturæ adiumenta, quàm nihil sunt, aut perparum, nisi ad Mercurium *Amor* accesserit. Amorem dico, non sempiternum illum hostem pudoris & verecundiæ; interdicitum illi est hac Bibliotheca & illibata iuuentutis Ephebæo. volo enim abesse ab hac æde prophanos omnes, qui è gremio nostro discedentes, obliti purissimi lactis quod à nobis suxerunt, & casti spiritus quem hauserunt, diuertunt ad morum & scriptorum corruptelam; qui dum numeris liberè lasciuientibus mentes suas turpiter titillant, & alienas simul irretiunt visco obscenæ voluptatis, efficiunt vt sanctum olim poëtæ nomen timidè nunc à viris bonis vsurpetur. Procul hinc quotquot lutulentis fluitis inter scribendum; quotquot de spurcitiis hauritis inter legendum: quotquot suauiter vos bibere non putatis nisi per cælata cupidinibus vasa: qui dum profitemini vos deliberare purioris linguæ flosculos, florem pudicitiae perditis: procul hinc quotquot pudoris signa dicto Veneri sacramento auersamini. Apage hæc sterquilinia ab hoc sacello: apage à Suadæ templo infantissimum illum & petulamen puerum; cœnosos scarabæos ab hoc horto; à Musarum sacrario proteruos ganeones: variè cælatos extrinsecus libellos, miniatos in umbilicis, auratis membranis inuolutos elegantèrque contextos; intus autem perlitos veneno, & illuminatos lasciuia imaginibus: apage eiusmodi lucem & putorem ab hac medica animorum officina. Attingere limen huius ædis nemo audeat, quin integritatem vitæ sermonisque honestatem, & animum ab his sordibus alienum fuerit professus. Sin verò aliquis iam à me intrò admissus, & initiatus Suadæ sacris foedum quid aut eructarit, aut legerit, aut scripserit; clara voce denuntio, exaugurabo illum, excusaque de capite laureâ eiiciam ex hoc Museo, adeoque si fuerit maioribus mysteriis inauguratus, nisi amatoriam cremauerit, infulas ex eius capite excutiam. O me infelicem, si tales viperas habeam in sinu; si Bibliothecam hanc pusulosis aperiam, qui restinguendo impuro igni quo ardent, obscenorum scriptorum vomitus ligariant, vomitus sugant, saniam ebibant? Miserum me si ex hoc Parthenone prodeant procaces scurræ, proterui blaterones, lasciu petauristæ, qui quò meliores sunt poëtæ, eò sunt impuriores amasij, quo magis ab integritate

gritate alieni, eò sibi doctiores videntur & pulchriores. Sentio (Aud.) prima obscenæ amoris mentione vehementius stomachum mihi efferbuisse contra impuras scriptiones: non ita tamen exarsit, quin plurimū adhuc residuum sit iracundiæ, quod sanè appareret, si præsentessent illi in quos meritò stomachum possem effundere. Vtinam, vtinam illi adessent per quorum venas ita peruadit istud malum & inhæret in visceribus, vt perdant quoscumque tetto spiritu afflauerint. Vehementioris adhuc orationis scalpellum adhiberem, vomicas aperirem, pestem exsecarem, & nisi prorsus perditum sunt, sanæ menti eos restituerem.

Ab hoc igitur Museo (inquit aliquis) Tibullos arcebis, Catullos, Homeros, Iuuenales, Martiales, Ronsardos, Ouidium? Arcebo qua parte ab honestate deficient; vbi cumque infano cupidinis cæstro perciti, & libidinis intemperie malè acti insanient; sententiarum carcinomatibus pleni verborum saniam euoment, atque à foetidis lacunis, non autem à verecundiæ fontibus sua carmina hauserint: arcebo, quoad degenerabunt in turpes sycophantas, Syllus procaces, salaces Salios, qui dum Veneris faciem quaeritis vndique pigmentis studiosè exprimunt, heroes effœminatos, Iouemque corruptissimum effingunt, peccare docent adolescentes Diis magistris: Diis (inquam) magistris furor insanientium poëtarum humanos furores aluit; quid enim aliud fuit vitia incendere, quàm vitia Deos inscripsisse auctores, & exemplo tonantis simul & adulterantis Iouis tantam dedisse sceleribus licentiam, vt qui illa admisisset, non tam hominem perditum, quàm cœlestem aliquod numen videretur imitatus? & hæc vitiorum incentiua introducatur in istas ædes? hos prægustatores omnium libidinum & ad omnem turpitudinem laterarios proponam Christianæ iuuentuti? Saniora mihi Deus consilia & mentem: non vsque adedè virtutem odi & bonos mores: indignus essem eorum hominum societate & ordine, quorum pio conatu id tandem felicitatis, quod D. Augustinus enixè desiderabat, orbi Christiano obuenerit: nimirum vt essent qui obicem opponerent tartarico flumini impuditiæ passim fœdum in modum restagnanti, & pro vino erroris & fece improbitatis quæ sæpe propinabatur in scholis, ab ebriis & malè sanis doctoribus; essent religiosi præceptores, qui voto sancte castimoniam professi, voce, scripto & exemplo petulantiam & lasciuiam coercerent & iugularent, atque efficeret ne amplius bonæ artes essent lenonum ancillulæ; sed perpetuæ comites continentiae & virtutis. hoc feliciter præstat singulari beneficio & incredibili orbis bono minima hæc Societas Iesv in quadringentis Gymnasiis velut in totidem templis, vbi quater mille Professores infinitorum iuuenum mystagogi sapientiæ & honestati continudè persanctè operantur. Quapropter librum nullum admitti patiar in hanc Bibliothecam; qui è pestilenti loco, vel auctore suspecto veniens ingressum poscat, quin indictuam stationem obeat, donec diligenter excussus sanum se probet & integrum; ne quis studentium latentem fortè pestem incautiùs ventilans, mortem in præcordiis illico concipiat: alioqui si aditus patet omnibus promiscuè scriptoribus in hoc Museum; non sit amplius medica animorum officina, sed Libitina, & Sardinia in medio Tiburæ. Sui sunt sacrarum

Bibliothecarum Præfectis rogi & carceres, quibus ardeant, vel teneantur sub arcta custodia non solum picti fecibus Æschyli, sed alij quoque corruptores morum, sparfores veneni, Eunomiæ perduelles, Themidis inimici, legum, Religionum & Rerump. (si Superis placet) egregij conditores. Interea, libet iterum exclamare solenne illud,

Ite procul, sacer est locus, iste prophani.

13. Amori, inquam, sacer est locus. hoc est, generosæ indoli, & quibus viuaces igniculi, & inexhausta dicendi auiditas est; qui in litteraria palæstra victi verecundantur; laudati assurgunt, frænis indigent, non stimulis; amari volunt, præceptores redamant, mentis circa studia sunt erectæ; non somniculosè, non perfunctoriè, non morosè, non remissè studiis se commodant, sed totos alacriter tradunt. Felices Suadæ & Sapientiaæ alumnos, si eorum mentibus faeces suas amor iste subiecerit, & incenderit inflammata discendi cupiditate. Quicumque hoc litterarum amore fuerint incitati; licet fortassis minùs aliunde instructi naturæ præfidiis, audeo tamen spondere cum Tullio, possunt obtinere locum & nomen inter claros oratores, & viros doctos honoratum: si qui verò sunt inertes & languidi, qui sine hoc amore Rhetoris nomen, vel Philosophi, vel Theologi sustinent, (quem titulum stipes quoque & trucus si hinc stabit, sustinere poterit) auctor sum illis, vt pallium maturè abiciant & calamum; ne nihil fortè per multos annos discant præter ignorantiam litterarum; & ab eloquentiæ & sapientiæ Gymnasis redeant ad patrios Lares dimidio infantiores, & stultiores quàm accesserint.

14. Venio ad Herculem: eius clauam nescio vtrum meminertis fuisse ex olea, quæ est arbor sapientiæ; cuius studio incensos nihil est necesse lustrare Græciam & totam Asiam, quemadmodum fecere plurimi quòdam Suadæ institores laboriosi, & ipse orbem orbi vindicando Hercules: habetis intra mœnia huius vrbis almam & perantiquam Academiam omnis disciplinæ, Theologiæ Antistites eximios, Iuris interpretes clarissimos, Medicinæ Professores doctissimos: & quoniam ordini quoque nostro in partem laborum venire contigit, habet iuuentus vestra, vel à primis Grammaticæ rudimentis, eos in omni facultate politiore, seu inferiore, & sacra Doctores, vt nullæ omnino toto orbe scholæ, nullæ Academia vestro Collegio antecellant. Solummodo meminisse debent discipuli nostri, monstra desidia opprimenda esse continenti labore & studio tanquam Herculis clauâ; simulque portenta illorum virtiorum, quæ plerumque variis in locis adolescentes ad summam laudem contententes agere transuersos solent, & circæo nescio quo poculo ita de potestate mentis deicere, vt è præceptorum liberati custodia, & recentes ex nostris umbraculis, cum prodeunt ad solem atque ad grauiorum disciplinarum Academias, quasi ex seminatis venenatis dentibus eriguntur in culmos armati; & tanquam iacto fatali discordiarum saxo mutuis (vt olim Cadmæi fratres) se conficiunt vulneribus. Magno (mihi credite) magno & profus Herculeo labore opus est ad bonas artes comparandas. Nolite existimare annes aureis ramentis inclitos influere in dormientium areas, aut purum putum

putumque aurum sapientiæ in summa tellure, vel à maximè ingeniosis reperiri. Bene vobis sit & feliciter, facilisque ad summa quæque ascensus, quotquot non vacatis somno, sed succumbitis, noctiumque partem non minimam studio litterarum vindicatis: quotquot serò manum de tabula, nec de Museo pedem, nisi priùster quatèrve, & ampliùs clepsydram vltimum stillicidium exhauserit. qui è libris studiosè excerptis salutare admonitiones velut compositiones vtilium medicamentorum, ex iis quæ nunc acruatis aliquando vniuerso orbi mirabiliter profuturi gloriosulæ sunt Philosophia & Rhetorica, exercet etiam suū imperium Theologia; dant tempus, non accipiunt, idque duntaxat nobis nos habere volunt, quod reliquerint, non autem à nobis accipere, quod rogati dederimus: his gradibus ad magnos honores ascenderunt heroes illi Sequani, quorum imagines proposuimus in hac Bibliotheca, qui nisi plus olei consumpsissent, quàm vini, nisi plus hausissent nocturnæ fuliginis in Museo quàm humoris serotini in nocturnis percompita bacchationibus; nisi eis magis placuissent otij literarij delitiæ, quàm muliercularum greges & saltatricularum chori; nisi fuissent poliendæ mentis, & librorum, quàm aliæ & cutis bene curandæ studiosiores; nunquam ingesti fuissent honores interdum etiam recusantibus; neque ita eos gessissent, vt ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati viderentur.

Superest dicamus breuiter ecquid veterum instituto Mineræ simulacrum in hac æde significet: interpretetur quilibet hoc Emblemata prout voluerit. Ego per Mineruam ortam è foeto Iouis capite, reor nihil aliud innui studia litterarum profitentibus, quàm eruditionem, & sapientiam donum esse supremi Numinis, in cuius fauore & beneficentia plus est momenti ad comparandas scientias, quàm in naturæ dotibus, vel amore litterarum, vel continentis studio sit præsidij: quod nec ipso met Ethnicos latuit, cum nobis hunc Mineræ ortum ex Iouis cerebro pro symbolo commenti sunt. qua de re superfedeo dicere pluribus, quia Christianis pro oraculo est, vti re vera est, *sapientiam ex ore Altissimi prodisse.*

Vobis igitur Genij liberalium Gymnasiorum Præsides, vobis hanc Bibliothecam ego vestro beneficio eius ædituus dedico, postes amplector, limen tango, aras teneo, & præcinente Suada solenne vobis carmen succino, quo ritu, qua obtestatione, quibus precibus decet. Vobis item Sequanici iuuenes huius ædis fores aperio, si modò parati estis morum, sermonis, scriptionis, & lectionis honestatem, obseruantiam præpositis vestris, litterarum amorem & studium, & præclaræ vestræ indolis culturum diligentem mihi polliceri, dum ego horum sacrorum mystagogus Suadæ oracula & mysteria reconditiore doctrinæ vobis exponam. Quisquis præclarum illud iusuradum iurauerit, neque peierauerit, introducetur ad Musarum adyta & sanctiorem cellam, vbi perfectam mentis sanitatem consequetur, & sacris infulis suo tempore donatus nomen obtinebit inter suos, facile cum sapientia & Suada commercium, & summum imperium in flectendis fingendisque hominum mentibus. Aspiciate dispositas in hac Bibliotheca maiorum vestrorum, aut saltem popularium ceras, quorum immortales animæ viuunt in ho-

minum memoria, & rectè factis, viuunt què in omnes annos consequentes; viuunt, viuunt, inquam, istæ imagines, neque ita exangues sunt, & verustate euanidæ, quin hæc vobis loquantur per os meum, & quidem voce tam graui & contenta, vt surdus sit, & saxeus qui non exaudiat. Inscribe mentibus vestris pauca quidem; sed foeta sensu verba, & singulas voces suis momentis æstimate. Sic loquuntur.

17.

Plurimum interest ad candorem vnionis & pretium, quàm purus ros influxerit in concham tempestiuâ oscitatione apertam, (*Sequanici adulescentes;*) id præsidij vobis defuisse quiritari non potestis ad Sequanici nominis splendorem retinendum quem à nobis accepistis; nam & Regum oracula fuimus, & orbis lumina, nec aperto fortè Senatu lecti ipsi à nobis & mutatis repentè calceis Senatores facti: non transiuimus è cunis ad Patrum ordinè, sed è campo literario, & gloriosis laboribus ad has dignitates euecti id efficimus, vt vobis erubescendum sit, si degeneres, & inglorij intratis in alienos triumphos, & maiorum vestrorum ceras sine villo imitandi studio aspicitis. Nolite gloriari vos esse surculos nostri stemmatis, & natos in libera Burgundia, nisi viuidam vegetamque effigiem gloriæ nostræ exprimere satagitis in animis vestris, vestramque imaginem nostris imaginibus aliquando cum honore inferere: satius est nobilitatè sibi parere, vel etiam nunquam sibi peperisse, quàm à maioribus acceptam corrupisse. Nolite imitari degenerem Africanum filium, vt audiat illud: *quantas tenebras à tanto sole & lumine nasci passus es Deus immortalis?* Adde nostræ claritudini nouam claritudinem, & facite vt non tam vos à nobis lumen accepisse, quàm nos à vobis mutuati lucem videamur. Nobilis & gratæ inter parentes & liberos victoria, qua virtus de virtute triumphum agit.

18.

Sic affatur Sequanicam iuuentutem curia mortuorū Senatorum, sic Bibliothecas appellare cõsueuerat Alphonfus Siciliae Rex, in hoc tamè deceps, quod mortuos Consiliarios viuus dicitabat esse potiores: eadem enim purpurâ fulgetis, qua mortui, quos hîc dedicauimus, nec minori eruditione, aut rerum gerendarum scientiâ *Senatores amplissimi*: addo & eodem desiderio, iuuentutis erudiendæ iis præceptis & moribus, de quibus nunc dixi. Vestri enim ordinis sola authoritate & nutu quælibet iuuenilis ferocia comprimi potest, sicut vestra cura, & vigilantia magistris sua sponte plurimum iam incitatis ad discipulorum profectum animos facit, vt eximia Sequanorum incolæ excolendæ, & vestris in nostrum ordinem meritis pares esse contendant. Memineratis Patres conscripi; cum nuper literariam disciplinam præclaro decreto sanxistis, memineratis diuinæ illius vocis apud Titum Liuium fata Imperij Romani & triûphos bonæ iuuentutis educationi audacter tribuentem. Placuit sæpe regustare Romani historici verba de veterum Romanorum studio in instituenda iuuentute. *Parua sunt hæc, (inquit) sed parua non contemnendo maiores nostri magnam hanc rem fecerunt, iisdem postea neglectis eandem funditus perdididerunt. Quod exitium tum præsertim contigisse reor, cum Romana iuuentus liquefcere delitiis, & vsque ad eod cœpit fluere mollitia, vt comptuli iuuenes, & delicatuli non modò sibi metuerent ab honestis vulneribus; sed nec apud aculeum sine clamore ferre possent,*

possent, & sufficere putarent ad obiiendum scutum & animum fugamque capessendam, si polita frons, & cincinni ab hoste peterentur. Quid verò expectari potuisset ab iis qui apud tonsorem assidui, dum nescit quid decerpitur quod proxima nocte in mento & genis succreuit, vel restituitur, si quid capillorum extra ordinem iuit, aut disiectum est; vel corrigitur si quid incautè de iaba sua decisum; qui domi inter pectinem, & speculum toto mane occupati factique inertis negotio operosè nihil agebant: fidem vestram Auditores. Quis istorum comptulorum nobilium qui frequentes erant in castris Pompeij contra Cæsarem non maluisset remp. turbari quàm comam; non sollicitior esset de capitis sui decore, quàm de salute, non comptior quàm fortior, & honestior! Verùm mittamus istos bellatulos, ne si eorum similes formosuli sentiant se à me perfundi acriori aceto, quàm pati queant, & perfricari paulo asperius quàm à suo tonsore consueuerint palàm contestentur aliena me loqui, atque ad institutum, & ad discipulos nostros minus appositè. Itaque redeo ad id quod dicebam, memor Iustiniani dicti, quod ego semel, aut iterum dūtaxat, vos verò Themidis Sacerdotes vestra volutando sæpius legistis *l. magistros, C. de professorib. & medicis*; quo loco conceptis verbis Imperator asseuerat, se non aliam ob causam moderandis Academiis Senatuum suum præfecisse, nisi quod ipse per se præsens interesse continenter non posset; nam (vt idem sapienter ait *l. finali, C. de bonis quæ liberis, Bonum est refrænare iuueniles calores, ne cupidini dediti tristem sentiant exitum, & ff. de seruo corrupto, l. vt tantum, interest nostra animam liberorum nostrorum non corrumpi.*) Veneramur quidem in vestra purpura, & dignitate maiestatem Principis, Senatores, sed vestram in constituenda regendâque optimis decretis adolescentia vigilantiam dum agnoscimus, id facitis, vt nobis connitendum sit, ne Patriæ Patrum, & Deorum (vt sic loquar) iuuentutis tutelarium sollicitudini voluntatem nostram, & studium deesse villo modo patiamur. Maximas item vobis grattas agimus habemusque maiores; *virî clarissimi Dolana urbis magistratus*, qui honorariâ illâ præmiorum distributione quam in finem anni Academici indixistis, id præstatis, vt non solum lectissimam prolem sufficiatis in vestra parentum munera, & gloriosos pro Rep. labores, sed etiam vt Dolanæ urbis splendor, & altrix bonarum artium munificentia demereatur sibi plurimas longè latèque ciuitates & prouincias, quæ è suo sinu, & domesticis delitiis mittunt ad vestram Academiam florem suæ iuuentutis Christiana pietate, & liberalibus disciplinis imbuedum.

19.

Date mihi hanc veniam *Auditores*, vt priusquam finem dicendi faciam, communicem vobiscum id quod sæpe reputaui apud animum meum in hac causa. Si viuatur in hoc Sequanico solo feliciter, si ex altæ pacis specula iam pridem contemplamur illatam circumquaque vicinis Regnis ab Religionis & Principum perduellibus vastitatem: si continuos armorum strepitus videmus audimusque securi: felicitatem hanc (quæ profectò est maxima) adscribendam puto secundum Deum optimæ, vel ab ipsis incunabulis Principum nostrorum institutioni, quæ stantem in adolescentiæ exordio PHILIPPUM nostrum ad eas animi laudes

laudes & ornamenta prouexit, vt ad commendandam celebrium Principum senectutem sufficiant. Is ceu regia spina, non prius floruit, quàm fructus protulit; & Solis instar, non prius ortus est, quàm lucem dedit, & in prima adolescentia (quod in Hispanis & Austriacis Principibus iam pridem obseruatum est) vir fuit, de cuius laudibus pluribus dicere consultò supersedeo, quia satius est à me nihil dici, quàm tam illustre & augustum argumentum obiter delibari. ISABELLAM verò nostram quid putatis *incomparabilem* heroinam reddidisse? (sic illam audiui appellari in Gallia à Principibus personis) quid putatis dudum beasse nos tantæ Principis Imperio? An duodecim Austriacorum Imperatorum Regumque multorum genus & sanguinem? Magnum est illud quidem, at nemo in gloriam nostram vixit, quod ante nos fuit, vix nostrum puto. Sciunt omnes quod dicturus sum, non ideo tamen illud prætermittam, quia omnium ore teritur. Id boni quantum quantum est, meo quidem iudicio, magnam partem acceptam referri debet factori fictorique Isabellæ Claræ Eugenix Philippo II. Regi & parenti opt. max. qui natam ad res maximas regiam virginem noluit in alio quàm in regiarum virtutum sinu adolescere; nullis aliis crepundiis, quàm feriis sermonibus; nullis pupis, quàm Iudithæ, Hestheris, Deborahæ, Pulcheriæ, Clotildis, Blanchæ, atque atauix suæ Maurorum domitricis Isabellæ formandis fingendisque in seipsa viuis imaginibus: adolescentulam verò assuefecit magna meditari, sanctioribus consultationibus de vtriusque orbis administratione interesse, & id haurire de fontibus paternorum consiliorum, quod in nos aliquando refunderet; euentu sanè sicut iam pridem exprimitur admodum felici.

20.

At iam quid fiat illis parentibus qui liberorum indolem plerumque mediocrem duntaxat, & minus interdum laudabilem, negligentia suâ, aut nimia indulgentia penitus corrumpunt? Si pipiunt albæ gallinæ filij, si gemunt columbuli; si flent morosuli, lacrymas sollicita mater abstergit, & crudeliter blanda, quidquid præceptores per longum tempus sapienter adstrinxerunt, momento relaxat. Id causæ est (vt cum Stoico loquar) cur *pupillis, quia plus licet, & vnicis, quia plus indulgetur, corruptior saepe animus sit*: prætextam quidem & pueritiam procedente ætate relinquunt, sed puerilitatem semper retinent; & si respiscunt aliquando, tum demum sapere incipiunt, cum ad consummatam sapientiam peruenisse oporteret. Proinde adolescentes, sapite maturè vt sapiatis diu: adite ad hoc Ephebum, & ad eam animi palæstram, quam ego vobis aperui; atque incensi generoso illo impetu, & amore literarum de quo diximus, negotiosum otium in literarum secessu otiosa occupatione diligite. Bibliotheca hæc publici iuris esto; pateat omnibus. Et quoniam eius procuratio mihi incumbit, pugnabo pro viribus & enitar, vt semper habeatis instructam omni apparatu medicam animorum officinam. DIXI.

F I N I S.

INDEX
RERVM VERBORVMQVE
NOTABILIVM.

Prior numerus paginam signat; posterior est marginalis.

A		Honestæ, ad profectum utilis est.
		ibid.
 BRAHAM Patriarcha. p. 180		Enigma quid. 123, 1
Abram Iudæus. 261		Enigmatum vsus olim in conuiujs. 186, 2
Abassinorum Imp. inter alios inaugurationis ritus, Traditio clauium Bibliothecæ Regiæ. 446		Vide pag. 482
Academia Hierosolymitana. 3, 4		Aër. 339, 3
Complutensis. 4, 8		Æsculapius. 341 & 372
Academiæ Iudæorum in Babylonia. 98, 4		Æsopus. 212
Accursius IC. 92		Æsopi mantica. ibid. 2
Iam grauis ætate ius didicit. ibid.		Æternus senex, de Deo. 3
Achates Boorij. 384, 3		Ætate, vel dignitate prouectis de nouo aliquid discerè non erubescendum. 165
Adagia.		Aëtius. 251
Sus Mineruam. 115, 5		Agnus, plantæ genus. 385, 6
Pingui & crassiore Minerua. ibid.		Agrippa. 263
Literæ Ephesinæ. 392, 6		Alcalcomenis, Mineruæ templum. 6, 3
Vide pag. 197, 2		Albertus M. 132
Adagiorum vsus, & abusus. 503		Alchymistæ, eorumque libri. 340, 5
Adamantes ex adamantibus progeneriti. 384, 3		Alchymistarum ars quæ. ibid. 6
Ædificandi lex. 50, 1		Alexander M. 166, 1 & 446, 9
de Ædificatione monitum Vitruuij. 27		Nunquam se ad capiendum somnum composuit, quin ensem simul cum Homeri operibus suo supposuisset capiti. 37, 3
Ægyptiorum vsus in cooptatis ad sacerdotium. 35, 6		Alexander Hierosolymorum Episc. & Martyr. 279
Eorum sapientia. 147. & seq.		Alexarchus Grammaticus. 361
Lac propinabant. suis candidatis. 165, 1		Alphonfus Aragoniæ Rex. 13
Ægyptus. 146		Vtrumque Instrumentum, adiectis etiam commentariis, quater decies perlegit. ibid.
Æmulatio. 168		A. A. A. a. Domi

Index Rerum, & Verborum.

Domi bellique felix.	37,5	Ipsius Christi oculi.	136
Librorum amans.	ibid.	Noui Testamenti Patriarchæ.	
Alphonfus Ciaconius.	279	ibid.	
Alphonfus Deza.	274	Apostolorum prodromi, & antitypa,	
Amanuenses.	454	de Prophetis.	ibid.
Amphitheatrum literarium.	173	Apparatus.	363,4
Anagnostæ.	454	Appion Grammaticus.	362,2
Anastafius Bibliothecarius.	451,2	Aqua, aquatilia.	339,3 & 482
Anatomia.	343,5	Arbor scientiæ boni & mali quæ,	
Andr. Bodenstein Carlostadius.	259	83,5	
Animus iniquus (eruditi hominis)		Arbor Persea.	222
opere pascitur, ex Domitio.	230	in Arboribus viuentibus virentibus-	
Animi voluptas.	10	que scribere moris fuit.	82
Morbi tres.	60,1	Archetypi codices.	371
Intensio, atque remissio.	192,1	Archetyporum codicum quanta au-	
& 2		ctoritas.	ibid.
Animum pingendi modus.	76,2 &	Archidux noui Testamenti, de Ioan-	
79,5		ne Baptista, ex Cyrillo.	123,1
Animorum imagines.	79,5	Archilochus Poëta.	412, & seq.
Antiates apud Philostratum.	32	Architectura.	282,8
Antigonus.	29,2	Archiuia.	451,1
Amictu tenuis Philosophus appel-		Arcus ex contento fractus: item re-	
latur ab Ammiano.	ibid.	missus & integer.	192
Antiochus Epiphanes.	250	Arctinus IC.	92
Antiochus Sophista.	200,2	Quadragenarius tirocinium eius	
Antonius Augustinus Nebriffensis.		scientiæ cœpit.	ibid.
270		Aristarchus Alexandrinus.	2
Antonius Faber.	258	Supra millena volumina edidit.	
Antrum Mantuanum in Italia.		ibid.	
380,5		Aristoteles.	9,4
Apelles pictor.	78	Libros primus congregauit, ex	
Ad tabulam Protogenem admit-		Strabone.	11 & 449,1
tebar, & Apellem Protogenes.		Eius pietas erga Platonem Ma-	
95		gistrum.	183,1
Apes.	196,5	Arius.	252
Apollinaris iunior.	253	Arma, de libris.	95,1
Apollinaris Syrus.	416	Armarium.	244,7
Apollinarius hæreticus.	403,5	Eius architectura qualis sit.	
Eius lepida historia.	ibid.	ibid.	
Apollo vicinus, columna in acutum		Armariorum duplex genus.	243,4
exiens, siue tubinata in vestibulis		Arnaldus de Brixia.	257
ædium.	110,4	Ars.	209
Apostoli, gregis rationalis duces.		Nulla loco discitur.	ibid.
135,1		Ars heraldica.	442,3
Legis & sanctarum Scripturarum		Nobilium.	ibid.
vata & armaria.	ibid.	Artes aliis alias esse.	163,2
		Artes	

Index Rerum, & Verborum.

Artes liberales.	481	mæ arbori.	ibid.
Illiberales.	ibid.	Aues cur dicatæ Apollini, ex Tullio.	
Artemisia, vxor Mausoli Regis Ca-		199,3	
riæ.	166,2	Aues, pro scientiis.	218,1
Arx Sion.	198	Vide pag. 339,3	
Ascanius Card. Columnia.	278	Aureum vellus quid.	340,5
Ascetici libri.	364	Aurora, Musis amica.	51,3
Quid.	ibid.		
Eorum vtilitas quæ.	365,3		
Asianus diues.	30,4		
Eius historia.	ibid.		
Asinius Pollio.	279		
Asinium Pollionem primum Biblio-			
thecam dicando ingenia homi-			
num rempublicam fecisse ferunt.			
246,5			
Aspendius Citharista.	179,2 &		
461,4			
Astrapæus, siue fulguralis lapis in			
æde Regiæ S. Laurentij Escurialis.			
38,2			
Astrologia.	337,6		
Eius vtilitas.	387,2		
Athenæ vnde dictæ.	149,3		
Athenæum Lugdunense.	538		
Athenæa, quæcumque loca celebra,			
in quæ veteres poëtæ sua scripta			
deferebant.	115,5		
Athenais.	264		
Arhei qui.	396		
Atramenti sagittæ apud Basilium.			
95,1			
Auctores librorum veluti liberorum			
patres dicti.	94,3		
S. Augustinus ipsius manu scriptus,			
Basilæ.	370,1		
Augustinus Eugubinus.	452,3		
Augustus.	167,1		
Augustus Octauus.	279		
Auiarium hominis eruditi anima, ex			
Platone.	218,1		
Auis, seu volucris cœli, de Dionysio			
Arcopagita.	240 & 302,2		
Auis crystallo cristata, in palude Me-			
xicana.	385,5		
Auis Indica rostro se affigens sum-			

B

B Abylonij numeri, de disciplina	
genethliaca.	154,2
Bætylus lapis.	110,4
Balnea quid, ex Artemidoro.	39
Balnea inter delicias vitæ voluptariæ	
adnumerat Homerus.	ibid.
Bathyllus poeta.	421,3
Bauariæ Dux.	280
Bellica.	481
Belus Rex Babylonæ.	154
Bessarion.	277
Beza.	269
Biblia sacra.	287
Bibliotheca,	
Parisiensis.	4,7
Vaticana.	ibid. 8
Alexandrina.	11,2
Attalica.	ibid.
Ptolemæi Philadelphi.	ibid. & 25,
1 & 36,1	
Augustana.	27
Sacra à Chaldæis incensa, &	
ab Esdra Sacerdote restituta.	
34	
Bibliotheca Athenis in æde Iouis	
Panellij extructa.	ibid. 2
Bibliotheca Ptolemæi Philadel-	
phi primum in Serapio condi-	
ta, ibique à Cleopatra reparata.	
ibid.	
Octauiana.	ibid. 3
Templi Pacis.	ibid. 4
Templi Traiani, dicta Vlpia.	
ibid.	
Templi Herculis.	ibid.
Cæsariensis.	35,6
A A A a 2	Matthiæ

Index Rerum, & Verborum.

Matthiæ Coruini Hungariæ Regis. 36,2	Disciplinarum series: ibid.
Vlpiã translata in collem Viminalem ad ornandas thermas Diocletiani. 38,1	Initia & incrementa Regiæ Bibliothecæ. 531,1
Schorialis. 47,8	Libri quidam singulares. ibid. 2 & seqq.
Canonicorum Regularium sancti Saluatoris Bononiæ. 54,1	Alia huius loci propria. 534,6
Bibliotheca faui nomine significata. 58	Res quædam raræ in Regia Bibliotheca. 535
Bibliotheca Ofimanduc Regis Ægypti. 60	Bibliotheca Muleysidani Marrochij, & Fessæ Regis. 536
Bibliotheca quid. 8,2 & 95,1 & 101,1 & 2	Bibliothecæ
Bibliotheca Ecclesiasticorum quos præcipuè libros admittat. 436	Extructio. 1
Principum & nobilium quo genere librorum institui debeat. 441	Instructio. 285
Bibliotheca domestica:	Cura. 448
Regis Algeriæ. 446	Vfus. 477
Iacobi Almançor Regis Arabiæ & Africæ. ibid.	Bibliothecæ locus in nostris ædibus opportunus quis. 48,2
Muleassis Tuneti Regis. ibid.	Situs, lumina. 50
Menæ Imp. Æthiopiæ. ibid.	Celsitudo & prospectus. 54
Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto. 455	Cælum, solum. 55
Bibliotheca S. Laurentij Escuriensis. 515	Ostium. 58,1
Eius descriptio. ibid.	Bibliothecæ in Templis extrui solitæ, & cur. 33 & 34,3
Sciographia primarij membri, & pluteorum materies, forma. 519,1	In Regum palatiis extructæ. 36
Genus librorum. 520,2	In thermis extrui solitæ. 38
Picturæ à coronide ad fastigium Bibliothecæ. 521	Bibliothecæ Bajanæ. 41
Infra coronidem picturæ. 524	Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ. 43
Descriptio secundi conclavis, in quo sunt libri vulgarium linguarum. 527,1 & seq.	Bibliothecæ priuatæ, earumque instructio. 435
Tertij, vbi codices, manuscripti adseruantur. 528,3	Bibliothecarum extruendarum finis
Librorum collocatio & ordo. 529	1. Vtilitas publica. 2
	2. Eruditionis ostentatio. 5
	3. Comparanda eruditio. 7
	4. Animi voluptas. 10
	5. Morum instructio. 14
	6. Magnificentiæ ostentatio. 25
	7. Falsæ eruditionis ostentatio. 28
	8. Nobilium ingeniorum consecratio. 31
	Bibliothecarum fructus, beneficium. 9 & seq.

Bibliothe

Index Rerum, & Verborum.

Bibliothecarum nobilium conditores. 276. & seq.	Canere, pro studere, apud Euripidem. 191,5
Bibliothecarum præfecti illustriores. 449	Canopus Ægyptiorum. 165,2
Bibliothecarum sacrarum præfecti. 451	Carcer librarius. 432
Bibliothecarum quarundam illustrium clades & excidia. 473	Qualis sit, ex voluntate auctoris. ibid. 1
Bibliothecarius quis. 451,1	Card. Boba. 54,1
Eius officium quod. ibid.	Carminum genera,
Bibliothecarius Rom. Ecclesiæ qualis esse consueuerit. ibid.	Epicum, siue heroicum. 22
Bibliothecarij dicti Cancellarij. 452,3	Lyticum. ibid.
Bibliothecarij ministri & serui. 453,1	Satyricum. ibid.
Blasones armorum. 442,3	Elegiacum. ibid.
Brachmanes. 156,1	Carolus M. 31,3
	Nouum Testamentum aureis litteris transcripsit. ibid.
	Post relatas ab hostibus victorias statim ad Episcopatus institutuos, extruenda templa, eisque Scholas & Academijs adiungendas instructas Bibliothecis necessarijs, se accingebat. 35,5
	Libros D. Augustini de ciuitate Dei, atque historias super mensam sibi legi iubebat. 186,2
	Carolus Borromæus. 272
	Carolus V. Imp. 280
	Carolus Emmanuel Sabaudiæ Dux. 443
	Carystius lapis. 57,4
	Catharina, Henrici VIII. Angliæ Regis vxor. 271
	Cato. 90,3
	Eius vita. ibid.
	Cauea Viminea, Timon de Alexandrino Museo. 170,1
	Cautio in lectione librorum commendata. 220
	Cedrus pro immortalitate apud Horatium. 457,2
	Eius virtus quæ. ibid.
	Cephalenum Dux emergens è naufragio. 23,3
	Cera miniatula Ciceroni quid. 457,1
	Ex milto quid Vitruuio. ibid.
	AAA a 3 Cerin

C

Abala quid. 97,2	Eius auctor quis. 96,1. & seqq.
Cælatoria. 283,8	
Cæsar Tiberius. 186,2	Ex quotidiana lectione quæstiones in conuiujs discutiendas seposuit. ibid.
Cæsar Baronius Card. 452,3	
C. Plinius II. 208,1	Eius interitus. ibid.
Calamus Ouidij. 370,1	Dionysij Carthusiani. 381,2
Demosthenis. 382	
Calculus cerasi in modum quasilli exculptus. 386,1	
Calculi sonus modulatus & dulcis. 191,4	
Caligula. 233,4	
Calix Helenæ ex electo. 165,1	
Caluin. 256	
Caluissus Sabinus. 29,2	
Camera. 56,2	
Cancellarius pro Bibliothecario. 452,3	
Cancellarij etymon. 465,4	

Index Rerum, & Verborum.

E		Eruditionis ostentatio. 5
E Bion. 250	Ecclesia Christiana. 135	Eruditionis falsæ ostentatio. 28
Echo. 75,1	Æ, pro foribus templi Delphici inscriptum. 237,1	Eruditionis liberos molestissimè procreari, conseruari verò facilimè. 94,3
Eloquentia. 501	Eloquentia forensis multum obsoleta, & cur. 161,1	Essæi Iudæi vbi Academiæ suas habuerint. 46
Eloquentiæ laus. 357,1	ad Eloquentiam introductio compendiaria. 501	Ethe, picturæ genus. 76,2
Emblema & ænigma differunt. 123,1	Emblemata in equestribus ludis præferri solita, vel in arcubus triumphalibus cælata. 147,3	Ethica. 334,3
Emporium sapientiæ quid. 105,1	Enallus Dux, apud Athenarum. 189,5	Eualthus adolescens eloquentiæ forensis discendæ cupidus, se in disciplinam Prothagoræ dedit. 184,5
Encyclica disciplina quæ. 349	Encyclopædia, de Philologia. ibidem.	Euangelici latices, de doctrina cœlesti. 97,3
Ephesiæ Dianæ simulacrum quod. 110,4	Ephesus Ptelea. ibid.	Eumenes Pergami Rex. 279
Ephesiæ voces & notulæ. 392,6	S. Ephrem. 97,3	Eumenius Rhetor. 276, 1 & 277
A. D. Gregorio Nysseno spiritalis Ecclesiæ Euphrates nominatus. ibid.	Epicum carmen, seu Heroicum. 22	Eupolis. 412
Epicureorum secta. 395, 2 & seqq.	Epistolæ Imperatoris Turcarum literis aureis Arabicis in linteo scriptæ. 382	Euripides Atheus. 395,2
Eremus F. Michaëlis Bonelli Card. Alexandrini Bibliotheca ab eo ipso nominata. 74	Eruditio comparanda. 7,1	Eurhydemus. 266
Eruditio ἔραυ ἢ φάριμανον, ex Chrysostomo. 62	Eruditio, de Philologia. 349	Eutyches. 254

F

Fabius Quintilianus. 191,3	Eius præceptum de educandis pueris. ibid.
Fabula Cadmeæ segetis. 411,1	Fabulæ literatæ Alexandro Seuero quid. 186,2
Fraus pro Bibliotheca. 58	Federicus Imp. 211
Eius erga adolescentes commiseratio. ibid.	Federicus Cardinal. Borromæus. 278
Federicus Feltrius Dux Urbini. 280	Ferdinandus Columbus. ibid.
Ferriæ lasciuia, i. otia. 70	Fermentum, & caprificum, de congenita scientiæ gloriæ appetitione. 6,3
Fides, mentis oculus dicitur. 143	Figurarum vsus. 507,2
Flores.	

Index Rerum, & Verborum.

Flores. 339,3	Flumina, de magistris. 98	Foliis capitales lortes frequenter inscriptæ apud Græcos. 81	Fontes, & thermæ. 339,3	Earum varietas & commoda. ibid.	Forensia. 481	Fornerius Medicus Lugd. 276	Fornix. 56,3	Foruli quid. 243,5	Fossilia. 482	Franciscus I. Galliæ Rex. 280	Parisiensem Bibliothecam composuit. 47	Ei passeris cantus præ cæteris placuit. 164,1	Franciscus Cardinal. Ximenes. 277	Institutam à se Complutensem Academiam insigni Bibliotheca locupletauit. 47	Franciscus Xaverius. 272	Franciscus Hernades. 276	Franciscus de Loyeuse. 278	Franciscus Cardinal. Turonius. ibidem.	Franciscus Suarez. 487	Fratres, de libris. 94,3	Fructus. 339,3	Fuggerus, sue Fuccarus. 280	Fuggerorum magnificentia in condenda Bibliotheca Augustana. 27	Funebria. 482
---------------	---------------------------	--	-------------------------	---------------------------------	---------------	-----------------------------	--------------	--------------------	---------------	-------------------------------	--	---	-----------------------------------	---	--------------------------	--------------------------	----------------------------	--	------------------------	--------------------------	----------------	-----------------------------	--	---------------

G

Galenus. 263	Gallus gallinacius Mercurio sacer, & cur. 52,4
Gallorum spectaculum singulis annis Pergami publicè editur. 170,2	Id quoque exhibitum Athenis à Themistocle Persis superatis. ibid.

H

Harpaste fatua vxoris Senecæ. 305,1	Harpocrates, seu Sigalion. 159
Helena. 165	Eius crater ex electro. ibid. 1
Heliogabalus. 110,4 & 234	Herbæ. 339,3
Enatæ super sepulchrum Sibyllæ. 191,4	

B B B b Hercu

Index Rerum, & Verborum.

Hercules Hesiodi.	23,3	
Hermanus contractus.	132	
Hermathena in Bibliothecis.	113,1	
Quid sit.	ibid. & seqq.	
Hemeracles in Bibliothecis.	116	
Quid sit.	ibid.	
Hemerotes Bibliothecarij.	118	
Hermes positus in Bibliotheca eur.	109	
Omnium Academiatum ornamentum nominatur à Tullio.	ibid. 1	
Hermogenes.	200,2	
Hieroglyphica.	147	
Hieronymus Card. Siripandus.	278	
Hieronymus Card. Rouereus.	ibid.	
Hierosolyma antiqua, eiusque ager suburbanus.	535	
Hilarius Pont.	277	
Hippius.	266	
Hippocrates.	4	
Octaginta volumina edidit. ibidem 6		
Eius dictum de litteris.	96	
Hipponax poeta.	412	
Historia.	21	
Quid sit.	ibid. & 344, 1 & 348	
Eius laus & utilitas.	21	
Amoenitas quanta, ex Maximo Tyrio.	346, 1	
Historica.	482	
Historici sacri.	344	
Prophani.	346	
Homerothecium.	166	
Homo.	481	
Brevis mundus, seu microcosmus passim dicitur.	339, 3	
Homo magnus, de mundo apud Physicos.	ibid.	
Homini partes.	481	
Horologia omni cura providenda à Bibliothecario.	472, 2	
Hortuli Epicurei.	59, 6	
Hugo de S. Caro Card.	252	
Hypatia.	264	
		I
I acobus Laynes è Soc. IESV.	32, 5 & 274	
Iac. Arminius.	259	
Iac. Sallianus.	264	
Ianitor Bibliothecarius.	453, 1	
Iaponica crudelitas.	139, 7	
Idiographum Virgilij, de quo Gellius.	370, 1	
Ignatius de Loyola.	272	
Ignis.	200	
Quo clarior, eo citius extinguitur.	ibid. 3	
Ignorantia.	60, 1	
Iliadem in nuce inclusam, ex Plinio.	386, 1	
Imagines animorum.	79, 5	
Imagines in vitreis speculatibus, & arca transuersario.	280	
Imaginum dedicandarum ritus viris insigniter doctis, praesertim in Bibliothecis.	245	
Immortalitas.	63, 1. & seqq.	
Imperandi forma vnde condiscenda.	36, 1	
Imperatoris cuiusdam podagrâ laborantis historia.	111	
Impudicitia.	204	
Incendium urbis Lugdunensis.	473, 1	
Incendia Bibliothecarum, vide Bibliotheca.		
Indices pro inscriptionibus.	112	
Inertia laboriosa suggillatur. 70, 2 & seq.		
Inertia solitaria, & otium literarium differunt.	71, 4	
Infantes cum dentibus nasci cur Deus noluerit.	165, 2	
Ingenium.	95	
de Ingenij sobole Ambrosij dictum.	ibid.	
Ingenij ac naturæ miraculum.	200, 3	
Ingenij pestes gula & impudicitia opprimendæ.	204	
Ingenia		

Index Rerum, & Verborum.

Ingenia præcocia & præmatura.	199	
Ingenia quo sunt illustriora, eo esse breuiora, ex Seneca.	200, 2	
Ingeniorum partus vberiores.	1, 1 & 4, 6	
Ingeniorum nobilium consecratio.	31	
Infantia aurea, de tumore ex scientia & literis concepto, ex Eunapio.	215, 1	
Inscriptiones, tituli, siue Indices.	112	
Inspiciens sapientia, de scientia mundana.	17, 1	
Instrumentum verbi diuini, manna dictum.	16	
Instrumenta, pro libris.	14	
Instrumenta mathematica.	377	
Geometrica.	ibid. 1	
Astronomica.	ibid.	
Geographica.	ibid.	
Optica.	ibid.	
Catoptrica.	ibid.	
Dioptrica.	ibid.	
Nautica.	ibid.	
Gnomonica.	ibid.	
Mechanica.	ibid.	
Hydraulica, & spiritalis.	378	
Musica.	ibid.	
Arithmetica.	ibid.	
Inuidia literaria.	417, 4	
Ioannes Hus.	256	
Io. de Anila.	260	
Io. Bodinus.	261	
Ioannis Capnionis Pforcensis erga libros voluntas.	371	
Ad Cæsarem Fridericum III. à Principe VVirttembergico mittitur.	ibid.	
S. Iob.	61	
De thesauris sapientiæ.	102, 3	
Iosephus.	61	
Isæum, Sacrarium Palladis.	57, 5	
Isocrates.	90	
Quarto & nonagesimo anno Panathenaicum scripsit, vixitque quinquagennium postea.	ibid. 3	
Octo & nonaginta annos natus nunquam cessauit à docendo.	181	
Iulianus Apostata.	416 & 442, 2	
Iulius Cæsar Vauinus.	262	
Iulius Cæsar Imp.	279	
Eius indefessum studium.	37, 3	
Iulius Africanus.	279	
Ius Canonicum.	323	
Ciuille.	325	
Iureconsultus.	326	
Qualis esse debeat.	ibid. 2	
Iurisperiti.	325, 1	
Iuris Sacerdotes vocantur ab Vlpiano.	ibid.	
Tutores orbis, & rerum publ. Genij nuncupantur à Fabio Quintiliano.	ibid.	
Iustitiæ Sacerdotes à Symmacho.	ibid.	
Iurisprudentia quid.	ibid.	
Iustinianus Imp. homo rudis omnium literarum, & planè ἀμαρῶτης.	28, 1	
Iustus senior.	28, 1	
D. Iustinus Martyr.	33	
		L
L abienus, Rabienus.	413	
L abor ineptiarum stultus.	162, 3	
Labor literarius identidem intermittendus est.	192	
Lacunar.	56	
Lælij filia in loquendo paternam eloquentiam reddidit.	191, 3	
Lamina Granatensis in monte sancto reperta.	373, 6	
BBB b 2	Lapis	

Index Rerum, & Verborum.

Lapis contactu Apollinis lyræ sonorus factus.	191,4	Libri impij, siue athei.	394
Lapidis contactu, imò etiam vicinitate solâ, lusciniâs argutiores fieri.	192	Libri hæretici.	398
Latij sermonis antistites præcipui.	507	Constantini rescriptum, Arij Ariatorumque scripta cremari iubens.	ibid.
Lebetes, seu pelues circa Iouis fanum.	191,4	Caroli V. decreta de libris hæreticis.	ibid.
Lectio librorum fructuosa.	484	Diocletiani item, & Maximiniani aduersus scripta Manichæorum.	ibid.
Leges.	325,1	Quomodo admittendi sint.	402,4
Lembæus Iudæus.	261	Libri obscuri.	404
Leo Philosophus Imp.	210,2	Famosi.	411
Leontius Gorgius, magister Ilocratiss.	90	Mutiles & otiosi.	427
Centum & septem annos vixit.	ibid.3	Libri Numæ post annos 535. quàm conditi erant, integri reperti.	457,2
Lexica.	363,4	Librorum vis.	63,5
Libellus Apollonij Tyanæi.	32	Librorum Asceticorum vtilitas laudatur.	16,4
Liber diuinissimus, de B. Virgine.	127,1	Librorum in lectione prudens cautio adhibenda.	220
Liber obsignatus, de B.V.	128,2	Librorum lectione nulla spectacula honestiora, iucundiora, vtiliora.	231
Libri,		Librorum correctores, seu emendatores, barbarè <i>Renifores</i> , qui.	453,1
Soles sunt ingeniorum, Præceptores humani generis, Parentes animorum nostrorum.	2,3	Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.	456
Libri Canonici B. Eucherio velut quædam numina visi.	31,2	Librorum prischorum structura, ornatus, conseruatio.	457
Libri quomodo custodiendi, ex B. Petro Damiano.	ibid.3	Librorum communicatio, mutuatio.	458
Libri auctorum liberi.	93	Librorum emendorum studium & cura commendatur.	468
Dulces Musarum fetus, ex Catullo.	94,3	Librorum emendatorum & characterum venustorum delectus.	470
Arma dicuntur.	95,1	Librorum scriptio.	495
Instrumenta.	14	Inscriptio.	497
Pharmacum immortalitatis Trifmegisto.	63,1	Index.	498
Viscera.	94,3	in Libris legendis vtilitati potius quàm voluptati studendum.	15
Muti magistri.	159,1		
Libri pij & ascetici.	363		
Eorum vsus & vtilitas.	365,3		
Libri magici.	389		
Pauli IC. atque Vlpiani de comburendis magicis libris responsum.	392,6		

ex

Index Rerum, & Verborum.

ex Libris auctorum quomodo proficiendum.	195	Ludouicus Granatenfis.	272
Libidinis mala & incommoda.	204,1	Ludouicus Blosius.	ibid.
Libitina Dea.	140,9	Lugdunum in Gallia.	473
Licinius Imp.	276	Eius incendium.	ibid.1
Limam appingere.	467,5	Luna & stellæ.	338,2
Lingua Græca.	508	Ornamentum cœli dictæ.	ibid.
Linguarum plurium commendatio.	374,1 & seqq.	Lusciniarum garritus describitur.	168,1
Lipsius plagij accusatus.	424	Lutherus.	256
Literarum amanti secessus literarius amandus.	164	Luxuria.	205
Literarum suauitatem tum maxime percipi, cum impensius & laboriosius inuestigantur.	221,1	Ingeniis mortifera, ex Seneca.	ibid.
Literariæ operæ non nihil quotidie à se exigendum.	164	Lychnuchus arboris instar Romæ in templo Apollinis, in quo Poetæ libros à se recens emissos omnibus legendos proponebant.	87,9
Linij decades.	371	Lyra sonora Spiritus sancti, de S. Ephrem.	302
Eius brachium.	ibid.	Lyræum.	22
Loca libris custodiendis ab Ecclesia destinata quæ.	451,1		
Locos communes conficiendi optima ratio eligitur.	479		
Eorum forma eruditioni acquirendæ accommodata.	481		
Locos communes ad stylum comparandum idoneos conficiendi ratio.	505		
Loculamenta quid.	243,5		
Logotheca Mineræ.	8,2		
Lucerna Theodosij.	381,2		
Lucernæ idoneæ in Bibliothecis curandæ.	472		
Lucernula Epicteti Philosophi, tribus drachmarum millibus vendita.	381,2		
L. Lucianus Patrensis.	393,8		
Lucianus Atheus.	394,1		
Lucilius.	413		
Lucius Plotius Gallus M. Tullij in Latina lingua Magister.	150,1		
Ludi literarum apud Romanos prima luce aperiebantur.	52,4		
Ludicra.	482		

M

Acchiauellus.	260
Magi Persarum.	151
Magi vox Philosophum, aut etiam Sacerdotem sonat.	152,1
Magistri, flumina.	98
Magistri muti, de libris.	159,1
Magistra vitæ, & officina prudentiæ, de Historia.	21
Magnificentia ostentatio.	25
Mahometes pseudopropheta.	255
Malachini Cabalistarum.	97
Malleatores Bibliothecarij.	453,1
Manes hæresiarcha.	255
Manna, de instrumento verbi diuini.	16
Manuetudo Mosis.	61
Mantica Æsopi.	202,2
Manuel Palæologus Imp. Constantinus.	260
Marcellus II. Pont.	277
Marcescentis sapientiæ vanitates, de naturalibus scientiis.	17,1
Marcion.	251

BBB b 3

Marcus

Index Rerum, & Verborum.

Marcus Antonius Orator nullam orationem literis commisit, & cur.	167,1	tas, & indefessa agitatio.	
M. Petrus Cugnerius, siue de Cugneriis.	257	ibid.	
M. Marinus Brixianus.	273	Mensa philosophica.	188,4
Maria Lusitana.	271	Æthiopica.	224,1
Maria Stuart Scotiæ Regina & Martyr.	ibid.	Bibliothecarum symbolum.	
Mathematicus.	334	ibid.	
Pro Genethliaco ponitur à Iurifconsultis.	ibid.3	Eius caput quod.	225,3
Matthias Corvinus Hungariæ Rex.	36,2 & 280	Mercurius Trismegistus.	2
Bibliothecam Budæ instituit in ipsa Regia.	36,2	Triginta sex millia & quingenta viginti quinque volumina script.	ibid.
Maturitas proximi casus indicium.	199	Mercurius mutilus, & cum solo capite in cippo erecto fingitur.	110,5
Maximilianus I I. Imp.	280	Cyllenicus fingitur & nominatur.	ibid.
Medicina.	481	Mercurij Salinum.	8,2
Medicinæ laus & vtilitas.	341,2 & 342,3	Simulacra, vulgò Heruæ dicta.	109,1
Eius diuisio in Diæticam.		Mercurium Baccho adiungere, ex Heliodoro.	188,3
Pharmaceuticam, & Chirurgicam.	343,4	Metallica.	482
Medicus.	341	Metaphysica.	329,3
Eius commendatio.	ibid.2	Meteorica.	482
Medici animorum nostrorum, id est, Scriptorum sapientes, atque eruditi.	62,4	Michaël Imperatoris Theophili filius.	32
Mel, de eximio aliquo opere literario.	189	Mich. Vazquez.	275
Mellis cum Philosophia comparatio.	ibid.	Mich. Balbus.	276
Mellitum Urbani Pont.	59,7	Fr. Mich. Bonellus Card. Alexandrinus.	278
Melanchthon.	259	Mich. Thomasius Episc. Ilerdensis.	279
Melichius.	110	Mich. Ducas Imp. Græcus.	442,2
Pyramidi assimilatus.	ibid.4	Minetua.	115
Memoria.	509	Vnde prodierit.	ibid.5
Eius excolendæ ac perficiendæ ratio.	ibid.	Tritogenia nuncupata.	ibid.
Mendaces delitiosi, de Poëtis.	25	Eius logotheca.	8,2
Mens.	229	Minerua, siue Minervale, præmium quod Præceptoribus dabatur à discipulis.	115,5
Mentis eruditæ immensa capacitas, & indefessa agitatio.		Miniculatorum Bibliothecarij.	453,1
		Miracula quædam naturæ & artis.	383
		Moderatio in studiis suadetur.	488

Molestia.

Index Rerum, & Verborum.

Molestia.	60,1	Nomenclatores.	363,4
Monochroma, picturæ genus.	78	Notæ compendiariæ.	454
Monocodiata, avis.	385,5	Notæ quæ appingi libris consueverunt à lectoribus.	463
Morum instructio.	14	De iis quid statuendum sit.	ibid.
Mulier proba quæ, ex Thucide.	340,6	Notarij, & Notariæ.	454
Musæ.	196	Nouerim te, nouerim me, ex D. Augustino ad Deum.	238
Musarum apis, & Charitum delitiæ, de viris doctis.	ibid.4	Numismata antiqua.	378
Musarum munus.	179,2		
Musæorum opus quid.	14		
Museum quid, ex Varrone.	45,4		
in Museis publicis minimè confabulandum.	159		
Vide Bibliotheca.			
Musica.	282,7		
Musium opus.	56,3		
Muti magistri, de libris.	200,3		
Myrothecium Darij.	166		
Mytilene vrbs in Lesbo insula.	53,6		

N

Nahardea, id est, flumen scientiæ.	98,4
Naioth in agro vrbs Rhamara.	44,3
Nauigatio.	339,3
Eius commoditas.	ibid.
Necessitas.	50
Ferre fortiter docet, consuetudo facilè.	ibid.4
Necessitas & paupertas sæpenumero ingenium acuant.	201
Nero Imp.	234
Nestorius.	253
Nicolaus Magnienus.	275
Nicolaus V. Pont.	277
Nidi quid.	243,5
Nihil inuita Minerua	115,6
Noctuæ in India, vulgò Cucuyo nominata.	385,5
Nomen.	200
Nominis præfigendi supprimendive in literariis operibus causa quæ.	ibid.

O ccupata inertia, id est, negotia.	71
Oeconomica.	334,4
Olea, arbor sapientiæ.	190
Pacis symbolum.	197,2
in Oleæ foliis Siracusani iudices exulum nomina scribere solebant.	81
Oliuetum philosophicum.	198,3
Olores cum suauissimè canere cum afflat Zephyrus, ex Aldroando.	ibid.1
Omnia, de Deo.	237,1
Optica.	337,6
Oraculum Dodonæum.	191,4
Oratio, animi vultus dicta à Seneca.	79,5
Qualis sit.	511
Orationem scripturis documenta generalia.	502
Orator.	357 & 511 & seq.
Quis, ex Catone.	342
Orator in suggestu.	161
Orator Luciani.	267
Oratoris laus.	150,2
Oratores & Poetæ per lusciniæ denotati.	169,2
Orbilius Pupillus Gramm.	270
Orbis Genij, de scriptoribus.	314
Ordo in studiis seruandus.	491
Origenes.	1,1
Adamantius cognominatus, & cur.	ibid.
Sex librorum millia scripsit.	ibid.
Oratores	

Index Rerum, & Verborum.

Ornatores Bibliothecarij.	453,1	Patriarchæ noui Testamenti Apo- stoli.	136
Orthodoxi.	35	D. Paulus Apost. moriturus libros sibi adferri iubet.	92
Eorum scripta olim summa cura in Bibliothecis reponi solita.	ibid. 5	Paulus III Pont.	277
Osimandua Ægypti Rex.	60,1	Paulus IV.	ibid.
Otium.	70	Pax bello quantum potior homini- bus.	198
Quid sit, ex Bernardo.	ibid.	Musis gratissima.	ibid.
Otium literarium commendatum.	69,1 & seqq.	Pecus aurea, de Iunio Syllano Asiæ Proconsule.	70
Iners damnatum.	70	Pegmata & pigmenta quid.	243,5
Sanctæ contemplationis Deo gra- rum.	71	Pelues, seu lebetes circa forum lo- uis.	191,4
Otium Valerio Max. duplex est.	195	Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis cu- riositas est.	208
Otium laboriosæ ars.	71,4	Peregrinus Fabretus.	279
Otiosi qui vacant sapientiæ.	70	Personæ Bibliothecam accurantes.	448
P			
P Alamôn Grammaticus.	362,2	Perturbatio mentis.	481
in Palmarum foliis scriptitatum prius.	81	Petr. Aretinus.	269
Pamphilus.	277	Phantasia scemina.	35
Pamphili Martyris scripta ipsius manu notata.	370,1	Iliadem & Odyssæam à se scri- ptas, Memphi in Vulcani tem- plo deposuit.	ibid.
Pandectæ Florentinæ.	ibid.	Pharmacum immortalitatis, de libris suis Trismegistus.	63,1
Panegyrica.	482	Pharmaceutica.	343,4
Papias Grammaticus.	270	Philippus Macedo.	374
Papyrus, arbor.	81,2	Philippus Mornæus Plessæus.	265
Paracelsus.	263, & 344,6	Philippus I I. Hispaniæ Rex.	280
Parænesis allegorica ad amorem li- terarum.	537	Philologia.	348
Parentes animorum nostrorum, de libris.	3	Quid sit.	ibid. 1
Parçemia, vide <i>Adagia</i> .		Vocatur	
Parrhasius, pictor.	122	Eruditio.	349
Partus supposititij, de furtis litera- riis, apud Basilium.	420,2	Encyclopædia.	ibid.
Passer solitarius in rupibus.	164	Literatura multiplex.	ibid.
Eius cantus Francisco Gallorum Regi placuit.	ibid.	Omnium virtutum maxima.	ibid.
Patera eruditionis propinantis lac suis candidatis.	165	Instrumentum ad omnem vitam.	ibid.
Patres Latini.	250 & 297	Crisis.	ibid.
Græci.	251 & 301	Polymathia.	350,2
		Philologus quis.	349
		Philosophandi modus.	222
		Philosophia	

Index Rerum, & Verborum.

Philosophia quid.	328,1	Vno & octogesimo anno scribens moritur.	90,3
Medicinæ soror.	61	Aristotelis præceptor fuit in Phi- losophicis.	150,1
Medicina animi morborum, & affectuum.	62	Platonis mensa.	186,2
Animi sanitas.	ibid.	Monitum de concentu musico in conuiujs.	ibid.
Philosophia prophana ad virtutis acquisitionem vtilis.	17	Plinius vterque super mensam legi sibi iubebant.	ibid.
Philosophia contemplatiua.	328	Plotinus Philosophus Platonicus.	136,2
Moralis.	332	Plutarchi iter ad Lacedæmonas.	210,2
Philosophus quid.	ibid. 1	Pluteus in Sacello palatino Con- stantinopolitani Imper. in quo situmerat sanctum Euangelium.	32
Philosophi antiqui.	17,1	Plutei bibliothecales quid.	242,2
De antiquis Philosophis Anselmi dictum.	ibid.	Poculum Homericum.	189,5
Philosophi Proceres dicti à Seneca.	328,1	Pœna quid.	119,1
Principes huius sæculi ab Apo- stolo.	ibid.	Pœsis.	508
Philyra, arbor.	81,2	Eius vis & vtilitas. 21, 1 & 359,1	
Phœbi cortina.	8,2	Pœtæ.	359
Phorphantica, adulterinæ cuiusdam medicinæ genus.	343,5	Mendaces delitiosi.	25
Photij exulis historia.	372,5	Pœtæ & Oratores per Iulianiam si- gnificati.	169,2
Physica.	329,3	Pœtarum laus & commendatio.	22, 2
A Physiologia quid differat.	338,1	Polignotus, pictor.	78
Physiologia quid.	ibid.	Politica.	334,4 & 481
Physiologus.	ibid.	Pollio Asinius.	194
Pictura.	119,1 & 283,8	Polyhistoris quis.	349
Quid sit.	119,1	Polymathia, pro Philologia.	350,2
Picturæ laus.	78	Pomponius Atticus.	186
Pictores insignes.	283,8	Eius conuiuium.	ibid.
Picus Comes Mirandulæ.	200,3	Porcius latro.	53,5
Pisces.	339,3	Porus.	207
Pisistratus Tyrannus.	4,6 & 476,4	Porus satietate aciem mentis ob- tundi, ciborum nimietate vigo- rem cordis hebetari, ex Leone M.	ibid. 3.
Libros publicè præbendos pri- mus Athenem posuit.	4,6	Præceptores humani generis, de li- bris.	2,3
Pius II. Pont.	102	Proba Faltonia.	264
Libros plusquam Sapphitos, & Smaragdos curare solitus.	ibid. 3	Profectus ex libris auctorum.	195
Plagiarij, librorum alienorum fares.	24,3 & 418	Professor.	491
Eorum scripta quomodo vindica- ta ab antiquis.	419	CCC c	Professo
Plantæ.	339,3		
Plato.	9,4		

Index Rerum, & Verborum.

Professoris publici munus.	ibid.	gnum esse.	161,1
Professores Patres animorum dicti.	492	Rhetor.	335 & 357
Pronuntiantis vox.	510	Ritus dedicandarum imaginum.	quis. 245
Gestus.	512	Ritus inaugurationis Abassinorum.	Imp. inter alios, Traditio clauis Bibliothecæ Regiæ. 446
Prophetæ.	133	Robertus Neapolitanus.	37,5
Pictores virtutis & malitiæ dicti à Chrysofomo.	ibid.	Robertus Fludd, al. de Fluctibus.	263
Prophetæ videntes.	ibid.	Robertus Bellarminus Card.	452,3
Prophetæ, Apostolorum prodromi & antitypa dicti à Cornelio à Lapide.	136	Rogus librarius.	432
Prophetia.	132	Roma.	150
Quid sit.	133	Rosæ Engaddi.	385,6
Ptolemæus Philadelphus Ægypti Rex.	279	Rosoida, siue Rosuida.	271
Publicola.	95	Rubrica Turnebo quid.	457,1
Eius eloquentia.	ibid. & seq.	Rudera antiqua.	380
Punicatores bibliothecarij.	453,1	Rupertus senior, Princeps Palatinus.	280
Pysistratus Atheniensium Tyrannus.	279		
Pythagoras.	9,4		

Q

Q Vadriga ex ebore.	386,1
Quadrupes.	339,3
Quadrupedia.	482
Q Hortensij filia.	191
Orationem, apud Triumuiros habuit.	ibid. 3

R

R Abbi Ben-Aser.	273
R Abbi Ben-Nephtthali.	ibid.
Rabbi Hanmai.	274
Rabbi Assè.	ibid.
Rabeleus.	266
Raymundus Lullus.	88
Remnius Palæmon.	270
Remora, pisciculus.	384,4
Renatus Siciliae Rex.	442,3
Requies curarum, de studio Philosophico.	14
Res. Difficile est in paruis rebus ma-	

gnum esse.	161,1
Rhetor.	335 & 357
Ritus dedicandarum imaginum.	quis. 245
Ritus inaugurationis Abassinorum.	Imp. inter alios, Traditio clauis Bibliothecæ Regiæ. 446
Robertus Neapolitanus.	37,5
Robertus Fludd, al. de Fluctibus.	263
Robertus Bellarminus Card.	452,3
Rogus librarius.	432
Roma.	150
Rosæ Engaddi.	385,6
Rosoida, siue Rosuida.	271
Rubrica Turnebo quid.	457,1
Rudera antiqua.	380
Rupertus senior, Princeps Palatinus.	280

S

S Acræ paginæ quanta veneratio- ne profecquendæ.	31,2 & 3
Sagittæ atramenti apud Basilium.	95,1
Sai stratum in sacrario Palladis.	57,5
Salinum Mercurij.	8,2
Salomon Tyrionum Regis ænigmatata inter epulas proponit.	186,2
Salomonis de sapientia iudicium.	102,3
Samonei.	156,1
Sapiens alius ab alio edocetur.	178
Sapientia tumida meritò despicienda.	215
Sapientia sedes, arx, regia.	100
Emporium.	105
Sapientia domus, de Academia Hierosolymitana.	314
Satyricum.	22
Scæuola IC.	195
In scriis Scæuolam agebat; in lusibus, hominem, quem rerum natura	

Index Rerum, & Verborum.

natura continui laboris patientem esse non sinit.	ibid.
Scholæ Baianæ.	41
Quæstorum & Capulatorum.	ibid.
Scholarum capita.	ibid.
Schorialis villa.	47,8
Scientia mundana, insipiens sapientia.	17,1
Naturalis, marcescentis sapientia vanitas.	ibid.
Scientia nullius rei difficilior.	91,4
Scientia Christi.	126
Beata.	ibid. 8 & 9
Scientia paulatim adquirenda.	160
Scientia mundanæ fumus.	17,1
In illud præsertim scientia genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.	163
de Scientia mundana D. Leonis dictum.	17,1
Scientia.	481
Scientia, aues, ex Platone.	218,1
Scientiarum vanitas.	103
Scipio Card. Lancellottus.	278
Serinia.	451,1
Scriptio.	80,7
Scribendi scientia.	79
Scribi quâ olim materiâ solitum.	81
Scriptio librorum.	495
Scriptores, orbis Genij.	3,4
Scriptores, siue librarij qui.	453,1
Scripturæ sacræ hortus.	84,6 & seq.
Interpretes.	305
Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum, vt animus afficiatur atque incalescat.	198
Scyphus Neronis.	189,5
Scythianus genere Saracenus.	403,5
Sedes sapientia.	127
Semina.	339,3
Senex pistracus ferulam negligit.	90,3

Senex inter pueros, inter senes puer, ex Antiocho.	200,2
Senes doctrinæ studiis flagrantés recensentur.	90,3
Serapeum insana substructionis moles, & operæ magnificentissima dicata Serapidi.	34,2
Serenus Samonicus Medicus.	279
Sermo quid, ex Clem. Alexandrino.	409
Sfortia Card.	278
Sibylla.	145
Sibyllæ notio.	ibid. 1
Idem ac consiliaria Dei.	ibid.
Sibyllæ.	2,3 & 145 & 151 & 258
Sibyllæ gentium Prophetissæ.	145,1
Prophetissæ non Dei, Augustinus.	ibid. 2
Sibyllæ quot.	146,3
Sibyllæ quandoque plurima, quandoque nihil, aut parum præfagierunt.	214,5
Sibyllina carmina.	146,3
Sibyllistæ, Christiani.	145,1
Sidonius Apollinaris.	246,6
Sigalion.	159
Sigismundus Poloniae Rex.	280
Siglo, σιγλαι, vel σιγλαι, quid.	454
Silium Italicum Virgilij natalem religiosius quàm suam celebrasse.	246,5
Simia Ætopica.	285,3
Simulacra quatuor numinum olim in Bibliothecis poni solita.	108
Sixtus IV.	277
Sixtus V.	ibid.
Sleidanus.	266
Socrates.	10
Cum pueris ludere non erubescibat.	193,3
Socratis studium.	91,4
Sol & eruditi hominis caput quomodo consentiant.	230,2
Solis velocitas.	338,2
Soles ingentorum, de libris.	2,3

Index Rerum, & Verborum.

Solitudinis laus. 73
 Somnus, *μυρὰ τῆς Σωφιστικῆς*
 à Mnesimacho Comico appellari
 solitus. 52,4
 Somni & literarum vnus idemque
 præfes Mercurius. 53,5
 Sonus pro lectione apud Euripidem.
 19,5
 Sonum pingendi modus. 76,3
 Sophistæ qui. 351,3
 Sophistica. *ibid.*
 Sophocles senex fabulam scripsit.
 92
S. P. Q. R. 454
 Sphæra ignis. 339,3
 Sphæra Archimedis. 387,2
 Spongiâ delendorum malorum scri-
 ptorum mos. 466
 Stanislaus Hofus Card. 253
 Statua Numeriani in Bibliotheca
 Vlpia. 246,6
 Statuarum vitorum eximie docto-
 rum vsus in Bibliothecis. 245, 2
 & seqq.
 Statuaria. 282,8
 Stellæ. 338,2
 Stephanus Hudelotius. 275
 Studium philosophicum, curarum
 quies. 14
 Studia literarum præmiis & honori-
 bus alendæ. 166
 Studia literarum geniales ingenij
 epulæ. 224,2
 Quantopere ad animi tranquillitatem
 iuuent. 227
 Studiorum locus opportunus quis.
 48,3 & seqq.
 Studiorum diligentia, moderatio,
 ordo. 486
 Studiis futilibus abstinendum, in le-
 uibus non immorandum. 161
 Studiosis hominibus tranquilla
 commoratio deligenda. 197
 Stylus scribendi qualis sit. 496
 Styli exercitatio. 504
 Qualis sit. *ibid.*

Stylus vertere. 466. & seq.
 Sugere idem quod addiscere. 165,1
 Sulpitia. 264
 Supellex scriptoria à Bibliothecæ
 præfectis prouidenda. 471
 Suprianus Sophista. 92
 Tricenario maior primùm le-
 citare libros cœpit. 92
 Surenæ Ducis Parthorum historia.
 404,1
 Suscitabulum à viro studioso proui-
 dendum, vt qua hora constituerit,
 enigilet. 473,4
 Symbolum Friderici III. Rom. Imp.
 445,7
 Symbolica. 482
 Symposiaca lectio olim hodièque
 vsitata. 186,3 & seq.
 Synopsis apud veteres Iuriconsul-
 tos. 457,1

T

Tabella Deiparæ V. à D. Luca pi-
 etæ. 130,7
 Tabula Smaragdina Mercurij Trif-
 megisti quam scripserat *αὐτὸς ἡ-
 μείας.* 340,5
 Tantalii statua. 178,1
 Telephilla poetria. 63,5
 Telephilla Argiua. 264
 Templum Capense in Africa. 60,8
 Theosophiæ extractum à Iusti-
 niano Imp. 100
 Pacis erectum à Vespasiano.
 198,3
 Æsculapij. 341,1
 Tempia Christianorum Orientem
 ferè spectant, & cur. 51,3
 Tempus utiliter impendendum.
 158
 Tentorium Federico Imp. à Soldano
 missum. 386,7
 Terra. 339,3
 Tessera scutaria vnde profluxerint.
 147,3

Testudo

Index Rerum, & Verborum.

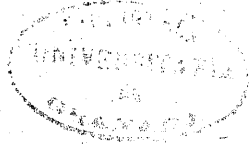
Testudo testudinis echo. 190
 Thamus Ægyptiorum Rex. 30,3
 Themistius. 180
 Themistocles. 181,7
 Theocritus. 10
 Theodorus Atheus. 394,1
 Theodosius M. Imp. 31 & 280
 Volumen Euangeliorum propria
 manu literis aureis descripsit.
 31,3
 Theologia Scholastica quid. 320,1
 Eius utilitas. 322
 Theologia moralis, siue practica quæ.
ibid. 2
 Theologiæ vberimus fons. 288,3
 Theon poeta. 413,2
 Theophrastus. 1
 Trecenta volumina edidit. *ibi-
 dem* 1
 S. Theresia. 271
 S. Theresiæ operum exemplar
 ipsius manu scriptum in Biblio-
 theca S. Laurentij Escorialis.
 371,2 & 535
 Therma. 39 & 339,3
 Thesaurus sapientiæ. 102. & seq.
 Thesauri L.L. 363,4
 Thomas à Kempis. 272
 Thorax Amasis Regis Ægyptiorum
 ad Croesum missus. 382
 Titia, arbor. 81,2
 Tituli pro inscriptionibus. 112
 Tonitrua. 76,2
 Tragici, aut Togatæ. 25
 Tragœdia. 22
 Tragœdiæ Sophoclis, Euripidis, &
 Aeschylis, autographè. 370,1
 Traianus Imp. 5
 Herba parietaria vocatur à Con-
 stantino. *ibid.* 2
 Tribonianus Ethnicus. 326,4
 Troezeniorum mos, in vna eadem-
 que ara Musis facere, & somno.
 53,5
 Typographia. 283,9
 Tyrius max. 186,2

V

Valeria. 413
 Cum dentibus nata. *ibid.* 2
 V.D.P.I.L.P. 454
 Vegetantia. 482
 Venus amentia præfecta. 207
 Verba per literas pingendi ratio.
 78
 Verfor Bibliothecarius. 453,1
 Verus Imp. 234
 Veru signare. 467,5
 Vexillum primarium Selimi Turca-
 rum Imperatoris. 535,2
 Vicinitatis vis. 191,4
 in Villas cur viri docti abdere se con-
 sueuerint. 45,4
 B. Virgo, liber diuinissimus. 127,1
 Liber obsignatus. 128,2
 Angelos adhuc superstes pleraque
 docuit. 129,4
 Eius ingens sapientia & scientia.
ibid. 5
 Virgulam censoriam imprimere.
 467,5
 Virtus. 30
 Virtutem, & eruditionem nec pe-
 cuniâ comparari, nec à quo-
 quam mortali donari, nec casu,
 vel hæreditate obuenire cuiquam
 posse. *ibid.*
 Vide pag. 481
 Viscera, de libris. 94,3
 Vita. 218
 Vitæ moderata asperitas ingenio
 alacritatem præstat. *ibid.*
 Vitellius. 234
 Vitia. 60,1 & 482
 Viuens eruditio, ex Isidoro Pelusio-
 ta. 190,1
 Vlpianus Imp. 179
 Ulysses *πυλῖππος*. 209
 Umbilicus pro libri fine atque extre-
 mo. 457,1
 Vngue notare. 467,5
 Vnus omnia, de Deo. 237
 CCCC 3 Volz

Index Rerum, & Verborum.

Volatilia.	482		VV	
Volumen.	457			
Voluminis etymon.	ibid. r	V	Viclephus.	256
Voluminum sacrorum quanta utilitas.	14	V	Vorstius.	259
Voluptas animi.	10		X	
Literaria.	ibid. r			
Vox.	510	X	Anthes Pagninus.	273
Vocis modus.	ibid.		Z	
Vitia.	511			
Vtilitas publica.	2			
Vtilitati potius, quàm voluptati in librorum lectione studendum.	15	Z	Etæ, vide <i>Dieta.</i>	
			Zosimas apud Raderum.	462

F I N I S.